

Ἱερομ. Πάμφιλος - Γεώργιος Ἰω. Γιαπιτζάκης

**ΠΡΟΔΡΟΜΕΣ ΜΟΡΦΕΣ
ΑΣΚΗΤΙΚΩΝ ΚΟΙΝΟΤΗΤΩΝ ΚΑΙ
ΜΟΝΑΧΙΣΜΟΣ ΣΤΗ ΧΕΡΣΟΝΗΣΟ ΤΟΥ ΣΙΝΑ**
Ἱστορική καί κοινωνιολογική προσέγγιση

Διδακτορική διατριβή

Τριμελής συμβουλευτική ἐπιτροπή:

Καθηγητής: Ἀπόστολος Β. Νικολαΐδης (ἐπιβλέπων)

Καθηγητής: Σωτήριος Σ. Δεσπότης

Καθηγητής: Κωνσταντῖνος Θ. Ζάρας

Ἀθήνα 2017

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Μετά τήν ολοκλήρωση τής παρούσας ἐργασίας μέ θέμα: «*Πρόδρομες μορφές ἀσκητικῶν κοινοτήτων καί μοναχισμός στή χειρσόνησο τοῦ Σινᾶ. Ἱστορική καί κοινωνιολογική προσέγγιση*» (ἀρχές 2^{ου} π.Χ μέχρι καί 7^{ου} μ.Χ. αἰ.) μέ συγκεκριμένη ἐρμηνευτική ἔμφαση στίς προχριστιανικές καί πρωτοχριστιανικές ἀναχωρητικές ὁμάδες τῶν Ἑσσιᾶων καί τῶν Θεραπευτῶν, προκειμένου νά ἀνιχνευθοῦν πιθανά ἀσκητικά στοιχεῖα ἢ δάνεια, τά ὁποῖα κλιμακωτά μεταλαμπαδεύτηκαν στό φρόνημα καί τόν τρόπο ζωῆς τοῦ σιναιτικῶν μοναχισμοῦ στήν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία, θεωροῦμε χρέος μας νά εὐχαριστήσουμε θερμά μετά τόν ἐμπνευστή πάσης σκέψης καί ἐργασίας Θεοῦ, ὅλους ὅσοι βοήθησαν νά φθάσουμε ἕως τέλους τήν προσπάθειά μας αὐτή.

Ἰδιαίτερα εὐχαριστοῦμε τόν ἐλλογιμώτατο καθηγητή καί Κοσμήτορα τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς Ἀθηνῶν κ. Ἀπ. Νικολαΐδη, ἐπιβλέποντα τῆς διατριβῆς. Τόν εὐχαριστοῦμε γιά τήν παρότρυνση ἀνάληψης αὐτοῦ τοῦ ἐγχειρήματος, τήν ἐξαιρετικά ὑπεύθυνη καθοδήγησή του καί τήν διακριτικά ἐπίμονη ἐνθάρρυνση καί ὑποστήριξη του στίς ἀνά καιρούς δυσκολίες προκειμένου νά ολοκληρωθοῦν ὀρθά οἱ ἐπί μέρους ἐκπονήσεις τῶν κεφαλαίων.

Εὐχαριστοῦμε τούς καθηγητές τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς Ἀθηνῶν κ. Σ. Δεσπότη καί κ. Κ. Ζάρρα γιά τή βοήθειά τους στήν ἐπισήμανση ἀτελῶν σημείων τῆς ἐργασίας καί τούς τρόπους ὑπέρβασής τους. Ἐκφράζουμε εὐχαριστίες πρὸς τά μέλη τῆς συμβουλευτικῆς ἐπιτροπῆς γιά ὅλα, περισσότερο ὅμως γιά τήν ἐρευνητική ἀνοικτοσύνη τοῦ ἐρμηνευτικοῦ χαρίσματός τους, τά ὁποῖα, ὡς εἰδοποιοί ἐμπνεύσεις, βοήθησαν στή διεκπεραίωση τῆς ἐργασίας καί στή σφαιρικότερη θεώρηση τῆς ἀλήθειας.

Ἐπίσης, ὅμως, καί ἄλλοι πού μᾶς συμπαραστάθηκαν ἐπιστημονικά, γι' αὐτό καί τούς εὐχαριστοῦμε πολύ. Ξεχωριστή θέση κατέχει ὁ λέκτορας τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς Ἀθηνῶν κ. Ἀθ. Ἀντωνόπουλος, ὁ ὁποῖος βοήθησε μέ ἐξαιρετική προθυμία.

Ἐκφράζουμε, ἐπίσης, θερμές εὐχαριστίες πρὸς τούς Σεβασμιωτάτους: Ἀρχιεπίσκοπο Σιναίου κ. Δαμιανό Σιναΐτη, Μητροπολίτη Ἀργυροκάστρου κ. Δημήτριο Σιναΐτη καί Μητροπολίτη Σπάρτης κ. Εὐστάθιο γιά τίς εὐλογίες τους προκειμένου νά ολοκληρωθεῖ ἡ διατριβή. Ἰδιαίτερα ὅμως, εὐχαριστοῦμε τόν

δεύτερο, ό όποιος συνέβαλε σημαντικά στόν έρευνητικό βηματισμό του θέματος. Ό πανεύφημος Βιβλιοφύλακας τής Ίεράς Μονής Σινά Δημήτριος, νύν Μητροπολίτης Άργυροκάστρου, μέ τόν ένδιάθετο ιστορικοκριτικό ζήλο του καί τόν έμπειρικά πλέον άποταμειυμένο γνωστικό θησαυρό του, μέσα από ένα πλήθος άσκητικών πληροφοριών καί χειρογράφων τής αρχαίας Βιβλιοθήκης πού μάς υπέδειξε, φρόντισε έκτός από τήν τυπικά ύποστηρικτική κάλυψη του πονήματός μας νά έμπλουτίσει καί μέ πνευματικό φώς τίς σελίδες έκείνες πού άφορούν στή σιναΐτιδα γή.

Άπειρες εύχαριστίες όφείλουμε σέ όλους τούς Σιναΐτες πατέρες καί κατά πνεύμα άδελφούς τής Μονής τής μετανοίας μας στό Θεοβάδιστο Όρος, ιδιαίτερα σέ αυτούς πού συνέδραμαν στήν έργασία μας, νύν βιβλιοφύλακα ιερομ. Ίουστίνο, μ. Δανιήλ καί μ. Ήσύχιο.

Τέλος, όφείλουμε έγκάρδιες καί ισόβιες εύχαριστίες στους κατά πνεύμα συγγενείς, πολύτιμους άδελφούς καί συνεργάτες, Αρχιμ. Πορφύριο, μ. Δαμιανό, μ. Νεκτάριο, μ. Ευστάθιο, μ. Έλισαίο, Γερόντισσα Όρθοδοξία, μ. Παραμυθία, Βασιλική, Δαμιανό καί Θεόδωρο, οί όποιοι συμπαραστάθηκαν μέ πιστότητα, ως άγρυπνοι άγγελιοί δίπλα μας, κάθε στιγμή, μέ άγάπη καί πολλή ύπομονή...

Τήν παρούσα διατριβή άφιερώνουμε σέ όλους καί στόν καθένα χωριστά, πρώτα όμως σέ εκείνην πού έφυγε πρόσφατα από κοντά μας καί «έξ άπαλών όνύχων» μάς ανέθρεψε ως δεύτερη μάνα έπενδύοντας άθόρυβα καί θυσιαστικά σέ κάθε γνωστική καί πνευματική έμπειρία μας. Πρόκειται γιά τήν άδελφή εκ μητρός, θεία Φωφώ (Ζωγραφιά) Κτενά - Ευσταθίου (+13.7.2017).

Τέλος, ως έλπίσουμε ό συγκεκριμένος γνωστικός κόπος γιά φανέρωση μίας άκόμη πό όρατής άσκητικής πτυχής στήν έκφραση τής Άλήθειας, νά συμβάλει έλάχιστα πρós ένα έσώτερο αντίκρουσμα προθυμίας γιά περαιτέρω άφορμές καί φιλότιμες προσεγγίσεις στή μεγάλη «πάλη του άνθρώπου μέ τόν Θεό», ώστε μέσα από τόν πνευματικό αυτό πόνο νά όδηγηθούμε έγγύτερα πρós τήν εύρεση καί άποκάλυψη τής άληθείας Του, διότι Αυτός είναι «τò Α καί τò Ω, ό πρώτος καί ό έσχατος, αρχή καί τέλος» (Άποκ., 22:13).

3 Σεπτεμβρίου 2017

Ίερόν Κελλίον Άγίων Άποστόλων Κερασιάς, Άγιον Όρος

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	3
-----------------------	---

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ	5
--------------------------	---

ΠΙΝΑΚΑΣ ΣΥΝΤΜΗΣΕΩΝ	8
---------------------------------	---

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1. Σκοπός και πρωτοτυπία της έρευνας.....	10
2. Έπισκόπηση της σύγχρονης έρευνας.....	16
3. Μεθοδολογικές παρατηρήσεις και διάρθρωση περιεχομένου διατριβής	19

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄

Οι άσκητικές κοινότητες των Έσσαίων.....	22
A.1 Έμφάνιση των έσσαϊκών κοινοτήτων	22
A.2 Τόποι εγκατάστασης και οικοδομικά συγκροτήματα	32
A.2.1 Τόποι εγκατάστασης των Έσσαίων	32
A.2.2 Τά οικοδομικά συγκροτήματα των έσσαϊκών κοινοβίων	35
A.3 Διαβίωση, κοινοτική ζωή και δράση των μελών	40
A.3.1 Πηγές πληροφόρησης για την κοινοτική ζωή των Έσσαίων	41
A.3.2 Συγκριτική προσέγγιση πληροφοριών	58
A.4 Ή άσκητική διδασκαλία των έσσαϊκών κοινοτήτων	67
A.5 Ή λατρευτική ζωή των μελών της κοινότητας των Έσσαίων	76

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄

Οι άσκητικές κοινότητες των Θεραπευτών.....	90
B.1 Τό έρώτημα για την αυτόνομη ή μή ύπαρξή τους.....	90
B.2 Έγκατάσταση και διαβίωση των Θεραπευτών.....	98
B.2.1 Γεωγραφική όριοθέτηση.....	98
B.2.2 Τά οικοδομήματα των κοινοτήτων των Θεραπευτών.....	100
B.3 Κοινοτική διαβίωση και δράση των Θεραπευτών	102
B.3.1 Τό ήμερήσιο πρόγραμμα.....	102

B.3.2 Έορταστικές Συνελεύσεις των Θεραπευτών.....	104
B.3.3 Ένταξη νέων μελών, κοινοτική όργάνωση και λειτουργία.....	107
B.3.4 Η θέση των γυναικών στις θεραπευτικές κοινότητες.....	110
B.4 Η άσκητική διδασκαλία και παιδεία των Θεραπευτών.....	112
B.4.1 Η καθημερινή μελέτη των Θεραπευτών στά «σεμνεία» τους.....	112
B.4.2 Διδαχή στις εβδομαδιαίες και ετήσιες έορταστικές Συνάξεις.....	114
B.4.3 Άσκητικές διδασκαλίες των Θεραπευτών.....	116
B.5 Η λατρευτική ζωή της κοινότητας των Θεραπευτών.....	121
B.5.1 Η κατ' ιδίαν λατρευτική ζωή.....	121
B.5.2 Η κοινή λατρεία και ή «ίερά παννυχίς».....	123

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'

Οί άσκητικές κοινότητες των Σιναιτών μοναχών.....	129
Γ.1 Έμφάνιση και σύσταση άσκητικών κοινοτήτων στό Σινά.....	129
Γ.1.1 Οί άσκητικές κοινότητες στην πρώιμη χριστιανική έκκλησία.....	130
Γ.1.2 Ο σιναιτικός μοναχισμός μέχρι και τον 5 ^ο αι.....	143
Γ.1.3 Ο σιναιτικός μοναχισμός από τον 6 ^ο μέχρι και τον 7 ^ο αι.....	161
Γ.1.4 Ο σιναιτικός μοναχισμός από τον 8 ^ο αι. μέχρι σήμερα.....	171
Γ.2 Έγκατάσταση, συγκρότηση άσκητικών κοινοτήτων στό Σινά.....	183
Γ.2.1 Παλαιότερες όνομασίες και αρχαίοι κάτοικοι.....	183
Γ.2.2 Γεωγραφία, μορφολογία έδάφους, κλιματολογικές συνθήκες.....	188
Γ.2.3 Τοπογραφική διασπορά, άσκητικά κέντρα, μοναστικά τοπόσημα.....	196
Γ.2.4 Τά οικοδομήματα των σιναιτικών κοινοτήτων.....	208
Γ.3 Η άσκητική ζωή των Σιναιτών.....	212
Γ.3.1 Διαβίωση, κοινοτική ζωή, μορφές άσκητικής ζωής.....	212
Γ.3.2 Πρόγραμμα, διατροφή και ένδυση των Σιναιτών μοναχών.....	219
Γ.3.3 Ένταξη νέων μελών, σχέσεις καθοδήγησης και ύποταγής.....	226
Γ.3.4 Ο κοινωφελής χαρακτήρας της ζωής των μοναχών.....	231
Γ.3.5 Ο γυναικείος μοναχισμός στή σιναιτική χερσόνησο.....	236
Γ.4 Άσκητική διδασκαλία του σιναιτικού μοναχισμού.....	241
Γ.4.1 Άσκητική θεώρηση τρόπου ζωής και παιδείας των Σιναιτών.....	241
Γ.4.2 Ίδιαίτερα χαρακτηριστικά του σιναιτικού φρονήματος.....	251
Γ.4.3 Η άσκητική θεώρηση του σιναιτικού μοναχισμού.....	258

Γ.5 Λατρευτική ζωή τών μελών τής κοινότητας τών Σιναϊτών.....	262
Γ.5.1 Ἡ κατά μόνας προσευχή	265
Γ.5.2 Κοινές λατρευτικές συνάξεις	267
Γ.6 Οἱ Βεδουῖνοι τοῦ Ὁρους Σινᾶ καί οἱ Σιναΐτες πατέρες.....	272
Γ.6.1 Ταυτότητα καί σχέση Βεδουίνων μέ τή Μονή τοῦ Σινᾶ.....	272
Γ.6.2 Σιναΐτες πατέρες καί μουσουλμᾶνοι Βεδουῖνοι.....	275
Γ.6.3 Σημερινή παρουσία Βεδουίνων στό Σινᾶ. Σχέσεις καί προοπτικές.....	280

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ΄

Συγκριτική προσέγγιση ἑσσαιϊκῶν, θεραπευτικῶν, σιναϊτικῶν κοινοτήτων	289
Δ.1 Συγκλίσεις καί ἀποκλίσεις τῶν ἀσκητικῶν ὁμάδων	291
Δ.1.1 Συγκριτική σχέση τῶν κοινοτήτων μέ τήν Παλαιά Διαθήκη	292
Δ.1.2 Ἑσσαιϊκές καί Θεραπευτικές κοινότητες	295
Δ.1.3 Ἑσσαιϊκές κοινότητες καί Σιναΐτες.....	299
Δ.1.4 Θεραπευτικές καί σιναϊτικές κοινότητες.....	303
Δ.1.5 Βεδουῖνοι καί σιναϊτικές κοινότητες	307
Δ.2 Κοινά χαρακτηριστικά, ἀποκλίσεις, ἀντιθέσεις τῶν τριῶν ὁμάδων	310
Δ.2.1 Κοινά χαρακτηριστικά	310
Δ.2.2 Ἀποκλίσεις ἀσκητικῶν ὁμάδων.....	311
Δ.2.3 Ἐπί μέρους συγκριτικές ἀντιθέσεις ὁμάδων	313

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	317
---------------------------	-----

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	329
---------------------------	-----

ΠΙΝΑΚΑΣ ΣΥΝΤΜΗΣΕΩΝ

<i>Beck, Literatur</i>	H. - G. Beck, <i>Kirche und theologische Literatur im byzantinischen Reich</i> , München 1959.
<i>BHG</i>	<i>Bibliotheca Hagiographica Graeca</i> , τόμοι 3, Bruxelles 1957, έκδ. F. Halkin.
<i>BSGRT</i>	<i>Bibliotheca Scriptorum Graecorum et Romanorum Teubneriana</i> , Stuttgart.
<i>Chitty, Desert</i>	D. Chitty, <i>The Desert a City. An Introduction to the Study of Egyptian and Palestinian Monasticism under the Christian Empire</i> , Oxford 1966.
<i>CSEL</i>	Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Latinorum.
<i>DACL</i>	Dictionnaire d' Archéologie et de Liturgie, Paris.
<i>DOP</i>	Dumbarton Oaks Papers. Washington 1941 κ.έξ.
<i>DS</i>	Dictionnaire de Spiritualité, Paris.
<i>DUn,</i>	Deutsche Universitätszeitung, Gottingen.
<i>IAA</i>	Israel Antiquities Authority.
<i>IEJ</i>	Israel Exploration Journal.
<i>IrThQ</i>	The Irish Theological Quarterly, Maynooth.
<i>JBL</i>	Journal of Biblical Literature.
<i>Nau, Anastase</i>	F. Nau. «Le texte grec des récits du moine Anastase sur les saints pères du Sinai». <i>OC</i> 2 (1902), σσ. 58 - 89.
<i>NCE</i>	New Catholic Encyclopedia, Washington 1967.
<i>OC</i>	Oriens Christianus: Römische Halbjahrhefte für die Kunde des christlichen Orients, Leipzig 1901 κ.έξ.
<i>OCP</i>	Orientalia Christiana Periodica, Roma 1935 κ.έξ.
<i>OrC</i>	Orientalia Christiana, Roma.
<i>PG</i>	J.- P. Migne, <i>Patrologiae Cursus Completus, Series Graeca</i> , τ. 1-161, Parisiis 1857-1866.
<i>Q</i>	Ἡ περιοχή τοῦ « <i>Qumran</i> ». Ὁ ἀριθμὸς προστά δηλώνει τὸν ἀριθμὸ σπηλαίου ἀπὸ τὰ 11 ποὺ ἀνακαλύφθηκαν δυτικὰ τῆς Νεκρῆς Θάλασσας.
<i>RB</i>	Reveu Biblique.

<i>REG</i>	Revue des Études Grecques, Paris.
<i>RQ</i>	Review de Qumran.
<i>RSR</i>	Recherches de Science Religieuse, Paris.
<i>SAns.</i>	Studia Anselmiana, Roma.
<i>SChr. ἢ SC</i>	Sources Chrétiennes, Paris.
<i>SMon.</i>	Studia Monastica, Montserrat.
<i>SPatr.</i>	Studia Patristica: TU, Berlin.
<i>SVT</i>	Supplements to Vetus Testamentum.
<i>TU.</i>	Texte und Untersuchungen zur Geschichte der altchristlichen Literatur, Leipzig - Berlin.
<i>Ἀποφθέγματα</i>	Ἀποφθέγματα ἁγίων Γερόντων, <i>PG</i> 65, 76A - 440D.
<i>ΒΕΠΕΣ</i>	Βιβλιοθήκη Ἑλλήνων Πατέρων καὶ Ἐκκλησιαστικῶν Συγγραφέων, ἔκδοση Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, Ἀθήναι.
<i>Γρ. Παλ.</i>	Γρηγόριος Παλαμάς.
<i>Δαμ. Χειρ.</i>	Δαμασκηνό Χειρόγραφο.
<i>ΔΒΜ</i>	Δελτίο Βιβλικῶν Μελετῶν.
<i>Εγχ. Πειθ.</i>	Ἐγχειρίδιο Πειθαρχίας.
<i>ΕΕΘΣΑΠΘ</i>	Ἐπιστημονική Ἐπετηρίδα Θεολογικῆς Σχολῆς Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης.
<i>ΕΕΘΣΠΑ</i>	Ἐπιστημονική Ἐπετηρίς Θεολογικῆς Σχολῆς Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν.
<i>ΕΠΕ</i>	Ἑλληνες Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας.
<i>ΕΣΚ</i>	Ἑλληνικός Συναϊτικός Κώδικας.
<i>ΘΗΕ</i>	Θρησκευτική καὶ Ἠθική Ἐγκυκλοπαιδεία.
<i>Ἰουδ. Ἀρχ.</i>	Ἰουδαϊκή Ἀρχαιολογία.
<i>Ἰουδ. Πόλ.</i>	Ἰουδαϊκός Πόλεμος.
<i>ΜΙΕΤ</i>	Μορφωτικό Ἴδρυμα Ἐθνικῆς Τραπέζης.
<i>ΠΑΑ</i>	Πρακτικά Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν.
<i>μτφρ.</i>	μετάφραση / μεταφραστής.
<i>ὑποσ.</i>	ὑποσημείωση / ὑποσημειώσεις.
<i>χ.τ.χ.</i>	χωρίς τόπο, χρονολογία.
<i>χ.χ.</i>	χωρίς χρονολόγηση.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1. Σκοπός και πρωτοτυπία της έρευνας

Ἡ συνεχής λειτουργία τοῦ ἀρχέγονου μοναχισμοῦ στήν Ὁρθόδοξη Ἀνατολική Ἐκκλησία ἀπό τά μέσα τοῦ 3^{ου} αἰ. μέχρι τίς ἡμέρες μας στήν κομβική διηπειρωτική περιοχή τῆς σιναϊτικῆς χερσονήσου, ἀπασχολεῖ ἀπό καιρό τό ἐνδιαφέρον τῆς σύγχρονης ἐπιστημονικῆς κοινότητας.

Ἀπό τούς πρώιμους χριστιανικούς χρόνους ὁ σιναϊτικός μοναχισμός ἀρχίζει νά ἐμφανίζεται καί νά δραστηριοποιεῖται γόνιμα μέσα στό Σῶμα τῆς Ἐκκλησίας καί στή «θύραθεν» γνώση τοῦ κόσμου μέ πολιτιστική κατεύθυνση καί καινοτόμο ἱστορική εὐθύνη. Ἡ ἀσκητική ζωή στό Σινᾶ ὡς νέα ἐμπειρία, μελετώντας μέ στοχαστικό βάθος τόν ἐσώτερο ἄνθρωπο μέσα στήν ἀτμοσφαιρική σιγή καί πνευματική νηφαλιότητα τῆς ἐρήμου, διεισδύει πληρέστερα πρὸς τήν ἐρμηνευτική ἀνάλυση τῆς ἀλήθειας, τόν νοηματικό προσανατολισμό καί τόν ἀκριβή τρόπο τελείωσης τῆς ἀνθρώπινης ὑπαρξῆς.

Ὁ μοναχισμός στό Σινᾶ διαβαίνοντας μέσα ἀπό τή διαχρονική ἐμπειρία καί πανανθρώπινη διάδραση τῆς ἐπίγειας καί ὑπερβατικῆς πορείας τοῦ κόσμου σχηματοποιεῖ, ὀριοθετεῖ, ἐπιβεβαιώνει καί διασφαλίζει τό ἐκκλησιολογικό πλαίσιο ἐκείνων τῶν ἀνθρώπων, οἱ ὅποιοι προσπαθοῦν ἀσκητικά νά βιώνουν μέ ἀκρίβεια, ἐν ἐλευθερία καί ἐν ἀγάπῃ, τήν πίστη.

Ἡ «κατά Χριστόν φιλοσοφία»¹ στή σιναϊτική χερσόνησο, ὡς πνευματικός τρόπος ζωῆς τῶν οἰκιστῶν τῆς ἐρήμου ἔχει δημιουργήσει μία ιδιαίτερα ἐνδιαφέρουσα ἱστορία καί πολυεπίπεδη ἀσκητική παράδοση, ἡ ὁποία ἀξίζει νά παρατηρηθεῖ μέ ἀνάλογη ἐρευνητική προσοχή γιά πληρέστερη ἀποτίμησή της, ὥστε νά ἀναδυθεῖ γόνιμα καί ἀναδημοουργικά γιά τή σύγχρονη ἐποχή ὅλο αὐτό τό ἀξιόλογο πνευματικό ὑλικό καί διαχρονικό

¹ Κατά τόν ὄσιο Νεῖλο Σιναΐτη ἡ μοναχική ζωή ὀνομάζεται «κατά Χριστόν φιλοσοφία»: «Φιλοσοφεῖν ἐπετήδευσαν μὲν καὶ Ἑλλήνων πολλοί, καὶ Ἰουδαίων δὲ οὐκ ὀλίγοι· μόνοι δὲ τὴν ἀληθῆ φιλοσοφίαν ἐξήλωσαν οἱ τοῦ Χριστοῦ μαθηταί, ἐπεὶ καὶ μόνοι τὴν σοφίαν αὐτὴν ἔσχον διδάσκαλον, ἔργῳ ἐπιδεικνύουσαν τὴν πρόπουσαν τῷ τοιούτῳ ἐπιτηδευματι ἀγωγὴν... Φιλοσοφία γὰρ ἐστὶν ἡθῶν κατόρθωσις μετὰ δόξης τῆς περὶ τοῦ ὄντος γνώσεως ἀληθοῦς. Ταύτης δὲ ἀπεσφάλησαν ἄμφω καὶ Ἰουδαῖοι, καὶ Ἕλληνες, τὴν ἀπ' οὐρανοῦ παραγενομένην σοφίαν παραιτησάμενοι, καὶ χωρὶς Χριστοῦ φιλοσοφεῖν ἐπιχειρήσαντες, τοῦ μόνου παραδείξαντος ἔργῳ, καὶ λόγῳ τὴν ἀληθῆ φιλοσοφίαν». Βλ. τοῦ ἐν ἀγίοις πατρὸς ἡμῶν Νεΐλου, «Λόγος Ἀσκητικός», PG 79, 720A καὶ 721B.

γνωστικό αντικείμενο πού έμπεριέχεται στόν άρχαιότερο μοναστικό όργανισμό τής Όρθόδοξης Έκκλησίας τού Όρους Σινά.

Σκοπός τής έρευνας τής παρούσας διατριβής είναι νά προσεγγισθεί ιστορικά και νά έρευνηθεί κοινωνιολογικά τό άσκητικό φαινόμενο μίας ιδιότυπης σχηματοποίησης και όργανωτικής λειτουργίας ενός πιλοτικού τρόπου άσκησης σέ ένα άρχέγονο μοναστικό κέντρο, τό όποιο από τήν έμφάνιση τού χριστιανισμού δραστηριοποιήθηκε πνευματικά και πολιτιστικά στή νότια χερσόνησο τού Σινά κατά τούς πρώτους έπτά αιώνες και συνέχισε άδιάλειπτα μέχρι τίς ήμέρες μας.

Η πρωτοτυπία τής έρευνας συνίσταται στό ότι άποσκοπεί: α) στήν εύρεση πιθανών άσκητικών δανείων πνευματικής θεώρησης, όργανωτικής συγκρότησης και όμαδικής δράσης, τά όποια μπορεί νά ύπάρχουν ως φαινομενολογικές ή όντολογικές όμοιότητες σέ προγενέστερες άναχωρητικές κοινότητες γεωγραφικά όμορων περιοχών τής σιναϊτικής χερσονήσου, και β) στήν περίπτωση έπανερμηνείας τού σιναϊτικού μοναχισμού ως καινοτόμου τρόπου άσκητικής πολιτείας και πολιτισμικού μεγέθους.

Άναλυτικότερα, στήν έργασία πού άκολουθεί, ή πρώιμη άνάπτυξη τών χριστιανικών κοινοτήτων μέσα σέ συγγενή ιουδαϊκά περιβάλλοντα για μεγάλο χρονικό διάστημα και ή σταδιακή διαμόρφωση τρόπου άσκητικής ζωής στό άρχέγονο σιναϊτικό κοινόβιο φαίνεται ότι έκτός τής κοινής πνευματικής καταγωγής (Παλαιά Διαθήκη) παρουσιάζουν πιθανές συγκλίσεις μέ τά ύπό έξέτασιν προδρομικά μοντέλα τής κοινοτικής όργάνωσης τών Έσσαίων και τών Θεραπευτών. Χρονικά, σέ άμεση λειτουργική συνέχεια τών έσσαϊκών κοινοτήτων και ένδιάμεσα πρίν τήν έμφάνιση τών Σιναϊτών, παρατηρείται μία ένδιαφέρουσα και έμβόλιμη άσκητική όμάδα ως εξέλιξη τού κοινοβιακού ιουδαϊκού μοντέλου, τό όποιο ιστορικά προσιδιάζει πρός τήν κοινωνιολογική ταυτότητα και πνευματική δράση τής θεραπευτικής κοινότητας. Τέλος, ως πιθανή παρατήρηση μπορεί νά ύποστηριχθεί ή άποψη για πνευματική ταύτιση ή κοινοτική μετάλλαξη τών όμάδων τών Θεραπευτών σέ μοναστικά χριστιανικά κοινόβια.

Όλες αυτές οι άσκητικές ύποθέσεις -οι όποιες σέ μία πρώτη άνάγνωση φαίνονται λογικά άλληλένδετες, έπειδή πρόκειται για φυσικά έξελισσόμενες και συγγενείς κοινοτικές συμπεριφορές- είναι γεγονός ότι έμφανίζουν, αλλά

καί ὑποκρύπτουν, ἐρμηνευτικές κοσμοθεωριακές ἀποκλίσεις καί σημαντικές διαφορές. Ἡ παγκόσμια πνευματική φόρτιση καί κοσμοθεωριακή ἀπήχηση ἀπό τά μεγάλα γεγονότα τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, τά ὅποια διαδραματίστηκαν στήν ἀρχαιότητα καί σφράγισαν διαχρονικά, ἀλλά καί σημειολογικά τήν ἀσκητική καί κοινοτική ἱστορία τοῦ ἀνθρώπινου γένους, περισσότερο ἀπό ὅποιονδήποτε ἄλλον τόπο, χαρακτηρίζουν τή «*θεοβάδιση γῆ*» τῆς χερσονήσου τοῦ Σινᾶ. Ὡς πρώτη προδρομική ἀσκητική κοινότητα πρὶν τοὺς Σιναΐτες μοναχοὺς, στήν ἱστορία τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης παρουσιάζεται ὁ λαός τοῦ Ἰσραήλ, ὁ ὁποῖος στρατοπέδευσε ἐπὶ σαράντα χρόνια στή σιναϊτική γῆ.

Οἱ ὕστερες καινοδιαθηκικές κοινότητες, πού ἀκολούθησαν μετὰ ἀπὸ πολλοὺς αἰῶνες, μέ τήν εὐαγγελική θεώρηση τοῦ ἐνωτικοῦ Χριστοκεντρικοῦ πνεύματός τους καί μέ τήν ἀγαπητική προσέγγισή τους, σχημάτισαν ἀσκητικές κοινωνίες μέ ἐσχατολογικές προσδοκίες γιὰ τήν οἰκουμενική πλέον συμβίωση ὅλων τῶν ἀνθρώπων.

Ὁ μοναχισμός στή σιναϊτική χερσόνησο μέ τόν καινοτόμο τρόπο διαχείρισης τῆς νέας ἐν Χριστῷ ἀσκητικῆς θεώρησης, μετὰξὺ τῶν μοναστικῶν πολιτειῶν Αἰγύπτου καί Παλαιστίνης, θεμελιώνεται ὡς ἰδανικός χρονοτόπος κοσμοθεωριακῆς συνάντησης Ἀνατολῆς καί Δύσης. Στό καινοδιαθηκικό πνεῦμα τῆς σιναϊτικῆς ἀδελφότητας -ἢ ὅποια ἐδράζεται καί πολιτεύεται σέ μία εὐαίσθητη διακομβική χερσόνησο, ἀπὸ ὅπου διέρχονται καθημερινά γιὰ προσκυνηματικά καί ἐμπορικά ταξίδια ἄνθρωποι ἀπὸ διάφορες φυλές καί ἀπὸ ὅλα τά ἔθνη τῆς γῆς- συναντῶνται μετὰξὺ τους ποικιλόμορφα ἀσκητικά μοντέλα, ἀντίθετοι ἀρχαῖοι πολιτισμοί, διαφορετικά πνεύματα καί ἀσκητικά ρεύματα.

Ὅλες οἱ γνωστές ἢ παράδοξες κοσμοθεωριακές ἀντιλήψεις γιὰ τόν ἄνθρωπο καί τή ζωή, ὅλες οἱ ἀντίθετες ὄντολογικές τοποθετήσεις καί στάσεις νοοτροπιῶν, γενικά ὅλες οἱ ἀνομοιότητες προσώπων, σκέψεων, πεποιθήσεων, δράσεων καί συμπεριφορῶν διέρχονται μέσα ἀπὸ τό ἀρχέγονο πνευματικό ρεῦμα καί γεωφυσικό περιβάλλον τοῦ Σινᾶ, ἀνταμώνουν οἰκουμενικά καί διαλέγονται διαπροσωπικά. Τό Σινᾶ παραμένει πάντοτε ἕνας μοναδικός τόπος, ὁ ὁποῖος ἐκπέμπει ἔντονα καί μυστικά τήν ἀγαπητική παρουσία τῆς θεϊκῆς πατρότητος. Δέν ὑπάρχει ἄλλος τόπος ἐπὶ τῆς γῆς ὅπου «*θεοβάδιση*» ὁ

Πατήρ². Αυτό, όμως, τό συγκεκριμένο γεωγραφικό και παράλληλα «μοναδικό πατριό πρόνόμο» βοηθά άπερινόητα και άνεργμήνευτα τόν καθένα έπισκέπτη τής πατρώας γής τού Σινά νά συνειδητοποιεί καλά τή βαθιά φυτεμένη μέσα του άρχέτυπη «υιότητα»³. Τήν προσωπική αλήθεια τής έγγενους «κατ' εικόνα» Θεού κατασκευής του⁴, αλλά και τήν κοινωνική βεβαιότητα τής έμπειρικής πραγματικότητας περί τής μίας και κοινής άδελφικής καταγωγής όλων τών «όμοούσιων άνθρώπων» τής γής.

Καθολική άνθρωπολογική ένοποίηση, λοιπόν, και όρθόδοξη θεολογική πληρότητα κυριαρχούν σέ αυτό τό σιναιτικό και θείκά φορτισμένο ένεργειακό τοπίο. Βεβαιότητα πνευματικής ολοκλήρωσης και έσωτερική πληροφορία ότι μέσα από κάθε χωριστή άνθρώπινη ύπαρξη αυτό πού τελικά έκφράζεται -μέ διαισθητική συναίσθηση και πνευματική ένταση- είναι ή μία κοινή και ίδια άνθρώπινη ούσία, ή όποία πρωταγωνιστεί κοινοτικά μέσα από άναρίθμητες προσωπικές έτερότητες, κοινωνικές άνισότητες και νοοτροπικές άντιθέσεις. Δέν ύπάρχει μεγαλύτερο ποθούμενο άντίκρουσμα για τόν έπίγειο βίο από τή βέβαιη έσωτερική πληροφόρηση και βαθιά αποκάλυψη τής μίας, μοναδικής και ολοκληρωμένης αλήθειας για αυτήν καθ' έαυτήν τή φύση και ένωτική συνέχιση τής ζωής, τής όποίας σημαντικό κατασκευαστικό, σχηματικό και λειτουργικό μέρος είναι ό κάθε άνθρωπος χωριστά. Και ή συνειδητοποίηση αυτής τής συνθετικής και συλλειτουργικής έτερότητας άνεπανάληπτων προσώπων, μπορεί νά επέλθει μόνον όταν εκ μέρους τους ύπάρξει ένοποιητική διάθεση και συναδελφική κίνηση για γόνιμη σκέψη, άρμονική δράση και άσκητική συμπεριφορά. Τελικά, διαφαίνεται ότι μέσα από άντίθετες, άνόμοιες και διαφορετικές θεάσεις συγκλίνουν άναγκαστικά και βεβαιώνονται άντικειμενικά οι πάσης φύσεως σφαιρικότητες ως πραγματικότητες. Έτσι έπισημαίνονται έμπειρικά οι θεμελιακές έννοιες και οι βασικές διαφορές μέ όλες τίς δυναμικά έπιμερισμένες λεπτομέρειες, συνιστώντας ένα πυρηνικό βάθος, ένα όντολογικό γεγονός, μία έσώτερη αλήθεια, μία κοινή πίστη, αλλά και μία όλική θεώρηση για τό πραγματικό νόημα τής ζωής. Έτσι αποκαλύπτονται οι άόρατες λειτουργίες και ιεραρχούνται αυτόματα, όλα τά πραγματικά θετικά ή άρνητικά στοιχεία, τά όποία μυστικά συντονίζονται,

² Έξ., 24:9 - 18.

³ Λκ., 6:35, Γαλ., 4:6 - 7, Έβρ., 12:5.

⁴ Γεν., 1:26.

συνεργατικά αντιδίδονται και άρμονικά ένοποιούνται για έποικοδομητική αύξηση και παράδοση συνέχιση τής πορείας του άσκητικού πολιτισμού προς τήν αποκάλυψη τής Μίας Άλήθειας. Οί προσωπικές αποκλίσεις, οί έγγενείς ή έπίκτητες διαφορές, οί άπειρες άνομοιότητες τελικά δημιουργούν ένα πολυδύναμο έπαγωγικό πεδίο φόρτισης και διαδραστικής κίνησης, από τήν όποία πηγάζει ή ποιοτικά αύξητική και άτελεύτητη διαδρομή τής ανθρώπινης ζωής, ώστε νά «μεταμορφούμεθα από δόξης εις δόξαν»⁵.

Τά άνωτέρω συνιστούν μία προσπάθεια συνοπτικής σύνταξης για τή θεωρητική ύποδομή, όπου έδράζεται τό άσκητικό φρόνημα και ή πολιτεία των Σιναιτών πατέρων. Τό έξεταζόμενο μοντέλο του σιναιτικού μοναχισμού είναι ένα πρωτογενές προϊόν διαρκούς άσκητικής ανάδρασης μέσα από μία δυναμογόνο σχηματική λειτουργία. Πρόκειται για μία ιστορικοθεολογική πνευματική ζύμωση, ή όποία χαρακτηρίζεται από άφανεις άναπλαστικούς συνδυασμούς μεγάλων ή μικρών άσκητικών συγκλίσεων και άνομοιοτήτων. Καί έπειδή όλα αυτά άλληλοπεριχωρούνται ούσιαστικά σέ μία πρωτογενή δημιουργία ενός άσκητικού - κοινοτικού μοντέλου, όπως είναι τό σιναιτικό, σχηματίζουν ένα ιδιαίτερα άρμονικό μείγμα από τό όποιο πηγάζουν: α) οί άπαρχές μιάς μεγάλης μοναστικής παράδοσης μέ βαθιές ιστορικές ρίζες και πνευματικές προεκτάσεις για τή δημιουργία ενός «νέου άσκητικού πολιτισμού», και β) οί πρωτογενείς άσκητικές διαδρομές ενός έλεύθερου μοναχικού φρονήματος, τό όποιο σχηματίστηκε πρώτιστα υπό τήν «άνωθεν» καθοδήγηση, πιθανόν όμως και από τήν άσυνείδητη πνευματική επίδραση και έμπειρία άρχαιότερων μοντέλων που έδρασαν σέ γειτονικές περιοχές.

Τά σύγχρονα έρευνητικά μέσα -τά όποια τεχνολογικά έξελίσσονται προς τήν τελειότητα, μέ νέες μεθοδολογικές μορφές για πληρέστερη έστίαση και ειδικότερη αποκάλυψη του άσκητικού μοντέλου σχετικά μέ τόν πρώιμο μοναχισμό στό Σινά- συγκλίνουν προς τήν άποψη ότι πρόκειται για πρωτογενή έμφάνιση και σχηματική ολοκλήρωση ενός «καινοτόμου άσκητικού μοντέλου» σέ οικουμενική κλίμακα.

Τό Σινά είναι μοναδικός τόπος και αυθεντικός τρόπος ζωής, όπου: α) πρωταγωνιστεί μέ μεταφυσική έπάρκεια ή κλιμακωτή συνάντηση θείου και ανθρώπινου, αλλά και ή σφαιρική συμπλήρωση τής αποκαλυπτικής θεώρησης

⁵ Β' Κορ., 3:18.

τῆς Ἁγίας Γραφῆς σχετικά μέ τό νόημα τῆς ζωῆς σέ ὄλο τό μήκος τῆς παγκόσμιας ἱστορίας, καί β) ἐρμηνεύεται μέ τοποχρονική πληρότητα ἡ θεολογική μετάλλαξη τοῦ λυτρωτικοῦ μηνύματος γιά σωτηρία τοῦ «ἀδαμιαίου γένους»⁶ κατά τήν ἐπίγεια πορεία ἀπό τήν Παλαιά Διαθήκη στήν Καινή⁷.

Στόν ἀρχαῖο αὐτό φιλοκαλικό τόπο ἀναδεικνύεται μέ σημειολογική ἐπισημάνση ὁλόκληρος ὁ ἱστορικός δρόμος τοῦ ἀσκητικοῦ μοντέλου, ἀπό τίς πρόδρομες μορφές ἀσκητικῶν κοινοτήτων τοῦ χριστιανικοῦ μοναχισμοῦ μέχρι τόν μεταμοντέρνο ἤ μετανεωτερικό πολιτισμό τῶν ἡμερῶν μας (τό χρονικό διάστημα ἀπό τό 200 π.Χ. μέχρι τό 200 μ.Χ. στόν μεσοδιαθητικό χωροχρόνο διεθνῶς ὀνομάζεται «*intertestamentum*»). Ὅλοι οἱ θησαυροί πού ὑπάρχουν ἀποταμειωμένοι καί λειτουργοῦνται στό Σινᾶ ἔχουν ἀνεκτίμητη ἀρχειακή ἀξία καί ἀτελείωτο πνευματικό βάθος. Καί αὐτό συμβαίνει ἐπειδή ὁ τόπος ἐκ κατασκευῆς, ἀπό τήν πιό ἐσώτερη ἕως τήν πλέον ἐπιφανειακή θέασή του παραμένει διαχρονικά πνευματικός.

Προσπαθώντας νά ἐστιᾶσουμε ἐρευνητικά τήν προσοχή μας στήν ἀρχέγονη πορεία τοῦ σιναϊτικοῦ μοναχισμοῦ τῶν πρώτων ἐπτά αἰῶνων, πιστεύουμε ὅτι συμβάλλουμε στό ἐλάχιστο πρός μία ἀκόμη ἀσκητική ἀποτίμηση τοῦ ἱστορικοκαινοδιαθητικοῦ μοντέλου τῶν Σιναϊτῶν, ἐπειδή πρόκειται γιά ἕναν τεράστιο πνευματικό ὄργανισμό καί γιά ἕνα διαχρονικό ἀσκητικό μνημεῖο τῆς παγκόσμιας πολιτιστικῆς κληρονομιάς, τό ὁποῖο ἐξακολουθεῖ νά βρῖσκεται σέ συνεχή ἀποκαλυπτική λειτουργία μέχρι τίς ἡμέρες μας.

⁶ Α΄ Κορ., 15:22 - 50.

⁷ Ἀναφορές σέ χωρία τῆς Ἁγίας Γραφῆς ἀπό τά κείμενα: α) Παλαιᾶς Διαθήκης: Septuaginta, Id est Vetus Testamentum graece iuxta LXX interpretes edidit Alfred Rahlfs, Duo volumina in uno, Deutsche Bibelgesellschaft, Stuttgart 1979, καί β) Καινῆς Διαθήκης: Novum Testamentum Graece, Nestle - Aland, Deutsche Bibelgesellschaft, Stuttgart 1991¹².

2. Έπισκόπηση τής σύγχρονης έρευνας

Η απρόσμενη αποκάλυψη αρχαίων χειρογράφων από ένα Βεδουίνο βοσκό, στο πρώτο σπήλαιο δυτικά τής Νεκρής Θάλασσας από τό 1947 και μετά, ήταν τό κίνητρο για νά αρχίσει ή αρχαιολογική σκαπάνη νά ξεσκεπάσει μέ ασυγκράτητη όρμή τό ένα σπήλαιο μετά τό άλλο. Αυτό έφερε ως αποτέλεσμα τή γένεση ενός πρωτόγνωρου και κομβικού για τήν ιστορία γεγονότος, τό όποίο προκάλεσε άμεσα τήν προσοχή του παγκόσμιου επιστημονικού ενδιαφέροντος. Κοινή επιδίωξη όλων τών συγκεντρωθέντων - από διάφορα μέρη- έρευνητικών ομάδων στον χώρο ήταν ή κατά τό δυνατόν ταχύτερη και ανταγωνιστική οικειοποίηση τών εύρημάτων τών ανασκαφών, κυρίως τών χειρογράφων, αλλά και τών ποικίλης φύσεως αντικειμένων τών πάλαι ποτέ οικιστών αυτών τών ασκητικών κοινοτήτων. Τά εμπειρα μάτια τών ανιχνευτών Βεδουίνων τής περιοχής, αλλά κυρίως τών έπιφανών αρχαιολόγων, διαισθάνονταν τήν άόρατη ύπαρξη και αποκαλυπτική άναμονή πολλών άλλων άκόμη αρχαίων θησαυρών, οί όποιοι, όπως έδειξαν οί έρευνες κατόπιν, είχαν έναποτεθει μέ έπιμέλεια σέ ασφαλείς χώρους πού βρίσκονταν σέ πλήθος κοιλωμάτων, χαραδρών και άλλων γεωγραφικών παραλλαγών και κρυπτών τής Ίουδαικής έρήμου. Η συνέχεια είναι ήδη γνωστή από τίς άλεπάλληλες ανακοινώσεις τής διεθνούς επιστημονικής κοινότητας, οί όποιες φαίνεται νά μήν έχουν τέλος.

Άπό τότε ήδη έχουν περάσει έπτά δεκαετίες μέ άκατάπαυστη γνωστική αποκάλυψη και θαυμαστή έρευνητική παραγωγή, ή όποία εκφράζεται μέσα από μελέτες, παρουσιάσεις και αναλύσεις αρχαιολογικών εύρημάτων σχετικά μέ τίς μυστικιστικού τύπου κοινότητες τών αίρετικών Έσσαιών. Μάλιστα, οί πρώτες δημοσιευμένες έρευνητικές εργασίες, αλλά και οί συνεχιζόμενες έρμηνευτικές ύποθέσεις από τίς αναδύσεις πλήθους χειρογράφων και άλλων αποκαλυπτικών στοιχείων στή Νεκρή Θάλασσα τείνουν, παγκόσμια, νά κατοχυρώνονται, ως έγκόλπια μελέτης και αυθεντικής αναφοράς: α) στήν ταυτότητα τής ύπαρκτικής αρχής τής ζωής, β) στήν «*άποκατάσταση*» τής αρχέγονης αλήθειας και γ) στήν αναθεώρηση τής ιστορίας του κόσμου. Έκτοτε συνέχεια δημοσιεύονται νεότεροι και πολύ πύ όνημερωμένοι κατάλογοι χειρογράφων μέ περισσότερες άποτιμητικές θεωρήσεις για

διαυγέστερη χρήση τών κειμένων. Γενικότερα, σέ διεθνή κλίμακα, παρατηρείται άσταμάτητη έρμηνευτική προσπάθεια μέ πλήθος ειδικών μονογραφιών, διατριβών, άρθρων καί ανακοινώσεων ώς πρός τό συγκεκριμένο άντικείμενο. Παράλληλα, έκτός από τίς ειδικές μελέτες για τήν ιστορική ταυτότητα τών έσσαϊκών κοινοτήτων, έξετάζονται συγκριτικά καί φυλετικές ή πνευματικές καταγωγές, κοινωνικές σχέσεις καί θεολογικές διαδράσεις μέ τίς χριστιανικά προσανατολισμένες μοναστικές κοινότητες.

Τέτοια άσκητική ομάδα φαίνεται αυτή τών Θεραπευτών, ή όποία επίσης άποτελεί κομβικό έρμηνευτικό στοιχείο στήν έρευνα τής παρούσας διατριβής. Για τίς θεραπευτικές κοινότητες δέν παρέχεται άρχέγονη ιστορική πληροφόρηση -ή όποία νά βεβαιώνεται από παράλληλα άρχαιολογικά εύρήματα όπως στήν περίπτωση τών Έσσαίων- πλήν αυτής του Φίλωνος του Άλεξανδρέως στό έργο του «*Περί βίου θεωρητικού ή ίκετών*»⁸. Όσοι από τούς πρώιμους έκκλησιαστικούς ιστορικούς, αναφέρονται στους Θεραπευτές, όπως οί Ευσέβιος ό Παμφίλου, Νεκτάριος ό Κρής κ.ά., παραπέμποντας στή μοναδική πηγή πληροφόρησης -στό έργο του Φίλωνος- στή συνέχεια παρουσιάζουν έρμηνευτικές θεωρήσεις περί βεβαιότητας τής χριστιανικής ταυτότητάς τους, οί όποιες όμως δέν κατέχουν τό άπαιτούμενο έπιστημονικό κύρος.

Άντίθετα, στήν περίπτωση έμφάνισης τών πρώτων άσκητών καί μοναστικών ομάδων σέ οικισμούς στή σιναϊτική χερσόνησο -για τόν άναχωρητικό τρόπο, τήν έγκρατευτική δράση, τήν όργάνωση, τήν άσκητική διδασχά καί τήν παιδεία- ύπάρχει πλήθος ιστορικών μαρτυριών καί πληροφοριών, οί όποιες καθιστούν προκλητικό τό ένδιαφέρον για μία έπιμελέστερη προσέγγιση του ύπάρχοντος άσκητικού ύλικου μέ σκοπό τήν κατά τό δυνατόν καλύτερη έρμηνευτική άποτίμησή του. Στό σημείο αυτό θεωρούμε άπαραίτητο νά έπισημανθεί ότι ό άρχέγονος άναχωρητικός τρόπος χριστιανικής ζωής στό Σινά θά έρευνηθεί καί ώς θεμελιακή βάση καινοτόμου άσκητικής αναφοράς του καθόλου μοναχισμού, ώστε νά άναδυθεί έναργέστερα ή θεολογική αυθεντικότητα καί όντολογική ταυτότητά του μέσα από πιθανές μορφολογικές έπιρροές ή φαινομενολογικές έπιδράσεις πού μπορεί νά δέχθηκε, συγκριτικά μέ άλλες πρόδρομες προχριστιανικές ή

⁸ Βλ. L. Cohn, S. Reiter, *Φίλωνος, Περί βίου θεωρητικού ή ίκετών*, έκδ. Philonis Alexandrini opera quae supersunt, vol. 6, Reimer, Berlin 1915, 1962, σσ. 46 -71.

πρωτοχριστιανικές άσκητικές ομάδες, οι οποίες έδρασαν παλαιότερα στην έξεταζόμενη περιοχή.

Συγκεκριμένα, έρευνώντας τον κοινωνικό και πνευματικό τρόπο ζωής των άσκητικών κοινοτήτων από τον 2^ο π.Χ. μέχρι τό τέλος του 7^{ου} μ.Χ. αϊ. στην εύρύτερη γεωγραφική περιοχή τής σιναϊτικής χερσονήσου, θά άνιχνεύσουμε τή δομή, τίς δράσεις και τίς συμπεριφορές πού έπηρεάζονταν από τίς ιδιαίτερες πεποιθήσεις των μελών. Η ιστορικοκοινωνιολογική προσέγγιση και συγκριτική άποτίμηση των κοινοτήτων αυτών θεωρούμε ότι θά άναδείξει έναργέστερα τίς άφορμές εμφάνισής τους, όπως και τήν έσώτερη επίδραση πού άσκούσε στην προσωπικότητά τους ή έγκρατευτική θεώρηση ζωής.

Είμαι άξιοσημείωτη ή διαρκής εκδήλωση ενδιαφέροντος από τον χώρο τής έρευνας σχετικά μέ τό φαινόμενο του μοναχισμού στην περιοχή του Σινά, έτσι όπως αυτό εμφανίζεται μέ άναχωρητική μορφή και όπως συνεχίζει άδιάλειπτα νά πορεύεται μέχρι τίς ήμέρες μας. Μάλιστα, ή έρευνητική προσέγγιση στο συγκεκριμένο άσκητικό μοντέλο εκφράζεται από διαφορετικά γνωστικά αντικείμενα. Όμως, ή προσοχή των ειδικών προς τή «*Μονή τής Αγίας Αικατερίνης του Θεοβαδίστου Όρους Σινά*» προσελκύεται έντονότερα από τή μοναδική συλλογή εικόνων και από τά άρχαία και μή άναγνωσμένα άκόμη χειρόγραφα, όπως είναι τά «*σιναϊτικά παλίμψηστα*». Άλλά και για όλα τά ιδιαίτερης άρχιτεκτονικής άξίας και άρχαιολογικής σημασίας αντικείμενα πού έχουν σχέση μέ τή μοναδικότητα του σιναϊτικού άσκητισμού, τό παγκόσμιο ενδιαφέρον παραμένει έξαιρετικά ενεργό.

Προκειμένου, λοιπόν, νά έστιάσουμε μέ γόνιμο τρόπο στο έξεταζόμενο θέμα, θά προχωρήσουμε προς τήν άναλυτική και έρμηνευτική μελέτη των πληροφοριών τής συγκεκριμένης περιόδου. Θεωρούμε ότι αυτό θά άποκτήσει πληρέστερη μορφή εάν πραγματοποιηθεί σέ συνδυασμό: α) μέ τά νεοφανέντα εύρήματα των άρχαιολογικών άνασκαφών, πού έλαβαν χώρα στην Ίουδαϊκή έρημο, δυτικά τής Νεκρής Θάλασσας τά έτη 1947 κ.έξ., αλλά και β) μέ τήν αντίστοιχη άποκάλυψη των «*νεοευρεθέντων χειρογράφων*»⁹ στη «*Μονή τής Αγίας Αικατερίνης του Θεοβαδίστου Όρους Σινά*» τό έτος 1975.

⁹ Βλ. Ίεράς Μονής και Αρχιεπισκοπής Σινά (έπιμ.), *Τά Νέα Εύρήματα του Σινά*, έκδ. Ύπουργείου Πολιτισμού - Ίδρύματος Όρους Σινά, Άθήναι 1998.

3. Μεθοδολογικές παρατηρήσεις και διάρθρωση περιεχομένου διατριβής

Ἡ ἐργασία μεθοδολογικά θά ἀκολουθήσει τό «ἐρευνητικό μοντέλο τοῦ ἀσκητισμοῦ»¹⁰. Τό συγκεκριμένο μοντέλο βασίζεται στόν συνδυασμό τῆς ιστορικοκριτικῆς ἀνάλυσης καί τῆς κοινωνιολογικῆς μεθοδολογίας¹¹. Εἰδικότερα, ὅσον ἀφορᾷ στή διάρθρωση τοῦ περιεχομένου της, ἡ διατριβή περιλαμβάνει τέσσερα κεφάλαια, συμπεράσματα καί βιβλιογραφία.

- Στό πρῶτο κεφάλαιο θά ἀναφεροῦμε στίς κοινότητες τῆς ἀσκητικῆς ομάδας τῶν Ἑσσαιῶν, οἱ ὁποῖες δραστηριοποιήθηκαν μεσοδιαθηκικά, ἀπό τόν 2^ο αἰ. π.Χ. μέχρι τό 70 μ.Χ. περίπου, στήν Ἰουδαϊκή ἔρημο, ἀλλά καί σέ ἄλλες περιοχές. Θά προσεγγίσουμε τόν σκοπό ἴδρυσης, τήν κοινοτική ζωή, τούς τόπους ἐγκατάστασης, τόν τρόπο διαβίωσης, τούς κανονισμούς, τή δράση καί συμπεριφορά, τίς πεποιθήσεις, τήν ἀσκητική διδασκαλία καί παιδεία, ὅπως καί τή λατρευτική ζωή τῶν μελῶν.

¹⁰ Κατά τή σύμφωνη γνώμη μας ὁ «ἀσκητισμός», ὡς ἐρευνητικό μοντέλο, ὀρίζεται ὅπως περιγράφεται στήν ἀκόλουθη παράγραφο τοῦ Kaebler:[...] «ἄν καί στό σύγχρονο κόσμο ὁ ὅρος “ἀσκητισμός” δέν τυγχάνει ἐνός καθολικά ἀποδεκτοῦ ὀρισμοῦ, ὅταν ἡ ἐννοια τοῦ ἀσκητισμοῦ χρησιμοποιεῖται στό θρησκευτικό πλαίσιο ὀρίζεται ὡς ἓνα ἐκούσιο, ὑποστηρικτικό καί συστηματικό πρόγραμμα αὐτοπειθαρχίας καί ἀνταπάρησης στό ὁποῖο ἐπιδιώκεται οἱ ὑλικές καί ἐνδοκοσμικές τέψεις νά ἀποποιηθοῦν καί νά ὑπερβαθοῦν μέ τελικό σκοπό νά ἐπιτευχθεῖ μιᾶ ἀνώτερη πνευματική κατάσταση... Στίς διάφορες μορφές τοῦ ἀσκητισμοῦ ἀπαντῶνται ὡς σχεδόν καθολικά στοιχεῖα: 1) ἡ νηστεία, 2) ἡ ἐγκράτεια, 3) ἡ πτωχεία στήν ὁποία θά μπορούσε νά συμπεριληφθεῖ καί ἡ ἐπαιτεία, 4) ἡ ἀπομόνωση καί, 5) ἡ ἐπιβολή τοῦ σωματικοῦ πόνου εἴτε φυσικά εἴτε διανοητικά». Βλ. W. Kaebler, «Asceticism», *Encyclopedia of Religion*, τ. 1, σσ. 526 - 527.

¹¹ Ἡ ιστορικοκριτική ἀνάλυση συνδυάζει τήν αὐστηρή φιλοσοφική τεκμηρίωση καί ἐπεξεργασία τῶν πορισμάτων τῆς ἔρευνας, μέ μιᾶ ιδιαίτερη ἐρμηνεία τοῦ ἐκάστοτε προβλήματος, πού προέρχεται ἀπό τή συνολική ἐποπτεία ὅχι μόνο τοῦ ἔργου κάθε συγγραφέα, ἀλλά καί τοῦ πλέγματος θέσεων καί στοχασμῶν σέ ἄμεση ἢ ἔμμεση σχέση πρός τό ζητούμενο. Ἔτσι, μέ αὐτόν τόν τρόπο διανοίγεται ἡ προοπτική τῆς ἀναδίφησης στό ἱστορικό παρελθόν, τό ὁποῖο δέν καθίσταται ἀπλῶς προσιτό, ἀλλά τοποθετεῖται στήν κατάλληλη ἀπόσταση γιά νά ἐξεταστεῖ ὅσο τό δυνατόν πύ ἀντικειμενικά καί ὀρθολογικά. Γιά ἓνα διάλογο μεταξύ ἱστορικοκριτικῆς μεθόδου καί μεταμοντέρνων ἐρμηνευτικῶν προσεγγίσεων βλ. George Aichele, Peter Miscall καί Richard Walsh σέ πρόσφατο ἄρθρο τους (“An Elephant in the Room: Historical-Critical and Postmodern Interpretations of the Bible” *JBL* 128, No 2, Summer 2009, σσ. 383 - 404) καί ἀπάντηση τοῦ John van Seters σέ ἄρθρο περ. *Journal of Hebrew Scriptures* 9(2009). Ἐπειδή πρόκειται γιά τήν τιθάσευση ἐνός τεράστιου ἀρχαίου πλούτου, ὁ τρόπος ἐργασίας πού ἀκολουθήσαμε -προκειμένου νά κατακτηθεῖ ὀρθά ὅλο αὐτό τό πληροφοριακό ὕλικό καί νά ὀδηγηθοῦμε στό πορίσματά μας μέσα ἀπό τήν ἱστορική κοινωνιολογία, ἀλλά καί τήν προσωπική μοναχική ἐμπειρία μας- ἐκφράζεται κυρίως μέσα ἀπό τόν ὀρισμό τοῦ Νικολαΐδη: «Κοινωνιολογική μέθοδος δέν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ ὁ τρόπος ἐργασίας, ὥστε νά ὀδηγεῖται ἡ Κοινωνιολογία στήν παραγωγή ὀρθῶν ἀποτελεσμάτων». Βλ. Ἀπόστολου Β. Νικολαΐδη, *Εὐσύνοπτη Κοινωνιολογία*, ἐκδ. Γρηγόρη, Ἀθήνα 2008, σ. 30. Γιά τίς «πλέον βασικές κοινωνιολογικές μεθόδους» βλ. ὁ.π., σσ. 30 - 37.

- Στο δεύτερο κεφάλαιο, θα ακολουθήσουμε ίδιο τρόπο προσέγγισης για τις άσκητικές κοινότητες των Θεραπευτών που έδρασαν στην Αίγυπτο, συγκεκριμένα σε αυτήν που εγκαταβίωσε στη λίμνη «Μαρεώτιδα» της Αλεξάνδρειας.
- Στο τρίτο κεφάλαιο, θα ερευνήσουμε ιστορικά την εμφάνιση και τον τρόπο ζωής των πρώτων χριστιανών αναχωρητών, όπως και τις πρώιμες μοναστικές κοινότητες, οι οποίες έδρασαν στην περιοχή της σιναϊτικής χερσονήσου από τα μέσα του 3^{ου} μέχρι και τον 7^ο αί. μ.Χ. Ειδικότερα, θα εξετάσουμε τις αιτίες αναχώρισης από τα αστικά κέντρα, την εγκατάσταση στις ερήμους και τον σχηματισμό άσκητικού ιδεότυπου συμπεριφοράς. Επίσης, θα εστιάσουμε στους κανονισμούς λειτουργίας, στον τρόπο πνευματικής οργάνωσης και άσκητικής θεσμοποίησης, στις πεποιθήσεις και λατρευτικές συμπεριφορές, αλλά και σε ειδικότερους τρόπους δράσης που χαρακτήριζαν την έσχατολογική ζωή των Σιναϊτών¹². Τέλος θα παρουσιάσουμε

¹² Συμπληρωματικά και όσον αφορά στην ανάπτυξη του τρίτου κεφαλαίου είναι έννοιολογικά απαραίτητο να αναφερθούμε στην ιστορική σύσταση και μορφοποίηση του άσκητικού τρόπου έκφρασης των πρώιμων μοναχικών κοινοτήτων της Εκκλησίας. Λόγω δέ αυτής της αναγκαιότητας, θα ακολουθήσουμε την έξης διαρθρωτική σειρά:

α) Στην πρώτη παράγραφο θα παρουσιάσουμε συνοπτικά τον τρόπο ίδρυσης των πρώτων χριστιανικών κοινοτήτων, ως στοιχειώδους έννοιολογικής προϋπόθεσης για πληρέστερη κατανόηση της ύπαρκτηκής ταυτότητας του σιναϊτικού μοναχισμού, προκειμένου να αντιληφθούμε καλύτερα το πνευματικό περιβάλλον εντός του οποίου σχηματίστηκε ο άσκητικός τρόπος σκέψης και αναδύθηκε η συγκεκριμένη «πλατφόρμα» μοναχικής ζωής. Κατόπιν θα αναφερθούμε στους πρώτους άσκητικούς σχηματισμούς, στις εμφανίσεις τους και στις περιοδικές φάσεις τους στις ερήμους του Σινά.

β) Στη δεύτερη παράγραφο θα εστιάσουμε στη γεωγραφική αποτύπωση των αναχωρητικών τόπων της χερσονήσου του Σινά, στην τοπογραφική διάταξη και στον τρόπο οικοδομικής συγκρότησης και ανάπτυξης των διάσπαρτων άσκητικών εγκαταστάσεων. Επίσης, θα αναφερθούμε στις ιστορικές και κλιματολογικές προϋποθέσεις, μέσα στις οποίες μορφοποιήθηκαν μητρικές μορφές άσκητικού τρόπου ζωής στην περιοχή.

γ) Στην τρίτη παράγραφο, θα αναφερθούμε σε κανόνες που διέπουν την προσωπική και κοινοτική δράση των μοναχών στο Σινά, στις τρεις βασικές μορφές άσκητικού τρόπου ζωής και σε άλλα παράδοξα είδη μοναχικής βιοτής, στο ήμερήσιο πρόγραμμα, στον τρόπο διατροφής και ένδυσης, στις προϋποθέσεις ένταξης μελών, στην παιδευτική πορεία τους, στις έορταστικές συναθροίσεις και στις εύχαριστιακές Συνάξεις. Επίσης, θα εξετάσουμε την περίπτωση παρουσίας γυναικών που άσκήθηκαν στη συγκεκριμένη περιοχή.

δ) Στην τέταρτη παράγραφο θα επικεντρωθούμε στην άσκητική διδασκαλία των Σιναϊτών, όπως διασώζεται στις πηγές. Τέτοιες πληροφορίες υπάρχουν στα χειρόγραφα των ίδιων των άσκητών, αλλά και σε περιγραφές έπισκεπτών. Μέσα από τη βαθύτερη σοφία που αποπνέει ο έρημιτικός τρόπος σκέψης με την αποφθεγματική έκφραση άσκητικών διδασκόντων, έπισημαίνεται με καθαρότητα η ουσία του ύπαρκτηκού νοήματος της ζωής.

ε) Στην πέμπτη παράγραφο θα μελετήσουμε λατρευτικούς τρόπους -κατά μόνες και κοινή προσευχή-, όπου ως κύριο χαρακτηριστικό έπισημαίνεται η προσπάθεια έσχατολογικής μετοχής στη Βασιλεία των Ουρανών μέσα από το μυστήριο της Θείας Εύχαριστίας.

Ο σιναϊτικός μοναχισμός της συγκεκριμένης περιόδου θα εξετασθεί μέσα από την προσέγγιση ομάδων της προχριστιανικής και πρωτοχριστιανικής περιόδου, οι οποίες έδρασαν

παλαιότερες άσκητικές ομάδες στην περιοχή του Σινά, τίς αυτόχθονες νομαδικές φυλές των Βεδουίνων.

- Στο τέταρτο κεφάλαιο, θά έξετάσουμε συγκριτικά τίς συγκλίσεις και τίς άποκλίσεις μεταξύ Έσσαίων, Θεραπευτών, Σιναιτών (και Βεδουίνων).
- Θά ολοκληρώσουμε μέ τά συμπεράσματα και τή βιβλιογραφία.

Προσδοκώμενος στόχος τής έργασίας -έκτός από τήν έρμηνευτική έξέταση τών συγκεκριμένων άσκητικών κινήματων (Έσσαίων και Θεραπευτών) στή φαινομενολογική ή μή σχέση τους μέ τόν σιναιτικό μοναχισμό- είναι ή ιστορικοκοινωνιολογική προσέγγιση τών ιδιαίτερων καταστατικών άρχών πού διέπουν τήν όργάνωση και δράση του μοναστικού μοντέλου τών Σιναιτών, τό όποιο έμπεριέχεται θεμελιακά και συλλειτουργεί γόνιμα μέ όλες τίς άλλες τοπικές κοινότητες τής Έκκλησίας. Έ διαχρονικά θαυμαστή έπιβίωση του μοναχισμού στή σιναιτική χερσόνησο έν μέσω τόσων έπισφαλών συνθηκών ανά τούς αιώνες, όφείλεται στή διακριτική διαχείριση τών Σιναιτών πατέρων, οι όποιοι μέ τήν καινοτόμο υιοθέτηση στοιχείων από προηγούμενες άσκητικές κοινότητες, τά έπανερμήνευσαν εύφυώς στήν προοπτική τής όρθής θεολογικής διδασκαλίας και στό βίωμα τής Όρθόδοξης Έκκλησίας. Όλη αυτή ή άσκητική εξέλιξη στο Σινά -έκτός τής κλιμακωτής ώρίμανσης και πνευματικής πληρότητας του συγκεκριμένου μοντέλου- είχε ταυτόχρονα ως αποτέλεσμα και τήν καθοριστική επίδραση του σιναιτικού μοναχισμού στον διαρκή έμπλουτισμό τής λειτουργικής, δογματικής και φιλοκαλικής παράδοσης.

στην εύρύτερη γεωγραφική περιοχή, ως πρόδρομες μορφές άναχωρητικών κοινοτήτων σε θέματα έγκρατευτικού τρόπου ζωής, δράσης, θεσμών και πεποιθήσεων. Παράλληλα θά έρευνηθούν πυχές άσκητικών πρακτικών, οι όποιες μπορεί νά υιοθετήθηκαν και νά έπανερμηνεύθηκαν ως διαχρονικές άνθρωπινες σταθερές μέ χριστιανική προοπτική. Επίσης, μέσα από τήν παρουσίαση τών γεωγραφικών συνθηκών και κοινωνικών αιτίων πού μορφοποίησαν κατάλληλα τοπόσημα για άσκητική διαβίωση στή σιναιτική γή, θά παρουσιάσουμε μοναστικούς οικισμούς τής έποχής τών πρώτων χριστιανικών κοινοτήτων. Αυτό έγινε μέ άναχωρητικές έστίες ενός ή περισσοτέρων προσώπων, ύστερα άναγκαία μέ τήν κατασκευή κεντρικού μοναστηριού κοινοβιακού χαρακτήρα, τό όποιο παραμένει πνευματικά και πολιτιστικά ενεργό μέχρι σήμερα. Μέσα από ένα πολύπτυχο γνωστικό πλαίσιο μέ μοναδικές άποκλειστικότητες, όπως τό Εικονοφυλάκειο και ή Βιβλιοθήκη τής «*Ιεράς Μονής του Θεοβαδίστου Όρους Σινά*», θά προσεγγίσουμε ειδοποιούς ιδιαιτερότητες στο σιναιτικό φρόνημα. Έ άρχέγονη πνευματική μορφοποίηση, πολιτιστική συμβολή και θεολογική προσφορά τών σιναιτικών κοινοτήτων στή διαχρονική ανάπτυξη του φαινομένου του καθόλου μοναχισμού δεκαεπτά αιώνες τώρα, παραμένει μοναδική και άνεκτίμητη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄

Οί άσκητικές κοινότητες τών Έσσαίων

Α.1 Έμφάνιση τών έσσαϊκών κοινοτήτων

Άνιχνεύοντας τά πιθανά αίτια γέννησης και δημιουργίας τών έσσαϊκών κοινοτήτων είναι άπαραίτητο νά ανατρέξουμε στην ιστορία μιάς μεγάλης χρονικής περιόδου, ή όποία χαρακτηρίζει τήν πολιτιστική και θρησκευτική αναδόμηση μιάς πολυτάραχης έποχής, ώστε μέσα από τήν κοινωνιολογική προσέγγιση και άποτίμηση τών συγκυριακών εξέλιξεων νά αξιολογήσουμε τά γεγονότα εκείνα πού προσανατόλισαν καθοριστικά τίς ζωές τών ανθρώπων, οί όποιοι συνέστησαν τά άσκητικά κοινόβια αυτά.

Βέβαια είναι άπαραίτητο να έπισημανθεί ότι δέν είναι εύκολο από τά σύγχρονα γνωστικά εργαλεία έρευνας -όσο έξειδικευμένα και άν είναι αυτά ως πρός τίς άναγωγές σε σύγχρονους κοινωνιολογικούς ιδεότυπους τής κοινωνικής θεωρίας-, νά προσεγγιστεί και νά άναγνωσθεί με ακρίβεια τό βάθος τής πνευματικής γνώσης, ό ψυχικός παλμός και ή ύπερβατική πραγματικότητα τών βιωμάτων στά έσώτερα ύποστρώματα τής ανθρώπινης ύπαρξης. Έ πραγματικότητα αυτή καθίσταται άκόμη πύο δύσκολη όταν πρόκειται για μία τόσο ιδιαίτερη μυστικιστική και άσκητική ομάδα¹³, ή όποία έξεταζόμενη έξωτερικά μπορεί νά φαίνεται και νά φέρεται με φυσική κοινοτική συμπεριφορά στή συγκεκριμένη ιστορική έποχή -έπεξεργαζόμενη σύμφωνα με τή σύγχρονη γλώσσα τής κοινωνιολογίας τής ουτοπίας-, όμως όσο πλησιάζουμε τήν έσώτερη λειτουργική φύση της συναντάμε έρευνητικές άδυναμίες άποτιμητικής προσβασιμότητας.

Τό έσσαϊκό κοινόβιο εκτός από τίς άσκητικές πρακτικές στή κοινοτική διαβίωσή του και τίς έσχατολογικές προβλέψεις για ουσιαστική έκκαθάριση

¹³ Για τήν προσέγγιση τής μυστικιστικής ταυτότητας και τίς πυρηνικότερες όψεις τής θεολογίας τών κοινοβιατών του Κοιμράν βλ. έργασία του Κ. Θ. Ζάρρα, *Η Yahad (ΠΠ) ως αγιοποιημένος και αληθινός Ισραήλ: Στοιχεία μυστικής ιεροπραξίας και η Παρουσία του Θεού σε χειρόγραφα του Κοιμράν*. Εισήγηση στο *Biblicum* του Τμήματος Θεολογίας του ΑΠΘ τον Μάιο του 2016, παρεδόθη για δημοσίευση στο περιοδικό *Synthesis* (του ιδίου Τμήματος).

του ιουδαϊκού πνεύματος και του Ίσραηλιτικού γένους από κάθε τι ξένο, βασιίζεται με βεβαιότητα στην πεποίθηση για άδιαμφισβήτητη ασφάλεια και προστασία του από τον Θεό, και συγχρόνως στην εσωτερική κρυμμένη δύναμη των μυστικών διδασκαλιών και τυπικών του. Για τους λόγους αυτούς προϋποθέτει με απόλυτο τρόπο και ταυτόχρονα απαιτεί σοβαρά από έκαστο μέλος, βαθιά προσωπική συνειδητότητα, αυστηρή πνευματική προετοιμασία και ιδιαίτερα σκληρές ψυχοσωματικές άντοχές. Και τούτο, προκειμένου τό κάθε υποψήφιο μέλος νά επιλεγεί, μνηθεί και ένταχθεί μέσω τής θεσμοποίησης τής ούτοπίας σέ μία υπερβατική κοινότητα θεοκρατίας, μέ καθημερινές πρακτικές ιδιαίτερα ύψηλών προδιαγραφών, όπου κύριο έργο και κατ' έξοχήν πνευματικός σκοπός είναι ή προσπάθεια άσκητικής και λατρευτικής συνάντησης μέ τον Θεό μέσα από τήν ούσιαστική έκπλήρωση του θελήματός Του τόσο σέ προσωπικό όσο και σέ κοινοτικό, αλλά άρνησίκισμο, πλαίσιο.

Ειδικότερα, για τήν ύπαρξη και τήν ιστορία των άσκητικών κοινοτήτων των Έσσαίων¹⁴ τίς πρώτες μαρτυρίες λαμβάνουμε από τρεις ιστορικούς συγγραφείς τής συγκεκριμένης περιόδου, τούς Ίουδαίους Φίλωνα¹⁵, Ίωσηπο¹⁶, και Πλίνιο τόν Πρεσβύτερο¹⁷.

¹⁴ Ο Φίλων στην έκτεταμένη περιγραφή του για τήν κοινότητα των Έσσαίων «*Περί του πάντα σπουδαίον ελεύθερον είναι*», συσχετίζει τό όνομά τους μέ τον έλληνικό όρο «*όσιος*». Βλ. Φίλων ο Αλεξανδρεύς, *Έλληνισμός και Ιουδαϊσμός, Έσσαίοι και Θεραπευτές*, Εισαγωγή, μφρ., σόλια Σταύρος Γκιργκένης, εκδ. Ζήτρος, Θεσσαλονίκη 2003, σ 52· «*Ως προς τήν έντυμολογίαν τής λ. Έσσαίοι, αύτη δέν ήτο βεβαία ήδη κατά τούς χρόνους του Φίλωνος. Έκ των πολλών έντυμολογιών που έχουν προταθή ή πιθανότερα είναι ή συνδέουσα τό Έσσαίοι μέ τό hasen, hasagγά (εύσεβής), έξ ου και οι Άσιδαίοι. Τό όνομα δέν άπαντά εις τά κείμενα τής Ν. Θαλάσσης, φαίνεται δέ ότι δέν έχρησιμοποιείτο υπό των Έσσαίων περι έαυτών. Ύπολογίζονται υπό του Φίλωνος (Quod Om. Pr. 12, 75) και του Ίωσηπου (Ιουδ. Πόλ. 2, 8, 4) εις υπερτετρακισχιλίους*». Βλ. Σ. Άγουρίδου, Βιβλικά Μελετήματα, τ. 2, εκδ. Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 1971, σ. 27· Του Ίδιου, «Έσσαίοι», *ΘΗΕ*, στ. 919 - 925· Επίσης σχετική μέ τήν έντυμολογία του όνόματος Έσσαίοι είναι ή άνακοίνωση του Β. Βέλλα στην Ακαδημία Αθηνών, βλ. σχ. ΠΑΑ 43(1968), σσ. 138 - 140.

¹⁵ Φίλωνος, *Περί του πάντα σπουδαίον ελεύθερον είναι*, §72 - 91· Του ίδιου, *Περί τής κατά βίον άρετής των παρ' Ιουδαίοις τό παλαιόν φιλοσοφούντων*, §1 - 18· Του ίδιου, *Περί βίου θεωρητικού ή ίκετών*, §1 - 90· Του ίδιου, *Ύποθετικά (Ύπερ Ιουδαίων Άπολογία)*, Εύσεβίου, άπόσπασμα 1°, Εύαγγελική Προπαρασκευή 8. 5. 11 κ.έξ και Άπόσπασμα 2°, Εύαγγελική Προπαρασκευή 8. 10. 18 κ.έξ, PG 21, 21 - 1408 · Del Medico, *Le Mythes des Esséniens, des Origines á la fin du Moyes Age*, Paris 1958· G. Vermès, «Essenes and Therapeutae», *RQ* 3(1961 - 92) 495 - 504· Σ. Άγουρίδου, Βιβλικά Μελετήματα, ό.π., σσ. 27 - 82· Για τό πρόσωπο και τό έργο του Φίλωνος βλ. Κ. Θ. Ζάρρα, *Ιστορία της εποχής της Καινής Διαθήκης*, τ. Α', εκδ. Έννοια, Αθήνα 2011², σσ. 439 κ.έξ.

¹⁶ Ίωσηπου, *Ιουδαϊκός Πόλεμος* I, 3, 5 (§78 - 80). II 7, 3 (§111 - 113), II, 8, 2 - 13 (118 - 161) II, 20, 4 (566 - 568) III, 2, 1 (§9 - 12), V 4, 2 (142 - 145)· Του ίδιου, *Ιουδαϊκή Αρχαιολογία* XIII, (§171 - 172, 371 - 379), XVIII (§11 και 18 - 22)· Του ίδιου, *Εις τον έαυτου βίον*, §10 - 12· Πρβλ. Ίππόλυτου, *Κατά πασών των αίρέσεων έλεγχος*, IX, §18 - 28· Οι πληροφορίες του Ίωσηπου κρίνονται ως αξιόπιστες, διότι στό δεύτερο κεφάλαιο τής αυτοβιογραφίας του άναφέρει ότι για μικρό χρονικό διάστημα μαθήτευσε ό ίδιος κοντά στους Έσσαίους. Για τό πρόσωπο και τό

Σχετικά με τον χρόνο κατά τον οποίο δραστηριοποιούνται οι έσσαϊκές κοινότητες, προσανατολιζόμαστε προς τη χρονολόγηση της περιόδου από τα μέσα του 2^{ου} π.Χ. αι. μέχρι το 68 μ.Χ., όταν οι Ρωμαίοι κατακτούν το έβραϊκό κράτος¹⁸, αλλά και από τις τεχνικές μεθόδους χρονολόγησης των εύρεθέντων χειρογράφων¹⁹.

Ανατρέχοντας έρευνητικά προς τις αιτιάσεις που σχετίζονται με τη σύσταση αυτών των Ίουδαϊκών κοινοβίων, παρατηρούμε ότι τό χρονικό πλαίσιο εξέτασης έπιμηκύνεται χρονικά προς τήν πλευρά της γενεσιουργής άρχής τους. Στήν προσπάθεια νά κατανοήσουμε πληρέστερα μέσα από τις ιστορικές μαρτυρίες, τις αιτίες που δικαιολογούν όρθότερα τούς λόγους κοινωνικής άποτειχισής τους από τό έπίσημο Ίουδαϊκό βασίλειο, θά άρχίσουμε τή συνοπτική παρουσίαση περι έμφάνισής τους από τά καταλυτικά -για τήν ανασύσταση όλης της άνθρωπότητας- γεγονότα της έποχής του Μεγάλου Άλεξάνδρου.

Τό στρατιωτικά ύπερδυναμικό και πολιτισμικά προκλητικό πέραςμα του Μεγάλου Στρατηλάτη από τή Συρία και τήν Παλαιστίνη, μάλιστα μετά τήν κατάκτηση της δεύτερης, είναι γεγονός -όπως θά διαπιστώσουμε στή συνέχεια- ότι έπηρέασε σε βάθος τήν πολιτική και κοινωνική δομή του Ίσραήλ. Ή Παλαιστίνη μετά τό θάνατο του Άλεξάνδρου και από τό 301 μέχρι τό 200 π.Χ., είναι τμήμα της Πτολεμαϊκής έπαρχίας της Συρίας και της Φοινίκης²⁰. Σε αυτήν τή χρονική περίοδο ιδρύονται πολλές έλληνιστικές

έργο του Ίωσήπου βλ. Κ. Θ. Ζάρρα, *Ιστορία της εποχής της Καινής Διαθήκης*, τ. Α΄, *ό.π.*, σσ. 444 κ.έξ.

¹⁷ Πλινίου του Πρεσβυτέρου, *Historia Naturalis* V, 17. Ό Πλίνιος άπεβίωσε τό 79 μ.Χ.

¹⁸ «Όπως φαίνεται και από σχετικές αναφορές του Ίωσήπου (*Ιουδ. Πολ.* 2, 567-568), οι κατά τα άλλα κλειστοί και φιλειρηνικοί Κουμρανίτες έλαβαν ενεργό μέρος στη μεγάλη επανάσταση του 66 μ.Χ κατά των Ρωμαίων. Ως αποτέλεσμα, η Κοινότητά τους στο Κουμράν (η Γιαχάντ) καταστράφηκε δύο χρόνια αργότερα και η παρουσία τους σβήστηκε από τον χάρτη των θρησκευτικών κινήματων του πρώτου αιώνα». Βλ. Κ. Θ. Ζάρρα, *Ιουδαϊσμός και Γνωστικά Κινήματα: Μια σύντομη πρόταση για το ζήτημα των απαρχών και επιρροών τους*, Απόσπασμα από πόνημα σε διευρυμένη, ενημερωμένη και επεξεργασμένη μορφή, το οποίο δημοσιεύτηκε αρχικά ως Εισαγωγή στο βιβλίο του Sean Martin: *Γνωστικοί, Όλη η Αλήθεια για τους Πρώτους Αιρετικούς του Χριστιανισμού*, εκδ. Αρχέτυπο, Θεσσαλονίκη 2008. Βλ. του ίδιου και *Αρχαίος Ιουδαϊσμός: Μελέτες Α΄*, εκδ. Έννοια, Αθήνα 2011, σσ. 317 - 342.

¹⁹ Σχετικά με τήν ήλικία του μεγάλου άριθμού των χειρογράφων του Κουμράν και των άλλων εύρημάτων κατόπιν άνάλυσής τους -μέ βάση τις πλέον πρόσφατες τεχνικές μεθόδους σε ίσοτιούτο φυσικής στή Ζυρίχη- χρονολογούνται από τον 2^ο π.Χ. μέχρι τό άργότερο τον 1^ο μ.Χ αι. Βλ. Δ. Καϊμάκη, *Τα χειρόγραφα του Κουμράν και η θεολογία τους*, εκδ. Βάνια, Θεσσαλονίκη 2004, σσ. 44 - 45.

²⁰ Βλ. W. Dommershausen, *Die Umwelt Jesu. Politik und Kultur in neutestamentlicher Zeit*, Freiburg 1977, σ. 20· Α. J. Gunneweg, *Ή ιστορία του Ίσραήλ έως τήν εξέγερση του Βάρ-Κοχβά*, μτφρ. Ίω. Μούρτζιου, Θεσσαλονίκη 1997, σ. 320.

πόλεις²¹ και ή διορατικά αποτελεσματική πολιτική σεβασμού τών Πτολεμαίων προς τήν Ίουδαϊκή θρησκεία, τήν αυτόνομη θεοκρατική διοίκηση και τό αξίωμα του άρχιερέα, συντελεί στην ειρηνική διάδοση τής έλληνικής γλώσσας και του έλληνικού τρόπου σκέψης, αλλά και του ήθους. Όμως, μέ τή μετάβαση τής έξουσίας από τούς Πτολεμαίους στους Σελευκίδες άρχίζουν οι μεγάλες και όδυνηρές περιπέτειες για τήν ιστορία τής Ίερουσαλήμ²². Στα χρόνια του Άντιόχου του Δ΄ του Έπιφανούς (175 - 164) ξεσπούν έντονες διαμάχες για τήν κατάκτηση του θρόνου τών Σελευκιδών, οι όποιες είναι άμεσα συνδεδεμένες μέ τήν άναρρίχηση στό άρχιερατικό αξίωμα. Ο Άντιόχος σφετερίζεται τόν θρόνο του νόμιμου διαδόχου Δημητρίου, υιού του Σελεύκου του Δ΄, εκθρονίζοντας τόν νόμιμο άρχιερέα Όνία, διορίζοντας τόν αδελφό του Ίάσονα, ό όποιος ύποστήριζε άνοικτά τούς Σελευκίδες. Παράλληλα, τό πνεύμα του Έλληνισμού, έχοντας ήδη διεισδύσει και έπηρεάσει βαθιά τις άνώτερες κοινωνικές τάξεις του Ίσραήλ, αλλά και τις άρχιερατικές οικογένειες, γίνεται αίτια πρότασης από τήν ιουδαϊκή άριστοκρατία προς τόν Άντιόχο νά μετονομαστεί ή Ίερουσαλήμ σε Άντιόχεια, όπως και έγινε. Όλα αυτά ήταν ικανά ώστε νά προκαλέσουν τή μεγάλη άγανάκτηση του λαού, ενώ στή λαϊκή όργή προστίθεται τό γεγονός τής καθαίρεσης του άρχιερέα Ίάσονα και τής αντικατάστασής του από κάποιον Μενέλαο, ό όποιος όμως δέν είχε σαδωκική καταγωγή²³. Δημιουργείται έπαναστατικό κίνημα στους δρόμους τής Ίερουσαλήμ και όλη αυτή ή έκρυθμη κατάσταση δίνει δικαίωμα στον Άντιόχο νά συλήσει τό θησαυροφυλάκιο του Ναού, νά άπαγορεύσει τήν Ίουδαϊκή θρησκεία και ταυτόχρονα νά μετατρέψει τόν Ναό σε Ίερό του Δία.

Κατόπιν τούτων, ακολουθεί ή μακκαβαϊκή λαϊκή εξέγερση, ύποστηριζόμενη από τούς Χασιδίμ (εύσεβεις)²⁴, μέ αποτέλεσμα τή δημιουργία

²¹ Βλ. G. A. Smith, *Jerusalem - the topography, economics and history from the earliest times to A.d. 70*, United States of America 1972, σσ. 380 - 382 και 387 - 389· W. Dommershausen, *Die Umwelt Jesu. Politik und Kultur in neutestamentlicher Zeit*, Freiburg 1977, σ. 20· B. Reicke, *Neutestamentliche Zeitgeschichte*, Berlin, N. York 1982³, σσ. 53 - 55.

²² Σχετικά μέ αυτήν τή μεταβατική περίοδο βλ. M. Noth, *Geschichte Israels*, Göttingen 1969⁷, σ. 315· W. Kornfeld, *Religion und Offenbarung in der Geschichte Israels*, München 1970, σ. 323.

²³ W. O. Oesterly, *A History of Israel*, τ. 2, Oxford 1957, σ. 220.

²⁴ Πρόκειται για τόν σκληρό πυρήνα τής συντηρητικής παράταξης, ή όποία δέν ήταν ένιαία. Αυτό ήταν φανερό άνάμεσα στα μέλη της, από τά όποια άρκετά άνέχονταν κάποιες διαβαθμίσεις έλληνιστικού έκσυγχρονισμού. Οι Χασιδίμ, αποτελούσαν μία συγκεκριμένη συμπαγή θρησκευτική όμάδα τής συντηρητικής πτέρυγας και όνομάζονταν Άσιδαίοι (άραμ.= häsidajjā· έβρ.= häsidim) οι εύσεβεις (1 Μακ 2, 42· 7, 12 κ. έξ· 2 Μακ 14, 6). Βλ. Rainer Albertz, *Η Ιστορία της Θρησκείας του Ισραήλ κατά τους χρόνους της Παλαιάς Διαθήκης*, μτφρ. Πολυξένη Αντωνοπούλου, εκδ. Άρτος Ζωής, Αθήνα 2006, σ. 800.

κράτους από την ιερατική οικογένεια των Ασμοναίων²⁵ με πρώτο άρχηγό τους τον Ματθαία, ενώ συνεχίζεται ή έντονη κλιμάκωση και διαφοροποίηση μεταξύ άρχουσας τάξης και λαού, ένεκα του έλληνιστικού φρονήματος, τό οποίο είχαν ένστερνωσει οί πρώτοι. Ό άπόλυτος και άπαρέγκλιτος σεβασμός τής ομάδας των Χασιδίμ²⁶ πρός τον Νόμο παραμένει μοναδική άποκαλυπτική πηγή τής πίστης και κέντρο τής ζωής τους έν άντιθέσει και έν άντιπαραθέσει μέ την έλληνιστική θεώρηση του κόσμου. Άκολουθώντας την ιστορική πορεία μέ τίς άλεπάλληλες πολιτικοθρησκευτικές ζυμώσεις τής ταραγμένης αϋτής έποχής²⁷ παρατηρούμε μετά τον Ματθαία νά διαδέχεται στην άρχηγία των Άσμοναίων ό υίός του Ίούδας, πού έπονομαζόταν Μακκαβαίος. Ό τελευταίος φονεύεται άπό τά στρατεύματα του Δημητρίου του Α΄, ό οποίος άνακηρύχθηκε πραξικοπηματικά βασιλιάς του κράτους των Σελευκιδών τό 162 π.Χ. μετά τον θάνατο του Άντιόχου του Ήπιφανούς. Ή άρχιερατεία θά συνεχιστεί άπό τούς άδελφούς του Ίούδα, Ίωνάθαν και Σίμωνα. Μετά τή στάση του στρατηγού Άλεξάνδρου Βάλα έναντίον του Δημητρίου του Α΄ και την άυτοανακήρυξή του σέ βασιλιά στην Πτολεμαΐδα, τό άρχιερατικό άξίωμα προσφέρεται στον Ίωνάθαν, ό οποίος άφού τό άποδέχεται ευχαρίστως προσθέτει σέ αϋτό και τό κοσμικό άξίωμα μέ διακριτικά σύμβολά του ένα στέμμα και έναν πορφυρό μανδύα, δώρα του βασιλιά Άλεξάνδρου²⁸. Τόν

²⁵ W. Kornfeld, *ό.π.*, σ. 225.

²⁶ Παλαιότεροι έρευνητές θεωρούσαν τούς Χασιδίμ ως πρόδρομους των Φαρισαίων και των Ήσσαιών, ένώ ό Kampen τούς διαχωρίζει άπό τούς δεύτερους. Περισσότερα γιά τούς Χασιδίμ βλ. J. Kampen, *The Hasideans and the Origin of Pharisaism. A study in 1 and 2 Maccabees*, Society of Biblical Literature Septuagint and Cognate Studies (SBLSCS) 24, Atlanta, GA, Scholars Press, 1988, σσ. 1 - 43 και 214 κ.έξ.

²⁷ «Το κράτος για το οποίο αγωνίστηκαν οι Μακκαβαίοι έναντίον του καταρρέοντος κράτους των Σελευκιδών, δεν ήταν όμως τώρα σε θέση να επιλύσει τις κοινωνικές, πολιτιστικές και θρησκευτικές συγκρούσεις, οι οποίες είχαν οδηγήσει στην εξέγερση και να δημιουργήσει εκ νέου ένα κλίμα κοινωνικής συναίνεσης. Βεβαίως η απελευθέρωση από την επαχθή φορολογία, την οποία επέβαλαν οι Σελευκίδες τό 142 π.Χ. χαιρετίστηκε με πανηγυρισμούς (1Μακ 13, 36 - 41), τους έλειψε όμως η δύναμη να εξαλείψουν άπαξ δια παντός τον χρόνιο κοινωνικό διχασμό, με μία ριζική οικονομική μεταρρύθμιση. Πέτυχαν βεβαίως να ξαναδώσουν στο κράτος τους την έκταση της αυτοκρατορίας του Δανίδ, αλλά με το τίμημα μίας προβληματικής διαπλοκής θρησκείας και κρατικής εξουσίας. Τον υποχρεωτικό εξελληνισμό των Ιουδαίων, ο οποίος παρεμποδίστηκε επιτυχώς, αντικατέστησε τώρα ο υποχρεωτικός από το κράτος εξιουδαϊσμός άλλων λαών (Ιουδαϊκή Αρχαιολογία XIII, 257 κ.ε.)». Βλ. Rainer Albertz, *ό.π.*, σ. 809.

²⁸ Περισσότερες πληροφορίες γιά την έποχή βλ. A. Schlatter, *Geschichte Israels von Alexander dem Großen bis Hadrian*, Stuttgart 1972³, σ. 118· H. Donner, *Geschichte des Volkes Israel und seiner Nachbarn in Grundzügen*, τ. 4, μέρος 2, Göttingen 1995², σσ. 485 - 486· E. Bicherman, *Der Gott der Makkabäer, Untersuchungen über Sinn und Ursprung der Makkabäischen Erhebung*, Berlin 1937, σ. 42· A. J. Gunneweg, *ό.π.*, σ. 349· G. A. Smith, *Jerusalem - the topography, economics and history from the earliest times to A. d. 70*, USA 1972, σσ. 403 - 404.

Ἰωνάθαν διαδέχεται ὁ Σίμων, ὁ ὁποῖος ἐργάζεται γιὰ τὴν ὑποδομὴ δημιουργίας ἀνεξάρτητου ἰουδαϊκοῦ κράτους καὶ ὁ ἴδιος ἀναγνωρίζεται ἀπὸ τὴν ἐθνικὴ συνέλευση ἐθνάρχης, στρατηγός καὶ ἀρχιερέας. Ὁ υἱὸς τοῦ Ἰωάννης Ὑρκανός ὁ Α΄ (135 - 105 π.Χ.) διαδέχεται τὸν Σίμωνα, καὶ ἀκολουθοῦν ὁ Ἀριστόβουλος καὶ ὁ Ἀλέξανδρος Ἰανναῖος (104 - 78 π.Χ.), ὁ ὁποῖος διοικεῖ ὡς Ἕλληνας μονάρχης. Κατόπιν τὴν ἐξουσία ἀσκει ἡ Σαλώμη μαζί μὲ τὸν υἱὸ τῆς Ὑρκανό τὸν Β΄, τοποθετώντας τὸν στὴ θέση τοῦ ἀρχιερέα. Τὸ 63 π.Χ. ὁ Ρωμαῖος στρατηγὸς Πομπήιος καταλύει τὴν πολιτικὴ αὐτονομία τοῦ Ἰουδαϊκοῦ βασιλείου²⁹. Ἡ ἐπίδραση τοῦ ἐλληνιστικοῦ πνεύματος εἶχε ἤδη ἀλλοιώσει βαθιὰ καὶ ἀποπροσανατολίσει ἐπικίνδυνα τὴν προσήλωση τῶν Ἰσραηλιτῶν στὴ λατρεία τοῦ Νόμου. Ἦδη οἱ ἐπίσημες ὀριακὲς προσπάθειες ἀπὸ τὸ ἱερατεῖο γιὰ τὴν ὁμαλὴ ἀντίδοση καὶ συλλειτουργία τοῦ Νόμου μὲ τὴν ἐλληνιστικὴ παιδεία σχημάτιζαν τὴν εἰδοποιὸ διαφορὰ παλαιοῦ καὶ νέου πνεύματος μέσα στὰ σπλάγχνα τῆς ἴδιας τῆς ἰουδαϊκῆς κοινωνίας. Ἡ διαφορὰ αὐτὴ καθόρισε καὶ τὴν πορεία τῆς Μακκαβαϊκῆς - Ἀσμοναϊκῆς δυναστείας στὰ τέλη τοῦ 2^{ου} αἰ. π.Χ. ὅταν ἐπὶ ἀρχιερατείας τοῦ ἀνιψιοῦ τοῦ Ἰωνάθαν, Ἰωάννη Ὑρκανοῦ, ἔπαυσε ἡ ὑποστήριξη τῆς ἀκόμῃ καὶ ἀπὸ τὸ κίνημα τῶν Χασιδείμ.

Οἱ Ἑσσαιοί³⁰ ἐμφανίζονται στὰ μέσα τοῦ 2^{ου} π.Χ. αἰ., ἀκμάζουν δὲ μέχρι τὸ ἔτος 68 ἢ 70 μ.Χ.³¹, ὅταν καταλύεται τὸ ἑβραϊκὸ κράτος καὶ καταστρέφεται ὁ δεύτερος Ναός ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους. Καὶ ἐνῶ ὅλες οἱ περὶ αὐτῶν πληροφορίες συνιστοῦσαν ἀπλὲς καὶ κατεστημένες καταγραφές τοῦ

²⁹ Βλ. Δημήτρη Καϊμάκη, *ὄ.π.*, σσ. 21 - 25.

³⁰ «Οἱ Ἑσσαιοὶ ἐμφανίζονται ὡς ἰδιαίτερα παρτάξις μετὰ τοὺς μακκαβαϊκοὺς πολέμους. Ἡ προδοσία τῶν ἱερῶν καὶ τῶν ὁσίων ὑπὸ τῆς ἠγέτιδος ἀρχιερατικῆς τάξεως, ἀλλὰ καὶ ἡ μετὰ τὸν ἱερὸν πόλεμον (168 - 161 π.Χ.) ὑπὸ τῆς οἰκογενείας τῶν Ἀσμοναίων κατάληψις τοῦ ἀρχιερατικοῦ ἀξιώματος καὶ ἡ ἄσκησις αὐτοῦ ἐπὶ φανερῶ καταστρατηγήσει τῶν διατάξεων τοῦ Νόμου, αἱ ὁποῖαι ἀφεῶρων εἰς τὰς σχέσεις τοῦ Ἰουδαίου πρὸς τοὺς ἐθνικούς, προεκάλεσε τὴν ἐμφάνισίν των. Ἦτο ἀπαίτησις τῶν Ἀσιδαίων ὁ χωρισμὸς τοῦ πολιτικοῦ ἀπὸ τοῦ θρησκευτικοῦ λειτουργήματος. Ἐκ τοῦ κόμματος αὐτοῦ ἀνεπήδησαν οἱ Φαρισαῖοι καὶ οἱ Ἑσσαιοὶ· ἐξ οὗ καὶ οἱ ὁμοιότητες μεταξύ των». Βλ. Σάββα Χρ. Ἀγουρίδου, Βιβλικὰ Μελετήματα, τ. 2, *ὄ.π.*, σ. 29.

³¹ «Υστερὰ ἀπὸ τὴν ἐπέλαση των ρωμαϊκῶν λεγεῶνων του Βεσπασιανου καὶ του Τίτου, ἡ ἱερατικὴ τάξη ἔπεσε σε ἀδράνεια καὶ ἀχρηστία, ἡ τάξη των Σαδδουκαίων ἔχασε τὰ προνομία της, ἡ Κοινότητα του Κουμράν καταστράφηκε (68 μ.Χ.) καὶ οἱ Ἑσσαιοὶ ἀπορροφήθηκαν ἀπὸ ἄλλες ομάδες, χάθηκαν ἢ πέρασαν στὴν ἀφάνεια». Βλ. Κ. Θ. Ζάρρα, Ἰουδαϊσμός καὶ Γνωστικά Κινήματα: Μια σύντομη πρόταση γιὰ τὸ ζήτημα των ἀπαρχῶν καὶ ἐπιρροῶν τους, *ὄ.π.*

παρελθόντος στην ιστορική μνήμη, από τό 1947 και μετά αρχίζει μία τυχαία³², αλλά παράλληλα διάδοχη και συστηματική ανακάλυψη αξιολογών και ικανών σε αριθμό χειρογράφων³³. Τά χειρόγραφα αυτά βρέθηκαν μέσα σε αρκετά σπήλαια στο Κουμράν, δυτικά της Νεκρής Θάλασσας, προσθέτοντας νέο αποκαλυπτικό φῶς στον υπαρκτικό προσδιορισμό και την κοσμοθεωριακή ταυτοποίηση αυτής της Ἰουδαϊκῆς αἵρεσης³⁴. Από τήν πλευρά ἀρεκτῶν ἐρευνητῶν, ὑποστηρίζεται ὅτι πρόκειται περί ἑνός καταληκτικῶν ἐρευνητικῶν γεγονότος καί ὅτι τά νεοευρεθέντα κείμενα τῆς ἐρήμου τοῦ Κουμράν, ὅπως καί οἱ ἀποκαλυφθέντες ἀρχαιολογικοί χώροι μέ τίς ἀσκητικές ἐγκαταστάσεις στήν περιοχή, ἀνήκουν στούς οἰκιστές τῶν κοινοτήτων τῶν Ἑσσαίων³⁵.

Ἡ ἀνωτέρω συνοπτική παρουσίαση τῆς ιστορικῆς πορείας τοῦ ἔθνους τοῦ Ἰσραήλ καί τό γεγονός τῆς ἀποκάλυψης³⁶ πλειάδας χειρογράφων³⁷ καί τόπων ἐγκατάστασης δυτικά τῆς Νεκρῆς Θάλασσας, ἀλλά καί ἡ εὔρεση σχετικῶν ἀντικειμένων μᾶς ἐπιτρέπουν νά σχηματίσουμε τό πλαίσιο μελέτης³⁸, ὅπου παρουσιάζονται ἐναργέστερα οἱ ιστορικοί λόγοι³⁹, ἀλλά καί οἱ

³² «Ἡ ἀπό τοῦ 1947 χρονολογουμένη ἀνακάλυψις καί δημοσίευσις ὀλοκλήρου βιβλιοθήκης τῶν διαφόρων ἑσσαϊκῶν κοινοτήτων δυτικῶς τῆς Ν. Θαλάσσης, καθὼς καί ἡ ἀρχαιολογικὴ μελέτη τῶν ἐρειπίων τῶν ἐγκαταστάσεῶν των ἐν τῇ ἐν λόγῳ περιοχῇ (βλ. Μ. Σιώτου, *Τὰ χειρόγραφα τῆς Ν. Θαλάσσης*, Ἀθήναι 1961) ἔχουν πλουτίσει πολὺ τὰς γνώσεις μας διὰ τὸν τρόπον τῆς ζωῆς τῶν ἀνθρώπων αὐτῶν, τὴν ὀργάνωσίν των, τὴν λατρείαν των καὶ πρὸ παντὸς τὴν θεολογίαν των». Βλ. Σάββα Χρ. Ἀγουρίδου, *Βιβλικὰ Μελετήματα*, τ. 2, ὄ.π., σ. 27.

³³ Πρόκειται γιὰ τά χειρόγραφα τῆς Νεκρῆς Θάλασσας, ὅπως ἔχουν ἐπίσημα ὀνομασθεῖ, καί σύμφωνα μέ τὸν τόπο ἀνεύρεσῆς τους ἔχουν ταξινομηθεῖ σὲ συλλογές. Βλ. J. A. Fitzmyer, *The Dead Sea Scrolls and Christian Origins*, Michigan, Cambridge 2000, σ. 2.

³⁴ Ὁ Εὐσέβιος ὁ Παμφίλου -στό ἔργο του «*Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία*»- ἀναφερόμενος στὸν ἐκκλησιαστικὸ συγγραφέα Ἠγήσιππο γράφει: [ἔτι δ' ὁ αὐτὸς καὶ τὰς πάλαι γεγενημένας παρὰ Ἰουδαίους αἰρέσεις ἱστορεῖ λέγων· «ἦσαν δὲ γνώμαι διάφοροι ἐν τῇ περιτομῇ ἐν υἱοῖς Ἰσραηλιτῶν κατὰ τῆς φυλῆς Ἰούδα καὶ τοῦ Χριστοῦ αὐταὶ Ἑσσαῖοι, Γαλιλαῖοι, Ἡμεροβαπτισταί, Μασβῶθιοι, Σαμαρεῖται, Σαδδουκαῖοι, Φαρισαῖοι»]. Βλ. Εὐσεβίου Καισαρείας, «Ἄπαντα τὰ Ἔργα 2, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία Δ' - ΣΤ', Κείμενον, μτφρ., σχόλια Παναγιώτου Κ. Χρήστου», ἐκδ. *Γρηγ. Παλ.*, Θεσσαλονίκη 1978, σ. 78· *Ἐκκλ. Ἰστ.*, Δ' 22, 7.

³⁵ Γιὰ τὴν ἵδρυση καὶ ἱστορία τῆς κοινότητος τῶν Ἑσσαίων τοῦ Κουμράν βλ. H. H. Rowley, «Die Geschichte der Qumransekte (1966-67)», *Qumran, Wege der Forschung* 410, Darmstadt 1981, σσ. 23 κ.ἑξ. Γιὰ τοὺς Ἑσσαίους πρβλ. καὶ Βλ. Φειδᾶ «Οἱ Ἑσσηνοί», *Ορθόδοξος Σκέψις* 2, 1959, σσ. 235 -237, 259 - 261, 287 - 289.

³⁶ Πρὶν τὴν ἀνακάλυψη τῶν χειρογράφων τοῦ Κουμράν τό 1947, ὁ Ν. Λούβαρις εἶχε ἀσχοληθεῖ μέ τοὺς Ἑσσαίους. Πρβλ. «Οἱ Ἑσσαῖοι, Ἱστορικὴ καὶ κριτικὴ μελέτη», *Γρ. Παλ.* 8, 1924, σσ. 485 - 524, 533 - 559.

³⁷ Γιὰ τά νεοευρεθέντα χειρόγραφα στήν ἐρημο τοῦ Κουμράν, γιὰ τά κείμενα καὶ τίς ἀντιλήψεις τῶν κοινοβιατῶν βλ. Κ. Θ. Ζάρα, *Ἱστορία τῆς ἐποχῆς τῆς Καινῆς Διαθήκης*, τ. Α', ὄ.π., σσ. 339 - 378.

³⁸ Βλ. F. M. Cross, «Τὸ Ἱστορικὸ Πλαῖσιον τῶν Χειρογράφων» στὸ βιβλίον τοῦ Hershel Shanks, *Ἡ περιπέτεια τῶν Χειρογράφων τῆς Νεκρῆς Θάλασσας*, Ἀθήναι 1997, σσ. 80 - 102· Γ. Γρατσέα, «Ἡ ἀνανέωσις τῶν μελῶν τῶν Ἑσσαϊοκουμρανείων κοινοτήτων», *ΔΒΜ* 2, 1973 - 74, σσ. 329 - 348.

³⁹ «Θα μπορούσε να πει κανείς ότι εξωτερικοί ιστορικοί λόγοι και εσωτερικοί πολιτικοί, ήταν εκείνοι που οδήγησαν τους Εσσαίους στο να αποσχισθούν απο το επίσημο ιερατείο. Ὅσον

παράμετροι κοινωνιολογικής έρευνας πού όδήγησαν στίς βασικές αιτιάσεις αίρετικής συμπεριφοράς⁴⁰, και τελικά απόσχισης τών έσσαϊκών κοινοτήτων από τό κοινωνικό σώμα του Ιουδαϊκού λαού.

Παρατηρούμε, λοιπόν, ότι ή σταδιακή αποδόμηση και ούσιαστική άλλοίωση:

- τής καθαρότητας τής έβραϊκής γλώσσας,
- του Ιουδαϊκού τρόπου σκέψης και
- του νομοκεντρικού παραδοσιακού πνεύματος του «έκλεκτου λαού» του Θεού από τήν έλληνιστική παιδεία⁴¹ και τήν έκκοσμηκευμένη θρησκευτική πολιτική (ιδιαίτερα στίς ανώτερες κοινωνικές τάξεις: άρχιερατικές οίκογένειες, νομοδιδάσκαλοι),

προκάλεσε μεγάλη απογοήτευση και ιερή άγανάκτηση σέ τμήματα του έβραϊκού λαού⁴², μέ αποτέλεσμα τήν καθοριστική άποτείχιση τών Έσσαϊών

αφορά τους έξωτερικούς λόγους ο Ισραήλ βρισκόταν κάτω από την κατάκτηση των Ελλήνων. Η ελληνική σκέψη και ο ελληνικός τρόπος ζωής άσκησε έντονη επιρροή στους Ιουδαίους. Ακόμη και οι Ασμοναίοι ηγέτες του έθνους είχαν υιοθετήσει ελληνικά ονόματα και τον βασιλιά και τον αρχιερέα από τους Ασμοναίους και στη σύγκρουση του διδασκάλου της δικαιοσύνης με έναν από αυτούς. Στα χειρόγραφα του Κοιμωράν ονομάζεται απλώς ασεβής ιερέας. Εάν ο διδάσκαλος της δικαιοσύνης εκληφθεί ως σαδουκικής καταγωγής, ο ασεβής ιερέας πρέπει να είναι είτε ο Ιωνάθαν, είτε ο Σίμων. Αυτοί οι δύο σφετερίστηκαν το αρχιερατικό αξίωμα. Τα ιστορικά αυτά γεγονότα αναμειγνύονται κατά ένα παράδοξο τρόπο με τις θεολογικές θέσεις των Έσσαϊών και τις αναλύσεις τους πάνω στην Παλαιά Διαθήκη». Βλ. Δημήτρη Καϊμάκη, ό.π., σ. 27.

⁴⁰ Γιά τήν έννοια τής «Αίρεσης» και του «Αίρετικού» βλ. Κ. Θ. Ζάρρα, Ιουδαϊσμός και Γνωστικά Κινήματα: Μια σύντομη πρόταση για το ζήτημα των απαρχών και επιρροών τους, ό.π.

⁴¹ «Όταν οι Έλληνιστές αριστοκράτες αγόρασαν το 175 π.Χ. από τον Αντίοχο τον 4ο την άδεια να ανεγείρουν στην Ιερουσαλήμ μία πόλη με το όνομα Αντιόχεια κατά το ελληνικό πρότυπο με γυμνάσιο και εφηβείο (2 Μακ 4, 7 - 10), ενδιαφέρονταν κατ' αρχάς για τα οικονομικά τους συμφέροντα. Ήθελαν να λάβουν για την Ιερουσαλήμ τα εμπορικά προνόμια, τα οποία είχαν οι ελληνιστικές πόλεις, και να εντάξουν την Ιουδαϊκή κοινότητα στο σύστημα των διεθνών οικονομικών και πολιτιστικών σχέσεων του ελληνιστικού κόσμου. Με αυτόν τον τρόπο ήθελαν να εξαλείψουν όλα τα εμπόδια στην εμπορική τους δραστηριότητα, τα οποία παρακώλυαν την οικονομική τους άνοδο. Προσετέθησαν όμως και άλλα εξουσιαστικά συμφέροντα στην εσωτερική πολιτική σκηνή: Το δικαίωμα του πολίτη στη νέα πόλη ήταν συνδεδεμένο με την πραγματικά δαπανηρή ανατροφή στο γυμνάσιο και στο εφηβείο· κατ' ουσίαν απέκλειε την κατώτερη τάξη των πόλεων και υποχρέωνε τους συντηρητικούς αριστοκράτες, οι οποίοι δεν ήθελαν να δεχθούν αυτόν τον τρόπο ανατροφής να αποχωρήσουν από τα σώματα της αυτοδιοίκησης. Ο πολιτικός εξελληνισμός της Ιερουσαλήμ ήταν επομένως η επίσημη κατοχύρωση της κοινωνικής και θρησκευτικής διάσπασης της Ιουδαϊκής κοινωνίας. Στα σώματα της αυτοδιοίκησης κυριαρχούσαν τώρα σαφώς οι Έλληνιστές· οι ενοχλητικοί επικριτές τους στην ανώτερη και στην κατώτερη τάξη στερήθηκαν με μία αιφνίδια επίθεση τα δικαιώματα τους να συναποφασίζουν για τη μοίρα της κοινότητας». Βλ. Rainer Albertz, ό.π., σσ. 804 - 805.

⁴² «Η ευρύτητα και το βάθος της Έλληνιστικής επίδρασης ήταν κάθε άλλο παρά ασήμαντα μεγέθη στην περιοχή της Παλαιστίνης. Τα ίδια ισχύουν και για την περίοδο της Ρωμαϊκής κατάκτησης (από το 63 π.Χ. και έπειτα). Μάλιστα, ένας από τους πιο σημαντικούς μελετητές

από την Ίουδαϊκή κοινότητα. Οί παραδοσιακοί Ίσραηλίτες δέ μπορούσαν νά άνεχθούν τούς έξευτελιστικούς συμβιβασμούς γιά τήν πίστη τους στόν Νόμο καί κυρίως τούς σφετερισμούς τού άρχιερατικού άξιώματος, όταν μάλιστα ό άρχιερέας μπορούσε καί νά μήν έχει σαδωκική καταγωγή⁴³. Αποκήρυξαν, λοιπόν, τούς νέους άρχηγούς καί όπως έκαναν άλλες κοινωνικές ομάδες⁴⁴ άρχισαν νά όργανώνονται σέ διάφορα κινήματα συστήνοντας ταυτόχρονα τή δική τους -άπαρέγκλιτη στό Νόμο τού Θεού- ομάδα μέ ίδρυτή της τόν «Διδάσκαλο τής δικαιοσύνης», ό όποιος ύποθέτουμε ότι άνήκε στή σαδωκική ιερατική οίκογένεια καί πιθανότατα ήλθε σέ μεγάλη ρήξη μέ τό έπίσημο ιερατείο τής Ίερουσαλήμ. Τό γεγονός πρέπει νά προκάλεσε τήν καταδίκη τών Ίεσσαίων καί τού άρχηγού τους, μέ άποτέλεσμα αυτό νά γίνει άρχέγονη άφορμή γιά τή συσπείρωση τής ομάδας τους. Ώς εκ τούτου, καί γιά έναν ιδιαίτερα ιερό καί έσχατολογικό σκοπό ιδρύθηκε ή καθαρή, άνόθευτη, γνήσια, έκλεκτή καί χρισμένη από τόν Θεό κοινότητα τους⁴⁵, ή όποία θά όργανωνόταν άσκητικά, ώστε νά λειτουργήσει γιά τή διαφύλαξη τού θείου Νόμου καί τήν

αυτής της περιόδου, ο Martin Hengel, πρότεινε ότι, τουλάχιστο από τον δεύτερο αιώνα π.Χ. τόσο ο Ιουδαϊσμός της Παλαιστίνης, όσο και εκείνος της Διασποράς, θα πρέπει να χαρακτηρίζονται μάλλον ως Έλληνιστικός Ιουδαϊσμός' (M. Hengel, *Judaism and Hellenism*, τ. I, 303 κ.ε.). Μέσα από το πρίσμα όλων των προαναφερθέντων, σύγχρονοι ερευνητές έχουν εισηγηθεί μια ακόμη πιο ριζοσπαστική πρόταση: στην πραγματικότητα δεν μπορεί πλέον να γίνεται λόγος για έναν ενιαίο Ιουδαϊσμό κατά τη διάρκεια εκείνης της περιόδου, αλλά μάλλον για Ιουδαϊσμούς». Βλ. Κ. Θ. Ζάρρα, *Ιουδαϊσμός και Γνωστικά Κινήματα: Μια σύντομη πρόταση για το ζήτημα των απαρχών και επιρροών τους*, ό.π.

⁴³ «Η αρπαγή από τους Μακκαβαίους του αρχιερατικού αξιώματος (1Μακ 10, 15 - 21· 14, 41), το οποίο κατά παράδοσιν ανήκε στους Σαδωκίδες, προκάλεσε την απόσχιση της αίρεσης του Κουμράν υπό την ηγεσία σαδωκιδών ιερέων». Βλ. Rainer Albertz, ό.π., σ. 809.

⁴⁴ «Την ίδια περίπου εποχή με τους Εσσαίους, ξεπήδησαν στην Ιουδαία και άλλα θρησκευτικά κινήματα, με πολιτικούς όμως στόχους, όπως οι Χασιδίμ, οι Σαδουκαίοι και οι Φαρισαίοι. Οι Εσσαίοι όμως είναι οι μόνοι που αποσχίστηκαν από την κοινότητα, γιατί πίστευαν ότι αυτοί μόνο αποτελούσαν τον αληθινό Ισραήλ, αποκηρύσσοντας το ιερατείο της Ιερουσαλήμ». Βλ. Δημήτρη Καϊμάκη, ό.π., σ. 15.

⁴⁵ Σχετικά μέ τό περιβάλλον διαμόρφωσης καί ώριμησης τών συνθηκών -προκειμένου νά ιδρυθεί ή έσσαϊκή άδελφότητα- ό Theissen άναφέρει ότι: «Κατά τον Φίλωνα οι Εσσαίοι έκριναν τις (ελληνιστικές) πόλεις με έντονο πολιτιστικό πεσσιμισμό. Φοβόνταν τους κινδύνους του πολιτισμού όπως ένα μολυσματικό βάλκιλο (probus 76). Πιθανότατα υπάρχει στις μαρτυρίες του Φίλωνα και κάποια νοσταλγία για την απλή ζωή -στην Αλεξάνδρεια ήταν ζωντανά τα ειδύλλια του Θεόκριτου-, η διστακτικότητα επικοινωνίας των Εσσαίων με τον ευρύτερο κόσμο αποτελεί όμως σωστή παρατήρηση (πρβλ. Εγγ. Πειθ. 5, 14 κ.εξ.). Η Ιερουσαλήμ ανήκε κι αυτή στον αμαρτωλό κόσμο. Έστελναν βέβαια αφιερώματα στον Ναό, αλλά δεν έπαίριαν μέρος στην θυσιαστική λατρεία· πολύ περισσότερο, η λατρεία δεν γινόταν αποδεκτή, διότι εθεωρείτο αμαρτωλή (Αρχ. 18, 19· Δαμ. Χειρ. 4, 18 V, 6· Υπομν. σ. Αββακ. 12, 7 κ.εξ. κ.συχν.). Η πόλη είχε γίνει ακάθαρτη με τους παράνομους και αντικανονικούς ιερείς. Έλπίζε κανείς σε μια ριζοσπαστική αλλαγή... (Δαμ. Χειρ. 12,1)». Βλ. Gerd Theissen, *Καίρια χαρακτηριστικά της κίνησης του Ιησού: Κοινωνιολογική θεώρηση, Συμβολή στην ιστορία γένεσης του αρχέγονου Χριστιανισμού*, μτφρ. Δήμητρας Χαρισσοπούλου - Θεοδώρου Σωτηρίου, «Άρτος Ζωής», Αθήνα 1997, σσ. 79 - 80.

έπιτυχή ανάδυση των αποκαλυπτικών όραμάτων του έβραϊκού έθνους. Τά όράματα αυτά περιελάμβαναν:

- τήν άμεση άνατροπή των αντικανονικών και έξελληνισμένων άρχιερέων, οί όποίοι πρόδωσαν τόσο έπαίσχυντα και μέ διαστροφική συμπεριφορά τό θεϊκό κάλεσμα και τήν έμπιστοσύνη του Θεού για παράδοση και διαφύλαξη του Νόμου προς τόν έκλεκτό λαό Του,
- τή μαχητική διδαχή και κοινοτική προετοιμασία για πολεμική άντιπαράθεση και άφανισμό όλων των άσεβών, «των υιών του σκότους», πού περιφρονούσαν και άντιμάχονταν τόν άληθινό Θεό όδηγώντας τόν Ίουδαϊκό λαό προς τήν καθολική άλλοίωση τής συνείδησής του και τήν καταστροφή, και
- τήν έσχατολογική άναγνώριση και παγκόσμια θριάμβυσή τους ως του μόνου γνήσιου «ιερού κατάλοιπου»⁴⁶ και άληθινού λαού του Ίσραήλ.

⁴⁶ Στή συνέχεια όταν χρησιμοποιούμε τόν χαρακτηρισμό «*ιερό κατάλοιπο*» -άναφερόμενοι στίς έσσαϊκές κοινότητες- θά έννοούμε τή συγκεκριμένη έρμηνευτική άνάλυση του άποσπάσματος του *Χειρογράφου τής Δαμασκού*, CD 1, 1 - 5a: [*και τώρα ακούστε όλοι που γνωρίζετε την δικαιοσύνη*] και κατανοήστε τα έργα του Θεού, γιατί «*δίκη έχει με κάθε σάρκα*» και κρίση θα επιτελέσει εναντίον όλων «*που τον περιφρονούν*». «*Επειδή για την άπιστία τους τον εγκατέλειψαν, έκρυσπε το πρόσωπό του από τον Ίσραήλ*» και από τον Άγίο του «*και τούς παρέδωσε στο ξίφος*». Κάθε φορά όμως που θυμόταν τη διαθήκη των πατέρων, άφηνε κάποιον υπόλοιπο στον Ίσραήλ και δεν τους παρέδινε σε τέλεια καταστροφή]. Για τή μπφρ. βλ. Γ. Γρατσέα - Σ. Αγουρίδη, *Τα χειρόγραφα της Νεκρής Θάλασσας, Τα εσσαϊκά κείμενα του Κουμράν σε νεοελληνική άπόδοση*, εκδ. Άρτος Ζωής, Αθήνα 2003³, σ. 138. Ύπάρχει και άλλη άποψη για τήν έννοια του «*ιερού κατάλοιπου*» πού συναντάμε στον Καϊμάκη: [*ο Ίσραήλ παρομοιάζεται ως σπόρος που φύτεψε ο Θεός. Η εικόνα αυτή ήταν πολύ δημοφιλής και σε άλλους προφήτες (Ίερ. 23, 5) αλλά και στους ευχαριστήριους ύμνους. Υπήρχε η αντίληψη ότι ο άγιος σπόρος που φύτεψε ο Θεός στο Σινά μπορούσε να καταστραφεί από τον ίδιο. Αιτία θα ήταν η αχαριστία και οι αδικίες του Ίσραήλ. Ταυτόχρονα όμως παρουσιάζεται και η βεβαιότητα ότι ο Θεός θα έσωζε ένα σπόρο από αυτό το παλιό φυτό που είχε φυτέψει στο Σινά και το νέο φυτό που θα προέκυπτε θα παρήγαγε άξιο καρπό. Τη δυνατότητα αυτή θα την παρείχε ο ίδιος ο Θεός. Ωστόσο η πρωτοβουλία για το αν ο λαός θα ανταποκρινόταν στο θείο κάλεσμα, για το οποίο είχε δημιουργηθεί, παρέμενε στον Ίσραήλ. Αν ο λαός απαρνιόταν τον Θεό τότε αυτός θα μπορούσε «να κλαδέψει τα κλαδιά» αυτού του δέντρου μέχρι να μείνει μόνο η ρίζα του (L. Mowry, *the Dead Sea Scrolls and the Early Church*, Chicago 1962, σ. 41). Η αντίληψη αυτή φαίνεται να σχετίζεται με αγγελία του προφήτη Ησαΐά (Ησ. 11, 1 «*Και εξελεύσεται ράβδος εκ της ρίζης του Ιεσσαΐ, και άνθος εκ της ρίζης αναβήσεται*»)]. Βλ. Δημήτρη Καϊμάκη, *ό.π.*, σσ. 210 - 211.*

A.2 Τόποι εγκατάστασης και οικοδομικά συγκροτήματα

Παράλληλα προς την τυχαία και αποκαλυπτική εμφάνιση των κειμένων των χειρογράφων, τά όποια αποδίδονται στην κοσμοθεωριακή θεώρηση και λατρευτική δραστηριότητα της ομάδας των Έσσαίων, ή αρχαιολογική σκαπάνη έφερε στό φώς περισσότερες νέες πληροφορίες. Μέσα από τή συστηματική έρευνα ανίχνευσης στοιχείων αναδύθηκαν και άλλοι έξ ίσου αξιόλογοι συμπληρωματικοί θησαυροί, όπως έρειπωμένοι οικισμοί, διάφορα χρηστικά αντικείμενα και άλλα ιδιαίτερης σημασίας σχετικά εύρηματα. Όλα αυτά πιστοποιούσαν τή οικιστική δραστηριότητα των ανθρώπων, οι όποιοι αναφέρονταν στά περιεχόμενα των αποκαλυφθέντων χειρογράφων και προέβαλλαν τόν ιδιόμορφο, μυστικιστικό⁴⁷ και άσκητικό χαρακτήρα τους. Ταυτόχρονα μέ τίς νέες αυτές μαρτυρίες ταυτοποιούνταν και οι τόποι εγκατάστασης⁴⁸ των κοινοτήτων τους.

A.2.1 Τόποι εγκατάστασης των Έσσαίων

Κατά τόν Ίώσηπο, ή αίρεση⁴⁹ των Έσσαίων δέν είχε ως τόπο διαμονής μία και μοναδική πόλη⁵⁰, αλλά ζούσαν καθ' ομάδας, διασκορπισμένοι και

⁴⁷ «Η ανστηρά ασκητική ζωή των Έσσαίων είχε και τη μυστική της πλευρά, δόγματα, κείμενα και μαγικές δυνάμεις, γνωστές μόνο στο μνημένο. Η γνώση των ονομάτων των αγγέλων επέτρεπε στους Έσσαίους να χρησιμοποιούν τις δυνάμεις του αγγελικού κόσμου. Οι διαρκείς καθαρμοί και η μελέτη των προφητών τους έδινε τη δύναμη της πρόβλεψης του μέλλοντος. Τα μυστικά τους κείμενα τους επέτρεπαν να γιατρεύουν το σώμα με τη βοήθεια της δύναμης των φυτών και των ζώων, αλλά και την ψυχή. Αυτή η επαφή με τους αγγέλους, με μυστικά κείμενα, οι θεραπείες με τη δύναμη των ζώων και των φυτών απαντούν και στην αποκαλυπτική γραμματεία που είναι γνωστή με τον όρο Ψευδεπίγραφα». Βλ. Φύλων ο Αλεξανδρεύς, Έλληνισμός και Ιουδαϊσμός, Έσσαίοι και Θεραπευτές, ό.π., σσ. 58 - 59.

⁴⁸ «Ο Πλίνιος περιγράφει τούς τόπους εγκαταστάσεως των Έσσαίων ως όάσεις με τήν εύρειαν δυνατότητα καλλιεργείας τού εδάφους. Έκ των γενομένων έρευνών μεταξύ Ίεριχούς προς Β. και Μασάδος προς Ν. εύρέθησαν δύο τοιαύται όάσεις, ή μία παρὰ τήν Ain Feshka, και ή άλλη παρὰ τὸ En - gadi». Βλ. Σάββα Χρ. Αγουρίδου, Βιβλικά Μελετήματα, τ. 2, ό.π., σ. 27· Του ίδιου, ΘΗΕ, Έσσαίοι, στ. 920.

⁴⁹ Κατά τόν 1^ο αϊ. μέ τόν όρο «αίρεση» έννοοϋμε κάποια θρησκευτική ομάδα - μερίδα. Οι μερίδες αυτές δέν ήταν αποκομμένες από τόν επίσημο Ίσραήλ, αλλά έξέφραζαν διάφορες σχολές τού όρθόδοξου ιουδαϊσμού. Βλ. Π. Βασιλειάδη, «Αίρέσεις ή θεολογικές τάσεις στόν Άρχέγονο Χριστιανισμό», ΔΒΜ, τ. 5, 1977 - 1978, σσ. 101 - 112.

⁵⁰ «Μία δ' οϋκ έστιν αυτών πόλις, άλλ' έν εκάστη μετοιכוϋσιν πολλοί...». Βλ. Ίωσήπου, Ίουδ. Πόλ. ΙΙ, 8, 4 §124.

άπομονωμένοι από τόν υπόλοιπο κόσμο, σέ ἐρήμους, χωριά⁵¹ καί πόλεις τῆς Παλαιστίνης⁵². Γιά τούς συγκεκριμένους τόπους ἐγκατάστασης καί συγκρότησης τῶν οἰκοδομημάτων τῶν ἐσσαϊκῶν κοινοτήτων ἡ σύγχρονη ἔρευνα ἔχει τήν ἄποψη ὅτι τό «*πλήθος τῶν ὑπερτετρακισχιλίων*» Ἑσσαίων, τό ὁποῖο ἀναφέρει ὁ Φίλων, δέν εἶχε συγκεκριμένο τόπο διαμονῆς⁵³. Γενικότερα, φαίνεται ὅτι ἐπέλεγαν ὡς τόπους διαμονῆς μικροῦς οἰκισμούς μακριά ἀπό τή θορυβώδη καί πνευματικά ἐπικίνδυνη ζωή τῶν Ἰουδαϊκῶν πόλεων, τίς ὁποῖες λόγω τοῦ φανεροῦ ἐξελληνισμοῦ τους ἀποστρέφονταν καί θεωροῦσαν τόπους μεγάλης ἀσέβειας καί θρησκευτικῆς ἀλλοίωσης ἀπό τόν παραδοσιακό τρόπο ζωῆς τοῦ ἐκλεκτοῦ Ἰσραήλ. Συγχρόνως, ὅμως, φαίνεται ὅτι ἐξακολουθοῦσαν νά διατηροῦν οἴκους ἢ ἄλλες ἐγκαταστάσεις σέ πόλεις τῆς Παλαιστίνης καί τῆς Συρίας⁵⁴, ἰδιαίτερα στήν πόλη τῶν Ἱεροσολύμων, ὅπου σέ μία ἀπό τίς πύλες τῆς ἔχει δοθεῖ τό ὄνομά τους⁵⁵. Οἱ Ἑσσαῖοι ἦταν ἐγκατεστημένοι σέ ὀλόκληρη τή γεωγραφική ἐπικράτεια τῆς ἀρχαίας Παλαιστίνης, ἀλλά φαίνεται ὅτι προτιμοῦσαν τά περὶχωρα, τά ὁποῖα, ἐκτός ἡσυχίας καί πνευματικῆς καθαρότητας, διέθεταν καλύτερους χώρους γιά γεωργικές καλλιέργειες καί καταλληλότερες συνθήκες γιά ἀσκητικότερη λειτουργία τῶν κοινοτήτων τους.

⁵¹ Σύμφωνα μέ τόν Φίωνα: «*κωμηδὸν οἰκοῦσι τὰς πόλεις ἐκτρεπόμενοι διὰ τὰς τῶν πολιτευομένων χειροῆθεις ἀνομίας*». Βλ. Φίλωνος, *Περὶ τοῦ πάντα σπουδαῖον ἐλεύθερον εἶναι*, §76· Φίλων ὁ Αλεξανδρεὺς, *Ελληνισμός καὶ Ἰουδαϊσμός, Ἑσσαῖοι καὶ Θεραπευτές*, ὅ.π., σ. 142.

⁵² Ὁ Φίλων σέ ἄλλο ἔργο του γιά τίς ἐσσαϊκές κοινότητες ἀναφέρει ὅτι: «*οἰκοῦσι δὲ πολλὰς μὲν πόλεις τῆς Ἰουδαίας, πολλὰς δὲ κώμας καὶ μεγάλους καὶ πολυανθρώπους ὀμίλους*». Βλ. Φίλωνος, *ὑποθετικά*, § 11,1· Φίλων ὁ Αλεξανδρεὺς, *Ελληνισμός καὶ Ἰουδαϊσμός, Ἑσσαῖοι καὶ Θεραπευτές*, ὅ.π., σ. 252. Στόν Φίωνα ἀποδίδει ὁ Εὐσέβιος τήν πατρότητα τῶν δύο ἀποσπασμάτων «*ὑποθετικά*» καί «*ὑπὲρ Ἰουδαίων Ἀπολογία*», συνδέοντας τά δύο σέ ἓνα ἔργο καί ὀνομάζοντάς τα: «*Περὶ Ἰουδαίων*». Βλ. Εὐσεβίου Καισαρείας, *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία* 2, 18, PG 20, 45 - 906.

⁵³ Βλ. Φίλωνος, *Περὶ τοῦ πάντα σπουδαῖον ἐλεύθερον εἶναι*, §75· Φίλων ὁ Αλεξανδρεὺς, *Ελληνισμός καὶ Ἰουδαϊσμός, Ἑσσαῖοι καὶ Θεραπευτές*, ὅ.π., σ. 142.

⁵⁴ «*Ἔστι δὲ καὶ ἡ Παλαιστίνη Συρία καλοκάγαθίας οὐκ ἄγονος, ἣν πολυανθρωποτάτου ἔθνοῦ τῶν Ἰουδαίων οὐκ ὀλίγη μοῖρα νέμεται. λέγονταί τινες παρ' αὐτοῖς ὄνομα Ἑσσαῖοι, πλήθος ὑπερτετρακισχιλίοι, κατ' ἐμὴν δόξαν*». Βλ. Φίλωνος, *Περὶ τοῦ πάντα σπουδαῖον ἐλεύθερον εἶναι*, §75· Φίλων ὁ Αλεξανδρεὺς, *Ελληνισμός καὶ Ἰουδαϊσμός, Ἑσσαῖοι καὶ Θεραπευτές*, ὅ.π., σσ. 140 - 142.

⁵⁵ Τήν ἄποψη αὐτή ὑποστηρίζει καί ὁ Charlesworth ἀναφέροντας ὅτι «*ἐδῶ καὶ δεκαετίες ἔχω καταλήξει ὅτι ὁ Φίλων καὶ ὁ Ἰώσηπος παρέχουν αξιόπιστα στοιχεῖα σχετικά με τοὺς Ἑσσαῖους, ἰδιαίτερα γιὰ τὴν διαμονή τους σὲ ὀλόκληρη τὴν ἐπικράτεια τῆς ἀρχαίας Παλαιστίνης, καὶ ἐιδικότερα στα περὶχωρα τῶν πόλεων. Ἡ πύλη τῶν Ἑσσαίων στὸν νοτιοδυτικὸ τομέα τῆς Ἱερουσαλήμ, λίγο ἐξω ἀπὸ τὰ σημερινὰ τεῖχη τῆς Παλαιᾶς Πόλης, δείχνουν ὅτι οἱ Ἑσσαῖοι ζοῦσαν καὶ στὴν Ἱερουσαλήμ κατὰ τὴν ἐποχὴ τοῦ Ἰησοῦ*». Βλ. Prof. J. H. Charlesworth, «*Τὰ χειρόγραφα τῆς Νεκρᾶς Θαλάσσης καὶ ἡ ρῆση τοῦ Ἰησοῦ: ἀλλὰ καὶ αἱ τριχῆς τῆς κεφαλῆς ὑμῶν πάσαι ηὐθιμῆται (κατὰ Λουκᾶν ιβ' 7, κατὰ Ματθαῖον ι' 30)*», μτφρ. ἀπὸ ΔΒΜ, τ. 16, Ἰανουάριος - Ἰούνιος 1997, ἔτος 26, εκδ. Ἄρτος Ζωῆς, Αθήνα, σ. 15. Γιά τὸ θέμα τῆς πύλης τῶν Ἑσσαίων βλ. καί συζήτηση ἀπὸ R. Riesner στὴν ἔκδοση τοῦ J. Charlesworth, *Jesus and the Dead Sea Scrolls* (The Anchor Bible Reference Library: New York: Doubleday, 1992, 1995).

Πιό συγκεκριμένα, ή έδρα του έρημικού οικισμού των Έσσαίων στις δυτικές όχθες της Νεκρής Θάλασσας προσδιορίζεται με ακρίβεια από τον Πλίνιο τον Πρεσβύτερο, ο οποίος ταυτίζει την περιοχή με τις λειτουργικές εγκαταστάσεις της Κουμρανικής ομάδας των πρόσφατων αρχαιολογικών ανασκαφών⁵⁶.

Έκτός από τά έβραϊκά, αραμαϊκά και έλληνικά χειρόγραφα τά όποια αποκαλύφθηκαν στά ένδεκα σπήλαια γύρω από τό Κουμράν, παρόμοια χειρόγραφα βρέθηκαν και σε άλλες περιοχές. Για τά μέρη αυτά πιθανολογείται ή υπόθεση ότι εκτός από τόποι ασφάλειας για διαφύλαξη πολύτιμων παραδοσιακών θησαυρών, χρησίμευαν και ως άσκητικοί οικισμοί των μελών της έσσαϊκής αδελφότητας. Έκτός, λοιπόν, από τό οργανωμένο συγκρότημα κτιριακών εγκαταστάσεων στην έρημο του Κουμράν, ως τόποι άσκητικής και μόνιμης διαβίωσης των Έσσαίων αποκαλύφθηκαν: τό φρούριο της «Massada»⁵⁷, τά διάφορα σπήλαια στο «Wadi Murabba'at»⁵⁸, τά δύο σπήλαια του «Nahal Hever»⁵⁹, τό «Wadi Seiyal»⁶⁰, τά σπήλαια του «Nahal Mishmar»⁶¹, τό «Ain Feshkha»⁶², όπως και ο χώρος των χειρογράφων⁶³ στο

⁵⁶ Πλινίου του Πρεσβυτέρου, *Historia Naturalis* V, 15 - 17.

⁵⁷ Σήμερα «Es - Sebbeh», κτίστηκε έξ αρχής από τον Ίωνάθαν τον Μακκαβαίο (161 - 143 π.Χ.) Πρβλ. Ίωσηπου, *Ίουδ. Πόλ.* VII, 285 I, 237 - 303. II, 408 - 653. IV, 399 - 555, VII, 253· Του ίδιου, *Ίουδ. Αρχ.* XIV, 296 - 413. XV, 184· Στραβωνος, *Γεωγραφικά* XVI, 2, 44· Y. Yadin, *Masada. Herod's Fortress and the Zealot's Last Stand*, London 1966.

⁵⁸ P. Benoit, J. T. Milik και R. de Vaux, *Les Grottes de Murabba'at στη σειρά Discoveries in the Judean Desert*, τ. 2, *Texte*, Oxford 1961, σσ. 3 - 63.

⁵⁹ Η περιοχή «Nahal Hever» προσφέρει πολλά χειρόγραφα, τά όποια είναι γνωστά ως τά εκ «El Habra» χειρόγραφα. Αναφέρεται και ως «Hev» από τό «Hever». Βλ. Y. Aharoni, Expedition B., *IEJ*, 11(1961), σσ. 11 - 24· Του ίδιου, Expedition B., *The Cave of Horror*, 8 Eev, *EXCAV Mach 14 - 27*(1961), *IEJ*, 12(1962), σσ. 186 - 199.

⁶⁰ Η περιοχή του χειμάρρου «Saiyal» γνωστή και ως «Nahal Se'elin» βρίσκεται βόρεια της «Massada». Βλ. L. Rahmani, *The coins from Nahal Seelim and Nahal Hardof*, *IEJ*, 11(1961), σσ. 63 - 64.

⁶¹ Στην περιοχή «Nahal Mishmar» ή «Wadi Mahras» αποκαλύφθηκαν από ένα σπήλαιο, πού χαρακτηρίστηκε ως σπήλαιο των θησαυρών, τρία όστρακα και 429 διάφορα αντικείμενα, τά όποια προέρχονται από την Χαλκολιθική εποχή. Βλ. P. Bar - Adon, Expedition - *The Cave of the Treasure* (Mis, Excav. April (March?) 14 - 27, 1961, *IEJ*, 12(1962), σσ. 215 - 226.

⁶² Προχωρώντας από «Massada» για «Wadi Seiyal» και «Wadi Murabba'at», λίγο πριν τά σπήλαια του Κουμράν συναντάμε σειρά από πηγές μεταξύ των όποιων και την πηγή «Feshkha», πού είναι πλούσια σε ροή. Έκει γύρω βρέθηκαν διάφορα έρείπια, τά όποια συνδέονται μέσω βαθειάς γραμμής με την περιοχή του «Khirbet Qumran». Ο De Vaux υποστηρίζει ότι ή συγκεκριμένη εν «Ain Feshkha» εγκατάσταση χρησίμευε ως άγροτικός και βιοτεχνικός καταυλισμός στην ύπηρεσία των οικιστών της κοινότητας του Κουμράν. Βλ. Roland De Vaux, *L' Archéologie et les manuscrits de la Mer Mort*, London 1961, σ. 68. Πρόκειται, λοιπόν, για δύο περιοχές, «Khirbet Qumran» και «Ain Feshkha», των όποιων οι οικιστές μπορούσαν να επικοινωνούν εύκολα και συχνά.

⁶³ Σχετικά με τό περιεχόμενο των χειρογράφων, τά όποια βρέθηκαν σε διάφορες περιοχές της Νεκρής Θάλασσας βλ. Γεωργ. Στεφ. Γρατσέα, *Στοιχεία εισαγωγής εις τά χειρόγραφα της Νεκρής θαλάσσης*, Αθήναι 1974, σσ. 66 κ.έξ.

«*Khirbet Mird*»⁶⁴ (τά συγκεκριμένα χειρόγραφα προέρχονται από τά ερείπια του αρχαίου μοναστηριού του «*Castellion*»)⁶⁵.

A.2.2 Τά οικοδομικά συγκροτήματα των έσσαιικών κοινοβίων

Ειδικότερα, στην έρημο του Κουμράν, μετά την πρώτη ανακάλυψη χειρογράφων⁶⁶ πραγματοποιήθηκαν αρκετές έρευνητικές προσπάθειες για καλύτερη έπισήμανση της συγκεκριμένης τοποθεσίας όπου διέμεναν οι άνθρωποι εκείνοι, οι όποιοι συνέγραψαν ή μελετούσαν τά κείμενα αυτά. Ύστερα, λοιπόν, από ακριβή έντοπισμό της περιοχής⁶⁷ -πρός τή νότια πλευρά από τή θέση του πρώτου σπηλαίου όπου και βρέθηκαν τά πρώτα χειρόγραφα- ή αρχαιολογική ανασκαφή, υπό την ευθύνη του Roland De Vaux⁶⁸ και της

⁶⁴ Στόν χώρο αυτό βρέθηκαν χειρόγραφα κυρίως χριστιανικής προέλευσης γραμμένα στή ελληνική, συροπαλαισινή ή άραβική γλώσσα. Τά τελευταία προέρχονται από τίς άρχές της ισλαμικής έποχής. Βρέθηκαν άποσπάσματα από τήν Παλαιά Διαθήκη μεταξύ των όποιών από τά έργα: «*Σοφίας Σολομώντος*» στή ελληνική, και «*Ίησού του Ναυή*» στή συροπαλαισινή, όπως και από τήν Καινή Διαθήκη άποσπάσματα των Ευαγγελίων: «*Μάρκου*» και «*Ιωάννου*» στά ελληνικά, «*Ματθαίου*» και «*Λουκά*», «*Πράξεων*» καθώς και από τήν «*πρός Κολοσσαείς έπιστολή*» στά συροπαλαισινικά. Στά ερείπια (=khirbet) του «*Mird*» βρέθηκε και ελληνικό άπόσπασμα από τήν «*Άνδρομάχη του Ευριπίδη*» (6^{ος} αϊ. μ.Χ.). Ένα σημαντικό χειρόγραφο είναι και ή «*έπιστολή κάποιου μοναχού Γαβριήλ*» προς τόν ήγούμενο της Μονής της μετανοίας του. Ύπολογίζεται ότι γράφτηκε από τόν 8^ο μέχρι τόν 10^ο αϊ. σέ πάπυρο στή συροπαλαισινή γλώσσα. Τά άνωτέρω χριστιανικά κείμενα και εύρήματα έπιτρέπουν τήν υπόθεση για τά συγκεκριμένα ερείπια στή περιοχή «*Mird*», ότι άποτελούν κατάλοιπα χριστιανικής Μονής από τή Βιβλιοθήκη της όποίας προέρχονται τά εύρεθέντα χειρόγραφα. Βλ. *ό.π.*, σσ. 46 - 47, και F. G. Martinez, *The Dead Sea Scrolls translated*, Leiden, NY, Köln 1996², σσ. XXXII κ.έξ.

⁶⁵ Βλ. Δημήτρη Καϊμάκη, *ό.π.*, σ. 17.

⁶⁶ Για τό τυχαίο περιστατικό της πρώτης άνεύρεσης χειρογράφων από ένα νεαρό βεδουίνο βοσκό, αλλά και για περισσότερες πληροφορίες βλ. Μ. Σιώτου, *Τά χειρόγραφα της Νεκράς Θαλάσσης τ. 1. Ιστορία άνευρέσεως και περιγραφή αυτών*, Άθήναι 1961, σσ. 24 - 29.

⁶⁷ [Σε απόσταση χιλίων περίπου μέτρων πέρα από τίς δυτικές ακτές της Ν. Θάλασσας, δώδεκα χιλιόμετρα νότια από τήν Ιεριχώ πάνω σε ένα «πλατώ» ελαφρά επικλινές, που υψώνεται 55-60 μ. πάνω από τήν επιφάνεια της Ν. Θάλασσας, είχαν επισημανθεί μετά τα μέσα του περασμένου αιώνα πολλοί τάφοι και κάποια ερείπια. Οι τάφοι, που ξεπερνούν τους 1300, είχαν απασχολήσει τον Ch. Clermont - Gannean, ο οποίος είχε μεταβεί στη νεκρόπολη αυτή κατά το 1873. Αρκετά χρόνια αργότερα (1906) ξαναπήγε στην ίδια περιοχή και έκαμε ανασκαφές σε μερικούς από τους τάφους. Ύστερα από 8 χρόνια και ο G. Dalman ασχολήθηκε με τα ερείπια (αραβικά Khirbet) του Κουμράν. Οι δύο όμως αυτοί αρχαιολόγοι δεν πέτυχαν - παρά τίς ικανότητες, τίς διαθέσεις και τους κόπους των- να βοηθήσουν τήν επιστημονική σκέψη να ακούσει τήν «κραυγή» των «λίθων» του Κουμράν]. Βλ. Γ. Γρατσέα - Σ. Αγουρίδη, *ό.π.*, σσ. 26 - 30.

⁶⁸ Βασικές πληροφορίες για τίς αρχαιολογικές ανασκαφές και τά άποτελέσματά τους στήν περιοχή του Κουμράν παρέχει, ως ειδικός και διευθύνων αυτές, ό δομνικανός μοναχός - αρχαιολόγος Roland De Vaux μέ άρθρα του που δημοσιεύθηκαν από τό 1949 ως τό 1959 στήν *Revue Biblique* («Fouilles au Khirbet Qumran» RB 1953, σσ. 83 - 106, 540 - 561, 1954, σσ. 206 - 236, 567 - 568, 1956, 73 - 74, 533 - 577), τά όποια κατόπιν, μετά από διορθώσεις και προσθήκες,

έρευνητικής ομάδας του⁶⁹, προς μεγάλη έκπληξή τους αποκάλυψαν τά έρείπια ενός αρχαίου οικισμού⁷⁰. Μετά τίς πρώτες εργασίες στον χώρο, ξεπρόβαλε ένα σύστημα κτιρίων⁷¹, τά όποια χωρίς νά παρουσιάζουν έμφανή στοιχεία πού θά μπορούσαν νά χαρακτηρισθούν ως ιδιωτικές ή στρατιωτικές εγκαταστάσεις, φαίνονταν ότι είχαν κοινόχρηστο λειτουργικό χαρακτήρα⁷².

Πρόκειται γιά έναν άρκετά σημαντικό οικισμό, ό όποιος ξεπερνούσε σέ έδαφική έκταση τά 6 στρέμματα⁷³. Η μεγάλη διάσταση του χώρου, από βορρά προς νότο, ήταν περίπου 100 μέτρα, καί ή μικρή, από άνατολή σέ δύση, 80 μέτρα περίπου. Στά κτίσματα του οικισμού κυριαρχούσε ένας άμυντικός πύργος. Η έρευνα έφερε στό φώς τά κατάλοιπα μιάς ύδατοδεξαμενής, όπως καί έπιπλέον οικοδομήματα. Αποκαλύφθηκε επίσης λειτουργικός χώρος πού

συγκέντρωσε καί εξέδωσε σέ σημαντικό άυτοτελή τόμο, *L' Archéologie et les manuscrits de la Mer Mort*, London 1961.

⁶⁹ Ο Roland De Vaux μέ την ομάδα του από τό 1951 μέχρι τό 1958 ανέλαβε την ευθύνη γιά τίς πέντε άνασκαφικές εργασίες: *πρώτη* (άπό 24 Νοεμβρίου μέχρι 12 Δεκεμβρίου 1951), *δεύτερη* (άπό 9 Φεβρουαρίου μέχρι 24 Μαρτίου 1953), *τρίτη* (άπό 13 Φεβρουαρίου μέχρι 14 Απριλίου 1954), *τέταρτη* (άπό 2 Φεβρουαρίου μέχρι 6 Απριλίου 1955) καί *πέμπτη* (άπό 18 Φεβρουαρίου μέχρι 28 Μαρτίου 1956). Οι εργασίες της έπιστημονικής ομάδας όδήγησαν στό συμπέρασμα ότι ή ζωή στή συγκεκριμένη περιοχή πρέπει νά άρχισε από τον 8^ο π.Χ. αί. Βλ. Γ. Γρατσέα - Σ. Αγουρίδη, *ό.π.*, σ. 31.

⁷⁰ Οι Βεδουίνοι της περιοχής όνόμαζαν τον οικισμό «*Khirbet Qumran*», όπου «*Khirbet*» σημαίνει έρείπια.

⁷¹ «*Αρχαιολογικά και ιστορικά στοιχεία υποδεικνύουν ότι το κτιριακό συγκρότημα στο Κουμράν ιδρύθηκε στο δεύτερο μισό του 2^{ου} αιώνα π.Χ., την εποχή της δυναστείας των Μακκαβαίων, και διατηρήθηκε μέχρι την καταστροφή του δεύτερου Ναού και της ιουδαϊκής αυτονομίας στην Ιουδαία*». Βλ. Φύλων ο Αλεξανδρεός, *Ελληνισμός και Ιουδαϊσμός, Εσσαίοι και Θεραπευτές, ό.π.*, σσ. 60 - 61.

⁷² «*Ο έν Khirbet Κουμράν οικισμός κατελάμβανε μεγάλην έκτασιν. Περιελάμβανε πολλές αίθουσας και δὴ αίθουσας συνεδριών, παρ' αὐτήν ετέρα βοθητικὴν, ἀποθήκας, εργαστήρια, κουζίαν, διαδρόμους, διάφορους βοθητικούς χώρους, αὐλάς, κιστέρονας μικράς και μεγάλας, ἀγωγούς ὕδατος κλπ. Εὐρέθησαν ἐπίσης ἐπὶ τόπον πλείστα ὅσα ἀντικείμενα καθημερινῆς χρήσεως, μάλιστα δὲ πῆλινα σκευή, πιάτα, πίθοι κλπ. Μεταξὺ τῶν διαφόρων εὐρημάτων καταλέγονται και διάφορα νομίσματα*». Βλ. Γεωργ. Στεφ. Γρατσέα, *ό.π.*, σ. 29.

⁷³ Η ιστορία του κτιριακού συγκροτήματος χωρίζεται σέ τρεῖς περιόδους. *Πρώτη*, ἐπὶ Ἰωάννου Ἐρχανού (135 - 104 π.Χ.): γίνεται ἀνοικοδόμησις πάνω σέ ἀρχαιότερα θεμέλια του 8^{ου} αἰ. μέχρι την καταστροφή του ἀπό ἕναν σεισμό τό 31 π.Χ., ό όποιος ἀνάγκασε τούς οικήτορες του νά τό εγκαταλείψουν. *Δεύτερη*, ἐπὶ Ἀρχελάου (4 π.Χ. - 6 μ.Χ.): γίνεται ἐπανοικοδόμησις καί καταστρέφεται πάλι τον Ἰούνιο του 68 μ.Χ. Τότε, οι δυνάμεις της δεκάτης λεγεώνας τῶν Ρωμαίων ὑπό την ἡγεσία του Βεσπασιανού κατέλαβαν τά κτίσματα. *Τρίτη*, ἀπό τό τέλος Ἰουνίου του 68 μ.Χ.: ό οικισμός χρησιμοποιείται σάν Ρωμαϊκό φρούριο μέχρι τά τέλη του πρώτου μ.Χ. αἰ. Στή δεύτερη Ἰουδαϊκή εξέγερση ὑπό την άρχηγία του Βαρ-Κοσιμπά (132 - 135 μ.Χ.) χρησιμοποιείται ἀπό Ἰουδαίους ἐπαναστάτες. Σχετικά βλ. R. De Vaux, *Les Manuscrits de Qumran et l' archeologie*, RB 66(1959), σσ. 87 - 110· Frank Moor Cross, *The Ancient Library of Qumran*. Haskell lectures, Oberlin College, 1956-1957 (3rd ed.), σσ. 57 - 66· J. H. Charlesworth, «The origins and subquest history of the authors of the Dead Sea Scrolls», RQ 10(1979), σσ. 213 - 339· M. Knibb, *The Qumran Community, στή σειρά Cambridge Commentaries on Writings of the Jewish and Christian world 200 B.C. - A.D. 200*, Gr. Britain 1987, σσ. 3 κ.έξ.

πιθανολογείται ότι χρησίμευε ως εργαστήριο κεραμοπλαστικής⁷⁴ για τά ειδικής τεχνικής πήλινα σκεύη, τά όποια φαίνεται νά κατασκευάζονταν αποκλειστικά στό Κουμράν. Μάλιστα, κοντά στό άγγειοπλαστικό εργαστήριο, βρέθηκε και ένα πιθάρι όμοιο μέ αυτό του σπηλαίου 1Q⁷⁵.

Παράλληλα, ανακαλύφθηκαν: μία αίθουσα εργαστηρίου αντιγραφής χειρογράφων, χώροι μελέτης και γραφής, διάφορα άλλα εργαστήρια, αίθουσα πού χρησίμευε ως Τράπεζα, αποθήκες, κουζίνα, μικρές και μεγάλες δεξαμενές νερού για τούς καθημερινούς καθαρούς και νεκροταφείο· χώροι οί όποιοι, στή γενικότερη κατανόησή μας, ύπηρετούν πρωτογενείς ανάγκες και βασικές λειτουργικές ύποχρεώσεις αυτής της ιδιαίτερα αυστηρής κοινοβιακής ομάδας⁷⁶, διότι ήταν κατά τέτοιον τρόπο κατασκευασμένοι ώστε νά έξυπηρετούνται όλες οί ανάγκες του ήμερήσιου και ετήσιου προγράμματος.

Άπό τούς χώρους αυτούς ξεχωρίζουν δύο, έπειδή παρουσιάζουν ιδιαίτερο ένδιαφέρον ένεκα της λειτουργικής σημασίας τους στην κοινοτική διαβίωση και άσκητική ταυτότητα των Κουμρανιτών. Πρόκειται για

- τό διώροφο κτίσμα τό όποιο χρησίμευε ως χώρος συγγραφής, αντιγραφής, παραγωγής, ανάγνωσης καθώς και φύλαξης των χειρογράφων της έσσαιϊκής κοινότητας. Για τήν όρθή ταύτιση του χώρου αυτού ως αντιγραφικού εργαστηρίου, συνηγορούν αρκετά από τά εύρήματα της ανασκαφής, όπως για παράδειγμα: δύο κατασκευασμένα μελανοδοχεία (ένα πήλινο και ένα από όρείχαλκο), άποξηραμένο μελάνι (πού περιείχε τό ένα από αυτά) και δύο πήλινοι νιπτήρες. Τά άνωτέρω χρηστικά αντικείμενα και εργαστηριακά ύλικά πιθανόν χρησιμοποιούσαν οί γραφείς της ομάδας. Επίσης στον ίδιο χώρο βρέθηκαν: αρκετά πήλινα θραύσματα περασμένα από κλίβανο και έπιγυψωμένα, πήλινο τραπέζι (μήκους 5 μ., πλάτους 0,40 μ. και ύψους 0,50 μ.) και υπολείμματα από δύο μικρότερα τραπέζια, αλλά και κάποια

⁷⁴ Ανακαλύφθηκαν δύο καμίνια για τήν κατασκευή πήλινων δοχείων, τά όποια χρονολούνται από τήν έποχή αυτή και ή λειτουργία τους συνεχίστηκε μέχρι τήν καταστροφή της κοινότητας από τούς Ρωμαίους τό 68 μ.Χ. Βλ. A. S. van der Woude, «Die messianischen Vorstellungen der Gemeinde von Qumran», *Studia semitica Neerlandica* 3, 1957, σ. 2.

⁷⁵ Μέ τό γράμμα Q έννοείται ή περιοχή του «Qumran», και ό αριθμός πού είναι μπροστά από τό Q δηλώνει τόν αριθμό του σπηλαίου από τά 11 πού ανακαλύφθηκαν στην περιοχή δυτικά της Νεκρής Θάλασσας.

⁷⁶ Βλ. Roland De Vaux, *L' Archéologie et les manuscrits de la Mer Mort*, ό.π., σσ. 3 - 39.

καθίσματα. Ειδικότερα ο Roland De Vaux⁷⁷ υποστηρίζει ότι τά συγκεκριμένα ευρήματα, τά όποία προέρχονται από τό άνώγειο (13 μ. επί 4 μ.) ενός διώροφου κτίσματος του συγκεκριμένου οικισμού, χαρακτηρίζουν τό «*Scriptorium*» τής κοινότητας⁷⁸. Πρόκειται για μία αίθουσα ανάγνωσης, συγγραφής, αντιγραφής και παραγωγής χειρογράφων, ενώ φαίνεται ότι τό ισόγειο πιθανόν τό χρησιμοποιούσαν ως χώρο συναντήσεων. Και

- τή μεγάλη αίθουσα των κοινών συναθροίσεων τής κοινότητας, τήν «*Τράπεζα*», όπου βρισκόνταν όλοι προσευχόμενοι και όμοδιαιτοι, δύο φορές τήν ήμέρα, εσθίοντας θυσιαστικά ψωμί και λαχανικά, αλλά και κατά τίς Συνελεύσεις τους, άν και δέ χωρούσε μεγαλύτερος αριθμός από διακόσια μέλη⁷⁹. Πρόκειται για μία αίθουσα (22 μ. επί 4,5 μ.) μέ ύπερυψωμένο έδαφος. Ή κατεύθυνσή της προσανατολίζεται μέ ακρίβεια από τή δύση προς τήν άνατολή, χαρακτηριστικό πού άκολουθεί τόν γεωγραφικό προσανατολισμό τής περιοχής από τήν έρημο του Κουμράν προς τήν πόλη τής Ίερουσαλήμ. Στην ταυτοποίησή της ιδιαίτερη σημασία έχει ο παράπλευρος χώρος, ο όποιος χρησίμευε ως βοηθητικός. Έκει βρέθηκαν τοποθετημένα μέ κάποια τάξη πολλά πήλινα αντικείμενα για χρήση μαγειρικής.

⁷⁷ Για τόν Roland De Vaux βλ. ύποσ. 68 και 69.

⁷⁸ Ύποστηρίζεται ότι: [Οί Έσσαιοκουμράνιοι παραγωγοί των χειρογράφων είχαν δημιουργήσει είδος τι Σχολής εκδόσεων, Σχολής μοναδικής από καταβολής κόσμου μέχρι τής εποχής των. Η «Σχολή» διέθετε μεγάλην αίθουσαν διά τας πανηγυρικές συναντήσεις. Η αίθουσα αύτη διαστάσεων 22X4,50 μ. είχε «προσανατολισμόν» προς τήν Ίερουσαλήμ. Ήτο ό,τι έν «άμφιθέατρον» διά τά σύγχρονα πνευματικά ιδρύματα. Η χρήση της βεβαίως ικανοποιεί και άλλας ανάγκας του κοινοβίου, ως επί παραδείγματι τας κατ' έτος συνόδους των μελών τής αδελφότητας. Η κοινότης διέθετε διά τούς τροφίμους της λίαν αξιόλογον βιβλιοθήκην, προς πνευματικήν τροφοδοσίαν και καλλιέργειαν των μελών της. Τά από των εκ Κουμράν σπηλαίων προελθόντα άποσπάσματα χειρογράφων φαίνεται ότι προέρχονται από 600 διάφορα χειρόγραφα - βιβλία. Δοθέντος ότι τά ως άνω άποσπάσματα δέν είναι δυνατόν να καλύπτουν όλα τά χειρόγραφα - βιβλία, τά όποία έχρησιμοποιούν οι Κουμράνιοι, έπεται ότι ή «βιβλιοθήκη» των είχε περισσότερα των έξακοσίων χειρόγραφα - βιβλία. Διά πολλά βιβλία τής Π. Διαθήκης ως και δι' άλλα τινά χειρόγραφα, ή «βιβλιοθήκη» διέθετε δεκάδας αντιγράφων]. Βλ. Γεωργ. Στεφ. Γρατσέα, ό.π., σ. 31.

⁷⁹ [...] «ή άρχαιολογική σκαπάνη έν Qumran, ή όποία εκτός των άλλων έφευρεν εις φώς και τήν τραπεζαρίαν τής ιεράς κοινότητος, δέν επιτρέπει να πιστεύσωμεν ότι ή εγκατάστασις έν Qumran ήδύνατο να φιλοξενήση περισσότερους των διακοσίων. Είς ειδικάς όμως περιπτώσεις ήδύνατο να συγκεντρωθούν εις τόν περίξ χώρον πολλαί εκατοντάδες· π.χ. κατά τήν Πεντηκοστήν, ότε, καθώς φαίνεται έώρταζον κατ' έτος τήν ανανέωσιν τής Διαθήκης. Ίσως όλίγαι μόνον εκατοντάδες Έσσαιών έζων εις τήν έρημον· οι πλείστοι έξ αυτών ήσαν διασκορπισμένοι εις τά χωρία και τας πόλεις τής Παλαιστίνης (Hypothetica 11, 1· Ίουδαϊκός Πόλεμος 2, 8, 4)». Βλ. Σάββα Χρ. Άγουρίδου, Βιβλικά Μελετήματα, τ. 2, ό.π., σσ. 27 - 28.

Άρκετά από αυτά δέ βρέθηκαν άκέραια, πιθανόν από τήν πώση τής όροφής του κτίσματος. Στά πήλινα αντικείμενα ανήκουν: 210 πιάτα, 708 σκεύη σέ σχήμα «μπόλ», 75 κύπελλα, 38 γαβάθες, 11 στάμνες, 21 μικρά πιθάρια νερού (πιθανόν και έλαιού ή άλλων υγρών).

Έξαιρέτης άρχαιολογικής άξίας ήταν ή κατασκευή του πολύπλοκου ύδραυλικού συστήματος, προορισμένου άφ' ενός μέν για τίς ήμερήσιες λειτουργικές χρήσεις των μελών τής κοινότητας, άφ' έτέρου δέ για τίς θρησκευτικές ανάγκες των έξαγνισμών στίς παρακείμενες κιστέρες - δεξαμενές, καθώς καθημερινά όλα τά μέλη πριν προσέλθουν στήν κοινή τράπεζα ήταν άπαραίτητο νά καθαρθούν μέ ψυχρό ύδωρ δύο φορές. Σέ ύψηλότερο επίπεδο ύπήρχε κτισμένη μία μεγάλη δεξαμενή, ή όποία δεχόταν τά όμβρια ύδατα από τίς υπερκείμενες βουνοπλαγιές και τά διοχέτευε μέσω ενός άρκετά καλά διατηρούμενου καναλιού σέ άλλες μικρές ή μεγάλες κιστέρες.

Έκτός, όμως, από τίς άποκαλυφθείσες κτιριακές έγκαταστάσεις, στήν προσπάθεια ταυτοποίησης των χώρων βοήθησαν μερικά συγκεκριμένα εύρήματα, τά όποία άφορούν σέ διάφορα χρηστικά αντικείμενα. Σέ όλη τήν έδαφική έκταση του οικισμού ύπήρχαν διάσπαρτα και άλλα πήλινα αντικείμενα, όπως χύτρες, στάμνες, κύπελλα, λύχνοι κ.ά. Επίσης, βρέθηκαν δύο πήλινα δοχεία μέ μεγάλα άνοίγματα (καπάκια) περιέχοντα νομίσματα (223 τό ένα και 185 τό άλλο), αλλά νομίσματα ύπήρχαν και άλλου. Σέ κάποια πήλινα δοχεία βρέθηκαν και όστά ζώων, ενώ από μετάλλια αντικείμενα ύπήρχαν κλειδιά, καρφιά, λύχνοι, βέλη, σούβλα, δρεπάνια, κλαδευτήρια, κ.ά.⁸⁰. Τά παραπάνω στοιχεία, τά όποια μαρτυρούνται στό συγκεκριμένο όργανωμένο οικιστικό περιβάλλον, κοντά στίς άκτές τής Νεκρής Θάλασσας, παρέχουν στοιχεία για τήν ύπόθεση ότι οι Έσσαίοι πιθανότατα τό χρησιμοποιούσαν και ως κεντρική έγκατάσταση άναφοράς και καθολικής συγκέντρωσης, ιδιαίτερα κατά τήν έποχή σύγκλισης όλων των μελών στήν έτήσια γενική Συνέλευση.

⁸⁰ Βλ. Γ. Γρατσέα - Σ. Αγουρίδη, *ό.π.*, σσ. 31 - 32.

A.3 Διαβίωση, κοινοτική ζωή και δράση τών μελών

Τά άσκητικά δεδομένα του τρόπου διαβίωσης, δράσης και συμπεριφοράς τών Έσσαίων, τά όποια άναδύονται από τό περιεχόμενο τών κειμένων και τών εύρημάτων τών άρχαιολογικών άνασκαφών, είναι έπόμενο νά σχηματίζουν εύκρινέστερη εικόνα έρμηνευτικής προσέγγισης γιά τήν κοινοτική ζωή αυτών τών ιδιαίτερων Ίουδαίων⁸¹.

Ή άποκάλυψη και άνάγνωση χειρογράφων, τά όποια παρέχουν συγκεκριμένες πληροφορίες και στοιχεία περί τής κοινοτικής ζωής και δράσης τών μελών τών έσσαϊκών κοινοτήτων, έπιτρέπει νά κατανοήσουμε σαφέστερα τίς κατευθυντήριες γραμμές και λειτουργικές διαδρομές τής άσκητικής οργάνωσης και συμπεριφοράς τών έξεταζόμενων κοινοβίων.

Πρόκειται γιά μία μεγάλη έρευνητική πρόκληση προς άρκετούς έπιστημονικούς κλάδους. Πολλοί μελετητές βρέθηκαν μπροστά σέ μία άπροσδόκητη φανέρωση πλήθους σημαντικών στοιχείων, τά όποια ήταν ικανά νά άναθεωρήσουν παγιωμένες έρευνητικές θέσεις. Αίφνίδια, λοιπόν, όλοι τους κλήθηκαν νά ύποθέσουν και νά τοποθετηθούν σοβαρότερα -μέσα και από τά νεότερα μεθοδολογικά και τεχνολογικά μέσα- προς τήν πιό άξιόπιστη ταυτοποίηση τών ανθρώπων αυτών και τών άσκητικών κοινοτήτων τους. Ειδικότερα, μέσα από τίς έπιμέρους μελέτες ή έπιστημονική κοινότητα πληροφορήθηκε περισσότερο γιά τά στοιχεία τής έσσαϊκής ταυτότητας: ως προς τόν σκοπό σύστασης και έμφάνισής της, τόν συγκεκριμένο τρόπο κοινοτικής ζωής, τό «έσσαϊκό ήμερολόγιο» πού άκολουθούσε, τό ήμερήσιο πρόγραμμα, τήν άκριβή τήρησή του, τίς έργασίες στό κοινόβιο, τίς λατρευτικές συμπεριφορές, αλλά και ως προς άλλες προσωπικές συνήθειες και διάφορες κοινοτικές δραστηριότητες.

⁸¹ «Ακόμη περισσότερο, είναι χαρακτηριστικό ότι για τους Κουμρανίτες, η γιαχάντ (ενν., η κοινότητα. Ο όρος 'γιαχάντ' σημαίνει την 'ένωση' ή / και την 'ένότητα' και χρησιμοποιείται στο Εγχειρίδιο της Κοινότητας - Serekh ha Yahad IQS 6.21 - αναφορικά με την Κοινότητα στο Κουμράν. Για τη Γιαχάντ και τη σημασία του όρου, Sh. Talmon, *The World of Qumran from Within, The Magnes Press, Jerusalem 1989, 53 κ.ε.*) ήταν η μόνη εστία δικαιοσύνης και αλήθειας, το μόνο 'φυτό ευθύτητας', ενώ το ιερατείο στην Ιερουσαλήμ ανήκε στην αντίπερα όχθη. Έμοιαζαν, δηλαδή, με μια μικρή ομάδα δικαίων (εβρ. τσαντιμί) μέσα σε έναν κόσμο βουτηγμένο στην αδικία και το ψεύδος ή, ως ένας φωτεινός φάρος περικυκλωμένος από βαθύ σκοτάδι άγνοιας και ανομίας». Βλ. Κ. Θ. Ζάρρα, *Ιουδαϊσμός και Γνωστικά Κινήματα: Μια σύντομη πρόταση για το ζήτημα των απαρχών και επιρροών τους, ό.π.*

Όμως, συμβαίνει και τό ἐξῆς φαινόμενο. Όλα αὐτά τὰ τόσο σημαντικά στοιχεία σχετικά μέ τήν τελευταία πληροφόρηση περί τῆς ἀσκητικῆς ζωῆς τῶν Ἑσσαίων, ὅσο περισσότερο προσεγγίζονται τόσο μεγαλύτερες ἐρμηνευτικές δυσκολίες παρουσιάζουν. Καί αὐτό, λόγω τοῦ διάχυτου ἐννοιολογικοῦ γνόφου, τοῦ ἔντονου συμβολισμοῦ καί τῆς μυστικιστικῆς ἀλληγορίας, πού χαρακτηρίζουν τά περισσότερα κείμενα τῶν νεοευρεθέντων χειρογράφων, τὰ ὅποια τελικά δέν ἐπιτρέπουν ξεκάθαρη πρόσβαση καί ἀπόκτηση ἀντιληπτικῆς βεβαιότητας γιά ἀπόδειξη τῆς πραγματικότητας τῶν ἐννοουμένων, ἐπειδή ὅσο ἐπιμελημένα καί ἄν μελετῶνται τόσο ἐξακολουθοῦν νά καλύπτονται ἀπό ἕνα ἀδιόρατο καί συνήθως ἀξεπέραστο σημειολογικό νέφος. Πράγματι, ἕνας «γνόφος ἀγνωσίας» περιβάλλει τίς διάφορες καί ἀρκετά λεπτομερεῖς περιγραφές ἀκόμη καί γνωστῶν βιβλικῶν κειμένων, τὰ ὅποια συμπλέκονται καί ἀναμοχλεύονται διαρκῶς ἀνάμεσα σέ πρωθύστερες ἱστορικές ἀναφορές καί γεγονότα πού ἀφοροῦν σέ παλαιότερες καί μελλοντικές νίκες, σέ ἱερούς συμβολισμούς καί λατρευτικούς παραλληλισμούς, σέ ἀντιθετικές συμπεριφορές μέ εὐχές καί κατάρεις. Πάντως, ὅλα τὰ ὡς ἐπί τό πλεῖστον μυστικιστικοῦ περιεχομένου κείμενα, ὅσο πῶ πολύ μελετῶνται καί ἀναλύονται, τόσο καταλήγουν μονοδρομικά καί ἀναγκαστικά σέ δυσνόητους ἀγγελικούς ταυτισμούς, μέ ἔντονη ἐσχατολογική προοπτική δικαίωσης τοῦ «ἱεροῦ κατάλοιπου» ἢ τῶν «*υἰῶν τοῦ φωτός*» -ὅπως ἀποκαλοῦν τοὺς ἑαυτοὺς τους οἱ Ἑσσαῖοι- καί τελικό θρίαμβο τῶν «*χρισμένων*» καί «*ἐκλεκτῶν*» μελῶν τῆς ἀσκητικῆς κοινότητάς τους.

A.3.1 Πηγές πληροφόρησης γιά τήν κοινοτική ζωή τῶν Ἑσσαίων

Ἀνάμεσα στή μεγάλη συλλογή τῶν νεοευρεθέντων χειρογράφων τῆς Νεκρῆς Θάλασσας στήν περιοχή τοῦ Κουμράν, ἐκεῖνα, τὰ ὅποια θά βοηθήσουν καλύτερα στήν προσπάθεια προσέγγισης καί ἀποκάλυψης τοῦ τρόπου διαβίωσης, κοινοτικῆς ζωῆς καί ἀσκητικῆς δράσης τῶν μελῶν τῶν ἑσσαϊκῶν κοινοτήτων εἶναι:

- τό «*Ἐγχειρίδιο Πειθαρχίας*», (1QS)⁸²

⁸² Σχετικά μέ τό κείμενο τοῦ ἔργου βλ. Ἀ. Χαστούπη, *Τὸ ἐν τοῖς χειρογράφοις τῆς Νεκρῆς Θαλάσσης Ἐγχειρίδιον Πειθαρχίας*, Ἀθήναι 1957· Millar Burrows, J. C. Treverand W. H.

- ὁ «Κανονισμός τῆς Σύναξης», (1Qsa)⁸³
- τό «Χειρόγραφο τῆς Δαμασκοῦ», (CD)⁸⁴ καί
- ὁ «Πόλεμος τῶν υἱῶν τοῦ φωτός κατά τῶν υἱῶν τοῦ σκότους», (1QM)⁸⁵.

Ἐπειδή τό κάθε χειρόγραφο περιέχει ποικιλία ἀσκητικῶν στοιχείων πού ἀφοροῦν στήν κοινωνική ζωή τῶν Ἑσσαίων, τά ὁποῖα ἀναφέρονται συχνά καί ἀλληλοσυμπληρωματικά σέ ἴδιες θεματικές ἐνότητες -ἐπαναλαμβάνοντας πρακτικές καί ἐσχατολογικούς στόχους τῶν μελῶν- θεωροῦμε ὡς καλύτερο τρόπο μελέτης νά ἐξετάσουμε τά κείμενα χωριστά. Μετά τήν παρουσίασή τους θά ἔχουμε τή δυνατότητα συγκριτικῆς προσέγγισης τῶν πληροφοριῶν. Πιό συγκεκριμένα, στό τέταρτο κεφάλαιο τῆς ἐργασίας μας θά ἀναφερθοῦμε στίς τελικές συγκλίσεις καί ἀποκλίσεις τῶν ἐσσαϊκῶν ὁμάδων συγκριτικά πρός τίς ἄλλες ἐξεταζόμενες ἀσκητικές κοινότητες τῶν Θεραπευτῶν καί τῶν Σιναϊτῶν μοναχῶν.

Τό «Ἐγχειρίδιο Πειθαρχίας» (1QS)

Πρόκειται γιά ἓνα ἀπό τά σημαντικότερα χειρόγραφα⁸⁶, ἐπειδή προσφέρει ἀρκετά στοιχεία γιά τήν ἀσκητική δράση καί τήν κοινοβιακή ζωή

Brownlee, «The Dead Sea Scrolls of St. Mark's Monastery», τ. II, τεῦχος 2, *Plates and Transcription of the Manual of Discipline*, NewHaven 1951· E. Lohse, *Die Texte aus Qumran*, München 1964, σσ. 1 - 43· J. Carmignac et P. Guibert, *Les Textes de Qumrân traduits et annotés*, τ. I. Paris 1961, σσ. 11 - 80.

⁸³ Ὁ «Κανονισμός τῆς Σύναξης» ἀποτελεῖται ἀπό 51 στίχους, σώζεται σέ ἓνα μόνο ἀντίγραφο, τό ὁποῖο περιλαμβάνει δύο στήλες, διατηρεῖται σέ καλή κατάσταση καί χρονολογεῖται στό 100 - 75 π.Χ. Ἀρχικά δημοσιεύθηκε ἀπό τούς D. Barthelemy μέ γαλλική μετάφραση καί σχόλια, καί J. T. Milik στή σειρά «Discoveries in the Judaean desert», τ. 1, Oxford 1964, σσ. 107 - 118.

⁸⁴ Συντομογραφικά CD=Document de Damas, ἢ Δαμασκηνό ἢ Σαδδωκικό κείμενο.

⁸⁵ Συντομογραφικά σημειώνεται ὡς 1QM (M=Milhamah=Πόλεμος). Τό ἔργο ἀποτελεῖται ἀπό 19 σελίδες, οἱ ὁποῖες εἶναι γραμμένες σέ πέντε φύλλα μέ πολύ καλή γραφή. Τό δημοσίευσε στά ἑλληνικά ὁ Β. Βέλλας. *Ἐκ τῶν χειρογράφων τῆς Ν. Θαλάσσης: Τό Βιβλίον τοῦ Πολέμου τῶν υἱῶν τοῦ φωτός κατά τῶν υἱῶν τοῦ σκότους*, Ἀθήναι 1965. Σύμφωνα μέ τόν Yadin τό συγκεκριμένο χειρόγραφο χρονολογεῖται μεταξύ 50 π.Χ. καί 50 μ.Χ. Βλ. Y. Yadin, *Τό Χειρόγραφο τοῦ πολέμου τῶν υἱῶν τοῦ φωτός κατά τῶν υἱῶν τοῦ σκότους στά ἐβραϊκά, μέ ἀγγλική περίληψη*, Ἱερουσαλήμ 1955· J. van der Ploeg, *La composition litteraire de la «Régle de la Guerre» de Qumrân*, *Sacra Pagina* 2 (1959), σσ. 13 - 19.

⁸⁶ «Ὡς πρός τήν ὀνομασίαν τοῦ χειρογράφου, ὁ τίτλος Ἐγχειρίδιο Πειθαρχίας, προέρχεται ἀπό τῆς ὀνομασίας *Manual of Discipline*, δι' ἧς ὁ M. Burrows ἀνήγγειλε, πρῶτος αὐτός, τὸ βιβλίον». Ἀ. Χασιούπη, ὅ.π., σ. 6.

της κοινότητας. Τό «*Ἐγχειρίδιο Πειθαρχίας*» εἶναι γνωστό καί ὡς «*Τάξη ἢ Κανονισμός τῆς Κοινότητος*»⁸⁷.

Σύμφωνα μέ τίς μελέτες ἀρκετῶν ἐρευνητῶν τό ἔργο αὐτό⁸⁸ ἀνάγεται στίς ἀρχές τοῦ 1^{ου} αἰ. π.Χ. μέ πιθανό συγγραφέα τόν «*Διδάσκαλο τῆς δικαιοσύνης*». Ἀπό τίς ὑπάρχουσες φθορές, διορθώσεις καί ἄλλες παλαιογραφικές ἐνδείξεις συμπεραίνεται ὅτι τό χειρόγραφο ἦταν σέ διαρκή λειτουργική χρήση ἀπό τίς ἑσσαιϊκές κοινότητες, κάτι πού μαρτυρεῖται καί ἀπό ἄλλα ἀποσπάσματα τοῦ ἰδίου ἔργου σέ διάφορα ἀντίγραφα του. Ἐνδεικτικά, ἀναφέρεται ὅτι ὑπάρχουν ἔνδεκα τέτοια ἀποσπάσματα, μάλιστα τά καλύτερα διατηρημένα καί παλαιότερα εἶναι αὐτά πού προέρχονται ἀποκλειστικά ἀπό τό τέταρτο σπήλαιο⁸⁹. Ὅσον ἀφορᾷ στήν ὕλη καί τή θεματική διάταξη τῶν περιεχομένων τοῦ χειρογράφου τοῦ «*Ἐγγ. Πειθ.*» διακρίνουμε ἕξι ἐνότητες:

Στήν πρώτη ἀναφέρονται οἱ προϋποθέσεις καί οἱ διαδικασίες, οἱ ὁποῖες ἀπαιτοῦνται γιά τήν εἰσαγωγή νέων μελῶν στήν κοινότητα.

Στή δεύτερη ἐνότητα γίνεται λόγος γιά Κατήχηση περί «*δύο πνευμάτων*». Ἡ διδαχή ἀφορᾷ, ἀφ' ἑνός στό «*πνεῦμα τῆς ἀληθείας*» πού ἔχουν τά ἄξια μέλη -οἱ ἐκλεκτοί καί εὐσεβεῖς τῆς κοινότητος- καί πορεύονται στή ζωή τους σύμφωνα μέ τίς ἀρχές καί τήν τάξη τοῦ «*Ἐγγ. Πειθ.*», ἀφ' ἑτέρου στό «*πνεῦμα τῆς πλάνης*» πού ἔχουν οἱ ἀσεβεῖς ἐχθροί τῆς κοινότητος.

Ἡ τρίτη ἐνότητα περιγράφει τήν κοινοβιακή ζωή μέσα στούς ἀσκητικούς οἰκισμούς τῶν Ἑσσαιῶν. Τά μέλη καλοῦνται νά δηλώσουν μέ ὄρκο ὅτι ἀποχωρίζονται αὐτήν τή ζωή καί τά ἔργα τῆς πλάνης. Γίνονται

⁸⁷ Ὁ τίτλος «*Ἐγχειρίδιο Πειθαρχίας*» γενικά ἐπικράτησε ἀντί τοῦ «*Τάξη ἢ Κανονισμός τῆς κοινότητος*», τόν ὁποῖο ὑποστήριξε ὁ E. L. Sukenik. Χρονολογεῖται περίπου τό 100 - 75 π.Χ. καί πρόκειται γιά ἀντίγραφο αὐθεντικοῦ κειμένου, τοῦ ὁποῖου ἡ συγγραφή θά ἔγινε πρῖν τό τέλος τοῦ 2^{ου} π.Χ. αἰ. Βλ. M. A. Knibb, *The Qumran Community*, Cambridge 1994, σ. 77. Συντομογραφικά εἶναι γνωστό ὡς IQS (S=Serek=Κανόνας, Κανονισμός). Βρέθηκε στό πρῶτο σπήλαιο. Λόγω τοῦ ὅτι περιέχεται σέ δύο κυλίνδρους στήν ἀρχή νόμιζαν ὅτι πρόκειται γιά δύο διαφορετικά ἔργα. Τό μήκος τῶν δύο κυλίνδρων εἶναι ἀθροιστικά 1,83 μ., ἀλλά ἐπειδή δέ διασώθηκε ἡ ἀρχή τοῦ πρῶτου καί τό τέλος τοῦ δευτέρου κυλίνδρου, ἐκτιμᾶται ὑπολογιστικά, ὅτι τό ἀρχικό μήκος ὅλου τοῦ ἔργου θά ἦταν 2,12 μ. Τό κείμενο πού διασώζεται περιέχεται σέ 11 στήλες, οἱ ὁποῖες ἔχουν ὕψος περίπου 0,24 μ., ἐνῶ τό πλάτος ποικίλλει, ὅπως καί ὁ ἀριθμός τῶν στίχων κάθε στήλης ἀπό 24 ἕως 25. Βλ. Γ. Γρατσέα - Σ. Αγουρίδη, *ὁ.π.*, σ. 69.

⁸⁸ Τό «*Ἐγγ. Πειθ.*» ἀνήκει σέ ἓνα ἀπό τά ἑπτὰ χειρόγραφα πού βρέθηκαν στό πρῶτο σπήλαιο τό 1947 στό Κουμράν. Παρουσιάστηκε γιά πρώτη φορά στίς ἀρχές Φεβρουαρίου τοῦ 1948, χωρισμένο σέ δύο μέρη, ἀπό τούς μοναχούς τοῦ συριακοῦ μοναστηριοῦ τοῦ Ἁγίου Μάρκου στόν John Trever, καθηγητή τῆς Ἀμερικανικῆς Σχολῆς Ἀνατολικῶν Σπουδῶν τῆς Ἱερουσαλήμ. Βλ. M. Βερέττα, *Τά χειρόγραφα τῆς Νεκρῆς θάλασσας*, Ἀθήνα 1978, σ. 315. Τό χειρόγραφο ἐκδόθηκε τό 1964 ἀπό τούς D. Barthelemy. O. P. καί J. T. Milik στή σειρά *Discoveries in the Judaean desert*, τ. 1, Oxford 1964, σσ. 118 - 130.

⁸⁹ 4QSa - j. Βλ. Γ. Γρατσέα - Σ. Αγουρίδη, *ὁ.π.*, σ. 70.

συστάσεις για παρακολούθηση των νέων μελών, οδηγίες για τὰ δείπνα τῆς κοινότητας, τὴ μελέτη τοῦ νόμου, τὴ Σύναξη τῶν μελών καὶ τὴ σταδιακὴ μύησή τους.

Στὴν τέταρτη ἐνότητα γίνεται λόγος γιὰ τὶς κοινοβιακὲς διατάξεις, τὰ παραπτώματα καὶ τὶς διαφορὲς ποινὲς τῶν μελών πού δέ τηροῦν τὰ καθήκοντά τους. Ἐπίσης, γίνονται ἀναφορὲς γιὰ τὸ «δεκαπενταμελὲς Συμβούλιο»⁹⁰, τὴν ἀναχώρησι στὴν ἔρημο καὶ τὴ Μεσσιακὴ ἡμέρα. Τὰ μέλη τῆς κοινότητας στὴν ἀρχὴ θὰ διέλθουν μέσα ἀπὸ ὀρισμένες ἀναγκαῖες προϋποθέσεις γιὰ τὴν ὠρίμανσή τους, κατόπιν θὰ ἀποχωρισθοῦν ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους τῆς ἀνομίας καὶ θὰ μετοικήσουν στὴν ἔρημο γιὰ νὰ προετοιμάσουν τὴν ὁδὸ τοῦ Κυρίου⁹¹.

Ἡ πέμπτη ἐνότητα ἀναφέρεται στὴν ἀναγκαιότητα προσήλωσης καὶ τήρησης τῶν κανονισμῶν τοῦ «Ἐγγ. Πειθ.», ὅπως καὶ στό ἱερό καθήκον τῆς προσευχῆς.

Στὴν τελευταία ἐνότητα περιέχονται κανονισμοὶ πού ἀφοροῦν στὴν προσέλευσι νέων μελών καὶ τὸν παιδευτικὸ τρόπο μόρφωσής τους.

Τέλος ἀκολουθεῖ ἓνας ὕμνος - ψαλμὸς⁹².

Γιὰ τὶς συγκεκριμένες ἀνάγκες τῆς μελέτης μας θὰ ἀναφερθοῦμε στὴν πρώτη, τρίτη, τέταρτη, πέμπτη καὶ ἕκτη θεματικὴ ἐνότητα τοῦ «Ἐγγ. Πειθ.».

Ἀπὸ τὰ παραπάνω γίνεται ἰδιαίτερα ἀντιληπτὴ ἡ κεντρικὴ θέση πού κατεῖχε τὸ ἔργο αὐτὸ στὴν ἀσκητικὴ ζωὴ τῶν ἑσσαιϊκῶν κοινοτήτων, ἐπειδὴ πρόκειται γιὰ τὸν «καταστατικὸ χάρτη» τοῦ τρόπου διαβίωσης τῶν μελών⁹³.

⁹⁰ «Δώδεκα ἄνδρες καὶ ἱερεῖς τρεῖς, τέλειοι ἐν παντὶ τῷ ἀποκαλυφθέντι ἐξ ὄλου τοῦ νόμου διὰ νὰ ἀσκοῦν ἀλήθειαν καὶ δικαιοσύνην καὶ κρίσιν καὶ φιλανθρωπίαν καὶ ταπεινοφροσύνην ἕκαστος μετὰ τοῦ πλησίον του». Βλ. 1QS 8, 1 - 2· Γιὰ τὴ μτφρ. βλ. Γεωργ. Στεφ. Γρατσέα, ὅ.π., σ. 68.

⁹¹ Βλ. 1QS 8, 13· Βλ. Γεωργ. Στεφ. Γρατσέα, ὅ.π., σ. 68.

⁹² Σχετικὰ μέ τὴ διαίρεσι τοῦ περιεχομένου τῆς ὕλης τοῦ «Ἐγγ. Πειθ.» σέ θεματικὲς ἐνότητες βλ. Γ. Γρατσέα - Σ. Αγουρίδη, ὅ.π., σσ. 70 - 71, καὶ Γεωργ. Στεφ. Γρατσέα, ὅ.π., σσ. 66 - 69. Ὅπως, ἐπίσης, καὶ τὴ διαίρεσι σέ τρεῖς θεματικὲς ἐνότητες ἀπὸ τὸν Δ. Καϊμάκη: «α) εἰσαγωγὴ καὶ μύησι στὴν κοινότητα. Ἰδεολογικὴ κατήχησι καὶ εἰσαγωγὴ στὴ θεωρία τῆς ὑπαρξῆς τῶν δύο ἀντιμαχόμενων πνευμάτων. β) βασικοὶ θεσμοὶ τῆς κοινότητας, τρόπος λειτουργίας τῆς γενικῆς συνεδρίασι τῶν μελών, τελετουργικὲς πράξεις, μύησι στὴν ἀρχὴ τῆς κοινοκτημοσύνης, πειθαρχικοὶ κανόνες. γ) οδηγίες γιὰ τὰ θρησκευτικὰ καὶ κοινωνικὰ καθήκοντα τοῦ Διδασκάλου τῆς δικαιοσύνης». Βλ. Δημήτρη Καϊμάκη, ὅ.π., σσ. 71 - 72 καὶ Μ. Βερέττα, *Τα χειρόγραφα τῆς νεκρῆς θάλασσας*, Ἀθήνα 1978, σ. 316.

⁹³ [Στὴν οὐσία εἶναι ἓνας καταστατικὸς χάρτης γιὰ τὴν κοινότητα, κάτι πον ἀποδεικνύεται εὐκόλα, ἀν συγκριθεῖ με ἄλλες διατάξεις τοῦ ἐλληνορωμαϊκοῦ κόσμου. Ἡ ἐρευνα πον πραγματοποιήθηκε μετὰξὺ ἄλλων ἀπὸ τοὺς Moshe Weinfeld καὶ Matthias Klinghardt ἐδείξε ὅτι ἔχει ἀναλογίες με τὰ καταστατικὰ τῶν ἀδελφοτήτων καὶ θρησκευτικῶν οργανώσεων τῆς Αἰγύπτου, Ἑλλάδας καὶ Μικρᾶς Ἀσίας (M. Wise, M. Abegg, E. Cook, *The Dead Sea Scrolls, A New*

Μελετώντας τό περιεχόμενο του συγκεκριμένου χειρογράφου στην πρώτη ένότητα παρατηρούμε ότι στην άρχή όρίζεται ό σκοπός ίδρυσης τής κοινότητας και οι βασικές ύποχρεώσεις των εισερχομένων προς κατάταξη μελών⁹⁴. Άναφέρεται ρητά ότι πρωταρχικό καθήκον των επιθυμούντων τήν έγκαταβίωση στό κοινόβιο είναι ή έλεύθερη άποταγή από τόν κόσμο και ή όλική προσωπική άφιέρωση. Για τόν λόγο αυτό καλούνται νά προσφέρουν κάθε σωματική, διανοητική και οικονομική περιουσία⁹⁵ στην κοινότητα⁹⁶, από τις καταστατικές άρχές τής όποιας δέν έπιτρέπεται καμμία παρέκκλιση⁹⁷. Τά ύποψήφια μέλη άποφασίζουν τήν είσοδό τους στην κοινότητα μέ έλεύθερη βούληση⁹⁸.

Στή συνέχεια γίνεται λόγος για τήν εισόδια τελετή και τόν τρόπο ύποδοχής νέων μελών μέ τή σύμφωνη γνώμη των «*ιερρών*» και των «*λευϊτών*», οι όποιοι διδάσκουν, εύλογούν ή καταρρώνται, άνάλογα μέ τήν περίπτωση⁹⁹. Κατόπιν άναφέρονται οι έτήσιες ύποχρεώσεις και τά καθήκοντα μέ τήν

*Translation, London 1996, σ. 123). Το περιεχόμενο σε γενικές γραμμές περιέχει όλα τα ιδεολογικά και οργανωτικά στοιχεία των ανθρώπων της κοινότητας και η σπουδαιότητα του έγκειται στο ότι παρουσιάζει θεολογικές ιδέες οικείες με αυτές της Καινής Διαθήκης (Βλ. και Α. Χαστούπη, «Το εν τοις χειρογράφοις της Νεκράς θαλάσσης Εγχειρίδιον Πειθαρχίας», *Ευχαριστήριον, Τιμητικός Τόμος Αμ. Αλιβιζάτου, Αθήνα 1958, σσ. 121 - 169. Β: Θεολ. 29, 1958, σσ. 586 - 587*). Βλ. Δημήτρη Καϊμάκη, *ό.π.*, σ. 71.*

⁹⁴ 1QS 1, 1 - 15.

⁹⁵ Οι ύποψήφιοι για ένταξη στις έσσαικές κοινότητες καλούνται όπως «φέρουν πάσαν τήν γνώσιν των και τήν ισχόν των και τήν περιουσίαν των εις τήν κοινότητα». Βλ. 1QS 1, 12 - 13· Για τή μτφρ. βλ. Γεωργ. Στεφ. Γρατσέα, *ό.π.*, σ. 66.

⁹⁶ 1QS 1, 15. «Το υποψήφιο μέλος ήταν υποχρεωμένο να παραδώσει μέρος της περιουσίας του στην κοινότητα, πρακτική άνάλογη με αυτή της κοινοκτημοσύνης της πρώτης χριστιανικής εκκλησίας». Βλ. Δημήτρη Καϊμάκη, *ό.π.*, σ. 72.

⁹⁷ Για τήν ταυτότητα τής έσσαικής κοινότητας ό Καϊμάκης άναφέρει συνοπτικά ότι: «η είσοδος σ' αυτήν γίνεται με προσηλυτισμό. Ακολουθεί μετάνοια για την αμαρτία και η κατήχηση αρχίζει με μία δοκιμαστική περίοδο τριών φάσεων διάρκειας δύο ετών, κατά την οποία το υποψήφιο μέλος διδάσκεται τη μυστική γνώση της ομάδας και περνάει μέσα από προοδευτικά υψηλότερα στάδια αγνότητας. Αυτή η μυστική γνώση ονομάζεται «μυστήριο». Στηρίζεται στην ιδέα ότι ο Θεός συνέχισε να αποκαλύπτει νέες αλήθειες και πως η Βίβλος δεν ήταν ούτε η μόνη, ούτε η τελική πηγή επικοινωνίας του με τους ανθρώπους... Η κοινωνική ζωή του μέλους και η προαγωγή του στη ζωή της ομάδας καθορίζεται από την υπακοή του στο Νόμο του Μωυσή. Κάθε ομάδα έχει ως ηγέτη κάποιον γνωστό ως διδάσκαλο, ο οποίος ορίζει τις συνεδριάσεις, τις οικονομικές συνεισφορές για την οργάνωση και ερμηνεύει τα βιβλικά κείμενα. Οι ομάδες αυτές αποτελούνται από τουλάχιστον δέκα άνδρες, που συναντώνται για γεύματα και μελέτη της Βίβλου. Κάθε χρόνο κάνουν έναν απολογισμό για τη ζωή των μελών και σύμφωνα με αυτόν ορίζουν την κοινωνική τους θέση». Βλ. Δημήτρη Καϊμάκη, *ό.π.*, σσ. 72 - 73· Μ. Wise, Μ. Abegg, Ε. Cook, *ό.π.*, σσ. 129 - 130.

⁹⁸ Καί όχι «ένεκα παντός φόβου, ή τρόμου, ή δοκιμασίας, ή φοβίης υπό τὸ κράτος του Βελιάλ». Βλ. 1QS 1, 16 - 20· Για τή μτφρ. βλ. Γεωργ. Στεφ. Γρατσέα, *ό.π.*, σ. 66.

⁹⁹ 1QS 1, 21 - 2, 18.

υπόδειξη προς όλα τα μέλη να καλλιεργούν τīs ἀρετές με ένωτική διάθεση, ἀγαθότητα, ταπείνωση, ἀγάπη καί δικαιοσύνη¹⁰⁰.

Ἀπαραίτητη προϋπόθεση, ἡ ὁποία συνιστᾶ καί βασική ὑποχρέωση, εἶναι ἡ ἀνυπόκριτη καί εἰλικρινής ἀποδοχή τῶν ἀρχῶν τῆς κοινότητας καί ἡ ἀκώλυτη τήρηση τῶν καθηκόντων ἐκάστου μέλους¹⁰¹. Στὴν περίπτωση ἀσυνέπειας κάποιου μέλους χάνονται τὰ δικαιώματά του¹⁰².

Στὴν τρίτη ἐνότητα παρέχονται πληροφορίες γιὰ τὴ διαβίωση τῶν μελῶν στὴν κοινότητα¹⁰³. Στὴ συνέχεια γίνεται λόγος γιὰ τὸν ὄρκο τοῦ εἰσερχομένου σ' αὐτὴν¹⁰⁴.

Ἀκολουθεῖ ἀναφορά πρὸς ἀποφυγὴ συγχρωτισμοῦ τῶν ἀσεβῶν μετὰ μέλη τῆς κοινότητας¹⁰⁵, καί δίδονται ὁδηγίες παρακολούθησης τῶν νέων μελῶν¹⁰⁶. Ὁ λόγος κατόπιν ἀναφέρεται στὰ δειπνα καί τὴ μελέτη τοῦ νόμου¹⁰⁷.

¹⁰⁰ 1QS 2, 19 - 25a.

¹⁰¹ 1QS 2, 25b - 3, 12.

¹⁰² «Ἡ γνώσις του καὶ ἡ ἰσχὺς του καὶ ἡ περιουσία του δὲν θὰ ἔλθουν εἰς τὴν βουλήν τῆς κοινότητος». Βλ. 1QS 3, 2· Γιὰ τὴ μτφρ. βλ. Γεωργ. Στεφ. Γρατσέα, ὅ.π.

¹⁰³ «Αὐτὴ δε εἶναι ἡ τάξη γιὰ τοὺς ἀνδρες τῆς κοινότητος, που ἐκουσιάστηκαν στο να ἐπιστρέψουν ἀπὸ κάθε κακό καὶ να κρατήσουν αὐτό που διέταξε (ο Θεός) κατὰ το θέλημά Του. Να χωριστούν ἀπὸ τὴ συνάθροιση τῶν ἀνδρῶν τῆς πλάνης, να γίνουν κοινότητα σε νόμο καὶ πλοῦτο καὶ να ἀπαντοῦν κατὰ τοὺς υἱοὺς του Σαδώκ, τοὺς ἱερεῖς που φυλάγουν τὴ διαθήκη καὶ κατὰ το πλῆθος τῶν ἀνδρῶν τῆς κοινότητος, που κρατοῦν τὴ διαθήκη. Κατὰ τὴν κρίση τοὺς θα βγει ἡ ἀπόφαση του κλήρου γιὰ κάθε πράγμα (που ἀφορᾶ) στο νόμο, τὴν περιουσία καὶ το δίκαιο, γιὰ να ασκοῦν τὴν ἀλήθεια, τὴν ἔνωση καὶ τὴν μετριοφροσύνη, τὴ δικαιοσύνη καὶ τὴν κρίση καὶ τὴν πιστὴ ἀγάπη, καὶ να περπατοῦν ταπεινόφρονα σ' ὅλες τὶς οδοὺς τοὺς, γιὰ να μὴν περιπατεῖ ο καθένας με το πείσμα τῆς καρδιάς του, ἐκκλίνοντας πρὸς τὴν καρδιά του καὶ τα μάτια καὶ τὴ σκέψη τῆς κακῆς κλίσης του, ἀλλὰ να ἀποκόψει μέσα στὴν κοινότητα τὴν ἀκροβυστία τῆς (κακῆς) κλίσης καὶ του σκληροῦ τράχηλου, γιὰ να θέσει θεμέλιο ἀλήθειας γιὰ τον Ἰσραὴλ, γιὰ τὴν κοινότητα τῆς διαθήκης τῆς αἰώνιας, καὶ να ἐξίλασται γιὰ ὅλους τοὺς ἐκουσιαζομένους σε ἀγιότητα στον Ααρὼν καὶ σε οἶκο ἀλήθειας στον Ἰσραὴλ καὶ (για) κείνους που ἐνώνονται μαζί τοὺς σε κοινότητα καὶ σε διαδικασία καὶ σε κρίση, γιὰ να καταδικάζουν ὅλους που παραβαίνουν τὶς διατάξεις». Βλ. 1QS 5, 1· Γιὰ τὴ μτφρ. βλ. Γ. Γρατσέα - Σ. Αγουρίδη, ὅ.π., σσ. 79 - 80.

¹⁰⁴ Ὁ ὁποῖος ὀφείλει «να ἀποχωριστεῖ ἀπὸ ὅλους τοὺς ἀνδρες τῆς πλάνης που περπατοῦν στὴν οδὸ τῆς ἀσέβειας» 1QS 5, 10 - 11· Γιὰ τὴ μτφρ. βλ. Γ. Γρατσέα - Σ. Αγουρίδη, ὅ.π., σ. 80.

¹⁰⁵ [Αὐτός δε (που εἰσέρχεται στὴ διαθήκη) δὲν πρέπει να συγχρωτίζεται με αὐτόν (τον ἀσεβῆ) στὴν ἐργασία του καὶ τὴν περιουσία του, γιὰ να μὴν ἐπιφέρει (ο ἀσεβῆς) πάνω σ' αὐτόν ἐνοχὴ παράβαση, ἀλλὰ πρέπει να μείνει μακριὰ ἀπ' αὐτόν σε κάθε πράγμα, γιὰτί ἔτσι (εἶναι) γραμμένο· «ἀπὸ κάθε ψεύτικο πράγμα να ἀπέχεις»]. Βλ. 1QS 5, 13b - 20a· Γιὰ τὴ μτφρ. βλ. Γ. Γρατσέα - Σ. Αγουρίδη, ὅ.π., σ. 81.

¹⁰⁶ «Ὅταν δε μπει (κάποιος) στὴ διαθήκη, γιὰ να πράττει σύμφωνα με ὅλες τὶς διατάξεις αὐτές, γιὰ να ἐνωθεῖ στὴν ἀγία κοινότητα, τότε θα ἐξετάσουν το πνεῦμα του στὴν κοινότητα μεταξύ κάποιου καὶ του πλησίον του, σε σχέση με τὴν κατανόησή του καὶ τὰ ἔργα του στο νόμο, κατὰ τὴ γνώμη τῶν υἱῶν του Ααρὼν, που ἐκουσιάστηκαν ἀπὸ κοινού να στήσουν τὴ διαθήκη Του καὶ να ἐφαρμόζουν ὅλες τὶς διατάξεις Του, τὶς ὁποῖες διέταξε να πράττουν, καὶ κατὰ τὴ γνώμη τῆς πλειονότητας του Ἰσραὴλ που θεληματικὰ δέχτηκαν να στραφούν ἀπὸ κοινού στὴ διαθήκη Του. Τότε θα ἐγγραφούν κατὰ σειρά ο ἕνας μετὰ τον ἄλλο, κατὰ τὴν ἀντίληψή του καὶ τὰ ἔργα του, ὥστε ο καθένας να ὑπακούει στον πλησίον του, ο μικρότερος στο μεγαλύτερο. Θα ἐξακολουθήσουν δε να ἐξετάζουν το πνεῦμα τοὺς καὶ τὰ ἔργα τοὺς κάθε χρόνο, γιὰ να προάγουν τον καθένα κατὰ τὴ σύνεσή του καὶ τὴν τελειότητα τῆς οδοῦ του ἢ να

Στή συνέχεια ορίζεται ή συγκεκριμένη τάξη πού ακολουθείται κατά τήν πραγματοποίηση τών γενικών Συνελεύσεων, καθώς και ό τρόπος λειτουργίας τους¹⁰⁸. Ίδιαίτερο ένδιαφέρον παρουσιάζει εκείνο τό τμήμα του χειρογράφου, τό όποίο αναφέρεται στά στάδια δοκιμασίας και τή μύηση τών νέων μελών πριν τήν τελική εισδοχή τους¹⁰⁹.

τον καθυστερούν κατά τις ανομίες του, ώστε να ελέγχει ο καθένας τον πλησίον του με βάση την α[λήθεια.] την ταπεινοφροσύνη και την πιστή αγάπη προς κάθε (άλλο). Δεν πρέπει (κανείς) να μιλήσει στον αδελφό του με θυμό, ή με μνησικακία, ή με τράχηλο [σκληρό, με βαριά καρδιά ή] με πνεύμα ασεβές· ούτε πρέπει να τον μισήσει [με τη μωρία] της καρδιάς του, γιατί την ημέρα που θα τον ελέγξει, δεν θα φέρει ένεκα τούτου ενοχή. Ακόμη δε δεν πρέπει να φέρει κάποιος κατά του πλησίον του λόγο μπροστά στα μέλη, χωρίς να έχει ελεγχθεί (ο πλησίον) μπροστά σε μάρτυρες». Βλ. 1QS 5, 20b - 6, 1· Για τή μτφρ. βλ. Γ. Γρατσέα - Σ. Αγουρίδη, *ό.π.*, σσ. 81 - 82.

¹⁰⁷ «Σ' αυτές (τις οδούς) πρέπει να περπατούν, σ' όλες τις κατοικίες τους, καθένας που βρίσκεται (εκεί), καθένας με τον πλησίον του. Και θα υπακούει ο μικρότερος στο μεγαλύτερο ως προς τα αγαθά έργα και τα μέσα. Μαζί θα τρώγουν και μαζί θα ευλογούν και μαζί θα συσκέπτονται. Σε κάθε δε τόπο, όπου υπάρχουν δέκα άνδρες από τη βουλή της κοινότητας, δεν πρέπει να λείπει απ' αυτούς άνδρας ιερέας. Καθένας δε κατά τη θέση του θα κάθεται ενώπιόν του. Και έτσι θα ερωτώνται για τη συμβουλή τους σε κάθε ζήτημα. Κι όταν ετοιμάσουν το τραπέζι για να φάνε ή το κρασί για να πιούν, ο ιερέας θα απλώσει το χέρι του πρώτος για να ευλογήσει (το Θεό) με το πρώτο (μέρος) του άρτου και του οίνου. Και δεν πρέπει να λείπει από τον τόπο, όπου υπάρχουν οι δέκα, άνδρας που ερευνά το νόμο μέρα και νύχτα παντοτινά (εξηγώντας) προφορικά ο καθένας στον πλησίον του. Και τα μέλη θα ερευνούν το δίκαιο και να ευλογούν από κοινού». Βλ. 1QS 6, 2 - 7· Για τή μτφρ. βλ. Γ. Γρατσέα - Σ. Αγουρίδη, *ό.π.*, σ. 82.

¹⁰⁸ [Αυτή δε είναι η τάξη για τη συνέλευση των μελών, του καθένα στη θέση του. Οι ιερείς πρέπει να καθίσουν πρώτοι και οι πρεσβύτεροι δεύτεροι· έπειτα το υπόλοιπο όλου του λαού θα καθίσουν καθένας στη θέση του. Και έτσι θα ερωτηθούν για τη δικαιοσύνη και για κάθε συμβουλή ζητήματος, που αφορά στα μέλη, ώστε να εκφράζει καθένας τη γνώμη του στη βουλή της κοινότητας. Δεν πρέπει να μιλήσει κανείς στο μέσο των λόγων του πλησίον του, πριν να τελειώσει ο αδελφός του να μιλεί. Ακόμη δε, δεν πρέπει να ομιλεί πριν από εκείνον που η σειρά του είναι γραμμένη μπροστά από τη δική του. Ο άνδρας που ερωτάται θα μιλήσει στη σειρά του· και στη συνέλευση των μελών δεν πρέπει να μιλήσει κανείς οποιοδήποτε λόγο, που δεν είναι κατά την επιθυμία των μελών, ούτε ο άνδρας που επιβλέπει τα μέλη. Κάθε άνδρας δε, που έχει λόγο να πει στα μέλη, στην περίπτωση (κατά την οποία) δε στέκεται ο άνδρας που ζητεί τη συμβουλή της κοινότητας, πρέπει να σταθεί ο άνδρας στα πόδια του και να πει «έχω λόγο να απευθύνω στα μέλη». Αν πουν σ' αυτόν, θα μιλήσει]. Βλ. 1QS 6, 8 - 13· Για τή μτφρ. βλ. Γ. Γρατσέα - Σ. Αγουρίδη, *ό.π.*, σσ. 82 - 83.

¹⁰⁹ «Κάθε εκουσιαζόμενος από τον Ισραήλ που θέλει να προστεθεί στη βουλή της κοινότητας, θα εξετασθεί από τον άνδρα που έχει διοριστεί επικεφαλής των μελών, σχετικά με τη σύνεσή του και τα έργα του. Και αν είναι επιδεκτικός διδασκαλίας θα τον εισαγάγει στη διαθήκη, για να στραφεί στην αλήθεια και να απομακρυνθεί από κάθε ανομία. Και θα του εξηγήσει όλες τις διατάξεις της κοινότητας. Έπειτα δε, όταν αυτός θα έλθει να σταθεί μπροστά στα μέλη, θα ερωτηθούν όλοι για τα περί αυτού. Και όταν θα βγει ο κλήρος, σύμφωνα με τη βουλή των μελών, θα γίνει δεκτός ή θα απομακρυνθεί. Όταν θα γίνει δεκτός στη βουλή της κοινότητας, δεν πρέπει να εγγίσει την καθαρότητα των μελών, μέχρι να τον εξετάσουν ως προς το πνεύμα του και τα έργα του, μέχρι που να συμπληρωθεί απ' αυτόν ένα ολόκληρο έτος. Ακόμη δε αυτός δεν πρέπει να μετάσχει στην περιουσία των μελών. Όταν δε συμπληρωθεί απ' αυτόν ένα έτος μέσα στην κοινότητα, θα ερωτηθούν τα μέλη για τα περί αυτόν, σχετικά με τη σύνεσή του και τα έργα του απέναντι στο νόμο, κι αν βγει γι' αυτόν ο κλήρος να γίνει δεκτός στή συνέλευση της κοινότητας, κατά την κρίση των ιερέων και της πλειονότητας των ανδρών της διαθήκης τους, θα φέρουν επίσης την περιουσία του και τα αγαθά του στη διάθεση του άνδρα που επιβλέπει για τα αγαθά των μελών και θα καταγραφούν (η περιουσία και τα αγαθά) σε λογαριασμό με το χέρι του, αλλά για τα μέλη δε θα τα εξοδεύει. Δεν πρέπει (ο νεόφυτος) να

Στήν τέταρτη ενότητα αναγράφονται κανόνες πειθαρχίας, παραπτώματα και ποινές για τὰ ἄτακτα μέλη τῆς κοινότητος¹¹⁰. Ακολουθεῖ λόγος περὶ «κεντρικοῦ δεκαπενταμελοῦς Συμβουλίου»¹¹¹. Στὴ συνέχεια, στό «Ἐγχ. Πειθ.», γίνεται λόγος γιὰ τὸν ἐσχατολογικὸ σκοπὸ τῆς ἀναχώρησης τῶν μελῶν στὴν ἔρημο¹¹².

Στὴν πέμπτη ενότητα ἐπανέρχεται τὸ θέμα τῶν ποινῶν γιὰ ἀθέτηση ἔστω καὶ μᾶς ἀπὸ τίς ἐντολές τοῦ Θεοῦ¹¹³, ὅπως γίνεται λόγος καὶ γιὰ τὴν παράβαση τοῦ νόμου¹¹⁴.

εγγίσει το (ιερό) ποτό των μελών μέχρι να συμπληρωθεί ἀπ' αὐτὸν δεῦτερος χρόνος, ἀνάμεσα στους ἄνδρες τῆς κοινότητος. Ὅταν δε θα συμπληρωθεῖ ἀπ' αὐτὸν δεῦτερος χρόνος, θα ἐξεταστὲι με ἐρωτήσεις των μελών. Καὶ αν θα βγει γι' αὐτὸν ο κλήρος να γίνεῖ δεκτὸς στην κοινότητα, θα γραφτεῖ στην τάξη τῆς θέσης του ἀνάμεσα στους ἀδελφούς του γιὰ νόμο καὶ γιὰ κρίση καὶ γιὰ καθαρότητα καὶ γιὰ συμμετοχὴ τῆς παρουσίας του· καὶ θα ἀνήκει ἡ συμβουλή του στην κοινότητα καθὼς καὶ ἡ κρίση του». Βλ. 1QS 6, 14 - 23· Γιά τὴ μπφρ. βλ. Γ. Γρατσέα - Σ. Αγουρίδη, ὅ.π., σσ. 83 - 84.

¹¹⁰ «Αν βρεθεῖ μεταξὺ τους ἄνδρας, που λέγει ψέματα γιὰ τὸν πλοῦτο, καὶ αὐτὸς γνωρίζει, θα ἀποκλειστεῖ μέσα ἀπὸ τὴν καθαρότητα των μελών (για) ἕνα χρόνο καὶ θα στερηθεῖ τὸ ἕνα τέταρτο τοῦ σιτηρεσίου του. Ὅποιος δε ἀπαντᾷ στον πλησίον του με σκληρὸ τράχηλο (ἢ) μιλεῖ με ἔλλειψη υπομονῆς, διασπώντας τὸ θεμέλιο τῆς συναδελφικότητάς του με ἀνυπακοή πρὸς τὸν πλησίον του που εἶναι γραμμένος πρὶν ἀπὸ αὐτὸν [ἢ ἐκ]δικεῖται με τὸ χέρι του, θα τιμωρηθεῖ (για) ἔτος ἕ[να] καὶ θα ἀποκλειστεῖ. Καὶ ὅποιος μνημονεύει πρᾶγμα στο ὄνομα που τιμᾶται πᾶν ἀπὸ κάθε (ὄνομα) αὐ[τὸς] θα ἀποκλειστεῖ. Καὶ αν βλαστήμησε, εἴτε ἐπειδὴ φοβήθηκε ἀπὸ καταδίωξη, εἴτε ἔχοντας οἰονδήποτε ἄλλο λόγο, ὅποιος διαβάξει τὸ βιβλίον ἢ εὐλογεῖ, θα ἀποβληθεῖ καὶ δε θα ξαναγυρίσει πια στη βουλή τῆς κοινότητος. Καὶ αν ἐναντίον ἐνός ἀπὸ τους ἱερεῖς που εἶναι γραμμένοι στο βιβλίον, μίλησε με οργή, θα τιμωρηθεῖ (για) ἔτος ἕνα καὶ θα διαχωριστεῖ μοναχικὰ ἀπὸ τὴν καθαρότητα των μελών. Ἀλλὰ αν μίλησε ἀπὸ ἀπροσεξία, τότε θα τιμωρηθεῖ γιὰ ἕξι μῆνες. Καὶ ὅποιος λέγει ψέματα γιὰ κείνον που γνωρίζει, τότε θα τιμωρηθεῖ ἕξι μῆνες. Καὶ ὁ ἄνδρας ὁ ὁποῖος σνοφαντεῖ ἀδικαιολόγητα τὸν πλησίον του (καὶ) με ἐπίγνωσή του, θα τιμωρηθεῖ ἕξι μῆνες... Καὶ γιὰ κείνον που ομιλεῖ, μπαίνοντας στη μέση των λόγων του πλησίον του, δέκα μέρες... καὶ ὁποῖος σνοφαντεῖ τὰ μέλη θα ἀποβληθεῖ ἀπὸ τὸ μέσο τους καὶ δε θα ἐπιστρέψει πια. Καὶ ὁ ἄνδρας, ὁ ὁποῖος γογγύζει κατὰ τὸν θεσμό τῆς κοινότητος, θα ἀποβληθεῖ καὶ δε θα ἐπιστρέψει· ἀλλὰ αν γογγύζει κατὰ τὸν πλησίον του ἀδικαιολόγητα, θα τιμωρηθεῖ ἕξι μῆνες. Ὁ ἄνδρας δε του οἰοῦν τὸ πνεῦμα ταλαντεύεται ἀπὸ τὸν θεσμό τῆς κοινότητος, ὥστε να ἀπιστήσῃ στην ἀλήθεια καὶ να περπατήσῃ με τὴν σκληρότητα τῆς καρδιάς του, αν ἐπιστρέψει, θα τιμωρηθεῖ δύο ἔτη. Κατὰ τὸ πρῶτο ἔτος δε θα ἐγγίσει τὴν καθαρότητα των μελών, κατὰ δε τὸ δεύτερο δε θα ἐγγίσει τὸ ποτό των μελών καὶ θα καθίσει πίσω ἀπὸ ὅλους τους ἄνδρες τῆς κοινότητος. Καὶ ὅταν θα συμπληρωθοῦν ἀπ' αὐτὸν δύο ἐτῶν μέρες, θα ἐρωτηθοῦν τὰ μέλη γιὰ τὰ περὶ αὐτοῦ. Καὶ αν τὸν δεχτοῦν θα γραφτεῖ στη θέση του καὶ μετὰ θα ἐρωτηθεῖ γιὰ κρίση...». Βλ. 1QS 6, 24 - 7, 25· Γιά τὴ μπφρ. βλ. Γ. Γρατσέα - Σ. Αγουρίδη, ὅ.π., σσ. 84 - 86.

¹¹¹ Τὸ «κεντρικὸ δεκαπενταμελὲς συμβούλιο» ἔχει ὡς μέλη «δώδεκα ἄνδρες καὶ ἱερεῖς τρεῖς, τέλειοι ἐν παντὶ τῷ ἀποκαλυφθέντι ἐξ ὄλου τοῦ νόμου διὰ νὰ ἀσκοῦν ἀλήθειαν καὶ δικαιοσύνην καὶ κρίσιν καὶ φιλανθρωπίαν καὶ ταπεινοφροσύνην ἕκαστος μετὰ τοῦ πλησίον του». Βλ. 1QS 8, 1 - 10α· Γιά τὴ μπφρ. βλ. Γ. Γρατσέα Σ. Αγουρίδη, ὅ.π., σσ. 86 - 87.

¹¹² Μετὰ τὴ στερέωσή τους τὰ μέλη «θα ἀποχωρισθοῦν ἐκ μέσου τῆς διαμονῆς τῶν ἀνδρῶν τῆς ἀνομίας διὰ νὰ πορευθοῦν εἰς τὴν ἔρημον, ἵνα ἐτοιμάσων ἐκεῖ τὴν ὁδὸν τοῦ Κυρίου». Βλ. 1QS 8, 10b - 16α· Γιά τὴ μπφρ. βλ. Γεωργ. Στεφ. Γρατσέα, ὅ.π., σ. 68.

¹¹³ «Καὶ ὁποιοσδήποτε ἀπὸ τους ἄνδρες τῆς κοινότητος, τῆς διαθήκης τῆς κοινότητος, που θα μετακινήσῃ ἀπὸ τὴν ὅλη ἐντολή μὴ λέξῃ με ἀσθένεια, δε θα ἐγγίσει τὴν καθαρότητα των ἁγίων ἀνδρῶν καὶ δε θα γνωρίσει οἰονδήποτε σύσκεψή τους, μέχρι ὅτου καθαριστοῦν τὰ ἔργα του ἀπὸ κάθε ἀνομία, ὥστε να περπατεῖ με ἀκεραιότητα οδοῦ. Τότε θα γίνεῖ δεκτὸς στη βουλή κατὰ τὴ γνώμη των μελών καὶ ἐπειτα θα γραφτεῖ στη θέση του. Καὶ κατὰ τὴ διάταξη

Τέλος, στην έκτη ένότητα αναφέρονται μερικοί κανονισμοί που άφορούν στην προσπάθεια άμεμπτης ζωής των νέων μελών¹¹⁵.

Άκολουθεί ένας έκτενης ύμνος - ψαλμός, ο οποίος ολοκληρώνει το έργο σέ ύφος και γλώσσα που θυμίζει τους «Ψαλμούς Εύχαριστίας»¹¹⁶.

Ό «Κανονισμός της Σύναξης»(1Qsa)

Άπό τον ίδιο κύλινδρο όπου περιέχεται τό «Έγγ. Πειθ.», προέρχονται ό «Κανονισμός της Σύναξης» και ή «Συλλογή των Εύλογιών»¹¹⁷. Τό πνεύμα και ή γλώσσα των δύο έργων, αλλά και τό περιεχόμενο μαρτυρούν ότι πρόκειται περί του ίδιου συγγραφέα μέ τό «Έγγ. Πειθ.»¹¹⁸.

Ό «Κανονισμός της Σύναξης» περιέχει γενικές οδηγίες για τή δημιουργία μίας μεγάλης έσσαιικής κοινότητας στην όποία τελικά θά ένσωματωθεί όλος ό Ίσραήλ. Γίνεται άναφορά στίς προϋποθέσεις εισαγωγής και ύποδοχής των νέων μελών και ύποδείξεις για τήν έκπαίδευσή τους. Ύπάρχουν διατάξεις για διάφορες ύπηρεσίες, τήν οργανωτική δομή και λειτουργική διάρθρωση του κοινοβίου¹¹⁹. Γίνεται λόγος για τους «λευίτες» και

αυτή (θα γίνεται) για καθένα που προστίθεται στην κοινότητα». Βλ. 1QS 8, 16b - 18· Για τή μπφρ. βλ. Γ. Γρατσέα - Σ. Αγουρίδη, *ό.π.*, σσ. 87 - 88.

¹¹⁴ «Καθένας απο αυτούς που παραβαίνει λόγο από το νόμο του Μωϋσή με αυθάδεια ή με απάτη, θα διωχτεί από τη βουλή της κοινότητας και δε θα επιστρέψει πια· και δε θα μετάσχει κανείς από τους αγίους άνδρες στην περιουσία του ή τη συμβουλή του για κάθε πράγμα. Αλλά, αν από απροσεξία διαπράξει κάτι, θα αποχωριστεί από την καθαρότητα και από τη βουλή· και θα εξηγήσουν τη διάταξη, ότι δε θα κρίνει κανένας και δε θα ερωτηθεί για οποιαδήποτε συμβουλή επί δύο χρόνια. Αν γίνει τέλεια η οδός του στη συνέλευση, στη μελέτη και στη συμβουλή [κατά τη γνώμη των μελών] (και) αν δεν έχει από απροσεξία σφάλλει πάλι μέχρι να συμπληρωθεί απ' αυτόν δύο ετών χρονικό διάστημα, (γιατί για απροσεξία μία θα τιμωρηθεί δύο έτη)· όσο δε αφορά σ' αυτόν που ενεργεί με αυθάδεια, (αυτός) δε θα επιστρέψει πια. Μόνο αυτός που σφάλλει από απροσεξία θα δοκιμαστεί δύο έτη σχετικά με την ακεραιότητα της οδού του και τη συμβουλή του, κατά τη γνώμη των μελών, τότε θα γραφτεί στη θέση του στην αγία κοινότητα». Βλ. 1QS 8, 21b - 9, 2· Για τή μπφρ. βλ. Γ. Γρατσέα - Σ. Αγουρίδη, *ό.π.*, σ. 88.

¹¹⁵ «Ακόμη δε να μην ελέγχει και να μη διαπληκτίζεται με τους άνδρες του λάκκου, αλλά να αποκρύβει τη βουλή του νόμου μέσα στο χώρο των ανδρών της ανομίας. Να ελέγχει όμως (με) αληθινή γνώση και δίκαιη κρίση αυτούς που διαλέγουν την οδό, καθένα κατά το πνεύμα του, κατά το θέσπισμα του καιρού, για να τους οδηγήσει στη γνώση και έτσι να τους μνήσει στα μυστήρια τα θαυμαστά και αληθινά, ανάμεσα στους άνδρες της κοινότητας, ώστε να πορεύεται άμεμπτα, καθένας με τον πλησίον του, σε καθετί που αποκαλύφθηκε σ' αυτούς». Βλ. 1QS 9, 12 - τέλος· Για τή μπφρ. βλ. Γ. Γρατσέα - Σ. Αγουρίδη, *ό.π.*, σ. 90.

¹¹⁶ M. Wise, M. Abegg, E. Cook, *ό.π.*, σ. 140.

¹¹⁷ Για τή «Συλλογή των Εύλογιών» θά γίνει ειδικότερος λόγος στή σχετική παράγραφο που παρουσιάζεται ή λατρευτική ζωή των μελών τής έσσαιικής κοινότητας.

¹¹⁸ Βλ. Γεωργ. Στεφ. Γρατσέα, *ό.π.*, σ. 69.

¹¹⁹ «Και αυτή (είναι) η τάξη για όλες τις ομάδες της ομήγυρης, για κάθε αυτόχθονα στο Ίσραήλ... [Αν] προχωρεί καλά και (φθάνει) [σε ηλικία] είκοσι ετώ[ν] θα περνά[ει] [στον] απογραφόμενους, για να εισέρχεται στον κλήρο μέσα στην οικογένειά του, ώστε να ανήκει

τίς ὑποχρεώσεις τους¹²⁰. Ὡς μέλη τῆς κοινότητας μνημονεύονται ἄνδρες καί γυναῖκες¹²¹, ἐνῶ ὀρίζονται καθήκοντα ἀνάλογα μέ τίς ἡλικίες¹²². Προβλέπεται ἐνασχόληση καί γιά τή γεροντική ἡλικία¹²³. Ἀναφέρεται ὁ τρόπος σύμφωνα μέ τόν ὁποῖο πραγματοποιοῦνται οἱ προσκλήσεις στό Συμβούλιο τῆς κοινότητας μετά τό εἰκοστό ἔτος¹²⁴. Δίδεται ἰδιαίτερη προσοχή στή σύνθεση τῶν γενικῶν Συνελεύσεων, στίς ὁποῖες πρέπει νά εἶναι ὅλοι ἀρτιμελεῖς, ἐνῶ ἀποκλείονται οἱ ἄνδρες μέ σωματική ἀναπηρία¹²⁵. Ἐπίσης γίνονται συγκεκριμένες ἀναφορές

στην ομήγυ[ρη] της αγιότητας. Και δε θα [πλησιάζει] σε γυναίκα για να τη γνωρίσει με τη συγκοίμηση, εκτός αν έχει συμπληρώσει είκο[σι] ἔτη, όταν αυτός γνωρίζει [αγαθό] και κακό... Και (όταν είναι) ἡλικίας τριάντα ἐτῶν, θα προσέρχεται να διεξάγει δίκη και να εκφέρει κρίση και να παίρνει θέση με τους αρχηγούς των χιλιάδων του Ισραήλ, κοντά στους ηγέτες των εκατοντάδων, στους ηγέτες των πεν[τη]κοντάδων, [στους ηγέτες] των δεκάδων, στους κριτές και στους ἐπαρχοὺς κατά τις φυλές τους σε ὅλες τις οικογένειές τους... Και σύμφωνα προς τη σύνεσή του καθώς και την τελείωση της οδοῦ του θα περιζώνει τη μέση του για τη στάση του, για να εκτελεί την υπηρεσία του ἔργου του ἀνάμεσα στους ἀδελφούς. [Εἶτε πολύ εἴτε λίγο (εἶναι) [ο ενας πιο πάνω] ἀπό τον ἄλλο, θα τιμούν κάθε ἄνδρα πιο πολύ ἀπό τον σύντροφό του». Βλ. 1QSa 1, 6 - 18· Γιά τή μετάφραση βλ. Γ. Γρατσέα - Σ. Αγουρίδη, ὄ.π., σ. 98.

¹²⁰ «Οἱ δε λευίτες θα στέκονται ο καθένας στη θέση του κατά την ἐντολή των υἱῶν του Ααρών, για να εισάγουν και ἐξάγουν ὅλη την ομήγυρη, καθένα κατά την τάξη του, κατά τη σειρά των ἀρχηγῶν των πατριῶν της κοινότητας, ως ηγετῶν και ως κριτῶν και ως ἐπαρχῶν κατά τον ἀριθμό ὄλων των ομάδων τους, κατά τη διαταγή των υἱῶν του Σαδώκ, των ἱερέων [και ὄλων των ἀρχηγῶν των πατριῶν της κοινότητας]». Βλ. 1QSa 1, 22b - 25a· Γιά τή μτφρ. βλ. Γ. Γρατσέα - Σ. Αγουρίδη, ὄ.π., σ. 99.

¹²¹ «Αυτοί (εἶναι) οἱ ἄνδρες της βουλῆς Του, που ἔχουν τηρήσει τη διαθήκη Του ἀνάμεσα στην ἀσέβεια, για να ἐξιλάσκω[νται υπέρ της χώρας.] Ὄταν αυτοί ἐρχονται, θα διαβάζουν στα ἀντιά τους [ὅλες] τις διατάξεις της διαθήκης και θα τους διδάσκουν σε ὅλες τις ἐντολές τους, για να μην πλανῶνται στις πλά[νες του]ς». Βλ. 1QSa 1, 2 - 3· Γιά τή μτφρ. βλ. Γ. Γρατσέα - Σ. Αγουρίδη, ὄ.π., σ. 97.

¹²² Σχετικά μέ τίς ἡλικίες ἀναφέρονται οἱ ἑξῆς κατηγορίες: ἡλικία παιδικῶν χρόνων (1QSa 1, 7 - 8a), δέκα ἐτῶν (1QSa 1,8), εἴκοσι ἐτῶν (1QSa 1, 8b - 12a), εἰκοσιπέντε ἐτῶν (1QSa 1, 12b - 13a), τριάντα ἐτῶν (1QSa 1, 13a - 18), γεροντική ἡλικία (1QSa 1, 19). Βλ. Γεωργ. Στεφ. Γρατσέα, ὄ.π., σσ. 69 - 70.

¹²³ «Και αν εἶναι πολλά τα ἔτη (κάποιον) ἄνδρα, ἀνάλογα με τη δύναμή του, θα ἀναθέτουν το ἔργο του στην [υπηρεσία] της ομήγυρης». Βλ. 1QSa 1, 19· Γιά τή μτφρ. βλ. Γ. Γρατσέα - Σ. Αγουρίδη, ὄ.π., σ. 98.

¹²⁴ «Και αν (κάποια) κλήση γίνεται για ὅλη τη συνέλευση σε κρίση ἢ σε βουλή της ομήγυρης ἢ σε κήρυξη πολέμου, θα καθιερῶνουν αὐτούς ἐπί τρεῖς μέρες, για να εἶναι ο καθένας που ἐρχεται, ἐτοι[μος προς] αὐτά. Αὐτοί (εἶναι) οἱ ἄνδρες που καλοῦνται στη βουλή της κοινότητας ἀπό ἡλικία εἴκοσι χρόνων, ὅλοι οἱ σο[φοί] της ομήγυρης, και οἱ συνετοί και οἱ εἰδήμονες, που ἔχουν τέλειο το βίο και οἱ ἄνδρες δυνάμει μαζί [με τους ηγέτες των φυλῶν και ὅλοι οἱ κριτές τους και οἱ ἐπαρχοί τους και οἱ ηγέτες των χιλιάδων και οἱ ηγέτες [των εκατοντάδων] και των πενηκοντάδων και των δεκάδων και οἱ λευίτες, (καθένας) μέσα στον τομέα της υπηρεσίας του. Αὐτοί (εἶναι) οἱ ἄνδρες του ονόματος, που καλοῦνται σε συγκέντρωση, που συνέρχονται στη βουλή της κοινότητας, στο Ισραήλ μπροστά στους υἱούς του Σαδώκ, των ἱερέων». Βλ. 1QSa 1, 25b - 2, 3a· Γιά τή μτφρ. βλ. Γ. Γρατσέα - Σ. Αγουρίδη, ὄ.π., σ. 99.

¹²⁵ «Και κάθε ἄνδρας, που ἔχει πληγεί ἀπό κάποια ἀπό ὅλες τις ἀκαθαρσίες του ἀνθρώπου, να μην εἰσέρχεται στη συνέλευση του Θεοῦ. Και κάθε ἄνδρας που ἔχει πληγεί με αὐτές δεν μπορεί να κατέχει θέση μέσα στην ομήγυρη. Και κάθε ἕνας που ἔχει πληγεί στη σάρκα του, που ἔχει βλαφθεῖ στα πόδια ἢ τα χέρια, χλωρός ἢ τυφλός ἢ κουφός ἢ ἀλαλος, ἢ που ἔχει πληγεί στο σῶμα του (με κάποιο) ἐλάττωμα, που εἶναι ορατό με τα μάτια ἢ ἄνδρας γέροντας που κλονίζεται, ὥστε να μην μπορεί να χρησιμοποιεῖ τη δύναμή του μέσα στην ομήγυρη, ας μην

σέ θέματα λειτουργικής οργάνωσης, ιεραρχικής σειράς, τοποθέτησης και τακτοποίησης όλων των μελών κατά τή διάρκεια των Συνελεύσεων¹²⁶. Από τίς σημαντικότερες πληροφορίες πού παρέχονται μέσα από τόν «Κανονισμό τής Σύναξης» είναι αύτες πού άφορουν στό έσχατολογικό δείπνο ¹²⁷ τής κοινότητας, τό όποίο θά πραγματοποιηθεί μέ τόν έρχομό του «Μεσσία του Ισραήλ», ό όποίος θά είναι υίός του Θεού και άπόγονος του Δαυίδ¹²⁸.

Τό «Χειρόγραφο τής Δαμασκού»(CD)

Τό «Χειρόγραφο τής Δαμασκού» έχει παλαιότερη ιστορία από εκείνη των νεοευρεθέντων κειμένων στην έρημο του Κουμράν, τό έτος 1947. Πρώτη εμφάνιση του περιεχομένου του γίνεται τό 1896 όταν ό Ίουδαίος μελετητής S. Schechter άποκαλύπτει διάφορα χειρόγραφα μεταξύ των όποίων και τμήματα του «Χειρογράφου τής Δαμασκού» στη «Geniza»¹²⁹ του Παλαιού Καίρου. Πρώτη δημοσίευση ¹³⁰ έκανε ό ίδιος τό 1910 μέ τόν τίτλο «σαδδωκικά

έρχονται αυτοί για να παίρνουν θέση στην ομήγυρη των ανδρών του ονόματος γιατί οι άγγελοι της αγιότητας (είναι) [στην ομήγυρ]ή τους. Και αν ένας από αυτούς έχει κάτι για να πει προς τη βουλή της Αγιότητας ρωτώντας θα το μαθαίν[ουν από αυτόν,] αλλά μέσα [στην ομήγυρη δε] θα έρχεται ο άνδρας, γιατί έχει πληγεί [αυ]τός». Βλ. 1QSa 2, 3b - 11· Για τή μπφρ. βλ. Γ. Γρατσέα - Σ. Αγουρίδη, *ό.π.*, σ. 100.

¹²⁶ «Αυτή (είναι) η (σειρά) με την οποία θα κάθονται οι άνδρες του ονόματος [που καλούνται] σε συνάθροιση για τη βουλή της κοινότητας, αν γεννήσει [ο Θεός] τ[ο] μεσσία σ' αυτούς. Ας εισέρχεται [ο ιερέας] επικεφαλής όλης της ομήγυρης του Ισραήλ και όλοι οι αδελφοί του,] οι υιοί του Ααρών, οι ιερείς, [που καλούνται] σε συνάθροιση, οι άνδρες του ονόματος. Και θα κάθονται μ[προστά από αυτόν], καθένας κατά το αξίωμά του. Και έπειτα ας κάθεται ο μεσσίας του Ισραήλ. Και θα κάθονται μπροστά από αυτόν, οι αρχηγ[οί] των χιλιάδων του Ισραήλ, καθένας κατά το αξίωμά του, ανάλογα με τη θέ[ση του] στα στρατόπεδά τους, και ανάλογα με τους σταθμούς τους. Και όλοι [οι αρχηγοί των πα] [τριών της ομήγυρης μαζί με τους σοφού[ς της ομήγυρης της αγιότητας] θα κάθονται μπροστά τους, καθένας κατά το αξίωμά του». Βλ. 1QSa 2, 12 - 17a· Για τή μπφρ. βλ. Γ. Γρατσέα - Σ. Αγουρίδη, *ό.π.*, σ. 100.

¹²⁷ «Και [αν συνέρχονται για τράπεζα κοινότητας ή για να πίνουν το μούστο και (είναι) προετοιμασμένη η τράπεζα της κοινότητας και [(είναι) αναμειγμένος ο μούστος] για πόση [ας μην απλώσει] κανείς το χέρι του στην πρώτη μερίδα του άρτου και [του μούστου], πριν από τον ιερέα, γιατί [αυτός θα ευ]λογεί την πρώτη μερίδα του άρτου και του μούστ[ου], και θα απλώσει] το χέρι του στον άρτο στην αρχή κι έπειτα θα απλώ[σει ο μεσσίας του Ι]σραήλ το χέρι του στον άρτο. [Κι έπειτα θα ευλο]γούν όλη η ομήγυρη της κοινότητας κα[θένας κατά] το αξίωμά του. Και σύμφωνα με τη διάταξη αυτή θα κάνουν σε κάθε ετοιμ[ασία όταν συνέ]ρχονται τουλάχιστον δέκα άνδ[ρες]». Βλ. 1QSa 2, 17b - 22· Για τή μπφρ. βλ. Γ. Γρατσέα - Σ. Αγουρίδη, *ό.π.*, σσ. 100 - 101.

¹²⁸ M. Wise, M. Abegg, E. Cook, *ό.π.*, σσ. 144 - 147.

¹²⁹ «Η λέξη Geniza θα μπορούσε να αποδοθεί στα ελληνικά με τη λέξη αποθέτης και να συσχετισθεί κάπως με το χωνευτήρι που έχουμε στους Ναούς μας. Η Geniza ήταν απαραίτητο συμπλήρωμα κάθε Συναγωγής. Σ' αυτήν τελικά κατέληγαν τα ιερά αντικείμενα και μάλιστα τα ιερά κείμενα, όταν μετά από μακροχρόνια χρήση είχαν υποστεί φθορές και δεν ήσαν πια χρησιμικά». Βλ. Γ. Γρατσέα - Σ. Αγουρίδη, *ό.π.*, σ. 135.

¹³⁰ Τά δύο κείμενα γνωστά ως «Geniza A» και «Geniza B» είναι μεσαιωνικά αντίγραφα του 10^{ου} και 12^{ου} αι. μ.Χ. αντίστοιχα και κατά τόν Schechter έπρόκειτο για άρχικό κείμενο συνταγμένο

ἀποσπάσματα»¹³¹. Κατόπιν βρέθηκαν ἀποσπάσματα τοῦ «κειμένου τῆς Δαμασκοῦ» στό τέταρτο καί πέμπτο σπήλαιο τῆς περιοχῆς γύρω ἀπό τό Κουμράν, ἐπιβεβαιώνοντας τίς παλαιότερες ὑποθέσεις τῶν περισσότερων μελετητῶν¹³² ὅτι πρόκειται γιά ἔργο τῶν ἑσσαϊκῶν κοινοτήτων¹³³. Κατά τήν ἀνάγνωση τοῦ κειμένου συνιστᾶται ἰδιότερη προσοχή ἐπειδή συχνά διακόπτεται ἡ κατανόησή του λόγω ἀρκετῶν παρεκκλίσεων, παύσεων καί γενικότερα ἀσαφειῶν, πού δυσκολεύουν τήν ἐρμηνευτική ἀπόδοσή του¹³⁴. Ὅμως, παρά τίς δυσκολίες, τό περιεχόμενο τοῦ «Χειρογράφου» διαιρέθηκε σέ δύο μέρη: τό πρῶτο ὀνομάζεται «Παραινέσεις» καί τό δεύτερο «Διατάξεις».

Στίς «Παραινέσεις» περιέχεται μία συλλογή κηρυγμάτων. Στήν ἀρχή γίνεται λόγος γιά τό «ἱερό κατάλοιπο»¹³⁵, τόν «Διδάσκαλο τῆς δικαιοσύνης» καί τή δράση του¹³⁶. Γενικότερα περιγράφεται ἡ παιδαγωγική παρέμβαση τοῦ Θεοῦ ἐπί δικαίων πιστῶν, ἀδίκων ἀσεβῶν καί ἀποστατῶν¹³⁷ στήν ἱστορική

ἀπό Ἰουδαϊκή αἵρεση. Ἡ ὑπόθεση του ἐπιβεβαιώθηκε μετά τήν ἀνακάλυψη τῶν χειρογράφων τῆς Νεκρῆς θάλασσας. Βλ. Δημήτρη Καϊμάκη, *ὅ.π.*, σ. 61. Τά φύλλα τῶν δύο χειρογράφων ἦταν γραμμένα καί ἀπό τίς δύο πλευρές, ἔτσι τό πρῶτο ἐνώ ἀποτελεῖται ἀπό ὀκτώ φύλλα ἔχει δεκαεξί σελίδες καί τό δεύτερο ἔχει δύο σελίδες ἐπειδή ἀποτελεῖται ἀπό ἓνα φύλλο. Βλ. Γεωργ. Στεφ. Γρατσέα, *ὅ.π.*, σ. 74.

¹³¹ Ὁ τίτλος αὐτός προήλθε ἀπό τίς ἐπαναλαμβανόμενες ἀναφορές στό κείμενο στούς υἱούς τοῦ Σαδδώκ, ἀλλά ἐπικράτησε νά ὀνομάζεται «Χειρόγραφο τῆς Δαμασκοῦ» ἐπειδή ἀπευθύνεται σέ αὐτούς πού εἰσάγονται στή νέα διαθήκη στή γῆ τῆς Δαμασκοῦ. Βλ. S. Schechter, *Fragments of a Zadokite Work, Documents of Jewish Sectaries I*, Cambridge 1910· Ch. Radin, *The Zadokite Documents*, Oxford 1954 καί H. Stegemann, *The Library of Qumran*, Leiden, N.Y. Köln, 1998, σ. 116.

¹³² Ὅταν στήν ἀρχή ἀνακαλύφθηκαν τά δύο χειρόγραφα θεωρήθηκαν ὅτι ἀνήκαν στήν αἵρεση τῶν Καραϊτῶν, ἀλλά στά μέσα τοῦ περασμένου αἰῶνα διατυπώθηκαν διάφορες ἀπόψεις σχετικά μέ τήν πνευματική πατρότητα τῶν κειμένων. Ἀπό τό 1912, ὁ I. Levi ὑποστήριξε ὅτι ἡ κοινότητα τῆς Δαμασκοῦ ἔπρεπε νά ἦταν σύγχρονη μέ τούς Ἑσσαίους. Ἡ ὑπόθεσή του ἐπιβεβαιώθηκε μέ τήν ἀνακάλυψη τῶν ἀποσπασμάτων στά σπήλαια τοῦ Κουμράν. Βλ. Λεβί Ρ, «Τό πρῶτο χειρόγραφο τῆς Ν. Θάλασσας βρέθηκε στήν Αἴγυπτο, πενήντα χρόνια πρῶν ἀπό τά εὑρήματα τοῦ Κουμράν», στόν τόμο, *Ἡ περιπέτεια τῶν χειρογράφων τῆς Ν. Θάλασσας*, Ἀθήνα 1977.

¹³³ Βλ. Β. Βέλλα, *Περί τὰ χειρόγραφα τῆς Νεκρᾶς θαλάσσης: Τὰ Ἑβραϊκά χειρόγραφα τῆς Κοινότητος τῆς Δαμασκοῦ*, Ἀθήνα 1961.

¹³⁴ Βλ. Δημήτρη Καϊμάκη, *ὅ.π.*, σ. 62.

¹³⁵ [«Καί τώρα ἀκούστε ὅλοι πον γνωρίζετε τήν δικαιοσύνη» καί κατανοήστε τα ἔργα του Θεοῦ, γιατί «δίκη ἔχει μέ κάθε σάρκα» καί κρίση θα ἐπιτελέσει ἐναντίον ὅλων «πον τον περιφρονούν». «Ἐπειδή γιά τήν ἀπιστία τους τον ἐγκατέλειψαν, ἐκρυσσε το πρόσωπό του ἀπό τον Ἰσραήλ» καί ἀπό τον Ἅγιο του «καί τούς παρέδωσε στο ξίφος». Κάθε φορά ὅμως πον θυμόταν τή διαθήκη των πατέρων, ἀφῆνε κάποιον ὑπόλοιπο στον Ἰσραήλ καί δεν τους παρέδινε σε τέλεια καταστροφή]. Βλ. CD 1, 1 - 5α· Γιά τή μτφρ. βλ. Γ. Γρατσέα - Σ. Αγουρίδη, *ὅ.π.*, σ. 138.

¹³⁶ Ὁ Θεός ἀνέστησε «ἓνα Διδάσκαλο τῆς Δικαιοσύνης, γιά νά τους οδηγήσει στο δρόμο τῆς καρδιάς τους καί γιά νά κάμει γνωστό στις μεταγενέστερες γενεές αὐτό, πον θα κάμει ὁ Θεός κατά τήν τελευταία γενεά, στην Κοινότητα των ἀποστατῶν». Βλ. CD 1, 11 - 12· Γιά τή μτφρ. βλ. Γ. Γρατσέα - Σ. Αγουρίδη, *ὅ.π.*, σ. 138.

¹³⁷ «Αυτοί (οι ἀποστάτες) εἶναι ἐκεῖνοι πον ἀπομακρύνθηκαν ἀπό τήν οδόν. Αὐτή εἶναι ἡ εποχή, γιά τήν ὁποία γράφτηκε ὡς ἀγγελία ἀτίθαση, ἔτσι ἀπομακρύνθηκε ὁ Ἰσραήλ, ὅταν ἀνέστη ὁ

πορεία του λαού του Ισραήλ. Ανάμεσα στις προτροπές προς τους αναγνώστες νά τηρούν τὰ προστάγματα του νόμου καί νά ζούν μέ υπακοή στό θέλημα του Θεού¹³⁸ υπάρχουν έμβόλιμα βιβλικά θέματα¹³⁹, τὰ όποια μέ συμβολικές καί άλληγορικές παρουσιάσεις αναφέρονται στό λεγόμενο «*ιερό κατάλοιπο*» τών έσσαϊκών κοινοτήτων.

Οί «*Διατάξεις*» αποτελούνται από μία συλλογή νόμων, οί όποιοι αναφέρονται λεπτομερώς στά ήθικά, νομικά καί πολιτισμικά θέματα τών «*Παραινέσεων*». Οί κανονισμοί τών «*Διατάξεων*», άνάλογα μέ τό περιεχόμενό τους, άπευθύνονται προς αυτούς πού ζούν στίς πόλεις¹⁴⁰ καί σ' αυτούς πού διαβιώνουν σέ καταυλισμούς¹⁴¹. Οί «*Διατάξεις*» τών καταυλισμών αναφέρονται στόν τρόπο όργάνωσης καί διοίκησης τών μελών τής κοινότητας¹⁴², ένώ προβλέπονται άνάλογες κυρώσεις για όσους τίς άθετούν¹⁴³. Ειδικότερα, παρέχονται πληροφορίες για τούς κατηγόρους, τούς μάρτυρες,

άνθρωπος του χλευασμού, που κήρυττε στον Ισραήλ ύδατα απάτης και τους παραπλάνησε μέσα στην έρημο χωρίς οδό για να ταπεινώσει την αιώνια δόξα και να τους παραπλανήσει από τις οδούς της δικαιοσύνης και να μετακινήσει όρια, τα οποία έθεσαν οι πατέρες στην κληρονομία τους, για να πραγματοποιήσει σ' αυτούς τις κατάρεις της διαθήκης του, ώστε να τους παραδώσει στο ξίφος για να πάρει εκδίκηση της διαθήκης». Βλ. CD 1, 13 - 17· Για τή μπφρ. βλ. Γ. Γρατσέα - Σ. Αγουρίδη, ό.π., σσ. 138 - 139.

¹³⁸ «Και τώρα, τέκνα, ακούστε με και θα ανοίξω τα μάτια σας, για να δείτε και να κατανοήσετε τα έργα του Θεού και για να διαλέξετε εκείνο που επιθυμεί ο (Θεός) και να απορρίψετε εκείνο, που μισεί, για να πορευέσθε τέλειοι σε όλες τις οδούς του και να μην ακολουθείτε σκέψεις κακών επιθυμιών και μάτια πορνείας, γιατί όλοι πλανήθηκαν με αυτά και ισχυροί στη δύναμη πρόσκρουσαν εξ αιτίας τους από την αρχαία εποχή μέχρι σήμερα». Βλ. CD 2, 14 - 17· Για τή μπφρ. βλ. Γ. Γρατσέα - Σ. Αγουρίδη, ό.π., σ. 140.

¹³⁹ «Μ' αυτό (=κατά τον τρόπο αυτό) πλανήθηκαν τα παιδιά του Νώε και οι οικογένειές τους. Μ' αυτό εκείνοι αποκόπηκαν. Ο Αβραάμ δεν πορεύτηκε κατά τον τρόπο αυτό και καταγράφηκε φίλος (του Θεού), γιατί τήρησε τις εντολές του Θεού και δεν προτίμησε τις επιθυμίες του δικού του πνεύματος και παρέδωσε (τις εντολές) στον Ισαάκ και τον Ιακώβ και τις τήρησαν και καταγράφηκαν ως φίλοι του Θεού και μέλη αιώνιας διαθήκης». Βλ. CD 3, 1 - 4a· Για τή μπφρ. βλ. Γ. Γρατσέα - Σ. Αγουρίδη, ό.π., σ. 138.

¹⁴⁰ «[Αυτή είναι] η τάξη (= ο κανονισμός) ως προς τη συγκέντρωση των πόλεων του Ισραήλ. Κατά τους Νόμους αυτούς οφείλουν να διακρίνουν μεταξύ του ακάθαρτου και του καθαρού και να γνωρίζουν τη διαφορά μεταξύ του αγίου και του ακάθαρτου. Και αυτοί είναι οι Νόμοι για το συνετό, για να βαδίζει σύμφωνα μ' αυτούς μαζί με κάθε ζωντανή (ψυχή) κατά το Νόμο σε κάθε περίπτωση». Βλ. CD 12, 19· Για τή μπφρ. βλ. Γ. Γρατσέα - Σ. Αγουρίδη, ό.π., σ. 156.

¹⁴¹ «Και αυτή είναι η τάξη (= κανονισμός), που αναφέρεται στις συνελεύσεις των παρεμβολών. Οφείλουν να βαδίζουν σύμφωνα μ' αυτούς (Τους Νόμους) κατά το χρόνο της ασέβειας, μέχρι να εμφανιστεί ο Μεσσίας από τον Ααρών και τον Ισραήλ. (Να είναι) κατά ομάδες, από δέκα τουλάχιστον άνδρες, κατά χιλιάδες και εκατοντάδες και πενηντοντάδες και δεκάδες. Και στον τόπο, όπου θα είναι δέκα, να μη λείπει άνδρας ιερέας, που να έχει εκπαιδευτεί στο βιβλίο Hagu. Σύμφωνα με το λόγο του όλοι θα κυβερνώνται. Και αν αυτός δεν είναι έμπειρος για όλα αυτά αλλά ένας από τους Λευίτες παρουσιάζεται έμπειρος γύρω απ' αυτά, τότε η διαταγή θα προέρχεται (απ' αυτόν), ώστε όλα τα μέλη της παρεμβολής να εξέρχονται και να εισέρχονται σύμφωνα με το λόγο του». Βλ. CD 12, 22 - 23· Για τή μπφρ. βλ. Γ. Γρατσέα - Σ. Αγουρίδη, ό.π., σ. 156.

¹⁴² M. Wise, M. Abegg, E. Cook, ό.π., σ. 50.

¹⁴³ M. A. Knibb, *The Qumran Community*, Cambridge 1987, σ. 15.

τόν ὄρκο¹⁴⁴, τήν ἐκλογή καί ἄσκηση τῆς δικαστικῆς ἐξουσίας¹⁴⁵. Δίδονται ὁδηγίες γιά τόν ἐξαγνισμό τους, τούς καθαρούς μέ ψυχρό ὕδωρ¹⁴⁶ καί παρέχεται ἀναλυτικός κατάλογος μέ ἀπαγορεύσεις ἐργασιῶν κατά τό Σάββατο¹⁴⁷. Ἀκολουθοῦν κανονισμοί γιά τόν τρόπο συγκρότησης, ὀργάνωσης καί λειτουργίας τῶν Συνελεύσεων καί τῶν Συμβουλίων τῶν κοινοτήτων¹⁴⁸. Τό «*Χειρόγραφο τῆς Δαμασκῶς*» τελειώνει μέ ἰδιότυπους ὄρκους¹⁴⁹, μέ κανονισμούς γιά τήν κατάταξη τῶν νέων μελῶν¹⁵⁰, μέ τόν ὄρκο κατά τήν εἴσοδο στήν κοινότητα¹⁵¹ καί τόν ὄρκο τῶν γυναικῶν¹⁵².

Ὁ «Πόλεμος τῶν υἰῶν τοῦ φωτός κατά τῶν υἰῶν τοῦ σκότους» (1QM)

Τό χειρόγραφο μέ τό ἑβραϊκό κείμενο ἔφερε τόν τίτλο «*Βιβλίον κανονισμοῦ τοῦ πολέμου*» ἤ συνοπτικά «*Κανόνας τοῦ πολέμου*». Πρόκειται γιά ἓνα ἀπό τά τρία χειρόγραφα πού ἀγοράστηκε γιά τό Ἑβραϊκό Πανεπιστήμιο ἀπό τόν καθηγητή E. L. Sukenik, ὁ ὁποῖος τό δημοσίευσε πρῶτος δίδοντάς του τόν τίτλο «*Χειρόγραφο τοῦ Πολέμου τῶν υἰῶν τοῦ φωτός ἐναντίον τῶν υἰῶν τοῦ σκότους*»¹⁵³.

Μετά τή δημοσίευση τοῦ κειμένου¹⁵⁴ οἱ ἐρευνητές δοκίμασαν μία περιεργή ἐκπληξη, ἐπειδή μέχρι τότε οἱ περιγραφές τοῦ Φίλωνος τοῦ Ἀλεξανδρέως γιά τούς Ἑσσαίους παρουσίαζαν μία ἄλλη εἰκόνα γιά τήν ὑπαρκτική καί ἠθική ταυτότητά τους. Διότι, ὅπως ἀναφέρει ὁ Φίλων στήν

¹⁴⁴ CD 9, 1 - 10, 3. Σχετικά μεταφρασμένα στή νεοελληνική ἀποσπάσματα βλ. Γ. Γρατσέα - Σ. Αγουρίδη, *ὁ.π.*, σσ. 150 - 152.

¹⁴⁵ CD 10, 4 - 10. Βλ. *ὁ.π.*, σ. 152.

¹⁴⁶ CD 10, 11 - 13. Βλ. *ὁ.π.*, σσ. 152 - 153.

¹⁴⁷ CD 10, 14 - 12, 18. Βλ. *ὁ.π.*, σσ. 153 - 155.

¹⁴⁸ CD 12, 19 - 14, 23. Βλ. *ὁ.π.*, σσ. 156 - 158.

¹⁴⁹ CD 15, 1 - 5a. Βλ. *ὁ.π.*, σσ. 158 - 159.

¹⁵⁰ «*Αἰώνιος Νόμος ας εἶναι γιά τα μέλη της Διαθήκης ολόκληρου του Ισραήλ ο εξής, ὅτι οφείλουν να ἐπιβάλλουν στα τέκνα τους, που ἐφτάσαν σε ηλικία, να καταταγοῦν μεταξύ εκείνων που ἔχουν καταγραφεί με ὄρκο της διαθήκης. Ομοίως ο ἴδιος Νόμος (θα ισχύει) καθόλη την εποχή της ἀσέβειας γιά καθένα, που θα ἐπέστρεφε ἀπό τη διεστραμμένη οδὸ του*». Βλ. CD 15, 5b - 7a. Γιά τή μτφρ. βλ. Γ. Γρατσέα - Σ. Αγουρίδη, *ὁ.π.*, σ. 159.

¹⁵¹ CD 16, 1 - 9. Βλ. *ὁ.π.*, σσ. 159 - 160.

¹⁵² CD 16, 10 - 16. Βλ. *ὁ.π.*, σ. 160.

¹⁵³ Βλ. M. Mansoor, *The Dead Sea Scrolls*, Leiden 1964, σ. 57.

¹⁵⁴ «*Το μήκος του Βιβλίου του Πολέμου που καταγράφεται σε 19 στήλες εἶναι 2,90 μ. Το κάτω μέρος του κυλίνδρου, που περιέχει το ἔργο, εἶναι πολύ φθαρμένο. Ἐτσι το ὕψος που ἔχουν οι στήλες του χειρογράφου κατά μέσο ὄρο, φτάνει μόλις τα 0,15μ. Οι σειρές του κειμένου, οι οποίες αναγράφονται στις στήλες, κυμαίνονται ἀπό 13 - 15*». Βλ. Γ. Γρατσέα - Σ. Αγουρίδη, *ὁ.π.*, σ. 106.

πραγματεία του «*Περὶ τοῦ πάντα σπουδαῖον ἐλεύθερον εἶναι*», οἱ Ἑσσαῖοι θεωροῦνταν πλούσιοι σέ ὀλιγάρχεια καί σέ εἰρηνική διάθεση, ἀφοῦ ἀνάμεσά τους δέ βρισκόταν κανένας τεχνίτης βελῶν καί ἀκοντίων, ἀλλά οὔτε καί κατασκευαστής ὄπλων, πολεμικῶν μηχανῶν ἢ ἄλλων δραστηριοτήτων σχετικῶν μέ πόλεμο¹⁵⁵.

Ἀντίθετα στό «*Χειρόγραφο τοῦ Πολέμου*», τό ὁποῖο θεωρεῖται κείμενο μέ καθαρά ἐσσαϊκό περιεχόμενο, ἀλλάζει ἡ εἰρηνική ἀτμόσφαιρα, ἐπειδή γίνεται συγκεκριμένος καί ἀναλυτικός λόγος γιά κανονισμούς πού ἀναφέρονται σέ διάταξη μάχης ταγμάτων - μονάδων πολέμου, ὅπως καί λεπτομερῆς περιγραφή τοῦ στρατιωτικοῦ ὅπλισμοῦ τους¹⁵⁶.

Τό περιεχόμενο τοῦ «*Χειρογράφου τοῦ Πολέμου*» ἀναφέρεται στήν ἔσχατη μάχη ὄλου τοῦ κόσμου μεταξύ τῶν «*υἰῶν τοῦ σκότους*» καί τῶν «*υἰῶν τοῦ φωτός*». Μεταξύ τους θά διεξαχθοῦν ἐπτά μάχες στίς ὁποῖες θά νικήσει ἀπό τρεῖς φορές ἡ κάθε πλευρά, ἀλλά στήν τελευταία - ἑβδομη μάχη, πού θά

¹⁵⁵ «*Μόνοι αυτοί σχεδόν ἀπ' ὅλους τους ἀνθρώπους, ἀν καί ἔχουν μείνει δίχως χρήματα καί κτήματα, περισσότερο ἀπό πρόθεση, παρὰ ἀπό ἔλλειψη καλῆς τύχης, ἐν τούτοις θεωροῦνται πλουσιώτατοι, κρῖνοντας τήν ὀλιγάρχεια καί τήν εἰρηνική διάθεση, ὅπως καί πράγματι εἶναι, ὡς πλούτο. Ἀνάμεσα τους δε θά μποροῦσες νά βρεῖς κανέναν τεχνίτη βελῶν, ἀκοντίων, ἐγχειριδίων, κρᾶνους, θώρακα ἢ ἀσπίδας, οὔτε γενικά κανέναν κατασκευαστή ὄπλων, πολεμικῶν μηχανῶν ἢ κάποιον πού νά ἐξασκεῖ μια δραστηριότητα σχετική μέ τόν πόλεμο*». Βλ. Φύλων ὁ Ἀλεξανδρεὺς, Ἑλληνισμός καί Ἰουδαϊσμός, Ἑσσαῖοι καί Θεραπευτές, ὄ.π., σσ. 143 - 145.

¹⁵⁶ «*Κανονισμούς πού ἀναφέρεται στή διάταξη τῶν ταγμάτων (μονάδων) τοῦ πολέμου. Ὅταν θά συμπληρωθεῖ πλήρως τὸ στράτευμά τους, γιά νά σχηματίσουν μια σειρά τοῦ μετώπου, μετωπική γραμμὴ ἀπὸ χίλιους ἀνδρες, ἡ σειρά θά εἶναι συνεχῆς, (θά ὑπάρχουν) ἐφτά μονάδες. Σὲ κάθε σειρά θά εἶναι τοποθετημένοι στή σειρά τους, ὁ ἕνας πίσω ἀπὸ τὸν ἄλλο. Ὅλοι τους θά φέρουν ἀσπίδες ἀπὸ χαλκὸ γυαλιστερό, σαν τὸν καθρέφτη τοῦ προσώπου. Καί ἡ ἀσπίδα θά περιβάλλεται ἀπὸ μια στεφάνη ἐλικοειδῆ στα ἄκρα, ἔργο τεχνίτη, ἐπεξεργασμένη ἀπὸ χρυσό, ἀργυρο καί χαλκὸ καί (στολισμένη) ἀπὸ πολύτιμους λίθους μέ διάφορα χρώματα, ἔργο ἐπιδέξιου χαρακτῆ. Τὸ μήκος τῆς ἀσπίδας θά εἶναι δύο μισοὶ πήχες καί τὸ πλάτος μία καί μισή. Καί στα χεῖρα τους (θά κρατοῦν) λόγχη καί ξίφος. Τὸ μήκος τῆς λόγχης θά εἶναι ἐφτά πήχες, ἀπὸ τίς ὁποῖες ἡ λεπίδα θά εἶναι τρεῖς δαχτυλίδια χαραγμένα ἐλικοειδῶς, ἐπεξεργασμένα ἀπὸ χρυσό καί ἀργυρο καί χαλκὸ, ἔργο ἐπιδέξιου τεχνίτη. Ἡ διακόσμηση θά εἶναι καί ἀπὸ τὴν μια καί ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρὰ τοῦ δαχτυλιδίου, γύρω (γύρω) πολύτιμοι λίθοι μέ διάφορα χρώματα, ἔργο ἐπιδέξιου τεχνίτη, καί ἀπὸ στάχνα (ἡ διακόσμηση θά φέρει στάχνα). Καί ἡ λεπίδα θά στολίζεται μέ ραβδώσεις μεταξύ τῶν δαχτυλιδίων, ἔργο (ὅπως) μιας τεχνητῆς στήλης. Καί ἡ αἰχμὴ θά εἶναι ἀπὸ σίδηρο λευκὸ γυαλιστερό, ἔργο ἐπιδέξιου μεταλλουργοῦ, καί ἕνα στάχνη ἀπὸ καθαρὸ χρυσὸ στή μέση τῆς αἰχμῆς πού θά ἀπλώνεται μέχρι τὴν ἄκρη. Καί τὰ ξίφη θά εἶναι ἀπὸ ἐκλεκτὸ σίδηρο (καί) δοκιμασμένο στο καμῖνι, καί γυαλιστερά ὅπως ὁ καθρέφτης τοῦ προσώπου, ἔργο ἐπιδέξιου τεχνίτη. Καί παραστάσεις σταχνοῦ (θά ἔχει) ἀπὸ καθαρὸ χρυσὸ πού θά εἶναι χαραγμένες ἀνω σ' αὐτόν καί στίς δύο πλευρῆς καί εὐθείες ραβδώσεις (θά ὑπάρχουν) μέχρι τὴν κορυφή, δύο ἀπὸ τὸ ἕνα μέρος καί δύο ἀπὸ τὸ ἄλλο. Τὸ μήκος τοῦ ξίφους θά εἶναι μιάμιση πήχη καί τὸ πλάτος τοῦ τέσσερις δάκτυλοι. Καί ἡ θήκη θά ἔχει (πλάτος) τέσσαρις ἀντίχειρες καί (μήκος) τέσσερις παλάμες μέχρι τὴ θήκη. Ἡ θήκη θά ἀπλώνεται (δεμένη) ἀπὸ δύο καί ἀπὸ κει (θά πᾶνει ἀπὸ τὰ δύο μέρη) πέντε παλάμες. Καί ἡ λαβὴ τοῦ ξίφους πρέπει νά εἶναι ἀπὸ ἐκλεκτὸ κέρατο, ἔργο τεχνίτη μέ πολύχρωμη διακόσμηση ἀπὸ χρυσό, ἀργυρο καί πολύτιμους λίθους». Βλ. IQM · Γιά τὴ μτφρ. βλ. Γ. Γρατσέα - Σ. Ἀγουρίδη, ὄ.π., σσ. 116 - 117.*

είναι τό τέλος όλων τών πολέμων, μέ τήν παρέμβαση τοῦ Θεοῦ θά ἀναδειχθοῦν νικητές οἱ «*υἱοί τοῦ φωτός*». Ἔτσι θά ἐπέλθει τό θριαμβευτικό πέρασμα τοῦ κόσμου σέ μία ἀτέλειωτη ἐποχή εἰρήνης. Τό ἔργο χωρίζεται σέ τρία μέρη, πρόλογο, πρότο καί δεύτερο μέρος. Στόν πρόλογο τά μέλη τῆς κοινότητας, οἱ «*υἱοί τοῦ φωτός*»¹⁵⁷, ἔχουν νά ἀντιπαραταχθοῦν πρός τούς ἐχθρούς τῆς κοινότητας, τούς «*υἱούς τοῦ σκοτός*»¹⁵⁸. Στό περιεχόμενο τοῦ πρώτου μέρους¹⁵⁹ ἀναφέρονται οἱ ἐπτά φάσεις τοῦ πολέμου¹⁶⁰, ἡ κατάταξη στόν στρατό καί τά χρόνια διάρκειας τῆς μάχης¹⁶¹, ὁ κανονισμός γιά τίς πολεμικές σάλπιγγες¹⁶², ὁ κανονισμός γιά τίς πολεμικές σημαίες τῆς Κοινότητας πού θά σηκώσουν οἱ πολεμιστές¹⁶³, τό σκήπτρο τοῦ ἀρχηγοῦ καί ὁ πολυτελέστατος καλλιτεχνικός ὄπλισμός τους¹⁶⁴. Συνεχίζεται ἡ περιγραφή μέ τή διάταξη κατά τή μάχη¹⁶⁵, τό ἱππικό¹⁶⁶, τήν ἡλικία καί τήν καθαρότητα τών πολεμιστῶν¹⁶⁷, τούς ἱερεῖς καί τά σαλπίσματα¹⁶⁸, τόν «*Πύργο*»¹⁶⁹. Ἀκολουθοῦν λόγοι ἐνισχυτικοί γιά τήν ἀγωνιστικότητα τών μαχητῶν¹⁷⁰, καί ἀναφορές στή δόξα πού ἀνήκει στή μεγαλοσύνη καί ἀγιότητα τοῦ Θεοῦ¹⁷¹, στόν «*Ψαλμό τοῦ θριάμβου*»¹⁷², στίς «*Εὐλογίες καί τίς κατάρες*»¹⁷³, καί στόν «*Ὑμνο τῆς ἐπιστροφῆς*» ἀπό τή μάχη¹⁷⁴. Στό δεύτερο μέρος¹⁷⁵ γίνεται λόγος πάλι γιά τό

¹⁵⁷ Σέ ἄλλα σημεία τών χειρογράφων ὀνομάζονται καί «*υἱοί τῆς δικαιοσύνης*». (1QS 3, 20a).

¹⁵⁸ 1QM 1, 1 - 7. Σχετικά μεταφρασμένα στή νεοελληνική ἀποσπάσματα βλ. Γ. Γρατσέα - Σ. Αγουρίδη, *ὅ.π.*, σ. 110.

¹⁵⁹ Στό πρότο μέρος περιγράφεται ἡ πρώτη μάχη μέ τοῦ ἀντιπάλους, τούς ὁποίους ἀποτελοῦν οἱ Κιτιεῖμ τῆς Ἀσσυρίας μέ συμμάχους τούς Ἐδωμίτες, Μωαβίτες, Ἀμμωνίτες καί Φιλισταίους μαζί καί μέ τούς παραβάτες τῆς διαθήκης Ἰουδαίους, πού συντάχθηκαν μέ τούς «*υἱούς τοῦ σκοτός*». Βλ. Μ. Wise, M. Abegg, E. Cook, *ὅ.π.*, σ. 150.

¹⁶⁰ 1QM 1, 8 - 7. Σχετικά μεταφρασμένα στή νεοελληνική ἀποσπάσματα βλ. Γ. Γρατσέα - Σ. Αγουρίδη, *ὅ.π.*, σσ. 110 - 111.

¹⁶¹ 1QM 2, 1 - 14. Βλ. *ὅ.π.*, σσ. 111 - 113.

¹⁶² 1QM 2, 15 - 3, 11. Βλ. *ὅ.π.*, σσ. 113 - 114.

¹⁶³ 1QM 3, 12 - 4, 17. Βλ. *ὅ.π.*, σσ. 114 - 116.

¹⁶⁴ 1QM 5, 1 - 15a. Βλ. *ὅ.π.*, σσ. 116 - 117.

¹⁶⁵ 1QM 5, 15a - 6, 6. Βλ. *ὅ.π.*, σσ. 117 - 118.

¹⁶⁶ 1QM 5, 7 - 16. Βλ. *ὅ.π.*, σ. 118.

¹⁶⁷ 1QM 7, 1 - 7. Βλ. *ὅ.π.*, σ. 119.

¹⁶⁸ 1QM 7, 8 - 9, 9. Βλ. *ὅ.π.*, σσ. 119 - 121.

¹⁶⁹ 1QM 9, 10 - 14a. Βλ. *ὅ.π.*, σσ. 121 - 122.

¹⁷⁰ 1QM 9, 14a - 10, 8a. Βλ. *ὅ.π.*, σ. 122.

¹⁷¹ 1QM 10, 8a - 12, 9a. Βλ. *ὅ.π.*, σσ. 123 - 125.

¹⁷² 1QM 12, 9b - 17. Βλ. *ὅ.π.*, σσ. 125 - 126.

¹⁷³ 1QM 13, 1 - 17. Βλ. *ὅ.π.*, σσ. 126 - 127.

¹⁷⁴ 1QM 14, 1 - 18. Βλ. *ὅ.π.*, σσ. 127 - 128.

¹⁷⁵ Στή δεύτερη φάση τοῦ πολέμου ἀντίπαλοι τῆς κοινότητας εἶναι πάλι οἱ Κατιεῖμ, ἀλλά οἱ συγκεκριμένοι βρίσκονται στήν Αἴγυπτο καί ἡ μάχη ἐπεκτείνεται μέχρι τούς βασιλεῖς τοῦ Βορρά. Τελικά στήν ἑβδομη ἔσχατη μάχη θά ἐπικρατήσουν ὡς αἰώνιοι νικητές οἱ «*υἱοί τοῦ φωτός*». Βλ. Μ. Wise, M. Abegg, E. Cook, *ὅ.π.*, σ. 50 καί Μ. Mansoor, *The Dead Sea Scrolls*, Leiden 1964, σ. 59.

πεδίο τῆς μάχης καί τήν ἐνθάρρυνση τῶν πολεμιστῶν¹⁷⁶, τίς σάλπιγγες πού ξαναηχοῦν¹⁷⁷, τή νέα ἐνθάρρυνση γιά τή μάχη¹⁷⁸, τήν κατατρόπωση τῶν Κιτιέων¹⁷⁹ καί τή χαρά τῆς μεγάλης ἡμέρας τῆς νίκης τῶν «*υἰῶν τοῦ φωτός*», οἱ ὁποῖοι ψάλλουν ξανά θριαμβευτικά¹⁸⁰. Τό ἔργο τελειώνει μέ ἀναφορά στήν κατάσταση μετά τόν πόλεμο¹⁸¹.

Συνοπτικά, γιά τό συγκεκριμένο χειρόγραφο θά παρατηρούσαμε ὅτι ὁ κατ' ἐξοχήν πολεμικός χαρακτήρας τοῦ κειμένου μέ τίς περίπλοκες καί λεπτομερεῖς ἀναφορές γιά ἐπαγγελματική διάταξη μάχης, μέ τούς βαρύτιμους καλλιτεχνικούς ὄπλισμούς, ὅπως καί μέ τίς μεγαλειώδεις περιγραφές προετοιμασιῶν γιά διεξαγωγές μεγάλων παγκόσμιων μαχῶν, μᾶς εἰσάγει στήν προσδοκώμενη ἐσχατολογική κάθαρση¹⁸², τήν ὁποία θά ἐπιτελοῦσαν τά προορισμένα ἀπό τόν Θεό μέλη τῶν ἐσσαιϊκῶν κοινοτήτων. Μιάς «*δίκαιης*» κάθαρσης πού δικαιολογοῦσε ἐπαρκῶς τήν ἀναγκαία σκοπιμότητα ὑπαρξῆς μᾶς τόσο αὐστηρῆς ὀργάνωσης καί μᾶς ἀπόλυτης στρατιωτικῆς πειθαρχίας σέ αὐτό τό ἐλιτιστικό Ἰουδαϊκό κοινόβιο. Ἡ βαθιά ψυχική σφυρηλάτηση καί βέβαιη ἀπόκτηση ἀκμαίου πολεμικοῦ φρονήματος μέσα ἀπό τήν ἀσκητική διδαχή καί ἐγκρατευτική διαβίωση στήν ἔρημο ὑπηρετοῦσε ἄριστα τήν προσδοκία ἐπίτευξης μᾶς τελικῆς νίκης τῶν «*υἰῶν τοῦ φωτός*» ἐναντίον τῶν «*υἰῶν τοῦ σκότους*». Μιάς ἀναμενόμενης ἰουδαϊκῆς καί παγκόσμιας κάθαρσης, ἡ ὁποία κατά τούς Ἰεσσαίους ἦταν τό κύριο θέλημα τοῦ Θεοῦ μέ πρωταγωνιστές αὐτῆς τῆς προσπάθειας τά μέλη τῆς ὀμάδας τῶν «*ἐκλεκτῶν*» Του. Μέρα μέ τή μέρα ὠρίμαζε ὅλο καί πῶς πολύ αὐτή ἡ ἐτοιμοπόλεμη συνειδητοποίηση, αὐξάνοντας ὅλο καί περισσότερο τό χρέος τῆς ἐπιθετικότητας καί τήν ὀρμή τῆς ἀντιπαλότητας, ἀφοῦ τό κακό συνέχιζε νά θριαμβολογεῖ, ἀναίσχυντα καί προκλητικά, ἀπό τήν ἀπέναντι ὄχθη¹⁸³. Καί ὅλη

¹⁷⁶ 1QM 15, 1 - 16, 1. Σχετικά μεταφρασμένα στή νεοελληνική ἀποσπάσματα βλ. Γ. Γρατσέα - Σ. Αγουρίδη, *ὁ.π.*, σσ. 128 - 129.

¹⁷⁷ 1QM 16, 2 - 11a. Βλ. *ὁ.π.*, σ. 130.

¹⁷⁸ 1QM 16, 11b - 17, 17. Βλ. *ὁ.π.*, σσ. 130 - 132.

¹⁷⁹ 1QM 18, 1 - 19, 2a. Βλ. *ὁ.π.*, σσ. 132 - 133.

¹⁸⁰ 1QM 19, 2b - 8. Βλ. *ὁ.π.*, σσ. 133 - 134.

¹⁸¹ 1QM 19, 9 - 13. Βλ. *ὁ.π.*, σ. 134.

¹⁸² Ἐνδιαφέρουσα εἶναι ἡ ἄποψη τοῦ Γρατσέα ὅτι «*ὁ κανονισμός τοῦ πολέμου, βιβλίον ἐσχατολογικοῦ χαρακτήρος δέν φαίνεται νά γνωρίζῃ πραγματικόν πόλεμον. Ἀπλῶς ἐξέκαιε τόν ἐγωισμόν τῶν μελῶν τῆς κοινότητος*». Βλ. Γεωργ. Στεφ. Γρατσέα, *ὁ.π.*, σ. 73.

¹⁸³ «*Σε τελική ἀνάλυση σκοπός του Θεοῦ ἦταν νά ἐξυμνήσει τους υιούς του φωτός και νά κρίνει τους υιούς του σκότους. Ἐν ὄψει του φθοροποιού κακού οι υιοί του φωτός ενθαρρύνονται νά ἐπιμείνουν καρτερικά μέχρι τέλους. Πρόκειται γιά ἕνα μήνυμα ἐλπίδας. Ὁ*

αυτή ή μαχητική ένταση μιάς αναγκαστικά πολεμικής ατμόσφαιρας -έτσι όπως αυτή αναδυόταν παραστατικά μέσα από τό «*Χειρόγραφο του Πολέμου*», μέ λεπτομερείς αναλύσεις- συνυπήρχε παράλληλα μέ τή νηφάλια καθημερινή ζωή τών μελών μιάς λατρευτικής κοινότητας, μέσα σέ ένα φαινομενικά φιλήσυχο καί φιλειρηνικό πνευματικό πρόγραμμα. Γενικότερα, όλος αυτός ό λειτουργικός δυϊσμός -μέσα από τίς έντονες αντιμετρικές ψυχολογικές αντιθέσεις, οί όποιες συνυπήρχαν στήν κοσμοθεωριακή διδαχή καί τόν πρακτικό τρόπο ζωής τών Έσσαίων- συμβίωσε αναπόσπαστα στό κοινοβιακό πρόγραμμα τής ομάδας ως μία «*φυσική*» καί «*ίσορροπημένη*» κατάσταση, υπό τήν καθοδηγητική παιδεία ενός ιερού συμβολικού συστήματος μέ παγκόσμιες έσχατολογικές προεκτάσεις. Τό περιεχόμενο του «*Χειρογράφου του Πολέμου*» πιθανόν νά μπορεί νά προσεγγιστεί έρμηνευτικά ως μία ύψηλή πνευματική αλληγορία, ή όποία επέτρεπε στά μέλη τής έσσαϊκής κοινότητας τή δυσερμήνευτη παραδοξότητα νά αιωρούνται μεταξύ έπίγειου καί υπερβατικού χώρου, προετοιμαζόμενοι γιά τήν τελική μάχη άποκατάστασης τής αλήθειας καί έφαρμογής του θελήματος του Θεού¹⁸⁴.

A.3.2 Συγκριτική προσέγγιση πληροφοριών

Μετά τήν άνωτέρω παράθεση πληροφοριών καί τή συλλογή στοιχείων από τή γνωστική περιοχή τών συγκεκριμένων τεσσάρων βασικών χειρογράφων, προσεγγίζοντας συγκριτικά τίς περιπτώσεις παρατηρούμε ότι:

- Ό άσκητικός τρόπος όργάνωσης, διαβίωσης, κοινωνικής δράσης καί ιεραρχικής συμπεριφοράς τής έσσαϊκής κοινότητας άνήκει στό κοινωνικό μοντέλο τών κλειστών θρησκευτικών ομάδων πού στηρίζονται στόν άπόλυτο ιεραρχικό σεβασμό προσώπων καί ιεροκοινοτικών κανόνων.
- Ή άδελφότητα τών Έσσαίων από τή σύστασή της, ήταν μία έξαιρετικά όργανωμένη άσκητική κοινότητα μέ προσηλυτιστικό

Θεός προετοιμαζόταν να παρέμβει και να δώσει οριστική λύση στο πρόβλημα του κακού». Βλ. Δημήτρη Καϊμάκη, *ό.π.*, σ. 67.

¹⁸⁴ «[Γιατί στο Θεό του Ισραήλ ανήκει η βασιλεία] για να βασιλέψει ο Ισραήλ] αιώνια». Βλ. 1QM 12, 15. Σχετικά μεταφρασμένα στή νεοελληνική άποσπάσματα βλ. Γ. Γρατσέα - Σ. Αγουρίδη, *ό.π.*, σσ. 125 - 126.

χαρακτήρα. Γενικά, καλλιεργούσε στά μέλη της έναν έσωστρεφή μυστικιστικό δυισμό έτοιμοπόλεμης συνείδησης από τή μία, και ειρηνικής διαβίωσης από τήν άλλη.

- Τά υποψήφια μέλη, τά όποία προσέρχονταν έκούσια για κατάταξη στίς έσσαιικές ομάδες¹⁸⁵, υποχρεώνονταν σέ όλική άποταγή τών πραγμάτων του κόσμου. Μετά τή διαδικασία δοκιμαστικής μύησης¹⁸⁶ άκολουθούσε ή ένταξη στούς κοινούς σκοπούς¹⁸⁷, τίς κοινές άρχές, τίς συγκεκριμένες μεθόδους άσκησης και λειτουργίας τών κανονικών μελών τής κοινότητας. Ή αυτοπροσφορά τών προσερχομένων προϋπέθετε κατάθεση περιουσιακών στοιχείων στό κοινό ταμείο και παράδοση όλων τών διανοητικών, ψυχικών και σωματικών ικανοτήτων στήν ιερή κοινότητα¹⁸⁸.
- Φαίνεται ότι εκτός από τά μέλη, τά όποία ήταν εκ καταγωγής Ίουδαίοι, υπήρχαν και περιπτώσεις έθνικών προσηλύτων¹⁸⁹.
- Στή θεοκρατική κοινωνία τών Έσσαιών κυρίαρχη και σεβαστή θέση είχαν οι ήγέτες της, «ιερείς και λευίτες». Άκολουθούσε αυστηρή ιεράρχηση για κάθε μέλος τής κοινότητας τών «πρωχών»¹⁹⁰, όπως ήθελαν νά όνομάζουν τούς έαυτούς τους.

¹⁸⁵ «Κατοικούν στο ίδιο μέρος κατά ομάδες, φτιάχνοντας αδελφότητες και συσσίτια, και ζουν φροντίζοντας τα πάντα υπέρ της κοινής ωφέλειας». Βλ. Φίλωνος, *Ύποθετικά* 11. 5· Για τή μτφρ. βλ. Φίλων ο Αλεξανδρεύς, *Ελληνισμός και Ιουδαϊσμός, Εσσαιοί και Θεραπευτές*, ό.π., σ. 255.

¹⁸⁶ [Κατά τόν χρόνον τής δοκιμασίας αυτής, άπαντα τά υπό κρίσιν μέλη: 1^{ον}. Άπογυμνούνται από πάσαν ιδιοκτησίαν, δεσμεύοντες «τῷ τάγματι τήν ουσίαν». 2^{ον}. Ζούν αυστηράν ζωήν έγκρατείας και κοινής διαίτης. 3^{ον}. Ενδύονται λευκήν έσθήτα. Τήν άμφίεσιν αυτήν θα διατηρήσουν και άργότερον, εάν τελικώς καταστούν μέλη τής κοινότητος. 4^{ον}. Φέρουν «περιζώμα», όπερ καθ' Ίππόλυτον ήτο λινούν. 5^{ον}. Έχουν μεθ' έαυτών «άξινάριον», τὸ όποιον έδίδετο «τοίς νεοσυστάτοις». 6^{ον}. Υπόκεινται εις ειδικάς καθαριστάς λούσεις. 7^{ον}. Μένουν άμέτοχοι τής τραπέζης του κοινοβίου, μη έσθίοντες, εισέτι, μετά τών κανονικών μελών αυτού (βλ. Ίωσήπου, *Ίουδ. Πόλ.* II, §137· Ίππολύτου, *Κατά πασών τών αίρέσεων έλεγχος*, IX, 23)]. Βλ. Γεωργίου Γρατσέα, «Ή άνανέωσις τών μελών τών Έσσαιοκουμρανείων Κοινοτήτων», *Δελτίον Βιβλικών Μελετών*, τ. 2, τεύχος 8^{ον}, Άρτος Ζωής, Άθήναι Δεκέμβριος 1974, σ. 337.

¹⁸⁷ Βλ. Άπόστολου Β. Νικολαΐδη, *Κοινωνιολογία τής Θρησκείας*, έκδ. Γρηγόρη, Άθήνα 2007, σ. 93.

¹⁸⁸ «Μάρτυρας της ελευθερίας τους η ζωή τους. Κανείς τους απολύτως δεν ανέχεται να κατέχει κάτι ως δικό του, ούτε σπίτι ούτε δούλο ούτε χωράφι ούτε κοπάδια ή οτιδήποτε άλλο απ' όσα παρέχει και χορηγεί ο πλούτος. Όλα μαζί τα βάζουν στο κοινό ταμείο και από κοινού καρπώνονται το συνολικό όφελος». Βλ. Φίλωνος, *Ύποθετικά* 11. 4· Για τή μτφρ. βλ. Φίλων ο Αλεξανδρεύς, *Ελληνισμός και Ιουδαϊσμός, Εσσαιοί και Θεραπευτές*, ό.π., σ. 255.

¹⁸⁹ Ό Ίωσήπος άναφέρει ότι οι Έσσαιοί: «δειπνοῦσι... συγκαθεζομένων τών ξένων ει τύχοιεν αυτοίς παρόντες». Βλ. Ίωσήπου, *Ίουδ. Πόλ.* II, 8, 5.

¹⁹⁰ Βλ. Γεωργίου Γρατσέα, «Ή άνανέωσις τών μελών τών Έσσαιοκουμρανείων Κοινοτήτων», ό.π., σ. 335.

- Στο ιερό κοινόβιο όλα τά μέλη ασκούνταν με συνεχή επιμέλεια και σκληρή εκπαίδευση για καλύτερη συνειδητοποίηση του σκοπού της ομάδας¹⁹¹, ενώ υπήρχαν συγκεκριμένα στάδια μύησης¹⁹² με αυστηρούς παιδαγωγικούς κανόνες, ανάλογα με την ηλικία, τόν χρόνο και την ιεραρχική θέση καθενός. Γνώριζαν πολύ καλά την ακριβή θέση έγγραφης και τή σειρά συμμετοχής τους στις κοινές Συνάξεις.
- Τά μέλη ακολουθούσαν ολοκληρωμένο ημερήσιο πρόγραμμα με σχολαστική ακρίβεια και παρουσίαζαν ιδιαίτερη έμμογή στο «έσσαϊκό ημερολόγιο»¹⁹³. Χαρακτηριστικά μέρη της κοινοβιακής ζωής τους ήταν ή κοινή άσκητική διατροφή, ό όμοιόμορφος τρόπος ένδυσης¹⁹⁴, τό ακριβές σύστημα κατανομής έργασιών¹⁹⁵, ή διαδικασία λατρευτικών έξαγνισμών μέ καθαρούς ψυχρού

¹⁹¹ Στο «Έγγ. Πειθ.» (1QS 5, 8) αναφέρεται ότι κάθε προσερχόμενος, πριν την κανονική είσοδό του στην κοινότητα «θα εισέλθει στη διαθήκη του Θεού ενώπιον όλων που εκουσιάστηκαν και θα επιφορτίσει τον εαυτό του με δεσμευτικό όρκο να επιστρέψει στο νόμο του Μωσή, σύμφωνα με ό,τι διέταξε, με όλη τη καρδιά του και με όλη τη ψυχή του». Για τή μτφρ. βλ. Γ. Γρατσέα - Σ. Αγουρίδη, *ό.π.*, σ. 80. Καί ό Ίωσήπος αναφέρει ότι τό εισερχόμενο μέλος όρκους «όμνυσιν φρικώδεις, πρώτον, μέν εύσεβήσειν τό θεϊόν, έπειτα δέ τὰ πρὸς τοὺς ανθρώπους δίκαια φυλάξειν... μωσήσειν δ' αεί τοὺς ἀδίκους και συναγωνείσθαι τοῖς δικαίοις». Βλ. Ίωσήπου, *Ιουδ. Πόλ.* II, 139. Ό Φίλων έχει αντίθετη θέση και παρουσιάζει ως χαρακτηριστικό τῶν Έσσαίων τό «άνώμοτον». Βλ. Φίλωνος, *Περὶ τοῦ πάντα σπουδαίον ἐλεύθερον εἶναι*, §84· Φίλων ο Αλεξανδρεύς, *Ελληνισμός και Ιουδαιϊσμός, Έσσαίοι και Θεραπευτές, ό.π.*, σ. 146.

¹⁹² Οί ύποψήφιοι, πριν την επίσημη είσοδό τους και την καταγραφή τους ως μελών στή δύναμη της έσσαϊκής κοινότητας, έπρεπε σταδιακά νά μνηθούν, και αυτό έπειδή «τοῖς ζηλοῦσιν τήν αίρεσιν οὐκ εύθὺς ή πρόοδος, ἀλλ' έστιν ένιαυτὸν έξω μένοντι τήν αὐτήν ύποτίθεται δίαιταν, έπειδάν δέ τούτῳ τῷ χρόνῳ πείραν έγκρατείας δῶ». Καί μετά την έτήσια αὐτή και καθαρική δοκιμασία «καθαρωτέρων τῶν πρὸς άγνείαν ύδάτων μεταλαμβάνει». Βλ. Ίωσήπου, *Ιουδ. Πόλ.* II, 137 - 138.

¹⁹³ Σχετικά μέ τό «έσσαϊκό ημερολόγιο» βλ. Γ. Γρατσέα, «Το εκ Κουμράν 4QMMT χειρόγραφο. Δημοσίευση - Περιεχόμενο - Ημερολόγιο», *Δελτίο Βιβλικῶν Μελετῶν (ΔΒΜ)*, τ. 13^{ος}, Άρτος Ζωής, Αθήνα Ίανουάριος - Ίούνιος 1994, σσ. 85 - 105.

¹⁹⁴ Ό Φίλων περί τοῦ όμοιόμορφου τρόπου ένδυσης τῶν Έσσαίων στό έργο του «Ύποθετικά» αναφέρει: «κοινή δ' οὐ τράπεζα μόνον ἀλλὰ και έσθής αὐτοῖς έστι· πρόκεινται γάρ χειμῶνι μέν στιφοραὶ χλαῖναι, θέρει δ' έξωμίδες εύτελεις, ως εύμαρῶς έξείναι τῷ βουλομένῳ ήν άν έθελήση λαβεῖν, έπειδή και τὰ ένός άπάντων και τὰ πάντων έμπαλιν ένός ύπέιληπται». Οί έξωμίδες ήταν ένδυμα χωρίς μανίκια για καλύτερη και πιο έλεύθερη κίνηση τῶν χειρῶν. Βλ. Φίλωνος, *Ύποθετικά* 11. 12· Φίλων ο Αλεξανδρεύς, *Ελληνισμός και Ιουδαιϊσμός, Έσσαίοι και Θεραπευτές, ό.π.*, σσ. 256 - 259.

¹⁹⁵ «Ορισμένοι απ' αυτούς είναι γεωπόνοι, ειδήμονες σε θέματα σποράς και κηπουρικής, άλλοι βόσκουν κοπάδια, οδηγοί κάθε είδους ζωντανού, άλλοι πάλι έχουν στην επίβλεψή τους σμήνη μελισσῶν. Άλλοι γίνονται τεχνίτες χειροτέχνες, για να μην υφίστανται τα δεινά που οι φυσικές ανάγκες επιφέρουν, δίχως να αποφεύγουν ν' αναλάβουν οποιαδήποτε βιοποριστική εργασία είναι άμεμπτη». Βλ. Φίλωνος, *Ύποθετικά* 11. 8 - 9· Για τή μτφρ. βλ. Φίλων ο Αλεξανδρεύς, *Ελληνισμός και Ιουδαιϊσμός, Έσσαίοι και Θεραπευτές, ό.π.*, σ. 257.

ύδατος¹⁹⁶ δύο φορές τήν ημέρα, ή προσωπική άσκησις στήν έγγρατεια καί ή τήρησις άγνότητος¹⁹⁷.

- Διαχειρίζονταν κοινό ταμείο μέ κατάθεσις μισθών καί άλλων έσόδων, ένώ ύπήρχε έπιμελής φροντίδα για προμήθεια τών αναγκαίων προς συντήρησις τής αδελφότητος¹⁹⁸.
- Στά κουμρανικά κείμενα γίνεται λόγος για συγκρότησις Συμβουλίων, σύγκλησις γενικών Συνελεύσεων καί αυστηρή τήρησις έσωτερικών νόμων, κανονισμών λειτουργίας, ποινών καί κυρώσεων.
- Υπάρχουν καί προτρεπτικές αναφορές σοβινιστικού τύπου για έντατική καλλιέργεια έτοιμοπόλεμου φρονήματος μέ σκοπό τή μάχη καί θυσιαστική προοπτική τών μελών.
- Είχαν κατάλληλη άσκητική παιδεία για άμεση συνειδητοποίηση καί θεωρητική ύποστήριξις του σκοπού τής έσχατολογικής ένταξής τους στήν κοινότητα.
- Παρεχόταν αναλυτικό τυπικό πρόγραμμα λατρευτικών κινήσεων, έορταστικών εκδηλώσεων καί προσωπικών συμπεριφορών.
- Γενικότερα καταβαλλόταν ιδιαίτερα κατευθυνόμενη προσπάθεια ιδεολογικοποίησης καί θεσμοποίησης τής πίστης¹⁹⁹

¹⁹⁶ Δύο φορές τήν ημέρα μετά τό πέρας τής εργασίας καί πριν τή σύναξη στήν κοινή τράπεζα οί πάντες «άπολούνται τό σώμα ψυχροίς ύδασι, καί μετά ταύτην τήν άγνείαν εις ίδιον οίκημα συνίασιν, ένθα μηδενι τών έτεροδόξων επιτρέπεται προσελθειν». Βλ. Ίωσήπου, Ίουδ. Πόλ. II, 129.

¹⁹⁷ Η έμφασις στον έγγρατευτικό τρόπο ζωής καί ή τήρησις τής άγνότητος καθόριζε τήν άσκητική δομή του ήμερησιου προγράμματος τής κοινότητος τών Έσσαίων. Όπως αναφέρει ο Φίλων «κι εκείνοι, ομοδίαιτοι καί ομοτράπεζοι, καθημερινά ευχαριστιούνται με τα ίδια πράγματα, εραστές τής ολιγάρκειας, αποφεύγοντας τήν πολυτέλεια σαν νόσο τής ψυχής καί του σώματος». Βλ. Φίλωνος, Ύποθετικά 11. 11· Για τή μτφρ. βλ. Φίλων ο Αλεξανδρεύς, Ελληνισμός καί Ιουδαϊσμός, Έσσαίοι καί Θεραπευτές, ό.π., σ. 257.

¹⁹⁸ «Ο καθένας, αφού λάβει τό μισθό από τις τόσο διαφορετικές εργασίες τους τον παραδίδει σε ένα πρόσωπο, τό οποίο έχει χειροτονηθεί ταμίας, κι εκείνος, παίρνοντας τα χρήματα, αγοράζει άμέσως τα απαραίτητα καί εξασφαλίζει άφθονη τροφή καί όλα τα άλλα πον έχει ανάγκη ο ανθρώπινος βίος». Βλ. Φίλωνος, Ύποθετικά 11. 10· Για τή μτφρ. βλ. Φίλων ο Αλεξανδρεύς, Ελληνισμός καί Ιουδαϊσμός, Έσσαίοι καί Θεραπευτές, ό.π., σ. 257.

¹⁹⁹ Η θεσμοποίηση τής πίστης «άκολουθεί τή μετάβασις από τό μύθο καί τή μαγεία στον όρθό λόγο. Ο μύθος είναι ο άρχικός τρόπος προσέγγισις καί κατανόησις τής αλήθειας. Έτσι έξηγείται, γιατί οί ιδρυτές χρησιμοποίησαν τον παραβολικό λόγο για τήν άνάπτυξη καί μετάδοσις του κηρύγματος. Σ' αυτό τό λόγο έχουν θέση τόσο τό συναίσθημα όσο ο ένθουσιασμός. Ο μύθος εξασφαλίζει τή ζωντάνια του λόγου καί ταυτόχρονα τή διαφύλαξη του χώρου του ιεροού ως άπόλυτα ξεχωριστού χώρου καί όλότελα διαφορετικού από τό χώρο του βέβηλου καί άνίερου. Έξασφαλίζει επίσης τήν άμεσότητα στή σχέση πιστού μέ τό χώρο του ιεροού». Βλ. Απόστολου Β. Νικολαΐδη, Κοινωνιολογία τής Θρησκείας, ό.π., σσ. 100 - 101.

μέ μυθικές αναφορές και αλληγορικές ερμηνείες βιβλικών κειμένων, ιερούς συμβολισμούς, μυστικιστικές εκφράσεις, ακόμη και μέ ειδική επίκληση αγγέλων μέ τά όνόματά τους²⁰⁰.

- Προκειμένου νά έννοηθεί σαφέστερα ό τρόπος ζωής τής κοινοτικής ταυτότητας τών Έσσαίων μέσα από τήν άσκητική καθημερινότητά τους, παραθέτουμε στή συνέχεια μέ συνοπτικό τρόπο τό ήμερήσιο Πρόγραμμα τους στόν κοινοβιακό όργανισμό του Κουμράν. *Πώς, λοιπόν, περνούσαν τήν ήμέρα τους οι Έσσαίοι;* Σύμφωνα μέ τό ήμερήσιο Πρόγραμμα τής κοινότητας, έπρεπε όλοι νά έγείρονται κατά τήν αύγή, ώστε νά προσεύχονται πρός τόν ήλιο κατά τήν ώρα πού αυτός άρχιζε νά ανατέλλει. Μετά τήν πρωινή προσευχή και τό πέρας τής άνατολής του ήλιου τό κάθε μέλος τής κοινότητας ύπηρετούσε στή διατεταγμένη διακονία πού του είχε άνατεθεί μέχρι τήν 5^η ώρα (11 π.μ.)²⁰¹. Τήν ώρα αυτή διέκοπταν όλοι τή δουλειά, όπου και άν βρίσκονταν, προκειμένου νά άπεκδυθούν τά ρούχα τής έγργασίας και νά κατευθυνθούν για τό όμαδικό λουτρό του έξαγνισμού πρός τίς μεγάλες δεξαμενές του οικισμού. Μετά από τόν καθαρό τους στό ψυχρό ύδωρ ένδύονταν όμοιόμορφους, λευκούς, λινούς μανδύες και προσέρχονταν μέ συγκεκριμένη τάξη στή μεγάλη αίθουσα τής Τράπεζας για τό πρώτο κοινό γεύμα τής ήμέρας. Άφού εισέρχονταν μέ άπόλυτη ήσυχία στήν αίθουσα και κατελάμβαναν τή συγκεκριμένη θέση -άνάλογα πρός τήν ιεραρχική σειρά στήν όποία άνήκε ό καθένας- ό προεξάρχων ιερέας εκφωνούσε τήν καθιερωμένη προσευχή. Τό γεύμα ήταν παρασκευασμένο από ψωμί και λαχανικά. Ή καθολική προσέλευση και άδιάλειπτη συμμετοχή στό πρόγραμμα

²⁰⁰ Ό Ίώσηπος στό έργο του «*Ίστορία του Ίουδαϊκού Πολέμου*» (*Ιουδ. Πολ.* 2. 8. 2 - 13), αλλά και μέ κάποιες προσθήκες στήν «*Ίουδαϊκή Άρχαιολογία*» (*Ιουδ. Άρχ.* 18. 1. 5) αναφέρει μέ περισσότερες λεπτομέρειες, από ότι ό Φίλων, τόν κοινοβιακό τρόπο ζωής τών Έσσαίων: τήν άρνηση όρκου, τούς τελετουργικούς καθαρισμούς, τήν αναλυτική περιγραφή περι τής κατάταξης νέων μελών στήν κοινότητα, τή σχολαστική τήρηση του Σαββάτου, τό μεγάλο σεβασμό τους πρός τόν ήλιο κατά τήν ώρα πού ανατέλλει, τή μή χρήση έλαιου έπειδή τή θεωρούσαν βέβηλη, τή λευκή ένδυσή τους, τήν πίστη τους στήν άθανασία τής ψυχής αλλά όχι του σώματος, τήν πεποίθησή τους στίς μελλοντικές τιμωρίες και άνταμοιβές και τό χάρισμα νά προβλέπουν τό μέλλον.

²⁰¹ [...] «μέχρι τής πέμπτης ώρας έγργασάμενοι». Βλ. Ίωσηπου, *Ίουδ. Πόλ.* II, 129.

της κοινής Τράπεζας ήταν υποχρεωτική, επειδή είχε μεγάλη σημασία και ιδιαίτερη σοβαρότητα για την πνευματική και λειτουργική ένότητά τους. Κάθε γεύμα των Έσσαίων είχε χαρακτήρα ιερό και η συνάθροιση αυτή ήταν επίσημα αναγνωρισμένη ως λατρευτική συνάθροιση και θυσία της κοινότητας προς τον Θεό. Το κοινοβιακό γεύμα ολοκληρωνόταν πάλι με προσευχή. Κατόπιν εξέρχονταν με την ίδια τάξη από την αίθουσα της Τράπεζας και απέκδύονταν τη λευκή λινή στολή τους. Φορούσαν πάλι τα κατάλληλα ρούχα για τη συγκεκριμένη διακονία που είχε να επιτελέσει ο καθένας στη συνέχεια της ημέρας, και επέστρεφαν στους ξεχωριστούς χώρους εργασίας τους. Δούλευαν όλο το απόγευμα μέχρι τη δύση του ήλιου. Τότε ακολουθούσε το δεύτερο - βραδινό γεύμα, το οποίο είχε ακριβώς την ίδια ιερή σημασία και τυπική διάταξη με το πρώτο²⁰². Έπαναλαμβάνονταν οι ίδιες συμπεριφορές: έξαγνιστικό λουτρό στις κιστέρες, ίδια λευκή ένδυση, ίδια κοινοβιακή ατμόσφαιρα και τυπική τάξη στη λειτουργία της Τράπεζας. Μετά το πέρας του βραδινού γεύματος, προσεύχονταν και αποσύρονταν ήσυχα ο καθένας στο κελί του. Κατά τη διάρκεια της νύκτας οι Έσσαίοι διέθεταν το ένα τρίτο της στήν προσευχή, στη μελέτη και την περισυλλογή²⁰³. Το πρόγραμμα αυτό ίσχυε κάθε ημέρα πλην του Σαββάτου.

- Τό Σάββατο στό έσσαϊκό κοινόβιο έπικρατούσε μία κατάσταση «νέκρωσης». Έπαυε για όλους και για τόν καθένα χωριστά κάθε σωματική και έξωτερική δραστηριότητα. Δέν έκαναν απολύτως τίποτα, επειδή κυριαρχούσε αυστηρά ή ιερή έντολή για τέλεια άργια και καθολική άπραξία²⁰⁴. Όπως περιγράφει ο Ίώσηπος, οι Έσσαίοι τηρούσαν τη Σαββατική άργια με μεγαλύτερη ακρίβεια από όλους τούς άλλους Ίουδαίους, φθάνοντας μάλιστα σε

²⁰² Βλ. Ίωσήπου, *Ίουδ. Πόλ.* II, 129 -133.

²⁰³ Όπως πληροφορεί τό «*Έγγ Πειθ.*» τά μέλη της κοινότητας «*θα αγρυπνούν μαζί το ένα τρίτο όλων των νυχτών του έτους, για να διαβάζουν το βιβλίο και να ερευνούν το δίκαιο και να ευλογούν απο κοινού*». Βλ. 1QS 6, 7· Για τή μτφρ. βλ. Γ. Γρατσέα - Σ. Αγουριδη, *ό.π.*, σσ. 40 - 41.

²⁰⁴ «*Τινές... ουδέ κλινιδίου χωρίζονται*». Βλ. Ίπόλυτου, *Κατά πασών των αίρέσεων έλεγχος*, IX, 25.

σημείο νά θέτουν σέ άργία άκόμη και τίς φυσικές ανάγκες τους²⁰⁵. Έξαίρεση για τήν ήμέρα αύτή άποτελούσε ή συνάθροιση για τή μελέτη του Νόμου²⁰⁶. Αναλυτικότερη παρουσίαση σχετικά μέ τίς άπαγορεύσεις των έργασιών και ειδικότερα περί τής άτμόσφαιρας τής προσωπικής και κοινοτικής ζωής των έσσαϊκών κοινοβίων κατά τήν ήμέρα εκείνη του Σαββάτου, μπορεί νά παρακολουθήσει κανείς στό κείμενο του «*Δαμασκηνού Χειρογράφου*»²⁰⁷.

- Έκτός από τά κοινά μέρη του προγράμματος τής κοινότητας - κοινές προσευχές, έξαγνιστικοί καθαρμοί, τράπεζα, κοινές συνελεύσεις-, στά όποία έπρεπε νά συμμετέχουν άπαρέγκλιτα όλα τά μέλη για τήν άπρόσκοπτη λειτουργία του κοινοβίου, ύπήρχαν και άλλου είδους διακονήματα ή εργασίες για τόν καθένα χωριστά, πού μερικές φορές άπαιτούσαν ιδιαίτερες ικανότητες, έξειδικευμένες δυνατότητες, αλλά και προηγούμενη έπαγγελματική έμπειρία τήν όποία μπορεί νά είχαν άποκτήσει τά μέλη πριν τήν ένταξη τους στην κοινότητα. Έτσι, ανάλογα μέ τίς όργανωτικές άπαιτήσεις για εύρυθμη λειτουργία τής ομάδας ύπήρχαν και έντεταλμένες ειδικές υπηρεσίες πού άπασχολούσαν καθημερινά έκαστο μέλος²⁰⁸.
- Μία σημαντική άσκητική και κοινωνική παράμετρος πού άφορά στις έσσαϊκές ομάδες είναι ή -μέ διαφορετικό τρόπο- συναντώμενη στις πηγές αντίληψη και πρακτική τους στό θέμα

²⁰⁵ Οί Έσσαίοι τηρούσαν τή Σαββατική άργία «*διαφορώτατα Ίουδαίων άπάντων. Ού μόνον γάρ τροφάς έαντοίς πρό μιάς ήμέρας παρασκευάζουσιν, ως μη πύρ έναύοιεν εκείνην τήν ήμέραν, άλλ' ουδέ σκευός τι μετακινήσαι θαρροῦσιν, ουδέ άποπατείν*». Βλ. Ίωσήπου, *Ίουδ. Πόλ.* II, 147. Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά μέ τή Σαββατική άργία των Έσσαίων βλ. Γ. Γρατσέα, *Τò Σάββατον έν Κουμράν και τή Κ. Διαθήκη*, Άθήναι 1971.

²⁰⁶ «*Τους νόμους αυτους τους ξαναμαθαίνονν διαρκώς και όλο τον υπόλοιπο χρόνο, αλλά προπάντων κάθε έβδομη μέρα. Γιατί έχουν θεωρήσει ιερή την έβδομη μέρα, στη διάρκεια της οποίας, σταματώντας τις άλλες εργασίες τους, καταφτάνουν σε τόπους ιερούς που ονομάζονται συναγωγές...*». Βλ. Φίλωνος, *Περί του πάντα σπουδαίον έλεύθερον είναι*, §81· Για τή μπφρ. βλ. Φίλων ο Αλεξανδρεός, *Ελληνισμός και Ιουδαϊσμός, Έσσαίοι και Θεραπευτές*, ό.π., σ. 147.

²⁰⁷ CD 10, 14 - 12, 18.

²⁰⁸ «*Όμως έχει ο καθένας και άλλη ασχολία, στην οποία αποδύεται, αγωνιζόμενος άσκηνα να τη φέρει εις πέρας, δίχως να προφασίζεται ούτε κρύο ούτε ζέστη ούτε μεταβολές του αέρα. Στρέφονται προς τις συνήθειες ασχολίες τους προτού σηκωθεί ο ήλιος και σταματούν μόλις με τη δύση του, γεμάτοι με χαρά όχι μικρότερη από εκείνων που δοκιμάζονται στους γυμναστικούς αγώνες*». Βλ. Φίλωνος, *Ύποθετικά* 11. 6· Για τή μπφρ. βλ. Φίλων ο Αλεξανδρεός, *Ελληνισμός και Ιουδαϊσμός, Έσσαίοι και Θεραπευτές*, ό.π., σ. 255.

του γάμου. Ο Φίλων και ο Πλίνιος εκφράζονται με σαφήνεια πληροφορώντας ότι οι Έσσαίοι εγκαταβίωναν ως άγαμοι. Ειδικά, ο πρώτος σχολιάζει αρνητικά τον θεσμό του γάμου²⁰⁹ υποστηρίζοντας ότι κανένας από τους Έσσαίους δεν παίρνει κοντά του γυναίκα²¹⁰. Ο Πλίνιος πληροφορεί τό ίδιο, ότι, δηλαδή, οι Έσσαίοι για να τιμήσουν την αρετή της παρθενίας ζούσαν χωρίς γυναίκες, και στον χώρο της κοινότητας δέ γεννιόταν κανείς (*nemo nascitur*)²¹¹. Ο Ίωσηπος εκφράζει διαφορετική πληροφόρηση για τό θέμα αναφερόμενος σε δύο ομάδες - τάγματα της ίδιας έσσαϊκής κοινωνίας²¹². Σύμφωνα με τά στοιχεία από πηγές κειμένων πού μελετήσαμε άνωτέρω, στον «Κανονισμό της Σύναξης» (1Qsa)²¹³ και στο «Χειρόγραφο της Δαμασκού» (CD)²¹⁴, ως μέλη της έσσαϊκής κοινότητας μνημονεύονται γυναίκες και παιδιά. Πρόσθετες πληροφορίες σχετικά με τό θέμα ένταξης νέων μελών για πληθυσμακή ανανέωση και άδιάκοπη συνέχιση της ζωής στην κοινότητα, τό όποιο σχετίζεται άμεσα με τό θέμα του γάμου, παρέχει πάλι ο Ίωσηπος, κάνοντας λόγο αυτήν τή φορά για υιοθεσίες²¹⁵. Για τό

²⁰⁹ [...] «κανείς από τους Έσσαίους δεν παίρνει γυναίκα, αφού η γυναίκα είναι ένα πλάσμα πολύ φίλντο και ζηλότυπο, ικανό στο να αντιπαλεύει το ήθος του άνδρα της και να τον υποτάσσει με τη συνεχή γοητεία της». Βλ. Φίλωνος, *Ύποθετικά* 11. 14· Για τή μτφρ. βλ. Φίλων ο Αλεξανδρεύς, *Ελληνισμός και Ιουδαϊσμός, Έσσαίοι και Θεραπευτές*, ό.π., σ. 259.

²¹⁰ [...] «αν γεννηθούν παιδιά, (ή γυναίκα) γεμάτη αλαζονεία και παρηρησία εκστομίζει με τολμηρότερο θράσος όσα με ύπουλο και υποκριτικό τρόπο υπαινισσόταν πριν, πιέζοντας τον άνδρα της αδιάντροπα να κάνει πράξεις που καθεμιά τους είναι εχθρική προς την κοινή ζωή. Κι εκείνος ή δεμένος με τα μάγια της γυναίκας του ή από έγνοια για τα παιδιά του, η οποία είναι απόρροια φυσικού εξαναγκασμού, δεν είναι πια ο ίδιος απέναντι στους άλλους, αλλά χωρίς να το καταλάβει έχει γίνει ένας διαφορετικός άνθρωπος, αντί ελεύθερος δούλος». Βλ. Φίλωνος, *Ύποθετικά* 11. 16 - 17· Για τή μτφρ. βλ. Φίλων ο Αλεξανδρεύς, *Ελληνισμός και Ιουδαϊσμός, Έσσαίοι και Θεραπευτές*, ό.π., σ. 261.

²¹¹ Πλινίου του Πρεσβυτέρου, *Historia Naturalis* V, 17.

²¹² Ένημερώνει, λοιπόν, ότι «έστι δέ και έτερον Έσσηνών τάγμα, δίαιταν μιν και έθη και νόμιμα τοίς άλλοις όμοφρονούν, διεστώς δέ τή κατά γάμον δόξη, μέγιστον γάρ άποκόπτειν οίονται του βίου μέρος, τήν διαδοχήν, τους μη γαμοούντας, μάλλον δέ, ει πάντες τό αυτό φρονήσειαν, έκλίπειν άν τό γένος τάχιστα». Βλ. Ίωσηπου, *Ίουδ. Πόλ.* II, 160.

²¹³ «Αυτοί (είναι) οι άνδρες της βουλής Του... Όταν αυτοί έρχονται, θα συγκεντρώνουν όλους τους ερχόμενους, από παιδιά μέχρι και γυναίκες και θα διαβάξουν στα αυτιά τους [όλες] τις διατάξεις της διαθήκης...». Βλ. 1Qsa 1, 2 - 3· Για τή μτφρ. βλ. Γ. Γρατσέα - Σ. Αγουρίδη, ό.π., σ. 97.

²¹⁴ CD 16, 10 - 16. Στο «Χειρόγραφο της Δαμασκού» πληροφορούμαστε για τον όρκο των γυναικών, βλ. ό.π., σ. 160.

²¹⁵ [...] «άλλοτρίους παίδας έκλαμβάνοντες (οί Έσσαίοι) έτι προς τά μαθήματα, συγγενείς ήγούνται και τοίς ήθεσιν αυτών έντυπούσι». Βλ. Ίωσηπου, *Ίουδ. Πόλ.* II, 120.

ίδιο θέμα ό Πλίνιος δίδει άλλη συμπληρωματική θεώρηση²¹⁶. Μετά από αυτές τίς μαρτυρίες, θά μπορούσαμε νά υποθέσουμε ότι στίς κοινότητες τών Έσσαίων πιθανόν ύπήρχαν άγαμοι και έγγαμοι, από τούς όποιους οί μέν πρώτοι ζούσαν σέ κοινοβιακές έγκαταστάσεις πού βρίσκονταν στήν ύπαιθρο, όπως ατή στήν έρημο του Κουμράν, και οί δεύτεροι, λόγω τών οικογενειακών ύποχρεώσεων τους, έμεναν άσκητικά στίς πόλεις και τά χωριά.

Τό μοντέλο τής αίρετικής ατής άδελφότητα του προχριστιανικού Ίουδαιισμού παρέχει περιγραφές στοιχείων και χαρακτηριστικών, οί όποιες φαινομενολογικά προσιδιάζουν στό άσκητικό μοντέλο τής Όρθόδοξης Έκκλησίας²¹⁷. Παρατηρούμε μερικές κοινωνιολογικές συγκλίσεις μέ τυπικά χαρακτηριστικά έγκρατευτικού τρόπου διαβίωσης και φαινομενικές ταυτίσεις τών δύο μοντέλων. Παράλληλα, όμως, εκφράζονται άντιμετρικά ούσιαστικές διαφορές και θεμελιακές αποκλίσεις, ως πρός τό περιεχόμενο τής κοσμοθεωρητικής διδαχής και ως πρός τό βάθος τής άσκητικής έκφρασης σέ προσωπικές δράσεις ή άλλες κοινοτικές συμπεριφορές. Περί αυτών θά άναφερθούμε συγκριτικά σέ οικείο κεφάλαιο²¹⁸, άφου προηγουμένως παρουσιάσουμε τήν έρευνητική προσέγγισή μας πρός τίς άλλες άσκητικές ομάδες τών Θεραπευτών, και ιδιαίτερα εκείνες τών Σιναϊτών μοναχών.

²¹⁶ [...] «καθ' έκάστην ήμέραν τό πλήθος τών προσηλύτων στρατολογείται διά πολυαρίθμων προσχωρήσεων προσώπων κεκοπιακότων εκ τής βιοπάλης και ώδηγημένων εκεί υπό τών κυμάτων τής τύχης, ίνα υίοθετήσουν τον τρόπον τής ζωής» τής ομάδας. Βλ. Πλινίου του Πρεσβυτέρου, *Historia Naturalis* V, 17.

²¹⁷ Στο έργο του Φύλωνος «Περί του πάντα σπουδαίον ελεύθερον είναι» οί Έσσαίοι παρουσιάζουν τά έξης χαρακτηριστικά: α) έχουν άναχωρητικό χαρακτήρα, έγκαταβιούν στήν ύπαιθρο, αλλά και στίς πόλεις, β) άσχολούνται μέ διάφορες πρακτικές εργασίες χωρίς νά έχουν κέρδος, γ) δέν ύπάρχουν σκλάβοι στήν κοινότητα, δ) άφιερώνονται άσκητικά στήν ήθική έξασκώντας κάθε είδος άρετής και στήν τυπική λατρεία μέ έξαγνιστικά λουτρά, ε) μελετούν και έρμηνεύουν άλληγορικά τά βιβλικά κείμενα, στ) έχουν κοινοκτημοσύνη στα ύλικά άγαθά και τά ένδύματα, ζ) έχουν κοινές Συνάξεις κάθε Σάββατο.

²¹⁸ Συγκεκριμένα στό τέταρτο κεφάλαιο.

A.4 Ἡ ἀσκητικὴ διδασκαλία τῶν ἑσσαιϊκῶν κοινοτήτων

Περὶ τῆς φιλοσοφικῆς προσέγγισης καὶ ἀσκητικῆς διδασκαλίας²¹⁹ τῶν ἑσσαιϊκῶν κοινοτήτων, κατ' ἀρχὴν, πληροφοροῦμαστε ἀπὸ τὸν Φίλωνα τὸν Ἀλεξανδρέα ὅτι οἱ Ἑσσαιῶι δὲ δίδουν καμία σημασία στὰ διάφορα εἶδη τῆς φιλοσοφίας, τὰ ὁποῖα ἀσχολοῦνται μὲ τὴ «λογικὴ» καὶ τὴ «φυσικὴ» θεώρηση τῶν ἀνθρωπίνων θεμάτων, ἐπειδὴ δὲν τὰ θεωροῦν ἀναγκαῖα γιὰ τὴν ἀπόκτηση τῆς ἀρετῆς²²⁰. Ἀντίθετα καλλιεργοῦν πολὺ τὴν «ἠθικὴ» φιλοσοφία καὶ τοὺς θεῖους νόμους, οἱ ὁποῖοι εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐπινοήθηκαν ἀπὸ κάποια ἀνθρώπινη ψυχὴ χωρὶς ἐνθεὴ ἔμπνευση²²¹. Συνεχίζοντας ὁ ἴδιος τὴν ἀναφορὰ στοὺς Ἑσσαιῶι σχετικά μὲ τὸν ἐκπαιδευτικὸ τρόπο πού γινόταν ἡ συνάντηση γιὰ μελέτη καὶ ἐμπέδωση τῆς ἀσκητικῆς διδαχῆς, προσθέτει ὅτι μαθαίνουν πολὺ καλὰ τοὺς θεῖους νόμους, ἀφοῦ τοὺς ἐπαναλαμβάνουν κάθε ἑβδομῆ μέρα ὅταν συνέρχονται στὶς Συναγωγές, καὶ ὅτι σύμφωνα μὲ ἀρχαιότερη συνήθεια ἀκροῶνται μὲ προσοχὴ ἀπὸ τοὺς ἐμπειρότερους τὶς φιλοσοφικὲς ἐρμηνεῖες μέσα ἀπὸ τὶς ἀλληγορίες τῶν ἱερῶν βιβλίων. Ἐπίσης, προσθέτει ὅτι ὅλα τὰ μέλη ἐκπαιδεύονται στὴν εὐσέβεια, τὴν ὁσιότητα, τὴ δικαιοσύνη, τὴ γνῶση τῶν πραγματικῶν ἀγαθῶν, τῶν κακῶν καὶ τῶν οὐδέτερον πραγμάτων, ἐπιλέγοντας ὅσα πρέπει νὰ ἀποφεύγουν, ὅπως καὶ τὸ ἀντίθετο²²². Καὶ ὅτι γιὰ

²¹⁹ Γιὰ τὴν τάση καὶ τὶς διδασκαλίες τῶν Ἑσσαιῶν βλ. Κ. Θ. Ζάρρα, Ἱστορία τῆς εποχῆς τῆς Καινῆς Διαθήκης, τ. Α', ὅ.π., σσ. 418 - 427.

²²⁰ Ὁ Φίλων χρησιμοποιοῖ τὴν τριπλὴ διαίρεση τῆς φιλοσοφίας σὲ «λογικὴ», «φυσικὴ» καὶ «ἠθικὴ», ἐνῶ ἡ θεώρηση περὶ φυσικῆς θεολογίας ὅτι ἐντάσσεται στὴ φυσικὴ φιλοσοφία παραπέμπει στοὺς Στωϊκοὺς.

²²¹ «Ἀπὸ τα εἶδη τῆς φιλοσοφίας ἀφήνουν στὴν ἀκρὴ τὴ λογικὴ φιλοσοφία γιὰ τοὺς λογοθῆρες, μὲ τὴν ιδέα ὅτι δὲν εἶναι ἀναγκαῖα γιὰ τὴν ἀπόκτηση τῆς ἀρετῆς. Στὴ διάθεση ἐκείνων πού φλυαροῦν γιὰ τα οὐράνια φαινόμενα ἀφήνουν καὶ τὴ φυσικὴ φιλοσοφία -εκτός ἀπὸ τὸ κομμάτι τῆς πού φιλοσοφεῖ γιὰ τὴν ὑπαρξὴ τοῦ Θεοῦ καὶ τὴ γένεση τοῦ παντός-, μὲ τὴν ιδέα ὅτι εἶναι πέρα ἀπὸ τὶς δυνατότητες τῆς ἀνθρώπινης φύσης. Ἀλλὰ καλλιεργοῦν πολὺ ἐπιτυχημένα τὴν ἠθικὴ φιλοσοφία, ἔχοντας γιὰ δασκάλους τοὺς πατέριους νόμους, τοὺς οὗσιους εἶναι ἀδύνατο νὰ τοὺς ἐπινοήσῃ ἡ ἀνθρώπινη ψυχὴ δίχως ἐνθεὴ ἔμπνευση». Βλ. Φίλωνος, *Περὶ τοῦ πάντα σπουδαῖον ἐλεύθερον εἶναι*, §80. Γιὰ τὴ μτφρ. βλ. Φίλων ο Αλεξανδρεὺς, *Ἑλληνισμὸς καὶ Ἰουδαϊσμὸς, Ἑσσαιῶι καὶ Θεραπευτῆς*, ὅ.π., σσ. 145 - 147.

²²² «Τοὺς νόμους αὐτοὺς τοὺς ξαναμαθαίνουν διαρκῶς καὶ σὲ ὅλο τὸν ὑπόλοιπο χρόνον, ἀλλὰ προπάντων κάθε ἑβδομῆ μέρα, στὴ διάρκεια τῆς ὁποίας, σταματώντας τὶς ἄλλες ἐργασίες τοὺς, καταφτάνουν σὲ τόπους ἱεροῦ πού ονομάζονται συναγωγές καὶ κάθονται στὴ σειρά κατὰ ἡλικία, οἱ νέοι σὲ κατώτερη θέσῃ ἀπὸ τοὺς γεροντοτέρους, μὲ τὴν προσήκουσα κοσμιότητα καὶ ἐτοιμοὶ γιὰ ἀκρόαση. Κατόπιν, ἕνας παίρνει τὰ βιβλία καὶ τὰ διαβάξει φωναχτὰ, ἐνῶ ἕνας ἄλλος, ἀπὸ τοὺς πλείστον ἐμπειροῦς, προχωρᾷ καὶ ἐρμηνεύει ὅσα δὲν κατανοήθηκαν. Ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον φιλοσοφοῦν μέσα ἀπὸ ἀλληγορίες, σύμφωνα μὲ μιὰ ἀρχαιότερη συνήθειά τοὺς. Ἐκπαιδεύονται στὴν εὐσέβεια, τὴν ὁσιότητα, τὴ δικαιοσύνη, στὴν οικιακὴ καὶ κοινοτικὴ ἀγωγή, τὴ γνῶση τῶν πραγματικῶν ἀγαθῶν, κακῶν καὶ οὐδέτερον πραγμάτων νὰ ἐπιλέγουν ὅσα πρέπει καὶ νὰ ἀποφεύγουν τὰ ἀντίθετα, χρησιμοποιοῦντας τρεῖς

νά πραγματοποιείται αυτό με ὀρθό τρόπο χρησιμοποιούν τρεις ὅρους καί κανόνες: τήν ἀγάπη πρὸς τόν Θεό²²³, τήν ἀρετή²²⁴ καί τή φιλάνθρωπία²²⁵. Μάλιστα, γιά τόν τρίτο ὅρο κάνει ιδιαίτερο σχολιασμό καί ἀναφέρει ἀναλυτικότερα τήν ἔννοια τῆς πρακτικῆς φιλοσοφίας²²⁶, ἀφοῦ περιγράφει τόν κοινοτικό - ἀσκητικό τρόπο διαβίωσης καί ὀργανωτικῆς λειτουργίας τοῦ μοντέλου τῆς ἑσσαιϊκῆς κοινότητος²²⁷.

Ὁ Ἰουδαῖος φιλόσοφος στόν λόγο του περὶ ἀσκητικῆς διδασχῆς τῶν Ἑσσαιῶν συγκρίνει τά ἀγωνιζόμενα μέλη αὐτοῦ τοῦ «ὀσιακοῦ ὀμίλου»²²⁸, πρὸς τίς βιαιότητες ἄλλων βαρβαρικῶν ὀμάδων, ἀναφερόμενος

ὅρους καί κανόνες: τὴν ἀγάπη πρὸς τὸ Θεό, τὴν ἀγάπη τῆς ἀρετῆς καί τὴ φιλάνθρωπία». Βλ. Φίλωνος, *Περὶ τοῦ πάντα σπουδαῖον ἐλεύθερον εἶναι*, §81 - 83· Γιά τὴ μτφρ. βλ. Φίλων ο Αλεξανδρεῦς, *Ελληνισμός καί Ιουδαϊσμός, Εσσαιῶι καί Θεραπευτές, ὀ.π.*, σ. 147.

²²³ «Προσφέρουν ἀναρίθμητα δείγματα τῆς ἀγάπης τοὺς πρὸς τὸ Θεό: τὴ διαρκῆ καί ἀδιάκοπη καθ' ὀλή τὴ διάρκεια τῆς ζωῆς τοὺς τήρηση τῶν θρησκευτικῶν τοὺς καθηκόντων, τὴν ἀποχή ἀπὸ ὀρκους, τὴν εὐκρίνεια, τὴν πίστη τοὺς ὅτι ὁ Θεός εἶναι τὸ αἷτιο ὀλων τῶν ἀγαθῶν πραγμάτων, κανενός ὀμως κακοῦ». Βλ. Φίλωνος, *Περὶ τοῦ πάντα σπουδαῖον ἐλεύθερον εἶναι*, §84· Γιά τὴ μτφρ. βλ. Φίλων ο Αλεξανδρεῦς, *Ελληνισμός καί Ιουδαϊσμός, Εσσαιῶι καί Θεραπευτές, ὀ.π.*, σσ. 147 - 149.

²²⁴ «Τὴν ἀγάπη τοὺς γιά τὴν ἀρετῆ τὴ δείχνουν με τὴν ἀφιλοχρηματία, τὴν ἔλλειψη φιλοδοξίας, ἀγάπης γιά τὴν ἠδονή, με τὴν ἐγκράτεια, τὴν καρτερικότητα τοὺς καί ἐπιπλέον με τὴν ὀλιγάρκεια, τὴν ἀπλότητα, τὴν καλή τοὺς διάθεση, τὴν ταπεινότητα, τὴ νομιμοφοροσύνη, τὴ σταθερότητα καί ὀλα ὀσα εἶναι παρόμοια μ' αὐτά». Βλ. Φίλωνος, *Περὶ τοῦ πάντα σπουδαῖον ἐλεύθερον εἶναι*, §84· Γιά τὴ μτφρ. βλ. Φίλων ο Αλεξανδρεῦς, *Ελληνισμός καί Ιουδαϊσμός, Εσσαιῶι καί Θεραπευτές, ὀ.π.*, σ. 149.

²²⁵ «Τὴ φιλάνθρωπία τοὺς τὴ δείχνουν με τὴν ευμένειά τοὺς, τὴν ὀσότητα, τὴν ἀνώτερη ἀπὸ κάθε περιγραφῆ συντροφικότητα τοὺς...». Βλ. Φίλωνος, *Περὶ τοῦ πάντα σπουδαῖον ἐλεύθερον εἶναι*, §84· Γιά τὴ μτφρ. βλ. Φίλων ο Αλεξανδρεῦς, *Ελληνισμός καί Ιουδαϊσμός, Εσσαιῶι καί Θεραπευτές, ὀ.π.*, σ. 149.

²²⁶ Ἡ πρακτικῆ φιλοσοφία τῶν Ἑσσαιῶν ἀντιδιαστέλλεται ἀπὸ τὴ θεωρητικῆ φιλοσοφία τῶν Θεραπευτῶν πού θά συναντήσουμε στό ἐπόμενο κεφάλαιο τῆς ἐργασίας μας.

²²⁷ «Κατ' ἀρχήν, λοιπόν, κανένας τοὺς δὲν ἔχει σπῆτι ὀδιωτικό: ὀλα συμβαίνει να ἀνήκουν σε ὀλους ἀπὸ κοινού. Γιάτὶ πέρα ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι κατοικούν κατὰ ὀμάδες, ἔχουν καί τὴν πόρτα ἀνοιχτή καί γιά τοὺς ὀμοῖδεάτες τοὺς πὸν καταφτάνουν ἀπὸ ἄλλα μέρη. Ἐπειτα, ὑπάρχει ἕνα ταμεῖο γιά ὀλους καί ὀι δαπάνες εἶναι κοινές, κοινά τα ἐνδύματα, κοινές ὀι τροφές, ἀφοῦ ἔχουν ὀρίσει συσσῆτια. Γιάτὶ τὴν ἀπὸ κοινού συστέγαση, τὴν κοινῆ ζωῆ, τὴν κοινῆ τράπεζα, δὲ θα τὴν εῦρισκε κανεῖς σε ἄλλες ὀμάδες να ἐπιβεβαιώνεται περισσότερο στὴν πράξη. Καί ὀσως εῦλογα. Γιάτὶ ὀσα τυχόν ἀποκομίσουν ὀς μισθὸ ἀπὸ τὴν καθημερινῆ τοὺς ἐργασία δὲν τα φυλάγουν γιά δικά τοὺς, ἀλλά τα βάζουν στὴ μέση καί προσφέρουν κοινῆ τὴν ὀφέλεια πὸν προκύπτει ἀπὸ αὐτά σε ὀσους θέλουν να τα χρησιμοποιήσουν. ὀι ἄρρωστοι δὲν ἀμελοῦνται, ἐπειδῆ ἀδυνατούν να προσφέρουν, ἀλλά ἔχουν τα ἔξοδα τῆς νοσηλείας τοὺς πρόχειρα ἀπὸ τὸ κοινὸ ταμεῖο, ὀστε να μπορὸν να δαπανοῦν με κάθε ἀνεση ἀπὸ ἕναν πλουσιότερο θησαυρό. ὀπάρχει σεβασμός καί φροντίδα γιά τοὺς γεροντοτέρους, σαν να ἐπρόκειτο γιά γονεῖς πὸν γηροκομοῦνται ἀπὸ τα γνήσια παιδιά τοὺς μέσα σε κάθε ἀφθονία καί ἀπὸ ἀναρίθμητα χέρια καί σκέψεις». Βλ. Φίλωνος, *Περὶ τοῦ πάντα σπουδαῖον ἐλεύθερον εἶναι*, §85 - 87· Γιά τὴ μτφρ. βλ. Φίλων ο Αλεξανδρεῦς, *Ελληνισμός καί Ιουδαϊσμός, Εσσαιῶι καί Θεραπευτές, ὀ.π.*, σσ. 149 - 151.

²²⁸ «ἀλλά γὰρ οὔδεις οὔτε τῶν σφόδρα ὀμοθύμων οὔτε τῶν πάνν δολερῶν καί ὑπούλων ἰσχυσε τὸν λεχθέντα τῶν Ἑσσαιῶν ἢ ὀσῶν ὀμίλον αἰτιάσασθαι». Βλ. Φίλωνος, *Περὶ τοῦ πάντα σπουδαῖον ἐλεύθερον εἶναι*, §91, στό ἔργο Φίλων ο Αλεξανδρεῦς, *Ελληνισμός καί Ιουδαϊσμός, Εσσαιῶι καί Θεραπευτές, ὀ.π.*, σ. 152.

συμπερασματικά σέ μιά σύσταση - έπαινο γιά τούς πρώτους²²⁹. Ό Φίλων, τέλος, αναφέρεται καί στήν εύεργετική πλευρά του πρακτικού τρόπου άσκητικής διαβίωσης τους²³⁰.

Ή θεμελιακή πηγή άντλησης διδακτικού ύλικού στήν άσκητική σχολή των Έσσαίων ήταν ή Βίβλος. Ήπειδή πίστευαν γιά τόν έαυτό τους ότι είναι οι «έκλεκτοί» του Θεού καί οι γνησιότεροι συνεχιστές τής Ίουδαιικής παράδοσης, προσέβλεπαν μέ άπόλυτο κοσμοθεωριακό έστιασμό πρός τό ιερό κείμενο τής Βίβλου. Τήν όποία θεωρούσαν ως κεντρική δεξαμενή ιερής γνώσης γιά τήν ύπαρκτική αλήθεια, αλλά καί ως θεϊκό έργαλειο γιά τήν πρακτική έκφραση τής έσχατολογικής ζωής τους. Οι έσσαϊκές κοινότητες χρησιμοποιούσαν άποκλειστικά τό βιβλικό κείμενο ως βασικό έγχειρίδιο ιδεολογικής κατεύθυνσης καί άντλησης τής αλήθειας στήν άποκάλυψη του θείου σχεδίου γιά τή σωτηρία του Ίσραήλ. Καί αυτό φαίνεται πολύ φυσικό, έπειδή μέσα από τήν ιστορική διαδρομή του ό έσσαϊσμός είναι καθ' όλοκληρίαν ιουδαιικός. Κατά τή συγγραφή των κανονιστικών χειρογράφων τους χρησιμοποιούσαν τά παλαιοδιαθηκικά κείμενα ως θεμελιακή βάση τής άσκητικής διδαχής τους. Πάντοτε, όμως, τά σχολίαζαν ιεροκρυφίως μέ μία έντεχνη, στρατευμένη καί άλληγορική έρμηνεία, ή όποία δικαιολογούσε τόν σκοπό ύπαρξης καί μαχητικής δράσης τής κοινότητας. Μέ αυτήν τήν καθοδηγητική μέθοδο προσπαθούσαν νά πείσουν όλα τά μέλη πρός τή δογματική άποψη ότι μόνον αυτοί άπεκάλυπταν πίσω από τίς γραμμές των κειμένων τή φανέρωση του θείου θελήματος· ότι, δηλαδή, άποκωδικοποιούσαν τά κρυμμένα νοήματα καί τίς μυστικές έντολές του Θεού, ένώ, μέσα από αυτήν τήν ιεροπρεπή μυστικότητα, ύπηρετούσαν τήν έλιτιστική άναγκαιότητα ύπαρκτικής λειτουργίας τής κοινότητάς τους καί τόν έσχατολογικό σκοπό της. Οι Έσσαίοι χρησιμοποιούσαν τή Βίβλο ως ένα

²²⁹ «Τέτοιους αθλητές της αρετής απεργάζεται η φιλοσοφία που δε γνωρίζει τη σχολαστικότητα της ελληνικής ορολογίας, επειδή προτάσσει ως γυμνάσματα τις αξιέπαινες πράξεις, από τις οποίες επιβεβαιώνεται η αδούλωτη ελευθερία». Βλ. Φίλωνος, *Περί του πάντα σπουδαίου ελεύθερον είναι*, §88· Γιά τή μτφρ. βλ. Φίλων ο Αλεξανδρεύς, *Ελληνισμός και Ιουδαιισμός*, Έσσαίοι και Θεραπευτές, *ό.π.*, σ. 151.

²³⁰ «Γιατί θεωρούν ότι τα γυμνάσια στα οποία ασκούνται είναι ωφελιμότερα για τη ζωή, γλυκύτερα για την ψυχή και το σώμα και πιο μακροχρόνια από των αθλητών, αφού δεν παρακαμάζουν μαζί με την ακμή του σώματος». Βλ. Φίλωνος, *Ύποθετικά* 11. 7· Γιά τή μτφρ. βλ. Φίλων ο Αλεξανδρεύς, *Ελληνισμός και Ιουδαιισμός*, Έσσαίοι και Θεραπευτές, *ό.π.*, σσ. 255 - 257.

μυστικό²³¹ κείμενο θειικής διδασκαλίας και πνευματικής καθοδήγησης, τό οποίο, όμως, είχαν τή χαρισματική δυνατότητα νά έννοήσουν όρθά και νά άποκαλύψουν τά άνώτερα μέλη τής συγκεκριμένης ομάδας, έπειδή μόνον εκείνα, κατά θεόδοτη άποκλειστικότητα, είχαν τό ιδιαίτερο αυτό έρμηνευτικό χάρισμα²³².

Άλλη πληροφόρηση σχετικά μέ τήν άσκητική διδασκαλία στήν έσσαιική ομάδα ύπάρχει στό χειρόγραφο του «Έγχ. Πειθ.». Στή δεύτερη θεματική ένότητα ύπάρχει μία άυτοτελής «κατήχηση για τά δύο πνεύματα»²³³, τό «πνεύμα τής αλήθειας» και τό «πνεύμα τής πλάνης»²³⁴. Τό πρώτο άναφέρεται στους εύσεβείς οικιστές τών έσσαιικών κοινοβίων, τούς «υιούς τής δικαιοσύνης» -οί όποιοι πορεύονται «στis όδούς του φωτός»- και τό δεύτερο στους άσεβείς υιούς του Ίουδαϊκού λαού, τούς «υιούς τής πλάνης», οί όποιοι περιπατούν «στis όδούς του σκότους» και «μέ τον άγγελο του σκότους»²³⁵.

Έρευνώντας τό περιεχόμενο του κειμένου διαπιστώνουμε ότι ύπάρχει μία ένδιαφέρουσα άποψη σχετικά μέ τό ότι ό ίδιος ό Θεός δημιούργησε τά

²³¹ Έχει ύποστηριχθεί ότι κατά τήν άνάγνωση του περιεχομένου τών χειρογράφων μέσα στις συναντώμενες άσάφειες και τούς λεκτικούς ύπαινημούς αίωρούνται πιθανές πληροφορίες σχετικά μέ τήν ύπαρξη μυστικών διδασκαλιών έσχατολογικού χαρακτήρα, τών όποιων τήν άσφάλεια κατοχύρωναν μέ όρκους τά μέλη. Βλ. Σάββα Χρ. Άγουριδου, Βιβλικά Μελετήματα, τ. 2, ό.π., σ. 27· Του ίδιου, «Έσσαιοι», ΘΗΕ, σ. 33.

²³² Στους «Κανονισμούς τής Σύναξης», σχετικά μέ τή διδαχή τών νέων μελών, άναφέρονται ως Διδάσκαλοι οί άνδρες τής βουλής του Θεού, οί όποιοι είναι υιοί του Σαδδώκ (ιερείς και άνδρες τής διαθήκης): «Όταν αυτοί έρχονται, θα συγκεντρώνουν όλους τους ερχόμενους, από παιδιά μέχρι και γυναίκες και θα διαβάζουν στα αυτιά τους [όλες] τις διατάξεις της διαθήκης και θα τους διδάσκουν σε όλες τις εντολές τους, για να μην πλανώνται στις πλά[νες του]ς». Βλ. 1QSa 1, 4· Για τή μτφρ. βλ. Γ. Γρατσέα - Σ. Αγουρίδη, ό.π., σ. 97.

²³³ 1QS 3, 13 - 4, 26.

²³⁴ «Για το συνεντό, για να (μπορεί να) νουθετεί και να διδάσκει όλους τους υιούς του φωτός στην ιστορία όλων των υιών του ανθρώπου, ως προς όλα τα είδη των πνευμάτων τους μαζί με τα σημεία τους, ως προς τα έργα τους στις γενεές τους και ως προς την επίσκεψη των θλίψεών τους καθώς και των περιόδων της ανταμοιβής τους. Από το Θεό της γνώσης, καθετί που ύπάρχει και που θα ύπάρξει και πριν να ύπάρξουν, όρισε όλο το σχέδιό τους... Αυτός δημιούργησε τον άνθρωπο για κυριαρχία τον κόσμο και έθεσε γι' αυτόν δύο πνεύματα για να περιπατεί με αυτά μέχρι τον προσδιορισμένο καιρό της επίσκεψής Του· (αυτά είναι) τα πνεύματα της αλήθειας και της πλάνης». Βλ. 1QS 3, 13 - 19a· Για τή μτφρ. βλ. Γ. Γρατσέα - Σ. Αγουρίδη, ό.π., σσ. 75 - 76.

²³⁵ «Από την πηγή του φωτός (προέρχονται) οι γενεές της αλήθειας και από το πηγάδι του σκότους οι γενεές της πλάνης. Στο χέρι του άρχοντα των φώτων (ύπάρχει) κυριαρχία σε όλους τους υιούς της δικαιοσύνης στις οδούς του φωτός περιπατούν. Και στο χέρι του αγγέλου του σκότους (ύπάρχει) κάθε εξουσία πάνω στους υιούς της πλάνης. Και στις οδούς του σκότους περιπατούν· και με τον άγγελο του σκότους η παραπλάνηση όλων των υιών της δικαιοσύνης και όλη η αμαρτία τους και οι ανομίες τους και η ενοχή τους· και οι παραβάσεις των έργων τους (γίνονται) κάτω από το κράτος του, κατά τα μυστήρια του Θεού μέχρι το τέλος· όλες δε οι θλίψεις τους και οι προσδιορισμένοι καιροί της στενοχώριας τους έρχονται κάτω από το κράτος της εχθρότητάς Του». Βλ. 1QS 3, 19b - 23· Για τή μτφρ. βλ. Γ. Γρατσέα - Σ. Αγουρίδη, ό.π., σ. 76.

«πνεύματα του φωτός» και τὰ «πνεύματα του σκότους» και πάνω σέ αὐτά θεμελίωσε κάθε ἔργο, και πάνω στίς ὁδούς τους κάθε ὑπηρεσία²³⁶. Ἀκολουθεῖ περιγραφή γιά τόν δρόμο τοῦ «πνεύματος τῆς ἀληθείας»²³⁷ και ἀναλυτική ἀναφορά γιά τήν ὁδό τοῦ «πνεύματος τῆς πλάνης»²³⁸. Ἡ διδαχή συνεχίζει μέ τόν ἀέναο και ἰσομερῆ ἀγώνα τῶν «δύο πνευμάτων»²³⁹ καταλήγοντας στήν ἔσχατη μάχη μέ τελική ἔκβαση τῆ νίκη²⁴⁰ τῶν «υἰῶν τοῦ φωτός και τῆς δικαιοσύνης» -κατόπιν ἐπίσκεψης²⁴¹ και βοήθειας τοῦ Θεοῦ- ἔναντι τῆς ὀριστικῆς ἥττας τῶν «υἰῶν τοῦ σκότους και τῆς πλάνης». Ἀξιοπρόσεκτο εἶναι τό ἀπόσπασμα μέ τό ὁποῖο ἐπισφραγίζεται ὁ ἐπίλογος. Αὐτός ἀναφέρεται στήν ἐπίτευξη καλύτερης ἐσωτερικῆς γνώσης και ὀρθῆς πνευματικῆς καθοδήγησης στόν ἀγώνα πού καλεῖται νά ἔχει προσωπικά κάθε μέλος τῆς ἐσσαϊκῆς κοινότητος²⁴².

²³⁶ Βλ. 1QS 3, 25 - 26· Βλ. και μτφρ. Γ. Γρατσέα - Σ. Αγουρίδη, ὅ.π., σ. 76.

²³⁷ «(Ἡ ὁδός του πνεύματος τῆς ἀλήθειας εἶναι) να φωτίζει την καρδιά του ανθρώπου και να κατευθύνει ενώπιόν του ὅλες τις ὁδοὺς τῆς ἀληθινῆς δικαιοσύνης και (να κάνει) την καρδιά του να φοβάται τις κρίσεις του Θεοῦ και (να εἰσάγει) πνεύμα ταπεινοφροσύνης και μακροθυμίας και πλήθος οἰκτιρῶν και αἰώνια αγαθότητα και σύνεση και κατανόηση και δυνατή σοφία, που να βασίζεται σ' ὅλα τα ἔργα του Θεοῦ και να στηρίζεται στο πλήθος τῆς ἀγάπης Του, και πνεύμα γνώσης σε κάθε σκέψη πράξης και ζήλο για δίκαιες κρίσεις και σκέψη ἀγία με θεμελιωμένο σκοπό και πλήθος ἀγάπης προς ὅλους τους υἱούς τῆς ἀλήθειας και ἐνδοξη καθαρότητα που να αποστρέφεται ὅλα τα ἀκάθαρτα εἰδῶλα και ταπεινοφροσύνη με κάθε σοφία και ἀπόκρυψη τῆς ἀλήθειας των μυστηρίων τῆς γνώσης. Αὐτές (εἶναι) οἱ βουλές του πνεύματος για τους υἱούς τῆς ἀλήθειας του κόσμου». Βλ. 1QS 4, 2 - 6· Γιά τῆ μτφρ. βλ. Γ. Γρατσέα - Σ. Αγουρίδη, ὅ.π., σ. 77.

²³⁸ «Ἀλλά στο πνεύμα τῆς πλάνης (ἀνήκουν) ἀπληστία, ἀδράνεια των χειρῶν στην υπηρεσία τῆς δικαιοσύνης, ἀσέβεια και ψεύδος, υπερηφάνεια και ἐπαρση καρδιάς, ψεύδος και ἀπάτη, σκληρότητα και μεγάλη υποκρισία, ἀπισθυμία και πλήθος ἀφροσύνης και υπερηφάνη ζηλοτυπία, βδελυρά ἔργα με πνεύμα πορνείας και ὁδοί μασμοῦ στην υπηρεσία τῆς ἀκαθαρσίας και βλάσφημη γλώσσα, τυφλότητα ὀφθαλμῶν και βαρνηκοῖα, σκληρότητα τραχήλου και σκληροκαρδία στο περπάτημα σε ὅλες τις ὁδοὺς του σκότους και τῆς πονηρῆς σκέψης». Βλ. 1QS 4, 9 - 11α· Γιά τῆ μτφρ. βλ. Γ. Γρατσέα - Σ. Αγουρίδη, ὅ.π., σ. 76.

²³⁹ [...] «γιατί ὁ Θεός ἔχει εγκαταστήσει αὐτά (τα δύο πνεύματα) κατά ἴσα μέρη μέχρι την περίοδο την τελευταία και ἔχει θέσει αἰώνια ἔχθρα ἀνάμεσα στις παρατάξεις τους. Βδέλυγμα για την ἀλήθεια εἶναι τα ἔργα τῆς πλάνης και βδέλυγμα για την πλάνη εἶναι ὅλες οἱ ὁδοί τῆς ἀλήθειας. Και ζήλος ἐριδας (υπάρχει) σ' ὅλες τις κρίσεις τους, γιατί δεν συμπορεύονται». Βλ. 1QS 4, 16b - 18α· Γιά τῆ μτφρ. βλ. Γ. Γρατσέα - Σ. Αγουρίδη, ὅ.π., σ. 78.

²⁴⁰ «Και τότε θα ἐξέλθει για πάντα ἡ ἀλήθεια του κόσμου, γιατί αὐτή καταπατήθηκε στις ὁδοὺς τῆς ἀσέβειας ἀπό το κράτος τῆς πλάνης μέχρι τον προσδιορισμένο καιρό τῆς κρίσης, που ἔχει αποφασιστεῖ». Βλ. 1QS 4, 16b - 18α· Γιά τῆ μτφρ. βλ. Γ. Γρατσέα - Σ. Αγουρίδη, ὅ.π., σ. 78.

²⁴¹ «Ἀλλά ὁ Θεός στα μυστήρια τῆς σύνεσής Του και στην ἐνδοξή Του σοφία ἔχει ὀρίσει χρόνο για την ὑπαρξη τῆς πλάνης και στον καθορισμένο καιρό τῆς ἐπίσκεψης θα την καταστρέψει για πάντα». Βλ. 1QS 4, 18b - 19α· Γιά τῆ μτφρ. βλ. Γ. Γρατσέα - Σ. Αγουρίδη, ὅ.π., σ. 78.

²⁴² [...] «τόσο πολύ μάχονται τα πνεύματα τῆς ἀλήθειας και τῆς πλάνης στην καρδιά του ἀνθρώπου. Πορεύονται με σοφία και ἀφροσύνη, και κατά την κληρονομία του καθενός στην ἀλήθεια ἐπιτελεῖ (αὐτός) το δίκαιο κι ἔτσι ἀποστρέφεται την ἀλήθεια. Γιατί κατά ἴσα μέρη ἐχώρισε αὐτά (τα δύο πνεύματα) ὁ Θεός μέχρι το χρόνο που ὀρίστηκε και την ἀνανέωση. Και Αὐτός γνωρίζει την ἐκτέλεση των ἔργων τους σε ὅλες τις περιόδους τῆς [αιωνιότητος]. Και

Στό ίδιο χειρόγραφο συναντάμε μία διδαχή, ή οποία δημιουργεί ανάμεικτες έντυπώσεις για τήν ποιότητα του ήθους των Έσσαίων. Από τή μία πλευρά γίνεται αναφορά σε ένα ασκητικό ήθος αγάπης και άνεξικακίας -όπως ότι δέ θά πραγματοποιηθεί σε κανέναν ανταπόδοση κακού και θά καταδιωχθεί κάθε άνθρωπος μέ τό αγαθό- ενώ από τήν άλλη εκφράζεται ένα αντίθετο ήθος, τό όποιο αναφέρεται σε φανατική συμπεριφορά μέ προδιάθεση για άσπλαχνία και εκδικητικότητα. Γενικότερα, τό διαφορούμενο πνεύμα τής συγκεκριμένης διδαχής αναδεικνύεται μέσα από μία δυϊστική έννοια, ή όποια προκύπτει από μία εκφραστική αντιπαράθεση μεταξύ θυμού και εύσπλαχνίας, αναφερόμενη σε ανάλογη συμπεριφορά τών μελών τής κοινότητας προς τούς άσεβείς και τούς μετανοούντες²⁴³. Πρόκειται για μία αινιγματική, αλλά θεμελιώδη διδαχή, ή όποια σε συνάφεια μέ τό περιεχόμενο άλλων χειρογράφων²⁴⁴ μάς αποκαλύπτει έναν έντονο δυαδισμό πού διακατείχε τόν βαθύτερο τρόπο σκέψης, αλλά και τή ψυχολογική κατάσταση τών

κληροδοτεί αυτά στους υιούς του ανθρώπου, για να γνωρίζουν καλό [και κακό κατα]νέμοντας τους κληρούς σε κάθε ζωντανό άνθρωπο κατά το πνεύμα του [στον κόσμο, μέχρι τον καιρό της] επίσκεψης». Βλ. IQS 4, 23b - 26. Για τή μτφρ. βλ. Γ. Γρατσέα - Σ. Αγουρίδη, *ό.π.*, σ. 79.

²⁴³ «Δε θα αποδώσω σε κανένα ανταπόδοση κακού, με το αγαθό θα καταδιώξω τον άνθρωπο γιατί με το Θεό (είναι) η κρίση κάθε ζώντος (ανθρώπου), και Αυτός θα αποδώσει στον καθένα την αμοιβή του. Δε θα ζηλέψω πνεύμα ασεβές και πλούτο (που μαζεύτηκε) με βία δε θα επιθυμήσει η ψυχή μου, και δε θα αναλάβω αγώνα (κατά) ανδρός του λάκκου μέχρι την ημέρα της ανταπόδοσης. Αλλά το θυμό μου δε θα τον αποστρέψω από τους άνδρες της ανομίας και δε θα ευχαριστηθώ, μέχρι (ο Θεός) να καταστήσει κρίση. Δε θα κρατήσω θυμό ενάντια σε κείνους που επιστρέφουν από παράπτωμα, αλλά δε θα ευσπλαχνιστώ για όλους που παρεκκλίνουν από την οδό. Δε θα παρηγορήσω αυτούς που έχουν πάθει μέχρι να τελειωθεί η οδός τους. Και ποταπότητα δε θα φυλάξω στην καρδιά μου, και δε θα ακουστούν από το στόμα μου μωρίες και άνομη δολιότητα και απάτες και ψεύδη δε θα βρεθούν στα χείλη μου, αλλά ο καρπός της αγιότητας (θα είναι) στη γλώσσα μου και βδελυγμίες δε θα βρεθούν σ' αυτήν. Για να νμνήσω θα ανοίξω το στόμα μου, και τις αγαθοεργίες του Θεού θα διηγείται η γλώσσα μου διαρκώς, και την ανομία των ανδρών μέχρι να λήξει η παράβασή τους. Κενά λόγια θα αποτρέψω από τα χείλη μου ακαθαρσίες και διαστροφές από τη γνώση της καρδιάς μου. Με βουλή σοφίας θα αποκρύψω γνώση, και με φρόνηση γνώσης θα προστατέψω [την ομήγυρη] με σταθερό όριο, για να φυλάσσει πιστότητα και ισχυρή κρίση κατά τη δικαιοσύνη του Θεού. Θα απ[ποδ]ίδω το πρόσταγμα με το σχοινί των καιρών και θα ασκώ αλήθεια και κρίση δίκαιη φιλανθρωπία προς τους ταπεινούς και ενίσχυση των χειρών για τους [λιγόψυχους, για να διδάξω] στους πλανώμενους με το πνεύμα φρόνηση και για να συνετίσω αυτούς που γογγύζουν για διδασκαλίες· για να απαντήσω ταπεινά μπροστά σ' αυτούς που επαίρονται κατά το πνεύμα και με πνεύμα συντριμμένο προς τους άνδρες της αδικίας που τείνουν το δάκτυλο και λαλούν άνομα και ζηλεύουν πλούτο». Βλ. IQS 10, 19 - 11, 2a. Για τή μτφρ. βλ. Γ. Γρατσέα - Σ. Αγουρίδη, *ό.π.*, σσ. 92 - 93.

²⁴⁴ Εκτός από τό χειρόγραφο «*Εγγ. Πειθ.*», όλο τό περιεχόμενο του «*Πολέμου τών υιών του φωτός κατά τών υιών του σκότους*» (IQM) θεμελιώνεται στην έννοια του δυϊσμού. Τό ίδιο συμβαίνει και σε άλλα χειρόγραφα, όπως τό «*Υπόμνημα στον Άββακούμ*», IQpH (μέ τόν «*Διδάσκαλο τής δικαιοσύνης*» και τόν «*Άσεβή Ίερέα*», τούς σκληρούς Κιτιείς και τούς άθώους λαούς πού καταπέζουν), στό κείμενο τών «*Ύμνων Ευχαριστίας*», IQH (μέ τόν Θεό και τόν ποιητή τών ύμνων, Σύ=Θεός και έγώ=ύμνογράφος, αλλά και άλλος δυϊσμός μεταξύ του γράφοντος και τών έχθρών του, έγώ και εκείνοι).

Ἑσσαιῶν²⁴⁵. Ἡ ἔννοια τοῦ δυαλισμοῦ ἦταν διάχυτη στή διδασκαλία τοῦ καθημερινοῦ τρόπου ζωῆς τῶν μελῶν²⁴⁶, μέ διακρίσεις «καθαροῦ» καί «ἀκάθαρτου»²⁴⁷, «καλοῦ» καί «κακοῦ», «πιστότητας» καί «ἐνοχῆς», «εὐσέβειας» καί «ἀσέβειας», «Διδάσκαλου δικαιοσύνης» καί «ἀσεβοῦς ἱερέως», «ψεύδους» καί «ἀλήθειας», «καλοῦ πνεύματος» καί «κακοῦ πνεύματος», «υἰῶν τοῦ φωτός» καί «υἰῶν τοῦ σκότους», κ.ἄ.

Ἀξιόλογο, ἐπίσης, γιά τήν ἀσκητική παιδεία τῶν Ἑσσαιῶν θεωρεῖται τό τμήμα ἐκεῖνο τοῦ «Κανονισμοῦ τῆς Σύναξης», τό ὁποῖο περιγράφει τίς σχετικές διατάξεις, τίς κριτικές διαδικασίες καί τόν τρόπο ἀσκητικῆς ἐκπαίδευσης τῶν νέων ἀνάλογα μέ τήν ἡλικία, καθώς καί τήν προώθησή τους στίς διάφορες ὑπηρεσίες τῆς κοινότητος²⁴⁸.

Εἶναι ἀπαραίτητο νά ἐπισημανθεῖ ὅτι δέν θά εἶναι εὐκρινῆς ὁ καθορισμός τῶν συγκεκριμένων παιδαγωγικῶν παραμέτρων, οἱ ὁποῖες

²⁴⁵ Ἐκτός τῶν Ἑσσαιῶν, ἡ ἔννοια τοῦ δυαλισμοῦ ἐκφράζεται πολύ συχνά στά βιβλικά κείμενα καί ἦταν γνωστή σέ ὅλο τόν ἀρχαῖο κόσμον Ἀνατολῆς καί Δύσης. Βλ. U. Bianchi, *Il dualismo religioso*, Roma 1958· F. Nötscher, *Zur Theol. Terminologie der Qumran - Texte*, Bonn 1956, σσ. 79 - 133.

²⁴⁶ Βλ. Elisha, Qimron, "Dualism in the Essene Communities", στό J. H. Charlesworth (ἐκδ.), *The Bible and the Dead Sea Scrolls*, The Princeton Symposium on the Dead Sea Scrolls, Baylor University Press, Waco, Tx, 2006, τ. 2, 195 - 202.

²⁴⁷ Στό «Ἐγγ. Πειθ.» σχετικά μέ τήν ἀντίληψη περί καθαροῦ καί ἀκάθαρτου στούς κανόνες πειθαρχίας τῶν μελῶν ἀναφέρεται ὅτι: «ο ἄνδρας δε του οποίου το πνεῦμα ταλαντεύεται ἀπό το θεσμό της κοινότητος, ὥστε νά ἀπιστήσῃ στήν ἀλήθεια καί νά περπατήσῃ μέ σκληρότητα τῆς καρδιάς του, ἀν ἐπιστρέψῃ, θά τιμωρηθῇ δύο ἔτη. Κατά το πρῶτο ἔτος δε θά ἐγγίσει τήν καθαρότητα τῶν μελῶν, κατά δε το δεῦτερο δε θά ἐγγίσει το ποτό τῶν μελῶν καί θά καθίσει πίσω ἀπό ὅλους τοὺς ἀνδρες τῆς κοινότητος». Βλ. 1QS 7, 18b - 20· Γιά τή μτφρ. βλ. Γ. Γρατσέα - Σ. Αγουρίδη, ὅ.π., σ. 86.

²⁴⁸ «Καί αὐτή (εἶναι) ἡ τάξη γιά ὅλες τίς ομάδες τῆς ομήγυρης, γιά κάθε αὐτόχθονα στο Ἰσραήλ. Καί ἀπό τα χρόνια τῆς νεότητάς του [θα διδάσκει (κάποιος) αὐτόν στο βιβλίον του Χαγώ. Καί ἀνάλογα μέ τήν ἡλικία του θα τον νουθετεῖ στίς διατάξεις τῆς διαθήκης καί θα ἀναλαμβάνει τήν] ἐκ[παί]δυσή του στίς ἐντολές τους (γιά) δέκα χρόνια. [Αν] προχωρεῖ καλά καί (φθάνει) [σε ἡλικία] εἴκοσι ἐτώ[ν] θα περῶ[ν] [στούς] ἀπογραφόμενους, γιά νά εἰσέρχεται στόν κλήρον μέσα στήν οἰκογένειά του, ὥστε νά ἀνήκει στήν ομήγυ[ρη] τῆς αγιότητος. Καί δε θά [πλησιάζει] σε γυναίκα γιά νά τή γνωρίσει μέ τή συγκοίμηση, ἐκτός ἀν ἔχει συμπληρώσει εἴκο[σι] ἔτη, ὅταν αὐτός γνωρίζει [ἀγαθό] καί κακό. Καί ἔπειτα θά ἀναλαμβάνει νά φέρνει ὡς μάρτυρα ἐπάνω του τίς ἐντολές του νόμου, γιά νά παίρνει θέση στήν ἀκρόαση τῶν ἐντολῶν. Καί ὅταν τελειώνει καί (εἶναι) ἡλικίας εικοσιπέντε ἐτῶν, θά ἐρχεται νά παίρ[νει] θέση στίς κρηπίδες τῆς ομήγυρης τῆς αγιότητος, γιά νά τελει τήν υπηρεσία τῆς ομήγυρης. Καί (ὅταν εἶναι) ἡλικίας τριάντα ἐτῶν, θά προσέρχεται νά διεξάγει δίκη καί νά ἐκφέρει κρίση καί νά παίρνει θέση μέ τοὺς ἀρχηγούς τῶν χιλιάδων τοῦ Ἰσραήλ, κοντά στοὺς ἡγέτες τῶν ἑκατοντάδων, στοὺς ἡγέτες τῶν πεν[τη]κοντάδων, [στοὺς ἡγέτες] τῶν δεκάδων, στοὺς κριτές καί στοὺς ἐπάρχους κατά τίς φυλές τους σε ὅλες τίς οἰκογένειές τους, [κατά τήν ἐντολή] τῶν υἰῶν τοῦ [Ααρ]ῶν, τῶν ἱερέων καί ὅλων τῶν ἀρχηγῶν τῶν πατριῶν τῆς ομήγυρης, (στούς) οποιούς πέφτει ὁ κλήρος νά κατέχουν θέ[ση] στίς (ιερές) υπηρεσίες καί ἐξέρχονται καί νά εἰσέρχονται μπροστά στήν ομήγυρη. Καί σύμφωνα πρὸς τή σύνεσή του καθώς καί τήν τελείωση τῆς οδοῦ του θά περιζῶνει τή μέση του γιά τή στάση του, γιά νά ἐκτελεῖ τήν υπηρεσία του ἔργου του ἀνάμεσα στοὺς ἀδελφούς. [Εἶ]τε πολύ εἴτε λίγο (εἶναι) [ο ενας πιο πάνω] ἀπό τόν ἄλλο, θά τιμῶν κάθε ἄνδρα πιο πολύ ἀπό τόν σύντροφό του». Βλ. 1QSa 1, 6 - 18· Γιά τή μτφρ. βλ. Γ. Γρατσέα - Σ. Αγουρίδη, ὅ.π., σ. 98.

άφορουν στον τρόπο διδασχής τών Έσσαίων, άν προηγουμένως δέν κατανοηθούν μέ έπάρκεια ό σκοπός σύστασης και ό χαρακτήρας όργάνωσης και δράσης τής έξεταζόμενης ομάδας. Και έπειδή ό σκοπός έδώ είναι:

- «ή διάσωση μιās ιερής και μακραίωνης παράδοσης», ή όποία, ένώ είναι ή βασική τροφός του φρονήματος του Έουδαϊκού έθνους, καταστρέφεται άχάριστα από τά ίδια τά παιδιά της, και
- «ή άναγκαία άνάπλαση ενός ιερού κατάλοιπου», τό όποιο μέ τήν άυστηρή άσκητική έκπαίδευση και πνευματική άναζωπύρωση του θά πρωταγωνιστούσε ως ή μικρά ζύμη που θά ένοποιούσε και θά έσωζε όλον τον Έσραήλ,

εύκολα κατανοούμε τίς παιδαγωγικές κατευθύνσεις διαμόρφωσης μιās άυστηρής και όλοκληρωμένης άσκητικής διδασχής. Μιās ένιαίας διδασχής, ή όποία μέσα από τή διήκουσα έννοια ενός έντονου δυϊσμού -άντιπαραθέτοντας συνεχώς τό καλό και τό κακό στις καρδιές και τή ζωή τών μελών τής κοινότητας- θά κατόρθωνε νά φθάσει μέ έπιτυχία στό σκοπό. Μιās χαρισματικής και άποκαλυπτικής διδασκαλίας, ή όποία θά λειτουργούσε για:

- τήν άριστη εκπαίδευση κραταίωσης ήθικου και δύναμης τών «έκλεγμένων» από τον Θεό «υίων του φωτός», τών μελλοντικών μαχητών, οι όποιοι θά πολεμούσαν στό πλευρό Του στην έσχατη παγκόσμια μάχη ένάντια στην άσέβεια, και
- τή μεγαλειώδη προσπάθεια έπίτευξης ενός αιώνιου πόθου, που δέν ήταν άλλος από τή έσχατολογική άποκατάσταση τής δόξας του Όνόματος του Θεού μέσα από τή θριαμβευτική κυριαρχία τών γνήσιων παιδιών Του, του έθνους του Έσραήλ.

Έτσι, μετά από αυτήν τή συνοπτική παρουσίαση του σκοπού και του προορισμού τής έσσαϊκής ομάδας κατανοείται βαθύτερα ή ουσία του πνευματικού φρονήματος, αλλά και ό παιδευτικός χαρακτήρας τής άσκητικής διδασκαλίας της. Άντιλαμβανόμαστε καλύτερα τώρα, τήν άναγκαιότητα όλης αυτής τής εκπαιδευτικής προσπάθειας για μεθοδευμένη έπιφόρτιση μεγάλων και ιστορικών ευθυνών στα πρόσωπα κάθε ήλικίας, στη σχετικά μικρή κοινότητα τών 4000 περίπου μελών. Έ καλλιέργεια «βέβαιης ύπόσχεσης» από μέρους του Θεού για προσφορά μεγάλης ένίσχυσης στην έσχατη παγκόσμια

παρεμβολή προς επίτευξη τής ποθούμενης τελικής κάθαρσης, προκειμένου να τελεσφορήσει νικηφόρα ο αγώνας υπέρ των «*υίων του φωτός*», δημιουργούσε χρεωστικές ευθύνες και μεγάλες προσδοκίες θριαμβικής δόξας στους Έσσαίους. Και έτσι μέσα από αυτά τὰ ένθουσιώδη, ποθούμενα και ιερά όράματα αναδύθηκαν και συμπλέχθηκαν πλήθη δοξαστικών μύθων, άσκητικών παραινέσεων, έγκρατευτικών και κοινοτικών διατάξεων, όπως και αυτοδημιούργητες συλλογές διδακτικών λόγων, εύχαριστήριων ύμνων, λατρευτικών παραδόσεων και ιερών νουθεσιών. Μέσα από αυτές τίς έπιμελημένες προσπάθειες κατηχήσεις ολοκληρωτικού τύπου, δημιουργήθηκε μία ανάλογη τεράστια δεξαμενή σκέψης και ένα πλούσιο διδακτικό ύλικό για άσκητική μάθηση, ώστε να καλύπτεται κάθε διανοητική, προσωπική, κοινωνική, σωματική και ψυχολογική ανάγκη εκάστου διά βίου εκπαιδευόμενου μέλους, μέσα σέ αυτήν τή φαινομενικά «*έκλεκτή*», «*άρχαία*», «*παραδοσιακή*» και «*σωτηριολογικά χρυσμένη*» κοινότητα.

A.5 Ἡ λατρευτική ζωή τῶν μελῶν τῆς κοινότητος τῶν Ἑσσαίων

Ἐρευνώντας τὴν ὄντολογικὴ σημασία τῆς λατρευτικῆς παραμέτρου στὶς ἀσκητικὲς κοινότητες τῶν Ἑσσαίων, ἰδιαίτερα ἐκείνης τοῦ Κουμράν ἡ ὁποία αὐτοχαρακτηρίζεται ὡς ΤΠ' (=ὄμιλος, κοινωνία, ἔνωση ἀνθρώπων)²⁴⁹, διαπιστώνουμε ὅτι πρόκειται γιὰ τὸ πρωταγωνιστικὸ θέμα στὴν καθόλου διαβίωση τῶν μελῶν. Δὲν ὑπάρχει καμία πτυχή στὸν τρόπο τῆς προσωπικῆς καὶ κοινοτικῆς ζωῆς τους, ἡ ὁποία θὰ μπορούσε νὰ διαφύγει ἀπὸ τὴν ἄμεση ἀναφορὰ στοῦ θεϊκοῦ σχέδιο σωτηρίας τοῦ ἀνθρώπου καὶ νὰ μὴ προσβλέπει ἀποκλειστικὰ στὴ λατρεία τοῦ Θεοῦ. Ἐκτός ἀπὸ τὶς ἐπίσημες ἐόρτιες ἐκδηλώσεις λατρείας, ἡ συνεχῆ ἀναφορὰ στοῦ Ὄνομα τοῦ Θεοῦ συναντάται παντοῦ, μέσα σὲ κάθε λόγο, κίνηση καὶ ἔργο τοῦ ἡμερήσιου προγράμματός τους. Στὴν ἐργασία, τὴν τράπεζα, τὴν ψυχαγωγία, τὴν ἐνδυμασία, τὴ διατροφή, τὶς Συνάξεις καὶ Συνελεύσεις, τὶς διαπροσωπικὲς σχέσεις, τὴν ἐσωτερικὴ ζωή, παντοῦ καὶ πάντα, μέσα ἀπὸ ὅλες τὶς συμπεριφορὲς ὑπάρχει ἔντονα παρούσα ἡ κεντρικὴ ἀναφορὰ στοῦ Θεοῦ. Θὰ μπορούσαμε, λοιπόν, νὰ

²⁴⁹ [Ἡ συχνότατη χρῆση τοῦ ὀρου -περισσότερες ἀπὸ 100 φορές- δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ ἀποτελεῖ δείκτη τῆς σπουδαιότητάς του καὶ νὰ ἐρεθίζει τὴν περιέργεια τῶν ἐιδικῶν. Παρόλα αὐτὰ, τόσο τὸ νόημά του ὅσο καὶ οἱ βαθύτερες θεολογικὲς του προεκτάσεις δὲν ἔχουν τύχει ἔως τώρα τῆς προσοχῆς καὶ τῆς ἐνδελεχοῦς μελέτης που κατὰ τὴν θέασή μας του ἀξίζει... θα ἐπιχειρήσουμε νὰ δείξουμε πῶς ὁ ὀρος ΤΠ' συνιστᾷ γνήσιο *terminus technicus* καὶ πῶς μια διαφορετικὴ προσέγγισή του, στὶς διάφορες διαστάσεις καὶ χρήσεις του, μπορεῖ νὰ κρύβει, ἀλλὰ καὶ νὰ ὑπονοεῖ, κάποιες ἀπὸ τὶς πυρηνικότερες ὀψεις τῆς θεολογίας τῶν κοινοβιατῶν τοῦ Κουμράν. Μιας θεολογίας που στρέφεται γύρω ἀπὸ τὴν Παρουσία τοῦ Θεοῦ καὶ λαμβάνει σάρκα καὶ ὀστά δια τῶν καθαρὰ μυστικῶν τύπου λειτουργικῶν στοιχείων που ἀνιχνεύονται τόσο στα Ἀσματα γιὰ τὸ ὀλοκαύτωμα τοῦ Σαββάτου (Αὐτὰ ἔχουν διασωθεῖ σὲ θραυσματικὴ μορφή καὶ ὀκτῶ στὸν ἀριθμὸ "4Q400 - 7". Ἐνα ἄλλο θραῦσμα ἄσματος βρέθηκε στο σπήλαιο II καὶ ἓνα στο φρούριο τῆς Μασάντα, γραμμένο σὲ Ἡρωδιανὴ γραφή), ὅσο καὶ σὲ ἄλλα καθαρὰ λειτουργικὰ κείμενα. Ἐτσι, δια τῆς παρουσιάσεως κάποιων ἰδιαίτατων στοιχείων τῆς ΤΠ', σὲ σχέση με ἄλλα γιὰ τὴν ἱεραγγελικὴ καὶ ναοικὴ φύση αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν Παρουσία τοῦ Θεοῦ στὴν κοινότητα, μπορεῖ νὰ δειχθεῖ πῶς τόσο ὁ ἀναμφιβόλως μέγας *Gershom Scholem*, ὅσο καὶ ὁ ἔγκριτος *Peter Schäfer*, ἔσφαλλαν ὅταν ὁ μεν προσπέρασε βιαστικὰ τὸ ζήτημα τῆς μυστικῆς θεολογίας καὶ ἱεροπραξίας σὲ χειρόγραφα τοῦ Κουμράν καὶ ὁ δε τὸ ὑποβάθμισε σὲ ἀπαράδεκτο -τουλάχιστον, κατὰ τὴν ἄποψή μας- βαθμὸ. Κατὰ τὴν προσέγγιση που νιοθετεῖται ἐδῶ, ἡ ΤΠ' ἀποτελεῖ σαφὲς πρόταγμα θεανθρώπινης κοινωνίας καὶ θεολογικὸ κολοφῶνα πολλῶν συναφῶν παραδόσεων που ἀναπτύχθηκαν κατὰ τὴν περίοδο του δευτέρου ναοῦ. Μπορεῖ δε νὰ ἀποτελεῖ ἐξέλιξη ἄλλων, ὀπως ἐκείνη γιὰ τὴν «κοινότητα Ἰσραήλ», ἡ καὶ ἄμεσο πρόγονο ἢ τροφοδότῃ γιὰ τὴν ἐμφάνιση σημαντικῶν ἰδεῶν καὶ συμβόλων στὴν πρώιμη χριστιανικὴ περίοδο, ὀπως αὐτὸ τῆς *Εκκλησίας*]. Βλ. Κ. Θ. Ζάρρα, *Ἡ Yahad* (ΤΠ') ὡς ἁγιοποιημένος καὶ ἀληθινὸς Ἰσραήλ: Στοιχεῖα μυστικῆς ἱεροπραξίας καὶ ἡ Παρουσία τοῦ Θεοῦ σὲ χειρόγραφα τοῦ Κουμράν, ὀ.π.

υποστηρίζουμε ότι η ζωή των Έσσαίων -έτσι όπως φαίνεται από τα κείμενα και τους οίκισμούς τους- ήταν μία άσκητική κοινοβιακή ζωή κατ' έξοχήν λατρευτική, με απόλυτη προσωπική αναφορά στο θέλημα του Θεού, στην ύπηρεσία του μεγάλου σχεδίου Του για τή δίκαιη πορεία του κόσμου και τήν αιώνια αποκατάσταση τής δόξας Του Ὀνόματός Του.

Σέ ένα πλήθος χειρογράφων, πού άφορούν στίς έσσαϊκές κοινότητες, υπάρχει τεράστιος αριθμός πληροφοριών σχετικά με τή λατρεία του Θεού, οι όποιες συνίστανται σε άπλές αναφορές ή συλλογές εύλογιών, ψαλμών, ύμνων και άλλων προσευχών. Όλα τά στοιχεία μαρτυρούν μία ιδιαίτατα λατρευτική άτμόσφαιρα με έντονη μεταφυσική συνείδηση και καθολική θρησκευτική διδαχή σε κάθε πτυχή του μοντέλου άσκητικής ζωής των μελών. Και έπειδή, είναι τεράστιος και διάσπαρτος ό όγκος των σχετικών στοιχείων, θά αναφερθούμε στά πύ άντιπροσωπευτικά κείμενα. Ειδικότερα, στά κείμενα των χειρογράφων:

- «*Συλλογή εύλογιών*» (1QSb).
- «*Λόγοι προς τόν Θεό*», «*Ψαλμός θριάμβου*», «*Εύλογίες και Κατάρες*», «*Ύμνος έπιστροφής από τή μάχη*» και «*Ύμνος των υιών του φωτός*», (άπό τό χειρόγραφο: «*Πόλεμος των υιών του φωτός κατά των υιών του σκότους*», 1QM).
- «*Τό Χειρόγραφο του Ναού*» (11Q Temple). Και
- στίς διάφορες λατρευτικές Συνάξεις, Προσευχές, Ύμνους, Ψαλμούς και Έξορκισμούς.

Ἡ «*Συλλογή των Εύλογιών*» (1QSb)²⁵⁰

Ἡ «*Συλλογή των Εύλογιών*» συμπληρώνει τόν «*Κανονισμό τής Σύναξης*» (1Qsa). Πρόκειται για ένα κείμενο πού πιθανόν γράφτηκε τήν έποχή του «*Διδασκάλου τής δικαιοσύνης*», ό όποιος ως ήγέτης των Έσσαίων, μαζί με τή ξεχωρισμένη έσσαϊκή κοινότητα, θά εύλογήσει²⁵¹ τελικά όλον τόν

²⁵⁰ Ἡ «*Συλλογή Εύλογιών*» σώζεται σε ένα μόνο αντίγραφο, άποτελείται από 130 στίχους, βρέθηκε στο πρώτο σπήλαιο και δέ βρίσκεται σε καλή κατάσταση. Βλ. Δημήτρη Καϊμάκη, *ό.π.*, σσ. 69 - 70.

²⁵¹ «*Λόγοι ευλογίας, Ο Διδάσκαλος θα ευλογήσει τους φοβούμενους το Θεό και τηρούντες το θέλημά Του, τους φυλάσσοντες τις εντολές Του, και τους πιστούς στην αγία Του (Διαθήκη), και τους περιπατούντες με τελειότητα [σ' όλες τις οδούς] της [αληθείας] Του· αυτούς που*

ένσωματωμένο λαό του Ἰσραήλ²⁵². Στή «*Συλλογή τῶν Εὐλογιῶν*» ὑπάρχει ἐσχατολογική ἀναφορά εὐλογίας²⁵³ πρὸς τὸν Ἀρχιερέα Ἀαρών²⁵⁴. Τὸ περιεχόμενο τοῦ συγκεκριμένου χειρογράφου ἀφορᾶ σὲ λόγους εὐλογίας, οἱ ὁποῖοι διακρίνονται σὲ τέσσερις ὁμάδες: στήν «*εὐλογία τῶν πιστῶν*», τὴν «*εὐλογία τοῦ Ἀρχιερέα*», τὴν «*εὐλογία ἐπὶ τῶν ἱερέων*» καὶ «*τὴν εὐλογία τοῦ Ἀρχηγοῦ τῆς Κοινότητος*». Γενικά, γίνεται λόγος γιὰ πίστη τῆς κοινότητος καὶ προσδοκώμενη πεποιθήση μελλοντικῆς ἔνωσης τῶν μελῶν τῆς μέ τούς ἀγγέλους²⁵⁵.

Αὐτός διάλεξε γιὰ μια αἰώνια διαθήκη που θα διαρκέσει δια παντός. [Ο Κύριος] ἀς σας [εὐλογήσει ἀπὸ το κατοικητήριο της αγιότητάς Του] ἀς ανοίξει γιὰ χάρη σας ἀπὸ τον οὐρανὸ αἰώνια πηγὴ που δε θα στερεῦει. Ἀς σας ἀξιώσει με κάθε [ουράνια] εὐλογία ἀς σας διδάξει τὴ γνώση των Ἁγίων (αγγέλων)! Ἀς ανοίξει γιὰ σας τὴν αἰώνια [πηγὴ· ἀς μὴ στερῆσει τὰ ὕδατα τῆς ζωῆς ἀπὸ] αὐτοὺς που διψοῦν!». Βλ. 1QSb 1, 1 - 4· Γιά τὴ μπφρ. βλ. Γ. Γρατσέα - Σ. Αγουρίδη, ὅ.π., σ. 100.

²⁵² «Ο Διδάσκαλος θα εὐλογήσει τὸν Ἀρχηγὸ τῆς κοινότητος... καὶ θα ανανεώσει γι' αὐτὸν τὴ Διαθήκη τῆς κοινότητος ὥστε νὰ ἐδραιώσει τὸ βασίλειο τοῦ λαοῦ Του διαπαντός, [γιὰ νὰ κρίνει τὸ φτωχὸ με δικαιοσύνη καὶ] νὰ ἀπονέμει τὸ δίκαιο με [ισότητά στους καταπιεσμένους] τῆς γῆς, καὶ γιὰ νὰ περιπατεῖ με τελειότητα ἐνώπιόν του σ' ὅλες τὶς ὁδοὺς [τῆς ἀληθείας], καὶ γιὰ νὰ στερεώσει τὴν αγία Του Διαθήκη κατὰ τὸν καιρὸ τῆς θλίψεως ἐκείνων που ἀναζητοῦν τὸ Θεό. Ο Κύριος ἀς σε ἀνυψώσει σὲ αἰώνια ὕψη, καὶ σαν οχυρωμένο πύργο πάνω σὲ ψηλὸ τεῖχος! Σύντριψε τοὺς λαοὺς με τὴ δύναμη τὸν χειρὶ σου καὶ κατὰστρεψε τὴ γῆ με τὸ σκῆπτρο σου· φέρε θάνατο στους ἀσεβεῖς με τὴν πνοὴ των χειλιῶν σου! [Ἀς ἐπιδαφιλεύσει πάνω σου τὸ πνεῦμα βουλής] καὶ αἰώνια ἰσχύ, τὸ πνεῦμα τῆς γνώσης καὶ τοῦ φόβου τοῦ Θεοῦ· ἡ δικαιοσύνη ἀς ζῶνει τὴ μέση σου καὶ τὰ νεφρὰ σου ἀς εἶναι περιζωσμένα [με πιστότητα]! Ἀς κάνει τὰ κέρατά σου ἀπὸ σίδηρο καὶ τὶς σπλές σου ἀπὸ ορείχαλκο· ἀς ἀνατινάζεσαι σαν νεαρός ταύρος [κι ἀς καταπατεῖς τοὺς λαοὺς σαν λάσπη στους δρόμους! Γιατί ὁ Θεὸς σε στερέωσε ὡς τὸ σκῆπτρο. Οἱ ἄρχοντες... καὶ οἱ βασιλιάδες των ἐθνῶν θα σε νηρητήσουν. Αὐτὸς θα σε δυναμώσει με τὸ ἅγιό Του ὄνομα καὶ θα γίνεις ὡς] λέων· καὶ δεν θα καθίσεις ἡσυχος μέχρις ὅτου καταβροχθίσεις τὴ λεία που κανεῖς δεν θα γλυτώσει». Βλ. 1QSb 5, 20 - 28· Γιά τὴ μπφρ. βλ. Γ. Γρατσέα - Σ. Αγουρίδη, ὅ.π., σσ. 104 - 105.

²⁵³ «Ἀς υψώσει ὁ Κύριος τὸ πρόσωπό Του πρὸς Σε· [ἀς εὐαρεστηθεῖ ἀπὸ τὴν] εὐωδία [των θυσιῶν σου]! Ἀς ἐπιδοκιμάσει [ὄλους] αὐτοὺς που κάθονται στο ἱερα[τικὸ σου...] ἀς συγκεντρώσει ὅλες μαζί τὶς ἀγιές σου προσφορές, καὶ στον [καιρὸ του]... ὅλο τὸ σπέρμα σου! Ἀς υψώσει τὸ πρόσωπό Του πρὸς ὅλη τὴ συναγωγὴ σου! Ἀς θέσει ἐπὶ τῆς κεφαλῆς σου [διάδημα]... πρὸς [αἰώνια] δόξα ἀς ἀγιάσει τὸ σπέρμα σου με δόξα χωρὶς τέλος! Ἀς σου χαρίσει αἰώνια [εἰρήνη]... Ἀς τὸν συνοδεύσει με τοὺς ἀγγέλους... Ἀς πολεμήσει [ἐπικεφαλῆς των] χιλιάδων Σου [μέχρις ὅτου ἡ γενεὰ του ψεύδους φτάσει στο τέλος]... [νὰ κάνει νὰ σκῆψουν] πολλοὶ λαοὶ ἐνώπιόν σου... ὅλα τὰ πλοῦτη τὸν κόσμον... Γιατί ὁ Θεὸς ἐστερέωσε ὅλα τὰ θεμέλιά του... Αὐτὸς ἀς θέσει τὸ θεμέλιο τῆς εἰρήνης σου δια παντός!». Βλ. 1QSb 3, 1 - 21· Γιά τὴ μπφρ. βλ. Γ. Γρατσέα - Σ. Αγουρίδη, ὅ.π., σ. 103.

²⁵⁴ [...] «τὸν ὁποῖο πολλοὶ ἐρευνῆτες δέχονται ὡς πρόσωπο τελειῶς διάφορο ἀπὸ τὸν ἱερέα Διδάσκαλο τῆς Δικαιοσύνης, ὅταν με τὴν ἀνάσταση κατὰ τὰ ἐσχάτα ἐπανεέλθει, ἐνῶ ἄλλοι (βλ. π.χ. John Allegro, *The Dead Sea Scrolls, Pelican Book, A376*, σελ. 149 - 153) ταυτίζουν τὰ δύο αὐτὰ πρόσωπα». Βλ. Γ. Γρατσέα - Σ. Αγουρίδη, ὅ.π., σ. 103.

²⁵⁵ «Ἀς εἰστε σεις ὡς Ἄγγελοι τοῦ Προσώπου τοῦ κατοικητηρίου τῆς Ἀγιότητος πρὸς δόξα τοῦ Θεοῦ των [στρατιῶν]... Ἀς παρασταθεῖτε σὴν λειτουργία τοῦ Ναοῦ τῆς Βασιλείας καὶ ἀς ἀποφασίσετε μαζί με τοὺς Ἄγγελους τοῦ Προσώπου, ἀπὸ συμφώνου με [τοὺς Ἁγίους] (αγγέλους) γιὰ τελεῦτητους αἰῶνες καὶ γιὰ καιρὸ χωρὶς τέλος· γιατί ὅλες οἱ κρίσεις Του εἶναι [ἀλήθεια]! Ἀς σας ἀγιάσει μεταξύ τοῦ λαοῦ του, καὶ ἀς σας κάνει [αἰώνιο] φῶς γιὰ νὰ φωτίζετε τὸν κόσμον με γνώση καὶ νὰ λαμπρύνετε τὸ πρόσωπο τῆς Συναγωγῆς [με σοφία]! Ἀς σας καθαγιάσει εἰς τὸ Ἅγιο των Ἁγίων! Γιατί σεις ξεχωριστήκατε γι' Αὐτὸν καὶ θα δοξάσετε

«Λόγοι πρὸς τὸν Θεό», «Ψαλμός θριάμβου», «Εὐλογίες καὶ Κατάρξεις», «Ἕγνος ἐπιστροφῆς ἀπὸ τῆ μάχη», «Ἕγνος τῶν υἱῶν τοῦ φωτός» (ἀπὸ τὸ χειρόγραφο: «Πόλεμος τῶν υἱῶν τοῦ φωτός κατὰ τῶν υἱῶν τοῦ σκότους», 1QM)

Οἱ «Λόγοι πρὸς τὸν Θεό» εἶναι μία ἱκετευτικὴ προσευχὴ, ἡ ὁποία ἀρχίζει μὲ εὐμενιστικὲς ἀναφορὲς στὰ μεγαλεῖα τῆς δημιουργίας καὶ τὴν προστασία τοῦ «ἐκλεκτοῦ» Ἰσραήλ²⁵⁶. Πρόκειται γιὰ ἕνα προσευχητικὸ κείμενο, τὸ ὁποῖο περιγράφει τὴν ἱστορικὴ συνδρομὴ τῆς βοήθειας τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν λαὸ Του καὶ ἐκφράζει τὴν ἀπόλυτη ἐμπιστοσύνη τῶν Ἰσραηλίων πρὸς τὴ δύναμή Του, ὅπως καὶ τὴ βεβαιότητα τῆς καταβολῆς τῶν λαῶν τῶν ἀσεβῶν μὲ τὴν ἐπερχόμενη νίκη τοῦ Ἰσραήλ²⁵⁷. Στὴ συνέχεια ἀκολουθεῖ λόγος, ὁ ὁποῖος ἀναφέρεται στὴν ταυτοποίηση τῶν δύο θελήσεων:

- τῆς θέλησης τῶν «ἐκλεκτῶν υἱῶν τοῦ φωτός» γιὰ πόλεμο ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν τοῦ λαοῦ, καὶ
- τοῦ θελήματος τοῦ Θεοῦ²⁵⁸.

το ὄνομά Του καὶ τὴν Ἁγιότητά Του». Βλ. 1QSb 4, 24b - 27· Γιὰ τὴ μτφρ. βλ. Γ. Γρατσέα - Σ. Αγουρίδη, ὅ.π., σ. 104.

²⁵⁶ «(Σκεπτόμαστε) ποῖος εἶναι ὁμοῖός σου, Θεέ του Ἰσραήλ, στον οὐρανό καὶ στη γη, που μπορεῖ να κάμει ὅμοια πρὸς τα μεγάλα ἔργα σου καὶ πρὸς τὴ δύναμή σου τὴν ἰσχυρή; Καὶ ποῖος εἶναι ὁμοῖος πρὸς τὸ λαὸ σου, τὸν Ἰσραήλ, που τὸν διάλεξες ἀπὸ ὅλους τοὺς λαοὺς τῆς γῆς; Λαὸ διαθήκης ἁγίων, που ἔχει διδαχθεῖ τὸ Νόμο, που ἔχει ἀποκτήσει σύνεση, που ἀκούει τὴν ἔνδοξη φωνὴ καὶ βλέπει ἁγίους ἀγγέλους, που ἔχει ἀνοιχτά τα αὐτιά καὶ ἀκούει μυστήρια... ὁ ὁποῖος ἀπλώσες τὸ στερέωμα, τὴ στρατιὰ τῶν φωστήρων, τὸ κράτος τῶν πνευμάτων καὶ τὸ κράτος τῶν ἁγίων, τὸ θησαυρὸ τῶν ἐν[δοξο]... τῶν νεφῶν. Ἐδημιούργησες τὴ γῆ καὶ τὰ ὄρια τῶν διαιρέσεών τῆς. [Συδημιούργησες τοὺς καρπούς] στὴν ἔρημο καὶ στὴν πεδινὴ γῆ καὶ κάθε βλάστηση, τὴν περιοχὴ τῶν θαλασσῶν καὶ τὶς δεξαμενές (τὶς πηγές) τῶν ποταμῶν καὶ τὴν καταβόθρα τῶν ἀβύσσων, τὰ ζωντανὰ ὄντα καὶ τὰ πετούμενα, τὴ μορφή του ἀνθρώπου... τὴ σύγχυση τῶν γλωσσῶν καὶ τὴ διαίρεση τῶν λαῶν, τὴ διαμονὴ τῶν φυλῶν καὶ τὴ διαμονὴ τῶν χωρῶν... τὶς ἁγίες γιορτές, τὶς ἐποχές τῶν ἐτῶν καὶ περιόδους αἰώνιες... Ἀυτὰ τα γνωρίζουμε ἀπὸ τὴ σοφία σου, ἡ ὁποία... στὴν προσευχὴ μας...». Βλ. 1QM 10, 8b - 18· Γιὰ τὴ μτφρ. βλ. Γ. Γρατσέα - Σ. Αγουρίδη, ὅ.π., σ. 123.

²⁵⁷ «Ἀλλὰ ἀντίθετα δικός σου εἶναι ὁ πόλεμος καὶ με τὴ δύναμη τοῦ χεριού σου στὸ ἔδαφος βρῖσκονται ἄταφα τὰ πώματά τους. Καὶ τὸν Γολιάθ ἀπὸ τὴ Γαδ, ἄνδρα ἰσχυρὸ στὴ δύναμη, συνέθλιψες με τὸ χέρι τοῦ Δαβὶδ τοῦ δούλου σου, γιατί εἶχε ἐμπιστοσύνη στὸ ὄνομά σου τὸ μεγάλο καὶ ὄχι στὸ ξίφος ἢ τὸ δόρυ, γιατί δικός σου εἶναι ὁ πόλεμος καὶ τοὺς Φιλισταίους ταπεινώσες πολλές φορές με τὸ ἅγιο ὄνομά σου. Ἐπίσης, με τὸ χέρι τῶν βασιλέων μας μας ἔσωσες πολλές φορές ἐνεκα τῆς εὐσπλαχνίας σου καὶ ὄχι ἐνεκα τῶν ἔργων μας, που πράξαμε πρὸς τὸ κακό, οὔτε ἐνεκα τῶν πράξεών μας, με τὶς ὁποῖες αμαρτήσαμε». Βλ. 1QM 11, 1 - 4a· Γιὰ τὴ μτφρ. βλ. Γ. Γρατσέα - Σ. Αγουρίδη, ὅ.π., σ. 123.

²⁵⁸ Μάλιστα ἐπισημαίνεται ἰδιαίτερα ὅτι «δικός σου εἶναι ὁ πόλεμος καὶ ἀπὸ σένα (προέρχεται) ἡ δύναμη καὶ δὲν ἀνήκει σε μας. Οὔτε ἡ δύναμή μας οὔτε ἡ δύναμη τῶν χειρῶν μας ἔκαμε δυνατὰ ἔργα, ἀλλὰ με τὴν ἰσχύ σου καὶ τὴ δύναμή σου τὴ μεγάλη ὁ[πως] μας ἀνάγγειλες ἀπὸ

Ἡ ἐπίκληση γιά βοήθεια στούς «*Λόγους πρὸς τὸν Θεό*» τελειώνει μέ ἀκόμη μία προσπάθεια ταυτοποίησης τοῦ σκοποῦ ὑπαρξῆς (τῆς συνένωσης, συστράτευσης καί ἔσχατης νίκης) τοῦ «*ἱεροῦ κατάλοιπου*» τοῦ Ἰσραήλ, μέ τὰ τάγματα τῶν ἀγγέλων²⁵⁹.

Ὁ «*Ψαλμός τοῦ θριάμβου*» εἶναι μία μικρή, ἀλλά δυνατή καί προτρεπτική προσευχή, ἡ ὁποία ἐκφράζει τὴ βέβαιη προσδοκία τοῦ ἐσσαικοῦ λαοῦ γιά ὅλα αὐτὰ πού θά ἐπιτελέσει ἡ ἐρχόμενη τιμωρία καί κάθαρση τοῦ Θεοῦ στά ἔθνη τῆς γῆς. Μέσα ἀπό μία ἔντονα ἐορταστική ἀτμόσφαιρα περιγράφεται ὁ ἐπερχόμενος θρίαμβος καί ἡ ἐπικράτηση τῆς βασιλείας τοῦ Ἰσραήλ²⁶⁰. Οἱ «*Εὐλογίες*» καί οἱ «*Κατάρεις*» ἀναφέρονται στούς «*ἱερεῖς*»,

αρχαία εποχή, λέγοντας: “Ἐνα ἀστρο θα ανατείλει ἀπὸ τον Ἰακώβ κι ἕνα σκήπτρο θα ἀναστηθεῖ ἀπὸ τον Ἰσραήλ και θα συντριψέι τους κροτάφους της Μωάβ και θα διασκορπίσει ὅλους τους υἱούς Σηθ και θα κατεβεί ἀπὸ τον Ἰακώβ και θα καταστρέψει τό υπόλοιπο (κάθε) πόλης, ο εχθρός θα περιέλθει στην κυριαρχία του και ο Ἰσραήλ θα ἐπιτελέσει μεγάλα πράγματα”. Με το χέρι των χρισμένων σου και των οραματιστῶν ἀνάγγειλες σε μας τα καθορισμένα γεγονότα, τις ἐπο[χές] των πολέμων του χειροῦ σου, για να δοξαστεῖς κατὰ των εχθρῶν σου, ὅταν θα πέφτουν οἱ ορδές του Βελιάλ, τα ἐφτά ἔθνη της ματαιότητος με το χέρι των φτωχῶν της λύτρωσής σου, [με τη δύναμη], την ἀνταπόδοση, με τη θαυμαστή ἰσχύ, για να ἀνοιξεις την ἐλπίδα στην καρδιά αυτῶν που ἔχασαν το θάρρος τους». Βλ. 1QM 11, 4b - 9a· Γιά τὴ μτφρ. βλ. Γ. Γρατσέα - Σ. Αγουρίδη, ὄ.π., σσ. 123 - 124.

²⁵⁹ «Γιατί ἕνα πλῆθος ἁγίων ὑπάρχει κοντά σου στους οὐρανοὺς και στρατιές ἀγγέλων στο ἅγιο σου κατοικητήριο, για να νημ[νοῦν] το ὄνομά σου. Και τους ἐκλεκτοὺς του ἁγίου λαοῦ τοποθέτησες κοντά σου [στον οἶκο σου και το βιβλίο των ὀνομάτων ὄλων των στρατιῶν τους εἶναι κοντά σου στο ἅγιο σου κατοικητήριο και πλῆ]θος ἁγί[ων] στην ἐνδοξή σου κατοικία. Οικτιρομῶς, εὐλογίες [σε χιλιάδες] και τη διαθήκη ειρήνης χάραξες γι’ αυτούς με γραφιάδες ζωής, για να βασιλέψουν για ὅλους τους χρόνους της αἰωνιότητος και για να ἐτοιμάσεις τις στρα[τιές των ἐκκλη]κτῶν κατὰ τις χιλιάδες τους και τις μυριάδες τους μαζί με τους ἁγίους σου [και τη στρατιά] των ἀγγέλων σου, για να ἐνισχύσεις το χέρι κατὰ τον πόλεμο [και να ἐξολοθρεύσεις] τους ἐπαναστάτες της γῆς με την ἀπονομή της κρίσης σου, ἐνῶ ο λαός των ἐκλεκτῶν του οὐρανοῦ θα εἶναι [ο θριαμβευτής]... Οἱ δυνά[μεις] της στρατιᾶς των ἀγγέλων εἶναι μεταξύ ἐκείνων που παρασκευάστηκαν για πόλεμο για μας και ο δυνατός στον πόλεμο εἶναι στην Κοινότητά μας και ἡ στρατιά των πνευμάτων τους συνοδεύει τα βήματά μας και οἱ ἰπτεῖς [μας εἶναι σαν] τα σύννεφα και σαν συννεφάκια δροσογόνα, για να καλύψουν τη γῆ και σαν ἰσχυρή θύελλα, για να πλύνει με την κρίση κάθε βλάστησή της». Βλ. 1QM 12, 1 - 9a· Γιά τὴ μτφρ. βλ. Γ. Γρατσέα - Σ. Αγουρίδη, ὄ.π., σσ. 124 - 125.

²⁶⁰ «Σήκω δυνατέ, ἀιχμαλώτισε τους ἀιχμαλώτους σου, ἐνδοξε, και πάρε τα λάφυρά τους, ἐσύ που κάνεις θαυμάσια. Βάλε το χέρι σου στον τράχηλο των εχθρῶν σου και το πόδι σου στα πτώματα των νεκρῶν. Σύντριψε τα ἔθνη, αυτούς που σε θλίβουν, και το ξίφος ἀς καταφάγει τη σάρκα την ἀμαρτωλή. Γέμισε τη χώρα σου με δόξα και την κληρονομία σου με εὐλογία. Πλῆθος ζῶν (βρίσκειται) στην κληρονομία σου, ἀργυρος και χρυσός και λίθοι πολύτιμοι στα ἀνάκτορά σου. Σιών, χαίρε πάρα πολύ και πρόβαλε τα χαρούμενα τραγούδια, Ἰερουσαλήμ και ἀλαλάξατε ἀπὸ χαρά ὅλες οἱ πόλεις της Ἰουδαίας. Ἀνοιξε τις πύ[λεις σου] αἰώνια για να φέρουν σε σένα τα πλοῦτη των ἐθνῶν και οἱ βασιλιάδες τους να σε ὑπηρετοῦν και ἡ σε προσκυνοῦν αυτοί που σε καταπιέζουν και οἱ χώρα [των ποδιῶν σου] θα γλείφουν. Θυγατέρες του λαοῦ μου φωνάξτε με χαρούμενη φωνή, στολιστεῖτε με πολύτιμα στολίδια και κυβερνάτε τα βασιλεία [των λαῶν] [γιατί στο Θεό του Ἰσραήλ ἀνήκει ἡ βασιλεία] για να βασιλέψει ο Ἰσραήλ αἰώνια». Βλ. 1QM 12, 9b - 15· Γιά τὴ μτφρ. βλ. Γ. Γρατσέα - Σ. Αγουρίδη, ὄ.π., σσ. 125 - 126.

στούς «λευίτες» και σέ όλους τούς «πρεσβύτερους» τής παράταξης²⁶¹. Ὁ «Ἕγνος τής ἐπιστροφῆς» περιγράφει τήν ἀτμόσφαιρα τής ἐπιστροφῆς τῶν «υἱῶν τοῦ φωτός» ἀπό τή μάχη καί τήν ὑμνησί τους τήν ἐπόμενη μέρα πρὸς τόν Θεό²⁶². Τέλος, ὁ «Ἕγμος τῶν υἱῶν τοῦ φωτός», οἱ ὁποῖοι ψάλλουν ξανά ἐπινίκιους ὕμνους ἔχει ἴδιο ἐννοιολογικό περιεχόμενο μέ τόν «Ψαλμό τοῦ θριάμβου»²⁶³.

Τό «Χειρόγραφο τοῦ Ναοῦ» (11Q Temple)

Τό «Χειρόγραφο τοῦ Ναοῦ» (11Q Temple), τό ὁποῖο ὀνομάστηκε καί «χειρόγραφο τοῦ Νόμου» (B. Z. Wacholder) ἢ «χειρόγραφο τής Torah» (11Q Torah), εἶναι τό ἐπιμηκέστερο ἀπό ὅλα τά κείμενα, πού βρέθηκαν στήν ἔρημο τοῦ Κουμράν, ἄν καί κάποιοι ὑποστηρίζουν ὅτι δέν πρόκειται γιά ἔργο τής συγκεκριμένης ἐσσαϊκῆς κοινότητος²⁶⁴. Ὁ πρῶτος ἄνθρωπος πού ἀσχολήθηκε μέ τήν προσπάθεια ἐπισήμανσης τοῦ χειρογράφου, ὁ ὁποῖος τό βρῆκε, τό μελέτησε καί γιά πρώτη φορά τό δημοσίευσε, ἦταν ὁ πανεπιστημιακός

²⁶¹ Οἱ ὁποῖοι «θα εὐλογήσουν (=θα υμνήσουν) ἀπό τή θέση τους το Θεό του Ισραήλ καί ὅλα τα ἔργα τής πιστότητάς του καί θα καταραστούν ἐκεῖ τον Βελιάλ καί ὅλα τα πνεύματα τής μερίδας του». Βλ. 1QM 13, 1 - 17. Γιά τή μπφρ. βλ. Γ. Γρατσέα - Σ. Αγουρίδη, ὅ.π., σσ. 126 - 127.

²⁶² «Ὅταν θα φεύγουν ἀπό τούς νεκρούς γιά να ἔλθουν στο στρατόπεδο, θα ψάλλουν με χαρά ὅλοι τους τον ὕμνο τής ἐπιστροφῆς. Το πρωί (τὴν ἐπόμενη μέρα) θα πλύνουν τα ρούχα τους καί θα ξεπλυθοῦν ἀπό το αἷμα των ἐνοχῶν πωμάτων καί θα ἐπιστρέψουν στη θέση τους, ὅπου στεκόντανε, ὅπου ἦταν τοποθετημένοι, ἐκεῖ στη γραμμὴ πρὶν πέσουν οἱ νεκροὶ των ἐχθρῶν. Καί θα εὐλογήσουν ἐκεῖ ὅλοι τους το Θεό του Ισραήλ, καί θα υμνήσουν το ὄνομά του ὅλοι τους με χαρούμενη φωνή καί θα ἀποκριθοῦν καί θα πουν. Εὐλογημένος ἀς εἶναι ὁ Θεός του Ισραήλ, ὁ ὁποῖος διαφύλαξε το ἔλεος κατὰ τὴ διαθήκη του καί (ἔθεσε) ὀρισμένους χρόνους γιά σωτηρία του λαοῦ τής λύτρωσῆς του... Ἐμεῖς ὁμως ὁ λαός τής αγιότητάς σου γιά τα ἔργα τής πιστότητάς σου υμνοῦμε το ὄνομά σου καί τις πράξεις σου τις μεγάλες, ἀνυμνοῦμε [τὴ δόξα σου, σε ὅλους] τους χρόνους καί τους καιροὺς τους αἰώνιους των καθορισμένων πράξεων ἀπὸ τὴν παρέλευση τής ἡμέρας καί τής νύκτας καί τὴν παρέλευση τής ἡμέρας καί τής νύκτας καί τὴν παρέλευση του βραδινοῦ καί του πρωινοῦ, γιάτὶ μεγάλο εἶναι [το σχέδιο τής δόξας] σου καί τα θαυμάσιά σου μυστήρια εἶναι στα ὑψη (τους οὐρανοὺς) ὥστε [να υψώνεις] πρὸς τον εαυτό σου ἀπὸ τὴ σκόνη καί να κατατροπώνεις τους ἀγγέλους. Σήκω, σήκω, Θεέ των ἀγγέλων, σηκώσου στη δύναμή σου, (βασιλιά των βασιλιάδων), ὅλοι οἱ υἱοὶ του σκότους καί το φῶς τής μεγαλοπρέπειάς σου... του Ἄδου θα καίει, γιά να κατακάψει...». Βλ. 1QM 14, 1- 18. Γιά τὴ μπφρ. βλ. Γ. Γρατσέα - Σ. Αγουρίδη, ὅ.π., σσ. 127 - 128.

²⁶³ 1QM 19, 1 - 8. Παράβαλε καί 1QM 12, 9b - 15. Βλ. ὅ.π., σσ. 133 - 134 καί σσ. 125 - 126.

²⁶⁴ Ὁ Stegemann ὑποστηρίζει ὅτι τό κείμενο θεωρεῖται προέκταση τής «Πεντατεύχου», δηλαδή, ὡς τό 6^ο βιβλίον τοῦ Νόμου καί ὅτι προέρχεται ἀπὸ ἱερατικούς κύκλους, οἱ ὁποῖοι εἶχαν ζήσει κατὰ τά μέσα τοῦ 5^{ου} π.Χ. αἰ. Ἀποτελεῖται ἀπὸ δεκαεννέα κομμάτια περγαμινῆς καί ἔχει 66 στήλες, ἐνῶ ὑπάρχει καί μία ἐπιπλέον ἄγραφη. Τό συνολικὸ μήκος τοῦ χειρογράφου εἶναι 8,75 μέτρα. Βλ. H. Stegemann, *The Library of Qumran*, Leiden, N.Y. Köln, 1998.

καθηγητής και στρατηγός Y. Yadin²⁶⁵. Στο περιεχόμενο του κειμένου κυριαρχεί σέ πρώτο ένικό πρόσωπο ο λόγος του Θεού με διατάξεις, οι οποίες δίδουν την εντύπωση της άπευθείας έκφορας από τό στόμα Του²⁶⁶.

Διάφορες λατρευτικές Συνάξεις, Προσευχές, Ύμνοι, Ψαλμοί και Έξορκισμοί

Υπάρχει πλήθος λατρευτικών κειμένων καταχωρημένων στά διάφορα νεοευρεθέντα χειρόγραφα, τά όποία παρέχουν πληροφορίες για τίς λατρευτικές Συνάξεις, τίς προσευχές, τούς ύμνους, τούς ψαλμούς, αλλά και για κάποιους έξορκισμούς.

Πιό συγκεκριμένα, στήν ένότητα τών λατρευτικών Συνάξεων αναφέρουμε τά δύο χειρόγραφα 4Q 325 και 4Q 326, τά όποία καταγράφουν τίς ιερατικές λειτουργίες τών Σαββάτων, τών πρώτων ήμερών τών μηνών και τών έορτών του «ήλιακου ήμερολογίου». Ειδική αναφορά γίνεται στήν «έορτή του προσφερόμενου ξύλου» (4Q 325), ή όποία δέ βρίσκεται στά περισσότερα ήμερολογιακά έργα τής κοινότητας και είναι μία ιερατική λειτουργία²⁶⁷. Υπάρχουν και άλλες δύο έξωβιβλικές έορτές, ή «έορτή του έλαιου» και ή «έορτή του οίνου» σέ ένα ήμερολογιακό κείμενο ονομαζόμενο «Σάββατα και Έορτές του Έτους» (4Q 327), τό όποιο αναφέρεται στίς έορτές τών Σαββάτων και όλόκληρου του ήλιακου έτους. Για τίς τρεις αυτές (έξωβιβλικές) έορτές γίνεται επίσης λόγος στό «Χειρόγραφο του Ναού», αλλά και στή «Λειτουργία» (4Q 409). Η «Λειτουργία» είναι ένα ακόμη λατρευτικό κείμενο, τό όποιο -έκτός από τίς έξωβιβλικές έορτές τών πρώτων καρπών του οίνου, του έλαιου και του προσφερόμενου ξύλου- αναφέρει και άλλες παραδοσιακές έορτές όπως ήταν ή «έορτή τών Έβδομάδων ή τής Πεντηκοστής», «του μνημοσύνου», «του έξιλασμού» και «της υπαίθριας άγοράς». Στο χειρόγραφο 4Q 328 βρίσκεται και άλλη μία ιερατική λειτουργία, ή όποία αναφέρεται στήν

²⁶⁵ Βλ. Y. Yadin, «The Temple Scroll», τ. I-III+IIIa, και M. R. Lehmann, «The Temple Scroll as a Source of Sectarian Halakhah», *RQ* 9 (1977 - 78), 579 - 587, Jerusalem 1983.

²⁶⁶ [Όταν εισέλθεις στη γη που σου δίνω, που θα κατακτήσεις και θα κατοικήσεις εκεί, και όταν πεις «Θέλω ένα βασιλιά πάνω από μένα, όπως όλα τα έθνη που είναι γύρω μου», θα μπορέσεις να βάλεις ένα βασιλιά στο κεφάλι σου, θα τον διαλέξω όμως εγώ. Έναν από τους αδελφούς σου θα βάλεις βασιλιά από πάνω σου· όχι έναν ξένο από πάνω σου, που δεν είναι αδελφός σου]. Βλ. 11Q Temple 56, 12· Για τή μτφρ. βλ. Γ. Γρατσέα - Σ. Αγουρίδη, *ό.π.*, σ. 164.

²⁶⁷ Βλ. M. Wise, M. Abegg, E. Cook, *ό.π.*, σσ. 317 - 318.

άλλαγή των τεσσάρων τρίμηνων εποχών. Επίσης, στο κείμενο 4Q 414 γίνεται λόγος για «βαπτισματική λειτουργία», ή οποία πρέπει να ήταν ένα τυπικό βάπτισματος ή νήψης που διαβαζόταν κατά τους προαναφερθέντες έξαγνιστικούς καθαρισμούς με ύδωρ. Άλλα και στο 4Q 502 υπάρχει η «εύχαριστιακή λειτουργία» από μέρους της Κοινότητας για όλα όσα ο Θεός προσφέρει στους ανθρώπους. Σε διάφορα άλλα κείμενα των χειρογράφων βρίσκονται:

- Οί «Ύμνοι εύχαριστίας» (1QH, 4Q 427 - 432), οί όποιοί αποτελούν μία συλλογή εύχαριστήριων ύμνων μέ κύριο χαρακτηριστικό τήν επαναλαμβανόμενη εισαγωγική φράση «Εύχαριστώ σοι, Κύριε ό Θεός» ή «Εύλογητός εί, Κύριε ό Θεός»²⁶⁸.
- Οί «Ύμνοι για τή θυσία του Σαββάτου» (4Q 400 - 407, 11Q 17) που άπαγγέλλονταν κατά τή διάρκεια τής θυσίας κάθε Σάββατο. Τό περιεχόμενο των ύμνων έχει δυσνόητες φράσεις και μυστηριακές έννοιες. Πρόκειται για τήν εισαγωγή των πιστών στα μυστήρια ενός άγγελικού ιερατείου ενώ οί ύμνοι ώθούν στην ένωση των μελών μέ τούς άγγέλους²⁶⁹. Τά συγκεκριμένα χειρόγραφα είναι σημαντικά για τή μελέτη του Ίουδαιϊκού μυστικισμού.
- Οί «Λόγοι των Ουρανίων Φωστήρων» (4Q 504 - 506) άφορούν σε μία συλλογή ποικίλων προσευχών²⁷⁰, ενώ ό όρος «ουράνιοι φωστήρες» αναφέρεται όχι στα ουράνια σώματα, αλλά στους «ιερείς» τής κοινότητας που φέρουν τό φώς του Θεού. Και

²⁶⁸ Υπολογίζεται ότι τό πρωτότυπο κείμενο είχε 50 περίπου ύμνους, ενώ σώζονται 20. Σύμφωνα μέ τόν Α. Dupont Sommer ένας από αυτούς τούς τελευταίους αναφέρεται στη γέννηση του Μεσσία. Βλ. «Ό ύμνος τής Γεννήσεως του Μεσσία. Μετά κριτικήν άποκατάστασιν (1QH 3, 6-18). Είσαγωγή, μτφρ, σημειώσεις υπό Θεοδώρου Γ. Κιρκασίου», Γρ. Παλ. 68, σσ. 69 - 86.

²⁶⁹ «Υπάρχει μεγάλη ποικιλία ουράνιων όντων, που ρόλος τους είναι η λατρεία του Θεού. Κάθε άγγελικό πλάσμα μιλά διαφορετική γλώσσα και είναι προικισμένο με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά. Ό,τι συμβαίνει στη γη είναι θολή αντανάκλαση αυτής τής μεγαλύτερης και έσχατης πραγματικότητας, στην οποία τα μέλη τής κοινότητας επιθυμούν να ενταχθούν». Βλ. Δημήτρη Καϊμάκη, ό.π., σ. 95· Μ. Wise, Μ. Abegg, Ε. Cook, ό.π., σ. 365· Μ. Siebeck, *The Dead Sea Scrolls, Hebrew, Aramaic and Greek Texts with English Translations*, τ. 4B, Tübingen, Louisville 1991, σσ. 16 - 137.

²⁷⁰ Μ. Baillet, «Un recueil liturgique de Qumran, Grotte A. "Les paroles des lumineux"», *RB* 68, 1961, σσ. 195 - 250.

- άλλες συλλογές «Καθημερινών προσευχών» (4Q 503) για τή «Σωτηρία» (4Q 503), «Συγγώρεση» (4Q 393) και «Λατρεία» (4Q 408).

Ἐπίσης συναντάμε «Εὐχαριστιακούς ὕμνους» (4Q 443), «Ἐορταστικές προσευχές» (1Q 34, 1Q 34bis, 4Q 507 - 509) καί τούς «Ψαλμούς τοῦ Ἰησοῦ» (4Q 378 - 4Q 379), οἱ ὁποῖοι ἀποτελοῦνται ἀπό δύο χειρόγραφα μέ πλήθος λόγων, προσευχών καί ὕμνων²⁷¹.

Ὅσον ἀφορᾶ στήν περίπτωση προσευχών πού περιέχουν ἐξορκισμούς συναντάμε στά κείμενα:

- τῶν «Ἵμνων τοῦ Σοφοῦ» (4Q 510 - 511)²⁷². πρόκειται γιά ὕμνους πού προστατεύουν τούς πιστούς ἀπό τά κακά πνεύματα,
- τοῦ «Ἐξορκισμοῦ» (4Q 560), ὁ ὁποῖος εἶναι ἀπόσπασμα ἔργου μέ μαγικές ρήσεις γιά ἐπιπλοκές στή γέννα, γιά δαίμονες, γιά ἀσθένειες καί ἐφιάλτες, καί
- τῶν «Ἵμνων γιά νά διασκορπιστοῦν οἱ δαίμονες» (11Q 11), πού διάβαζαν οἱ Κουμράνοι γιά νά προστατεύονται ἀπό τά κακά πνεύματα.

Τέλος, ἀναφερόμαστε σέ ἓνα ἰδιαίτερο χειρόγραφο πού εἶναι ἀφιερωμένο στούς «ὕμνους γιά τή θυσία τοῦ Σαββάτου». Πρόκειται γιά ἓνα λατρευτικό κείμενο, τό ὁποῖο ἀποτελεῖται ἀπό δεκατρεῖς ἐνότητες μέ ὕμνους πού ἀναφέρονται μία γιά κάθε ἓνα ἀπό τά δεκατρία πρῶτα Σάββατα τοῦ ἔτους. Οἱ συγκεκριμένοι ὕμνοι προσφέρουν πολύτιμες πληροφορίες, ἐπειδή περιγράφουν τήν οὐράνια λειτουργία, τήν ὁποία ἐπιτελοῦν οἱ ἄγγελοι ὡς ἱερεῖς στό ναό τοῦ οὐρανοῦ. Τό κείμενο αὐτό ἐπειδή περιγράφει τή λατρεία τοῦ Σαββάτου ὡς λατρευτική προσφορά ἀπό τούς ὕμνους τῶν ἀγγέλων ἔγινε γνωστό μέ τόν τίτλο «ἀγγελική λειτουργία»²⁷³.

²⁷¹ Βλ. Δημήτρη Καϊμάκη, *ὁ.π.*, σσ. 90 - 91.

²⁷² Πρῶτος ἐξέδωσε τό χειρόγραφο ὁ M. Ballet στή σειρά *Discoveries in the Judaean desert*, τ. 7, Oxford 1982.

²⁷³ Τόν τίτλο «ἀγγελική λειτουργία» ἔδωσε στό χειρόγραφο ὁ J. Strugnell, «The Angelic Liturgy at Qumran - 4Q Serek Sirot Olat Hassabat», *SVT* 7, 1960, σσ. 318 - 345. Βλ. καί ἄρθρο Δημήτρη Καϊμάκη, «Ἡ Ἀγγελική Λειτουργία του Κουμράν», *ΔΒΜ*, τόμος 23⁹⁵, Ιούλιος - Δεκέμβριος 2005, Ἔτος 33, εκδ. Ἄρτος Ζωῆς, σ. 175.

Από τὰ λατρευτικά κείμενα διαπιστώνουμε ὅτι ἡ ἀναφορά πρὸς τὸν Θεὸ στὴν καθόλου ζωὴ τῶν Ἑσσαίων ἦταν πανταχοῦ παρούσα. Δέν ὑπῆρχε πτυχὴ στὴν κοινοτικὴ ἢ προσωπικὴ ζωὴ τους, ἡ ὁποία βρισκόταν ἐκτὸς λατρείας. Μάλιστα, σύμφωνα μὲ τὴν αὐστηρὴ θεοκρατικὴ ἀντίληψη πού παρέλαβαν ἀπὸ τοὺς προπάτορές τους, γιὰ κάθε ἐνέργειά τους ὡς κεντρικὸ σημεῖο ἀναφορᾶς εἶχαν Τὸν Ἕνα καὶ Μοναδικὸ Θεὸ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ὡς Δημιουργὸ καὶ Κυρίαρχο ὅλου τοῦ κόσμου. Δέν ὑπῆρχε πτυχὴ στό ἀσκητικὸ μοντέλο ζωῆς τους πού νὰ μὴν ἔχει λατρευτικὴ κίνηση καὶ ἀνάλογη ἀναφορά πρὸς Αὐτόν. Σέ ἓνα πλῆθος χειρογράφων ὑπάρχουν πληροφορίες σχετικὲς μὲ τὴ ζηλωτικὴ λατρευτικὴ συμπεριφορὰ τους, οἱ ὁποῖες συνίστανται σέ ἀπλὲς ἀναφορές, συλλογές εὐλογιῶν, ψαλμῶν, ὕμνων καὶ ἄλλων ποικίλων προσευχῶν.

Ἄξιο παράδοξης προσοχῆς στὴ λατρευτικὴ συμπεριφορὰ τῶν μελῶν εἶναι ὅτι, ὅταν ἀναφέρονταν προσευχητικὰ στὸν Θεὸ καὶ τὴν κρίση Του²⁷⁴, ἀναγνώριζαν τὴν ἀναξιότητά τους²⁷⁵ -παρὰ τὴν τιμητικὴ ἐκλογή τους ὡς «*ιεροῦ κατάλοιπου*»- καὶ στέκονταν μὲ συναίσθηση ἀμαρτωλότητας μπροστὰ στό δικό Του ἔλεος καὶ μεγαλειό²⁷⁶. Ἡ ιδιόμορφη αὐτὴ στάση πνευματικῆς ἐνοχῆς καὶ αὐτογνωσίας τῶν ἐλαττωμάτων καὶ ἀτελειῶν τους ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, πρὶν ἀκόμη ἐμφανιστεῖ ἡ Χριστιανικὴ περίοδος τοῦ εὐαγγελικοῦ μηνύματος μὲ τὴν περὶ ταπεινώσεως καὶ αὐτομεμψίας ἀντίληψη, προβληματίζει τὸν ἀναγνώστη τῶν σχετικῶν ἀποσπασμάτων, ὡς πρὸς τὴν ἔκφραση τέτοιου εἶδους ἐνοχικῆς ὁμολογίας.

²⁷⁴ [Και τὴν κρίση Του θα δηλώσω κατὰ τὶς ἀνομίαις μου τὰ δε παραπτώματά μου (θα εἶναι) μπροστὰ στα μάτια μου ὡς διάταγμα χαραγμένο. Καὶ στο Θεὸ θα πῶ «δικαιοσύνη μου», καὶ στον Ὑψιστο «θεμέλιο ἀγαθοῦ μου βρῶση γνώσεως καὶ πηγὴ αγιότητος, ὕψος δόξας καὶ δύναμη ὅλων σε αἰῶνια μεγαλειότητα»]. Βλ. 1QS 10, 11b - 13· Γιὰ τὴ μτφρ. βλ. Γ. Γρατσέα - Σ. Αγουρίδη, ὅ.π., σ. 92.

²⁷⁵ «Ἀλλὰ ἐγὼ (ἀνήκω) σε ἀσεβεῖς ἀνθρώπους καὶ σε ομήγυρη ἀνομῆς σάρκας· οἱ ἀνομίαις μου, ἡ παράβασή μου, ἡ ἀμαρτία μου καθὼς καὶ ἡ διαστροφὴ τῆς καρδιάς μου (ἀνήκουν) στη συνάθροιση τῶν σκουλικιῶν καὶ (σε) κείνους πον περιπατοῦν στο σκοτάδι». Βλ. 1QS 11, 9 - 10a· Γιὰ τὴ μτφρ. βλ. Γ. Γρατσέα - Σ. Αγουρίδη, ὅ.π., σ. 94.

²⁷⁶ «Με τοὺς οἰκτιροῦς Του με πλησίασε καὶ με τὰ ἐλέη Του θα φέρει τὴ δικαιοσύνη μου. Με τὴν ἀληθινὴ Του δικαιοσύνη θα με δικαιώσει, καὶ με τὸ πλῆθος τῆς ἀγαθότητάς Του θα συγχωρήσει ὅλες τὶς ἀνομίαις μου, καὶ με τὴ δικαιοσύνη Του θα με καθαρῶσει ἀπὸ τὴν ἀκαθαρσία τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἀπὸ τὴν ἀμαρτία τῶν υἱῶν τοῦ ἀνθρώπου, γιὰ νὰ δοξολογῶ τὸ Θεὸ γιὰ τὴ δικαιοσύνη Του καὶ τὸν Ὑψιστο γιὰ τὴ μεγαλειότητά Του». Βλ. 1QS 11, 13b - 15· Γιὰ τὴ μτφρ. βλ. Γ. Γρατσέα - Σ. Αγουρίδη, ὅ.π., σ. 94.

Άπό τά όσα προηγήθηκαν συμπεραίνουμε ότι οί Έσσαίοι, ώς άσκητική κοινότητα μέ έσχατολογική κοσμοθεωριακή τοποθέτηση άνήκουν στά άσκητικά μοντέλα πού άφορούν σέ αυστηρού τύπου κλειστές θρησκευτικές ομάδες, οί όποιες θεσμοποιώντας τήν ουτοπία καταλήγουν σέ θεοκρατικές σέκτες. Αυτό άναδύεται ξεκάθαρα μέσα άπό τή φορτισμένη άτμόσφαιρα τής άκρoίας έθνοφυλετικής Ίουδαϊκής παράδοσης καί φανατικής παλαιοδιαθηκικής διδαχής τους. Ο φονταμενταλιστικός τρόπος οργάνωσης καί πνευματικής δράσης τών μελών τους χαρακτηρίζει τόν ξεχωριστά στρατοπαιδευτικό τρόπο συμπεριφοράς πού κυριαρχεί στήν κοινοβιακή ζωή τους. Οί Έσσαίοι θεωρούν έλιτιστικά τούς έαυτούς τους ώς ένα μοναδικό, καθαρó καί γνήσιο άντιπροσωπευτικό είδος άνθρώπων, ώς τό «έκλεκτό» καί «χρισμένο» άπό τόν Θεό «ιερό κατάλοιπο» τών πλασμάτων Του στή γή. Προσπαθούν, λοιπόν, έκ πεποιθήσεως, νά άγωνίζονται ψυχικά καί σωματικά γιά νά μένουν άμόλυντοι, άφού συμμετέχουν δυό φορές τήν ήμέρα σέ ψυχρούς ύδάτινους καθαρούς. Αισθάνονται θεικά έξαγνισμένοι καί προετοιμάζονται διαρκώς γιά τή μεγάλη μάχη τών έσχάτων καιρών πού έρχεται. Είμαι προορισμένοι γιά νά λυτρώσουν μέ θριαμβική νίκη τό γένος τους. Έπειδή, λοιπόν, έχουν «άνωθεν» έντολή γιά τήν ιερή άποστολή τους είμαι χρεωστικά άναγκασμένοι -προκειμένου νά παραμείνουν γνήσιοι φύλακες τών έπαγγελιών του Θεού στό Ίουδαϊκό γένος- νά είμαι πολύ έπιφυλακτικοί έως καχύποπτοι, καί άμυντικοί έως έχθρικοί πρós όποιον θεωρείται ξένος καί έπιβουλεύεται τόν ιερό σκοπό τους. Αυτό, όμως, συμβαίνει όχι μόνο πρós τούς έθνικούς, πού τούς θεωρούν έκ καταγωγής ειδωλολάτρες, αλλά καί πρós όλους τούς έκτός τής έσσαϊκής ομάδας Ίουδαίους, οί όποιοι άν καί φυλετικά άνήκουν σέ αυτούς παρασύρθηκαν άπό διάφορα «πνεύματα πλάνης» καί έξέπεσαν πνευματικά.

Οί μή θεικά χρισμένοι έκ τών όμοεθνών τους -δηλαδή τό μεγαλύτερο μέρος του Ίσραηλιτικού λαού πού δέν άνήκει στήν ομάδα τών Έσσαίων-, έπειδή βρίσκονται σέ μεγάλη πνευματική έκπτωση, δέ συνειδητοποιούν τή σωτήρια άναγκαιότητα νά ξεχωρίσουν άπό τήν παρακμακή κατάσταση πού έπικρατεί στήν έπίσημη Ίουδαϊκή κοινωνία καί νά ένωθούν μαζί τους. Γιά τόν λόγο αυτό, όλοι οί μή άνήκοντες στήν κοινότητά τους θεωρούνται έχθροί, προδότες καί άχάριστοι άπέναντι του Θεού. Οί Έσσαίοι θεωρούν τούς έκτός

αὐτῶν Ἰουδαίους πλανεμένους καί ἐθνικά διεστραμμένους. Τούς κατακρίνουν ὡς πωρωμένους ἀπό τήν ἄθλια θρησκευτική ἐκκοσμίκευση πού ἐπικρατοῦσε ἐπίσημα πλέον στή μολυσμένη, ἐπαίσχυντη, εἰδωλοποιημένη καί ἐξελληνισμένη κοινωνία τοῦ Ἰσραήλ. Πιστεύουν ὅτι τό κακό προοδεύει, ἐπειδή αὐτοί πού κατέχουν τά μεγάλα καί ὑψηλά ἀξιώματα ἔχουν διαστραφεῖ συνειδησιακά, ἀλλοιώνοντας τά νοήματα τοῦ Νόμου καί τῶν Γραφῶν παρασύροντας ἔτσι καί τόν λαό. Ὁ Ἰσραήλ δέν ἔχει αὐθεντική πνευματική καθαρότητα, ὅπως αὐτοί, καί δέν κατανοεῖ τίς ἐσχατολογικές αἰτίες ἀναγκαστικῆς ἀποτείχισης τῆς ἐσσαϊκῆς ομάδας ἀπό τό εἰδωλολατρικό καί ἐξελληνισμένο φρόνημα τῶν ὁμοεθνῶν τους. Ἔχει τόσο πολύ ἀπατηθεῖ, ἐκκοσμηθεῖ καί ἀπομακρυνθεῖ ἀπό τήν ὀρθή ἐρμηνεία τοῦ Μωσαϊκοῦ Νόμου, ὥστε δέν ἀντιλαμβάνεται πλέον τήν προδοτική καί αὐτοκαταστροφική συμπεριφορά του, τήν ἱερή ἀποστολή του γιά διαφύλαξη καί συνέχιση τῆς ἀρχαίας Ἰουδαϊκῆς παράδοσης πρὸς ὅλα τά ἔθνη. Οἱ Ἑσσαῖοι εἶναι ἐχθρικοί πρὸς τούς ἀλλόφυλους καί ἐθνικούς, οἱ ὁποῖοι ἐξ ἀρχῆς βρίσκονται μακριά ἀπό τήν ἀλήθεια τοῦ Θεοῦ καί ἔτσι δέν ὑπάρχει ἐλπίδα σωτηρίας γιά αὐτούς. Τό χειρότερο πού τούς καταμαρτυροῦν εἶναι ὅτι μέ τίς ἀντίθεες θεωρήσεις καί εἰδωλολατρικές συμπεριφορές τους παρέσυραν τούς ἀδελφούς τους Ἰουδαίους.

Ἡ ἀδελφότητα τῶν Ἑσσαίων μέσα ἀπό τήν ὀργανωμένη λειτουργική δομή της, παρουσιάζεται ὡς μία ἐξαιρετικά δραστήρια κοινότητα, κλιμακωμένη συγκεντρωτικά μέ αὐστηρή ἱεραρχία, φανατική ἰδεολογική θεώρηση καί ἐλιτιστική ἐσωστρέφεια, μέ ἀδημοσίευτα καί καλά κρυμμένα ὀνόματα μελῶν, ἰδιαίτερα αὐτῶν πού κατέχουν τίς ὑψηλότερες θέσεις. Ὅσον ἀφορᾷ στόν τρόπο ἐρμηνείας τῶν Γραφῶν οἱ Ἑσσαῖοι, ξεχωρίζουν γιά τή ζηλωτική προσκόλλησή τους στό γράμμα τοῦ Νόμου, τίς πολύ αὐστηρές θέσεις καί ἀκραίες τυπικές συμπεριφορές τους, κυρίως ὅμως γιά τήν ἀλληγορική ἀπόκρυψη ἐννοιῶν μέσα ἀπό δυσνόητους συμβολισμούς στά ἱερά κείμενα τῆς κοινότητας. Λόγω δέ αὐτοῦ τοῦ σκόπιμα μεθοδολογικοῦ καί ἀλληγορικοῦ τρόπου γραφῆς στά κουμρανικά χειρόγραφα, δέν εἶναι εὐκόλη ἡ ἀποκωδικοποίηση καί κατανόηση τῶν περισσοτέρων ἐννοιῶν. Συνήθως μέσα ἀπό συμβολικές ἐρμηνείες καί ἀγγελολογίες ἀναφέρονται στά δραματικά παρόντα καί τά θριαμβικά μέλλοντα, τά ὁποῖα, ὅπως πιστεύουν μέ

βεβαιότητα, θά οδηγήσουν στον ακριβή τρόπο εξέλιξης και επίτευξης του έσχατολογικού σκοπού της παγκόσμιας νίκης τους, ως «*υίων του φωτός*», ενάντια σε όλους τους εκτός ομάδας «*υιούς του σκότους*».

Από τα χειρόγραφα της Νεκρής Θάλασσας φαίνεται ότι τα όραματα των Έσσαίων ήταν: α) ή ανατροπή των αντικανονικών και εξελληνισμένων αρχιερέων, οι οποίοι πρόδωσαν τον Θεό και τον εκλεκτό λαό Του, β) ή μεγάλη μάχη για άφανισμό των «*υίων του σκότους*» και γ) ή έσχατολογική έλπίδα αναγνώρισής τους ως μόνου γνήσιου «*ιερού κατάλοιπου*» πού γύρω του θά συσπειρωνόταν για να σωθεί όλος ο υπόλοιπος λαός του Ισραήλ. Γενικά, αυτή είναι ή κοσμοθεωριακή ατμόσφαιρα των έσσαϊκών κοινοτήτων, όπως μάλλον εκφράζεται μέσα από τα κουμρανικά κείμενα.

Οι Έσσαίοι ήταν εγκατεστημένοι σε όλη τή γεωγραφική επικράτεια της αρχαίας Παλαιστίνης και της Συρίας. Διαβιούσαν σε διάφορες πόλεις, όπως μαρτυρεί και ή όμώνυμη πύλη στην Ίερουσαλήμ, αλλά κυρίως ζούσαν κοινοβιακά στην έρημο. Τα οικοδομικά συγκροτήματά τους ήταν κατασκευασμένα για να εξυπηρετούν τις ανάγκες του ήμερήσιου προγράμματος, ενώ είχαν και κατάλληλους τόπους για καλλιέργειες. Ύπηρχαν τά οικήματα: της μεγάλης αίθουσας για κοινές συναντήσεις και τήν τράπεζα, της αίθουσας ανάγνωσης, συγγραφής, αντιγραφής και παραγωγής χειρογράφων («*Scriptorium*»), των χώρων μελέτης, περισυλλογής κ.ά. Άξιοπαρατήρητη είναι ή κατασκευή ειδικών δεξαμενών για τους καθημερινούς έξαγνιστικούς καθαρισμούς. Τα αρχαιολογικά αυτά στοιχεία μαρτυρούνται από τήν ανασκαφή του 1947, στο Κουμράν, κοντά στις άκτες της Νεκρής Θάλασσας, όπου αποκαλύφθηκε ή κεντρική εγκατάστασή της άσκητικής κοινότητας. Από τά κτίρια φαίνεται ότι υπήρχε δραστήριο και οργανωμένο κοινόβιο, τό οποίο χρησίμευε για μόνιμη κατοίκηση, αλλά και για τήν έτήσια Συνέλευσή τους, όταν συναθροίζονταν από τά διάφορα μέρη όλα τά μέλη της κοινότητας.

Στή θεοκρατική και σοβινιστική κοινωνία της αίρεσης των Έσσαίων κυρίαρχη θέση είχαν οι άξιωματούχοι της, «*ιερείς*» και «*λευίτες*». Ύπηρχε αυστηρή ιεράρχηση για κάθε μέλος, μέ σειρά έγγραφής και συγκεκριμένη θέση στις Συνάξεις. Για τήν καλύτερη συνειδητοποίηση του σκοπού της κοινότητας, υπήρχαν διάφορα στάδια μύησης μέ αυστηρούς παιδαγωγικούς

κανόνες ανάλογα με την ηλικία, τον χρόνο και την ιεραρχική θέση κάθε μέλους. Λειτουργούσε ακριβές ημερήσιο πρόγραμμα με κοινή διατροφή και λεπτομερή κατανομή εργασιών. Είχαν καθημερινή συμμετοχή σε δύο έξαγνιστικούς καθαρούς με ψυχρό ύδωρ, όμοιομορφο τρόπο ένδυσης με λευκούς χιτώνες και τήρηση αγνότητας. Επίσης υπήρχε κοινοτικό ταμείο για κατάθεση μισθών και προμήθεια των αναγκαιών. Άλλα χαρακτηριστικά του τρόπου οργάνωσης ήταν: η συγκρότηση Συμβουλίων και γενικών Συνελεύσεων, η αυστηρή τήρηση του Νόμου, οι κανονισμοί λειτουργίας, οι ποινές, οι κυρώσεις, τό πρόγραμμα λατρείας και οι άλλες κοινές έορταστικές εκδηλώσεις.

Ο τρόπος ζωής του «*ιερου κατάλοιπου*» εστιάζεται στην άσκητική προσπάθεια διαρκούς ψυχοσωματικού έξαγνισμού για συνειδητοποίηση του σκοπού εκπλήρωσης του θελήματος του Θεού, για τό έθνικό καλό και την αιώνια λύτρωση του Ισραήλ. Ο καθορισμός συγκεκριμένων παιδαγωγικών παραμέτρων πού άφορούσαν στον τρόπο διδασχής των Έσσαίων είχε ως σκοπό τή διάσωση τής αρχαίας Ιουδαϊκής παράδοσης και τήν αναγκαία ανάπλαση του «*ιερου κατάλοιπου*», τό όποίο με κατάλληλη άσκητική εκπαίδευση θά πρωταγωνιστούσε στην παγκόσμια ένοποίηση και σωτηρία του κόσμου. Εύκολα κατανοούμε τίς φανατικές παιδαγωγικές κατευθύνσεις για τή διαμόρφωση μιās άσκητικής διδασχής ολοκληρωτικού τύπου με έπιδίωξη τή μάχιμη προοπτική των μελών. Γενικότερα, κατέβαλλαν ιδιαίτερη προσπάθεια για θεσμοποίηση τής πίστης με παραβολικό λόγο και άλληγορικές έρμηνείες βιβλικών κειμένων, με ιερούς συμβολισμούς, μυστικιστικές αναφορές και ειδική επίκληση άγγέλων με τά όνόματά τους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄

Οί άσκητικές κοινότητες τών Θεραπευτών

Β.1 Τό έρώτημα για τήν αυτόνομη ή μή ύπαρξή τους

Ή άσκητική κοινότητα τών Θεραπευτών²⁷⁷, τήν όποία περιγράφει ό Ίουδαίος φιλόσοφος Φίλων ό Άλεξανδρεύς στό σημαντικό από άπόψεως πληροφοριών έργο του «Περί βίου θεωρητικού ή ίκετών» -ή όπως επίσης καλείται «*De Vita Contemplativa*»- έχει άπασχολήσει έντονα τόν έρμηνευτικό χώρο προκειμένου νά όρισθεί μέ βεβαιότητα ή προέλευση και ή θεολογική ταυτότητά της²⁷⁸. Ήπειδή, μάλιστα, συμβαίνει νά μήν ύπάρχουν ιστορικές μαρτυρίες για αυτήν τή φιλοσοφική όμάδα, ή πραγματεία του Φίλωνος έξακολουθεί νά παραμένει μοναδική πηγή πληροφορησης. Στό περιεχόμενό της περιλαμβάνονται αναλυτικές περιγραφές για τίς άσκητικές πεποιθήσεις, τήν όργανωτική δομή και τήν προσωπική δράση τών μελών τής κοινοβιακής αυτής όμάδας, πού έγκαταβίωσε στή γεωγραφική περιοχή τής λίμνης «Μαρεώτιδας» ή «Μαρείας» τής Αιγύπτου²⁷⁹. Μέ άφορμή τήν έλλειψη έπιβεβαίωσης στοιχείων από άλλες σύγχρονες ιστορικές πηγές σχετικά μέ τήν

²⁷⁷ Για τούς Θεραπευτές και τήν ταυτότητα τής άσκητικής κοινότητάς τους, βλ. Κ. Θ. Ζάρρα, *Ιστορία της εποχής της Καινής Διαθήκης*, τ. Α΄, ό.π., σσ. 397 - 399· Σάββα Χ. Άγουριδίη, *Ιστορία τών χρόνων τής Καινής Διαθήκης*, έκδ. Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 2001, σσ. 436 - 447· Του Ίδίου, *Βιβλικά Μελετήματα*, τ. 2, έκδ. Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 1971, σσ. 35 - 58· Γεωργίου Π. Πατρώνου, *Ή ιστορική πορεία του Ίησού από τή φάτνη ως τόν κενό τάφο*, έκδ. Δόμος, Αθήνα 1997, σσ. 32 - 33.

²⁷⁸ Σχετικά μέ τήν προέλευση τής κοινότητας τών Θεραπευτών έχουν άσχοληθεί οι: S. J. D. Cohen, *From the Maccabees to the Mishnah*, Westminster Press, Philadelphia 1989, σσ. 171 κ.έξ· Lester L. Grabbe, *Judaic Religion in the Second Temple Period: Belief and Practice from the Exile to Yavneh*, Routledge 1999, σ. 206· E. Schürer, *A History of the Jewish People in the Age of Jesus Christ (175 B.C. - A.D. 135)*, τ. 2, Hendrickson Publishers 2003, σσ. 591 κ.έξ· G. W. E. Nickelsburg, M. Stone (εκδ.), *Faith and Piety in Early Judaism: Texts and Documents*, Fortress Press, Minneapolis 1983, σσ. 41 κ.έξ· S. W. Baron, J. L. Blau, *Judaism: Postbiblical and Talmudic Period*, The Liberal Arts Press, New York 1954, σσ. 82 κ.έξ· Ν. Τσουλκανάκη, *Η παρα-Βιβλική άσκηση των Εβραίων: Εσσαίοι και Θεραπευτές κατά την Ιουδαϊκή Θύραθεν και Χριστιανική Γραμματεία*, Θεσσαλονίκη 1996, σσ. 76 - 96.

²⁷⁹ Βλ. Φίλωνος, *Περί βίου θεωρητικού*, §22· Φίλων ο Άλεξανδρεύς, *Ελληνισμός και Ιουδαϊσμός*, Εσσαίοι και Θεραπευτές, ό.π., σ. 292.

πραγματική ύπαρξη των ανθρώπων αυτών και των ασκητικών κοινοτήτων τους²⁸⁰, αμφισβητήθηκε ακόμη και η αυθεντικότητα του συγγραφέα²⁸¹.

Για την ονομασία των Θεραπευτών ο Φίλων αναφέρει ότι τό ὄνομά τους σημαίνει ανθρώπους πού θεραπεύουν ψυχές ἢ ανθρώπους²⁸², οἱ ὁποῖοι εἶναι ἀφιερωμένοι καί προορισμένοι στή λατρεία τοῦ Θεοῦ²⁸³.

Ἐρευνώντας γιά τήν προέλευση τῆς ὁμάδας στό ἱστορικό περιβάλλον τῆς ἐποχῆς καθίσταται δύσκολο νά ἀντλήσουμε μέ βεβαιότητα πληροφορίες, οἱ ὁποῖες νά ἐρμηνεύουν ἢ νά προσδιορίζουν μέ σαφήνεια τήν ὑπαρκτική πορεία τῆς²⁸⁴, ἀφοῦ καί ὁ Φίλων δέν παρουσιάζει κάτι σχετικό. Λόγω δέ τοῦ γεγονότος ὅτι μερικές περιπτώσεις ἄλλων ασκητικῶν κοινοτήτων παρουσιάζουν ἀρκετές ὁμοιότητες μέ τίς κοινοβιακές ὁμάδες τῶν Ἑσσαίων, ὑποστηρίχθηκε ὅτι ὅταν ἀναφερόμαστε στούς Θεραπευτές, ἐννοοῦμε τή συνέχεια τοῦ αἰγυπτιακοῦ κλάδου ἀπό τόν κεντρικό ἑσσαικό ἀσκητισμό τῆς

²⁸⁰ Ὅπως σχολιάζει ὁ Ἀγουρίδης «σήμερα ὅλοι σχεδόν οἱ σύγχρονοι μελετητές τοῦ Φίλωνα δέχονται τή γνησιότητα τοῦ ἔργου *Περὶ βίου θεωρητικοῦ*, ὅπως π.χ. οἱ Goodenough (*An Introduction to Philo Judaeus*, New Haven, Yale Univ. Press, 1960, σελ. 36), Wolfson (*Philo, Foundations of Religious Philosophy in Judaism, Christianity and Islam*, Cambridge, Harvard Univ. Press, 1947, τομ. I, σελ. 68 - 69), Colson (*Philo, The Loeb Classical Library*, τομ. IX, Harvard Univ. Press, 1950, σελ. 104 ἐξ.), Daniélou (*Philon d' Alexandrie*, Paris, 1958, σελ. 17 ἐξ.), Geoltrain (*Le Traité de la Vita Contemplativa de Philon d' Alexandrie, Introduction et Notes*, Paris, 1960, *Semitica No 10*, σελ. 13 - 14). Ἡ συζήτηση γιά τή γνησιότητα τοῦ ἔργου πρέπει νά θεωρηθεῖ ὅτι ἔληξε ὀριστικά, ἂν καί ἐξακολουθοῦν ἀκόμα νά ἐκφράζονται ἀμφιβολίες ἀπό ἐπιφανεῖς σύγχρονους ἐρευνητές, ὅπως ὁ R. Pfeiffer (*History of New Testament Times*, Harper, N. York, 1949, σελ. 223). Πρόκειται γιά τούς τελευταίους ἀπόηχους τῆς σχετικῆς ἐπιχειρηματολογίας πού εἶχε ἀναπτύξει παλιότερα ὁ E. Schürer». Βλ. Σάββα Χ. Ἀγουρίδη, *Ἱστορία τῶν χρόνων τῆς Καινῆς Διαθήκης*, ἐκδ. Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 2001, σσ. 436 - 437.

²⁸¹ Τήν αυθεντικότητα τοῦ συγγραφέα τοῦ ἔργου «*Περὶ βίου θεωρητικοῦ*» ἀμφισβήτησε πρῶτος ὁ Graetz (*Geschichte der Juden*, τ. 3, 1863², σσ. 463 - 66), κατόπιν ὁ Lucius (*Die Therapeuten und ihre Stellung in der Geschichte der Askese*, Strassburg 1879) καί στή συνέχεια ὁ Schürer (*Geschichte des Jüdischen Volkes*, II, Leipzig 1907, σ. 680).

²⁸² [...] «ἡ δὲ προαίρεσις τῶν φιλοσόφων εὐθύς ἐμφαίνεται διὰ τῆς προσήσεως· θεραπευταὶ γὰρ καὶ θεραπευτρίδες ἐτύμως καλοῦνται, ἤτοι παρόσον ἰατρικὴν ἐπαγγέλλονται κρείσσονα τῆς κατὰ πόλεις - ἢ μὲν γὰρ σώματα θεραπεύει μόνον, ἐκείνη δὲ καὶ ψυχὰς νόσοις κεκρατημένας χαλεπαῖς τε καὶ δυσίατοις, ἃς ἐγκατέστησαν ἡδοναὶ καὶ ἐπιθυμίαι καὶ λῦπαι καὶ φόβοι πλεονεξίαι τε καὶ ἀφροσύνη καὶ ἀδικίαι καὶ τὸ τῶν ἄλλων παθῶν καὶ κακιῶν ἀνήνυτον πλῆθος - ἢ παρόσον ἐκ φύσεως καὶ τῶν ἱερῶν νόμων ἐπαιδεύθησαν θεραπεύειν τὸ ὄν, ὃ καὶ ἀγαθοῦ κρεῖττον ἔστι καὶ ἐνὸς εἰλικρινέστερον καὶ μονάδος ἀρχεγονώτερον». Βλ. Φίλωνος, *Περὶ βίου θεωρητικοῦ* §2· Φίλων ὁ Αλεξανδρεὺς, Ἑλληνισμὸς καὶ Ἰουδαϊσμός, Ἑσσαῖοι καὶ Θεραπευτές, ὅ.π., σ. 281.

²⁸³ Ὁ Schönfeld ὑποστηρίζει ὅτι οἱ ὄροι «θεραπευτής» καὶ «θεραπεία» δέν ἔχουν σχέση μέ τήν ἰατρική, καὶ σημαίνουν μόνο ὑπηρεσία στή λατρεία τοῦ Θεοῦ. Ἔτσι μέ αὐτὴν τὴν ἔννοια καὶ οἱ Θεραπευτές τοῦ Φίλωνα εἶναι θεραπευταὶ τοῦ Θεοῦ. Βλ. Schönfeld, *Zum Begriff «Therapeutae» bei Philo von Alexandrien, Rén. de Qumran*, 1961 - 62, σ. 233. «Εἶναι ὁμῶς καὶ γιατροὶ τῶν πνευματικῶν ἀρρώστων ψυχῶν, ὄντας οἱ ἴδιοι θεραπευμένοι ψυχικὰ ἀπὸ τίς ἀνθρώπινες ἀσθένειες καὶ τὰ πάθη (βλ. *Περὶ Ἀποικίας*, 124)». Βλ. Σάββα Χ. Ἀγουρίδη, *Ἱστορία τῶν χρόνων τῆς Καινῆς Διαθήκης*, ὅ.π., σ. 437.

²⁸⁴ Βλ. Κ. Θ. Ζάρρα, *Ἱστορία τῆς ἐποχῆς τῆς Καινῆς Διαθήκης*, τ. Α', ὅ.π., σ. 397.

Παλαιστίνης²⁸⁵. Τή συσχέτιση τρόπων κοινοβιακής διαβίωσης και άσκητικής συμπεριφοράς από τίσ φαινομενικές όμοιότητες μεταξύ θεραπευτικών και έσσαϊκών ομάδων, ύποστηρίζει ό Vermès στήν πραγματεία του περί τής έτυμολογίας του όνόματος των Έσσαίων, αναφέροντας ότι Έσσαίος, από τό άραμαϊκό «*assayya*», σημαίνει θεραπευτής - λάτρης²⁸⁶.

Άπό τήν πλευρά βασικών διαφοροποιήσεων ώς πρός τή θεώρηση τής κοινοτικής ζωής μεταξύ τής ομάδας των Έσσαίων και των Θεραπευτών, ό Φίλων διακρίνει δύο κοινοβιακά μοντέλα, ένα πρακτικό και ένα θεωρητικό²⁸⁷. Ό Ίουδαίος φιλόσοφος από τήν άρχή του έργου του αναφέρεται συγκεκριμένα στήν ούσιαστική διαφορά μεταξύ πρακτικού και φιλοσοφικού προσανατολισμού στόν προσωπικό και κοινοτικό τρόπο έκφρασης και διαβίωσης των Έσσαίων και Θεραπευτών αντίστοιχα²⁸⁸.

Οί διαφορές, όμως δέν έξαντλούνται μόνο στή θεωρητική προσέγγιση των δύο κοινοβίων, αλλά συνεχίζονται και σέ πρακτικά μεγέθη σύγκρισης. Όπως για παράδειγμα, οί Έσσαίοι ήταν άσκητική κοινότητα κλειστού τύπου έγκατεστημένη στήν έρημο του Κουμράν, ενώ οί Θεραπευτές ήταν άνοικτή κοινότητα έγκατεστημένη κοντά σέ άστικό περιβάλλον στήν Άλεξάνδρεια. Ύπήρχαν βεβαίως ούσιαστικές διαφορές στήν όργανωτική διάρθρωση και τή λειτουργική έκτέλεση του ήμερήσιου προγράμματος. Επίσης, σημαντικές διαφορές έπισημαίνονται ώς πρός τήν ιεραρχική και κοινωνική διαστρωμάτωση, τήν προέλευση, τήν καταγωγή, καθώς επίσης και τήν άσκητική παιδεία των μελών των δύο κοινοτήτων.

Ή πιθανότερη έκδοχή για τήν κοινότητα των Θεραπευτών είναι ότι ήταν μά δυναμική άσκητική ομάδα μέ αυτοδύναμη ύπαρξη και κοινοβιακή

²⁸⁵ Ό Vermès ύποστηρίζει ότι οί Θεραπευτές ήταν Έσσαίοι πού ζούσαν στήν Αίγυπτο. Βλ. G. Vermès, «Essenes and Therapeutae», *Rév. de Qumran*, τόμ. 3, 1961/62, σσ. 499 - 501.

²⁸⁶ Βλ. G. Vermès, «The Etymology of Essenes», *Rév. de Qumran*, 1959/60, σσ. 427 - 443.

²⁸⁷ «Έσσαίων περί διαλεχθείς, οί τον πρακτικόν εξήλωσαν και διεπόνησαν βίον εν άπασιν ή -τό γούν φορητότερον είπειν- τοίς πλείστοις μέρεσι διενεγκόντες, αντίκα και περι των θεωρίαν άσπασαμένων άκολουθία τής πραγματείας έπόμενος τά προσήκοντα λέξω». Βλ. Φίλωνος, *Περί βίου θεωρητικού* §1· Φίλων ο Αλεξανδρεύς, *Ελληνισμός και Ιουδαϊσμός*, Έσσαίοι και Θεραπευτές, *ό.π.*, σ. 279.

²⁸⁸ Ό Γκιργκένης αναφέρει ότι, άν και στήν άρχή του έργου «*Περί βίου θεωρητικού*» ή φρασεολογία ύπονοιεί κάποια σχέση μέ τούς Έσσαίους, στή συνέχεια «ο Φίλωνας δεν αναφέρεται καθόλου στην αίρεση των Έσσαίων, ούτε και τους μνημονεύει με οποιοδήποτε τρόπο ως το τέλος της πραγματείας. Αν, όμως, ο Φίλωνας σκόπευε να αναφερθεί σε Έσσαίους που ασκούν περισσότερο το βίο της θεωρίας απ' όσο της δράσης, σίγουρα θα είχε κάνει κάποια περαιτέρω σύνδεση ανάμεσα στους δύο κλάδους της αίρεσης». Βλ. Φίλων ο Αλεξανδρεύς, *Ελληνισμός και Ιουδαϊσμός*, Έσσαίοι και Θεραπευτές, *ό.π.*, σ. 65.

ζωή, αποτελούμενη από αναχωρητές Ίουδαίους, οι όποιοι φαίνονται ότι είχαν ιδιαίτερη φιλοσοφική παιδεία και ήταν έγκατεστημένοι σε κάποια άγροτική περιοχή στην Αίγυπτο²⁸⁹, κοντά στη «Μαρεώτιδα» λίμνη, νοτιοδυτικά της Αλεξάνδρειας.

Έκτός από μερικές όμοιότητες αναχωρητικού τρόπου ζωής και άσκητικής δράσης τών θεραπευτικών κοινοτήτων μέ τά έσσαιικά κοινοβιακά μοντέλα, παράλληλα ύποστηρίχθηκε ότι υπάρχουν συγκλίσεις ταυτότητας τών Θεραπευτών μέ εκείνες τών πρώτων χριστιανικών ομάδων κατά τούς άποστολικούς χρόνους στην περιοχή τής Αιγυπτιακής έρήμου.

Ο δεύτερος παραλληλισμός είναι άξιος ιδιαίτερης έρμηνευτικής παρατήρησης, διότι πρόκειται για τή γενικότερη έντύπωση, ή όποία είχε έπικρατήσει στην ιστορική γραμματεία μέχρι και τόν 18^ο αϊ. -χωρίς νά άμφισβητείται ή γνησιότητα του συγκεκριμένου έργου και ή αυθεντικότητα του συγγραφέα του-, ότι δηλαδή ό Φίλων είχε γνωρίσει από κοντά τή ζωή τών χριστιανών αναχωρητών και είχε γοητευθεί από αυτήν τόσο πολύ, ώστε νά συγγράψει ιδιαίτερο έργο γι' αυτούς. Γι' αυτόν, άκριβώς, τόν λόγο στό έργο του «Περί βίου θεωρητικού», ενώ φαίνεται ότι παρουσιάζει μία έγκρατευτική κοινότητα θεωρητικών και φιλοσοφούντων άσκητών, στην πραγματικότητα περιέγραφε μέ έναργεια τόν τρόπο διαβίωσης τών πρώτων αναχωρητών τής άρχέγονης χριστιανικής Έκκλησίας. Συγχρόνως, ό ίδιος μέσα από τό συγκεκριμένο έργο του, παρέχει πολύτιμες πληροφορίες για τίς άσκητικές συνήθειες του καθημερινού προγράμματος, τό λατρευτικό τυπικό και άλλα άρκετά ενδιαφέροντα στοιχεία, πού άφορούσαν στην ιστορία τής έποχής και τή ζωή τών κοινοτήτων αυτών στην Αίγυπτο. Έτσι, λοιπόν, σύμφωνα μέ τήν άποψη αυτή, οι περιγραφόμενοι άσκητές του κοινοβιακού οικισμού στη «Μαρεώτιδα», κοντά στην Αλεξάνδρεια, ήταν οι πρώτοι χριστιανοί άσκητές.

Η γνώμη αυτή παρέμεινε ως κοινά άποδεκτή και έπικρατούσα στους ιστορικούς συγγραφείς και μελετητές μέχρι και τόν 18^ο αϊ. Ο άρχαίος έκκλησιαστικός ιστορικός Ευσέβιος ό Παμφίλου στό έργο του «Έκκλησιαστική Ιστορία», άναφερόμενος στον Φίλωνα, τούς Θεραπευτές και τόν τρόπο ζωής τους, ύποστηρίζει ότι πρόκειται για τούς πρώτους χριστιανούς

²⁸⁹ «Πολλαχού μόν ούν τής οικουμένης έστι τό γένος -έδει γάρ άγαθού τελείου μετασχείν και τήν Ελλάδα και τήν βάρβαρον-, πλεονάζει δέ έν Αιγύπτω καθ' έκαστον τών επικαλουμένων νόμων και μάλιστα περι τήν Αλεξάνδρειαν». Βλ. Φίλωνος, *Περί βίου θεωρητικού*, §21· Φίλων ο Αλεξανδρεύς, *Ελληνισμός και Ιουδαιισμός, Εσσαιοι και Θεραπευτές*, ό.π., σ. 292.

άσκητές. Έρμηνεύοντας τις πληροφορίες του Φίλωνος περί της θεραπευτικής κοινότητας των άσκητών της Αιγύπτου, έπισημαίνει ότι ύπήρχε μία πολυπληθής ομάδα, αποτελούμενη από άνδρες και γυναίκες, ή οποία ζούσε με φιλοσοφικότατο και άσπληρά άσκητικό τρόπο. Καί αναφέρει ότι ο Φίλων έκρινε τόσο άξια του ενδιαφέροντός του αυτήν την άσκητική κοινότητα ώστε συνέγραψε ιδιαίτερο έργο για τον τρόπο διαβίωσης, τις Συνελεύσεις, τά όλονύκτια Συμπόσια και όλη τή λειτουργική συμπεριφορά της. Μάλιστα, ύποστηρίζει ότι επί Κλαυδίου, ο Φίλων πήγε στη Ρώμη και συνομίλησε με τον άπόστολο Πέτρο πού κήρυττε τον λόγο του Θεού εκεί²⁹⁰, και ότι (ο Πέτρος) συνέστησε στον όμογενή του φιλόσοφο, μόλις έπιστρέψει στην Άλεξάνδρεια, νά φροντίσει νά συναντηθεί με τον μαθητή του Μάρκο και νά έπισκεφθεί τις χριστιανικές κοινότητες πού είχε υπό την καθοδήγησή του. Στη συνέχεια, ο Ευσέβιος αναφέρει για τον Φίωνα ότι, ένεκα της μεγάλης εκτίμησης και του φιλοσοφικού θαυμασμού πού έτρεφε προς τούς Θεραπευτές, είχε τόσο πολύ γοητευθεί από αυτούς ώστε προσχώρησε και εντάχθηκε ως κανονικό μέλος στην κοινότητά τους²⁹¹, την όποια περιέγραψε με τόσο ένθουσιαστικό παλμό και λεπτομερή τρόπο. Αύτη ή έρμηνευτική προσομοίωση, Θεραπευτών και Χριστιανών, ως άδιαμφισβήτητη πληροφορία κυριάρχησε έπίσημα σε όλη την ιστορική γραμματεία της έποχής και ή αναπαραγωγή της από άλλους ιστορικούς μελετητές συνεχίστηκε (άπό τον Ευσέβιο) μέχρι και τον 18^ο αϊ.

Μεταξύ των ύποστηρικτών αυτής της άποψης είναι και ο Σιναιίτης πατριάρχης Ίεροσολύμων Νεκτάριος ο Κρής (1602 - 1676)²⁹², συγγραφέας του

²⁹⁰ «Τò πλήθος δέ των πιστευσάντων άνδρών και γυναικών ήτο εκεί τόσον πολύ δια την φιλοσοφικωτάτην και άσπληροτάτην άσκησίν του, ώστε ο Φίλων έκρινεν άξια ιδιαίτερου συγγράματος την διαβίωσιν, τάς συνελεύσεις, τά συμπόσια και όλην την άλλην διαγωγήν αυτών. Περί αυτού λέγεται ότι επί Κλαυδίου συνομίλησε με τον Πέτρον εις την Ρώμην, κηρύττοντα τότε εις τούς εκεί κατοικούντας». Για τή μπφρ. βλ. Ευσεβίου Καισαρείας, Ίεκκλησιαστική Ίστορία Α - Γ (2. 16, 2 - 17, 1α), τόμ. 1, έκδ. Γρ. Παλ., ΕΠΕ, Θεσσαλονίκη 1977, σ. 205.

²⁹¹ Πράγματι, ο Ευσέβιος έρμήνευσε τούς Θεραπευτές ως κοινοτική εικόνα και έκφραση των πρώτων χριστιανών προσηλύτων, ενώ στη συνέχεια αναφέρει ότι ο Φίλων «άπεδέχετο, έσέβετο και εξετίμα τούς άποστολικούς άνδρας της έποχής του, οι όποιοι, ως φαίνεται, ήσαν έβραϊκής καταγωγής και ούτω διετήρουν άκόμη κατά ιουδαϊκόν τρόπον τά πλείστα των παλαιών έθίμων». Για τή μπφρ. βλ. Ευσεβίου Καισαρείας, Ίεκκλησιαστική Ίστορία Α - Γ (2. 17, 2), ό.π.

²⁹² Ο καθηγητής Μανούσος Ί. Μανούσακας, στο Εισαγωγικό μελέτημα του έργου του Νεκταρίου Ίεροσολύμων «Επιτομή της Ίεροκοσμικής Ίστορίας», αναφέρει για τον Σιναιίτη Νεκτάριο: «Ο Νεκτάριος έγεννήθη εν Κρήτη τώ 1602 και εσπούδασεν εις την περίφημον εν Χάνδακι σιναιίτικην σχολήν της Άγίας Αϊκατερίνης, βραδύτερον δέ και παρά τώ φιλοσόφω Θεοφίλω Κορυδαλει εν Αθήναις. Εικοσαετής γενόμενος ήσπάσθη τον μοναχικόν βίον και μετέβη εις την μονήν του Σινά, ής άνεδείχθη εκ των διαπρεπεστέρων τροφίμων. Ως Σιναιίτης

ἔργου «Ἐπιτομή τῆς Ἱεροκοσμικῆς Ἱστορίας»²⁹³. Ὁ Νεκτάριος περιγράφοντας τόν τρόπο προέλευσης καί τήν ἱστορία τῶν πρώτων μοναχῶν, στό οἰκεῖο κεφάλαιο μέ τίτλο «Πόθεν ἤρξατο αὕτη ἡ τάξις τῶν Μοναχῶν», ἀναφέρει σχετικά ὅτι ὁ μοναχικός βίος -ὅπως γράφει ὁ Εὐσέβιος ὁ Παμφίλου στόν ὁποῖο παραπέμπει- ἄρχισε νά σχηματίζεται προοδευτικά ἀπό τόν τρόπο ζωῆς τῶν πρώτων χριστιανῶν, ἔτσι ὅπως περιγράφεται στίς «Πράξεις τῶν Ἀποστόλων». Ἡ ἀρετή τῆς ἀκτημοσύνης ἐμφανίστηκε ὡς ἀπαρχή τοῦ ὀργανωτικοῦ μοντέλου τῆς κοινοβιακῆς ζωῆς τῶν χριστιανῶν. Στή συνέχεια, ἀρκετοί χριστιανοί ἐπειδή μαζί μέ τήν ἀκτημοσύνη ἀγάπησαν καί τήν ἀναχώρηση ἀπό τόν κόσμο μοίρασαν τά ὑπάρχοντά τους, καί ὡς ἀκτῆμονες ἔφυγαν ἀπό τίς πατρίδες τους γιά νά κατοικήσουν μόνοι, ἀσκούμενοι στή νηστεία, τήν προσευχή καί γενικότερα στή νηπική καί λατρευτική ζωή τῆς ἡσυχίας μαζί μέ τόν Θεό. Αὐτό -συνεχίζει ὁ Νεκτάριος- τό μαρτυρεῖ ὄχι ἓνας χριστιανός, ἀλλά ἓνας ἑβραῖος φιλόσοφος, ὁ ὁποῖος ἤξερε τόσο καλά τά φιλοσοφικά δόγματα τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας, ιδιαίτερα τά ἔργα τοῦ Πλάτωνα, ὥστε νά φημολογεῖται εὐρέως ἡ φράση ὅτι: «ἡ Πλάτων Φιλωνίζει, ἡ Φίλων

ἱερομόναχος, διδάσκαλος καί ἱεροκήρυξ, διεκρίθη διὰ τὴν μόρφωσιν καὶ τὰ προσόντα του, ὧν ἕνεκα καὶ ἐξελέγη πατριάρχης Ἱεροσολύμων τῷ 1661. Κατὰ τὸ διάστημα τῆς πατριαρχίας του (1661 - 1669) διεδραμάτισε σημαῖνον πρόσωπον εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ ὑποδούλου Ἑλληνισμοῦ, ἠγωνίσθη ὑπὲρ τῶν προνομίων τοῦ ἔθνους καὶ ἐπρωτοστάτησεν εἰς τὴν ἴδρυσιν σχολείων. Παραιτηθεὶς τῷ 1669 ὑπὲρ τοῦ βοηθοῦ αὐτοῦ καὶ ἀξίου διαδόχου του Δοσιθέου, ἡσύχαζεν ἐν Ἱεροσολύμοις μελετῶν καὶ συγγράφων μέχρι τοῦ θανάτου του (1676). Ἐκτὸς τῆς "Ἐπιτομῆς τῆς Ἱεροκοσμικῆς Ἱστορίας" κατέλιπε πολλὰ συγγράμματα, ἰδίως θεολογικά, ὡς καὶ διδαχάς, στιχογραφήματα καὶ ἐπιστολάς, ὧν τὰ πλεῖστα ἀνέκδοτα. Ὁ Νεκτάριος ὑπῆρξεν ἐκ τῶν ἐπιφανεστέρων θεολόγων τῆς Ὀρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας καὶ ἐκ τῶν προδρόμων τῆς ὀλίγον μετέπειτα ἀρξαμένης νεοελληνικῆς πνευματικῆς ἀναγεννήσεως. Περὶ τοῦ Νεκταρίου ἔχουν γραφῆ πολλὰ, ἀλλ' ἑλλιπῆ καὶ ἀσυστηματοποίητα. [...] τὸ τελευταῖον περὶ αὐτοῦ ἄρθρον ἐν "Dictionnaire de Théologie Catholique" τομ. XI 2, Paris 1930 σ. 56 - 58 ὑπὸ V. Grumel, ἐνθα καὶ ἡ κυριωτέρα βιβλιογραφία». Βλ. Νεκταρίου τοῦ Κρητός, Ἐπιτομή τῆς Ἱεροκοσμικῆς Ἱστορίας, διαλαμβάνουσα τὰ τοῦ ἁγίου καὶ θεοβαδίστου ὄρους Σινᾶ καὶ τὰ τοῦ ἐκείσε οἰκοδομηθέντος θεοδοξοτάτου μοναστηρίου· τὰ τῶν βασιλέων πάσης γῆς Αἰγύπτου μέχρι Μωάμεθ καὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ· ἕως τοῦ σουλτάνου Σελήμ καὶ τῶν περὶ Σελήμ· συγγραφεῖσα παρὰ τοῦ μακαριωτάτου πατριάρχου Ἱεροσολύμων Νεκταρίου τοῦ Κρητός· ἐπανεκδομένη νῦν· ἀναλώμασι μὲν τῆς Ἱερᾶς Μονῆς· μετ' εἰσαγωγικοῦ δὲ μελετήματος τοῦ Μ. Ἰ. Μανούσακα· ὡς καὶ ἀναλυτικοῦ εὐρετηρίου ὑπὸ ἀδ. Ἀνεσιτίδη· ἐπιμελεία τοῦ Παν. Φ. Χριστοπούλου, Ἐνετίσι 1677, Ἀνατύπωσις Ἱερᾶς Μονῆς τοῦ Θεοβαδίστου Ὁρους Σινᾶ 4, ἐν Ἀθήναις 1980, σ. ix.

²⁹³ Τό ἔργο «συνεγράφη ὑπὸ τοῦ Νεκταρίου, κατὰ τὸν βιογράφων αὐτοῦ Δοσιθέου Ἱεροσολύμων, ἐν τῇ μονῇ τοῦ Σινᾶ μετὰ τὴν ἐπάνοδον αὐτοῦ ἐκ Μολδοβλαχίας, ὅπου εἶχε σταλῆ, ἵνα προκαλέσῃ τὴν ἐπέμβασιν τοῦ ἡγεμόνος Βασιλείου Λούπου ὑπὲρ τῶν Σιναϊτῶν εἰς τὴν μετὰ τοῦ Ἀλεξανδρείας Ἰωαννικίου διένεξίν των, ἅρα οὐχὶ πρὸ τοῦ 1651, ὅτε εὐρίσκομεν εἰσέτι τὸν Νεκτάριον ἐν Κωνσταντινουπόλει συνεχίζοντα τὰς ἐνεργείας του ὑπὲρ τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως καὶ μνημονευόμενον εἰς πατριαρχικὸν γράμμα τοῦ ἔτους τούτου». Βλ. Νεκταρίου τοῦ Κρητός, Εἰσαγωγικὸν μελέτημα Μ. Ἰ. Μανούσακα, ὅ.π., σ. xi.

Πλατωνίζει»²⁹⁴. Ο Νεκτάριος έπισημαίνει ότι ο Φίλων -όπως αναφέρει και ο Ευσέβιος- έζησε στην εποχή των Αποστόλων, την εποχή του Καίσαρος Κλαυδίου, και ότι, αφού πήγε στη Ρώμη, συναντήθηκε και συνομίλησε με τον άποστολο Πέτρο. Έκει πληροφορήθηκε για τον μαθητή του Μάρκο, ο οποίος βρισκόταν στην Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου με πλούσιο άποστολικό έργο, και ότι είχε κοντά του πολλούς μαθητές που ζούσαν κοινοβιακά. Έτσι, λοιπόν, ο Φίλων, μόλις επέστρεψε από τη Ρώμη, βρήκε τον Μάρκο και ζήτησε να πληροφορηθεί περί αυτών των μαθητών. Τελικά, τούς έπισκέφθηκε στην «Μαρεώτιδα», έξω από την Αλεξάνδρεια, και αφού θαύμασε την πολιτεία και τις άρετές τους, συνέγραψε με έγκωμιαστικά σχόλια τό έργο του «Περί βίου θεωρητικού»²⁹⁵. Μετά από αυτόν τον έρμηνευτικό σχολιασμό, ο άναγνώστης της «Έπιτομής», αντιλαμβάνεται ότι πρόκειται περί άσκητικής προσομοίωσης τρόπου ζωής Θεραπευτών και Χριστιανών²⁹⁶.

²⁹⁴ Βλ. Νεκταρίου του Κρητός, Έπιτομή της Έεροκοσμικής Ιστορίας, ό.π., σσ. 76 - 77.

²⁹⁵ «Η μὲν οὖν τάξις αὕτη τῶν μοναχῶν δὲν ἀρχησεν ἀπὸ τὸ πρῶτον νὰ καταστηθῆ εἰς τὴν κατάστασιν ὅπου ὕστερον ἦλθεν, ἀλλὰ, καθὼς λέγει ὁ Εὐσέβιος ὁ τοῦ Παμφίλου, ἀπὸ ἀκτημοσύνης ἀρχησε τὸ πρῶτον· διότι, ὡς φαίνεται εἰς τὰς Πράξεις τῶν ἱερῶν Ἀποστόλων, ὅσοι ἐπίστευον εἰς τὸ κήρυγμα τὸ Ἀποστολικόν, εἶχασιν τὰ ὑπάρχοντάτους κοινά. Καὶ ὅσοι εἶχασιν πράγματα, τὰ ἐπωλοῦσαν, καὶ ἔφεραν τὴν τιμὴν τοῦ πωληθέντος πράγματος εἰς τὰς χεῖρας τῶν Ἀποστόλων, καὶ αὐτοὶ τὰ ἐμοίραζαν εἰς ἐκείνους ὅπου ἦσαν πτωχοί, καὶ δὲν εἶχασιν πλὴν τόσον τοῦ ἔδιδαν, ὅσον εἶχε χρεῖαν μόνον πρὸς τροφήν καὶ ἐνδύματα· καὶ ἔτι ἐκείνοι ὅπου εἶχασιν, τὰ ἐμοίραζαν μετ' ἐκείνους ὅπου δὲν εἶχασιν· καὶ ἦν, λέγει, τὰ πάντα τοῖς πᾶσι κοινά· καὶ τινὰς δὲν ἤλεγε πὼς ἔχει τίποτε δικόν του, καὶ οὕτως ἦσαν πάντες ἀκτῆμονες. Ἄς τὸ ἰδῆ ὅποιος θέλει εἰς τὰς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων κεφ. δ'. Καὶ μετ' ὀλίγον ἀπὸ τὴν ἀκτημοσύνην ἠγάπησαν καὶ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ κόσμου, καὶ ἐχώριζαν, συντροφίαις συντροφίαις, καὶ εἴτι καὶ ἂν εἶχασιν μοιραζόντες εἰς τοὺς δικούς τους, καὶ μένοντες ἀκτῆμονες παντελῶς εὐγαιναι ἔξω ἀπὸ ταῖς χώραις· καὶ χωριζόμενοι ἀπὸ τὴν συντροφίαν τῶν πολλῶν, ἕκατοικοῦσαν κατὰ μόνας, ἐν ἡσυχίᾳ, σχολάζοντες με νηστείαν τῇ προσευχῇ καὶ τῇ δεήσει. Τοῦτο τὸ μαρτυρεῖ, ὄχι ἄνθρωπος χριστιανός, ἀλλὰ ἓνας Ἑβραῖος, Φίλων τὸ ὄνομά του, τὸν ὁποῖον καὶ ἄλλοτε ἀναφέραμε· ἄνθρωπος, λέγω, Ἑβραῖος, ἀλλὰ φιλόσοφος εἰς ἄκρον τὴν Ἑλληνικὴν Φιλοσοφίαν, καὶ μιμητὴς, ὡς οὐδεὶς ἄλλος, τοῦ Πλάτωνος εἰς τὴν γλυκυτάτην φράσιν τῆς Ἑλληνικῆς γλώττης, καὶ εἰς τινὰ δόγματα Φιλοσοφικά· ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἔγινε παροιμία εἰς τοὺς Ἕλληνας, ὅτι, ἢ Πλάτων Φιλωνίζει, ἢ Φίλων Πλατωνίζει. Τοῦτον τὸν Φίλωνα, λέγει ὁ Εὐσέβιος, ὅτι νὰ ἦτον εἰς τὸν καιρὸν τῶν Ἀποστόλων· μάλιστα φέρεται καὶ λόγος, πὼς, εἰς τὸν καιρὸν Κλαυδίου τοῦ Καίσαρος, νὰ ἦλθεν εἰς τὴν Ρώμην, καὶ νὰ ἐσυνωμίλησε πολλὰ μετὸν Ἅγιον Πέτρον, ὁ ὁποῖος τότε ἐκεῖ ἐκήρυττε· καὶ ἀπὸ τὸν Πέτρον νὰ ἤκουσε, πὼς ἔχει μαθητὴν τὸν Μάρκον εἰς τὴν Αἰγύπτου, (ἦτον δὲ ὁ Φίλων τὸ γένος Ἀλεξανδρεὺς) καὶ ὅτι ὁ Μάρκος αὐτὸς νὰ ἔχη ἐκεῖ πολλοὺς μαθητάς. Διὸ, καὶ ἀφ' οὗ ἀπὸ τὴν Ρώμην ὁ Φίλων ἦλθεν εἰς Αἰγύπτου, ἐξήτησε νὰ ἰδῆ τὴν πολιτείαν τῶν τοιούτων μαθητῶν τοῦ Μάρκου· καὶ ἦλθε καὶ εὗρηκε πλῆθος πολὺ ἀναχωρητῶν, ἔξω ἀπὸ τὴν Αἰγύπτου, ἀπάνωθεν τῆς λύμνης, λεγομένης Μαρίαν. Αὕτη ἡ λύμνη λέγεται σήμερον Μαντεία εἰς τὴν Ἀραβικὴν γλῶσσαν, ὅπου εἶναι σιμὰ εἰς τὰ Ποκέρια, τὸ πάλαι λεγόμενον Κάνωβον τῆς Αἰγύπτου. Καὶ ἐθαύμασεν καὶ εὐλαβήθη ὁ Φίλων τὴν πολιτείαν καὶ τὰς ἀρετάς τούτων τῶν Ἀναχωρητῶν, ὥστε ὅπου τοὺς κάνει μεγάλα καὶ θαυμαστά ἐγκώμια, εἰς τὸν λόγον ὅπου κάνει περὶ τοῦ θεωρητικοῦ βίου». Βλ. Νεκταρίου τοῦ Κρητός, Έπιτομή της Έεροκοσμικής Ιστορίας, ό.π., σσ. 76 - 77.

²⁹⁶ «Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἡμεῖς ἐσυντόμω, διὰ νὰ δεῖξωμεν πὼς τὸ τάγμα τῶν Μοναχῶν ἀρχησεν εὐθὺς ἀπὸ τὸν καιρὸν τῶν Ἀποστόλων· καὶ ὅστις θέλει νὰ βεβαιωθῆ τὸ πρᾶγμα καθαρώτερον,

Ἐνῶ γιά τίς ἑσσαϊκές κοινότητες εὐκόλα μποροῦν νά καταγραφοῦν τά ιστορικά αἷτια καί οἱ συγκεκριμένοι κοινωνικοθηρησκευτικοί λόγοι, οἱ ὅποιοι ὀδήγησαν στή δημιουργία τους, στήν περίπτωση τῶν Θεραπευτῶν ἐκλείπουν σχετικές μαρτυρίες καί ἀνάλογες ιστορικές πληροφορίες. Δηλαδή, δέν ὑπάρχει ἄλλη πληροφόρηση, πλήν αὐτῆς τοῦ Φίλωνος, ἀναφορικά μέ τίς ιστορικές ἐγκόσμιες ἀφορμές ἢ τοῦς ἰδιαίτερους κοινωνικούς λόγους, οἱ ὅποιοι θά μπορούσαν νά εἶχαν ὀδηγήσει στήν ἴδρυση καί σύσταση τῶν θεραπευτικῶν κοινοτήτων.

Ὡς ἐκ τούτου καθίσταται ἀναγκαία ἡ προβολή καί ὑποστήριξη διάφορων ὑποθέσεων, μέχρι νά ἔλθουν στό φῶς μαρτυρίες πού θά ἐπιτρέψουν ἀξιопιστότερη ἐρευνητική πρόταση ἢ καί πλήρη ἀποκάλυψη ταυτότητας τῶν ομάδων αὐτῶν. Μέχρι τότε θά κυριαρχοῦν τρεῖς τάσεις:

- ἄλλοι θά ὑποστηρίζουν ὅτι οἱ κοινότητες τῶν Θεραπευτῶν παρουσιάζουν περισσότερες ὁμοιότητες πρός τοῦς Ἑσσαίους καί ὅτι ἀνήκουν σέ αὐτές,
- ἄλλοι θά ταυτίζουν τοῦς Θεραπευτές μέ τοῦς πρῶτους χριστιανούς ἀναχωρητές στίς ἐρήμους ἢ τίς ἀρχέγονες ἐκκλησιαστικές κοινότητες τῶν Ἀποστολικῶν χρόνων, καί
- ἄλλοι θά ὑποστηρίζουν τήν ἐντελῶς ἀνεξάρτητη καί αὐτοδύναμη ὑπαρξη τῆς ἀσκητικῆς κοινότητας τῶν Θεραπευτῶν.

ἀς διαβάσῃ αὐτὸν τὸν λόγον τοῦ Φίλωνος νὰ εὕρῃ τὴν ἀλήθειαν, ὁ ὅποιος, ὡς εἶπομεν, ἦτον εἰς τὸν καιρὸν τῶν Ἀποστόλων. Καὶ νομίζω αὐτὸν τὸν λόγον ὅπου ἔγραψε, καὶ τὸν ἐπιγράφει, περὶ τοῦ θεωρητικοῦ βίου, ἄλλων ὑπόθεσιν δὲν εἶχε νὰ τὸν γράψῃ, παρὰ νὰ ἐπαινέσῃ τὴν ζωὴν τούτων τῶν Ἀναχωρητῶν, ἐπειδὴ ὅλος ὁ λόγος ἄλλο δὲν διαλαμβάνει, παρὰ ἐγκώμια καὶ ἐπαίνους τούτων· ὅτι τὸ ἐργοντῶς ἄλλο δὲν ἦτον, παρὰ προσευχὴ ἀκατάπαντος, καὶ ἀνάγνωσις τῆς Θείας Γραφῆς καὶ τῶν Προφητικῶν Βιβλίων, τὰ ὅποια ἀλληγοροῦσαν (ὡς λέγει αὐτὸς ὁ Φίλων) με κάποια ἄλλα Βιβλία δικάτως· ἐπειδὴ τὰ παλαιὰ Βιβλία, λέγει, τῶν Προφητῶν, αὐτὰ λογίζονται ὡς σημεία ἄλλων ὄντων πραγμάτων κρυφῶν. Βιβλία δέ, ὁ Φίλων λέγει, δικάτως ἐκείνων, τὸ κατὰ Ματθαῖον καὶ κατὰ Μάρκον Εὐαγγέλιον, τὰ ὅποια τότε εἶχον οἱ Ἀλεξανδρεῖς, ἴσως καίτινας ἐπιστολάς τοῦ μακαρίου Παύλου, καὶ μάλιστα τὴν πρὸς Ἑβραίους· ἔτι γροικᾷ ὁ Εὐσέβιος τὰ λόγια τούτα τοῦ Φίλωνος». Βλ. Νεκταρίου τοῦ Κρητός, ὄ.π., σ. 77.

B.2 Έγκατάσταση και διαβίωση τών Θεραπευτών

B.2.1 Γεωγραφική όριοθέτηση

Στό έργο του Φίλωνος «Περί βίου θεωρητικού», παρέχεται αναλυτική πληροφόρηση σχετικά μέ τούς τόπους έγκατάστασης και τούς τρόπους συγκρότησης τών κτισμάτων τής κοινότητας τών Θεραπευτών. Παρατηρούμε ότι ένώ ό κεντρικός χώρος -μέσα στόν όποιο περιγράφεται ό αναχωρητικός τρόπος ζωής τους- ήταν ή συγκεκριμένη γεωγραφική περιοχή τής λίμνης «Μαρεώτιδας», δέν έγκαταβίωσαν μόνον εκεί²⁹⁷.

Οί Θεραπευτές φαίνονται διασκορπισμένοι σέ διάφορους γεωγραφικούς τόπους τής οικουμένης, τόσο στην Έλλάδα όσο και στά πλήν αυτής καλούμενα «βαρβαρικά μέρη»²⁹⁸. Πιθανόν, θά ζούσαν όμαδικά ως άσκητικές συντροφιές ή άν δέν ύπήρχαν κοντά άλλοι όμότροποι άδελφοί, θά κατοικούσαν κατά μόνας, τηρώντας άυστηρό έγκρατευτικό πρόγραμμα²⁹⁹.

Ό Φίλων πληροφορεί ότι τό συγκεκριμένο μοντέλο αυτών τών θεωρητικών άσκητών ύπήρχε έγκατεστημένο σέ πολλά μέρη τής οικουμένης και έστιάζει τήν προσοχή τών άναγνωστών του στην Αίγυπτο, όπου έπισημαίνει ότι ήταν οί περισσότεροι. Όμως, τελικά έπικεντρώνεται στην περιοχή τής λίμνης «Μαρεώτιδας», όπου βρισκόταν ή κεντρική έγκατάσταση του κοινοβιακού τρόπου ζωής τους. Όπως άναφέρει, στόν συγκεκριμένο τόπο επέλεξαν νά διαβίωσουν μόνον οί «άριστοι»³⁰⁰ από τούς Θεραπευτές.

²⁹⁷ Σύμφωνα μέ τή μοναδική πηγή πληροφόρησης, «πολλαχού μὲν οὖν τῆς οἰκουμένης ἐστὶ τὸ γένος ἔδει γὰρ ἀγαθοῦ τελείου μετασχεῖν καὶ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν βάρβαρον, πλεονάζει δὲ ἐν Αἰγύπτῳ καθ' ἕκαστον τῶν ἐπικαλουμένων νόμων καὶ μάλιστα περὶ τὴν Ἀλεξάνδρειαν». Βλ. Φίλωνος, *Περί βίου θεωρητικού*, §21· Φίλων ο Αλεξανδρεὺς, *Ελληνισμός και Ιουδαϊσμός, Εσσαίοι και Θεραπευτές, ὁ.π.*, σ. 292.

²⁹⁸ Βαρβαρικά μέρη όνομαζόταν κάθε περιοχή, όπου οί κάτοικοι δέ γνώριζαν τόν έλληνικό λόγο.

²⁹⁹ Η ίδια πηγή πληροφόρησης για αυτήν τήν άσκητική ομάδα σημειώνει ότι «μετοικίζονται δὲ οὐκ εἰς ἑτέραν πόλιν, ὡσπερ οἱ πρᾶσιν αἰτούμενοι παρὰ τῶν κεκτημένων ἀτυχεῖς ἢ κακὸδουλοὶ δεσποτῶν ὑπαλλαγὴν, οὐκ ἔλευθερίαν, αὐτοῖς ἐκπορίζοντες -πάσα γὰρ πόλις, καὶ ἢ εὐνομοτάτη, γέμει θορυβῶν καὶ ταραχῶν ἀμυθῆτων, ἃς οὐκ ἂν ὑπομείναι τις ἄπαξ ὑπὸ σοφίας 20 ἄχθεις-, ἀλλὰ τειχῶν ἔξω ποιοῦνται τὰς διατριβὰς ἐν κήποις ἢ μοναγρίαις ἐρημίαν μεταδιώκοντες, οὐ διὰ τινὰ ὤμην ἐπιτετηδευμένην μισανθρωπίαν, ἀλλὰ τὰς ἐκ τῶν ἀνομοίων τὸ ἦθος ἐπιμυξίας ἀλυσιτελεῖς καὶ βλαβεράς εἰδότες». Βλ. Φίλωνος, *Περί βίου θεωρητικού*, §19 - 21· Φίλων ο Αλεξανδρεὺς, *Ελληνισμός και Ιουδαϊσμός, Εσσαίοι και Θεραπευτές, ὁ.π.*, σσ. 291 - 293.

³⁰⁰ «Οἱ δὲ πανταχόθεν ἄριστοι καθάπερ εἰς πατρίδα -θεραπευτῶν- ἀποικίαν στέλλονται πρὸς τι χωρίον ἐπιτηδειότατον, ὅπερ ἐστὶν ὑπὲρ λίμνης Μαρείας κείμενον ἐπὶ γεωλόφου χθαμαλωτέρου, σφόδρα εὐκαιρῶς, ἀσφαλείας τε ἔνεκα καὶ ἀέρος εὐκρασίας. τὴν μὲν οὖν

Από τό ἔργο τοῦ Φίλωνος ἀντλοῦμε πληροφορίες γιά τή γεωγραφία, τήν ἀσφαλῆ διαβίωση καί τό κλίμα τῆς περιοχῆς. Ἡ γεωγραφική θέση τῆς θεραπευτικῆς κοινότητος περιγράφεται ὡς ἕνα οἰκιστικό κέντρο «ὅπερ ἐστὶν ὑπὲρ λίμνης Μαρείας κείμενον ἐπὶ γεωλόφου χθαμαλωτέρου»³⁰¹. Ἡ λίμνη «Μαρεία» ἢ «Μαρεώτιδα» βρίσκεται γεωγραφικά κοντά στό Δέλτα τοῦ Νείλου καί πρόκειται γιά τή μεγάλη λιμνοθάλασσα, τήν ὁποία χωρίζει ἀπό τή Μεσόγειο μία στενή λωρίδα ξηρᾶς. Σύμφωνα μέ τήν περιγραφή ὁ πιθανός τόπος ἐγκατάστασης τῆς ἐξεταζόμενης κοινότητος πρέπει νά ἦταν ἕνας χαμηλός μακρόστενος ἀσβεστολιθικός λόφος, ὁ ὁποῖος βρίσκεται νοτιοδυτικά τῆς Ἀλεξάνδρειας, περίπου δεκατέσσερα μέ δεκαοκτώ χιλιόμετρα μακρύτερα ἀπό τά δυτικά τείχη.

Ὅσον ἀφορᾶ στό μικροκλίμα τῆς περιοχῆς, σύμφωνα μέ τή γεωγραφική περιγραφή, φαίνεται ὅτι ὁ οἰκισμός τῶν Θεραπευτῶν θά βρισκόταν πιό κοντά πρὸς τήν πλευρά ἐκείνη τῆς ξηρᾶς πού ἦταν ἡ λίμνη «Μαρεώτιδα», παρὰ πρὸς τήν ἄλλη πλευρά πού κεῖται στή Μεσόγειο θάλασσα. Ἔτσι ἐρμηνεύεται καλύτερα τό χαρακτηριζόμενο ὡς εὐκρατο κλίμα, ἀλλά καί ἡ δημιουργία «ὑγιεινοτάτης κατάστασης»³⁰² ἀπό τήν εὐεργετική μίξη τῆς βαρείας αὐρας τῆς λίμνης μέ τήν ἐλαφριά αὐρα τοῦ πελάγους.

Ἡ τοποθεσία διαμονῆς τῆς θεραπευτικῆς ὁμάδας προβάλλεται ὡς ἰδανική γιά κατοίκηση ἀνθρώπων παρέχοντας ἐκτός τῶν ἄλλων πλεονεκτημάτων καί ἀσφάλεια στοὺς οἰκιστές της, ἐπειδὴ γύρω της ὑπάρχουν ἐπαύλεις, κῶμες, ἀλλά καί φρούριο. Πρόκειται γιά μία κατοικήσιμη καί ἐκτεταμένη ἀγροτική - ἐξοχική περιοχή μέ εὐπορους οἰκισμούς καί πλούσιες ἐπαύλεις, τίς ὁποῖες φαίνεται ὅτι εἶχαν κτίσει πλούσιοι Ἀλεξανδρινοί. Σύμφωνα μέ τόν Στράβωνα, στήν περιοχή ὑπῆρχαν οἱ κῶμες «Πλινθίνη» καί «Νίκιος», ὅπως καί τό φρούριο «Χερρόνησος»³⁰³.

ἀσφάλειαν αἱ ἐν κύκλῳ παρέχουσιν ἐπαύλεις τε καὶ κῶμαι, τὴν δὲ περὶ τὸν ἀέρα εὐκρασίαν αἱ ἐκ τε τῆς λίμνης ἀνεστομωμένης εἰς τὴν θάλατταν καὶ τοῦ πελάγους ἐγγὺς ὄντος ἀναδιδόμεναι συνεχεῖς αὐραὶ, λεπταὶ μὲν αἱ ἐκ τοῦ πελάγους, παχεῖαι δὲ αἱ ἀπὸ τῆς λίμνης, ὧν ἡ μίξις ὑγιεινοτάτην κατάστασιν ἀπεργάζεται». Βλ. Φίλωνος, *Περὶ βίου θεωρητικοῦ*, §22 - 24· Φίλων ο Αλεξανδρεὺς, *Ελληνισμός καὶ Ιουδαϊσμός, Εσσαίοι καὶ Θεραπευτές, ὅ.π.*, σσ. 292 - 294.

³⁰¹ Βλ. Φίλωνος, *Περὶ βίου θεωρητικοῦ*, §22· Φίλων ο Αλεξανδρεὺς, *Ελληνισμός καὶ Ιουδαϊσμός, Εσσαίοι καὶ Θεραπευτές, ὅ.π.*, σ. 292.

³⁰² Βλ. Φίλωνος, *Περὶ βίου θεωρητικοῦ*, §24· Φίλων ο Αλεξανδρεὺς, *Ελληνισμός καὶ Ιουδαϊσμός, Εσσαίοι καὶ Θεραπευτές, ὅ.π.*, σ. 294.

³⁰³ [...] «εἰθ' ἢ Πλινθίνη καὶ Νικίον κώμη καὶ Χερρόνησος φρούριον, πλησίον ἤδη τῆς Ἀλεξάνδρειας καὶ τῆς Νεκροπόλεως ἐν ἑβδομήκοντα σταδίοις. ἡ δὲ Μάρεια λίμνη

B.2.2 Τά οικοδομήματα τῶν κοινοτήτων τῶν Θεραπευτῶν

Γιὰ τόν τρόπο κατασκευῆς τῶν οικοδομημάτων τῆς κοινότητος τῶν Θεραπευτῶν ὁ Φίλων ἀναφέρει ὅτι «αἱ οἰκίαι τῶν συνελθλυθῶτων σφόδρα μὲν εὐτελεῖς εἰσι, πρὸς δύο τὰ ἀναγκαιότατα σκέπην παρέχουσαι, πρὸς τε τὸν ἀφ' ἡλίου φλογμὸν καὶ τὸν ἀπ' ἀέρος κρυμὸν»³⁰⁴. Τά οἰκήματά τους ἦταν λιτά καὶ ἀπέριττα³⁰⁵, κατασκευασμένα νά ἀντιμετωπίζουν δύσκολες καιρικές συνθήκες. Ἦταν κατὰ τέτοιον τρόπο ἀποστασιοποιημένα μεταξὺ τους, ὥστε οὔτε κοντὰ νά βρίσκονται καὶ ἔτσι νά ἀποσπῶνται οἱ οἰκιστὲς ἀπὸ τίς «γειτνιασεις», οὔτε μακρὰ γιὰ νά μὴ χάνεται ἡ αἴσθησις ἐπικοινωνίας καὶ βοήθειας σὲ περίπτωση πιθανῆς ἐπιδρομῆς ληστῶν³⁰⁶.

Σημαντικὴ εἶναι ἡ περιγραφή τοῦ Φίλωνος γιὰ τὴν ἐσωτερικὴ διάταξι τῶν κατοικιῶν, ὅπου ἔμενε μόνος τοῦ ὁ κάθε Θεραπευτῆς. Σὲ κάθε οἶκημα ὑπῆρχε κατασκευασμένο ἓνα ἰδιαίτερο δωμάτιο. Πρόκειται γιὰ ἓνα ξεχωριστὰ διαμορφωμένο χῶρο, τὸν ὁποῖο χρησιμοποιοῦσαν ὡς λατρευτικὸ τόπο γιὰ τίς κατὰ μόνους προσευχὲς καὶ μελέτες τους. Τὸν ἱερό αὐτὸ χῶρο ὀνόμαζαν «σεμνεῖον» ἢ «μοναστήριον» καὶ ἐκεῖ φρόντιζαν νά εἶναι ἀπομονωμένοι, ὥστε νά τελοῦν ἀπερίσπαστοι «τὰ τοῦ σεμνοῦ βίου μυστήρια». Ὅταν ἀποσύρονταν στό «σεμνεῖον» δέν ἔπαιρναν μαζί τους τίποτα ὑλικό ἀπὸ τὰ ἀπαραίτητα γιὰ τίς ἀνάγκες τοῦ σώματος, παρὰ μόνον «νόμους καὶ λόγια θεοπισθέντα διὰ προφητῶν καὶ ὕμνους καὶ τὰ ἄλλα»³⁰⁷ μέ τὰ ὁποῖα συναυξάνεται καὶ τελειοποιεῖται ἡ γνώσις καὶ ἡ εὐσέβεια.

παρατείνουσα μέχρι καὶ δεῦρο πλάτος μὲν ἔχει πλειόνων ἢ πενήκοντα καὶ ἑκατὸν σταδίων, μήκος δ' ἐλαττόνων ἢ τριακοσίων. ἔχει δ' ὀκτὼ νήσους καὶ τὰ κύκλω πάντ' οἰκούμενα καλῶς-εὐνοία τέ ἐστι περὶ τοὺς τόπους ὥστε καὶ διαχεῖσθαι πρὸς παλαίωσιν τὸν Μαρεώτην οἶνον». Βλ. Στράβωνος, *Γεωγραφικά* 17, 1.14.

³⁰⁴ Βλ. Φίλωνος, *Περὶ βίου θεωρητικοῦ* §24· Φίλων ὁ Αλεξανδρεὺς, Ἑλληνισμὸς καὶ Ἰουδαϊσμός, Εσσαῖοι καὶ Θεραπευτῆς, ὅ.π., σ. 294.

³⁰⁵ [...] «περὶ μὲν οἰκίας εἴρηται πρότερον, ὅτι ἐστὶν ἀκαλλώπιστος καὶ αὐτοσχέδιος, πρὸς τὸ χρεῖωδες αὐτὸ μόνον εἰργασμένη». Βλ. Φίλωνος, *Περὶ βίου θεωρητικοῦ* §38. Φίλων ὁ Αλεξανδρεὺς, Ἑλληνισμὸς καὶ Ἰουδαϊσμός, Εσσαῖοι καὶ Θεραπευτῆς, ὅ.π., σ. 302.

³⁰⁶ «Οὔτε δὲ ἐγγύς, ὥσπερ αἱ ἐν τοῖς ἄστεσιν, -ὄχληρόν γὰρ καὶ δυσάρεστον τοῖς ἐρημίαν ἐζηλωκόσι καὶ μεταδιώκουσιν αἱ γειτνιασεις- οὔτε πόρρω, δι' ἣν ἀσπάζονται κοινωνίαν καὶ ἴνα, εἰ ληστῶν γένοιτο ἔφοδος, ἀλλήλοις ἐπιβοηθῶσιν». Βλ. Φίλωνος, *Περὶ βίου θεωρητικοῦ* §24· Φίλων ὁ Αλεξανδρεὺς, Ἑλληνισμὸς καὶ Ἰουδαϊσμός, Εσσαῖοι καὶ Θεραπευτῆς, ὅ.π., σ. 294.

³⁰⁷ «Ἐν ἐκάστη δὲ ἐστὶν οἶκημα ἱερόν, ὃ καλεῖται σεμνεῖον καὶ μοναστήριον, ἐν ᾧ μονούμενοι τὰ τοῦ σεμνοῦ βίου μυστήρια τελοῦνται, μηδὲν εἰσκομίζοντες, μὴ ποτόν, μὴ σιτίον, μηδέ τι τῶν ἄλλων ὅσα πρὸς τὰς τοῦ σώματος χρειὰς ἀναγκαῖα, ἀλλὰ νόμους καὶ λόγια θεοπισθέντα διὰ προφητῶν καὶ ὕμνους καὶ τὰ ἄλλα οἷς ἐπιστήμη καὶ εὐσέβεια συναυξάνονται καὶ τελειοῦνται». Βλ. Φίλωνος, *Περὶ βίου θεωρητικοῦ* §25· Φίλων ὁ Αλεξανδρεὺς, Ἑλληνισμὸς καὶ Ἰουδαϊσμός, Εσσαῖοι καὶ Θεραπευτῆς, ὅ.π., σ. 294.

Στήν οικιστική εγκατάσταση τῆς «Μαρεώτιδας» ἐκτός ἀπό τὰ προσωπικά «σεμνεῖα» ἢ «μοναστήρια» ὑπῆρχε καί ἕνας ἄλλος κεντρικός χώρος συγκέντρωσης, μία μεγάλη αἶθουσα τὴν ὁποία ὀνόμαζαν «κοινὸν σεμνεῖον»³⁰⁸. Ἐκεῖ προσέρχονταν ὅλοι οἱ οἰκιστές τῆς θεραπευτικῆς κοινότητας γιὰ νὰ πραγματοποιήσουν τίς ἐβδομαδιαῖες Συναντήσεις καί τίς ἐτήσιες Συνάξεις. Τό «κοινὸν σεμνεῖον», ὡς πρὸς τὴ χωροταξική διαρρύθμισή του, εἶχε δύο περιτειχισμένους χώρους πού χρησίμευαν «ὁ μὲν εἰς ἀνδρῶνα, ὁ δὲ εἰς γυναικωνίτιν», ἐπειδὴ παρευρίσκονταν στίς ἀκροάσεις καί γυναῖκες, οἱ ὁποῖες διέθεταν τὸν ἴδιο ζῆλο καί τὴν ἴδια προαίρεση μέ τούς ἄνδρες. Ὁ μεταξὺ τους τοῖχος ἦταν κτισμένος ἀπὸ τὸ ἔδαφος μέχρι τὸ ὕψος τριῶν ἢ τεσσάρων πήχεων³⁰⁹, ἐνῶ τὸ διάστημα ἀπὸ ἐκεῖνο τὸ ὑψομετρικὸ σημεῖο μέχρι τὴν ὀροφή τῆς αἶθουσας ἦταν ἀνοικτὸ γιὰ δύο λόγους: α) γιὰ νὰ διατηρεῖται ἡ «πρέπουσα αἰδώς» στὴ γυναικεία φύση, καί β) γιὰ νὰ μποροῦν οἱ γυναῖκες καθισμένες σὲ ἀπόσταση ἀκοῆς νὰ ἀκοῦνε εὐκόλα ὅσα λέγονταν ἀπὸ τὸν ὁμιλητή³¹⁰.

³⁰⁸ Βλ. Φίλωνος, *Περὶ βίου θεωρητικοῦ* §32· Φίλων ὁ Αλεξανδρεὺς, Ἑλληνισμὸς καὶ Ἰουδαϊσμός, Εσσαιοὶ καὶ Θεραπευτές, ὅ.π., σ. 298.

³⁰⁹ Πρόκειται γιὰ ἀρχαία μονάδα πού μετροῦσαν τὸ μήκος. Ὁ πήχυς ἦταν τὸ διάστημα ἀπὸ τὸ ἄκρο τοῦ ἀγκῶνα μέχρι τὸ ἄκρο τοῦ μικροῦ δακτύλου. Ὁ λεγόμενος «κοινός ἢ μέτριος ἢ ἰδιωτικός» πήχυς περιεῖχε ἕξι παλάμες ἢ 24 δακτύλους καί ἀντιστοιχοῦσε περίπου σὲ 0,46 cm, ἐνῶ ὁ «βασιλικός» πήχυς εἶχε τρεῖς δακτύλους παραπάνω καί ἀντιστοιχοῦσε σὲ 0,52 cm. Ὁ πήχυς στὴ μεταγενέστερη ἀρχαιότητα ἔφθασε τὰ 0,61 cm, ὅμως κατὰ τίς μετρήσεις ξύλου ἢ λίθου ἐτηρεῖτο τὸ παλαιὸ μέτρο.

³¹⁰ «Τὸ δὲ κοινὸν τοῦτο σεμνεῖον, εἰς ὃ ταῖς ἐβδόμαις συνέρχονται, διπλοῦς ἐστὶ περιβόλος, ὁ μὲν εἰς ἀνδρῶνα, ὁ δὲ εἰς γυναικωνίτιν ἀποκριθεὶς· καὶ γὰρ καὶ γυναῖκες ἐξ ἔθους συνακροῶνται τὸν αὐτὸν ζῆλον καὶ τὴν αὐτὴν προαίρεσιν ἔχουσαι. ὁ δὲ μεταξὺ τῶν οἴκων τοῖχος τὸ μὲν ἐξ ἐδάφους ἐπὶ τρεῖς ἢ τέσσαρας πήχεις εἰς τὸ ἄνω συνωκοδόμηται θωρακίου τρόπον, τὸ δὲ ἄχρη ἀνάγειον ἀχανὲς ἀνεῖται, δυοῖν ἔνεκα, τοῦ τε τὴν πρέπουσαν αἰδῶ τῇ γυναικείᾳ φύσει διατηρεῖσθαι καὶ τοῦ τὴν ἀντίληψιν ἔχειν εὐμαρῆ καθεζομένης ἐν ἐπηρόφῃ, μηδενὸς τὴν τοῦ διαλεγομένου φωνὴν ἐμποδίζοντος». Βλ. Φίλωνος, *Περὶ βίου θεωρητικοῦ* §32 - 34· Φίλων ὁ Αλεξανδρεὺς, Ἑλληνισμὸς καὶ Ἰουδαϊσμός, Εσσαιοὶ καὶ Θεραπευτές, ὅ.π., σσ. 298 - 300:

B.3 Κοινωνική διαβίωση και δράση τών Θεραπευτών

Τόν τρόπο προσωπικής διαβίωσης και κοινωνικής συμπεριφοράς τών μελών -τά όποια έγκαταβίωσαν άσκητικά στίς άναχωρητικές κοινότητες τών Θεραπευτών- θά προσεγγίσουμε από τό ήμερήσιο πρόγραμμα, τίς έορταστικές Συνελεύσεις, τήν ένταξη νέων μελών, τήν κοινοβιακή όργάνωση και τήν κοινωνική θέση πού είχαν οί γυναίκες μέσα στίς θεραπευτικές ομάδες.

B.3.1 Τό ήμερήσιο πρόγραμμα

Σύμφωνα μέ τό ήμερήσιο πρόγραμμα τής άσκητικής κοινότητας τών Θεραπευτών, ό Φίλων άναφέρει ότι συνήθιζαν νά προσεύχονται δύο φορές τήν ήμέρα, μία τό πρωί και μία τό βράδυ³¹¹. Τό μεταξύ δύο προσευχών διάστημα άφιέρωναν στή θεωρητική μελέτη, έμβαθύνοντας φιλοσοφικά στίς ιερές γραφές, προσπαθώντας μέσα από αύτήν τή μελέτη, τήν προσευχή και τή νηστεία νά άποκαλύψουν τά βαθύτερα νοήματα, ώστε νά έρμηνεύονται όρθά οί άλληγορικές έννοιες τών κειμένων³¹².

Τίς έξι ήμέρες τής έβδομάδας ό Θεραπευτής τίς περνούσε μόνος μέσα σέ άπόλυτη ήσυχία, άπομονωμένος και άπερίσπαστος στήν ιδιαίτερη οικία του, τό «*σεμνειόν*». Μάλιστα, στήν προσπάθεια άποφυγής κάθε άφορμής για περισπασμό από τήν άσκητική προσπάθεια άπόλυτης τήρησης του ήμερήσιου προγράμματος, όχι μόνο δέν έξερχόταν από τήν αυλόπορτα του ένδαιτήματός του, αλλά μετά σπουδής άπέφευγε έστω και νά τήν άντικρύσει³¹³.

³¹¹ «Δίς δέ καθ' έκάστην ήμέραν ειώθασιν εύχεσθαι, περι τήν έω και περι τήν έσπέραν». Βλ. Φίλωνος, *Περί βίου θεωρητικού* §27· Φίλων ο Αλεξανδρεύς, *Ελληνισμός και Ιουδαϊσμός*, Εσσαίοι και Θεραπευτές, ό.π., σ. 294.

³¹² «Τό δέ έξ έωθινού μέχρις έσπέρας διάστημα σύμπαν αύτοίς έστιν άσκησις· έντυγχάνοντες γάρ τοίς ιεροίς γραμμασι φιλοσοφοῦσι τήν πάτριον φιλοσοφίαν άλληγοροῦντες». Βλ. Φίλωνος, *Περί βίου θεωρητικού* §28· Φίλων ο Αλεξανδρεύς, *Ελληνισμός και Ιουδαϊσμός*, Εσσαίοι και Θεραπευτές, ό.π., σ. 296.

³¹³ «Τάς μὲν οὖν έξ ήμέρας χωρίς έκαστοι μονούμενοι παρ' έαυτοίς έν τοίς λεχθείσι μοναστηρίοις φιλοσοφοῦσι, τήν αύλειον ούχ ύπερβαίνοντες, άλλ' ούδὲ έξ άπόπτου θεωροῦντες ...». Βλ. Φίλωνος, *Περί βίου θεωρητικού* §30· Φίλων ο Αλεξανδρεύς, *Ελληνισμός και Ιουδαϊσμός*, Εσσαίοι και Θεραπευτές, ό.π., σ. 296.

Ἡ καθημερινή σίτιση τῶν Θεραπευτῶν διακρινόταν ἀπό μεγάλη ἐγκράτεια³¹⁴, ὅπως καί κάθε ἄλλη σωματική λειτουργία ἢ ψυχική ἐκδήλωση τῆς ζωῆς τους. Τρέφονταν μία φορά τήν ἡμέρα καί μάλιστα λίγο πρὶν ἀπό τή δύση τοῦ ἡλίου, λαμβάνοντας γιά τήν ἀναγκαία συντήρηση τοῦ σώματος ἐλάχιστο φαγητό καί νερό³¹⁵. Μερικοί δέν ἔτρωγαν κάθε ἡμέρα. Ἄλλοι μετὰ καί ἀπό τρεῖς ἡμέρες, ἐνῶ ὑπῆρχαν καί περιπτώσεις πού γεύονταν φαγητό ὕστερα ἀπό ἕξι ἡμέρες καί λάμβαναν γιά πρώτη φορά τροφή ὅταν συμμετεῖχαν στίς ἐβδομαδιαῖες Συνάξεις. Αὐτήν τήν -ἀνάλογα μέ τίς προσωπικές ἀντοχές- διατροφική ρύθμιση στό ἐξαήμερο πρόγραμμα τους προσπαθοῦσαν νά τηροῦν μέ θαυμαστή σκληρότητα ἐπειδή θεωροῦσαν τή φιλοσοφική μελέτη τῶν ἱερῶν γραφῶν ὡς ὑψηλή ἐνασχόληση καί ἄξια τοῦ φωτός, ἐνῶ τίς σωματικές φροντίδες τίς ἱεραρχοῦσαν ὡς κατώτερες ἀνθρώπινες λειτουργίες καί ἄξιες τοῦ σκότους³¹⁶. Καί ὅπως εὐτελής καί λιτή ἦταν ἡ διατροφή τῶν οἰκιστῶν τῶν θεραπευτικῶν κοινοτήτων, μέ τήν ἴδια ἀσκητική τάξη καί ἐγκρατευτική σειρά παρουσιάζονταν καί ὡς πρὸς τήν ἔνδυσή τους³¹⁷. Ὅπως πληροφοροῦμαστε ἀπό τήν προσέλευση τους στίς ἐβδομαδιαῖες ἢ ἐτήσιες γενικές Συνελεύσεις τους, οἱ Θεραπευτές ἦταν «λευχεμονοῦντες», δηλαδή, φοροῦσαν λευκά ἐνδύματα³¹⁸. Ἐξαίρεση σέ ὅλη αὐτήν τήν ἐγκρατευτική ροή τοῦ καθημερινοῦ προγράμματος μέσα ἀπό τήν προσευχή, τή φιλοσοφική μελέτη καί τήν ἐλάχιστη σίτισή τους ἀποτελοῦσε ὁ κοινός ἑορτασμός τῆς ἑβδομῆς ἡμέρας.

³¹⁴ «Ἐγκράτειαν δὲ ὡσπερ τινὰ θεμέλιον προκαταβαλλόμενοι τῆς ψυχῆς τὰς ἄλλας ἐποικοδομοῦσιν ἀρετάς». Βλ. Φίλωνος, *Περὶ βίου θεωρητικοῦ* §34· Φίλων ο Αλεξανδρεὺς, Ἑλληνισμός καί Ιουδαϊσμός, Εσσαῖοι καί Θεραπευτές, ὅ.π., σ. 300.

³¹⁵ «Σιτίον ἢ ποτὸν οὐδεὶς ἀν αὐτῶν προσενέγκαιτο πρὸ ἡλίου δύσεως, ἐπεὶ τὸ μὲν φιλοσοφεῖν ἄξιον φωτός κρίνουσιν εἶναι, σκότους δὲ τὰς τοῦ σώματος ἀνάγκας». Βλ. Φίλωνος, *Περὶ βίου θεωρητικοῦ* §34· Φίλων ο Αλεξανδρεὺς, Ἑλληνισμός καί Ιουδαϊσμός, Εσσαῖοι καί Θεραπευτές, ὅ.π., σ. 300.

³¹⁶ «Ἐνιοὶ δὲ καὶ διὰ τριῶν ἡμερῶν ὑπομνησκονται τροφῆς, οἷς πλείων ὁ πόθος ἐπιστήμης ἐνίδρυνται· τινὲς δὲ οὕτως ἐνευφραίνονται καὶ τρυφῶσιν ὑπὸ σοφίας ἐστιώμενοι πλουσίως καὶ ἀφθόνως τὰ δόγματα χορηγούσης, ὡς καὶ πρὸς διπλασίονα χρόνον ἀντέχειν καὶ μόλις δι' ἕξι ἡμερῶν ἀπογεύεσθαι τροφῆς ἀναγκαίας, ἐθισθέντες ὡσπερ φασὶ τὸ τῶν τεττίγων γένος ἀέρι τρέφεσθαι». Βλ. Φίλωνος, *Περὶ βίου θεωρητικοῦ* §35· Φίλων ο Αλεξανδρεὺς, Ἑλληνισμός καί Ιουδαϊσμός, Εσσαῖοι καί Θεραπευτές, ὅ.π., σ. 300.

³¹⁷ Πληροφοροῦμαστε ὅτι «τα ρούχα τους εἶναι εὐτελέστατα, γιά προστασία ἀπὸ το κρύο καὶ τῆ ζέστη, μια παχιά χλαίνη ἀπὸ δασύτριχο δέρμα γιά το χειμῶνα, καὶ μια ἐξωμίδα ἢ ἕνα κομμάτι λινό ὕφασμα γιά το καλοκαίρι». Βλ. Φίλωνος, *Περὶ βίου θεωρητικοῦ* §38· Γιά τή μτφρ. βλ. Φίλων ο Αλεξανδρεὺς, Ἑλληνισμός καί Ιουδαϊσμός, Εσσαῖοι καί Θεραπευτές, ὅ.π., σ. 303.

³¹⁸ «Ἐπειδὴν οὖν συνέλθωσι λευχεμονοῦντες φαιδροὶ μετὰ τῆς ἀνωτάτω σεμνότητος». Βλ. Φίλωνος, *Περὶ βίου θεωρητικοῦ* §66· Φίλων ο Αλεξανδρεὺς, Ἑλληνισμός καί Ιουδαϊσμός, Εσσαῖοι καί Θεραπευτές, ὅ.π., σ. 320.

B.3.2 Έορταστικές Συνελεύσεις τών Θεραπευτών

Οι γενικές Συνελεύσεις και έορταστικές εκδηλώσεις τών θεραπευτικών κοινοτήτων³¹⁹ πραγματοποιούνταν τήν τελευταία ήμέρα κάθε έβδομάδας, αλλά και έτήσια, στίς περιόδους τών μεγάλων έορτών του Πάσχα και τής Πεντηκοστής³²⁰. Πρόκειται γιά τή χαρμόσυνη πλευρά του μονήρους βίου τών Θεραπευτών. Μετά από έξαήμερη μόνωση γιά άσκητική προσπάθεια μέ ιδιαίτερα σκληρή σωματική έγκράτεια, ή όποία έξυπηρετούσε στήν άπρόσκοπτη έπίτευξη τής φιλοσοφικής τελείωσης και ένωσης τους μέ τόν Θεό, έφθανε ή άνατολή τής έβδομης ήμέρας. Τήν ήμέρα αύτή, όλοι οι έγκλειστοι άσκητές, άνδρες και γυναίκες, άνοιγαν τίς πόρτες τους και έξέρχονταν από τά άπέριττα «σεμνεία» τους, λευκοντυμένοι, ήσυχοι, έξαγνισμένοι από τούς έξαήμερους άγωνιστικούς καρπούς τους, προετοιμασμένοι κατάλληλα νά βρεθούν μεταξύ τους ώστε νά κοινωνήσουν μέ τόν σύνδεσμο τής άγάπης στήν τακτική Συνάθροισή τους³²¹.

Κάθε έβδομη ήμέρα, λοιπόν, αλλά και σέ κάθε μία από τίς άλλες έτήσιες και έορταστικού χαρακτήρα Συνελεύσεις τους³²², συναθροίζονταν σέ ένα κεντρικό χώρο του άσκητικού οικισμού τους, στό «κοινόν σεμνείον», όπως τό όνόμαζαν. Άμέσως μετά τήν άθόρυβη έξοδο από τίς κατοικίες,

³¹⁹ «Βούλομαι δέ και τας κοινάς συνόδους αυτών και ιλαρωτέρας έν συμποσίοις διαγωγάς είπειν, αντίτάξας τά τών άλλων συμπόσια» αναφέρει ό Φίλων. Βλ. Φίλωνος, *Περί βίου θεωρητικού* §40· Γιά τή μτφρ. βλ. Φίλων ο Αλεξανδρεύς, *Ελληνισμός και Ιουδαϊσμός, Εσσαίοι και Θεραπευτές*, ό.π., σσ. 302 - 304.

³²⁰ «Ούτοι τό μέν πρώτον άθροίζονται δι' έπτά εβδομάδων, ού μόνον τήν άπλήν εβδομάδα αλλά και τήν δύναμιν τεθηπότες· άγνήν γάρ και άειπάρθενον αύτήν ίσασιν. έστι δέ προέορτος μεγίστης έορτής, ήν πεντηκοντάς έλαχεν, άγιώτατος και φυσικώτατος άριθμών, εκ τής του όρθογωνίου τριώνου δυνάμεως, όπερ έστιν άρχή τής τών όλων γενέσεως, συσταθείς». Βλ. Φίλωνος, *Περί βίου θεωρητικού* §65· Φίλων ο Αλεξανδρεύς, *Ελληνισμός και Ιουδαϊσμός, Εσσαίοι και Θεραπευτές*, ό.π., σ. 320.

³²¹ Στο σχετικό κείμενο γιά τήν ιδιαίτερη αύτή ήμέρα τής εβδομάδας περιγράφεται ότι «τήν δέ έβδόμην πανίερόν τινα και πανέορτον είναι νομίζοντες έξαιρέτον γέρωσ ήξιώκασιν, έν ή μετά τήν τής ψυχής έπιμέλειαν και τό σώμα λιπαίνουσιν, όπως άμέλει και τά θρέμματα, τών συνεχών πόνων άνιέντες. σιτούνται δέ πολυτελές ούδέν, αλλά άστον ευτελή, και ύψον άλες, ούς οί άβροδίαιτοι παραρτύουσιν ύσώπω, ποτόν δέ ύδωρ ναματιαίον αυτοίς έστιν· άς γάρ ή φύσις έπέστησε τω θνητώ γενεί δεσποίνας, πεινάν τε και δίψαν, άπομειλίσσονται, τών είς κολακειαν έπιφέροντες ούδέν, άλλ' αυτά τά χρήσιμα, ών άνευ ζήν ούκ έστι. δια τουτο έσθίουσι μέν, ώστε μη πεινήν, πίνουσι δέ, ώστε μη δίψην, πλησμονήν ως έχθρόν τε και έπίβουλον ψυχής τε και σώματος εκτρεπόμενοι». Βλ. Φίλωνος, *Περί βίου θεωρητικού* §36 - 38· Φίλων ο Αλεξανδρεύς, *Ελληνισμός και Ιουδαϊσμός, Εσσαίοι και Θεραπευτές*, ό.π., σσ. 300 - 302.

³²² Άπό τήν άνάγνωση του κειμένου «Περί βίου θεωρητικού» του Φίλωνος, δέν μπορεί νά ύποστηριχθεί μέ βεβαιότητα ότι ή συγκεκριμένη αναλυτική περιγραφή τής έορταστικής εκδήλωσης τών Θεραπευτών ταυτίζεται μέ τήν παννυχίδα του Πάσχα ή τής Πεντηκοστής, ή άφορά στήν εβδομαδιαία κοινή έορταστική Συνέλευσή τους.

ἀκολουθοῦσε μέ ἀπόλυτη τάξη ἡ ὁμαδική συγκέντρωση ὅλων τῶν προσερχομένων μελῶν τῆς κοινότητος. Ὁ καθένας, ἀνάλογα μέ τά πρεσβεία, ἐλάμβανε τήν καθορισμένη θέση. Στήν ἀρχή, ἀφοῦ γινόταν ἀνάγνωση ἀποσπασμάτων ἀπό ἱερές γραφές, ἀκολουθοῦσε ἐρμηνευτικός σχολιασμός ἀπό τόν «πρεσβύτατον καί τῶν δογμάτων ἐμπειρότατον»³²³, δηλαδή τόν πρόεδρο, ὁ ὁποῖος ἦταν ἀπό τά ἰκανώτερα καί σοφά μέλη τῆς ἀσκητικῆς ὁμάδας. Ὑστερα ἀπό αὐτήν τήν ἐρμηνευτική ἀνάλυση, πρῶτος ὁ «πρόεδρος» τῆς Συνέλευσης, καί κατόπιν ὅλοι οἱ ἄλλοι, ἀνάλογα μέ τήν ἱεραρχική θέση πού εἶχε ὁ καθένας στήν κοινότητα, ὑμνολογοῦσαν τόν Θεό. Μόλις τελείωνε τό συγκεκριμένο μέρος τοῦ προγράμματος μέ ὕμνους, τά νεότερα μέλη ἔφερναν μέσα στόν χώρο τοῦ «κοινοῦ σεμναρίου» τά τραπέζια μαζί μέ τή λιτή τροφή, ἡ ὁποία ἦταν ψωμί ζυμωτό καί ἀλάτι. Γιά τούς περισσότερο ἀβροδίατους ὑπῆρχε καί ἄρτος καρυκευμένος μέ ὕσσωπο³²⁴. Μαζί μέ τό ψωμί προσφερόταν ἀπό τούς νέους, οἱ ὁποῖοι πάντα διακονοῦσαν στίς τράπεζες, καί καθαρό νερό «ναματιαῖον», ἀπό τήν πηγὴ³²⁵.

Μετά τό πέρας τοῦ γεύματος ἀκολουθοῦσε τό κύριο μέρος τῆς ἐορταστικῆς Συνάθροισης, ἡ «*ἱερὰ παννυχίς*». Τό πρόγραμμα αὐτῆς τῆς ἀγρυπνίας περιελάμβανε ὑμνολογικές ἐκδηλώσεις, οἱ ὁποῖες ἄρχιζαν μέ ψαλμωδίες ἀπό τή μιά μεριά μέ τόν χορὸ τῶν ἀνδρῶν, καί ἀκολουθοῦσε ὁ χορὸς τῶν γυναικῶν ἀπό τήν ἄλλη. Μέ τήν πάροδο κάποιου χρόνου ἄρχιζαν νά συμπλέκονται οἱ φωνές τῶν δύο χορῶν σέ μία ἀρμονική ὑμνολογική συμφωνία καί στή συνέχεια ψάλλοντας ὅλοι μαζί ἐνώνονταν σέ ἕναν

³²³ Σχετικά μέ τό τυπικό καί τήν τάξη προσέλευσης, τόν τρόπο ἀκρόασης καί συμμετοχῆς τῶν μελῶν στίς Συναθροίσεις ὁ Φίλων περιγράφει ὅτι «*τὰς μὲν οὖν ἐξ ἡμέρας χωρὶς ἕκαστοι μονοῦμενοι παρ' ἑαυτοῖς ἐν τοῖς λεχθεῖσι μοναστηρίοις φιλοσοφοῦσι, τὴν αὐλειον οὐχ ὑπερβαίνοντες, ἀλλ' οὐδὲ ἐξ ἀπόπτου θεωροῦντες· ταῖς δὲ ἐβδόμαις συνέρχονται καθάπερ εἰς κοινὸν σύλλογον καὶ καθ' ἡλικίαν ἐξῆς καθέξονται μετὰ τοῦ πρόποντος σχήματος, εἰσω τὰς χεῖρας ἔχοντες, τὴν μὲν δεξιὰν μετὰ τὸν στέρονον καὶ γενεῖον, τὴν δὲ εὐώνυμον ὑπεσταλμένην παρὰ τῆ λαγόνι. παρελθὼν δὲ ὁ πρεσβύτατος καὶ τῶν δογμάτων ἐμπειρότατος διαλέγεται, καθεστῶτι μὲν τῷ βλέμματι, καθεστῶσι δὲ τῇ φωνῇ, μετὰ λογισμοῦ καὶ φρονήσεως, οὐ δεινότητι λόγων ὥσπερ οἱ ῥήτορες ἢ οἱ νῦν σοφισταὶ παρεπιδεικνύμενος, ἀλλὰ τὴν ἐν τοῖς νοήμασι διηρηνηκῶς καὶ διερμηνεύων ἀκριβείαν, ἥτις οὐκ ἄκριος ὡσὶν ἐφιζάνει, ἀλλὰ δι' ἀκοῆς ἐπὶ ψυχὴν ἔρχεται καὶ βεβαίως ἐπιμένει. καθ' ἡσυχίαν δὲ οἱ ἄλλοι πάντες ἀκροῶνται, τὸν ἔπαινον νεύμασιν ὄψεως ἢ κεφαλῆς παραδηλοῦντες αὐτὸ μόνον*». Βλ. Φίλωνος, *Περὶ βίου θεωρητικοῦ* §30 - 32, Φίλων ὁ Αλεξανδρεὺς, Ἑλληνισμός καὶ Ἰουδαϊσμός, Εἰσαίιοι καὶ Θεραπευτές, ὅ.π., σσ. 296 - 298.

³²⁴ Ὁ «ὕσσωπος» εἶναι ἀρωματικό φυτὸ μέ θαμνώδη μορφή, τό ὁποῖο χρησιμοποιεῖται ὡς καρύκευμα φαγητῶν, ἐπίσης στήν ἰατρική, ἀρωματοποιία κ.ά.

³²⁵ «*Σιτοῦνται δὲ πολυτελεῖς οὐδέν, ἀλλὰ ἄρτον εὐτελεῖ, καὶ ὄψον ἄλες, οὓς οἱ ἀβροδίατοι παραρτύουσιν ὕσσωπον, ποτὸν δὲ ὕδωρ ναματιαῖον αὐτοῖς ἐστίν*». Βλ. Φίλωνος, *Περὶ βίου θεωρητικοῦ* §37· Φίλων ὁ Αλεξανδρεὺς, Ἑλληνισμός καὶ Ἰουδαϊσμός, Εἰσαίιοι καὶ Θεραπευτές, ὅ.π., σ. 302.

χορευτικό ὄμιλο³²⁶ μέ καταφανή στά πρόσωπα ὄλων τῆ μεταφυσική μέθεξι³²⁷. Αὐτή ἢ νηφάλιος μέθη³²⁸, ἢ ὁποία συνέπαιρνε τήν κοινότητα, συνεχιζόταν μέχρι τήν αὐγή τῆς ἡμέρας. Ἀφοῦ, λοιπόν, μέ ἔνθεο ζήλο ἀπέδιδαν ὀλονύκτια λατρεία στόν Θεό, προσφερόμενοι ὀλοκληρωτικά καί κοιτάζοντας ψηλά, ὕμνολογώντας Τον μέ τά στόματα, ἀλλά καί χορεύοντας μέ τά σώματα ρυθμικά, μετά τήν ἀνατολή τοῦ ἡλίου ἔκαναν τήν ἀκροτελεύτια εὐχαριστήρια προσευχή. Ἐμπλεοι μεγάλης χαρᾶς καί συναισθανόμενοι ψυχικό πλήρωμα μετά τήν προσφερόμενη κοινή λατρεία καί τό συλλογικό βίωμα τῆς ἀδελφικῆς κοινωνίας εὐχαριστοῦσαν μέ ὕμνους γιά τό αἴσιο πέρας τῆς ἑορταστικῆς Συνάθροισης. Τέλος, ἀποχωροῦσαν χωριζόμενοι ὁ ἕνας τόν ἄλλο μέ πολλή

³²⁶ Ἡ ἐνοποίηση τῶν δύο χορῶν, ἀνδρῶν καί γυναικῶν, στηρίζεται στήν ἐξῆς ἐρμηνευτική ἀπόδοση: «ὅταν καθένας ἀπό τους χορούς συμποσιαστεῖ μόνος του καί καθ' ἑαυτόν, ἔχοντας πει, ὅπως ακριβῶς στις βακχικές τελετές τον ἀκρατο οἶνο τῆς ἀγάπης του Θεοῦ, τότε αναμινύονται καί γίνονται ἕνας χορός ἀπό δύο. Ο χορός αὐτός ἀποτελεῖ μίμηση του χοροῦ που σε μια παλιά ἐποχή συστάθηκε πλάι στην Ερυθρά Θάλασσα, γιά χάρη των θαυμάτων που ἔγιναν ἐκεῖ. Γιάτί το πέλαγος μέ τήν προσταγή του Θεοῦ ἔγινε αἰτία σωτηρίας γιά τους Εβραίους, πανωλεθρίας ὁμως γιά τους Αἰγυπτίους. Διότι ἀφοῦ ῥάγισε το πέλαγος καί ἀποσύρθηκε μέ βίαη ὀπισθοχώρηση καί οἱ δύο του ἀντίθετες πλευρές πάγωσαν σαν τεῖχη, το μεσοδιάστημα που ἀνοίχτηκε μ' αὐτόν τον τρόπο ἀπλώθηκε σαν λεωφόρος ἐντελῶς στεγνή. Μέσα ἀπ' αὐτήν ο λαός πέρασε πεζός μέχρι τήν ἀντίπερα ξηρά καί ὀδηγήθηκε ὡς τα υψηλότερα μέρη τῆς. Ὅταν ὁμως το πέλαγος ὄρμησε πίσω μέ τήν ἐπίδραση των παλιρροιακῶν δυνάμεων καί τα δύο μέρη του χύθηκαν ἐπάνω στο στεγνό ἔδαφος, τότε ὅσοι ἀπό τους ἐχθρούς εἶχαν ἀκολουθήσει κατακλύστηκαν ἀπό τα νερά καί χάθηκαν. Τοῦτο ἀφοῦ εἶδαν καί ἔπαθαν, ἕνα ἔργο το ὀποῖο ἦταν ἀνώτερο ἀπό κάθε λόγο, ἐννοια καί ἐλπίδα, γεμάτοι ἐνθουσιασμό, ἄνδρες μαζί καί γυναῖκες, ἔγιναν ἕνας χορός καί τραγουδοῦσαν εὐχαριστήριους ὕμνους στο σωτήρα Θεό, ἔχοντας ἐπικεφαλῆς οἱ ἄνδρες το Μωσῆ τον προφήτη καί οἱ γυναῖκες τῆ Μαριάμ τήν προφήτισσα. Αὐτό το πρότυπο προσάντων ἀπεικονίζοντας ο χορός των Θεραπευτῶν καί των Θεραπευτριῶν ἐκτελεῖ μια πραγματικά ἐναρμόνια συμφωνία καί μουσική, καθῶς ο οξύφωνος γυναικεῖος χορός ἀνακατεῦεται μέ τον βαρῦ ἦχο των ἀνδρῶν μέσα ἀπό μελωδικές ἀντηχήσεις καί ἀντίφωνα. Ὁραιότατα εἶναι τα νοήματα, ὡραιότατες οἱ λέξεις, σεμνοί οἱ χορευτές. Ἡ τελείωση των νοημάτων, των λέξεων καί των χορευτῶν εἶναι ἡ εὐσέβεια». Βλ. Φίλωνος, *Περί βίου θεωρητικοῦ* §85 - 89· Γιά τῆ μτφρ. βλ. Φίλων ο Αλεξανδρεῦς, *Ελληνισμός καί Ιουδαϊσμός, Εσσαῖοι καί Θεραπευτές*, ὄ.π., σσ. 335 - 337.

³²⁷ Ὅπως παραστατικά περιγράφει ὁ Φίλων: «Μετά δέ τὸ δεῖπνον τὴν ἱερὰν ἄγουσι παννυχίδα. ἄγεται δὲ ἡ παννυχὶς τὸν τρόπον τοῦτον· ἀνίστανται πάντες ἄθροοι, καὶ κατὰ μέσον τὸ συμπόσιον δύο γίνονται τὸ πρῶτον χοροί, ὁ μὲν ἀνδρῶν, ὁ δὲ γυναικῶν· ἡγεμῶν δὲ καὶ ἕξαρχος αἰρεῖται καθ' ἑκάτερον ἐντιμωτάτος τε καὶ ἐμμελέστατος. εἶτα ἄδουσι πεποιημένους ὕμνους εἰς τὸν θεὸν πολλοῖς μέτροις καὶ μέλεσι, τῇ μὲν συνηχοῦντες, τῇ δὲ καὶ ἀντιφῶνοις ἀρμονίαις ἐπιχειρονομοῦντες καὶ ἐπορχοῦμενοι, καὶ ἐπιθειάζοντες τοτὲ μὲν τὰ προσόδια, τοτὲ δὲ τὰ στάσιμα, στροφὰς τε τὰς ἐν χορείᾳ καὶ ἀντιστροφὰς ποιοῦμενοι». Βλ. Φίλωνος, *Περί βίου θεωρητικοῦ* §83 - 85· Φίλων ο Αλεξανδρεῦς, *Ελληνισμός καί Ιουδαϊσμός, Εσσαῖοι καί Θεραπευτές*, ὄ.π., σ. 335.

³²⁸ «Μεθυσθέντες οὖν ἄχρι προῖας τὴν καλὴν ταύτην μέθην, οὐ κερηβαροῦντες ἢ καταμύοντες, ἀλλὰ διεγηγερομένοι μᾶλλον ἢ ὅτε παρεγένοντο εἰς τὸ συμπόσιον, τὰς τε ὄψεις καὶ ὅλον τὸ σῶμα πρὸς τὴν ἑω στάντες, ἐπὰν θεάσωνται τὸν ἡλίον ἀνίσχοντα, τὰς χεῖρας ἀνατείναντες εἰς οὐρανὸν εὐήμεριαν καὶ ἀλήθειαν ἐπεύχονται καὶ ὀξυωπίαν λογισμοῦ». Βλ. Φίλωνος, *Περί βίου θεωρητικοῦ* §89· Φίλων ο Αλεξανδρεῦς, *Ελληνισμός καί Ιουδαϊσμός, Εσσαῖοι καί Θεραπευτές*, ὄ.π., σσ. 336 - 338.

ήσυχία, επιστρέφοντας στην κατοικία τους, τό «σεμνείον»³²⁹, προκειμένου νά ἀρχίσουν πάλι νά ἀκολουθοῦν τό ἀσκητικό καθημερινό πρόγραμμά τους, ὅπως περιγράψαμε ἀνωτέρω.

B.3.3 Ἐνταξη νέων μελῶν, κοινοτική ὀργάνωση καί λειτουργία

Ἡ ὀλική ἐγκατάλειψη τῶν ἐγκόσμων πραγμάτων καί τῶν μάταιων ἐνασχολήσεων ἦταν βασική προϋπόθεση προκειμένου νά ἐνταχθεῖ κάποιος στήν κοινότητα τῶν Θεραπευτῶν. Τό ὑποψήφιο μέλος πού αἰσθανόταν ἐσωτερική διάθεση καί ιδιαίτερη κλίση νά ἀφιερωθεῖ ἐξ ὀλοκλήρου στόν Θεό, ἔπρεπε, πρῖν ἐνταχθεῖ στήν ὁμάδα νά ἀπαρνηθεῖ ὅλους τούς προσωπικούς δεσμούς πού τόν συνέδεαν μέ τόν παρόντα κόσμο καί νά ἀπαλλαγεῖ ἀπό ὅλες τίς ἐξαρτήσεις ἢ τά περιουσιακά στοιχεῖα πού εἶχε στό ὄνομά του³³⁰. Ἀναχωρώντας ἀπό τόν κόσμο καί παραδίδοντας ὅλα τά κτήματα καί τά πλούτη του στούς συγγενεῖς ἢ τούς φίλους του³³¹ ἦταν πλέον ἐλεύθερος ἀπό κάθε ἐγκόσμη ἐξάρτηση, καί ἔτσι θά ἐπιτύγχανε καλύτερα νά εἶναι ἀπερίσπαστο στίς ἀσκητικές ὑποχρεώσεις καί τά καθήκοντα τοῦ νέου ἀνακαινιστικοῦ καί σωτηριολογικοῦ τρόπου ζωῆς του³³².

Γιά τόν τρόπο κοινοτικῆς ὀργάνωσης καί λειτουργίας δέν ἔχουμε ιδιαίτερα συγκεκριμένη πληροφόρηση, ἀλλά ἀπό τήν ἀπόλυτη τάξη καί

³²⁹ «Καί μετὰ τὰς εὐχὰς εἰς τὰ ἑαυτῶν ἕκαστος σεμνεῖα ἀναχωροῦσι, πάλιν τὴν συνήθη φιλοσοφίαν ἐμπορευσόμενοι καὶ γεωργήσοντες». Βλ. Φίλωνος, *Περὶ βίου θεωρητικοῦ* §89· Φίλων ο Αλεξανδρεὺς, *Ελληνισμός καὶ Ἰουδαϊσμός, Εσσαῖοι καὶ Θεραπευτές*, ὅ.π., σ. 338.

³³⁰ Ὅπως ἐπισημαίνει σὲ σχετικὴ περιγραφή τῆς πραγματείας του ὁ Φίλων «ὅταν οὖν ἐκστῶσι τῶν οὐσιῶν, ὑπ' οὐδενὸς ἐτι δελεαζόμενοι φεύγουσιν ἀμεταστρεπτοὶ καταλιπόντες ἀδελφούς, τέκνα, γυναῖκας, γονεῖς, πολυανθρώπους συγγενείας, φιλικὰς ἐταιρείας, τὰς πατρίδας, ἐν αἷς ἐγεννήθησαν καὶ ἐτρέφθησαν, ἐπειδὴ τὸ σύνθημα ὀλκὸν καὶ δελεᾶσαι δυνατώτατον». Βλ. Φίλωνος, *Περὶ βίου θεωρητικοῦ* §18· Φίλων ο Αλεξανδρεὺς, *Ελληνισμός καὶ Ἰουδαϊσμός, Εσσαῖοι καὶ Θεραπευτές*, ὅ.π., σ. 290.

³³¹ «Εἶτα διὰ τὸν τῆς ἀθανάτου καὶ μακαρίας ζωῆς ἡμερον τετελευτηκέναι νομίζοντες ἤδη τὸν θνητὸν βίον ἀπολείπουσι τὰς οὐσίας υἰοῖς ἢ θυγατρᾶσιν εἴτε καὶ ἄλλοις συγγενέσιν, ἐκουσίῳ γνώμῃ προκληρονομούμενοι, οἷς δὲ μὴ συγγενεῖς εἰσιν, ἐταίροις καὶ φίλοις». Βλ. Φίλωνος, *Περὶ βίου θεωρητικοῦ* §13· Φίλων ο Αλεξανδρεὺς, *Ελληνισμός καὶ Ἰουδαϊσμός, Εσσαῖοι καὶ Θεραπευτές*, ὅ.π., σ. 286.

³³² «Μετοικίζονται δὲ οὐκ εἰς ἕτερον πόλιν, ὥσπερ οἱ πρᾶσιν αἰτούμενοι παρὰ τῶν κεκτημένων ἀτύχεις ἢ κακὸδουλοὶ δεσποτῶν ὑπαλλαγῆν, οὐκ ἐλευθερίαν, αὐτοῖς ἐκπορίζοντες -πᾶσα γὰρ πόλις, καὶ ἡ εὐνομοτάτη, γέμει θορύβων καὶ ταραχῶν ἀμυθήτων, ἃς οὐκ ἂν ὑπομεῖναι τις ἄπαξ ὑπὸ σοφίας ἀχθεῖς-, ἀλλὰ τειχῶν ἔξω ποιῶνται τὰς διατριβὰς ἐν κήποις ἢ μοναγροῖαις ἐρημίαν μεταδιώκοντες, οὐ διὰ τινὰ ὤμην ἐπιτετηδευμένην μισανθρωπίαν, ἀλλὰ τὰς ἐκ τῶν ἀνομοίων τὸ ἦθος ἐπιμυξίας ἀλυσιτελεῖς καὶ βλαβεράς εἰδότες». Βλ. Φίλωνος, *Περὶ βίου θεωρητικοῦ* §19 - 21· Φίλων ο Αλεξανδρεὺς, *Ελληνισμός καὶ Ἰουδαϊσμός, Εσσαῖοι καὶ Θεραπευτές*, ὅ.π., σσ. 290 - 292.

ἀκριβεία πού επικρατούσε στίς κοινές Συνάξεις υποθέτουμε ότι υπήρχε οργανωμένος προγραμματισμός μέ συγκεκριμένη διοικητική δομή σέ κάθε πτυχή κοινωνικής δραστηριότητας. Από τίς ἐπιμέρους περιγραφές τοῦ ἔργου ἐπισημαίνουμε τόν θεσμό τοῦ «προέδρου»³³³, ὁ ὁποῖος προεξάρχει τῶν κοινῶν συναθροίσεων, τῶν «ιερέων»³³⁴, τῶν «ἐφημερευτῶν»³³⁵, τῶν «ἡγεμόνων» καί τῶν «ἐξάρχων»³³⁶ τῶν χορῶν. Ὅλοι αὐτοί παρουσιάζονται ὡς καθορισμένοι ρόλοι διακονητῶν γιά τήν ὀρθή τήρηση καί ἐπιτυχή διεξαγωγή τῶν γενικῶν Συνελεύσεων καί τῶν ἐορταστικῶν Συνάξεων³³⁷. Ἀξιοπρόσεκτη εἶναι ἡ θεωρητική τοποθέτηση τῶν μελῶν τῶν θεραπευτικῶν ὁμάδων στήν περὶ κοινωνικής ἐλευθερίας καί ἀνισότητας δράση καί πρακτική τους. Οἱ Θεραπευτές δέ διακονοῦνται ἀπό δούλους, διότι θεωροῦν ἀφύσικη τήν κατοχή ἀνθρώπων γιά ἐξυπηρέτησή τους. Καί αὐτό συμβαίνει ἐπειδή ἡ φύση ὅλους τούς ἀνθρώπους τούς ἔχει γεννήσει ἐλεύθερους, ἐνώ οἱ ἀδικίες καί ἡ

³³³ [Καί τὰ μὲν πρῶτα τοιαῦτα. μετὰ δὲ τὸ κατακλιθῆναι μὲν τοὺς συμπότας ἐν αἷς ἐδήλωσα τάξεις, στήναι δὲ τοὺς διακόνους ἐν κόσμῳ πρὸς ὑπηρεσίαν ἐτοίμους, «ὁ πρόεδρος αὐτῶν, πολλῆς ἀπάντων ἡσυχίας γενομένης» -πότε δὲ οὐκ ἔστιν; εἶποι τις ἄν· ἀλλ' ἔτι μᾶλλον ἢ πρότερον, ὡς μὴδὲ γρύξαι τινὰ τολμᾶν ἢ ἀναπνεῦσαι βιαίτερον-, ζητεῖ τι τῶν ἐν τοῖς ἱεροῖς γράμμασιν ἢ καὶ ὑπ' ἄλλου προταθὲν ἐπιλύεται, φροντίζων μὲν οὐδὲν ἐπιδείξεως -οὐ γὰρ τῆς ἐπὶ δεινότητι λόγων εὐκλείας ὀρέγεται-, θεάσασθαι δὲ τινα ποθῶν ἀκριβέστερον καὶ θαυμάσιον μὴ φθονῆσαι τοῖς εἰ καὶ μὴ ὁμοίως ὀξυδοροκοῦσι, τὸν γοῦν τοῦ μαθεῖν ἕμερον παραπλήσιον ἔχουσι. καὶ ὁ μὲν σχολαιοτέρῳ χρητὰ τῇ διδασκαλίᾳ, διαμέλλων καὶ βραδύνων τὰς ἐπαναλήψεις, ἐγχαράττων ταῖς ψυχαῖς τὰ νοήματα -τῇ γὰρ ἐρμηνείᾳ τοῦ εὐτρόχως καὶ ἀπνευστὶ συνείροντος ὁ τῶν ἀκρωμένων νοῦς συνομαρτεῖν ἀδυνατῶν ὑστερίζει καὶ ἀπολείπεται τῆς καταλήψεως τῶν λεγομένων-]. Βλ. Φίλωνος, *Περὶ βίου θεωρητικοῦ* §75 - 77· Φίλων ο Αλεξανδρεὺς, *Ελληνισμός και Ιουδαϊσμός, Εσσαίοι και Θεραπευτές*, ὅ.π., σ. 328.

³³⁴ «Προσήκον γὰρ ἦν τὰ μὲν ἀπλούστατα καὶ εἰλικρινέστατα τῇ κρατίστη τῶν ἱερέων ἀπονεμηθῆναι μερίδι λειτουργίας ἀθλον, τοὺς δὲ ἄλλους τὰ μὲν ὅμοια ζηλοῦν, ἀπέχεσθαι δὲ τῶν αὐτῶν, ἵνα ἔχῃσι προνομίαν οἱ κρείττονες». Βλ. Φίλωνος, *Περὶ βίου θεωρητικοῦ* §82· Φίλων ο Αλεξανδρεὺς, *Ελληνισμός και Ιουδαϊσμός, Εσσαίοι και Θεραπευτές*, ὅ.π., σσ. 332 - 334.

³³⁵ «Ἐπειδὴν οὖν συνέλθῃσι λευχειμονοῦντες φαιδροὶ μετὰ τῆς ἀνωτάτω σεμνότητος, ὑποσημαίνοντός τινος τῶν ἐφημερευτῶν -οὕτω γὰρ ὀνομάζειν ἔθος τοὺς ἐν ταῖς τοιαύταις ὑπηρεσίαις-, πρὸ τῆς κατακλίσεως στάντες ἐξῆς κατὰ στοιχόν ἐν κόσμῳ καὶ τὰς τε ὄψεις καὶ τὰς χεῖρας εἰς οὐρανὸν ἀνατείναντες, τὰς μὲν ἐπειδὴ τὰ θεᾶς ἄξια καθορᾶν ἐπαιδεύθησαν, τὰς δὲ ὅτι καθαρὰι λημμάτων εἰσὶν ὑπ' οὐδεμιᾶς προφάσεως τῶν εἰς πορισμὸν μαινόμεναι, προσεύχονται τῷ θεῷ θυμῆρη γενέσθαι καὶ κατὰ νοῦν ἀπαντῆσαι τὴν εὐωχίαν». Βλ. Φίλωνος, *Περὶ βίου θεωρητικοῦ* §66· Φίλων ο Αλεξανδρεὺς, *Ελληνισμός και Ιουδαϊσμός, Εσσαίοι και Θεραπευτές*, ὅ.π., σσ. 320 - 322.

³³⁶ «Μετὰ δὲ τὸ δεῖπνον τὴν ἱερὰν ἄγουσι παννυχίδα. ἄγεται δὲ ἡ παννυχὶς τὸν τρόπον τοῦτον· ἀνίστανται πάντες ἀθροοί, καὶ κατὰ μέσον τὸ συμπόσιον δύο γίνονται τὸ πρῶτον χοροί, ὁ μὲν ἀνδρῶν, ὁ δὲ γυναικῶν· ἡγεμῶν δὲ καὶ ἐξαρχος αἰρεῖται καθ' ἑκάτερον ἐντιμότητος τε καὶ ἐμμελέστατος». Βλ. Φίλωνος, *Περὶ βίου θεωρητικοῦ* §83· Φίλων ο Αλεξανδρεὺς, *Ελληνισμός και Ιουδαϊσμός, Εσσαίοι και Θεραπευτές*, ὅ.π., σ. 334.

³³⁷ Σχετικὰ μέ τῆ σημασία τῆς λέξης «ἐφημερευτής» στό κείμενο τοῦ Φίλωνος, ὁ Σταῦρος Γκιργκένης ἐρμηνευτικὰ σχολιάζει ὅτι «ἡ λέξις ἔχει τὴν ἐννοία τῆς ἀνάληψης κάποιων καθηκόντων ἐκ περιτροπῆς. Φαίνεται ὅτι τα μέλη τῆς κοινότητος ἀναλαμβάναν ἐκ περιτροπῆς κάποια υπηρεσία, θεσμός σχετικός με τὴν διανομὴν τῶν διακονημάτων στους μοναχοὺς ἀπὸ τὸν ἡγούμενο ἐνός χριστιανικοῦ μοναστηρίου». Βλ. Φίλων ο Αλεξανδρεὺς, *Ελληνισμός και Ιουδαϊσμός, Εσσαίοι και Θεραπευτές*, σμ. 51, ὅ.π., σ. 350.

πλεονεξία όρισμένων, οί όποίοι έδειξαν ζήλο για τήν άνισότητα πού είναι ή άρχή όλων τών κακών, επέβαλαν τόν ζυγό τής έξουσίας τών πίο δυνατών στους άσθενέστερους³³⁸.

Ό Φίλων συνεχίζοντας τόν λόγο του, μέ άφορμή τήν περιγραφή του τρόπου τέλεσης τών θεραπευτικών Συμποσίων παρουσιάζει τήν ποιοτική άνωτερότητα, τήν όποία είχαν οί Θεραπευτές στίς περι κοινωνικών θεμάτων και προβλημάτων άπόψεις τους³³⁹, όπως και τήν ιεραρχική τάξη τήν όποία είχαν τά μέλη μεταξύ τους. Έ άποψη πού εκφράζεται ότι οί «πρεσβύτεροι» δέν είχαν σχέση μέ τήν ήλικία τους, αλλά μπορούσαν νά είναι «πρεσβύτεροι» και πολύ νεότερα μέλη άνάλογα μέ τόν χρόνο προσέλευσης και πνευματικής ώριμάνσης στήν κοινότητα, όμοιάζει προς τή θεωρητική θέση -του χρόνου προσέλευσης, ώριμάνσης και ένταξης μελών- τής Χριστιανικής Έκκλησίας³⁴⁰.

Σχετικά μέ τίς οικονομικές ύποθέσεις και άλλες παρόμοιες άνάγκες, οί όποίες άφορούσαν στίς βασικές προμήθειες για τή βασική διατροφή και τή γενικότερη διαβίωση τής κοινότητας, αυτές πρέπει νά είχαν άνατεθεί σε φιλικά προς τούς Θεραπευτές πρόσωπα. Έ διαχειριστική άνάθεση αυτή ήταν πιθανώς άποτέλεσμα τής άδιάλειπτης άσκητικής προσπάθειάς τους για έπίτευξη άνώτερης πνευματικής ποιότητας στή ζωή τους, έπειδή σε όλη τή διάρκεια του ήμερονυκτίου ήταν άπασχολημένοι μέ τήν προσευχή, τή μελέτη, τή φιλοσοφία και τή σύνθεση ύμνων. Στήν άπόλυτα προσανατολισμένη θεωρητική προσήλωσή τους, ή ύπαρξη περιττού χρόνου για ένασχόληση μέ

³³⁸ Οί Θεραπευταί «διακονούνται δέ ούχ ύπ' άνδραπόδων, ήγούμενοι συνόλωσ τήν θεραπόντων κτήσιν είναι παρά φύσιν· ή μόν γάρ ελευθέρους άπαντας γεγέννηκεν, αί δέ τινων άδικία και πλεονεξία ζηλωσάντων τήν άρχέκακον άνισότητα καταξέυξασαι τώ επί τοίς άσθενεστέροις κράτος τοίς δυνατωτέροις άνήσαν». Βλ. Φίλωνος, *Περι βίου θεωρητικού*, §70· Φίλων ο Αλεξανδρεός, *Ελληνισμός και Ιουδαϊσμός*, Εσσαίοι και Θεραπευτές, ό.π., σ. 324.

³³⁹ «Έν δή τώ ιερώ τούτω συμποσίω δουλος μόν ώς έφην ούδεις, ελευθεροι δέ ύπηρετοῦσι, τας διακονικας χρείας έπιτελοῦντες ού προς βίαν ούδε προστάξεις άναμένοντες, άλλ' έθελουσίω γνώμη φθάνοντες μετά σπουδής και προθυμίας τας έπικελεύσεις, ούδε γάρ οί τυχόντες ελευθεροι τάττονται προς ταις ύπουργίαις ταύταις, άλλ' οί νέοι τών έν τώ συστήματι μετά πάσης έπιμελείας άριστίνην έπικριθέντες, όν χρη τρώπον άστείους και εύγενεις προς άκραν άρετήν έπειγομένους· οί καθάπερ υίοι γνήσιοι φιλοτίμως άσμενοι πατράσι και μητράσιν ύπουργοῦσι, κοινους αυτών γονεις νομίζοντες οικειότερους τών άφ' αίματος, εί γε καλοκάγαθίας ούδέν οικειότερόν έστι τοίς εν φρονούσιν· άζωστοι δέ και καθεμίνοι τούς χιτωνίσκους εισίασιν ύπηρετήσοντες, ένεκα του μηδέν είδωλον έπιφέρεσθαι δουλοπρεπούς σχήματος». Βλ. Φίλωνος, *Περι βίου θεωρητικού*, §71 - 73· Φίλων ο Αλεξανδρεός, *Ελληνισμός και Ιουδαϊσμός*, Εσσαίοι και Θεραπευτές, ό.π., σσ. 324 - 326.

³⁴⁰ Ό Φίλων άναφέρει ότι «πρεσβυτέρους δέ ού τους πολυτεείς και πολιοῦς νομίζουσιν άλλ' έτι κομιδή νέους παιδας, εάν όψη τής προαιρέσεως έρασθώσιν, αλλά τους εκ πρώτης ήλικίας έννηβήσαντας και ένακμάσαντας τώ θεωρητικώ μέρει φιλοσοφίας, ό δή κάλλιστον και θεϊότατόν έστι». Βλ. Φίλωνος, *Περι βίου θεωρητικού*, §67· Φίλων ο Αλεξανδρεός, *Ελληνισμός και Ιουδαϊσμός*, Εσσαίοι και Θεραπευτές, ό.π., σ. 322.

οτιδήποτε άλλο εκτός του συγκεκριμένου άσκητικού τρόπου διαβίωσης ήταν άποφευκτά³⁴¹.

B.3.4 Ἡ θέση τῶν γυναικῶν στίς θεραπευτικές κοινότητες

Ἡ παρουσία γυναικῶν στά κοινόβια τῶν Θεραπευτῶν μαρτυρεῖται μέσα στό κείμενο τοῦ Φίλωνος ἀπό σχετικές ἀναφορές. Ἡ άσκητική ζωή τους παρουσιάζεται ὅμοια μέ αὐτήν τῶν ἀνδρῶν³⁴². Ἐπειδή παρευρίσκονται καί συμμετέχουν ἐνεργά στίς κοινές Συναθροίσεις καί ἐτήσιες Σύναξεις, φαίνεται ὅτι ἐγκαταβίωσαν στήν ἴδια κοινότητα μέ τούς ἀνδρες. Οἱ άσκήτριες θά ἀκολουθοῦσαν τό ἴδιο ἐγκρατευτικό πρόγραμμα, παραμένοντας ἐγκλειστες στά προσωπικά «σεμνεῖα» τους, προσευχόμενες, μελετώντας καί ἐμβαθύνοντας στή φιλοσοφική ἐρμηνεία τῶν ἱερῶν γραφῶν. Τό ὅτι ἔμεναν σέ ξεχωριστό μέρος ἐντός τοῦ κοινοτικοῦ χώρου καί ὅτι τηροῦσαν τό ἴδιο πρόγραμμα, τό ὑποθέτουμε ἀπό τίς μαρτυρίες τοῦ κειμένου, ὅπου γίνονται σχετικές ἀναφορές:

- γιά τόν διαχωριστικό τοῖχο στόν χώρο τοῦ «κοινοῦ σεμνεῖου», ὅπου κάθε φορά συναθροίζονταν ὅλοι μαζί,
- γιά τόν διακριτικό τρόπο συνακρόασης μέ τούς ἀνδρες κατά τή διάρκεια τοῦ ἐρμηνευτικοῦ λόγου πού ἐκφωνοῦσε ὁ «πρόεδρος» σέ κάθε Σύναξη, καί
- γιά τό κοινό γεῦμα πού ἀκολουθοῦσε καί τή συμμετοχή τους στήν «ἱερὰ παννυχίδα»³⁴³.

Στό ἴδιο κείμενο παρουσιάζεται καί ὁ χαρακτήρας τῆς ἀνθρωπολογικῆς ταυτότητας τῶν γυναικῶν, οἱ ὁποῖες συμβίωσαν στή θεραπευτική κοινότητα. Ἄναφέρεται, λοιπόν, ὅτι στό γεῦμα ἔπαιρναν μέρος καί γυναῖκες ἀπό τίς

³⁴¹ Σχετικά μέ τήν άποψη αὐτή βλ. Σάββα Χ. Ἀγουρίδη, Βιβλικά Μελετήματα, τ. 2, ὄ.π., σ. 46.

³⁴² Βλ. R. S. Kraemer, «Monastic Jewish Women in Greco-Roman Egypt: Philo on the Therapeutrides», *Signs: Journal of Women in Culture and Society* 14.1/1989, σσ. 342 - 370.

³⁴³ Ὅπως περιγράφει ὁ Φίλων «τὸ δὲ κοινὸν τοῦτο σεμνεῖον, εἰς ὃ ταῖς ἐβδόμαις συνέρχονται, διπλοῦς ἐστὶ περίβολος, ὃ μὲν εἰς ἀνδρῶνα, ὃ δὲ εἰς γυναικωνίτιν ἀποκριθεῖς· καὶ γὰρ καὶ γυναῖκες ἐξ ἔθους συνακροῶνται τὸν αὐτὸν ζῆλον καὶ τὴν αὐτὴν προαίρεσιν ἔχουσαι... τὸ δὲ ἄχρι τέλους ἀνάγειον ἀχανὲς ἀνεῖται, δυοῖν ἕνεκα, τοῦ τε τὴν πρόπονσαν αἰδῶ τῇ γυναικείᾳ φύσει διατηρεῖσθαι καὶ τοῦ τὴν ἀντίληψιν ἔχειν εὐμαρῆ καθεζομένης ἐν ἐπηκόῳ, μηδενὸς τῆν τοῦ διαλεγόμενον φωνὴν ἐμποδίζοντος». Βλ. Φίλωνος, *Περὶ βίου θεωρητικοῦ*, §32 - 34· Φίλων ο Αλεξανδρεύς, Ἐλληνισμός καὶ Ἰουδαϊσμός, Ἐσσαίοι καὶ Θεραπευτές, ὄ.π., σσ. 298 - 300.

όποιες οί περισσότερες ἦταν «γηραιαὶ παρθένοι», ἐνῶ στή συνέχεια ἐξηγεῖται ὁ λόγος πού διατήρησαν τήν ἀγνεία τους, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν λόγο πού ἔκαναν τὸ ἴδιο οἱ «ἰερείες» τῶν Ἑλλήνων³⁴⁴.

Ἐπίσης, περιγράφεται ἡ ταξιθετικὴ τακτοποίησή τους πρὶν τὴν ἑναρξὴ τοῦ κοινοῦ ἐορταστικοῦ προγράμματος ὅπου γίνεται ἀναφορὰ στὸν τρόπο κατάκλισης, ὥστε οἱ ἄντρες νὰ κάθονται στὰ δεξιά καὶ οἱ γυναῖκες στὰ ἀριστερά³⁴⁵. Ἀνάλογες τυπικὲς συμπεριφορὲς ὑπῆρχαν καὶ κατὰ τὴ διάρκεια τῶν κοινῶν Συναθροίσεων στὴν ὑμνολογικὴ μίξι καὶ χορικὴ συμμετοχὴ, μὲ κλιμακωτὴ σειρά σύμφωνα μὲ τὸ πρόγραμμα ἐξέλιξης τῆς ἐκδήλωσης³⁴⁶. Ἡ τελευταία ἀναφορὰ στὸ κείμενο τοῦ Φίλωνος σχετίζεται μὲ τὴν ἰσοτιμὴ παρουσία καὶ ἐνεργὴ συμμετοχὴ τῶν γυναικῶν στὶς θεραπευτικὲς κοινότητες. Συγκεκριμένα στὸ σημεῖο αὐτό, ἐπεξηγεῖται καὶ παραλληλίζεται ἡ ὁμοιότητα τοῦ ἀκροτελεύτιου μέρους τῆς χορικῆς πράξης πού ἀκολουθοῦσε στὶς ἱερὲς παννυχίδες, μὲ τὴν περίπτωση τῆς εὐχαριστιακῆς ἐκδήλωσης, ἡ ὁποία ἔλαβε χώρα ἀμέσως μετὰ τὸ θαυματουργικὸ πέρασμα ἀπὸ τὴν Ἐρυθρὰ Θάλασσα καὶ τὴν ἀσφαλὴ διάσωση τοῦ Ἰσραηλιτικοῦ λαοῦ³⁴⁷.

³⁴⁴ «Συνεστιῶνται δὲ καὶ γυναῖκες, ὧν πλείσται γηραιαὶ παρθένοι, τὴν ἀγνείαν οὐκ ἀνάγκη, καθάπερ ἔναι τῶν παρ' Ἑλλήσιν ἰερείων, διαφυλάξασαι μᾶλλον ἢ καθ' ἐκούσιον γνώμην, διὰ ζήλον καὶ πόθον σοφίας, ἢ συμβιοῦν σπονδάσασαι τῶν περὶ σῶμα ἡδονῶν ἠλόγησαν, οὐ θνητῶν ἐγκόνων ἀλλ' ἀθανάτων ὀρεχθεῖσαι, ἃ μόνη τίκτειν ἀφ' ἑαυτῆς οἷα τέ ἐστὶν ἡ θεοφιλῆς ψυχῆ, σπεύραντος εἰς αὐτὴν ἀκτῖνας νοητῶν τοῦ πατρὸς, αἷς δυνήσεται θεωρεῖν τὰ σοφίας δόγματα». Βλ. Φίλωνος, *Περὶ βίου θεωρητικοῦ*, §68· Φίλων ὁ Αλεξανδρεὺς, *Ελληνισμὸς καὶ Ἰουδαϊσμός, Εσσαῖοι καὶ Θεραπευτές*, ὅ.π., σ. 322.

³⁴⁵ «Διανενέμηται δὲ ἡ κατάκλισις χωρὶς μὲν ἀνδράσιν ἐπὶ δεξιά, χωρὶς δὲ γυναῖξιν ἐπ' εὐώνυμα». Βλ. Φίλωνος, *Περὶ βίου θεωρητικοῦ*, §69· Φίλων ὁ Αλεξανδρεὺς, *Ελληνισμὸς καὶ Ἰουδαϊσμός, Εσσαῖοι καὶ Θεραπευτές*, ὅ.π., σσ. 322 - 324.

³⁴⁶ Στὴ συνέχεια «ἀνίστανται πάντες ἀθρόοι, καὶ κατὰ μέσον τὸ συμπόσιον δύο γίνονται τὸ πρῶτον χοροί, ὁ μὲν ἀνδρῶν, ὁ δὲ γυναικῶν· ἡγεμῶν δὲ καὶ ἑξαρχος αἰρεῖται καθ' ἐκάτερον ἐντιμότητός τε καὶ ἐμμελέστατος, εἶτα ᾄδουσι πεποιημένους ὕμνους εἰς τὸν θεὸν πολλοῖς μέτροις καὶ μέλεσι, τῇ μὲν σπρηγοῦντες, τῇ δὲ καὶ ἀντιφώνοις ἀρμονίαις ἐπιχειρονομοῦντες καὶ ἐπορχοῦμενοι, καὶ ἐπιθειάζοντες τοτὲ μὲν τὰ προσόδια, τοτὲ δὲ τὰ στάσιμα, στροφᾶς τε τὰς ἐν χορείᾳ καὶ ἀντιστροφᾶς ποιούμενοι». Βλ. Φίλωνος, *Περὶ βίου θεωρητικοῦ*, §83 - 85. Φίλων ὁ Αλεξανδρεὺς, *Ελληνισμὸς καὶ Ἰουδαϊσμός, Εσσαῖοι καὶ Θεραπευτές*, ὅ.π., σ. 334.

³⁴⁷ «Τοῦτο δὲ ἰδόντες καὶ παθόντες, ὁ λόγον καὶ ἐννοίας καὶ ἐλπίδος μείζον ἔργον ἦν, ἐνθουσιῶντές τε ἄνδρες ὁμοῦ καὶ γυναῖκες, εἰς γενόμενοι χορὸς, τοὺς εὐχαριστηρίους ὕμνους εἰς τὸν σωτήρα θεὸν ἦδον, ἐξάρχοντος τοῖς μὲν ἀνδράσι Μωυσέως τοῦ προφήτου, ταῖς δὲ γυναῖξι Μαριαμ τῆς προφήτιδος. τοῦτω μάλιστα ἀπεικονισθεῖς ὁ τῶν θεραπευτῶν καὶ θεραπευτρίδων, μέλεσιν ἀντήχοις καὶ ἀντιφώνοις πρὸς βαρὺν ἦχον τῶν ἀνδρῶν ὁ γυναικῶν ὀξύς ἀνακιρνάμενος, ἐναρμόνιον συμφωνίαν ἀποτελεῖ καὶ μουσικὴν ὄντως». Βλ. Φίλωνος, *Περὶ βίου θεωρητικοῦ*, §87 - 89· Φίλων ὁ Αλεξανδρεὺς, *Ελληνισμὸς καὶ Ἰουδαϊσμός, Εσσαῖοι καὶ Θεραπευτές*, ὅ.π., σ. 336.

B.4 Ἡ ἀσκητική διδασκαλία καί παιδεία τῶν Θεραπευτῶν

Προσεγγίζοντας τό περιεχόμενο τῆς διδασκαλίας τῶν Θεραπευτῶν στό συγκεκριμένο ἔργο τοῦ Φίλωνος, παρατηροῦμε ὅτι ὅλη αὐτή ἡ ἀγωνιστική προσπάθεια γιά ἀποκλειστικά μονομερῆ προσήλωση στό θεωρητικό μέρος τῆς ζωῆς, προκειμένου νά ἐπιτευχθεῖ ὀρθά ὁ ὑπαρκτικός σκοπός τῆς ὁμάδας, ἐκφράζει ἄμεσα τό κοινοτικό σύστημα τῆς φιλοσοφικῆς παιδείας τους.

Ὅπως πληροφορεῖ ὁ Φίλων, οἱ συστατικές ἀρχές αὐτῶν τῶν ἀσκητῶν φιλοσόφων γίνονταν ἀμέσως φανερές ἀπό αὐτό τό ὄνομά τους, ἐπειδή σύμφωνα μέ τήν ἐτυμολογία του οἱ Θεραπευτές καί οἱ Θεραπεύτριες ἐξασκοῦσαν ἓνα ἄλλο εἶδος ἀνώτερης ἰατρικῆς ἀπό ἐκεῖνο πού εἶναι γνωστό στίς πόλεις. Διότι, ἐνῶ ἡ κοινά νοούμενη ἰατρική περιορίζεται στή θεραπεία μόνο τῶν σωμάτων, ἡ δεύτερη θεραπεύει καί τίς ψυχές, οἱ ὁποῖες κυριαρχοῦνται ἀπό ἐπιθυμίες, ἡδονές, λύπες, φόβους, πλεονεξία, ἀφροσύνη, ἀδικίες καί γενικά ἀπό ἓνα ἀτελεύτητο πλήθος παθῶν, τά ὁποῖα χρήζουν ἄμεσης καί αἰώνιας ἴασης. Καί αὐτό συμβαίνει ἐπειδή οἱ συγκεκριμένοι φιλόσοφοι ἐκπαιδεύτηκαν ἀπό τή φύση τους καί τούς ἱερούς νόμους νά λατρεύουν τό Ὄν, «ὁ καί ἀγαθοῦ κρείττον ἐστί καί ἐνὸς εἰλικρινέστερον καί μονάδος ἀρχεγονώτερον»³⁴⁸.

B.4.1 Ἡ καθημερινή μελέτη τῶν Θεραπευτῶν στά «σεμνεῖα» τους

Οἱ Θεραπευτές ἐγκαταβίωναν ἕξι ἡμέρες μόνοι, ἔγκλειστοι στό «σεμνεῖον» τους, μελετώντας συστηματικά καθ' ὅλην τή διάρκειά τῆς ἡμέρας -

³⁴⁸ «Ἡ δὲ προαίρεσις τῶν φιλοσόφων εὐθὺς ἐμφαίνεται διὰ τῆς προσήσεως· θεραπευταὶ γὰρ καὶ θεραπευτρίδες ἐτύμως καλοῦνται, ἤτοι παρόσον ἰατρικὴν ἐπαγγέλλονται κρείσσονα τῆς κατὰ πόλεις - ἢ μὲν γὰρ σώματα θεραπεύει μόνον, ἐκείνη δὲ καὶ ψυχὰς νόσοις κεκρατημένας χαλεπαῖς τε καὶ δυσιατίοις, ἃς ἐγκατέσκηψαν ἡδοναὶ καὶ ἐπιθυμίαι καὶ λύπαι καὶ φόβοι πλεονεξία τε καὶ ἀφροσύνη καὶ ἀδικία καὶ τὸ τῶν ἄλλων παθῶν καὶ κακιῶν ἀνήνυτον πλήθος - ἢ παρόσον ἐκ φύσεως καὶ τῶν ἱερῶν νόμων ἐπαιδεύθησαν θεραπεύειν τὸ ὄν, ὁ καὶ ἀγαθοῦ κρείττον ἐστί καὶ ἐνὸς εἰλικρινέστερον καὶ μονάδος ἀρχεγονώτερον». Βλ. Φίλωνος, Περὶ βίου θεωρητικῶ §2· Φίλων ὁ Αλεξανδρεὺς, Ἑλληνισμὸς καὶ Ἰουδαϊσμὸς, Ἐσσαίοι καὶ Θεραπευτές, ὅ.π., σ. 280. Ὁ Φίλων διακρίνει τό Ἔν ἀπὸ τῆς Μονάδας σύμφωνα μέ τούς Πυθαγόρειους, οἱ ὁποῖοι ἀναφερόμενοι στή Μονάδα ἐννοοῦν τὸν «πατέρα» τῶν ἀριθμῶν σέ ἀντίθεση μέ τή Δυάδα πού εἶναι ἡ «μητέρα». Τό Ἔν θεωρεῖται ἀνώτερό τῆς καὶ ἀνώτερο ὄλων, ἐπειδή ἐκπροσωπεῖ τή Θεότητα. Ὅμως ὁ Φίλων ἐδῶ, ὅπως καὶ ἄλλοι, φαίνεται ὅτι θεωροῦν τή Μονάδα ἀνώτερη ἀπὸ τό Ἔν. Πιθανόν νά εἶχε ἀκούσει κάποιον ἐρμηνευτικό λόγο στή Σύναξη τῆς κοινότητος τῶν Θεραπευτῶν καὶ νά ἔχει ὑπ' ὄψιν του τήν Ἁγία Τριάδα, τήν ὁποία συγγέει μέ τή Μονάδα.

μέ φιλοσοφική διάθεση και έρμηνευτικό τρόπο- τά ιερά κείμενα. Μέσα από την όλική αφιέρωσή τους, μέ ελάχιστη λήψη τροφής και αδιάλειπτη προσπάθεια στό έργο τής προσευχής, αγωνίζονταν σκληρά μέ δύναμη ψυχής νά είναι προσηλωμένοι στή μελέτη, προκειμένου νά αποκαλύπτουν τή βαθύτερη θεϊκή αλήθεια πού ύπήρχε κρυμμένη στήν αλληγορία τών γραφών³⁴⁹.

Όμως, για νά έπιτευχθεί όρθά ό σκοπός τής διερευνητικής μελέτης για τήν πλήρη αποκωδικοποίηση, αποκάλυψη και έρμηνεία τών αλληγορικών έννοιών τών βιβλικών κειμένων³⁵⁰, πού θά φανερωνόταν καθαρότερα τό θέλημα του Θεού στή ζωή τους, έκτός από τήν πρόθυμη διάθεση και έγκρατευτική συμπεριφορά, ήταν άναγκαία και ή συμβολή έξειδικευμένων τεχνικών προϋποθέσεων. Καί αυτή ή εργαλειακή ύποστήριξη στή φιλοσοφική μελέτη τους δέν ήταν κάτι περισσότερο από τήν προαπαιτούμενη κλασσική γνώση και θεωρητική επάρκεια, τήν όποία συνήθως είχαν προσλάβει πριν τήν ένταξή τους στήν ομάδα, ή, άν δέν είχε συμβεί αυτό, τήν αποκτούσαν έξ άρχής σέ μία ανάλογη εκπαιδευτική περίοδο μέ μελέτη μέσα στήν κοινότητα.

Δηλαδή οι Θεραπευτές, προκειμένου νά λειτουργήσουν σωστά για τήν επίτευξη του θεωρητικού σκοπού τους -μέσα από τίς φιλοσοφικές προσεγγίσεις και έρμηνευτικές αναλύσεις τών ιερών γραφών μέ τίς όποιες άπασχολούνταν στό μεγαλύτερο μέρος του χρόνου τους- χρειάζονταν τήν προϋπαρξη ανάλογης επιμόρφωσης ή τήν άπόκτηση ικανής παιδείας. Η παιδευτική αυτή επάρκεια άναφερόταν σέ θέματα εκπαίδευσης γλώσσας, ιερής ιστορίας, φιλοσοφίας, γεωγραφίας, μαθηματικών, άστρονομίας, ιατρικής και άλλων γνώσεων πού προσφέρονταν από τή «θύραθεν» έπιστήμη και τήν άνώτερη παιδεία τής εποχής. Άν λάβουμε υπ' όψιν τό γεγονός ότι στό κείμενο του Φίλωνος «Περί βίου θεωρητικού» δέν άναφέρεται πουθενά ή ύπαρξη κάποιας διδακτικής αίθουσας, έκτός από τό «κοινόν σεμνείον», τό όποίο χρησίμευε για τίς συναθροίσεις όλων τών μελών, ή ότι δέν ύπάρχει σχετική

³⁴⁹ Όπως περιγράφει ή μόνη πηγή πληροφορησης γι' αυτός «τò δè έξ έωθινού μέχρως έσπέρας διάστημα σύμπαν αυτοίς έστιν άσκησις· έντυγχάνοντες γάρ τοίς ιεροίς γραμμασι φιλοσοφοϋσι τήν πάτριον φιλοσοφίαν αλληγοροϋντες, επειδή σύμβολα τὰ τής όητής έρμηνείας νομίζουσιν άποκεκρυμμένης φύσεως έν ύπονοίαις δηλουμένης». Βλ. Φίλωνος, *Περί βίου θεωρητικού*, §28· Φίλων ο Αλεξανδρεϋς, *Ελληνισμός και Ιουδαϊσμός, Εσσαίοι και Θεραπευτές*, ό.π., σ. 296.

³⁵⁰ «Έστι δè αυτοίς και συγγράμματα παλαιών άνδρών, οί τής αίρέσεως άρχηγέται γενόμενοι πολλά μνημεία τής έν τοίς αλληγοροϋμένοις ιδέας απέλιπον, οίς καθάπερ τισιν άρχετύποις χρώμενοι μιμούνται τής προαιρέσεως τόν τρόπον». Βλ. Φίλωνος, *Περί βίου θεωρητικού* §29· Φίλων ο Αλεξανδρεϋς, *Ελληνισμός και Ιουδαϊσμός, Εσσαίοι και Θεραπευτές*, ό.π., σ. 297.

πληροφορία για παρουσία ειδικών διδασκάλων στο κοινόβιο πού θά μπορούσαν νά είχαν αναλάβει τήν εϋθύνη για εκμάθηση τρόπων μελέτης και έρμηνείας τών ιερών γραφών, οδηγούμαστε στήν υπόθεση ότι ή απαραίτητη βοηθητική παιδεία -ή όποία θά συνέβαλλε στήν άπρόσκοπτη λειτουργική συνέχεια και στόν άσκητικό σκοπό φιλοσοφικής σπουδής τής θεραπευτικής κοινότητας- είχε άποκτηθεί έξω στόν κόσμο, και μάλιστα πριν τήν προσέλευση τους στόν νέο τρόπο ζωής. Πιθανότατα, στή συνέχεια, αυτή ή προηγούμενη «θύραθεν» γνώση τών Θεραπευτών θά είχε καλλιεργηθεί, αναπτυχθεί, έκλεπτυνθεί και προσαρμοσθεί άκόμη περισσότερο μέ άνάλογη μεθοδολογική εργασία στό άσκητικό πρόγραμμα τής ομάδας, κατά τό χρονικό διάστημα τής όργανικής ένταξής τους, έφ' όσον ύπήρχε πάντοτε ως βασικό μέρος του καθημερινού προγράμματος τών μελών ή φιλοσοφική μελέτη τών ιερών γραφών.

B.4.2 Διδαχή στις έβδομαδιαίες και έτήσιες έορταστικές Συνάξεις

Άξιες προσοχής είναι οί αναλυτικές περιγραφές για τήν τήρηση τής κανονικής τάξης προκειμένου νά διεκπεραιώνεται μέ άκριβή τρόπο τό άσκητικό πρόγραμμα στις κοινές Συνεδριάσεις³⁵¹. Στις Συνάξεις αυτές προσέρχονταν όλα τά μέλη κάθε έβδομη ήμέρα και κατά τίς μεγάλες έορτές, προκειμένου νά εκφωνηθεί και νά εισακουσθεί μέσα από άνάλογη κανονισμένη διαδικασία πού προβλεπόταν από ειδικές τυπικές διατάξεις, ό έποικοδομητικός ή διδακτικός λόγος από τόν «πρεσβύτατον και τών δογμάτων έμπειρότατον» τής κοινότητας³⁵². Όπως ήδη περιγράψαμε, τό «κοινόν σεμνείον», στό όποιο συγκεντρώνονταν για τίς Συνάξεις τους τά μέλη τής κοινότητας, χωριζόταν από έναν μετρίου ύψους τοίχο, ούτως ώστε νά κρατούνται συγκεκριμένες τοπικές άποστάσεις και έτσι νά διασφαλίζεται ή

³⁵¹ Ό Άγουρίδης αναφέρει ότι οί Θεραπευτές παρουσιάζονται από τόν Φίλωνα «σάν ένα είδος ιερής άκαδημίας, άφού στις κοινές συνάξεις τους γίνονταν συζητήσεις επί θεμάτων και προβλημάτων τής έρμηνείας τών Γραφών. Δέν σώζεται ούτε ίχνος από τήν ιερή τους φιλολογία. Κατά καιρούς βέβαια άποδόθηκαν σ' αυτούς διάφορα έργα από όρισμένους έρευνήτες, χωρίς τελικά νά άποδειχθεί ότι κάποιο άπ' αυτά προέρχεται πράγματι από τους Θεραπευτές. (Βλ. σχετικά J. Moffat, στήν *Encyclopedia of Religion and Ethics*, τόμ. 12, σελ. 317 έξ.)». Βλ. Σάββα Χ. Άγουρίδη, *Ιστορία τών χρόνων τής Καινής Διαθήκης, ό.π.*, σ. 444.

³⁵² «Παρελθών δέ ό πρεσβύτατος και τών δογμάτων έμπειρότατος διαλέγεται...». Βλ. Φίλωνος, *Περί βίου θεωρητικού* §31· Φίλων ο Αλεξανδρεύς, *Ελληνισμός και Ιουδαϊσμός, Εσσαίοι και Θεραπευτές, ό.π.*, σ. 298.

μεταξύ ανδρών και γυναικών σεμνότητα, αλλά και νά έπιτυγχάνεται ακόμη καλύτερα τό άπερίσπαστο τής προσοχής προς τά εκεί λεγόμενα. Όταν, λοιπόν, συνέρχονταν, κάθονταν στή σειρά άνάλογα μέ τήν ήλικία τους, έχοντας τά χέρια μέσα στόν χιτώνα, τό δεξί μεταξύ στέρνου και πηγουνίου και τό άριστερό μαζεμένο στό πλάι. Τότε ό «πρόεδρος», έκφωνούσε μέ ειρηνικό τρόπο -και όχι μέ πομπώδες ύφος όπως οί ρήτορες και οί σοφιστές τής έποχής³⁵³- έναν πνευματικό λόγο, άποδίδοντας μέ άκριβεια τίς σκέψεις του. Η άκριβεια αυτή δέ στεκόταν στά αυτιά τών άκροατών, αλλά διαπερνούσε έσωτερικά τή ψυχή τους και παρέμενε εκεί μέ ασφάλεια³⁵⁴. Όλοι άκουγαν μέ ήσυχία και έκφράζονταν μόνο μέ νοήματα του προσώπου ή τής κεφαλής³⁵⁵.

Μετά τήν προσπάθεια έρμηνευτικής προσέγγισης για άποκάλυψη τής βαθύτερα κρυμμένης γνώσης στά ιερά κείμενα³⁵⁶, κατά τήν ιδιαίτερη χρονική

³⁵³ [Μετά δέ τό κατακλιθίηναι μέν τους συμπότας έν αίς έδήλωσα τάξεις, στήναι δέ τους διακόνους έν κόσμω προς ύπηρεσίαν έτοιμούς, «ό πρόεδρος αυτών, πολλής άπάντων ήσυχίας γενομένης» -πότε δέ ούκ έστιν; είποι τις άν· άλλ' έτι μάλλον ή πρότερον, ως μηδέν γούξει τινά τολμάν ή αναπνεύσαι βιαιότερον-, ζητεί τι τών έν τοίς ιεροίς γράμμασιν ή και ύπ' άλλου προταθέν έπιλύεται, φροντίζων μέν ούδέν επιδείξεως -ού γάρ τής επί δεινότητι λόγων ενκλείας όρέγεται-, θεάσασθαι δέ τινα ποθών άκριβέστερον και θεασάμενος μη φθονήσαι τοίς ει και μη όμοίως όξυδορκούσι, τόν γόνν του μαθείν ύμερον παραπλήσιον έχουσι. και ό μέν σχολαιότερα χρήται τή διδασκαλία, διαμέλλων και βραδύνων ταίς επαναλήψεσιν, έγχαράττων ταίς ψυχαίς τά νοήματα -τή γάρ έρμηνεία του εντρόχως και άπνευστι συνείροντος ό τών άκροωμένων νούς συνομαρτείν άδυνατών ύστερίζει και άπολείπεται τής καταλήψεως τών λεγομένων-]. Βλ. Φίλωνος, *Περί βίου θεωρητικού*, §75 - 76· Φίλων ο Αλεξανδρεύς, *Ελληνισμός και Ιουδαιισμός, Εσσαίοι και Θεραπευτές, ό.π.*, σ. 328.

³⁵⁴ [...] «ταίς δέ έβδόμαις συνέρχονται καθάπερ εις κοινόν σύλλογον και καθ' ήλικίαν έξης καθέζονται μετά του πρόποντος σχήματος, είσω τās χείρας έχοντες, τήν μέν δεξιάν μεταξύ στέρνου και γενείου, τήν δέ ευώνυμον ύπεσταλήμενην παρα τή λαγόνη. παρελθών δέ ό προσβύτατος και τών δογμάτων έμπειρότατος διαλέγεται, καθεστώτι μέν τώ βλέμματι, καθεστώση δέ τή φωνή, μετά λογισμού και φρονήσεως, ού δεινότητα λόγων ώσπερ οί ρήτορες ή οί νύν σοφισταί παρεπιδεικνύμενος, αλλά τήν έν τοίς νοήμασι διηρευνηκώς και διερμηνεύων άκριβειαν, ήτις ούκ άκροις ώσιν έφίζάνει, αλλά δι' άκοής επί ψυχήν έρχεται και βεβαίως έπιμένει. καθ' ήσυχίαν δέ οί άλλοι πάντες άκροώνται, τόν έπαινον νεύμασιν όψεως ή κεφαλής παραδηλοϋντες αυτό μόνον». Βλ. Φίλωνος, *Περί βίου θεωρητικού* §30 - 31· Φίλων ο Αλεξανδρεύς, *Ελληνισμός και Ιουδαιισμός, Εσσαίοι και Θεραπευτές, ό.π.*, σ. 298.

³⁵⁵ Ό Φίλων συνεχίζοντας τήν αναλυτική παρουσίαση τής συγκεκριμένης παιδευτικής μεθόδου μέ τή νηφάλια μετάδοση του έρμηνευτικού λόγου τών γραφών από τόν πρόεδρο τής Σύναξης προς τά λευκοντυμένα και κατά ιεραρχική τάξη καθήμενα και άκροώμενα μέλη, περιγράφει μέ λεπτομερή παραστατικότητα τόν τρόπο άκρόασης και συμμετοχής: [...] [οί δέ άνωρθιακότες «τά ώτα και τους όφθαλμούς άνατετακότες» εις αυτόν επί μιάς και τής αυτής σχέσεως έπιμένοντες άκροώνται, τό μέν συνιέναι και κατειληφέναι νεύματι και βλέμματι διασημαίνοντες, τόν δέ έπαινον του λέγοντος ήλαρότητι και τή σχέδην περιαγωγή του προσώπου, τήν δέ διαπόρησιν ήρεμαιότερα κινήσει τής κεφαλής και άκρω δακτύλω τής δεξιās χειρός· ούχ ήττον δέ τών κατακεκλιμένων οί παρεστώτες νέοι προσέχουσιν]. Βλ. Φίλωνος, *Περί βίου θεωρητικού*, §77· Φίλων ο Αλεξανδρεύς, *Ελληνισμός και Ιουδαιισμός, Εσσαίοι και Θεραπευτές, ό.π.*, σσ. 328 - 330.

³⁵⁶ Σχετικά μέ τή σημασία, τήν όποία έδιναν οί Θεραπευτές στή φιλοσοφική μελέτη και έρμηνευτική άποκάλυψη τών θείων νοημάτων, τά όποια ύποδηλώνονταν μέ μυστικιστική άναμονή στις κρυφές έννοιες τών προτάσεων, τών γραμμών και τών λέξεων τών βιβλικών κειμένων, ό Φίλων έπισημαίνει ότι οί έρμηνείες τών ιερών γραφών άποκαλύπτουν τίς

στιγμή -κατά τήν ὁποία ὁ «πρόεδρος» τῆς Σύναξης ἀντιλαμβανόταν ὅτι εἶπε ἀρκετά καί ὅτι ὁ λόγος ἀνταποκρίθηκε στίς προθέσεις του καί στίς προσδοκίες τῶν ἀκροατῶν- ἀκουγόταν ἕνα χειροκρότημα ἀπό ὅλους, καί ἀφοῦ ἔψαλλαν ἕναν ὕμνο, ἐτοιμάζονταν γιά τήν ἐορταστική ἐκδήλωση πού ἀκολουθοῦσε ἀμέσως μετά. Τή στιγμή ἐκείνη ὁ «πρόεδρος» σηκωνόταν ὄρθιος καί ἔψαλλε ἕναν νέον ὕμνο γιά τόν Θεό πού εἶχε συνθέσει ὁ ἴδιος, ἢ κάποιος ἄλλος παλαιότερος ἀπό τούς ἀρχαίους ποιητές τους, οἱ ὁποῖοι ἄφησαν πίσω τους ὕμνους σέ πλήθος μέτρα καί μελωδίες, ἐξάμετρους καί τρίμετρους, ὕμνους κατάλληλους γιά σπονδές, γιά βωμούς, γιά χορούς μέ μέτρα κατάλληλα καί πολύστροφους ἔλιγμούς³⁵⁷.

Ἀπό τά παραπάνω ἀντιλαμβανόμαστε καλύτερα τήν ιδιαίτερη σημασία καί ἐπιμελημένη φροντίδα πού προσέδιδαν οἱ Θεραπευτές στήν ποιοτική ἀνάδειξη καί ἀνώτερη ἔκφραση ὄχι μόνο τῶν ἀλληγορικών καί ἐρμηνευτικῶν θεωρήσεων τῶν ἱερῶν γραφῶν, ἀλλά καί τόν ἀσκητικό κόπο πού κατέβαλαν στήν -ὑψηλῶν ἀπαιτήσεων προσπάθειά τους- γιά σύνθεση ὕμνων, οἱ ὁποῖοι προαπαιτοῦσαν ἀπό τούς δημιουργούς, ἐκτός πνευματικῶν ἀρετῶν καί ἐιδικῶν ἰκανοτήτων, ιδιαίτερες γνώσεις μουσικῆς παιδείας.

B.4.3 Ἀσκητικές διδασκαλίες τῶν Θεραπευτῶν

Ὁ Φίλων στήν ἀναλυτική, παραστατική καί λεπτομερῆ περιγραφή του γιά τόν τρόπο ὑπαρξῆς, σύστασης καί ἀσκητικῆς λειτουργίας τῆς θεραπευτικῆς κοινότητας στήν «Μαρεώτιδα» λίμνη τῆς Ἀλεξάνδρειας,

βαθύτερες ἀλήθειες πού κρύβονται στίς ἀλληγορίες: «Αἱ δὲ ἐξηγήσεις τῶν ἱερῶν γραμμῶν γίνονται δι' ὑπονοιῶν ἐν ἀλληγορίαις· ἅπαντα γάρ ἡ νομοθεσία δοκεῖ τοῖς ἀνδράσι τούτοις εἰκέναι ζῶν καί σῶμα μὲν ἔχειν τὰς ῥήτας διατάξεις, ψυχὴν δὲ τὸν ἐναποκείμενον ταῖς λέξεσιν ἀόρατον νοῦν, ἐν ᾧ ἤρξατο ἡ λογικὴ ψυχὴ διαφερόντως τὰ οἰκεία θεωρεῖν, ὥστερ διὰ κατόπτρου τῶν ὀνομάτων ἐξάισια κάλλη νοημάτων ἐμφαινόμενα κατιδοῦσα καὶ τὰ μὲν σύμβολα διαπύξασα καὶ διακαλύψασα, γυμνὰ δὲ εἰς φῶς προαγαγοῦσα τὰ ἐνθύμια τοῖς δυναμένοις ἐκ μικρᾶς ὑπομνήσεως τὰ ἀφανῆ διὰ τῶν φανερῶν θεωρεῖν». Βλ. Φίλωνος, *Περὶ βίου θεωρητικοῦ*, §78· Φίλων ὁ Ἀλεξανδρεὺς, *Ελληνισμός καὶ Ἰουδαϊσμός*, Εσσαιοὶ καὶ Θεραπευτές, ὅ.π., σ. 330.

³⁵⁷ «Ἐπειδὴν οὖν ἰκανῶς ὁ πρόεδρος διειλέχθαι δοκῆ καὶ κατὰ προαίρεσιν ἀπνητηγένοι τῷ μὲν ἢ διάλεξις εὐσκόπως ταῖς ἐπιβολαῖς, τοῖς δὲ ἢ ἀκρόασις, κρότος ἐξ ἀπάντων ὡς ἀν συνηδομένον εἰς τὸ ἔτι ἐψόμενον γίνεται. καὶ ἔπειτα ὁ μὲν ἀναστὰς ὕμνον ἄδει πεποιημένον εἰς τὸν θεόν, ἢ καινὸν αὐτὸς πεποιηκὼς ἢ ἀρχαῖον τινα τῶν πάλοι ποιητῶν -μέτρα γὰρ καὶ μέλη καταλελοιπίασιν πολλὰ ἐπὶν τριμέτρων, προσοδίων ὕμνων, παρασπονδειῶν, παραβωμίων, στασίμων χορικῶν στροφαῖς πολυστρόφοις ἐν διαμεμετρομένων-». Βλ. Φίλωνος, *Περὶ βίου θεωρητικοῦ*, §79 - 81· Φίλων ὁ Ἀλεξανδρεὺς, *Ελληνισμός καὶ Ἰουδαϊσμός*, Εσσαιοὶ καὶ Θεραπευτές, ὅ.π., σσ. 330 - 332.

παρουσιάζει ένα ιδανικό κοινόβιο με ενάρετα και πιστά μέλη, τά όποια είχαν άφιερωθεί έξ ολοκλήρου μέσα από έναν προσευχητικό και φιλοσοφικό τρόπο ζωής, στην ύπηρεσία τής δόξας του Όνόματος του Θεού. Υποστηρίζει ότι πρόκειται περί μίας άσκητικής ομάδας με ύψηλή θεώρηση ζωής, σύμφωνα με τήν όποία ή βασική προτεραιότητα για έγκρατευτική διαβίωση με παράλληλη φιλοσοφική ποιότητα έκφρασης τών μελών της, ήταν άνώτερη από εκείνη τών άρχαίων Έλλήνων φιλοσόφων. Ό Φίλων για νά έπιβεβαιώσει τήν άποψη του αυτή άναφέρεται σέ άνάλογους ιστορικούς παραλληλισμούς, συγκρίνοντας άντίστοιχους τρόπους όργάνωσης και κοινοτικής δράσης. Συγκεκριμένα, άναφέρεται στην παιδευτική και πνευματική ώφέλεια πού άκολουθούσε μετά τίς συναθροίσεις, ή τά «*συμπόσια*» όπως τά όνομάζει, μεταξύ Έλλήνων και Θεραπευτών. Έπισημαίνει ότι από τά έλληνικά «*συμπόσια*» δύο είναι τά πλέον περιβόητα, στά όποια βρέθηκε και ό Σωκράτης. Τό ένα πραγματοποιήθηκε στό σπίτι του Καλλία, όταν παρέθεσε γεύμα για τά έπινίκια του Αυτόλυκου και τό άλλο στό σπίτι του Άγάθωνος. Για τά δύο αυτά «*συμπόσια*» έγραψαν λόγους οί άρχαίοι συγγραφείς Ξενοφών και Πλάτων, τά όποια θεώρησαν σημαντικά και άξιομνημόνευτα για τούς μεταγενέστερους. Όμως και αυτά, όταν συγκρίνονται με τά «*συμπόσια*» τών Θεραπευτών, φαίνονται γελοία³⁵⁸.

Έκτός τής ποιοτικής άνωτερότητας τών «*συμποσίων*» πού σχετίζονταν με τόν θεωρητικό βίο τών Θεραπευτών άσκητών έναντι τών «*συμποσίων*» τών Έλλήνων φιλοσόφων, ύπάρχει μία παρόμοια σύγκριση με τούς Αιγύπτιους, οί όποιοι πιστεύει (ό Φίλων) ότι, έπειδή απέδωσαν θεϊκές τιμές στά άλογα ζώα, όχι μόνο στά ήμερα αλλά και στά άγρια μολύνοντας έτσι και τούς γείτονές τους, θά παραμείνουν άθεράπευτοι. Και δέ θά είναι άνάπηροι στην όραση μόνο τή σωματική, αλλά και τήν ψυχική, χάρη στην όποία μπορεί κανείς νά διακρίνει τό ψεύδος από τήν άλήθεια³⁵⁹. Συγκρίνοντας τούς Αιγύπτιους με

³⁵⁸ «*Τών έν τή Έλλάδι συμποσίων τά περιβόητα και σημειωδέστατα δύο ταυτά έστιν, οίς και Σωκράτης παρετύγγανε· τó μέν έν Καλλίου, ήνίκα στεφανωθέντος Αυτόλυκου τά έπινίκια είσία, τó δέ έν Άγάθωνος, α και μνήμης ήξίωσαν άνδρες τά τε ήθη και τούς λόγους φιλόσοφοι, Ξενοφών τε και Πλάτων· άνεγράψαντο γάρ ως άξιομνημόνευτα, οίς ύπετόπασαν χρήσεσθαι παραδείγμασι τούς έπειτα τής έν συμποσίοις έμμελούς διαγωγής. άλλ' όμως και ταυτά συγκρινόμενα τοίς τών ήμετέρων, οί τόν θεωρητικόν ήσπάσαντο βίον, γέλωσ άναφανείται». Βλ. Φίλωνος, *Περί βίου θεωρητικού*, 57 - 59· Φίλων ο Αλεξανδρεύς, *Έλληνισμός και Ιουδαιισμός, Εσσαίοι και Θεραπευτές, ό.π.*, σσ. 314 - 316.*

³⁵⁹ «*Τών μέν γάρ έν Αιγυπτίοις ουδέ μεμνήσθαι καλόν, οί ζώα άλογα και ουχ ήμερα μόνον αλλά και θηρίων τά άγριώτατα παραγηόχασιν είς θεών τιμάς... Άλλ' ουτόι μέν, έπειδήπερ ου*

τούς Θεραπευτές αναφέρεται σέ θεμελιακή διαφοροποίηση μεταξύ τους, ή όποία έκφράζεται μέ τή λειτουργική χρήση καί θεωρητική διαχείριση τής έξωτερικής όρασης τών πρώτων έν σχέσει μέ τήν έσώτερη θέαση τών δεύτερων. Έπισημαίνει ότι ό λαός τών Θεραπευτών πάντοτε διδάσκεται νά χρησιμοποιεί τήν όρασή του γιά νά έπιθυμεί τή θέαση του Όντος καί νά υπερβαίνει τίς σωματικές αισθήσεις του ώστε μέ αυτόν τόν τρόπο νά όδηγείται στην τέλεια ευδαιμονία. Καί ότι όσοι σπεύδουν νά καταταχθούν στίς κοινότητες τών Θεραπευτών δέν κινούνται πρός αυτήν τήν κατεύθυνση από κάποιο έθιμο ή άλλη προτροπή, αλλά προσπαθούν νά κατακτήσουν αυτό πού ποθούν έπειδή είναι κυριευμένοι «*ύπ' έρωτος ούρανίου*», όπως ακριβώς οι λάτρεις του Διόνυσου καί τών Κορυβάντων³⁶⁰.

Στό περιεχόμενο του έργου του Φίλωνος «*Περί βίου θεωρητικού*», συναντώνται, άποσπασματικά αλλά μέ έντεχνη έμβολιμότητα, άρκετές παραινετικές ύποδείξεις, νουθετικές αναφορές καί διδακτικές θεάσεις σχετικές μέ τόν άσκητικά ύψηλό καί άνώτερο τρόπο θεώρησης τής ζωής τών Θεραπευτών. Ως παραδείγματα αναφέρονται οι συγκρίσεις φιλοσοφικού καί φιλόλου βίου μέ τήν εκ διαμέτρου αντίθετη προσέγγιση τής ματαιοπониκής ένασχόλησης μέ χρήματα καί κτήματα έν σχέσει μέ τήν άνώτερη φιλοσοφική επιμέλεια καί ωφέλεια τών πνευματικών άγαθών³⁶¹. Επίσης, στό ίδιο έργο άπαντάται μία αναφορά σύγκρισης από τή μία του θεωρητικού τρόπου ζωής,

τους όμοφύλους μόνον αλλά καί τους πλησιάζοντας αναπμπλάσι φλυαρίας, άθεράπευτοι διατελείτωσαν όψιν, τήν άναγκαιοτάτην τών αισθήσεων, πεπηρωμένοι λέγω δέ ού τήν σώματος, αλλά τήν ψυχής, ή τώ άληθές καί τώ ψεύδος μόνη γνωρίζεται». Βλ. Φίλωνος, *Περί βίου θεωρητικού*, §8 - 10· Φίλων ο Αλεξανδρεύς, *Ελληνισμός καί Ιουδαιισμός*, Εσσαίοι καί Θεραπευτές, *ό.π.*, σ. 284.

³⁶⁰ «Τό δέ θεραπευτικόν γένος βλέπειν άει προδιδασκόμενον τής του όντος θεάς έφίεσθω καί τόν αισθητόν ήλιον υπερβαινέτω καί μηδέποτε τήν τάξιν ταύτην λειπέτω πρός τελείαν άγουσαν ευδαιμονίαν. οι δέ επί θεραπείαν ίόντες ούτε έξ έθους ούτε εκ παραινέσεως ή παρακλήσεως τινων, άλλ' ύπ' έρωτος άρπασθέντες ούρανίου, καθάπερ οι βακχευόμενοι καί κορυβαντιώντες³⁶⁰ ένθουσιάζουσι, μέχρις άν τώ ποθούμενον ίδωσιν». Βλ. Φίλωνος, *Περί βίου θεωρητικού*, §11 - 12· Φίλων ο Αλεξανδρεύς, *Ελληνισμός καί Ιουδαιισμός*, Εσσαίοι καί Θεραπευτές, *ό.π.*, σσ. 284 - 286. Οι Κορυβαντες ήταν ομάδα κατώτερων δαιμόνων καί θεωρούταν άκόλουθοι τής φρυγικής θεάς Κυβέλης, αλλά καί οι ιερείς της όνομάζονταν έτσι. Ήταν φημισμένοι γιά τους όργιαστικούς χορούς τους μέ συνοδεία τυμπάνων καί άλλων μουσικών όργάνων. Κορυβαντιώ σημαίνει ότι βρίσκομαι σέ κατάσταση θείκης μανίας καί καταληψίας.

³⁶¹ [*Πόσω δή κρείττους ούτοι καί θανμασιώτεροι, χρησάμενοι μέν ούκ έλάττωσι ταίς πρός φιλοσοφίαν όρμαίς, μεγαλόνοιαν δέ όλιγορίας προτιμήσαντες καί χαρισάμενοι τās ουσίας, αλλά μη διαφθείραντες, ίνα καί έτέρους καί έαυτούς ωφελήσωσι, τους μέν έν άφθόνοις περιουσίαις, έαυτούς δέ έν τώ φιλοσοφείν; αι γάρ χρημάτων καί κτημάτων επιμέλειαί τους χρόνους αναλίσκουσι. χρόνου δέ φείδεσθαι καλόν, έπειδή κατά τόν ίατρον Ιπποκράτην «ό μέν βίος βραχύς, ή δέ τέχνη μακρή»]. Βλ. Φίλωνος, *Περί βίου θεωρητικού*, §16· Φίλων ο Αλεξανδρεύς, *Ελληνισμός καί Ιουδαιισμός*, Εσσαίοι καί Θεραπευτές, *ό.π.*, σσ. 288 - 290.*

πού γεννά τή δικαιοσύνη, καί από τήν ἄλλη τοῦ φιλόουλου βίου, ὁ ὁποῖος ἔξαιτίας τῆς μέριμνας γιά ἀπόκτηση μεθόδων πλουτισμοῦ γίνεται δημιουργική αἰτία καί γέννα κοινωνικῶν ἀνισοτήτων καί πνευματικῶν ἀδικιῶν³⁶². Ἡ διαφοροποίηση αὐτή συνεχίζεται καί σέ ἄλλες συγκριτικές ἀναφορές τοῦ κειμένου, ὅπως ὅταν ἐπισημαίνεται γιά τούς Θεραπευτές ὅτι, ἀντίθετα ἀπό τούς ἄλλους, αὐτοί θέτουν τήν ἐγκράτεια ὡς θεμέλιο, καί πάνω σέ αὐτήν οἰκοδομοῦν τίς ἄλλες ἀρετές. Ἐπίσης, πληροφοροῦμαστε ὅτι δέν πρόσφερε κανεῖς φαγητό ἢ ποτό στόν ἑαυτό του πρὶν τή δύση τοῦ ἡλίου, ἐπειδή ἔκριναν ὅτι ἡ φιλοσοφία εἶναι ἄξια γιά τό φῶς, ἐνῶ οἱ ἀνάγκες τοῦ σώματος γιά τό σκοτάδι³⁶³. Γιά τήν ἐγκράτεια ὑπάρχουν καί ἄλλες ἀναφορές στήν πραγματεία τοῦ Φίλωνος³⁶⁴. Γιά τό ἴδιο θέμα σέ ἄλλο σημεῖο, ἀφοῦ περιγράφονται οἱ ἱλαρές διασκεδάσεις ἀρχαίων καί ὀνομαστῶν «*συμποσίων*», ἀναφέρονται τέλος οἱ τραγικές συνέπειες τῆς αὐτοκαταστροφικῆς καί ἄθλιας ζωῆς τῶν συμμετεχόντων σέ αὐτά³⁶⁵.

Οἱ οἰκιστές τῶν θεραπευτικῶν κοινοτήτων στήν ἠθική διδασκαλία πού ἀκολουθοῦσαν μέσα ἀπό τόν καθημερινό ἀγῶνα τῆς ἀσκητικῆς ζωῆς τους ἔδιναν μεγάλη σημασία στήν προσπάθεια ἀπόκτησης καί διατήρησης τῆς «*ἀτυφίας*», ὅπως ὀνόμαζαν τήν ἀρετή τῆς ταπεινώσεως³⁶⁶. Ὅπως ἐπίσης, ἔδιναν ιδιαίτερη προσοχή στήν ἀξία καί σπουδαιότητα πού εἶχαν γι' αὐτούς οἱ ἀριθμοί, στόν ἀλληγορικό ὑπολογισμό τους γιά τή ρύθμιση τοῦ ἐβδομαδιαίου

³⁶² [...] «ὡς τῆς μὲν περὶ βίον σπουδῆς καὶ χρηματισμὸν ἀδικίαν γεννώσης διὰ τὸ ἄνισον, δικαιοσύνην δὲ τῆς ἐναντίας προαιρέσεως ἔνεκα ἰσότητος, καθ' ἣν ὁ τῆς φύσεως πλοῦτος ὠρισταὶ καὶ παρενημερεῖ τὸν ἐν ταῖς κεναῖς δόξαις». Βλ. Φίλωνος, *Περὶ βίου θεωρητικοῦ*, §17· Φίλων ο Αλεξανδρεὺς, *Ελληνισμὸς καὶ Ἰουδαϊσμός*, Εσσαῖοι καὶ Θεραπευτές, ὅ.π., σ. 290.

³⁶³ «Ἐγκράτειαν δὲ ὡσπερ τινὰ θεμέλιον προκαταβαλλόμενοι τῆς ψυχῆς τὰς ἄλλας ἐποικοδομοῦσιν ἀρετάς. σιτίον ἢ ποτὸν οὐδεὶς ἂν αὐτῶν προσενέγκαιτο πρὸ ἡλίου δύσεως, ἐπεὶ τὸ μὲν φιλοσοφεῖν ἄξιον φωτὸς κρίνουσιν εἶναι, σκότους δὲ τὰς τοῦ σώματος ἀνάγκας...». Βλ. Φίλωνος, *Περὶ βίου θεωρητικοῦ*, §34· Φίλων ο Αλεξανδρεὺς, *Ελληνισμὸς καὶ Ἰουδαϊσμός*, Εσσαῖοι καὶ Θεραπευτές, ὅ.π., σ. 300.

³⁶⁴ Ὅπως ὅτι «*πλησμονὴν ὡς ἐχθρόν τε καὶ ἐπίβουλον ψυχῆς τε καὶ σώματος ἐκτροπέμενοι*». Βλ. Φίλωνος, *Περὶ βίου θεωρητικοῦ*, §37· Φίλων ο Αλεξανδρεὺς, *Ελληνισμὸς καὶ Ἰουδαϊσμός*, Εσσαῖοι καὶ Θεραπευτές, ὅ.π., σ. 302.

³⁶⁵ «*Τούτον τὸν τρόπον διαζώντες ἄοικοι καὶ ἀνέστιοι διατελοῦσιν, ἐχθροὶ μὲν γονέων καὶ γυναικῶν καὶ τέκνων, ἐχθροὶ δὲ καὶ τῆς πατρίδος, πολέμοι δὲ καὶ ἐαντῶν· ὕγρὸς γὰρ καὶ ἄσωτος βίος ἅπασιν ἐπίβουλος*». Βλ. Φίλωνος, *Περὶ βίου θεωρητικοῦ* §47· Φίλων ο Αλεξανδρεὺς, *Ελληνισμὸς καὶ Ἰουδαϊσμός*, Εσσαῖοι καὶ Θεραπευτές, ὅ.π., σ. 308.

³⁶⁶ «*Συνόλωι γὰρ ἀσκοῦσιν ἀτυφίαν, εἰδότες τῦφον μὲν τοῦ ψεύδους ἀρχήν, ἀτυφίαν δὲ ἀληθείας, ἐκάτερον δὲ πηγῆς λόγον ἔχον· ῥέουσι γὰρ ἀπὸ μὲν τοῦ ψεύδους αἱ πολύτροποι τῶν κακῶν ἰδέαι, ἀπὸ δὲ τῆς ἀληθείας αἱ περιουσίαι τῶν ἀγαθῶν ἀνθρωπίνων τε καὶ θεῶν*». Βλ. Φίλωνος, *Περὶ βίου θεωρητικοῦ*, §39· Φίλων ο Αλεξανδρεὺς, *Ελληνισμὸς καὶ Ἰουδαϊσμός*, Εσσαῖοι καὶ Θεραπευτές, ὅ.π., σ. 302.

προγράμματος, αλλά και τοῦ ἐτήσιου ἐορταστικοῦ κύκλου μέ κορύφωση τήν Πεντηκοστή, ὡς τήν πίο σπουδαία καί μεγαλύτερη γιορτή τοῦ χρόνου³⁶⁷.

³⁶⁷ Πίο συγκεκριμένα ἀναφέρεται ὅτι ὅλα τά μέλη τῶν θεραπευτικῶν κοινοτήτων «τὸ μὲν πρῶτον ἀθροίζονται δι' ἐπτά ἐβδομάδων, οὐ μόνον τήν ἀπλήν ἐβδομάδα ἀλλὰ καί τήν δύναμιν τεθηπότες· ἀγνήν γάρ καί ἀειπάρθενον αὐτήν ἴσασιν. ἔστι δὲ προέορτος μεγίστης ἐορτῆς, ἣν πεντηκοντάς ἔλαχεν, ἀγιώτατος καί φυσικώτατος ἀριθμῶν, ἐκ τῆς τοῦ ὀρθογωνίου τριγώνου δυνάμεως, ὅπερ ἐστὶν ἀρχὴ τῆς τῶν ὅλων γενέσεως, συσταθείς». Βλ. Φίλωνος, *Περὶ βίον θεωρητικῶν* §65· Φίλων ο Αλεξανδρεὺς, *Ἑλληνισμὸς καὶ Ἰουδαϊσμός*, Εσσαίοι καὶ Θεραπευτές, ὅ.π., σ. 320.

B.5 Ἡ λατρευτική ζωή τῆς κοινότητος τῶν Θεραπευτῶν

Σύμφωνα μέ τό ἀσκητικό πρόγραμμα τους, ἡ λατρευτική ζωή τῶν Θεραπευτῶν ἀφοροῦσε τόσο στήν ἔγκλειστη προσωπική βιοτή τους κατά τή διάρκεια τῶν ἕξι ἡμερῶν στά ἰδιωτικά «σεμνεῖα» ἢ «μοναστήρια» τους³⁶⁸, ὅσο καί στήν κοινή ἐορταστική συνάθροισή τους, ἡ ὁποία λάμβανε χώρα στά «κοινά σεμνεῖα» κατά τήν ἑβδομη ἡμέρα, ἀλλά καί κατά τίς ἐπίσημες ἐτήσιες Συνάξεις τους τήν περίοδο τοῦ Πάσχα, πολύ περισσότερο ὅμως κατά τή μεγάλη ἐορτή τῆς Πεντηκοστής.

B.5.1 Ἡ κατ' ἰδίαν λατρευτική ζωή

Οἱ οἰκιστές τῶν θεραπευτικῶν κοινοτήτων διαχώριζαν τόν χρόνο κάθε ἡμέρας σέ τρία μέρη. Στήν προσευχή, στή φιλοσοφική μελέτη τῶν ἱερῶν γραφῶν καί στήν ἀναγκαῖα σίτιση καί ἀνάπαυσή τους. Ὅλο τό ἡμερήσιο πρόγραμμα ἦταν μία ἀφιερωματική καί λατρευτική προσφορά στόν Θεό, ὁ Ὅποιος, ὅπως συνέβαινε καί στούς Ἑσσαίους, ἦταν πάντοτε κεντρικό σημεῖο ἀναφορᾶς σέ κάθε πτυχή τῆς ζωῆς τους. Ἀπό τό κείμενο τοῦ Φίλωνος πληροφοροῦμαστε ὅτι ζοῦσαν ἔγκλειστοι τίς ἕξι ἡμέρες τῆς ἐβδομάδας, τελείως μόνοι, μέ ἀπόλυτη προσήλωση στά καθημερινά ἀσκητικά καθήκοντά τους. Συνήθιζαν νά προσεύχονται δύο φορές τήν ἡμέρα (τό πρωί καί τό βράδυ), μέ συγκεκριμένα αἰτήματα (τό πρωί) νά ἔχουν μία ἀληθινά καλή ἡμέρα, ἐννοώντας τό πλήρωμα τῆς διάνοιάς τους μέ οὐράνιο φῶς, ἐνώ, ὅταν ἔδυε ὁ ἥλιος, ζητοῦσαν νά ἀνακουφισθεῖ ἡ ψυχή τους ἀπό τήν ταραχή τῶν αἰσθήσεων καί τῶν αἰσθητῶν³⁶⁹. Τό χρονικό μεσοδιάστημα μεταξύ τῶν δύο

³⁶⁸ «Ἐν ἐκάστη δέ ἐστὶν οἴκημα ἱερὸν, ὃ καλεῖται σεμνεῖον καὶ μοναστήριον, ἐν ᾧ μονούμενοι τὰ τοῦ σεμνοῦ βίου μυστήρια τελοῦνται, μηδὲν εἰσκομίζοντες, μὴ ποτόν, μὴ σιτίον, μηδέ τι τῶν ἄλλων ὅσα πρὸς τὰς τοῦ σώματος χρεῖας ἀναγκαῖα, ἀλλὰ νόμους καὶ λόγια θεσπισθέντα διὰ προφητῶν καὶ ὕμνους καὶ τὰ ἄλλα οἷς ἐπιστήμη καὶ εὐσέβεια συναύξονται καὶ τελειοῦνται». Βλ. Φίλωνος, *Περὶ βίου θεωρητικοῦ*, §25· Φίλων ο Αλεξανδρεὺς, *Ελληνισμὸς καὶ Ἰουδαϊσμὸς*, Ἑσσαῖοι καὶ Θεραπευτῆς, ὅ.π., σ. 294.

³⁶⁹ «Δίς δὲ καθ' ἐκάστην ἡμέραν εἰώθησαν εὐχεσθαι, περὶ τὴν ἕω καὶ περὶ τὴν ἑσπέραν, ἡλίον μὲν ἀνίσχοντος εὐήμερίαν αἰτούμενοι τὴν ὄντως εὐήμερίαν, φωτὸς οὐρανόθεν τὴν διάνοιαν αὐτῶν ἀναπληροῦσθαι, δυομένου δὲ ὑπὲρ τοῦ τὴν ψυχὴν τοῦ τῶν αἰσθήσεων καὶ αἰσθητῶν ὄχλου παντελῶς ἐπικουφισθεῖσαν, ἐν τῷ ἑαυτῆς συνεδρίῳ καὶ βουλευτηρίῳ γενομένην, ἀλήθειαν ἰχνηλατεῖν». Βλ. Φίλωνος, *Περὶ βίου θεωρητικοῦ*, §27· Φίλων ο Αλεξανδρεὺς, *Ελληνισμὸς καὶ Ἰουδαϊσμὸς*, Ἑσσαῖοι καὶ Θεραπευτῆς, ὅ.π., σσ. 294 - 296.

προσευχῶν τό ἀφιέρωναν στήν ἀσκητική μελέτη καί φιλοσοφοῦσαν ὥστε νά κατανοοῦν τήν ἀλληγορία τῶν παραδοσιακῶν ἱερῶν γραφῶν. Αὐτό συνέβαινε ἐπειδή νόμιζαν ὅτι οἱ ἀκριβεῖς λέξεις τῶν κειμένων ἀποτελοῦσαν σύμβολα μιᾶς ἀπόκρυφης φύσης, ἡ ὁποία συνηθίζει νά φανερόνεται μέσα ἀπό ὑπαινιγμούς. Ὁ Φίλων ἐπισημαίνει ὅτι οἱ Θεραπευτές κατέχουν ἀρχαῖα ἱερά συγγράμματα παλαιῶν ἀνδρῶν, οἱ ὁποῖοι ὑπῆρξαν ἀρχηγέτες τῆς φιλοσοφίας τους. Αὐτοί ἄφησαν πίσω τους πολλά μνημεῖα ἀλληγορική ἐρμηνείας, τά ὁποῖα χρησιμεύουν ὡς κατευθυντήρια ἀρχέτυπα καί ἔτσι (οἱ Θεραπευτές) μιμοῦνται τόν ἴδιο φιλοσοφικό τρόπο μελέτης μέ τόν ὁποῖο κατανοοῦσαν οἱ παλαιότεροι τά ἴδια ἱερά κείμενα³⁷⁰. Ὁ Εὐσέβιος, σχολιάζοντας τό συγκεκριμένο ἀπόσπασμα, ἀναφέρει ὅτι αὐτά φαίνεται νά ἔχουν εἰπωθεῖ ἀπό ἐκείνον τόν ἄνδρα (τόν Φίλωνα), ὁ ὁποῖος τοῦς ἄκουσε νά ἐξηγοῦν τίς ἱερές γραφές. Καί ὅτι εἶναι πολύ πιθανόν τά διατηρούμενα (ἀπό τοῦς Θεραπευτές) συγγράμματα τῶν ἀρχαίων νά εἶναι τά Εὐαγγέλια, οἱ συγγραφές τῶν Ἀποστόλων καί ἐρμηνευτικές ἐκθέσεις γιά παλαιούς προφήτες, ὅπως αὐτές περιέχονται στήν «πρὸς Ἑβραίους» καί ἄλλες ἐπιστολές τοῦ Παύλου³⁷¹. Ὁ Νεκτάριος Ἱεροσολύμων παρουσιάζοντας τήν περίπτωση τῶν Θεραπευτῶν τοῦ Φίλωνος σχολιάζει τίς παρατηρήσεις τοῦ Εὐσέβιου ὑποστηρίζοντας τήν ἴδια ἄποψη³⁷². Οἱ Θεραπευτές μέσα στή μυστικιστική ἀτμόσφαιρα τοῦ λατρευτικοῦ βίου τους εἶχαν ἀλησμόνητη τή μνήμη τοῦ Θεοῦ, ὥστε καί στά ὄνειρά τους νά μή φαντάζονται τίποτε ἄλλο, παρά μόνον τά κάλλη τῶν θείων ἀρετῶν καί δυνάμεων. Ἐφθάναν, μάλιστα, στό σημεῖο ἀκόμη καί κατά τή

³⁷⁰ «Τὸ δὲ ἐξ ἑωθινοῦ μέχρι ἐσπέρας διάστημα σύμπαν αὐτοῖς ἐστὶν ἀσκήσις· ἐντυγχάνοντες γὰρ τοῖς ἱεροῖς γράμμασι φιλοσοφοῦσι τὴν πάτριον φιλοσοφίαν ἀλληγοροῦντες, ἐπειδὴ σύμβολα τὰ τῆς ὀητῆς ἐρμηνείας νομίζουσιν ἀποκεκρυμμένης φύσεως ἐν ὑπονοήσις δηλουμένης. ἔστι δὲ αὐτοῖς καὶ συγγράμματα παλαιῶν ἀνδρῶν, οἱ τῆς αἰρέσεως ἀρχηγέται γενόμενοι πολλὰ μνημεῖα τῆς ἐν τοῖς ἀλληγορουμένοις ἰδέας ἀπέλιπον, οἷς καθάπερ τισὶν ἀρχετύποις χρώμενοι μιμοῦνται τῆς προαιρέσεως τὸν τρόπον». Βλ. Φίλωνος, *Περὶ βίου θεωρητικοῦ* §28 - 29α· Φίλων ο Αλεξανδρεὺς, *Ελληνισμὸς καὶ Ἰουδαϊσμός*, Εσσαίοι καὶ Θεραπευτές, ὅ.π., σ. 296.

³⁷¹ Βλ. Εὐσεβίου *Καισαρείας*, *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία* Α - Γ (2. 17, 12), τόμ. 1, ἐκδ. Γρ. Παλ., *ΕΠΕ*, σσ. 209 - 211.

³⁷² Συγκεκριμένα σημειώνει «ὅτι τὸ ἔργοντως ἄλλο δὲν ἦτον, παρὰ προσευχὴ ἀκατάπαυστος, καὶ ἀνάγνωσις τῆς Θείας Γραφῆς καὶ τῶν Προφητικῶν Βιβλίων, τὰ ὁποῖα ἀλληγοροῦσαν (ὡς λέγει αὐτὸς ὁ Φίλων) με κάποια ἄλλα Βιβλία δικάτως· ἐπειδὴ τὰ παλαιὰ Βιβλία, λέγει, τῶν Προφητῶν, αὐτὰ λογίζονται ὡς σημεία ἄλλωνῶν πραγμάτων κρυφῶν. Βιβλία δέ, ὁ Φίλων λέγει, δικάτως ἐκείνων, τὸ κατὰ Ματθαῖον καὶ κατὰ Μάρκον Εὐαγγέλιον, τὰ ὁποῖα τότε εἶχον οἱ Ἀλεξανδρεῖς, ἴσως καίτινας ἐπιστολὰς τοῦ μακαρίου Παύλου, καὶ μάλιστα τὴν πρὸς Ἑβραίους· ἔτζη γροικᾷ ὁ Εὐσέβιος τὰ λόγια τοῦτα τοῦ Φίλωνος». Βλ. Νεκταρίου τοῦ Κρητός, ὅ.π., σ. 77.

διάρκεια τοῦ ὕπνου τους νά μιλοῦν γιά τά περίφημα δόγματα τῆς ἱερῆς φιλοσοφίας τους³⁷³.

B.5.2 Ἡ κοινή λατρεία καί ἡ «*ἱερὰ παννυχίς*»

Ἡ λατρευτική δομή τῶν ἑορταστικῶν ἐκδηλώσεων κάθε ἑβδομη ἡμέρα καί κατά τίς ἐτήσιες πανηγυρικές συναθροίσεις τους, ἰδιαίτερα στήν ἱερή παννυχίδα τῆς μεγαλύτερης ἑορτῆς πού τιμοῦσαν, τῆς Πεντηκοστῆς, εἶχε τήν ἐξῆς σειρά. Ὅταν συναθροίζονταν φοροῦσαν ὅλοι λευκά ἐνδύματα καί ἦταν χαρούμενοι, ἀλλά σοβαροί. Μόλις ἔδινε τό σύνθημα ὁ ἀρμόδιος ἀπό τούς «*ἐφημερευτές*», πρῖν κατακλιθοῦν, στέκονταν στή σειρά κατά στοίχους μέ κόσμιο τρόπο, ἀνασηκώνοντας τά μάτια καί τά χέρια πρὸς τόν οὐρανό. Τά μάτια τά σήκωναν ἐπειδή ἦταν ἐκπαιδευμένα νά ἀντικρύζουν πράγματα ἄξια θεάς, τά δέ χέρια ἐπειδή ἦταν καθαρά ἀπό κέρδη καί δέν εἶχαν μianθει ἀπό καμία ἀφορμή κερδοσκοπίας. Ἔτσι προσεύχονταν στόν Θεό παρακαλώντας νά γίνει δεκτὴ ἡ προσφορά τους καί Ἐκεῖνος νά προχωρήσει κατά τίς ἐπιθυμίες Του. Κατόπιν, μετά τίς προσευχές, κατακλίνονταν καί οἱ «*πρεσβύτεροι*» κατά τήν τάξη τους³⁷⁴.

Τήν ἐναρκτήρια προσευχή ἀκολουθοῦσε μέ διαδραστική συμμετοχή, κυρίως μόνο μέ νεύματα τοῦ προσώπου ἢ τῆς κεφαλῆς³⁷⁵, ἡ ἀκρόαση ἐρμηνευτικῆς ὁμιλίας ἀπό τόν «*πρόεδρος*» τῆς Σύναξης. Μόλις ὀλοκληρωνόταν ὁ λόγος ἀκουγόταν ἓνα χειροκρότημα καί ὁ «*πρόεδρος*» σηκωνόταν νά ψάλει ἓναν ὕμνο πού εἶχε συνθέσει γιά τή συγκεκριμένη ἡμέρα ἢ, ἂν δέν τό εἶχε

³⁷³ «*Αἰὲ μὲν οὖν ἄληστον ἔχουσι τὴν τοῦ θεοῦ μνήμην, ὡς καὶ δι' ὄνειράτων μηδὲν ἕτερον ἢ τὰ κάλλη τῶν θείων ἀρετῶν καὶ δυνάμεων φαντασιούσθαι· πολλοὶ γοῦν καὶ ἐκλαλοῦσιν ἐν ὕπνοις ὄνειροπολοῦμενοι τὰ τῆς ἱερᾶς φιλοσοφίας αἰοῖδιμα δόγματα*». Βλ. Φίλωνος, *Περὶ βίου θεωρητικοῦ*, §26· Φίλων ο Αλεξανδρεὺς, *Ελληνισμός καὶ Ἰουδαϊσμός*, Εσσαῖοι καὶ Θεραπευτές, ὅ.π., σ. 294.

³⁷⁴ «*Ἐπειδὴν οὖν συνέλθωσι λευχειμονοῦντες φαιδροὶ μετὰ τῆς ἀνωτάτω σεμνότητος, ὑποσημαίνοντός τινος τῶν ἐφημερευτῶν -οὕτω γὰρ ὀνομάζειν ἔθος τοὺς ἐν ταῖς τοιαύταις ὑπηρεσίαις-, πρὸ τῆς κατακλίσεως στάντες ἐξῆς κατὰ στοῖχον ἐν κόσμῳ καὶ τὰς τε ὄψεις καὶ τὰς χεῖρας εἰς οὐρανὸν ἀνατείναντες, τὰς μὲν ἐπειδὴ τὰ θεᾶς ἄξια καθορᾶν ἐπαιδευθήσαν, τὰς δὲ ὅτι καθαροὶ λημμάτων εἰσὶν ὑπ' οὐδεμιᾶς προφάσεως τῶν εἰς πορισμὸν μαινώμεναι, προσεύχονται τῷ θεῷ θυμῆρη γενέσθαι καὶ κατὰ νοῦν ἀπαντήσαι τὴν εὐωχίαν. μετὰ δὲ τὰς εὐχὰς οἱ πρεσβύτεροι κατακλίνονται ταῖς εἰσκήσεσιν ἀκολουθοῦντες*». Βλ. Φίλωνος, *Περὶ βίου θεωρητικοῦ* §66 - 67a· Φίλων ο Αλεξανδρεὺς, *Ελληνισμός καὶ Ἰουδαϊσμός*, Εσσαῖοι καὶ Θεραπευτές, ὅ.π., σσ. 320 - 322.

³⁷⁵ «*Καθ' ἡσυχίαν δὲ οἱ ἄλλοι πάντες ἀκροῶνται, τὸν ἔπαινον νεύμασιν ὄψεως ἢ κεφαλῆς παραδηλοῦντες αὐτὸ μόνον*». Βλ. Φίλωνος, *Περὶ βίου θεωρητικοῦ*, §31· Φίλων ο Αλεξανδρεὺς, *Ελληνισμός καὶ Ἰουδαϊσμός*, Εσσαῖοι καὶ Θεραπευτές, ὅ.π., σ. 298.

καταφέρει αυτό, ἔψαλλε ἕναν παλαιότερο ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους ποιητῆς. Μαζί του ἔψαλλαν καὶ ἄλλοι, ἀνάλογα μὲ τὴ θέση καὶ τὴν καθορισμένη τάξη, ἐνῶ ὅλοι παρακολουθοῦσαν μέσα σὲ μεγάλη ἡσυχία, ἐκτὸς ἀπὸ τίς στιγμὲς πού ἔπρεπε νὰ ψάλλουν ὅλοι καὶ ὅλες μαζί τοὺς ἀκροτελεύτιους στίχους καὶ τίς ἐπωδούς³⁷⁶. Κατόπιν, ὅταν τελείωναν οἱ ἐναρκτήριοι ὕμνοι, οἱ νέοι ἔφερναν μέσα τὰ τραπέζια, πάνω στὰ ὁποῖα ὑπῆρχε τὸ πάναγνο φαγητό. Αὐτὸ ἦταν ψωμί ζυμωτὸ καὶ ἀλάτι, ἀνακατεμένα μὲ ὕσσωπο³⁷⁷. Ὁ Φίλων σὲ αὐτὸ τὸ σημεῖο ἐπισημαίνει ὅτι ὅλα αὐτὰ τὰ κάνουν ἀπὸ σεβασμὸ πρὸς τὴν «*ιερὰ τραπέζα*», ἢ ὁποῖα βρίσκεται μέσα στὸν «*ἅγιο πρόναο*». Διότι πάνω σ' αὐτὴν ὑπάρχουν ἄρτοι καὶ ἀλάτι χωρὶς καρυκεύματα. Οἱ ἄρτοι εἶναι ἄζυμοι καὶ τὸ ἀλάτι καθαρὸ. Καὶ αὐτὸ συνέβαινε ἐπειδὴ ἦταν πρέπον τὰ πιὸ ἀπλά καὶ ἀγνά φαγητὰ νὰ δοθοῦν στὴν πλέον ἀνώτερη μερίδα τῆς κοινότητος, τοὺς «*ιερεῖς*», ὡς ἀνταμοιβὴ γιὰ τὸ λειτούργημα τους. Ἐνῶ οἱ ὑπόλοιποι, ἀκόμη καὶ ἂν φτάνουν νὰ δείχνουν τὸν ἴδιο πνευματικὸ ζήλο, πρέπει νὰ ἀπέχουν ἀπὸ τὰ ἴδια φαγητὰ, προκειμένου νὰ διατηρεῖται ἡ προνομακὴ θέση τῶν πρώτων³⁷⁸.

Ἀμέσως μετὰ τὸ δεῖπνο ἀκολουθοῦσε ἡ «*ιερὰ παννυχίς*», ἢ ὁποῖα τηροῦσε τὴν ἐξῆς λατρευτικὴ τάξη. Σηκώνονταν ὅλοι μαζί καὶ στὴ μέση τοῦ Συμποσίου σχημάτιζαν ἀρχικὰ δύο χορούς, ἕναν ἀνδρικό καὶ ἕναν γυναικεῖο. Ἐπικεφαλῆς κάθε χοροῦ στεκόταν ὁ πιὸ ἔντιμος καὶ ὁ πιὸ κόσμιος. Κατόπιν ἔψαλλαν διάφορους ὕμνους στὸν Θεό, μέσα ἀπὸ ἕνα πλῆθος μέτρων καὶ μελωδιῶν, πότε τραγουδώντας ὅλοι μαζί, πότε σὲ ἀρμονικὰ ἀντίφωνα, κρατώντας μὲ τὰ χέρια τὸν ρυθμὸ καὶ χορεύοντας ἀνάλογα μὲ τὴ μουσική. Εὐρισκόμενοι σὲ κατάσταση ἔμπνευσης, ἄλλοτε ἔψαλλαν τοὺς ὕμνους τῆς

³⁷⁶ [...] «*κρότος ἐξ ἀπάντων ὡς ἂν συνηδομένων εἰς τὸ ἔτι ἐψόμενον γίνεται. καὶ ἔπειτα ὁ μὲν ἀναστὰς ὕμνον ἄδει πεποιημένον εἰς τὸν θεόν, ἢ καινὸν αὐτὸς πεποιηκὼς ἢ ἀρχαίον τινα τῶν πάλαι ποιητῶν -μέτρα γὰρ καὶ μέλη καταλελοίπασι πολλὰ ἐπὶ τριμέτρων, προσοδίων ὕμνων, παρασπονδίων, παραβωμίων, στασίμων χορικῶν στροφῶν πολυστροφῶν εὐ διαμεμετρημένων-, μεθ' ὧν καὶ οἱ ἄλλοι κατὰ τάξεις ἐν κόσμῳ προσήκοντι, πάντων κατὰ πολλὴν ἡσυχίαν ἀκροωμένων, πλὴν ὅποτε τὰ ἀκροτελεύτια καὶ ἐφύμνια ἄδειν δέοι· τότε γὰρ ἐξηχοῦσι πάντες τε καὶ πάσαι».* Βλ. Φίλωνος, *Περὶ βίου θεωρητικοῦ*, §79b - 80· Φίλων ο Αλεξανδρεὺς, *Ελληνισμὸς καὶ Ἰουδαϊσμός, Εσσαῖοι καὶ Θεραπευτές*, ὅ.π., σσ. 330 - 332.

³⁷⁷ [...] «*τὸ παναγέστατον σιτίον, ἄρτος ἐζυμωμένος μετὰ προσοψήματος ἄλων, οἷς ὕσσωπος ἀναμεικταί...*». Βλ. Φίλωνος, *Περὶ βίου θεωρητικοῦ*, §81· Φίλων ο Αλεξανδρεὺς, *Ελληνισμὸς καὶ Ἰουδαϊσμός, Εσσαῖοι καὶ Θεραπευτές*, ὅ.π., σ. 332.

³⁷⁸ [...] «*δι' αἰδῶ τῆς ἀνακειμένης ἐν τῷ ἁγίῳ προνάῳ ἱερᾶς τραπέζης· ἐπὶ γὰρ ταύτης εἰσὶν ἄρτοι καὶ ἄλες ἄνευ ἠδυσμάτων, ἄζυμοι μὲν οἱ ἄρτοι, ἀμυγεῖς δὲ οἱ ἄλες. προσήκον γὰρ ἦν τὰ μὲν ἀπλοῦστα καὶ εὐκρινέστατα τῇ κρατίστῃ τῶν ἱερέων ἀπονεμηθῆναι μερίδι λειτουργίας ἄθλον, τοὺς δὲ ἄλλους τὰ μὲν ὅμοια ζηλοῦν, ἀπέχεσθαι δὲ τῶν αὐτῶν, ἵνα ἔχωσι προνομίαν οἱ κρείττονες».* Βλ. Φίλωνος, *Περὶ βίου θεωρητικοῦ*, §81b - 82· Φίλων ο Αλεξανδρεὺς, *Ελληνισμὸς καὶ Ἰουδαϊσμός, Εσσαῖοι καὶ Θεραπευτές*, ὅ.π., σσ. 332 - 334.

πομπής και άλλοτε τά στάσιμα κάνοντας τίς στροφές και τίς αναστροφές τής ὄρχησης³⁷⁹. Ἡ λατρευτικά ἐορταστική, ὑμνολογική και χορική ἐκδήλωση τελείωνε τό πρωί, ὅταν «μεθυσμένοι» ἀπό αὐτήν τήν καλή και πνευματική μέθη, χωρίς νά ἔχουν βαρῦ τό κεφάλι ἢ κλειστά τά μάτια, ἔχοντας διεγερθεῖ περισσότερο ἀπ' ὅσο ὅταν προσήλθαν στό Συμπόσιο, στρέφονταν πρός τήν ἀνατολή, ὥστε μόλις δοῦν τόν ἥλιο νά ἐμφανίζεται νά σηκώσουν και ἐκείνοι τά χέρια στόν οὐρανό και νά εὐχηθοῦν γιά εὐημερία, ἀλήθεια και νήψη τοῦ λογισμοῦ. Μετά ἀπό τίς προσευχές αὐτές ἀναχωροῦσαν ὁ καθένας γιά τόν δικό του προσωπικό χώρο, τό «σεμνεῖον» του, προκειμένου νά ἀρχίσουν πάλι τόν ἀγῶνα μέ τή συνήθη ἑξαήμερη ἀσκητική φιλοσοφία³⁸⁰.

Ἡ ἀσκητική ζωή τῶν Θεραπευτῶν, ὅπως συνέβαινε και στήν περίπτωση τής κοινότητος τῶν Ἑσσαίων, ἦταν ζωή καθολικά ἀφιερωμένη και προσανατολισμένη στόν Θεό, μέ μόνιμη και ἀπόλυτη ἀναφορά πρός Αὐτόν. Ὅμως, τό ἀσκητικό μοντέλο και ἡμερήσιο πρόγραμμα τῶν Θεραπευτῶν ἦταν περισσότερο -ἀπό τοῦς Ἑσσαίους- προσηλωμένο στήν ἀπόδοση λατρευτικῆς συμπεριφορᾶς, ἐφ' ὅσον βίωναν τήν ἀναχωρητική ἀπό τόν κόσμο κατεύθυνσή τους ἀποκλειστικά μέ τήν ψυχή παρά μέ τό ὑλικό σῶμα. Ὅπως ἀναφέρει ὁ Φίλων στήν ἀκροτελεύτια παράγραφο τοῦ ἔργου του: *[θεραπευτῶν μὲν δὴ περὶ τοσαῦτα θεωρίαν ἀσπασαμένων φύσεως και τῶν ἐν αὐτῇ και ψυχῇ μόνη βιωσάντων, οὐρανοῦ μὲν και κόσμου πολιτῶν, τῷ δὲ πατρὶ και ποιητῇ τῶν ὄλων γνησίως συσταθέντων ὑπ' ἀρετῆς, ἥτις «θεοῦ» φιλίαν αὐτοῖς προὔξηνεν οἰκειότατον γέρας καλοκάγαθίας προσθείσα, πάσης ἄμεινον εὐτυχίας, ἐπ' αὐτὴν ἀκρότητα φθάνον εὐδαιμονίας]*³⁸¹.

³⁷⁹ «Μετὰ δὲ τὸ δεῖπνον τὴν ἱερὰν ἀγοῦσι παννυχίδα. ἄγεται δὲ ἡ παννυχὶς τὸν τρόπον τοῦτον· ἀνίστανται πάντες ἀθροοί, και κατὰ μέσον τὸ συμπόσιον δύο γίνονται τὸ πρῶτον χοροί, ὁ μὲν ἀνδρῶν, ὁ δὲ γυναικῶν· ἡγεμῶν δὲ και ἑξαρχος αἰρεῖται καθ' ἑκάτερον ἐντιμότητος τε και ἐμμελέστατος. εἶτα ἄδουσι πεποιημένους ὕμνους εἰς τὸν θεὸν πολλοῖς μέτροις και μέλεσι, τῇ μὲν συνηχοῦντες, τῇ δὲ και ἀντιφῶνοις ἀρμονίαις ἐπιχειρονομοῦντες και ἐπορχοῦμενοι, και ἐπιθειάζοντες τοτὲ μὲν τὰ προσόδια, τοτὲ δὲ τὰ στάσιμα, στροφὰς τε τὰς ἐν χορείᾳ και ἀντιστροφὰς ποιούμενοι». Βλ. Φίλωνος, *Περὶ βίου θεωρητικοῦ*, §83 - 84· Φίλων ο Αλεξανδρεὺς, *Ελληνισμός και Ιουδαϊσμός, Εσσαῖοι και Θεραπευτές*, ὅ.π., σ. 334.

³⁸⁰ «Μεθυσθέντες οὖν ἄχρι πρωΐας τὴν καλὴν ταύτην μέθην, οὐ καρηβαροῦντες ἢ καταμύοντες, ἀλλὰ διεγυγερμένοι μᾶλλον ἢ ὅτε παρεγένοντο εἰς τὸ συμπόσιον, τὰς τε ὄψεις και ὄλον τὸ σῶμα πρός τὴν ἕω στάντες, ἐπὶν θεάσωνται τὸν ἥλιον ἀνίσχοντα, τὰς χεῖρας ἀνατείναντες εἰς οὐρανὸν εὐημερίαν και ἀλήθειαν ἐπεύχονται και ὀξυωπίαν λογισμοῦ· και μετὰ τὰς εὐχὰς εἰς τὰ ἐαυτῶν ἕκαστος σεμνεῖα ἀναχωροῦσι, πάλιν τὴν συνήθη φιλοσοφίαν ἐμπορευσόμενοι και γεωργήσοντες». Βλ. Φίλωνος, *Περὶ βίου θεωρητικοῦ*, §89 - 90· Φίλων ο Αλεξανδρεὺς, *Ελληνισμός και Ιουδαϊσμός, Εσσαῖοι και Θεραπευτές*, ὅ.π., σσ. 336 - 338.

³⁸¹ Βλ. Φίλωνος, *Περὶ βίου θεωρητικοῦ*, §90· Φίλων ο Αλεξανδρεὺς, *Ελληνισμός και Ιουδαϊσμός, Εσσαῖοι και Θεραπευτές*, ὅ.π., σ. 338.

Από τὰ ὅσα προηγήθηκαν συμπεραίνουμε ὅτι οἱ Θεραπευτές, ὡς ἀσκητική κοινότητα χαρακτηρίζεται ἀπὸ μία ἀνοικτοῦ τύπου φιλοσοφική δομή καὶ ἀπὸ μία ἀπόλυτα θεωρητική ἀσκητική δράση. Ἀποκλειστική πηγή πληροφόρησης γιὰ τὴν ὕπαρξη τοῦ κοινοβίου τῶν Θεραπευτῶν στή «Μαρεώτιδα» λίμνη τῆς Ἀλεξανδρείας εἶναι ὁ Ἰουδαῖος φιλόσοφος Φίλων ὁ Ἀλεξανδρεὺς. Ὁ τρόπος ζωῆς τους καταγράφηκε τὴν ἴδια ἐποχὴ πού ἐμφανίζοταν ἡ ἀνάπτυξη τῶν χριστιανικῶν κοινοβίων στήν Αἴγυπτο. Μέχρι σήμερα δέν ἔχει ἀποσαφηνιστεῖ ἐρμηνευτικά ἡ προέλευση καὶ ἡ κοσμοθεωριακὴ ταυτότητά τους, παραμένοντας ἓνα ἀμφιλεγόμενο ἀσκητικὸ φαινόμενο. Μερικοὶ ἀπὸ τοὺς ἐρευνητὲς τοὺς κατατάσσουν στὸν ἀναχωρητικὸ ὄμιλο τῶν ἐσσαϊκῶν κοινοτήτων. Ἄλλοι ἐρμηνεύοντας ἱστορικοθεολογικά τὴν προέλευσή τους ἀναφέρονται μὲ βεβαιότητα σὲ ἀρχέγονες κοινότητες τῶν χριστιανῶν ἢ στὰ ἰδρυτικὰ μέλη τῆς πρώτης Ἐκκλησίας, πού σύστησε ὁ εὐαγγελιστὴς Μάρκος στήν Αἴγυπτο. Καὶ ἄλλοι ὑποστηρίζουν ὅτι πρόκειται περὶ αὐθύπαρκτης καὶ ἐντελῶς αὐτόνομης ὁμάδας.

Κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνες -μετὰ τὴ γνωστοποίηση τοῦ ἔργου τοῦ Φίλωνος «Περὶ βίου θεωρητικοῦ»- ὡς θεραπευτικὲς ὁμάδες παρουσιάζονταν ὁ ἐγκρατευτικὸς τρόπος ζωῆς τῶν πρώτων μοναχικῶν κοινοτήτων. Αὐτὸ συνεχίστηκε μέχρι τὸν 18^ο αἰ., ὅταν μερικοὶ ἀμφισβήτησαν τὸν χριστιανικὸ χαρακτήρα τους. Γενικότερα, σήμερα ὑποστηρίζεται ὅτι οἱ οἰκιστὲς τῆς «Μαρεώτιδας», ἀποτελοῦν μία ἀσκητικὴ ὁμάδα ἐκλεπτυσμένων Ἰουδαίων ἀφιερωμένων ἀποκλειστικά στή λατρεία τοῦ Θεοῦ, μὲ ἀνώτερη κοινωνικὴ καταγωγή καὶ ἰκανὴ θεωρητικὴ παιδεία³⁸². Πρόκειται γιὰ ἓναν ιδιόμορφο οἰκισμό ἀναχωρητῶν καὶ μελετητῶν τῶν ἱερῶν γραφῶν, ὁ ὁποῖος ἀποτελοῦνταν ἀπὸ τοὺς «ἀρίστους» τῶν διάσπαρτων μελῶν ἀνά τὴν οἰκουμένη. Προκειμένου νὰ ζοῦν καὶ νὰ ὑπάρχουν μόνο γι' Αὐτόν, εἶχαν ἀπαρνηθεῖ καθολικὰ τίς ἐγκόσμιες ἀπασχολήσεις καὶ ἐξαρτήσεις, ὅπως οἰκογένεια, ἐπάγγελμα, κοινωνικὴ καταξίωση, περιουσιακὰ στοιχεῖα καὶ εἶχαν ἀναχωρήσει στήν ὑπαιθρο. Διαβιοῦσαν κατὰ μόνους ὡς ἔγκλειστοι,

³⁸² «Σήμερα ἡ κριτικὴ δέχεται σὲ γενικὲς γραμμὲς ὅτι πρέπει νὰ ἀναγνωρίσουμε στους Θεραπευτὲς μία ἀσκητικὴ ἰουδαϊκὴ αἴρεση πολὺ καλὰ γνωστὴ στο Φίλωνα λόγῳ ἐντοπιότητος καὶ ὄχι βέβαια μία ἀπὸ τις πρώτες χριστιανικὲς κοινότητες. Ἐν τούτοις οἱ ομοιότητες μὲ τὸ μεταγενέστερο χριστιανικὸ μοναχισμό εἶναι προφανεῖς καὶ ἀποκαλύπτουν πολλὰ γιὰ τὸ πνευματικὸ κλίμα τῆς Αἴγυπτου ἀπ' ὅπου ξεπήδησε καὶ ἡ χριστιανικὴ μορφή τῆς ἀσκήσεως». Γιὰ τὸν σχολιασμό βλ. Φίλων ὁ Ἀλεξανδρεὺς, Ἑλληνισμὸς καὶ Ἰουδαϊσμὸς, Ἐσσαῖοι καὶ Θεραπευτὲς, Εἰσαγωγικά, Περὶ βίου θεωρητικοῦ, ὅ.π., σ. 274.

έγκρατευτικά και μέ παρθενία. Προσεύχονταν και μελετούσαν τίς ιερές γραφές προσπαθώντας, μετά τήν όλική απομάκρυνσή τους από κάθε τι φιλόυλο, νά έπιτύχουν τόν άπώτερο έσχατολογικό σκοπό τους, πού ήταν ή σύσταση ενός άσκητικού κοινοτικού όργανισμοϋ, μέσω του όποιου θά έφθαναν στην ποθούμενη συνάντηση και ένωσή τους μέ τόν Θεό.

Οί Θεραπευτές ίδρυσαν μοναστικές κοινότητες άπόλυτου θεωρητικού προσανατολισμοϋ. Μέ έντονη φιλοσοφική διάθεση και μεθοδολογική προσπάθεια συστηματοποίησαν μία ιδιαίτερη κοινοβιακή διδασκαλία. Ή δομική όργάνωση και λατρευτική δράση τής όμάδας, ή όποία στηριζόταν στην προσωπική άσκηση κάθε μέλους, δημιούργησε ένα άξιοπρόσεκτο θεωρητικό μοντέλο κοινοτικής διαβίωσης, του όποιου τήν ύπαρκτική συνέχεια δέ μπορούσε νά προβλέψει κανείς, και ιστορικά τουλάχιστον δέ γνωρίζουμε τί απέγιναν.

Έγκαταβίωσαν χωριστά μέ σκληρό πρόγραμμα, τό όποιο περιείχε τρία βασικά μέρη, προσευχή, μελέτη των ιερών γραφών και άνάπαυση. Όλη τήν έβδομάδα, ζούσαν έξαιρετικά λιτά χωρίς έπικοινωνία μέ άλλους στα «σεμνεΐα» ή «μοναστήρια», νηστεύοντας και φιλοσοφώντας έρμηνευτικά για τήν άποκάλυψη τής αλήθειας του Θεοϋ μέσα από τά άλληγορικά νοήματα των γραφών. Στόν οικισμό τής «Μαρεώτιδας» υπήρχε μία κεντρική αίθουσα για τίς Συνάξεις, τό «κοινόν σεμνειον», όπου όλοι, λευκοντυμένοι, συναθροίζονταν κάθε έβδομη μέρα και κατά τίς έτήσιες έκδηλώσεις τους, ενώ τιμούσαν ιδιαίτερα τήν έορτή τής Πεντηκοστής.

Ός προς τόν τρόπο κοινοτικής όργάνωσης υπήρχε ιεραρχική δομή και σειρά κανονιστικών πράξεων. Ύπεύθυνοι για αυτό ήταν ό «πρόεδρος», οι «ιερείς», οι «έφημερευτές», οι «ήγεμόνες» και οι «έξαρχοι» των χορών. Οί οικονομικές ύποθέσεις πού άφορούσαν σε βασικές προμήθειες τής κοινότητας είχαν άνατεθει σε φιλικά πρόσωπα, έπειδή οι ίδιοι ήταν άπασχολημένοι μέ τήν προσευχή και τή μελέτη. Ή φιλοσοφική θεώρηση των Θεραπευτών και ή πρακτική προσπάθειά τους προκειμένου νά τήν έπιτύχουν ταυτίζονται σε άπόλυτο βαθμό. Στίς περιγραφές του Φίλωνος δύσκολα διακρίνουμε διαφορά μεταξύ θεωρίας και πράξης, διότι ή άσκητική ζωή τους δέν αφήνει περιθώρια διαφορετικής έρμηνευτικής προσέγγισης. Έξάλλου ό τίτλος του έργου «Περὶ βίου θεωρητικού» εκφράζει αυτήν άκριβώς τήν έννοιολογική ταύτιση ένυλου

σώματος και αιώνιας ψυχής. Τό συγκεκριμένο άσκητικό ιουδαϊκό μοντέλο κοινοτικής διαβίωσης χαρακτηρίζεται από μία έξαιρετικά προσεγμένη θεωρητική δομή και μία πρόδρομη άσκητική δράση. Ο άναχωρητικός και παράλληλα κοινοτικός χαρακτήρας τής θεραπευτικής ομάδας δέν ήταν τίποτα περισσότερο από μία σοβαρή δημιουργική προσπάθεια, σύμφωνα μέ τίς θεολογικές εξελίξεις τών καιρών, για έπίτευξη ουσιαστικότερης συνάντησης θείου και άνθρωπίνου.

Θά μπορούσαμε νά υποστηρίξουμε ότι τό κοινοβιακό και άσθηρά άσκητικό μοντέλο τών Θεραπευτών χαρακτηρίζεται από τή μεταλλακτική μεταβατικότητα τών άναχωρητικών ρευμάτων τής έποχής. Μιάς ιδιαίτερα ευαίσθητης και συνεχώς αναγεννώμενης σέ κάθε πτυχή έποχής, ή όποία προοισθανόταν τήν αύξητική δύναμη τών καινών θεολογικών ζυμώνσεων. Για τόν λόγο αυτό, στήν ίδια χρονική περίοδο παρατηρείται μία προσεκτική έξύφανση τών ιστορικών δρώμενων για τήν έναρξη και οικουμενική προοπτική ένός νέου έπερχόμενου μελλοντικού και συγχρόνως άφετηριακού μοντέλου άσκητικής διαβίωσης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ΄

Οί άσκητικές κοινότητες τών Σιναιτών μοναχών

Γ.1 Έμφάνιση και σύσταση άσκητικών κοινοτήτων στό Σινά

Προσεγγίζοντας έρευνητικά τήν παγκόσμια ιστορική πορεία τής πίστης του άνθρώπου επί τής γής και τόν τρόπο πού αυτή θεσμοποιήθηκε, παρατηρούμε ότι ό μοναχισμός, ως μοντέλο άναχωρητικού τρόπου ζωής και άσκητικής διαβίωσης, είναι ήδη γνωστή έκφραση θρησκευτικής στάσης στους προγενέστερους αιώνες, πριν ακόμη εμφανισθεί ό Χριστιανισμός³⁸³.

Τόν θεσμό του μοναχισμού, γενικότερα, συναντάμε στά πλαίσια θεώρησης και δράσης τών αρχαίων ανατολικών θρησκειών³⁸⁴, στόν πνευματικό χώρο τής έλληνορωμαϊκής φιλοσοφικής σκέψης και ζωής³⁸⁵, σέ άνθρώπους τής Παλαιάς Διαθήκης³⁸⁶, αλλά και στόν Ίουδαϊσμό³⁸⁷, μέ τόν όποιο άσχοληθήκαμε έκτενώς στά δύο προηγούμενα κεφάλαια³⁸⁸.

³⁸³ Η ιδιαίτερη έσωτερική έπιθυμία και άσκητική τάση του άνθρώπου νά άποσύρεται σέ έρημικούς τόπους προκειμένου νά άπομονωθεί για νά προσευχηθεί, άποζητώντας μέ τόν τρόπο αυτό τήν ουσιαστική και βαθύτερη συνάντησή του μέ τό θείο, είναι ένα διαχρονικό και παγκόσμιο φαινόμενο. Η περίπτωση αυτή έξεταζόμενη κοινωνιολογικά σέ όλες τίς ιστορικές έποχές και εκδηλώσεις του άνθρώπινου βίου παρουσιάζει περίπου τά ίδια αρχέγονα πρωτογενή χαρακτηριστικά του τρόπου άσκητικής συμπεριφοράς σέ όλα τά μήκη και πλάτη τής γής. Αλλά και θεολογικά προσεγγιζόμενη ή άναχωρητική αυτή τάση, ως προϋπόθεση κορύφωσης τής συνάντησης και ένωσης του άνθρώπινου μέ τό θείο, συναντάται στίς μεταφυσικές εκφράσεις όλων τών θρησκευτικών θεωρήσεων. Για αυτήν τή διαχρονική και θρησκευσιολογική παγκοσμότητα του φαινομένου του μοναχισμού βλ. σχετικά Α. - J. Festugière, «Sur une nouvelle édition du 'De vita pythagorica' de Jamblique», *REG* 50(1937), σ. 476.

³⁸⁴ Από τόν 5^ο αι. π. Χ. εμφανίζονται ίχνη άσκητικής ζωής στην Ίνδια, στους κόλπους του Τζαϊνισμού και του Βουδισμού. Μέσα από σχετικές αναφορές και πληροφορίες για άνδρικά και γυναικεία μοναστήρια έπισημαίνονται τυπικές όμοιότητες μέ μεταγενέστερες χριστιανικές μοναστικές κοινότητες. Βλ. G. M. Colombàs, *Il monachismo delle origini*, Milano 1984, σσ. 34 - 35. Στο τελετουργικό τής φαραωνικής θρησκείας -συγκεκριμένα στό LXIV κεφάλαιο τής «Βίβλου τών Νεκρών»- διαφαίνεται ή τάση για άσκητισμό. Ίσως ή μυστική αυτή προδιάθεση στό «συλλογικό άσυνείδητο» τής περιοχής νά διευκόλυνε, σύν τοίς άλλοις, τή γένεση και εύδοκίμηση του χριστιανικού μοναχισμού στην Αίγυπτο. Βλ. A. Wallis Budge, *The Book of the Dead*, 2nd ed., London 1974, σ. 222.

³⁸⁵ Για τόν φιλοσοφικό τρόπο του «σκέπτεσθαι», αλλά και του «ζήν» τών άνθρώπων τής πρό Χριστού έποχής βλ. Ν. Ματσούκα, *Ιστορία τής Φιλοσοφίας*, Θεσσαλονίκη 1984². Ο Ίάμβλιχος στό έργο του για τόν βίο του Πυθαγόρα χρησιμοποιεί τήν έκφραση «μονάζειν εν ταίς έρημίαις», βλ. Ίαμβλίχου, «Περί του Πυθαγορείου Βίου», 16 και 20, έκδ. L. Devbner, *BSGRT*, Stuttgart 1975, σσ. 38 - 40, 55 - 56. Στά νεοπυθαγόρεια και στωικά κείμενα παρατηρούνται συχνές αναφορές στους όρους «άναχωρείν» και «άναχώρησις», βλ. G. M. Colombàs, *ό.π.*, σ. 37.

³⁸⁶ Μέσα από τά κείμενα τής Παλαιάς Διαθήκης αναδύονται ίχνη και μαρτυρίες έντονης άσκητικής διάθεσης, έρημικής κίνησης και έγκρατευτικής ζωής από τή δράση τών

Καί ενώ από μία πρώτη ανάγνωση θά μπορούσε έρμηνευτικά νά ύποστηριχθεί ότι οί άσκητικές κοινότητες τών προχριστιανικών έποχών παρουσιάζουν τυπικές συγκλίσεις ή έγγενείς όμοιότητες προς τά γνωρίσματα του χριστιανικού μοναχισμού, εκ τής μελέτης πού άκολουθεί παρατηρείται ότι όλοι οί προχριστιανικοί άσκητικοί όδοδείκτες λειτούργησαν:

- «*διαχρονικά*», ως περιστασιακές πνευματικές καταστάσεις, οί όποιες χαρακτηρίζονταν από τήν έμφυτη τάση τής ανθρώπινης ψυχής για άσκητική έκφραση σε κάθε έποχή, και
- «*άναγκαία*», ως προϋποτιθέμενες προδρομικές ζυμώσεις, οί όποιες κλιμακωτά και μέ φυσιολογική ώριμότητα έφθασαν στην πλέον ολοκληρωμένη άσκητική μορφοποίηση του καινοδιαθητικού μοναστικού μοντέλου.

Γ.1.1 Οί άσκητικές κοινότητες στην πρώιμη χριστιανική εκκλησία

Ή άναφορά στον άρχέγονο τρόπο σύστασης άσκητικών κοινοτήτων στην πρώιμη χριστιανική περίοδο είναι άπαραίτητη, προκειμένου στή συνέχεια τής μελέτης μας νά χρησιμεύσει ως έρμηνευτική «*πλατφόρμα*» για τήν εύκολότερη κατανόηση τών δομικών στοιχείων και τών λειτουργικών προϋποθέσεων, οί όποιες συνέβαλαν στην ύπαρκτική όντότητα και εκκλησιαστική ταυτότητα του σιναιτικού μοναχισμού.

Γενικότερα, από τήν άρχή ό άναχωρητικός τρόπος ζωής του μοναχισμού πρόβαλε στην πνευματική σκηνή του χριστιανισμού ως ιδανική

προσώπων του Άβραάμ, του Μουσή, του Ίακώβ, του Ίησού του Ναυή, του Ήλία, του Έλισσαίου και άλλων, ενώ γίνεται λόγος για τήν περίπτωση τής κίνησης τών Ρεχαβιτών, βλ. Ίερ. 33 - 42· βλ. και Δ. Δόικου, «Ρεχαβίται», *ΕΕΘΣΑΠΘ*, τ. 19, Θεσσαλονίκη 1974 (ανάτυπο)· Η. Leclercq, «Génohitisme», *DACL* 2(1910), στ. 3078.

³⁸⁷ «*Ενώ όμως στίς ανατολικές θρησκείες, όπου κυριαρχεί ή τάση για φυγή από τον κόσμο, ή άσκηση και ό μοναχισμός αποτελούν πρωτογενή θρησκευτικά στοιχεία, στον Ίουδαϊσμό, όπως και σε όποιαδήποτε θρησκεία μέ μεσσιανικό ή προφητικό χαρακτήρα, ή άσκηση και ό μοναχισμός δέν έμφανίζονται πρωτογενώς, αλλά ως προϊόντα μεταγενέστερης έπεξεργασίας ή ως καρποί ξένων επιδράσεων. Από τήν άλλη πλευρά ή άσκητική ζωή, πού άποτελεί τήν προϋπόθεση για τή φυγή από τον κόσμο και τήν ανάπτυξη του μοναχισμού, δέν ήταν άγνωστη στον έλληνοιστικό κόσμο*». Βλ. Γεωργίου Ί. Μαντζαρίδη, *Κοινωνιολογία του Χριστιανισμού*, έκδ. Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 1985³, σ. 75.

³⁸⁸ Βλ. πρώτο και δεύτερο κεφάλαιο τής παρούσας έργασίας περί Έσσαίων και Θεραπευτών. Ειδικότερα, ή συγκριτική αποτίμηση μελέτης αυτών τών δύο πρόδρομων άσκητικών κοινοτήτων προς τίς άρχέγονες μοναστικές έκφράσεις τής χριστιανικής Έκκλησίας, ιδιαίτερα τών Σιναιτών μοναχών, θά άπασχολήσει έρευνητικά τό επόμενο, τέταρτο κεφάλαιο.

ἐπιλογή καί ὡς αὐθεντικός ἐκκλησιαστικός χωροτρόπος, μέσω τοῦ ὁποῦ μοροῦσε νά γίνει ἐφικτή πραγματικότητα ἢ προσωπική προσπάθεια ἀπεξάρτησης ἀπό τά διάφορα φθοροποιά πάθη, ὡστε νά ἐπιτευχθεῖ μέ βεβαιότερη μέθοδο ἢ κατάκτηση τῶν «εὐαγγελικῶν ἐπαγγελιῶν»³⁸⁹ γιά τήν κάθαρση καί σωτηρία τῆς ψυχῆς. Οἱ πύ συνειδητοποιημένοι πιστοί ἐγκατέλειπαν ἐκούσια τόν κοσμικό τρόπο ζωῆς τῶν ἀστικῶν κέντρων καί κατέφευγαν στήν ὕπαιθρο, προκειμένου νά ἐκφραστοῦν πνευματικά ἐλεύθερα. Γιά νά ἐπιτύχουν τήν ἔνωσή τους μέ τόν Θεό ἔφευγαν μακριά ἀπό τίς ἰδιαίτερες πατρίδες τους μέ ἀποκλειστικό σκοπό νά βιώσουν ἀσφαλῆστερα μέσα ἀπό τήν ποθητή ἐσωτερική ἡσυχία τήν ἀδιάλειπτη προσευχή στήν πνευματική ἀτμόσφαιρα τῆς ἐρήμου.

Τό φαινόμενο τοῦ μοναχισμοῦ ἐμφανίζεται στήν ἀποκαλυπτική ἀτμόσφαιρα τῆς πρώιμης χριστιανικῆς Ἐκκλησίας μέσα ἀπό σχετικές πληροφορίες γιά ἀναχωρητική ζωή καί ἀσκητικούς ἀγῶνες μεμονωμένων προσώπων. Πρόκειται περί χαρισματικῶν περιπτώσεων πού ἀπομακρύνονταν ἀπό τίς συνήθειες ζωῆς τοῦ κόσμου, ἀφιερώνοντας τόν ἑαυτό τους ἐξ ὀλοκλήρου στή λατρεία τοῦ Θεοῦ. Ἐγκαταβίωναν σέ ἄγνωστους καί ἀπρόσιτους τόπους, μέ ἕναν παράδοξο, θαυμαστό καί ὑπερφυσικό τρόπο, ἀρκούμενοι στά πλέον στοιχειώδη καί ἀπαραίτητα γιά τίς ἀνάγκες τους.

Οἱ πληροφορίες σχετικά μέ τή ζωή τῶν πρώτων μοναχῶν -ὡς χαρακτηριστικά στοιχεία τοῦ ἀρχέγονου ἀσκητικοῦ τρόπου ἔκφρασης, ἀλλά καί ὡς βασικές μαρτυρίες γιά τόν σχηματισμό τῶν τριῶν θεμελιωδῶν μορφῶν λειτουργίας τοῦ μοναχικοῦ βίου: ἐρημιτικοῦ, σκητιώτικου, κοινοβιακοῦ-ἀπαντῶνται διάσπαρτα σέ διάφορα ἱστορικά, περιγητικά, ἐκκλησιαστικά καί

³⁸⁹ Παραθέτουμε ἐνδεικτικά σχετικές «εὐαγγελικές ἐπαγγελίες», ἐπί τῶν ὁποῦ στηρίχθηκε ἡ θεωρητική θεμελίωση τοῦ τρόπου ἴδρυσης καί σύστασης τοῦ μοντέλου τοῦ μοναχισμοῦ: «εἴ τις θέλει ὀπίσω μου ἐλθεῖν, ἀπαρνησάσθω ἑαυτόν καί ἀράτω τόν σταυρόν αὐτοῦ καί ἀκολουθείτω μοι», (Μθ., 16: 24)· «ὅς οὐκ ἀποτάσσεται πᾶσι τοῖς ἑαυτοῦ ὑπάρχουσιν, οὐ δύναται εἶναι μοι μαθητής», (Λκ., 14: 33)· «εἰ θέλεις τέλειος εἶναι, ὕπαγε πώλησόν σου τὰ ὑπάρχοντα καί δός πτωχοῖς, καί ἔξεις θησαυρόν ἐν οὐρανῷ, καί δεῦρο ἀκολούθει μοι», (Μθ., 19: 21)· «οὐδεὶς ἐστὶν ὅς ἀφήκεν οἰκίαν ἢ ἀδελφούς ἢ ἀδελφὰς ἢ πατέρα ἢ μητέρα ἢ γυναῖκα ἢ τέκνα ἢ ἀγροὺς ἔνεκεν ἐμοῦ καί ἔνεκεν τοῦ εὐαγγελίου, ἐάν μὴ λάβῃ ἑκατονταπλασίονα νῦν ἐν τῷ καιρῷ τούτῳ οἰκίας καί ἀδελφούς καί ἀδελφὰς καί μητέρας καί τέκνα καί ἀγροὺς μετὰ διωγμῶν, καί ἐν τῷ αἰῶνι τῷ ἐρχομένῳ ζῶν αἰώνιον», (Μκ., 10: 29 - 30)· «οὐχ ὑμεῖς με ἐξελέξασθε... ἀλλ' ἐγὼ ἐξελέξαμην ὑμᾶς ἐκ τοῦ κόσμου», (Ἰω., 15: 16, 19)· «οὐδεὶς δύναται ἐλθεῖν πρός με, ἐάν μὴ ὁ πατήρ ὁ πέμψας με ἐλκύσῃ αὐτόν», (Ἰω., 6: 44)· «οὐ πάντες χωροῦσι τόν λόγον τούτον, ἀλλ' οἷς δέδοται», (Μθ., 19:11)· «ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν βιάζεται, καί βιασται ἀρπάξουσιν αὐτήν», (Μθ., 11:12).

γενικότερα φιλοκαλικά (όπως αποκαλούνται τά φιλοασκητικά) κείμενα³⁹⁰. Αυτές οι πρωτογενείς καταγραφές -οι οποίες είναι διαθέσιμες για βαθύτερη μελέτη και γονιμότερη έρμηνευτική επεξεργασία- δέν παύουν μέχρι σήμερα μέσα από νεότερες ανασκαφές νά έρχονται απρόσμενα στην έπιφάνεια, αποκαλύπτοντας πολύτιμους αρχαιολογικούς θησαυρούς. Έτσι τελευταία, εμφανίζονται συχνά νέες ασκητικές ύποθέσεις μέ περισσότερα ενδιαφέροντα στοιχεία και σοβαρές έπισημάνσεις.

Προσεγγίζοντας τή μεγάλη ιστορική περίοδο πού μάς ενδιαφέρει, και έστιάζοντας στά κομβικά γεγονότα, τά όποια σχημάτισαν τό κοινωνικό υπόβαθρο και τό θεολογικό πλαίσιο έκφρασης του τρόπου ζωής των μοναχών, θά παραθέσουμε εύσυνοπτα τά ιστορικά και κοινωνικά δεδομένα των πρώτων αιώνων τής αρχέγονης Έκκλησίας. Τά στοιχεία αυτά δέν είναι ασύνδετα μεταξύ τους, έπειδή κάθε ένα, μέσα από τήν ιδιαίτερη σημασιολογική προέλευσή του και τήν εύαίσθητη αναπλαστική πλευρά του, όδήγησε στην πρωτογενή άτμόσφαιρα και στον δυναμικό σχηματισμό ώθησης για θαυμαστή ανάπτυξη και διαχρονική πορεία του μοναχισμού. Τά δεδομένα αυτά είναι:

- ή κλιμακωτή εξέλιξη και γενίκευση των διωγμών των χριστιανών από τά μέσα του 3^{ου} αι. μ.Χ.,
- ή απρόσμενη και όριστική λήξη τους τον 4^ο αι. μέ τήν έπίσημη κρατική άποδοχή, αναγνώριση, ισχυροποίηση και θεσμοποίηση τής χριστιανικής πίστης. Φυσικό επακόλουθο τής εξέλιξης αυτής ήταν ή εισαγωγή μεγάλου άριθμού έθνικών στους κόλπους τής Έκκλησίας, αλλά και ή έξ αυτής αναπόφευκτη έκκοσμίκευση τής πνευματικής ζωής των πιστών. Και
- ή γενικότερη κοινωνική και οικονομική κρίση τής έποχής³⁹¹.

³⁹⁰ Εύσεβίου, *Έκκλησιαστική Ιστορία* 6, 42· Σωζομενού, *Έκκλησιαστική Ιστορία* 1, 12, 11· Έρωνούμου, *Vita S. Pauli primi erimítai* 2 κ.έξ. PL 23, 19A κ.έξ· Βίος άγίου Παχωμίου, *Pachomii vitae graecae* [Subsidia hagiographica, 19] έκδ. F. Halkin, Βρυξέλλες 1932· K. Heussi, *Der Ursprung des Mönchtums*, σ. 111· Μεγάλου Βασιλείου, *Όροι κατά πλάτος* 6, 1 - 2, PG 31, 925A - 928B· D. Völter, *Der Ursprung des Mönchtums*, Tübingen - Leipzig 1900, σ. 50· D. Völter, *ό.π.*, σ. 47· πρβλ. Λακαντίου, *De mortibus persecutorum* 7· Αποφθέγματα Πατέρων, *Περί του άββά Όλυμπίου* 2, PG 65, 313D - 316A· *Περί του άββά Παφνουτίου* 4, PG 65, 380AB· Πρβλ. K. Heussi, *ό.π.*, σσ. 303 - 4· Chr. Bauer, «Der Weltflüchtige und welttätige Gedanke in der Entwicklung des Mönchtums», *Bonner Zeitschrift für Theologie und Seelsorge* 7(1930), σ. 114· E. Troeltsch, *Die Soziallehren der christlichen Kirchen und Gruppen*, σ. 94.

³⁹¹ Βλ. Γεωργίου Ί. Μαντζαρίδη, *ό.π.*, σσ. 77 - 82.

Από τή γεωγραφική προσέγγιση και ιστορική εξέταση τής σχετικής χρονικής περιόδου, επιβεβαιώνεται ότι ο μοναχισμός στη χριστιανική πίστη εμφανίστηκε σχεδόν ταυτόχρονα, με μικρές χρονικές αποκλίσεις, στις έρημικές περιοχές τής νοτιοανατολικής Μεσογείου. Πρώτη εμφάνιση άσκητικού τρόπου ζωής με έρημική μορφή παρατηρείται στα μέσα του 3^{ου} και κατά τις αρχές του 4^{ου} αι. μ.Χ. στην Αίγυπτο³⁹², τό Σινά³⁹³, τήν Παλαιστίνη³⁹⁴ και τή Συρία³⁹⁵.

³⁹² Ο Μέγας Αντώνιος, ο οποίος χαρακτηρίζεται ως καθηγητής τής ερήμου και θεωρείται ως θεμελιωτής του άρχέγονου χριστιανικού μοναχισμού, γεννήθηκε τό 251 μ.Χ. στα «Κομά» τής Άνω Αιγύπτου. Ο βιογράφος του Μέγας Αθανάσιος, πατριάρχης Αλεξανδρείας, ο οποίος τόν γνώρισε και τόν έζησε από κοντά αναφέρει ότι: [μετά τόν θάνατον τών γονέων, αυτός μόνος κατελείφθη μετά μιάς βραχυτάτης αδελφής· και ήν ετών έγγυς δέκα και όκτώ, ή και είκοσι γεγονώς, αυτός τε τής οικίας και τής αδελφής εφρόντιζεν. Ούπω δέ μήνες έξ παρήλθον του θανάτου τών γονέων αυτού, και κατά τό είωθός προερχόμενος εις τό Κυριακόν και συνάγων έαυτου τήν διάνοιαν έλογίζετο περιπατών, πώς οί μèn άπόστολοι πάντα καταλιπόντες ήκολούθησαν τῷ Σωτήρι· οί δέ εν ταίς Πράξεσι πωλούντες τά έαυτών έφερον και έτίθουν παρὰ τούς πόδας τών άποστόλων εις διάδοσιν τών χρείαν έχόντων, τίς τε και πόση τούτοις έλπίς εν ουρανοίς άπόκειται. Ταύτα δη ένθυμούμενος εισήλθεν εις τήν εκκλησίαν, και συνέβη τότε τό Ευαγγέλιον άναγινώσκεισθαι, και ήκουσε του Κυρίου λέγοντος τῷ πλουσίῳ· «Ει θέλεις τέλειος είναι, ύπαγε, πώλησον πάντα τά υπάρχοντά σοι, και δός πτωχοίς, και δευρο ακολουθεί μοι, και έξεις θησαυρόν εν ουρανοίς». Μ. Αθανάσιος έργα 11, ΕΠΕ, σ. 18. Ο Μ. Αντώνιος ζώντας άσκητικά από τό πατρικό σπίτι του, άνεχώρησε για τή βαθιά έρημο όταν ήταν περίπου τριανταπέντε ετών και έζησε εκεί μέχρι τό τέλος τής ζωής του (305 μ.Χ.). Ο άριθμός τών μαθητών του τήν εποχή αυτή είχε φθάσει τούς 6000 μοναχούς, οί όποιοι είχαν έγκατασταθει κοντά στην περιοχή «Φαγιούμ». Περισσότερα για τόν βίο του Μεγάλου Αντωνίου βλ. PG 26, 835 - 878.

³⁹³ Όπως θά παρατηρήσουμε στη συνέχεια οί πρώτες έγκαταστάσεις μοναχών στη σιναϊτική χερσόνησο μαρτυρούνται ήδη από τίς αρχές του 4^{ου} αι. μ.Χ.

³⁹⁴ «Η Παλαιστίνη υπήρξε ένας από τούς τόπους, όπου ο μοναχικός βίος αναπτύχθηκε ραγδαίως από τήν πρώτη εμφάνισί του κιόλας, στις αρχές του 4ου αιώνα μ. Χ., ενώ κατά τούς επόμενους τρεις αιώνες οί μοναχοί κατέλαβαν τέτοια καίρια θέσι, ώστε με τόν καιρό νά δώσουν μοναχική διάρθρωσι στον βίο τής Εκκλησίας τής Παλαιστίνης. Η άκμή τής Εκκλησίας αυτής και τών μοναχικών της ιδρυμάτων, ως και του έλληνισμού γενικώτερα στον χώρο, συμπίπτει με τήν βασιλεία του Ιουστινιανού, ο οποίος ενίσχυσε γενικώς τά άκρα του βυζαντινού κράτους με πολλούς τρόπους». Βλ. Παναγιώτη Κ. Χρήστου, Έλληνική παρουσία στην Παλαιστίνη, έκδ. οίκος Κυρομάνος, Θεσσαλονίκη 1990, σ. 149.

³⁹⁵ «Η εκκόλαφι του μοναχισμού με τό σχήμα του άναχωρητισμού, στις επαρχίες τής Συρίας, όφείλεται σε μιά αιγυπτιακή επίδρασι ή πρέπει νά θεωρηθή σαν ένα αυθόρμητο φαινόμενο: Ο άγιος Ιερώνυμος μάς βεβαιώνει πώς όλος ο μοναχισμός τής Συρίας και τής Παλαιστίνης συνδέεται με τόν άγιον Ιλαρίωνα, μαθητή του άγιου Αντωνίου. Έξ άλλου ο βίος του Μοναχού Mâr Aûgên άποδίδει σ' αυτόν τόν τελευταίο, παλαιό μοναχό του Παχωμίου, τήν εισαγωγή του μοναχισμού στην Περσία. Αλλά ο Α. Vööbus νομίζει πώς ή μαρτυρία του άγιου Ιερωνύμου δέν αναφέρεται παρὰ στις περιοχές τής Συρίας που είχαν ύποστη από τόν 4^{ον} αιώνα τήν επίδρασι του έλληνισμού· όσο για τήν ιστορία του Mâr Aûgên, αυτή δέν είναι παρὰ ένας όψιμος θρύλος που δέν τόν επιβεβαιώνουν καθόλου οί αρχαιότερες μαρτυρίες (Α. Vööbus, History of Ascetism in the Syrian Orient, I (CSCO 184), Louvain 1958, σσ. 138 - 140). Ο ίδιος ιστορικός, θεωρώντας σαν έγκυρο τόν κεντρικό πυρήνα τής ιστορίας του Τακόβου τής Νισίβεως που αναφέρεται από τόν Θεοδώρητον Κύρου, άνεβάζει μέχρι τήν προτελευταία δεκαετία του 3^{ου} αιώνα τίς αρχές, καθαρώς εντόπιες, κατ' αυτόν, του άναχωρητισμού τής Συρίας. Ο άγιος Έφραίμ θά είναι ένας προνομιούχος μάρτυρας τής αναπτύξεως αυτού του μοναχισμού κατά τήν διάρκεια του 4^{ου} αιώνα. Αρχίζοντας από τήν Μεσοποταμία, ή μοναχική ζωή θά διαδοθή στην δυτική Συρία (ό.π., σσ. 141 - 146)». Βλ. Αρχιμανδρίτου Placide Deseille,

Σέ πολύ σύντομο χρονικό διάστημα ό χριστιανικός μοναχισμός, ώς πλέον φημισμένος και δελεαστικός τρόπος άσκητικής ζωής έξαπλώθηκε στή Μικρά Άσία³⁹⁶ και ιδιαίτερα στήν Καππαδοκία.³⁹⁷ Τέλος, τήν ίδια εποχή, έχουμε παράλληλες μαρτυρίες για παρόμοιες άσκητικές προσπάθειες και άξιόλογες μοναστικές κοινότητες σέ διάφορες περιοχές στήν Ευρώπη³⁹⁸.

Οί πρώτες έγκριτες πληροφορίες σχετικά μέ τήν εμφάνιση και τή συμπεριφορά τών άσκητικών κοινοτήτων -τρόπο όργάνωσης, κοινοτική λειτουργία και προσωπική δράση τών μοναχών- καταγράφηκαν σέ χειρόγραφα και έγιναν γνωστές από τούς ίδιους τούς μοναχούς. Οί άσκητικοί αυτοί συγγραφείς -ώς αυτόπτες και αυτόήκοοι μάρτυρες, αλλά κυρίως ώς πρωταγωνιστές τής εποχής τους- τίς περισσότερες φορές κράτησαν

Τό Ευαγγέλιο στήν έρημο, Συνοπική Θεώρηση τής ιστορίας του μοναχισμού, μφρ. Νικοδήμου Μπαρούση, ίερομ., έκδ. «Τήνος», χ. ήμ., Άθήνα, σσ. 59 - 60.

³⁹⁶ «*Η περιοχή τής Μ. Άσίας παρουσίασε μία μεγάλη ανάπτυξη του μοναχικού φαινομένου ήδη από τά πρώτα χρόνια διάδοσης του Χριστιανισμού. Πλήθη χριστιανών άσκούνταν στή μυστική και άσκητική έμπειρία μέ βέβαιες τίς επιδράσεις κυρίως από τίς περιοχές τής Παλαιστίνης και τής Συρίας. Έξ αιτίας τής γεωγραφικής της θέσης και του ύψηλου μορφωτικού της επιπέδου, ή Μ. Άσία έχει νά παρουσιάσει πλήθος άσκητικών ρευμάτων κάτω από τήν επίδραση του φιλοσοφικού μοναχισμού και τών άκρικών άσκητικών τάσεων τών Μοντανιστών, Νοβατιανών και τών Εύχιτών ή Μασσαλιανών. Έτσι ή μοναχική κίνηση στήν περιοχή, πριν τήν εμφάνιση του Μ. Βασιλείου, έχει νά επιδείξει τάσεις άσκητισμού μέ όρθόδοξο φρόνημα, αλλά και τάσεις που κυριαρχούνταν από αίρετικές δοξασίες μέ μόνο θετικό στοιχείο τον ένθουσιασμό για τήν μοναχική ζωή». Βλ. Φωτίου Σ. Ίωαννίδη, *Επιδράσεις του μοναχισμού τής Άνατολής στον κανόνα του όσιου Βενεδίκτου*, έκδ. Έπέκταση, Κατερίνη 1995, σ. 44· Για περισσότερα βλ. J. Gribomont, «Le monachisme au IVes. en Asie Mineure: de Gangres au Messalianisme», *SPatr.*, 2(1957), TU - 64, σσ. 400 - 415· Του ίδιου, «Le monachisme au sein de l'Eglise en Syrie et en Cappadoce», *SMon* 7(1965), σσ. 7 - 24· G. M. Colombàs, *ό.π.*, σσ. 195 - 199· G. Blond, «L' érése encratite vers la fin duquatrième siècle», *RSR* 32(1944), σσ. 157 - 210.*

³⁹⁷ Για τήν ίδρυση τών πρώτων άσκητικών κοινοτήτων και τή συμβολή του Μεγάλου Βασιλείου στήν καθιέρωση του μοναχισμού στήν Καππαδοκία βλ. Αρχιμανδρίτου Placide Deseille, *Τό Ευαγγέλιο στήν έρημο, ό.π.*, σσ. 48 - 55· J. Gribomont, «Saint Basile et le monachisme enthousiaste», *Irénikon* 53(1980), σσ. 123 - 144· A. Angeli, *Basilio di Cesarea*, Milano 1968· W. Clarke, *St. Basile the Great. A study in Monasticism*, Cambridge 1913.

³⁹⁸ [*Στήν Δύση όπως και στήν Άνατολή, ό άσκητισμός προετοίμασε τον μοναχισμό. Οί σπουδαιότεροι διδάσκαλοι αυτού του δυτικού άσκητισμού είναι ό Τερτυλλιανός (μετά τό 220) και ό άγιος Κυπριανός· ή επίδραση του δευτέρου θά είναι πιο άντιληπτή στον Κανόνα του άγιου Βενεδίκτου. Τόν 4ον αιώνα, εμφανίζεται ό μοναχισμός μέ τήν αναχώρησι μερικών άσκητών για τήν μόνωσι, ή μέ τήν όργάνωσί τους σέ κοινότητες. Παρ' όλα αυτά δέν γνωρίζουμε παρά ελάχιστα πράγματα για τούς πρώτους «μοναχούς τής έρήμου» στήν Δύση. Ο άγιος Ίερώνυμος επικαλείται σέ μία από τίς έπιστολές του τά νησιά και τίς άκτές του Τυρρηνικού Πελάγους, «σκαμένες από σπήλαια όπου έχουν εγκατασταθή οι χοροί τών μοναχών» (Άγιου Ίερωνύμου, Έπιστολές, 77, 6). Άλλες πηγές μάς βεβαιώνουν ότι, τό δεύτερο ήμισυ του 4ου αιώνα, τά νησιά τής δυτικής Μεσογείου -Capraria, Gorgona τά νησιά τής Hyères- κατοικούνται από αναχωρητές άν κείνους τής Άνατολής. Αναχωρητές ύπήρχαν και σέ άλλες περιοχές τής Δύσεως, αλλά άφησαν ελάχιστα ίχνη]. Βλ. Αρχιμανδρίτου Placide Deseille, *Τό Ευαγγέλιο στήν έρημο, ό.π.*, σ. 79· Για τον αρχέγονο χριστιανικό μοναχισμό στή Δύση βλ. επίσης Sulpicio Severo, *Vita di Martino*, Introduzione e note di Elena Giannarelli Traduzione di Mario Spinelli, έκδ. Paoline, Mappano (Torino) 1995 και στο πρωτότυπο κείμενο κεφ. 6, 5 - 6, σσ. 160 - 161.*

προσωπικές σημειώσεις. Αυτό έγινε είτε επειδή τούς ζητήθηκε επίσημα³⁹⁹, είτε όταν επισκεπτόμενοι διάφορα ασκητικά καταλύματα συνέβαινε να διαμείνουν εκεί κάποιο χρονικό διάστημα παρατηρώντας ή συζητώντας με οικιστές της περιοχής, είτε εγκαταβιώνοντας οι ίδιοι σε συγκεκριμένους τόπους ως μοναχοί⁴⁰⁰. Αυτοί οι πρώτοι ζωντανοί μάρτυρες του νέου τρόπου ζωής, άφησαν στους επόμενους ασκητές⁴⁰¹ - αλλά και μελλοντικούς αναγνώστες και έρευνητές- διάφορες σημειώσεις ή ολόκληρα κείμενα από περιγραφές και προσωπικές παρατηρήσεις βιωματικών εμπειριών και πνευματικών διδαχών που άφορούσαν στη μοναχική ζωή. Όλες αυτές οι αρχαίες μαρτυρίες εξακολουθούν να παραμένουν πολύτιμες ως πρωτογενείς αυθεντικές πηγές, αλλά και ως ένα ιδιαίτερα πολυδύναμο έρευνητικό υλικό, σχετιζόμενο άμεσα με την ιστορία του τρόπου ίδρυσης, οργάνωσης και δράσης της αρχέγονης αναχωρητικής ζωής.

³⁹⁹ Παραθέτουμε σε μτφρ. ένα απόσπασμα από το προλογικό μέρος του έργου «*Ιστορία των κατ' Αίγυπτον μοναχών*» του 4^{ου} αι. μ.Χ., (πιθανόν ολόκληρο ή κατά ένα μέρος να το συνέγραψε ο αρχιδιάκονος της Αλεξανδρείας Τιμόθεος), το οποίο είναι ένδεικτικό για να γνωρίσουμε καλύτερα τον συγγραφικό τρόπο και το ταπεινό φρόνημα που είχαν αυτοί οι αυτόπτες και αμείβωτοι μάρτυρες της ζωής και της πολιτείας των πρώτων μοναχών. Με το ίδιο πνεύμα και με την ίδια πρόθεση εποικοδομητικού συγγραφικού τρόπου, συναντάμε και άλλες ασκητικές χειρόγραφες συλλογές, οι οποίες θεωρούνται ως οι πιο αξιόπιστες μαρτυρίες της εποχής κατά την οποία έζησαν και άθλησαν οι αναφερόμενοι ασκητές: «*Άς είναι εύλογημένος ο Θεός που θέλει όλοι οι άνθρωποι να σωθούν και να γνωρίσουν την αλήθεια (ψαλμ. 93). Αυτός μας ώδηγησε στην Αίγυπτο και μας έδειξε μεγάλα και θαυμαστά πράγματα, άξια να μνημονεύονται και να γράφονται, αυτός μας έδωσε τα μέσα της σωτηρίας και τη γνώση σ' εκείνους που θέλουν να σωθούν, σαν υπόδειγμα ενάρετης ζωής και σαν ένα δυνατό οδηγό, για να ξυπνήσουμε την ψυχή μας προς την ευσέβεια, και σαν μια καλή υπενθύμιση για τον άγωνα της αρετής. Όσο για μένα, είμαι ανάξιος ν' αρχίζω μια τέτοια διήγησι, μια και δεν ταιριάζει, οι μικροί να καταπιάνονται με μεγάλα ζητήματα, έφ' όσον δεν μπορούν να πούν άξια την αλήθεια, και μάλιστα όταν τολμούν ν' αφήσουν γραπτά και να εκφράσουν με τα φτωχά τους λόγια τα δυσκολοεπίπτα, πράγμα που είναι έξαιρετικά τολμηρό και επικίνδυνο για τους αδύνατους, δηλαδή να επιχειρή κανείς για πρώτη φορά να γράψει για ένα τόσο μεγάλο ζήτημα. Έν τούτοις μετά από πολλές παρακλήσεις της εύλαβικής Αδελφότητας του αγίου Όρους των Έλαιών, για να τους γράψω τη ζωή και την πολιτεία των μοναχών της Αίγυπτου, όπως τους είδα, την πολλή τους αγάπη και την πολλή τους άσκησι, αφού εμπιστεύθηκα στις εσχές τους, έτόλμησα, ν' αρχίσω αυτή τη διήγησι, για να πάρω κι εγώ κάποιο κέρδος απ' τους δικούς τους καρπούς μιμούμενος τον τρόπο τους...».* Βλ. Αρχιμανδρίτου Ήλεια Μαστρογιαννοπούλου, «*Η κατ' Αίγυπτον των Μοναχών ιστορία*», Εισαγωγή και μτφρ. του ίδιου, *Άνθη της έρημου 1*, έκδ. «Τήνος», Αθήνα 1992, σσ. 13 - 14.

⁴⁰⁰ Από τούς περισσότερους γνωστούς ασκητικούς συγγραφείς είναι ο Μέγας Άθανάσιος, ο οποίος συνέγραψε τον βίο του Μεγάλου Άντωνίου, όπως και την ιστορία άλλων μεγάλων άσκητών του 4^{ου} αι. (Άμμωνά, Άμμωνος ή Άμμωνίου, Παχωμίου, Ψρσισίου, Θεοδώρου, Μακαρίου του Αιγυπτίου και Μακαρίου του Αλεξανδρέως). Για περισσότερα βλ. Κ. Γ. Μπόνη, *Άσκητικοί Συγγραφείς του δ' αιώνα*, Αθήνα 1970.

⁴⁰¹ «*Ταύτα ήμεις παρά του άββά Νείλου ακούσαντες, έθανμάσαμεν την τούτου ακριβή λεπτότητα περί τούς θεσμούς της εκκλησιαστικής παραδόσεως, διό και έγράψαμεν αυτά εις την των έντυγχανόντων όφέλειαν και διόρθωσιν*». Βλ. Δημητρίου Γ. Τσάμη, *Τό Γεροντικόν του Σινά*, έκδ. Ορθόδοξη Χριστιανική Αδελφότητα «Λυδία», Θεσσαλονίκη 2004⁴, σ. 478.

Τό άσκητικό μοντέλο του όρθόδοξου μοναχισμού προσεγγιζόμενο έρμηνευτικά από ιστορικής και κοινωνιολογικής πλευράς, προβάλλει τήν άκριβή μορφή έκφρασης του έκκλησιαστικού ήθους, τό όποίο χαρακτηρίζεται από τίς άλληλοπεριχωρούμενες και άντιδοτικές έννοιες τής «έλευθερίας» και τής «άγάπης». Από τόν διακριτικό συνδυασμό τους άναδύεται ή πνευματική χρήση του μέτρου και τής μεσότητας⁴⁰² στις σχέσεις άνθρώπου και Θεού.

Παράλληλα, μέσα από τό άσκητικό μοντέλο του μοναχισμού άναδύονται σημαντικές μαρτυρίες άνθρωπολογικής ήθικής και παιδευτικές άρχές για πιλοτικές φόρμες κοινοτικής όργάνωσης. Όλα αυτά τά κοινωνιολογικά στοιχεία παρουσιάζουν ένδιαφέρουσες ποιοτικές κατευθύνσεις για τίς κοινωνίες κάθε έποχής. Τό συγκεκριμένο μοντέλο έκτός από τήν έρμηνευτική άναφορά του στον ευαγγελικό «τρόπο» ζωής, εκφράζει άμεσα τήν κοινωφελή προσφορά των μοναχών στον ιστορικό «χρόνο» και τόν γεωγραφικό «χώρο» όπου έδρασαν.

Προκειμένου νά άντιληφθούμε καλύτερα τί σημαίνουν όλα αυτά, στή συνέχεια θά άναφερθούμε στή μεταβατική πορεία του πνευματικού κινήματος τής Έκκλησίας από τήν άποστολική έποχή προς τόν κατ' άρχάς «έρημητικό», κατόπιν «σκητιώτικο» και έπειτα «λαυριωτικό ή κοινοβιακό» τρόπο μοναχικής διαβίωσης. Όχι σπάνια, αυτές οι τρεις μορφές μοναχικής ζωής συνέβαινε, άφ' ενός μέν νά συμπίπτουν χρονικά και νά συλλειτουργούν άρμονικά στους ίδιους γεωγραφικούς τόπους, άφ' έτέρου δέ νά συμπλέκονται διαδραστικά μεταξύ τους και νά συνδυάζονται άμφίδρομα και κυκλικά, μέ πρωταγωνιστές συνήθως τά ίδια άσκητικά πρόσωπα⁴⁰³.

⁴⁰² «Η μεσότητα δέν κατέχει άπλώς μία σημαντική θέση, αλλά άποτελεί τό κέντρο άναφοράς τόσο στήν άριστοτελική όσο και στή χριστιανική ήθική. Δέν είναι τυχαίο ότι και οι δύο πλευρές ταυτίζουν τήν άρετή μέ τή μεσότητα και κατονομάζουν τά άκρα ως κακίες. Τόσο ή πολιτική φιλοσοφία του Άριστοτέλη όσο και ή έκκλησιαστική κοινωνία άναγνωρίζουν τήν άνάγκη νιοθέτησης τής μεσότητας ως άποτρεπτικού παράγοντα πώσεων, άναστατώσεων, έπαναστάσεων ή έξισορρόπησης των έσωτερικών άντιθέσεων που παραπέμπουν σε λαθεμένες συμπεριφορές». Βλ. Απόστολου Β. Νικολαΐδη, *Άκρα και μεσότητες, από τήν άριστοτελική στήν πατερική μεσότητα*, έκδ. Γρηγόρη, Αθήναι 2003, σ. 277.

⁴⁰³ Από τίς άρχές σχηματοποίησης του μοναχισμού παρατηρείται τό φαινόμενο τής παράλληλης εμφάνισης των τριών μορφών άσκητικής ζωής. Νά συνυπάρχουν, δηλαδή, σε μία γεωγραφική περιοχή και νά συνασκοϋνται κατά τίς ίδιες έποχές «έρημίτες», «σκητιώτες» και «κοινοβιατες». Αυτό συνήθως γίνεται εμφανές όταν στον ίδιο τόπο ύπάρχει ή πνευματική άνάπτυξη μίας «Λαύρας», όπου μπορούν νά συνυπάρχουν και νά συλλειτουργούν και οι τρεις τρόποι μοναχικής άσκησης. Η Λαύρα όργανωτικά ως άσκητικό κέντρο είναι σημείο άναφοράς για όλη τή μοναχική δράση τής περιοχής. Πρόκειται για ένα κεντρικό μοναστήρι που χρησιμεύει ως πνευματική βάση και ως σημείο διοικητικής άναφοράς για όλους τούς μοναχούς. Από αυτόν τόν λειτουργικό πυρήνα έξαρτώνται όλοι οι περιφερειακοί άσκητικοί

Ουσιαστικά, μέσα από μία εξελικτική πορεία -ή όποια κατευθυνόταν περισσότερο προς την κοινοτική σχηματοποίηση, οργανωτική στερέωση και εκκλησιολογική τακτοποίηση του νέου αυτού έγκρατευτικού μοντέλου πνευματικής ζωής- οί τρόποι λειτουργικής έκφρασης του μοναχισμού⁴⁰⁴

οικισμοί - οργανισμοί, τά «εξαρτήματα», τά όποια μπορούν νά έχουν διαφορετικό τρόπο άσκησης τό καθένα, όπως είναι: οί ιερές σκήτες, τά μοναχικά κελιά - σπία, τά άγροτικά καθίσματα, τά ιερά προσκυνήματα, τά διάφορα μετόχια, τά όποια βρίσκονται σέ άλλα μακρινά σημεία ή ακόμη και σέ διαφορετικές χώρες, αλλά και όποιοδήποτε άσκητικό τοπόσημο ύπάγεται σέ αυτό τό κέντρο εκκλησιαστικά. Επίσης, συμβαίνει στήν προσωπική πορεία τής άσκητικής ζωής ενός μοναχού νά παρατηρείται τό έξής φαινόμενο: κάποιος άσκητής νά ήσυχάζει άλλοτε μόνος σέ ένα κελλί ως έρημίτης, και άλλοτε ως σκητιώτης ζώντας μαζί μέ έναν ή άλλους συνασκητές σέ κοντινό ή μακρυνό «εξάρτημα» τής κεντρικής μονής. Άλλοτε, πάλι, μπορεί τό ίδιο πρόσωπο νά κοινοβιάζει έντός τής κεντρικής Μονής, και άλλοτε σέ ένα διαφορετικό και ανεξάρτητο Μοναστήρι από τό προηγούμενο. Η άργότερα μπορεί νά συμβεί νά συναντήσουμε τόν ίδιο μοναχό σέ ένα «εξάρτημα» του δεύτερου ή και του πρώτου μοναστηριού από τό όποιο ξεκίνησε. Άλλοτε, πάλι, συμβαίνει στό ίδιο πρόσωπο νά εναλλάσσονται διαδοχικά οί τρόποι άσκησης σέ δύο ή και στίς τρεις μορφές μοναχικής διαβίωσης. Μάλιστα αρκετές φορές παρατηρείται τό φαινόμενο νά κινείται κάποιος άσκητικά κάνοντας μία κυκλική πορεία μέσα από τίς διάφορες μορφές του άσκητισμού και στό τέλος τής ζωής του νά επιστρέφει στόν αρχικό τρόπο, και κυρίως τόπο τής «μετανοίας» του. Και ένώ στήν αρχή οί περισσότεροι αναχωρούσαν από τίς πόλεις γιά νά άσκηθούν μόνοι τους ως «έρημίτες», μέ τήν πάροδο του χρόνου παρατηρείται τό έξής άσκητικό φαινόμενο: νά ξεκινά κανείς τήν πορεία του ως «κοινοβιάτης» σέ ένα μεγάλο Μοναστήρι, προκειμένου νά άσκηθεί τελειότερα στήν άρετή τής ταπεινώσης μέ τήν ύπακοή, και ύστερα μέ τή σύμφωνη γνώμη του «Γέροντός» του, νά απέρχεται κατά μόνες στήν έρημο γιά άυστηρότερο τρόπο άσκητικής ζωής ή νά εντάσσεται στό κελλί μιάς σκήτης. Συναντάμε, λοιπόν, πλήθος εναλλακτικών άσκητικών σχημάτων, άμφίδρομων συνδυασμών και κυκλούμενων διαδρομών ως προς τόν τρόπο, τόν τόπο και τή μορφή άσκητικής δράσης, μέσα από μία κλιμακωτά εξελισσόμενη πνευματική κίνηση, ανάλογα μέ τίς ανάγκες όχι μόνον αυτών καθ' έαυτών των προσώπων, αλλά και μέ τίς ειδικότερες άπρόβλεπτες καταστάσεις πού έγκύπτουν στή ζωή των άσκητικών κοινοτήτων, όπως: έξωτερικοί κίνδυνοι, πολιτικές άναστατώσεις, πόλεμοι, έσωτερικά εκκλησιαστικά προβλήματα, κ.ά. Όλα αυτά άπαντώνται σέ αρκετές περιπτώσεις μέσα στούς βίους άγιών μοναχών, όταν οί πνευματικές ανάγκες των καιρών τούς ύποχρέωναν νά αλλάξουν άσκητικό τόπο ή και τρόπο, προκειμένου νά απομονωθούν περισσότερο ή αντίθετα νά βγούν έξω στόν κόσμο γιά νά διδάξουν από τήν έμπειρία τους και νά ώφελήσουν μέ τήν παρουσία τους άδελφούς άλλων μοναστικών κοινοτήτων ή και αυτόν τόν πνευματικά χειμαζόμενο λαό του Θεού.

⁴⁰⁴ Στόν χώρο τής Όρθόδοξης Έκκλησίας, από τήν αρχή τής ιστορίας Της, οί αναχωρητές είχαν τή δυνατότητα νά επιλέξουν τήν έκφραση μοναχικής ζωής πού επιθυμούσαν. Η Παπαχρυσάνθου αναφέρει ότι σύμφωνα μέ τόν τρόπο ζωής τους οί μοναχοί «μπορεί νά χωριστούν σέ πολλές κατηγορίες: α) οί έρημίτες: οί άσκητές πού γιά ένα διάστημα (μά σπάνια γιά όλη τή ζωή τους) ζούν σέ άπόλυτη έρημία. Όλοι οί μεγάλοι άσκητές πέρασαν από αυτήν τή φάση. β) Οί αναχωρητές: κατοικούν σέ καλύβες ή σπηλιές μακριά από δρόμους ή και μοναστήρια, αλλά έρχονται χωρίς δυσκολία σέ επαφή μέ άλλους άσκητές ή και κοινοβίτες. γ) Οί αναχωρητές μέ μαθητές: οί άσκητές τής (β) κατηγορίας δέν μένουν κατά κανόνα γιά πολύ καιρό μόνοι τους, μόνο τό διάστημα πού αρκεί γιά νά δημιουργηθεί ένας θρύλος γύρω από τό όνομά τους. Τότε παρουσιάζεται ένας μαθητής παρακαλώντας νά γίνει δεκτός ως γιός πνευματικός. Σύμφωνα μέ ένα έθιμο παλαιό και κατεστημένο ό αναχωρητής άρνείται τήν πρώτη φορά και ίσως και μιά δεύτερη. Όστερα ύποχωρεί και δέχεται τόν πρώτο ύποτακτικό, και έναν δεύτερο και σέ συνέχεια και άλλους- εξαρτάται μόνο από τήν προσωπικότητα και τό χαρακτήρα του ό αριθμός στόν όποιο θά σταματήσει. Όταν οί μαθητές γίνονταν πολλοί, ό μόνος τρόπος γιά νά άσκει ό πνευματικός πατέρας σωστή επίτηρηση ή, άν τό θεωρούσε αναγκαίο, γιά νά απαγκιστρωθεί από τήν όχληση, ήταν ή μεταβολή του έσωτερικού κανονισμού και ή μετατροπή τής ομάδας σέ μοναστήρι. Σύμφωνα μέ τή διάθεσή του ή έμενε ό ίδιος ήγούμενος ή κρατούσε μόνο τήν πνευματική καθοδήγηση. Άλλες φορές πάλι, άφού έφοδιάζε τό καινούριο κοινόβιο μέ ένα τυπικό, παρέδινε τήν όλη του διεύθυνση σέ έναν

δημιούργησαν δύο κυρίως άσκητικά ρεύματα, τό «έρημητικό» καί τό «κοινοτικό»⁴⁰⁵, έκφράζοντας τίς πνευματικές άντιστοιχίες τους: α) στήν πρότυπη άσκητική ζωή του Προσώπου του Ίησου Χριστού ως «Πρώτου Μοναχού»⁴⁰⁶, καί β) στήν κοινοτική στάση καί έγκρατευτική πράξη τής πρώτης Άποστολικής Έκκλησίας⁴⁰⁷.

Έτσι, λοιπόν, οί πνευματικές ρίζες τής μοναχικής πολιτείας στηρίζονται στό πιλοτικό παράδειγμα άσκητικής διαβίωσης του Ίδιου του Θεανθρώπου Ίησου Χριστού. Η «άποκαλυπτική διδαχή» του Υιού καί Λόγου του Θεού για είλικρινή μετάνοια καί λυτρωτική έπιστροφή στό «Πατρικό Σπίτι»⁴⁰⁸, καί ή «άνοιχτή πρόσκληση» νά Τόν ακολουθήσουν όσοι έπιθυμούσαν νά γίνουν μαθητές Του, μέ ταυτόχρονη άποταγή πάντων των έπιγείων, διαμόρφωσαν τό πνευματικό πλαίσιο καί τό άσκητικό υπόβαθρο τής νέας ζωής, ενώ παράλληλα προσανατόλισαν προς τόν ένα καί μοναδικό τρόπο σύστασης του κοινωνικού μοντέλου τής «Άποστολικής Κοινότητας». Έπομένως, τό διαχρονικό πρότυπο άναχώρησης από τόν κόσμο για κάθε υποψήφιο μοναχό είναι θεόσδοτο, άποκαλυπτικά σχεδιασμένο καί «άνωθεν» έγγυημένο, έφ' όσον πρώτος έφαρμοστής, ύποστηρικτής καί πνευματικός καθοδηγητής του, είναι ο Ίδιος ο Ίδρυτής τής Χριστιανικής πίστης, ο Ίησους Χριστός. Αυτόν Τόν Θεάνθρωπο Χριστό ως πρότυπο μοναχού καλείται νά μιμηθεί μέ έλευθερία καί θυσιαστική δράση όποιος άποφασίζει νά άφιερωθεί. Καί έφ' όσον, ως δυνάμει πιστός

ήγούμενο τής έκλογής του, όποιον από τούς μαθητές του έκρινε πύο κατάλληλο, καί ο ίδιος έφευγε μακριά, για νά αρχίσει μιá νέα έρημητική ζωή, πύο τελείωνε σχεδόν πάντοτε κατά τό προηγούμενο πρότυπο. Σ' αυτήν τήν κατηγορία μπορούμε νά κατατάξουμε τούς ήγούμενους-άναχωρητές, κατηγορία πολύ διαδεδομένη... Συμπερασματικά μπορούμε νά πύομε πώς όλοι οί άσκητές πέρασαν διαδοχικά από όλα ή τουλάχιστον από μερικά από τά παραπάνω στάδια, καί πολλές παραλλαγές είναι δυνατές. Άν θυμηθύομε ότι όλοι είχαν περάσει από ένα κοινόβιο καί ότι οί περισσότεροι είχαν ιδρύσει ένα, καταλήγουμε στήν εικόνα ενός άφαντάστου μείγματος όλων των ειδών μοναστικής ζωής...». Βλ. Διονυσία Παπαχρυσάνθου, *Άθωνικός Μοναχισμός, Αρχές καί Όργάνωση*, έκδ. ΜΙΕΤ, Άθήνα 1992, σσ. 60 - 64.

⁴⁰⁵ «Είδα άκόμη άπειρο πλήθος μοναχών, κάθε ηλικίας, πύο δέν μπορεί νά μετρηθή, νά ζούν στίς έρημές καί στίς έξοχές, όσους δέν μπορεί ένας βασιληάς τής γής νά συγκεντρώσει σέ στρατεύμα. Δέν ύπάρχει χωριό ή πόλις στήν Αίγυπτο καί στήν Θηβαΐδα, πύο νά μήν έχη όλόγυρα μοναστήρια σάν τείχη. Μέ τίς προσευχές τους οί κάτοικοι στηρίζονται στόν Θεό. Κι όσοι ζούν στά σπήλαια τής έρήμου κι όσοι είναι άποτραβηγμένοι στά πύο άτόμακρα μέρη, όλοι παντού συναγωνίζονται στά θαυμαστά κατορθώματα τής άσκήσεως: οί πύο μακρυνοί προσπαθώντας μήπως τούς ξεπεράσει κανείς στά άγωνίσματα, οί πύο κοντινοί μήπως προκόψουν λιγώτερο άπ' τούς άλλους, επειδή ή κακία τους τούς περιτριγυρίζει από παντού». Βλ. Αρχιμανδρίτου Ήλία Μαστρογιαννοπούλου, *ό.π.*, σ. 16.

⁴⁰⁶ *Μθ.*, 4: 1 - 11.

⁴⁰⁷ J. Gribomont, «Monachisme. Naissance et développements du monachisme Chrétien», *DS* 10(1980), στ. 1538· L. Boyuer, *La spiritualité du Nouveau Testament des Pères*, Histoire de la spiritualité Chrétienne, τόμ. 1, Paris 1960, σσ. 368 - 370.

⁴⁰⁸ Βλ. Παραβολή του άσώτου υιού, *Ακ.*, 15: 11 - 32.

μαθητής, ἐκούσια ἀκολουθεῖ αὐτόν τόν ιδιαίτερο τρόπο ζωῆς, ὀφείλει νά ζεῖ σύμφωνα μέ τήν ἀγαπητική διδαχή⁴⁰⁹ καί τόν ὑποδειγματικό, ταπεινό καί θυσιαστικό τρόπο ζωῆς τοῦ Διδασκάλου του.

Πρὶν τή σχηματική ἴδρυση καί ἐπίσημη σύσταση τοῦ φαινομένου τοῦ μοναχισμοῦ, ὡς κατ' ἐξοχήν ἀσκητικοῦ τρόπου βίωσης τῶν «εὐαγγελικῶν ἐπαγγελιῶν» τοῦ Θεοῦ⁴¹⁰, θά προσεγγίσουμε ἱστορικοκοινωνιολογικά τὰ ἀμέσως προηγούμενα ἴχνη του⁴¹¹. Δηλαδή, τόν τρόπο κοινοτικῆς σύστασης, ὀργάνωσης καί λειτουργίας τῆς πρώτης «Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας», ὅπως περιγράφεται στό κείμενο τῆς Καινῆς Διαθήκης.

Ἡ ζωή τοῦ μοναχισμοῦ, ὡς προσπάθεια ἀκριβοῦς τρόπου ἔκφρασης τῆς χριστιανικῆς πίστεως, φαίνεται ὅτι σχηματίζεται ἐντός τῆς ἀποκαλυπτικῆς ἀτμόσφαιρας τῶν πρώτων χριστιανικῶν κοινοτήτων στίς «Πράξεις τῶν Ἀποστόλων»⁴¹². Ἐκεῖ ἀναφέρεται ὅτι μετὰ τήν Ἀνάληψη τοῦ Κυρίου, καί τοῦ γεγονότος τῆς Ἐπιφοίτησης τοῦ Ἁγίου Πνεύματος τήν ἡμέρα τῆς Πεντηκοστῆς, σχηματίστηκε ὁ πρῶτος κοινοτικός πυρήνας τῆς νέας πίστεως

⁴⁰⁹ [...] «ἐν τούτῳ γνώσονται πάντες ὅτι ἐμοὶ μαθηταὶ ἐστε, ἐὰν ἀγάπην ἔχητε ἐν ἀλλήλοις». Ἰω., 15:35.

⁴¹⁰ Βλέπε σχετική ὑπόσ. 389, καί: [Εἰκὼν τῆς ἐξωτέρας καί αἰσθητῆς σωματικῆς ἀσκήσεως ἢ Παλαιὰ Διαθήκη, τὸ δὲ ἅγιον Εὐαγγέλιον, ὃ ἐστὶν ἡ Καινὴ, εἰκὼν τῆς προσοχῆς, ἡγουν τῆς καθαρότητος τῆς καρδίας. Καὶ ὡσπερ ἡ Παλαιὰ οὐκ ἐτελείον οὔτε ἐπληροφόρει τὸν ἔσω ἄνθρωπον εἰς θεοσέβειαν -«Οὐδένα γάρ», φησὶν ὁ Ἀπόστολος, «ὁ νόμος ἐτελείωσε»- μόνον δὲ τὰ παχέα ἁμαρτήματα διεκώλυε· τοῦ γὰρ κωλύσαι μὴ ἐκβάλλειν τὸν ὀφθαλμὸν καὶ ὀδόντα τοῦ πλησίον, τὸ καὶ λογισμοὺς ἀπὸ καρδίας ἐκκόψαι, ὅπερ ἐστὶ τοῦ Εὐαγγελίου διάταγμα, καὶ τὰς πονηρὰς ἐνθυμήσεις, μεῖζόν ἐστὶν εἰς καθαρότητα ψυχῆς. Οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς σωματικῆς δικαιοσύνης καὶ ἀσκήσεως, νηστείας, λέγω, καὶ ἐγκρατείας, χαμευνίας, στάσεως ἀγρυπνίας καὶ τῶν λοιπῶν, ἃ περὶ τὸ σῶμα πεφύκασι, καὶ τὸ παθητικὸν μέρος τοῦ σώματος ἡσυχάζειν ποιεῖ ἀπὸ τῆς κατ' ἐνέργειαν ἁμαρτίας, ὡσπερ εἶπον, ἐπὶ τῆς Παλαιᾶς καλὰ τε ὄντα καὶ ταῦτα. Παιδαγωγία γὰρ εἰσι τοῦ ἔξω ἡμῶν ἀνθρώπου καὶ φρουρὸς τῶν κατ' ἐνέργειαν παθῶν, οὐ μὴν δὲ καὶ τῶν κατὰ διάνοιαν ἁμαρτημάτων φρουρητικά, ἡγουν κωλυτικά, οἷον ἀπαλλάξει ἡμᾶς, σὺν Θεῷ, φθόνου, ὀργῆς καὶ τῶν λοιπῶν]. Βλ. Ἡσυχίου πρεσβυτέρου, Πρὸς Θεόδουλον, λόγος ψυχωφελῆς καὶ σωτήριος περὶ νήψεως καὶ ἀρετῆς, κεφ. ριβ', βλ. Δημητρίου Γ. Τσάμη, Τό Γεροντικόν τοῦ Σινᾶ, ἐκδ. «Λυδία», ὅ.π., σ. 274.

⁴¹¹ Στὰ ἀμέσως προηγούμενα ἀσκητικά ἴχνη τοῦ χριστιανικοῦ μοναχισμοῦ, καί μάλιστα στὰ πρῶτα καί θεμελιώδη πρότυπα συγκαταλέγεται ἡ περίπτωση τοῦ προφήτου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου καί Βαπτιστοῦ, ὁ ὁποῖος ἔζησε μέσα στήν ἔρημο τοῦ Ἰορδάνη ποταμοῦ στὰ Ἱεροσόλυμα διδάσκοντας καί βαπτίζοντας τόν λαό τοῦ Ἰσραήλ. Ὁ Πρόδρομος μετὰ τόν Θεάνθρωπο Χριστό, ὡς ὁ πρῶτος ἅγιος τῆς ἐποχῆς τῆς Καινῆς Διαθήκης, διακρινόμενος γιὰ τήν ἀπόλυτα ἐγκρατευτική ζωή του, βρῖσκεται θεμελιακά τοποθετημένος μαζί καί μετὰ τόν Χριστό στίς πρόδρομες πνευματικές προσωπικότητες καί ἀσκητικές ρίζες τῆς χριστιανικῆς μοναχικῆς παράδοσης. Γιὰ τόν Ἰωάννη τόν Πρόδρομο καί τή ζωή του μέσα ἀπὸ ἕνα πλούσιο ἐρευνητικό ὑλικό βλ. Γεωργ. Στεφ. Γρατσέα δ.θ., *Ἰωάννης ὁ Βαπτιστής βάσει τῶν πηγῶν*, Ἀθήναι 1968.

⁴¹² Πρ., 2: 42 - 47· 4: 32 - 37.

στό ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Στήν πρώτη «Ἀποστολική Ἐκκλησία» οἱ «ἅγιοι», ὅπως ὀνομάζονταν μεταξύ τους οἱ πιστοί⁴¹³, ζοῦσαν κοινοβιακά⁴¹⁴.

Οἱ πρῶτοι χριστιανοί εἶχαν κοινή πίστη καί βαθιά πεποίθηση ὅτι μέσα ἀπό τό μυστηριακό Βάπτισμά τους στό ὄνομα τῆς Ἁγίας Τριάδας γίνονταν ἐπίσημα μέλη τοῦ Σώματος τῆς Ἐκκλησίας καί πολίτες τῆς Βασιλείας τῶν Οὐρανῶν. Ἀποκτοῦσαν στενή πνευματική σχέση, καί ἔνοιωθαν μεταξύ τους ὡς γνήσιοι ἀδελφοί τοῦ Χριστοῦ μέ Ἕναν καί Μοναδικό Πατέρα τόν Θεό⁴¹⁵. Ἀπό αὐτήν τήν ιδιαίτερη σχέση προέκυπταν συγκεκριμένοι τρόποι προσωπικῆς συμπεριφορᾶς, κοινοτικοί κώδικες ἀσκητικῆς διαβίωσης καί γενικότερα μία κοινοβιακή ὀργάνωση μέ τή συνεργατική δράση ὄλων τῶν μελῶν. Ὁ νέος καταστατικός τρόπος ζωῆς ἀναδυόταν ἀπό τήν κοινή ἀδελφική συνείδηση πρὸς τήν «καινή πίστη», ὅπως αὐτή ἐκφραζόταν ἀγαπητικά, μέ ἀποκαλυπτική σαφήνεια καί ἐπαναστατική δύναμη μέσα στή διδαχή τοῦ Χριστοῦ καί τούς λόγους τῶν διαδόχων Του «ἀποστόλων». Τά πρῶτα μέλη τῆς Ἐκκλησίας ἦταν περισσότερο Ἰουδαϊκῆς καταγωγῆς⁴¹⁶. Συναθροίζονταν τακτικά σέ λατρευτικές Συνάξεις καί μέσα ἀπό τή μυστηριακή συμμετοχή τους στήν «εὐχαριστιακή τράπεζα» προσεύχονταν γιά ὅλα καί ὅλους, αισθανόμενοι ὅτι μέσα ἀπό τήν ἱερή κοινότητά τους ἐνώνεται ὅλη ἡ οἰκουμένη⁴¹⁷.

Ἀπό κοινωνιολογικῆς πλευρᾶς οἱ «Εὐχαριστιακές Συνάξεις» τῆς Ἐκκλησίας ταυτίζονται: α) μέ τήν ὑπερβατική βεβαιότητα τῆς πίστεως τῶν μελῶν στήν Ἀνάσταση τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ὡς «Δεύτερου Ἀδάμ» -ὁ Ὅποιος λύτρωσε τό ἀνθρώπινο γένος ἀπό τό μεταπτωτικό στίγμα τοῦ «πρώτου»-, καί β) τή λογική λατρεία Του, ἡ ὁποία ἔχει ὡς ἐνωτικό κέντρο ὄλων τῶν μελῶν τήν κατά τόπους κοινοτική τέλεση τοῦ μυστηρίου τῆς Θείας Εὐχαριστίας⁴¹⁸.

⁴¹³ Βλ. Πρ., 9: 13, 32, 41 καί 26: 10, Ρωμ., 1: 7 καί 8: 27 καί 12: 13 καί 15: 25 καί 16: 2, 15, Ἀ΄ Κορ., 1: 2 καί 6: 1, 2 καί 14: 34 καί 16: 1, 15, Β΄ Κορ., 1: 1 καί 8: 4 καί 9: 1, 12 καί 13: 12, Ἐφ., 1: 1, 15, 18 καί 2: 19 καί 3: 8, 18 καί 4: 12 καί 5: 3 καί 6: 18, Φιλ., 1: 1 καί 4: 21, 22, Κολ., 1: 2, 4, 12, 26 καί 3: 12, Ἀ΄ Θεσ., 3: 13, Β΄ Θεσ., 1: 10, Ἀ΄ Τιμ., 5: 10, Φλμ., 1: 5, 7, Ἐβρ., 3: 1 καί 6: 10 καί 13: 24, Ἰουδ., 1: 3, Ἀποκ., 5: 8 καί 8: 3, 4 καί 11: 18 καί 13: 7, 10 καί 14: 12 καί 16: 6 καί 17: 6 καί 18: 20, 24 καί 19: 8 καί 20: 9.

⁴¹⁴ [...] «πάντες δὲ οἱ πιστεύοντες ἦσαν ἐπὶ τὸ αὐτὸ καὶ εἶχον ἅπαντα κοινά, καὶ τὰ κτήματα καὶ τὰς ὑπάρξεις ἐπίπρασκον καὶ διεμέριζον αὐτὰ πᾶσι καθότι ἂν τις χρεῖαν εἶχε». Πρ., 2: 44 - 46.

⁴¹⁵ «Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς...». Μθ., 6: 9 - 13.

⁴¹⁶ Βλ. Κ. Θ. Ζάρα, *Ἱστορία τῆς εποχῆς τῆς Καινῆς Διαθήκης, τόμος Β΄: Ἰουδαῖοι καὶ Χριστιανοὶ σε ἀναζήτηση ὁρίων*, εκδ. Ἐννοια 2008, Ἀθήνα.

⁴¹⁷ [...] «καθ' ἡμέραν τε προσκαρτεροῦντες ἐν τῷ ἱερῷ ὁμοθυμαδόν, κλώντες τε κατ' οἶκον ἄρτον μετελάμβανον τροφῆς ἐν ἀγαλλιάσει καὶ ἀφελότητι καρδίας, αἰνοῦντες τὸν Θεόν καὶ ἔχοντες χάριν πρὸς ὅλον τὸν λαόν». Πρ., 2: 46 - 47.

⁴¹⁸ [...] «ἦσαν δὲ προσκαρτεροῦντες τῇ διδαχῇ τῶν ἀποστόλων καὶ τῇ κοινωνίᾳ καὶ τῇ κλάσει τοῦ ἄρτου καὶ ταῖς προσευχαίς». Πρ., 2: 42.

Παρατηρούμε ότι μετά την Πεντηκοστή οι πρώτες εκκλησιαστικές κοινότητες αποτελούνται από άνδρες και γυναίκες, οι οποίοι προέρχονται από ένα οικουμενικό αντιπροσωπευτικό δείγμα όλων των ηλικιών, φυλών, εθνοτήτων, επαγγελμάτων και κοινωνικών τάξεων. Τα μέλη τηρούν τον θεσμό της κοινοκτημοσύνης στην ομάδα, αλλά πρώτιστα χαρακτηρίζονται από την κοινή συνείδηση στο θεμελιακό γεγονός ότι ανήκουν στο ίδιο εκκλησιαστικό Σώμα -σε όποιο γεωγραφικό τόπο και αν βρίσκονται- με Κεφαλή τον μεγαλύτερο Άδελφό και Θεό, Ίησού Χριστό. Συνδέονται μαζί Του κάθε στιγμή και με κάθε γεγονός της ζωής τους μέσα από το μυστήριο της Θείας Εὐχαριστίας. Ἐσχατολογικός σκοπός είναι ἡ «κατά χάριν θέωση». Γι' αυτό, λοιπόν, ἀγωνίζονται ἐκούσια σύμφωνα με τίς εὐαγγελικές ἐντολές, προσπαθώντας μέσα ἀπὸ ἕναν ἀσκητικά μαρτυρημένο τρόπο πνευματικής ζωής, με ἀδιάλειπτη προσευχή, νά διατηροῦν ἄμεση κοινωνία με τὸν Θεό, «πού φανερώθηκε ἐν Χριστῷ καὶ βρίσκεται ἀνάμεσά τους, ἀλλὰ καὶ πού ταυτόχρονα ἀναμένεται ὡς κριτὴς τοῦ κόσμου στό τέλος τῆς ἱστορίας»⁴¹⁹.

Ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὰ κείμενα τῆς ἐποχῆς -τά ὅποια γνωστοποιοῦν τὴν κοινοτική ὀργάνωση καὶ ἀσκητική δράση τῶν πρώτων χριστιανῶν⁴²⁰- μέσα ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἀπόπειρα βίωσης τῶν εὐαγγελικῶν ἐπαγγελιῶν ἐκπηγάζει δυναμικά ἡ ὁρμή γιὰ πραγμάτωση αὐθεντικότερης πνευματικῆς ζωής. Ἀπὸ τὴ σταθερὴ ἀγωνιστικὴ προσπάθεια καὶ ὑπερβατικὴ ἀναζήτηση γιὰ τὴν ἔνωση ἀνθρώπου με τὸν Θεό, θά ἀνατεῖλει ἱστορικά ὁ σχηματικὸς τρόπος ἴδρυσης ἑνὸς νέου μοντέλου ζωής, τὸ ὅποιο ὡς πρωτογενὴς θεανθρώπινη δημιουργία καὶ ὡς γνήσιο ἀσκητικὸ πρωτόπλασμα δέ θά ἔχει οὐσιαστικὴ σχέση με ἄλλες παλαιότερες προδρομικὲς μορφές ἐγκρατευτικῆς ζωής, καὶ θά λειτουργήσει καταλυτικά στὴ σύσταση καὶ ἀνάπτυξη τοῦ χριστιανικοῦ μοναχισμοῦ, ἀλλὰ καὶ στὴ διαμόρφωση ὁλόκληρου τοῦ κόσμου.

⁴¹⁹ Βλ. Γεωργίου Ἰ. Μαντζαρίδη, ὁ.π., σ. 42.

⁴²⁰ Ἡ «Ἐπιστολὴ πρὸς Διόγνητον» εἶναι ἕνα ἀντιπροσωπευτικὸ ἔργο, τὸ ὅποιο περιγράφει τὸν τρόπο κοινοτικῆς ὀργάνωσης καὶ ἀσκητικῆς ζωῆς τῶν πρώτων χριστιανικῶν κοινοτήτων: «Παράδοξον ἐνδείκνυται τὴν κατάστασιν τῆς ἐαυτῶν πολιτείας. Πατρίδας οἰκοῦσιν ἰδίας, ἀλλ' ὡς πάροικοι... Πᾶσα ξένη πατρίς ἐστὶν αὐτῶν καὶ πᾶσα πατρίς ξένη... Ἐπὶ γῆς διατρίβουσιν, ἀλλ' ἐν οὐρανῷ πολιτεύονται... ὅπερ ἐστὶν ἐν σώματι ψυχῇ, τοῦτ' εἰσὶν ἐν κόσμῳ Χριστιανοί». Βλ. Ἐπιστολὴ πρὸς Διόγνητον 5 - 6, PG 2, 1173C. Ἡ Ἐπιστολὴ πρὸς Διόγνητον διασώθηκε ἀπὸ ἕνα χειρόγραφο τοῦ 13^{ου} ἢ 14^{ου} αἰ., τοῦ Cod. Argentoratensis Gr. 9 στὴν Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη τοῦ Στρασβούργου καὶ εἶχε ἐντοπισθεῖ ἀπὸ ἕνα λατίνου κληρικό, τὸν Thomas d' Arezzo, τὸ 1436 στὴν Κωνσταντινούπολη.

Ο ὀρθόδοξος μοναχισμός, ὅπως πληροφοροῦν οἱ πηγές, φαίνεται νά προβάλλει παράλληλα στήν ἀσκητική Αἴγυπτο⁴²¹, στό Σινᾶ, τήν Παλαιστίνη, τή Συρία, τή Μικρά Ἀσία, τήν Καππαδοκία καί τόν Εὐξείνιο Πόντο. Σύμφωνα μέ τήν ἐντολή: «πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη»⁴²², μέσα ἀπό τίς ιεραποστολικές προσπάθειες, στίς ὁποῖες πρωτοστατοῦν συνήθως μοναχοί, ὁ νέος ἀσκητικός τρόπος ζωῆς ἐξαπλώνεται γρήγορα στή Δύση καί σέ ὅλη τήν τότε γνωστή οἰκουμένη. Ὁ μοναχισμός ἀπό τότε καθίσταται ἀναγνωρισμένη καί ἀξιοθαύμαστη μορφή ἀκριβοῦς ἐκφρασης τῆς χριστιανικῆς πίστεως, ἐνώ οἱ μοναχοί ὡς ἀφιερωμένα παιδιά τοῦ Θεοῦ γίνονται τά πλέον ἀγαπητά, σεβαστά καί ἀποδεκτά μέλη στίς καρδιές τοῦ πληρώματος τῆς Ἐκκλησίας. Αὐτό πού δίδει ιδιαίτερη ἀξία καί ἐκτίμηση στήν ἀγάπη τῶν ἀνθρώπων γιά τούς μοναχοῦς εἶναι ἡ ταπεινή ἀπόσυρσή τους ἀπό τόν πρόσκαιρο μανδύα τοῦ κόσμου τούτου. Ἐπίσης, αὐτό πού ξεχωρίζει τούς μοναχοῦς εἶναι ἡ φιλότιμη πνευματική προσπάθεια γιά ἀκρίβεια στήν ἀσκητική ζωή, μακριά ἀκόμη καί ἀπό τίς λειτουργικές μέριμνες τῆς ἐκκλησιαστικῆς διοίκησης. Μία βασική παρατήρηση εἶναι ὅτι ὁ μοναχισμός ἀπό τήν ἀρχή παρουσιάζεται ὡς ἕνα ἀναχωρητικό κίνημα λαϊκῶν, καί ὄχι κληρικῶν μελῶν τῆς Ἐκκλησίας⁴²³. Αὐτό

⁴²¹ [Ὁ συγγραφεύς τῆς *Historia Monachorum* πού ἐπισκέφθηκε τήν Αἴγυπτο τό 394 μᾶς πληροφορεῖ ὅτι οἱ ἀνθρώποι πού ἐγκαταλείπουν τά ἐγκόσμια εἶναι ἰσάριθμοι μέ αὐτούς πού ἐξακολουθοῦν νά παραμένουν στίς πόλεις καί στά χωριά. Δέν ὑπάρχει χωριό ἢ πόλη στήν Αἴγυπτο καί τή Θηβαΐδα πού νά μὴ περιβάλλεται ἀπό μοναστήρια. (*Hist. Mon.* πρόλογος, 10). Κατά τόν ἴδιο συγγραφέα μέσα καί γύρω ἀπό τήν Ὁξύρυγχο ζοῦν δέκα χιλιάδες μοναχοί καί εἴκοσι χιλιάδες μοναχές (*Hist. Mon.* V, 5 - 6) καί ὁ Σεραπίων στόν Ἀρσινοίτη νομό καθοδηγεῖ δέκα χιλιάδες ἀδελφούς (*Hist. Mon.* XVII, 3). Ἐξάλλου, κατά τόν Παλλάδιο γύρω ἀπό τήν Ἀλεξάνδρεια εἶχαν τή διαμονή τους 7500 μοναχοί (*Λαυσαϊκή ἱστορία* 7). Βέβαια ὅλοι αὐτοί οἱ ἀριθμοί δέν ἀντιπροσωπεύουν σέ καμιᾶ περίπτωση τήν πραγματικότητα (*C. Butler, The Lausiac History of Palladius, II, Cambridge, 1898 - 1904, σσ. 208 - 210, ὑποσ. 54*). Ὅπως ἀποτελοῦν δημιουργήματα τῶν ἰδίων συγγραφέων ἢ τῶν πληροφοριοδοτῶν τους, ἢ ὀφείλονται στόν ἐνθουσιασμό κάποιου ἀντιγραφέα. Τό πλῆθος ὅμως τῶν Αἰγυπτίων μοναχῶν ἀποτελεῖ ἀναμφισβήτητο ἱστορικό γεγονός. Ὁ J. Maspero γράφει ὅτι ἂν βασισθοῦμε στούς ἀριθμούς αὐτούς τότε οἱ μοναχοί στήν Αἴγυπτο ξεπερνοῦσαν τό μισό ἑκατομμύριο (*J. Maspero, Histoire des patriarches d' Alexandrie, Paris 1923, σ. 55*). Καί οἱ ὑπερβολές ὅμως αὐτές ἀποδεικνύουν ἔμμεσα τήν πληθώρα τῶν ἀνθρώπων πού ἀσπασθήκαν τό μοναχισμό ἢ γενικότερα τό θρησκευτικό βίο καί οἱ ὁποῖοι ἀντιπροσώπευαν ἕνα σημαντικό ποσοστό τοῦ πληθυσμοῦ (*A. F. Shore, «Christian and Coptic Egypt», The Legacy of Egypt, 2nd ed. by J. R. Harris, Oxford, 1971, σ. 411*). Ἀπόσπασμα ἀπό τή διδακτορική διατριβή τοῦ Ἄντελ Μ. Σελίμ *Οἱ ἀντικυβερνητικές θέσεις στήν Αἴγυπτο ἀπό τό 284 ὡς τό 451 μ.Χ.*, Ἀθήνα 1984, σ. 43.

⁴²² *Μθ.*, 28:19.

⁴²³ [Ἐνα πράγμα πρέπει νά δηλωθεῖ ἐξαρχῆς: ὁ μοναχισμός ἦταν ἕνα κίνημα λαϊκῶν (δηλαδή ὄχι κληρικῶν). Εἶχε συγγένεια, καί ἴσως ἐξελίχθηκε ἀπό ὀρισμένες χριστιανικές ομάδες πού ζοῦσαν μιά ιδιαίτερη αὐστηρή καί ἀφοσιωμένη ζωή, χωρίς ὡστόσο νά ἀποσύρονται ἀπό τόν κόσμο. Τέτοιοι ἀνθρώποι ἦταν γνωστοί ὡς σπονδαῖοι ἢ φιλόπονοι, ἐνώ στίς συριακές ἐπαρχίες ὀνομάζονταν «οἱ γιοί τῆς Ἐπαγγελίας» καί εἶχαν κάποια μορφή ὀργάνωσης γιά τήν ὁποία δυστυχῶς πολύ λίγα πράγματα εἶναι γνωστά]. Βλ. Cyril Mango, *Βυζάντιο. Ἡ Αὐτοκρατορία τῆς Νέας Ρώμης*, μτφρ. Δημήτρη Τσουγκαράκη, ἐκδόσεις ΜΙΕΤ, Ἀθήνα, 2002, σ. 128.

γίνεται ιδιαίτερα αντιληπτό στον πρώτο κοινοβιακό οργανισμό του Παχωμίου, όπου μέσα σε μία υπεράριθμη ομάδα (περίπου 3.000 μοναχών) δέν υπάρχει κανείς ιερέυς⁴²⁴, αλλά προκειμένου να τελεσθεί η Θεία Λειτουργία έρχοταν λειτουργός απ' έξω.

Οι πρώτες μαρτυρίες για εμφάνιση χριστιανών άσκητών καταγράφονται στα μέσα του 3^{ου} και άρχες του 4^{ου} αί. Οι περισσότερες έξ αυτών υπάρχουν μέσα σε άνθολογίες πατερικών κειμένων και άποφθεγμάτων. Οι συλλογές αυτές είναι γνωστές ως: «Άποφθέγματα τών άγιών Γερόντων», «Γεροντικόν», «Βίβλος γερόντων», «Λόγοι άγιών πατέρων», «Παράδεισος πατέρων», «Πατερικόν», «Λειμών», «Διηγήσεις», «Ίστορίες» κ.ά.⁴²⁵, ενώ ως πιο άξιόπιστες παρουσιάζονται ή «Ίστορία τών κατ' Αίγυπτον μοναχών» και ή «Λαυσαϊκή Ίστορία» του Παλλαδίου Έλενουπόλεως⁴²⁶.

Γ.1.2 Ό σιναϊτικός μοναχισμός μέχρι και τον 5^ο αί.

Η προσπάθεια έρευνητικής προσέγγισης για έπισήμανση άρχέγονων και άξιόπιστων πηγών -άπό τίς όποιες θά άντλήσουμε μαρτυρίες για τίς άπαρχές τής πορείας τών άσκητικών κοινοτήτων στό Σινά- κατευθύνει τήν

⁴²⁴ Σχετικά μέ τόν Παχώμιο βλ. ΒΕΠΕΣ, τ. 40, 41 κείμενο τεσσάρων έλληνικών βίων του Άγίου Παχωμίου (έκτεταμένη εισαγωγή και βιβλιογραφία): Père Armand Veilleux, *La Liturgie dans le cénotisme pachômien au Ives*, Ρώμη, 1968· p. Adalbert de Vogue, *Les pièces latines du dossier pachômien*, *Revue d' Histoire Ecclésiastique*, LXVII(1972), σσ. 26 - 67.

⁴²⁵ BHG 1433 - 1450z (3, σ. 191 - 214), BHG 1318 - 1322z (3, σ. 175 - 182).

⁴²⁶ Η αίτιολογία μέ βάση τήν όποία ξεχωρίζουμε τά άσκητικά κείμενα αυτά «είναι ότι για διαφορετικούς λόγους μάς διασώζουν μία άξιόπιστη εικόνα τής νοοτροπίας και τής άτμόσφαιρας του μοναχισμού κατά τό β' μισό του 4ου αί. Σε άντίθεση μέ τό Γεροντικό που είναι τό σταδιακό άπόσταγμα μακράς συνθέσεως και πήρε τήν πρώτη του μορφή πιθανόν κατά τόν 5ο αί. ίσως στην Παλαιστίνη και άποτελεί ένα βαθιά έπεξεργασμένο κείμενο μέ πολύπλοκη φιλολογική παράδοση (για τά ποικίλα προβλήματα βλ. J. -C. Guy, *Recherches sur la tradition grecque des Apophthegmata Patrum*, Bruxelles 1962) και τά παχωμιανικά κείμενα που συνδέονται μέ μία σειρά όλόκληρη δυσεπίλυτων (έως άλυτων) ιστορικών προβλημάτων... Η IM (Ίστορία τών κατ' Αίγυπτον μοναχών) είναι ένα συμπλήμα του τέλους του 4^{ου} αί. (περί τό 397) πιθανόν όλόκληρη ή κατά ένα μέρος έργο του άρχidiaκόνου τής Άλεξανδρείας Τιμοθέου, που μεταφράσθηκε πολύ γρήγορα (περ. 402) άπό τόν Ρουφίνο Άκυληίας στα λατινικά και έγινε άγαπητότατο άνάγνωσμα στη Δύση. Η ΛΙ (Λαυσαϊκή Ίστορία), άντίθετα, είναι ένα ένιαίο έργο άναμφισβήτητης πλέον γνησιότητας. Προήλθε άπό τή γραφίδα του Παλλαδίου, μετέπειτα έπισκόπου Έλενουπόλεως, περί τό 420, και παρουσιάζει άρκετά πιστά και μέ έσωτερική σωστή χρονολογική σειρά πρόσωπα και περιστατικά τής αιγυπτιακής ερήμου (πρβλ. τίς σωστές παρατηρήσεις του D. F. Buck, «The Structure of the Lausiac History», *Byzantion* 46, 1976, σσ. 292 - 307)», βλ. Δ. Μόσχου, «Η Έσχατολογία στον Αιγυπτιακό μοναχισμό επί τη βάσει τής Ίστορίας τών κατ' Αίγυπτον μοναχών και τής Λαυσαϊκής Ίστορίας», *Έργά Μητροπόλις Δημητριάδος Άκαδημία Θεολογικών Σπουδών, Έκκλησία και Έσχατολογία, Χειμερινό Πρόγραμμα 2000 - 2001*, έκδ. Καστανιώτη, Άθήνα 2001, σσ. 194 - 195.

προσοχή μας στον γεωγραφικό χώρο των ερήμων της ευρύτερης περιοχής της Αιγυπτιακής γης⁴²⁷, και ιδιαίτερα στην απέναντι ανατολική όχθη, την «Πετραία Άραβία»⁴²⁸, όπως αποκαλείται από παλαιά ή γρανιτένια και βραχώδης περιοχή της σιναϊτικής χερσονήσου.

Πιο συγκεκριμένα, οι αρχαιότερες πηγές αφορούν σε ένα πλήθος χειρόγραφων ασκητικών άνθολογιών, οι οποίες συνήθως περιέχουν:

- γενικές ή συγκεκριμένες ιστορικές πληροφορίες για την εποχή,
- έπιγραμματικά ή λεπτομερή βιογραφικά στοιχεία άναχωρητών,
- πληροφορίες για γεωγραφικούς προσανατολισμούς, ακριβείς ταυτοποιήσεις ήσυχαστικών κέντρων, ασκητικών περιοχών και άλλων τοπικών σημείων,
- σχέδια έρημιτικών, κοινοτικών και κοινοβιακών οικημάτων,
- τρόπους έγκρατευτικής συμπεριφοράς και δράσης έπόνυμων ή άνώνυμων ασκητικών προσώπων,
- περιγραφές μορφών μοναχισμού (κατά μόνας ή καθ' ομάδα), ειδικές συνθήκες ασκητικής διαβίωσης,

⁴²⁷ Σχετικά με την ιστορία του άρχέγονου μοναχισμού στην Αίγυπτο βλ. D. J. Chitty, *The Desert a City. An Introduction to the Study of Egyptian and Palestinian Monasticism under the Christian Empire*, Oxford 1966· P. Van Cauwenbergh, *Étude sur les moines d'Égypte depuis le concile de Chalcedoine (451) jusqu' à l' invasion arabe (640)*, Paris - Louvain 1914· G. M. Colombàs, *ό.π.*, σσ. 67 - 136· P. Resch, *La doctrine ascétique des premiers maîtres égyptiens du quatrième siècle*, Paris 1931.

⁴²⁸ «*Η Πετραία Άραβία, μέγα και έπίσημον μέρος προς βορράν της όλης Άραβικής χερσονήσου, έχουσης έκτασιν ίσην προς τó εν τρίτον της Ευρώπης, ώνομάσθη ούτως ούχι διά τó πετρώδες της χώρας, ώς νομίζεται κοινώς, άλλ' εκ της εν αυτή κειμένης έπισήμου εν τή ιστορία πόλεως Πέτρας, ήτις εν τούτοις προσηκόντως έλαβε τó όνομα τούτο εν τή έβραϊκή τó πρώτον διά της λέξεως Σέλα ό έστι Πέτρα, διότι όντως και επί άπεράντου πέτρας είναι έκτισμένη και πανταχόθεν υπό πετρών περιβάλλεται. Η πόλις αυτή είναι άρχαιοτάτη, άναφερομένη ήδη επί τών χρόνων του Άβραάμ, 2350 έτη προ Χριστού, ει μη ήν και άρχαιοτέρα. Υπήρξεν, ώς εικάζεται, έπίσημος σταθμός επί της μεγάλης έμπορικής όδου μεταξύν Φοινίκης, Συρίας, Παλαιστίνης, της κεντρίας και ευδαίμονος Άραβίας, κατφείτο δέ κυρίως υπό Ναβαταίων, φυλής έκλιπούσης τέλεον και ούχι λίαν γνωστής ήμίν. Η Πέτρα ήγκμασεν ίδια από του Ε' αιώνος προ Χριστού μέχρι του ΣΤ' αιώνος μετά Χριστόν, ότε έξηλείφθη. Έκτοτε δέ ήγνοήθη όλοσχερώς και αυτή έτι ή θέσις αυτής μέχρι του 1812, ότε άνεκαλύφθη και περιεγράφη υπό του Έλβετου περιηγητου Burckhardt. Τώ 310 π. Χρ. κατελήφθη υπό Άθηναίου στρατηγου, του Άντιγόνου, τώ 105 π. Χρ. υπό τών Ρωμαίων, βραδύτερον δέ υπό τών Άράβων. Σώζονται εν αυτή και περι αυτήν μέγιστα λείψανα τειχών, γλυπτικών έργων και μεγαλοπρεπών οικόδομημάτων τέχνης έλληνορωμαϊκής και παρακαμαζούσης αίγυπτιακής μετ' άναμίξεως έγχωρίου τινός ρυθμού. Ίδια σώζονται άμετροι τάφοι πολλαχού πολυόρωφοι, λελαξευμένοι εν ταις πέτραις, περι ών πολλά έγράφησαν και γράφονται. Όρα και Στράβ. 779 κ. έ.». Βλ. Κωνσταντίνου Ν. Παπαμιχαλοπούλου, *Η Μονή του Όρους Σινά* (έκδίδοται προνοία του Σεβασμιωτάτου Αρχιεπισκόπου Σινά Πορφυρίου Γ', υπό την έπιστασίαν Γρηγορίου Παπαμιχαήλ καθηγητου εν τώ Έθνικώ Πανεπιστημίω), Ε. Δ. Παπά, Δικηγόρου, Άθήναι όδός Χρυσοσπηλαιωτίσσης 9α & Σιναϊτικόν Μετόχιον, Κάϊρον Rue Midan Daher, α.α.β', ύποσ. σ. 2.*

- ολοκληρωμένα εργασιακά προγράμματα (για κοινόβια) και μαρτυρίες για διάφορες μοναχικές υπηρεσίες, προσωπικά ή ομαδικά διακονήματα, «παγκοινίες» (κοινή συμμετοχή), έξειδικευμένα έργόχειρα,
- διδαχές τρόπων προσωπικής προσευχής,
- τυπικά μοναχικών ακολουθιών και λατρευτικής ζωής,
- πνευματικές όμιλίες ή διηγήσεις για άσκητικές υποθέσεις,
- τρόπους σύστασης και λειτουργίας διοικητικών οργάνων (Συνάξεις, Συνελεύσεις),
- ποιμαντικές οδηγίες, άσκητικές θεματολογίες και έμπειρικές διδαχές σέ έπιγραμματικά ή έκτενή κεφάλαια,
- έξειδικευμένες οδηγίες για άσκητικές τέχνες, πού άφορούν σέ ξεχωριστούς τρόπους πνευματικών άθλημάτων,
- ποικίλες παραινέσεις άπό τή θύραθεν γνώση για τήν όρθή και παράλληλη έπίτευξη τής πνευματικής ζωής,
- ψυχοφελείς κατευθύνσεις και προτροπές για έφαρμογές τρόπων άσκησης στά λαϊκά μέλη τής Έκκλησίας, και
- άλλα θέματα, ποικίλου ένδιαφέροντος μέσα άπό άσκητικά περιστατικά, έποχιακά ή μοναστικά γεγονότα, τά όποια προσφέρονται ως σημαντική πηγή άρδευσης πληροφοριών σέ άρκετούς κλάδους τής έπιστημονικής έρευνας.

Άπό τίς άνθολογίες αυτές -μέσα άπό διάσπαρτες πληροφορίες- άντλούμε μεγάλη ποικιλία γνώσεων σχετικά μέ τούς τρόπους σχηματοποίησης και όργάνωσης τών κοινοτήτων στή ζωή και τή δράση τών πρώτων μοναχών τής σιναιτικής χερσονήσου. Τά άσκητικά κείμενα πού θά χρησιμοποιήσουμε ως πηγές για τήν έργασία μας είναι τά έξής:

- «Άποφθέγματα πατέρων» ή «Γεροντικόν» ή «Πατερικόν»⁴²⁹.
- «Φιλόθεος ιστορία» ή «Άσκητική πολιτεία»⁴³⁰.

⁴²⁹ Τά «Άποφθέγματα» εκδόθηκαν άπό τόν I. B. Cotelerius, *Ecclesiae Graecae monumenta*, τ. 1, Paris 1677, σσ. 338 - 712, κώδικας Regius 2466, και έγινε ανατύπωσή τους στήν PG 65, 71A - 440D. Υπάρχουν μεταφράσεις στά λατινικά, κοπτικά, συριακά, άρμενικά, σλαβικά και σέ άλλες γλώσσες. Σχετικά βλ. Quasten, *Patrology*, τ. 3., σσ. 188 - 189 και BHG 1433 - 1450z, τ. 3, σσ. 191 - 214· W. Bousset, *Apophthegmata: Studien zur Geschichte der ältesten Mönchtums*, Tübingen 1923.

- «Λειμών» ἢ «Λειμωνάριον»⁴³⁰.
- «Διήγησις περὶ τῶν ἀναιρεθέντων ὑπὸ τῶν βαρβάρων ἁγίων πατέρων ἐν τῷ Σινᾷ ὄρει καὶ ἐν τῇ Ραϊθού»⁴³².
- «Διηγῆσεις διάφοροι περὶ τῶν ἐν Σινᾷ ἁγίων πατέρων»⁴³³.

⁴³⁰ Συγγραφέας τοῦ ἔργου «Φιλόθεος ἱστορία» ἢ «Ἀσκητικὴ πολιτεία» εἶναι ὁ Θεοδώρητος Κύρου (γύρω στὸ 444), ὁ ὁποῖος περιγράφει τὴ βιοτὴ εἴκοσι ὀκτῶ ἀσκητῶν καὶ τριῶν ἀσκητριῶν ἀπὸ τὴν περιοχὴ τῆς Ἀντιόχειας. Τούς περισσότερους τοὺς γνώριζε ὁ ἴδιος προσωπικά. Στὰ πρῶτα εἴκοσι κεφάλαια ἀναφέρεται σὲ βίους ἁγίων ἀσκητῶν πού ἤδη εἶχαν κοιμηθεῖ, στὰ ὑπόλοιπα περιγράφει αὐτούς πού ζοῦσαν ἀκόμη. Βλ. PG 82, 1284A - 1496D· I Sirmond, *B. Theodoretī ep. Cyri opera omnia*, Lutetiae 1642, σσ. 757 - 897· I. Schulze, *B. Theodoretī ep. Cyri opera omnia*, τ. 3, Halae 1773, σσ. 1099 - 1295· BHG 1439 - 1440 τ. 3, σ. 192· καὶ Quasten, *Patrology*, τ. 3, σ. 550· Κριτικὴ ἔκδοση ἀπὸ τοὺς P. Canivet καὶ A. Leroy - Molinghen, *Théodoret de Cyr. Histoire des Moines de Syrie*, «*Histoire Philothée*», τόμοι 2 (SC 234, 257), Paris 1977, 1979.

⁴³¹ Τὸ «Λειμωνάριον» εἶναι συγγραφικὸ ἔργο τοῦ Ἰωάννη Μόσχου, ὁ ὁποῖος ἔζησε τὸν 7^ο αἰ. Ὁ ἴδιος μαζί μέ τὸν Σωφρόνιο τὸν Σοφιστὴ ἐπισκέφθηκαν τὴν Παλαιστίνη, τὴν Αἴγυπτο, τὸ Σινᾶ, τὴν Κύπρο, τὴ Συρία καὶ ἄλλους τόπους συγκεντρώνοντας ἀξιόλογες πληροφορίες σχετικά μέ τὴ ζωὴ τῶν ἀναχωρητῶν στίς ἐρήμους. Τὸ ἔργο περιγράφει μέ διηγηματικὸ τρόπο, παραθέτοντας λεπτομερῆ ἀναφορά βιογραφικῶν στοιχείων, τὸν τρόπο σκέψης καὶ ζωῆς μεγάλου ἀριθμοῦ γνωστῶν καὶ ἄγνωστων μοναχῶν στὴν πρῶιμη ἐποχὴ τοῦ μοναχισμοῦ. Τὸ ἔργο ἐκδόθηκε μέ ἑλλιπὴ μορφή στὴν PG 87, 2852A - 3112B. Βλ. σχετικά Fronto Ducaeus, *Bibliothecae veterum patrum seu scriptorum ecclesiasticorum*, τ. 2, Paris 1624, σσ. 1057 - 1159· I. Cotelerius, *Ecclesiae Graecae monumenta*, τ. 2., Paris 1686, σσ. 341 - 456· BHG 1440z - 1442y, τ. 3, σσ. 192-196· Beck, *Literatur*, σ. 412.

⁴³² Ἡ «Διήγησις περὶ τῶν ἀναιρεθέντων ὑπὸ τῶν βαρβάρων ἁγίων πατέρων ἐν τῷ Σινᾷ ὄρει καὶ ἐν τῇ Ραϊθού» ἀναφέρεται στὴν περίοδο πατριαρχείας τοῦ Πέτρου Β' Ἀλεξανδρείας (373 - 380). Συγγραφέας τοῦ ἔργου εἶναι ὁ Αἰγύπτιος μοναχὸς Ἀμμώνιος καὶ μτφρ. στὰ ἑλληνικὰ πραγματοποίησε ὁ πρεσβύτερος Ἰωάννης: «ταῦτα εὗρον ἐγὼ ὁ Ἰωάννης σὺν Θεῷ πρεσβύτερος... γράμμασιν αἰγυπτιακοῖς γεγραμμένα, ἅτινα καὶ μετέβαλον δι' ἑλληνικῶν, εἰδὼς τὴν τῶν Αἰγυπτίων γλῶσσαν ἀκριβῶς...». Σχετικὰ βλ. Ἀμμωνίου, *Διήγησις, Ἑλληνικὸς Συναϊτικὸς κώδικας* 519 (f. σιβ'ν - σιθ'), v αἰῶνας· F. Combefis, *Illustrium Christi martyrum lecti triumphī*, Paris 1660, σσ. 88 - 132· BHG 1300 τ. 2, σ. 126· Agnes Smith Lewis, *The Forty Martyrs of the Sinai Desert and the Story of Eulogios from a Palestinian Syriac and Arabic palimpsest*, (*Horae Semiticae* 9), Cambridge 1912· Νεκταρίου τοῦ Κρητός, ὁ.π., σσ. 79 - 97· Δ. Γ. Τσάμη, Κ. Α. Κατσάνη, *Τὸ Μαρτυρολόγιον τοῦ Σινᾶ*, Διήγησις Ἀμμωνίου μοναχοῦ περὶ τῶν ἀναιρεθέντων ὑπὸ τῶν βαρβάρων ἁγίων πατέρων ἐν τῷ Σινᾷ ὄρει καὶ ἐν τῇ Ραϊθού, κείμε. καὶ μτφρ., ἔκδ. Ἰ. Μονῆς τοῦ Θεοβαδίστου Ὁρους Σινᾶ, Θεσσαλονίκη 1989, σσ. 194 - 235· Γ. Δημητροκάλλη, «Θρησκευτολογικαὶ εἰδήσεις ἐκ τοῦ βίου καὶ τῆς πολιτείας τῶν ἐν Σινᾷ καὶ Ραϊθῷ ἀναιρεθέντων ἁγίων πατέρων», *Πρακτικὰ Συνεδρίου, Τὸ Σινᾶ διὰ μέσου τῶν αἰῶνων*, Συναϊτικὰ Ἀνάλεκτα, τ. Α', ἔκδ. Ἰδρύματος Ὁρους Σινᾶ, Ἀθῆναι 2002, σσ. 165 - 170.

⁴³³ Τίς «Διηγῆσεις» ἔγραψε ὁ Ἀναστάσιος Συναϊτῆς, περὶ τῆς συγχευμένης ταυτότητας τοῦ ὁποῖου διατυπώθηκαν διάφορες ὑποθέσεις: Βλ. Σ. Σάκκου, *Περὶ Ἀναστασιῶν Συναϊτῶν*, Θεσσαλονίκη 1964· Εὐαγγέλου Χρυσοῦ, «Νεώτεραι ἔρευναι περὶ Ἀναστασιῶν Συναϊτῶν», *Κληρονομία* 1 (1969) 121 - 143· G. Weiss, *Studia Anastasiana I., Studien zum Leben, zu den Schriften und zur Theologie des Patriarchen Anastasius I. von Antiochien (559 - 598)*, München 1965· Beck, *Literatur*, σ. 43 καὶ 464· Ὁ F. Nau ἐξέδωσε τίς Διηγῆσεις μέ ἀρκετὰ λάθη ἀπὸ τοὺς κώδικες Parisinus Gr. 914, 917, 1093, 1596, 1598, 1692, Coislinianus 257 καὶ 283 καὶ Suppl. Gr. 147. Βλ. σχετικά OC 2(1902) 60 ἔ. καὶ OC 3(1903) 75 - 77· BHG 1448p, 1448pb, 1448q (3, σ. 205)· P. Uspenskij, *Pervoe putešestvie v Sinajskij monastyr' v 1845 godu*, St. Petersburg 1856· P. Canart, «Nouveaux récits du moine Anastase», *Actes du XIIe Congrès International d' Études Byzantines*, Beograd 1964, σσ. 263 - 271· μτφρ. τῶν Διηγῆσεων ἐτοίμασε τὸ 1898 ὁ Κ. Δουκάκης, ἐμπεριέχεται στὴν ἔκδοση *Λειμωνάριον τὸ παλαιόν*, Βόλος 1959³, σσ. 55 - 65· *Σύναξις πάντων τῶν Συναϊτῶν Ἁγίων*, Σημειώσεις Ἱερομονάχου Δημητρίου Συναϊτοῦ, ἔκδ. Ἰδρύματος Ὁρους Σινᾶ, Ἀθῆναι 1998, σσ. 125 - 128· K. H. Uthemann, *Viae Dux*, Turnhout - Louvain 1981· J. Pitra, *Juris ecclesiastici Graecorum Historia et monumenta*, τ. 2, Roma 1868, σσ. 238 - 294· F. De Sa, «St. Anastasius Sinaita», *NCE* 1, σ. 481.

- «Διήγημα εἰς τὴν ἀναίρεσιν τῶν ἐν τῷ ὄρει Σινᾶ μοναχῶν καὶ εἰς τὴν αἰχμαλωσίαν Θεοδούλου τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ»⁴³⁴.

Διευκρινιστικά ἀναφέρουμε ὅτι ἀπὸ τὸ περιεχόμενο τῶν συγκεκριμένων ἀνθολογιῶν, σύμφωνα μὲ τὸν παραπάνω τρόπο κατάταξης, οἱ τρεῖς πρῶτες εἶναι εὐρύτερου γεωγραφικοῦ ἐνδιαφέροντος καὶ ἀφοροῦν γενικά σὲ μοναχοὺς ποὺ ἀσκούνταν στὴν περιοχὴ τῆς νοτιοανατολικῆς Μεσογείου, ἐνῶ μεταξὺ αὐτῶν ὑπάρχουν περιστατικά μὲ πατέρες στὸ Σινᾶ. Οἱ τρεῖς τελευταῖες περιγράφουν διηγήσεις στίς ὁποῖες πρωταγωνιστοῦν ἀποκλειστικά Σιναῖτες μοναχοὶ καὶ ὡς τόπος ἀναφορᾶς σχετικὰ μὲ τὴ δράση τους ἀναφέρεται κατὰ τὸ πλεῖστον ἡ σιναϊτικὴ χερσόνησος.

Ἐκτός ἀπὸ τίς ἀνωτέρω συλλογές, πληροφορίες σχετικὲς μὲ τὸν μοναχισμό στὸ Σινᾶ καὶ τοὺς Σιναῖτες πατέρες συναντᾶμε καὶ ἄλλου⁴³⁵. Ὅπως σὲ διάφορα σιναϊτικὰ γεγονότα ποὺ συνέβησαν καὶ ἐμπεριέχονται στοὺς «Ἑλληνικοὺς Σιναϊτικοὺς Κώδικες»⁴³⁶ ἢ σὲ ἄλλες ἀσκητικὲς ἀνθολογίες. Ἐπίσης, ἀρχέγονες σημαντικὲς πληροφορίες γιὰ τὸν ἀσκητισμὸ στὸ Σινᾶ ἀναφέρονται στὰ ἔργα:

- «Ὀδοιπορικόν» τῆς Αἰθερίας⁴³⁷,

⁴³⁴ Ὡς συντάκτης τοῦ «Διηγήματος εἰς τὴν ἀναίρεσιν τῶν ἐν τῷ ὄρει Σινᾶ μοναχῶν καὶ εἰς τὴν αἰχμαλωσίαν Θεοδούλου τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ», θεωρεῖται ὁ λόγιος Σιναῖτης μοναχὸς Νεῖλος. Ὁ Νεῖλος ἦταν ἀξιωματοῦχος (ἐπαρχος) στὴν Κωνσταντινούπολη ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Μ. Θεοδοσίου (379 - 395). Ἀφοῦ συμφώνησε μὲ τὴ σύζυγό του παραιτήθηκε ἀπὸ τὸ ὑψηλὸ ἀξίωμά του καὶ ἐμόνασε μαζί μὲ τὸν υἱὸ του Θεόδουλο στὸ Σινᾶ. Σὲ κάποια ἐπιδρομὴ τῶν Βλεμμύων αἰχμαλωτίστηκαν μαζί, ἀλλὰ ὁ Νεῖλος ἀφέθηκε ἐλεύθερος καὶ παρακολουθώντας τοὺς βάρβαρους κατάφερε νὰ ἐλευθερώσει τὸν υἱὸ του. Τελικά, ἐπέστρεψαν στὴ σκῆπη τους, ὅπου καὶ συνέχισαν τὴν ἀσκητικὴ ζωὴ τους. Τὸ συγκεκριμένο ἔργο ἐκδόθηκε ἀπὸ τὸν P. Possinus, *Nilii opera quaedam nondum edita*, Paris 1639 καὶ 1658, σσ. 1 - 126 καὶ ἀνατυπώθηκε στὴν PG 79, 589A - 693B. Βλ. ἐπίσης BHG 1301 - 1307, τ. 2, σ. 126· F. Conca, *Nilus Ancyranus Narratio*, Leipzig 1983. Μεταξὺ Νεῖλου Σιναῖτου καὶ Νεῖλου Ἀγκύρας (τέλος 4^{ου} αἰ. - 444 μ.Χ.) ὑπῆρξε σύγχυση καὶ ὑποστηρίχθηκε ὅτι ὁ δεύτερος εἶναι ὁ πραγματικὸς συγγραφέας τῶν «Διηγημάτων». Ἔτσι ἀμφισβητήθηκε ἡ γνησιότητά τους. Κατὰ τῆς γνησιότητος τοῦ «Διηγήματος» εἶναι ὁ K. Heussi [«Nilus der Asket und der Überfall der Mönche am Sinai», *Neue Jahrbücher für das klassische Altertum* 37(1916) 107 - 127 καὶ *Untersuchungen zu Nilus dem Asketen*, Leipzig 1917] καὶ ὁ J. Henninger [«Ist der sogenannte Nilus - Bericht eine brauchbare religionsgeschichtliche Quelle?», *Anthropos* 50(1955) 81 - 148]. Ὑποστηρικτὲς τῆς γνησιότητος τοῦ «Διηγήματος» εἶναι: F. Degenhart, *Neue Beiträge zur Nilusforschung*, Münster 1918· S. Schiwietz, *Das morgenländische Mönchtum*, τ. 2, Mainz 1913, σσ. 37 - 72. Ἐπίσης βλ. Beck, *Literatur*, σ. 413· D. J. Chitty, *The Desert a City*, ὅ.π., σ. 171.

⁴³⁵ Βλ. Δημητρίου. Γ. Τσάμη, Κ. Α. Κατσάνη, Τὸ Μαρτυρολόγιον τοῦ Σινᾶ, ὅ.π.: Τοῦ ἰδίου, Τὸ Γεροντικόν τοῦ Σινᾶ, ἐκδ. «Λυδία», ὅ.π.: Νεκταρίου τοῦ Κρητός, ὅ.π.: Σιναϊτικὰ Ἀνάλεκτα, Πρακτικὰ Συνεδρίου, Τὸ Σινᾶ διὰ μέσον τῶν αἰώνων, τ. Α', ὅ.π.

⁴³⁶ Ἑλληνικοὶ Σιναϊτικοὶ Κώδικες 438, 447, 448, 449, 451, 454, 659, 1608.

⁴³⁷ Σχετικὰ μὲ τὴν Αἰθερία καὶ τὸ «Ὀδοιπορικόν», ἀκολουθεῖ ἐκτενὴς ἀναφορὰ βλ. καὶ ὑποσ. 453, 454, 455, 456, καὶ 457.

- «Περὶ τῶν Ἁγίων Τόπων οὓς ἐπεσκέψατο Ἄντωνίνος ὁ Μάρτυς (570 μ.Χ.)» τοῦ Ἀντωνίνου Πλακεντίας⁴³⁸,
- «Περὶ κτισμάτων» τοῦ Προκοπίου⁴³⁹,
- «Χριστιανικὴ Τοπογραφία»⁴⁴⁰ (εἰκονογραφημένο χειρόγραφο) τοῦ Κοσμᾶ Ἰνδικοπλεύστου⁴⁴¹,

⁴³⁸ «Ὁδεύοντες διὰ τῆς ἐρήμου, κατὰ τὴν ὁγδόην ἡμέραν, ἀφικόμεθα εἰς τὸν τόπον, ἔνθα ὁ Μωϋσῆς ἐξήγαγεν ὕδωρ ἐκ τῆς πέτρας καὶ ἐκείθεν ἤλθομεν εἰς τὸ ὄρος τοῦ Θεοῦ Χωρήβ, καὶ ἐντεῦθεν ἐκινήσαμεν, ἵνα ἀνέλθωμεν τὸ ὄρος Σινᾶ. Ἐδῶ ἰδοὺ πληθὺς μοναχῶν καὶ ἐρημιτῶν μετὰ Σταυρῶν ἀδόντων συνήντων ἡμῖν καὶ πίπτοντες εἰς τὴν γῆν προσηγόρευον ἡμᾶς. Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἐποιήσαμεν καὶ ἡμεῖς δάκρυα χέοντες. Τότε οὗτοι εἰσήγαγον ἡμᾶς εἰς τὴν κοιλάδα τὴν μεταξὺ Χωρήβ καὶ Σινᾶ, παρὰ τοὺς πρόποδας τοῦ ὁποῖου ὄρους ἐστὶν ἡ πηγὴ ἐκείνη, ὅπου ὁ Μωϋσῆς ἐπότιζε τὰ πρόβατα, ὅποτε εἶδε τὴν καιομένην βάτον, ἥτις πηγὴ ἐγκέκλειται ἐντὸς τοῦ μοναστηρίου, ὅπερ μοναστήριον περικυκλοῦται ὑπὸ ὄχυρῶν τειχῶν, ἐντὸς τοῦ ὁποῖου ὑπάρχουσι τρεῖς ἀββάδες γινώσκοντες γλώσσας, τὴν Λατινικὴν, Ἑλληνικὴν, Συριακὴν, Αἰγυπτιακὴν καὶ Περσικὴν, καὶ πολλοὶ διερμηνεῖς ἐκάστης γλώσσης. Ἐν αὐτῷ ὑπάρχουσι κατοικίαι μοναχῶν. Καὶ ἀνέβημεν εἰς τὸ ὄρος συνεχῶς διὰ τριῶν μιλίων καὶ ἤλθομεν εἰς τὸ σπηλαίον ἔνθα ἐκρύβη Ἡλίας ὁ προφήτης, ὅτε ἔφενγε πρὸ τῆς Ἰεζάβελ. Πρὸ τοῦ σπηλαίου τούτου ἀνυσοῦται πηγὴ, καταρδεύουσα τὸ ὄρος. Ἐκείθεν πάλιν ἀνῆλθομεν διὰ τριῶν συνεχῶς μιλίων εἰς τὴν ὑψηλοτέραν τοῦ ὄρους κορυφὴν, ἐφ' ἧς ὑπάρχει μικρὸς τόπος προσευχῆς ἔχων περὶ τοὺς ἑξὶ πόδας μῆκος ὁμοῦ καὶ πλάτος. Εἰς οὐδένα ἐπιτρέπεται νὰ διαμείνῃ ἐν αὐτῷ τὴν νύκτα, ἀλλ' ἅμα τῇ ἀρχῇ τῆς ἡμέρας οἱ μοναχοὶ τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος μοναστηρίου ἀναβαίνουν ἐκεῖ καὶ τελοῦσι τὴν θείαν ἀκολουθίαν. Ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ πολλοὶ ἐξ εὐλαβείας κείρουσι τὰς τρίχας τῆς κεφαλῆς καὶ τοῦ πώγωνος. Ἐνθα καὶ ἐγὼ ἔκειρα τὴν κόμην καὶ τὸν πώγωνα». Τὸ ἔργο τοῦ μάρτυρος Ἀντωνίνου ἐκδόθηκε ἐπὶ ἑλληνικᾶ. Βλ. Κλεόπα Μ. Κοικυλίδου (Μ. Ἀρχιδιακόνου) καὶ Ἰωάννου Φωκυλίδου (Καθηγητοῦ), *Ἀρχαῖα λατινικά, ἑλληνικά, ρωσικά καὶ γαλλικά τινα ὁδοιπορικὰ ἢ προσκνηνητάρια τῆς Ἁγίας Γῆς, συλλεγέντα καὶ μεταφρασθέντα*, Περὶ τῶν Ἁγίων Τόπων οὓς ἐπεσκέψατο Ἀντωνίνος ὁ Μάρτυς (570 μ.Χ.), 37. Χωρήβ καὶ Σινᾶ, πηγὴ Μωϋσέως, κορυφὴ τοῦ ὄρους μετὰ εὐκτηρίου, ἐν Ἱεροσολύμοις τύποις ἱεροῦ κοινοῦ τοῦ Παναγίου Τάφου 1912, σσ. 138 - 139.

⁴³⁹ Σχετικὴ ἀναφορὰ γιὰ τοὺς πρώτους μοναχοὺς στό Σινᾶ εἶναι καὶ αὐτὴ τοῦ Προκοπίου τοῦ Καισαρέως: [...] «ἐν τούτῳ τῷ Σινᾶ ὄρος μοναχοὶ ὤκνηται, οἷς ἐστὶν ὁ βίος ἠκριβωμένη τις μελέτη θανάτου, ἐρημίαις τῆς σφίσι φιλτάτης ἀδεέστερον ἀπολαύουσι...». Βλ. Προκοπίου Καισαρέως, *Ἀνέκδοτα*, [Procopius ex recensione Guilielmi Dindorfii], *Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae. Editio Emendatior et Copiosior Consilio B. G. Niebuhrii C. F. Instituta, auctoritate Academiae Regiae Birussicae. Pars II. Procopius. Volumen III. Bonne Impensis Ed. Weberi 1838*, σσ. 326 - 327· H. B. Dewing ed. and transl. *Procopius of Caesarea. Wars. Buildings and Anecdota*. (Loeb Classical Library), London 1914 - 1940. Ὁ Προκόπιος ἔζησε περίπου τὸ 500 - 565 μ.Χ. καὶ ἦταν ἐπίσημος ἱστορικός συγγραφέας τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους. Ἀκολούθησε ὡς γραμματέας τὸν στρατηγὸ Βελισσάριο στοὺς πολέμους πού ἔκανε ὁ αὐτοκράτορας Ἰουστινιανός καὶ συνέγραψε δύο κύρια ἔργα. Τὸ ἓνα ὀνομάζεται «Ἐπεὶ τῶν πολέμων λόγοι» καὶ εἶναι σχετικὸ μὲ τοὺς πολέμους τῆς περιόδου 527 - 554 μ.Χ., καὶ τὸ ἄλλο «Περὶ Κτισμάτων» καὶ ἀναφέρεται στό οἰκοδομικὸ ἔργο τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Ἐγραψε καὶ ἓνα τρίτο ἔργο, τὴν «Ἀπόκρυφὴ Ἱστορία», στό ὁποῖο ἀποδομεῖ τὴν προηγούμενη εἰκόνα τῶν δύο πρωταγωνιστῶν Βελισσαρίου καὶ Ἰουστινιανοῦ, φθάνοντας στόν λίβελο.

⁴⁴⁰ Τὸ καλαίσθητα εἰκονογραφημένο χειρόγραφο «Χριστιανικὴ Τοπογραφία» τοῦ Κοσμᾶ τοῦ Ἰνδικοπλεύστου ἀναφέρεται στή γεωγραφία τοῦ 5ου μ.Χ. αἰ., βλ. Σιναϊτικὴ βιβλιοθήκη ἢ Σκευοφυλακεῖο - Μουσεῖο Μονῆς Σινᾶ ὅπου φυλάσσεται τὸ πρωτότυπο. Ἐπίσης γιὰ τὸ ἴδιο ἔργο βλ. Christiana Topographia, *PG 88:51 - 470*· W. Wolska - Conus ed and transl. *Topographie chrétienne*, *SC 141* 1968; 159 1970; 196 1973· O. Winstedt ed. *The Christian Topography of Cosmas Indicopleustes*, Cambridge 1909· Ἰω. Χ. Κωνσταντινίδου, «Κοσμᾶς ὁ Ἰνδικοπλεύστης», *ΘΗΕ 7* (1965), σσ. 884.

⁴⁴¹ «Ὁ Κοσμᾶς οὗτος ἦν πρότερον ἔμπορος ἐν Ἀλεξανδρείᾳ καὶ ἐπεχείρησε ταξειδίον μέχρι Ἰνδιῶν ἃς ἴσως δὲν ἐπεσκέφθη. Ἐπιστρέψας δὲ οἴκαδε ἀπεφάσισε νὰ γίνῃ μοναχός καὶ ἀπῆλθεν εἰς τὸ Σινᾶ ὅπου καὶ μονάσας, κατέγινε εἰς τὴν συγγραφὴν τοῦ βιβλίου του ὅπερ

ἀλλά καί σέ διάσπαρτες «ἐπιγραφές σιναιτικῶν κτισμάτων ἢ ἀντικειμένων», καθώς καί σέ ἔγκριτες συγγραφικές συλλογές καί ἐκκλησιαστικά ἔργα, ὅπως: στό «Συναξάριον τῆς Κωνσταντινουπόλεως»⁴⁴², στήν «Ἐκκλησιαστική Ἱστορία» τοῦ Εὐάγριου⁴⁴³, καί τοῦ Σωζομενοῦ⁴⁴⁴. Ἐκτός ἀπό τά «Συναξάρια»⁴⁴⁵, τά ἀγιολογικά καί τά ὑμνολογικά ἔργα, μαρτυρίες γιά σιναιτικές ὑποθέσεις ὑπάρχουν σέ πλῆθος κειμένων, τά ὅποια ἀναφέρονται σέ γενικές ἢ εἰδικές πληροφορίες μέσα ἀπό τίς ὁποῖες μαρτυρεῖται ἡ ἀσκητική ζωή καί δράση στήν ἐρημική γῆ τοῦ Σινᾶ⁴⁴⁶.

Μελετώντας τίς ἀνωτέρω πηγές -ὅπως ἐπίσης καί στοιχεῖα ἀπό διάφορα ἄλλα συγγράμματα ἢ νεότερες ἐπιστημονικές ἐργασίες πού θά παρατεθοῦν στή συνέχεια- παρατηροῦμε ὅτι οἱ πρῶτες μαρτυρίες γιά ἐρημίτες μοναχοῦς καί ἀσκητική ζωή στήν ἀπαράκλητη⁴⁴⁷ χερσόνησο τοῦ νότιου Σινᾶ ἐμφανίζονται πρὸς τό τέλος τοῦ 3^{ου} αἰ.⁴⁴⁸ καί στίς ἀρχές τοῦ 4^{ου} αἰ. μ.Χ.⁴⁴⁹

ὠνόμασε Χριστιανικήν τοπογραφίαν». Βλ. Ἀρχιεπισκόπου Σιναίου Πορφυρίου Β', *Σιναιτικὸς Συνέκδημος*, ἐν Ἀθήναις, τύποις Π. Δ. Σακελλαρίου 1925, σσ. 173 - 174.

⁴⁴² Βλ. Delehaye Hippolyti, Propylaeum ad Acta Sanctorum. Novembris. Synaxarium Constantinopolitanae, Bruxellis 1902, σ. 229 καί σσ. 389 - 391.

⁴⁴³ Εὐάγριου, Ἱστορία Ἐκκλησιαστική, PG 86· L. Bidez and L. Parmentier eds. *Evagrius Scholasticus, Historia Ecclesiastica*, London 1898. (Repr. Amsterdam 1964).

⁴⁴⁴ Σωζομενοῦ, Ἱστορία Ἐκκλησιαστική, PG 67· J. Bidez and G. C. Hausen eds. *GCS 50 1960· A. J. Festuflère. Books I - II, SC 306 1983.*

⁴⁴⁵ Holy Apostles Convent, *The Lives of the Saints of the Holy Land and the Sinai Desert throughout the Year, according to the Church Calendar. Translated and Compiled from the Great Synaxaristes of the Orthodox Church and Other Sources.* Buena Vista, CO 1988.

⁴⁴⁶ Βλ. Δημητρίου Γ. Τσάμη, *Τό Γεροντικόν τοῦ Σινᾶ*, ἐκδ. Ἱ. Μονῆς τοῦ Θεοβαδίστου Ὁρους Σινᾶ, Θεσσαλονίκη 1988, σσ. 16 - 20.

⁴⁴⁷ Ἀπαράκλητος τόπος σημαίνει ιδιαίτερα ἀπομακρυσμένος καί χωρὶς παρηγορία ἐρημικός χώρος. Συνήθως ἀναφέρεται ἡ γεωγραφική περιοχὴ, ἡ ὁποία εἶναι μακριὰ ἀπὸ μεγάλα ἀστικά κέντρα ἢ χωριά καί ἀπομονωμένη ἀπὸ κάθε κοσμικὴ ἀπόλαυση καί σωματικὴ ἄνεση. Ὁ τόπος αὐτός ἐκτός ἀπὸ τὴ μεγάλη ἔλλειψη ἀνθρώπινης ἀναψυχῆς εἶναι συνήθως καί ἐπιφανειακά στερημένος ἀπὸ φυσικὴ ὁμορφιά, παρουσία βλάστησης, καί κυρίως ὕδατος.

⁴⁴⁸ Πληροφορίες γιά πρῶτες μαρτυρίες παρουσίας Σιναιτῶν πατέρων μᾶς παρέχουν καί τά «Συναξάρια». Βλ. «14 Ἰανουαρίου: Ἄθλησις τῶν ὁσίων πατέρων ἡμῶν τῶν ἐν Σινᾶ τελειωθέντων... Χρόνοις δὲ πολλοῖς, ἐν ταῖς ἡμέραις τοῦ Διοκλητιανοῦ, ἀνηρέθησαν παρὰ τῶν Ἀγαρηνῶν ὅσοι πατέρες ἐν τῷ Σινᾶ καί τῇ Ραιθοῦ, κατὰ τὴν εἰκοστὴν δευτέραν τοῦ δεκεμβρίου μηνός· ὧν τὴν μνήμην συνάψαντες οἱ πατέρες τῇ τεσσαρεσκαδεκάτῃ ἰανουαρίου τελεῖν παραδιδώκασιν...». «Ἰανουαρίου 14. Τῶν ὁσίων πατέρων ἡμῶν τῶν ἐν Σινᾶ τῷ ὄρει τελειωθέντων. Οὗτοι ὑπῆρχον ἐν τοῖς χρόνοις τῆς βασιλείας Διοκλητιανοῦ καί Πέτρου ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας, ἡσυχάζοντες ἐν τῷ Σινᾶ ὄρει. Ἐξεληθόντες οὖν οἱ κατοικοῦντες τὴν ἔρημον Σαρακηνοί, ἀποθανόντος τοῦ φυλάρχου αὐτῶν, ἀπέκτειναν πολλοὺς τῶν ἀσκητῶν. Τῶν δὲ φυγόντων εἰς τὸ ὄχυρῶμα, ἐφάνη τοῖς Σαρακηνοῖς φλόξ πυρός· ἐξ ἧς τὸ Σινᾶ ὄρος ἐκαπνίζετο· καὶ ἔως τοῦ οὐρανοῦ ἡ φλόξ ἀνεπέμπετο. Ἦν θεασάμενοι καὶ φοβηθέντες ἀφῆκαν τὰ ὄπλα αὐτῶν καὶ ἔφυγον. Οἱ δὲ ἤδη σφαγέντες ὑπῆρχαν πατέρες λη', ἔχοντες πληγὰς διαφόρους ἐν τοῖς σώμασιν αὐτῶν. Ἐξ ὧν Ἡσαΐας καί Σάββας εὐρέθησαν ζῶντες. Οἱ δὲ ἕτεροι, οἱ μὲν τὰς κεφαλὰς ἀπετμήθησαν, ἐξ ἐνὸς μέρους κρατοῦντος τοῦ δέσματος, ἄλλοι μέσον ἐκόπησαν, ἄλλοι χεῖρας καί πόδας ἀπετμήθησαν· ἄλλων εὐρέθησαν οἱ ὀφθαλμοὶ ἐκπεπεδηκότες ἕξω· οὓς ἐκήδευσαν Ἡσαΐας καί Σάββας, οἱ καὶ περὶ αὐτῶν

Ἀνάμεσα στίς σημαντικές πηγές γιά τήν ἀρχέγονη ὑπαρξη ἀσκητικοῦ ρεύματος καί γιά τούς τρόπους ἀναχωρητικῆς ζωῆς τῶν πρώτων Σιναϊτῶν μοναχῶν⁴⁵⁰ ξεχωρίζουν:

δηγησάμενοι». Βλ. Delehaye Hippolyti, Propylaeum ad Acta Sanctorum. Novembris. *Synaxarium Constantinopolitanae*, Bruxellis 1902, σ. 229 καί σσ. 389 - 391.

⁴⁴⁹ Ὁ Κοντογιάννης ἀναφέρει ὅτι: «*Ἡ ἱερὰ Μονή Σινᾶ ὑπῆρξεν ἀπό τοῦ Δ΄ ἤδη αἰῶνος περίφημον εἰς τήν περιοχὴν τῆς Ἀνατολῆς κέντρον ἀσκήσεως καὶ μοναχικοῦ βίου. Εἰς τοῦτο συνεκεντρώθησαν προοδευτικῶς πολλοὶ ἀσκηταί, οἱ ὅποιοι ἔζων ἤδη ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ Γ΄ αἰῶνος ἀναχωρητικὸν βίον, παρὰ τούς πολλαπλοὺς κινδύνους ἐκ τῆς σκληρότητος τῶν Βεδουίνων τῆς χερσονήσου τοῦ Σινᾶ. Ἀναφέρονται ἤδη κατὰ τοὺς διωγμοὺς τοῦ Διοκλητιανοῦ (286 - 306) μάρτυρες ἀναχωρηταί, ἐνῶ μεταγενέστεραι διηγήσεις προέβαλον τοὺς ἀγῶνας καὶ τὰ βασανιστήρια τῶν ὁσίων ἀσκητῶν διὰ νὰ τονίσουν τὴν ἐν τῇ ἀσκήσει ἐμμονὴν ἐκείνων, ἐνισχύοντες οὕτω καὶ τὴν ἐμμονὴν τῶν συγχρόνων ἀσκητῶν παρὰ τὰς κακουχίας καὶ τὰς διώξεις αὐτῶν ὑπὸ τῶν Βεδουίνων». Βλ. Σπυριδωνος Δημ. Κοντογιάννη, *Τὸ Σιναϊτικὸν Ζήτημα* (ΙΣΤ΄ - ΙΘ΄ αἰ.), *Νέα Σιών, Ἐκκλησιαστικὸν Περιοδικὸν Σύγγραμμα*, ἔτος ΟΘ΄ (79ον), τ. ΟΘ΄ (79ος), ἐκδ. Ἱεροῦ Κοινοῦ τοῦ Παναγίου Τάφου, ἐν Ἱεροσολύμοις 1987, σσ. 13 - 15.*

⁴⁵⁰ Περί τῆς ἐμφάνισης τῶν πρώτων μοναχῶν στήν ἀσκητικὴ ἱστορία τῆς σιναϊτικῆς χερσονήσου ἐκτός τῶν ἄλλων ἀναφέρουμε ἐπίσης καὶ τίς ἀκόλουθες πέντε μαρτυρίες:

1) Ὁ Νεκτάριος ὁ Κρήτης, Σιναϊτῆς μοναχός κατὰ τὴ χρονικὴ περίοδο ἀπὸ τὸ 1622 μέχρι τὸ 1661, πρὶν ἀκόμη ἐκλεγεῖ Πατριάρχης Ἱεροσολύμων (1661 - 1669), γράφει στὸ ἔργο του «*Ἐπιτομὴ τῆς Ἱεροκοσμικῆς Ἱστορίας*» (πρὸ τοῦ 1660): «*Νὰ λέγη τινὰς καὶ νὰ γράφῃ τοὺς θαυμαστοὺς καὶ Ἁγίους ἀνδρας, ὁποῦ ἐστάθησαν εἰς τοῦτο τὸ Ἅγιον Ὅρος, πρὸ τοῦ νὰ κτισθῇ τὸ ἱερόν τοῦτο καὶ σεβάσιμον Μοναστήριον, καὶ ὕστερον ἀφ' οὗ ἐκτίσθη, βέβαια θέλει πύση εἰς μέγα ἐγκλημα, ὅτι ἐπιχειρεῖ τοὺς ἀδυνάτους· διότι εὐκολώτερον εἶναι νὰ μετρήσῃ τινὰς τὸν ψάμμον θαλάσσης, καὶ τὰ ἄστρα Οὐρανοῦ, τολμῶ εἰπεῖν, παρὰ νὰ καταριθμῆσῃ τοὺς Ἁγίους Ἀσκητὰς καὶ Μάρτυρας, ὁποῦ εἰς τοῦτο ἐκατοίκησαν, ὅσοι τέ παλαιοὶ καὶ ὅσοι νέοι, ὅσοι κατονομασμένοι, καὶ ὅσοι ἀκατονόμαστοι· πλὴν ἐκ πολλῶν θέλομεν εἰπεῖν ὀλίγους, καὶ ὄσους ἢ μνήμη μᾶς παραστήσῃ». Βλ. Νεκταρίου τοῦ Κρητός, ὁ.π., σ. 206.*

2) Στὸ βιβλίον «*Περιγραφή Ἱερὰ τοῦ Ἁγίου καὶ Θεοβαδίστου Ὁρους Σινᾶ*», τυπωθεῖσα ἐν Βενετία, παρὰ Νικολάφ Γλυκεῖ τῷ ἐξ Ἰωαννίνων τὸ 1817⁵, ἀναφέρεται ὅτι: «*Κατ' ἀρχὰς τοῦ Χριστιανισμοῦ, ὅταν οἱ εἰδωλολάτραι Βασιλεῖς τῶν Ρωμαίων ἐνόμισαν παρὰ λόγον, ὅτι ἐδύναντο νὰ καταργήσουν τὸν νεωτερισμὸν τοῦ θρησκευματος διὰ τῆς καταδυναστείας, καὶ νὰ διαλύσουν τὰς ὑποπενομένας τῶν Χριστιανῶν συστάσεις καὶ ραδιουργίας διὰ βασάνων καὶ διωγμῶν, τότε πολλοὶ τῶν κατηχηθέντων τὴν Ὁρθόδοξον Λατρείαν τοῦ Θεοῦ, ἤλθον καὶ εἰς τὸ Σινᾶ, σεβόμενοι τὸ Ὅρος ὡς Θεοβαδίστον κατὰ τὴν Γραφήν, καὶ φεύγοντες τὰς συχνὰς ἐπηρείας τῶν τυράννων, καὶ ἀποδεικνύοντες τοιοῦτοτρόπως, ὅτι εὐκολὸν μὲν εἶναι εἰς τοὺς Βασιλεῖς νὰ θεσπίσουν ἄλλους νόμους καὶ νὰ ἀναιρέσουν, ἀδύνατον ὅμως νὰ κατορθώσουν τίποτε κατὰ τῆς ἀρετῆς, ἀνατρέποντες τὸν ὀρθὸν λόγον, ὅπερ ἐστὶ τὸν Νόμον τοῦ Θεοῦ· ἀλλὰ φυλάττοντες εἰς τὰς ἐρήμους ἐλευθέραν τὴν ψυχὴν ἀπὸ τὴν καταδυναστείαν τῶν τυράννων, καὶ τὸ δόγμα τοῦ Χριστοῦ ἀνώτερον τοῦ πειρασμοῦ τῆς πολυθείας καὶ ἀπαραβίαστον, ἐπασχον πολυτρόπως κατὰ τὸ σῶμα, ζῶντες διεσπαρμένοι καὶ ἀπεριτείχιστοι, καὶ κινδυνεύοντες καθ' ἡμέραν μεταξὺ τῶν Ἀράβων καὶ βαρβάρων ἀνθρώπων, οἱ ὅποιοι πολλάκις ἐπερχόμενοι, ἄλλους ἐφόνεον καὶ ἄλλους ἄλλως ἐκακοποιούν». Βλ. *Περιγραφή τοῦ Θεοβαδίστου Ὁρους Σινᾶ*, ἐπανέκδοσις Ἱερὰς Μονῆς Σινᾶ, ἐπιμ. Παν. Φ. Χριστοπούλου, ἐν Ἀθήναις 1978, σ. 110.*

3) Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Σιναίου Πορφύριος Β΄ στὸ σύγγραμμά του «*Σιναϊτικὸς Συνέκδημος*» γράφει: «*Ὅτε ὁ Μέγας Ἀντώνιος ἐπηξε πρῶτος περὶ τὸ σημερινὸν Σουεὺς τὴν σκήτην αὐτοῦ, πολλοὶ ἐκ τῶν ὀπαδῶν αὐτοῦ ἐλκόμενοι ἀπὸ τὴν παράδοσιν τῆς Ἁγίας Γραφῆς περὶ Σινᾶ ἐπροχώρησαν μέχρι Σινᾶ καὶ Ραιθίου καὶ ἐπηξαν τὰς καλύβας αὐτῶν, οἱ μὲν περὶ τὸ Ἅγιον Ὅρος, οἱ δὲ περὶ τὴν Ραιθίω. Ἐπομένως ἐπειδὴ ὁ Μ. Ἀντώνιος περὶ τὸ 305 ἀναφέρεται ὡς εἰς τὴν ἐρημὸν ἀναχωρήσας, δυνάμεθα νὰ θέσωμεν ὡς χρονολογίαν τοῦ ἐν Σινᾶ μοναχικοῦ βίου τὸ 320 - 330. Τοῦτο δὲ καταφαίνεται καὶ ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι κατὰ τὴν ἐπιδρομὴν τῶν Βλεμμύων καὶ τὴν σφαγὴν τῶν ἐν Σινᾶ καὶ Ραιθίω, ἥτις ἔλαβε χώραν πιθανότατα κατὰ τὸ 376 - 378, ὁ Ἀμμώνιος ἀναφέρει ὅτι πολλοὶ τῶν ἐν Ραιθίω ἀσκητῶν ἠρίθμουν ὑπὲρ τὰ πενήκοντα*

- ἡ «*Διήγησις περὶ τῶν ἀναιρεθέντων ὑπὸ τῶν βαρβάρων ἁγίων πατέρων ἐν τῷ Σινᾷ ὄρει καὶ ἐν τῇ Ραϊθῷ*», τοῦ μοναχοῦ Ἀμμωνίου⁴⁵¹,
- τό «*Διήγημα εἰς τὴν ἀναίρεσιν τῶν ἐν τῷ ὄρει Σινᾷ μοναχῶν καὶ εἰς τὴν αἰχμαλωσίαν Θεοδούλου τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ*», σύγγραμμα τοῦ ὁσίου Νείλου τοῦ Σιναΐτου⁴⁵², καί
- τό «*Ὀδοιπορικόν*» τῆς Αἰθερίας⁴⁵³. Πρόκειται γιὰ ἐνδιαφέρουσα ταξιδιωτικὴ περιγραφή μίας προσκυνήτριας Ἰσπανικῆς

ἔτη ἐν τῷ ἀσκητικῷ βίῳ: μαρτυρεῖ δὲ καὶ ἡ πληθὺς τῶν ἀσκητῶν τῶν περὶ τὸ Σινᾷ καὶ Ραϊθῷ ὅτι πρὸ πολλοῦ ἤδη εὐρίσκοντο ἐκεῖ». Βλ. Πορφυρίου Β', ὁ.π., σ. 129.

4) «Ὁ μοναχικὸς βίος φαίνεται ὅτι ἀνεπτύχθη ἐνωρὶς ἐνταῦθα, ἐφ' ὅσον εἰς τὴν περιοχὴν εἶχον καταφύγει ἐθνικοὶ προσκυνηταί, Ἄραβες, Ναβαταῖοι κ.ἄ. Ἱεραποδημητῶν μάλιστα Ναβαταίων σώζονται παρὰ τὸ Σινᾷ ἐπιγραφαὶ τῶν Β' καὶ Γ' αἰῶνων. Ἀκολούθως ἤρχισεν ἡ προσέλευσις χριστιανῶν Αἰγυπτίων, Ἑλλήνων, Ἀράβων καὶ Σύρων ἐπιθυμούντων ν' ἀποφύγουν τὴν ρωμαϊκὴν ἐπικυριαρχίαν. Ἄν καὶ δὲν δύναται νὰ λεχθῆ τοῦτο μετὰ βεβαιότητος, ἴσως, ὅμως, ἤρχισαν νὰ ἔρχονται χριστιανοὶ μοναχοὶ εἰς τὸ Σινᾷ ἀπὸ τοῦ Γ' αἰῶνος». Βλ. Νικ. Ε. Τζιράκη, Σινᾷ, Μονή, ΘΗΕ, στ. 11 (1967) στ. 168. Καί

5) Γιὰ τίς ἀπαρχές τοῦ μοναχισμοῦ στὴ σιναϊτικὴ χερσόνησο βλ. καὶ Figueras Paul, The Christian history of the Negev and Northern Sinai, «*Studia Oecumenica Hierosolymitana*», τ. I (Tantur Jerusalem 1981), σσ. 147 - 168.

⁴⁵¹ Σχετικὰ μὲ τὸν Ἀμμώνιο καὶ τὸ ἔργο «*Διήγησις περὶ τῶν ἀναιρεθέντων ὑπὸ τῶν βαρβάρων ἁγίων πατέρων ἐν τῷ Σινᾷ ὄρει καὶ ἐν τῇ Ραϊθῷ*», βλ. ὑποσ. 432. Ὁ Αἰγύπτιος μοναχὸς Ἀμμώνιος «ζῶν ὡς ἀσκητὴς παρὰ τὴν Κάνωπον τῆς Ἀλεξανδρείας ὑπὸ ζήλου θρησκευτικοῦ κινούμενος μετέβη εἰς τοὺς ἁγίους τόπους πρὸς προσκύνησιν. Μετὰ τὴν προσκύνησιν αὐτοῦ διὰ ξηρᾶς μετέβη καὶ εἰς τὸ Σινᾷ, ὅτε συνέβη ἡ σφαγὴ τῶν ἐν Σινᾷ καὶ Ραϊθῷ ἁγίων Πατέρων. Ὁ μοναχὸς Ἀμμώνιος ἐπιστρέψας εἰς τὴν παρὰ τὴν Κάνωπον κέλλαν του συνέγραψε Κοπιιστὶ τὰ ὅσα εἶδεν ἐν Σινᾷ, ὃ δὲ πρᾶξύτερος Ἰωάννης ἐκ Ναυκράτου μετέφρασεν αὐτὰ εἰς τὴν ἑλληνικὴν. Ἡ διήγησις τοῦ Ἀμμωνίου ὡς ψυχοφελὲς ἀνάγνωσμα ἀνεγινώσκετο εἰς τὴν Λαύραν τοῦ Ἁγίου Σάββα ἐπὶ τραπέζης». Βλ. Πορφυρίου Β', ὁ.π., σ. 128.

⁴⁵² Γιὰ τὸν ὁσιο Νεῖλο καὶ τὸ «*Διήγημα εἰς τὴν ἀναίρεσιν τῶν ἐν τῷ ὄρει Σινᾷ μοναχῶν καὶ εἰς τὴν αἰχμαλωσίαν Θεοδούλου τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ*», βλ. ὑποσ. 434. «Κατὰ πάσαν πιθανότητα ὁ ὁσίου Νείλος ἀπέθανε περὶ τὸ 410 - 420. Κατὰ τὸν Νικηφόρον Κάλλιστον ὁ Αὐτοκράτωρ Ἰουστίνος ὁ Β' (565 - 578) ἔφερον εἰς Κων/πολιν τὰ λείψανα τοῦ ὁσίου Νείλου καὶ κατέθηκεν αὐτὰ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τῶν ἁγίων Ἀποστόλων». Βλ. Πορφυρίου Β', ὁ.π., σ. 147.

⁴⁵³ Ἡ Αἰθερία ἦταν μία εὐσεβὴς προσκυνήτρια, ἡ ὁποία πραγματοποιοῦσε ἕνα ἡρωϊκὸ γιὰ τὴν ἐποχὴ τῆς ταξίδι στὰ μέρη τῆς «*Ανατολῆς*». Μὲ ἐποικοδομητικὴ πρόθεση καὶ συγγραφικὴ ὑπευθυνότητα κατέγραψε σημαντικὰ λεπτομέρειες καὶ ἀξιοπρόσεκτες ἱστορικὰς πληροφορίες κατὰ τὴν πορεία τῆς αὐτῆς, δημιουργώντας ἕνα «*Ὀδοιπορικόν*» γιὰ νὰ τὸ παρουσιάσει πρὸς τίς ἀδελφές τῆς μοναχῆς. Σχετικὰ μὲ τὸ πρόσωπο τῆς συγγραφέως, ἀπὸ τότε ποῦ ἀνακαλύφθηκε τὸ χειρόγραφο, ὑπῆρχε ἀδυναμία ταυτοποίησής του μὲ συγκεκριμένο ὄνομα. Ὅμως, τὸ 1903 ἡ ἐμφάνιση μίας παλαιᾶς ἐπιστολῆς, τὴν ὁποία εἶχε συγγράψει κάποιος μοναχὸς Βαλέριος, ἔδωσε τὴν ἀπροσδόκητὴ ἀπάντησιν στό θέμα. Γιὰ τὸν Βαλέριο γνωρίζουμε ὅτι «*ἦταν ἐρημίτης καὶ συγγραφεύς, ὁ ὁποῖος ἐγεννήθη περὶ τὸ 620/5 μ.Χ., καὶ ἔγινε μοναχὸς εἰς τὸ μοναστήριον τοῦ Compludum, εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Bierzo, (περίπου 50 χλμ. δυτικῶς τῆς ἰσπανικῆς πόλεως Ἀστόργκα, ὑψηλὰ μέσα εἰς τὰ ὄρη μεταξὺ τῆς σημερινῆς Γαλικίας καὶ τοῦ βασιλείου τῆς Λεωνίας, εἰς τὰ βορειοδυτικὰ τῆς Ἰβηρικῆς χερσονήσου)*». Ὁ Βαλέριος κατονομάζει τὴν Αἰθερία μίαν φορὰ στὸν τίτλο καὶ ἄλλες δύο μέτρα στὸ κείμενον τῆς ἐπιστολῆς. Ἄξιοσημείωτο εἶναι ὅτι ἐν τῇ ἴδιᾳ ἐπιστολῇ ἀναφέρονται καὶ ἄλλοι τόποι ποῦ ἐπισκέφθηκε ἡ Αἰθερία, οἱ ὁποῖοι δὲν μνημονεύονται στὸ διασωθέν χειρόγραφο. Ὅπως ἀντιλαμβανόμεστε ὁ Βαλέριος πιθανότατα πρόλαβε καὶ ἀνέγνωσε τὸ ἀργότερον ἀπωλεσθέν τμήμα του. Παραθέτουμε ἕνα μικρὸ ἀπόσπασμα [«*Analecta Bollandiana*», 29(1910), 393 - 399] τῆς ἐπιστολῆς τοῦ μοναχοῦ Βαλέριου: «*Αὐτὴ ἡ μακαρία μοναχὴ Αἰθερία, πυρπολημένη ἀπὸ τὴν φλόγα τῆς ἐπιθυμίας τῆς*

καταγωγής⁴⁵⁴, παθανόν μοναχής, ή όποία συνέγραψε μέ έπιμέλεια και ιστορική ακρίβεια ό,τι είδε και όσα βίωσε κατά την έπίσκεψή της στό Σινά και τούς Άγίους Τόπους.

Έστιάζοντας συγκεκριμένα στό νεοευρεθέν κείμενο του Όδοιπορικού της Αίθερίας⁴⁵⁵ -τό όποιο ανακαλύφθηκε άκρωτηριασμένο τό 1884 σέ ένα

θείας χάριτος, βοηθουμένη από την ισχύ της μεγαλειότητος του Κυρίου, με όλες τις δυνάμεις της και με μίαν καρδίαν άτρόμητον, έπεχείρησε ένα άτελείωτον ταξίδιον διά μέσου του κόσμου ολοκλήρον. Βαδίζοντας έτσι, σιγά - σιγά, υπό την καθοδήγησιν του Κυρίου, έφθασεν εις τούς άγιους και ιερούς τόπους της Γεννήσεως, του Πάθους και της Άναστάσεως του Κυρίου, άλλ' έπίσης πλησίον των λειψάνων των άναριθμήτων μαρτύρων των τιμωμένων εις διαφόρους έπαρχίας και πόλεις· και όλα αυτά, διά να προσευχηθή και να οικοδομηθή ψυχικώς από τις άφορμές. Όσον περισσότερον αποκτούσε την γνώσιν της θείας διδασκαλίας, τόσον μάλλον εκαιγε εις την καρδίαν της άσβεστον τó πύρ του ιερού αυτού πόθου. Άνεγίνωσκε, μετά ζήλον, από την μίαν άκρον έως την άλλην, όλα τα βιβλία της Παλαιάς και της Καινής Διαθήκης, και έπεσκέπτετο, με την βοήθεια του Θεού, όλους τούς τόπους, όπου είχαν ιδή αναφερομένους εις τα βιβλία, και όπου είχαν πραγματοποιηθή τα ιερά θαυμάσια εις τα διάφορα άμειρη του κόσμου, έπαρχίας πόλεις, όρη και άλλας έρήμους... περιγράφοντας λεπτομερώς άπαντα...». Γιά τα δύο άποσπάσματα βλ. Αίθερίας, Όδοιπορικόν εις τó Σινά και τούς Άγίους Τόπους, Εισαγωγή - μετάφρασις - σχόλια υπό του άρχιμανδριτου Νικοδήμου, ήγουμένου της Ι. Μ. Χρυσοποδαριτίσσης - Νεξερών, Άνθη Εύσεβείας 9, εκδ. «Τήνος», Άθήναι 2007, σσ. 11 - 12.

⁴⁵⁴ Όπως υποστηρίζει ό Άρχιμ. Νικόδημος: «ή καταγωγή της Αίθερίας πρέπει άσφαλώς να συνδέεται με την Ισπανία, μάλιστα με την περιοχή της Γαλικίας (Η Γαλικία είναι τμήμα της βορειοδυτικής Ισπανίας. Ορίζεται προς βορράν από την Κανδαβρική θάλασσα, προς ανατολάς από την Άστουρία και την Λεώνη, και προς νότον από την Πορτογαλία), όπου έζησε ό Βαλέριος μετά τρεις αιώνες, αλλά και με την Γαλλία, μάλιστα με την περιοχή της Άκουϊτανίας (Η Άκουϊτανία ήταν μία άρχαία χώρα εκτεινομένη, κατά την περιγραφή του Ίουλίου Καίσαρα, από τόν ποταμό Γαρούνα μέχρι τα Πυρηναία όρη και κατοικουμένη από ίβηρικες φυλές... ή σημερινή χώρα εκτείνεται περίπου εις τó δυτικό ήμισυ της ιστορικής περιοχής της Άκουϊτανίας, περιλαμβάνει τις έπαρχίες Dordogne, Gironde, Landes, Lot-et-Garonne και Pyrénées-Atlantiques, εις την νοτιοδυτική Γαλλία, και έχει ως πρωτεύουσα την πόλι του Μπορντώ), γεγονός όπου της έδιδε την δυνατότητα να συγκρίνη τόν Εύφράτη ποταμό της Συρίας, με τόν Ροδανό ποταμό της Γαλλίας (Όδοιπορικόν, § ιη'). Η πρώτη από τις περιοχές αυτές της δυτικής Ευρώπης φαίνεται να είναι ή πατρίδα της, ενώ ή δευτέρα ό τόπος του μοναστηριού της. Η επικρατούσα γνώμη είναι ότι ή Αίθερία ήταν μία άπλη μοναχή, καίτοι, για λόγους σεβασμού, αναφέρεται κάποτε και ως γερόντισσα, ή οικογενειακή της, όμως, προέλευσις ήταν άδιαμφισβητήτως έπιφανής». Βλ. Αίθερίας, Όδοιπορικόν εις τó Σινά και τούς Άγίους Τόπους, ό.π., σσ. 12 - 13.

⁴⁵⁵ Τό συγκεκριμένο χειρόγραφο άπαντάται μέ δύο τίτλους: «*Peregrinatio Aetheriae*» «*Itinerarium Egeriae*», «Προσκύνημα Αίθερίας» και «Όδοιπορικόν Έγερίας» (*Aetheria* ο *Egeria*): *S. Hilarii tractatus de mysteriis et hymni et S. Silviae Aquitanae peregrinatio ad loca sancta*, Gian Francesco Gaturrini (a cura di), Biblioteca dell'Accademia storico - giuridica 4, Roma, 1887· *S. Silviae Aquitanae peregrinatio ad loca sancta in Studi e documenti di storia e diritto*, anno IX, 1888, Roma, tipografia vaticana, 1888, σσ. 97 - 174· J. H. Bernard (a cura di), *The Pilgrimage of Silvia of Aquitania to the Holy Places circa 385 A.D.*, Londra, 1891· *S. Silviae, quae fertur, Peregrinatio ad loca sancta in Itinera Hierosolymitana saeculi IIII-VIII* in CSEL, 39, Vindobonae, 1898, σσ. 35 - 101· *Silviae vel potius Aetheriae peregrinatio ad loca sancta*, Heidelberg, W. Heraus (a cura di), Carl Winter's Universitätsbuchhandlung, 1908· *Aetheriae Peregrinatio ad loca sancta*, Ezio Franceschini (a cura di), Padova, Gregoriana, 1940· *Itinerarium Egeriae*, A. Franceschini e R. Weber (a cura di) in *Itineraria et alia geographica*, CC Series Latina 175, Turnhout, 1958, σσ. 29 - 103.

λατινικό μοναστήρι κοντά στην πόλη Αρέτζο, στην Τοσκάνη της Ιταλίας⁴⁵⁶- και αναφέρεται σέ ένα προσκύνημά της στό Σινά και τούς Άγιους Τόπους κατά τήν περίοδο τών έτών 381 - 384⁴⁵⁷, παρατηρούμε ότι περιγράφονται μέ συνοπτικό τρόπο άρκετά ένδιαφέρουσες μαρτυρίες⁴⁵⁸, όπως ύπαρξη:

⁴⁵⁶ Τό συγκεκριμένο χειρόγραφο σύν τοίς άλλοις είναι ένα πολύτιμο ιστορικό έγγραφο ένω μέχρι τήν χρονική περίοδο πού αποκαλύφθηκε ήταν ένα άγνωστο λατινικό κείμενο μιάς εύσεβους προσκυνήτριας, τής Αιθερίας. Τό χειρόγραφο ανακαλύφθηκε άκρωτηριασμένο και είναι ένας περγαμηνός κώδικας *Aretinus VI*, 3 του 11^{ου} αι., όποιος περιέχει διάφορα κείμενα του άγιου Ίλαρίου του Πουατιέ (φ. 1 - 15), και τό «Όδοιπορικόν» (φ. 16 - 37). Τό χειρόγραφο, τό όποιο έμπεριέχει αυτά τά δύο κείμενα διαφορετικών συγγραφέων πού έσταχώθησαν μαζί κατά τό πρώτο μισό του 19^{ου} αι. αναάλυψε τό 1884 ό αρχαιολόγος Gian Francesco Gamurrini (1835 - 1923) στή βιβλιοθήκη τής «Άδελφότητας τής Αγίας Μαρίας», μιάς λαϊκής αδελφότητας σέ ένα μοναστήρι τής μικρής πόλης Αρέτζο στην Τοσκάνη τής Ιταλίας.

⁴⁵⁷ Γιά τόν έντοπισμό τής άκριβους χρονολόγησης, σχετικά μέ τήν έποχή κατά τήν όποία πραγματοποιήθηκε τό προσκύνημα τής Αιθερίας, ύποστηρίζεται ή άποψη ότι άκριβέστερο προσανατολισμό παρέχει ή είδηση τής συγγραφέως, στό χειρόγραφο, για συνάντησή της μέ τρεις όμολογητές ιεράρχες, τούς επίσκοπους τών πόλεων Βατνών, Έδέσσης και Χαρράν, τούς όποιους δέν αναφέρει όνομαστικά. Όμως, επίσκοποι τήν έποχή εκείνη ήταν: ό Άβραάμιος επίσκοπος Βατνών (372 κ.έξ.), ό Εύλόγιος επίσκοπος Έδέσσης (379 - 387) και ό Πρωτογένης επίσκοπος Χαρράν (381 κ.έξ.), όπως αναφέρονται στό «Όδοιπορικόν», § ιθ'-κ'. Ό σχολιαστής του χειρογράφου Αρχιμ. Νικόδημος αναφέρει ότι: [*ή ιεραποδημία τής Αιθερίας έπραγματοποιήθη ασφαλώς μετά τό 381, (έτος ένθρονίσεως Πρωτογένους), και πρò του 387 μ.Χ., (έτος κοιμήσεως Εύλογίου), μία χρονολογία ή όποία, άν και άμφισβητήθη, τελικώς έπεκράτησε. Όμως είναι δυνατόν νά προσεγγισθ ή άκόμη περισσότερο τό έτος. Η Αιθερία αναφέρει ότι έφθασε εις τήν Χαρράν κατά «τήν 9ην τών καλενδών του Μαΐου» (Όδοιπορικόν, § κ'), δηλαδή τήν 23ην Απριλίου, μετά τριήμερον παραμονήν εις τήν Έδεσσαν, ή όποία «άπό τήν Ιερουσαλήμ άπέχει είκοσι πέντε σταθμούς» (Όδοιπορικόν, § ιζ'). Έάν θεωρηθ ή ότι κάθε σταθμός άντιστοιχεί σέ διάστημα μιάς ήμέρας πορείας, τότε, μετά ήμερησίαν στάσιν εις τήν Ίεράπολιν (Όδοιπορικόν, § ιη'), ή Αιθερία θά πρέπη νά είχε αναχωρήσει άπό τά Ιεροσόλυμα κατά τήν 25ην Μαρτίου· εκεί θά είχε ασφαλώς έωρτάσει τό Πάσχα. Τò μόνον έτος, τό όποιον άντιστοιχεί εις τέτοια περίπτωσιν είναι τό 384 μ.Χ., όταν τό Πάσχα έωρτάσθη κατά τήν 24ην του Μαρτίου μηνός. Μετά τήν άρκετά πιθανήν αυτήν χρονολόγησιν του «Όδοιπορικού» της, τό όποιον φαίνεται νά διήρκεσε «τρια όλόκληρα χρόνια» (Όδοιπορικόν, § κζ'), θά μπορούσε νά γίνη άποδεκτόν ότι ή Αιθερία έπεσκέφη τους Άγιους Τόπους κατά τό χρονικό διάστημα «άπό του Πάσχα του 381 έως τό Πάσχα του 384 μ.Χ.» (πρβλ. Devos P., «La date du voyage d' Égérie», εις τό περιοδ. «*Analecta Bollandiana*», Bruxelles 1967, τ. 85, σ. 165 - 194)]. Βλ. Αιθερίας, Όδοιπορικόν εις τό Σινά και τούς Άγιους Τόπους, ό.π., σσ. 14 - 15.*

⁴⁵⁸ «Και ούτω τό έσπέρας του σαββάτου άνέβημεν τό όρος, ότε δε έφθάσαμεν εις κελλία τινά υπεδέξαντο ήμάς λίαν φιλοφρόνως μοναχοί, οίτινες τας διατριβάς ένταύθα έποιούντο, παρασχόντες ήμιν πάσαν περιποίησην. Διότι και εκκλησία ένταύθα υπάρχει μετά προσβύτερον-διήλθομεν λοιπόν ένταύθα τήν νύκτα ταύτην. Ένωρίς δ' έντεύθεν τήν Κυριακήν μετ' αυτού του προσβύτερου και τών μοναχών, οίτινες ένταύθα διέτριβον, ηρχίσασμεν νά αναβαινωμεν τά κατ' ιδίαν όρη, ών ή άνάβασις λίαν δυσχερής... Ούτω δε τή τετάρτη ώρα έφθάσαμεν εις τήν κορυφήν εκείνην του άγιου όρους του Θεου Σινά, έφ' ου έδόθη ό νόμος, ήτοι επ' αυτού του τόπου έφ' ου κατέβη ή του Θεου μεγαλειότης τήν ήμέραν εκείνην, καθ' ήν τό όρος εκάπνιζεν. Έν αυτώ τώ τόπω είνε τά νυν εκκλησία ουχι μεγάλη... ή εκκλησία όμως αυτή προχέει άφ' έαυτής μεγάλην χάριν. Ότε λοιπόν, τή κελεύσει του Θεου, έφθάσαμεν επ' αυτής τής κορυφής και εις αυτήν τής Εκκλησίας τήν θύραν, ιδού τρέχει προσβύτερος ερχόμενος εκ του κελλίου αυτού, όστις ήν τεταγμένος επί τής εκκλησίας ταύτης, γέρον θαλερός και άκμαίος και μοναχός εκ παιδών και ως ένταύθα λέγουσιν άσκητής και έν ένι λόγω άξιος νά ήνε έν τούτω τώ τόπω. Έδραμον δε και άλλοι προσβύτεροι και πάντες οί μοναχοί, οίτινες ένταύθα διέτριβον έγγύς του όρους εκείνου, έξαιρέσει εκείνων οίτινες λόγω ηλικίας είτε άσθενείας εκωλύοντο. Άλλ' επ' αυτής τής κορυφής του μεσαιόν όρους ουδεις διαμένει, ουδέν λοιπόν υπάρχει άλλο ειμή μόνη ή εκκλησία και τό σπήλαιον, έν ώ ήν ό άγιος Μωϋσης. Άναγνωσθέντων δε πάντων τών αναφερομένων εις τον τόπον τουτον εκ του βιβλίου του Μωϋσεως και τελεσθείσης λειτουργίας κατά τήν τάξιν, εκοινωνήσαμεν τών άρχάντων

- κελλιῶν στοὺς πρόποδες τοῦ ὄρους Σινᾶ μέ φιλόξενους μοναχοὺς, οἱ ὅποιοι πρόσφεραν «πάσαν περιποίησιν»,
- ἐκκλησίας «μετὰ πρεσβυτέρου»,
- ἐκκλησίας στήν ἁγία κορυφή «οὐχὶ μεγάλης» μέ παρουσία πρεσβυτέρου, «ὅστις ἦν τεταγμένος ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας ταύτης, γέρον θαλερός καὶ ἀκμαῖος καὶ μοναχὸς ἐκ παίδων καὶ ὡς ἐνταῦθα λέγουσιν ἀσκητῆς καὶ ἐν ἐνὶ λόγῳ ἄξιος νὰ ἦνε ἐν τούτῳ τῷ τόπῳ... Ἄλλ' ἐπ' αὐτῆς τῆς κορυφῆς τοῦ μεσαίου ὄρους οὐδεὶς διαμένει, οὐδὲν λοιπὸν ὑπάρχει ἄλλο εἰμὴ μόνη ἡ ἐκκλησία καὶ»
- σπηλαίου «ἐν ᾧ ἦν ὁ ἅγιος Μωϋσῆς»,
- ἀρκετῶν κελλιῶν μέ ἄλλους πρεσβυτέρους καὶ μοναχοὺς «οἵτινες ἐνταῦθα διέτριβον ἐγγὺς τοῦ ὄρους ἐκείνου»,
- ὀπωροφόρων δένδρων καὶ κήπων τῶν κελλιῶν ἐκείνων,

μυστηρίων, ὅτε δὲ ἐμέλλομεν νὰ ἐξέλθωμεν τῆς ἐκκλησίας, ἔδωκαν ἡμῖν οἱ πρεσβύτεροι εὐλογίας τοῦ τόπου τούτου, ἦτοι ἐκ μῆλων, ἀπερ φύονται ἐπὶ τοῦ ὄρους τούτου... Καὶ οὕτω μετὰ τὴν κοινωνίαν καὶ τὴν λήψιν εὐλογίας παρὰ τῶν ἁγίων ἀνδρῶν ἐξήλθομεν τῆς θύρας τῆς ἐκκλησίας, παρεκάλεσα δὲ τότε αὐτοὺς ἵνα δεῖξωσιν ἡμῖν ἕκαστον τόπον... Ὁ δὲ τόπος οὗτος καλεῖται ἐπὶ τὸ Χωρήβ. Ἐνταῦθα δὲ εἶναι ἐκκλησία. Οὗτος δὲ εἶναι ὁ τόπος Χωρήβ, ἐν ᾧ ἦν ὁ ἅγιος προφήτης Ἡλίας ὅτε ἔφηνεν ἀπὸ προσώπου Ἀχαάβ τοῦ βασιλέως... καὶ τὸ σπήλαιον, ἐν ᾧ ἐκρύβη ὁ ἅγιος Ἡλίας καὶ νῦν ἐνταῦθα δείκνυται πρὸ τῆς θύρας τῆς ἐνταῦθα ἐκκλησίας, δείκνυται δὲ ἐνταῦθα καὶ λίθινος βωμὸς, ὃν ἔστησεν αὐτὸς ὁ ἅγιος Ἡλίας, ἵνα προσενέγκῃ θυσίαν τῷ Θεῷ, ὡς οἱ ἅγιοι ἐκεῖνοι ἕκαστον εὐηρεστοῦντο νὰ δεικνύωσιν ἡμῖν. Ἐτελέσαμεν λοιπὸν καὶ ἐνταῦθα λειτουργίαν... Γενομένης λοιπὸν κἀνταῦθα λειτουργίας προσήλθομεν εἰς ἕτερον τόπον, οὐ μακρὰν ἐντεῦθεν, τῇ ὑποδείξει τῶν πρεσβυτέρων καὶ μοναχῶν, ἦτοι πρὸς τὸν τόπον ἐκεῖνον, ἐν ᾧ ἔστη ὁ ἅγιος Ἀαρὼν μετὰ ἐβδομήκοντα γερόντων, ὅτε ὁ ἅγιος Μωϋσῆς ἐλάμβανε τοὺς νόμους ὑπὲρ τῶν Υἱῶν Ἰσραὴλ παρὰ Κυρίου... Τούτου δ' ἕνεκα ἀνάγκη ἦν, ἵνα ἔλθωμεν εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς κοιλάδος ταύτης, διότι ἐνταῦθα ἦσαν κελλία πλεῖστα ἁγίων ἀνδρῶν καὶ ἐκκλησία ἐν αὐτῷ τῷ τόπῳ, ἐν ᾧ εἶνε ἡ βάτος· ἡ δὲ βάτος αὕτη μέχρι τῆς τοῦδε εἶνε χλοερά καὶ ἐκπέμπει βλαστοὺς. Οὕτω δὲ λοιπὸν καταβάντες τὸ ὄρος τοῦ Θεοῦ ἐφθάσαμεν εἰς τὴν βάτον περὶ τὴν δεκάτην ὥραν. Ἡ δὲ βάτος αὕτη, περὶ ἧς εἶπον ἀνωτέρω, ἐξ ἧς ὠμίλησεν ὁ Κύριος μετὰ τοῦ Μωϋσέως ἐν πυρὶ, εἶνε ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ, ἐν ᾧ κελλία εἶνε πλεῖστα καὶ ἐκκλησία ἐν ἀρχῇ τῆς κοιλάδος. Πρὸ δὲ τῆς ἐκκλησίας ταύτης ὑπάρχει κήπος χαριέστατος, περιέχων ἀφθονον κάλλιστον ὕδωρ, ἐν ᾧ εἶνε ἡ βάτος. Τόπος δὲ δείκνυται ἐγγὺς ἐνταῦθα, ἐνθα ἔστη ὁ ἅγιος Μωϋσῆς, ὅταν εἶπεν αὐτῷ ὁ Θεός: Ἐλῦσαι τὸ ὑπόδημα ἐκ τῶν ποδῶν σου καὶ ἄλλα τινά. Ὅτε δὲ ἐφθάσαμεν ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ, ἦν ἤδη δεκάτη ὥρα καὶ ἐπειδὴ ἦν ἤδη ἑσπέρα δὲν ἠδυνήθημεν νὰ τελέσωμεν λειτουργίαν. Ἐγένετο ὅμως ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ προσευχὴ καὶ ἐν τῷ κήπῳ πρὸς τὴν βάτον, ἀνεγνώσθη δὲ καὶ τὸ σχετικὸν βιβλίον ἐκ τοῦ βιβλίου τοῦ Μωϋσέως κατὰ τὴν συνήθειαν· καὶ οὕτω, ἐπειδὴ ἦν ἑσπέρα, περιειργάσθημεν τὸ πρὸ τῆς βάτου τοῦ κήπου μέρος μετὰ τῶν ἁγίων ἐκείνων καὶ ἐκεῖ ἐσταθμεύσαμεν. Τὴν δὲ ἄλλην ἡμέραν ἐνωρὶς ἐξεγεροθέντες παρεκάλεσαμεν τοὺς πρεσβυτέρους, ἵνα κἀνταῦθα τελεσθῇ λειτουργία, ὡς καὶ ἐγένετο». Βλ. Κλεόπα Μ. Κοικυλίδου (Μ. Ἀρχιδιακόνου) καὶ Ἰωάννου Φωκυλίδου (Καθηγητοῦ), Ἀρχαῖα λατινικά, ἑλληνικά, ρωσικά καὶ γαλλικά τινὰ ὁδοιπορικὰ ἢ προσκυνητάρια τῆς Ἁγίας Γῆς, συλλεγόμενα καὶ μεταφρασθέντα, Sanctae Silviae Aquitanae, Peregrinatio ad Loca Sancta, ὁδοιπορικὸν τῆς ἁγίας Σιλβίας τῆς Ἀκυτανίας εἰς τοὺς Ἁγίους Τόπους (385 - 388 μ.Χ.), ἐν Ἱεροσολύμοις τύποις ἱεροῦ κοινοῦ τοῦ Παναγίου Τάφου 1912, σσ. 28 - 78 (σχετικὰ μέ Σινᾶ βλ. σσ. 28 - 35).

- ἐκκλησίας καί σπηλαιίου τοῦ προφήτη Ἴηλία,
- ἐκκλησίας «ἐν αὐτῷ τῷ τόπῳ, ἐν ᾧ εἶνε ἡ βάτος· ἡ δὲ βάτος αὕτη μέχρι τῆς τοῦδε εἶνε χλοερὰ καὶ ἐκπέμπει βλαστούς»,
- σκήτης στήν περιοχὴ τῆς ἀγίας βάτου «ἐξ ἧς ὠμίλησεν ὁ Κύριος μετὰ τοῦ Μωϋσέως ἐν πυρὶ»: «ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ, ἐν ᾧ κελλία εἶνε πλείστα καὶ ἐκκλησία ἐν ἀρχῇ τῆς κοιλάδος».
- κήπου χαριέστατου περιέχοντος «ἄφθονον κάλλιστον ὕδωρ, ἐν ᾧ εἶνε ἡ βάτος»⁴⁵⁹.

Ἄλλη περιγραφή πού ἀφορᾶ στήν ὑπαρκτική ταυτότητα καί τόν τρόπο σχηματισμοῦ τῶν πρώτων σιναϊτικῶν κοινοτήτων συναντᾶμε στό ἔργο τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἱστορικοῦ Νεκταρίου τοῦ Κρητός⁴⁶⁰.

Σχετικά, μέ τήν ἀρχική ἐποίκηση ἀσκητῶν στό Σινᾶ φαίνεται ὅτι ἀπό τήν πρόιμη ἱστορία τοῦ χριστιανικοῦ μοναχισμοῦ μερικοί ἀναχωρητές -οἱ ὁποῖοι ἐπεδίωκαν νά παραμένουν ἄγνωστοι καί ἀφανεῖς μέχρι τέλους τοῦ ἐπίγειου βίου τους- ἀποφάσιζαν νά ἐγκαταλείψουν τίς ἰδιαιτέρως πατρίδες τους καί νά οἰκήσουν στήν ἐσώτερη ἔρημο, συγκεκριμένα στό νότιο τμήμα τῆς χερσονήσου⁴⁶¹. Ἀφοῦ, λοιπόν, ἔβρισκαν κατάλληλους τόπους ἐγκαθιστοῦσαν τά ἐπίγεια αὐτοθυσιαστήρια τους καί κρύβοντας καλά τόν ἑαυτό τους ζοῦσαν

⁴⁵⁹ Ὁ.π.

⁴⁶⁰ Ὁ Νεκτᾶριος ὁ Κρής (1602 - 1676) στήν ἀρχή τοῦ βίου του ἦταν Σιναΐτης μοναχός καί μετέπειτα ἔγινε πατριάρχης Ἱεροσολύμων (1661 - 1669). Στό ἔργο του «Ἐπιτομή τῆς Ἱεροκοσμικῆς Ἱστορίας», στή σχετική διήγηση τοῦ Ἀμμωνίου γιά τούς ἀναιρεθέντες Σιναΐτες πατέρες γράφει περί τῶν ἀπαρχῶν τοῦ σιναϊτικοῦ μοναχισμοῦ τά ἑξῆς: «Εὐρίσκομεν δὲ τούτους τοὺς ὁσίους πρώτους Ἐρημίτας προτήτερα ἀπὸ τὴν πρώτην Σύνοδον, οἱ ὁποῖοι ἐκατόκουν τὴν ἔρημον, ὅπου εὐρίσκεται εἰς τὴν Αἴγυπτον, ἀναμεταξὺ τοῦ Νεῖλου τοῦ ποταμοῦ, καὶ τοῦ κόλπου τῆς ἐρυθρᾶς θαλάσσης. Εἰς δὲ τὸ ἀντίπεραν μέρος τῆς ἐρυθρᾶς θαλάσσης, εἰς τὴν ἔρημον, τὴν λεγομένην Ραϊθῶ, καὶ ἀκόμι εἰς τὴν πλέον ἐσωτέραν, τὴν κατὰ τὸ Ἅγιον τοῦτο ὄρος τὸ Σινᾶ, δὲν εὐρίσκομεν ποιοὶ Ἀσκηταὶ νὰ ἦσαν οἱ πρώτοι ὅπου ἐκατοίκησαν· ἐπειδὴ, ὡς φαίνεται, διὰ τὸ εἶναι αὕτη ἡ ἔρημος πολλὰ μακρὰν ἀπὸ τὸν Κόσμον, ἔμειναν ἀνιστόρητοι, καὶ ἀφανέρωτοι οἱ πρώτον τὴν ἔρημον ταύτην οἰκήσαντες Ἀσκηταί. Μόνον τοῦτο εὐρίσκομεν, ὅτι εἰς τὸν καιρὸν τοῦ ἐν Ἁγίοις Πέτρῳ Ἀλεξανδρείας τοῦ Ἱερομάρτυρος, ὁ ὁποῖος ἦτον, προτήτερα ἀπὸ τὴν πρώτην Σύνοδον, εἰς τὸν θρόνον τῆς Ἀλεξανδρείας Πατριάρχης, νὰ ἦσαν πολλοὶ Ἀσκηταί, καὶ εἰς τὴν Ραϊθῶ, καὶ εἰς τὸ Σίναιον Ὅρος». Βλ. Νεκταρίου τοῦ Κρητός, ὁ.π., σ. 78.

⁴⁶¹ Ἐκτιμώντας τά ὅσα γράφονται στό ἔργο τοῦ Ἀμμωνίου Διήγησις σχετικά μέ τά 73 χρόνια μοναστικῆς ζωῆς τοῦ μοναχοῦ Μωυσῆ, φαίνεται ὅτι ἡ πρώτη ἀσκητική ἐγκατάσταση στήν παραθαλάσσια περιοχή τῆς παρῶλιας πόλης Ραϊθοῦ τοποθετεῖται χρονολογικά στίς ἀρχές τοῦ 4^{ου} αἰ. μ.Χ. Ὁ Grossmann ἐκφράζει τὴν ἄποψη ὅτι εἶναι «πιθανότερο, ὁ ἀριθμὸς αὐτὸς τῶν χρόνων, νὰ ἀφορᾶ στήν ἡλικία τοῦ Μωυσῆ, ἀπὸ τὴν ὁποῖαν ἀφαιρώντας δύο δεκαετίες θά βρῖσκαμε τὴν ἡλικία κατὰ τὴν ὁποῖα αὐτὸς εἰσῆλθε στὴ μοναστικὴ ζωή». Βλ. Peter Grossmann, Ἡ ἀρχαία πόλις Φαράν, ἀρχαιολογικὸς ὁδηγός, μτφρ. Βασιλικὴ Ὁρφανοῦ, ἐκδ. Ἰδρύματος Ὁρῶν Σινᾶ καὶ Γυν. Ἰησυχαστηρίου Φαράν, Ἀθήναι 2002, ὑποσ. 18, σ. 20.

ἐκεῖ μέ ἀσκητική σκληρότητα «ἐνώπιος ἐνωπίω». Ἐγκαταβίωσαν ὡς ἄγνωστοι μεταξύ ἀγνώστων, μέ φιλότιμη ταπείνωση καί ἀξόδευτη ὑπομονή, ἀγωνιζόμενοι σταθερά καί μεθοδικά γιά τήν κάθαρσή τους ἀπό τά πάθη, προσευχόμενοι φιλάδελφα γιά τή σωτηρία τοῦ κόσμου, ἀλλά καί γιά τήν πνευματική ἀνάπτυξη καί διάδοση τῆς «κατὰ Χριστόν φιλοσοφίας»⁴⁶², ὅπως ἐπικράτησε ἀπό τότε νά ὀνομάζεται ὁ μοναχικός τρόπος ζωῆς.

Οἱ μαρτυρίες γιά τίς ἀπαρχές τῆς δραστηριότητας τοῦ σιναϊτικοῦ μοναχισμοῦ συγκλίνουν πρὸς τήν ἄποψη ὅτι οἱ πρῶτοι μοναχοὶ ἐμφανίζονται νά διαβιοῦν στήν ἐρημική περιοχή τῆς κοιλάδας τῆς «Ράχα», στίς δυτικές ὑπώρειες τῆς μεγαλοπρεποῦς γρανιτένιας ὄροσειρᾶς τοῦ ὄρους «Χωρήβ»⁴⁶³. Πρόκειται γιά ἓνα ἰδιαίτερα φορτισμένο ἀπό ἱερότητα τοπίο, ὅπου συνεχίζει νά ἐπιβιώνει, διά μέσου τῶν αἰώνων, μέ ἀκατάλυτη πνευματική παρουσία ἡ σημερινή «Μονή τῆς Ἁγίας Αἰκατερίνης»⁴⁶⁴. Ἡ συγκεκριμένη ἀσκητική περιοχή βρίσκεται στούς πρόποδες τοῦ «Χωρήβ», ἀκριβῶς στό σημεῖο ἐκεῖνο, ὅπου τελειώνει ἡ μεγάλη καί ἀμμώδης πλατεία τῆς «Ράχα», καί ἀρχίζουν νά προβάλλουν ἐπιβλητικά ἀπό τά βάθη τῆς γῆς τά πέτρινα ἐξογκώματα ὡς πελώριες γρανιτένιες ρίζες, οἱ ὁποῖες στηρίζουν συθέμελα, ἀπό τά βάθη τῆς γῆς, τή μακρὰ ὄροσειρά τοῦ Σίναιου ὄρους. Πρόκειται γιά τόν πολυφημισμένο ἱερό τόπο ὅπου, κατά ἀρχαία παράδοση, σύμφωνα μέ τήν παλαιοδιαθηκική πληροφόρηση, ὑπάρχει ἀκόμη σήμερα θάλλουσα ἡ «ἁγία Βάτος». Τό παράδοξο ἐκεῖνο φυτό, «ἡ φλεγόμενη καί μὴ κατακαιομένη

⁴⁶² Βλ. Ὁσίου Νεῖλου (Σιναΐτου), «Λόγος Ἀσκητικός», PG 79, 720A καί 721B· καί ὑποσ. 1 παρουσίας ἐργασίας.

⁴⁶³ Σύμφωνα μέ μιά συριακή ἔκδοση πού μετέφρασε στά ἀγγλικά καί παρουσίασε ἡ Lewis ἔχουμε τήν πληροφορία ὅτι ἀπό τό 373 μέχρι τό 378 μ.Χ. μαρτυρεῖται ὑπαρξη μοναχῶν κοντά στήν «ἁγία Βάτος», στούς πρόποδες τοῦ «ὄρους Χωρήβ». Βλ. A. Smith Lewis, *The Forty Martyrs of Sinai Desert and the Story of Eulogios from a Palestinian Syriac and Arabic Palimpsest*, (Horae Semiticae 9), Cambridge 1912. Cambridge 1912, σσ. 1 - 14.

⁴⁶⁴ Ἱερά Αὐτόνομη Αὐτοκρατορική Μονή καί Ἀρχιεπισκοπή τοῦ Θεοβαδίστου ὄρους Σινά, ἡ Μονή τῆς Ἁγίας Αἰκατερίνης, ὅπως εἶναι εὐρύτερα γνωστή. Γιά τήν Ἱερά Μονή Σινά καί τήν ἱστορία της βλ. Κ. Ἀμάντου, *Σύντομος ἱστορία τῆς Ἱερᾶς Μονῆς τοῦ Σινά*, [Παράρτημα τοῦ περ. Ἑλληνικά], ἔκδ. Ἑταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν, Θεσσαλονίκη 1953· Βλ. H. Palmer - Sayce, *St. Catherine's Monastery, Perhaps the Most Interesting One in the World*, Sinai 1906· Πορφυρίου Β', ὁ.π.: Κωνσταντίνου Ν. Παπαμχαλοπούλου, ὁ.π.: Νικ. Ε. Τζιζάκη, ὁ.π.: Σπυρίδωνος Δημ. Κοντογιάννη, Γενική Βιβλιογραφία περὶ Σινά, «Πανηγυρικός Τόμος ἐπὶ τῇ 1400ῇ ἀμφιετηρίδι τῆς Ἱερᾶς Μονῆς τοῦ Σινά», Ἐν Ἀθήναις 1971, σσ. 535 - 566 (Ἀνάτυπον: Ἐν Ἀθήναις 1972)· Τοῦ ἰδίου, Συμπλήρωμα εἰς τήν Γενικήν περὶ Σινά Βιβλιογραφίαν, «Θεολογία», τ. ΜΓ' (1972), σσ. 773 - 791 (Ἀνάτυπον: Ἀθήναις 1972)· Τοῦ ἰδίου, Γενική Βιβλιογραφία περὶ Σινά, Γ', «Νέα Σιών», τ. ΟΑ' (1979), σσ. 61 - 116 (Ἀνάτυπον: Τεῦχος Γ', Ἐν Ἱεροσολύμοις 1979)· Συλλογικός Τόμος, Γενική ἐποπτεία Κωνσταντίνου Α. Μανάφη, *Σινά, Οἱ Ἱεροσολύμοι τῆς Ἱ. Μονῆς Ἁγίας Αἰκατερίνης*, ἔκδ. Ἐκδοτική Ἀθηνῶν, Ἀθήνα 1990· καί στό διαδικτυακό τόπο: <http://www.sinaimonastery.com/index.php?lid=1>

βάτος»⁴⁶⁵, μέσα από τό οποίο παρουσιάστηκε και μίλησε ο Ίδιος ο Θεός- δίδοντας έντολή στον μεγάλο «προφήτη» τής Παλαιάς Διαθήκης Μωυσή, νά λυτρώσει τόν έκλεκτό λαό Του Ίσραήλ από τίς οδύνες τής μακρόχρονης δουλείας του Φαραώ, μεταφέροντάς τον από τή γή τής Αιγύπτου στή χερσόνησο του Σινά- κατέχει πρωταγωνιστική θέση στήν αρχαία ιστορία του τόπου. Ἡ περιπετειώδης άγιογραφική περιγραφή μέσα από σαράντα κεφάλαια στο βιβλίο τής «Ἐξόδου» τής Παλαιάς Διαθήκης⁴⁶⁶, αναφέρει μέ άποκαλυπτικές λεπτομέρειες όλα τά συγκεκριμένα γεωγραφικά σημεία, όπου διαδραματίστηκαν τά μεγάλα και ύπερβατικά γεγονότα τής ιστορίας του Ίσραηλιτικού λαού. Ὅπως πληροφορεῖ ἡ Ἁγία Γραφή, οἱ Ἑβραῖοι μέσα από μία παιδευτική γεωγραφική ανακύκλιση περιπλανήθηκαν στά άνυδρα σιναϊτικά τοπία επί σαράντα χρόνια, φθάνοντας τελικά ως λαός στήν άγνωστη και ύπεσχημένη «γή τής έπαγγελίας»⁴⁶⁷, όχι όμως οἱ ἴδιοι πού ξεκίνησαν από τήν Αἴγυπτο, αλλά οἱ απόγονοι τους. Οἱ Ίσραηλίτες στρατοπέδευσαν για μεγάλο διάστημα στο «άγιον ὄρος» του Σινά⁴⁶⁸, τό οποίο σφραγίστηκε από τή θεϊκή παρουσία και ονομάστηκε «θεοβάδιστο», άφού στήν «άγία Κορυφή» του «περπάτησε» ο Ίδιος ο Θεός, και εκεί έδωσε στον προφήτη Μωυσή τον «θείο νόμο», δηλαδή τίς «δέκα έντολές»⁴⁶⁹.

Ἐκτός από τίς πρώτες αναχωρητικές άφίξεις και μόνιμες άσκητικές έγκαταβιώσεις μοναχών⁴⁷⁰, γύρω από τίς πνευματικά φορτισμένες και

⁴⁶⁵ Ἑρμηνευτικά ἡ «φλεγόμενη και μὴ κατακαιομένη Βάτος» στήν Παλαιά Διαθήκη (Ἐξ., 3:1-5) προεικονίζει τήν Μητέρα του Θεου, τήν Ὑπεραγία Θεοτόκο, ἡ ὁποία άργότερα, κατά τήν έποχή τής Καινής Διαθήκης, δέχθηκε θαυματουργικά από Τό Ἅγιον Πνεύμα μέσα στή μήτρα Της προς κυοφορίαν, ως «Φῶς ἐκ Φωτός Ἀληθινόν» και «Πύρ τής Θεότητος Καταφλέγον», τήν σπορά του Ζώντος Υιου και Λόγου του Θεου, Ἰησου Χριστου, χωρίς νά καταφλέγεται. Ὁ Γρηγόριος Νύσσης αναφερόμενος στήν «άφλεκτη Βάτος» έπισημαίνει ὅτι από αὐτήν «διδασκόμεθα και τὸ κατά τήν Παρθένον μυστήριον ἀφ' ἧς τὸ τής θεότητος φῶς ἐπιλάμψαν τῷ ἀνθρώπινῳ βίῳ διὰ τής γεννήσεως ἀδιάφθορον ἐφύλαξε τήν ἐξάψασαν θάμνον, του βλαστου τής παρθενίας μὴ καταμαρανθέντος τῷ τόκῳ». Βλ. Ἁγίου Γρηγορίου Νύσσης, Περι του βίου Μωυσέως του Νομοθέτου ἡ περι τής κατ' άρετήν τελειότητος (Θεωρία εις τον του Μωυσέως βίον, 19), *S.Chr.*, τ. I, Du Cerf, Paris 1968.

⁴⁶⁶ Ἐξ., 1 - 40. *Septuaginta*, Id est Vetus Testamentum graece iuxta LXX interpretes edidit Alfred Rahlfs, Duo volumina in uno, Deutsche Bibelgesellschaft, Stuttgart 1979, σσ. 86 - 158.

⁴⁶⁷ [...] «και έξαγαγεῖν αὐτους ἐκ τής γῆς ἐκείνης και εἰσαγαγεῖν αὐτους εις γῆν άγαθήν και πολλήν, εις γῆν ῥέουσας γάλα και μέλι...». Ἐξ., 3:8.

⁴⁶⁸ [...] «έν τῷ έξαγαγεῖν σε τον λαόν μου ἐξ Αἰγύπτου και λατρεύετε τῷ θεῷ έν τῷ ὄρει τούτῳ». Ἐξ., 3:12.

⁴⁶⁹ Ἐξ., 24:9 ἔως 34:35.

⁴⁷⁰ [Ἡ άρχή του Σιναϊτικού Μοναχισμού τοποθετεῖται εις τον γ' αἰώνα, περι τό 300 μ.Χ. ...Αρχικῶς ανεπτυχθη ως ἦτο φυσικόν ὁ αὐστηρὸς αναχωρητικὸς βίος, με τήν κατά μόνας έγκαταβίωσιν σέ σπήλαια, σέ μικρά κελλία με κηπάρια και ύδατοδεξαμενάς, φυσικῶς ἢ τεχνητάς. Εἰς ὠρισμένας περιπτώσεις εμφανίσθησαν εις τὸ Σινά γυμνίτες ὄσιοι, δίκην άγίου Ὀνουφρίου, επίσης και δενδρίτες, ἢ άγιοι άπομονωμένοι λόγω των δυσκόλων συνθηκών.

θεοβάδιστες περιοχές της «άγιας Βάτου» και της «άγιας Κορυφής» του «όρους του Δεκαλόγου», δημιουργήθηκαν άμεσα και άλλες αναχωρητικές εστίες σε διάφορα σημεία του τόπου. Για τόν πρώιμο μοναχισμό στο Σινά άντλούμε πληροφορίες από παλαιότερα θύραθεν συγγράμματα⁴⁷¹, από τα «νεοευρεθέντα χειρόγραφα» του 1975⁴⁷² και από άλλες νεότερες έρευνες ή αρχαιολογικές αποκαλύψεις⁴⁷³.

Είμαι γνωστή ή περιπτώσεις τών έρημιτών της νησίδος Τιράν, οί όποιοι έπρομηθεύοντο νερό από την άπέναντι άκτην της Ραιθώ και πού τελικώς έτελειώθησαν από την στέρησι του ύδατος, μετά την καταστροφή της πρόχειρης σχεδίας των. Προϊόντος του χρόνου, συνεπήχθησαν και ήμιαναχωρητικές ή μικρές κοινοβιακές ομάδες - συνοδίες, δύο έως τεσσάρων ατόμων, όπως συνέβη και με τούς μοναστικούς οικισμούς πού αναπτύχθηκαν εις τὰ περίξ του Ιουστινιανικού κτίσματα. Η ήμκοινοβιακή αυτή ζωή προέβλεπε κοινήν προσευχήν και πρακτικόν βίον, και συνεκρότησε τόν πυρήνα του «Κυριακού» εις την Βάτον, του κοινού δηλαδή κέντρου, περίξ του όποιου οργανώθηκε ο βίος τών μοναχών... Εις δύο περιπτώσεις έντός του δ' αιώνας, έπιδρομαι Βλεμμύων και Σαρακηνών, δια τας όποιας έχομεν περιγραφάς του Άμμωνίου και του Νείλου, ανέδειξαν πληθύν όσιομαρτύρων Σιναιτών... Η έπιτεινόμενη άνασφάλεια, ήνάγκασε τούς πατέρας να άναζητήσουν λύσεις. Και αρχικώς μεν προσεπάθησαν να θεραπεύσουν τó πρόβλημα δια της οικοδομής πύργου εις την Βάτον, του ως σήμερα σωζομένου (με τροποποιήσεις βεβαίως), και λεγομένου «πύργου της Άγιας Έλένης». Τελικώς όμως, ήναγκάσθησαν να άποτανθούν εις τόν μέγαν βυζαντινόν αυτοκράτορα Ιουστινιανόν... Αυτό είχεν ως άποτέλεσμα την οίκοδόμησιν του κάστρου και του καθολικού της Μονής, τὰ όποία σώζονται μέχρι σήμερα, με ποικίλας βεβαίως έπεμβάσεις, και άπετέλεσαν τó κυρίως κοινόβιον, πού εδέσποζε όλης της ερήμου... Η άσφάλεια και ή όργάνωσις έδωσε νέαν ώθησιν εις την ανάπτυξιν του Μοναχισμού. Τó Χωρήβ, τó όρος δηλ. του Δεκαλόγου, αλλά και τὰ περίξ όρη έγέμισαν άσκητάς, ή δραστηριότης τών όποιων έφθασεν έως τας έσχατίας της Σιναιτικής χερσονήσου, ώστε να δύνатаί τις να είπη ότι και εδώ «έπολισθη ή έρημος». Έχουν έπισημανθεί περισσότερα τών πεντακοσίων πενήκοντα σημείων μοναστικών έγκαταστάσεων της ήρωικής αυτής έποχής, διεσπαρμένα εις έκτασιν 23.000 τετραγωνικών χιλιομέτρων περίπου. Κατά τας διηγήσεις τών πατέρων, ήσαν τόσον πυκνές οί μοναστικές οικήσεις, ώστε όταν κατά την νύκτα του Πάσχα έκρουόντο τὰ σημαντρα του ναού της Άναστάσεως εις την Ίερουσαλήμ, τó χαρμόσυνον μήνυμα της Άναστάσεως μετεδίδοτο από ήσυχαστηρίου εις ήσυχαστήριον δια τών σημάτων, και διεκπεραιούτο από της Παλαιστίνης - δια του Σινά - εις τας Αίγυπτιακάς έρήμους της Νιτρίας και Θηβαίδος. Σταδιακώς ο σχεδόν λαυρεωτικός Μοναχισμός του Ιουστινιανείου καθιδρύματος μετεξελίχθη εις κοινοβιακόν, με έντονη όμως την σφραγίδα του λαυρεωτικού και αναχωρητικού παρελθόντος, ιδίως εις τόν τρόπον οργανώσεως και συγκροτήσεως της αδελφότητος, έκτοτε και μέχρι σήμερα]. Βλ. Δαμανού, Αρχιεπισκόπου Σινά, Φαράν και Ραιθώ, Καθηγουμένου Ίεράς Μονής Όρους Σινά, «Η πολυμορφία του Σιναιτικού Μοναχισμού», Τόμος άναμνηστικός επί τη όκτακοσιετηρίδι της Ίεράς Βασιλικής και Σταυροπηγιακής Μονής Μαχαιρά, έκδ. Ίερά Μονή Μαχαιρά, Κύπρος 2003, σσ. 186 - 189.

⁴⁷¹ Σχετική άναφορά για τούς πρώτους μοναχούς στο Σινά είναι και αυτή του Προκοπίου του Καισαρέως: «έν τούτῳ τῷ Σινά όρος μοναχοί ώκηνται, οίς έστιν ο βίος ήκριβωμένη τις μελέτη θανάτου, έρημίαις της σφίσι φιλάτης άδεέστερον άπολαύουσι». Βλ. Προκοπίου Καισαρέως, Άνέκδοτα, [Prucopius ex recensione Guilielmi Dindorfii], Corpus Scriptorum Historiae Byzantine, ό.π., σσ. 147 - 168.

⁴⁷² «Κατά την 25η Μαΐου του 1975 ο τότε Σκενοφύλαξ της Μονής Αρχιμανδρόιτης Σωφρόνιος παρατήρησε ότι στα απομακρυνόμενα χώματα από ένα σημείο του εσωτερικού του Βορείου Τείχους της Μονής στην περιοχή της Παλαιάς Σκενοφυλακείας, υπήρχε ένα μικρό σπάραγμα μεμβράνης προερχόμενο από χειρόγραφο. Μετά από προσεκτικό έλεγχο άρχισε συστηματική έρευνα και εν τέλει μετά την παρέλευση δώδεκα ημερών συνεχούς εργασίας συγκεντρώθηκε κατ' αρχήν σε κιβώτια ένα πλήθος χειρογράφων, το οποίο όπως διαπιστώθηκε εκ των υστέρων κατά την συντήρησή του αντιπροσώπευε εν γένει 36 κομμάτια και 19 σπαράγματα παπύρων, 1148 σώματα κωδικών από τα οποία 305 πλήρεις κώδικες, 20 έντυπα βιβλία και περί τα 200 τεμάχια διαφόρων επιστολών, εγγράφων και καταστίχων. Από τους κώδικες 836 είναι

Άναφορικά με την εμφάνιση και τον σχηματισμό ασκητικών μορφών που σχετίζονται με τη μοναχική δράση στην περιοχή, συνάγεται ότι στον γρανιτώδη τόπο των ερήμων του Σινά, στην αρχή αναπτύχθηκε ο «έρημιτικός» βίος. Το «έρημιτικό μοντέλο» του ενός και κατά μόνους αγωνιζόμενου μοναχού σε ένα απομακρυσμένο κελλί ή βραχώδες σπήλαιο, διαδέχτηκε σύντομα, ο καθ' ομάδας ασκητικός τρόπος ζωής σε έναν τόπο με κελλιά γύρω από έναν κεντρικό ναό, το «Κυριακό». Πρόκειται για το «μοντέλο της Σκήτης», που ως κύριο χαρακτηριστικό είχε τον «ήμιαναχωρητικό» και «ήμικοινοβιακό» τρόπο ζωής. Τρίτη μορφή έκφρασης μοναχισμού είναι το «κοινοβιακό μοντέλο», το οποίο τελικά θα υπερισχύσει αναγκαστικά στην περιοχή⁴⁷⁴, ως ασφαλής τρόπος διαβίωσης, λόγω των επικίνδυνων συνθηκών στη χερσόνησο τον 6^ο αιώνα.

*Ελληνικοί και οι υπόλοιποι αφορούν κώδικες Αραβικούς, Συριακούς, Σλαβωνικούς, Γεωργιανούς, από δύο Λατινικούς και Αιθιοπικούς και ένας Εβραϊκός. Ως προς το περιεχόμενό τους αφορούν σε κείμενα της Βίβλου, λειτουργικά, ευχολόγια, ακολουθίες, μουσικά, και ελάχιστα πατερικά και ασκητικά. Υπάρχουν επίσης ελάχιστα κλασικών Ελλήνων συγγραφέων και Νομοκανονικά. Χρονολογικά καλύπτουν περίοδο από τον 4^ο αιώνα έως τις αρχές του 18^{ου}. Ως προς το περιεχόμενό τους ξεχωρίζουν εκείνα που περιέχουν: δώδεκα φύλλα από τον Σιναιτικό Κώδικα του οποίου το μεγαλύτερο μέρος έχει καταλήξει να ευρίσκεται σήμερα στο Βρετανικό Μουσείο, μετά την υπεξαίρεσή του από τον Κ. Tischendorf, τμήματα του Ψαλτηρίου που υπεξαίρεσε επίσης ο Ρ. Uspenskij κατά τον 19^ο αιώνα, τμήματα από το σιναιτικό σλαβωνικό Ευαγγέλιο του Βατικανού, τμήματα από το αρχαιότερο σωζόμενο κείμενο της Κλίμακος, τμήμα της Οδύσσειας του 9^{ου} αιώνα, εκ του οποίου μέρος αποτελεί την αρχαιότερη σωζόμενη γραφή του Ομηρικού έπους στις ημέρες μας. Ιδιαίτερη αξία έχουν τα Γεωργιανά χειρόγραφα τα χρονολογούμενα προ του 10^{ου} αιώνα καθώς περιέχουν σημαντικά στοιχεία για την ιστορία της Γεωργίας αλλά και διασώζουν τα μοναδικά σωζόμενα κείμενα της χαμένης έως σήμερα Αλβανικής γλώσσας του Κανκάσου. Τέλος ως προς τον τύπο της γραφής στα χειρόγραφα αυτά διασώθηκαν τα αρχαιότερα δείγματα της μικρογράμματος ελληνικής γραφής και καλύπτουν την ασάφεια που υπήρχε στην γνώση της συνέχειας της ελληνικής γραφής για την περίοδο ανάμεσα στον 7^ο και 9^ο αιώνα. Η σημασία της ανακαλύψεως των νέων χειρογράφων του Σινά έχει ακόμη πολλά να συνεισφέρει όσο αυτά μελετώνται και δημοσιεύονται παρέχοντας υλικό για αρκετές γενεές». Βλ. στο διαδικτυακό τόπο: <http://www.sinaimonastery.com/index.php?lid=106> 'Ιερός Μονής και Αρχιεπισκοπής Σινά, *Τά Νέα Εύρηματα του Σινά*, έκδ., Υπουργείου Πολιτισμού - Ίδρυματος Όρους Σινά, Αθήνα 1998.*

⁴⁷³ Ο Grossmann αναφέρει ότι [ο πρώτος γνωστός στις πηγές προσκνητής του Σινά είναι ο Julianus Saba (γύρω στο 368 μ.Χ., Θεοδώρητος, Έκκλ. Ιστορ. 2). Αυτός έχτισε στην κορυφή του όρους του Μουσέως την πρώτη μικρή εκκλησία και δεν συνάντησε κανέναν στην περιοχή του όρους αυτού... Βεβαίως και ο Postumianus αναζήτησε, σύμφωνα με μία αναφορά του Σουλπικίου Σεβήρου, διάλογ. Ι,17 μεταξύ των ετών 401 - 404, έναν έρημίτη που ζούσε ήδη πενήντα χρόνια κρυμμένος, αλλά δεν τον βρήκε. Είναι αμφίβολο αν εδώ ο αριθμός 50 χρόνια πρέπει να εκληφθεί κυριολεκτικώς. Ίσως να έννοείται απλώς μία έκφραση όπως: «περίπου μισό αιώνα»]. Βλ. Peter Grossmann, 'Η αρχαία πόλις Φαράν, αρχαιολογικός οδηγός, ό.π., (ύποσ. 19) σ. 20· Για τον βίο του όσιου Ίουλιανού Σάββα βλ. Φιλόθεος Ίστορία 2, Φιλοκαλία, ΕΠΕ 4, σσ. 75 - 105· Ίερομ. Μακαρίου Σιμωνοπετρίτου (έπιμ.), *Νέος Συναξαριστής της Ορθοδόξου Εκκλησίας*, τ. 2, Οκτώβριος, έκδ. Ίνδικτος, Αθήνα 2009, σσ. 203 - 206.

⁴⁷⁴ «Λοιπόν κατ' έμέ οι Πατέρες επέτυχον του ποθουμένου διά της κατασκευής του φρουρίου όχρωτάτου και άπροσβλήτου υπό των βαρβάρων, αυτοί όμως έμενον εν τοις κελλίοις αυτών έξω του Μοναστηρίου ως το πρότερον ζώντες βίον άσκητικόν και μάλλον ελεύθερον του κοινοβιακού, κατέφευγον δέ εις το φρούριον όσάκις ανάγκη παρουσιάζετο. Ότε όμως

Τό επόμενο βήμα στην πορεία του άσκητισμού στο Σινά άφορσά στην δύσκολη εποχή των μεγάλων κινδύνων και άπειλών της ζωής των μοναχών. Τά πράγματα άρχισαν νά εξελίσσονται με άρνητικό τρόπο στην περιοχή μέσα από τις άλλεπάλληλες βαρβαρικές επιδρομές, ένω σημειώθηκαν και επεισόδια με μαρτυρικές σφαγές Σιναϊτών πατέρων. Ή έντονη ληστρική διάθεση από διάφορες άγριες νομαδικές φυλές μαζί με τις άπρόσμενες έχθρικές επιθέσεις βαρβάρων πειρατών -πού άποβιβάζονταν στις άκτές της Ραιθού και μέσω της όασης της Φαράν κατάφεραν νά φθάνουν στά δυσπρόσιτα άσκηταριά και τά κρυμμένα σπήλαια των πατέρων- έκαναν πλέον ταραχώδη και άνασφαλή τή διαβίωση τους. Ύστερα, μάλιστα, από βίαια περιστατικά πού συνέβησαν με άποτρόπαιες συλλήψεις, μαρτυρικές σφαγές και φόνους πολλών μοναχών, αλλά και με τήν επιπλέον άνήσυχη, εμπόλεμη και άσταθή πολιτική κατάσταση του βυζαντινού κράτους, τά άσκητικά πράγματα της εποχής όδηγήθηκαν προς μία άναγκαστική μετασηματική μορφοποίησή τους από τον κατά μόνες «έρημιτικό» ή «ήμιαναχωρητικό» τρόπο ζωής της «σκήτης», στο κοινοβιακό μοντέλο της «μεγάλης λαύρας της Βάτου».

Άπό τότε, χάρη στην άγωνιστική και διαμεσολαβητική προσπάθεια των Σιναϊτών επιτυγχάνεται μία μεγάλη άυτοκρατορική χρηματοδότηση για τή φρουριακή κατασκευή του «καστρού» της Μονής, με πρότυπη όχυρωματική άσφάλιση και έξαιρετες προστατευτικές προϋποθέσεις για τήν άπρόσκοπτη συνέχιση του άσκητικού βίου στην περιοχή. Άπό τότε άρχίζει στο μοναστικό Σινά ή ένδοξη και ειρηνική περίοδος της Ίουστινιάνειας εποχής. Πρόκειται για μία ένδιαφέρουσα, ιστορικά μεταβατική και άπρόσμενα προοδευτική άσκητική περίοδος, ή όποία χαρακτηρίζεται από τήν νέα κοινοβιακή πλέον διαδρομή του σιναϊτικού μοναχισμού.

Οι διάφορες μαρτυρίες από τις πηγές, όπως θά παραθέσουμε στις οικείες θεματικές ένότητες, πιστοποιούν μία σημαντική άσκητική μορφοποίηση και πνευματική άνάπτυξη της «μεγάλης λαύρας της Βάτου», αλλά και άλλων κοινοβιακών σχημάτων, όπως συνέβη με τις περιπτώσεις: της «λαύρας της Ραιθού», των άσκητικών εγκαταστάσεων και μοναχικών οικισμών στις περιοχές της «Φαράν», του «Χωρήβ» και άλλου.

άκολουθως αί ένοχλήσεις των άγρίων έγινοντο πολν άνυπόφοροι, τότε άπεφάσισαν νά κατοικώσιν έν τφ φρουρίω ζώντες βίον κοινοβιακόν». Βλ. Πορφυρίου Β΄, ό.π., σ. 163.

Γ.1.3 Ὁ σιναϊτικός μοναχισμός ἀπό τόν 6^ο μέχρι καί τόν 7^ο αἰ.

Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Σιναίου Πορφύριος Β΄ (1904 - 1926) στό ἱστορικό σύγγραμμά του γιά τόν σιναϊτικό μοναχισμό, στό κεφάλαιο περί τῆς Ἰουστινιάνειας ἐποχῆς ἀναφέρεται στήν ἀρχή τῆς χρονικῆς περιόδου πού ἐξετάζουμε, μεταξύ τῶν ἐτῶν 420 - 541, χαρακτηρίζοντάς την ὡς «*ἀγνοση*»⁴⁷⁵. Ὅμως, ἀπό σχετικές πληροφορίες γνωρίζουμε ὅτι μεταξύ τῶν ἐτῶν 548 - ἔτος κοίμησης τῆς Θεοδώρας, συζύγου τοῦ Ἰουστινιανού-, καί 565 - ἔτος θανάτου τοῦ Ἰουστινιανού⁴⁷⁶-, ἕνα ἀπρόσμενο γεγονός γίνεται ἀφορμή νά ἀποκαλυφθεῖ ἡ μέχρι τότε «*ἀγνοση*» πορεία τοῦ σιναϊτικοῦ ἀσκητισμοῦ. Τό γεγονός αὐτό σηματοδοτεῖ τή μεταβατική πρόοδο καί μεγάλη αἴγλη στήν ἱστορική συνέχεια τοῦ μοναχισμοῦ στό Σινᾶ, ὁ ὁποῖος ἀπό τότε ἀναπτύσσεται περισσότερο ποιοτικά καί μέ ἀσφαλέστερη παρουσία στήν περιοχή.

Ἡ ἐπίσημη ἐπίσκεψη στήν Κωνσταντινούπολη τῶν Σιναϊτῶν πατέρων πρὸς τόν αὐτοκράτορα Ἰουστινιανό μέ αἶτημα τήν ἀναγκαία χορήγηση προστατευτικῆς βοήθειας -προκειμένου νά συνεχιστεῖ ὁ μοναχικός βίος στή χερσόνησο τοῦ Σινᾶ, λόγω τῶν συνεχῶν βαρβαρικῶν ἐπιδρομῶν- εἶχε ὡς

⁴⁷⁵ Ὁ Πορφύριος Β΄ μέσα ἀπό μία ρομαντική περιγραφή παραλληλίζει τά σχηματιζόμενα βραχύβια ρυάκια μέ τή χρονικά ἀθόρυβη καί ἀφανή παρουσία τῶν Σιναϊτῶν ἀσκητῶν. Περιγράφοντας ἕνα φυσικό φαινόμενο -τό ὁποῖο συμβαίνει μετά ἀπό τίς σπάνιες, ἀλλά ἔντονες βροχοπτώσεις- τό παραλληλίζει μέ τήν ἔντονη, ἀλλά ταπεινή καί ἡσυχαστική δράση τῶν μοναχῶν τοῦ 6^{ου} καί 7^{ου} αἰ. Ἀναφέρει ὅτι: «*ἡ ἱστορία τῆς Μονῆς ἢ μάλλον τῶν ἐν Σινᾶ μοναχῶν μετά τήν ἐποχὴν τοῦ Νείλου ἦτοι ἀπὸ τὸ 420 - 541 ἦτοι ἐπὶ 120 καὶ πλέον ἔτη εἶνε ἀγνωστος· πρῶτον διότι μετά τὸν θάνατον τοῦ Ὁσίου Νείλου οὐδεὶς παρουσιάζεται ἐκ τῶν ἀσκητῶν συγγραφεὺς πρὸς συγγραφὴν τῶν ἀξίων λόγου γεγονότων, δεῦτερον δὲ διότι αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν ἡ μοναχικὴ ἀσκησις ἀποφεύγει τὴν δημοσιότητα ὡς τι διαταράττον τὴν ἡσυχίαν καὶ ἐκπομπέον τὴν ἀρετὴν. Οὐδόλως ὅμως ἀπίθανον ὅτι ὁ βίος τῶν μοναχῶν καὶ ἀσκητῶν ἡσύχως καὶ ἀταράχως ἔρρει κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο ὁμοιάζων κατὰ τοῦτο πρὸς τὰ ρυάκια ἐκεῖνα τῶν κοιλάδων τοῦ Σινᾶ ἅτινα μικρὸν ἀναφανέντα ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας καὶ ρέοντα ἡσύχως πάλιν ἀφανίζονται ἐντὸς τῆς ἄμμου. Οὕτω καὶ ὁ βίος τῶν ἀσκητῶν μόλις ἐμφανισθεὶς ἡμῖν διὰ τοῦ Ὁσίου Νείλου πάλιν ἐκαλύφθη μέ τὸν πέπλον τῆς ἐρήμου ἦτοι τῆς ἀπολύτου σωπῆς». Βλ. Πορφυρίου Β΄, ὁ.π., σσ. 155 - 156.*

⁴⁷⁶ Ὁ περιμετρικὸς φρουριακὸς τοῖχος καί τό ἐντὸς αὐτοῦ «*Καθολικό*» οἰκοδομήθηκαν μεταξύ 548 καί 565, διότι δύο ἀπὸ τίς ὀριζόντιες δοκοὺς στή στέγη τοῦ Ναοῦ ἔχουν τίς ἐξῆς ἐπιγραφές: «*Υπὲρ σωτηρίας τοῦ εὐσεβεστάτου ἡμῶν βασιλέως Ἰουστινιανού*» ἢ μία, καί «*Υπὲρ μνήμης καὶ ἀναπαύσεως τῆς γενομένης ἡμῶν βασιλίδος Θεοδώρας*» ἢ ἄλλη. Ὑπάρχει καί τρίτη ἐπιγραφή σὲ ἄλλη ὀριζόντια δοκὴ τῆς στέγης, ἡ ὁποία μαρτυρεῖ τὸν ἀρχιτέκτονα τοῦ Ναοῦ καί τοῦ τείχους: «*Κύριε ὁ Θεὸς ὁ ὄφθεις ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ σώσον καὶ ἐλέησον τὸν δοῦλον σου Στέφανον μαρτυρίου οἰκοδόμον καὶ τέκτονα Ἀιλήσιον καὶ Νόνας καὶ ἀνάπανσον τὰς ψυχὰς τῶν τέκνων αὐτοῦ Γεωργίου, Σεργίου καὶ Θεοδώρας*». Ὁ ἀρχιτέκτονας πού χρησιμοποίησε ὁ Ἰουστινιανὸς ἦταν Ἕλληνας, ὀνομαζόταν Στέφανος καταγόμενος ἀπὸ τὴ γειτονικὴ πόλη τῆς Αἰλά (σημερινὴ Ἐιλάτ), τὴν Ἀκαμπα. Ὁ Στέφανος γιὰ τὴν κατασκευὴ τοῦ ὑψηλοῦ τείχους καί τοῦ ἱεροῦ ναοῦ, τοῦ «*Καθολικοῦ*», (ρυθμοῦ βασιλικῆς) χρησιμοποίησε τὴ σκληρὴ πέτρα τῆς περιοχῆς (ἐρυθρὸς γρανίτης).

αποτέλεσμα τήν άμεση βασιλική εϋνοια. Ο Ίουστινιανός πρόσφερε μία άρκετά ικανή χρηματοδότηση για:

- τήν άμεση κατασκευή ενός ύψηλου «κάστρου» μέ ισχυρό φρουριακό τείχος⁴⁷⁷, τό όποίο μέ τήν τετράπλευρη άνέγερσή του περιέβαλε όλα τά παλαιότερα κτίσματα (έκκλησία «*Παναγίας τής Βάτου*», «*φρέαρ Μωυσέως*», «*πύργο άγίας Έλένης*»⁴⁷⁸) και
- τήν άνέγερση μιås μεγαλόπρεπης τρίκλιτης βασιλικής, στό ίδιο σημείο όπου βρισκόταν τό φυτό τής «*άγίας Βάτου*» από τήν έποχή του Μωυσή. Πρόκειται για τό ίδιο, αναλλοίωτο, σημερινό «*Καθολικό*»⁴⁷⁹ τής Μονής.

Όλες αυτές οι βασιλικές χορηγίες για μνημειώδεις κατασκευές πού σώζονται άλώβητες μέχρι των ήμερών μας, μαζί μέ άλλα έξ ίσου σπουδαία αυτοκρατορικά και έκκλησιαστικά προνόμια, κατοχύρωσαν τήν ύπαρκτική όντότητα και τή λειτουργική δυνατότητα για τήν άπρόσκοπτη πορεία τής «*Έρως αυτόνομου και αυτοκρατορικής πλέον Μονής του θεοβαδίστου Όρους Σινά*». Όλη αυτή ή ευμενής εξέλιξη συνέβη σε μία ιδιαίτερα κρίσιμη και άμφίβολη για τήν ιστορική συνέχιση τής Μονής έποχή, ή όποία από τότε καθίσταται κοινό λατρευτικό και πνευματικό κέντρο -άλλά και σημείο διοικητικής αναφοράς- τόσο για τούς οικιστές μοναχούς, όσο και τούς βεδουίνους τής περιοχής. Όπως έδειξε ό χρόνος πού πέρασε, αυτές οι προνομακές αυτοκρατορικές έκχωρήσεις απέβησαν σπουδαίες άσφαλιστικές δικλίδες και ένα ισχυρό μοναχικό συμβόλαιο για τήν άδιάκοπη λειτουργική συνέχιση και έκκλησιολογική κατοχύρωση του άσκητικού ρεύματος στην περιοχή. Προς αυτήν, όμως, τή νέα και έλπιδοφόρα προοπτική συνέβαλε άκόμη μία αξιόλογη άφορμή. Σύν τοις άλλοις, ό διάσημος προσκυνηματικός τόπος ισχυροποιήθηκε άκόμη περισσότερο μέ τή μόνιμη προστατευτική παρουσία ενός ικανού τμήματος του αυτοκρατορικού στρατού⁴⁸⁰. Μέσα από

⁴⁷⁷ Για αναλυτική παρουσίαση και περιγραφή του φρουριακού τείχους τής Μονής βλ. Peter Grossmann, D. Ing., Έπιστημονικού Συμβούλου Ίστορίας τής Αρχιτεκτονικής, του Γερμανικού Αρχαιολογικού Ίνστιτούτου Καΐρου, «τό Ίουστινιάνειο Μοναστήρι, ό Περιβόλος», *Σινά, Οι Θεσσαυροί τής Μονής*, έκδ. Έκδοτική Άθηνών Αθήνα 1990, σσ. 30 - 34.

⁴⁷⁸ Βλ. Peter Grossmann, «τό Ίουστινιάνειο Μοναστήρι, ό Περιβόλος», *ό.π.*, σσ. 30 - 34.

⁴⁷⁹ Βλ. Peter Grossmann, «Ό Ναός τής Μεταμορφώσεως του Σωτήρος», *ό.π.*, σσ. 34 - 38.

⁴⁸⁰ Ό αυτοκράτορας Ίουστινιανός φρόντισε ιδιαίτερα για τήν προστασία τής Μονής. Έκτός από τή φρουριακή οικοδόμηση, τήν άσφάλισε μέ μόνιμη στρατιωτική δύναμη, εγκαθιστώντας δίπλα από τά ύψηλά τείχη της, πιθανόν προς τήν ανατολική πλευρά, στρατιωτικό οικισμό, ό όποιος άπετελείτο από 200 οικογένειες στρατιωτών. Έξ αυτών 100 οικογένειες προέρχονταν

αὐτόν τόν εὐοίωνο σχηματισμό δυναμογόνων συνθηκῶν γιά μελλοντική ἀνάπτυξη μέ ἀξιόλογη ἀσκητική δράση καί πολιτισμική προοπτική, ἡ χερσόνησος τοῦ Σινᾶ μετασχηματιζόταν σέ ὀνομαστό μοναστικό κέντρο στήν εὐρύτερη γεωγραφική περιοχή, καί ἡ Μονή κραταιωνόταν ὄλο καί περισσότερο στή γενικότερη ἐκκλησιαστική συνείδηση, ἀλλά καί στήν παγκόσμια ἱστορία, ἐφ' ὅσον πολύ σύντομα θά λειτουργοῦσε ὡς ἕνας φημισμένος πνευματικός φάρος καί οἰκουμενικός μαγνήτης γιά ἀσφαλῆ προσέγγιση μεγαλύτερου ἀριθμοῦ προσκυνητῶν, κυρίως ὅμως χαρισματικῶν μοναχῶν⁴⁸¹.

Ἔτσι λοιπόν, μέ τήν περιμετρική κατασκευή τοῦ ἀπόρθητου φρουριακοῦ τείχους καί τήν ἀνέγερση τοῦ «Καθολικοῦ», εἰσερχόμαστε στήν κυρίως ἐνδιαφέρουσα καί περιπετειώδη ἱστορία τῆς Μονῆς τοῦ Σινᾶ, ἡ ὁποία ἤδη δεσπόζει ὡς ἀξιόλογο ἀσκητικό, πολιτιστικό, πνευματικό καί ἐκκλησιαστικό κέντρο τοῦ ὀρθόδοξου μοναχισμοῦ.

Ἀπό τίς πρώτες μαρτυρίες πού ὑπάρχουν σχετικά μέ τήν κατάσταση τῆς ἐποχῆς καί τήν κτιριακή οἰκοδόμηση τῆς Μονῆς, ξεχωριστή θέση κατέχει ἐκείνη τοῦ ἐπίσημου ἱστορικοῦ συγγραφέα Προκοπίου, ἐπί τῆς αὐτοκρατορίας τοῦ Ἰουστινιανοῦ⁴⁸². Ἄλλη σχετική μαρτυρία εἶναι αὐτή τοῦ πατριάρχη Ἀλεξανδρείας Εὐτυχίου (9^{οῦ} ἢ 10^{οῦ} αἰ.)⁴⁸³.

ἀπό τόν Εὐξείνιο Πόντο τῆς Ἀσίας καί ἄλλες 100 ἀπό τήν Αἴγυπτο. Βλ. Κωνσταντίνου Ν. Παπαμιχαλοπούλου, *ὁ.π.*, σσ. 106 - 107· Νικ. Ε. Τζιζράκη, *ὁ.π.*, σσ. 106 - 109.

⁴⁸¹ [Ἡ ἀνέγερση τοῦ ναοῦ καί τοῦ τείχους τῆς Ἱερᾶς Μονῆς ἀπό τόν Ἰουστινιανό, ἀφιερωμένης κατ' ἀρχάς στήν Θεοτόκο, τῆς ὁποίας σύμβολο ἦταν ἡ φλεγόμενη καί μὴ καιομένη Βάτος, τήν κατέστησε πλέον γνωστή καί ἀρχίζουν περισσότερες μαρτυρίες γι' αὐτήν. Ὁ Ἀντώνιος ὁ ἐκ Πλακεντίας, ὁ ὁποῖος ἐπισκέφθηκε τήν Μονή περί τό 570, ὁμιλεῖ γιά πολλούς μοναχοὺς, τρεῖς ἀββάδες, τήν ἀγία Κορυφή, τό Χωρήβ, τό Μοναστήρι. Ἀξιόλογοι ἄνδρες γίνονται ἠγούμενοι, ὅπως ὁ Λογγίνος, σύγχρονος μέ τήν ἀνέγερση τῆς Μονῆς, ὁ Ἀναστάσιος, ὁ κατοπιν πατριάρχης Ἀντιοχείας, ὁ περίφημος συγγραφεὺς Ἰωάννης τῆς Κλίμακος, ὁ Γεώργιος, ὁ ἄλλος Ἀναστάσιος, ὁ περίφημος συγγραφεὺς τοῦ Ὁδηγοῦ. Τό Σινᾶ καθίσταται εὐρύτερα γνωστό. Ὁ πάπας Γρηγόριος ὁ Διάλογος, ὁ Μέγας (590 - 604), στόν ὁποῖο ἀποδίδεται ἡ Θεία Λειτουργία τῶν Προηγιασμένων, ἐνισχύει πολλαπλῶς τήν Μονή μέ διάφορα δῶρα, ἐνδύματα καί κτίζει νοσοκομεῖο στό Μοναστήρι, τό περίφημο «ξενοδοχεῖον»]. Βλ. Νικολάου Β. Τωμαδάκη, «Ἱστορικό διάγραμμα», Σινᾶ, Οἱ Ἐθισαυροὶ τῆς Μονῆς, *ὁ.π.*, σσ. 13 - 14.

⁴⁸² «Ἐν δὲ τῇ πάλαι μὲν Ἀραβία, νῦν δὲ Παλαιστίνη τρίτη καλουμένη, χώρα μὲν ἔρημος ἐπὶ μακρὸν κατατείνει, καρπῶν τε καὶ ὑδάτων καὶ πάντων ἀγαθῶν ἄφορος, καὶ ὄρος ἀπότομόν τε καὶ δεινῶς ἀγρίον ἀποκρέμαται ἀγχιστά πη τῆς ἐρυθρᾶς καλουμένης θαλάσσης, Σινᾶ ὄνομα. οὐδὲν δέ μοι ἀμφὶ τοῖς ἐκείνη χωρίοις ἀναγράψασθαι ἀναγκαῖον ἐνταῦθα τοῦ λόγου, ἐπεὶ ἄπαντά μοι τὰ τε κατὰ τήν ἐρυθρὰν θάλασσαν καὶ τὸν ἀραβικὸν καλούμενον κόλπον, Αἰθιοπίας τε τοὺς Αὐξωμίτας καὶ τὰ τῶν Ὀμηριτῶν Σαρακηνῶν γένη ἀκριβολογούμενα ἐν τοῖς ὑπὲρ τῶν πολέμων δεδήλωται λόγοις· ἵνα δὴ καὶ τοῦτό μοι δεδιήγηται, ὄντινα τρόπον Ἰουστινιανὸς βασιλεὺς τὸν φοινικῶνα προσεποίησε τῇ Ῥωμαίων ἀρχῇ. Ταῦτα μὲν οὖν τούτου δὴ ἕνεκα λέγειν ἀφήμι, ὡς μὴ ἀπειροκαλίας ἀπενέγκοιμι δόξαν. ἐν τούτῳ δὲ τῷ Σινᾶ ὄρει μοναχοὶ ὄκηται, οἷς ἐστὶν ὁ βίος ἠκριβωμένη τις μελέτη θανάτου, ἐρημίας τῆς σφίσι φιλτάτης

Τόν 5^ο αἰ. τά γεγονότα πού χαρακτηρίζουν ιδιαίτερα καί συγκλονίζουν πνευματικά τήν ἐσωτερική ζωή τῆς Ἐκκλησίας, περισσότερο ὁμως τόν πυρήνα τῆς ὀρθόδοξης διδαχῆς Τῆς, εἶναι οἱ ἀναφυόμενες αἰρετικές δοξασίες γύρω ἀπό αὐτήν καθ' ἑαυτήν τήν ταυτότητα τοῦ Θεανδρικοῦ Προσώπου καί τίς δύο φύσεις, θεία καί ἀνθρώπινη, τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Τό ἔτος 451 στήν πόλη τῆς Χαλκηδόνας, δημιουργήθηκε ἡ ἀνάγκη σύγκλησης τῆς «Δ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου»⁴⁸⁴, προκειμένου νά διευκρινιστοῦν δογματικά καί νά ἐκφραστοῦν

ἀδεέστερον ἀπολαύουσι. τούτοις δὴ τοῖς μοναχοῖς Ἰουστινιανὸς βασιλεὺς (ἐπεὶ οὐκ εἶχον οὐδὲν ὅτου ἐφείντο, ἀλλὰ κρείσσους τῶν ἀνθρωπείων ἀπάντων εἰσίν, οὐδὲ τι κεκτηῖσθαι οὐδὲ θεραπεύειν τὰ σώματα, οὐ μέντοι οὐδὲ ἄλλον ὅτουσιν ὀνίσασθαι ἐν σπουδῇ ἔχουσιν) ἐκκλησίαν ὠκοδομήσατο, ἥνπερ τῇ Θεοτόκῳ ἀνέθηκεν, ὅπως δὴ αὐτοῖς ἐνταῦθα ἐξῆ εὐχομένοις τε καὶ ἱερωμένοις διαβιώναι. ταύτην δὲ τὴν ἐκκλησίαν οὐ κατὰ τοῦ ὅρους ἐδείματο τὴν ὑπερβολήν, ἀλλὰ παρὰ πολὺ ἔναρθεν. ἀνθρώπῳ γὰρ ἐν τῇ ἀκρωρείᾳ διανυκτερεύειν ἀμήχανά ἐστιν, ἐπεὶ κτύποι τε διηνεκεῖς καὶ ἕτερα ἅττα θειότερα νύκτωρ ἀκούονται, δυνάμιν τε καὶ γνώμην τὴν ἀνθρωπεῖαν ἐκπλήσσοντα. ἐνταῦθά ποτε τὸν Μωσῆα φασὶ πρὸς τοῦ Θεοῦ τοὺς νόμους παραλαβόντα ἐξενεγκεῖν. ἐς δὲ τοῦ ὅρους τὸν πρόποδα καὶ φρούριον ὀχυρώτατον ὁ βασιλεὺς οὗτος ὠκοδομήσατο, φυλακτήριον τε στρατιωτῶν ἀξιολογώτατον κατεστήσατο, ὡς μὴ ἐνθένδε Σαρακηνοὶ βάρβαροι ἔχοιεν, ἅτε τῆς χώρας ἐρήμου οὕσης, ἥπερ μοι εἴρηται, ἐσβάλλειν ὡς λαθραϊότατα ἐς τὰ ἐπὶ Παλαιστίνης χωρία. Ταῦτα μὲν οὖν τῆδε πεποιήται. ὅσα δὲ κἀν τοῖς μοναστηρίοις πεποιήται τοῖς τῆδε τε καὶ κατὰ τὴν ἄλλην ἐῶαν οὖσιν, αὐτίκα δὴ μοι ὡς ἐν κεφαλαίῳ γεγραψέται». Βλ. Προκοπίου Καισαρέως, Ἀνέκδοτα, ὁ.π., σσ. 326 - 327.

⁴⁸³ Ὁ Εὐτύχιος σὺ κείμενό του, πού εἶναι γραμμένο στήν ἀραβική γλῶσσα ἀναφέρει «ἐπὶ λέξεως» τὰ ἐξῆς: [Ὅτε οἱ Σιναῖται μοναχοὶ ἤκουσαν περὶ τοῦ Ἀυτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ ὅτι ἠρέσκετο πολὺ εἰς οἰκοδομὴν ἐκκλησιῶν καὶ Μοναστηρίων ἀπῆλθον πρὸς αὐτὸν καὶ παρεπονοῦντο ὅτι οἱ υἱοὶ τοῦ Ἰσμαὴλ αἰφνιδίως ἐπέπιπτον κατ' αὐτῶν, ἤρπαζον τὰ τροφίμα, εἰσήρχοντο εἰς τὰ κελλία καὶ ἀφήρουν τὰ πάντα καὶ ὅτι καὶ εἰς αὐτὰς τὰς ἐκκλησίας εἰσώρων καὶ ἐβεβήλουν τὸν ἅγιον ἄρτον. Τότε ὁ Ἀυτοκράτωρ ἠρώτησε: «Καὶ τί ἐπιθυμεῖτε;» Οὗτοι ἀπήντησαν: «Παρακαλοῦμεν Σε, ὦ Βασιλεῦ, νὰ μᾶς κτίσης ἐν ὀχυρωμένον Μοναστήριον». Τῷ ὄντι μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης δὲν ὑπῆρχεν εἰς τὸ Σινᾶ Μοναστήριον, ἐν ᾧ οἱ μοναχοὶ νὰ διαιτῶνται κοινῶς. Ἐξῶν διεσπαρμένοι εἰς τὰ ὄρη καὶ τὰς κοιλάδας, αἵτινες περιέβαλον τὴν Ἁγίαν Βάτον ἐξ ἧς ὁ Θεός, δεδοξασμένον εἶη τὸ ὄνομα αὐτοῦ, τῷ Μωϋσῆ ἐλάλησε. Εἶχον μόνον πρὸς τὰ ἄνω τῆς Ἁγίας Βάτου ἓνα πύργον (οὗτος σώζεται μέχρι σήμερον μετὰ τινος ἐκκλησιδίου τῆς Θεοτόκου). Ἐν τούτῳ τῷ πύργῳ κατέφευγον οἱ μοναχοὶ ὅταν ὑπῆρχε κίνδυνος. Ὁ Ἀυτοκράτωρ τοὺς ἀπέλυσε καὶ ἐπέμψε μετ' αὐτῶν καὶ Ἐπίτροπόν του πληρεξούσιον μετὰ πολλῶν χρημάτων. Ταυτοχρόνως ἐγράψεν εἰς τὸν Ἐπαρχον αὐτοῦ ἐν Αἰγύπτῳ ὅτι ἔπρεπε νὰ δώσῃ χρήματα εἰς τὸν Ἐπίτροπον αὐτοῦ, ὅσα ἤθελε ζητήσει ἐπίσης καὶ δημοτικὰ. Εἰς τὸν ἀπεσταλμένον του ὁμως εἶχε δώσει ἐντολὴν ὁ Ἀυτοκράτωρ νὰ κτίσῃ μίαν Ἐκκλησίαν εἰς τὸ Κλύσμα (Σουέζ), ἐν Μοναστήριον ἐν Ραιθῶ καὶ ἐν Μοναστήριον εἰς τὸ Σινᾶ, εὗρεν ἐκεῖ τὴν ἁγίαν Βάτον ἐν τινὶ τόπῳ ὑπὸ δύο ὀρέων στενῶς περικυλισμένων· περαιτέρω πρὸς τὰ ἄνω τῆς ἁγίας Βάτου τὸν Πύργον καὶ πηγὴν ὕδατος. Οἱ μοναχοὶ ὁμως ἦσαν διεσκορπισμένοι εἰς τὰς κοιλάδας. Κατ' ἀρχὰς ἤθελε νὰ κτίσῃ τὸ Μοναστήριον ἐπὶ τοῦ ὄρους Σινᾶ ἀλλὰ ἐκεῖ δὲν ὑπῆρχεν ὕδωρ. Διὸ καὶ ὠκοδόμησε τὸ Μοναστήριον εἰς τὴν θέσιν τῆς ἁγίας Βάτου καὶ ἀκριβῶς εἰς τὸ μέρος ὅπου ἔκειτο ὁ πύργος, οὕτως ὥστε ὁ πύργος περιελήφθη ἐντὸς τοῦ Μοναστηρίου. Τὸ μέρος τοῦτο περιορίζεται ὑπὸ δύο ὀρέων στενῶς οὕτως ὥστε ἐὰν ἀπὸ τὴν κορυφὴν τοῦ πρὸς βορρᾶν ὄρους ρίψῃ τις μίαν πέτραν, αὕτη φθάνει εἰς τὸ μέσον τοῦ Μοναστηρίου καὶ δύναται νὰ βλάψῃ τοὺς μοναχοὺς. Ἐκτίσθη δὲ τὸ Μοναστήριον ἐν τούτῳ τῷ τόπῳ ἔνεκεν τῆς Ἁγίας Βάτου καὶ τῶν ἐπισήμων μνημείων. Ἀλλὰ καὶ Ἐκκλησίαν ἐκτίσθη ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ Σινᾶ ὅπου ὁ Μωϋσῆς ἔλαβε τὸν νόμον]. Βλ. Πορφυρίου Β', ὁ.π., σσ. 156 - 157.

⁴⁸⁴ Σχετικὰ μέ τά Πρακτικά καὶ τίς ἀποφάσεις τῆς Δ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου στήν Χαλκηδόνα (451) βλ. Mansi Joannes Dominicus, Sacrorum Conciliorum nova et amplissima collectio, τ. 7 (Graz 1960²), στ. 529 - 1102· Grillmeier A. - Bacht H., Chalkedon. Das Konzil von Chalkedon. Geschichte

μέ όρολογική σαφήνεια οί ανακύψασες θεολογικές θεωρήσεις και έριδες περί τών δύο φύσεων, και θελήσεων του Χριστού, ως Υιού και Λόγου του Θεού. Άπρόσμενα, ό χριστιανικός κόσμος πέρασε μέσα από μία τεράστια θεολογική, αλλά και κοινωνικά καταστροφική περιπέτεια. Ή όρθή πίστη αντιμετώπισε μεγάλη έρμηνευτική δοκιμασία, διότι μερικοί, μοναστικοί κυρίως κύκλοι στην Αίγυπτο, Συρία και Παλαιστίνη εκδήλωναν έντονες άμφισβητήσεις και έφθασαν μέχρι θυελλωδών αντιδράσεων κατά τών ειλημμένων αποφάσεων της «Συνόδου», οί όποιες ήταν εκφρασμένες σύμφωνα με τήν κοινή επίσημη άναγνώριση, αλλά και τήν όρθή διατύπωση του «Χριστολογικού δόγματος». Τραγικό αποτέλεσμα τής κατάστασης ήταν νά δημιουργηθούν μεγάλες κοινωνικές άναταραχές, οί όποιες έγιναν ιδιαίτερα άντιληπτές μέσα στό Σώμα τής Έκκλησίας, ενώ κινδύνευσαν όριακά νά άποσχιστούν όχι μόνο μεγάλες ομάδες πιστών, αλλά και όλόκληρες τοπικές εκκλησίες.

Ή εκκλησιαστική κρίση, ή όποία άπασχόλησε έντονα τή χριστιανική οίκουμένη, ήταν έπόμενο νά φθάσει μέχρι τό Σινά, άφου μάλιστα γεωγραφικά ή περιοχή βρισκόταν στό ένδιάμεσο τών θεολογικών έρίδων και τών άντιμαχόμενων μερίδων. Οί Σιναίτες εκδήλωσαν με κάθε τρόπο τήν πνευματική άνησυχία τους -τόσο για τόν βαθύ θεολογικό προβληματισμό πού είχε ένσκήψει στή δογματική και ύπαρκτική ταυτότητα τής Όρθόδοξης Έκκλησίας, όσο και για τή μεγάλη έκταση και έπικινδυνότητα του συγκεκριμένου θέματος πού απείλησε τήν ένότητα Της- ενώ θεώρησαν έξ άρχης συνετό νά ύποστηρίξουν ως άπόλυτα έπαρκή και όρθό τόν «όρο» τής «Συνόδου» στή Χαλκηδόνα. Έτσι δέ συσχηματίσθηκαν ⁴⁸⁵ με τούς άντιφρονούντες τής μονοφυσιτικής παράταξης⁴⁸⁶. Ή άληθινή περί τών δύο

und Gegenwart, I-III, Würzburg 1951 - 1954. Schwartz Eduardus, Acta Conciliorum Oecumenicorum. II. Concilium Universale Chalcedonense, Vol. 1 - 6, Berolini et Lipsiae 1932 - 1938.

⁴⁸⁵ Μέσα στή μεγάλη αυτή θεολογική κρίση, ή όποία ταλάνιζε τήν Έκκλησία, οί Σιναίτες πατέρες παρέμειναν σταθεροί ύποστηρικτές τών αποφάσεων και του κύρους τής Συνόδου. Σχετικά κείμενα, τά όποια μαρτυρούν τήν αλήθεια αυτή είναι οί έπιστολές του Σιναίτη Θεωνά. Ο Θεωνάς -μέ τήν εύκαιρία τής συγκληθείσης στην Κωνσταντινούπολη Ένδημούσης Συνόδου κατά τών μονοφυσιτών, τό έτος 536- έστειλε ως «*έλέω Θεού πρεσβύτερος και άποκρισιάριος του Άγίου Όρους Σινά, και τής έρήμου Ραιθού και τής κατά Φαράν Άγίας Έκκλησίας, και ποιούμενος τούς λόγους ύπερ πάντων τών όντων μοναχών εν τοις ειρημένους έρήμοις τόποις...*» σχετικά γράμματα προς τόν αυτοκράτορα Ίουστινιανό τόν Α΄ (527 - 565) και τόν πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως Μηνά (536 - 552), με τά όποια άπεδοκίμαζε τή διδασκαλία και τή δράση του μονοφυσίτη πατριάρχη Άντιοχείας Σεβήρου (512 - 518). Βλ. Κ. Άμάντου, Σύντομος ιστορία τής Ίερας Μονής του Σινά, *ό.π.*, σ. 10.

⁴⁸⁶ Κάποιος μονοφυσίτης μοναχός, ό όποίος όνομαζόταν Θεοδόσιος προσπάθησε νά κινητοποιήσει τούς μοναχούς του Σινά εναντίον τών αποφάσεων τής Δ΄ Οικουμενικής Συνόδου. Γι΄ αυτόν τόν μοναχό (Θεοδόσιο) επειδή «*κατά τής εύσεβοϋς τών όρθοδόξων*

φύσεων και θελήσεων του Χριστού θεολογική πίστη και εκκλησιαστική στάση των Σιναϊτών πατέρων, μαζί με τον σεβασμό και την υποστηρικτική σύνταξή τους προς το κύρος των αποφάσεων της «Συνόδου» για το μέλλον και την ενότητα⁴⁸⁷ της Ἐκκλησίας, προσέδωσε ακόμη λαμπρότερη αἴγλη στο «*ὑπέρ τῆς δογματικῆς ἀληθείας καὶ ἐκκλησιαστικῆς ὀρθότητος*», αγωνιστικό φρόνημα του σιναϊτικού μοναχισμού.

Ἡ θεολογική σύνταξη καὶ ἐκκλησιαστική συμπαράσταση τῶν Σιναϊτῶν μέτρησε συνεχιζόμενη σταθερότητά τους προς τὴν ὀρθή πίστη τῆς Χαλκηδόνας - ἢ ὅποια ἐκφράστηκε καὶ στήν «*ἐνδημοῦσα σύνοδος τῆς Κωνσταντινούπολης*» τὸ ἔτος 536-, ἐρμηνεύουν καλύτερα κατὰ τὴν ἐπόμενη δεκαετία (548 - 565) τὸ σημαντικό γεγονός τῆς ἄμεσης ἀνταπόκρισης τοῦ αὐτοκρατορικοῦ κέντρου στοῦ αἰτήματός τους γιὰ οἰκοδομική περιφρούρηση καὶ γενικότερη προστασία τῆς Μονῆς⁴⁸⁸.

Τὰ ἀσκητικά πράγματα στήν ἐξεταζόμενη περιοχὴ καὶ ἐποχὴ, μετὰ τὴν οἰκοδόμηση τοῦ μεγάλου Μοναστηριοῦ, φαίνεται ὅτι ἐξελίχθηκαν εἰρηνικά καὶ παραγωγικά. Οἱ Σιναῖτες μέσα ἀπὸ τὴ μόνιμα ἐξασφαλισμένη αὐτοκρατορική προστασία καὶ τὴν ἐξ αὐτῆς προερχόμενη ἡρεμὴ διαβίωση, μπορούσαν πλέον νὰ εἶναι ἀμέριμοι ἀπὸ ἐξωτερικούς κινδύνους, πνευματικά ἀπερίσπαστοι καὶ ἀπόλυτα ἀφοσιωμένοι στὸν ἡσυχαστικὸ τρόπο ζωῆς τους. Μέσα ἀπὸ τίς νέες προστατευτικὲς συνθήκες πού κάλυψαν ἀσφαλίστικά ὅλο τὸ γεωγραφικὸ εὖρος τῆς σιναϊτικῆς γῆς ἦταν ἐπόμενο, μαζί με τὴν ἰδιαίτερη πνευματικὴ μαγνητικότητά πού ἐξέπεμπε ἡ περιοχὴ, νὰ δημιουργηθοῦν περισσότερες ἀσκητικὲς ἐστίες μοναχῶν, οἱ ὅποιοι τώρα ἔνιωθαν περισσότερο

θηρησκείας ἐπανάστη... (καὶ τοῦ Εὐτυχοῦς) τῇ μοχθηρᾷ καὶ ριψοκινδύνῳ τόλμῃ ἀκολουθῶν», ἐνημερώνει μέ ἐπιστολή του ὁ αὐτοκράτορας Μαρκιανός (450 - 457) τὸν ἐπίσκοπο Φαράν Μακάριο (μᾶλλον τὸ 451). Μεταξὺ ἄλλων στήν ἴδια ἐπιστολή ἀναφέρει γιὰ τὸν Θεοδόσιο ὅτι: «*τόπους δὲ ἐκ τόπων ἀμείβων, τὰς μὲν ἀγιοτάτας ἐκκλησίας διαταράττων, τοὺς δὲ περὶ τὴν πίστιν ἀπλουστέρους ἔτερα παρὰ τὴν ἀλήθειαν φρονεῖν καὶ δυσσεβῶς τὸ θεῖον θρησκεύειν παρασκευάζων, οὕτως, ὡς ἐμάθομεν, τὸ τῆς εὐλαβείας οἰκητήριον, καὶ τοῖς ἀγίοις ἀνδράσι βατόν, Σινᾶ κατέλιψεν ὄρος· ἐν ᾧ τὰ παρ' ὑμῶν, φίλα μὲν τῷ κρείττονι, παρὰ δὲ ἡμῖν πάσης ἄξια τιμῆς, ἴδρυνται μοναστήρια· καὶ δι' ὧν ἐν αὐτῷ λανθάνων ἔτι μελετᾶ κατὰ τῆς ὀρθοδοξίας, καιρὸν αὐτῷ γενήσεσθαι προσδοκᾷ...*». Βλ. Mansi Joannes Dominicus, *Sacrorum Conciliorum nova et amplissima collectio*, τ. 7 (Graz 1960²), στ. 484 - 485.

⁴⁸⁷ Ὅσοι δὲν ἀκολούθησαν τίς ἀποφάσεις τῆς «*Δ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου*» καὶ δὲ δέχθηκαν τὸ ὀρθόδοξο χριστολογικὸ δόγμα τῆς Χαλκηδόνας, ἀποσχίσθηκαν καὶ συγκρότησαν τίς ἀντιχαλκηδόνιες ομάδες τῶν αὐτοχαρακτηριζομένων ὡς «*ἐκκλησιῶν*» Ἀρμενικῆς, Κοπτικῆς, Αἰθιοπικῆς, Συροιακωβιτικῆς καὶ Μαλαμπάρ (νότιας Ἰνδίας).

⁴⁸⁸ Σχετικὰ μετὰ τὴν παροχὴ προνομίων γιὰ αὐτοδυναμία καὶ αὐτονομία τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Σινᾶ [*ἀνεξαρτήτως τῆς οἰασθήποτε ἀξιολογήσεως τῆς αὐθεντικότητος καὶ τῆς ἀξιοπιστίας τῆς εἰς τὸν Ἰουστινιανὸν ἀποδιδομένης «Νεαρᾶς» ἢ «Χρυσοβούλλου» ἢ «Ὀρισμοῦ*»]. Βλ. Σπυρίδωνος Δημ. Κοντογιάννη, *Τὸ Σιναϊτικὸν Ζήτημα (ΙΣΤ' - ΙΘ' αἰ.)*, ὁ.π., σσ. 26 - 30.

ἀναπαυμένοι, διότι ἐδῶ ἔβρισκαν ὁποιαδήποτε μορφή μοναχισμοῦ ἐπιζητοῦσαν. Ἐξάλλου ὅλη ἡ περιοχή γύρω ἀπό τήν κεντρική Μονή μέχρι τίς ἀκτές τῆς Ἐρυθρᾶς θάλασσας πού περιβρέχει τό νότιο Σινᾶ, πρόσφερε ἀρκετά ἐνδιαφέρουσες ἀσκητικές προτάσεις καί ἰδανικές ἡσυχαστικές λύσεις. Ὑπῆρχαν ἀπλωμένα παντοῦ, πρὸς κάθε κατεύθυνση τοῦ σιναιτικοῦ ὁρίζοντα, ἀπειρα δελεαστικά τοπία καί ἀσκητικά σημεῖα γιά νά ἐγκαταβιώνουν μόνιμα - φανερά ἢ κρυφά, ἀνάμεσα σέ ἓνα διάσπαρτο πλῆθος μεμονωμένων ἢ συνασκουμένων ἀσκητῶν- «ἐρημίτες», «σκητιῶτες» καί «κοινοβιάτες». Ὅπως ἐπίσης, μέσα σέ αὐτήν τή γεμάτη ἀσκητικά ἀγαθὰ ἐκτεταμένη μοναστική πολιτεία, ὑπῆρχε παράλληλη δυνατότητα ἐκτός τῶν τριῶν βασικῶν μορφῶν μοναχισμοῦ νά εὐδοκιμήσει καί ὁποιοσδήποτε ἄλλος παράδοξος ἢ ἐπιθυμητός τρόπος ἄσκησης ἀνάλογα μέ τήν περίπτωση.

Ἦδη κατά τόν 6^ο αἰ. στήν περιοχή ἀναδύονται μεγάλες μορφές ὁσίων μέ θαυμαστή πνευματική ζωή καί σπουδαία συγγράμματα πού ἀφοροῦν σέ μοναδικές παρακαταθήκες ἀσκητικῆς ζωῆς γιά τούς πιστούς ὅλων τῶν ἐποχῶν. Μεταξύ τους ξεχωρίζει ὁ περίφημος συγγραφέας καί ἡγούμενος τῆς Μονῆς τοῦ Ὄρους Σινᾶ, Ἰωάννης ὁ Σιναιΐτης, ὁ ὁποῖος μέσα ἀπό τό σύγγραμμά του «*Λόγος ἀσκητικὸς ἐπονομαζόμενος Πλάκες Πνευματικά*», ἢ ὅπως εἶναι γνωστότερο ὡς «*οὐρανοδρόμος Κλίμαξ*», κατοχυρώνει μέ μοναδικό τρόπο τήν ταυτότητα καί τούς ὅρους τῆς μοναχικῆς πολιτείας μέσα ἀπό τό ἀγιογραφικό πλαίσιο καί τήν πατερική γραμματεία τῆς ἐποχῆς⁴⁸⁹.

Ὁ 7^{ος} αἰ. χαρακτηρίζεται ἀπό τήν ἑναρξη μᾶς γενικῆς καί καταλυτικῆς ἀλλαγῆς στήν πορεία τοῦ κόσμου. Ἡ ταχύτατη ἀνάδυση καί ἐπίσημη ἴδρυση μίας νέας θρησκευτικῆς δύναμης -ἢ ὁποῖα ἔχει ὡς κύριο χαρακτηριστικό τήν ἀνατρεπτική διάθεση κάθε προηγούμενου θεολογικοῦ ἢ πολιτιστικοῦ κατεστημένου γιά καθολική ἐπικράτηση τῶν ὁπαδῶν τῆς σέ ὅλον τόν κόσμο-, σηματοδοτεῖ ἀνησυχητικά ἀπρόβλεπτες ἐξελίξεις στόν μελλοντικό χάρτη τῆς Ἱστορίας. Ἀπό πολύ νωρίς τό Ἰσλάμ ἐξαπλώνεται ἀπίστευτα. Μέ στρατιωτική δύναμη καταλαμβάνει εὐκόλα, ἐκτός ἄλλων περιοχῶν, τά λιγοστά πλέον

⁴⁸⁹ «Ἡ ἀσκητική γραμματεία τοῦ 6^{ου} μ.Χ. αἰῶνος ἔχει νά καυχήθῃ διὰ τὸ ἔξοχον ἔργον τῆς Κλίμακος. Ἔργον τὸ ὁποῖον συνετελέσθη εἰς τοὺς ἡγιασμένους βράχους καὶ τὰ ἱερά σπήλαια τῆς σιναιτικῆς ἐρήμου, ὀλίγον χρόνον ἀργότερον, ἀπὸ τότε πού ὁ Ἰουστινιανὸς περιέβαλε μέ τὴν αὐτοκρατορικὴν του εὐνοίαν τὸν σιναιτικὸν μοναχισμόν». (Καθηγουμένου Ἀρχιμ. Χερουβείμ, ἀπὸ τὸν Πρόλογο τῆς Α΄ ἐκδόσεως). Βλ. Ἰωάννου τοῦ Σιναιΐτου, *Κλίμαξ*, ἐκδ., Ἱερᾶς Μονῆς Παρακλήτου, Ὁρωπὸς Ἀττικῆς 1989⁴, χωρὶς ἀρίθμηση σελίδας.

εδάφη τής έναπομείνας βυζαντινής αυτοκρατορίας, αλλάζοντας έτσι σύντομα και μέ τή βία έκτός από τήν πολιτικοοικονομική, τήν πολιτιστική και θρησκευτική ατμόσφαιρα τών χωρών έπιρροής του. Αύτή ή έπεκτατική προσπάθεια πολιτισμικής αλλοίωσης από τή μουσουλμανική εισβολή έγινε περισσότερο αισθητή στίς χριστιανικές περιοχές του χάρτη τών παράλιων περιοχών τής Μεσογείου. Οί μεγάλης έκτασης γεωγραφικές μεταβολές πού επέφερε ή άραβική επικράτηση έπηρεάζουν μεταλλακτικά τίς παλαιές παραδοσιακές δυνάμεις του τότε γνωστού κόσμου δημιουργώντας νέες γεωπολιτικές ισορροπίες. Έτσι, οί αυτόχθονες όσο και άν προσπαθούν νά μείνουν προσηλωμένοι στίς πολιτιστικές ρίζες τους, τελικά δέν καταφέρνουν νά μείνουν άνεπηρέαστοι μπροστά στήν κοσμοθεωριακή άπολυτότητα τής νέας έξουσιαστικής δύναμης για παγκόσμια έπιβολή.

Ή κυριαρχία του Ίσλάμ μετά τήν κατάκτηση τής Ίερουσαλήμ (637) φθάνει μέ μικρή καθυστέρηση και στήν περιοχή τής σιναϊτικής χερσονήσου, μέ άποτέλεσμα ή νέα κατάσταση νά δημιουργεί έντονο και άνήσυχο σκεπτικισμό για τήν τακτοποίηση άνάλογων θεμάτων πνευματικής και κοινωνικής αναπροσαρμογής. Ή έξαιρετικά κρίσιμη και ευαίσθητη προσπάθεια συνδιαλλαγής τών Σιναϊτών πατέρων μέ τή δυναμική έκπροσώπηση του νέου Ίσλαμικού καθεστώτος για ειρηνική και λυσιτελή άντιμετώπιση τών προβλημάτων έφερε στό τραπέζι τών «*άτυπων*» συνδιασκέψεων:

- τή μακραίωνα παλαιοδιαθηκική κληρονομιά και πολιτιστική ιστορία του ιερού αυτού τόπου τών μεγάλων προφητών,
- τήν προσπάθεια διατήρησης του ίδιου λατρευτικού καθεστώτος για άνόθευτη πίστη τής Όρθόδοξης Άνατολικής Έκκλησίας, (άν και προκειμένου νά βρεθούν άνώδυνες λύσεις έγιναν μερικές άναγκαίες ύποχωρήσεις σχετικά μέ τήν άπαίτηση από μέρος τών μουσουλμάνων για παραχώρηση λατρευτικού χώρου έντός τών τειχών τής Μονής, μέ άποτέλεσμα τή μετατροπή τής παλαιάς «*Τράπεζας*» σέ «*τέμενος*» και τήν οικόδομηση «*μυναρέ*» άπέναντι από τή δυτική όψη του «*Καθολικού*»),
- τήν άναναγκαία λειτουργική συνέχεια και όργάνωση τής μοναχικής ζωής τής Μονής ύπό τήν καθοδήγηση τών Σιναϊτών πατέρων,

- τήν επίσημα κατοχυρωμένη προστασία τής Μονής (συμπεριλαμβανομένων των μετοχίων της στή σιναιτική χερσόνησο, αλλά και στήν ευρύτερα εκτεινόμενη ὀθωμανική αὐτοκρατορία),
- τήν ἀπαλλαγή τής Μονής καί τῶν διαφόρων ἐξαρτημάτων της ἀπό τούς φόρους τοῦ νέου καθεστώτος,
- τή σωματική προστασία καί διαφύλαξη τής ζωῆς τῶν μοναχῶν.

Μέ τή νέα κατάσταση τής κυριαρχίας τοῦ Ἰσλάμ, χάρις στή διαπραγματευτική δεινότητα τῶν πατέρων, ἡ ἱστορική συνέχεια τοῦ σιναιτικού μοναχισμοῦ διακρίνεται ἀπό συνετή διαχείριση στίς εὐαίσθητες ἀσκητικές ὑποθέσεις. Οἱ ἀναγκαστικές ἀναθεωρήσεις πρακτικῶν θεμάτων χωρίς νά χαθεῖ ἢ ἀλλοιωθεῖ στό ἐλάχιστο κάτι ἀπό τή δογματική ἀκρίβεια τής πίστεως, ἔδωσαν ἐπί πλέον αἴγλη στό ἀρχαῖο Μοναστήρι, τό ὁποῖο ὡς ὀρθόδοξος φάρος στά ἰδιαίτερα δύσκολα χρόνια πού ἀκολούθησαν συνέχισε νά στέκεται κραταιό καί ἀλώβητο, φωτίζοντας μέ πνευματική καθαρότητα ἀνάμεσα σέ τόσα περάσματα ἐπιδρομικῶν κυμάτων, ἐκκλησιολογικῶν τρικυμιῶν καί αἰρετικῶν καταγίδων. Ἡ Μονή τοῦ Σινᾶ, ἀνθρωπίνως μικρή καί μόνη της στήν καρδιά τοῦ μωαμεθανικοῦ κόσμου, μέσα ἀπό ἀναρίθμητες καί πολυποίκιλες μάχες, ἔφθασε ἀρκετές φορές στά ὄρια τοῦ λειτουργικοῦ τέλους της. Ὅμως, δέν ἔχασε ποτέ τήν ἀσκητική γενναιότητά της, θεμελιώνοντας ἀκόμη πύ βαθιά καί διατηρώντας ἀμετάβλητα τά διαχρονικά στοιχεία τής δυναμικῆς ταυτότητάς της. Ἐπιβίωσε μέ θαυμαστό τρόπο καί συνέχισε μέ ἱστορική εὐθύνη τήν πνευματική καί κοινωφελή ἀποστολή της. Ὁ σιναιτικός μοναχισμός μέσα ἀπό μία ἀλυσιδωτή περιπέτεια σκληρῶν ἀγώνων γιά ἐπιβίωση καί διατήρηση τής ὀρθόδοξης ταυτότητάς του, ἔχει νά ἐπιδείξει ἀρκετές νικηφόρες στιγμές μέσα ἀπό τή μαχητική ἰκανότητα καί τόν ἡρωϊσμό τῶν ἀσκητῶν του. Ἐνδεικτικά, ἀναφέρουμε ἕνα ἐπίτευγμα ἀπό τόν πρῶτο καιρό ἐμφάνισης τοῦ Ἰσλάμ. Καί αὐτό εἶναι ἡ ἱερή διαθήκη-συμφωνία, ὁ «ἀχτιναμές»⁴⁹⁰, τόν ὁποῖο ὑπέγραψε ὁ Μωάμεθ, ἐξασφαλίζοντας σημαντικά

⁴⁹⁰ Στά ἀραβικά «ἀχτιναμές» (ahdname) σημαίνει «ἐγγράφον συμφωνίας». Πρόκειται περί ἀσφαλιστηρίου ἐγγράφου μέ ὑπογραφή τοῦ ἰδίου τοῦ Μωάμεθ, ἰδρυτοῦ τής θρησκείας τοῦ Ἰσλάμ, πρὸς τήν Ἱερά Μονή Σινᾶ, τό ὁποῖο ἐπί πεντακόσια ἔτη λειτούργησε καί ὡς προστατευτική ἀσπίδα γιά ὅλους τούς χριστιανούς, τούς προσφεύγοντες στό διάσπαρτα σιναιτικά μετόχια ἀνά τήν Ὄθωμανική αὐτοκρατορία. Ἀναδημοσιεύουμε τόν προνομακό ἢ

προνόμια για τή Μονή Σινᾶ καί τά ἐξαρτήματά της, ἔναντι τοῦ ὅπου γῆς μουσουλμανικοῦ κόσμου.

προστατευτικό ὄρισμό, «ἀχτιναμέ», ἀπό τό βιβλίον τοῦ ἀρχιεπισκόπου Σινᾶ Νεκταρίου τοῦ Κρητός (Ἐπιτομή τῆς Ἱεροκοσμικῆς ἱστορίας, ὅ.π., σ. 407): «Τὸ παρὸν γράμμα, ἐπειδὴ ὁ Θεὸς ἐστὶ μέγας καὶ κυβερνήτης, ὕστερον ἀφοῦ ἦλθον πάντες οἱ προφήται, διὰ νὰ μὴ μείνη μαρτυρία ἀδικίας εἰς τὸν Θεὸν διὰ τὰ πρὸς ἀνθρώπους διδόμενα χαρίσματα, ἔγραψεν ὁ Μωάμεθ, ὁ υἱὸς τοῦ Ἀμπντουλάχ καὶ Ἀπόστολος τοῦ Θεοῦ, ὁ θεωρὸς καὶ ἐπιμελητὴς τοῦ παντὸς κόσμου καὶ πρὸς ὅλους τοῦ ἔθνους του καὶ τῆς θρησκείας του, ὡς στερεὸν καὶ βέβαιον τάξιμον καὶ ὑπόσχεσιν διὰ τὴν φυλὴν τῶν Χριστιανῶν καὶ τὴν γενεὰν τῶν Ναζωραίων, ὅπου καὶ ἂν εὐρίσκωνται σιμὰ ἢ μακράν, εὐγενεῖς ἂν εἶναι ἢ δυσμενεῖς, ἔνδοξοι ἢ ἀδοξοὶ λέγων οὕτως: Ὅποιος ἀπὸ τὸ ἔθνος μου θέλει χαλάσῃ τὴν ὑπόσχεσιν καὶ τὸν ὄρκον ὅπου εἶναι εἰς τὴν παροῦσαν συμφωνίαν, φθείρει τὴν ὑπόσχεσιν τοῦ Θεοῦ καὶ ἀρνείται τὸν ὄρκον του καὶ ἐναντιεῖται εἰς τὸ πρόσταγμα του, ἀντιστέκεται τῆς πίστεώς του (μὴ γένοιτο Θεέ), γίνεται ἄξιος τοῦ ἀναθέματος, ἢ βασιλεύς ἂν εἶναι ὁ τοιοῦτος, ἢ καὶ πτωχὸς καὶ ἄθλιος εἰπεῖν ὅστις καὶ ἂν εἶναι. Λοιπὸν, ὅποταν τινὰς ἀπὸ τοὺς μοναχοὺς περιηγητὰς θέλει κατοικήσει εἰς κανένα ὄρος, ἢ κορυφὴν, ἢ σπήλαιον, ἢ χωρίον, καὶ τόπον οἰκούμενον, ἢ περιγιάλι, ἢ ἀμμουδιά, ἢ μοναστήριον, ἢ ἐκκλησίαν, ἢ οἶκον εὐκτήριον, ἐγὼ εἶμαι ἐν μέσῳ αὐτῶν προστάτης καὶ φύλαξ αὐτῶν καὶ ὄλων τῶν πραγμάτων τους μὲ τὴν ἰδίαν μου ψυχὴν καὶ μὲ τὴν βοήθειαν καὶ προστασίαν καὶ μὲ ὅλον μου τὸ ἔθνος· διότι αὐτοὶ εἶναι μέρος μου καὶ τιμὴ μου. Ἐτι προστάσω καὶ ἐμποδίζω τοὺς ἐμῆνδες νὰ μὴ γηρεύουσιν ἀπ' αὐτοὺς χαράτζι ἢ ἄλλα νέα δασίματα, ὅτι εἰς αὐτοὺς βία καὶ δυναστεία δὲν γίνεται· τοὺς κριτὰς τους καὶ ἡγουμένους τους νὰ μὴ τοὺς ἀλλάσῃ τινὰς, ἀλλὰ νὰ μένουν ἀμετάτρεπτοι. Τοὺς περιηγητὰς τους νὰ μὴ τοὺς ἐμποδίζῃ τινὰς ἀπὸ τὴν περιήγησίν τους, ἀπὸ τὰ ὑπάρχοντα τῶν ἐκκλησιῶν τους κανένα νὰ μὴν ἡμπορῇ νὰ ἐξοδιασθῇ εἰς κτίσιμον μετζιτίον ἢ ἄλλον τινὸς τόπου μουσουλμάνικον. Ὅποιος θέλει κάμη κανένα ἀπὸ τοῦτα ὅπου ἀπηγόρευσα, ἄς ἡξεύρει βέβαια πῶς ἔλυσε τὸν ὄρισμόν τοῦ Θεοῦ καὶ ἐναντιώθη τοῦ Ἀποστόλου του. Ἐτι νὰ μὴ πληρώνουσι χαράτζι οἱ κριταὶ τους καὶ ἡγούμενοί τους καὶ μοναχοὶ καὶ δούλοι τους, καὶ μαθηταὶ τους καὶ ἄλλοι τους ὑποτακτικοί, οὔτε νὰ πειράζωνται, ὅτι ἐγὼ εἶμαι προστάτης αὐτῶν, ὅπου καὶ ἂν εὐρίσκωνται, εἰς τὴν γῆν ἢ εἰς θάλασσαν, εἰς ἀνατολὴν καὶ δύσιν, ἄρκτον καὶ μεσημβριάν, ἐπειδὴ καὶ αὐτοὶ καὶ πάντα τὰ περὶ αὐτοὺς εἶναι χρέος μου καὶ ὄρκος μου καὶ παρακαταθήκη μου. Καὶ ἀπ' ἐκείνους ὅπου ἐν ἡσυχίᾳ ἀσκητεύουσιν εἰς τὰ ὄρη νὰ μὴ παίρνονσι χαράτζι, οὔτε δέκατον διὰ τὰ εἰσοδήματά τους· οὔτε τινὰς Μουσουλμάνος νὰ γίνεται σύντροφος μετ' αὐτοὺς, ἐπειδὴ καὶ αὐτοὶ ἄλλο δὲν ἐργάζονται, μόνον τὰ πρὸς τροφήν. Ὅταν φθάσῃ ἐν εὐθηνίᾳ ὁ καιρὸς τοῦ καρποῦ, νὰ τοὺς δίδουσιν εἰς κάθε ἐρτέπι ἓνα καυχί· οὔτε εἰς τὸν καιρὸν τοῦ πολέμου νὰ τοὺς εὐγάζουσι διὰ νὰ εὐγουν εἰς τὸν πόλεμον, οὔτε τότε νὰ τοὺς ζητήσωσι χαράτζι. Ἐτι ἀπὸ τοὺς Χριστιανούς οἱ ἐντόπιοι καὶ πλούσιοι, ὅπου μὲ πλούτον πραγματεύονται καὶ εἶναι ἄξιοι διὰ χαράτζι, νὰ μὴ πληρώνουσι ἄλλο παρὰ δώδεκα δραχμάς. Ἐξω ἀπὸ τὸ κεφαλοχάρατσο ἄλλο νὰ μὴ τοὺς ζητοῦσι, κατὰ τὸ πρόσταγμα τοῦ Θεοῦ ὅπου λέγει: μὴ ἐνοχλεῖτε τοὺς σεβομένους τὰ ἐκ Θεοῦ πεμφθέντα βιβλία, ἀλλὰ κατὰ τὸν ἀγαθότερον τοῦ ἀγαθωτέρου τρόπον νὰ τοὺς ἀγαθοποιήσετε, καὶ μάλιστα μὲ τούτους συναναστραφήτε· καὶ ἐκείνους ὅπου τοὺς πειράζουσιν, ὅποιοι καὶ ἂν εἶναι, νὰ τοὺς ἐμποδίζετε. Μία γυναῖκα Χριστιανή, ἐὰν ὑπανδρευθῇ μὲ ἓνα Μουσουλμάνον, ὁ Μουσουλμάνος νὰ κἀνὴ τὸ θέλημα τῆς γυναικὸς ἐκείνης καὶ νὰ μὴν τὴν ἐμποδίζῃ ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν καὶ προσευχὴν τῆς καὶ ταῖς συνήθειαις τῆς πίστεώς της. Τινὰς νὰ μὴν τοὺς ἐμποδίζῃ εἰς τὸ νὰ ἀνακαινίζουσι τὰς ἐκκλησίας τους. Ὅστις θέλει κάμει τι παρὰ ταύτην τὴν ὑπόσχεσιν, ἢ νὰ πιστεύσῃ τὸ ἐναντίον, γίνεται βέβαια ἀποστάτης τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ θεικοῦ Ἀποστόλου, ὅτι τοῦτο εἶναι μία βοήθεια εἰς αὐτοὺς, καὶ τὰς ὑποσχέσεις τους. Καὶ εἰς αὐτοὺς ἀπάνω νὰ μὴν σηκώη τινὰς ἄρματα· μάλιστα οἱ Μουσουλμάνοι δι' αὐτοὺς νὰ πολεμοῦσι. Καὶ διὰ τούτο προστάζω οὐδεὶς ἀπὸ τὸ ἔθνος μου νὰ ἀποκοτῆσῃ νὰ κάμῃ τὸ ἐναντίον ταύτης τῆς ὑποσχέσεως, ἕως νὰ ἀφανισθῇ ὁ κόσμος». Ἀκολουθεῖ ὑπογραφή μὲ ἀποτύπωση τῆς παλάμης τοῦ Μωάμεθ. Βλ. καὶ Κ. Ἀμάντου, *Οἱ προνομιακοὶ ὄρισμοὶ τοῦ μουσουλμανισμοῦ ὑπὲρ τῶν χριστιανῶν*, Τυπογραφεῖον «Ἐστία», ἐν Ἀθήναις 1936.

Γ.1.4 Ὁ σιναϊτικός μοναχισμός ἀπό τόν 8^ο αἰ. μέχρι σήμερα

Γιά τήν ἱστορία τοῦ σιναϊτικοῦ μοναχισμοῦ ἀπό τόν 8^ο αἰ. μέχρι σήμερα -ἐπειδή πρόκειται γιά μία ἐξαιρετικά μεγάλη περίοδο- θά ἐπιχειρηθεῖ προσπάθεια νά ἀποδοθεῖ ἀρκετά συνοπτικά μέσα ἀπό τά κυριώτερα γεγονότα καί τίς σημαντικότερες στιγμές.

Ἀπό τόν 8^ο μέχρι καί τόν 10^ο αἰ. ἔχουμε μία ἀρκετά ἥσυχη περίοδο στήν περιοχή. Αὐτό ὀφείλεται περισσότερο στήν εἰρηνική προσπάθεια ἀπό πλευρᾶς τῶν Σιναϊτῶν γιά τή διατήρηση μίας καλῆς σχέσης μεταξύ χριστιανῶν καί ἀραβικῶν φυλῶν, οἱ ὁποῖες ἤδη εἶχαν ἀσπασθεῖ τό Ἰσλάμ. Ἰδιαίτερα τό γεγονός τῆς προστατευτικῆς ἔκδοσης καί εὐρύτερης γνωστοποίησης τοῦ «ἀχτιναμέ»⁴⁹¹ λειτούργησε καταλυτικά, ὡς πρός τή δεσμευτική πλευρά τοῦ περιεχομένου του περί ἱεροῦ σεβασμοῦ τῶν ὅπου γῆς μουσουλμάνων ἔναντι τῶν Σιναϊτῶν ἀσκητῶν. Ἀπό τήν πλευρά τῶν μοναχῶν συνεχίστηκε μέ τήν ἴδια σταθερότητα ἡ πλούσια φιλανθρωπική δραστηριότητα διάθεσης τροφίμων καί προσφορᾶς ἀναγκαίων πρός τοὺς ἐντόπιους νομάδες καί οἰκιστές τῆς ἐρήμου, ἀλλά καί πρός ὅλους τοὺς προσερχόμενους στή Μονή προσκυνητές, ἐπισκέπτες, ἀλλοθρήσκους καί γενικῶς τοὺς ἔχοντες ἀνάγκη βοήθειας.

Μολονότι, ὅμως, αὐτή ἡ συμβίωση τῶν Σιναϊτῶν πατέρων μέ τοὺς ἐντόπιους βεδουίνους ἦταν καί παρέμεινε μέχρι τῶν ἡμερῶν μας εἰρηνική, καί μολονότι αὐτές οἱ δύο κοινωνικές ὁμάδες θεωροῦνται ἀπό παλαιά μόνιμοι καί

⁴⁹¹ Γιά τήν προσπάθεια τῶν Σιναϊτῶν μοναχῶν προκειμένου νά κατοχυρώσουν τήν προστασία τῆς Μονῆς καί τήν ἀσφάλεια τῶν ἐν αὐτῇ ἀσκουμένων πατέρων, ὁ Νεκτάριος ἀναφέρει ὅτι: «Ταύτην τὴν διαθήκην ἔδωκεν ὁ Μωάμεθ τῷ β' χρόνῳ τῆς ἐρημώσεως, ἢ τῆς φυγῆς, (λέγεται γὰρ ἀμφοτέρως, καί ἐρήμωσις καί φυγή, τὸ τότε συμβάν) ὅταν ὁ Μωάμεθ δὲν ἦτον φθασμένος εἰς μεγάλην αὐξήσιν καὶ ἐξουσίαν· διότι δὲν εἶχεν εἰς τὴν ἐξουσίαν του ἄλλαις Χώραις παρὰ τὸ Μεντινέ (=Μεδίνα), τὴν πατρίδα του (=Μέκκα), καὶ τὸ Κιαμπέ... Λοιπὸν φαίνεται, ὅτι ἐκ θείας τινὸς ἀποκαλύψεως νὰ ἐγνώρισεν ὁ Θεοφόρος ἐκεῖνος, καὶ διορατικὸς ἄνθρωπος, ὁ Ἠγουμένος, λέγω τοῦ Μοναστηρίου, τὴν μέλλουσαν εἶναι ὑστερον αὐξήσιν καὶ δύναμιν καὶ ἐξουσίαν τῆς θρησκείας τοῦ Μωάμεθ, καὶ ὅτι πολλὰ Γένη Χριστιανῶν (κρίμασιν οἷς οἶδεν Θεός) θέλει ὑποτάξῃ. Διὰ τοῦτο, ὑπὸ Θεοῦ ὀδηγηθεὶς καὶ σοφισθεὶς, ἐζήτησε καὶ ἔλαβε ἀπὸ τοῦτον τοιαῦτα ζητήματα διὰ τε τοὺς Καλογήρους, καὶ ἀπλῶς διὰ κάθε Χριστιανόν· ὅτι οἱ μὲν Καλόγηροι νὰ εἶναι παντελεύθεροι, οἱ δὲ Χριστιανοὶ πληρώνοντες τὸ χαράτζι τοὺς νὰ εἶναι εἰς κάθε πρᾶγμα ἀπειρακτοί, ἕως ὅτου νὰ στέκῃ ὁ Κόσμος... Καὶ κατ' ἀλήθειαν τοῦτο τὸ ἔργον τοῦ Θεοῦ ἀνδρὸς ἐκείνου τοῦ Ἠγουμένου ἐβάστασε, καὶ θέλει βαστάσῃ τὴν Πίστιν τοῦ Χριστοῦ ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῆς Πίστεως τοῦ Μωάμεθ μετὰ τὴν συμφωνίαν ὅπου ἔκαμε μετὰ τοῦτον· καὶ φαίνεται αὐτὸ τὸ Μοναστήριον νὰ ἔγινε πρόξενον μεγάλῃς ὠφελείας τῶν Χριστιανῶν, καὶ κοινῶς ἀπάσης τῆς Χριστοῦ Ἐκκλησίας μετὰ τὴν τοιαύτην, λέγω, Διαθήκην. Αὕτη ἡ Διαθήκη ἐφύλαξε, καὶ ἕως τῆς σήμερον, Θεοῦ προνοίᾳ, φυλάττει αὐτὸ τὸ Θεοφρούρητον Μοναστήριον μέσα εἰς τοιοῦτον τόπον ἀπὸ πολλοὺς καὶ μεγάλους κινδύνους, μετὰ τὸ νὰ ἔχη αὐτὴν τὴν ιδιόχειρον Διαθήκην τοῦ Μωάμεθ...». Βλ. Νεκταρίου τοῦ Κρητός, ὁ.π., σ. 273.

σταθεροί οικιστές τῆς σιναϊτικῆς ἐρήμου, τὰ μεγάλα προβλήματα καί οἱ ἔντονος ἐξωτερικές πιέσεις ἀπό τούς κατά καιρούς κατακτητές δέν ἔλειψαν ποτέ μέσα σέ αὐτήν τήν μακροαίωνα καί πολύπαθη ἱστορική διαδρομή. Ἦδη τόν 10^ο αἰ. ἀλλάζει τό εἰρηνικό κλίμα στήν περιοχή, καί ἡ μοναχική διαβίωση ἐπηρεάζεται ἀπό μία τάση σκλήρυνσης ἐκ μέρους τῆς ἀλαζονικῆς συμπεριφορᾶς τῶν ἡγεμόνων μουσουλμάνων κατακτητῶν. Τά σκληρά μέτρα τοῦ χαλίφη Χακίμ (ἢ Χάκεμ, 996 - 1020) δημιούργησαν μεγάλη ἀναστάτωση καί σοβαρή κρίση γιά τήν ὑπαρκτική συνέχεια τῆς Μονῆς τόν 11^ο καί 12^ο αἰ. Ἡ δοκιμασία στήν ὁποία περιήλθαν οἱ Σιναΐτες καθίσταται φανερό, ἀφ' ἑνός μὲν ἀπό τήν ἀναγκαία κατασκευή μουσουλμανικοῦ λατρευτικοῦ χώρου ἐντός τοῦ περιβόλου τῆς Μονῆς⁴⁹², ἀφ' ἑτέρου δέ ἀπό τήν προκύψασα ἀνάγκη γιά ἐπισημότερη γνωστοποίηση τῆς ὑπαρξῆς τοῦ «ἀχτιναμέ»⁴⁹³. Παράλληλα, ἐπιτεύχθηκε ἡ ἔκδοση μιᾶς νέας σειρᾶς εὐνοϊκῶν «ὀρισμῶν»⁴⁹⁴, οἱ ὁποῖοι ἀναφέρονταν στά προστατευτικά δικαιώματα καί κατοχύρωναν μέ μεγαλύτερη καί μονιμότερη ἀσφάλεια τή Μονή καί τούς μοναχοὺς τῆς⁴⁹⁵.

⁴⁹² Μεταξύ τῶν ἐτῶν 1101 καί 1106 δημιουργήθηκε χώρος γιά «τσαμί». Πρόκειται γιά τήν ἀνακατασκευή τῆς παλαιότερης «Τράπεζας» τῆς Μονῆς, καί τήν οἰκοδόμηση «μναρέ», ἀκριβῶς ἀπέναντι ἀπό τή δυτική πλευρά τοῦ «Καθολικοῦ». Αὐτό ἔγινε λόγω τῆς μεγάλης ἀπειλῆς γιά ἀνατροπή τοῦ ζωτικοῦ μέλλοντος τῆς Μονῆς, ἡ ὁποία μέ τή «διπλωματική» αὐτή παραχώρηση παρέμεινε ὡς μοναδικό χριστιανικό κέντρο τοῦ μουσουλμανικοῦ κόσμου στήν περιοχή.

⁴⁹³ Ἡ αὐθεντικότητα τοῦ «ἀχτιναμέ», τοῦ ἐγγράφου τοῦ ἀσφαλιστηρίου συμβολαίου μεταξύ Σιναϊτῶν πατέρων καί Μωάμεθ, καί τῶν «ὀρισμῶν» πού περιεῖχε, ἀμφισβητήθηκε. Καί αὐτό συνέβη, κατά τόν Παπαμιχαλόπουλο, σύμφωνα μέ τήν «παρὰ τῆς ἐκ τῆς Δύσεως καί Βορρᾶ συγγραφεύσιν ἐπικρατοῦσαν ἔξιν ν' ἀμφισβητῶσι καί νά εὐτελίξωσι πᾶν ὅ,τι ἀνήκει τοῖς Ἑλλήσιν Ὀρθοδόξοις ἐν τῇ Ἀνατολῇ καί πᾶν ὅ,τι κείται ἀναγεγραμμένον ὑπὲρ αὐτῶν». Σύμφωνα λοιπόν, μέ τήν ἄποψη αὐτῶν πού ἀμφισβητοῦσαν τήν αὐθεντικότητα τοῦ «ἀχτιναμέ», ἡ σημαντική αἰτία πού ἐξανάγκασε τούς Σιναΐτες νά παρουσιάσουν τή «δήθεν» ὑπαρξή του, ἦταν ἡ συγκεκριμένη δύσκολη περίοδος γιά ἐπιβίωση τῆς Μονῆς στό Σινά. Γιά τούς ἀμφισβητοῦντες, ἀλλά καί τούς ὑποστηρικτές τῆς γνησιότητας τοῦ «ἀχτιναμέ», ὁ ὁποῖος ἀπό τόν 18^ο αἰ. ἔγινε «σημεῖον ἀντιλεγόμενον» ἀπό μερικούς προερχομένους «ἐκ τῆς Δύσεως καί Βορρᾶ» συγγραφείς, βλ. Κωνσταντίνου Ν. Παπαμιχαλοπούλου, *ὁ.π.*, σσ. 208 - 217.

⁴⁹⁴ Ὅμως ἂν τό κείμενο τοῦ «ἀχτιναμέ», ὅπως ὑποστηρίζεται εἶναι μεταγενέστερο, «πρέπει νά δεχθῶμεν ὅτι ἄλλος ὀρισμὸς εἴτε αὐτοῦ τοῦ Μωάμεθ πιθανότερον, εἴτε τῶν διαδόχων του, εἴτε καί πλείονες ὀρισμοί, τοῦ Μωάμεθ πρῶτον καί τῶν Καλιφῶν ἔπειτα, ἐπροστάτευσαν τήν μονήν εἰς παλαιότεραν ἐποχήν» ἔτσι «μόνον θὰ ἐξηγηθῇ ἡ κατὰ τοὺς παλαιότερους αἰῶνας διάσωσις τῆς χριστιανικῆς μονῆς ἐν μέσῳ τῶν ἀγρίων Μωαμεθανῶν Ἀράβων». Βλ. Κων/νου Ἀμάντου, «Οἱ προνομιακοὶ ὀρισμοὶ τοῦ Μουσουλμανισμοῦ ὑπὲρ τῶν Χριστιανῶν», *Ἑλληνικά*, τ. 9(1936), σ. 107.

⁴⁹⁵ «Ἐπεκτεινομένης τῆς φήμης τοῦ Μωάμεθ καί τῶν ἀξιώσεων αὐτοῦ ἐπὶ τῶν γειτνιαζόντων λαῶν πρὸς προσέλευσιν εἰς τὸ νέον θρόσκον ἢ πρὸς ὑποταγὴν εἰς τήν ἐξουσίαν αὐτοῦ, οἱ ὄξεις τὸν νοῦν Σιναῖται Μοναχοὶ ἤρξαντο σκεπτόμενοι περὶ τῆς ἑαυτῶν τύχης. Εἶναι δ' ἄξιον μεγάλῃς ἐκτιμῆσεως, ὅτι ἐν τῇ ἀγρύπνῳ παρακολουθῆσει τῶν συμβαινόντων καί ἐν τῇ ἀκριβεῖ ἐκτιμῆσει τῶν περιστάσεων ἐμάντευσαν ἀσφαλῶς τὰ συμβησόμενα. Ἔσπευσαν λοιπὸν τάχιστα καί ἀμέσως ἐξ ἀρχῆς, ἐξ αὐτοῦ τοῦ δευτέρου ἔτους τῆς Ἐγίρας (624 μ.Χ.), ὅτε ὁ Μωάμεθ δὲν εἶχεν ἔτι μεγάλην δύναμιν, ἦν δὲ περιορισμένος ὁ κύκλος τῆς ἐπιβολῆς αὐτοῦ κατ' ἑκτασιν καί κατ' ἑντασιν, νά ἐπισκεφθῶσιν αὐτόν, ἵνα ἐξαιτήσωνται χάριν ὑπὲρ τῆς ἐλευθέρως ἀσκήσεως

Άξιοπαρατήρητο χαρακτηριστικό της περιόδου από τον 9^ο αιώνα και μετά, το οποίο συνέβαλε αúξητικά στην λατρευτική έλξη και τον πρωταγωνιστικό ρόλο της Μονής κατά την εποχή των σταυροφοριών, είναι η αποκάλυψη -στήν παρακείμενη του «Όρους του δεκαλόγου» ύψηλότερη κορυφή- του ιερού λειψάνου της Αγίας Αικατερίνης⁴⁹⁶ και η άμεσα εισαχθείσα στο έπίσημο εκκλησιαστικό έορτολόγιο, τιμητική λατρεία της⁴⁹⁷. Από αυτό τό σημαντικό και ιστορικά κομβικό γεγονός απορρέουν πλείστα ευεργετικά άποτελέσματα σχετικά με την προσκυνηματική εξέλιξη και προοδευτική ανάκαμψη του σιναϊτικού μοναχισμού. Η έξάπλωση της είδησης για την εύρεση του ιερού λειψάνου της πανεύφημης Άλεξανδρινής κόρης στην ύψηλότερη κορυφή του Σιναιου Όρους και η ύστερότερη μεταφορά και μόνιμη έναπόθεσή του εντός του ιερού βήματος του Καθολικού, συνέβαλε τά μέγιστα για μία ακόμη πιο

της θρησκείας αυτών, όμολογούντες ύποταγήν· ου γάρ ην άλλως γενέσθαι. Έσκέφθησαν δ' άριστα· διότι τότε ό Μωάμεθ ην έτι ενκόλως προσιτός και ένδοτικώτερος εις παροχάς προς θεμελίωσιν άγαθής φήμης όσω τό δυνατόν μακρότερον, εις τόπους, εις ους δέν είχε φθάσει ή χειρ αυτου». Βλ. Κωνσταντίνου Ν. Παπαμχαλοπούλου, ό.π., σ. 195. Έπίσης βλ. και Κων/νου Δωρ. Μουρατίδου, Σχέσεις Έκκλησίας και Πολιτείας, τ. Α', Άθήναι 1965, σ. 195.

⁴⁹⁶ Η Αγία Αικατερίνα γεννήθηκε στην Άλεξάνδρεια τό τελευταίο τέταρτο του 3^{ου} αιώνα και υπήρξε κόρη του ήγεμόνα (βασιλιά) Κόστου ή Κώστου ή Κώνστου της Άλεξάνδρειας. Από μικρή διακρινόταν για τή σπάνια σοφία και μόρφωσή της· είχε σπουδάσει στις περιόφημες έθνικές σχολές της εποχής της φιλοσοφία, ρητορική, ποίηση, μουσική, μαθηματικά, άστρονομία και ιατρική. Έκτός από την εκπληκτική μόρφωση και την άριστοκρατική καταγωγή, ξεχώριζε για τό σωματικό κάλλος, καθώς και για τίς άρετές της ψυχής της. Κατά τή διάρκεια των διωγμών του αυτοκράτορα Μαξιμίμου (ή Μαξεντίου) στην αρχή του 4^{ου} αιώνα η Αικατερίνα σε νεαρή ήλικία όμολόγησε την πίστη της στον Χριστό και δημόσια κατηγορήσε τά είδωλα. Ο Μαξιμίμος διέταξε τούς πενήντα καλύτερους ρήτορες της αυτοκρατορίας να την μεταπέσουν· αντίθετα πείστηκαν αυτοί από τή σοφία της νέας και έπίστευσαν στον Θεό. Ο αυτοκράτορας τούς θανάτωσε και την ίδια έκλεισε στην φυλακή. Έκει η Αγία είλκυσε πολλούς στον Χριστό, μεταξύ των όποιων τή σύζυγο του αυτοκράτορα Φαυστίνα, τον συνοδό της άξιωματικό Πορφύριο (ή Πορφυρίωνα) και διακόσιους στρατιώτες. Όταν αυτό αποκαλύφθηκε, κατ' έντολήν του αυτοκράτορα αποκεφαλίστηκαν όλοι. Ύστερα διέταξε να βασανιστεί σκληρά η μάρτυς πάνω σε φοβερό τροχό με αιχμηρούς ήλους, ό όποιος αυτοκαταστράφηκε κατά τή διάρκεια του μαρτυρίου. Τέλος, ό αυτοκράτορας πρόσταξε να αποκεφαλίσουν την Αγία. Έτσι, η Αικατερίνα έλαβε τον στέφανο του μαρτυρίου τό έτος 305. Κατά την παράδοση άγγελιοι παρέλαβαν τό τίμιο λείψανό Της και τό μετέφεραν στην κορυφή του ύψηλότερου όρους της χερσονήσου του Σινά. Άργότερα, σε εκείνο τό σημείο αποκαλύφθηκε τό σκήνωμά Της από Σιναίτες μοναχούς και μεταφέρθηκε στο «Καθολικό» της Μονής Σινά, η όποία από τότε μετονομάστηκε ως «Ιερά Μονή Αγίας Αικατερίνης». Για περισσότερα βλ. και Δ. Γ. Τσάμη - Κ. Α. Κατσάνη, *Τό Μαρτυρολόγιο του Σινά*, έκδ. Ι. Μονής του Θεοβαδίστου Όρους Σινά, Θεσσαλονίκη 1989, σσ. 35 - 133, όπου υπάρχει πλήρης βιβλιογραφία και τρεις διηγήσεις - μαρτύρια της Αγίας. Στην «Εισαγωγή» του έργου παρουσιάζονται τά σχετικά με την ιστορική άξιοπιστία και τίς πηγές των «μαρτυριών» της Αγίας Αικατερίνης.

⁴⁹⁷ «Αύτη υπήρχεν έν Άλεξανδρεία τη πόλει, βασιλίσκου τινός Κώστον, μέγεθος άμα και κάλλος σώματος έχουσα, εις άκρον έκμαθούσα πασαν έλληνικήν και ρωμαϊκήν παιδείωσιν, και τοις κατά την ιατρικήν φιλοπονήσασα συγγράμμασι και φωνάς έτερογλώσσους πολλών έθνών έκμαθούσα, δια δέ της εις Χριστόν πίστιν πείραν λαβούσα, την κεφαλήν άποτέμνεται και τον του μαρτυρίου στέφανον αναδέχεται». Τό απόσπασμα από τό «Μηνολόγιο» για την τιμητική λατρεία της Αγίας Αικατερίνης στις 25 Νοεμβρίου είναι καταχωρημένο στο έπίσημο «Συναξάριον της Έκκλησίας της Κωνσταντινουπόλεως», τό όποιο διαμορφώθηκε τον 10^ο αιώνα.

δυναμική προσκυνηματική ώθηση στην ήδη γνωστή μνημειακή ταυτότητα του τόπου. Καί αυτό συνέβη, διότι ο νέος θησαυρός της Μονής έγινε σύντομα και ευρύτατα γνωστός, σεβαστός και ποθητός για ιερό προσκύνημα, όχι μόνο στη Δύση, αλλά σε όλον τον τότε χριστιανικό κόσμο, προσκομίζοντας έτσι -έκτός από μεγαλύτερη πνευματική δόξα- και διάφορες άλλες απρόσμενες προνομακές πολιτικές, πολιτισμικές και εκκλησιαστικές εξελίξεις στον σιναϊτικό χώρο. Τά παραπάνω λειτούργησαν ευεργετικά και αναγεννητικά προς την αρχαία Μονή του Σινά, ή οποία ονομάζεται πλέον «*Ιερά Μονή Αγίας Αικατερίνης*». Από τό γεγονός αυτό, στά χρόνια πού ακολουθούν, αρχίζει μία παγκόσμια υποστήριξη του σιναϊτικού μοναχισμού -όχι μόνον προς την κεντρική Μονή, αλλά και στά μετόχια - έξαρτήματά της ανά τον κόσμο-, ή οποία εκφράζεται μέ την άκρως θετική στάση των παπών της Ρώμης⁴⁹⁸, μέ την ανάληψη ισχυρής προστασίας της κατά τό πέρασμα των Σταυροφόρων, οί οποίοι παρείχαν κάθε είδους βοήθεια, ιδιαίτερα των Βενετών⁴⁹⁹, αλλά και των άλλων πολιτικών αρχόντων, αρχηγών και των καθ' έκαστην εποχή ήγετών.

⁴⁹⁸ «*Ο πάπας Όνώριος ο τρίτος με την περίφημον βούλλαν του 1217 έδωκε τὸ καλὸν παραδείγμα και διὰ τοὺς ἔπειτα πάπας και με νέας βούλλας του 1223 και 1226 ἐπεκύρωσε και ἐπροστάτευσε τὴν περιουσίαν του Σινά, καθὼς και τὴν ἀσυδοσίαν και ὅλην τὴν αὐτονομίαν. Ἐφθασε μάλιστα εἰς τοιοῦτον βαθμὸν ἀγάπης και φιλίας πρὸς τοὺς Σιναΐτας, ὥστε ἠκύρωσε καταδικαστικὰς ἀποφάσεις καθολικῶν ἀρχῶν Κρήτης ὑπὲρ αὐτῶν (Hofmann, Sinai und Rom, σ. 226, 244). Εἰς τὴν βούλλαν του Ὀνωρίου του ἔτους 1226 λέγεται ὅτι οἱ μοναχοὶ του Σινά ἀκολουθοῦν «*regulam beati Basilii*», τὸν μοναχικὸν βίον του Ἁγίου Βασιλείου, ἐπομένως ἀναγνωρίζονται ὡς ὀρθόδοξοι. Κατὰ τὸν Hofmann (*Orientalia Christiana Periodica*, τ. 17, σ. 284) ὁ Ὀνώριος ἔστειλε δεκατρεῖς ἐπιστολάς προστατευτικὰς του Σινά, ἐκ τῶν ὁποίων ἐξ ἐδημοσιεύθησαν. Μετὰ τὸν Ὀνώριον ὁ πάπας Γρηγόριος δέκατος (1271 - 1276) ἐπεκύρωσεν ἐπίσης ὅλην τὴν κτηματικὴν περιουσίαν του Σινά, ὅπως και τὰς διαφόρους παραχωρήσεις του Ὀνωρίου πρὸς τοὺς Σιναΐτας, ἐβοήθησε δὲ τὴν ἴδρυσιν του ναοῦ τῆς Ἁγίας Αἰκατερίνης εἰς τὴν Κρήτην (Hofmann, Sinai und Rom, σ. 252). Ὁ ἐν Κρήτη ναὸς τῆς Ἁγίας Αἰκατερίνης ἔγινε ταχέως ὀνομαστός και δι' αὐτὸ λέγεται ὅτι ἐτάφη ἐκεῖ και ὁ Ἀλέξιος Καλλέργης, ὁ ἀναγκάσας τοὺς Βενετοὺς εἰς τὴν περίφημον συνθήκην του 1303· (βλ. Στ. Ξανθοῦδίδου, *Ἡ Ἑνετοκρατία ἐν Κρήτῃ*, 1939, σ. 70)». Ἀλλά «*θερμὸν ἐνδιαφέρον ἔδειξεν ὑπὲρ του Σινά μετὰ τὸν Ὀνώριον τρίτον και τὸν Γρηγόριον δέκατον ὁ πάπας Ἰωάννης εἰκοστός δευτέρος (1316 - 1334). Ἐξέδωκεν ἑνδεκα ἐπιστολάς, διὰ τῶν ὁποίων ἔδειξε τὴν εὐνοίαν και τὴν προστασίαν εἰς τὸ Σινά... ἐτάχθη ὑπὲρ τῆς ταφῆς διὰ δωρεῶν ἢ ἐλεημοσύνης εἰς τὸ κοιμητήριον τῆς Ἁγίας Αἰκατερίνης εἰς τὴν Κρήτην, ἐπροστάτευσε κτήματα του Σινά αὐτόθι ἐναντίον τῶν καθολικῶν ἀρχῶν Κρήτης, συνέστησεν εἰς τὸν βασιλέα Οὐγωνα τῆς Κύπρου τὴν προστασίαν κτημάτων του Σινά, ἀπήλλαξε κοσμικόν τινα ἀπὸ ἐκκλησιαστικὴν τιμωρίαν κατὰ παράκλησιν του Σινά, συνέστησεν εἰς τοὺς καθολικοὺς ἀντιπροσώπους του εἰς τὴν Κύπρον νὰ παραδώσουν εἰς τὸ Σινά τὴν ἐκκλησίαν τῆς Θεοτόκου παρὰ τὴν Ἀμμόχωστον, συνέστησεν εἰς τὸν βασιλέα Οὐγωνα τῆς Κύπρου τὴν παραχώρησιν βοηθημάτων και ἄλλα μικρότερα ζητήματα του Σινά ἔλυσεν... Ὁ πάπας Βενέδικτος δωδέκατος με βούλλαν του 1338 ἀπαλλάσσει τὰ κτήματα του Σινά ἀπὸ φόρους... Τὸν Δεκέμβριον του 1360 ὁ πάπας Ἰννοκέντιος ἔκτος ἐπανέλαβεν ὑπὸ τὴν προστασίαν του τὰ κτήματα του Σινά... τὴν βούλλαν του Ἰννοκέντιου ἐπεβεβαίωσεν ὁ πάπας Εὐγένιος τέταρτος τὸν Ὀκτώβριον του 1435 και ἔπειτα ὁ πάπας Πίος δευτέρος τὸν Ὀκτώβριον του 1459*». βλ. Κ. Ἀμάντου, *Σύντομος ἱστορία τῆς Ἱερᾶς Μονῆς του Σινά*, ὅ.π., σσ. 36 - 37.*

⁴⁹⁹ «*Ἄλλ' ὄχι μόνον οἱ πάπαι, ἀλλά και οἱ Βενετοί, ἐπροστάτευσαν τὴν περιουσίαν του Σινά. Μόλις κατέλαβαν οὗτοι τὴν Κρήτην (1212), οἱ Σιναΐται διὰ του ἱκανωτάτου ἐπισκόπου*

Γενικότερα, οι εκδηλώσεις μεγάλης συμπάθειας προς τή Μονή από όλον τον κόσμο με προνομακές έκχωρήσεις, μεγάλες υλικές χορηγίες, ποικίλες βοήθειες για καλύτερη λειτουργία και διεθνή προστασία της, μαζί με τή συνήθως υπεύθυνη στάση και συνεχή φιλανθρωπική δράση των Σιναϊτών, συνέβαλαν τά μέγιστα στην ασφαλή λειτουργική συνέχεια και σταδιακή αποδυνάμωση όλων των περιστασιακών καταπιεστικών συμπεριφορών, κυρίως από τήν πλευρά των άξιωματούχων μουσουλμάνων.

Από τόν 13^ο μέχρι και τόν 16^ο αι. στή σιναϊτική χερσόνησο διανύεται μία ιστορική περίοδος, ή οποία χαρακτηρίζεται από τήν κυριαρχία των Μαμελούκων (1259 - 1517). Οί έξωτερικοί κίνδυνοι και τά νέα προβλήματα για ασφαλή επιβίωση των μοναχών μέσα από τή συνεχή έναλλαγή μουσουλμάνων ήγετών, μέ εξαίρεση κάποιες ειρηνικές περιόδους, δέν παύουν ποτέ. Άλλά μαζί μέ αυτές τίς δυσκολίες τά πράγματα αρχίζουν νά γίνονται πιό τραγικά, διότι παράλληλα εμφανίζονται μέ πρωταγωνιστική μορφή, άλλου είδους επικίνδυνες καταστάσεις μέ απειλητικές εντάσεις και άπροσδόκητες ανατροπές, οί όποιες αναδύονται από σοβαρές έσωτερικές αντιπαραθέσεις ήγετικών προσώπων σέ κατά καιρούς αναφυόμενα εκκλησιολογικά ζητήματα.

Ή συγκεχυμένη κανονική κατάσταση των θρόνων Άλεξανδρείας και Ίεροσολύμων κατά τόν 14^ο αι. μέ βασική αίτια τή χειροτονία άρχιεπισκόπου στήν «*Άρχιεπισκοπή Σινά*» από τούς έκάστοτε πατριάρχες Άλεξανδρείας - κατά παρέκκλιση από τήν προγενέστερη κανονική τάξη, σύμφωνα μέ τήν όποία ό άρχιεπίσκοπος Σιναίου έχειροτονείτο μόνον από τόν πατριάρχη Ίεροσολύμων, έφ' όσον από παλαιότερα ανήκε στά όρια τής κανονικής δικαιοδοσίας του- δημιούργησε μία έκρυθμη κατάσταση μέ έντονες αντιπαραθέσεις και τήν έναρξη μίας μεγάλης περιπέτειας, ή όποία άπασχόλησε

Συμεών εξέτησαν τήν προστασίαν των, διότι είχαν πολλά κτήματα και έφοβήθησαν ότι θα κινδυνεύσουν τώρα μέ τήν άφιξιν αυθαιρέτων υπάλληλων ή φανατικών κληρικών. Ή φήμη τής Μονής ήτο τόση ώστε οί δόγαι τής Βενετίας όχι μόνον έπροστάτευσαν τήν παρουσίαν της είς τήν Κρήτην, αλλά και πολλὰς άλλας εννοίας παρέσχον... Έκ των άνωτέρω φαίνεται ότι οί Σιναΐται κατώρθωσαν νά επιτυχάνουν μέ τήν διπλωματικότητά των τήν εννοίαν των δογών... ό δόγης Χριστόφορος Μορο εξέδωκε τρία διατάγματα τò 1463, τò 1466, τò 1469, διά νά στηρίξη τά προνόμια των Σιναϊτών, νά επιτρέψη τήν άφορολόγητον εξαγωγήν προϊόντων, κρασιού κλπ. διά τò Σινά, νά επιστραφούν κατασχεθέντα υπό των τελωνείων τρόφιμα των Σιναϊτών, νά προστατευθούν από τας ένοχλήσεις του καθολικού κλήρου. Τά συχνά διατάγματα του Μορο και άλλων δογών δεικνύουν ότι οί Βενετοι υπάλληλοι τής Κρήτης, όπως και οί καθολικοί κληρικοί, συχνά επέβησαν και τους Σιναΐτας, όπως και τους άλλους Χριστιανούς, και ότι χωρίς τήν άμεσον επέμβαση των δογών κανέν προνόμιον υπέρ του Σινά δέν θα διετηρείτο». Βλ. Κ. Αμάντου, Σύντομος ιστορία τής Ίερής Μονής του Σινά, ό.π., σσ. 38 - 39.

έντονα τὰ ἐκκλησιαστικά πράγματα τῆς ἐποχῆς καί στήν ἱστορία ὀνομάστηκε «*Σιναιτικὸν Ζήτημα*»⁵⁰⁰. Ἡ συγκεκριμένη ἐκκλησιολογικὴ ἀναταραχὴ πού ἀφοροῦσε στὴ δικαιοδοσιακὴ ἐπίλυση τοῦ ζητήματος ὑποταγῆς τῆς «*Ἀρχιεπισκοπῆς Σινᾶ*» στήν Ἀλεξάνδρεια ἢ στὰ Ἱεροσόλυμα, ἐξελίχθηκε μέσα ἀπὸ ποικίλες ἐντάσεις καί ἀπρόβλεπτες συνοδικές περιπέτειες -πού διαδραματίστηκαν μέσα σέ δύο μεγάλες χρονικὲς περιόδους σημαντικῶν κορυφώσεων⁵⁰¹- σέ μείζον θέμα. Ἡ κρίση διήρκεσε μέχρι τὸ τέλος τοῦ 19^{ου} αἰ. καί λύθηκε ὀριστικά στὶς πρώτες δεκαετίες τοῦ 20^{ου} αἰ.⁵⁰².

Ἀπὸ τὸν 16^ο αἰ. ἡ Αἴγυπτος καί ἡ σιναιτικὴ χερσόνησος περιέρχονται στήν κυριαρχία τῶν Τούρκων καί ἕνας διαπρεπῆς Ἕλληνας, ὁ Τσερνοτάμπεης, ὁ ὁποῖος εἶχε ἀνετη πρόσβαση πρὸς τὸν τότε σουλτάνο Σελῆμ ἐνήργησε γιὰ τὴν ἀνανέωση τῶν προνομίων τῆς Μονῆς. Αὐτὸ ἐγίνε ὅταν ὁ Τούρκος ἡγέτης βρέθηκε στὸ Κάιρο τὸ ἔτος 1517. Ὁ Τσερνοτάμπεης κανόνισε συνάντηση τοῦ ἡγεμόνα μέ τοὺς Σιναιῖτες πατέρες γιὰ τὴν παρουσίαση τοῦ «*ἀχτιναμέ*». Ἡ παράδοση ἀναφέρει ὅτι ὁ Σελῆμ πήρε τὸ πρωτότυπο ἀσφαλιστήριο συμβόλαιο μαζί του στήν Κωνσταντινούπολη, ὅπου ὁ «*ἀχτιναμές*» σώζεται μέχρι σήμερα, ἐνῶ στοὺς μοναχοὺς ἔδωσε ἕνα ἐπίσημο ἀντίγραφο.

Τὸν 17^ο καί 18^ο αἰ. οἱ Τούρκοι ἐπεκτάθηκαν γεωγραφικά καί κατέλαβαν τὴν ὑπόλοιπη Μεσογειακὴ Ἀνατολή. Ἡ πολιτικὴ ἐνοποίηση τοῦ συγκεκριμένου γεωγραφικοῦ χώρου ἀπὸ τὸ ἴδιο κυριαρχικὸ καθεστῶς δημιούργησε συνθήκες ἐλεύθερης καί ἀκώλυτης πρόσβασης μεταξύ τῶν Ὀρθόδοξων Ἐκκλησιῶν, ἀλλὰ καί τῶν χριστιανῶν ὑπηκόων προκειμένου νὰ ἐπικοινωνοῦν μεταξύ τους. Ὅπως ἦταν ἐπόμενο, ἡ νέα γεωπολιτικὴ κατάσταση συνετέλεσε σημαντικὰ στήν ἀπρόσκοπη ἐπικοινωνία καί εὐκολότερη πρόσβαση τῶν Σιναιτῶν ἀπὸ τὴ σιναιτικὴ χερσόνησο πρὸς τὸν

⁵⁰⁰ Γιὰ τὸ «*Σιναιτικὸν Ζήτημα*» βλ. διδακτορικὴ διατριβὴ Σπυριδῶνος Δημ. Κοντογιάννη, *Τὸ Σιναιτικὸν Ζήτημα* (ΙΣΤ'-ΙΘ' αἰ.), ὅ.π.

⁵⁰¹ Οἱ δύο σημαντικὲς κορυφώσεις ὑπῆρξαν, ἡ μὲν πρώτη τὸν 16^ο καί 17^ο αἰ., ἡ δὲ ἄλλη ὅταν ἀνακινήθηκε τὸ ζήτημα ἐκ δευτέρου τὸν 19^ο αἰ.

⁵⁰² Τὸ «*πολυθρύλητον Σιναιτικὸν Ζήτημα*» λύθηκε ὀριστικά ὅταν ἀρχιεπίσκοπος Σιναιίου ἦταν ὁ Πορφύριος Γ', στίς 5 Νοεμβρίου τοῦ ἔτους 1932, «*τῇ πρωτοβουλίᾳ καὶ τοῦ Μελετίου Μεταξάκη*». Ὁ Τζιράκης ἀναφέρει γιὰ τρεῖς φάσεις τοῦ ζητήματος, οἱ ὁποῖες «*συνοψίζονται ὡς ἑξῆς: α) Τὸ ζήτημα ὑποταγῆς τῆς Ἐπισκοπῆς Σινᾶ εἰς τὸν Ἀλεξανδρείας ἢ Ἱεροσολύμων. Τελικῶς ὑπῆχθη εἰς τὸν Ἱεροσολύμων, τιμῆς ἕνεκεν προαχθεῖσα εἰς Ἀρχιεπισκοπὴν. β) Ἀπόπειραι τῶν Σιναιτῶν πρὸς τὴν πλήρη ἀνεξαρτησίαν. γ) Δικαιούται ἡ μονὴ ναὶ ἢ ὄχι νὰ ἔχη μετόχιον ἐν Καίρῳ; Οἱ Σιναιῖται ὑπεστήριζον ναί, οἱ δὲ πατριάρχαι Ἀλεξανδρείας ὄχι, μέχρις ὅταν τὸ ζήτημα ἐρρυθμίσθη*». Βλ. Νικ. Ε. Τζιράκη, ὅ.π., στ. 176.

ἐκκλησιαστικό θρόνο τῆς Κωνσταντινούπολης καί πρὸς τὰ ἄλλα Πατριαρχεῖα τῆς Ἀνατολῆς. Οἱ Σιναῖτες τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ἀπλώθηκαν πρὸς κάθε γνωστὴ κατεύθυνση καί κατάφεραν νὰ ἀναπτύξουν μεγάλη ἐκκλησιαστικὴ καί πολιτιστικὴ δράση ὑπὲρ τῶν ποικίλων συμφερόντων τῆς Μονῆς. Ἰδιαίτερα δραστηριοποιήθηκαν οἱ ἀρχιεπίσκοποι τοῦ Σινᾶ⁵⁰³, οἱ ὁποῖοι τότε κατὰ τὸν περισσότερο καιρὸ τοῦ ἔτους ἐγκαταβίωναν στὸ Κάιρο τῆς Αἰγύπτου, στὸ «μετόχι τῆς Τζουβανίας». Καί αὐτὸ συνέβαινε ἐπειδὴ βρισκόνταν πολὺ κοντὰ καί σὲ ἄμεση προσωπικὴ ἐπαφὴ πρὸς τὰ διοικητικὰ κέντρα καί τὶς κυβερνητικὲς ἀρχές τοῦ νέου καθεστώτος. Ὅμως, οἱ ἴδιοι κατὰ τὶς ἀναγκαῖες περιόδους τους, πολλές φορές διέμεναν καί στὰ ἄλλα σπουδαῖα σιναϊτικὰ μετόχια, τὰ ὁποῖα ὑπῆρχαν διάσπαρτα στὰ τότε μεγάλα κέντρα τῆς Ἀνατολῆς: Κωνσταντινούπολη, Ἡγεμονίες τῆς Βλαχίας καί Μολδαβίας, Ρωσία, Ρουμανία, Κύπρος, Ἑλλάδα καί ἄλλοι. Πιὸ συγκεκριμένα, στὴν περίπτωση τοῦ «μετοχίου τοῦ Καίρου», ὁ ἀρχιεπίσκοπος διατηροῦσε κοντὰ του μία ἰδιαίτερη ὁμάδα ἀξιόλογων καί μορφωμένων πατέρων, οἱ ὁποῖοι ἀποτελοῦσαν μία «δεύτερη καί πρὸ ἐπίσημη Σύναξη» τῆς σιναϊτικῆς ἀδελφότητος. Δηλαδή, ἕνα δεύτερο διοικητικὸ κέντρο, τὸ ὁποῖο εἶχε μεγαλύτερες δικαιοδοτικὲς ἐξουσίες καί ἀποφασιστικὲς ἀρμοδιότητες ἀπὸ αὐτὸ πού βρισκόταν μόνιμα στὴν κεντρικὴ Μονή. Ὅπως ἦταν φυσικὸ αὐτὴ ἡ διοικητικὴ δυαρχία μὲ διπλὲς ἐξουσίες καί παράλληλες λειτουργικὲς ἀρμοδιότητες, πολλές φορές μάλιστα γιὰ τὰ ἴδια ἀκριβῶς ζητήματα, δημιουργοῦσε μεγάλα προβλήματα, ἔντονες ἐσωτερικὲς συγκρούσεις καί ἀνάλογες διοικητικὲς προστριβὲς στὰ ὀργανωτικὰ καί λειτουργικὰ θέματα ὄχι μόνον τῆς Μονῆς, ἀλλὰ καί τῆς προσωπικῆς ζωῆς τῶν πατέρων. Πολλὰ ἀπὸ τὰ προβλήματα ἔχουν καταγραφεῖ -σὲ μορφή ἀρχεακῆς καταχώρισης- στὴ σιναϊτικὴ ἱστορία τῆς ἐποχῆς, καί ἀποτελοῦν τὶς μελανὲς σελίδες τῆς⁵⁰⁴. Γιὰ ἀρκετὰ ἀπὸ αὐτὰ τὰ ἐσωτερικῆς φύσεως ζητήματα, τὰ ὁποῖα λειτούργησαν ὡς παθογόνες ἀφορμὲς καί αὐτοκαταστροφικὲς προκλήσεις, ἔγιναν ἀναγκαστικὲς προσφυγὲς μὲ

⁵⁰³ Πρόσφατα δημοσιεύτηκε πλήρης, ἀναθεωρημένος καί ἐνημερωμένος «Κατάλογος Ἐπισκόπων, Ἐπισκόπων-Ἡγουμένων καί Ἀρχιεπισκόπων Ὁρους Σινᾶ (4^{ος} - 20^{ος} αἰών) καταρτισθεὶς ὑπὸ Σεβ. Μητροπολίτου Ἀργυροκάστρου κ. κ. Δημητρίου (Σιναΐτου)», πρῶην Σκευοφύλακος - Βιβλιοφύλακος τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Σινᾶ. Βλ. *Σιναϊτικὰ Δίπτυχα 2015*, ἔκδ. Ἱερᾶς Αὐτονόμου Αὐτοκρατορικῆς Μονῆς καί Ἀρχιεπισκοπῆς Θεοβαδίστου Ὁρους Σινᾶ, σσ. 191 - 201.

⁵⁰⁴ «Θλιβερὰ ὑπῆρξε διὰ τὸ Σινᾶ ἡ ἀρχιερατεία Κυρίλλου τοῦ Βυζαντινοῦ (1859 - 1867), ὅστις ὑπ' αὐτῶν τῶν μοναχῶν ἀπεκηρύχθη καὶ καθρέθη». Βλ. Νικ. Ε. Τζιζιράκη, ὁ.π., στ. 176.

σκοπό τήν ἐνεργοποίηση τοῦ «ἐκκληίου» στά ἀνώτατα ἐκκλησιαστικά κλιμάκια. Ὡς δραματικό ἀποτέλεσμα τῆς κατάστασης αὐτῆς προκύπτουν οἱ ἀντίστοιχες πατριαρχικές καί συνοδικές παρεμβάσεις, οἱ ὁποῖες χαρακτηρίζουν ἰδιαίτερα τόν 19^ο αἰ. ὡς μία πολύ κρίσιμη περίοδο γιά τήν ἐκκλησιαστική κανονικότητα καί δικαιοδοσιακή λειτουργία τῆς Μονῆς.

Ἐπίσης, ἓνα ἄλλο γεγονός, τό ὁποῖο χαρακτηρίζει τή γενικότερη ἱστορική ἀτμόσφαιρα τοῦ 18^{ου} αἰ. εἶναι ἡ ἐπίσημη εὔνοια τοῦ Μεγάλου Ναπολέοντα πρὸς τή Μονή: α) μέ διασφάλιση ἀρκετῶν σιναϊτικῶν προνομίων καί β) τή στέρεη ἀνοικοδόμηση τοῦ βόρειου μέρους τοῦ περιφερειακοῦ τείχους τοῦ «Κάστρου», τό ὁποῖο εἶχε καταρρεύσει ἀπό μακρά καί ραγδαία βροχή τόν Δεκέμβριο τοῦ 1798⁵⁰⁵.

Ὁ 19^{ος} αἰ. μέχρι τό τέλος τῆς Ὀθωμανικῆς κυριαρχίας, συνεχίζει νά χαρακτηρίζεται ἀπό ποικίλες ἐσωτερικές ἔριδες καί ἐξωτερικές ἐπεμβάσεις στά ἀφορῶντα τά σιναϊτικά ζητήματα. Ὡς ἰδιαίτερης σημασίας ἀρνητικό γεγονός γιά τήν ἐποχή ξεχωρίζει ἡ κλοπή τοῦ περίφημου «Σιναϊτικοῦ κώδικος»⁵⁰⁶ ἀπό τόν Κ. Tischendorf⁵⁰⁷ μέ τή συνεργία τοῦ Ρώσου πανσλαβιστή πρεσβευτή στήν Κωνσταντινούπολη Ν. Ignatiev.

⁵⁰⁵ Στίς 8 Δεκεμβρίου τοῦ 1798, ὁ Μέγας Ναπολέων κατά τή διάρκεια ἐκστρατείας του στήν Αἴγυπτο ἐκδίδει εἰδικό θέσπισμα ὑπέρ τῆς Μονῆς καί τῶν πατέρων της, γιά τήν ἐπίσημη διασφάλιση τῶν σιναϊτικῶν προνομίων, τήν ἐλεύθερη ἐπικοινωνία τους καί τή φορολογική ἀπαλλαγή τῆς Μονῆς ἀπό τά διάφορα βάρη. Μέ δικά του ἔξοδα ἀνέλαβε τήν οἰκοδόμηση καί ἀναστήλωση τοῦ βόρειου τείχους τοῦ «Κάστρου», ὅπου σήμερα ὑψώνεται στή βορειοανατολική γωνία του ἓνας στρογγυλός πύργος. Σύμφωνα μέ τόν Grossmann μπορούμε νά «συμπεράνουμε ὅτι τά τείχη καί σ' αὐτή τή γωνία, ὅπου σήμερα ὑψώνεται ἓνας στρογγυλός γωνιακός πύργος ἀπό τήν ἐποχή τοῦ Ναπολέοντος, ἦταν ἐπίσης ἄλλοτε ἐξωτερικῶς ἐνισχυμένα μέ ἓνα εἶδος τετράγωνου πύργου, ὁμοῖον μ' αὐτούς πού βρίσκονται στά δύο ἄκρα τῆς νότιας πλευρᾶς τοῦ περιβόλου τῶν τειχῶν». Βλ. Peter Grossmann, «Τό Ἰουστινιάνειο Μοναστήρι, ὁ περίβολος», ὅ.π., σ. 33.

⁵⁰⁶ [Ὁ «Σιναϊτικός Κώδικας» τῆς Ἁγίας Γραφῆς, τοῦ 4^{ου} αἰῶνος, τό πολυτιμώτερο βιβλικό χειρόγραφο στὸν κόσμον, καί ἀπὸ μόνο τό ὄνομά του παραπέμπει στήν ἰουστινιάνεια Μονή τοῦ Θεοβαδίστου Ὁρους Σινᾶ - Ἁγίας Αἰκατερίνης, ὅπου διεφυλάχθηκε ἐπὶ αἰῶνες, μέχρι τὸν ἐντοπισμὸν του ἀπὸ ἐπιστήμονες τοῦ 19^{ου} αἰῶνος καί τὶς μετὰ ταῦτα περιπέτειές του. Ἀρχικὰ ὁ Κώδικας περιελάμβανε τὴν Παλαιὰ καὶ τὴν Καινὴ Διαθήκη, καθὼς καὶ ἀρχαῖα κείμενα τῆς χριστιανικῆς γραμματείας, τὴν λεγομένη Ἐπιστολὴ Βαρνάβα καὶ τὸν Ποιμένα τοῦ Ἐρμά, τὰ ὁποῖα οἱ συντάκτες τοῦ Κώδικα προφανῶς θεώρησαν ὡς ἀνήκοντα στὸν εὐρύτερον κανόνα τῆς Ἁγίας Γραφῆς. Ὁ Σιναϊτικὸς Κώδικας ἀποτελεῖ τὸ χειρόγραφο ὑπ. ἀρ. 01, ἢ ἀλλιῶς τὸ Ν (Alerph), στὸ στέμμα τῆς χειρογράφου παραδόσεως τῆς Βίβλου καὶ μαζὶ μὲ τὸν Βατικανὸ Κώδικα ἀποτελοῦν τὰ σημαντικώτερα χειρόγραφα γιά τὴν κριτικὴν τοῦ κειμένου τῆς Καινῆς Διαθήκης ἀλλὰ καὶ τοῦ κειμένου τῆς μεταφράσεως τῆς Παλαιᾶς κατὰ τοὺς Ο'. Προέκειται περὶ περαγμῆν ἁποστολῆς, σὲ μεγαλογράμματη γραφῆ, τὴν λεγομένη «τῆς Βίβλου», ἔχει δὲ ἐντυπωσιακὸ μέγεθος καὶ μορφή: τὰ φύλλα ἔχουν διαστάσεις 38,1 x 34,3 ἐκ. τὸ δὲ κείμενον παραδίδεται κυρίως σὲ τετράστιχα, μὲ ἀποτέλεσμα κάθε δίφυλλον νὰ ὑπενθυμίζει ἀνεπτυγμένο πάπυρον. Τὸ βιβλικὸ κείμενον ἀνήκει στὸν Ἀλεξανδρινὸ λεγόμενον τύπον καὶ ὁ Κώδικας πιθανῶτα γράφθηκε στήν Αἴγυπτον περὶ τὰ μέσα τοῦ 4^{ου} αἰῶνα, μολονότι παλαιότερα εἶχε ὑποστηριχθῆ ὅτι ἀνήκει στὰ πενήντα ἀντίγραφα τῆς Ἁγίας Γραφῆς, τὰ ὁποῖα

Μέσα από τό νέο καθεστώς τῆς Ἀγγλοαιγυπτιακῆς διοίκησης καί τίς διαμορφούμενες διεθνείς συνθήκες τοῦ 20^{ου} αἰ. ἀναδείχθηκαν οἱ μεγάλες μορφές τῶν ἀρχιεπισκόπων τοῦ Σινᾶ Πορφυρίου Α΄ (1885 - 1904), Πορφυρίου Β΄ (1904 - 1926) καί Πορφυρίου Γ΄ (1926 - 1968). Οἱ συγκεκριμένοι ἡγέτες κατόρθωσαν σέ ἐξαιρετικά δύσκολες συνθήκες νά ἐπιδείξουν προσωπική σοφία, διοικητική σύνεση καί ἄριστη ὀργανωτική ικανότητα. Μιμήθηκαν

εἶχε παραγγείλει ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος στό σκριπτόριο τοῦ Εὐσεβίου Καισαρείας, ὑπόθεση πού ὁμως δέν ἔχει ἐπαληθευθῆ]. Βλ. Νικολάου Ν. Φύσσα, Ὁ Σιναϊτικὸς κώδικας τῆς Ἁγίας Γραφῆς καί οἱ ἱστορικές του περιπέτειες, *Σιναϊτικά Δίπτυχα 2016, μετὰ τυπικῶν διατάξεων Ἰουλιανοῦ (παλαιοῦ) ἡμερολογίου*, ἔκδ. Ἱερᾶς Αὐτονόμου Αὐτοκρατορικῆς Μονῆς καί Ἀρχιεπισκοπῆς Θεοβαδίστου Ὁρους Σινᾶ, σ. 203.

⁵⁰⁷ [Τὸν 19^ο αἰῶνα, ὁ ἐντοπισμὸς τοῦ χειρογράφου ἀπὸ Εὐρωπαίους ἐπιστήμονες στὴν Βιβλιοθήκη τῆς Μονῆς, ὅπου φυλασσόταν γιὰ αἰῶνες, καὶ τὸ πνεῦμα λαφυραγωγίας τῶν θησαυρῶν τῆς Ἀνατολῆς, ἀπὸ τὸ ὁποῖο ἐμπνέονταν πολλὲς ἐπιστημονικὲς ἀποστολὲς τῆς ἐποχῆς, εἶχαν ὡς ἀποτέλεσμα ἀρχικὰ τὴ λαθραία ἀφαίρεση φύλλων ἢ σπαράγματων τοῦ Κώδικα. Ἔτσι, σαράντα τρία φύλλα ἀποσπάστηκαν τὸ 1844 ἀπὸ τὸν βιβλικὸ θεολόγο Κ. Tischendorf καὶ μεταφέρθηκαν στὴ Λευψία (σήμερα στὴν Πανεπιστημιακὴ Βιβλιοθήκη Λευψίας), ἐνῶ μικρότερα σπαράγματα τοῦ χειρογράφου μεταφέρθηκαν στὴ Ρωσία ἀπὸ τὸν Ἀρχιμανδρίτη Πορφύριο Uspenskij (σήμερα στὴ Ρωσικὴ Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη στὴν Πετροῦπολη). Καὶ στὶς δύο περιπτώσεις ἡ Μονὴ Σινᾶ ἐμμένει τεκμηριωμένα στὴν κυριότητά της ἐπὶ τῶν τμημάτων αὐτῶν τοῦ Κώδικα, καθὼς ἐλλείπουν τὰ νομιμοποιητικὰ στοιχεῖα τῆς ἀπόκτησής τους ἀπὸ τοὺς νέους κατόχους. Παρὰ ταῦτα, τὸ κύριο σῶμα τοῦ Σιναϊτικοῦ Κώδικα συνέχισε νὰ φυλάσσεται στὴ Βιβλιοθήκη τῆς Μονῆς ὡς τὸ 1859, ὅποτε καὶ τὸ παρέλαβε ὡς δάνειο ὁ Κ. Tischendorf μὲ ἐγγυητικὴ ἐπιστολὴ τοῦ Ρώσου πρέσβη στὴν Ὑψηλὴ Πύλη πρίγκηπα Α. Lobanov, προκειμένου τὸ χειρόγραφο νὰ μελετηθεῖ, νὰ δημοσιευθεῖ καὶ μετὰ ταῦτα -κατὰ τὴν ρητὴ δήλωση τῆς ἐγγυητικῆς ἐπιστολῆς τοῦ Lobanov καὶ τῆς ἀποδείξεως παραλαβῆς τοῦ Tischendorf- νὰ ἐπιστραφεῖ στὴ Μονή, ἢ ὅποια παρέμενε ὁ κάτοχός του. Ὁ Κώδικας ὡστόσο κατακρατήθηκε στὴν Τσαρρικὴ Ρωσία κατόπιν μυθιστορηματικῶν διεργασιῶν καὶ πίσεων, ἀποτέλεσμα τὸ ὁποῖο ἡ Μονὴ δὲν ἀνεγνώρισε ποτέ. Περαιτέρω, τὸ 1935 ἡ τότε Σοβιετικὴ Κυβέρνηση πώλησε τὸ χειρόγραφο στὸ Βρετανικὸ Μουσεῖο ἐναντι τοῦ πρωτοφανοῦς ποσοῦ τῶν 100.000 χρυσῶν λιρῶν Ἀγγλίας καὶ σήμερα εὐρίσκεται στὴν Βρετανικὴ Βιβλιοθήκη. Μέχρι τὸ 1975, ὁ ἐπιστημονικὸς κόσμος γνώριζε τὸν Σιναϊτικὸ Κώδικα διεσπασμένο σὲ τρία τμήματα, εὐρισκόμενα ἀντιστοίχως στὴν Βρετανικὴ Βιβλιοθήκη (347 φύλλα), στὴν Λευψία (43 φύλλα), καὶ στὴν Ἁγία Πετροῦπολη, ὅπου παρέμειναν 6 φύλλα-σπαράγματα. Τὸ 1975, ὁμως, ἀνευρέθησαν στὴν Μονὴ Σινᾶ ἄλλα δεκαοκτὼ φύλλα τοῦ Κώδικα (πλήρη ἢ σὲ σπαράγματα), τὰ ὁποῖα ἐλάνθαναν, τοποθετημένα σὲ βοηθητικὸ χώρο τῆς παλαιᾶς Βιβλιοθήκης στὸν λεγόμενο Πύργο τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, παράλληλα μὲ ἄλλα «μὴ ἐν χρήσει» σῶματα καὶ σπαράγματα χειρογράφων, μαζί μὲ τὰ ὁποῖα, σχημάτισαν τὴ συλλογὴ τῆς Μονῆς γνωστὴ ὡς Νέα Εὐρήματα. Σχετικὰ μὲ τίς συνθήκες δανεισμοῦ τοῦ Κώδικα ἀπὸ τὸν Tischendorf τὸ 1859 καὶ τὴν μετέπειτα τύχη του, διενεργήθηκαν κατὰ τὰ ἔτη 2003 - 2006 ἐνδελεχεῖς ἔρευνες στὸ Κρατικὸ Ἱστορικὸ Ἀρχεῖο τῆς Ἁγίας Πετροῦπολης καὶ στὸ Ἀρχεῖο τοῦ Ὑπουργείου Ἐξωτερικῶν τῆς Ρωσικῆς Αὐτοκρατορίας στὴ Μόσχα ἀπὸ τὴν Α. Zacharova, ἀναπληρώτρια καθηγήτρια στὸ Κρατικὸ Πανεπιστήμιο Lomonosov τῆς Μόσχας. Παράλληλες ἔρευνες διενεργήθηκαν στὰ Ἀρχεῖα τῆς Μονῆς στὸ Σινᾶ καὶ στὸ Μετόχι της στὸ Κάιρο ἀπὸ λόγιους Σιναῖτες, τὸν Ἀρχιεπίσκοπο Σινᾶ Δαμιανό, τὸν βιβλιοθηκᾶριο τῆς Μονῆς ἱερομόναχο Ἰουστῖνο καὶ ἄλλους πατέρες, καθὼς καὶ ἀπὸ τὴν ἐπιστημονικὴ ὁμάδα τοῦ Ἰδρύματος Ὁρους Σινᾶ ὑπὸ τὸν ὄμ. καθ. τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν Π. Νικολόπουλο καὶ τὸν Δρ. Ν. Φύσσα. Τὰ ἀνέκδοτα ἔγγραφα σχετικὰ μὲ τὸν Σιναϊτικὸ Κώδικα πού ἐντοπίστηκαν, ἔχουν διαφωτίσει τίς δραματικὲς γιὰ τὴ Μονὴ τότε συνθήκες, πού εἶχαν ὡς ἀποτέλεσμα, παρὰ τὴν περὶ τοῦ ἀντιθέτου ἐπιθυμία της, τὴν μὴ ἐπιστροφή τοῦ κύριου σώματος τοῦ χειρογράφου στὴ Σιναϊτικὴ Βιβλιοθήκη μέχρι σήμερα]. Βλ. Νικολάου Ν. Φύσσα, ὁ.π., σσ. 204 - 205.

ονομαστούς προκατόχους τους⁵⁰⁸ και μέσα από πολλούς γνωστούς και περισσότερους άγνωστους ποιμαντικούς κόπους δαπανήθηκαν άσκητικά, ώστε νά συνεισφέρουν μέ ό,τι ποιοτικότερο μπορούσαν στον διαχρονικό πλέον σιναϊτικό μοναχισμό. Σύμφωνα μέ τήν άνεκτίμητα μεγάλη και ευαίσθητη ιερή κληρονομία πού παρέλαβαν σέ κρίσιμους καιρούς, προσπάθησαν έπάξια και μέ άρχιερατική έντιμότητα για τήν ένδοξη ιστορική συνέχιση τής «*Ιεράς αυτόνομης Μονής*⁵⁰⁹ και *Άρχιεπισκοπής του Θεοβαδίστου Όρους Σινά*»⁵¹⁰.

Όμως, περισσότερες πληροφορίες για τά ποικίλα και σημαντικά γεγονότα, τά όποια διαδραματίστηκαν στή νεότερη ιστορία του Σινά, βρίσκει ό έρευνήτης στά έγγραφα του θεματικά πλούσιου «*Άρχείου τής Μονής*»⁵¹¹.

⁵⁰⁸ Σημαντικές μορφές άρχιεπισκόπων του Σινά, καταγομένων από τήν Κρήτη, είναι οι: Νικηφόρος Μαρθάλης ό Γλυκός (1728 - 1747), Κωνστάντιος (1748 - 1759) και Κύριλλος ό Κρής (1759 - 1790), βλ. Άρχιμ. Παναγιώτου - Πορφυρίου Κονίδη, *Τό Σινά και ή Έλληνική Παιδεία, ΙΗ' και ΙΘ' αι.*, διδακτορική διατριβή, Ιωάννινα 2011· Του Ίδιου, *Σιναϊτικά Δίπτυχα 2017*, έκδ. Ίεράς Αυτόνομου Αυτόκρατορικής Μονής και Άρχιεπισκοπής Θεοβαδίστου Όρους Σινά, Αθήνα 2017.

⁵⁰⁹ [...] «*Συνήχθη δέ τρανώς, και διεδηλώθη και τούτο εκ των αυτών Πατριαρχικών και Συνοδικών Σιγίλλωδών Γραμμάτων, ότι μηδαμή μηδαμώς ουδέποτε υπήχθη ή Μονή άμα και Άρχιεπισκοπή αυτή εις ύπακοήν, και ύποταγήν και δουλαγωγίαν ή ένωσιν, και δασμοδοσίαν Θρόνου τινός Πατριαρχικού, ούτε του Άλεξανδρείας, ούτε του Άντιοχείας, ούτε των Ίεροσολύμων, άλλ' ούτε άλλου τινός, άλλ' άνέκαθεν και άπ' άρχής και διεφυλάχθη και διετέλεσε, και μέχρι τούδε διατελει αυτόνομος, αυτοδέσποτος, ελευθέρα, ασύδοτος, και άκαταπάτητος, και μηδενι Θρόνω ύποκειμένη, άλλ' αυτή καθ' έαυτήν υπό τε του κατά καιρούς Ίερωτάτου Άρχιεπισκόπου άμα και Ήγουμένου, και των Όσιωτάτων Πατέρων έν συστροφή άμοιβαία και κυκλική παρ' άμφοτέρων των μερών διύθνομένη, διοικουμένη τε, και διακυβερνωμένη, και υπερέτρα ύποταγής, και καταδουλώσεως, και οίαστινοσούν έπηρείας και ένοχλήσεως, και δασμοδοσίας, και χρηματικής άπαιτήσεως παρ άπάντων των Άγιωτάτων Πατριαρχών ύπάρχουσα...».* Βλ. Γαβριήλ του Δ' Οίκουμηνικού Πατριάρχου, *Σιγίλλιον περι των προνομίων και τής διοικήσεως του Σινά*, άπόσπασμα, Νοέμβριος 1782. Άρχιμ. Κ. Δελικάνη, *Τά έν τοις κώδιξι του Πατριαρχικού Άρχιεπισκοπικού Άρχιεπισκοπικού σωζόμενα έπίσημα Έκκλησιαστικά έγγραφα*, τ. II, έν Κωνσταντινουπόλει 1904, σσ. 498 - 504.

⁵¹⁰ [...] «*όν τινων άναγνωσθέντων έπισταμένως, συνήχθη εκ των έν αυτοις και φύρδην πλατύτατα έν εκθέσει σαφειστάταις, και κεφαλαιωδώς μετ' εκτάσεως περιεχομένων λόγων, και περιόδων, και έννοιών, ότι τά κατά τήν Μονήν και Άρχιεπισκοπήν ταύτην έν άμοιβαία τινί, οϊον ειπείν κυκλική περιδινήσει, και περιστροφή διοικήσεως ώκονομήθη, και οικονομείται, και διοικείται παντελευθέτως και αυτόνόμως μέχρι και τής σήμερον παρ ά τε του έν αυτώ Άρχιεπισκόπου άμα και Ήγουμένου, και τής Όσιωτάτης Συνάξεως των έν αυτώ Πατέρων, ώστε μηδέν εκτελείσθαι κατά μέρος παρ ά του Άρχιεπισκόπου ή παρ ά των Πατέρων, αλλά πάντα διενεργείσθαι καλώς τή κοινή συσκέψει και συμβουλία και συμφηφία και άποφάσει, και όμοφώνω γνώμη του τε Ίερωτάτου Άρχιεπισκόπου άμα και Ήγουμένου, και τής Όσιωτάτης τής Πατέρων Συνάξεως, κατά τους όρους και τύπους και σεμνάς και ιεράς τάξεις και συνηθείας και άδιαρρήκτους συνηθίας και θεσμοθεσίας, σαφέστατα εκτεθειμένας, και δι' Έκκλησιαστικού καλάμου κεκρωμένας, και λέξεσιν ευλήπτους περιεχομένας...».* Βλ. Γαβριήλ του Δ', ό.π.: Κ. Μανάφη, «*Εισαγωγή*», Σινά, Οι Θησαυροί τής Μονής, ό.π., σ. 22.

⁵¹¹ [*Σημαντικώτατο τμήμα τής Βιβλιοθήκης τής Μονής καταλαμβάνει τό πλούσιο Άρχείο τής μέ κώδικες, λυτά έγγραφα, έπιστολές, φακέλλους κλπ., τά όποια δέν προέρχονται μόνον από τή Μονή και τά πολυάριθμα μετόχια τής άνά τον κόσμο, αλλά και από εκκλησιαστικούς και κοσμικούς άρχοντες διαφόρων χωρών. Γι' αυτό και τό ύλικό του Άρχείου περιέχει έγγραφα πού είναι γραμμένα εκτός από τήν έλληνική και σε άλλες γλώσσες. Η ποικιλία αυτή του περιεχομένου του καθιστά τό Άρχείο σπουδαίο, ή δέ μελέτη του παρέχει πολύτιμα στοιχεία για τήν ιστορία τής Μονής και των μετοχιών τής, καθώς και για τίς σχέσεις τής μέ διάφορες*

Αναφέροντας τὰ βασικά γεγονότα πού ἀφορούν στή συνοπτική παρουσίαση τοῦ σιναϊτικοῦ μοναχισμοῦ θά προσθέταμε ὅτι ἐκτός τῆς μακροαίωνης ἀσκητικῆς ταυτότητάς του καί τῆς διεθνοῦς πολιτιστικῆς σπουδαιότητάς του, οἱ ἀσκητές τοῦ Σινᾶ ἐπέδειξαν σημαντική δράση καί ἀξιόλογη προσφορά στόν χώρο τῆς ἐκπαιδευτικῆς κοινότητας. Πολλοί λόγιοι Σιναῖτες πατέρες⁵¹², οἱ ὁποῖοι ἐργάστηκαν ὡς διδάσκαλοι καί ἐκπαιδευτικοί συγγραφεῖς στήν κεντρική Μονή καί ἰδιαίτερα στά ἀνά τόν κόσμο Μετόχια της, ἀνέπτυξαν ἀξιόλογη δραστηριότητα στά ποικίλα γνωστικά ἀντικείμενα τῆς γενικῆς παιδείας, συντάσσοντας καί «*μαθηματάρια*»⁵¹³, ἐνῶ ὑπάρχουν περιπτώσεις μοναχῶν πού ἴδρυσαν καί πρότυπα σχολεῖα⁵¹⁴.

Ἐκκλησίες καί ξένα κράτη. Χρονολογικῶς τό ὑλικό παρουσιάζει ἀνισομερῆ κατανομή... Γενικά στό Ἑλληνικό τμήμα τοῦ Ἀρχείου δέν σώζονται ἔγγραφα τῆς Βυζαντινῆς ἐποχῆς, δηλωτικά τῶν σχέσεων τῆς Μονῆς μέ τό κέντρο τοῦ Ἑλληνισμοῦ, τήν Κωνσταντινούπολη ἕως καί τό 1453. Τοῦτο ὀφείλεται στήν κατάληψη τῆς Χερσονήσου τοῦ Σινᾶ ἀπό τοὺς Ἀραβες ἤδη ἀπό τόν 7ο αἰ., ἡ ὁποία ἀπέκοψε κάθε διοικητική ἐπαφή τῆς Μονῆς μέ τήν πρωτεύουσα τῆς Αὐτοκρατορίας. Ὅσα δέ ἔγγραφα τυχόν ὑπῆρξαν, αὐτά καταστράφηκαν ἀπό τίς ἐπιδρομές βαρβάρων λαῶν ἢ ἐξαφανίσθηκαν ἀπό ἄλλες αἰτίες. Τό ἀρχαιότερο χρονικῶς ἑλληνικό ἔγγραφο τοῦ Ἀρχείου ἀνήκει στόν 15ο αἰ. καί εἶναι μία σύντομη ἐπιστολή τοῦ Οἰκουμενικοῦ πατριάρχη Γενναδίου πρὸς τοὺς Σιναῖτες μοναχοὺς καί πατέρες. Στό Ἀραβικό ὅμως τμήμα τοῦ Ἀρχείου ἔχουμε ἀπό πολύ ἐνωρίς πληροφορίες πού δηλώνουν τίς σχέσεις τῆς Μονῆς μέ τοὺς ἀρχηγούς τῶν Ἀράβων καί μέ τὰ κέντρα τοῦ μουσουλμανικοῦ κόσμου. Σώζονται π.χ. τὰ ἀντίγραφα τοῦ Ἀχτιναμέ (Ἱερᾶς Διαθήκης), δηλαδή τοῦ πρώτου προστατευτικοῦ ἔγγράφου τοῦ Μωάμεθ, τό ὁποῖο κατὰ τήν παράδοση εἶχε ἐπικυρώσει ὁ ἴδιος, ἀποτυπώνοντας τήν παλάμη του σ' αὐτό. Τά ἀντίγραφα ἀνήκουν στόν 16ο αἰ., διότι τό πρωτότυπο παρέλαβε ὁ σουλτάνος Σελήμ Α', ὅταν τό 1517 κατέλαβε τήν Αἴγυπτο. Τό ὑλικό τοῦ Ἀρχείου ὅμως ἀπό τόν 16ο αἰ. ἕως σήμερα, εἶναι πλούσιο καί πολύτιμο... Στό ξενόγλωσσο ἀρχεῖο περιέχονται ἔγγραφα λατινικά (ἀπό τόν 13ο αἰ.), ἰσπανικά (ἀπό τόν 16ο αἰ.), ἐνετικά (ἀπό τόν 14ο αἰ.), ἰταλικά, γερμανικά, ἀγγλικά καί γαλλικά, μεταξύ τῶν ὁποίων καί τό γνωστό ἀσφαλιστήριο ἔγγραφο τοῦ Ναπολέοντα Βοναπάρτη τοῦ 1798. Ἐπίσης συναντοῦμε ἔγγραφα καί στήν ἰβηρική γλῶσσα, τή σημερινή γεωργιανή... στή ρωσική... καί στή βλαχική... Ὁ μεγαλύτερος ὅμως ἀριθμός ξενόγλωσσων ἐγγράφων ὑπάρχει στό λεγόμενο Ἀραβικό Ἀρχεῖο τῆς Μονῆς. Αὐτό διακρίνεται στό καθαρῶς Ἀραβικό τμήμα, μέ περισσότερα ἀπό 1.000 ἔγγραφα, καί στό Ὄθωμανικό μέ ἔγγραφα γραμμένα στήν τουρκική γλῶσσα, ἀλλά μέ ἀραβικοὺς χαρακτήρες. Τό ἀρχαιότερο ἔγγραφο στήν ἀραβική γλῶσσα ἀνήκει στήν ἐποχὴ τῶν Φατιμίδων -γραφέθηκε μᾶλλον τό 1106- , ἐνῶ τό ἀρχαιότερο τουρκικό ἀνάγεται στό 1496... Ὅλο αὐτό τό ἀρχεῖο ὑλικό τοῦ Σινᾶ περιέχεται εἴτε μέσα σέ «Κώδικες» εἴτε σέ «Λυτά» ἔγγραφα. Οἱ Κώδικες διακρίνονται σέ: Ἀβαντάρια... Κατάστιχα... Λοιπὸι Κώδικες... Πράξεις... Μοναχολόγια.. καί κώδικες μέ ἐντυπώσεις τῶν διαφόρων ἐπισκεπτῶν - προσκυνητῶν, ἀπό τό 1897. Τά Λυτά ἔγγραφα εἶναι ἐπίσης πολυάριθμα... Σ' αὐτά περιέχονται: Χρυσόβουλλα, μολυβδόβουλλα καί κηρόβουλλα... Σιγίλλια πατριαρχικά καί σιγιλλιώδη γράμματα... Ἀπανταχοῦσες... Ἐπιστολές διάφορες... καί Ποικίλα ἔγγραφα]. Βλ. Ἱερομ. Δημητρίου Ντιγκμπασάνη, πρῶην Βιβλιοθηκαρίου Ἱ. Μονῆς Ἀγίας Αἰκατερίνης Σινᾶ (νῦν Μητροπολίτου Ἀργυροκάστρου), «Τό Ἀρχεῖο», Σινᾶ, Οἱ Ἱησαυροὶ τῆς Μονῆς, ὅ.π., σσ. 361 - 363.

⁵¹² Αναλυτικὰ περὶ τῶν λογίων Σιναϊτῶν πατέρων καί τῆς ἐν γένει προσφορᾶς τῆς Μονῆς Σινᾶ στήν παιδεία, ἰδιαίτερα κατὰ τόν 18^ο καί 19^ο αἰ. βλ. Ἀρχιμ. Παναγιώτου - Πορφυρίου Κονίδη, Τό Σινᾶ καί ἡ Ἑλληνική Παιδεία, ΙΗ' καί ΙΘ' αἰ., ὅ.π.

⁵¹³ Γιά τὰ «*μαθηματάρια*» βλ. Νικολοπούλου - Γ. Σκαρβέλη Ἀγγελική, *Μαθηματάρια τῶν Ἑλληνικῶν Σχολείων κατὰ τήν Τουρκοκρατία*, διδακτορική διατριβή, Ἀθήναι 1994· Ἀρχιμ. Παναγιώτου - Πορφυρίου Κονίδη, Τό Σινᾶ καί ἡ Ἑλληνική Παιδεία, ΙΗ' καί ΙΘ' αἰ., ὅ.π.

⁵¹⁴ Ἡ ἐκπαιδευτικὴ παράδοση τῆς Μονῆς Σινᾶ συνεχίζεται ὡς τίς ἡμέρες μας μέ τήν Ἀμπέτειο σχολὴ στό Κάιρο. «*Ἰδρυθεῖσα ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν Ἀμπὲτ τῷ 1860, εἶναι ἐκπαιδευτικὸν Ἴδρυμα*

Σήμερα ή Μονή αναγνωρίζεται ως παγκόσμιο ιστορικό και πνευματικό μνημείο προστατευόμενο από την UNESCO⁵¹⁵.

Στήν εισαγωγή του έργου του «*Σύντομος Ιστορία τής Ιερᾶς Μονῆς του Σινᾶ*», ὁ Ἄμαντος, δανειζόμενος μία φράση ἀπό τόν τίτλο βιβλίου τοῦ H. Palmer⁵¹⁶, σημειώνει ὅτι: «*τὸ Σινᾶ εἶναι τὸ περισσότερο ἐνδιαφέρον ἀπὸ τὰ μοναστήρια τοῦ κόσμου*». Καί συνεχίζοντας ἀναφέρει ὅτι: «*κανένα ἄλλο δὲν ἔχει τόσον μακρὰν ἱστορίαν, κανένα δὲν περικλείει τόσα ἔργα τέχνης καὶ τόσα κειμήλια, χειρόγραφα καὶ ἄλλα*»⁵¹⁷.

*τῆς Μονῆς, ἔχον 3 κεχωρισμένα τμήματα, τὸ Ἑλληνικόν, τὸ Ἀραβικόν καὶ τὸ Ἀγγλοαραβικόν. Παρέχει κατωτάτη καὶ μέση παιδεία εἰς Ἑλληνας καὶ Αἰγυπτίους μαθητάς. Ἡ οἰκονομικὴ κάλυψις τῆς Σχολῆς γίνεται ὑπὸ τοῦ κληροδοτήματος τῶν ἀδελφῶν Ἀμπέτ, τὸ δὲ Ἐκπαιδευτικὸν προσωπικὸν τοῦ Ἑλληνικοῦ τμήματος διατίθεται ὑπὸ τοῦ Ὑπ. Παιδείας τῆς Ἑλλάδος, κατὰ τὸ πλεῖστον, καὶ ἀμείβεται ὑπ' αὐτοῦ. Τὸ τμήμα αὐτὸ εἶναι πλήρως ἀνεγνωρισμένον καὶ ἀπὸ τὸ ὙΠ.Ε.Π.Θ. Ἑλλάδος καὶ ἀκολουθεῖ τὸ Ἑλληνικὸν ἀναλυτικὸν πρόγραμμα. Γενικὸς Διευθυντῆς, ἀνεγνωρισμένος ὑπὸ τοῦ Αἰγυπτιακοῦ Ὑπουργείου Παιδείας, καὶ Πρόεδρος τῆς Ἐφορείας τῆς Σχολῆς τυγχάνει ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Σινᾶ Δαμανός». Βλ. *Σιναιτικά Δίπτυχα 2010*, ἔκδ. Ἱερᾶς Αὐτονόμου Βασιλικῆς καὶ Αὐτοκρατορικῆς Μονῆς Θεοβαδίστου Ὁρους Σινᾶ, Αθήναι 2010, σ. 76.*

⁵¹⁵ Ἡ Μονή Σινᾶ προστατεύεται ἀπὸ τὴν Unesco (Ἐκπαιδευτικὴ, Ἐπιστημονικὴ καὶ Πολιτιστικὴ Ὁργάνωση τοῦ Ὁργανισμοῦ Ἠνωμένων Ἐθνῶν). Στὴ «*σύννοδο τῆς Βουδαπέστης*» στὴν Οὐγγαρία, μὲ ἀφορμὴ τὴν ἐορτὴ 30 χρόνων λειτουργίας τῆς Unesco, ἀποφασίσθηκε ἡ τελικὴ ἔνταξη ἐν γένει τῆς περιοχῆς τῆς «*Μονῆς Σινᾶ*», μὲ αὐξοῦσα ἀριθμὸ ἐντάξεως 954.

⁵¹⁶ Βλ. H. Palmer - Sayce, *St. Catherine's Monastery, Perhaps the Most Interesting One in the World*, Sinai 1906, σ. 131.

⁵¹⁷ Βλ. Κ. Ἀμάντου, *Σύντομος ἱστορία τῆς Ἱερᾶς Μονῆς τοῦ Σινᾶ*, ὄ.π., σ. 1.

Γ.2 Έγκατάσταση, συγκρότηση άσκητικῶν κοινοτήτων στό Σινά

Στή συγκεκριμένη θεματική ένότητα, ή όποία άφορᾶ στούς γεωγραφικούς τόπους έγκατάστασης καί οίκοδομικής συγκρότησης τῶν σιναιτικῶν κοινοτήτων, θά προσπαθήσουμε μέσα από τίς ύπάρχουσες πηγές νά παρουσιάσουμε:

- τίς παλαιότερες όνομασίες καί τούς άρχαίους κατοίκους τοῦ Σινά,
- τή γεωγραφία, τή μορφολογία τοῦ έδάφους καί τίς κλιματολογικές συνθήκες τῆς σιναιτικής χερσονήσου,
- τά γεωγραφικά σημεία καί τίς κείμενες μαρτυρίες γιά άσκητικές περιοχές, άναχωρητικά κέντρα καί μοναστικούς τόπους, καί
- τόν τρόπο κατασκευής, τήν κτιριακή συγκρότηση καί τή χρήση τῶν άσκητικῶν οίκοδομημάτων.

Γ.2.1 Παλαιότερες όνομασίες καί άρχαίοι κάτοικοι

Άπό τούς πρώιμους χριστιανικούς χρόνους, ή σιναιτική χερσόνησος ἦταν γνωστή ὡς ὁ πλέον κατάλληλος τόπος γιά άναχωρητική έγκαταβίωση καί άνώτερη πνευματική ζωή. Διά μέσου τῶν αἰώνων τό Σινά παρέμεινε φημισμένο ὡς άσκητική περιοχή μέ άριστες γεωγραφικές προϋποθέσεις καί ιδανικές λειτουργικές συνθήκες, γιά ὅσους έπιθυμοῦσαν αὐθεντικές «γεωπνευματικές» προδιαγραφές καί έπεδίωκαν νά απολαύσουν καλύτερα τήν ὑπερβατική βίωση τῆς μοναχικής έμπειρίας, καί μέσω αὐτῆς τήν ποθητή συνάντησή τους μέ τήν Ὑπέρτατη Πραγματικότητα τοῦ Θεοῦ.

Ἡ σιναιτική ἔρημος, ἤδη από τόν 4ο αἰ.⁵¹⁸, μαρτυρεῖται στίς σχετικές πηγές ὡς ἓνα από τά σημαντικότερα μοναστικά κέντρα⁵¹⁹, τό όποιο φαίνεται

⁵¹⁸ Ὁ Κοντογιάννης πληροφορεῖ ὅτι «ή κατά τόν Δ΄ αἰώνα συνεχῆς αύξησις τοῦ ἀριθμοῦ τῶν άναχωρητῶν καί ἡ σχετική μείωσις τῶν ἐκ τῶν ἐπιθέσεων τῶν Βεδουίνων κινδύνων ἠνύνησαν τήν άθρόαν προσέλευσιν άσκητῶν εἰς τήν ἔρημον τοῦ Σινά ἐκ τῆς Αἰγύπτου, τῆς Συρίας, τῆς Παλαιστίνης, τῆς Φοινίκης, τῆς Μεσοποταμίας καί ἐξ ἄλλων περιοχῶν τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου. Ὁ μέγας ἀριθμός τῶν άναχωρητῶν ἀνέδειξεν ἤδη κατά τόν Δ΄ αἰώνα τήν σπουδαιότητα τῆς ἔρημου τοῦ Σινά διά τήν ἐν ἡσυχία άσκησιν, κατέστη δέ αὐτή περίφημον κέντρον άσκήσεως δι' ὅλόκληρον τόν Χριστιανικόν κόσμον». Βλ. Σπυρίδωνος Δημ. Κοντογιάννη, Τό Σιναιτικόν Ζήτημα (ΙΣΤ΄ - ΙΘ΄ αἰ.), ὁ.π., σσ. 15 - 16.

νά είναι σύγχρονο και ἐφάμιλλο μέ ἐκεῖνα τοῦ γειτονικοῦ αἰγυπτιακοῦ μοναχισμοῦ. Μάλιστα, φημιολογεῖται ὅτι ἦταν «τόσον πολλοὶ οἱ μοναχοὶ ἐν Σινᾷ, ἐν Φαράν καὶ καθ' ὑπερεκχειλίσειν περαιτέρω καθ' ἅπασαν τὴν ἔρημον τῆς Πετραίας Ἀραβίας, τόσον δὲ πυκνὰ τὰ κέντρα τῆς συναντήσεως αὐτῶν κατὰ Κυριακὴν καὶ οἱ πρόχειροὶ ναοὶ αὐτῶν, ὥστε ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ μέχρι Σινᾷ, ἐπὶ ἐκτάσεως 15ῆμέρου πορείας, μετεδίδοτο ὁ ἦχος τῶν κωδῶνων καὶ τῶν σημάτων ἀπὸ σταθμοῦ εἰς σταθμὸν καὶ καθίστατο δυνατὴ πᾶσα συνεννόησις μεταξὺ τούτων τῶν δύο ὀφθαλμῶν τῆς πίστεως»⁵²⁰, δηλαδή, τοῦ Σινᾷ καὶ τοῦ Παναγίου Τάφου. Ἡ προφορικὴ αὐτὴ παράδοση ὡς μαρτυρία παραμένει ζωντανὴ καὶ ἀναμεταδίδεται ἀπὸ τοὺς σημερινούς Σιναίτες⁵²¹.

Ὅμως, ἀπὸ παλαιότερα, ἡ περιοχὴ εἶναι ὀνομαστὴ καὶ πνευματικὰ μαγνητικὴ ὡς ἕνας γοητευτικὸς προσκυνηματικὸς τόπος, ἐπειδὴ συνδέεται ἄμεσα μέ πολλές ἱστορημένες μαρτυρίες προφητικῶν προσώπων καὶ γεγονότων τῆς Ἁγίας Γραφῆς. Εἶναι παγκόσμια γνωστὰ τὰ ἱερά γεωγραφικὰ σημεῖα τῆς ἀπὸ τὴν ἀρχέγονη ἐποχὴ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Κυρίως αὐτὰ τὰ ὅποια συνδέονται μέ γεγονότα, τὰ ὅποια ἀφοροῦν στὴ θαυμαστὴ «Ἐξοδο»

⁵¹⁹ «Τὸ ὄρος Σινᾷ, διὰ τὰς μεγάλας ἱστορικὰς ἀναμνήσεις αὐτοῦ καὶ διὰ τὸ πρόσφορον τοῦ σκοποῦ, δὲν ἐβράδυνε νὰ προκριθῆ ὡς τόπος προσφυγῆς τῶν ἀναχωρητῶν· πολλοὶ δὲ χιλιάδες χριστιανῶν κατέφευγον εἰς τὰς δυσπροσίτους τοῖς διώκταις χαράδρας καὶ τὰς ἐξαισίως ἀπορρώγας φάραγγας τοῦ τεραστίου ἐκεῖνου ὄρειου ὄγκου. Ἐκεῖ εὗρισκον ἀδεστέραν τὴν ἀπόλασιν τῆς φιλότατης αὐτοῖς ἐρημίας. Ἐκεῖ ὑπὸ τὸν φλέγοντα ἀνχμὸν τοῦ θεόρου, ὑπὸ τὸν ὀδυνηρὸν παγετὸν τοῦ χειμῶνος, ὑπὸ τὸ καῦμα τῆς ἡμέρας καὶ ὑπὸ τὸ ῥίγος τῆς νυκτός, ὑπὸ τὸν σμερδαλέον κεραννὸν τῶν θυελλῶν, ὑπὸ πείναν δεινὴν καὶ δίψαν πολλὰκις μαρτυρικὴν, ὑπὸ στερησεις, ὧν ὁμοίας οὐδαμοῦ ἐδοκίμασαν ἄνθρωποι, ἐκεῖ διήγον βίον ἀβίωτον, βίον, ὅστις ἦν μᾶλλον ἠκριβωμένη τις μελέτη θανάτου, ὡς λέγει Προκόπιος ὁ Καισαρεύς. Καὶ ὁμως πρὸς τούτον τὸν βίον, καὶ τοιοῦτον ὄντα, ἔσπευδον ἄλλοι καὶ ἄλλοι, ταχέως δὲ ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀναχωρητῶν τοῦ Σινᾷ ἀνήλθεν εἰς πολλὰς χιλιάδας καὶ μυριάδας, ἀπειρα δὲ ἐρημιτήρια καὶ κατὰ κυριολεξίαν μοναστήρια ἐξευρέθησαν, ἢ ἐστήθησαν ἐν φάραγγιν, ἐν σπηλαίοις, ἐν κρύπταις, ἐν σχισμαῖς τῶν τραχειῶν δειράδων τοῦ ὄρους. Πολλοὶ τούτων κατεσκευάζον ὅπας ἐν τῇ γῇ, ἐν αὐταῖς δὲ διήγον τὸν βίον, τοιαύτας ὅπας παρῆγε πολλαχοῦ ἐτοίμους τὸ σχισμῶδες ἐν πέτραις, ἢ καὶ ἐν πενιχρῷ τινι χώματι ἔδαφος τοῦ Σινᾷ. Κελλία, σκῆται, ὅπαι πληροῦσιν εὐρυτάτας ἐκτάσεις τῶν χαράδρων αὐτοῦ. Ἐν Φαράν, θέσει κεντρικῇ μεταξὺ δύο τεραστίων ὄγκων τοῦ ὄλου Σινᾷ, ἐν ἧ τὸ πρῶτον συνήλθον, ὡς φαίνεται, οἱ πλείστοι ἀναχωρηταὶ καὶ ἀσκηταί, ἀπεχούση δὲ διήμερον καμηλοδρομίαν ἀπὸ τοῦ κυρίως Σινᾷ, εἶδον καὶ ἐγὼ αὐτάς, σωζομένας ἔτι καὶ νῦν, ἀληθεῖς ὅπας τῆς γῆς, ἐν αἷς διήνυσαν ὀλόκληρον τὸν βίον αὐτῶν ἐρημῖται καὶ ἀσκηταὶ τῶν χρόνων ἐκείνων, βίον ἰσοφαρίζοντα πρὸς τόσους θανάτους, ὅσας ἡμέρας ἠρίθμει!...». Βλ. Κωνσταντίνου Ν. Παπαμχαλοπούλου, ὁ.π., σ. 89.

⁵²⁰ Βλ. Κωνσταντίνου Ν. Παπαμχαλοπούλου, ὁ.π., σ. 92.

⁵²¹ «Κατὰ τὰς διηγήσεις τῶν πατέρων, ἦσαν τόσον πυκνὲς οἱ μοναστικὲς οἰκῆσεις, ὥστε ὅταν κατὰ τὴν νύκτα τοῦ Πάσχα ἐκρούοντο τὰ σήμαντρα τοῦ ναοῦ τῆς Ἀναστάσεως εἰς τὴν Ἱερουσαλὴμ, τὸ χαρμόσυνον μῆνυμα τῆς Ἀναστάσεως μετεδίδοτο ἀπὸ ἠσυχαστηρίου εἰς ἠσυχαστήριον διὰ τῶν σημάτων, καὶ διεκπεραιούτο ἀπὸ τῆς Παλαιστίνης -διὰ τοῦ Σινᾷ- εἰς τὰς Αἰγυπτιακὰς ἐρήμους τῆς Νιτρίας καὶ Θηβαίδος». Βλ. Δαμανοῦ, Ἀρχιεπισκόπου Σινᾷ, Φαράν καὶ Ραϊθῶ, Καθηγουμένου Ἱεράς Μονῆς Ὁρους Σινᾷ, «Ἡ πολυμορφία τοῦ Σιναϊτικοῦ Μοναχισμοῦ», ὁ.π., σσ. 186 - 189.

τῶν Ἑβραίων ἀπό τήν Αἴγυπτο μέ προορισμό τή «Γῆ τῆς ἐπαγγελίας» καί τήν ἐπί σαράντα ἔτη ἀσκητική διαμονή τους στό Σινᾶ⁵²². Ἡ περιοχὴ πού μᾶς ἐνδιαφέρει, ἔχει ἄμεση σχέση μέ τό ἱστορικό πέρασμα τῶν Ἰσραηλιτῶν ἀπό τήν ἀμμώδη κοιλάδα καί τούς γρανιτώδεις πρόποδες τοῦ «*Θεοβαδίστου Ὄρους Χωρήβ*», ὅταν ἐκεῖ στήν «*ἀγία Κορυφή*», ὁ Θεός ἐμφανίστηκε στόν ἐκλεκτό Του, μεγάλο προφήτη Μωυσή, παραδίδοντας σέ λίθινες πλάκες ἐγγάρακτες τίς περίφημες «*δέκα ἐντολές*»⁵²³.

Ὅπως ἀντιλαμβανόμαστε, ὅταν ἀναφερόμαστε στόν ἰσραηλιτικό λαό τῆς ἐποχῆς κάνουμε λόγο γιά τήν ἀρχαιότερη ἀσκητική κοινότητα, ἡ ὁποία ἔζησε κοινοβιακά στόν τόπο καί μάλιστα μέ προδρομικό χαρακτήρα πρὸς ἐκείνη τῶν Σιναϊτῶν μοναχῶν, ὅταν αὐτοὶ ἐμφανίστηκαν πολὺ ἀργότερα.

Σχετικά μέ τίς διάφορες ὀνομασίες πού ἀποδόθηκαν στή σιναϊτική περιοχὴ ἀπό τήν ἀρχέγονη ἐποχὴ τῆς ἱστορίας της ἕως τίς ἡμέρες μας, ὁ Σοκέρ ἀναφέρει ὅτι ἡ περιοχὴ ἀπὸ παλαιὰ ὀνομάστηκε: [*Χερσόνησος τοῦ Σινᾶ ἢ νῆσος ἢ Σίνα (περιληπτικά) συνοπτικά. Ὡς πρὸς τὴν σχέση της μέ τὸ Ὄρος Σινᾶ ὁ λόγος εἶναι ὅτι αὐτὸ τὸ ὄρος εἶναι τὸ πῶ γνωστὸ ἀπὸ ὅλα τὰ ὄρη της. Καί ὡς πρὸς τὸ Σινᾶ λόγω τῆς «πέτρας» ἐλέχθη ὅτι ὀνομάστηκε Σινᾶ ὁ τόπος λόγω τῶν πολλῶν ὀρέων του. Ἐλέχθη ἐπίσης ὅτι ἡ ὀνομασία Σινᾶ εἶναι παρμένη ἀπὸ τὴν λέξη Σίν πού σημαίνει Σελήνη διότι οἱ κάτοικοι του παλιά λάτρευαν τὴν Σελήνη. Εἶπα πῶς ... ἀρκεῖ ἡ σχέση της μέ τὴν σελήνη ἀπὸ τίς φεγγαρόλουστες βραδιές της, καθότι τὸ καλὸ της κλίμα ὁ λεπτὸς ἀέρας της καί ἡ ἀπλωσιά της κάνει τὴν σελήνη της τὴν πῶ ὁμορφή σελήνη ... γενικά. Τὸ Σινᾶ εἶναι γνωστὸ ὡς πρὸς τὰ ἀρχαιολογικὰ μνημεῖα τῆς Αἰγύπτου μέ τὴν ὀνομασία «Τοσόιτ» δηλαδή τόπος ἄγονος καί γυμνός. Καί εἶναι γνωστὸς ὡς πρὸς τὰ ἀρχαιολογικὰ μνημεῖα τῶν Ἀσσυρίων μέ τὴν ὀνομασία «Μαγκάν» πού εἶναι παρερμηνεῖα τῆς ὀνομασίας πού ἔδωσαν οἱ Ἄραβες ἱστορικοὶ γιά τὴν Βόρεια Σαουδική Ἀραβία καί τὴν Νότια Παλαιστίνη καί πού εἶναι τόπος πού ἔγινε*

⁵²² Σημαντικοὶ σταθμοὶ διαχρονικῆς ἀναφορᾶς στήν ἱστορία τῆς Ἁγίας Γραφῆς (βλ. βιβλία Παλαιᾶς Διαθήκης «*Ἐξοδος*» καί «*Βασιλειῶν Α΄*») παραμένουν: ἡ «*πρῶτη*» Παρουσία τοῦ Θεοῦ μέ τὸν εὐαγγελισμό τοῦ Μωϋσῆ στή «*φλεγόμενη καὶ μὴ κατακαιομένη Βάτο*», ὡς προτύπωση τοῦ «*Εὐαγγελισμοῦ τῆς Θεοτόκου*» καί τῆς «*Θείας Ἐνσάρκου Οἰκονομίας*» (Ἐξ., 3: 1 - 6)· ἡ παράδοση διάβαση τῆς «*Ἐρυθρᾶς Θαλάσσης*» (Ἐξ., 15: 22, πρβλ. *Ψαλμ.*, 105: 9, Ἐξ., 14: 21 - 22)· ἡ προτύπωση τῆς Νίκης τοῦ Ἐσταυρωμένου Θεανθρώπου Χριστοῦ μέ τὴν νίκη τοῦ Ἰσραὴλ ἐπὶ τῶν Ἀμαληγιτῶν (Ἐξ., 17: 10 - 15)· ἡ «*δεύτερη*» Παρουσία τοῦ Θεοῦ στό φλεγόμενο καί καπνίζον Ὄρος Χωρήβ παράλληλα μέ τὴν παράδοση τοῦ Νόμου (Ἐξ., 32: 2 - 4, 32: 8, πρβλ. *Ψαλμ.*, 105: 19 - 20)· καί ἡ καταφυγὴ τοῦ Ἡλία στό Χωρήβ συνοδευόμενη ἀπὸ τὴν «*τρῖτη*» Παρουσία τοῦ Θεοῦ στό Σινᾶ, ὑπὸ μορφὴν «*αὔρας λεπτῆς*» (*Α΄ Βασ.*, 19: 8 - 12).

⁵²³ Ἐξ., 19 ἕως 34.

γνωστός από τους Έλληνες ιστορικούς με την όνομασία «Πετραία Άραβία» ή βραχώδης Άραβία. Είναι γνωστό επίσης στην Παλαιά Διαθήκη με την όνομασία Χωρήβ, όνομάσθηκε επίσης γενικά ό τόπος με την όνομασία Σινά λόγω του πιο φημισμένου όρους που περιλαμβάνει ό χώρος αυτός, ύστερα ξεχάστηκε ή όνομασία Χωρήβ κι όλα τά παλαιά όνόματα και δέν απόμεινε μέχρι σήμερα παρά μόνο ή όνομασία Σινά⁵²⁴.

Οί ιστορικοί λαοί που κατά καιρούς κατοίκησαν στο Σινά, εκτός από τους Ίσραηλίτες, είναι οί «Άμαληκίτες»⁵²⁵. Επίσης υπάρχουν αρχαιολογικές μαρτυρίες από την έποίκιση του άραβικού λαού των «Ναβαταίων»⁵²⁶, ενώ οί

⁵²⁴ Βλ. Ναούμ Μπέη Σοκέρ, «*Η ιστορία του Σινά, παλαιά και νέα και ή γεωγραφία του*», έκδ. Ίεράς Μονής Θεοβαδίστου Όρους Σινά, στην άραβική γλώσσα, Σίναιον Όρος, χ.χ. Η μπφρ. στην έλληνική γλώσσα είναι πρόσφατη και βρίσκεται άνέκδοτη σε χειρόγραφεσ σημειώσεις. Η άρίθμηση των σελίδων είναι σύμφωνη με τό μπφρ. χειρόγραφο, σσ. 2 - 3.

⁵²⁵ Οί «Άμαληκίτες» ήταν αρχαίος νομαδικός λαός σημιτικής καταγωγής. Σύμφωνα με την Παλαιά Διαθήκη ήταν απόγονοι του Άμαλήκ, γιου του Έλιφάς και έγγονου του Ίσαυ, (Γέν., 36, 11:12). Άνήκαν στις χαναανιτικές φυλές νότια της Χαναάν (Άρ., 13:30). Κατοικούσαν στη χερσόνησο του Σινά και μάλιστα στην έρημο που βρισκόταν μεταξύ των νοτιότερων ύψωμάτων της Παλαιστίνης και των συνόρων της Αιγύπτου (Άρ., 13:29, Α΄ Βασ., 15:7, 27:8). Η μορφολογία της περιοχής καθόριζε την όλη ζωή τους που ήταν καθαρά νομαδική, όπως φαίνεται και από τό γεγονός ότι στις στρατιωτικές έπιχειρήσεις πήγαιναν μαζί με τίς οικογένειες τους (Κριταί, 6:5). Ήταν λαός πολυάριθμος και ποιμενικός (Α΄ Βασ., 15:6). Οί μνημονευόμενες πόλεις τους δέν ήταν τίποτα άλλο παρά στάσεις και νομαδικοί καταυλισμοί. Οί σχέσεις μεταξύ Ίσραηλιτών και Άμαληκιτών ήταν πάντοτε τεταμένες (Έξ., 17:8, Άρ., 14:45, Δευτ., 25:17, Κριταί, 3:13, 6:3, Α΄ Βασ., 15 - 27, 30). Στο βιβλίο των Ψαλμών οί Άμαληκίτες άναφέρονται ως έχθροί των Ίσραηλιτών (Ψαλμ., 82:8).

⁵²⁶ «Οί Ναβαταίοι (Μπενή νάμπατ) ήταν αρχαίος αραβικός λαός με σημαντικές αραμαϊκές επιρροές. Τους αναφέρει ο Στράβων ως "αράβιο έθνος". Κατοικούσαν στην "Πετραία Άραβία" (ορεινή), τη σημερινή περιοχή από τον Κόλπο της Άκαμπα στην Ερυθρά μέχρι τη Νεκρά Θάλασσα και σε μία περίοδο επικράτησαν σε όλη τη βόρεια Άραβία. Γενάρχησ του βασιλείου τους φέρεται κατά την Παλαιά Διαθήκη (Γέν. 25,13) ο Ναβαϊώθ, πρωτότοκος του Ισμαήλ, γιου του Αβραάμ και της Άγαρ, εξ ου και οί Άραβες καλούνται γενικευμένα στη βυζαντινή περίοδο Αγαρηνοί. Στις σφηνοειδείς επιγραφές του Σαρδανάπαλου Ασσουρμπανιπάλ καλούνται Ναμπαιταίοι (Ναμπαιταί). Φαίνεται από αυτούς να κατάγονται οί Ιδουμαίοι, ένας αραβικός λαός που μετανάστευσε στη νότια Ιουδαία μετά τη Βαβυλώνια Αιχμαλωσία των Εβραίων και ο οποίος είχε υποτεταχθεί στο Βασίλειο των Μακκαβαίων μέχρι τον πρώτο αιώνα π.Χ. Οί Ναβαταίοι πολέμησαν κατά καιρούς με τους Σελευκίδες, τους Ιουδαίους και τους Ρωμαίους. Επί αιώνες ασκούσαν το διαμετακομιστικό εμπόριο μεταξύ Αιγύπτου και Μεσοποταμίας και, ακολούθως, μεταξύ Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας και Άραβίας. Πρωτεύουσα είχαν την Πέτρα (με ελάχιστα ερείπια σήμερα), οικοδομημένη κατά τον πρώτο αιώνα π.Χ., στην οποία διαφαίνονται ισχυρές ελληνιστικές επιρροές. Οί Ναβαταίοι διοικούσαν από ένα μονάρχη αλλά οί θεσμοί τους επαινούσαν από τους συγχρόνους τους. Στο πλευρό του Βασιλιά υπήρχε δεύτερος αιρετός Βασιλιάς, σαν επίτροπος, καλούμενος "αδελφός". Ο Στράβων τους αποκαλεί "σώφρονες" και οικονόμους. Δούλους είχαν ελάχιστους, όντας αλληλοεξυπηρετούμενοι και αυτοδιάκονοι. Περίεργο ήταν το εγχώριο έθιμο των γευμάτων με 13 διαιτυμόνες και 2 μουσουργούς. Έπιναν, κατά το Στράβωνα, "ουδείς πλέον των ένδεκα ποτηρίων". Ο Βασιλιάς έδινε ευθύνη στο δήμο ενώ οί πόλεις τους ήταν ατελείστες σε καιρό ειρήνης. Η γλώσσα τους ήταν αραμαϊκή αλλά με ισχυρές αραβικές επιρροές. Η θρησκεία τους ήταν τυπικά αραβική και λιθολατρική. Ίδρυναν βωμούς στα δώματα των οικιών τους "σπεύδοντες καθ' εκάστη λιβανωτίζοντες". Τους νεκρούς, τους περιφρονούσαν "ίσα κοπρίαις", διότι, "νέκρες κοπρίων εκβλητότεροι" κατά Ηρόκλητο. Οί

ύστερότεροι χρόνοι πληροφορούν για βαρβαρότητες τών «Σαρακηνών»⁵²⁷ και τών «Βλέμων»⁵²⁸. Στις περισσότερες ιστορικές περιόδους τό Σινᾶ φαίνεται νά εἶναι παράρτημα τῆς Αἰγύπτου, παρ' ὄλο πού οἱ κάτοικοί του ἀπό τήν ἀρχή ἦταν καί παραμένουν σημιτικῆς καταγωγῆς, ὅπως οἱ κάτοικοι τῆς Συρίας⁵²⁹. Ὁ Πορφύριος Β΄ ἀναφέρει ὅτι: «*Τρεῖς Λαοὶ παρουσιάζονται εἰς τὴν ἱστορίαν ὅτι κατώκησαν τὴν Σιναϊκὴν Χερσόνησον ἥτις δικαίως ὀνομάζεται ὑπὸ τῶν γεωγράφων τὸ παραπέτασμα μεταξὺ Αἰγύπτου καὶ Παλαιστίνης ἢ Συρίας, οἱ Ἀμαληκῖται, οἱ Ναβαταῖοι καὶ τελευταῖον οἱ Σαρακηνοί. Ἐνεκα τῆς φύσεως τῆς χώρας οὐδεὶς τῶν λαῶν τούτων εἶχε μόνιμον κατοικίαν ἀλλὰ πάντες ἦσαν νομάδες. Οἱ Ἀμαληκ παρουσιάζονται μέχρι τοῦ 200 π. χ. Μετὰ τούτους ἔρχονται οἱ Ναβαταῖοι, οἵτινες μετέσχον καὶ πολιτισμοῦ διεξάγοντες μέγιστον ἐμπόριον μεταξὺ Ἰνδιῶν καὶ Ἀραβίας καὶ Αἰγύπτου καὶ Μεσογείου. Ἀπὸ τοῦ 100 μ. χ. παρουσιάζονται οἱ Σαρακηνοί, οἵτινες καὶ ἀναφέρονται εἰς ὅλα τὰ Σιναϊτικὰ χρονικὰ πρὸ καὶ μετὰ τὴν ἰδρυσιν τῆς Μονῆς. Οἱ Σαρακηνοὶ ἦλθον εἰς ἐπαφὴν μετὰ τῶν Βυζαντινῶν, ἡ δὲ Βασίλισσα αὐτῶν Μαβία μετὰ τὸν θάνατον τοῦ συζύγου τῆς ἔκλεισε εἰρήνην καὶ ἠσπάσθη τὸν Χριστιανισμὸν ζητήσασα ὡς Ἐπίσκοπον Μωϋσέα τινά ἄνδρα δίκαιον ἀρνηθέντα νὰ δεχθῆ τὴν χειροτονίαν ἀπὸ τὸν Ἀρειανὸν ἐπίσκοπον Ἀλεξανδρείας Λούκιον. Τοῦτο συνέβη εἰς τὰ 375»⁵³⁰.*

Ναβαταῖοι οργανώθηκαν σε συγκεντρωτικὸ κράτος μετὰ τὴν παρακμὴ τῶν Πτολεμαίων καὶ τῶν Σελευκιδῶν καὶ κατὰ τὸν πρῶτο αἰῶνα π.Χ. ἐνεπλάκησαν σε διαμάχες γιὰ τὴ διαδοχὴ τοῦ εβραϊκοῦ θρόνου. Ὁ Βασιλιάς Ἀρέτας Γ' Φιλέλληνας (κυβ. 87 - 62 π. Χ.), ὁ ἰδρυτὴς τῆς Πέτρας, ὅρισε μίᾳ πολιτικῆ φιλίας με τὴν ἀνερχόμενὴ Ρώμη μετὰ τὶς στρατιωτικὰς ἐπιτυχίαις τοῦ Πομπήιου στὴ Μέση Ἀνατολή. Στὴν ἐποχὴ τῆς Καινῆς Διαθήκης ἡ ἐπιχρόατεια τῶν Ναβαταίων ἐφθάνε ἀνατολικά τῆς Δαμασκού ὅπου φαίνεται νὰ ὑπῆρχε ἀντιπρόσωπος τοῦ Βασιλιά τῶν Ἀρέτα (Β Κορ. 11,32), ὁ Ἀπόστολος Παῦλος φέρεται νὰ ἔμεινε στὴ περιοχὴ τῶν Ναβαταίων κατὰ τὴν ἐπιστροφὴ του (Γαλάτες 1,17). Το 106 (μ.Χ.) ἡ περιοχὴ τῶν Ναβαταίων προσαρτήθηκε στὴ Ρωμαϊκὴ Ἀυτοκρατορία ἀπὸ τὸν Τραϊανό, ὡς ἐπαρχία τῆς Πετραίας Ἀραβίας, με ἀποτέλεσμα σταδιακά νὰ ἐξελληνιστοῦν καὶ νὰ χάσουν τὸν ἰδιαίτερο χαρακτήρα τους. Μέχρι τὰ τέλη τοῦ 2ου αἰῶνα μ.Χ. καὶ ἡ Πέτρα εἶχε χάσει τὴ σημασία τῆς ὡς ἐμπορικὸ κέντρο καὶ σταθμὸς καραβανίων, πρὸς ὄφελος τῆς ἀνερχόμενης Δαμασκού». Βλ. διαδικτυακὸ τόπο: <https://el.wikipedia.org/wiki/Ναβαταῖοι>.

⁵²⁷ Περισσότερες πληροφορίες γιὰ τοὺς «Σαρακηνοὺς» καὶ γιὰ τίς ἐορτές τους βλ. στό ἔργο τοῦ μάρτυρος Ἀντωνίνου, τό ὅποιο ἐκδόθηκε στὰ ἑλληνικά, ὑπὸ Κλεόπα Μ. Κοικυλίδου (Μ. Ἀρχιδιακόνου) καὶ Ἰωάννου Φωκυλίδου (Καθηγητοῦ), *Περὶ τῶν Ἁγίων Τόπων οὗς ἐπεσκέψατο Ἀντωνίνος ὁ Μάρτυς (570 μ.Χ.)*, 36. Ἔρημος, 38. Σινᾶ καὶ Χωρήβ, ἐορτὴ τῶν Σαρακηνῶν, 39. Μάννα καὶ ἄγρια θηρία, 40. Ἀραβία Ἄβηλα, Φάρα, ὁ.π., σσ. 137 - 140· Κ. Ἀμάντου, Σύντομος ἱστορία τῆς Ἱερᾶς Μονῆς τοῦ Σινᾶ, ὁ.π., σσ. 18 - 19.

⁵²⁸ «*Βλέμμοι ἢ Βλέμνες*». Σχετικὰ με αὐτὴν τὴν αἰθιοπικὴ φυλὴ, τὴν ταυτότητα καὶ τὴ δράση τους, βλ. Δημητρίου Γ. Τσάμη, *Τὸ Μαρτυρολόγιον τοῦ Σινᾶ*, Ἀμμωνίου μοναχοῦ διήγησιν περὶ τῶν ἀναρεθέντων ὑπὸ τῶν βαρβάρων ἁγίων πατέρων ἐν τῷ Σινᾶ ὄρει καὶ ἐν τῇ Ραϊθού, ἐκδ. Π. Πουρναρά, ὁ.π., ὑποσ. 27, σσ. 298 - 299.

⁵²⁹ Βλ. Ναούμ Μπέη Σοκέρ, ὁ.π., σ. 3.

⁵³⁰ Βλ. Πορφυρίου Β΄, ὁ.π., σσ. 127 - 128.

Γ.2.2 Γεωγραφία, μορφολογία εδάφους, κλιματολογικές συνθήκες

Τό Σινά από παλαιά ανήκει στην Αίγυπτο⁵³¹. Όταν αναφερόμαστε στο Σινά γεωγραφικά περιλαμβάνουμε όλη τη χερσόνησο της «Πετραίας Αραβίας». Δηλαδή, την τριγωνική περιοχή, η οποία έμπεριέχεται και περιβρέχεται μεταξύ των δύο βραχιόνων της Έρυθρας θάλασσας ανάμεσα στον κόλπο του Σουέζ (Αρσενούτου) από την πλευρά της Αιγύπτου, και στον κόλπο της Άκαμπα (Αϊλανιτικού) από την πλευρά της Παλαιστίνης. Τό Σινά μέ γεωφυσική έννοια σημαίνει ότι πρόκειται για μία ατέλειωτη, γυμνή από κάθε βλάστηση, ξερή και άνυδρη, φαιόχρωμη και πέτρινη όροσειρά, η οποία βρίσκεται στο νότιο τμήμα της χερσονήσου και αποτελείται από αναρίθμητες γρανιτώδεις κυματιστές κορυφές μέ περισσότερο όνομαστές τή «Τζέμπελ Σερβάλ», τή «Τζέμπελ Μούσα», τή «Τζέμπελ Κατρίνα» και τήν «Ούμ Σωμάρ».

Σχετικά μέ τή γεωγραφική θέση της χερσονήσου του Σινά ό Σοκέρ περιγράφει ότι: «στή γλώσσα του ποιητή ή γέφυρα του Νείλου προς τήν Ίορδανία και τον Εύφρατη, και στή γλώσσα του πεζογράφου ή εδαφική σύνδεση μεταξύ Αφρικής και Ασίας, και ειδικότερα είναι ή γνωστή έρημος που ένώνει τήν Αίγυπτο μέ τή Συρία και τή Σαουδική Αραβία. Έχει σχήμα τριγώνου τοποθετημένου στή Μεσόγειο θάλασσα, τό όποιο μέ τήν ανατροπή του εισχωρεί σαν δύο ξίφη στήν Έρυθρά θάλασσα και τή χωρίζει σε δύο τμήματα τή διώρυγα της Άκαμπα και τή διώρυγα του Σουέζ. Η χερσόνησος στήν πραγματικότητα περικλείει τις πόλεις που βρίσκονται ανάμεσα σ' αυτά τά δύο τμήματα που είναι γνωστές (σήμερα) τώρα μέ τήν όνομασία πόλη της Ραϊθού (Έλ Τόρ), έπεκτάθηκε αργότερα διοικητικά περιλαμβάνοντας τήν πόλη Τίγια και κατόπιν τήν πόλη Έλ Άρίς στον Βορρά. Κι έτσι συνορεύει από Βορρά μέ τή Μεσόγειο θάλασσα, από δυτικά μέ τό Σουέζ και τή διώρυγα του Σουέζ, από τον Νότο μέ τήν Έρυθρά θάλασσα, και ανατολικά μέ τή διώρυγα της Άκαμπα και μέ μία ευθεία γραμμή που αρχίζει από τήν Τάμπα στή

⁵³¹ «Η χώρα αυτή, από των παλαιωτάτων χρόνων των Φαραώ, ανήκεν εις τήν Αίγυπτον. Εάν δε ποτε και απεσπάσθη αυτής παρ' άλλων, δυνάμει των όπλων, πάλιν, έκλιπούσης της βίας, επανέκλινεν εις τήν αιγυπτιακήν κυριαρχίαν. Καί μεταγενεστέρως, επί των μουσουλμάνων Χαλιφών της Αιγύπτου, εις αυτούς ανήκεν. Επίσης και επί των Μαμελούκων. Ότε δ' ό Σουλτάνος Σελήμ Α' υπήγαγεν υπό τήν τουρκικήν κυριαρχίαν και Συρίαν και Παλαιστίνην και Αίγυπτον, υπήχθη εις αυτήν αναμιξ και ή Σιναιτική χώρα. Πάντοτε δε άκαθόριστός τις δεσμός συνεκράτει αυτήν ειδικώς προς τήν Αίγυπτον». Περισσότερα βλ. Κωνσταντίνου Ν. Παπαμιχαλοπούλου, ό.π., σ. 11.

διώρυγα τῆς Ἄκαμπας καὶ καταλήγει σ' ἓνα σημεῖο στὴν ὄχθη τῆς Μεσογείου θαλάσσης στὴ Ράφαχ»⁵³².

Γενικότερα, τὸ μοναδικὸ τοπίο τῆς σιναϊτικῆς χερσονήσου⁵³³ ἔχει μαγνητίσει ἀρκετές φορές τὸ ἐρευνητικὸ ἐνδιαφέρον ἀξιόλογων ἐπιστημόνων τοῦ κλάδου τῆς γεωγραφίας⁵³⁴.

Πράγματι, ἡ ἰδιότυπη μορφολογία τοῦ «σεληνιακῆς ἐπιφανείας» ἐδάφους τῆς σιναϊτικῆς χερσονήσου ἀπασχόλησε πολλοὺς εἰδικούς⁵³⁵. Τὴν παράδοξη γεωμορφία τῆς περιέγραψαν καὶ πολλοὶ περιηγητές, μεταξύ αὐτῶν

⁵³² Βλ. Ναοὺμ Μπέη Σοκέρ, ὁ.π., σσ. 1 - 2.

⁵³³ «*Ἡ Σιναϊτικὴ Χερσονήσος εἶναι μια τριγωνικὴ γρανιτώδης γέφυρα εικοσιτεσσάρων χιλιάδων τετραγωνικῶν μιλίων ἀνάμεσα σε δύο Ἠπείρους, τὴν Ἀφρική καὶ τὴν Ἀσία. Καθὼς περιβάλλεται ἀπὸ τρεῖς θάλασσες, τὴ Μεσόγειο, τὴν Ἐρυθρὰ καὶ τὸν Κόλπο τῆς Ἄκαμπα, ἀποτελεῖ τὴ συντομότερη δίοδο ἀπὸ τὴν Ἑυρώπη πρὸς τὴν Ἰνδία καὶ τὴν Ἄπω Ἀνατολή. Κατέχοντας στρατηγικὴ θέση ἀνάμεσα σε Ἀνατολή καὶ Δύση, Βορρὰ καὶ Νότο, λειτούργησε ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα ὡς ἓνα στρατηγικὸ σταυροδρόμι πολλῶν λαῶν καὶ πολιτισμῶν, καὶ κυρίως τὸ σημεῖο ὅπου ὁ Θεὸς διάλεξε γιὰ νὰ δώσει στὴν ἀνθρωπότητα τὸ Νόμο Του. Τὸ πλατὺ Βόρειο τμῆμα τῆς χερσονήσου εἶναι πεδινὸ καὶ κυρίως ἀμμώδες. Στὸ κεντρικὸ τῆς τμῆμα ὑπάρχει ἓνα ἐνρὺ ἀσβεστολιθικὸ ὄροπέδιο, ἡ περιοχὴ Ἐλ Τιχ, ἐνῶ ὄρεινὸ συγκρότημα ἀπὸ γρανιτώδη ὄρη καλύπτει τὴ Νότια τριγωνικὴ τῆς ἀπόληξη. Αὐτὴ ἡ ἐρημικὴ γῆ δὲν προσφέρεται γιὰ καλλιέργειες, καθὼς οἱ βροχοπτώσεις ἢ οἱ φυσικὲς πηγές εἶναι ἐλάχιστες. Τὴν ἡμέρα ὑπάρχει ζέστη καὶ τὸ βράδυ κρῦο, γεγονός τὸ ὁποῖο δὲν προσφέρεται γιὰ μόνιμη κατοικίηση παρὰ γιὰ τὴ διαβίωση κυρίως νομάδων. Χαρακτηρίζεται γιὰ τὴν ἐνδιαφέρουσα ἀγρία πανίδα τῆς, τὴν παρουσία κτηνοτροφίας, τὴ σπάνια χλωρίδα ἰατρικῶν βοτάνων καὶ τὴν παραγωγή ἐλαχίστων ὀπωροκηπευτικῶν».*

Βλ. διαδικτυακὸ τόπο: <http://www.sinaimonastery.com/index.php?lid=2>.

⁵³⁴ Ὁ Ἐλισσαῖος Ρεκλούς, διάσημος γεωγράφος περιγράφει: «*Ὅπωςδὴποτε, τὸ σύμπλεγμα τῶν ὄρεων, τὸ νῦν καλούμενον Σινά, εἶναι, ἐν τῷ συνόλῳ αὐτοῦ, σύμφυρμα ὄρεων συνεσφιγμένων τῶν μὲν πρὸς τὰ δέ, καὶ ὑψομένων ἄνευ προφανοῦς τινος τάξεως, ὑπεράνω τοῦ συμπλέγματος τοῦ ὑπὸ τῶν κοιλάδων διακοπτομένου. Ἡ περιοχὴ τῶν ὄρεων τούτων ὀρωμένη ἐκ τινος τῶν κορυφῶν, ὁμοιάζει πρὸς ἐξεγηγεμένην θάλασσαν, ἥς τὰ κύματα ἀλληλοσυγκρούονται ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν ἀντιθέτων περιστροφικῶν ἀνέμων».* Βλ. Κωνσταντίνου Ν. Παπαμχαλοπούλου, ὁ.π., σσ. 16 - 17.

⁵³⁵ Ὁ Oscar Fraas (θεολόγος, γεωγνώστης, φυσιογράφος, ἀνθρωπολόγος καὶ γεωλόγος ἐπισκέφθηκε τὴν εὐρύτερη περιοχὴ τὸ 1875 μ.Χ. καὶ ἀναφέρει γιὰ τὴν ὄροσειρὰ τοῦ Σινά: «*Στερωῶς καὶ ἀποτόμως ἐν ἀδιαταράκτῳ μεγαλειώδει ἡρεμία ὑψοῦται ἀπὸ τοῦ Σερμάλ μέχρι τοῦ Οὔμμ Σόμαρ καὶ ἀπὸ τοῦ Οὔμμ Σόμαρ μέχρι τοῦ Ράς Μοχάμμετ ἐν καθέτῳ χαραδρῶσει ὁ ἀρχέγονος γενεῖσις καὶ γρανίτης ἢ, ἵνα ὁμιλήσω ὀρυκτολογικῶς, ὁ ὄγκος τοῦ ἀχρόου χαλαζίου, τοῦ ἐρυθροκιτρίνου ἀστρίου, τῆς πρασίνης κερροσίμβης καὶ τοῦ μέλανος μαρμαρυγίου. Οὐδέποτε ἀφ' ἧς ἐσχηματίσθησαν τὰ κρυσταλλικὰ ταῦτα πετρώματα συμμετέσχον εἰς τὰς μεταβολὰς οἷας δὴποτε γεωλογικῆς περιόδου. Ἀπὸ τῆς παναρχαιοτάτης συστάσεως τοῦ κόσμου ὑπερεῖχον τοῦ ὠκεανοῦ αἱ κορυφαὶ αὐτῶν, ἀπέμειναν δὲ ἄθικτοι ἀπὸ τοῦ σιλοῦρ καὶ τοῦ δεβόν, ἀπὸ τοῦ καρμπόν, ἀπὸ τοῦ πέρμ καὶ τοῦ τρίας, ἀπὸ τοῦ Ἰούρα καὶ τῆς κρητίδος. Μόνον περὶ τοὺς πρόποδας τῆς ὄρεινης χέρσου ἐνθεν μὲν περικατέθεσεν ἡ Ἐρυθρὰ θάλασσα περίξ τοῦ Σινά στέφανον ἐκ κοραλίων, τῇ βοηθείᾳ δὲ τούτων ἐσχηματίσθη ἐν νεωτάτοις χρόνοις παράκτιος χώρα, ἐνθεν δὲ ἡ θάλασσα τῆς κρητιδικῆς περιόδου ἀπέθεσε πρὸς βορρᾶν εἰς ὕψος 1800 μέτρων τὸ ἀσβεστολιθικὸν ὑψίπεδον τῆς ἐρήμου Τῆ (et Tih), ὅπερ ἐπεκτείνεται ἐπὶ πᾶσαν τὴν Συρίαν καὶ μέχρι τοῦ Λιβάνου. Μεγάλως διαφορᾶς μεταξὺ τῶν κρυσταλλικῶν πετρωμάτων τῆς Σιναϊτικῆς ὄροσειρᾶς εἶναι ὀσκόλον νὰ εὕρη τις. Ἡ ἐξάπλωσις τούτων φθάνει εἰς 60 περίπου χιλιόμετρα πλάτος καὶ μίαν ὄλην σχεδὸν γεωγραφικὴν μοῖραν (ὑπερὸ τὰ 110 χιλιόμετρα=6,600 □ χμ.) μῆκος ἀπὸ βορρᾶ πρὸς νότον. Ὀλόκληρος ἡ ὄροσειρὰ ἀποτελεῖ κεντρικὸν πυρῆνα, διασχιζόμενον ὑπὸ διορίτου καὶ πορφύρου». Βλ. Κωνσταντίνου Ν. Παπαμχαλοπούλου, ὁ.π., σσ. 15 - 16.*

ὁ λοχαγὸς Πάλμερ: «Ἡ Χερσόνησος τοῦ Σινᾶ, ἐν πάσῃ δὲ περιπτώσει τὸ μέγιστον μέρος αὐτῆς, τυγχάνει ὄντως ἐν τῶν μᾶλλον ὄρεινῶν καὶ πολυσχιδῶν μερῶν τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς. Σπανίως συναντᾶ τις ἄμμον· αἱ πεδιάδες ἀποτελοῦσι τὴν ἐξαίρεσιν μᾶλλον ἢ τὸν κανόνα· οἱ δρόμοι εἰσὶ συχνάκις ἀπότομοι, ἀνώμαλοι καὶ ἐλικοειδεῖς καὶ βαίνουσιν ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον διὰ μέσου λαβυρίνου στενῶν διόδων, περικυκλουμένων ὑπὸ κρημνῶν. Ἀναμφισβητήτως, ἡ Σιναϊτικὴ Χερσόνησος σχηματίζει ἔρημον ἐν τῇ εὐρυτάτῃ ἐννοίᾳ τῆς λέξεως, καὶ τὴν ἔρημον ταύτην ἀποτελοῦσι βράχοι, χάλικες, συντριμματα λίθων, μεγάλαι πέτραι, ὄξειαι κορυφαὶ γρανιτῶν, ξηραὶ πεδιάδες, ὄροπέδια, ἅτινα πάντα σχηματίζουσι μίαν εἰκόνα στυγνῆς ἀπελπισίας, ἣτις λίαν προσηκόντως ἐχαρακτηρίσθη ὡς ἡ μεγάλη καὶ τρομερὰ ἀγριότης»⁵³⁶.

Σχετικὰ μέ τῆ μορφολογία τοῦ ἐδάφους καὶ ὁ Σοκέρ συνεχίζοντας τὴν περιγραφή του -στὴν ἀρχὴ τοῦ δευτέρου μέρους τοῦ ἔργου του ἀναφορικὰ μέ τὰ τμήματα καὶ τὰ ἐδάφη τοῦ Σινᾶ- πληροφορεῖ ὅτι: «οἱ ἀρχαῖοι Αἰγύπτιοι ὀνόμασαν τὸ Σινᾶ: ἡ χώρα ἡ ἄγωνα, ἡ στεῖρα καὶ ἡ γυμνή. Καὶ οἱ Ἕλληνες τὴν ὀνόμασαν Πετραία Ἀραβία ἢ Πετρώδη Ἀραβία. Καὶ εἶναι γνωστὸ στὴν Παλαιὰ Διαθήκη μέ τὴν ὀνομασίαν Χωρήβ ἢ δηλαδή ὁ χαλασμός, ἡ καταστροφή. Ἡ περιγραφή του αὐτῆ μ' αὐτὲς τίς σύντομες ὀνομασίες εἶναι ἡ πληρέστερη περιγραφή. Διότι ὅποτε πᾶς στή χερσόνησο δέν βλέπεις τίποτε ἄλλο παρὰ μόνο ξηρὰ βουνά, ἄγονες πεδιάδες καὶ καυτὴ ἄμμο. Καὶ πού ἂν δέν ἦταν οἱ ἐλάχιστες βροχὲς πού συμβαίνουν τὴν ἐποχὴ τοῦ χειμῶνα -καὶ πού κάνουν ὀρισμένα μέρη καλλιεργήσιμα καὶ ἀφήνουν στίς κοιλάδες του ἐλάχιστες πηγές καὶ πηγᾶδια καὶ μερικά εἶδη δένδρων καὶ βλάστησης γιὰ τὴν βοσκὴ τῶν καμήλων καὶ τῶν προβάτων- δέν θά ἔβλεπες καθόλου σημεῖα ζωῆς σ' αὐτό. Κι ἐνῶ ὁ τόπος εἶναι τόσο εὐρύχωρος κι ἔχει τόσα πολλά βουνά ἔχει λίγες βροχὲς, λίγα νερά, ἐλάχιστη βλάστηση κι ἐλάχιστα ἄγρια ζῶα καὶ κατοίκους»⁵³⁷.

⁵³⁶ Βλ. Κωνσταντίνου Ν. Παπαμιχαλοπούλου, ὅ.π., σσ. 18 - 19· Captain H. S. Palmer, Ordonance Survey of Peninsula of Sinai, Part II, chapter, 1, σ. 17.

⁵³⁷ Βλ. Ναοῦμ Μπέη Σοκέρ, ὅ.π., σ. 19.

Από γεωφυσικής και κλιματολογικής πλευράς στην περιοχή της έρημου του νότιου Σινά, όπου δημιουργήθηκαν και αναπτύχθηκαν ονομαστά ασκητικά κέντρα με αναρίθμητους αναχωρητικούς οικισμούς, τα κύρια χαρακτηριστικά είναι:

- Ἡ σχεδόν «μηδενική ὑγρασία καί ξηρότητα τοῦ ἀέρα», τά ὁποῖα συντελοῦν ἄμεσα στό νά παραμένουν ὅλα -φυσικά τοπία καί πολιτιστικά στοιχεῖα (εἰκόνες, χειρόγραφα κ.ἄ. θησαυροί)- ἀμετάβλητα, ὥστε νά διατηροῦνται ἕως σήμερα ἀναλλοίωτα.
- Τό λεγόμενο «ἐρημικό» γεωγραφικό κλίμα μέ τίς συνήθεις ἀπότομες μεταβολές τῆς θερμοκρασίας κατά τίς ἐναλλαγές ἡμέρας καί νύκτας.
- Οἱ «παράδοξοι ἦχοι» τῆς ἀπόλυτης ἠσυχίας. Πρόκειται γιά τήν ἀπέραντη συμπαντική σιωπή, ἕνα κατ' ἐξοχήν ἐμπειρικό φαινόμενο, τό ὁποῖο -ὅταν δέ φυσᾶ καθόλου ἀέρας- γίνεται περίεργα ἀντιληπτό στήν αἴσθησι τῆς ἀκοῆς ἀπό τήν κενότητα τοῦ ἤχου, ἴσως λόγω καί τῆς μή ὑπάρχουσας βλάστησης.
- Ἡ πολύ «ἀραιά ἕως ἀνύπαρκτη κατοίκηση ἐρημικῶν καί ἀχανῶν τόπων», μέ ἀποτέλεσμα ὅταν περιδιαβαίνει κανεῖς τίς διάφορες -συνήθως ἀτελείωτες- περιοχές τῆς σιναϊτικῆς ἐρήμου, νά ἀφουγκράζεται στό ἐνδότερά του ἕνα «ἀφαιρετικό συναίσθημα πρὸς τήν ἀπόλυτη ἐσωστρέφεια» (αὐτή τή συναίσθησι τή βιώνει κανεῖς μόνον ὅταν βρεθεῖ ἐκεῖ ἐπί τόπου, μόνον τότε μπορεῖ νά ἀντιληφθεῖ καλύτερα τή φυσική βοήθεια γιά ἠσυχαστική ζωή πού προσφέρει ὁ μοναδικός χῶρος αὐτός στούς μόνιμους οἰκιστές του). Αὐτό τό ἀπερίγραπτο μεγαλεῖο ἄμεσης αὐτοσυγκέντρωσις σέ συνάφεια μέ τήν πνευματική εὐφορία πού «*χάριτι Θεοῦ*» βίωναν οἱ ἀσκητές βοηθοῦσε στό νά γαληνεύουν τόσο πολύ ἐσωτερικά, καί μέσα ἀπό αὐτήν τήν «*ἐξωκοσμική*» ἀτμόσφαιρα νά ἀντιλαμβάνονται καλύτερα τήν ἀσκητική παρόρμησι καί τήν ἔμφυτη ἀνάγκη τῆς ψυχῆς γιά περισσότερη καί καθαρότερη προσευχή, γιά νηπτικά ἀθλήματα πού ὀδηγοῦν σέ βαθύτερη ἐπικοινωνία καί ἔνωσι μέ τόν Θεό.

- Ἡ ἐπιβλητική «παρουσία καί καλλιτεχνική ἔκφραση τῆς πέτρας», τὴν ὁποία συναντᾶ κανεὶς παντοῦ, ὡς κυρίαρχο γεωφυσικό ὑλικό, σέ ποικίλες αὐτοκατασκευαστικές μορφές καί ἀνεξάντλητες μοναδικές ἐκδόσεις. Κυρίως, ὅμως, ἡ πέτρα ὡς συστατική ὄντοτητα καί θεμελιακό χαρακτηριστικό τοῦ τόπου, ἐκτός ἀπὸ τὰ διαφόρων μεγεθῶν ἀποσπάσματά της, συναντᾶται μέ συμπαγή μορφή ἐρυθροῦ γρανίτη, ὁ ὁποῖος κυριαρχεῖ σχηματικά καί φωτοσκιαστικά μέσα ἀπὸ ὅλες τίς πιθανές καμπυλότητες καί εὐθυγραμμίσεις. Ἄπειρα καί ἀκαθόριστα μεγέθη μέ ἀπίθανες ἀποχρώσεις, ἀνταύγειες καί μαρμαρυγές καλύπτουν κάθε σημεῖο «ἐν γῆ Μαδιάμ»⁵³⁸. Ἀπὸ τοὺς πῶ ἐλάχιστους κόκκους τῆς ἄμμου μέχρι τοὺς τεράστιους πέτρινους συνεχόμενους ἢ ἀποκομμένους ὄρεινούς ὄγκους, ἡ πέτρα βασιλεύει στὸν τόπο.
- Ἡ «ἀείζωη μέ ὅλες τίς δυνατές χρωματικές θεάσεις κοκκιώδης ἄμμος», ἡ ὁποία συμπεριφέρεται ὡς ἕνας ἐνιαῖος ζωντανός ὀργανισμός, ἐφ' ὅσον, ὡς σταθερή ἢ ὡς κινούμενη, συνεχῶς «ἀναπνέει» καί «ζει», ἀλλάζοντας ἀσταμάτητα τόπους διαμονῆς καί σχήματα. Ἡ ἄμμος στό Σινᾶ κινεῖται ἀπρόβλεπτα, πρὸς κάθε κατεύθυνση, πρὸς κάθε ὕψος καί γήινη ἀπόσταση. Κάποια στιγμή τῆ βλέπεις νά χωρίζεται ἀπρόσμενα ἀπὸ τὸν σταθερό χώρο πού βρίσκεται γιά καιρό, καί φανερά πλέον νά ἀρχίζει νά ἀποδομεῖται, νά ξεκολλάει ἀπὸ τὸν τόπο της καί νά ὑψώνεται... Κατόπιν νά τρέχει μέ μεγάλες ταχύτητες μέσα ἀπὸ διάφορα ἐναλλασσόμενα ἐναέρια σχήματα, καί κάποια στιγμή, ἐντελῶς ξαφνικά, κάπου νά στριφογυρίζει καί νά προσγειώνεται. Καί αὐτό, συνήθως, σέ μέρη ἄγνωστα, πού ἔχουν πέτρινες, ἀνοιχτές, σκελετωμένες ἀγκαλιές... ἢ σέ τόπους πού μοιάζουν μέ ἄγρια χτενισμένα βράχια... Παρακολουθώντας την κανεὶς τῆ βλέπει νά χώνεται γρήγορα, βαθιά μέσα τους... νά ἐνώνεται καί νά συμπλέκεται μαζί τους ὅπως τὰ νεῦρα, τὰ σπλάγγνα καί τὸ δέριμα... Καί μετὰ ἀπὸ καιρό, πάλι νά ἀλλάζει διάθεση

⁵³⁸ Ἐξ., 2:15 - 22· [...] «ἔφυγε δὲ Μωϋσῆς ἐν τῷ λόγῳ τούτῳ καὶ ἐγένετο πάροικος ἐν γῆ Μαδιάμ, οὗ ἐγέννησεν υἱοὺς δύο». Πρ., 7:29.

κατεύθυνσης και να αποκολλάται από τους βράχινους σκελετούς ταξιδεύοντας για νέα άγνωστα μέρη... Ἡ ἄμμος στήν ἔρημο παρουσιάζεται ως ἀδελφή τοῦ ἀέρα. Καί οἱ δύο συνεργάζονται συνέχεια καί μυστικά. Καί, ὅπως ὁ ἀδελφός της, καί αὐτή εἶναι ἀπρόβλεπτη καί ἀποκαλυπτική, ταξιδεύοντας ἀχώριστα παντοῦ καί πάντα μαζί.

- Ἡ «*συμπεριφορά τοῦ σιναϊτικοῦ οὐρανοῦ*», ὁ ὁποῖος ὡς ἀτελείωτος θεματικός πίνακας κινεῖται καί μεταμορφώνεται ἀδιάλειπτα, φωτοσκιαστικά καί χρωματικά, λειτουργώντας ὡς συνεχῆς προβολή τρισδιάστατου ἀστεροσκοπεῖου... ἀλλάζοντας ἀριστοτεχνικά τή θέαση καί τήν αἴσθηση τῶν σιναϊτικῶν τοπίων κάθε στιγμή, σαγηνεύοντας ὅποιον παρακολουθεῖ, ὄχι μόνον κατά τή διάρκεια τῆς ἡμέρας, ἀλλά κυρίως τίς νύκτες...
- Ἡ «*αἴσθηση ἀπεραντωσύνης τῶν τοπίων συνδυασμένη μέ τή γεωφυσική βιοποικιλότητα τῆς ἐπιφάνειας, ἀλλά καί τοῦ βάθους τῆς θάλασσας*» -μέ τά πολύχρωμα σχήματα ἰχθύων καί κοραλλίων- συνεπαίρνουν μαγευτικά τούς οἰκιστές, τούς ἐπισκέπτες καί προσκυνητές τῆς σιναϊτικῆς γῆς⁵³⁹.

Οἱ φυσικές γεωλογικές συνθήκες καί κλιματικές προϋποθέσεις τῆς ἐρήμου· ἡ ἀρχέγονα σφραγιστική καί θρησκευτική ἀξία τοῦ ἀρχαίου ἱστορικοῦ τόπου μέ τή βαρειά παλαιοδιαθηκική κληρονομιά· ἡ παραδοσιακά προσκυνηματική παλαιότητα· ἡ κρυμμένη προσβασιμότητα συνδυασμένη μέ

⁵³⁹ Τήν ἀνωτέρω ἐπιγραμματική παρουσίαση τῶν βασικῶν χαρακτηριστικῶν τῆς σιναϊτικῆς ἐρήμου ἀποδίδει παραστατικά ὁ γεωγράφος Ἐλισσαῖος Ρεκλούς: «*Τά ὄρη τοῦ Σινᾶ, ὁμογενῆ ὡς ἐκ τῆς συστάσεως τῶν πετρωμάτων αὐτῶν, εἰσὶν οὐδὲν ἥττον ὁμογενῆ καί κατά τήν αἰχμηρότητα τῶν ἐπιφανειῶν αὐτῶν. Εἰσὶ φοβερᾶς γυμνότητος· οὕτω δὲ ἡ καλλονή τοῦ Σινᾶ, ἀπεστερημένη παντὸς ἐξωτερικοῦ διακόσμου, παρουσιάζεται ὡς αὐτὴ αὕτη ἡ καλλονὴ τῶν πετρωμάτων. Τὸ ἐρυθρὸν κεραμόχρουν τοῦ πορφυρίτου, τὸ γλυκὸ ροδόχρουν τοῦ ἀστερίου, τὰ τεφρὰ ἀνοικτόχροα ἢ σκιερὰ τοῦ γνευσίου καί τοῦ συηνίτου, τὸ λευκὸν τοῦ πυρίτου, τὸ πράσινον διαφόρων κρυστάλλων δίδουσιν εἰς τὰ ὄρη ταῦτα ποικιλίαν τινὰ ἐπαυξανομένην ἐπὶ μᾶλλον ὑπὸ τοῦ κνανοῦ τῆς ἀποστάσεως, ἐν ᾧ αἱ μέλαινα σκιαὶ λάμπουσιν ἐπὶ τῶν κρυσταλλικῶν ἐδρίων. Ἡ ἀσθενὴς βλάστησις, ἣτις ἐπιφαίνεται τῆδε κακείσε ἐντὸς τῶν χαραδρῶν καί ἐπὶ τοῦ ἀποσυντεθειμένου γνευσίου, συμβάλλει διὰ τῆς ἀντιθέσεως εἰς τὴν μεγαλοπρέπειαν τῶν σχημάτων καί τὴν μαγευτικότητα τῶν ἀποχρώσεων, ἃς παρουσιάζουσι τὰ ἀπεψιλωμένα πρᾶνῆ. Καί τὰ ἐπὶ τῶν ὄχθων τῶν βραχυχρονίων ὑδάτων ἐν ταῖς κοιλάσι πενιχρὰ σπαρτά, ἀκακίαι, μυρῖχαι καί συστάδες τινὲς φοινίκων, ἀδυνατοῦσι τέλεον νὰ συγκαλύψωσι τὴν ὑπέροχον ἀπλότητα τῶν ἀπορρώγων πετρῶν. Ἡ τραχεία αὕτη φύσις, τοσοῦτον διάφορος ἐκείνης, ἣν θαυμάζει τις ἐν ταῖς ὑγραῖς χώραις τῆς δυτικῆς Εὐρώπης, ἐπενεργεῖ τὰ μάλα ἐπὶ τῶν πνευμάτων. Πάντες οἱ ταξιδιώται ὑφίστανται τὴν ἐπίδρασιν αὐτῆς». βλ. Κωνσταντίνου Ν. Παπαμχαλοπούλου, ὁ.π., σσ. 16 - 17.*

τήν ἀραιοκατοικημένη ἐποίκησή της· ὅλα αὐτά τὰ μοναδικά ἀσκητικά προνόμια, ἔκαναν τή σιναιτική ἔρημο ιδιαίτερα δελεαστική γιά τήν ἡσυχία της, τήν ἀσφάλειά της καί γενικότερα γιά τήν πνευματική καταλληλότητά της. Ὅσοι ἐπιθυμοῦσαν ἀνώτερη ποιότητα πνευματικῆς ἔκφρασης στή μοναστική ἐπιλογή τους ἐπέλεγαν τόπους ὅπως τό Σινά. Ὁ Νεῖλος ὁ Σιναΐτης πρὸς τόν «σπουδαιότατον Ἀγάθιον» ἀναφέρει ὅτι: «ἔθος ἔχοντί μοι τὰ πολλά, τὰς ἀκαίρους τῶν ὀχληρῶν ἐκκλίνειν συνουσίας, ὡς οἶσθα, σπουδαιότατε Ἀγάθιε, καὶ τοῖς μᾶλλον ἡρεμοῦσιν ἐνδιατρίβειν τόποις, ὅταν τις ἀνάγκη τοῦ δωματίου προελθεῖν ἔξω βιάσῃται...»⁵⁴⁰.

Ἀδιάψευστοι μάρτυρες τῶν ἀνωτέρω φυσικῶν προνομίων γιά μοναχισμό στήν περιοχή εἶναι ὅτι σέ ὅλη τή σιναιτική χερσόνησο, ιδιαίτερα στό νότιο τμήμα της, συνεχίζονται ἀκόμη καί σήμερα νά ἀποκαλύπτονται ἀρχαιολογικά ἴχνη ἀσκητικῆς ἀκμῆς, πού ἀφοροῦν σέ:

- ἐρειπωμένες κατόψεις καί θεμέλια ἀσκητικῶν ἐγκαταστάσεων,
- ἡμικατεστραμμένα μοναχικά κελλιά καί ναοὺς,
- σπηλαιώδεις ἀσκητικούς οἰκισμούς,
- οἰκοδομικά στοιχεῖα, ὑλικά ναῶν καί τόπων διαμονῆς ἀσκητῶν,
- λατρευτικά, λειτουργικά καί ἄλλα χρηστικά εἶδη.

Τὰ παραπάνω ἐκφράζουν ταυτισμένες ἢ ἀταύτιστες περιοχές ἀρχέγονων μοναστικῶν οἰκημάτων ἢ κοινοτήτων καί φανερώνουν τήν πάλαι ποτέ ἀκμή καί δράση τοῦ ἀσκητισμοῦ στή σιναιτική παράδοση τῶν πρώιμων χρόνων, τήν ἐκφρασμένη πάνω σέ θεμελιακά ἴχνη καί ἀπομεινάρια ἐρημιτικῶν οἰκισμῶν «ἐν ὄρεσι καὶ σπηλαίοις καὶ ταῖς ὀπαῖς τῆς γῆς»⁵⁴¹.

Ὅμως, ἡ πλήρης ἐπιστημονική καταγραφή καί ἡ ἀκριβῆς ἀποτύπωση τῶν ἀσκητικῶν οἰκισμῶν καί κελλίων τῆς σιναιτικῆς ἐρήμου, θά συνεχίσει νά παραμένει ἐπ' ἀόριστον μία παράξενη ἐρευνητική περιπέτεια, διότι πρόκειται γιά μία ιδιότυπη καί ἀνολοκλήρωτη ὑπόθεση τελικῆς καταγραφῆς μνημείων

⁵⁴⁰ Βλ. Φιλοκαλία τῶν νηπτικῶν καί ἀσκητικῶν, «Εὐαγγελίου τοῦ ἀσκητοῦ, Νεῖλου τοῦ μοναχοῦ», τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Νεῖλου τοῦ πρεσβυτέρου, Πρὸς Ἀγάθιον μονάζοντα περὶ Περιστερίας, Τμήμα Α΄. - Προοίμιον, Κεφ. Α΄, *ΕΠΕ*, Θεσσαλονίκη 1997, τ. 11Α, σσ. 222 - 223.

⁵⁴¹ Ἀπόσπασμα εὐχῆς στή Θ. Λειτουργία τοῦ Μ. Βασιλείου. Βλ. *Εὐχολόγιον τὸ Μέγα τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας*, ἐκδ. Παπαδημητρίου, ἐν Ἀθήναις 2014, σ. 91.

στά αρχαιολογικά χρονικά. Καί αυτό φαίνεται ότι θά συμβαίνει ἐπ' ἀόριστον, ἐξαιτίας τῶν συχνῶν, ἔκτακτων καί παράδοξων καιρικῶν φαινομένων, τά ὅποια, ἐπειδή ἐμφανίζονται ἀπρόσμενα, δημιουργοῦν ἀπρόβλεπτες ἐξελίξεις στίς ἀκόμη ἀγνώστου ταυτότητας ἐρημιτικές περιοχές τοῦ Σινᾶ. Αἰφνίδιοι καί μεγάλης ἔντασης ἄνεμοι, τά λεγόμενα «χαμσίγια»⁵⁴², μποροῦν κυριολεκτικά νά «σαρώνουν» τά τελείως ἄνυδρα καί ξηρά ἐδάφη τῆς χερσονήσου. Οἱ ἰσχυροί αὐτοί ἄνεμοι ἀποκολλοῦν καί ἀποτεριχίζουσιν ἐντελῶς τούς ψιλοὺς κόκκους ἄμμου -οἱ ὅποιοι βρίσκονταν ἀπό καιρό συναρμολογημένοι στίς ἀπότομες ἐσοχές καί ἐξοχές τοῦ στέρεου γρανιτένιου σώματος τῆς σιναϊτικῆς γῆς- καί συμπαρασύροντας μεγάλους ὄγκους τῆς τῆ μεταφέρουσιν ἀπό τόπου σέ τόπο.

Ὡς ἀποτέλεσμα αὐτῆς τῆς ἔκτακτης καί ἀπρόβλεπτα ἐξελισσόμενης καιρικῆς ἀλλαγῆς συμβαίνει νά παρουσιάζεται ἕνα παράδοξο «γεωαρχαιολογικό» φαινόμενο. Ἀπό τή μία πρόκειται γιά τήν προσωρινή ἀφάνεια ἀπό τή γήινη ἐπιφάνεια μερικῶν γνωστῶν ἐρειπωμένων ἀσκητικῶν οἰκισμῶν, λόγῳ ὀλικῆς κάλυψῆς τους ἀπό νεοσχηματισθέντες ἀμμόλοφους, ἐνώ, ἀντίθετα, σέ ἄλλες μακρινές περιοχές ἔρχονται ξαφνικά στό φῶς ἄγνωστοι ἀρχαιολογικοί θησαυροί, οἱ ὅποιοι κοσμοῦν τή νέα ἐπιφάνεια ἐνός ἤδη γνωστοῦ τοπίου, προκαλώντας μεγάλη ἔκπληξη καί στούς ἐντοπίους κατοίκους. Καί τό παράδοξο αὐτό φαινόμενο τῆς ἐκ θεμελίων ἀποκάλυψης καί ἱστορικῆς ἐπιβεβαίωσης παλαιότερων ἀσκητικῶν τόπων καί ἐξακτινωμένων οἰκισμῶν σέ ἀρκετά γεωγραφικά σημεῖα τῆς χερσονήσου συνεχίζεται⁵⁴³...

⁵⁴² Οἱ φλογεροί ἄνεμοι στή Σιναϊτική χερσονήσο ὀνομάζονται «Σαμούν» καί «Χαμσίν». Ὁ πρῶτος ἐκδηλώνεται μετὰ ἀπό «σιγηλοτάτην νηγεμίαν καί ἀποπνικτικὸν καύσωνα· κατ' αὐτὸν δὲ ἐντὸς ὕψους ἡμίσεως περίπου μέτρον ὑπὲρ τὸ ἔδαφος ἀδυνατεῖ πᾶν ζῶον ν' ἀναπνεύσῃ, ὡς ἂν εἴ ἡ θερμότης καὶ τὸ πνίγος ἐξεπηγάξον ἐκ τοῦ ἐδάφους. Μετὰ μικρὸν ἐξαίρεται τὸ κακὸν ὑπὲρ τὸ ἐν μέτρον ὑπεράνω τοῦ ἐδάφους, ἀλλ' ἀραιότερον. Τρομερώτερος εἶναι ὁ Χαμσίν, καθ' ὃν ἄμμος πίπτει ἐξ οὐρανοῦ μετὰ σφοδροῦ πνεύματος ἀνέμου καὶ φαιώξανθος σκοτία πληροῖ τὴν ἀτμόσφαιραν». Βλ. Κωνσταντίνου Ν. Παπαμχαλοπούλου, ὁ.π., σ. 29.

⁵⁴³ Βλ. Uzi Dahari, *Monastic Settlements in South Sinai in the Byzantine Period, The archaeological remains*, IAA Reports, No 9, Israel antiquities authority, Jerusalem 2000· Le Sinaï durant l' antiquité et le moyen âge, 4000 ans d' histoire pour un désert, Actes du colloque «Sinaï» qui s' est tenu à l' Unesco du 19 au 21 septembre 1997, Textes réunis par Dominique Valbelle et Charles Bonnet, editions errance 1998, Paris.

Γ.2.3 Τοπογραφική διασπορά, άσκητικά κέντρα, μοναστικά τοπόσημα

Στήν αρχαία μοναστική παράδοση υπάρχει ένα περιστατικό, τό οποίο αναφέρεται στή ζωή ενός μεγάλου άσκητού: «*Ἐλεγον περὶ τοῦ ἀββᾶ Ἰσαάκ, ὅτι μέλλοντος αὐτοῦ τελευτᾶν, συνήλθον πρὸς αὐτὸν οἱ Γέροντες, καὶ ἔλεγον· Τί ποιήσομεν μετὰ σέ, Πάτερ; Ὁ δὲ εἶπεν· Ἴδετε πῶς ἐπορεύθην ἐνώπιον ὑμῶν· ἐὰν θέλητε καὶ ὑμεῖς ἀκολουθήσαι, καὶ φυλάξαι τὰς ἐντολὰς τοῦ Θεοῦ, πέμπει τὴν χάριν αὐτοῦ, καὶ φυλάσσει τὸν τόπον τοῦτον. Ἐὰν δὲ μὴ φυλάξητε, οὐ μὴ μείνητε ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ*»⁵⁴⁴. Τό συγκεκριμένο περιστατικό ἀποκαλύπτει τό βαθύτερο άσκητικό φρόνημα καί τήν άγωνιστική πνευματική δράση τῶν ανθρώπων πού ἀποφάσιζαν νά άφιερωθοῦν ἐξ ὀλοκλήρου στὸν Θεό καί νά μείνουν ισόβια σέ ἕναν συγκεκριμένο τόπο⁵⁴⁵. Στήν άσκητική ζωή διακρίνεται ἡ πρωταγωνιστική παρουσία τοῦ «*βιαστικοῦ*»⁵⁴⁶ φρονήματος τῆς ὑπομονῆς ἕως τέλους⁵⁴⁷. Πρόκειται γιά μία παράδοξη άθλητική δράση, ἡ ὁποία ἐκ πρώτης ὄψεως δέν κατανοεῖται καί δέν ἐρμηνεύεται εὔκολα ἀπό τήν κοινή ανθρώπινη λογική. Ὅμως, ἡ μεγάλη ἀπόφαση γιά άσκητική άναχώρηση, ὥστε νά ἐπιτευχθεῖ μέ ὀρθό τρόπο ἡ οὐσιαστική συνάντηση τοῦ ανθρώπου μέ τόν Θεό προϋπέθετε τήν μέχρις αἵματος ἄρνηση καί πάλη μέ τόν ἐσώτερο ἑαυτό του⁵⁴⁸ γιά τήν πνευματική ἀπελευθέρωσή του ἀπό τίς φιλόυλες ἐπιθυμίες καί ἐξαρτήσεις, σέ ἀνάλογα διαμορφωμένο άσκητικό τόπο ἀπόλυτης μόνωσης καί «*άκοσμης*» ἡσυχίας. Τέλος τοῦ νηπικῶ ἀθλήματος ἦταν ἡ μέ ἐπίγνωση αὐτοθυσιαστική πραγμάτωση τῆς συγκεκριμένης ἀναγκαιότητας πρὸς ἐπίτευξη τοῦ σκοποῦ τῆς ἀφιέρωσης⁵⁴⁹. Ὁ ἐρημικός γεωγραφικός τόπος γιά τούς παλαιστῆς άσκητῆς διεδραμάτιζε πρωτεύοντα ρόλο προκειμένου νά ἐξασφαλιστοῦν οἱ κατάλληλες προϋποθέσεις γιά άσφαλῆ λειτουργία καί

⁵⁴⁴ Ἀποφθέγματα πατέρων, ια', PG 65, 226D.

⁵⁴⁵ «*Γενέσθω ἡμῖν ἡ ἐκ τῶν τόπων πολεμουμένη άναχώρησις, τῆς ἡμετέρας ἐκεῖσε εὐαρεστήσεως ἀπόδειξις· εἶπερ τὸ πολεμείσθαι σημείον τοῦ πολεμεῖν*». Βλ. Ἰωάννου τοῦ Σιναΐτου, Κλίμαξ, Λόγος Δ', Περὶ ὑπακοῆς, ρι', ἐκδ. Ἰ. Μονῆς Παρακλήτου, ὅ.π., σ. 105.

⁵⁴⁶ [...] «*ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν βιάζεται, καὶ βιασται ἀρπάζουσιν αὐτήν*». *Μθ.*, 11:12.

⁵⁴⁷ [...] «*ὁ δὲ ὑπομείνας εἰς τέλος, οὕτως σωθήσεται*». *Μθ.*, 10:22, 24:13, *Μκ.*, 13:13.

⁵⁴⁸ [...] «*εἰ τις θέλει ὀπίσω μου ἀκολουθεῖν ἀπαρνησάσθω ἑαυτόν καὶ ἀράτω τὸν σταυρὸν αὐτοῦ καὶ ἀκολουθεῖτω μοι*». *Μκ.*, 8:34.

⁵⁴⁹ [...] «*λοιπὸν ἀπόκειται μοι ὁ τῆς δικαιοσύνης στέφανος, ὃν ἀποδώσει μοι ὁ κύριος ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, ὁ δίκαιος κριτῆς, οὐ μόνον δὲ ἐμοὶ ἀλλὰ καὶ πᾶσι τοῖς ἡγαπηκόσι τὴν ἐπιφάνειαν αὐτοῦ*». *Β' Τιμ.*, 4:8.

ποιοτική απόδοση των προσωπικών αγωνισμάτων τους. Άφου ανακάλυπταν σέ συγκεκριμένες περιοχές τόν κατάλληλο, ήσυχο τόπο γιά τήν άσκητική απομάκρυνσή τους έγκαταβίωσαν εκεί, θέτοντας πλέον ώς «βιαστικό» σκοπό⁵⁵⁰ τής επίγειας ζωής τους νά αγωνίζονται μέ όλες τίς σωματικές και ψυχικές δυνάμεις τους, προκειμένου νά συναντηθούν και νά ένωθούν πραγματικά μέ τόν Χριστό, προσέχοντας παράλληλα νά φθάσουν μέχρι τέλους χωρίς νά πλανηθούν. Τόν τόπο, γενικά, τόν φύλαγαν και τόν προστάτευαν ώστε νά παραμένει πνευματικά καθαρός και κατάλληλος γιά τή φύλαξη τών έντολών του Θεού. Τόν φρουρούσαν κυρίως ψυχικά, μέσα από τόν καθολικά αγωνιστικό τρόπο ζωής τους. Άλλά και τόν άγίαζαν μέ τήν άδιάλειπτη προσευχή, τούς άσκητικούς κόπους και τούς ύπομονετικούς πόνους τους, προσπαθώντας νά τόν καταστήσουν «κατοικητήριον»⁵⁵¹ του Άγίου Πνεύματος, ώστε νά μήν αλλάζουν οί ήσυχαστικές σταθερές τών πνευματικών συνθηκών και έτσι χάσουν αυτό τό πολύτιμο επίγειο άγαθό, τό όποιο είχαν προσπαθήσει τόσο πολύ νά κατακτήσουν. Παράλληλα, γιά χάρη του συγκεκριμένου τόπου είχαν άρνηθει άλλες όμορφότερες τοποθεσίες και συναισθηματικά πολύ πιό άγαπητές περιοχές, οί όποιες ήταν πλησιέστερα προς τίς νοσταλγικές οικιακές μνήμες, αλλά και παρηγορίες του κόσμου.

Οί γεωγραφικές περιοχές πού επιλέγονταν γιά τούς άσκητικούς άγώνες τών μοναχών είχαν ως κριτήρια:

- Τή μεγάλη άπόσταση από τά άστικά κέντρα καταγωγής ή άλλες θορυβώδεις κοινοτικές έγκαταστάσεις.
- Τήν έξασφάλιση κατάλληλων προϋποθέσεων προκειμένου νά διατηρηθεί άπρόσιτος ό τόπος από ένδοκοσμικές επιδράσεις και εύκολη ανθρώπινη πρόσβαση.
- Τή θρησκευτική ιστορία και τήν ιδιαίτερη πνευματική φόρτιση συγκεκριμένων ιερών χώρων, ή φημισμένων «άγίων τόπων». Πρόκειται γιά μέρη όπου είχαν συμβεί θαύματα ή είχαν σχέση μέ άγιογραφικές αναφορές και τοπικές παραδόσεις. Τά τοπόσημα αυτά ήταν σημαδεμένα από παράδοξα θείκα ίχνη και γεγονότα, μέ πρωταγωνιστές άγια πρόσωπα από τήν ιστορία τής Πίστης.

⁵⁵⁰ [...] «άγωνίζεσθε εισελθειν δια τής στενής θύρας, ότι πολλοί, λέγω ύμιν, ζητήσουσιν εισελθειν και ούκ ισχύσουσιν». Λκ., 13:24.

⁵⁵¹ Έφ., 2:22.

Όλα αυτά τὰ θεϊκά σφραγίσματα, οἱ ἅγιες εἰκόνες καί τὰ θαυμαστά σημεῖα τῶν προσκυνηματικῶν τόπων -μέσα στήν ἐκκλησιαστική παράδοση καί τήν ἀσκητική πρακτική- συνδυάζονταν μέ ἀνάλογη χρεωστική εὐχαριστία πρὸς τόν Θεό, ἡ ὁποία, ἀπό τήν ἀνθρώπινη πλευρά, ἐκφραζόταν ὡς διηνεκῆς εὐγνωμοσύνη καί θυσιαστική προσφορά μέσω λατρευτικῶν διακονιῶν⁵⁵², ἀλλά καί ἀναγκαίων διαμονῶν ἀπό ἀφιερωμένα γιά αὐτόν τόν σκοπό πρόσωπα, ὅπως ἦταν οἱ «προσμονάριοι»⁵⁵³. Ἀπό τοὺς ἀσκητές ὑπῆρχαν καί ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι εἶχαν ἀναλάβει διάφορες προσκυνηματικές ὑπευθυνότητες (διακονίες) καί λειτουργικές ὑποχρεώσεις πού προέκυπταν ἀπό τή συνεχή ροή πιστῶν στοὺς ἐπώνυμους ἱερούς τόπους. Πράγματι, στὰ προσκυνήματα τῶν «ἀγίων τόπων» λόγω τοῦ μεγάλου ἀριθμοῦ ἀνθρώπων πού συνέρρεαν καθημερινά ἀπό ὅλον τόν κόσμο, ἐκτός ἀπό τήν ἀσταμάτητη παροχή φιλοξενίας ὑπῆρχαν πολλές καί ποικίλες ἄλλες ἀνάγκες βοήθειας γιά τήν ἀσφαλῆ διαφύλαξη καί τήν ἀπαραίτητη συντήρηση τῶν λατρευτικῶν χώρων. Τό ἴδιο συνέβαινε καί στήν ἐξεταζόμενη περίπτωση τοῦ Σινᾶ μέ τοὺς Σιναΐτες μοναχοὺς, οἱ ὁποῖοι, ἄλλοι ἐμφανῶς ὡς ἐπίσημοι φύλακες τοῦ τόπου, καί ἄλλοι μυστικῶς ὡς ἀφανεῖς ἐρημίτες ἀναχωρητές, ἀσκήτευαν: α) στοὺς πρόποδες τοῦ ὄρους Σινᾶ πλησίον τῆς «ἀγίας Βάτου»· β) στήν περιοχή τῆς κορυφῆς τοῦ «Χωρήβ», γ) στή λεγόμενη «μέση» τοῦ Θεοβάδιστου ὄρους, ὅπου βρίσκεται ἀσκητικό κάθισμα καί ἐκκλησία μέ τό «σπήλαιο τοῦ προφήτη Ἡλία», μαζί μέ παρακείμενη ἐκκλησία τοῦ μαθητῆ του, «προφήτη Ἐλισσαίου»· δ) στήν «ἀγία Κορυφή» πῶ κάτω ἀπό τό «σπήλαιο τοῦ θεόππου Μουσέως», δίπλα στόν «ναό τῆς

⁵⁵² «Ἄτερος δὲ τούτων τῶν ἀδελφῶν πρὸ τούτων τῶν πέντε χρόνων γενόμενος διακονητῆς ἐν τῇ ἀγίᾳ κορυφῇ, Ἐλισσαῖος ὀνόματι, Ἀρμένιος τῷ γένει, οὐχ ἅπαξ οὐδὲ δίς, ἀλλὰ σχεδὸν εἰπεῖν κατανύκτα, ὡς καθαρὸς καὶ ἄξιος, ἔλεγε θεωρεῖν τὸ πῦρ επικαθήμενον ἐν τῷ ἀγίῳ ναῷ τῆς θείας νομοθεσίας». Βλ. Δημητρίου Γ. Τσάμη, Τό Γεροντικόν τοῦ Σινᾶ, ἐκδ. Ἰ. Μονῆς Σινᾶ, ὁ.π., σ. 118· Nau (*Anastase*, σ. 81) ἀπό τόν κώδικα Parisinus Gr. 917.

⁵⁵³ «Προσμονάριος» ἢ «παραμονάριος» εἶναι ὁ ἐκκλησιαστικός ὑπηρέτης, ὁ ὁποῖος τοποθετεῖται στή διακονία αὐτῆ συνήθως ἀπό ἐπίσκοπο καί «διὰ προβολῆς», (κανὼν Δ΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου). Βλ. Γ. Ράλλη καί Μ. Ποτλή, *Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων*, τ. 2, Ἀθήνα 1852, σ. 217.

Ἁγίας Τριάδος»· ἀλλά καί ε) σέ ἕνα ἀκόμη μεγάλο ἀριθμό ὀνομαστών καί χαρακτηρισμένων ὡς «*ιερῶν σημείων*».

- Τή φροντίδα ἐξοικονόμησης τῶν ἀπολύτως ἀναγκαίων γιά τή στοιχειώδη συντήρηση καί γενικότερα λιτή διαβίωσή τους.

Ὅπως πληροφορεῖ ὁ Πορφύριος Β΄ οἱ πρῶτοι Σιναῖτες προτίμησαν ὡς ἀσκητική περιοχή τους τόν ἱερό τόπο τῆς «*ἁγίας Βάτου*». Ἐκεῖ κοντά ἔστησαν τίς ἀναχωρητικές καλύβες τους, ἐνῶ γύρω ἀπό τό «*ιερόν φυτόν*» κατασκεύασαν «*πύργο*» μέ «*ναό*» ἀφιερωμένο στή Θεοτόκο. Ὁ ναός αὐτός λειτούργησε ὡς «*Κυριακό*», δηλαδή ἔγινε ἐνωτικό κέντρο ὅλων τῶν περιφερειακῶν κελλίων τῶν μοναχῶν, οἱ ὁποῖοι συναθροίζονταν ἀπό τό ἀπόγευμα τοῦ Σαββάτου γιά νά τελέσουν τήν εὐχαριστιακή ἀγρυπνία τῆς Κυριακῆς. Ἐκτός ἀπό τόν τόπο τῆς «*ἁγίας Βάτου*» ὑπῆρχαν καί ἄλλες «*σκηῖτες*» πατέρων στίς περιοχές: τῶν «*ἁγίων Τεσσαράκοντα*», τῶν «*ἁγίων Ἀναργύρων*» καί τῶν «*ἁγίων Ἀποστόλων*». Στήνοντας τά ἀσκητήριά τους οἱ μοναχοί ἀπέβλεπαν:

- νά εἶναι προστατευμένοι ἀπό τίς ἐπιδρομές τῶν Σαρακηνῶν -ἢ ἄλλων βαρβάρων- καί ἀπό τοὺς καταρράκτες πού σχηματίζονταν πολύ εὐκόλα πάνω στά ἀδιάβροχα σιναϊτικά βράχια ὅταν ἔπεφταν οἱ σπάνιες ἀλλά ραγδαίες βροχές, καί
- νά ἔχουν λίγη γῆ καί ἐλάχιστο νερό γιά τήν καλλιέργεια λαχάνων. Τά κελλιά τους φρόντιζαν νά ἀπέχουν περίπου δύο μίλια τό ἕνα ἀπό τό ἄλλο, γιά λόγους ἡσυχίας, ἀλλά καί νά μποροῦν κάθε Κυριακή ἢ ἄλλη ἑορτή νά συναντῶνται γιά τήν τέλεση τῆς Θείας Λειτουργίας καί πρὸς πνευματική οἰκοδομή⁵⁵⁴.

⁵⁵⁴ «Οἱ ἐν Σινᾷ ἀσκηταὶ προὔτιμησαν πρῶτον τὸν ἱερόν τόπον τῆς Ἁγίας Βάτου. Ἐκεῖ περίξ εἶχον στήσει τὰς καλύβας αὐτῶν. Ἐνωρὶς δὲ φαίνεται τὸν ἱερόν τόπον τῆς Ἁγίας Βάτου περιέβαλον ἐντὸς πύργου μετὰ ναοῦ ἀφιερωμένου εἰς τὴν Θεοτόκον. Ὁ ναὸς οὗτος, τὸ λεγόμενον Κυριακὸν ἦν τὸ ἐνωτικὸν κέντρον ὅλων τῶν περίξ ἀσκητῶν, οἵτινες τὴν Κυριακὴν ἐκεῖ συνηθροίζοντο πρὸς τέλει τῆς λειτουργίας μετὰ τὴν ἀγρυπνίαν ἀρχομένην τὸ σάββατον ἑσπέρας. Ἐκτὸς τῆς ἁγίας Βάτου ἄλλος τόπος ἀσκητηρίων ἐχρησίμευεν τὸ ὑπὸ τὸ Σινᾶ Χωρῆβ διὰ τὴν ἱερότητα τοῦ τόπου καὶ διὰ τὴν ὑπαρξιν ποσίου ὕδατος. Ἐπειτα ἀσκητήρια εὐρίσκονται εἰς τοὺς χειμάρρους Λέ-τσά ἤτοι τοὺς σήμερον Ἁγίους Τεσσαράκοντα, εἰς Βαθράμβα ἤτοι τοὺς Ἀγ. Ἀποστόλους, εἰς Θωλά (Τλά) ἤτοι εἰς τοὺς Ἀγ. Ἀναργύρους. Ἐν γένει οἱ ἀσκηταὶ πηγνύοντες τὰ ἀσκητήρια αὐτῶν ἀπέβλεπον πρῶτον εἰς τὴν ἀσφάλειαν ἀπὸ τῶν ἐπιδρομῶν τῶν Σαρακηνῶν καὶ τῶν καταρρακτῶν καὶ δευτέρον εἰς τὴν ὑπαρξιν ὕδατος καὶ δρακὸς γῆς πρὸς καλλιέργειαν λαχάνων. Τὰ ἀσκητήρια ταῦτα ἀπέχον δύο μίλια ἀπ' ἀλλήλων κατὰ τὸν ὅσιον Νεῖλον ἵνα μὴ, οὕτω ἐκ τῆς πολλῆς προσεγγίσεως

Οι σημαντικότερες μαρτυρούμενες γεωγραφικές περιοχές⁵⁵⁵ της σιναϊτικής χερσονήσου με τούς συγκεκριμένους τόπους, οί οποίοι παρουσίασαν άσκητική δράση ως αναχωρητικά σημεία ή αξιοπρόσεκτα πνευματικά κέντρα από τήν άρχή του μοναστικού ρεύματος στήν περιοχή ήταν:

- οί μικρές άσκητικές κοινότητες και τά διάφορα κελλιά, τά όποία βρίσκονταν διάσπαρτα και περιμετρικά στήν περιοχή τής «*Παναγίας τής Βάτου*» (330 μ.Χ.), στους πρόποδες του Σίναιου όρους⁵⁵⁶,
- ή «*σκήτη τής μέσης*» του όρους Χωρήβ⁵⁵⁷ με τό «*σπήλαιο και τόν ναό του προφήτη Ηλία*»⁵⁵⁸, τόν παρακείμενο «*ναό του προφήτη*

περιπίπτωσιν εις άκαιρον άργολογίαν, ούτε έκ τής μεγάλης άποστάσεως όκνώσι να έπισκέπτονται άλλήλους προς έποικοδομήν». Βλ. Πορφυρίου Β', ό.π., σσ. 129 - 130.

⁵⁵⁵ Οί περιοχές αυτές βρίσκονται συνήθως ανάμεσα στίς πόλεις πού περιβάλλουν τήν «*Έλ-Τόρ*». Όπως αναφέρει ο Ναούμ Μπέης Σόκερ: «*Οί πόλεις τής Έλ Τόρ είναι ή ίδια ή χερσονήσος πού βρίσκεται ανάμεσα στα δύο τμήματα τής Έρυθράς θαλάσσης. Η έκτασή της είναι περίπου δέκα χιλιάδες τετραγωνικά μίλια. Αποτελείται από όρεινά έδάφη δύσβατα και άνώμαλα, τά πού άνώμαλα μέρη πάνω στή γή. Θα δεις εκεί τά όρη στιβάδες τό ένα πάνω στό άλλο σαν μιá τρικυμιώδη θάλασσα με άλλεπάλληλα κύματα, πού διατάχθηκε σιγμαία να παλώσει και πάγωσε άκριβώς όπως ήταν ταραγμένη από πρώτα. Αυτά τά όρη ύψώνονται στό κέντρο και χαμηλώνουν βαθμηδόν προς ανατολάς και δυσμάς και έτσι διακλαδίζονται απ' αυτά οί κοιλάδες προς τήν διώρυγα τής Άκαμπας και τήν Διώρυγα του Σουέζ*». Βλ. Ναούμ Μπέη Σοκέρ, ό.π., σσ. 19 - 20.

⁵⁵⁶ [...] [Τούτου δ' ένεκα ανάγκη ήν, ίνα έλθωμεν εις τήν άρχήν τής κοιλάδος ταύτης, διότι ένταύθα ήσαν κελλιά πλείστα άγιών άνδρών και έκκλησία έν αυτώ τῷ τόπῳ, έν ῶ είνε ή βάτος· ή δέ βάτος αύτη μέχρι τής τούδε είνε χλοερά και εκπέμπει βλαστούς. Ούτω δέ λοιπόν καταβάντες τό όρος του Θεου εφθάσαμεν εις τήν βάτον περι τήν δεκάτην ώραν. Η δέ βάτος αύτη, περι ής είπον άνωτέρω, έξ ής ώμίλησεν ο Κύριος μετά του Μωϋσεώς έν πυρί, είνε έν τῷ τόπῳ τούτῳ, έν ῶ κελλιά είνε πλείστα και εκκλησία έν άρχή τής κοιλάδος. Προδ δέ τής εκκλησίας ταύτης ύπάρχει κήπος χαριέστατος, περιέχων άφθονον κάλλιστον ύδωρ, έν ῶ είνε ή βάτος. Τόπος δέ δείκνυται έγγυς ένταύθα, ένθα έστη ο άγιος Μωϋσης, όταν είπεν αυτώ ο Θεός: «*Λύσαι τό ύπόδημα εκ των ποδών σου*» και άλλα τινά]. Βλ. Κλεόπα Μ. Κοικυλίδου (Μ. Άρχιδιακόπου) και Ιωάννου Φωκυλίδου (Καθηγητού), ό.π., σ. 32.

⁵⁵⁷ [Τήν όνομασία Χωρήβ (έβρ. *Horeb*) χρησιμοποιούν στήν Π. Διαθήκη ή Έλωχειμική πηγή και τό Δευτερονόμιο, ένῶ ή Γιαχβική πηγή και ο Ίερατικός κώδικας προτιμούν τήν όνομασία Σινά (βλ. π.χ. Έξ. 3,1· 17,6· 33,6· Δευτ. 1,2,6,19· 4,10 κ.ά· Γ' Βασ. 8,9· Ψαλμ. 105, 19 κ.ά· Έξ. 16,1· 19,1· 24,16· 31,18· Λευϊτ. 7,38· Άρ. 1,1,19· 3,1· 4,14 κ.ά· Δευτ. 33,2· Ψαλμ. 67,9). Στίς σχετικές πηγές τό Χωρήβ ταυτίζεται με τό Σινά. Πρόσφατα μερικοί έρευνητές διατύπωσαν όρισμένες υποθετικές άπόψεις, ότι τό Χωρήβ τής Π. Διαθήκης πρέπει να βρισκόταν ανατολικά τής χερσονήσου του Σινά, στήν Πέτρα ή τήν Κάδη. Άλλοι πάλι ύποστήριξαν ότι ή όνομασία Χωρήβ αναφερόταν σ' ολόκληρο τό όρεινό συγκρότημα, ένῶ τό Σινά είναι μιá από τίς κορυφές του. Βλ. Μ. Noth, *Ueberlieferungsgeschichte des Pentateuch*, Stuttgart 1948, σσ. 150 - 155· G. Holscher, «*Sinai und Choreb*», *Festschrift Rudolf Bultmann*, Stuttgart 1949, σσ. 127 - 132· A. Lucas, *The Route of the Exodus of Israelites from Egypt*, London 1938· G. Wright, *Biblical Archeology*, Philadelphia 1957· J. Huesman, «*Desert Journey of the Israelites*», *NCE* 4, 794 - 795]. Βλ. Δημητρίου Γ. Τσάμη, Τό Γεροντικόν του Σινά, ύποσ. 6, έκδ. «*Λυδία*», ό.π., σσ. 108 - 109· Πορφυρίου Β', ό.π., σ. 110· Κ. Αμάντου, Σύντομος ιστορία τής Ίεράς Μονής του Σινά, ό.π., σ. 6. Περιγραφή του Θεοβαδίστου Όρους Σινά, ό.π., σ. 110· Περικλέους Γρηγοριάδου, *Η Ίερά Μονή του Σινά, κατά τήν τοπογραφικήν, ιστορικην και διοικητικην αυτής έποψιν*, Ίεροσόλυμα 1875, σ. 11.

Ἐλισσαίου», τὰ ἄλλα πλησιέστερα ἀσκηταριά καὶ παράπλευρα σπηλαιώδη κελλία, ὅπως τοῦ «ὀσίου Στεφάνου»⁵⁵⁹,

- Τὰ ἀσκητήρια ἢ σκήτες στό ὄρος «Σαφσάφα», τοῦ «Τιμίου Προδρομοῦ», τοῦ «ἀγίου Παντελεήμονος» καὶ τῆς «ἀγίας Ζώνης»⁵⁶⁰,
- τό «προσκύνημα τῆς ἀγίας κορυφῆς ἢ τοῦ δεκαλόγου»⁵⁶¹,
- ἢ «μονή ἢ σκήτη τῆς ἀγίας Ἐπιστήμης» στό ὄρος «Τζέμπελ ἐν-Ντέρ»,
- ἢ «μονή ἢ σκήτη τῶν ἀγίων Τεσσαράκοντα»⁵⁶²,

⁵⁵⁸ «Οὗτος δὲ εἶναι ὁ τόπος Χωρήβ, ἐν ᾧ ἦν ὁ ἅγιος προφήτης Ἡλίας ὅτε ἔφηνεν ἀπὸ προσώπου Ἀχαάβ τοῦ βασιλέως... καὶ τὸ σπήλαιον, ἐν ᾧ ἐκρύβη ὁ ἅγιος Ἡλίας καὶ νῦν ἐνταῦθα δεικνύται πρὸ τῆς θύρας τῆς ἐνταῦθα ἐκκλησίας, δεικνύται δὲ ἐνταῦθα καὶ λίθινος βωμός, ὃν ἔστησεν αὐτὸς ὁ ἅγιος Ἡλίας, ἵνα προσενέγκῃ θυσίαν τῷ Θεῷ, ὡς οἱ ἅγιοι ἐκεῖνοι ἕκαστον εὐηρεστοῦντο νὰ δεικνύωσιν ἡμῖν». Βλ. Κλεόπα Μ. Κοικυλίδου (Μ. Ἀρχιδιακόνου) καὶ Ἰωάννου Φωκυλίδου (Καθηγητοῦ), ὁ.π., σ. 31.

⁵⁵⁹ «Ὁ ἀββᾶς Στέφανος ὁ ἐρημίτης, ζήσας, ἄλλοτε μὲν στό ὄρος Χωρήβ πλησίον τοῦ σπηλαίου τοῦ προφήτου Ἡλιοῦ, ἄλλοτε δὲ στήν ἐρημο Σίδδη στό χεῖμαρρο τοῦ Μαλωχά, 40 μίλια μακρὰ ἀπὸ τὸ ὄρος Σινά. Περὶ αὐτοῦ διηγείται ὁ μαθητὴς του Κυριακός. (Σημ. Καὶ περὶ αὐτοῦ γράφει στήν Κλίμακα ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Σιναΐτης. Τὸ ἱερόν του λείψανο διατηρεῖται ἀκέραιον εἰς τὸ ὀστεοφυλάκιον τῆς Μονῆς Σινά). Βλ. Συναξις πάντων τῶν Σιναΐτων Ἀγίων, Σημειώσεις Ἱερομονάχου Δημητρίου Σιναΐτου, ὁ.π., σσ. 189 -190. Γιά τὸν χώρο ὅπου ἀσκήτεε ὁ ἀββᾶς Στέφανος καὶ τὸ συγκεκριμένο σημεῖο στό Χωρήβ, κοντὰ στό σπήλαιο τοῦ προφήτου Ἡλία, δίδει προσωπικὴ μαρτυρία ὁ ἀρχιεπίσκοπος Σιναίου Πορφύριος ὁ Β΄: «Εἰς τὴν θύραν τῆς λειψανοθήκης ἴσταται ὁ ὀσιος Στέφανος, περὶ οὗ ἀναφέρει καὶ ὁ Ἰωάννης ἐν τῇ Κλίμακι καὶ οὗ τὸ μοναστήριον λελαξευμένον ἐντὸς ὀγκώδους μονολίθου σώζεται ἔτι ὑπὸ τὴν ἀγίαν Κορυφῆν. Ὅταν ἤμην μικρός, παιδίον 12 ἐτῶν εἰσήλθον εἰς τὴν ὀπὴν τοῦ ὀσίου Στεφάνου, τώρα δὲν χωρῶ». Βλ. Πορφυρίου Β΄, ὁ.π., σ. 67.

⁵⁶⁰ «Εἰς τὸ ὀροπέδιον τοῦτο ὑπάρχουσι πολλὰ ἀσκητήρια, πρῶτον διότι οἱ ἀσκηταὶ ἤθελον νὰ εὐρίσκωνται πλησίον τοῦ ὄρους ἵνα ἀκούωσι μυστικῶς τὴν φωνὴν τοῦ Θεοῦ καὶ ἀπολαμβάνωσι τῆς μυστικῆς ἐκείνης αὔρας τοῦ Προφήτου Ἡλιοῦ καί, δεύτερον, διότι ἐδῶ ἐπάνω ἦσαν ἐξησφαλισμένοι περισσότερον ἐναντίον τῶν ἐπιδρομῶν τῶν Σαρακηνῶν... Τὰ ἀσκητήρια δὲν σώζονται ἀλλὰ τὰ παρεκκλήσια τῶν ἀσκητηρίων, τὸ τοῦ Προδρομοῦ, τοῦ Ἀγίου Παντελεήμονος, τῆς ἀγίας Ζώνης ἐν οἷς οἱ ἀσκηταὶ ἐτέλουν τὰς ἀκολουθίας αὐτῶν καθ' ἑκάστην ἡμέραν, ἐξαιρέσει τῆς Κυριακῆς ὅτε κατήρχοντο εἰς τὸ Κυριακὸν ἀπὸ τὸ Σάββατον ἑσπέρας καὶ διενυκτέρευον ἐκεῖ μέχρι τῆς πρωΐας τῆς Κυριακῆς, ὅτε καὶ πάλιν, μεταλαμβάνοντες τῶν ἀρχάντων μυστηρίων καὶ πνευματικῶς διὰ μιᾶς πνευματικῆς Κατηχήσεως τοῦ Ἱγουμενοῦ τῆς Ἀγίας Βάτου ἐποικοδομηθέντες, ἐπανήρχοντο εἰς τὰς κέλλας αὐτῶν χαίροντες καὶ αἰνοῦντες τὸν Θεόν». Βλ. Πορφυρίου Β΄, ὁ.π., σσ. 102 - 103.

⁵⁶¹ «Οὕτω δὲ τῇ τετάρτῃ ὥρᾳ ἐφθάσαμεν εἰς τὴν κορυφὴν ἐκείνην τοῦ ἀγίου ὄρους τοῦ Θεοῦ Σινά, ἐφ' οὗ ἐδόθη ὁ νόμος, ἦτοι ἐπ' αὐτοῦ τοῦ τόπου ἐφ' οὗ κατέβη ἡ τοῦ Θεοῦ μεγαλειότης τὴν ἡμέραν ἐκείνην, καθ' ἣν τὸ ὄρος ἐκάπνιζεν. Ἐν αὐτῷ τῷ τόπῳ εἶνε τὰ νῦν ἐκκλησία οὐχὶ μεγάλη... ἡ ἐκκλησία ὅμως αὕτη προχέει ἀφ' ἑαυτῆς μεγάλην χάριν... Ἄλλ' ἐπ' αὐτῆς τῆς κορυφῆς τοῦ μεσαίου ὄρους οὐδεὶς διαμένει, οὐδὲν λοιπὸν ὑπάρχει ἄλλο εἰμὴ μόνῃ ἢ ἐκκλησία καὶ τὸ σπήλαιον, ἐν ᾧ ἦν ὁ ἅγιος Μωϋσῆς». Βλ. Κλεόπα Μ. Κοικυλίδου (Μ. Ἀρχιδιακόνου) καὶ Ἰωάννου Φωκυλίδου (Καθηγητοῦ), ὁ.π., σ. 30.

⁵⁶² [...] «ἰδοὺ ἐφθάσαμεν εἰς τὸ Μοναστήριον τῶν ἀγίων Τεσσαράκοντα. Τὸ ὄνομασα Μοναστήριον διότι ὡς βλέπεις, ἔχει ὅλας τὰς ιδιότητας ἐνὸς Μοναστηρίου, ἄλλως τε δὲ ἡ λέξις Μοναστήριον εἰς τοὺς ἀρχαιοτάτους καὶ πρώτους χρόνους τοῦ μοναχικοῦ βίου, εἶχε τὴν σημασίαν ἣν ἔχει σήμερον τὸ κελλίον ἢ ἀσκητήριον. Τὸ Μοναστήριον τῶν ἀγίων τεσσαράκοντα, ὡς φαίνεται ἐκ τοῦ περιβάλλοντος αὐτὸ φρουρίου, ἦτο ἐν τῇ ἀρχαιοτάτῃ ἐποχῇ κατοικητήριον οὐχὶ ἐνός, ἀλλὰ πλειόνων μοναχῶν ὡς τὸ Μοναστήριον τῆς Βάτου πρὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Τοῦτο δὲ καταφαίνεται ἐκ τε τῆς περιοχῆς τοῦ Μοναστηρίου δυναμένου νὰ

- ἡ «μονή ἢ σκήτη τῶν ἁγίων Ἀναργύρων»⁵⁶³,
- ἡ «μονή ἢ σκήτη τῶν ἁγίων Ἀποστόλων»⁵⁶⁴,
- ἡ «μονή ἢ σκήτη τοῦ Γενεθλίου τῆς Παναγίας, Μποστάνι», κοντά στή νεοϊδρυθεῖσα αἰγυπτιακή κώμη «*Santa Catherina*», βόρεια τῆς Μονῆς⁵⁶⁵,
- ἡ «μονή ἢ σκήτη τοῦ Θολᾶ»⁵⁶⁶ μέ «σπηλαιῶδες κελλίον τοῦ ὁσίου Ἰωάννου τῆς Κλίμακος»⁵⁶⁷,

περιλάβη ἕως εἴκοσι καὶ πλέον μοναχοὺς καὶ ἐκ τῆς καταλλήλου θέσεως ἐνῶ κεῖται. Ἡ κοιλάς τῶν ἁγίων Τεσσαράκοντα ἔχει νερά ἄφθονα καὶ ἐν τῇ μεγίστῃ ἐτι ἀνομβρία διατηρούμενα. Τοῦτου ἔνεκα οἱ ἀρχαῖοι Πατέρες ἐφύτευσαν ἐλαίας, αἵτινες προώδευσαν καὶ ἐν καιρῷ εὐκαρπίας ἡ Μονὴ ἔχει ἐκ τῶν ἐλαίων τούτων τὸ καταναλισκόμενον ἔλαιον τοῦ ἔτους». Βλ. Πορφυρίου Β', ὁ.π., σ. 115.

⁵⁶³ «Ἐτέρα Μονὴ ἢ κατὰ τὸν ὄσιον Νεῖλον Ἀζέ, ὑποτίθεται ὅτι εἶναι ἡ κοιλάς τῶν ἁγίων Ἀναργύρων ὅπισθεν τῆς ῥάχεως. Εἰς τὴν κοιλάδα ταύτην, ἐπίσης εὐφορον ὅπως ἡ τῶν ἁγίων Τεσσαράκοντα, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ μὴ ὑπάρχωσι σννοικισμοὶ ἀσκητῶν κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ ὁσίου. Ἄλλως τε πολλὰ ἐρείπια μαρτυροῦσι περὶ τούτου. Τὸ δὲ σήμερον μονύδριον τῶν ἁγίων Ἀναργύρων ἐχρησίμευεν ὡς Κυριακὸν καὶ ἀποθήκη τῶν πέριξ κελλιωτῶν ἀσκητῶν. Ἐκεῖ κατὰ τὴν ἐπὶ Νεῖλου ἐπιδρομὴν ἐφονεύθη ὁ μοναχὸς Ἡλίας. Εἰς τὸ τέλος τῆς κοιλάδος τῶν ἁγίων Ἀναργύρων εἰς θέσιν ἐπονομαζομένην, κατὰ μὲν ὄσιον Νεῖλον Θολᾶ, σήμερον δὲ Τλά, ἐφονεύθη ὑπὸ τῶν Σαρακηνῶν ὁ Εὐσέβιος: εἰς τὸ αὐτὸ μέρος ὕστερον ἠσκήτευσεν ὁ Ἰωάννης ὁ τῆς Κλίμακος ἐπὶ τεσσαράκοντα ἔτη». Βλ. Πορφυρίου Β', ὁ.π., σσ. 122 -123.

⁵⁶⁴ «Τὸ μονύδριον τῶν ἁγίων Ἀποστόλων ἀραβιστί, Ἐλ-Ράμπα, εἶνε τὸ αὐτὸ μέ τὸ ὑπὸ τοῦ ὁσίου Νεῖλου ἀναφερόμενον Βηθραμβή ἢ τοῦ Ἀμμωνίου Γεθραββί». Βλ. Πορφυρίου Β', ὁ.π., σ. 121. «Ἦν δὲ ὁ μὲν ἐν τῇ Βηθραμβῇ Πρόκλος...». Βλ. Δημητρίου Γ. Τσάμη, Τό Μαρτυρολόγιον τοῦ Σινᾶ, Νεῖλου μοναχοῦ ἐρημίτου, Διήγημα εἰς τὴν ἀναίρεσιν τῶν ἐν τῷ Σινᾷ ὄρει μοναχῶν καὶ εἰς τὴν αἰχμαλωσίαν Θεοδούλου τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, ἐκδ. Π. Πουρναρά, ὁ.π., σ. 424. Ὁ Πρόκλος, ὁ ὁποῖος ἔζησε περίπου τὸν 6^ο αἰ. καὶ ἦταν μάρτυς ἐκ τῶν ἀναιρεθέντων στοῦ ἀνωτέρω «Διήγημα» μαρτύρησε στή «Βηθραμβή». Ὁ Πορφύριος ταυτίζει τὸν τόπο μέ τὸ σημερινὸ σιναϊτικὸ «μετόχι τῶν ἁγίων Ἀπόστολων» στήν περιοχὴ «Ράμπα». Βλ. Πορφυρίου Β', ὁ.π., σ. 145. Γιά τὴ συγκεκριμένη τοποθεσία βλ. καὶ R. Weill, *La presqu' île du Sinai. Étude de géographie et d' histoire.* (Bibliothèque de l' École des Hautes Études, Sciences historiques et philologiques 171), Paris 1908, σ. 219.

⁵⁶⁵ [...] «Ἰσαάκ δὲ ἐν τῇ μονῇ Σαλαήλ...». Βλ. Δημητρίου Γ. Τσάμη, Τό Μαρτυρολόγιον τοῦ Σινᾶ, ἐκδ. Π. Πουρναρά, ὁ.π., σ. 424. Ὁ Ἰσαάκ, ἦταν καὶ αὐτὸς μάρτυς ἐκ τῶν ἀναιρεθέντων στοῦ «Διήγημα» τοῦ Νεῖλου καὶ μαρτύρησε στή «μονὴ Σαλαήλ». Τὴν περιοχὴ αὐτὴ ὁ μὲν Weill τὴν ταυτίζει μέ τὴν «*Deir Sigilliyeh*» καὶ ὁ Πορφύριος Β' μέ τὸ σημερινὸ «Μποστάνι». Βλ. R. Weill, ὁ.π., σ. 220. Πορφυρίου Β', ὁ.π., σ. 145.

⁵⁶⁶ «Τόπος εἶναι μακρὰν ἀπὸ τὸ Μοναστήριον πρὸς δύσιν ἡλίου ὡς πέντε μίλια, ὁ ὁποῖος καὶ ἕως σήμερον Θωλᾶς ὀνομάζεται». Βλ. Νεκταρίου τοῦ Κρητός ὁ.π., σ. 210. Ἡ περιοχὴ εἶναι γνωστὴ, στά Ἀραβικά, ὡς «*Wadi Tlah*» (παραφθορὰ τοῦ ἐλληνικοῦ «τά Θωλᾶ» ἢ «τά Θολᾶ»).

⁵⁶⁷ Σήμερα σὲ αὐτὴν τὴν ἐρημικὴν περιοχὴν ὑπάρχει παρακείμενη «ἀσκητικὴ ἐγκατάσταση μέ ξενώνα καὶ νεόδμητο ἱερό ναὸ πρὸς τιμὴν τοῦ ὁσίου Ἰωάννου τῆς Κλίμακος». Ἐπίσης, τελευταία, πρὸς τὴν κάτω πλευρὰ (βορειοδυτικὰ) τοῦ «σπηλαίου τοῦ Ἰωάννου τοῦ Σιναΐτου», κατασκευάστηκε καὶ ἕνας ἄλλος ἀσκητικὸς οἰκισμὸς «*δίκην σκήτης*», πλησίον τῶν ἄλλων δύο προηγούμενων ἀσκητικῶν σημείων («σπηλαίου» καὶ «νεόδμητου ναοῦ μέ ξενώνα»). Ἰδρύτρια τῆς νέας αὐτῆς σκήτης εἶναι ἡ «γαλλίδα μοναχὴ Μαρία - Μαγδαληνὴ (κατὰ κόσμον *Marie Madeleine Le Beller*)», ἡ ὁποία μέ προσωπικὰ ἔξοδα καὶ φιλοκαλικὴ μέριμνα ἔκτισε ἕναν παραδοσιακὸ μοναστικὸ οἰκισμὸ προστατευμένο ἀπὸ πέτρινο περιφερειακὸ εἶχος γιὰ πιθανὴ ἐγκατοίκηση μικρῆς ἀσκητικῆς ομάδας. Ὁ οἰκισμὸς ἀποτελεῖται ἀπὸ πέντε αὐτόνομα κελλιά πού εἶναι διάσπαρτα στοῦν χώρῳ, ἕναν μικρὸ ναὸ, λίγες ἐλιές, δύο τρεῖς μηλιές, ἕνα κλῆμα, μία μικρὴ στέρνα καὶ ἕνα κῆπο. Ἡ ἀδελφὴ Μαρία Μαγδαληνὴ, ἀφοῦ ἔζησε ἐκεῖ ἀσκητικὰ -μέ ἐρημιτικὸν τρόπο- περίπου 25 χρόνια, ἐκοιμήθη ὁσιακά στή σκήτη τῆς στίς 12 Δεκεμβρίου 2013

- ἡ «σκήτη ἢ λαύρα τῆς Φαράν»⁵⁶⁸ ἀπό τῆ διήγηση τοῦ Ἀμμωνίου,
- ἡ «λαύρα τῆς Ραῖθου»⁵⁶⁹, ὅπου ἀπευθύνεται ἡ «Κλίμαξ» τοῦ Ἰωάννου⁵⁷⁰,
- ἡ παραθαλάσσια «σκήτη τῆς Ἀμπού-Σουέρα»⁵⁷¹ μέ τά πολλά ἀσκητήρια καί τόν «σπηλαιώδη ναό τοῦ ἀγίου Δημητρίου» κοντά στήν πόλη τῆς «Ραῖθου»,

(νέο ἡμερολόγιο) σέ ἡλικία 67 - 68 ἐτῶν. Ἡ σωρός τῆς μεταφέρθηκε καί ἐτάφη στό γυναικεῖο ἡσυχαστήριο τῆς «Φαράν», ἀπό ὅπου εἶχε ξεκινήσει τά μοναχικά παλαισμάτα τῆς.

⁵⁶⁸ «Ἡ ἀρχαία Ἐπισκοπή Φαράν στό Τάλ ἀλ Μουχάρραντ (Tallal-Muharrad), σημερινή Φαράν, βρίσκεται στή πύθ γόνιμη τοποθεσία τοῦ Οὐάντι Φαράν (Wādī Firān), τό ὅποιο ἐκτείνεται μέ πολλούς ἐλιγμούς καί γιά πολλά χιλιόμετρα μέ διεύθυνση ἀπό ΝΑ πρὸς ΒΔ. Στή θέση πού τό Οὐάντι Ἀλαγιάτ (Wādī Alayāt) ἐρχόμενο ἀπό τά νότια, ὅπου βρίσκεται τό Τζαμπάλ Σιρμπάλ (Ġabal Sirbāl), συναντᾶ τό Οὐάντι Φαράν, καί περίπου στό μέσον αὐτοῦ, δημιουργεῖται ἕνα φυσικό, βραχώδες ὕψωμα. Τό ὕψωμα αὐτό, προστατεύει ἀπό τίς τεράστιες ποσότητες νεροῦ, πού κατεβαίνουν ὀρμητικά σέ περιπτώσεις ἰσχυρῶν βροχοπτώσεων, τόσο τήν περιοχὴ τοῦ Οὐάντι Φαράν, πού ξεκινᾶ ἀνατολικότερα καί ἐκτείνεται μέ ἐδάφη βραχώδη καί ἀποθέσεις πλημμυρῶν στά δυτικά, ὅσο καί τό Οὐάντι Ἀλαγιάτ, πού φτάνει ἐδῶ ἀπό τά νότια. Σέ αὐτή τῆ θέση λόγω τῶν συγκεκριμένων γεωφυσικῶν δεδομένων, στάθηκε δυνατή ἡ ἀνάπτυξη ἐνός οἰκισμοῦ, προφυλαγμένου ἀπό τέτοιας μορφῆς φυσικές καταστροφές. Τό ἔδαφος τοῦ λόφου συνιστάμενο ἀπό βράχια καί χῶμα, δείχνει ὅτι διαμορφώθηκε σέ ἀρχαιότερες γεωλογικές ἐποχές, πρὶν ἀκόμη ἡ πεδιάδα πάρει τόν χαρακτήρα ποταμοῦ πού περιγράφηκε. Ἡ ἀρχαία πόλη ἐκτεινόταν σέ ὅλη τήν περιοχὴ δυτικά τοῦ προαναφερθέντος ὕψωματος, ἀλλά καί στό ἴδιο τό ὕψωμα, τό ὅποιο ἀκόμη καί σήμερα καλύπτεται ἀπό ἀρχιτεκτονικά κατάλοιπα, σωζόμενα σέ μεγάλο σχετικά ὕψος. Λόγω τοῦ μεγέθους τῆς καί τῆς διαφορετικῆς εἰκόνας πού παρουσιάζει σέ σχέση μέ τίς σκηνές τῶν Βεδουίνων, τά ἐρεῖπια τῆς πόλης ἐρμηνεύτηκαν μέχρι καί τήν νεώτερη ἐποχὴ, σάν ἐρεῖπια ἐνός ἐγκαταλελειμμένου μοναστηριοῦ. Ὁ ἴδιος λόφος ἀναφέρεται στήν νεώτερη βιβλιογραφία συχνά σάν λόφος τοῦ μοναστηριοῦ, ἢ ἀκόμη σάν βυζαντινὴ ἀκρόπολις». Βλ. Peter Grossmann, Ἡ ἀρχαία πόλις Φαράν, ἀρχαιολογικός ὁδηγός, ὅ.π., σσ. 15 - 16.

⁵⁶⁹ Στήν Παλαιά Διαθήκη ἀναφέρεται ὡς «Αἰλείμ», ὅπου βρίσκονταν οἱ «δώδεκα πηγαὶ ὑδάτων καὶ ἐβδομήκοντα στελέχη φοινίκων» (Ἐξ., 15:27). Εἶναι πόλη στή νοτιοδυτικὴ παραλία τῆς χερσονήσου τοῦ Σινᾶ. Ἡ ὀνομασία «Ραῖθου» ἀπαντᾶ στίς βυζαντινὲς πηγές, βλ. Κοσμά Ἰνδικοπλεύστου, Χριστιανικὴ Τοπογραφία 5, PG 88, 197D: «ἦν νῦν καλούμεν Ραῖθου». Ἦδη ἀπὸ τόν 4^ο αἰ. μ.Χ. ὑπῆρχε μονὴ πού κατέστρεψαν οἱ «Βλέμμενες» τό 373. Ὁ αὐτοκράτορας Ἰουστινιανὸς τήν ἀνοικοδόμησε καί τήν ὀχύρωσε μέ κάστρο, περίπου τό ἔτος 540. [Διηγῆσατο ἡμῖν ὁ ἀββάς Στέφανος ὁ Καππαδόκης, ὅτι «Πρὸ τούτων τῶν πέντε ἐτῶν ἤμην εἰς Ραῖθου. Καὶ τῆ ἀγία μεγάλη Πέμπτη ἵσταμένον μον ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ τῆς ἀγίας ἀναφορᾶς ἐπιτελουμένης, ἰδοὺ θεωρῶ δύο ἀναχωρητὰς εἰσελθόντας εἰς τὴν ἀγίαν ἐκκλησίαν· ἦσαν δὲ γυμνοὶ καὶ οὐδεὶς ἄλλος τῶν πατέρων ἐθέασατο ὅτι γυμνοὶ ἦσαν, εἰ μὴ ἐγὼ μόνος. Ὡς οὖν μετέλαβον τοῦ ἀχράντου σώματος καὶ αἵματος Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν ἐξήλθον τῆς ἐκκλησίας, καὶ γὰρ ὁμοίως συνεξήλθον αὐτοῖς. Ὅταν οὖν ἐξήλθομεν τοῦ Κάστρου... »]. Βλ. Ἑλληνικὸς Συναῖτικὸς Κώδικας 451. «Ἐλεγεν ἡμῖν ὁ ἀββάς Εὐσέβιος ὁ πρεσβύτερος τῆς λαύρας Ραῖθου...». Βλ. Δημητρίου Γ. Τσάμη, Τό Γεροντικόν τοῦ Σινᾶ, ἐκδ. Ἰ. Μονῆς Σινᾶ, ὅ.π., σ. 120.

⁵⁷⁰ Γιά τήν ὑπαρξὴ τῆς μεγάλης «λαύρας τῆς Ραῖθου» μαθαίνουμε ἀπὸ τόν Ἰωάννη τόν Σιναῖτη, ἐπειδὴ αὐτὴ ὑπῆρξε ὡς βασικὴ ἀφορμὴ γιά τῆ συγγραφὴ τοῦ περίφημου ἔργου τοῦ «Κλίμαξ», (βλ. PG 88, 632A - 1164D). Τό κοινόβιο τῆς «Ραῖθου» καί συγκεκριμένα ὁ ἡγούμενός του Ἰωάννης, ἦταν ἡ προ(σ)κλητικὴ ἀφορμὴ γιά νά συντάξει ὁ ὄσιος Ἰωάννης τόν μνημειώδη ἀσκητικὸ Λόγο τῶν τριάντα κεφαλαίων ἢ βαθμίδων τῆς «οὐρανοδρόμου Κλίμακος». Βλ. ἀλληλογραφία μεταξὺ τους, ἢ ὅποια ἐκφράζει τό ἀσκητικὸ φρόνημα καί γενικότερα τό μοναστικὸ ἦθος τῆς ἐποχῆς τοῦ 6^{ου} πρὸς τόν 7^ο αἰ. Γράφει ὁ Ἰωάννης, ἡγούμενος τῆς «Ραῖθου», πρὸς τόν Ἰωάννη τόν Σιναῖτη: «Τῷ ὑπερφυεστάτῳ καὶ ἰσαγγέλῳ πατρὶ πατέρων καὶ διδασκάλῳ τῷ ὑπερλίαν, ὁ ἀμαρτωλὸς Ἰωάννης τῆς Ραῖθῷ ἡγούμενος, ἐν Κυρίῳ χαίρειν...». Καί ἀπαντᾶ ὁ Ἰωάννης ὁ Σιναῖτης πρὸς τόν Ἰωάννη τῆς «Ραῖθου»: «Ἰωάννης, Ἰωάννη χαίρειν...». Βλ. PG 88, 624A.

- ἡ «λαύρα ἢ σκήτη τοῦ Ἀρσελάου»⁵⁷²,
- ἡ «σκήτη ἢ ἀπομονωμένα κελλία τῶν φοινίκων»⁵⁷³ σέ ἀρκετά κοντινὴ ἀπόσταση, βορειοανατολικά τῆς Μονῆς, στή μέση τῆς ἀπόστασης τοῦ ἀνηφορικοῦ δρόμου πρὸς τὴ «σκήτη ἢ μονὴ τῆς ἀγίας Ἐπιστήμης»,
- ὁ «ἀσκητικὸς οἰκισμὸς ἢ κελλίων τοῦ ἀγίου Ἀντωνίου (Ντέρ - Ἀντούς)»⁵⁷⁴ σέ κοντινὴ ἀπόσταση ἀπὸ τὴ «λαύρα ἢ σκήτη τοῦ Ἀρσελάου»,

⁵⁷¹ Κοντὰ στή σημερινὴ πόλη «el -Tur», παλαιότερα ἦταν ἡ πόλη τῆς «Ραῖθοῦ». Πλησίον τῆς καί στήν τοποθεσία «Bir Abu Sueira» ὑπάρχουν ἐρείπια ἀπὸ παλαιότερη μοναχικὴ ἐγκατάσταση. Βλ. I. Finkelstein, «Byzantine Monastic Remains in the Southern Sinai», *DOP* 39 (1985) σσ. 39 καὶ 61.

⁵⁷² Ἡ «λαύρα τοῦ Ἀρσελάου» βρίσκεται στήν «κοιλάδα Ραχμάν ἢ Ραχαμάν», ὅπως ὀνομάζεται σήμερα, καί σέ ἀπόσταση μισῆς ἡμέρας ἀπὸ τὸ σημεῖο ὅπου ὑπάρχει ἡ κεντρικὴ Μονή. [...] «ἀπέχει ἀπὸ τὸ Μοναστήριον μισῆς ἡμέρας δρόμον· εὐρίσκεται κατὰ τὸ ἀνατολικὸν μέρος τοῦ Μοναστηρίου». Βλ. Νεκταρίου τοῦ Κρητός, ὁ.π., σ. 35· «Ἐν τῷ προειρημένῳ τὰ Ἀρσελάου, γέγονεν καὶ ὁ ἀββᾶς Γεώργιος, ὁ ἐπίκλην Ἀρσελαΐτης, ὁ τῆς καθ' ἡμᾶς ἐρήμου περιόφημον φέρων καύχημα, περὶ οὗ πολλοὶ πολλὰ καὶ μεγάλα ἡμῖν διηγούνται θαυμάσια». Βλ. Δημητρίου Γ. Τσάμη, *Τὸ Γεροντικὸν τοῦ Σινᾶ*, ἐκδ. Ἱ. Μονῆς Σινᾶ, ὁ.π., σ. 94.

⁵⁷³ Σήμερα σέ αὐτὸ τὸ πανοραμικὸ ἀσκητικὸ σημεῖο, βορειοανατολικά τῆς κεντρικῆς Μονῆς, σὸ ἀνηφορικὸ μονοπάτι πρὸς τὴ «σκήτη τῆς Ἀγίας Ἐπιστήμης», ὑπάρχει ἡ πρόσφατα ἀναστηλωμένη «σκήτη τῶν φοινίκων», μὲ σπηλαιώδη ναὸ (ἀφιερωμένον στή μνήμη τῆς «ὁσίας Μαρίας τῆς Αἰγυπτίας» καὶ τοῦ «ἀγίου Ἰωάννου τοῦ Ρώσου»), μικρὰ κελλία, ἀρχονταρῖκι, ἐργαστήρια καὶ ἀξιόλογο κήπο. Στόν τόπο ἡσυχάζει μὲ παράλληλη κοινωφελὴ διακονία πρὸς τίς πέριξ βεδουϊνικῆς κοινότητες ὁ γενναῖος ἀναστηλωτῆς τῆς, μοναχὸς π. Μωυσῆς Σιναΐτης.

⁵⁷⁴ [Εὐρίσκεται 25 χιλιόμετρα νοτιῶς τῆς Ἱ. Μ. Ἀγ. Αἰκατερίνης. Δέν ἀναφέρεται πότε χτίστηκε, ἀλλὰ ὅτι ἦταν σέ ἀνθισθ τὸν 15^ο αἰ., ἕως τὸ τέλος τοῦ 17^{οῦ} αἰ., ὁπότε, γενικά, τελειώνει ἡ περίοδος τῆς ἐρημιτικῆς ζωῆς σὸ Σινᾶ, καὶ τὰ τελευταῖα μικρὰ σπιτάκια ἐγκαταλείπονται. Ὁ ἅγ. Ἀντώνιος βρίσκεται σὸ ὄρος Oum Shomer, στήν κοιλάδα Zeraiqiya. Τὸ κτίσμα, ἓνα παραλληλόγραμμο 11 μ. X 7,5 μ., εἶναι ἐρειπωμένο, ἀλλὰ αὐθεντικὸ τῶν ἐρημιτικῶν κατοικιῶν. «Σύμφωνα μὲ τὴν γνώμη τοῦ E. H. Palmer, ὑπάρχει κάτι τὸ φοβερό μέσα σ' αὐτὴν τὴν θλιμμένη ἀπομόνωση αὐτοῦ τοῦ μικροῦ σιωπηλοῦ μοναστηρίου, θαμμένου μέσα στήν καρδιά αὐτῆς τῆς πετρώδους καὶ ἀπομονωμένης ἐρήμου, πού μοιάζει ὡς αὕτη αὕτη ἢ ἀπολίθωσις τοῦ ἀσκητισμοῦ». Δέν μποροῦμε νὰ καταλάβουμε ἂν τὸ κτίσμα ἦταν δνόροφο, τὸ μόνο πού μποροῦμε νὰ ἐκτιμήσουμε εἶναι τὸ ὕψος του, πού εἶναι 4,5 μ. Σέ ἀπόσταση μερικῶν μέτρων, νοτιοανατολικά, ὑπῆρχε δεξαμενὴ ἀπὸ τσιμέντο καὶ ὑδραγωγεῖο πού τὴν τροφοδοτοῦσε. 20 μ. πάρα κάτω ἦταν κήποι. 15 μ. βόρεια τοῦ Μοναστηρίου, ὑπάρχουν ἐρείπια μιᾶς μοναστικῆς κατασκευῆς μήκους 8 - 9 μ. μὲ 2 δωμάτια. Ἀσφαλῶς ἦταν κατοικία. Στήν ἄλλη πλευρὰ τῆς κοιλάδας, ἀριστερὰ, ὑψώνονται 3 ἢ 4 ἐρειπωμένα σπιτία. Ὁ προσανατολισμὸς τοῦ κτίσματος - ἀνατολή - δύση - καὶ ἡ προσεγμένη κατασκευὴ, ιδίως ἡ πόρτα, μεγάλη καὶ ἀσφαλῆς, μᾶς ὀδηγοῦν στή σκέψη ὅτι ὑπῆρχε μέσα ἐκκλησία. Ἡ δεξαμενὴ ἐξυπηρετοῦσε ὅπωςδήποτε τὸ πότισμα τῶν κήπων, μπορεῖ, ὁμως, ἐπίσης νὰ λειτουργοῦσε καὶ σάν βαπτιστήριον. (Ὁ ἅγ. Ἰωάννης Δαμασκηνός, ἀναφέρει τὴν ὑπαρξὴ ἀπομονωμένων βαπτιστηρίων μέχρι τὸν 8^ο αἰ., γιὰ τοὺς Ἀραβες τῆς Νεκρᾶς Θάλασσας, δέν ἔχουμε ὁμως πληροφορίες γιὰ κάτι ἀντίστοιχο σὸ Σινᾶ). Ἡ κοιλάδα Rimhan ἀπὸ τὴν κοιλάδα Zeraiqiya χωρίζεται ἀπὸ μία «κλεισοῦρα», μιάμιση ὥρα περπάτημα. Ἐκεῖ, σὸ Rimhan - Ἀρσελάς, ἦταν σημαντικὸ μοναστικὸ κέντρο, μὲ κτίσμα 4 κελλίων, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ κεντρικὸ ἦταν ἀναμφίβολα, ἐκκλησία. Ἡ συνταῦσις τοῦ Deir - Antous μὲ ἓνα ἀπὸ τὰ κέντρα τῶν ἀναχωρητῶν τοῦ 6^{οῦ} καὶ 7^{οῦ} αἰ., εἶναι ἓνα ἄλλο πρόβλημα. Γνωρίζουμε καλά, ὅτι ὁ ἀββᾶς Ἀντώνιος, στόν ὁποῖον ὁ Ἰωάννης Μόσχος μίλησε κατὰ τὴν περίοδο διαμονῆς του σὸ Σινᾶ (τέλος 6^{οῦ} αἰ.), ἦταν ὁ ἰδρυτῆς μιᾶς λαύρας ὀνόματι τῶν «Ailiotes». Τίποτα ἀκόμα δέν μᾶς ἐπιτρέπει νὰ ἐντοπίσουμε αὐτὴν τὴ λαύρα, δεδομένου ὅτι οἱ περισσότερες μελέτες πάνω σὸ

- τά «ποικιλόμορφα άσκητικά παλαιστήρια μέ μόνα στοιχεία τά τοπωνυμικά όνόματά τους», έτσι όπως συναντώνται στά χειρόγραφα κείμενα τών πηγών: «Χαλκός»⁵⁷⁵, «Πετρελαίου ή Πτελέου»⁵⁷⁶, «χειμαρρος του Σίδδη»⁵⁷⁷, «μέρη του Μετμόρ»⁵⁷⁸, «τόπος, ό λεγόμενος Τουρβάν»⁵⁷⁹, «τόπος, ό λεγόμενος Μετεμέρ»⁵⁸⁰, «όρος Πούπλιον»⁵⁸¹, «έρημος του Βηλήμ»⁵⁸², «Άμμωνιακή γή»⁵⁸³, «Πορφυρίτης»⁵⁸⁴, «έρημος του Γουδδά»⁵⁸⁵,

Σινά δέν μιλούν γι' αυτήν, όμως, κατά προσέγγισιν, μάς έρχεται ή σκέψις: πόσα μοναστήρια φέρουν τό όνομα του ίδρουτή τους; Σήμερα, ή μνήμη του άββά Άντωνίου φαίνεται νά έχει χαθεί στό Σινά: άπορροφημένη, άσφαλώς, στην φήμη του Μεγάλου Άντωνίου, που έζησε στό Σουέζ]. Βλ. Jacques – Alphonse Dumas και R. P. Jacques Jomier, Bulletin la société d'études historiques et géographiques de l'Isthme de Suez, τ. IV(1951 - 1952), Le Caire, Imprimerie le scribe Egyptien S.A.E., 1952, πρόσφατη μτφρ. από τά γαλλικά (2011) έγινε από τή μοναχή Άρσενία, ή όποία ήσυχάζει σε άσκητικό κελλί έντός τής έρημικής περιοχής που βρίσκεται δεξιά από τόν κεντρικό δρόμο προς «Τάρφα» και τή Μονή Άγίας Αικατερίνης, πλησίον του «Ιεροϋ Καθίσματος Τιμίον Σταυρου», Σιναίου Όρους.

⁵⁷⁵ «Άλλος τις τών πατέρων έμενεν εις Ραιθού εις τόπον λεγόμενον Χαλκόν...». Βλ. Δημητρίου Γ. Τσάμη, Τό Γεροντικόν του Σινά, έκδ. Ί. Μονής Σινά, ό.π., σ. 38· Ό τόπος άπαντάται και ως «Χαλκάς». Βλ. Δημητρίου Γ. Τσάμη, Τό Γεροντικόν του Σινά, έκδ. «Λυδία», ό.π., σ. 62.

⁵⁷⁶ [Διηγήσαντο ήμίν Φαρανίται άλιείς λέγοντες ότι· «Έν μι άπήλθομεν πέραν τής Έρυθράς θαλάσσης και άλιεύσαντες επιάσαμεν πολλά όψάρια. Και άνελθόντες ώρμίσαμεν πλησίον του Πετρελαίου και θέλοντες επί τήν Ραιθού, έκωλυόμεθα υπό τών άνέμων. Ποιήσαντες ούν ήμέρας πολλάς περιερχόμενοι ανά τήν έρημον, εύρομεν έν μικρῷ σπηλαίῳ τρεις άναχωρητάς τεθνεώτας, φοροούντες κολόβια από σιβίνου και τά μηλωτάρια αυτών κείμενα πλησίον. Και λαβόντες αυτούς ήγάγομεν έν τῷ πλοίῳ και παραχρημα ή τε θάλασσα και οί άνεμοι εκόπασαν. Και γενομένου επιτηδείου άνέμου χαιρόντες επεράσαμεν εις Ραιθού και οί πατέρες λαβόντες αυτούς έθαψαν μετά τών αρχαίων γερόντων». Βλ. Δημητρίου Γ. Τσάμη, Τό Γεροντικόν του Σινά, έκδ. Ί. Μονής Σινά, ό.π., σ. 44.

⁵⁷⁷ Ή τοποθεσία αυτή άπειχε έβδομήντα μίλια από τή Μονή, όπου άσκήτησε ό άββάς Στέφανος ό Σιναΐτης (βλ. Ίωάννου Σιναΐτου, Κλίμαξ 7, PG 88, 812B). Ύπάρχει πιθανότητα νά ταυτίζεται μέ τόν «χειμαρρο Κοδάρ» (βλ. Δημητρίου Γ. Τσάμη, Τό Μαρτυρολόγιον του Σινά, σημ. 16, έκδ. Π. Πουρναρά, ό.π., σ. 292), και τόν «ποταμό του Σινά» (βλ. Δημητρίου Γ. Τσάμη, Τό Γεροντικόν του Σινά, σημ. 3, έκδ. «Λυδία», ό.π., σ. 394). Κατά τόν Eckenstein ή τοποθεσία βρισκόταν στό «WadiSidreh», τό όποιο είναι τμήμα του «Wadi Umm Agraf». Βλ. σχετικά L. Eckenstein, A History of Sinai, London 1921, σσ. 9, 19 και 113.

⁵⁷⁸ «Ήκολούθησεν ούν αυτού επί τά μέρη του Μετμόρ...». Βλ. Δημητρίου Γ. Τσάμη, Τό Γεροντικόν του Σινά, έκδ. Ί. Μονής Σινά, ό.π., σ. 64.

⁵⁷⁹ «Τόπος έστιν δυσχερής και πάνν δυσβατος από έξ μιλίων του άγίου όρους, ό λεγόμενος Τουρβάν...». Βλ. Δημητρίου Γ. Τσάμη, Τό Γεροντικόν του Σινά, έκδ. Ί. Μονής Σινά, ό.π., σ. 78.

⁵⁸⁰ [...] «έμενον γάρ από είκοσι μιλίων του κάστρου εις τό λεγόμενον Μετεμέρ...». Βλ. Δημητρίου Γ. Τσάμη, Τό Γεροντικόν του Σινά, έκδ. Ί. Μονής Σινά, ό.π., σ. 82.

⁵⁸¹ «Δέκα δέ όλας ήμέρας όδοιπορήσαντες, όρος φθάνουσι Πούπλιον μέν υπό τών προσοικούντων καλούμενον, έγγύς δέ που του Σινά κείμενον όρους...». Βλ. Δημητρίου Γ. Τσάμη, Τό Γεροντικόν του Σινά, έκδ. Ί. Μονής Σινά, ό.π., σ. 86.

⁵⁸² «Ποτέ καμήλους βόσκων έν τῇ έρήμῳ του Βηλήμ...». Βλ. Δημητρίου Γ. Τσάμη, Τό Γεροντικόν του Σινά, έκδ. Ί. Μονής Σινά, ό.π., σ. 100.

⁵⁸³ «Ός ήμην νεώτερος έξηλθον εκ του Σινά όρους και άπήλθον εις τήν Άμμωνιακήν, ίνα μείνω εκείσε εις κελλίον». Βλ. Δημητρίου Γ. Τσάμη, Τό Γεροντικόν του Σινά, έκδ. Ί. Μονής Σινά, ό.π., σ. 128· Ίωάννου Μόσχου, Λειμών 123, PG 87, 2985AB. Πρόκειται για βουνό δυτικά τής Έρυθράς θάλασσας.

⁵⁸⁴ «Πρό έτών είκοσι δύο άπήλθομεν μετά του μαθητου μου Ίωάννου εις τόν Πορφυρίτην θέλων καθίσαι εκει και εύρον δύο άναχωρητάς και έμείναμεν πλησίον αυτών». Βλ. Δημητρίου

«τόπος του Μαλωχά»⁵⁸⁶, «Αρανδουλάς»⁵⁸⁷, «ποταμὸς εἰς τὸ Σινᾶ»⁵⁸⁸, «Βηθραμβή»⁵⁸⁹ καὶ «μονὴ Σαλαήλ»⁵⁹⁰.

- Ἄλλες μικρότερες «ἀσκητικὲς κοινότητες», «ιερὲς σκήτες», «ἐρημικὰ μονύδρια», «περιστασιακὰ καὶ ὑποτυπώδη κελλία», «ἀπρόσιτα μεγαλύτερα ἢ μικρότερα σπήλαια» κρυμμένα σὲ ὄρη, χαράδρες ἢ δαιδαλώδεις ὁπές, οἱ ὁποῖες μπορεῖ νὰ βρίσκονταν καὶ κάτω ἀπὸ τὴν ἐπιφάνεια τῆς γῆς. Ἀλλὰ καὶ ἓνα πλῆθος ἀπὸ διάσπαρτα «οἰκιστικὰ σημεῖα πνευματικῆς ἐγκαταβίωσης καὶ

Γ. Τσάμη, Τό Γεροντικόν τοῦ Σινᾶ, ἐκδ. Ἰ. Μονῆς Σινᾶ, ὅ.π., σ. 130. Ὁρεινὴ περιοχὴ τῆς Αἰγύπτου, δυτικὰ τῆς Ἐρυθρᾶς θάλασσας.

⁵⁸⁵ «Ὁ ἀββᾶς Μαρτύριος, ὅτε ἐκούρευεν τὸν ὄσιον πατέρα ἡμῶν Ἰωάννην τὸν ἡγούμενον εἰκοσαετῆ ὑπάρχοντα, ἔλαβεν αὐτὸν καὶ ἀπῆλθεν πρὸς τὸν στύλον τῆς καθ' ἡμᾶς ἐρήμου τὸν ἀββᾶν Ἰωάννην τὸν Σαβαίτην ἐν τῇ τοῦ Γουδδᾶ ἐρήμῳ τὸ τηρικαῦτα διάγοντι, ἔχοντι μεθ' ἑαυτοῦ τὸν ἀββᾶ Στέφανον τὸν Καππαδόκην μαθητὴν. Ὡς οὖν εἶδεν αὐτοὺς ὁ γέρων ὁ Σαβαίτης, ἀναστὰς ἔλαβεν ὕδωρ καὶ ἔβαλεν εἰς μικρὰν λεκάνην καὶ ἔνιψεν τοὺς πόδας τοῦ μαθητοῦ καὶ ἠσπάσατο αὐτοῦ τὴν χεῖρα, τοῦ δὲ ἀββᾶ Μαρτυρίου τοῦ ἐπιστάτου αὐτοῦ οὐκ ἔνιψεν τοὺς πόδας». Βλ. Δημητρίου Γ. Τσάμη, Τό Γεροντικόν τοῦ Σινᾶ, ἐκδ. Ἰ. Μονῆς Σινᾶ, ὅ.π., σ. 156. Στόν Ἑλληνικὸ Συναίτικὸ Κώδικα 451, φ. 415ν ἀντὶ «Γουδδᾶ» ὑπάρχει ἡ γραφὴ «Χουδᾶ». «Ὁ Γουδδᾶς τόπος ἐστὶν ἀπὸ ἰε' μιλίων τῆς ἀγίας βᾶτου...». Βλ. Δημητρίου Γ. Τσάμη, Τό Γεροντικόν τοῦ Σινᾶ, ἐκδ. Ἰ. Μονῆς Σινᾶ, ὅ.π., σ. 168· Nau (Anastase, σσ. 78 - 79) ἀπὸ κώδικες Parisinus Gr. 917 καὶ 1629.

⁵⁸⁶ «Ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ τοῦ Μαλωχᾶ ἔμεινεν καὶ ὁ θεῖος Ἰωάννης ὁ Σαβαίτης μετὰ τοῦ μεγάλου Δημητρίου, τοῦ βασιλικοῦ ἀρχιατροῦ...» Βλ. Τό Γεροντικόν τοῦ Σινᾶ, ἐκδ. Ἰ. Μονῆς Σινᾶ, ὅ.π., σ. 158. [Διηγῆσατο ἡμῖν ὁ ἀββᾶς Κυριακὸς περὶ τοῦ ἀββᾶ Στεφάνου τοῦ ἐπιστάτου αὐτοῦ, ὅτι ὅτε ἔμεινεν εἰς τὸν Μαλωχᾶν -τόπος δὲ ἐστὶν χειμαρρὸς δύσβατος σχεδὸν καὶ ἄβατος, ἐν ᾧ κἀγὼ ποτε παρεγενόμην, ἀπέχει γὰρ τοῦ ἀγίου ὄρους παγγάλεπα μίλια μ' ἔσπειρέν φησιν ὁ γέρων κοδιμέντα εἰς ἀποτροφήν αὐτοῦ· οὐδὲν γὰρ ἄλλον ἦσθιεν. Καὶ ἦρχοντο οἱ χοιρογόρῳλλοι καὶ ἦσθιον καὶ ἐρήμουν αὐτά. Ἐν μᾶ οὖν καθεζομένον καὶ λυπουμένον τοῦ γέροντος, ἰδοὺ ὄρᾳ λεόπαρδον παρερχόμενον καὶ καλεῖ αὐτόν. Ἐλθόντος δὲ τοῦ θηρίου καὶ καθήσαντος παρὰ τοὺς πόδας αὐτοῦ λέγει πρὸς αὐτόν ὁ γέρων· «Ποίησον ἀγάπην καὶ μὴ ἀναχωρήσης τῶν ἐνταῦθα, ἀλλὰ φύλαξον τὸ μικρὸν κηπίον τοῦτο καὶ πιάξεις τὰ χοιρογόρῳλλια καὶ ἐσθίεις αὐτά». Καὶ ἔμεινεν σὺν αὐτῷ ὁ λεόπαρδος ἐπὶ ἔτη ἰκανὰ φυλάττων τὰ μικρὰ λάχανα, ἕως οὗ ἐτελεύτησεν ὁ γέρων]. Βλ. Ἑλληνικὸ Συναίτικὸ Κώδικα 451· Δημητρίου Γ. Τσάμη, Τό Γεροντικόν τοῦ Σινᾶ, ἐκδ. Ἰ. Μονῆς Σινᾶ, ὅ.π., σσ. 264 - 266. Ἡ τοποθεσία αὕτη βρίσκονταν κοντὰ στὸ «Wadi Malga», βόρεια τοῦ «Ras Safsat»· L. Eckenstein, *A History of Sinai*, London 1921, σσ. 111 - 112.

⁵⁸⁷ «Διηγῆσατό μοι ὁ ἀββᾶς Μαθθίας ὅτι· [Οἰκούντός μου ποτέ, φησιν, εἰς Ἀρανδουλᾶν ἐπὶ τὸ μεταδίδεν με τῇ Κυριακῇ τὴν ἀγίαν κοινωνίαν τοῖς αἰχμαλώτοις ἐκείνης τῆς ἐρήμου...]. Βλ. Δημητρίου Γ. Τσάμη, Τό Γεροντικόν τοῦ Σινᾶ, ἐκδ. Ἰ. Μονῆς Σινᾶ, ὅ.π., σ. 174. Πρόκειται γιὰ τὸν «παραθαλάσσιο δρόμο ἀπὸ Φαράν πρὸς Κλύσμα - Σουέζ, μεταξὺ Ἀμποῦ Ζενίμας καὶ Ἐλ - Σάντρο, βρίσκειται ἡ ὄαση Γκαραντέλ, πὺν εἶναι γνωστὴ στοὺς βυζαντινοὺς χρόνους μετὰ τὸ ὄνομα Ἀρανδουλᾶν». Βλ. Σύναξις πάντων τῶν Συναϊτῶν ἀγίων, ὅ.π., σσ. 170 - 171.

⁵⁸⁸ «Ἐλεγον περὶ τοῦ δευτέρου ἀββᾶ Μεγεθίου, ὅτι ἦν ταπεινὸς σφόδρα, μαθητευθεὶς παρ' Αἰγυπτίοις καὶ συντυχῶν πολλοῖς γέρουσι καὶ τῷ ἀββᾶ Σισίῳ καὶ τῷ ἀββᾶ Ποιμένι· ἔμεινε δὲ καὶ εἰς ποταμὸν εἰς τὸ Σινᾶ...». Βλ. Δημητρίου Γ. Τσάμη, Τό Γεροντικόν τοῦ Σινᾶ, ἐκδ. Ἰ. Μονῆς Σινᾶ, ὅ.π., σ. 180.

⁵⁸⁹ «Ἦν δὲ ὁ μὲν ἐν τῇ Βηθραμβῇ Πρόκλος...». Βλ. Δημητρίου Γ. Τσάμη, Τό Μαρτυρολόγιον τοῦ Σινᾶ, Νεῖλου μοναχοῦ ἐρημίτου, Διήγημα εἰς τὴν ἀναίρεσιν τῶν ἐν τῷ Σινᾶ ὄρει μοναχῶν καὶ εἰς τὴν αἰχμαλωσίαν Θεοδοῦλου τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, ἐκδ. Π. Πουρναρά, ὅ.π., σ. 424. Ὅπως ἀναφέραμε ἀνωτέρω ἡ τοποθεσία αὕτη ταυτίζεται μετὰ τὴν «μονὴ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων», στήν περιοχὴ τῆς σημερινῆς «Ράμπα», βλ. ὑποσ. 564.

⁵⁹⁰ Ἡ μονὴ ταυτίζεται μετὰ τὸ σημερινὸ «Μποστάνι», βλ. ὑποσ. 565.

άσκητικῆς δράσης», τὰ ὅποια ἄλλοτε φαίνονται καί ἄλλοτε κρύβονται παράδοξα ἢ χάνονται, ἐνῶ ἀκόμη δέν ἔχουν ταυτιστεῖ ἐρευνητικά, παραμένοντας ἄγνωστα... Ὅλα αὐτά τὰ κατά καιροῦς ἀναδυόμενα στοιχεῖα ἐνισχύουν περισσότερο τίς ἀρχαιολογικές προσδοκίες, ἐφ' ὅσον συνεχίζουν νά ὑπάρχουν μνημεῖα πού κάποτε μαρτυροῦνται τουλάχιστον ὀπτικά, πάνω στά λίθινα ἀπομεινάρια πού φέρνουν στό φῶς τὰ παιχνίδια τῆς ἄμμου καί ἡ ἄγρυπνη προσπάθεια τῆς σύγχρονης σκαπάνης· ὅπως ἐπίσης, δέν παύει νά αὐξάνεται παράλληλα καί ἡ μερική ἢ ὀλική ἀνάδυση σπαραγμάτων ἢ χειρογράφων μέ ἀκόμη ἀσαφῆ καί μή πλήρη ἀποκωδικοποιητική ἐνάργεια μαρτυριῶν.

Σήμερα στή μεγάλη σέ ἔκταση καί ἐρημική περιοχή τῆς σιναϊτικῆς χερσονήσου, ὑπό τήν ἄμεση ἐπίβλεψη καί ὑπεύθυνη προστασία τῶν πατέρων τῆς *«Ἱερᾶς Μονῆς τοῦ Θεοβαδίστου Ὄρους Σινᾶ»*, σῶζονται καί διατηροῦνται σέ πολύ καλή κατάσταση -ἀφοῦ συνεχίζουν νά βρίσκονται σέ ἀδιάλειπτη λατρευτική καί γενικότερα λειτουργική χρήση- ἀρκετοί ἀρχαιολογικοί χώροι καί παράλληλα ἀξιόλογοι μοναστικοί θησαυροί. Ὅλοι αὐτοί οἱ ἀρχαῖοι ἱεροί τόποι μέ τὰ ἐρευνητικῶς ἐπιβεβαιωμένα ἱστορικά ἴχνη τους, ἐκφράζουν ἕναν σπάνιο ἐμπειρικό πλοῦτο ὡς προῖόν τῆς ἀκατάπαυστης πνευματικῆς ζωῆς στήν περιοχή καί μιά ἔνδοξη ἀσκητική ἱστορία, ἡ ὅποια περιέβαλλε ἀπό τήν ἀρχέγονη ἐμφάνισή της τή διαχρονική πορεία καί πολιτεία τοῦ σιναϊτικοῦ μοναχισμοῦ⁵⁹¹.

⁵⁹¹ *«Ἡ Ἀρχιεπισκοπή Σινᾶ, Φαράν καί Ραϊθού, ἦταν μια πραγματικά μεγάλη μοναστική πολιτεία. Μέχρι σήμερα ἔχει σε λειτουργία καί ὑπό τήν ἄμεση ἐπίβλεψη καί προστασία τῆς στήν Ραϊθῶ το παλαιό ἐπίνειό της, το μετόχι του Αγίου Γεωργίου με τον θαυμάσιο ναό καί το ηγουμενείο του. Τα ερείπια τῆς ἐνδόξου λαύρας τῆς Ραϊθού, ὅπου εσφαγιάσθηκαν ἀπό τους Βλέμμυες οἱ 40 ὅσοι πατέρες. Τήν λαύρα στήν παραθαλάσσια περιοχή Ἀμπού-Σουέρα με τα πολλά ἀσκητήρια καί το ναῖσκο του Αγίου Δημητρίου μέσα σε σπήλαιο. Στήν Φαράν το νέο γυναικείο ησυχαστήριο με τις ἐκκλησίες του ὁσίου Μωυσέως του Φαρανίτη, των Αγίων Αναργύρων Κοσμά καί Δαμιανού καί τις ερειπωμένες ἐκκλησίες τῆς πάλαι ποτε ἐπισκοπῆς Φαράν στα ερείπια τῆς ἀρχαίας πόλεως καί στο ἀπέναντι ὄρος Ταχούνε. Το νεωστί γυναικείο ησυχαστήριο τῆς Τάρφα, το γραφικότερο ησυχαστήριο στο Ὄρος Τζέμπελ εν-Ντέιρ στή θέση τῆς γυναικείας μονῆς πού ἰδρυσε ἡ ἀγία Ἐπιστήμη το νέο ησυχαστήριο του μοναχοῦ Μωυσέως. Τα ἀσκητήρια με τα ναῦδρια του Προδρόμου, τῆς ἀγίας Ζώνης, του αγίου Παντελεήμονος, τῆς ἀγίας Ἄννης, των δύο κατά τήν παράδοση βασιλικῶν ἀνθρώπων, των προφητῶν Ἡλιοῦ καί Ἐλισσαίου καί τῆς ἀγίας Μαρίνας, του αγίου Γεωργίου του Ἀρσελαίτη στήν κοιλιάδα Ραχμάν ὅπου νηήρχε ἡ Λαύρα του Ἀρσελάου καθώς καί το κάθισμα του αγίου Ἀντωνίου. Τις γνωστές θέσεις ὅπου βρίσκεται το Κυπαρίσσι του Προφήτου Ἡλιοῦ, τα καταλύματα του ἀσκητοῦ Γρηγορίου, τις πηγές του Τσαγκάρη καί τῆς Πέρδικας. Τα σπήλαια*

Γ.2.4 Τά οικόδομήματα τῶν σιναιϊτικῶν κοινοτήτων

Προσεγγίζοντας τήν ἀτμόσφαιρα τῆς ἐποχῆς μέσα ἀπό τίς ὑπάρχουσες πηγές παρατηροῦμε ὅτι στήν ἀρχή τῆς ἱστορίας τοῦ σιναιϊτικοῦ μοναχισμοῦ οἱ πρῶτοι ἀναχωρητές ἐγκαταβίωναν κρυμμένοι σέ ἀπόρσιτα μέρη⁵⁹². Ζοῦσαν «ἐρημικῶ ἀσκητικῶ βίῳ», ἐκούσια ἀπομακρυσμένοι ὁ ἕνας ἀπό τόν ἄλλο⁵⁹³, σέ ὑποτυπώδη μονόχωρα οἰκήματα πού ἔφτιαχναν μόνοι τους⁵⁹⁴, δημιουργημένα ἀπό πρόχειρα ὑλικά τῆς περιοχῆς. Συνήθως, οἱ οἰκίσκοι τους ἦταν ἀρκετά ἐπισηφαλεῖς, εὐθραστοί καί ἀπροστάτευτοι ἀπέναντι σέ κάθε εἶδους φυσικό ἢ ζωικό κίνδυνο. Οἱ μοναχοί ἔμεναν στά ἀπέριπτα αὐτά «κελλία», χωρίς

του προφήτου Μωυσέως, του προφήτου Ηλίου, του αγίου Ιωάννου της Κλίμακος, του οσίου Στεφάνου κοντά στη δευτέρα πύλη της εξομολογήσεως, του οσίου Ονουφρίου με το εκκλησάκι του. Τους μικρούς ναούς, της Παναγίας του Οικονόμου ή της Εγγυητριάς, της Αγίας Τριάδος επί της κορυφής του Δεκαλόγου σε ύψος 2.285 μ. Των αγίων Θεοδώρων επί του λόφου του Ιοθώρ, του προφήτου Ααρών επί του ομωνύμου λόφου, της αγίας Αικατερίνης επί της κορυφής του ὄρους της αγίας, στο μέρος όπου βρέθηκε το άγιο λείψανό της σε ύψος 2.637 μ., του αγίου Ιωάννου της Κλίμακος στην κοιλάδα Θολά και του προ ετών ιδρυθέντος Τιμίου Σταυρού στην τοποθεσία Μπουάμπα. Τα μοναστήρια με τους πλούσιους κήπους τους, των αγίων Τεσσαράκοντα μαρτύρων, των αγίων Αποστόλων, των αγίων Αναργύρων στην κοιλάδα Θολά και των Γενεθλίων της Θεοτόκου (Μπουσάνι)». Βλ. Ιωάννη Μειμάρη, Δρος Φ., αρχαιολόγου, ερευνητή του Κέντρου Ελληνικής και Ρωμαϊκής Αρχαιότητας του Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών, Οι εκατοντάδες σκήτες, λαύρες και μοναστήρια του Σινά, αφιέρωμα ένθετου πολιτιστικού περιεχομένου περιοδικού «Επτά Ημέρες», εφημ. Καθημερινή (Κυριακή 25 Δεκεμβρίου 1994), Το Θεοβάδιστον Όρος Σινά, σ. 31.

⁵⁹² Σύμφωνα μέ τίς πηγές πού ἐρεῦνησε ὁ Grossmann ἀναφέρει ὅτι «πρῶτος γνωστός στίς πηγές προσκνητῆς τοῦ Σινά εἶναι ὁ Julianus Saba (γύρω στό 368 μ.Χ., Θεοδωρήτου, Ἐκκλ. Ἱστορ. 2). Αὐτός ἔχτισε στήν κορυφή τοῦ ὄρους τοῦ Μωυσέως τήν πρώτη μικρή ἐκκλησία καί δέν συνάντησε κανέναν στήν περιοχή τοῦ ὄρους αὐτοῦ... Βεβαίως καί ὁ Postumianus ἀναζήτησε, σύμφωνα μέ μιά ἀναφορά τοῦ Σουλπικίου Σεβήρου, διάλογ. Ι,17 μεταξύ τῶν ἐτῶν 401 - 404, ἕναν ἐρημίτη πού ζοῦσε ἤδη πενήντα χρόνια κρυμμένος, ἀλλά δέν τόν βρῆκε». Βλ. Peter Grossmann, Ἡ ἀρχαία πόλις Φαράν, ἀρχαιολογικός ὁδηγός, ὁ.π., (ὑποσ. 19) σ. 20.

⁵⁹³ [...] «οἰκοῦσι δὲ οὐ πλησίον ἀλλήλων, ἀλλ' ἰκανῶς εἴργονται ταῖς οἰκήσεσι, διαστήματι εἴκοσί πον καί πλείω ἄλλος ἄλλου σταδίους ἀπέχοντες, οὐ κατὰ μισανθρωπίαν ἢ θηριωδίαν (πῶς γάρ οἱ πρὸς ἀλλήλους οὕτω διακείμενοι, ὡς εἴρηται;), ἀλλ' ἐν ἡσυχίᾳ πολλῇ τὰ ἤθη πρὸς τὸ ἀρέσκον Θεῷ παιδαγωγεῖν ἐθέλοντες, καὶ τὰς πρὸς τὸ Θεῖον ὀμιλίας ποιεῖσθαι ἀπερισπάστως σπουδάζοντες, ὅπερ ἐν ὄχλῳ καὶ συγχύσει κατορθωθῆναι ἢ δυσχερὲς ἢ ἀμήχανον, τούτων γειτονεύοντων θορύβου τῆς συντόνου προσεδρίας ἀποσπῶντος τὸν λογισμόν, καὶ ἐφ' ᾧ μὴ δεῖ ῥέμβεσθαι παρασκευάζοντος τοῖς τέρπουσι μᾶλλον ἢ τοῖς συμφέρουσι συναρπάζεσθαι ἐξ ἔθους εἰωθότα μακροῦ». Βλ. Φιλοκαλία τῶν νηπτικῶν καὶ ἀσκητικῶν, «Εὐαγγερίου τοῦ ἀσκητοῦ, Νείλου τοῦ μοναχοῦ», Διήγημα Γ', ΕΠΕ, Θεσσαλονίκη 1997, τ. 11Α, σ. 130.

⁵⁹⁴ [...] «Ἰωσήφ τις ὀνόματι, τὸ γένος Ἠλέσιος (σημερινῆ Ἐϊλάτ), ἔμεινεν μακρὰν τοῦ ὕδατος ὡς ἀπὸ μιλίων δύο εἰς τὸ πεδιάσιμον οἰκείας χερσὶν κτίσας τὸ οἶκημα, ἀνὴρ λόγιος καὶ διακριτικὸς καὶ τέλειος ἐν πᾶσιν, χάριτός τε Θεοῦ πεπληρωμένος, ἔχων περιπὸν τριάκοντα ἔτη ἐν τῷ τόπῳ, μαθητὴν ἔχων οἰκοῦντα οὐ μετ' αὐτοῦ, ἀλλὰ πλησίον εἰς ἕτερον οἶκημα». Βλ. Τό Γεροντικόν τοῦ Σινά, ὁ.π., σ. 166. Τό κείμενο εἶναι ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸν «Λόγο» τοῦ μοναχοῦ Ἀμμωνίου, σσ. 103 - 106. Πρόκειται γιὰ τοὺς ὀσίους Ἰωσήφ Ραιθινό καὶ τὸν μαθητὴ τοῦ Γελάσιο, τῶν ὁποίων ἡ μνήμη ἐορτάζεται στίς 14 Ἰανουαρίου (τῶν ἐν Σινά καὶ Ραιθῷ, βλ. «Συναξάριον Κωνσταντινουπόλεως», σσ. 389 - 391) καὶ τὴν Τετάρτη τῆς Διακαινησίμου τοῦ Πάσχα (πάντων τῶν Σιναιτῶν ἀγίων, βλ. Σύναξις πάντων τῶν Σιναιτῶν ἀγίων, ὁ.π.).

στοιχειώδη μόνωση, έκτεθειμένοι στις απότομες μεταβολές της θερμοκρασίας, στις συνθήκες του λεγομένου «έρημικού» κλίματος, με ύψηλή και άφορητη ζέση την ημέρα και ιδιαίτερα χαμηλή θερμοκρασία τη νύκτα. Ειδικά, κατά τη διάρκεια του χειμώνα στο ύψόμετρο των 1500 μ. και άνω (στά 2240 μ. βρίσκεται τό «όρος του Μωυσέως» και στά 2646 μ. τό «όρος της Άγίας Αικατερίνης»), όπου υπήρχαν οί περισσότεροι άσκητικοί χώροι, αλλά και κατά τό θερμό καλοκαίρι μέ τούς έκτακτους φλογερούς άνέμους, δυσκόλευαν άκόμη περισσότερο οί κλιματολογικές συνθήκες και μαζί τους ή άσκητική διαβίωση. Έκτός των «κελλίων» υπήρχαν και άλλα μοναστικά οικήματα πού ή διαμονή σέ αυτά προϋπέθετε περισσότερη ταλαιπωρία και μεγαλύτερη καθημερινή ένταση. Πρόκειται για τά λεγόμενα «ξηροκάλυβα» -άν και όλες οί καλύβες στήν άνυδρη περιοχή του Σινά μπορούν νά χαρακτηρίζονται μέ τήν όνομασία αυτή, λόγω των σπάνιων βροχοπτώσεων-, τά όποια δέν είχαν εύκολη πρόσβαση σέ κάποια πηγή ύδατος. Λόγω δέ και της λειψυδρίας πού χαρακτηρίζει ιδιαίτερα τόν τόπο δέν μπορούσαν νά έχουν κήπους. Οί μοναχοί επέλεγαν άπρόσιτους τόπους για νά είναι άμέριμνοι από βιοτικές άνάγκες και άπερίσπαστοι στή νοερά προσευχή. Μέ αυτόν τόν σκληρό τρόπο καθημερινής διαβίωσης συνήθιζαν κλιμακωτά σέ περισσότερη κακουχία, μέ μεγαλύτερους σωματικούς πόνους και άσχηρότερους άσκητικούς κόπους. Άφηναν όλοκληρωτικά και μέ άπόλυτη έμπιστοσύνη τή φροντίδα του έαυτου τους στό έλεος (πρόνοια) του Θεού, περιμένοντας από Αυτόν τήν όποιαδήποτε βοήθεια και παρηγορία όχι μόνο της ψυχής, αλλά και αυτής της ζωοτροφής, ή όποια σέ δύσκολες περιόδους συνέβαινε νά έρχεται μέ θαυμαστό τρόπο και μέ παροχή έκτακτης βροχής.

Άργότερα, όταν ό μοναχισμός άρχιζε νά σχηματοποιείται πλέον έπίσημα στή ζωή της εκκλησίας ως έκφραση έπαινετής άσκητικής ζωής, οί άναχωρητές άρχισαν νά γίνονται ευρύτερα γνωστοί. Πολλοί άνθρωποι γοητευμένοι από τήν ήρωική βιοτή τους προσπαθούσαν νά τούς δούν έστω από μακρυνά, ή νά βρουν ευκαιρία νά τούς συναναστραφούν από κοντά, προσωπικά και άμεσα, ένεκα ψυχικής ωφέλειας. Μερικοί άσκητές άρχισαν νά δέχονται για πνευματική άνάπαυση και άσκητική καθοδήγηση άλλους μοναχούς, ή και προσκυνητές πού έρχονταν από μακρυνά για νά τούς συναντήσουν. Τά «κελλία» ή τά διάφορα «σπήλαια» όπου διέμεναν συνέχιζαν

νά παραμένουν λιτά, αλλά χάριν φιλοξενίας φρόντιζαν πλέον νά έχουν ελάχιστη τροφή. Μερικοί κατασκεύαζαν ύδατοσυλλέκτες για νά αποθηκεύουν τά ύδατα από τίς άραιές έως άνύπαρκτες βροχές και για μικρούς κήπους⁵⁹⁵.

Μέ τήν πάροδο του χρόνου λόγω άπειλητικής αύξησης τών κινδύνων από διάφορες αίφνίδιες έπιδρομές βαρβάρων πού έφθαναν από τή σωματική κακοποίηση μέχρι και αυτόν ακόμη τόν φόνο πολλών μοναχών, όπως πληροφορεί ο Άμμώνιος⁵⁹⁶, εκτός από τά διάσπαρτα κελλιά, δημιουργήθηκαν άσκητικές έστιές αποτελούμενες από μικρές ήμαναχωρητικές ομάδες συγκεντρωμένων οικιστών για λόγους περισσότερης ασφάλειας. Αυτές οι άσκητικές συνοδείες έγκαταβίωσαν μαζί και παράλληλα διέμεναν χωριστά στην ίδια περιοχή, σχηματίζοντας μικρούς οικισμούς. Τά κελλιά τους βρίσκονταν σε μερική άπόσταση τό ένα από τό άλλο, διατηρώντας όπτική έπαφή, ώστε μέ τόν τρόπο αυτό νά εξασφαλίζονται καλύτερα οι συνθήκες ήσυχαστικής διαβίωσης. Ός σημείο κοινής προσευχητικής αναφοράς, υπήρχε ένας κεντρικός ναός, τό λεγόμενο «Κυριακό». Έκεί τελούσαν τίς έβδομαδιαίες ή τίς άλλες έορταστικές «εύχαριστιακές Συνάξεις», όπως και τίς έποικοδομητικού ή διοικητικού χαρακτήρος Συναθροίσεις. Έτσι, μέ αυτήν τήν οργανωτική μορφή δημιουργήθηκε τό άσκητικό μοντέλο τής «σκήτης».

Άπό τόν 6^ο αι. μέ τήν κατασκευή του μεγάλου «Καθολικού» και του «φρουριακού τείχους» πού περιέκλειε όλα τά αρχαία ιερά σημεία («άγία Βάτο», «φρέαρ του Μωυσή» και «πύργο άγίας Έλένης»), στην ιστορία του σιναϊτικού μοναχισμού πρωταγωνιστεί τό μοντέλο του μεγάλου Μοναστηριού ή «Κάστρου». Η κοινότητα όλων τών ένασκουμένων στό Σινά έχει πλέον τή μορφή μιάς «μεγάλης Λαύρας»⁵⁹⁷, ή όποία μέσα στους εύρύχωρους

⁵⁹⁵ «Όλίγους δέ τόπους τής έρημίας οι τόν μοναχικόν μετερχόμενοι βίον επιλεξάμενοι, ένθα την ανάγκην του σώματος έστιν όπωσούν πλησαι τή του ύδατος εύπορία, οι μέν καλύβας πηξάμενοι, οι δέ σπηλαίοις και άντροις διαζώσιν έμβιοτεύοντες. Όλίγοι μέν την εκ πυρών ειδότες τροφήν, τσαύτης έρημίας τό άγονον έπιμελεία προς σίτον γένεσιν βιάσασθαι δύνανται, σκαλίδι μικρά βραχείαν και λυπράν εργαζόμενοι γήν, και όσην ή προς τό ζήν ένδεώς αναγκάζει χρεία». Βλ. Φιλοκαλία τών νηπτικών και άσκητικών, «Ευαγγρίου του άσκητου, Νείλου του μοναχου», Διήγημα Γ', ΕΠΕ, Θεσσαλονίκη 1997, τ. 11Α, σ. 124.

⁵⁹⁶ Σχετικά βλ. Άμμωνίου μοναχου «Διήγησις περι τών άνααιρεθέντων υπό τών βαρβάρων άγιών πατέρων έν τῷ Σινά όρει και έν τῇ Ραϊθου», Έλληνικός Σιναϊτικός Κώδικας 519 (f. σιβ'ν - σιθ') ι' αι.· Νεκταρίου του Κρητός, ό.π., σσ. 79 - 97· Δ. Γ. Τσάμη, Κ. Α. Κατσάνη, Τό Μαρτυρολόγιον του Σινά, εκδ. Ι. Μονής Σινά, ό.π., σσ. 194 - 235.

⁵⁹⁷ Ο όρος «Λαύρα» χρησιμοποιήθηκε κατά τόν 4^ο αι. για νά σημάνει τή συνοικία ή τό χωριό τών μοναχών. Στην Παλαιστίνη ή πρώτη «Λαύρα» είναι τής Φαράν, στην έρημο του Ιούδα, ή όποία ιδρύθηκε τό 323 - 330 από τόν όσιο Χαρίτωνα (Συμεών Μεταφραστου, «Βίος όσιου Χαρίτωνος» PG 115, 908C & 912D - 913A). Ο θεσμός τής «Λαύρας» από τήν Παλαιστίνη διαδόθηκε σε διάφορα μέρη τής Βυζαντινής Αυτοκρατορίας και μέ τόν καιρό ο όρος

πνευματικούς κόλπους της έμπεριέχει όλες τις πιλοτικές μορφές άσκητισμού («έρημιτικού», «σκητιώτικου» και «κοινοβιακού»), όπως και διάφορα άλλα «είδη μοναχικής ζωής»⁵⁹⁸.

Όλοι οι Σιναΐτες, όσοι και αν ήταν κάθε φορά, λιγότεροι ή περισσότεροι, όπου και αν άσκούνταν στά βάθη της άπρόσιτης σιναΐτικής έρημου, σε κρύπτες ή σε γρανιτόκτιστα κελλιά, είχαν καλλιεργημένη μοναχική πεποίθηση και κοινή άσκητική συνείδηση ότι είναι πνευματικοί «φύλακες του τόπου»⁵⁹⁹. ότι βρίσκονται εκεί ως άπεσταλμένοι του Θεού προκειμένου να φρουρούν ως άγρυπνοι «άκροΐτες» τόν ιερό αυτό και θεοβάδιστο τόπο, προσευχόμενοι άδιάλειπτα «*ύπερ της ειρήνης του σύμπαντος κόσμου*»⁶⁰⁰.

«Λαύρα» ταυτίστηκε με τόν όρο «Μονή». Βλ. Άνώνυμο, «Λαύρα», *ΘΗΕ* 8 (1966), στ. 154 - 155· Διονυσίου, Μητροπολίτου Τρίκκης και Σταγών, *Άνατολικός Όρθόδοξος Μοναχισμός*, Τόμος Β', έκδ. Ίεράς Μονής Παντοκράτορος Σωτήρος Χριστού, Κέρκυρα 2004, σσ. 441 - 452· Μαντζαρίδη Γ., *Κοινωνιολογία του Χριστιανισμού, ό.π.*, σ. 85· Στεφανίδη Βασ. Άρχιμ., *Έκκλησιαστική Ίστορία*, έκδ. Άστήρ, σ. 140.

⁵⁹⁸ Όπως πληροφορούν οι διάφορες σχετικές πηγές: «*Η διαρρύθμιση και η έκταση κάθε λαύρας, κάθε σκήτης και κάθε μοναστηριού, διέφερε από το ένα στο άλλο ανάλογα με τη θέση που κτιζόταν. Απαραΐτητα ήσαν το νερό, λίγη καλλιεργήσιμη γη, ένας μανδρότοιχος, η εκκλησία, τα κελλιά που ήσαν άλλοτε φυσικά σπήλαια και οι αποθήκες... Τα τελευταία χρόνια το μεγάλο ρεύμα των προσκυνητών και περιηγητών ξαναζωντάνεψε το ενδιαφέρον για τα λησμονημένα μοναστήρια και ασκηταριά της Σιναΐτικής Χερσονήσου. Πολλές εκπαιδευτικές αποστολές επιφανειακής έρευνας και σωστικές ανασκαφές με καταπληκτικά αποτελέσματα πραγματοποιήθηκαν από τα Πανεπιστήμια του Ισραήλ, το Τμήμα Αρχαιοτήτων της Αιγύπτου και τις ξένες αρχαιολογικές σχολές, στην Ραϊθώ, στην όαση Φαράν, Ουάντι Σιγγιλία, τα όρη Σερμπάλ, Ουμ-Σόμερ ΝΔ της Χερσονήσου και στους γρανιτένιους όγκους των ορέων γύρω από τη Μονή της αγίας Αικατερίνης, τα όρη Σουφσάφε το βιβλικό όρος Χορίβ ετ Ντίεο, Αουτζάρ, Μπάμπ, Ντίεο Αμπου Μάαρ, Ντίεο Αντούς καθώς και στις κοιλάδες τις μεταξύ των ορέων αυτών. Εντόπισαν και χαρτογράφησαν πολλές λαύρες, σκήτες, μοναστηριακά συγκροτήματα, υδραγωγεία, κόγχες προσευχής και πολλές ελληνικές επιγραφές». Βλ. Ιωάννη Μειμάρη, *ό.π.*, σ. 31.*

⁵⁹⁹ Άποφθέγματα πατέρων, ια', PG 65, 226D.

⁶⁰⁰ Άπό τις αίτησεις των «ειρηνικών» στις άκολουθίες της Όρθόδοξης Έκκλησίας και στη «Θεία Λειτουργία». Βλ. *Ευχολόγιον τὸ Μέγα της Όρθόδοξου Έκκλησίας, ό.π.*

Γ.3 Ἡ ἀσκητική ζωὴ τῶν Σιναιτῶν

Προκειμένου νά προσεγγίσουμε τόν τρόπο διαβίωσης τῶν μελῶν τῶν ἀσκητικῶν κοινοτήτων πού ἔδρασαν στά ἐρημικά ἐδάφη τῆς σιναιτικῆς χερσονήσου θά παρουσιάσουμε μερικές ἀντιπροσωπευτικές πτυχές ἀπό τήν ἀγωνιστική καθημερινότητά τους, ἀφοῦ προηγουμένως ἀναφερθοῦμε στίς μορφές μοναχικῆς ζωῆς καί τά ξεχωριστά εἶδη ἀσκητικῆς δραστηριότητας, τά ὁποῖα ἐπέλεγαν μέ σκοπό νά ἐπιτύχουν τήν πολυπόθητη προσέγγιση καί «κατά χάριν» ἔνωσή τους μέ τόν Θεό. Στή συνέχεια, μελετώντας τίς πηγές καί προσπαθώντας νά τιθασεύσουμε ἕνα πλήθος διάσπαρτων πληροφοριῶν μέσα ἀπό ἀφηγηματικά γεγονότα, λόγους, ἐποικοδομητικές παραινέσεις καί ἄλλες ποικίλες ἀναφορές, θά παραθέσουμε μαρτυρίες ἀπό τήν ἀσκητική ζωὴ τῶν Σιναιτῶν μοναχῶν, σχηματίζοντας ἔτσι σαφέστερη εἰκόνα γιά τήν ἐκούσια σκοπιμότητα καί ἀναγκαιότητα τῆς σκληρῆς ψυχοσωματικῆς ἄθλησής τους.

Γ.3.1 Διαβίωση, κοινοτική ζωὴ, μορφές ἀσκητικῆς ζωῆς

Ἀναφορικά μέ τίς μορφές ἀσκητικῆς ζωῆς, τά εἶδη μοναχισμοῦ πού σχετίζονται μέ τήν προσωπική συμπεριφορὰ, καί τήν ἀσκητική δράση στήν περιοχὴ, παρατηροῦμε ὅτι στήν πετρώδη καί ἄνυδρη χερσόνησο τοῦ Σινᾶ ἀρχικά ἀναπτύχθηκε ὁ «ἐρημιτικός» βίος. Ἡ μορφή αὐτὴ μοναχικῆς ζωῆς στόν χώρο τῆς ἐκκλησίας σήμαινε τήν ἐμφάνιση ἑνός νέου μοντέλου ὀλικῆς ἀφιέρωσης στή λατρεία τοῦ Θεοῦ. Τό ἀρχέγονο αὐτό φαινόμενο ἀναχωρητικῆς κίνησης⁶⁰¹ μερικῶν πιστῶν ἀπό τόν κόσμο, μέ κατευθυντήριο σκοπό τήν κατά μόνας ἀσκητική ἐγκαταβίωση σέ ἕναν ἀπρόσιτο καί ἐρημικό τόπο, ἔγινε σύντομα πρότυπο μίμησης γιά νά ἀκολουθήσουν πολλοί. Ἡ

⁶⁰¹ Πολλές εἶναι οἱ ἐρμηνεῖες, πού ἔχουν δοθεῖ στό φαινόμενο τῆς ἀναχώρησης. Ὁ Ἰωαννίδης ὑποστηρίζει ὅτι «ἐπειδή δέν μποροῦν νά αὐτονομηθοῦν τά αἷτια αὐτοῦ τοῦ σύνθετου φαινομένου σέ μιά ἐποχὴ ὅπου ἡ Ἐκκλησία ζοῦσε ταραγμένες στιγμές, διάφοροι παράγοντες, ὅπως λόγου χάρι οἱ διωγμοί, ἡ κοινωνική καί οἰκονομική κρίση, ἡ ἐκκοσμίκευση τῆς ζωῆς τῶν Χριστιανῶν καί ἡ ἰσχυροποίηση τῆς θεσμικῆς διάστασης τῆς Ἐκκλησίας, ὥθησαν τοὺς Χριστιανούς στό νά βροῦν στό χώρο τοῦ μοναχισμοῦ τήν καλλιέργεια τῆς χαρισματικῆς ζωῆς. Ἡ χαρισματικὴ αὐτὴ διάσταση τῆς χριστιανικῆς ζωῆς γνώρισε μιά τεράστια διάδοση καί ποικιλία στίς μορφές της, ὅπου ἀπό τήν αὐστηρὴ ἐρημιτικὴ μορφή πέρασε στή λαυριωτικὴ, γιά νά καταλήξει στήν κοινοβιακὴ». Βλ. Φωτίου Σ. Ἰωαννίδη, *Ἐπιδράσεις τοῦ μοναχισμοῦ τῆς Ἀνατολῆς στόν κανόνα τοῦ ὁσίου Βενεδίκτου*, ἐκδ. Ἐπέκταση, Κατερίνη 1995, σ. 38.

προσπάθεια εύρεσης απομακρυσμένων περιοχών, προστατευμένων από διάφορους κινδύνους και ασύμβατων με τούς θορύβους τών πόλεων και τών άλλων πνευματικών ρύπων πού συνήθως δημιουργούνται από τίς ἐγκόσμιες μέριμνες, είχε ως βασικό κριτήριο τήν αναγκαία ἐξασφάλιση κατάλληλων προϋποθέσεων για εὐχερέστερη ἐπίτευξη καλλιέργειας και ἀπόκτησης τών μοναχικῶν ἀρετῶν, ὅπως εἶναι: ἡ ἀπόλυτη ἀποταγή⁶⁰², ἡ μοναχική ξενιτεία⁶⁰³, ἡ ἀπερίσπαστη⁶⁰⁴ προσευχή⁶⁰⁵, γενικότερα ἡ ἔμπονη ἀγωνιστική ζωή με ἔμφαση στό ἄθλημα τῆς ὑπομονῆς⁶⁰⁶ ἕως τέλους⁶⁰⁷.

Τό «ἀσκητικό ἐρημιτικό μοντέλο» τοῦ ἐνός και κατά μόνas ἀγωνιζόμενου μοναχοῦ σέ ἓνα κελλί ἢ σπήλαιο, τό ὁποῖο βρισκόταν σέ ἐρημική περιοχή, πολύ σύντομα διαδέχτηκε ἡ ἐμφάνιση μιᾶς ἄλλης μορφῆς μοναχισμοῦ.

Μέ ἴδιο κριτήριο, τήν ὀλική ἀναχώρηση ἀπό τό ἐκκοσμικευμένο φρόνημα τών ἀστικῶν κέντρων για καλύτερη ἐξασφάλιση πνευματικῆς ζωῆς, ἀναπτύχθηκαν μικρές ἀναχωρητικές ὁμάδες σέ παρόμοιους ἡσυχαστικούς τόπους. Δηλαδή, οἱ ἀναχωρητές φρόντιζαν νά δημιουργοῦν κατάλληλες ἀσκητικές προϋποθέσεις κατασκευάζοντας για τόν σκοπό αὐτό μικρά σπίτια, τό ἓνα σχετικά κοντά στό ἄλλο, σχηματίζοντας ἔτσι μικρές καλύβες, ὅπου θά μπορούσαν νά διαβιώνουν πνευματικά στόν ἴδιο γεωγραφικό τόπο. Σέ ἓνα κεντρικό σημεῖο ὑπῆρχε ὁ χώρος τῆς κοινῆς λατρευτικῆς ἀναφορᾶς, ὁ ναός ἢ

⁶⁰² Βλ. Ἄγ. Ἰωάννου τοῦ Σιναΐτου, *Κλίμαξ*, Λόγος πρῶτος, Περὶ ἀποταγῆς (Διὰ τὴν ἀποταγὴν τοῦ ματαίου βίου), μτφρ. Ἀρχιμ. Ἰγνατίου Πουλουπάτη, ἐκδ. Imago, Ἀθήναι 1983, σσ. 47 - 60.

⁶⁰³ Βλ. Ἄγ. Ἰωάννου τοῦ Σιναΐτου, *Κλίμαξ*, Λόγος τρίτος, Περὶ ξενιτείας, ἐκδ. Imago, ὁ.π., σσ. 67 - 77.

⁶⁰⁴ «*Προσοχή προσευχὴν ζητοῦσα, προσευχὴν εὐρήσει· προσευχὴ γὰρ προσοχῆ, εἰ και τι ἄλλο μάλλον ἔπεται, ἐφ' ἣν σπουδαστέον*», Νεῖλου, Α', Λόγος περὶ προσευχῆς εἰς ῥνή διειλημμένος, *PG 79*, 1165A - 1200C, κεφ. ρμθ'.

⁶⁰⁵ Βλ. Ἄγ. Ἰωάννου τοῦ Σιναΐτου, *Κλίμαξ*, Λόγος εἰκοστός ὄγδοος, Περὶ προσευχῆς (Διὰ τὴν ἱερὰν προσευχὴν, τὴν μητέρα τῶν ἀρετῶν, και διὰ τὸ πῶς πρέπει νά παρίσταται τις εἰς αὐτὴν νοερώς και σωματικῶς), ἐκδ. Imago, ὁ.π., σσ. 403 - 417.

⁶⁰⁶ [Τίς τῶν πατέρων περιώρισεν ἑαυτὸν πρὸ ὀλίγων χρόνων ἐν τινι σπηλαίῳ τῆ Τεσσαρακοστῆ τῶν ἀγίων νηστειῶν. Ὁ οὖν Διάβολος, ὁ αἰε τοῖς ἀγωνιζόμενοις φθονῶν, ἐπλήρωσεν ὄλον τὸ σπήλαιον κοριδῶν ἀπὸ τοῦ ἐδάφους ἕως τῆς στέγης και τὸ ὕδωρ και τὸν ἄρτον και πάντα τὰ αὐτοῦ, ὥστε μὴ ὀράσθαι δακτύλου τόπον τὸ σύνολον ἐν τῷ σπηλαίῳ γυμνόν. Ὑπομείνας οὖν γενναίως τὸν πειρασμὸν ὁ Γέρων εἶπεν ὅτι· «Ἐὰν δέη με ἀποθανεῖν, οὐκ ἐξέρομαι ἕως τῆς ἀγίας ἑορτῆς». Τῆ οὖν τρίτῃ ἐβδομάδι τῶν ἀγίων νηστειῶν ἰδοὺ ὄρα ἀπὸ κορῶν πλῆθος ἀδιήγητον μυρμήγκων τελείων ἐρχομένων ἐν τῷ σπηλαίῳ ἐπ' ἀπωλεία τῶν κοριδῶν. Καὶ καθάπερ ὡς ἐπὶ πολέμου ἐντὸς ἐξ ὥρων πάσας ἐφόνευσαν και βαστάσαντες τοῦ σπηλαίου ἐξήγαγον. Διὸ καλὴ ἢ τῶν πειρασμῶν ὑπομονή, εἰς ἀγαθὸν γὰρ πέρας πάντως ἐρχεται]. Βλ. Nau (Anastase, σ. 76) ἀπὸ τῶς κώδικες Parisinus Gr. 914, 917, 1629.

⁶⁰⁷ *Μθ.*, 10: 22.

τό λεγόμενον «Κυριακόν»⁶⁰⁸, στὸν ὁποῖο συνάζονταν τακτικά ὅλοι οἱ «ὁμότροποι τὸν βίον» ἀδελφοὶ κάθε Κυριακῆ καὶ κατὰ τίς μεγάλες ἑορτές τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἔτους, γιὰ ἐπικοινωνία μεταξύ τους, συμπροσευχὴ καὶ συμμετοχὴ στὸ «μυστήριον τῆς ἐνότητος τοῦ Σώματος τοῦ Χριστοῦ», τῆ «Θεία Εὐχαριστία». Ὅσοι ἐπέλεγαν νὰ ἀκολουθήσουν αὐτὸν τὸν «ἡμιαναχωρητικὸ καὶ ἡμικοινοβιακὸ» τρόπο ζωῆς, ἀποτελοῦσαν τὸν μοναστικὸ πληθυσμὸ τοῦ «ἀσκητικοῦ μοντέλου τῆς Σκήτης».

Ἱστορικά, ὁ «σκητιώτικος μοναχισμὸς» μέ τίς διάφορες ἐξειδικευμένες μορφοποιήσεις του -ἀνάλογα μέ τῆ γεωγραφικὴ περιοχὴ καὶ τὸν μικρότερο ἢ μεγαλύτερο ἀριθμὸ συνασκητῶν ἀδελφῶν- στά φιλοκαλικά κείμενα συναντᾶται περισσότερο ὡς ὁ πλέον διαδεδομένος τρόπος ἀσκητικῆς ζωῆς⁶⁰⁹. Σήμερα στὴν περιοχὴ τὸ φαινόμενο τῆς ἀσκητικῆς ζωῆς σέ «σκήτες» ἀποκαλύπτεται μέσα ἀπὸ ἀτελείωτες ἀρχαιολογικὲς ἀνασκαφές στὴ σιναϊτικὴ ἔρημο, ὅταν κάθε λίγο ἐμφανίζονται πρώιμες μικρές ἢ μεγάλες «σκήτες», «κελλιά», «σπήλαια» καὶ «ἀσκηταριά». Ὅλες αὐτές οἱ ἀμέτρητες κρυμμένες φωλιές ἀσκητῶν μέσα σέ ἀπότομους βράχους ἢ σέ καλά κρυμμένους χώρους κάτω ἀπὸ τῆ γῆ, μαρτυροῦν ὅτι σύμφωνα μέ τὴν μέχρι τώρα ἐρευνητικὴ προσπάθεια στὸν ἐγγύτερο ἀρχαιολογικὸ ὀρίζοντα ὑπάρχει ἀκόμη ἓνα

⁶⁰⁸ [...] «ἐπανερχόμεθα εἰς τὸ μονύδριον τῶν ἁγίων Τεσσαράκοντα μαρτύρων. Τὸ μονύδριον τοῦτο φαίνεται ὅτι εἰς τὴν ἀρχαιοτάτην ἐποχὴν, ἔνεκα τῆς πλησμονῆς τῶν ὑδάτων ἔσκαπε πολλοὺς μοναχοὺς, οἵτινες ἴσως δὲν ἐκάθητο ἐντὸς αὐτοῦ ἀλλ' εἶχον τὸ κέντρον αὐτῶν καὶ τὸ Κυριακὸν τῶν ἐν αὐτῷ ὅπως οἱ ἐν τῇ Ἁγίᾳ Βάτῳ: διότι τὸ κοινοβιακὸν σύστημα δὲν εἶχεν ἔτι εἰσαχθῆ ὡς σήμερον. Τὸ μονύδριον τῶν ἁγίων Τεσσαράκοντα ἐχρησίμευε καὶ ὡς ἀποθήκη τῶν πέριξ ἀσκητῶν ὅπως καὶ ὁ πύργος τῆς Ἁγίας Ἐλένης ἐν τῇ ἁγίᾳ Βάτῳ». Βλ. Πορφυρίου Β', ὁ.π., σ. 120. Γιὰ τὴν ὑπαρξὴ «Κυριακοῦ», βλ. καὶ τὴν περίπτωσιν τῆς «σκήτης τῶν Ἁγίων Ἀναργύρων»: «Τὸ δὲ σήμερον μονύδριον τῶν ἁγίων Ἀναργύρων ἐχρησίμευεν ὡς Κυριακὸν καὶ ἀποθήκη τῶν πέριξ κελλιῶν ἀσκητῶν». Βλ. Πορφυρίου Β', ὁ.π., σ. 123. Γιὰ τὸ ἴδιο θέμα: «Τὰ ἀσκητήρια δὲν σώζονται ἀλλὰ τὰ παρεκκλήσια τῶν ἀσκητηρίων, τὸ τοῦ Προδρόμου, τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος, τῆς ἁγίας Ζώνης ἐν οἷς οἱ ἀσκηταὶ ἐτέλουν τὰς ἀκολουθίας αὐτῶν καθ' ἐκάστην ἡμέραν, ἐξαιρέσει τῆς Κυριακῆς ὅτε κατήρχοντο εἰς τὸ Κυριακὸν ἀπὸ τὸ Σάββατον ἑσπέρας καὶ διενυκτέρευον ἐκεῖ μέχρι τῆς πρωΐας τῆς Κυριακῆς, ὅτε καὶ πάλιν, μεταλαβόντες τῶν ἀχράντων μυστηρίων καὶ πνευματικῶς διὰ μιᾶς πνευματικῆς Κατηγήσεως τοῦ Ἁγουμένου τῆς Ἁγίας Βάτου ἐποικοδομηθέντες, ἐπανήρχοντο εἰς τὰς κέλλας αὐτῶν χαίροντες καὶ αἰνοῦντες τὸν Θεόν». Βλ. Πορφυρίου Β', ὁ.π., σ. 103.

⁶⁰⁹ Ὅπως ἀναφέρεται γιὰ τὸν πρώιμο σιναϊτικὸ μοναχισμὸ: «Αὐταὶ ἦσαν αἱ κυριώτεροι Μοναὶ πρὸ τῆς ἰδρύσεως τοῦ Μοναστηρίου, ἤτοι ἡ τῆς Ἁγίας Βάτου, ἡ τῆς Σαλαήλ, ἡ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων, ἡ τῶν Ἁγίων Τεσσαράκοντα, ἡ τῶν Ἁγίων Ἀναργύρων. Ἐν ταύταις ταῖς Μοναῖς περιβαλλομέναις ὑπὸ φρουρίῳ ὑπῆρχε Κυριακὸν, ἤτοι Ἐκκλησία ἐν ἣ συνηθορίζοντο οἱ ἀσκηταὶ κατὰ τὴν Κυριακὴν καὶ ἀποθήκη διὰ τὰ τροφίμα αὐτῶν. Οἱ ἀσκηταὶ ὁμῶς ἔξων ἐκτὸς τῶν Μονῶν εἰς μοναστήρια, ἤτοι κελλῖα διεσπαρμένα εἰς τὰ διάφορα μέρη τῶν κοιλάδων. Καθ' ἕκαστον Σάββατον ἑσπέρας προσήρχοντο εἰς τὸ Κυριακὸν καὶ διήρχοντο ἐν ἀγρυπνίᾳ καὶ προσευχῇ ὅλην τὴν νύκτα. Τὸ πρωῖ τῆς Κυριακῆς μετὰ τὴν θεῖαν λειτουργίαν ἐγίνετο κατηγήσις ὑπὸ τοῦ προϊσταμένου τοῦ Κυριακοῦ ἢ Ἁγουμένου καὶ μετὰ ταῦτα οἱ ἀσκηταὶ ἀπήρχοντο ἕκαστος εἰς τὴν ἰδίαν κέλλαν». Βλ. Πορφυρίου Β', ὁ.π., σ. 123.

άγνωστο πλήθος ἐκπλήξεων ἀπό μελλοντικές ἀποκαλύψεις μοναστικῶν καταλυμάτων⁶¹⁰. Ὁ σκητιώτικος τρόπος ζωῆς παρέμενε ὡς ἡ πλέον γνωστή μορφή τοῦ ἀρχέγονου μοναχισμοῦ στό Σινά. Ὁ Ἰωάννης ὁ Σιναΐτης, στό ἔργο του «Κλίμαξ», τήν προτείνει ὡς καλύτερη ἀσκητική ἐπιλογή καί πνευματικά ἀσφαλῆ, ὡς ἐνδιάμεση καί περισσότερο διακριτική κατηγορία μεταξύ τῶν ἄλλων δύο («ἐρημιτικοῦ» καί «κοινοβιακοῦ» μοντέλου), ἀλλά καί πῶς ἀντιπροσωπευτική γιά τούς πολλούς⁶¹¹.

Τέλος, τό «ἀσκητικό μοντέλο κοινοβιακοῦ τρόπου ζωῆς» εἶναι ἡ τρίτη μορφή ἐκφρασης μοναχισμοῦ, ἡ ὁποία ἀναγκαστικά καί ἐκ τῶν περιστάσεων ὑπερισχύει στήν περιοχή κατά τήν περίοδο τοῦ 6^{ου} πρὸς τόν 7^ο αἰ. Τότε, δηλαδή, πού ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ, οἰκοδομεῖται καί ἰδρύεται μέ κοινοβιακές προδιαγραφές τό μεγάλο «Κάστρο»⁶¹², ὅπου συγκεντρώνονται καί διαβιοῦν πολλοί μοναχοί, λόγω τῶν δύσκολων συνθηκῶν διαβίωσης στή σιναΐτική χερσόνησο. Πρόκειται γιά τό μεγάλο «μοναστήρι τῆς Παναγίας τῆς Βάτου», τήν περίφημη «μεγάλη Λαύρα», ὅπως χαρακτηρίζεται σύμφωνα μέ τόν νέο ἀσκητικό τρόπο ζωῆς. Στή μεγάλη, ἐπιβλητική, ἀσφαλέστερη καί πολυλειτουργική πλέον μοναστική ἐγκατάσταση ἐγκαταβιώνουν ἀδελφοί μέ κύρια ἀγωνιστική προσπάθεια τήν τήρηση ἑνός ἀρμονικά ὀργανωμένου μοναχικοῦ προγράμματος. Κάθε ὑλική, πνευματική ἢ λατρευτική ἀνάγκη τῆς προσωπικῆς καί κοινοτικῆς ζωῆς τῶν μοναχῶν τῆς «Λαύρας τῆς Βάτου» φροντίζεται μέ ἐπιμέλεια καί ὀργανώνεται διοικητικά ἀπό τούς ἀρμόδιους πνευματικούς προϊστάμενους. Ἡ πρώτη μέριμνα καί βασική διοικητική εὐθύνη γιά τήν καλή ὀργανωτική ρύθμιση καί λειτουργική ζωή τῆς

⁶¹⁰ Σχετικά μέ ἕνα πλήθος ἀρχαιολογικῶν εὐρημάτων, τά ὁποία ἀφοροῦν ἄμεσα στό ἐξεταζόμενο θέμα, μέ ἀναλυτικές πληροφορίες καί ἐνδιαφέροντα ἀρχιτεκτονικά σχέδια μοναστικῶν καταλυμάτων καί ἀσκητικῶν οἰκισμῶν, καθώς καί γιά ἱστορικούς χάρτες τῶν περιοχῶν βλ. Uzi Dahari, *Monastic Settlements in South Sinai in the Byzantine Period, The archaeological remains*, IAA Reports, No 9, Israel antiquities authority, Jerusalem 2000· Le Sinai durant l' antiquité et le moyen âge, 4000 ans d' histoire pour un désert, Actes du colloque «Sinai» qui s' est tenu à l' Unesco du 19 au 21 septembre 1997, Textes réunis par Dominique Valbelle et Charles Bonnet, editions errance 1998, Paris.

⁶¹¹ [«Μὴ ἐκκλίνῃς - λέει ὁ Ἐκκλησιαστής - εἰς τὰ δεξιὰ ἢ εἰς τὰ ἀριστερά· ἀλλ' ὁδῶ βασιλικῆ πορεύθητι» (Παροιμ. δ' 27). Διότι ὁ μεσαιὸς τρόπος ἀπὸ τούς τρεῖς πὸν ἀναφέραμε, φαίνεται νὰ ταιριάξῃ στοὺς περισσοτέρους]. Βλ. Ἁγ. Ἰωάννου τοῦ Σιναΐτου, Κλίμαξ, Λόγος πρῶτος, Περὶ Ἀποταγῆς, ἐκδ. Imago, ὅ.π., σ. 44.

⁶¹² «Τοῦτον πλησίον ἔμενεν ἄλλος ἀδελφός, Ἑλλήσιος τυγχάνων. Καὶ ἐν μῇ ἀπερχομένου αὐτοῦ εἰς τὸ κάστρον...». Ἑλληνικοὶ Σιναΐτικοὶ Κώδικες 438, 449, 454, 659 καί 1608· Δημητρίου Γ. Τσάμη, Τό Γεροντικόν τοῦ Σινά, ἐκδ. Ἱ. Μονῆς Σινά, ὅ.π., σ. 80. Συνήθως μέ τό ὄνομα «Κάστρο» προσφωνοῦσαν οἱ ἀσκητές τῆ Μονῆ, τό ἴδιο καί οἱ περιηγητές, ἱστορικοὶ συγγραφεῖς κ.ά.

μοναστικής αδελφότητας του κοινοβίου ανατίθεται στον «*ηγούμενο*». Ο «*ηγούμενος*» ως πρώτος μεταξύ ίσων, «*primus inter pares*», μεριμνά για όλα τα θέματα της Μονής και συνεργάζεται πατροαδελφικά με την «*Ιερά Σύναξη*» ή «*Γεροντία*», ή οποία αποτελείται από παλαιότερους και έμπειρότερους αδελφούς, που εκλέγονται από όλη την αδελφότητα ως διοικητικοί προϊστάμενοι. Σχετικά με την υπεύθυνη ανάληψη κεντρικού συντονισμού για όλα τα διοικητικά θέματα της Μονής, αλλά και την ποιμαντική φροντίδα του προσωπικού αγώνα και της πνευματικής πορείας των μελών του κοινοβίου, ο «*ηγούμενος*» συνεργάζεται αρμονικά με τους «*πνευματικούς πατέρες της αδελφότητας*», οι οποίοι ένεκα της πολύχρονης βιωματικής έμπειρίας τους σε άσκητικές μάχες απολαμβάνουν και εκείνοι του γενικού σεβασμού, της τιμής, της αποδοχής και της εμπιστοσύνης όλων.

Έκτός του τρόπου έκφρασης των τριών άσκητικών μοντέλων («*έρημητικού*», «*σκητιώτικου*», «*κοινοβιακού*») παρατηρούνται και «*άλλα είδη μοναχικής άσκησης*» στην ήσυχαστική ατμόσφαιρα της σιναϊτικής γής, εκ των οποίων μερικά φαίνονται πολύ ιδιαίτερα, όπως αυτά παρουσιάζονται στίς αποφθεγματικές περιγραφές των πατέρων. Συγκεκριμένα, μέσα από τίς μαρτυρίες που αναφέρουν οι πηγές, περιγράφονται ξεχωριστά είδη πνευματικών γυμνασμάτων, τά οποία στην εκκλησιαστική συνείδηση παρέμειναν ως άξιοθαύμαστα και ήρωικά άσκητικά παραδείγματα έπαινετής φιλοασκητικότητας και παράδοξης αγιότητας των περιεργων αυτών οικιστών της σιναϊτικής έρημου. Έκτός, λοιπόν, των γνωστών τρόπων άσκητικής έκφρασης των «*έρημιτών*», «*σπηλαιωτών*», «*σκητιωτών*», «*κοινοβιατών*» και «*λαυριωτών*» μοναχών, υπήρχαν και άλλες -πνευματικά πύ ακραίες και άνερμήνευτες για τά μέτρα της κοινής κατανόησης- εκδηλώσεις εκούσιου άσκητικού φρονήματος. Από παλαιότερες αναφορές αρχέγονου μοναχισμού στό Σινά, γνωρίζουμε ότι υπήρχαν «*γυμνίτες*»⁶¹³, «*δενδρίτες*»⁶¹⁴, «*βοσκοί*»⁶¹⁵

⁶¹³ [Διηγήσατο ήμιν ό άββάς Στέφανος ό Καππαδόκης, ότι «Πρό τούτων των πέντε έτών ήμην εις Ραϊθούν. Και τη άγία μεγάλη Πέμπτη ίσταμένου μου έν τη εκκλησία και της άγίας αναφοράς έπιτελουμένης, ίδου θεωρώ δύο αναχωρητάς εισελθόντας εις την άγίαν εκκλησίαν· ήσαν δέ γυμνοί και ούδεις άλλος των πατέρων έθεάσατο ότι γυμνοί ήσαν, ει μη έγώ μόνος. Ως ούν μετέλαβον του άχράντου σώματος και αίματος Χριστού του Θεου ήμών εξήλθον της εκκλησίας, κάγώ όμοίως συνεξήλθον αυτοίς. Όταν ούν εξήλθομεν του Κάστρου, βάλλω αυτοίς μετάνοιαν λέγων· 'Ποιήσατε αγάπην και λάβετε και έμε μεθ' ήμών'. Επέγνωσαν δέ και αυτοί ότι έθεασάμην αυτούς γυμνούς και λέγουσί μοι· 'Καλώς καθέξη, ήσύχασον έν τω τόπω σου'. Πάλιν ούν έγώ εκ δευτέρου έβαλον μετάνοιαν παρακαλών αυτούς ίνα λάβωσί με, και αποκριθέντες λέγουσί μοι· 'Ού δύνασαι έλθειν μεθ' ήμών. Καλώς καθέξη, ήσύχασον'. Και

καί ἄλλοι «ὕπαιθριοι ἀσκητές», «ἐγκλειστοί», «διά Χριστόν σαλοί», καθώς και ἄρκετοί ἄλλοι «ιδιορροθμίτες». Ὅπως, ὑπάρχουν μαρτυρίες γιά δύο «ἀναχωρητές πού ἀσκούνταν σέ ἀνυδρη νήσο»⁶¹⁶, ἀλλά και συναρπαστικές

ποιήσαντες εὐχὴν ἔμπροσθέν μου, ἐπάνω τῶν ὑδάτων τῆς θαλάσσης περάσαντες ἀπῆλθον εἰς τὸ πέραν τῆς θαλάσσης]. Βλ. Ἑλληνικός Συναϊτικός Κώδικας 451.

⁶¹⁴ [Πορευομένων δὲ αὐτῶν κατήνησαν περὶ τὴν ἐσπέραν εἰς ὄρος, οὗ εἰς τὴν κορυφὴν δένδρον ὑπῆρχεν ὑψηλὸν καὶ ἐπάνω τοῦ δένδρου ἄνθρωπος. Καὶ θεασάμενοι ἐβόησαν· «Εὐλόγησον, πάτερ». Αὐτοῦ δὲ μὴ ἀποκριθέντος, ὑπολαβὼν ὁ μακάριος Παῦλος εἶπεν· «Τὸν Χριστόν, ὃν ἀγαπῶσιν οἱ δίκαιοι, εἰ ἄνθρωπος ὑπάρχεις, λάλησον ἡμῖν· εἰ δὲ δαίμων εἶ, πορεύου ἀπὸ ἔμπροσθεν ἡμῶν ὡσεὶ χνοῦς ἀπὸ προσώπου ἀνέμου». Ἀκούσας δὲ ὁ ἄνωθεν τοῦ δένδρου τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ ἐχάρη μεγάλως καὶ εἶπεν· «Καλῶς ἦλθατε, δούλοι Χριστοῦ, μὴ φοβηθῆτε· κἀγὼ ἄνθρωπος εἰμι, μαθητὴς τοῦ Χριστοῦ». Τότε λέγει αὐτῷ ὁ μακάριος Ἰωάννης· «Τίνος χάριν, ὦ πάτερ, ἡρετίσω τὴν πολιτείαν ταύτην ἔχειν καὶ ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ δένδρου οἰκεῖν, πόσους δὲ χρόνους ἔχεις ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ;». Ὁ δὲ ἐπὶ τοῦ δένδρου ἀπεκρίνατο λέγων· «Πιστεύσατέ μοι, ἀδελφοί, ὅτι ἔχω ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ τριάκοντα πέντε χρόνους καὶ οὐδεὶς ἔγνω τὰ περὶ ἐμέ, εἰ μὴ δύο ἄνδρες, οἵτινες ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ἔρχονται φέροντές μοι ἄρτον καὶ ὕδωρ. Καὶ γὰρ κἀγὼ, ὡς ὑμεῖς, διοδεύων τὴν ὁδὸν ἦλθον εἰς τὸν τόπον τούτον καὶ εὗρον ἐνθάδε ἀναχωρητὴν μέγαν Γέροντα, ὀνόματι Ἀβραάμιον, ἰστάμενον εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ δένδρου τούτου, ὃς ἰδὼν με παρεκάλεσέ με προσμεῖναι αὐτῷ τρεῖς ἡμέρας καὶ διηγεῖτό μοι τοὺς πολέμους, οὓς ὑπέστη ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ παρὰ τῶν ἀκαθάρτων πνευμάτων καὶ τὴν χάριν τὴν δοθείσαν αὐτῷ μετὰ ταῦτα παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ μετὰ τρεῖς ἡμέρας παρέδωκεν τὸ πνεῦμα τῷ Θεῷ, ἐγὼ δὲ καταγαγὼν αὐτὸν ἐκήδευσά καὶ ἔθαψα ἐνθάδε. Θαυμάσας δὲ τὴν πολιτείαν αὐτοῦ καὶ ποθήσας τὸν πλησιασμόν αὐτοῦ ἀνήλθον καὶ ἔστην εἰς τὸν τόπον τούτον ἐκδεχόμενος τὴν τοῦ Θεοῦ ἐπισκοπὴν, παρακαλῶ δὲ ὑμᾶς κἀγὼ, ἀδελφοί, διὰ τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ, προσκαρτερήσατέ μοι τρεῖς ἡμέρας, ὅπως ἴδητε τὰ θαυμάσια αὐτοῦ· ὁ Θεὸς γὰρ ὁ ἀποστείλας με πρὸς τὸν ἐν ἀγίοις Ἀβραάμιον, αὐτὸς καὶ ὑμᾶς ἀπέστειλεν ταυὴν πρὸς με». Καὶ μετὰ τὰς τρεῖς ἡμέρας παρέδωκε καὶ αὐτὸς τὸ πνεῦμα τῷ Κυρίῳ. Ὅτε δὲ ἀνεπαύη, ἀνέβησαν εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ δένδρου καὶ εὗρον αὐτὸν ἐνδεδυμένον τρίχινον ἱμάτιον καὶ ἐπυροπάριον ὁμοίως τρίχινον, εὗρον δὲ καὶ σπυρίδα ἔχουσαν ἄρτους ὀλίγους καὶ φακὴν βρεκτὴν καὶ σκευὸς ὀστράκινον κρεμάμενον ἔχον ὕδωρ. Καταγαγόντων δὲ αὐτῶν τὸ λείψανον τοῦ ἁγίου πρὸς τὸ κηδεῦσαι, εὐρέθη πλήθος Χριστιανῶν ἐρχόμενον, ἐχόντων ἐν ταῖς χερσὶ λαμπάδας πυρὸς καὶ θυμιατοὺς εὐωδιάζοντας, καὶ ἐπιστάντες τῷ τόπῳ ἠρώτων λέγοντες· «Ποῦ ἐστὶν ὁ ἀθλητὴς τοῦ Χριστοῦ; Ὅπασίαν γὰρ ἐωράκαμεν κελεύουσιν ἡμᾶς ἐξελεῖν καὶ τιμῆσαι τὸν ἀθλητὴν τοῦ Χριστοῦ». Τούτων ἀκούσαντες οἱ περὶ τὸν Παῦλον ἔγνωσαν, ὅτι χάριν τοῦ ἀναπεπαυμένου ἁγίου ἡ ὀπασία γέγονεν. Καὶ ἐκδύσαντες τὸν ἅγιον, ἀλείψαντες, πάλιν ἐνέδυσαν αὐτὸν τὸν σάκκον καὶ τὸ ἐπυροπάριον καὶ ἔθηκαν αὐτὸν ἐν γλωσσοκόμῳ καὶ τὰ ὅσα τοῦ πρὸ αὐτοῦ κοιμηθέντος ἐν Χριστῷ ἁγίου Ἀβραάμιον, καὶ παρέδωκαν τοῖς κληρικοῖς τοῖς παραγενομένοις μετὰ τοῦ πλήθους τῶν Χριστιανῶν, καὶ οὕτως ἐπορεύθησαν αὐτοὶ τὴν ὁδὸν αὐτῶν ἐν εἰρήνῃ, λαβόντες τὴν σπυρίδα τοῦ ἁγίου καὶ τὸ σκεῦος τοῦ ὕδατος εἰς εὐλογίαν. Πολλὰ δὲ ἰάσεις γέγονασιν ἐκ τοῦ ὕδατος τοῦ ἐν τῷ σκευεῖ δι' εὐχῶν τοῦ θεράποντος τοῦ Χριστοῦ]. Βλ. Δημητρίου Γ. Τσάμη, Τό Γεροντικόν τοῦ Σινά, ἐκδ. «Λυδία», ὅ.π., σσ. 38 - 42· Σύναξις πάντων τῶν Συναϊτῶν Ἁγίων, ὅ.π., σ. 134· περισσότερες πληροφορίες γιά «δενδρίτες» βλ. Κ. Π. Χαραλαμπίδη, *Οἱ Δενδρίτες στήν προχριστιανική καὶ χριστιανική ἱστοριοφιλολογική παράδοση καὶ εἰκονογραφία*, Θεσσαλονίκη 1986 καὶ *Μητερικόν Ι* (ἐκδ. 2001) σ. 92, σημ. 1.

⁶¹⁵ Οἱ «βοσκοί» ἀνήκαν στίς ἀκραιές μορφές ἀναχωρητισμοῦ. Ἡ εὐρύτερη κατηγορία τῶν «ὕπαιθριων ἀσκητῶν», ὅπως ὀνομάζονταν ὅσοι ζοῦσαν ὡς ἄστεγοι καὶ ἀνέστιοι περιελάμβανε τοὺς «στυλίτες», τοὺς «κιονίτες», τοὺς «δενδρίτες» καὶ τοὺς «βοσκούς». Οἱ «βοσκοί» ζοῦσαν στή βουνά καὶ γενικότερα στή φύση τρεφόμενοι ἀποκλειστικά μέ καρπούς καὶ ὠμά χόρτα. Βλ. Δημητρίου Γ. Τσάμη, Τό Γεροντικόν τοῦ Σινά, ἐκδ. «Λυδία», ὅ.π., σσ. 38 - 39.

⁶¹⁶ [Ἐλεγον περὶ τοῦ ἀββά Γεωργίου τοῦ Βυζαντίου καὶ τοῦ μαθητοῦ αὐτοῦ Γεωργίου ὅτι· «Ἐν μιᾷ νήσῳ τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης ἔμενον, διὰ δὲ τὸ μὴ ἔχειν ὕδωρ τὴν νήσον ἐκτίσαντο σχεδίαν, δι' ἧς ἐκουβάλλον τὸ ὕδωρ. Ἐν μιᾷ οὖν δήσαντες αὐτῇ ἐπὶ πέτρῳ, τῇ νυκτὶ ἐγένετο κύμα μέγα καὶ τοῦ σχοινίου κοπέντος ἀπόλετο ἡ σχεδία, ἔμεινε δὲ ὁ ἅγιος γέρον μετὰ τοῦ μαθητοῦ αὐτοῦ μὴ δυνάμενοι πόθεν πορῖσασθαι ὕδωρ. Μετὰ οὖν ὀκτῶ μηνῶν ἀπῆλθον οἱ μοναχοὶ ἀπὸ τῆς Ραίθου καὶ εὗρον ἀμφοτέρους τελευτήσαντας. Εὗρον δὲ καὶ εἰς δέγμα

περιγραφές άπίθανων φαινομένων⁶¹⁷ μέ «στιγμαίαιες καί παράδοξες παρουσίες πατέρων κατά τήν ίδια χρονική περίοδο σέ άλλους άπομακρυσμένους τόπους»⁶¹⁸, ή καί περιπτώσεις έμφανίσεων «άοράτων μοναχών»⁶¹⁹. Επίσης υπάρχουν καταγεγραμμένες μαρτυρίες γιά «παράδοξες άσκητικές

χελώνης γεγραμμένον ούτως· 'Ο άδελφός Γεώργιος επί ημέρας κη' μη πών ύδωρ έτελεύτησε, έγώ δέ έχω ημέρας λξ". Καί λαβόντες έθαψαν αυτούς έν 'Ραιθού»]. Έλληνικοί Σιναιτικοί Κώδικες 451, 449, 1608 καί σέ λατινική μτφρ. 'Ιωάννου Μόσχου, Λειμών, PG 65, 2984C. Πρόκειται γιά ένα άπό τά μικρά νησιά «Τιράν», νοτιοανατολικά του άκρου του τριγώνου τής σιναιτικής χερσονήσου στην είσοδο του Αϊλαντικού κόλπου καί προς τή γή τής σημερινής Σαουδικής Άραβίας.

⁶¹⁷ [Καί έτερος δέ Σαρακηνός είπεν προς τινά άδελφόν των ένταύθα ότι· «Δεϋρο σνν έμοι καί δεικνύω σε κηπίον άναχωρητου καί κελλίον». 'Ηκολούθησεν ούν αυτού επί τά μέρη του Μετμόρ καί έλθόντων αυτών εις κορυφήν τινος όρους, δείκνυσιν αυτώ ό Σαρακηνός κάτω εις τον χειμαρρον κηπίον καί κελλίον καί λέγει αυτώ· «Κάτελθε σνν μόνος μήπως δι' έμέ, ότι ούκ ειμι Χριστιανός, φύγη ή κρυβή ό άναχωρητής· ουτε γάρ έτόλμησα ποτε κατελθειν προς αυτόν». Κατερχομένου ούν του άδελφου προς αυτόν εξ ένεργείας του Σατανά κράζει αυτώ ό Σαρακηνός λέγων· «Λαβέ τά σανδάλιά σου, άββά, ότι ώδε αφήκας αυτά». Καί άποστραφέντος του άδελφου εις τά όπισω καί ειπόντος ότι· «Ού χρήζω αυτά», εξ ένεργείας άνθυπέστρεψεν τό πρόσωπον αυτού επί τό κατελθειν καί άφαντον τό κηπίον καί τό κελλίον γέγοναν, μήτε τώ μοναχώ μήτε τώ Σαρακηνώ έτι φανέντα. 'Εμειναν ούν ό μοναχός επί πολύν χρόνον θλιβόμενος καί λέγων ότι· «Εί τι υπέμεινεν ή γυνή του Λωτ στραφείσα εις τά όπισω (Γεν., 19: 26) τουτο κάγω έπαθον»]. Βλ. Έλληνικό Σιναιτικό Κώδικα 451· Nau (Anastase, σ. 75) άπό κώδικες Parisinus Gr. 914, 917, 1629· Δημητρίου Γ. Τσάμη, Τό Γεροντικόν του Σινά, έκδ. 'Ι. Μονής Σινά, ό.π., σσ. 64 - 66.

⁶¹⁸ [Διηγήσατο ήμίν 'Ιωάννης, ό όσιώτατος ήγούμενος του άγιου όρους Σινά, ότι· «Πρό χρόνων όλίγων γέγονέ τις παραμονάριος έν τή άγία κορυφή, καί άνελθόντος αυτού βαλειν θυμίαμα έν τή έσπέρα έχίονισεν εξαίφνης σφοδρώς, ώστε καλυφθηναι τό όρος τής άγίας κορυφής επί τρεις ή τέσσαρας πήχεις εκ του χιονος καί άπεκλείσθη άνω μη δυνηθείς κατελθειν. Τοις χρόνοις ούν εκείνοις ουδεις έτόλμα τό παράπαν κοιμηθηναι έν τή άγία κορυφή. Έν όσφ ούν έποίη τον κανόνα ό παραμονάριος περι τό αύγος άπενύσταξεν καί μετενεχθείς ύπό του Θεου εύρέθη έν 'Ρώμη εις τον άγιον Πέτρον. 'Ιδόντες δέ αυτόν οι κληρικοί εξαίφνης γενόμενον έν μέσω αυτών έθαμβήθησαν καί άνελθόντες προς τον πάπαν διηγήσαντο αυτώ τό γενόμενον. Κατ' οίκονομίαν δέ Θεου εύρέθη έχων έν τή ζώνη αυτού καί τά κλειδιά των θυρών έπυγράφοντα 'Αγίας κορυφής του Σινά'. Ο ούν όσιώτατος πάπας κρατήσας αυτόν έχειροτόνησεν έπίσκοπον μιάς των πόλεων 'Ρώμης καί ήρώτησεν αυτόν λέγων· 'Τίνος χρείαν έχει τό μοναστήριον;' Καί μαθών ότι χρείαν έχει του κτισθηναι έν αυτώ έν νοσοκομείον, άποστείλας χρήματα καί γραμματα έκτισε τό νοσοκομείον σημάνας καί τά κατά τον παραμονάριον καί τον μήνα καί την ήμέραν. Έν τούτω τώ νοσοκομείω έγώ γέγονα νοσοκόμος»]. Πιθανότατα πάπας εκείνης τής έποχής ήταν ό Γρηγόριος ό Διάλογος ή ό προκάτοχός του. Βλ. Έλληνικό Σιναιτικό Κώδικα 451· Nau (Anastase, σσ. 82 - 83) άπό κώδικες Parisinus Gr. 917, 1629 καί 1903· BHG 1448p (3, σ. 205)· Δημητρίου Γ. Τσάμη, Τό Γεροντικόν του Σινά, έκδ. 'Ι. Μονής Σινά, ό.π., σσ. 148 - 150.

⁶¹⁹ «Ο Γουδδās τόπος έστιν άπό ιε' μιλίων τής άγίας βάτου. Έν τούτω σνν έμοι εκαθέσθη ό άββάς Κοσμās ό 'Αρμενίος. Έν μη' ούν των ήμερών εξήλθεν ό καθ' εις ήμών καθ' εαυτον άδολεσχήσαι τή του Θεου θεωρία εις τήν έρημον. Καί πολλά μακρύνας του κελλίου ώσει μιλία δύο περιπίπτει εις στομείον σπηλαιου τινός καί όρā ένδον τρεις τινας άνακειμένους φορούντας σίβινα κολόβια, ούκ οίδεν είτε ζώντας είτε άποθανόντας. Έλογίσατο ούν ύποστρέψαι εις τό κελλίον καί ένέγκαι θυμιατήριον καί ούτως εισελθειν προς τους άγιους πατέρας. Καί σημειωσάμενος κατά πάσαν ακρίβειαν τον τόπον καί βαλών σκοπέλους, ήλθεν εις τό κελλίον καί λαβών τό θυμιατήριον άπήλθεν, καί πολλά ζητήσας τον τόπον καί τά σημεία ούκ ήδυνήθη εύρειν. Έθος γάρ τουτο τοις άγίοις άναχωρηταίς καί έν τή ζωή καί μετά θάνατον, ότε θέλουσι φαίνεσθαι καί ότε θέλουσι κρύπτεσθαι τή δυνάμει του Κυριου ήμών 'Ιησου Χριστου». Βλ. Δημητρίου Γ. Τσάμη, Τό Γεροντικόν του Σινά, έκδ. 'Ι. Μονής Σινά, ό.π., σσ. 168 - 170· F. Nau. «Le texte grec des récits du moine Anastase sur les saints pères du Sinaï». OC 2 (1902), σσ. 78 - 79, άπό κώδικες Parisinus Gr. 917 καί 1629.

ἀποκρύψεις»⁶²⁰ ἢ καὶ στιγμαῖες «μεταμορφώσεις ἀνώνυμων ἀσκητῶν» σέ δέντρα (φοίνικες⁶²¹)... κ.ἄ.

Γ.3.2 Πρόγραμμα, διατροφή καὶ ἔνδυση τῶν Σιναϊτῶν μοναχῶν

Ἀρχίζοντας ἀπὸ συγκεκριμένες ἀναφορές στὸν τρόπο λειτουργίας τοῦ ἡμερήσιου καὶ ἐβδομαδιαίου Προγράμματος, τὸ ὁποῖο τηροῦσαν οἱ πρῶτοι ἀσκητές στὸ Σινᾶ, πληροφοροῦμαστε ἀπὸ τὸν Νεκτᾶριο Ἱεροσολύμων ὅτι κατὰ τὴ διάρκεια τῆς ἐβδομάδας κάθονταν στὰ κελλιά τους, καὶ ὅτι τὸ βράδυ τοῦ Σαββάτου συναθροίζονταν στὸ «Κυριακὸ» γιὰ νὰ ψάλουν μαζὶ καὶ νὰ τελέσουν τὴ «Θεῖα Λειτουργία». Ἀμέσως μετὰ τὴ «Θεῖα Μετάληψη» ἀναχωροῦσαν ἕκαστος γιὰ τὸ κελλί του⁶²².

⁶²⁰ [Πρὸ ὀλίγου χρόνου ἔλαβεν τις τῶν πατέρων τὸν ἴδιον μαθητὴν ἐν ταῖς ἀγίαις νηστείαις καὶ λέγει αὐτῷ· «Τέκνον, ταῖς ἀγίαις ἡμέραις ταύταις ταύτην τὴν πολιτείαν κρατήσωμεν· περιέλθωμεν τὴν ἔρημον καὶ πάντως ἀξιοὶ ἡμᾶς ὁ Θεὸς ιδέσθαι τινὰ τῶν δούλων αὐτοῦ τῶν ἀναχωρητῶν καὶ λαβεῖν μίαν εὐχὴν παρ' αὐτοῦ». Περιερχομένων δὲ αὐτῶν ἐπὶ τὰ μέρη τοῦ Σίδδη, ὄρωσιν κάτω εἰς βαθὺν χεῖμαρρον κελλίον καὶ δένδρα παντοίους καρποὺς παρὰ τὸν καιρὸν βαστάζοντα. Κατελθόντες οὖν καὶ πλησιάσαντες ἐκράξαμεν· «Εὐλογήσατε πατέρες». Ἀπεκρίθησαν δὲ ἡμῖν· «Καλῶς ἤλθατε πατέρες». Καὶ σὺν τῷ λόγῳ πάντα ἀφανῆ γέγονεν καὶ τὸ κελλίον καὶ τὰ δένδρα. Ὑποστρέψαντες δὲ ἀνήλθομεν εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ ὄρους, ὅθεν ἐθεασάμεθα τὸ κελλίον, καὶ ιδόντες αὐτὸ πάλιν κατήλθομεν καὶ πλησιάσαντες καὶ τὸν αὐτὸν λόγον εἰπόντες, τὴν αὐτὴν φωνὴν καὶ ἡμεῖς ἠκούσαμεν καὶ ὁμοίως πάλιν πάντα ἀφανῆ γέγονεν. Τότε λέγω τῷ ἀδελφῷ· «Ἄγωμεν, τέκνον, ἐντεῦθεν καὶ πιστεύω τῷ Χριστῷ, ὅτι ἐφ' ὅσον εἶπον πρὸς ἡμᾶς οἱ δούλοι τοῦ Θεοῦ ὅτι· 'Καλῶς ἤλθατε', καλῶς ἀξιοὶ ἡμᾶς ὁ Χριστὸς ἐλθεῖν πρὸς αὐτοὺς ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι διὰ τῶν πρεσβειῶν καὶ ἰκεσιῶν καὶ ἰδρώτων καὶ κόπων αὐτῶν». Βλ. Δημητρίου Γ. Τσάμη, Τὸ Γεροντικὸν τοῦ Σινᾶ, ἐκδ. Ἰ. Μονῆς Σινᾶ, ὅ.π., σ. 76· Nau (Anastase, σ. 73) ἀπὸ κώδικες Parisinus Gr. 914 καὶ 917.

⁶²¹ [Ἐν τῷ χεῖμαρρῳ τοῦ Σίδδη ὄκει ἀνὴρ ἅγιος ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ καὶ τὸν οἰκείον μαθητὴν. Καὶ ἐν μιᾷ ἀποστείλας αὐτὸν εἰς Ῥαϊθοῦ, μετὰ τρεῖς ἡμέρας ὦν ἐν τῇ ἐρήμῳ τῇ κατὰ τὴν διάβασιν ὁ γέρον καὶ τῇ θεῖα ἐνατενίζων θεωρία ὄρα τὸν μαθητὴν μήκοθεν ἐρχόμενον. Καὶ νομίσας αὐτὸν Σαρακητὸν εἶναι, μετεμορφώθη εἰς φοῖνικα διαλαθεῖν βουλόμενος. Ἐλθὼν οὖν κατὰ τὸν τρόπον ὁ μαθητὴς κρούει αὐτὸν τῇ παλάμῃ ἐξιστάμενος καὶ λέγων· «Πότε γέγονεν ὁ φοῖνιξ οὗτος ὧδε». Θεῖα οὖν χειρὶ μετηνεχθεὶς ὁ γέρον προέλαβεν αὐτὸν ἐν τῷ σπηλαίῳ, καὶ δεξιόμενος αὐτὸν λέγει αὐτῷ τῇ ἐπαύριον χαριέντως· «Τι ἔπαισά σοι, ἀδελφέ, ὅτι δέδωκάς μοι χθὲς κόσσον;». Ἐρριψεν οὖν ὁ μαθητὴς ἑαυτὸν ἀγνούμενος, ἠγνόει γὰρ τὸ πρᾶγμα. Τότε εἶπεν αὐτῷ ὁ γέρον τὴν αἰτίαν τοῦ φοῖνικος, ὅτι αὐτὸς ἦν καὶ ἐν τῷ εἶναι αὐτὸν εἰς θεῖαν ἀδολεσχίαν καὶ μὴ βουλόμενον ὑπὸ συντυχίας ἀνθρωπίνης διασκεδασθῆναι ἐξ αὐτῆς, εἰς τὴν τοῦ φοῖνικος μετεμορφώθη εἰδέαν]. Ἑλληνικὸς Σιναϊτικὸς Κώδικας 451. Βλ. ἐπίσης καὶ κώδικες Parisinus Gr. 914, 917, 1269 καὶ 1903.

⁶²² [...] «ὄλην τὴν ἐβδομάδα καθέζονται εἰς τὰ κελλιά τους, καθ' ἑνας χωριστά, καὶ μόνον τὸ σάββατον βράδι συναθροίζονται εἰς τὸ Κυριακόν, καὶ ψάλλουν ὁμοῦ τὴν ἀγρυπνίαν τῆς Κυριακῆς· καὶ τὸ ταχὺ εἰς τὴν Λειτουργίαν μεταλαμβάνοντες τὰ ἄχραντα Μυστήρια, ἀναχωρεῖ ἕκαστος εἰς τὸ κελλίον του». Βλ. Νεκταρίου τοῦ Κρητός, ὅ.π., σ. 80.

Στό ίδιο θέμα αναφέρεται παλαιότερα, ο Νείλος ο άσκητής, παρουσιάζοντας με περιγραφικό τρόπο τή σκληρή ζωή των έρημιτών στό Σινά με τίς καθημερινές δυσκολίες για στοιχειώδη επιβίωση στην άγονη έρημο⁶²³.

Έστιάζοντας στό προσωπικό πρόγραμμα των άσκητών με τή συνήθη καθημερινή ένασχόλησή τους, παρατηρούμε ότι χώριζαν τό είκοσιτετράωρο σέ τρεις χρονικές περιόδους. Υπάρχει αρχαία προφορική παράδοση ότι οι μοναχοί τόν χρόνο τής ημέρας τόν μοίραζαν σέ τρία μέρη -τρία όκτάωρα θά λέγαμε σήμερα-, τά όποία αντιστοιχοϋσαν ένα στην προσευχή, ένα στό εργόχειρο ή διακόνημα και τό υπόλοιπο αναλωνόταν στά άπολύτως απαραίτητα τής επίγειας βιοτής (λιτή διατροφή και λιγοστή ανάπαυση).

Η διατροφή των μοναχών ήταν λιτή⁶²⁴. Η νηστεία -ώς μέσον άπελευθέρωσης⁶²⁵ από τίς υλικές έξαρτήσεις, αλλά και ως ύψηλό άγώνισμα για τήν επιτυχημένη τιθάσευση άπεξάρτησης από διάφορα ψυχικά πάθη- πρωταγωνιστούσε δυναμικά σέ όλη τή διάρκεια τής ζωής τους. Οί άσκητές τής έρήμου με πρωταθλητική προπόνηση μάθαιναν νά άρκούνται στό άπολύτως απαραίτητα⁶²⁶, ώστε νά κρατούνται σέ ένα συμμετρικά υγιές επίπεδο, τό όποίο

⁶²³ «Ολίγους δέ τόπους τής έρημίας οι τόν μοναχικόν μετερχόμενοι βίον επιλεξάμενοι, ένθα την ανάγκην του σώματός έστιν όπωσοϋν εκπληρώσαι τή του ύδατος ευπορία, οι μèn καλύβας πηξάμενοι, οι δέ σπηλαιούς και άντρούς διαζώσιν έμβιοτεύοντες, όλίγοι μèn την εκ πυρών ειδότες τροφήν, όσοι τής έρημίας τό άγονον επιμελεία προς σίτον γένεσιν βιάσασθαι δύνανται, σκαλίδι μικρά βραχείαν και λυπηράν εργάζόμενοι γήν, και όσσην ή προς τό ζήν ένδεώς αναγκάζει χρεία». Βλ. Έλληνικό Σιναιτικό Κώδικα 437 του 1' αι., Άγιορειτικούς κώδικες 1852, 6 (Φιλοθέου 88) του 1δ' αι. και 2098, 3 (Εσφιγμένου 85) του 1δ' αι.· F. Conca, Nilus Ancyranus Narratio, κριτική έκδοση του «Διηγήματος του Νείλου» (1983)· PG 79, 589A - 693B· Δημητρίου Γ. Τσάμη, Τό Μαρτυρολόγιον του Σινά, έκδ. Π. Πουρναρά, ό.π., σ. 376· Φιλοκαλία των νηπικων και άσκητικων, «Ευαγγίου του άσκητου, Νείλου του μοναχου», Διήγημα Γ', ΕΠΕ, Θεσσαλονίκη 1997, τ. 11Α, σ. 124.

⁶²⁴ [...] «ότε δέ έμέλλομεν νά έξέλθωμεν τής εκκλησίας, έδωκαν ημίν οι προεσβύτεροι ευλογίας του τόπου τούτου, ήτοι εκ μήλων, άπερ φύονται επί του όρους τούτου. Διότι, αν και τό άγιον τούτο όρος Σινά είνε όλως πέτρινον, ούτως ώστε ούτε θάμνον έχει, όμως προς τά κάτω προς τας ύπωρείας των όρέων του τε μεσαίου και των κυκλούντων αυτό, μέτριον ύπάρχει ρυάκιον, εκεί δέ οι άγιοι μοναχοί επιμελώς φυτεύουσι δένδρα, κατασκευάζουσι κηπάρια ή λαχανοκήπους και έγγυς ιδρύουσιν ύπερ εαντων κελλία και λαμβάνουσι καρπούς τινας εκ τής όρεινης γής, ούς έξεργάζονται δια των ιδίων χειρών». Βλ. Κλεόπα Μ. Κοικυλίδου (Μ. Άρχιδιακόνου) και Ιωάννου Φωκυλίδου (Καθηγητου), ό.π., σ. 30.

⁶²⁵ «Καλός ό τής νηστείας άρτος, επειδή τής ζύμης έστι των ήδονων ελεύθερος». Βλ. Νείλου του μοναχου, Γνώμαι άπάγουσαι των φθαρτων..., PG 79, στ. 1244C.

⁶²⁶ «Όπως πληροφορεί σχετικά ό Νείλος «οί δέ πολλοί λαχάνων ωμών και άκροδρύν στοιχοϋσι διαίτη, τράπεζαν άκαρύκευτον άγαπώντες και άτεχνον, μακρά χείρειν ειπόντες όψαρτυτών και σιτοποιών περιεργίαις, ίνα μήτε πολν καιρόν τή του σώματος σχολάζοντες θεραπεία τής αναγκαυτέρας άμελώσι προσεδρίας, αλλά καθαρώ τψ νψ τό θεϊον θρησκεϋωσι και νηφαλίω, σαρκών κραυπάλη τόν λογισμόν ού βαρυνόμενοι, ούδè ζωμαριών κνιση την τής γαστρος κολακεϋοντες ήδονήν». Βλ. Δημητρίου Γ. Τσάμη, Τό Μαρτυρολόγιον του Σινά, έκδ. Π. Πουρναρά, ό.π., σ. 376.

διασφάλιζε τήν καλή φυσική κατάστασή τους. Από τή μία πλευρά ἡ μοναχική δίαιτα συντελοῦσε στή φύλαξη τοῦ νοῦ⁶²⁷ γιά νά προσεύχονται καθαρά, ἀπερίσπαστα καί ὀλόψυχα, ἐνῶ ἀπό τήν ἄλλη βοηθοῦσε στή σωματική ὑγεία ὥστε νά ἐργάζονται ποιοτικά στό εἶδος τοῦ ἐργόχειρου ἢ στή διακονία πού ἀναλάμβανε καθένας⁶²⁸. Ἡ δίαιτα, ὅπως καί οἱ ὑπόλοιπες μοναχικές ἀρετές, ἔπρεπε νά χαρακτηρίζεται ἀπό διακριτική μεσότητα⁶²⁹. Ἔτσι οἱ ἀσκητές, παράλληλα μέ τό σκληρό πρόγραμμά τους, ἔπρεπε νά προσέχουν ιδιαίτερα ἀπό κινδύνους ἀσθενειῶν ἢ θανάσιμων ἐξαντλήσεων κατά τήν ἐξαιρετικά λιτοδίαιτη πορεία τῆς ζωῆς αὐτῆς⁶³⁰. Τό ἀποτέλεσμα τῆς ἔμπονης προσπάθειας⁶³¹ νά κρατήσουν διακριτική διατροφική στάση⁶³², ὡς ἔκφραση ὑγιούς ἀσκητικότητας ἦταν ὀρατό καί στήν ἐμφάνισή τους⁶³³.

Ἀπό τίς παρατιθέμενες μαρτυρίες βεβαιώνεται ἡ ὀρθή ἐρμηνεία καί διακριτική διαχείριση τοῦ παιδαγωγικοῦ μέσου τῆς νηστείας⁶³⁴. Ἀνάλογα μέ

⁶²⁷ «Ἀρχή μὲν καρποφορίας ἄνθος, ἀρχὴ δὲ τηρήσεως νοῦ βρωμάτων ἐγκράτεια καὶ πομάτων καὶ παντοίων λογισμῶν ἄρνησις καὶ ἀποχὴ καὶ ἡσυχία καρδιάς». Βλ. Ἡσυχίου πρεσβυτέρου, Πρὸς Θεόδουλον, Λόγος ψυχωφελῆς καὶ σωτήριος περὶ νήψεως καὶ ἀρετῆς, ρξε', PG 93, 1480D - 1544D· Βλ. Δημητρίου Γ. Τσάμη, Τό Γεροντικόν τοῦ Σινά, ἐκδ. «Λυδία», ὅ.π., σ. 304.

⁶²⁸ [Εἶχε δὲ ἐργόχειρον τὸ καλλιγραφικὸν καὶ λαβὼν παρὰ τῶν ἀδελφῶν χαρτὰ καὶ ἐπιταγὴν γραψίμων, ἀπέθανε μηδὲν γράψας· μόνον δὲ εἰς μικρὸν πιττάκιον γράψας καὶ ἑάσας εἰς τὰ χαρτὰ ἐκάστου λέγων· «Συγχωρήσατέ μοι κύριοί μου καὶ ἀδελφοί, ὅτι μικρὸν ἔργον εἶχον μετὰ τινος καὶ δι' ἐκεῖνο οὐκ εὐκαιρήσα γράψαι ὑμῖν»]. Βλ. Ἑλληνικοὶ Σιναιτικὸι Κώδικες 659, 438, 448, 449, 454, 1608.

⁶²⁹ Βλ. Ἀπόστολου Β. Νικολαΐδη, Ἄκρα καὶ μεσότητες, ὅ.π., σσ. 236 - 242.

⁶³⁰ [Ἡρώτησάν τινες τῶν πατέρων τὸν ἀββᾶν Μεγέθιον λέγοντες· «Ἐὰν περισσεύηται ἐψῆμα εἰς τὴν ἄλλην ἡμέρα, θέλεις ἵνα φάγωσιν οἱ ἀδελφοί;» Λέγει αὐτοῖς ὁ Γέρον· «Ἐὰν ἠρήμωται, οὐκ ἔστι καλὸν ἵνα ἀναγκασθῶσιν οἱ ἀδελφοί φαγεῖν αὐτὸ καὶ ἀσθενήσωσιν, ἀλλὰ ῥίφή· ἐὰν δὲ καλὸν ἔστι καὶ διὰ στρήνος ῥίφή καὶ ἄλλο ἐψηθῆ, τοῦτο κακὸν ἔστι]. Βλ. Δημητρίου Γ. Τσάμη, Τό Γεροντικόν τοῦ Σινά, ἐκδ. «Λυδία», ὅ.π., σ. 394.

⁶³¹ Ὁ ὄσιος Νεῖλος ὁ ἀσκητὴς ἀναφέρει ὅτι «ὅσον δοκεῖς τὸ σῶμα σκληραγωγεῖν τῇ ἐπιπόνῳ καὶ τραχυτέρῳ διαίτῃ, τοσούτῳ μᾶλλον τὴν σεαυτοῦ καρδίαν ταπεινώσον, κατευτελιζῶν καὶ ἐξουδενῶν σεαυτὸν, ἵνα μὴ τῆς κενοδοξίας χώραν λαβούσης ἐν σοί, ἀντὶ σίτου, κνίδην θερίσης, καὶ οἱ κόποι ἀπόλλυνται». Βλ. Νεΐλου τοῦ Ἀσκητοῦ, PG 79, 221.

⁶³² [Ἔλεγον περὶ τοῦ δευτέρου ἀββᾶ Μεγεθίου ὅτι ἦν ταπεινὸς σφόδρα, μαθητευθεὶς παρ' Αἰγυπτίους καὶ συντυχῶν πολλοῖς Γέρονσι καὶ τῷ ἀββᾶ Σισῆ καὶ τῷ ἀββᾶ Ποιμένι· ἔμεινε δὲ καὶ εἰς ποταμὸν εἰς τὸ Σινά. Καὶ συνέβη τινὰ τῶν ἀγίων παραβαλεῖ αὐτῷ, ὡς αὐτὸς διηγήσατο, καὶ λέγει αὐτῷ· «Πῶς διάγεις, ἀδελφέ, ἐν τῇ ἐρήμῳ ταύτῃ;» Ὁ δὲ εἶπε· «Νηστεύω δύο δύο καὶ ἓνα ἄρτον ἐσθίω». Καὶ λέγει μοι· «Εἰ θέλεις ἀκοῦσαί μου, φάγε καθ' ἡμέραν τὸ ἥμισυ τοῦ ἄρτου». Καὶ ποιήσας οὕτως εὗρεν ἀνάπαυσιν]. Βλ. Δημητρίου Γ. Τσάμη, Τό Γεροντικόν τοῦ Σινά, ἐκδ. «Λυδία», ὅ.π., σ. 394.

⁶³³ «Εἶχασιν δὲ τὸ εἶδος Ἀγγελικόν, καὶ ζωὴν ὑπὲρ ἀνθρώπων, τὴν ὄψιν χλωμοί, καὶ τὰς σάρκας ξηράς, καὶ στεγνὰς ἀπὸ τὴν πολλὴν ἐγκράτειαν· καὶ παρόλιγον ἦσαν ὡς ἄσαρκοι, διότι δὲν τοὺς εὐρίσκετο παντελῶς τίποτε, ἀπὸ ὅσα ὁ ἀνθρώπος τρέφεται, μήτε ψωμί, μήτε λάδι, μήτε κρᾶσί, πάρεξ ὀλίγα φοινίκια, τὰ κοινῶς λεγόμενα, χουρμάδες, μὲ τὰ ὅποια ἐνεδυνάμωναν τὴν ἀσθένειαν τοῦ σώματος· μόνον δὲ διὰ τοὺς ξένους καὶ Προσκυνητάδες εὐρίσκετο εἰς τὸ κελλίον τοῦ Ἡγουμένου ὀλίγον παξιμάδι». Βλ. Νεκταρίου τοῦ Κρητός, ὅ.π., σ. 80.

⁶³⁴ «Τὸν ἐν φρονήματι μοναχὸν δόκιμον εἶναι χρὴ ζυγοστάτην, μηδενὶ μέρει τῶν πλαστίγγων καταρρέπειν παραχωροῦντα, μήτε τῇ ἀσιτία εἰς ἀτονίαν, μήτε πολυσιτία εἰς ἀσωτίαν». Βλ. Νεΐλου τοῦ μοναχοῦ, Ἐπιστολαί, βιβλίον III, σμβ', ἀνεπίγραφος, PG 79, στ. 496C.

τήν ψυχοσωματική ταυτότητα του άσκητή, τήν ηλικία και τήν άντοχή, τίς διάφορες άνάγκες και ύποχρεώσεις ή τίς συγκεκριμένες κλιματολογικές συνθήκες τής άσκητικής καθημερινότητας, ρυθμιζόταν διακριτικά και τό θέμα τής διατροφικής άγωγής⁶³⁵. Και ένώ από τή μία προσπαθούσαν μέ έξαιρετικά σωματική σκληρότητα⁶³⁶ και υπέβαλλαν προσωπικά τούς έαυτούς τους σε μεγάλη δοκιμασία ώς προς τήν άναγκαία λήψη τροφής⁶³⁷, από τήν άλλη θαυμάζει κανείς τά φιλάδελφα αισθήματα και τή μεγάλη κοινωφελή άγάπη πού έπεδεικνυαν μέ τίς πλούσιες ποικίλες πνευματικές και ύλικές παροχές οι Σιναίτες μοναχοί προς όποιονδήποτε συνάνθρωπο⁶³⁸.

Γενικότερα, ή επίπονη πνευματική νήψη⁶³⁹ και ή επίμονη άγωνιστική προσπάθεια έπιβίωσης, μέ έκούσια ψυχοσωματική βία κατά «τό έβδομαδικόν διάστημα»⁶⁴⁰, μέσα από τίς ιδιαίτερες συνθήκες διαβίωσης τής έρήμου, χάριν τής αιώνιας συνάντησης και «κατά χάριν» ένωσης τους μέ τόν Θεό, προσέδιδαν στους μοναχούς ύψηλό πνευματικό βαθμό έμπειρικής ποιότητας και έξαιρετη άσκητική δυναμική, ή όποία άπελευθέρωνε και φώτιζε τίς ψυχές τους⁶⁴¹, ένίοτε μάλιστα όλα αυτά συνοδεύοταν και από τήν εμφάνιση

⁶³⁵ «Σιτίοις χρῶ, σὺ τοῖς ἡδέσιν, ἀλλὰ τοῖς ὠφελίμοις. Πῖνε τὸν οἶνον ἐλάχιστον· ὅσον γὰρ κολοβοῦται, εὐεργετῆ τοὺς πίνοντας». Βλ. Νείλου τοῦ μοναχοῦ, Κεφάλαια παραινετικά, PG 79, στ. 1252A, 1253C.

⁶³⁶ «Μακάριος ὁ τὰς ἡδονὰς πατῶν· τρέμουνσι γὰρ πρὸς αὐτὸν οἱ δαίμονες». Βλ. Νείλου τοῦ μοναχοῦ, Γνώμαι ἀπάγουσαι τῶν φθαρτῶν..., PG 79, στ. 1248D.

⁶³⁷ «Εἰς τὸν Κόπτην μοναχὸν Ἀμμώνιον μεγίστην ἐντύπωσιν ἐπροξένησεν ἡ αὐστηρὰ τῶν Σιναϊτῶν ἄσκησις τῆς νηστείας. Οὗτοι ἐτρέφοντο ἀπὸ φοίνικας καὶ τινὰς ἄλλους καρπούς. Ἐλαιον καὶ οἶνος ἦσαν ἄγνωστα εἰς αὐτούς. Τὰ ἀπεσκληρωμένα αὐτῶν σώματα καὶ ἡ ὠχρὰ αὐτῶν μορφή, εἶχον τὴν ὄψιν ἀγγέλων μᾶλλον ἢ ἀνθρώπων. Οἱ ἐν τῇ ἀγίᾳ Βάτῳ μοναχοὶ ἀπεῖχον τοῦ ἄρτου. Ὁ ὅσιος Νεῖλος λέγει ὅτι καὶ οἱ ἄλλοι μοναχοὶ τῶν ἄλλων κοιλάδων τὸ αὐτὸ ἐπραττον. Ἀπαξ τῆς ἡμέρας ἐλάμβανον τὴν λιτὴν αὐτῶν τροφήν: τινὲς ἀνὰ δύο ἢ τρεῖς ἡμέρας καὶ ἄλλοι ἀπαξ τῆς ἐβδομάδος». Βλ. Πορφυρίου Β΄, ὁ.π., σσ. 131 - 132.

⁶³⁸ «Ἄλλως δὲν ἐξηγγείται ἡ τῶν Σιναϊτῶν μοναχῶν ἀλληλεγγύη καὶ φιλοξενία, ὡς αἰεὶ παρουσιάζοντο ἢ ξένοι μοναχοὶ ἢ ἀπλῶς ξένοι». Βλ. Πορφυρίου Β΄, ὁ.π., σ. 131.

⁶³⁹ «Μοναχὸς ἐστὶν βία φύσεως διηνεκῆς». Βλ. Ἰωάννου Σιναΐτου. Κλίμαξ, «Περὶ ἀποταγῆς βίου», PG 88, 633C.

⁶⁴⁰ «οὐ μόνον γὰρ τῇ ποιότητι τῶν ἡδέων ἀπετάξαντο, χλευάσαντες τὸ περιττὸν τῆς χρείας ὡς μάταιον καὶ ἀνόητον, ἀλλὰ καὶ ἐκ πολλοῦ τοῦ περιόντος πρὸς τὴν ποσότητα τὸ φιλότιμον ἐκτείνουσι τῆς ἐγκρατείας, τοσοῦτον ὅσον μὴ ἀποθανεῖν παρὰ γνώμην τοῦ ζωοπλάστου τρεφόμενοι καὶ ζημιωθῆναι μισθοὺς τῆς ἐν τῇ ζωῇ τῶν καλῶν ἐργασίας. Οὕτως οὖν οἱ μὲν τῇ Κυριακῇ ἄπτονται τροφῆς, τὸ ἐβδομαδικὸν διάστημα παρατρέχοντες ἄσιτοι, οἱ δὲ μεσολαβοῦσι τὸν χρόνον δις τῆς ἐβδομάδος παρατιθέμενοι τράπεζαν, οἱ δὲ σιτοῦνται παρὰ μίαν ἡμέραν, δεικνύντες διὰ τῆς ἐνδεχομένης σπουδῆς ὡς ἀγαπῶσι μὲν τὸ ἀπροσδεῆς καὶ ἄσιτον, πειθόνται δὲ τοῖς νόμοις τῆς φύσεως, καμπτόμενοι μόλις τῇ ἀνάγκῃ τοῦ σώματος καὶ τότε πρὸς τὴν τοιαύτην καταβαίνοντες χρεῖαν, ὅτε τὴν δύναμιν τοῦ ζῶου καταμάθωσι παντελῶς ἀσθενήσασαν καὶ μηκέτι ὑπουροῦσαν πρὸς τοὺς ἐπιβάλλοντας πόνοους τῇ ἀρετῇ». Βλ. Δημητρίου Γ. Τσάμη, Τό Μαρτυρολόγιον τοῦ Σινά, ἐκδ. Π. Πουργαρά, ὁ.π., σ. 378.

⁶⁴¹ «Φῶς μὲν μοναχοῖς, ἄγγελοι· φῶς δὲ πάντων ἀνθρώπων, μοναδικὴ πολιτεία». Βλ. Ἰωάννου Σιναΐτου, Κλίμαξ, «Λόγος ΚΣΤ΄, Περὶ διακρίσεως ἀ΄, κγ΄», PG 88 1020 D.

ιδιαιτέρων πνευματικῶν καί θαυματουργικῶν χαρισμάτων⁶⁴². Ὅμως, ὅλα αὐτά τά ἀγωνιστικά παλαίσματα καί καταπληκτικά ἀποτελέσματα συντελοῦνταν μυστικά, ἀόρατα, μέ ταπείνωση, ἀπερίγραπτους κόπους καί πόνους, μακριά καί κρυφά ἀπό τήν προσοχή τοῦ κόσμου. Καί αὐτή ἡ ἀφανής ἀσκητική δράση ἔμενε ἄγνωστη ἀκόμη καί ἀπό τούς γείτονες συνασκητές, ἐπειδή οἱ μοναχοὶ γνωρίζουν καλά ὅτι ὅσο περισσότερο ἀγωνίζονται καί κοπιάζουν ἀθόρυβα, τόσο πύο πολύ αἰσθάνονται ὅτι μειώνεται ὁ κίνδυνος ἀπώλειας ἀπό τήν καιροφυλακτοῦσα πλάνη καί τήν ἀπάτη τοῦ ἐπαίνου⁶⁴³.

Ἀπό τήν ἀρχή τῆς ἀσκητικῆς δράσης τῶν μοναχῶν, ὡς πρὸς τόν «τρόπο ἔνδυσης», ἐμφανίζονται νά φοροῦν συγκεκριμένα ἱμάτια, τά ὁποῖα χαρακτηρίζονται ἀπό ἰδιαίτερη σχεδιαστική ἀπλότητα καί χρηστική λιτότητα. Στοιχειῶδες μοναχικό ἔνδυμα ἦταν τό «παλλίον», τό ὁποῖο προέρχεται ἀπό τό ρωμαϊκό πάλλιον -λατινικά «*pallium*»- καί ἦταν ἀπομίμηση τοῦ κλασικοῦ ἑλληνικοῦ ἱματίου. Τό «παλλίον», ἐνώ στήν ἀρχή ἦταν ἔνδυμα κυρίως τῶν φιλοσόφων, ἀπό τόν 1^ο αἰ. μ.Χ. ἀντικατέστησε τήν «τήβεννο» καί καθιερώθηκε ὡς τό κατ' ἐξοχήν ἔνδυμα τῶν μοναχῶν. Πρόκειται γιά ἕνα τετράπλευρο ὀρθογώνιο τεμάχιο ὑφάσματος, τό ὁποῖο ἦταν κατάλληλο γιά κάθε χρήση. Δηλαδή, οἱ ἀσκητές στήν καθημερινότητά τους δέν τό χρησιμοποιοῦσαν ἀποκλειστικά ὡς ρούχο, ἀλλά καί ὡς κλινοσκέπασμα ἢ παραπέτασμα ἢ καί γιά κάποια ἄλλη ἀναγκαία χρήση τοῦ ἀσκητικοῦ τρόπου ζωῆς. Τό «παλλίον», τέλος, τό χρησιμοποιοῦσαν καί γιά τήν τελευταία πράξη τοῦ ἐπίγειου βίου τους, ὡς «σάβανο»⁶⁴⁴.

Σέ ἕνα ἀπόσπασμα πού ὑπάρχει σέ ἀρχαία ἀφήγηση, ἐντοπίζουμε τρεῖς λέξεις, οἱ ὁποῖες ἀφοροῦν στόν τρόπο ἔνδυσης τῶν πρώτων μοναχῶν:

⁶⁴² «Ἦρετό τις τινα τῶν βλέπειν δυναμένων· τί δήποτε προγινώσκων ὁ Θεός τινων τὰ πτώματα, χαρίσασσι τούτους καί τέρασι κατεκόσμησεν; Ὁ δὲ φησιν· ἵνα καί τοὺς λοιποὺς πνευματικοὺς ἀσφαλίσθαι καί τὸ αὐτεξούσιον δείξῃ καί ἀναπολογήτους ἐν τῇ κρίσει τοὺς πεπτωκότας ποιήσῃ». Βλ. Ἰωάννου τοῦ Σιναΐτου, Κλίμαξ, Λόγος ΚΣΤ', Περὶ διακρίσεως β', ιε', ἐκδ. Ἰ. Μονῆς Παρακλήτου, ὅ.π., σ. 311.

⁶⁴³ «Διὰ τοῦτο γὰρ καί τήν οἰκουμένην φυγόντες οἰκοῦσι τὴν ἔρημον, Θεῷ τὰ κατορθώματα δεικνύντες, παρ' οὗ καί τῶν πόνων ἢ ἀμοιβῇ τοῖς ἐργαζομένοις ἐλπίζεται, καί οὐκ ἀνθρώποις τὰς κατὰ Θεὸν πράξεις ἐμφανίζοντες, ὧν ὁ ἔπαινος καί τῇ προθυμίᾳ καί τοῖς μισθοῖς λυμαίνεσθαι πέφυκε, τὴν μὲν χαννὼν τῇ ἀπονοίᾳ πρὸς ἀμέλειαν, τοὺς δὲ ἐλαττῶν τῇ ἀπάτῃ τῆς εὐφημίας». Βλ. Φιλοκαλία τῶν νηπτικῶν καί ἀσκητικῶν, «Εὐαγγελίου τοῦ ἀσκητοῦ, Νείλου τοῦ μοναχοῦ», Διήγημα Γ', ΕΠΕ, Θεσσαλονίκη 1997, τ. 11Α, σ. 130.

⁶⁴⁴ Βλ. Παλλαδίου, Ἡ κατὰ Αἴγυπτον τῶν μοναχῶν ἱστορία, PG, 65, 448B· Ἰωάννου Μόσχου, Λειμών 18, PG 87, 2865A· Μαξίμου Ὁμολογητοῦ, «Πεύσεις καί ἀποκρίσεις» 67, PG 90, 841C· Λεοντίου Νεαπόλεως, «Βίος τοῦ ἀββᾶ Συμεῶν τοῦ διὰ Χριστὸν Σαλοῦ» 33, PG 93, 1709C.

«Ποιήσαντες οὖν ἡμέρας πολλὰς περιερχόμενοι ἀνά τὴν ἔρημον, εὕρομεν ἐν μικρῷ σπηλαίῳ τρεῖς ἀναχωρητὰς τεθνεώτας, φοροῦντες κολόβια ἀπὸ σιβίνου καὶ τὰ μηλωτάρια αὐτῶν κείμενα πλησίον...»⁶⁴⁵. Οἱ λέξεις πού ἐνδιαφέρουν τὴν περίπτωσή μας εἶναι οἱ ἑξῆς: «κολόβιον», «σίβινον» καὶ «μηλωτάριον».

Ἀναλυτικότερα, τὸ «κολόβιον» ἦταν ἓνα ἐσωτερικὸ ἔνδυμα πού φοροῦσαν οἱ μοναχοὶ καὶ αὐτὸ ἦταν συνήθως χωρὶς μανίκια: «Τὸ σχῆμα ὃ φορῶμεν κολόβιον ἐστίν, μὴ ἔχων χειρίδια... καὶ σημεῖον πορφυροῦν...»⁶⁴⁶.

Τὸ «σίβινον» ἦταν πολὺ γνωστὸ στὴν ἐποχὴ ὡς πρώτη ὕλη κατασκευῆς. Εἶναι οἱ ἐξωτερικὲς ἴνες ἀπὸ τὰ φύλλα τῶν φοινίκων. Πρόκειται γιὰ ἓνα ἀρκετὰ σκληρὸ, τραχύ καὶ πολὺ ἀνθεκτικὸ ὑλικό. Μὲ τὸ «σίβινον» οἱ μοναχοὶ - ἀφοῦ τὸ μάζευαν καὶ τὸ ἀποθήκευαν ὡς πρώτη ὕλη γιὰ τίς χρηστικὲς ἀνάγκες τῆς καθημερινότητος- συνήθιζαν νὰ πλέκουν τίς διάφορες ψάθες πού χρησιμοποιοῦσαν γιὰ τὸν ὕπνο τους ἢ γιὰ τὴν ἀποθήκευση τροφίμων. Γενικά, οἱ ἀσκητὲς τὸ «σίβινον» τὸ μεταχειρίζονταν γιὰ ποικίλες χρήσεις. Ὅπως, ἐπὶ παραδείγματι, γιὰ τὴν κατασκευὴ προστατευτικῶν καπέλλων, τὰ ὁποῖα ἦταν ἀπαραίτητα κατὰ τὴν ὁδοιπορία ἢ τὴν ἐργασία ὑπὸ τὸν καυτὸ ἥλιο τῆς ἐρήμου. Ἐπίσης μὲ τὸ «σίβινον» ἔφτιαχναν σκοῦπες, σχοινί, ἀλλὰ καὶ διάφορα λειτουργικὰ ἐργαλεῖα πού χρειάζονταν γιὰ τὰ καθημερινὰ διακονήματα καὶ γενικότερα γιὰ ποικίλες ἐφαρμογὲς πού ἀφοροῦσαν σὲ χρηστικότερες λειτουργίες. Κυρίως ὁμως, τὸ «σίβινον» τὸ προτιμοῦσαν στὴν ὕφανση γιὰ τὴν κατασκευὴ ἀσκητικῶν ἐνδυμάτων⁶⁴⁷.

Τὸ «μηλωτάριον» ἦταν ἓνα μικρὸ ἐπανωφόρι, κατασκευασμένο συνήθως ἀπὸ δέρμα προβάτου⁶⁴⁸. Τὸ ἔνδυμα αὐτὸ συμβόλιζε τὴν ἐν Χριστῷ «νέκρωσιν»⁶⁴⁹.

⁶⁴⁵ Βλ. Δημητρίου Γ. Τσάμη, *Τὸ Γεροντικὸν τοῦ Σινᾶ*, ἐκδ. Ἱ. Μονῆς Σινᾶ, ὅ.π., σ. 44.

⁶⁴⁶ Ἑλληνικὸς Σιναϊτικὸς Κώδικας 454, σ. 711. Σὲ ἐγκαυστική εἰκόνα, πού ὑπάρχει στὸ σιναϊτικὸ Εἰκονοφυλάκειο, ὁ Χριστὸς εἰκονίζεται στὸν Σταυρὸ νὰ εἶναι ἐνδεδυμένος μὲ «κολόβιον». Βλ. K. Weitzmann, «*Loca Sancta and the Representational Arts of Palestine*», *Studies in the Arts of Sinai*, Princeton - New Jersey 1982, σσ. 26 - 27, 69.

⁶⁴⁷ Βλ. Ἰωάννου Μόσχου, *Λειμών* 123, PG 87, 2985A: [...] «γέροντα φοροῦντα ἀπὸ σιβίνου κολόβιον» καὶ Ἐφραίμ, Ἔργα, ἔκδ. J. Assemani (*Opera omnia*), τ. 2, Rome 1732, σ. 176B. Ὁ Μόσχος ἀναφέρει ἀλλοῦ ὅτι ὑπῆρχαν καὶ «κολόβια» ἀπὸ δέρμα βουβάλου. Βλ. Ἰωάννου Μόσχου, ὅ.π., 124, PG 87, 2985C.

⁶⁴⁸ «Τὰ δὲ ἐνδύματα ἀπὸ ῥακίων εἰσὶ τριχίνων καὶ μηλωταρίων ἢ σεβενίνων, πεπαλαιωμένα πάντα καὶ πολύγραφα, πάννυ κατατρύχοντα τὸ ἀσθενὲς τοῦτο σαρκίον». Βλ. Μ. Ἀθανασίου, Βίος Μ. Ἀντωνίου 91, PG 26, 972B.

⁶⁴⁹ [...] «πάντοτε τὴν νέκρωσιν τοῦ Ἰησοῦ ἐν τῷ σώματι περιφέροντες, ἵνα καὶ ἡ ζωὴ τοῦ Ἰησοῦ ἐν τῷ σώματι ἡμῶν φανερωθῇ». Β' Κορ., 4:10. Βλ. Ἰσιδώρου Πηλουσιώτου, Ἐπιστολὴ 1, 427, PG 78, 420A καὶ Εὐαγγελίου, Κεφάλαια πρακτικά, PG 40, 1221B.

Ἐκτός τῶν ἀνωτέρω ὑπῆρχε καί τό «κουκούλιον», ἀπό τό λατινικό «*cucullus*». Καί αὐτό μαζί μέ τά ἄλλα, ἀποτελοῦσε ἓνα ἀπό τά βασικά ἐξαρτήματα τῆς μοναχικῆς ἐνδυμασίας. Πρόκειται γιά τό ὑφασμάτινο κάλυμμα τῆς κεφαλῆς τῶν μοναχῶν, τό ὁποῖο φοροῦσαν κατά τήν ὥρα τῆς κοινῆς προσευχῆς καί κατά τά γεύματά τους στή μοναχική «τράπεζα». Συνήθως ἦταν προσαρμμένο στόν «μανδύα» ἢ τόν «λεβιτώνα»⁶⁵⁰ καί σήμαινε τήν ταπείνωση πού ἔπρεπε νά ἔχουν καί νά καλλιερگوῦν συνεχῶς μέ πνευματική συνέπεια, φορώντας το ὡς ἔνδυμα τῶν λογισμῶν τῆς κεφαλῆς.

Στή σχετική διήγηση τοῦ ἀββά Ἰωσήφ τοῦ Πηλουσιώτη, πού ἀκολουθεῖ, ἐπισημαίνουμε δύο εἶδη μοναχικῶν ἐνδυμάτων: τό «μαφόριον» καί τόν «λεβήτονα». [*Εἶπεν ὁ ἀββάς Ἰωσήφ ὁ τοῦ Πηλουσίου ὅτι· «Καθημένου μου εἰς τὸ ὄρος τὸ Σινᾶ ἦν ἀδελφός ἐκεῖ καλὸς ἀσκητής, ἀλλὰ καὶ εὐειδῆς τῷ σώματι, καὶ ἤρχετο εἰς τὴν σύναξιν φορῶν πολύρραφον χιτῶνα καὶ μικρὸν μαφόριον παλαιόν. Καὶ θεωρῶ αὐτὸν καθάπαξ οὕτως ἐρχόμενον εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ λέγω αὐτῷ· "Ἀδελφέ, οὐ βλέπεις τοὺς πατέρας πῶς ἄγγελοι εἰσὶν εἰς τὴν σύναξιν τῆς ἐκκλησίας; Πῶς σὺ πάντοτε οὕτως ἔρχῃ;"*]. Ὁ δὲ ἔφη· *"Συγχώρησόν μοι, ἀββά, ὅτι οὐκ ἔχω ἄλλο"*. Καὶ ἔλαβον αὐτὸν ἐν τῷ κελλίῳ μου καὶ ἔδωκα αὐτῷ λεβήτονα καὶ εἶ τι ἄλλο ἔχρηξεν καὶ ἤρχετο εἰς τὴν σύναξιν φορῶν καὶ ἦν ἰδεῖν αὐτὸν ὡς ἄγγελον...»]⁶⁵¹.

Τό «μαφόριον» ἦταν ἓνα κοντό ἔνδυμα, τό ὁποῖο κάλυπτε τοὺς ὤμους καί τά νῶτα («ὠμοφόριον», λατινικά: «*maforium*»). Τό φοροῦσαν οἱ ἄνδρες καὶ οἱ γυναῖκες, ἀλλὰ κυρίως οἱ πρῶτοι μοναχοί⁶⁵².

Τό «λεβητωνάριο» ἢ «λεβιτών» ἢ «λεβητών» ἦταν τό «κολόβιον» πού ἀναφέραμε. Πρόκειται γιά ἐσωτερικό ἔνδυμα χωρὶς μανίκια. Σύμφωνα μέ

⁶⁵⁰ Βλ. Παλλαδίου, Ἡ κατὰ Αἴγυπτον τῶν μοναχῶν ἱστορία, PG 65, 449CD: «...ἐνδύσας αὐτὸν λεβιτώνα καὶ κουκούλιον τῇ κεφαλῇ... τὴν μηλωτὴν περὶ τοὺς ὤμους... καὶ λέντιον...»· Ἀποφθέγματα, PG 65, 180B· Ἀββά Ζωσιμά, Διαλογισμοί, PG 78, 1689B· Νικηφόρου Μαγ., Βίος Συμεῶν Στυλίου, 10, 80, PG 86, 3061A· Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, Περὶ εἰκόνων 28, PG 95, 380D.

⁶⁵¹ Βλ. Δημητρίου Γ. Τσάμη, Τό Γεροντικόν τοῦ Σινᾶ, ἐκδ. Ἱ. Μονῆς Σινᾶ, ὅ.π., σ. 164· Ἑλληνικοὶ Συναίτικοι Κώδικες 438, 449, 451 (διήγησις ἀββά Ἰωσήφ Πηλουσίου πρὸς ἀββά Κρόνιο).

⁶⁵² Βλ. Παλλαδίου, Λαυσαϊκόν 116, PG 34, 1220A· Ἀποφθέγματα, Θεόδωρος Φέρμης 18, PG 65, 192B· Ἀββά Δωροθέου, Διδασκαλία 1, 15, PG 88, 1637B· Σωφρονίου Ἱεροσολύμων, Βίος Κύρου καὶ Ἰωάννου 13, PG 87, 3188A.

τούς κανόνες του όσιου Παχωμίου⁶⁵³, ό κάθε μοναχός μπορούσε νά έχει μέχρι δύο «λεβητωνάρια»⁶⁵⁴.

Ύπήρχαν και έξαιρετικές περιπτώσεις μοναχών, οί όποιοι ένεκα ύψηλότερου βαθμού άσκητικής προσπάθειας και ήρωικής σωματικής σκληραγωγίας στίς δύσκολες κλιματολογικές συνθήκες του άπρόσιτου και έρημιτικού Σινά όπου ζούσαν, δέ φορούσαν καθόλου ρούχα και ήταν «γυμνοί»⁶⁵⁵. Όμως, ύπήρχαν και πίο άκραίες περιπτώσεις άσκητών, οί όποιοι ένώ βίωναν άκόμη τήν επίγεια φάση ζωής τους ήταν έντελώς «άόρατοι» άκόμη και από αυτό τό δερμάτινο σώμα τους⁶⁵⁶.

Γ.3.3 Ένταξη νέων μελών, σχέσεις καθοδήγησης και ύποταγής

Η απόφαση για άναχώρηση από τόν κόσμο και άσκητική έγκαταβίωση είναι άρκετά σοβαρή πνευματική ύπόθεση⁶⁵⁷. Στή μοναχική ζωή ή εισαγωγική έννοια και δράση του άναχωρητού ως «δοκίμου»⁶⁵⁸, άντιστοιχεί στήν προκαταρκτική περίοδο πνευματικής πορείας και σωματικής γυμνασίας πού όφείλει νά διανύσει έκούσια και δοκιμαστικά κάθε ύποψήφιο μέλος,

⁶⁵³ Για τούς κανόνες αυτούς βλ. Placide Deseille, άρχιμανδρίτου, *Ό Παχωμιακός Μοναχισμός*, Ύποθήκες του πατρός ήμών Παχωμίου, Άνθρώπου του Θεού, πρώτου ίδρυτου τής κοινοβιακής ζωής, κατ' έντολήν του Θεού: 2, 67, 81, μτφρ. Νικοδήμου Μπαρούση ιερομ., έκδ. Τήνος, Άθήνα 1992, σσ. 70, 82 και 84.

⁶⁵⁴ Βλ. PG 40, 952A.

⁶⁵⁵ «Διηγείται κάποιος προσκυνητής του Σινά περί τά 400 ότι εκεί εύρισκόμενος ήκουσεν ότι ύπήρχε μοναχός τις, όστις ούδέποτε είδεν άνθρωπον, ήτο δέ γυμνός μόνον δια του τριχώματος τής σαρκός σκεπόμενος». Βλ. Πορφυρίου Β', ό.π., σ. 131.

⁶⁵⁶ Η τοπική παράδοση, εκτός των άρχαιότερων μαρτυρημένων περιπτώσεων, άναφέρει ότι άκόμη και σήμερα συνεχίζουν νά ύπάρχουν «άόρατοι άσκητές» στα έρημικά και άπρόσιτα μέρη του Σινά, οί όποιοι όποτε έπιτρέπεται «άνωθεν» και μόνον προς χάριν πνευματικής ώφέλειας κάποιες φορές άποκαλύπτονται σέ όρισμένους...

⁶⁵⁷ «Βίας άληθώς και άπαύστων όδυνών, οί εις τόν ουρανόν μετά σώματος άνελθειν έπχειρήσαντες δέονται και μάλιστα έν προοιμίαις αυτών τής άποταγής, άχρις ού τό φιλήδονον ήμών ήθος και ή άνάλητος καρδιά εις φιλοθείαν και άγνισμόν δια πένθους έναργούς κατασταθώσι». Βλ. Ιωάννου του Σιναΐτου, Κλίμαξ, «Λόγος περί άποταγής», PG 88, στ. 636B.

⁶⁵⁸ «Δόκιμος» λέγεται εκείνος, ό όποιος άποφασίζει έκούσια νά ακολουθήσει τόν άσκητικό τρόπο ζωής των μοναχών και προσέρχεται στον άνάλογο τόπο για νά δοκιμάσει ό ίδιος τόν έαυτό του προκειμένου νά διαπιστώσει εάν όντως έχει επιλέξει όρθά για νά ζήσει ισόβια στους κόλπους του μοναχισμού τή συνέχεια του ύπόλοιπου βίου του, και εάν δύναται νά άντέξει και νά άνταποκριθεί προς τίς αξιώσεις του «άγγελικού πολιτεύματος». Άλλά, παράλληλα, προσέρχεται στον ιδιαίτερο αυτό άσκητικό τόπο και τρόπο ζωής για νά δοκιμασθεί και από τούς πνευματικούς υπεύθυνους του συγκεκριμένου μοναστικού χώρου περί τής γνησιότητας και καταλληλότητάς του για πνευματική άθληση και σωτηρία τής ψυχής του. Όποτε, όταν όλα πορευθούν καλώς, νά γίνει άποδεκτός ως κανονικό μέλος τής άδελφότητας, μέσα από τήν εκκλησιαστική «άκολουθία τής μοναχικής κουράς».

προκειμένου να κριθεί κατάλληλο και αργότερα άξιο για την ένταξή του στην άσκητική ομάδα και τη συγκεκριμένη μορφή μοναχικής ζωής που ενδιαφέρεται να ακολουθήσει. Ο «δόκιμος», ως υποψήφιος μοναχός, καλείται να αναλάβει προσωπική ευθύνη και να συνεργαστεί με τον πνευματικό καθοδηγητή του, τον «Γέροντα»⁶⁵⁹, έναν συνετό εκκλησιαστικό άνδρα, έμπειρο γνώστη του μοναχικού φρονήματος και ώριμο στην άσκητική ζωή. Η έκούσια προσέλευση, μαθητική ένταξη, ειλικρινής παράδοση και υϊκή προσάρτηση του προσερχόμενου «δοκίμου» στους άσκητικούς κόλπους της μοναχικής πολιτείας μέσα από την έμπειρική διδασχία του «Γέροντος» ως πνευματικού πατρός και συμπαραστάτη στη στερέωσή του στη νέα μορφή ζωής, είναι ή πλέον θεμελιώδης παιδευτική πράξη. Πρόκειται για ουσιαστική θεσμική κίνηση, ή οποία είναι κοινή σε κάθε μορφή άσκητικού τρόπου διαβίωσης που επιλέγει ο υποψήφιος να ακολουθήσει.

Σχετικά με τό θέμα έπιλογής της μορφής του μοναχικού τρόπου ζωής που θά ακολουθήσει ο υποψήφιος, ο Ίωάννης της «Κλίμακος» με την έμπειρική γνώση του έπιβεβαιώνει την ύπαρξη «*τριών γενικων άσκητικων κατηγοριων*»⁶⁶⁰. Από αυτά τά τρία γενικά άσκητικά συστήματα -τά οποία λειτουργούν πλέον ως καταξιωμένα μέτρα πιλοτικής αναφοράς και ασφαλούς μοναχικής στάσης στον χώρο της εκκλησιαστικής ζωής- αναδύεται ή παρεχόμενη δυνατότητα αυτοδιαχείρισης και έπιλογής εκάστου δοκίμου μέλους μέσα από τό θεόδοτο δώρο του «*αυτεξουσίου*»⁶⁶¹. Δηλαδή, μέσα από τίς τρεις βασικές μορφές μοναχισμού προσφέρεται τό άγωνιστικό πλαίσιο τρόπου αυτοδιαχείρισης της ιδιαίτερης κλήσης κάθε υποψήφιου, σχετικά με την έλεύθερη έπιλογή του να αποφασίσει τό άσκητικό είδος και τον μοναστικό τόπο που θά ακολουθήσει. Έτσι, ο υποψήφιος, πριν ακόμη ένταχθεί μόνιμα στη μοναχική κοινότητα, πρέπει πρώτα μέσα από προσευχητική άτμόσφαιρα και προσωπικό αυτοέλεγχο, να σκεφθεί σοβαρά και να αποφασίσει τη συγκεκριμένη μορφή μοναχικής ζωής που θά συνεχίσει, και όλα αυτά σε άγαπητική συνεργασία με τον διακριτικό καθοδηγητή του.

⁶⁵⁹ Ο Ίωάννης ο Σιναΐτης έχει γράψει στην Κλίμακα, ειδικό Λόγο «*Είς τον Ποιμένα*». Βλ. Ίωάννου του Σιναΐτου, «Κλίμαξ», PG 88.

⁶⁶⁰ «*Έν τρισί γενικωτάταις καταστάσεσι καθισμάτων άπασα ή μοναχική περιέχεται πολιτεία· ή έν άθλητική αναχωρήσει και μονία· ή μετά ενός, ή τό πολν δύο, ή συχάζειν· ή έν κοινοβίω μεθ' ύπομονής καθέζεσθαι*». Βλ. Ίωάννου του Σιναΐτου, Κλίμαξ, Λόγος Α', μζ', Περί άποταγής, έκδ. Ί. Μονής Παρακλήτου, ό.π., σ. 48.

⁶⁶¹ Γεν., 1:26 - 31.

Οί μοναχοί προκειμένου νά παραμείνουν σταθεροί στή δύσκολη πορεία τοῦ ἐγκρατευτικοῦ βίου προσπαθοῦσαν νά στέκονται ἀμετακίνητοι πρὸς τίς πνευματικές ἀξίες καί τὰ ἀρχέγονα φρονήματα τῶν μοναχικῶν παραδόσεων. Τέτοια ἀρχαία καί θεμελιώδης παράδοση ἦταν ἡ καταστατική ἔννοια καί θέση τῆς πνευματικῆς πατρότητας στή ζωή τους. Γιά νά μὴν ἀπωλέσουν, λοιπόν, τόν ἀσκητικό προσανατολισμό τους καί τούς ἀγωνιστικούς κόπους τους ἀπὸ ὅποιαδήποτε πνευματική ἀπειρία, δαιμονική πλάνη⁶⁶² ἢ ἐπιπόλαιη ἀδεξιότητα, ἀκόμη καί στήν περίπτωση πού φαινόταν ὅτι προοδεύουν «*μεταξὺ τῶν ἀσκητῶν ὑπῆρχον καὶ Γέροντες συνετοὶ καὶ πεπειραμένοι δεδοκιμασμένοι ἐν τῇ ἀσκήσει. Οὗτοι ἦσαν γνωστοὶ καὶ ἐδέχοντο τὰς ἐπισκέψεις τῶν νέων ἢ τῶν ἐχόντων ἀνάγκην συμβουλῆς. Διότι ὁ ἐν τῇ ἐρήμῳ βίος δὲν εἶνε ἀπηλλαγμένος διανοητικῶν ἀμαρτημάτων, ἅτινα ἔχουσιν ἀνάγκην θεραπείας*»⁶⁶³.

Σύμφωνα μέ τούς ἀσκητικούς κανόνες πού ἰσχύουν στή μοναχική παράδοση, ὅλα ὅσα συμβαίνουν στήν καθημερινή ζωή τοῦ μοναχοῦ -θετικές ἢ ἀρνητικές σκέψεις, συμπεριφορές, γεγονότα- κατατίθενται μέ εἰλικρίνεια, ὡς ἀναφορά προσωπικῶν λογισμῶν καί πράξεων, στήν ἐξαγορευτική συνάντηση μέ τόν «*Γέροντα*», ἰδιαίτερα στό Μυστήριο τῆς Ἰ. Ἐξομολόγησης. Ἀλλά καί γιά ὅσα πρόκειται ἀνθρωπίνως νά συμβοῦν - κάθε νοητική θεώρηση⁶⁶⁴, πράξη, δράση, ἢ ὅποιαδήποτε εἰδικότερη ὑπόθεση ἀπαιτεῖ συμμετοχή προσωπικῆς συμπεριφορᾶς- ὁ «*ὑποτακτικός*» μοναχός θά λάβει πρῶτα τήν εὐλογία (ἔγκριση, ἄδεια) τοῦ πνευματικοῦ προϊστάμενου του. Ἡ ἔννοια καί ἡ θέση τοῦ «*Γέροντος*»⁶⁶⁵ -ὡς ἀσφαλοῦς καθοδηγητοῦ, διακριτικοῦ συμπαραστάτη καί προστάτη στήν ἀσκητική πορεία τῶν μοναχῶν, ἰδιαίτερα στήν πνευματική στερέωση τῶν νέων προσερχόμενων «*δοκίμων*»- παραμένουν ἓνα διαχρονικά ἀναγκαῖο καί οὐσιαστικά ἀπαραίτητο παιδαγωγικό μοντέλο ὀρθῆς ἀσκητικῆς

⁶⁶² «*Πλείον τῆς νηστείας ἢ καθ' ὑπακοὴν μετάληψις μαστίζει τοὺς δαίμονας*». Βλ. Νεΐλου τοῦ μοναχοῦ, Ἐπιστολαί, βιβλίον Ι, τζ', «*Σιλβανῶ κοινοβιώτη*», PG 79, στ. 193C.

⁶⁶³ Βλ. Πορφυρίου Β', ὁ.π., σ. 130.

⁶⁶⁴ «*Εἰς εἰκόνα τοῦ νοῦ ὁ νομοθέτης Μωσῆς λαμβάνεται παρὰ τῶν πατέρων, ὃς Θεὸν ὁρᾷ ἐν τῇ βάρῳ καὶ τὸ πρόσωπον δοξάζεται καὶ Θεὸς Φαραὼ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τῶν θεῶν καθίσταται, Αἴγυπτον τε μαστίζει καὶ ἐξάγει τὸν Ἰσραὴλ καὶ νομοθετεῖ, ἅτινα τροπικῶς λαμβανόμενα κατὰ πνεῦμα τοῦ νοός εἰσιν ἐνεργήματα καὶ προτερήματα*». Βλ. Ἦσυχίου πρεσβυτέρου, Πρὸς Θεόδουλον, Λόγος ψυχοφελῆς καὶ σωτήριος περὶ νήψεως καὶ ἀρετῆς, ρλθ', PG 93, 1480D - 1544D: Δημητρίου Γ. Τσάμη, Τό Γεροντικόν τοῦ Σινά, ἐκδ. «*Λυδία*», ὁ.π., σ. 288.

⁶⁶⁵ Ἡ ἔννοια καί τὸ ἔργο τοῦ πνευματικοῦ πατέρα μέσα στήν παιδαγωγική συνείδηση τῆς Ἐκκλησίας λειτουργεῖ ὑπεύθυνα καὶ ἐσχατολογικά γιά τήν ἐπιστροφή κάθε ψυχῆς στόν Θεό Πατέρα. Ἔτσι, ἐκτός ἀπὸ τούς μοναχοὺς ὁ «*Γέροντας*» συμβαίνει νά κατευθύνει πνευματικά καί κάθε ἄλλη ἀνθρώπινη ψυχή, ἢ ὅποια ἐπιλέγει νά ἀπευθυνθεῖ γιά συμβουλευτική βοήθεια καί ψυχική φροντίδα πρὸς αὐτόν.

θεώρησης και άπλανους κατεύθυνσης για τήν πνευματική πρόοδο τών μοναχών. Ὁ «*Γέροντας*» ὡς ἐκατέρωθεν μεσολαβητής και πνευματικός μεσίτης στήν προσωπική σχέση Θεοῦ και ἀνθρώπου ἔχει ἀναλάβει τή μεγάλη εὐθύνη νά λειτουργεῖ ὡς στέρεη γέφυρα ἀμφίδρομης ἐπικοινωνίας. Πρόκειται για ἐγγυημένη παιδευτική παράμετρο και ἀσφαλῆ μέθοδο πού ἐπιλέγει ὁ ὑποψήφιος -προκειμένου νά κατηχηθεῖ σωστά περί τῆς μορφῆς τῆς μοναχικῆς ζωῆς πού θά ἀκολουθήσει- ἢ ὁποῖα θά ταιριάζει στά μοναδικά και ἀνεπανάληπτα μέτρα τοῦ προσώπου του. Ὁ «*πνευματικός πατέρας*» σέ ἕνα κοινόβιο εἶναι ὁ «*Ἠγούμενος*». Ἀντίστοιχα γιά τίς ἄλλες μορφές ἀσκητικῆς ζωῆς εἶναι ὁ «*Γέρων*» ἐνός κελλίου ἢ μᾶς καλύβης. Στήν Ὁρθόδοξη παράδοση δίδεται ιδιαίτερη σημασία ἀφ' ἐνός μὲν στήν ἐν ἐλευθερία προσωπική ἀναζήτηση και ἐπιλογή τοῦ «*Γέροντα*», ἀφ' ἐτέρου δέ στήν μετά τήν ἐκλογή αὐτή σταθερή, τακτική και υἱική ἀναφορά τοῦ μοναχοῦ στόν ἕνα και μοναδικό «*Γέροντα*» πού ἐμπιστεύτηκε, ὡς ἐμπειρο πνευματικό πατέρα και μέ τόν καιρό βαθύ γνώστη τῆς ψυχῆς του. «*Τοιοῦτος πνευματικὸς Πατήρ ἐχρησίμευεν ὁ ὅσιος Πατήρ ἡμῶν Νεῖλος, ὅστις, ὦν φιλόσοφος, και τὸν φιλόσοφον βίον ἐκλέξας, παρεῖχεν ἀφθόνως τὰς πατρικὰς αὐτοῦ συμβουλὰς τοῖς ἐπισκεπτομένοις αὐτόν. Οἱ περὶ τὴν Ἁγ. Βάτον ἀσκηταὶ εἶχαν ἕνα ἡγούμενον. Περὶ τὰ 373 τοιοῦτος ἦν ὁ Δουλᾶς, ὃν οἱ μοναχοὶ διὰ τὸ μειλίχιον και ὑπομονητικὸν δεῦτερον Μωϋσῆν ὠνόμαζον. Πιθανῶς και οἱ ἄλλοι ἀσκητῆριοι καταυλισμοὶ νά εἶχον τοὺς ἐαυτῶν Προϊσταμένους*»⁶⁶⁶.

Ἀπό αὐτὴν τήν πρωταρχική, θεμελιώδη και συνεργατική σχέση «*γέροντος και ὑποτακτικοῦ*» ἐξαρτᾶται ἡ σωτηριολογική θεώρηση τοῦ ἀσκητικοῦ ἀθλήματος τῆς ταπείνωσης, ἢ ὁποῖα ἐνώνει ἀγαπητικά τόν ἀνθρωπο μέ τόν Θεό, και κατ' ἐπέκτασιν μέ κάθε ἀνθρωπο, μέσα ἀπό τήν καλλιέργεια τῆς πρώτης μοναχικῆς ἀρετῆς, τῆς «*ὑπακοῆς*»⁶⁶⁷. Ἐκτός, ὅμως, τοῦ

⁶⁶⁶ Βλ. Πορφυρίου Β', ὁ.π., σ. 130.

⁶⁶⁷ Στήν Ὁρθόδοξη θεολογία ἡ «*ὑπακοή*» στηρίζεται στήν ἔννοια τῆς ἐλευθερίας. Ὅσο παράδοξο και ἄν παρουσιάζεται αὐτό στήν κοινή λογική, ἡ ἀλήθεια εἶναι ὅτι ἡ γνήσια «*ὑπακοή*» εἶναι ταυτισμένη μέ τήν ταπεινή - σύμφωνα μέ τή ζωή τοῦ Χριστοῦ - διαχείριση τῆς ἐλευθερίας μέσα ἀπό τήν ἐμπιστευτική παράδοση τοῦ ἀνθρώπου στόν Θεό. Ἡ Ὁρθόδοξη ἐρμηνεία τῆς ἐν ἐλευθερία «*ὑπακοῆς*» διασφαλίζει κάθε προσωπική ἀσκητική προσπάθεια στό πλαίσιο τῆς ἐν Χριστῷ ἀληθείας. «*Γνώσεσθε τὴν ἀλήθειαν και ἡ ἀλήθεια ἐλευθερώσει ὑμᾶς*». (Ἰω., 8:32). Εἶναι ἄξιο ιδιαίτερης παρατήρησης ὅτι αὐτή ἡ ἐν ἐλευθερία «*ὀριοθέτηση*» στή γνώση τῆς ἀλήθειας δέν ἀφήνει καθόλου χῶρο, οὔτε ἐπιτρέπει τήν εἰσαγωγή σέ κανένος εἶδους -νομικιστικές, ἠθικιστικές ἢ ἄλλης ἔννοιας- σκοπιμότητες, οἱ ὁποῖες τελικά, ἐπειδή κατασκευάζονται μέσα ἀπό ἀνθρώπινες παθολογικές καταστάσεις τήν αἰχμαλωτίζουν «*ἐν ὀνόματι τῆς προστασίας τῆς*», αὐτόματα τήν καταστρέφουν και τελικά τήν καταργοῦν. Διότι ἡ

πρωταγωνιστικού ἀθλήματος τῆς ὑπακοῆς συνυπάρχουν, συγκοινωνοῦν καί συλλειτουργοῦν μαζί τῆς, τὰ ἀγωνίσματα δύο ἀκόμη βασικῶν ἀρετῶν⁶⁶⁸, τῆς «παρθενίας»⁶⁶⁹ καί τῆς «ἀκτημοσύνης»⁶⁷⁰.

γνώση τῆς Μίας καί Μοναδικῆς Ἀλήθειας τοῦ Θεοῦ, ὡς Αὐθύπαρκτης Πηγῆς Δύναμης δέν ἔχει ἀνάγκη ἀπό καμία «προπαγάνδα» ἢ προστατευτική ὑποστήριξη, ἐπειδή ἀπό μόνη τῆς, ὡς Αὐτοαλήθεια, ἔχει ἐγγενές προνόμιο νά πείθει. Ἡ «ὑπακοή» στήν Ἐκκλησία, ὅταν ἐκτρέπεται ἀπό τίς ὀρθόδοξες προϋποθέσεις τῆς ἐν Χριστῷ ἐλευθερίας προκαλεῖ ἀλλοίωση τῆς ἀλήθειας καί ἀποϊεροποίηση τοῦ ἡθους τῆς, θρησκευτική παραπληροφόρηση, ἐξουσιαστικό φόβο, ψυχολογική βία, ἀνεπίγνωστη ὑποταγή, μακροχρόνια αἰχμαλωσία ψυχῶν καί τελικά τραγικό θάνατο τοῦ προσώπου. Στόν ὑγιή χώρο τῆς Ἐκκλησίας ἔχει κεφαλαιώδη σημασία ἡ σύνδεση τῆς ἀρετῆς τῆς «ὑπακοῆς» μέ τήν ἔννοια τῆς ἐν Χριστῷ ἐλευθερίας. Ἡ σκληρή ἀσκητική προσπάθεια γιά νά ἀποκτηθεῖ, «χάριτι Θεοῦ», ἡ ταπείνωση -ἢ ὅποια καθαρίζει καί ἐλευθερώνει ἀπό τό ὑπεροπτικά ἐμφωλεῦον «ἴδιον θέλημα» καί τό πλανευτικό φρόνημα τῆς ἐγωιστικῆς αὐτοεκτίμησης, προκειμένου νά ἀγαπηθεῖ ἀνυπόκριτα καί ἐκ καρδίας ὁ συνάνθρωπος καί ὁ Θεός- συνιστά τό πνευματικό ἀγώνισμα τῆς «ὑπακοῆς». Καί προσωπική συμμετοχή στό ἄθλημα τῆς «ὑπακοῆς» προαπαιτεῖ ἐκούσια παράδοση, πνεῦμα μαθητείας καί ταπεινή δράση. Ὅπως ἐπισημαίνεται στήν Κλίμακα: «Ἐπακοή ἐστὶ μνημα θελήσεως καί ἐγερσις ταπεινώσεως». (Βλ. Ἰωάννου τοῦ Σιναΐτου, Κλίμαξ, Λόγ. Δ', Περὶ ὑπακοῆς, 4, ἐκδ. Ἰ. Μονῆς Παρακλήτου, ὁ.π., σ. 66). Ἡ ἔννοια τοῦ ἐγωισμοῦ ὀρίζεται ὡς φυσική ἀντίθετη ἔννοια τῆς ταπείνωσης καί τῆς «ὑπακοῆς». Ὁ «ἀντάρτης» ἐγωισμός θεωρεῖται ὡς ἡ χειρότερη μορφή ψυχικῆς αἰχμαλωσίας καί τυραννίας τῆς ἐλευθερίας, προκειμένου ἡ τελευταία νά κουραστεῖ μαζί του καί ἀπελπισμένη νά τόν ἐγκαταλείψει, καί ἔτσι νά μὴν ὑπάρχει διάθεση γνώσης τῆς ἀλήθειας, οὔτε κατ' ἐπέκτασιν γνώση γιά τὰ εὐεργετικά ἀποτελέσματα τῆς πάλης μέχρις αἵματος προκειμένου νά ἐπιτευχθεῖ ἡ αἰώνια λύτρωση ἀπό τὰ δεσμά καί τὴ δουλεία τῶν ἄλογων παθῶν, τὰ ὅποια ὅσο μένουν ὑπονομεύουν τίς ὀρθές σκέψεις, κυρίως τὴν ἀσκητική διάθεση γιά τό ἔργο τῆς σωτηρίας.

⁶⁶⁸ Γενικότερα γιά κατάλογο μέ μελέτες στίς ἐπὶ μέρους μοναχικές ἀρετές τῆς «ὑπακοῆς», τῆς «παρθενίας», τῆς «ἀκτημοσύνης» κ.λπ. βλ. K. Heussi, *Der Ursprung des Mönchtums*, Tübingen 1936, σσ. 229 κ.ἑξ.

⁶⁶⁹ Ἡ ἔννοια τῆς «παρθενίας» -ἐκτός ἀπὸ τὴν ἐν Χριστῷ ἐλευθερία διὰ τῆς «ὑπακοῆς» ποῦ ἀναφέραμε- συνδέεται ἄμεσα μέ αὐτὴν καθεαυτὴν τὴν ἔννοια τῆς ἀγάπης. «Παρθενία» σημαίνει ἀνόθευτη, ἀνυπόκριτη, πραγματικὴ ἀγάπη, βαθύς καί προσωπικός ἔρωτας γιά τόν Θεό. Ὁ μοναχός δέν εἶναι ἓνας ἀφύσικος καί ἀνέραστος ἄνθρωπος, ὁ ὅποιος, ἐπειδή δέ μπορεῖ νά ἀγαπήσει, κατέφυγε ἀναγκαστικά στό μοναστήρι. Ἀντίθετα, σύμφωνα μέ τὴν Ὄρθόδοξη διδασχὴ, ὁ μοναχός θεωρεῖται ὡς ὁ πλέον εὐαίσθητος καί ἀγαπητικός ἄνθρωπος, ὁ ὅποιος, ἐπειδή ἀναζητᾷ ἐπίμονα καί συντροφικά τό ἰδανικό πρόσωπο καί δέν τό ἐντοπίζει ἐπὶ τῆς γῆς, τελικά ἀποφασίζει νά ἀγωνιστεῖ σκληρὰ προκειμένου νά ὑπερβεῖ τὴ φυσικὴ κατάστασή του καί νά συναντηθεῖ ἀγαπητικά μέ τό μοναδικό Πρόσωπο τοῦ Ἐραστή τῆς ψυχῆς του, τόν Χριστό, ὁ ὅποιος γι' αὐτόν εἶναι ὑπερβατικὴ ἀποκάλυψη, τέλεια Ἀγάπη καί ἐσχατολογικὴ προσδοκία. Γιά τὴν ἔννοια τῆς «παρθενίας», ὁ Ἰωάννης ἀναφέρει ὅτι «ἀγνεία»: «σημαίνει ὑπερφυσικὴ ἀπάρνησις τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, μία ἀληθινὰ παράδοξη ἀμίλλα σώματος θνητοῦ καί φθαρτοῦ πρὸς τοὺς ἀσώματους ἀγγέλους. Ἀγνὸς εἶναι ἐκεῖνος ποῦ μέ τὸν ἓνα ἔρωτα ἀπέκρουσε τὸν ἄλλο ἔρωτα, καί ἔσβησε τὸ ὑλικὸ μέ τὸ ἄλλο πῦρ». (Βλ. Ἰωάννου τοῦ Σιναΐτου, Κλίμαξ, Λόγ. ΙΕ', Περὶ ἀγνείας, 1, μτφρ. Ἀρχιμ. Ἰγνατίου, ἐκδ. Imago, ὁ.π., σ. 194). Σημαντικὴ εἶναι ἡ ἀποψή του γιά τὴν ἔννοια τῆς «ἀγνείας» στήν περίπτωση τῶν ἐγγάμων: [ἰσχυρίζονται ὡρισμένοι πὼς εἶναι ἀδύνατον νά ὀνομάζεται κανεὶς ἀγνὸς μετὰ τὴν γεῦσι τῆς ἀμαρτίας. Ἐγὼ ὅμως ἀντικρουόντας αὐτοὺς ἀποφαίνομαι: «Εἶναι δυνατὸν καί εὐκόλο σ' ὅποιον θέλει, νά μετακεντρίσῃ τὴν ἀγριέλαιον σὲ καλλιέλαιον». Ἐὰν τὰ κλειδιά τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν εἶχαν δοθῆ σ' ἓναν παρθένο, ἴσως νά εἶχαν οἱ προαναφερθέντες δίκην στήν γνώμη τους. Ἐφ' ὅσον ὅμως δέν συμβαίνει αὐτό, ἄς τοὺς ἀποστομώσῃ ἐκεῖνος ποῦ καί πεθερὰ ἀπέκτησε καὶ ἀγνὸς ἐγενε καὶ τὰ κλειδιά τῆς βασιλείας κρατεῖ στὰ χέρια του]. Βλ. ὁ.π., 66, σσ. 208 - 209.

⁶⁷⁰ Ἡ προσπάθεια ἀπόκτησης τῆς ἀρετῆς τῆς «ἀκτημοσύνης» σημαίνει ἐκούσια ψυχικὴ ἀπόσπαση ἀπὸ ὅτιδήποτε ἀντίθετο πρὸς τὴ μοναχικὴ κλίση πνευματικὸ ἢ ὑλικὸ ἀγαθό, τό ὅποιο μπορεῖ νά ἔχει σχέση μέ τόν χώρο τῶν «πόθων τῶν αἰσθητῶν» καί γενικότερα μέ τό ἐπιθυμητικὸ μέρος τῆς ψυχῆς. Ἡ παθολογικὴ προσκόλλησις τοῦ μοναχοῦ σὲ ὅ,τι προσπαθεῖ νά

Γ.3.4 Ὁ κοινωφελής χαρακτήρας τῆς ζωῆς τῶν μοναχῶν

Μολονότι ὁ ἀγωνιστικός τρόπος ζωῆς τῶν ἀσκητῶν φαίνεται ὅτι ἔχει ἔντονη ἐσωστρέφεια παρατηρεῖται ὅτι ἐστιάζοντας περισσότερο στό οὐσιαστικό νόημα καί τό εἶδος τῶν πνευματικῶν ἀγωνισμάτων διαπιστώνεται μία ἄλλη πραγματικότητα, ἡ ὁποία ἀποκαλύπτει ἕναν ἡρωικό κοινωνικό ἀγώνα. Πρόκειται γιά μία βαθιά ἐσωτερική καλλιέργεια τῆς ψυχῆς, προκειμένου μέσω ἀφανῶν προσωπικῶν προσπαθειῶν νά «καθαριστεῖ ὁ νοῦς»⁶⁷¹ καί μαζί νά θεραπευθεῖ ἡ μεταπωτική ἀσθένεια τῆς κοινῆς ἀνθρώπινης φύσης. Γενικότερα, μέσω τοῦ ἀσκητικοῦ ἀγώνα τοῦ μοναχοῦ -ὁ ὁποῖος ποθεῖ καί προσπαθεῖ νά βρῆται μεταξύ οὐρανοῦ καί γῆς, ὡς ταπεινός ἀπεσταλμένος τοῦ Θεοῦ στους ἀνθρώπους ἀπό τή μία, καί ὡς ἀσθενής ἰκέτης τοῦ Θεοῦ καί ἐκπρόσωπος τῆς ἀτελοῦς καί μεταπωτικῆς φύσης τῆς ἀνθρωπότητος ἀπό τήν ἄλλη- συντελεῖται μυστικά ἡ συνέχεια τοῦ ἀπολυτρωτικοῦ ἔργου τοῦ Σωτήρος Χριστοῦ στόν κόσμον. Ὁ μοναχός, μετά τίς ἰσόβιες ὑποσχέσεις πού δίδει στήν «ἀκολουθία τῆς κουράς»⁶⁷², ἀγωνίζεται νά

τόν παρασύρει γιά νά τόν ἀποξενώσει ἀπό τήν ἀδιάλειπτη ἀσκητική προσήλωσή του, θεωρεῖται πλάνη καί ἀλλοίωση τοῦ σκοποῦ τῆς μοναχικῆς τελείωσής του. Ὅπως ἐπισημαίνει στό «Λόγον, περὶ Φιλαργυρίας» ὁ Ἰωάννης: «Ἡ ἀκτημοσύνη εἶναι ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τίς φροντίδες, ἀμεριμνία βίου, ὁδοιπορία ἀνεμπόδιση, ἀποξένωσις ἀπὸ τὴν λύπη, πίστις στίς ἐντολὰς τοῦ Θεοῦ. Ὁ ἀκτῆμων μοναχός εἶναι κύριος ὅλου τοῦ κόσμου. Ἐχει ἀναθέσει στόν Θεόν τὴν φροντίδα του, καί μὲ τὴν πίστι του αὐτὴ τοὺς ἔχει ὅλους δούλους του. Δὲν θὰ ὀμιλήσῃ σὲ ἄνθρωπο γιά ἀνάγκες του. Ὅλα δὲ ὅσα τοῦ προσφέρονται, τὰ δέχεται σὰν ἀπὸ τὸ χεῖρ τοῦ Κυρίου. Ὁ ἀκτῆμων ἐργάτης τῆς ἀρετῆς εἶναι υἱὸς τῆς ἀπροσπαθείας (ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τὴν μετὰ πάθους προσκόλλησι σὲ κάτι), καί αὐτὰ πού ἔχει θεωρεῖ σὰν νά μὴ τὰ ἔχη, ὅταν ἦλθε ἡ ὥρα τῆς ἀναχωρήσεως γιά τὴν ἀσκησι, τὰ ἐθεώρησε ὅλα σὰν σκύβαλα. Ἐὰν ὅμως λυπηταί γιά κάποιο πρᾶγμα, σημαίνει ὅτι δὲν ἔγινε ἀκόμη ἀκτῆμων. Ὁ ἀκτῆμων ἄνθρωπος ἔχει καθαρὰ προσευχή, ἐνῶ ὁ φιλοκτῆμων προσεύχεται ἔχοντας τὸν νοῦ του σὲ ὑλικά πρᾶγματα. Ὅσοι ζοῦν ὡς ὑποτακτικοί, εἶναι ξένοι πρὸς τὴν φιλαργυρία. Διότι ἐκεῖνοι πού καί τὸ σῶμα ἀκόμη παρέδωσαν, τί κρατοῦν λοιπὸν ὡς ἰδικό τους;... Ὅποιος ἐγεύθηκε τὰ οὐράνια, εὐκόλα καταφρονεῖ τὰ ἐπίγεια. Ὁ ἄγενστος ὅμως ἐκείνων ἀγάλλεται μὲ τὰ γῆινα ὑπάρχοντά του. Ὅποιος ἀσκεῖ τὴν ἀκτημοσύνη χωρὶς λόγο καί πνευματικὴ βία, υφίσταται δύο ἀδικίες: καί ἀπὸ τὰ παρόντα ἀπέχει καί τὰ μέλλοντα στερεῖται...». Βλ. Ἰωάννου τοῦ Σιναΐτου, Κλίμαξ, Λόγ. ΙΣΤ', Περὶ φιλαργυρίας, 11 - 16, μτφρ. Ἀρχιμ. Ἰγνατίου, ἐκδ. Imago ὄ.π., σσ. 218 - 222.

⁶⁷¹ Ὅπως ἀναφέρει ὁ Μακάριος ὁ Αἰγύπτιος, ἡ καθαρὴ ψυχὴ «καθαρῶς ἐν τοῖς καθαροῖς ὀφθαλμοῖς, τὴν δόξαν τοῦ φωτὸς τοῦ ἀληθινοῦ καθορᾶ καί τὸν ἀληθινὸν Ἥλιον τῆς δικαιοσύνης ἐξαστράπτοντα αὐτῇ τῇ καρδίᾳ... Ὡσπερ γὰρ ὁ φαινόμενος ὀφθαλμὸς καθαρὸς ὢν, καθαρῶς ὁρᾶ πάντοτε τὸν ἥλιον· οὕτω καί ὁ νοῦς τελείως καθαρισθεὶς, πάντοτε ὁρᾶ τὴν δόξαν τοῦ φωτὸς τοῦ Χριστοῦ καί σύνεσι τῷ Κυρίῳ νυκτὸς καί ἡμέρας, ὃν τρόπον τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου συναφθὲν τῇ Θεότητι, πάντοτε σύνεσι τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι». Βλ. Μακαρίου Αἰγυπτίου, Πνευματικαὶ ὁμιλίαι 17:3 - 4, PG 34, 625.

⁶⁷² Γιά τὴν «Ἀκολουθία τοῦ Μικροῦ Σχήματος, ἤτοι τοῦ Μανδύου» βλ. Εὐχολόγιον τὸ Μέγα τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, ὄ.π., σσ. 304 - 312.

«τελειωθεί», ως ἄξιος μιμητής τῆς ζωῆς τοῦ Χριστοῦ⁶⁷³. Ἔτσι, πορεύεται, ἔκουσια καί ἀκούσια, σχεδόν μέσα ἀπό ὅλα τὰ γεγονότα καί τίς καταστάσεις πού πέρασε στήν ἐπίγεια πορεία του ὁ Χριστός. Καί ὡς σταθερός συνεργός Του στή «*βασιλική*», «*προφητική*» καί «*ἱερατική*» κλίση του, ἀγωνίζεται ἀδιάκοπα γιά τήν ἐσχατολογική ἀνόρθωση καί σωτηρία τῆς πεπτωκυίας φύσης τοῦ Ἀδάμ, πού ὡς γνήσιος ἀπόγονός του φέρει μέσα του. Πρώτιστη ἀπασχόληση, ἔναντι τῶν ἄλλων διακονημάτων, εἶναι νά ἀγωνιᾶ καί νά προσεύχεται ἀδιάλειπτα ὑπέρ τοῦ «*ἀδαμιαίου γένους*»⁶⁷⁴. Μάλιστα, ἡ μοναδική καί ἀσταμάτητη ἐργασία - διακόνημα ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι κείρονται «*μεγαλόσχημοι μοναχοί*»⁶⁷⁵ εἶναι νά προσεύχονται ἀποκλειστικά «*ὑπέρ τῆς σωτηρίας τοῦ σύμπαντος κόσμου*»⁶⁷⁶. Γι' αὐτόν ἀκριβῶς τόν λόγο, στά μεγάλα κοινόβια, φυλάσσεται ἡ ἀσκητική παράδοση γιά τόν μεγαλόσχημο μοναχό, ἀμέσως μετά τήν «*κουρά*» του νά ἀπαλλάσσεται ἀπό ὅλα τὰ διακονήματα, ὥστε νά εἶναι ἀπόλυτα ἀφοσιωμένος στό κοινωνικό ἔργο τῆς προσευχῆς γιά τὰ προσωπικά προβλήματα καί τή σωτηρία τῶν ἀνθρώπων ὅλου τοῦ κόσμου.

Ἀπό τὰ παραπάνω, γίνεται περισσότερο κατανοητός καί σαφής ὁ κοινωφελῆς χαρακτήρας τοῦ ἔργου τῆς μοναχικῆς ζωῆς. Τό σημαντικό εἶναι ὅτι ὅσο τό ἀσκητικό μοντέλο τοῦ μοναχισμοῦ στήν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία προσεγγίζεται περισσότερο μέσα ἀπό τήν ἐρμηνευτική εὐρύτητα τῆς θεολογικῆς καί κοινωνιολογικῆς θεώρησής του, τόσο καλύτερα κατανοεῖται καί ἀποτιμᾶται ἡ κοινωνική δυναμική καί σημαντική προσφορά του στόν κόσμο. Ὅταν, λοιπόν, γίνεται λόγος περί ἀπόκοσμου⁶⁷⁷ μοναχισμοῦ καί σκληρῆς ἀσκητικότητας στήν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία, ἐννοοῦμε τή γνησιότερη

⁶⁷³ [...] «*μέχρι καταντήσωμεν οἱ πάντες εἰς τήν ἐνότητα τῆς πίστεως καί τῆς ἐπιγνώσεως τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, εἰς ἀνδρα τέλειον, εἰς μέτρον ἡλικίας τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ*». Ἐφ., 4:13.

⁶⁷⁴ Α' Κορ., 15:22 - 50.

⁶⁷⁵ Γιά τήν «*Ἀκολουθία τοῦ Μεγάλου καί ἀγγελικοῦ Σχήματος*» βλ. Εὐχολόγιον τὸ Μέγα τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, ὁ.π., σσ. 313 - 329.

⁶⁷⁶ Ἀπό τίς αἰτήσεις τῶν «*εἰρηνικῶν*» στίς καθημερινές ἀκολουθίες τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας.

⁶⁷⁷ [Τό ἀπόκοσμο τοῦ μοναχοῦ δέν σημαίνει καί ἀντικοινωνικότητα, ὅπως καί ἡ κοσμικότητα δέν σημαίνει κοινωνικότητα. Εἶναι θαυμαστό, πῶς οἱ ἀπόκοσμοι μοναχοί εἶναι ἀνοικτοί στόν κάθε ἄνθρωπο. Πῶς δέχονται τόν κάθε ἄνθρωπο ὡς εἰκόνα Θεοῦ καί ὡς ἀδελφό. Πῶς οἱ πύ προχωρημένοι καί χαριτωμένοι ἐκ τῶν μοναχῶν μποροῦν νά ἀναπαύσουν τόν κάθε ἄνθρωπο, ὅσο ταλαιπωρημένος καί συγκεχυμένος καί ἄν εἶναι. Εἶναι γνωστό τό πατερικό ἀξίωμα: «*Ἀνάπαυσε τόν ἀδελφό σου, ἀνάπαυσε τόν Θεό σου*», πού ἀντανακλᾷ τόν λόγο τοῦ Κυρίου: «*Ἐφ' ὅσον ἐποιήσατε ἐνὶ τούτων τῶν ἀδελφῶν μου τῶν ἐλαχίστων, ἐμοὶ ἐποιήσατε (Ματθ., 25:40)*». Βλ. Ἀρχιμ. Γεωργίου Καψάνη, «*Ἡ κοινωνική διάσταση τοῦ Ὁρθόδοξου Μοναχισμοῦ*», περ. Ὁ ὅσιος Γρηγόριος, τ. 14, ἔκδ. Ἱερά Κοινοβιακή Μονή Ὁσίου Γρηγορίου, Ἅγιον Ὄρος 1989, σ. 39.

μορφή περισσότερης και καθαρότερης παραγωγής κοινωνικής αγάπης, ή όποια αναπτύσσεται στην αγωνιζόμενη ψυχή του ανθρώπου μέσα από κρυφή άσκητική δράση, ώστε αυτή να εξακτινώνεται και να προσφέρεται με κοινωνική κατεύθυνση προς κάθε άνθρωπο για επίτευξη ποικίλης θεραπευτικής ποιότητας στη φιλάδελφη λειτουργία των κοινωνιών⁶⁷⁸.

Η διάκριση⁶⁷⁹, ως βασικό χαρακτηριστικό γνώρισμα στη ζωή των μοναχών είναι πάντοτε παρούσα ως αυτόνομη προϋπόθεση σε κάθε άσκητική σκέψη, κίνηση και συμπεριφορά. Στην ήσυχαστική μόνωση εκείνο που διεδραμάτιζε πρώτιστο ρόλο ήταν η όρθη λειτουργία της διάκρισης. Αυτή υπενθύμιζε πάντοτε στους αγωνιστές της ερήμου ότι ο σκοπός της αναχώρησης εκ του κόσμου⁶⁸⁰ και η προσπάθεια άσκητικής εγκαταβίωσης⁶⁸¹,

⁶⁷⁸ «Θά ήθελα και εγώ ο ίδιος και καθόλου μάλιστα λιγώτερο, αλλά αντίθετα πολύ περισσότερο, χιλιάδες φορές πό πολύ από εσάς να έπανε ή ανάγκη των μοναστηριών και να υπάρξει τέτοια επικράτηση του νόμου και της τάξης στις πόλεις, ώστε κανένας να μη χρειαζόταν ποτέ να καταφεύγει στην έρημο. Έπειδή όμως όλα έχουν γίνει άνω - κάτω και αναποδογυρίστηκαν οι αξίες, και οι μέν πόλεις, όπου υπάρχουν νόμοι και δικαστήρια, έχουν γεμίσει από πολλή παρανομία και αδικία, ενώ η έρημος είναι κατάμεστη από καρπούς της άληθινής φιλοσοφίας, της ενάρετης δηλαδή χριστιανικής ζωής, δέν θά ήταν δίκαιη ή εκ μέρους μας κατηγορία έναντιών αυτών που βοηθούν να βγούν από την ταραχή και την τρικυμία αυτή, όσους θέλουν να σωθούν οδηγώντας τους σε λιμάνι σωτηρίας. Η κατηγορία άρμόζει έναντιών αυτών που έκαναν κάθε πόλη τόσο άβατη και τόσο ακατάλληλη για την καθαρά πνευματική ζωή, την άληθινή φιλοσοφία, ώστε να αναγκάζονται όσοι θέλουν να σωθούν να τρέχουν στις έρημους». Βλ. Ιωάννου Χρυσοστόμου έργα, μτφρ. Αρχιμ. Εϋσεβίου Βίττη, ΕΠΕ, τ. 28, σ. 360.

⁶⁷⁹ «Διάκρισις, στους μέν άρχαίους είναι ή όρθη επίγνωσις του έαυτου των. Στους μεσαιούς είναι ή νοερά αίσθησις ή όποια διακρίνει αλάნθαστα τό πραγματικό άγαθό από τό φυσικό άγαθό και τό αντίθετό του κακό. Στους δέ τελείους είναι ή γνώσις που έχουν από θεϊκή έλλαμψι και ή όποια έχει την δύναμι να φωτίξη πλήρως με την λάμψι της και όσα σκοτεινά υπάρχουν μέσα στους άλλους. Η, όμιλώντας κατά τρόπο γενικό, τούτο αναγνωρίζεται ως διάκρισις και τούτο είναι: ή αλάνθαστη γνώσις και αντίληψις του θείου θελήματος σε κάθε καιρό και τόπο και περίπτωσι, ή όποια συνήθως υπάρχει στους καθαρούς κατά την καρδιά και τό σώμα και τό στόμα. Διάκρισις σημαίνει, συνείδησις άμόλυντη και καθαρότης των αισθήσεων. Εκείνος που με την βοήθεια του Θεού ενίκησε τούς τρεις, αυτός ενίκησε συγχρόνως και τούς άλλους πέντε. Όποιος όμως, άδιαφόρησε για τούς πρώτους, ούτε από τούς δεύτερους θά νικήση κανέναν». Βλ. Ιωάννου Σιναΐτου, Κλίμαξ, Λόγος ΚΣΤ', Περί διακρίσεως α', 1-2, μτφρ. Αρχιμ. Ιγνατίου, έκδ. Imago, ό.π., σσ. 281 - 282.

⁶⁸⁰ Η φυγή από τον κόσμο δέν είναι πάντα άδυναμία. «Η φυγή δέν είναι μόνο άρνηση. Η φυγή είναι και θέση. Είναι θέση, όταν άποτελεί την αναγκαία πορεία μέσα στον λαβύρινθο των πραγμάτων για την εύρεση του ουρανού, γιατί γι' αυτόν είναι πλασμένη ή καρδιά... Η φυγή αυτή άποτελει ειδικό προνόμιο και χάρισμα». Βλ. Αρχιμ. Εϋσεβίου Βίττη, Η φυγή, έκδ. Έλαφος, Αθήναι χ.χ., σ. 161.

⁶⁸¹ «Ιωάννης ο Βαπτιστής, φοβούμενος μη τι ως άνθρωπος βλαβείη, τας πόλεις έφευγε και την έρημον ήκει. Ιησούς δε ο Θεός και Κύριος των όλων ταίς πόλεσι παραβάλλον άμαρτωλοίς συνεδείπνει, έπειδή ήλιός έστι δικαιοσύνης. Ηλίον αυγαι και παντός βορβόρου εφάπτονται και τό μέν του βορβόρου δυσώδες ξηραίνουσιν, αυτά δε καθαρά διαμένουσι και άμόλυντοι». Βλ. Νείλου του μοναχού, Έπιστολαί, Βιβλίον Ι, μα', «Ηλιοδώρω», ΡG 79, στ. 101BC. Σε άλλη αναφορά του ο Νείλος έπισημαίνει ότι: «... και ο Βαπτιστής δε Ιωάννης εν ερήμω διέτριβε, και πάσαι προς αυτόν αυτανδροι παρήσαν αι πόλεις, και προς θεωρίαν της δεσποτικής ζώνης ήπειγοντο οι τά σηρικά περιβεβλημένοι ιμάτια, και την υπαιθρον ήρουντο ταλαιπωρίαν οι τας χρυσορόφους έχοντες οικίας, και τας επί λιθοκολλήτων κλιών αναπαύσεις ή επί της ψάμμου

πραγματοποιούνται όταν εσωτερικά καθαιρείται ή καρδιά⁶⁸² από τούς ρύπους τής εμπάθειας, προκειμένου νά συναντηθούν αληθινά μέ τόν ταπεινό Θεό, καί ὄχι γιά ψυχική απομόνωση τοῦ ἑνός ἀνθρώπου ἀπό τόν ἄλλο⁶⁸³. Στούς ἀναχωρητικούς κύκλους γινόταν ἀντιληπτό ὅτι ὁ κεντρικός σκοπός τής καθόλου ἀσκητικῆς ζωῆς -μέσα ἀπό τίς διάφορες τάσεις, μορφές καί ἐκφράσεις- προσβλέπει στήν «κατά χάριν θέωση» τοῦ ἀνθρώπου. Δηλαδή, στόν σκληρό ἀγώνα⁶⁸⁴ γιά ἐπίτευξη καθαρῆς ἔνωσης καί κοινωνίας μέ τόν Θεό, ἀλλά καί μέ κάθε συνάνθρωπο πού εἶναι πλασμένος «κατ' εἰκόνα» Του, ἐνώ ὅλοι μαζί ἔχουν κοινό προορισμό τό «καθ' ὁμοίωσιν» Του. Προσπαθοῦσαν, λοιπόν, μέ ὅλες τίς πνευματικές καί σωματικές δυνάμεις νά πετύχουν ἀπλανῶς τό ποθούμενο, νά κοινωνήσουν μαζί Του καί νά ἐνωθοῦν μεταξύ τους⁶⁸⁵. Αὐτήν τήν τελευταία θέση ἐπισημαίνει ὁ Πορφύριος Β΄ γράφοντας: «Ἐπειδή, ὅμως, λέγει ὁ ὅσιος Νεῖλος, ὁ ἀνθρωπος διὰ τῆς παντελοῦς ἀπομονώσεως γίνεται ἄγριος καί ἀπομανθάνει τούς συνήθεις κανόνας τοῦ κοινωνικοῦ βίου, διὰ τοῦτο ἡ παντελής ἀπομόνωσις μεταξύ τῶν Σιναϊτῶν ἀσκητῶν ἀπεδοκιμάζετο: τὸνναντίον ἐπισκέψεις ἀλλήλων κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἑβδομάδος ἐπετρέποντο»⁶⁸⁶. Ἔτσι οἱ Σιναΐτες ἀντιλαμβανόμενοι ὅτι ὁ προσωπικός ἀγώνας στή βαθεῖα καρδιά⁶⁸⁷ γιά καταπολέμηση τῶν παθῶν εἶχε ὡς ἀντίκρουσμα τήν ταπεινή καλλιέργεια τῆς ἀγάπης πρὸς τόν πλησίον⁶⁸⁸,

παρευδοκίμει κατάκλισις, καὶ πάντα ἦν αὐτοῖς ἀνεκτά, καίτοι παρὰ τὸ ἔθος γινόμενα. Ἐπετέμετο γὰρ τὴν ἐπὶ τοῖς ἀλγεινοῖς αἰσθησὶν ὁ πόθος τῆς ἀρετῆς τοῦ ἀνδρός, καὶ τὸν ἐπὶ τῇ σκληραγωγίᾳ πόνον ἐκλεπτε τὸ θαῦμα τῆς θεωρίας». Βλ. Νεΐλου τοῦ μοναχοῦ, Λόγος ἀσκητικός, PG 79, στ. 748Α.

⁶⁸² «Ἡ δὲ καθαρότης τῆς καρδίας, ἡγουν ἡ τοῦ νοῦ τήρησις καὶ φυλακή, ἣς τύπος ἡ Καινὴ Διαθήκη, εἶπερ ὡς δεῖ παρ' ἡμῶν φυλάττεται, πάντα τὰ πάθη καὶ πάντα τὰ κακὰ ἀπὸ τῆς καρδίας ἐκρίζουσα, ἐκκόπτει καὶ ἀντεισάγει χαρὰν, εὐελπιστίαν, κατάνυξιν, πένθος, δάκρυον, ἐπίγνωσιν ἑαυτῶν τε καὶ τῶν ἁμαρτημάτων ἡμῶν, μνήμην θανάτου, ταπεινώσιν ἀληθῆ, ἀγάπην τε ἄπειρον πρὸς τε Θεόν καὶ ἀνθρώπους καὶ ἔρωτα θεῖον ἐγκάρδιον». Βλ. Ἡσυχίου πρεσβυτέρου, Πρὸς Θεόδουλον, λόγος ψυχωφελῆς καὶ σωτήριος περὶ νήψεως καὶ ἀρετῆς, κεφ. ριγ', βλ. Δημητρίου Γ. Τσάμη, Τό Γεροντικόν τοῦ Σινᾶ, ἐκδ. «Λυδία», ὅ.π., σ. 274.

⁶⁸³ «Μοναχὸς εἶναι ἐκεῖνος πὸν ἔχει χωριστεὶ ἀπὸ ὅλους καὶ μὲ ὅλους εἶναι ἐνωμένος». Βλ. Ἁγίου Νεΐλου τοῦ Ἀσκητοῦ (Σιναΐτου), «Λόγος περὶ προσευχῆς», (124), Φιλοκαλία τῶν ἱερῶν Νηπιτικῶν, τ. Α΄. ἐκδ. Τό Περιβόλι τῆς Παναγίας, Θεσσαλονίκη 1989³, σ. 231.

⁶⁸⁴ «Δὸς αἶμα, καὶ λάβε Πνεῦμα», Ἀποφθέγματα Γερόντων, «Ἰωάννης ὁ Κολοβός», λζ', PG 65, στ. 216CD· ΕΠΕ Φ1, σ. 398.

⁶⁸⁵ [...] «ἵνα πάντες ἐν ὧσι, καθὼς σύ, πάτερ, ἐν ἐμοὶ κἀγὼ ἐν σοὶ, ἵνα καὶ αὐτοὶ ἐν ἡμῖν ἐν ὧσιν, ἵνα ὁ κόσμος πιστεύσῃ ὅτι σύ με ἀπέστειλας.», Ἰω., 17:21.

⁶⁸⁶ Βλ. Πορφυρίου Β΄, ὅ.π., σσ. 130 - 131.

⁶⁸⁷ [...] «προσελεύσεται ἀνθρωπος, καὶ καρδιά βαθεῖα», Ψαλμ. 63:7.

⁶⁸⁸ «Οὐ γὰρ πρόφασιν ἀργίας, οὐδὲ ἀποφυγὴν πόνου τὸν τῆς εὐσεβείας σκοπὸν ἡγεῖσθαι χρῆ, ἀλλ' ὑπόθεσιν ἀθλήσεως καὶ πόνων περισσοτέρων... Οὐ μόνον διὰ τὸν ὑπωπιασμὸν τοῦ σώματος χρησίμου οὐσης ἡμῖν τῆς τοιαύτης ἀγωγῆς, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν εἰς πλησίον ἀγάπην, ἵνα καὶ τοῖς ἀσθενοῦσι τῶν ἀδελφῶν δι' ἡμῶν ὁ Θεὸς τὴν ἀντάρκειαν παρέχῃ...». Βλ. Μ. Βασιλείου, «Ὅροι κατὰ πλάτος, κατ' ἐρώτησιν καὶ ἀπόκρισιν», 37, 1. PG 31, 1009C.

παράλληλα πρὸς τὸ αὐστηρὸ καθημερινὸ πρόγραμμά τους μεριμνοῦσαν νὰ συναντηθοῦν μεταξύ τους στό τέλος τῆς ἐβδομάδας⁶⁸⁹, ὥστε νὰ μὴ μένουν ἐπὶ πολὺ μόνοι καί ἔτσι ψυχραίνεται τὸ ἀγαπητικὸ ἐνδιαφέρον, ἡ ψυχικὴ κοινωνία καί πνευματικὴ συναναστροφή μέ τούς συναγωνιστές ἀδελφούς. Φρόντιζαν, λοιπόν, μέσα ἀπὸ τὰ ἀσκητικὰ φίλτρα τοῦ μέτρου, τῆς ἰσορροπίας καί τῆς διάκρισης⁶⁹⁰, νὰ ἐπικοινωνοῦν ὥστε νὰ μὴ γίνονται ἀπόμακροι, ἀδιάφοροι, ἄκαμπτοι καί σκληροί, μαθαίνοντας ἔτσι νὰ ὠφελοῦν καί νὰ ὠφελοῦνται ἀπὸ τίς ἀναγκαιότητες τοῦ κοινωνικοῦ βίου.

Ἐπὶ πρῶτον, ὁμως, περιπτώσεις ἐρημιτῶν πού δέ συναντοῦσαν ἄλλον ἄνθρωπο, καί αὐτὸ συνέβαινε εἴτε ἐπειδὴ ἔμεναν σέ ἀπρόσιτα μέρη εἴτε ἐπειδὴ -γιά λόγους καθαρὰ πνευματικούς- ἀπέφευγαν τὴν προσωπικὴ ἐπικοινωνία μέ ἄλλους. Αὐτὸ, βέβαια, δέ σήμαινε παράλληλα καί ἐνσυνείδητη στάση ἀντικοινωνικῆς δράσης, ὅταν μάλιστα ὑπῆρχαν περιπτώσεις πού ἔφθαναν σέ ἐξαιρετικὰ ὑπερβατικὲς καταστάσεις μυστικῆς ἔνωσης μέ τὸν Θεό⁶⁹¹.

Ἡ ἐπίπονη ἡρωικὴ προσπάθεια νὰ παραμένει ἀσκητικὰ κανεὶς μόνος σέ ἓνα συγκεκριμένο τόπο⁶⁹² προκειμένου νὰ συμπάσχει, ἀόρατα καί καρδιακά, συγκεντρωμένος καί προσευχόμενος ἀδιάλειπτα «*ὑπὲρ τῆς εἰρήνης τοῦ σύμπαντος κόσμου*»⁶⁹³, εἶναι ἀπαράμιλλης ποιότητας κοινωνικὸ ἔργο, τὸ ὁποῖο πάντοτε προσφέρεται μέ σωτηριολογικὴ ἀγωνία καί ἀδελφικὴ ἀγάπη ἀπὸ ὅλους τούς ἀδελφούς μοναχοὺς πρὸς κάθε ἄνθρωπο.

⁶⁸⁹ «*Μόνον δὲ ἐν Σαββάτῳ καὶ Κυριακῇ ἐν ταῖς ἐκκλησίαις συνάγονται καὶ ἀλλήλους ἀπολαμβάνουσιν*», βλ. Παλλαδίου, Λαυσαϊκόν 69, PG 34, 1177A.

⁶⁹⁰ Βλ. Ἰωάννου τοῦ Σιναΐτου, Κλίμαξ, Λόγος ΚΣΤ', Περὶ διακρίσεως, μτφρ. Ἀρχιμ. Ἰγνατίου, ἐκδ. Imago, ὅ.π., σσ. 281 - 333.

⁶⁹¹ Μία ἐξαιρετικὴ περίπτωση φαινομενικῆς ἀποφυγῆς συνάντησης μέ ἄλλους ἀδελφούς, ἡ ὁποία δὲν εἶχε ὡς σκοπὸ τὴν ἀπαξίωση ἢ τὸ μῖσος πρὸς τούς ἄλλους, ἀλλὰ τὴν ἀδιάκοπη προσπάθεια νὰ μὴ διακοπῆ ἡ μυστικὴ κοινωνία καί ὑπερκόσμη ἔνωση μέ τὸν Θεό, ἦταν καί αὐτὴ πού ἀναφέρεται στὸν «*Σιναϊτικὸ Συνέκδημο*»: «*Διηγεῖται κάποιος προσκνητῆς τοῦ Σινᾶ περὶ τὰ 400 ὅτι ἐκεῖ εὐρισκόμενος ἤκουσεν ὅτι ὑπῆρχε μοναχὸς τις, ὅστις οὐδέποτε εἶδεν ἄνθρωπον, ἦτο δὲ γυμνὸς μόνον διὰ τοῦ τριχώματος τῆς σαρκὸς σκεπόμενος. Ὅταν κατῶρθωσέ τις μίαν φορὰν νὰ τὸν πλησιάσῃ, τὸν ἠρώτησε διατὶ ἀπέφευγε τὴν συνάντησιν ἀνθρώπων, ἐκεῖνος δὲ ἀπεκρίθη, ὅστις ζητεῖ ἐπισκέψεις ἀνθρώπων, οὗτος δὲν δύναται νὰ ἀξιῶ ἐπισκέψεις ἀγγέλων. Ἐκ τούτου ὑπέθετον ὅτι ὁ ἀσκητῆς ἐκεῖνος ἔβλεπε διηνεκῶς ἀγγέλους. Ἐν τούτοις ὁ ὁσιος Νεῖλος ὅστις ἔζη μεταξὺ αὐτῶν τονίζει ὅτι, ὅχι τὸ μῖσος τῶν ἀνθρώπων ἀλλὰ ἡ μετὰ τοῦ Θεοῦ μυστικὴ ἔνωσις ἔφερεν αὐτοὺς εἰς τὸ Σινᾶ*». Βλ. Πορφυρίου Β', ὅ.π., σ. 131.

⁶⁹² «*Γενέσθω ἡμῖν ἢ ἐκ τῶν τόπων πολεμουμένη ἀναχώρησις, τῆς ἡμετέρας ἐκεῖσε εὐαρεστήσεως ἀπόδειξις· εἶπερ τὸ πολεμῆσθαι σημεῖον τοῦ πολεμεῖν*». Βλ. Ἰωάννου τοῦ Σιναΐτου, Κλίμαξ, «*Λόγος Δ'*, Περὶ Ἰπακοῆς», PG 88, σ. 720A.

⁶⁹³ Ἀπὸ τὰ «*εἰρηνικά*» στῆ Θεῖα Λειτουργία καί τίς καθημερινὲς ἀκολουθίες τῆς Ἐκκλησίας. Βλ. Εὐχολόγιον τὸ Μέγα τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, ὅ.π.

Γ.3.5 Ὁ γυναικεῖος μοναχισμὸς στὴ σιναϊτικὴ χειρσόνησο

Σχετικὰ μὲ τὴν παρουσία γυναικῶν στὴ σιναϊτικὴ χειρσόνησο, ἰδιαίτερα στὴν πρῶτη ἀσκητικὴ περίοδο, τὴν πρώτη μαρτυρία ἀντλούμε ἀπὸ τὸν βίο καὶ τὸ ἀρχαῖο μαρτύριο τῶν Σιναϊτῶν ἁγίων Γαλακτίωνος καὶ Ἐπιστήμης⁶⁹⁴.

Πρόκειται γιὰ ἓνα νεαρό ζεῦγος μὲ εὐγενικὴ καὶ πλούσια καταγωγὴ, τὸ ὁποῖο, λόγω τοῦ κοινοῦ ἔρωτά τους πρὸς τὸν Χριστό, συναποφάσισαν καὶ τέλεσαν λευκὸ γάμο φεύγοντας μακριὰ καὶ παίρνοντας μαζί τὸν ὑπηρέτη τους Εὐτόλμο, ὁ ὁποῖος συνέγραψε τὸν βίο καὶ τὸ μαρτύριό τους. Καὶ οἱ δύο ἀσκήτεψαν ξεχωριστὰ στὸ ὄρος «Πούπλιο», κοντὰ στὴν κορυφὴ τοῦ Σινᾶ. Ὁ Γαλακτίων διακρίθηκε στὴν ἐνάρετη ζωὴ καὶ μόνασε σὲ ἓνα ἀντρικὸ μοναστήρι, τὸ ὁποῖο, ὅπως περιγράφει ὁ Εὐτόλμος, εἶχε δώδεκα μοναχοὺς. Καὶ ἡ Ἐπιστήμη ἔδειξε ἀνάλογη ἀσκητικὴ δραστηριότητα μὲ τὸν Γαλακτίωνα, μονάζοντας σὲ παρακείμενη γυναικεῖα μονή, ἡ ὁποία ἀριθμοῦσε τέσσερις μοναχῆς⁶⁹⁵.

⁶⁹⁴ Γιὰ τὸν βίο καὶ τὸ μαρτύριο τῶν ἁγίων Γαλακτίωνος καὶ Ἐπιστήμης βλ. Δημητρίου Γ. Τσάμη, *Τὸ Μαρτυρολόγιον τοῦ Σινᾶ*, ἐκδ. Π. Πουρναρά, ὅ.π., σσ. 221 - 270.

⁶⁹⁵ [...] «Δέκα δὲ ὅλας ἡμέρας ὁδοιπορήσαντες, ὄρος φθάνουσι Πούπλιον μὲν ὑπὸ τῶν προσοικούντων καλούμενον, ἐγγὺς δὲ πού τοῦ Σινᾶ κείμενον ὄρους, ἐνθα δυοκαίδεκα μοναχοῖς ἐντυχόντες ἀσκητικὴν πολιτείαν μετερχομένοι, τὰ τοῦ σκοποῦ τε αὐτοῖς διηγόρευον καὶ προσληφθῆναι καὶ τῷ καταλόγῳ τούτων ἐγγραφήναι ἠξίουν· ὁ δὲ καὶ οὐ πολλαῖς ἡμέραις ὕστερον γίνεται. Καὶ Γαλακτίων μὲν τῷ τάγματι τῶν ἀνδρῶν τούτων συναριθμεῖται, ἡ Ἐπιστήμη δὲ πρὸς τι τῶν ἀπωρισμένων σεμνείων ὑπ' αὐτοῦ στέλλεται, παρ' ᾧ τέσσαρες ἠσκούντο παρθένοι». Βλ. Δημητρίου Γ. Τσάμη, *Τὸ Μαρτυρολόγιον τοῦ Σινᾶ*, ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸ *Β' Μαρτύριον*, Συμεῶν τοῦ μεταφραστοῦ, Βίος καὶ πολιτεία καὶ μαρτύριον τῶν ἁγίων καὶ ἐνδόξων μαρτύρων Γαλακτίωνος καὶ Ἐπιστήμης, ἐκδ. Π. Πουρναρά, ὅ.π., σ. 262. Ὑπάρχει καὶ ἄλλο παρόμοιο ἀπόσπασμα στὸ *Α' Μαρτύριον* τοῦ Εὐτόλμου (*BHG* 665, τ. 1, σ. 210), τὸ ὁποῖο ἀναφέρεται συγκεκριμένα στὸν ἀσκητικὸ τρόπο ζωῆς τῶν μοναχῶν τῆς ἐποχῆς τῶν μαρτύρων: [Καὶ τῇ νυκτὶ ἀπάραντες ἐπορεύθημεν καὶ διὰ δέκα ἡμερῶν κατηγήσαμεν εἰς τὸ ὄρος Πούπλιον. Ἦσαν δὲ ἐκεῖ μοναχοὶ τὸν ἀριθμὸν δυοκαίδεκα, ἔχοντες ἀπὸ μήκοθεν αὐτῶν ἀδελφὰς πάνυ γραΐδας τέσσαρας, οὐστinas ἀνιχνεύσαντες εὔρομεν καὶ κρούσαντες καὶ τὸν σκοπὸν ἡμῶν εἰρηκότες αὐτοῖς, ἐδέξαντο ἡμᾶς οἱ τίμοι καὶ ἅγιοι ἄνδρες ἐκεῖνοι μετὰ χαρᾶς καὶ ἀπέκειραν ἡμᾶς, τὴν δὲ κυρίαν μου Ἐπιστήμην ἀπέστειλαν εἰς τὸ ἀσκητήριον τῶν ἁγίων γυναικῶν. Ἡ δὲ καταδεξαμένη ἀπῆει εὐχαριστοῦσα τῷ Θεῷ, ἡμεῖς δὲ κατελείφθημεν εἰς τὸ τῶν μοναχῶν καταγῶγιον. Τὰ δὲ τῆς ὑποταγῆς καὶ τῆς ἀσκήσεως τοῦ κυρίου μου Γαλακτίωνος πῶς ἐξείπω; Οὐκ αὐταρκεῖ γὰρ μου ἡ γλῶσσα ἢ τὰ χεῖλη διηγῆσασθαι τοὺς πόνους καὶ τοὺς μόχθους οὐσπερ ἐνεδείξατο. Ἦσθιεν γὰρ ἐν δυσὶν ἔτεσιν ἀπὸ Σαββάτου εἰς Σάββατον, ἠγρύπνει δὲ τοσοῦτον, ὥστε ὁρᾶσθαι αὐτὸν ἐν εἴδει νεκροῦ, ἔφαλλέν τε τὰς ἐωθινὰς αὐτοῦ καὶ νυκτερινὰς εὐχὰς ἀδιαλείπτως, πρώτην, τρίτην, ἔκτην, ἐνάτην καὶ τὰ ἔσπερινὰ αὐτοῦ. Καὶ ποῖος ἂν ἐφίκοιτο λόγος τῶν τούτου ἀρετῶν καὶ ἀγωνισμάτων, τοὺς πόνους αὐτοῦ τίς ἐξιχνιάσει, τοὺς μόχθους αὐτοῦ τίς ἐκμετρήσει, τοὺς ὀδυρμοὺς αὐτοῦ τίς συγγράφεται; Τοσοῦτον δὲ εἰς ἀγνείας ἤλασεν ἀρετῆν, ὥστε μὴ ἰδεῖν χαρακτηρὰ γυναικὸς τὰ ἐξ ἔτη τῆς ἀσκήσεως αὐτοῦ· πολλάκις γὰρ οἱ ἅγιοι γέροντες ἐκεῖνοι παρεκάλουν αὐτὸν λέγοντες· «Ἐλθὲ μεθ' ἡμῶν καὶ θέασαι τὴν κυρίαν τὴν διάκονον, ὅτι ἐνενηκοστὸν ἄγει ἔτος ἐν τῷ σχηματι· ὡσαύτως δὲ ὁρᾶς καὶ τὴν ἀδελφὴν Ἐπιστήμην». Καὶ οὐκ ἠνείχετο λέγων ὅτι· «Ἐως καιροῦ ἀναγκαίου οὐκ ὄψομαι αὐτήν». Ἐγένετο δὲ κατὰ τοὺς

Τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ξέσπασε ὁ μέγας διωγμὸς τοῦ Δεκίου κατὰ τῶν χριστιανῶν, καὶ ὁ ἄρχοντας Οὐρσος ἔστειλε φάλαγγα στρατιωτῶν στό Σινᾶ γιὰ νὰ συλλάβουν τοὺς μοναχοὺς. Συνέλαβαν καὶ τὸ ἱερό ζευγος. Μετὰ ἀπὸ ἥρωικὴ ὁμολογία καὶ σκληρὰ βασανιστήρια πού ἀκολούθησαν, οἱ δύο ὀσιομάρτυρες ἀποκεφαλίστηκαν περίπου τὸ ἔτος 250 μ.Χ.⁶⁹⁶.

Ὁ Νεκτᾶριος ἀναφέρει ὅτι πρὸς τὴν ἀνατολική πλευρὰ τῆς Μονῆς τοῦ Σινᾶ ὑπάρχει τὸ «βουνὸ τῆς ἁγίας Ἐπιστήμης», ὅπου ἀσκήτευαν ὁ Γαλακτίων καὶ ἡ Ἐπιστήμη, ἐνῶ ἀκόμη φαίνονται τὰ γκρεμισμένα κελλιά τοῦ γυναικείου μοναστηριοῦ⁶⁹⁷.

Σήμερα στὴν προφορικὴ παράδοση τοῦ τόπου⁶⁹⁸ γίνεται λόγος γιὰ μία ἀρχαία μοναστικὴ κοινότητα γυναικῶν σὲ παρακείμενη ἐρημικὴ περιοχὴ πρὸς τὴν «ὄαση τῆς Φαράν»⁶⁹⁹. Πιο συγκεκριμένα ὁ Σοκέρ ἀναφέρει στό τρίτο μέρος τοῦ δευτέρου κεφαλαίου γιὰ τὸ «Ὅρος Ἐλ Μπανάτ ἢ Ὅρος τῶν Παρθένων» ὅτι: «ὑπάρχει ἓνα μεγάλο Ὅρος πρὸς τὴν μεριά τοῦ Ὅρους Σερμπάλ καὶ πού τὰ χωρίζει τὸ ἓνα ἀπὸ τὸ ἄλλο ἡ κοιλάδα τῆς Φαράν. Εἶναι πολλές οἱ διηγήσεις γιὰ τὸν λόγο πού ὀνομάσθηκε ἔτσι καὶ ἡ πύθ γνωστὴ εἶναι: ὅτι μερικές νεαρές παρθένες κόρες βεδουίνων δραπέτευσαν ἀπὸ τοὺς δικούς τους ξεφεύγοντας ἔτσι ἀπὸ ἓναν ἀνεπιθύμητο γάμο καὶ κατέφυγαν σὲ αὐτὸ τὸ Ὅρος καὶ τίς καταδίωξαν μέχρι ἐκεῖ, καὶ τότε ἔδεσαν τίς πλεξούδες τους ἢ μία μέ τὴν ἄλλη καὶ ἔπεσαν ἀπὸ ἐκεῖ στὴν κοιλάδα καὶ ἔτσι πέθαναν σάν μάρτυρες τῆς ἐλευθερίας. Μὲ βεβαίωσε ὁμως κάποιος μοναχὸς τῆς Μονῆς Σινᾶ ὅτι

καιροὺς ἐκείνους διωγμὸς μέγας κατὰ τῶν Χριστιανῶν καὶ πάντες ἠναγκάζοντο θύειν τοῖς δαίμοσιν. Ἀπελθὼν δὲ τις ἀπήγγελε τῷ ἄρχοντι Οὐρσῳ τὰ περὶ τῶν ἐν Σινᾶ ὄρει καθεζομένων μοναχῶν ὅτι: «Τὸν Χριστὸν ὁμολογοῦσι καὶ τοὺς θεοὺς ἡμῶν βλασφημοῦσιν». Καὶ εὐθέως ἀπέστειλε φάλαγγα στρατιωτῶν πρὸς τὸ συλλαβεῖν πάντας τοὺς ἐκεῖσε ὄντας μοναχοὺς καὶ ἐνέγκαι αὐτοὺς εἰς τὸ κρητήριον]. Βλ. Δημητρίου Γ. Τσάμη, Τὸ Μαρτυρολόγιον τοῦ Σινᾶ, ἐκδ. Π. Πουρναρά, ὄ.π., σσ. 240 - 242.

⁶⁹⁶ Ὁ διωγμὸς τοῦ Δεκίου ἔλαβε χώρα κατὰ τὴν χρονικὴ περίοδο 249 - 251 μ.Χ. Τότε ἐμαρτύρησαν καὶ οἱ ὀσιομάρτυρες Γαλακτίων καὶ Ἐπιστήμη.

⁶⁹⁷ «Πρὸς δὲ ἀνατολὰς τοῦ Μοναστηρίου εἶναι ἕτερον βουνόν, τῆς ἁγίας Ἐπιστήμης. Ἀπάνω εἰς τοῦτο ἀσκήτεον Γαλακτίων καὶ Ἐπιστήμη, οἱ Μάρτυρες. Λέγει δὲ διὰ τὸ βουνὸν τοῦτο ὁ βίος τῶν ἁγίων τούτων, ὅτι ἦτον ἐκεῖ παλαιὰ Μοναστήριον, ὡς λέγουσιν, γυναικῶν, καὶ ἀκόμη φαίνονται τὰ κελλία κρημισμένα...». Βλ. Νεκταρίου τοῦ Κρητός, σσ. 173 - 174.

⁶⁹⁸ Δέν ἔχουν ἀκόμη βρεθεῖ ἔγγραφες μαρτυρίες γιὰ τὴν περίπτωσι, ἐνῶ ἡ προφορικὴ παράδοση ἀναφέρει ὡς γνώστη τὸν ἅγιο Ἀναστάσιο Σιναίτη, λόγω τῆς πνευματικῆς πατρότητος τοῦ ὀσίου πρὸς αὐτὲς τίς μοναχές. Μετάδοση πληροφορίας καὶ ἀπὸ τὸν νῦν Μητροπολίτη Ἀργυροκάστρου Δημήτριο Σιναίτη, πρώην Βιβλιοφύλακος καὶ Σκευοφύλακος τῆς Μονῆς Σινᾶ.

⁶⁹⁹ Ἡ περιγραφὴ τοῦ Σοκέρ δέν ἀφορᾷ στό σημερινὸ τοπὸσημο ὅπου βρίσκεται τὸ γυναικεῖο ἡσυχαστήριον τοῦ Μωυσέως, παραπλήσια τοῦ ἀρχαιολογικοῦ χώρου τῆς πάλαι ποτὲ «ἐπισκοπῆς Φαράν» στὴν ὁμώνυμη πόλη. Γιὰ τὴ «Φαράν» βλ. Peter Grossmann, Ἡ ἀρχαία πόλις Φαράν, ἀρχαιολογικὸς ὁδηγός, ὄ.π.

παλαιά ύπηρχε πάνω σέ αυτό τό Όρος Μονή καλογραιών και άν είναι σωστή αυτή ή πληροφορία τότε δέν αποκλείεται νά επιτέθηκαν όρισμένοι Άραβες κατά τής Μονής και νά έπεχείρησαν τόν βιασμό τών καλογραιών γι' αυτό και νά έπεσαν στην κοιλάδα άποφεύγοντας τό σκάνδαλο κι έτσι μās δίνεται αυτή ή αφήγηση»⁷⁰⁰.

Άλλη περίπτωση παρουσίας γυναικείου άσκητισμού στην έρημική περιοχή του Σινά -και ίσως νά μήν είναι ή μόνη, άφου και αυτή συμπτωματικά άποκαλύφθηκε- είναι ή περιγραφή ενός περιστατικού στις άσκητικές διηγήσεις από τά «νεοευρεθέντα χειρόγραφα» τό έτος 1975. «Μοναστήριον έστιν, απέχων από Ιεροσολύμων μίλια είκοσι, επιλεγόμενον Σαμφών. Έκ τούτου του Μοναστηρίου, δύο τών Πατέρων άπήλθον εις τό Σινά Όρος, εύχής χάριν. Και επανελθόντων εν τώ Μοναστηρίω διηγούντο· ότι (άλλάζει τό φύλλο) μετά τό προσκυνήσαι ήμās εις τό άγιον Όρος, συνέβη επανερχομένους κατά την έρημον πλανηθήναι και έφερόμεθα δίκην πελάγους εν τή έρήμω επί πολλές ήμέρας. Έν μιᾷ ούν θεωρούμεν μικρόν σπήλαιον εκείθεν και ώρμίσαμεν επ' αυτό· πλησιάσαντες δέ τώ σπηλαίω, θεωρούμεν περι αυτό όλίγα βότανα και ίχνη ανθρώπου· και λέγομεν προς έαυτούς, ότι άληθώς ώδε δούλος Θεού έστιν· και εισελθόντες ούν ουδέν εύρομεν· μόνον δέ ήκούσαμεν τινός βρούχοντος. Ως ούν επί πολυ ζητήσαντες, εύρομεν τόπον, ως εν τάξει φάτνης, και τινα ανακείμενον εν αυτή· και πλησιάσαντες προς τόν δούλον του Θεού, παρακαλούμεν αυτόν λαλήσαι ήμίν. Ως ούν ούκ άπεκρίθη προς ήμās, εκρατήσαμεν αυτόν· (άλλάζει ή σελίδα) και τό μεν σώμα αυτού θερμόν ήν, ή δέ ψυχή αυτού προς Κύριον άπεληλύθη· τότε έγνωμεν ότι εν τώ εισελθειν ήμās εις τό σπήλαιον άνεπαύει. Λαβόντες ούν τό σώμα αυτού εκ του τόπου ού εκειτο, ώρύξαμεν εις τό σπήλαιον· και ό εις έξ ήμων, όπερ έβέβλητο παλιον άφελόμενος εις αυτό ένετύλιξε τό σώμα του γέροντος. Και εν όσω τουτο εκηδεύαμεν, εύρομεν, ότι γυνή έστιν τή φύσει· και έδοξάσαμεν τόν Θεόν»⁷⁰¹.

Οί μέχρι σήμερα έγκριτες μαρτυρίες πληροφορούν γιά:

⁷⁰⁰ Βλ. Ναούμ Μπέη Σοκέρ, *ό.π.*, σσ. 34 - 35.

⁷⁰¹ Βλ. Ίεράς Αρχιεπισκοπής και Μονής Σινά, Σιναιτική Βιβλιοθήκη, μεταγραφή πανομοιότυπη χειρογράφου κειμένου, μέ όλα τά όρθογραφικά - συντακτικά λάθη, του Σιναιτή βιβλιοφύλακος π. Δημητρίου Ντιγκμπασάνη, νυν μητροπολίτου Άργυροκάστρου, *Νεοευρεθέντα χειρόγραφα*, Κώδιξ χαρτώος, αριθμός 43, 160X120, φύλλα 54 (ή σελίδες 108), τετράδια 6, Άσκητικά διηγήσεις (Ίσως Λειμωνάριον), Σινά 1980 - 81, σσ. 13α - 13β.

- Τήν περίπτωση τῆς ὀσιομάρτυρος ἀγίας Ἐπιστήμης⁷⁰² σχετικά μέ τήν ὑπαρξη ἀσκητικῆς κοινότητος τεσσάρων γυναικῶν μοναχῶν στήν περιοχή τοῦ «Ὅρους Σινᾶ», τό ἔτος ± 250 μ.Χ.
- Τήν περίπτωση τοῦ «Ὅρους Ἐλ Μπανάτ ἢ Ὅρους τῶν Παρθένων» στήν εὐρύτερη περιοχή τῆς «Φαράν».
- Τήν περίπτωση τῆς «ἄγνωστης ἀσκήτριας» στήν ἔρημο τοῦ Σινᾶ.
- Τήν, ὑστερότερη τῆς ἐποχῆς πού ἐξετάζουμε, πληροφορία περί μοναχικῆς δράσης καί θαυμαστῆς ἀσκητικῆς ζωῆς τῆς «ὀσίας Μαρίνας τῆς Ραϊθινῆς»⁷⁰³.

Ἄλλη πληροφορία σχετική μέ τό ἐξεταζόμενο θέμα δέ γνωρίζουμε ἀκόμη. Ὅμως, ἀπό αὐτές τίς ἐλάχιστες μαρτυρίες μποροῦμε νά ὑποθέσουμε ὅτι ὁ γυναικεῖος μοναχισμός -μέ μικρότερη ἀριθμητική παρουσία ἔναντι τῶν ἀνδρῶν- πάντοτε ὑπῆρχε στίς ἀχανεῖς, ἐρημικές, ἀκόμη ἄγνωστες καί ἀνεξερεύνητες περιοχές τοῦ Σινᾶ. Εἴτε μέ φανερό εἴτε μέ ἀφανῆ ἀσκητική παρουσία, εἶναι φυσικό νά διέρχονταν γιά προσκυνηματικούς λόγους ἀρκετές γυναῖκες, καί μεταξύ αὐτῶν νά ὑπῆρχαν μερικές μέ μοναχικό πόθο, πού θά ἐπιθυμοῦσαν νά μείνουν μόνιμα κοντά σέ οἰκισμό, μακριά ἢ κρυφά, στήν ἀτελειώτη, ἀπρόσιτη σέ πολλά σημεῖα, καί φιλομόναχη ἔρημο. Σέ παρόμοιες περιπτώσεις ἄκρατου ἀσκητικοῦ πόθου, ὑποθέτουμε ὅτι κάποιες θά διέμεναν μεγαλύτερο χρονικό διάστημα στήν περιοχή, ὅπως καί ὅτι θά ἐγκαταβίωναν μόνιμα, χωρίς νά τό γνωρίζει κανεῖς, ἀνάλογα βέβαια μέ τίς ἱστορικές συγκυρίες καί πνευματικές συνθήκες κάθε ἐποχῆς. Ἐφόσον μάλιστα ἀπό τά

⁷⁰² Στό ὀρθόδοξο συναξάρι τῆς 5^{ης} Νοεμβρίου ἀναφέρεται: «Οὗτοι ὑπῆρχον ἐπὶ τῆς βασιλείας Διοκλητιανοῦ καί Σεκοῦνδου ἡγεμόνος. Καί ὁ μὲν Γαλακτίων υἱὸς ἦν Κλειτοφώντος καί Λευκίπτης, ἀμφοτέρων ἐλλήνων. Μεταμαθόντες δὲ τὴν εὐσέβειαν παρὰ τινος μοναχοῦ Ὀνουφρίου λεγομένου καί τὸ πρὸς σωτηρίαν αὐτοῖ τε καί ὁ υἱὸς αὐτῶν Γαλακτίων δέχονται βάπτισμα. Ἡ δὲ Ἐπιστήμη καί αὐτὴ ὁμοίως ἔλληνας τοὺς γεννησαμένους ἔχουσα, ἐπεὶ τῷ Γαλακτίωνι εἰς γάμον ἐπέδότη, παραντίκα βαπτίζεται καί διατηρήσαντες ἀμφοτέροι τὴν παρθενίαν ἄτρωτον, τὸν μοναδικὸν βίον ὑπέρχονται. Πᾶσαν δὲ σκληραγωγίαν καί κακουχίαν διενεγκόντες συνελήφθησαν παρὰ τοῦ ἀρχοντος Οὐρσου· καί ἐρωτηθέντες τύπτονται σφοδρῶς καί καλάμους ὀξυνθέντας τοῖς ὄνυξιν ἐμπεύρονται καί μαχαίρα χεῖρας καί πόδας ἀκρωτηριασθέντες τελευταῖον καί αὐτὰς τὰς κεφαλὰς ἀποτέμνονται». Βλ. Συναξάριον Νοεμβρίου Ε΄, Ἀθλησις τῶν ἀγίων μαρτύρων Γαλακτίωνος καί Ἐπιστήμης, Συναξάριον Κωνσταντινουπόλεως, στ. 193 - 195.

⁷⁰³ Ἡ ἀγία Μαρίνα τῆς Ραϊθοῦ (εορτάζεται 21 Ὀκτωβρίου) «ἦταν ἀσκήτρια καί διακρίθηκε γιά τίς πολλές ἀρετές της καί τὸν ὀσιο βίο της» βλ. Δημητρίου Γ. Τσάμη, Γεροντικόν τοῦ Σινᾶ, ἐκδ. «Λυδία», ὁ.π., σσ. 375 - 377 καί Ἑλληνικό Συναϊτικό Κώδικα 2229 τοῦ ιζ' - ιη' αἰ. στὰ φύλλα 46 - 56, ὅπου ἡ Ἀκολουθία τῆς ὀσίας Μαρίνης· «Μὴν Ὀκτωβρίου κα΄. Τοῦ ὀσίου πατρὸς ἡμῶν Ἰλαρίωνος τοῦ Μεγάλου καί τῆς ὀσίας μητρὸς ἡμῶν Μαρίνης μνήμην ἐπιτελοῦμεν· καί ὁ ὀσιος Ἰλαρίων ψάλλεται εἰς τὸ Μηναιὸν, ἢ δὲ ὀσία Μαρίνα ἐνταῦθα».

συναξαριακά κείμενα μαρτυρείται γυναικείος μοναχισμός στο Σινά από το ±250 μ.Χ., είναι πολύ πιθανόν ότι θά συνέχισαν νά ασκούνται γυναίκες στή διάρκεια τόσων αιώνων, άλλοτε μέ περιστασιακές καί άλλοτε μέ μόνιμες διαμονές, οί όποιες φθάνουν μέχρι τών ήμερῶν μας⁷⁰⁴.

Άπό ἔγκριτα σχετικά κείμενα πληροφορούμαστε ὅτι αὐτό συνέβαινε συχνά καί σέ ἄλλες ἀσκητικές περιοχές, ὅπως στή γειτονική Αἴγυπτο, τή βορειότερη Παλαιστίνη, τή Συρία, τήν Καππαδοκία καί ἄλλοῦ⁷⁰⁵.

⁷⁰⁴ Στίς ἡμέρες μας συνεχίζεται ἡ λειτουργία γυναικείου μοναχισμοῦ στό Σινά. Στίς περιφερειακές ἐρήμους τοῦ κεντρικοῦ «*Μοναστηριοῦ τῆς Ἁγίας Αἰκατερίνης*» ἀσκητεύουν μόνιμα ἢ κατά καιρούς ἀδελφές μοναχές, οί όποιες ασκούνται κοινοβιακά ἢ κατά μόνας, ὅπως προσωπικά γνωρίζουμε καί πληροφοριακά καταθέτουμε. Σήμερα ἐγκαταβιώνουν στίς ἀσκητικές περιοχές τῆς «*Φαράν*», τῆς «*Τάρφα*», τοῦ «*Θολά*» καί τῆς «*Ραῖθού*».

⁷⁰⁵ Σχετικά μέ τόν γυναικείο μοναχισμό τῶν πρώτων αἰώνων βλ. Δημητρίου Γ. Τσάμη, *Μητρικόν Α΄*, ἐκδ. Λυδία, Θεσσαλονίκη 2001· *Γυναικείος Ὁρθόδοξος μοναχισμός κατά τὰ πατερικά κείμενα*, ἀνθολόγησι Μητροπολίτου Τρίκκης καί Σταγῶν Διονυσίου Χαραλάμπους, μτφρ. συλλογικό ἔργο, ἔκδ. Ἱερὰ Μονή Παντοκράτορος Σωτήρος Χριστοῦ, Κέρκυρα 2008.

Γ.4 Άσκητική διδασκαλία του σιναϊτικού μοναχισμού

Γ.4.1 Άσκητική θεώρηση τρόπου ζωής και παιδείας των Σιναϊτών

Ἡ άσκητικά έκφρασμένη διδασχή τών μοναχών έμπεριέχει όλον τόν έσώτερο κόσμο, τήν ένδόμυχη ύπαρκτική άνησυχία και τόν άγωνιώδη παλμό τής βαθείας καρδιάς⁷⁰⁶ τοϋ άνθρώπου. Μέσα από τήν έμπειρικά βιωμένη και προσφερόμενη διδασκαλία τών άσκητών άναδύονται όλες οι πτυχές τοϋ άνθρώπινου ψυχικοϋ δυναμισμού, ό όποιος ενεργοποιεί καταλυτικά τόν νηπικό σκοπό τής άναχωρητικής πορείας και ταπεινής δράσης τοϋ μοναχικοϋ βίου⁷⁰⁷, κατευθύνοντάς τον καθολικά πρós τή χριστιανική τελείωση⁷⁰⁸. Πρόκειται για τό πνευματικό υπόστρωμα ενός ιδιαίτερου άγαπητικοϋ τρόπου, ό όποιος έκφράζεται μέ έκούσια άγωνιστική άκρίβεια μέσα από μία θαυμαστή συμπεριφορά. Τό κύριο και βασικό κίνητρο άναχώρισης από τόν κόσμο είναι ό έρωτας τοϋ Θεοϋ, ό όποιος έλκει τή ψυχή πρός Αυτόν⁷⁰⁹.

Είναι γεγονός ότι άρκετές φορές τά υπεράνθρωπα πνευματικά ή σωματικά άγωνίσματα, όπως και τά άξιοθαύμαστα ή άνερμήνευτα γεγονότα, τά όποια συναντάμε καταγεγραμμένα στά άρχαία κείμενα για τόν διαχρονικό τρόπο ζωής τών άσκητών, έρμηνεύονται μόνον ως καρδιακές πράξεις όλικής άφιέρωσης, και άναδύονται μέσα από μία έσώτερη και υπερβατική προσπάθεια τής ψυχής για τήν κατά τό δυνατόν άκριβέστερη άγαπητική άνταπόκριση και πραγματοποίηση τών θεϊκών προτροπών και έπαγγελιών⁷¹⁰.

⁷⁰⁶ Ψαλμ. 63:7.

⁷⁰⁷ [Ηρώτησεν άδελφός τόν άββάν Ματόην λέγων· «Είπέ μοι ρήμα». Ό δέ είπεν αυτός· «Υπαγε, παρακάλεσον τόν Θεόν, ίνα δώση πένθος εις τήν καρδίαν σου και ταπεινώσιν. Και πρόσεχε πάντοτε τās άμαρτίας σου και μη κρίνε άλλους, άλλα γενού ύποκάτω πάντων. Και μη έχε φιλίαν μετά παιδίου μήτε γνώσιν μετά γυναικός μήτε φίλον αίρετικόν. Και κόπον τήν παρορησίαν από σου και κράτει τήν γλώσσαν και τήν κοιλίαν σου και από οίνου μικρόν. Και εάν τις λαλήση περι πράγματος οίουδήποτε, μη φιλονείκει μετ' αυτού, άλλ' εάν καλώς λέγη, είπέ· "Συ οίδας πώς λαλείς" και μη έριξε μετ' αυτού περι ών έλάλησε. Και αύτη έστιν ή ταπεινώσις»]. Βλ. Δημητρίου Γ. Τσάμη, Τό Γεροντικόν τοϋ Σινά, έκδ. Ί. Μονής Σινά, ό.π., σσ. 178 - 180.

⁷⁰⁸ Έφ., 4:13. Βλ. Χαραλ. Γ. Σωτηροπούλου, *Οί νηπικοί πατέρες περι τής κατά Χριστόν τελειώσεως τοϋ άνθρώπου*, Αθήναι 1991.

⁷⁰⁹ Βλ. Ίωάννου τοϋ Σιναΐτου, Κλίμαξ, έκδ. Ί. Μονής Παρακλήτου, ό.π., σσ. 128β, 129α, 194β,

⁷¹⁰ «Όταν γάρ έρωσ οϋτινοσοϋν κατάσχη ψυχήν, πάντων άφέλκει βιαίως αύτήν, και τών άγαν σπουδαίων, και φέρει πρός τό ποθούμενον, οϋκ άνανεύουσιν οϋ πόνον, οϋ κάματον, οϋχ ύβριν λογιζομένην. Πάντα γάρ δουλεύει προθύμως τή έπιθυμία έκουσίως τυραννούμενα, και τόν ζυγόν τής ύποταγής άσμενίζοντα, έθελουσίω και αύτοκελεύστω άνάγκη». Βλ. Εϋαγρίου

Οι άσκητές δέ διδάσκονται έναν άλλης ποιότητας «εὐαγγελικό λόγο», οὔτε προσπαθοῦν νά ἐφαρμόσουν κάτι διαφορετικό ἀπό αὐτά πού ὑπαγορεύονται ὡς κλασικός τρόπος σκέψης καί θεμελιώδης πνευματικός ἀγώνας γιά ἐνάρετη ζωή⁷¹¹. Ἡ ἀσκητική θεωρία τῶν μοναχῶν πηγάζει καί ταυτίζεται θεολογικά μέ τή Χριστοκεντρική διδαχή τοῦ «*Εὐαγγελίου*», ἐπειδή πρόκειται γιά τή μία καί τήν αὐτή θεώρηση στήν ἀγαπητική σχέση Θεοῦ, ἀνθρώπου καί κτίσης⁷¹². Ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ εἶναι ἀκριβῶς, ἀπολύτως, ἀσυγχύτως καί ἀδιαιρέτως ἡ ἴδια μοναδική διδαχή πρός κοινή ἐφαρμογή γιά τούς μοναχοὺς καί ὅλους τούς λαϊκοὺς ἀδελφοὺς⁷¹³, ἐνῶ ἀπευθύνεται μέ τήν ἴδια πατρική φωνή πρός ὅλα τά πρόσωπα, ἀλλά καί πρός τήν ἀγαπητική κοινοτική θεώρηση καί ζῶσα κοινωνική δράση κάθε ἐποχῆς. Ἡ διαφορά πού ἐκφράζεται στόν τρόπο βίωσης τῆς μοναχικῆς ζωῆς ἔγκειται στήν προσπάθεια βαθύτερης συνειδητοποίησης καί ἐμπειρικῆς ἐγκόλπωσης περὶ πραγμάτωσης τοῦ σκοποῦ τῆς ἀγιότητας γιά ἐπίτευξη τῆς «*ἐν Χριστῷ θέωσης*»⁷¹⁴. Πράγματι, πρόκειται

τοῦ ἀσκητοῦ, Νεῖλου τοῦ μοναχοῦ, Διήγημα Γ', *ΕΠΕ*, Θεσσαλονίκη 1997, τ. 11Α, σσ. 112 - 113.

⁷¹¹ [Ἐἶπεν ὁ Ἀββάς Νιστερώος, ὅτι· «Ὁφείλει ὁ μοναχὸς καθ' ἐσπέραν καὶ πρωΐας λόγον ποιεῖν. Τὶ ὧν θέλει ὁ Θεὸς ἐποιήσαμεν, καὶ τὶ ὧν οὐ θέλει οὐκ ἐποιήσαμεν καὶ οὕτω τραυτεῦν ἐαυτῶν τὴν πᾶσαν ζωὴν· οὕτω γὰρ ἔζησεν ὁ ἀββάς Ἀρσένιος. Σπούδαζε ἐκάστην ἡμέραν παρεστάναι τῷ Θεῷ χωρὶς ἁμαρτίας. Οὕτω προσεύχον τῷ Θεῷ ὡς παρὼν παρόντι καὶ γὰρ ἀληθῶς πάρεστι. Μὴ νομοθέτει ἐαυτόν, κρῖνε δὲ μηδένα. Μοναχοῦ ἀλλότριον ὑπάρχει τὸ ὀμνύειν, ἐπισηκεῖν, ψεύδεσθαι, καταράσθαι, ὑβρίζειν, γελᾶν· ὁ δὲ πλέον τῆς ἀξίας τιμώμενος ἢ ἐπαινούμενος πολὺ ζημιούται». PG 65, 309C· Ἑλληνικός Σιναϊτικός Κώδικας 451.

⁷¹² [Ὁ ἀββάς Ἰωάννης μοι διηγήσατο, ὁ Ῥωμαῖος, ὁ μαθητὴς τοῦ θαυμασίου Ἰωάννου τοῦ Σαβαΐτου, ὅτι· «Καθημένων ἡμῶν εἰς τὰ Ἀρσελάου, ἰδοὺ ἐν μιᾷ χοιρόγρουλλος τελεία ἠνεγκεν τὸ τέκνον αὐτῆς μικρὸν βαστάζουσα αὐτὸ ἐπὶ τοῦ στόματος αὐτῆς καὶ ἔθηκεν αὐτὸ τυφλὸν ὄντα ἐπὶ τοὺς πόδας τοῦ Γέροντος. Ἰδὼν οὖν αὐτὸ ὁ ὄσιος τυφλὸν, ἔπτυσεν χαμαὶ καὶ ποιήσαντος αὐτοῦ πηλὸν καὶ χρίσαντος τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ εὐθέως ἀνέβλεψεν. Καὶ προσεγγίσασα ἡ μήτηρ ἐφίλησεν τὰ ἵχνη τοῦ Γέροντος καὶ λαβοῦσα τὸ τέκνον περιπατοῦν ἀπείε σκιρτώσα. Τῇ οὖν ἐπαύριον ἰδοὺ φέρει πρὸς τὸν Γέροντα ἡ μήτηρ μίαν κρᾶμβην τελείαν ἐπὶ τοῦ στόματος κόπῃ πολλῇ σύρουσα αὐτήν καὶ ὑπομειδιάσας ὁ ὄσιος, λέγει πρὸς αὐτήν· "Πόθεν ἠνεγκας τοῦτο; Πάντως ἐκ τῶν κηπίων τῶν πατέρων ἔκλεψας αὐτό, ἐγὼ κλεψιμαῖα οὐ τρώγω, ἀλλὰ ἀπελθε, ὅθεν ἔκλεψας αὐτὸ θές αὐτὸ πάλιν". Καὶ ὡσπερ καταισχυνθὲν τὸ ζῶον ἔλαβεν τὴν κρᾶμβην καὶ ἀπήγαγεν ἐν τῷ κηπίῳ ἐξ οὗ ἀφείλατο αὐτήν». Βλ. Δημητρίου Γ. Τσάμη, Τό Γεροντικόν τοῦ Σινά, ἐκδ. «Λυδία», ὅ.π., σσ. 356 - 358. Ἑλληνικός Σιναϊτικός Κώδικας 451· Nau (Anastase, σσ. 68 - 69) ἀπό κώδικες Parisinus Gr. 914 καὶ 917.

⁷¹³ [Ἀδελφὸς ἠρώτησε τὸν ἀββᾶν Ματόην λέγων· «Τί ποιήσω, ὅτι ἡ γλώσσά μου θλίβει με; Καὶ ὅταν ἔρχομαι ἐν μέσῳ τῶν ἀνθρώπων, οὐ δύναμαι κατασχεῖν αὐτήν, ἀλλὰ κατακρίνω αὐτοὺς ἐν παντὶ ἔργῳ ἀγαθῷ καὶ ἐλέγχω αὐτούς. Τί οὖν ποιήσω;». Καὶ ἀποκριθεὶς ὁ Γέρον ἐῖπεν· «Εἰ οὐ δύνασαι κατέχειν ἐαυτόν, φύγε καταμόνας· ἀσθένεια γάρ ἐστιν. Ὁ δὲ καθήμενος μετὰ ἀδελφῶν οὐκ ὀφείλει εἶναι τετραγωνιαῖος, ἀλλὰ στρογγύλος, ἵνα πρὸς πάντας κυλίηται». Καὶ εἶπεν ὁ Γέρον· «Οὐ κατὰ ἀρετὴν κάθημαι καταμόνας, ἀλλὰ κατὰ ἀσθένειαν· δυνατοὶ γάρ εἰσιν οἱ ἐρχόμενοι εἰς τὸ μέσον τῶν ἀνθρώπων». Βλ. Ἑλληνικοί Σιναϊτικοί Κώδικες σχετικοὶ μέ τὸν ἀββᾶ Ματόην 448, 449, 454 καὶ Ἀποφθέγματα, Ματόης, γ', PG 65, 289C - 293C· Δημητρίου Γ. Τσάμη, Τό Γεροντικόν τοῦ Σινά, ἐκδ. «Λυδία», ὅ.π., σ. 392.

⁷¹⁴ «Εἰ διὰ τοῦτο γέγονεν υἱὸς ἀνθρώπου καὶ ἄνθρωπος ὁ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς Θεὸς Λόγος, ἵνα ποιῆσῃ Θεοὺς καὶ Θεοῦ υἱοὺς τοὺς ἀνθρώπους, ἐκεῖ γενήσεσθαι πιστεύσωμεν, ἔνθα νῦν αὐτός ἐστιν ὁ Χριστός, ὡς κεφαλὴ τοῦ ὅλου σώματος (Κολ., 1:18) καὶ ὑπὲρ ἡμῶν γενόμενος

για μία πνευματικά ευαίσθητη και πυρηνική αναζήτηση του Θεού με ακριβείς εκπαιδευτικές οδηγίες για συνάντησή Του μέσα από μία αγωνιώσα ψυχική αναζήτηση, ή οποία βιώνεται συνεπέστερα και γίνεται αντιληπτή από τούς έξω, ως εξαιρετικά φιλότιμη και αίματηρή θυσιαστική προσπάθεια τών, ειδικών προς τήν άθληση αυτή, άσκητών. Έχει μεγάλη σημασία νά κατανοηθεί ή έσχατολογική αναγκαιότητα καθαρότερης πνευματικής όπτικής και άσκητικού τρόπου δράσης, από τά όποια ανακύπτουν ένθεος έρωσ και θείος ζήλος, διότι μόνον έτσι προσεγγίζεται μέ καρδιακή θέρμη ή μοναχική όδός⁷¹⁵, ως άσφαλέστερη διάβαση και συνάντηση τών άσκητών μέ τό θείο, ώστε «*μετά μαρτύρων χορεύσωσιν και μετά άγγέλων παρρησιάσωνται*»⁷¹⁶. 'Η έν έλευθερία προσωπική απόφαση του άνθρώπου για συνειδητή άνάληψη ευθύνης, προκειμένου νά κινηθεί φιλότιμα προς τή βαθύτερη και ύπαρκτική ένωση του μέ τόν Θεό -άφιερώνοντας προς Αυτόν όλη τήν ύποστατική όντότητά του- εγκαινιάζει τό κίνημα του μοναχισμού και φανερώνει τόν ακριβή τρόπο άπόκτησης έμπειρικών βιωμάτων, τά όποια στή συνέχεια θά χρησιμεύσουν ως τό κατ' έξοχήν παιδευτικό ύλικό τής άσκητικής διδασκαλίας. Μέσα από τίς υπερβατικά έξελισσόμενες άρετές τής ταπεινώσης και τής μετάνοιας στή συμπορευτική σχέση μέ τόν Θεό, ό μοναχός διδάσκει «*σιωπηλά*»⁷¹⁷ μέ τή στάση τής όλης ζωής του και πιστοποιεί «*ρητορικά*»⁷¹⁸ μέ τήν ήσυχαστική δράση⁷¹⁹ τής καθημερινότητάς του, τήν έσχατολογική έπιστροφή στό «*Πατρικό Σπίτι*»⁷²⁰.

πρόδρομος προς τόν Πατέρα τό καθ' ήμάς. Έν γάρ συναγωγή Θεών (Ψαλμ., 81:1) τών σωζομένων έσται Θεός· μέσος ιστάμενος και διανέμων τας άξίας τής εκείθεν μακαριότητος, τοπικήν ούκ έχων από τών άξίων διάστασιν». Βλ. Μαξίμου του Όμολογητού, «Περί θεολογίας και τής ένσάρκου οικονομίας του Υιού του Θεού, προς Θαλάσσιον, κεφάλ. Σ', έκατοντάς δευτέρα», κε', Φιλοκαλία τών Ιερών Νηπτικών, έκδ. οίκος Αστήρ, Αθήναι 1984, σσ. 73 - 74.

⁷¹⁵ «*Βίος μοναδικός, έν αισθήσει καρδιάς γινέσθω, έν έργοις και λόγοις και ένθυμήμασι και κινήμασιν· ει δέ μή, ού μοναδικός, ίνα μη λέγω άγγελικός*». Βλ. 'Ιωάννου του Σιναΐτου, Κλίμαξ, Λόγος ΚΣΤ', Περί διακρίσεως α', η', έκδ. 'Ι. Μονής Παρακλήτου, ό.π., σ. 288.

⁷¹⁶ 'Ιωάννου Κλίμακος, Κλίμαξ, «Περί ύπακοής», ΡG 88, 704D.

⁷¹⁷ [*Ο άββάς 'Ιωσηφ λέγει τῷ άββᾷ Νιστερώῳ· «Τι ποιήσω τῇ γλώσση μου, ότι ού δύναμαι κρατήσαι αυτής;». Και λέγει αὐτῷ ό Γέρων· «Εάν οὖν λαλήσης, έχεις άνάπανσιν;». Λέγει αὐτῷ· «Ούχί». Και εἶπεν ό Γέρων· «Εί οὐκ έχεις άνάπανσιν, διατι λαλείς; Μάλλον σιώπα· και εάν συμβῆ όμιλία, πολλά άκουε μάλλον ή λάλει»]. Βλ. «Αποφθέγματα, Νιστερώως 1 - 5», ΡG 65, 305C - 309C· Έλληνικοί Σιναΐτικοί Κώδικες 438, 449 και 451· Δημητρίου Γ. Τσάμη, Τό Γεροντικόν του Σινά, έκδ. «Λυδία», ό.π., σ. 496.*

⁷¹⁸ «*Ήσυχαστής γνωστικός ού δεηθήσεται λόγων· τούς γάρ λόγους εκ τών έργων φωτίζεται*». Βλ. 'Ιωάννου του Σιναΐτου, Κλίμαξ, Λόγος ΚΖ', Περί ήσυχίας, β', έκδ. 'Ι. Μονής Παρακλήτου, ό.π., σσ. 335β.

⁷¹⁹ Για τήν έννοια τής ήσυχίας βλ. 'Ιωάννου του Σιναΐτου, Κλίμαξ, Λόγος ΚΖ', Περί ήσυχίας, περι διαφοράς και διακρίσεων τών ήσυχιών, έκδ. 'Ι. Μονής Παρακλήτου, ό.π., σσ. 334 - 355.

⁷²⁰ Αλ., 15:11 - 32.

Ἡ ἀσκητική διδαχή τῶν Σιναϊτῶν πατέρων⁷²¹, ὅπως περιγράφεται μέσα ἀπό ἕνα πλῆθος κειμένων τῆς φιλοκαλικῆς γραμματείας, ἐμπνέεται καί διατυπώνεται ἀπό αὐτήν τήν ἀγαπητική γονική συνέργεια - ἄν καί μερικές φορές γιά ὅσους δέ μποροῦν νά ἐννοήσουν βαθύτερα, αὐτό ἐξωτερικά φαίνεται καί ὡς ἀντιπαλότητα- θείου καί ἀνθρωπίνου⁷²². Οἱ σωτηριολογικές ὑποδείξεις καί ἀγαπητικές προσπάθειες ἀπό τήν παιδευτική πλευρά τοῦ Θεοῦ ὡς Πατρός⁷²³, καί οἱ θετικές ἢ ἀρνητικές ἀνταποκρίσεις καί ἀγωνιστικές δράσεις ἢ ἀντιδράσεις τοῦ ἀνθρώπου ὡς υἱοῦ, κατευθύνουν καί ὀρίζουν τή διαδραστική ἐξέλιξη, κυρίως ὅμως τήν ποιοτική μορφή, τῆς σχέσης αὐτῆς. Τά σκληρά πνευματικά παλαίσματα στό ὄνομα τοῦ Χριστοῦ, τά ὁποῖα συνήθως διεξάγονται ἀθόρυβα ἐπί τῆς γῆς, ὡς ἄγνωστα, κρυφά καί ἀόρατα γεγονότα, τελικά καταγράφονται μέ μυστικό τρόπο στήν αἰωνιότητα. Καί κάποτε γιά καθαρά παιδαγωγικούς σκοπούς γίνονται γνωστά ἀπό τά ἐκφρασμένα βιώματα ἢ συγγράμματα παλαιστῶν μοναχῶν, προσφέροντας ἀνεκτίμητη, δοκιμασμένη καί πλέον ἔτοιμη ἐμπειρία⁷²⁴. Πάντοτε στή ζωή τῆς Ἐκκλησίας ἡ βιωματική διδαχή, ἡ ὁποία ἀναβλύζει ἀπό τόν σπλαγχνικό πόλεμο αὐτῶν τῶν κρυμμένων πρωταγωνιστῶν καί ἄγνωστων ἀθλητῶν, χρησιμεύει, μετά τά ἱερά κείμενα τῆς Ἁγίας Γραφῆς, ὡς θεμελιώδης, θεόπνευστος καί ἀλάνθαστος πνευματικός ὁδοδείκτης, ὡς φωτεινός καί ἀπλανῆς συνοδοιπόρος, στή μεγάλη ὑπόθεση τῆς προσωπικῆς στήριξης καί οἰκουμενικῆς σωτηρίας τῶν ψυχῶν.

⁷²¹ «Ἡ μὲν ἀκρόασις τῶν τοῖς πνευματικοῖς πατράσι κατορθωμάτων, τὸν νοῦν καὶ τὴν ψυχὴν πρὸς ζῆλον διῦπνίζει· ἡ δὲ διδασκαλικὴ ἀκρόασις, πρὸς μίμησιν τοὺς ζηλωτὰς πέφυκεν ὀδηγεῖν». Βλ. Ἰωάννου τοῦ Σιναΐτου, Κλίμαξ, Λόγος ΚΣΤ΄, Περὶ διακρίσεως β΄, κα΄, ἐκδ. Ἱ. Μονῆς Παρακλήτου, ὅ.π., σ. 313.

⁷²² «Θαυμάζειν μοι ἐφ’ ἐνὶ τῶν ἐν ἡμῖν λίαν ἐπέρχεται· πῶς ἐπὶ μὲν ταῖς ἀρεταῖς, Θεὸν τὸν παντοδύναμον καὶ ἀγγέλους καὶ ἀγίους εἰς συνεργίαν ἔχοντες, ἐπὶ δὲ τοῖς ἐναντίοις τὸν πονηρὸν καὶ μόνον δαίμονα, εὐρεπεστέρως καὶ ὀξυτέρως πρὸς τὰ πάθη καμπτόμεθα. Περὶ τούτου ἐγὼ εἰς ἀκριβείαν λέγειν οὐ βούλομαι· οὐδὲ δύναμαι». Βλ. Ἰωάννου τοῦ Σιναΐτου, Κλίμαξ, Λόγος ΚΣΤ΄, Περὶ διακρίσεως, ιη΄, ἐκδ. Ἱ. Μονῆς Παρακλήτου, ὅ.π., σ. 312.

⁷²³ [...] «ὄν γὰρ ἀγαπᾷ κύριος παιδεύει, μαστιγοῖ δὲ πάντα υἱὸν ὃν παραδέχεται· εἰς παιδείαν ὑπομένετε, ὡς υἱοῖς ὑμῖν προσφέρεται ὁ θεός· τίς γὰρ υἱὸς ὃν οὐ παιδεύει πατήρ; εἰ δὲ χωρὶς ἐστε παιδείας ἢς μέτοχοι γεγονάσιν πάντες, ἄρα νόθοι καὶ οὐχ υἱοὶ ἐστε· εἴτα τοὺς μὲν τῆς σαρκὸς ἡμῶν πατέρας εἴχομεν παιδευτὰς καὶ ἐνετρεπόμεθα· οὐ πολὺ δὲ μᾶλλον ὑποταγησόμεθα τῷ πατρὶ τῶν πνευμάτων καὶ ζήσομεν; οἱ μὲν γὰρ πρὸς ὀλίγας ἡμέρας κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτοῖς ἐπαίδευσαν, ὁ δὲ ἐπὶ τὸ συμφέρον εἰς τὸ μεταλαβεῖν τῆς ἀγιότητος αὐτοῦ· πάσα δὲ παιδεία πρὸς μὲν τὸ παρὸν οὐ δοκεῖ χαρὰς εἶναι ἀλλὰ λύπης, ὕστερον δὲ καρπὸν εἰρηνικὸν τοῖς δι’ αὐτῆς γεγυμνασμένοις ἀποδίδωσιν δικαιοσύνης». Ἐβρ., 12:6 - 12.

⁷²⁴ [Ἐἶπεν ὁ ἄββᾶς Ματόης ὅτι· «Τρεῖς Γέροντες ἀπῆλθον πρὸς τὸν ἄββᾶν Παφνούτιον τὸν λεγόμενον Κεφαλάν, ἵνα ἐρωτήσωσιν αὐτὸν λόγον. Καὶ εἶπεν αὐτοῖς ὁ Γέρων· “Τί θέλετε εἶπω ὑμῖν; Πνευματικὸν ἢ σωματικόν;”. Λέγουσιν αὐτῷ· “Πνευματικόν”. Λέγει αὐτοῖς ὁ Γέρων· “Υπάγετε, ἀγαπήσατε τὴν θλίψιν ὑπὲρ τὴν ἀνάπαισιν καὶ τὴν ἀτιμίαν πλέον τῆς δόξης καὶ τὸ δίδόναι μᾶλλον ἢ λαμβάνειν”»]. Βλ. Δημητρίου Γ. Τσάμη, Τό Γεροντικόν τοῦ Σινᾶ, ἐκδ. Ἱ. Μονῆς Σινᾶ, ὅ.π., σ. 178.

Τό σιναϊτικό μοναχικό «πνεῦμα», τό ὁποῖο τελικά ἀνιχνεύεται εὐκόλα, ἐπειδή πηγάζει ἀβίαστα ἀπό τίς ἄπειρες ψυχοφελείς διηγήσεις καί ἐποικοδομητικές παραινήσεις τῶν πατέρων κάθε ἐποχῆς, πρῶτα ἀποτυπώθηκε χαρακτηριστικά καί καταγράφηκε βαθιά στά γρανιτένια βράχια, τίς ἄνυδρες ἐρήμους καί ὅλες τίς γνωστές ἢ ἄγνωστες πνευματικές ἀρένες τοῦ Θεοβάδιστου Ὁρους, ὅπου χύθηκε τόσο ἄφθονο ἀσκητικό «αἷμα»⁷²⁵. Ἄν σκεφθοῦμε ὅτι οἱ μοναχοί μέσα ἀπό τό ταπεινό φρόνημά τους εἶχαν ὡς βασική μέριμνα νά κρύβονται συνεχῶς, καί νά μὴν ἀφήνουν τίποτα ὀρατό νά φαίνεται ἢ νά ἐπισημαίνεται ἀπό τά «παλαιστικά» ἴχνη τους⁷²⁶, ἐννοοῦμε καλύτερα τήν πολύ ταπεινή καί φιλάδελφη παραχώρησή τους, νά ἀφήσουν στούς μεταγενέστερους ἀθλητές, ὡς πολύτιμη παρακαταθήκη, τίς προσωπικές, ἀπόρρητες καί σωτήριες διδαχικές ὁδηγίες τους σέ σωζόμενες χειρόγραφες⁷²⁷, ἢ ἄλλων εἰδῶν πηγές πού ἀναβλύζουν ἀέναα «ὔδωρ ζῶν»⁷²⁸. Εἶναι ἀμέτρητοι οἱ πνευματικοί πατέρες, οἱ ὅσοι ἀσκητές καί ἅγιοι διδάσκαλοι, οἱ ὁποῖοι ἔζησαν ἐν Πνεύματι Ἁγίῳ ἐπί τόσους αἰῶνες στή βαθύτερη ἔρημο τοῦ Σινᾶ. Ὅλοι αὐτοί μέσα ἀπό τήν ἀποκαλυπτική καί ξεχωριστή βιωματική ἐμπειρία τους κατέγραψαν σέ ἀόρατες σελίδες, οἱ ὁποῖες ἔμειναν ἀνεξίτηλα τυπωμένες μέσα στό συλλογικό ἀσκητικό ἀσυνείδητο⁷²⁹, τά ἀφανῆ ἀγωνίσματά τους⁷³⁰, τά δάκρυά τους πού ἀνέβλυζαν ἀδιάλειπτα⁷³¹ μέσα ἀπό τούς ὀξείς ἢ βραδεῖς

⁷²⁵ «Δὸς αἷμα καὶ λάβε Πνεῦμα», Ἀββᾶς Λογγίνος, PG 65, 257B.

⁷²⁶ [Εἶπεν ὁ ἀββᾶς Ζήνων, ὁ μαθητὴς τοῦ μακαρίου Σιλουανοῦ· «Μὴ οἰκίσης ἐν τόπῳ ὀνομαστῶ μηδὲ καθίσης μετὰ ἀνθρώπου ἔχοντος μέγα ὄνομα μηδὲ βάλῃς θεμέλιον τοῦ οἰκοδομῆσαι ἐαυτῷ κελλίον πώποτε»]. Βλ. Δημητρίου Γ. Τσάμη, Τό Γεροντικόν τοῦ Σινᾶ, ἐκδ. «Λυδία», ὅ.π., σ. 196.

⁷²⁷ Οἱ πλέον χρήσιμες καί ἐποικοδομητικές μαρτυρίες γιὰ τήν ἀσκητική ζωὴ καί διδασκαλία τῶν Σιναϊτῶν πατέρων ἐμπεριέχονται, ἄλλοτε σποραδικά καί ἄλλοτε αὐτούσιες στούς Ἑλληνικοὺς Σιναϊτικούς Κώδικες 438, 447, 448, 449, 451, 454, 659, 1608.

⁷²⁸ Ἰω., 4:10.

⁷²⁹ «Ἴππος μὲν θρασύς τις καὶ γαῦρος ἐξάλλεται τερπνῶς ἐπιβάτην δεξάμενος. Νοῦς δὲ τερπόμενος τερφήσεται ἐν φωτὶ Κυρίου, εἰσδύνων εἰς τὰς πρωίας νοημάτων ἐλευθερούμενος. Πορεύσεται δὲ ἐκ δυνάμεως φιλοσοφίας νοῦ πρακτικῆς αὐτὸς ἐαυτὸν ἀνανεύων εἰς δύναμιν ἄρρητον, ἀρρήτων τε καὶ ἀρετῶν θεωρητικὴν καὶ βάθος ὑψηλῶν τοῦ ἀπείρου καὶ θεῶν ἐννοιῶν ἐν καρδίᾳ δεξάμενος ὀφθήσεται αὐτῷ, ὡς ἐφικτὸν καρδίᾳ, ὁ Θεὸς τῶν θεῶν. Ὁ δὲ νοῦς ἐκπλαγείς κυδαίνει ἀγαπητικῶς Θεὸν τὸν βλεπόμενον καὶ βλέποντα, καὶ διὰ τοῦτο κάκεινο, σφάζοντα τὸν εἰς αὐτὸν οὕτως ἐνατενίζοντα». Βλ. Ἠσυχίου πρεσβυτέρου, Πρὸς Θεόδουλον, ὅ.π., κεφ. ρλα', PG 93, 1480D - 1544D· Δημητρίου Γ. Τσάμη, Τό Γεροντικόν τοῦ Σινᾶ, ἐκδ. «Λυδία», ὅ.π., σ. 284.

⁷³⁰ «Κατέχων κάτεχε τὴν μακαρίαν τῆς ὀσίας κατανύξεως χαρμολύπην· καὶ μὴ παύση τῆς ἐν αὐτῇ ἐργασίας, ἄχρις οὗ μετάρσιον ἐκ τῶν ἐντεῦθεν τῷ Χριστῷ παραστήσει σε». Βλ. Ἰωάννου τῆς Κλίμαξ, «Κλίμαξ» 7, PG 88, 804B - C.

⁷³¹ «Ὁ κλαυθμὸς ὁ διὰ Θεόν, δῶρον Θεοῦ ὑπάρχει, διὰ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου διδόμενον τῷ ἀνθρώπῳ δευτέρον βάπτισμα, καὶ τολμῶ εἰπεῖν τοῦ τῆς κολυμβήθρας βαπτίσματος ἀναγκαιότερον. Τὸ πρῶτον γὰρ βάπτισμα σχεδὸν πάντες ἀξιοῦντες μολύνουσι, διὰ δὲ τοῦ

ψυχικούς πόνους τους, και τούς αφάνταστους για τὰ γνωστά ἀνθρώπινα μέτρα σωματικούς κόπους τους⁷³². Μακριά ἀπό κάθε ἄλλη ἔλλογη παρουσία, στοιχειώδη φροντίδα⁷³³, συντροφική ζεστασιά, ζώντας και ἀναπνέοντας μόνοι, μονότατοι, μόνο μέ τόν Θεό... ὅλα αὐτά τὰ φωτιστικά, μυστικά, ἄρρητα και αἱματοβαμμένα ἀθλητικά ἵχνη ἀναρίθμητων ἀγίων Σιναϊτῶν ἀσκητῶν, σημάδεψαν και σφράγισαν αἰώνια και μυρίπνοα τόν ἀέρα, τήν ἄμμο και τὰ βράχια, κοσμώντας ἔτσι ὑπερβατικά και ἐξαϋλώνοντας πνευματικά πρός «πάσαν κατεύθυνσιν» τή διαχρονική ἀτμόσφαιρα τοῦ ἱστορικοῦ τόπου αὐτοῦ.

Οἱ Σιναῖτες πατέρες μέσα ἀπό τή σῶζουσα ὑπακοή, τόν θεῖο φωτισμό και τήν ταπεινή χρήση τῆς ἀσκητικῆς γραφίδας τους ἄφησαν στό ἀνθρώπινο γένος ἕνα πλῆθος φωτισμένων ὁμιλιῶν⁷³⁴, πνευματικῶν διδασκῶν και ἄλλων ποικίλων ψυχοφελῶν ἀποφθεγμάτων⁷³⁵.

Ξεχωριστή θέση ἀνάμεσα σέ πολλούς ἄλλους χαρισματικά ἐνωμένους μέ τό Ἅγιο Πνεῦμα ἀσκητές, Σιναῖτες μοναχοῦς, οἱ ὁποῖοι ἔζησαν μέχρι και τόν 7^ο αἰ., κατέχουν: ὁ πολυγραφότατος ὄσιος Νεῖλος ὁ ἀσκητής (5^{ος} αἰ.)⁷³⁶, ὁ

δακρύου πάλιν, ὡσπερ ἐξ ὕδατος και Πνεύματος καθαιρόμεθα». Βλ. Ἀναστασίου Σιναΐτου, Ἑρώτησις ρε', PG 89, 757C.

⁷³² «Γενέσθω σοι ἡ ἐν τῇ κλίνῃ σου ἀνάκλισις τῆς ἐν τῷ τάφῳ σου κατακλίσεως τύπος, και ἦττον ὑπνώσεις. Και αὐτή σοι ἡ τῆς τραπέζης ἀπόλαυσις τῆς τῶν σκολήκων ἐκεῖνων ὀδυνηρᾶς βρώσεως γενέσθω ἀνάμνησις, και ἦττον τρυφήσεις. Μηδὲ τοῦ ποτοῦ τοῦ ὕδατος μεταλαμβάνων, τῆς ἐν τῇ φλογί ἐκεῖνη δίψης ἀμνημονήσης, και πάντως βιάσῃ τὴν φύσιν». Βλ. Ἰωάννου τοῦ Σιναΐτου, Κλίμαξ, «Λόγος Ζ', Περὶ τοῦ χαροποιοῦ πένθους», PG 88, 805AB.

⁷³³ «Ἀδελφὸς μικρὸς ἐπέμφθη ἀπὸ τοῦ ἀββᾶ αὐτοῦ πρὸς τινὰ ἀδελφὸν ἔχοντα κῆπον εἰς τὸ Σινᾶ, ἐνέγκαι μικρὰν ὀπώραν τῷ Γέροντι. Και ὡς εἰσηλθε λέγει τῷ ἀδελφῷ τῷ κυρίῳ τοῦ κήπου· «Ἐχεις, ἀββᾶ, μικρὰν ὀπώραν εἶπεν ὁ ἀββᾶς μου;». Λέγει αὐτῷ· «Ναί, τέκνον, εἴ τι θέλεις ἐστὶν ὧδε, ἄρον μετὰ καλοῦ». Λέγει ὁ μικρὸς μοναχός· «Ἄρα ἐνὶ ὧδε τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ, ἀββᾶ;». Ὁ δὲ ἀκούσας ἐστάθη σύννους προσέχων χαμαὶ και λέγει τῷ παιδίῳ· «Τί εἶπες, τέκνον;». Λέγει πάλιν τὸ παιδίον· «Εἶπον ὅτι ἄρα, ἀββᾶ, ἐνὶ ὧδε τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ;». Και πάλιν ἐκ τρίτου ἠρώτησεν αὐτὸν ὁ ἀδελφὸς τὸν λόγον και σωπήσας ἐπὶ μίαν ὥραν ὁ κύριος τοῦ κήπου οὐχ εὗρε τί ἀπολογήσασθαι τῷ παιδίῳ, ἀλλὰ στενάξας εἶπε· «Βοηθεὶ ὁ Θεός, τέκνον». Και ἀπολύσας τὸ παιδίον, εὐθέως ἔλαβε τὸ μηλωτάριον αὐτοῦ και ἐξήλθεν εἰς τὴν ἔρημον καταλείψας τὸ κηπίον εἰπών· «Ἄγωμεν, ζητήσωμεν τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ. Εἰ μικρὸν παιδίον ἠρώτησέ με και οὐχ εὗρον δοῦναι ἀπολογίαν, τί ποιήσω ὅτ' ἂν μέλλω ὑπὸ Θεοῦ ἐρωτᾶσθαι;». Βλ. Δημητρίου Γ. Τσάμη, Τὸ Γεροντικόν τοῦ Σινᾶ, Ἀωνύμων Α', ἐκδ. «Λυδία», ὅ.π., σ. 58.

⁷³⁴ «Μὴ θέλε μικρὸς εἶναι δικαστῆς τῶν λόγῳ μεγάλως διδασκόντων, ὁρῶν αὐτοὺς περὶ τὴν πρακτικὴν ὀκνηρότερον διακειμένους· πολλάκις γὰρ τὴν τοῦ ἔργου ἔλλειψιν ἀνεπλήρωσεν ἡ τοῦ λόγου ὠφέλεια. Οὐ πάντως πάντες ἐπίσης πάντα κεκτήμεθα· ἐν ἐνίοις μὲν γὰρ ὁ λόγος τοῦ ἔργου πλεονεκτεῖ· ἐν ἑτέροις δὲ πάλιν τὸ δεῦτερον ὑπεραίρει τοῦ πρώτου». Βλ. Ἰωάννου τοῦ Σιναΐτου, Κλίμαξ, Λόγος ΚΣΤ', Περὶ διακρίσεως β', 40, ἐκδ. Ἰ. Μονῆς Παρακλήτου, ὅ.π., σ. 317.

⁷³⁵ «Ἐὰν μὴ γινώμεν οἴους ἡμᾶς ἐποίησεν ὁ Θεός, οὐκ ἐπιγνωσόμεθα οἴους ἡμᾶς ἐποίησεν ἡ ἁμαρτία». Βλ. «Γρηγορίου Σιναΐτου, Κεφάλαια πάνυ ὠφέλιμα, κεφ. 50», Φιλοκαλία, τ. Δ', ἐκδ. «Ἀστέρως», Ἀθήναι 1961, σ. 38.

⁷³⁶ Γιὰ τόν ὄσιο Νεῖλο και τὰ ἔργα του βλ. ἀνωτέρω ὑποσ. 434.

ονομαστός ἡγούμενος ὄσιος Ἰωάννης τῆς Κλίμακος ἢ Σχολαστικός (6^{ος} αἰ.)⁷³⁷, ὁ ὄσιος Ἀναστάσιος ὁ Σιναΐτης (6^{ος} αἰ.)⁷³⁸ καὶ ὁ πρεσβύτερος Ἡσύχιος, ὁ ἡγούμενος τῆς Βάτου⁷³⁹.

Τὰ κυριώτερα συγγράμματα γιὰ τὴν ἐποχὴ πού ἐξετάζουμε εἶναι:

- «Ἀποφθέγματα πατέρων» ἢ «Γεροντικὸν» ἢ «Πατερικόν»⁷⁴⁰.
- «Ἡσυχίου πρεσβυτέρου, πρὸς Θεόδουλον, λόγος ψυχοφελῆς περὶ νήψεως καὶ ἀρετῆς κεφαλαιώδης. Ἀρχὴ φωτισμοῦ ψυχῆς ἀληθινῆ ὑποθήκη, τὰ λεγόμενα ἀντιρρητικὰ καὶ εὐκτικά»⁷⁴¹.
- «Λειμών» ἢ «Λειμονάριον»⁷⁴².
- «Διήγησις περὶ τῶν ἀναιρεθέντων ὑπὸ τῶν βαρβάρων ἁγίων πατέρων ἐν τῷ Σινᾷ ὄρει καὶ ἐν τῇ Ραῖθου»⁷⁴³.

⁷³⁷ Πληροφορίες γιὰ τὸν βίον τοῦ Ἰωάννη ἀντλοῦμε ἀπὸ τρεῖς πηγές. [Πρῶτον, ἀπὸ ὀρισμένες ἀφηγήσεις τοῦ Ἀναστασίου τοῦ Σιναΐτου, πού καταγόταν ἀπὸ τὴν Κύπρον· πρόκειται γιὰ ἰδιατέρως ἀξιόπιστο μάρτυρα, ἀφοῦ εἶχε γίνῃ μοναχὸς στὸ Σινᾶ τὴν ἐποχὴ πού ὁ Ἰωάννης ἦταν ἐκεῖ ἡγούμενος. Ἡ ἄλλη πηγὴ εἶναι ἕνας ἀρκετὰ σύντομος Βίος πού γράφτηκε ἀπὸ τὸν Δανιὴλ, μοναχὸ τῆς Ραῖθου... Τέλος, ὀρισμένα χωρία τῆς ἰδίας τῆς Κλίμακος μᾶς παρέχουν κάποια συμπληρωματικὰ αὐτοβιογραφικὰ στοιχεῖα, ἰδιατέρως πολύτιμα, καθὼς μᾶς ἀποκαλύπτουν τὴν ἰδιοσυγκρασίαν τοῦ συγγραφέως τους, ὅπου ὁ διάπυρος ζῆλος γιὰ τὴν πνευματικὴ ζωὴ καὶ ἕνα ἐξαιρετικὸ χάρισμα διακρίσεως, ἦσαν συγκερασμένα μὲ μία αἴσθησι λεπτοῦ χιούμορ· ὁ ἴδιος χαρακτηρίζει τὸν ἑαυτό του «πονηρότατον» (βλ. 4, 23)]. Βλ. Ἀρχιμανδρίτου Πλακίδα Ντεσέι, *Εἰσαγωγή στὴν Ἱερά Κλίμακα*, ἔκδ. Ἰ. Μονὴ Σίμωνος Πέτρου, μτφρ. ἐκ τοῦ γαλλικοῦ Ἑλένη Σ. Διαμαντοῦδη, χ.χ., σ. 5.

⁷³⁸ Ἡ περίπτωση τοῦ Ἀναστασίου ἀπασχολεῖ ἰδιαίτερα τὴν ἔρευνα καθότι μὲ τὸ ἴδιο ὄνομα παρουσιάζονται ἑπτὰ περιπτώσεις (πέντε ἐξ αὐτῶν Σιναΐτες μοναχοί), οἱ ὁποῖες διεκδικοῦν τὰ συγγράμματα πού φέρονται ὡς ἔργα «Ἀναστασίου τοῦ Σιναΐτου». Βλ. σχετικὴ μελέτη Σ. Σάκκου, *ὁ.π.*, σ. 186· Εὐαγγέλου Χρυσοῦ, *ὁ.π.*, 121 - 143· Σύνταξις πάντων τῶν Σιναΐτων Ἁγίων, *ὁ.π.*, σσ. 125 - 128· K. H. Uthemann, *ὁ.π.*: J. Pitra, *ὁ.π.*, σσ. 238 - 294· F. De Sa, *ὁ.π.*, σ. 481· G. Weiss, *ὁ.π.*: Beck, *Literatur*, σ. 43 καὶ 464· F. Nau, *OC* 2(1902) 60 ἔ. καὶ *OC* 3(1903) 75 - 77· *BHG* 1448p, 1448pb, 1448q (3, σ. 205) *ὁ.π.*: P. Uspenskij, *ὁ.π.*: P. Canart, *ὁ.π.*, σσ. 263 - 271.

⁷³⁹ Ὁ Ἡσύχιος πιθανότατα ἔζησε τὸν 7^ο αἰ. Ἦταν ἡγούμενος τῆς Μονῆς Σινᾶ ἢ «τῆς Βάτου». Βλ. Σταύρου Ἰω. Κουρούση, «Ὁσιος Ἡσύχιος ὁ Σιναΐτης, Ἡγούμενος τῆς Μονῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου τῆς Βάτου», *Σιναΐτικὰ Δίπτυχα 2014*, ἔκδ. Ἱεράς Αὐτονομίου Αὐτοκρατορικῆς Μονῆς καὶ Ἀρχιεπισκοπῆς Θεοβαδίστου Ὁρους Σινᾶ, Ἀφιέρωμα, σσ. 126 - 140· Σύνταξις πάντων τῶν Σιναΐτων Ἁγίων, *ὁ.π.*, σσ. 155 - 156.

⁷⁴⁰ Τὸ ἔργο «Ἀποφθέγματα πατέρων» ἐκδόθη ἀπὸ τὸν I. B. Cotelerius, *Ecclesiae Graecae monumenta*, τ. 1, Paris 1677, σσ. 338 - 712, κώδικας Regius 2466) καὶ ἔγινε ἀνατύπωσή τους στὴν *PG* 65, 71A - 440D.

⁷⁴¹ Τὸ ἔργο τοῦ Ἡσυχίου πρεσβυτέρου, «πρὸς Θεόδουλον, λόγος ψυχοφελῆς περὶ νήψεως καὶ ἀρετῆς κεφαλαιώδης. Ἀρχὴ φωτισμοῦ ψυχῆς ἀληθινῆ ὑποθήκη, τὰ λεγόμενα ἀντιρρητικὰ καὶ εὐκτικά», ἐκδόθηκε ἐσφαλμένα ὡς ἔργο τοῦ Ἡσυχίου Ἱεροσολύμων. Βλ. H. - G. Beck, *Kirche und theologische Literatur im byzantinischen Reich*, München 1959, σ. 453· *Φιλοκαλία Ἱερῶν Νηπιτικῶν*, τ. 1, Ἀθήνα 1982, σσ. 141 - 173· *PG* 93, 1480D - 1544D· *Φιλοκαλία τῶν Ἱερῶν Νηπιτικῶν*, μτφρ. Ἀντωνίου Γαλίτη, ἔκδ. Τό Περιβόλι τῆς Παναγίας, Θεσσαλονίκη 1986, τ. Α', σσ. 180 - 215.

⁷⁴² Τὸ «Λειμονάριον» ἔγραψε ὁ Ἰωάννης Μόσχος τὸν 7^ο αἰ. Τὸ ἔργο ἐκδόθηκε μὲ ἑλλειπὴ μορφή στὴν *PG* 87, 2852A - 3112B. Βλ. σχετικά Fronto Ducaeus, *Bibliothecae veterum patrum seu scriptorum ecclesiasticorum*, τ. 2, Paris 1624, σσ. 1057 - 1159· I. Cotelerius, *Ecclesiae Graecae monumenta*, τ. 2., Paris 1686, σσ. 341 - 456· *BHG* 1440z - 1442y, τ. 3, σσ. 192 - 196· Beck, *Literatur*, σ. 412· ὁ «Λειμών» ἀναμένεται νὰ κυκλοφορηθεῖ σὲ κριτικὴ ἔκδοσι στὴ σειρὰ SC.

- «Διηγήσεις διάφοροι περὶ τῶν ἐν Σινᾷ ἁγίων πατέρων»⁷⁴⁴.
- «Διήγημα εἰς τὴν ἀναίρεσιν τῶν ἐν τῷ ὄρει Σινᾷ μοναχῶν καὶ εἰς τὴν αἰχμαλωσίαν Θεοδούλου τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ»⁷⁴⁵.
- «Λόγος Ἀσκητικός», τοῦ ἐν Ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Νείλου τοῦ Ἀσκητοῦ⁷⁴⁶.
- «Λόγος περὶ προσευχῆς εἰς ῥηγ' διειλημμένος», τοῦ ὁσίου Νείλου⁷⁴⁷.
- «Κλίμαξ»⁷⁴⁸, Ἰωάννου Σιναΐτου, καὶ
- «Ὁδηγός»⁷⁴⁹, Ἀναστασίου Σιναΐτου⁷⁵⁰.

Τὰ συγγράμματα αὐτὰ ἀναφέρονται περισσότερο σέ θέματα:

- εὐαγγελικῆς κατεύθυνσης⁷⁵¹,

⁷⁴³ Γιά τό ἔργο «Διήγησις περὶ τῶν ἀναιρεθέντων ὑπὸ τῶν βαρβάρων ἁγίων πατέρων ἐν τῷ Σινᾷ ὄρει καὶ ἐν τῇ Ραῖθου», τό ὁποῖο συνέγραψε ὁ Αἰγύπτιος μοναχός Ἀμμώνιος βλ. ἀνωτέρω ὑποσ. 432.

⁷⁴⁴ Τό ἔργο «Διηγήσεις διάφοροι περὶ τῶν ἐν Σινᾷ ἁγίων πατέρων» ἔγραψε ὁ μοναχός Ἀναστάσιος Σιναΐτης ἅγιος τῆς Ἐκκλησίας, ὁ ὁποῖος ἐξῆσε κατὰ τὸν 6^ο - 7^ο αἰ. καὶ ἡ μνήμη του ἐορτάζεται στίς 21 Ἀπριλίου. Βλ. στὸν Ἑλληνικό Σιναΐτικό Κώδικα 451, f. 415 ὁ τίτλος εἶναι: «Διηγήματα περὶ τῶν ἐν Σινᾷ πατέρων». Σ. Σάκκου, ὅ.π.: Εὐαγ. Χρυσοῦ, ὅ.π.: Σύναξις πάντων τῶν Σιναΐτων Ἁγίων, ὅ.π., σ. 128.

⁷⁴⁵ Ὡς συντάκτης τοῦ «Διηγήματος εἰς τὴν ἀναίρεσιν τῶν ἐν τῷ ὄρει Σινᾷ μοναχῶν καὶ εἰς τὴν αἰχμαλωσίαν Θεοδούλου τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ», θεωρεῖται ὁ λόγιος Σιναΐτης μοναχός Νείλος. Βλ. σχετική «Εἰσαγωγή», ὅπου ἀναφέρονται τὰ ὑποκεφάλαια: «Χαρακτηρισμὸς καὶ περιεχόμενον τοῦ Διηγήματος, Τὸ πρόβλημα τῆς γνησιότητος, Ὁ συγγραφέας τοῦ Διηγήματος, Ὁ χρόνος συγγραφῆς, Προηγούμενες ἐκδόσεις, Ἡ ἐπιτομή τοῦ Διηγήματος». Βλ. Δημητρίου Γ. Τσάμη, Τό Μαρτυρολόγιον τοῦ Σινᾶ, ἐκδ. Π. Πουρναρᾶ, ὅ.π., σσ. 335 - 351.

⁷⁴⁶ Βλ. Φιλοκαλία τῶν Ἱερῶν Νηπιτικῶν, μτφρ. Ἀντωνίου Γαλίτη, ἐκδ. Τό Περιβόλι τῆς Παναγίας, Θεσσαλονίκη 1986, τ. Α', σσ. 216 - 281.

⁷⁴⁷ PG 79, 1165A - 1200C· Ἀρχιμ. Εὐσεβίου Ν. Βίττη, «Εἰς ὕψος νοητόν...», Λόγος περὶ προσευχῆς τοῦ ἁγίου Νείλου τοῦ Ἀσκητοῦ, ἐκδ. Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος 1981.

⁷⁴⁸ PG 88, 632A - 1164D.

⁷⁴⁹ Ὁ συγγραφέας τοῦ «Ὁδηγοῦ» (PG 89, 35A - 309C) Ἀναστάσιος Σιναΐτης διετέλεσε Ἡγούμενος καὶ Ἀρχιεπίσκοπος Σινᾶ, ἐνῶ ἔγινε Πατριάρχης Ἀντιοχείας (599 - 609). Μαρτύρησε τό 609 ὅταν «οἱ Ἑβραῖοι τὸν ἐβγαλαν ἔξω ἀπὸ τὴν Ἀντιόχεια καὶ τὸν ἐσφαξαν». Βλ. Σύναξις πάντων τῶν Σιναΐτων Ἁγίων, ὅ.π., σσ. 126 - 127· Σ. Σάκκου, ὅ.π., σ. 179· Εὐαγ. Χρυσοῦ, ὅ.π.: K. H. Uthemann, ὅ.π.: J. Pitra, ὅ.π., σσ. 238 - 294· F. De Sa, ὅ.π., σ. 481.

⁷⁵⁰ «Ἐν ὀνόματι Ἀναστασίου τοῦ Σιναΐτου σώζονται πλεῖστα ὅσα συγγράμματα εἰσέτι μὴ καλῶς ἐρευνηθέντα. Ἐκ τούτων γνήσια εἶνε. Α'.) Ὁ ὀδηγός ἦτοι ὀδηγία πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς Καθολικῆς Ὁρθοδόξου πίστεως ἐναντίον τῶν συγχρόνων αἱρέσεων καὶ ἰδίᾳ ἐναντίον τῶν διακολιδώσεων τοῦ Μονοφυσισμοῦ. Β'.) Ἐρωτήσεις καὶ Ἀποκρίσεις περὶ διαφορῶν θεολογικῶν ἀντικειμένων 154 τὸν ἀριθμὸν. Γ'.) Εἰς τὴν πνευματικὴν ἀναγωγὴν τῆς ἐξαήμερον κτίσεως εἰς 12 Βιβλία. Δ'.) Λόγος περὶ τῆς θείας Κοινωνίας. Ε'.) Δύο λόγοι ἐπὶ τοῦ ἔκτου ψαλμοῦ. Σ'.) Περὶ τῆς δημιουργίας τοῦ ἀνθρώπου κατ' εἰκόνα Θεοῦ δύο λόγοι. Ζ'.) Συλλογὴ χωρίων πατερικῶν ἐναντίον τῶν αἰρετικῶν». Βλ. Πορφυρίου Β', ὅ.π., σσ. 172 - 173.

⁷⁵¹ «Ἡ στάσις τῶν Πατέρων τῆς ἐρήμου ἀπέναντι στὴ μελέτη τῆς Ἁγίας Γραφῆς θά μπορούσε νά συνοψιστεῖ στίς ἀκόλουθες γενικὲς παρατηρήσεις: α) Ἡ ἀγνοία τῆς Ἁγίας Γραφῆς ὀδηγεῖ στὴν ἀμαρτία καὶ τὴν ἀπώλεια τῆς σωτηρίας (Ἀποφθέγματα, Ἐπιφάνιος 9 - 11, PG 65, 165B). Οἱ πράξεις τοῦ Χριστιανοῦ πρέπει νά βασιζοῦνται στὴν Ἁγία Γραφή καὶ γι' αὐτὸ εἶναι

- δογματικής ακρίβειας⁷⁵²,
- προφητικῶν ἀποκαλύψεων⁷⁵³,
- ἀσκητικοῦ προσανατολισμοῦ⁷⁵⁴,
- πνευματικῶν πεποιθήσεων⁷⁵⁵,
- συμβουλευτικῶν ὁδηγιῶν⁷⁵⁶,
- ἀνάλυσης βιωματικῶν ἐμπειριῶν μορφῶν μοναχικῆς ζωῆς⁷⁵⁷,
- πρακτικῶν τρόπων καὶ μεθόδων ἀγωνιστικῆς δράσης⁷⁵⁸,

ἀπαραίτητη ἡ μελέτη τῆς (Ἀποφθέγματα, Ἀντώνιος 3, PG 65, 76C), β) Ὅταν οἱ πατέρες παρακινούνται νά ποῦν κάτι, πού θά συμβάλει στήν πνευματική τελείωση τῶν πιστῶν, συνιστοῦν τή μελέτη τῆς Ἁγίας Γραφῆς ἢ ἀπαντοῦν ἀναπτύσσοντας χωρία τῆς Κ. Διαθήκης (Ἀποφθέγματα, Ἀντώνιος 18, PG 65, 81A καί Σισόης 35, PG 65, 404B κ. ἄ.), γ) Ὅταν ὁμως οἱ πατέρες διαπίστωναν στόν συνομιλητή τους κάποια πνευματική ἀνωριμότητα, ἀπειρία νεότητος κλπ., ... συνιστοῦν τή σωπῆ ἢ τήν ἐμμεση μελέτη τῆς Ἁγίας Γραφῆς μέσω τῆς διδασκαλίας τῶν πατέρων, γιατί δέν εἶναι δυνατή ἡ κατανόηση τῆς Γραφῆς χωρίς θεῖο φωτισμό (Ἀποφθέγματα, Ἀντώνιος 17 - 19, PG 65, 80D - 81A καί 26, 84C). Βλ. D. Burton – Christie, *The Word in the Desert, Oxford U.P. 1993*. Βλ. Δημητρίου Γ. Τσάμη, *Τό Γεροντικόν τοῦ Σινᾶ*, ἐκδ. «Λυδία», ὅ.π., σσ. 44 - 45.

⁷⁵² [Ὁ μακάριος Ἀναστάσιος ὁ Ῥαῖθου ἄκρως ἐγένετο ἐν τῇ ἀσκήσει τῶν ἀρετῶν καί ἐν τῇ ἀκριβείᾳ τῶν τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας ὀρθοδόξων δογμάτων, πολλούς τε τῶν αἰρετικῶν χάριτι Χριστοῦ διὰ τοῦ λόγου αὐτοῦ ὡς πρόβατα πλανωμένους τῇ ποιμνῇ Χριστοῦ προσωκείωσεν, ἐν οἷς ποτε δύο τῶν αἰρετικῶν μετ' αὐτοῦ περὶ ὀρθοδοξίας ἀμφιβαλλόντων ὁμνύει αὐτοῖς ὅτι: «Ἐάν αἴσθομαι τῷ συνειδότι καλῶς ὑμᾶς λέγειν ἐκτὸς πάσης διχονοίας, μεθ' ὑμῶν μεταλαβάνω τῆς κοινωνίας». Παρεσκύασεν δὲ κάκεινους ὡσαύτως ὁμοῦσαι καὶ δὴ ἀρξαμένων αὐτῶν τοῦ λόγου ἐνίκησεν ἡ ἀλήθεια καὶ ἐφάνη τὸ φῶς καὶ τὸ σκότος]. Βλ. Ἀναστασίου, Β', Δημητρίου Γ. Τσάμη, *Τό Γεροντικόν τοῦ Σινᾶ*, ἐκδ. «Λυδία», ὅ.π., σ. 46 - 48.

⁷⁵³ [Ὁ ἀββᾶς Ἀναστάσιος, ὁ ἠγούμενος, ἐθεάσατο τὸν ἀββᾶν Ἰωάννην κατερχόμενον μετὰ τοῦ ἀββᾶ Μαρτυρίου ἀπὸ τῆς ἁγίας Κορυφῆς καὶ προσκαλεσάμενος τὸν ἀββᾶν Ματῦριον καὶ αὐτὸν τὸν παῖδα λέγει πρὸς τὸν Γέροντα: «Εἰπέ μοι, ἀββᾶ Ματῦριε, πόθεν ἐστὶν ὁ παῖς οὗτος καὶ τίς ἐκούρευσε αὐτόν;». Τότε λέγει πρὸς αὐτόν ὁ ἀββᾶς Ματῦριος: «Δουλὸς σου ἐστίν, πάτερ, καὶ μαθητῆς μου καὶ ἐκούρευσά αὐτόν». Λέγει πρὸς αὐτόν: «Βαβαί, ἀββᾶ Ματῦριε, τίς εἶπε ὅτι ἠγούμενος τοῦ Σινᾶ ὄρους ἐκούρευσας;». Καὶ ἀξίως ὄντως καὶ δικαίως προεφήτευσαν οἱ πατέρες περὶ τοῦ πανοσίου πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου: οὕτως γὰρ πάση ἀρετῇ ἐκεκόσμητο καὶ οὕτως διέλαμψεν, ὥστε αὐτὸν δευτέρου Μωσῆα ὀνόμαζον οἱ τοῦ τόπου πατέρες]. Βλ. Ἀναστασίου, Α', Δημητρίου Γ. Τσάμη, *Τό Γεροντικόν τοῦ Σινᾶ*, ἐκδ. «Λυδία», ὅ.π., σ. 46.

⁷⁵⁴ «Ἐπίσκεψαι μήποτε ὄψει δένδρα ἐν τῷ σῶ ἀγρῷ τὴν γῆν καταργοῦντα, δυνάμενα ἴσως ἐν ἐτέρῳ καρποφορήσαι: ἄπερ δι' ἀγαπητικῆς ἀνασπάσεως μεταφυτεύει τῇ συμβουλῇ μὴ παραιτησώμεθα». Βλ. Ἰωάννου τοῦ Σιναΐτου, Κλίμαξ, Εἰς τὸν ποιμένα, 86, ἐκδ. Ἱ. Μονῆς Παρακλήτου, ὅ.π., σ. 398.

⁷⁵⁵ «Πίστεως ἀπαθοῦς καὶ δογμάτων εὐσεβῶν πρὸ πάντων κληρονομίαν τοῖς υἱοῖς καταλίμπανε: ἵνα μὴ μόνον τοὺς υἱοὺς, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐκγονά σου Κυρίῳ δι' ὁδοῦ ὀρθοδοξίας προσαγάγῃς». Βλ. Ἰωάννου τοῦ Σιναΐτου, Κλίμαξ, Εἰς τὸν ποιμένα, 97, ἐκδ. Ἱ. Μονῆς Παρακλήτου, ὅ.π., σ. 402.

⁷⁵⁶ «Οὐ προβήσεται μυλικὸς ὄνος τοῦ κύκλου ἐν ᾧ συνεδέθη, οὔτε νοὺς προβήσεται ἐν ἀρετῇ τελειοποιῶ μὴ τὰ ἔνδον αὐτοῦ διορθωσάμενος. Τυφλώττει γὰρ αἰεὶ ἐν τοῖς ἔνδον ὄμμασι ἀδυνατῶν ὁρᾶν ἀρετὴν καὶ φωτομαρμαρυγοῦντα τὸν Ἰησοῦν». Βλ. Ἡσυχίου πρεσβυτέρου, Πρὸς Θεόδουλον, Λόγος ψυχωφελῆς καὶ σωτήριος περὶ νήψεως καὶ ἀρετῆς, ρλ', PG 93, 1480D - 1544D: Δημητρίου Γ. Τσάμη, *Τό Γεροντικόν τοῦ Σινᾶ*, ἐκδ. «Λυδία», ὅ.π., σ. 284.

⁷⁵⁷ «Οὐχ οὕτως ἂν εἴη μοναχός, ὡς μοναχός συνῶν μοναχῶν: ὁ γὰρ μοναχός, νήψεως πολλῆς καὶ ἀρρεμβάστου νοὸς δέεται. Τῷ μὲν προτέρῳ πολλάκις ἐβοήθησεν ἕτερος, τῷ δὲ δευτέρῳ συνήργησεν ἄγγελος». Βλ. Ἰωάννου τοῦ Σιναΐτου, Κλίμαξ, Λόγος ΚΖ', Περὶ ἡσυχίας, 7, ἐκδ. Ἱ. Μονῆς Παρακλήτου, ὅ.π., σ. 336.

- ἐπιλογῶν γιά τό «ἐρημιτικό» ἢ «κοινοβιακό μοντέλο» ζωῆς⁷⁵⁹,
- ἀγαπητικῆς καί θυσιαστικῆς συμπεριφορᾶς⁷⁶⁰,
- λατρευτικῶν τρόπων καί τυπικῶν προσευχῆς⁷⁶¹,
- διακριτικῶν ψυχικῶν ἐλέγχων⁷⁶²,
- ποιμαντικῶν συμπεριφορῶν⁷⁶³ καί
- διοικητικῆς φύσεως⁷⁶⁴.

⁷⁵⁸ «Οὐ τοῖς αὐτοῖς οἱ νέοι καί οἱ γεγηρακότες προσερχόμενοι “τῷ μονήρει βίῳ” πολεμοῦνται πάθεισιν· πολλάκις γάρ εἰσάπαν ἐναντίας τὰς νόσους κέκτηνται· διὰ τοῦτο μακαρία ἢ μακαρία ταπεινώσις· ὅτι νέοις καί γεγηρακόσιν ἀσφαλῆς καί δυνατή γίνεται μετάνοια». Βλ. Ἰωάννου τοῦ Σιναΐτου, Κλίμαξ, Λόγος ΚΣΤ΄, Περί διακρίσεως β΄, ξ΄, ἐκδ. Ἰ. Μονῆς Παρακλήτου, ὅ.π., σ. 323.

⁷⁵⁹ «Πρὸ πάντων τοῦτο καὶ ζητήσουσι καὶ ποιήσουσιν οἱ Χριστῷ γνησίως δουλεύουσαι βουλόμενοι· ἵνα καὶ τοὺς τόπους καὶ τοὺς τρόπους καὶ τὰ καθίσματα καὶ τὰ ἐπιτηδεύματα, διὰ πνευματικῶν Πατέρων καὶ οἰκειᾶς ἐπιγνώσεως, ἀρμόζοντα ἑαυτοῖς ἐπιλέξωνται· οὐ γὰρ πάντων τὰ κοινόβια, διὰ τὸ λιχνῶδες· οὐδὲ πάντων τὰ ἡσυχαστήρια, διὰ τὸ θυμῶδες· ἕκαστος δὲ ἐπισκέπεται ἐν ποίῳ πεποιῶται». Βλ. Ἰωάννου τοῦ Σιναΐτου, Κλίμαξ, Λόγος Α΄, Περί ἀποταγῆς, 46, ἐκδ. Ἰ. Μονῆς Παρακλήτου, ὅ.π., σ. 48.

⁷⁶⁰ «Εἶδος ἀγάπης πολλάκις καὶ τοῦτο γέγονε, τὸ τῷ πλησίον πρὸς ἡμᾶς παραβάλλοντι, καταλιμπάνειν ποιεῖν καθὼς βούλεται ἐν ἅπασιν, ἡμῶν μέντοι ἰλαρότητα πᾶσαν ἐπιδεικνυμένων». Βλ. Ἰωάννου τοῦ Σιναΐτου, Κλίμαξ, Λόγος ΚΣΤ΄, Περί διακρίσεως β΄, ξγ΄, ἐκδ. Ἰ. Μονῆς Παρακλήτου, ὅ.π., σ. 323.

⁷⁶¹ «Οὐδὲ τὰ κατὰ σῶμα, οὐδὲ τὰ κατὰ πνεῦμα πάντων πάντα ὅμοια· τισὶ μὲν γὰρ τὸ σύντομον, τισὶ δὲ τὸ σχολαιότερον ἐν τῇ ψαλμωδίᾳ συνέρχεται· οἱ μὲν γὰρ τῇ αἰχμαλωσίᾳ, οἱ δὲ τῇ ἀμαθίᾳ λέγουσι πολεμεῖν». Βλ. Ἰωάννου τοῦ Σιναΐτου, Κλίμαξ, Λόγος ΚΗ΄, Περί προσευχῆς, ξ΄, ἐκδ. Ἰ. Μονῆς Παρακλήτου, ὅ.π., σ. 366.

⁷⁶² «Εἰσὶ γὰρ δάκρυα σατανικά, ἅπερ τινὲς διὰ κενοδοξίαν καὶ δι’ ἔρωτα σατανικὸν κλαίουσιν. Εἰσὶ δὲ δάκρυα καθαρτικά ἐκ φόβου Θεοῦ καὶ ἐννοίας θανάτου καὶ κολάσεως ἡμῖν γινόμενα, ἐν οἷς ἂν χρονίσωμεν καὶ πονήσωμεν, εἰς δάκρυα πνευματικά ἐρχόμεθα· οὐκ ἔτι φόβον, ἀλλὰ πόθον πρὸς Θεὸν ἔχοντες διὰ παρακλήσεως καὶ ἐλλάμψεως καὶ ἀγαλλιάσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος». Βλ. Ἀναστασίου Σιναΐτου, Λόγος εἰς τὸν ΣΤ΄ Ψαλμόν, ΡG 89, 1101B.

⁷⁶³ «Σκοπήσωμεν καὶ τηρήσωμεν καὶ ποιήσωμεν· οὐ γὰρ πάντοτε τὸ δίκαιον ὁ προεστὼς κρίνειν ὀφείλει διὰ τὴν ἀσθένειαν. Εἶδον ἐγὼ δύο δικαζομένους παρὰ πανσόφου κριτῆ· καὶ οὗτος τὸν μὲν ἄδικον ὡς κουφότερον δίκαιον ἀνηγόρευεν· τὸν δὲ δίκαιον, ὡς ἀνδρείον καὶ ἔμψυχον, ἄδικον κατεδίκασεν· ἵνα μὴ διὰ δικαιοσύνης πλείον τὸ σχίσμα γένηται· ἰδίᾳ μὲντοι καὶ χωρὶς, τὰ οἰκεία καὶ ἐκάστῳ προσήκοντα ἐφῆσε καὶ μάλιστα τῷ ψυχοσοῦντι». Βλ. Ἰωάννου τοῦ Σιναΐτου, Κλίμαξ, Εἰς τὸν ποιμένα, π΄, ἐκδ. Ἰ. Μονῆς Παρακλήτου, ὅ.π., σ. 397.

⁷⁶⁴ «Δεῖ τὸν καλὸν στρατηγὸν τὴν ἐκάστου τῶν ἀρχομένων στάσιν καὶ τάξιν σαφῶς ἐπίστασθαι· ἴσως γὰρ εἰσὶν ἐν τῷ πλήθει τινὲς πρόμαχοι καὶ μονομάχοι σὺν αὐτῷ ὑπὲρ τῶν συστρατιωτῶν ὀφείλοντες ἐν ἡσυχίᾳ καθίστασθαι». Βλ. Ἰωάννου τοῦ Σιναΐτου, Κλίμαξ, Εἰς τὸν ποιμένα, λε΄, ἐκδ. Ἰ. Μονῆς Παρακλήτου, ὅ.π., σσ. 388β - 389α.

Γ.4.2 Ίδιαίτερα χαρακτηριστικά του σιναιϊτικού φρονήματος

Αποτιμητικά, εστιάζοντας στα κεντρικά έννοιολογικά σημεία, τά οποία εκφράζουν τά ιδιαίτερα χαρακτηριστικά στοιχεία στην άσκητική διδασκαλία τής σιναιϊτικής ταυτότητας⁷⁶⁵, θά μπορούσαμε νά έπισημάνουμε τά έξής:

- «*Τό όρθό έκκλησιαστικό και άσκητικό φρόνημα*», μέσα από τον έκκλησιολογικό σεβασμό στις δογματικές αλήθειες και την προσπάθεια των Σιναιϊτών για άκριβή θεωρητική και πρακτική στοίχισή τους προς την άρχαία άσκητική παράδοση τής Όρθόδοξης Έκκλησίας⁷⁶⁶. Έξ άρχής οι μοναχοί στό Σινά είχαν συμμορφωθεί μέ σταθερότητα, προσοχή και ταπείνωση⁷⁶⁷ προς τό άκριβές πνεύμα και την παραδοσιακή διδασκαλία των «*θεοφόρων πατέρων*»⁷⁶⁸. Αυτό τό ύγιές θεολογικό περιβάλλον συνετέλεσε τά μέγιστα στή στέρεη διαφύλαξη ενός ιδιαίτερα ισχυρού και όρθού άσκητικού φρονήματος, τό όποιο ήταν

⁷⁶⁵ Για τίς βασικές μοναχικές άρετές τής «*ύπακοής*», τής «*παρθενίας*» και τής «*άκτημοσύνης*», έχουμε ήδη κάνει λόγο στις ύποσ. 667, 668, 669 και 670. Αλλά και για τίς άλλες κοινές και γνωστές άρετές πού κοσμούν τούς έκφραστές του μοναχικού πολιτεύματος έχουμε αναφερθεί διάσπαρατα στα διάφορα ύποκεφάλαια τής παρούσας θεματικής ένότητας. Στή συνέχεια θά έστιάσουμε περισσότερο συγκεκριμένα σε ειδικά χαρακτηριστικά πού άφορούν στους μοναχούς τής σιναιϊτικής σχολής και παράδοσης.

⁷⁶⁶ Οι μεγάλες χριστοκεντρικές έριδες δημούργησαν σχισματικές εξέλιξεις μέ αποτέλεσμα άρκετά μοναχικά τάγματα νά άποτειχισθούν από τό Σώμα τής Έκκλησίας και νά όδηγηθούν στην αίρεση. Πολλοί έπιτήδειοι τότε, μέσα από τίς συνεχιζόμενες ισχυρές θεολογικές αντιπαραθέσεις και τίς δογματικές αντιθεωρήσεις, έπιχείρησαν νά πλήξουν άκόμη περισσότερο την έσωτερική ειρήνη και νά διασπάσουν την πνευματική ένότητα στους κόλπους τής «*Μίας, Άγίας, Καθολικής και Άποστολικής Έκκλησίας*», αναπτύσσοντας δυναμικά άκόμη και πολιτικά μέσα - προκειμένου νά πεισθεί ό «*αυτοκράτορας*» και τό «*ιερατείο*» τής έποχής - ώστε νά κατισχύσει ή μονοφυσιτική παράταξη και νά ύποταχθεί τελείως διά τής πολιτικής βίας ή δογματικά ύγιαίνουσα μερίδα, ή όποία ως γνωστόν παρέμενε πιστή και άμετακίνητη στις άποφάσεις τής «*Δ΄ Οίκουμενικής Συνόδου στή Χαλκηδόνα*» (451). Γενικότερα, όλα αυτά τά γεγονότα δημιούργησαν άφόρητα συγχυτική άτμόσφαιρα, έντονο φανατισμό, χρόνια πολεμική διάθεση και έπικίνδυνη αστάθεια στην έκκλησιαστική και κοινωνική ζωή τής έποχής. Όμως, τό Σινά μέ τούς πατέρες του κατάφερε νά παραμείνει σταθερό και άκλόνητο, πολιτικά άνεπηρέαστο και έκκλησιολογικά πιστό, δογματικά ένωμένο και ύπάκουο προς τούς διατυπωμένους «*όρους*» τής άληθινής διακήρυξης και πνευματικής στάσης τής «*χαλκηδόνας θεολογίας*». Σύμφωνα μέ αυτά, διατήρησε πάντοτε όρθή έκκλησιαστική έρμηνεία και ύγιή θεώρηση περί τής αλήθειας του θείου Προσώπου και των δύο φύσεων του Ίησου Χριστού.

⁷⁶⁷ [*Βίος δέ προσεκτικός έν Χριστώ Ίησού κατορθούμενος, πατήρ γίνεται τής θεωρίας και γνώσεως πάλιν, γεννήτωρ δέ αναβάσεων θείων και έννοιών σοφωτάτων, άρμοσθείς συζύγω τή ταπεινώσει, ως φησιν Ήσαΐας ό θεός προφήτης ότι: «Οι ύπομένοντες τον Κύριον αλλάξουσιν ισχύν, περοβολήσουσι και πετασθήσονται διά Κυρίου» φησίν*]. Βλ. Ήσυχίου πρεσβυτέρου, Προς Θεόδουλον, Λόγος ψυχοφελής και σωτήριος περί νήψεως και άρετής, ρμζ΄, PG 93, 1480D - 1544D: Δημητρίου Γ. Τσάμη, Τό Γεροντικόν του Σινά, έκδ. «Λυδία», ό.π., σ. 292.

⁷⁶⁸ «*Ταυτα ούν προς ύμάς λέγω, ότι δει μετά φόβον και τρόμον φυλάττειν την παράδοσιν τής καθολικής και άποστολικής Έκκλησίας και τούς φιλευσεβείς κανόνας*». Βλ. Δημητρίου Γ. Τσάμη, Τό Γεροντικόν του Σινά, Νείλου Β΄, Διήγησις 6, έκδ. «Λυδία», ό.π., σ. 466.

επόμενο να λειτουργήσει στη συνέχεια ως τό πλέον κατάλληλο πλαίσιο για καλλιέργεια και ανάπτυξη ασφαλούς πνευματικού κλίματος στον σιναϊτικό μοναχισμό. Ώς ευεργετική συνέπεια αυτής της καθολικής αίσθησης στον χώρο, ακολούθησε τό φαινόμενο προσέλευσης μεγάλου αριθμού προσκυνητών. Παράλληλα, παρατηρήθηκε αύξητική ροή από νέους μοναχούς στην οικιστική επάνδρωση του τόπου. Ο 5^{ος} αἰ. θεωρείται ως ἡ πλέον θετική ἀπαρχή μᾶς πλούσιας ἀσκητικῆς ἀνθησης στήν περιοχή. Ἱστορικά βρισκόμαστε στήν ἀνατολή τοῦ «χρυσοῦ αἰῶνος» τοῦ σιναϊτικοῦ μοναχισμοῦ μέ ἐγκαταβίωση ἀξιόλογων πνευματικῶν μορφῶν. Ὅπως ἦταν ἐπόμενο μέσα ἀπό τήν πνευματική ωρίμανση καί φωτιστική ἐμπειρία τῶν οἰκιστῶν τῆς «ισάγγελης πολιτείας»⁷⁶⁹, ἀκολούθησε σπουδαία συγγραφική δραστηριότητα⁷⁷⁰ καί γρήγορη ἐξακτίωση δημιουργίας νέων ἀσκητικῶν οἰκισμῶν στή χερσόνησο τοῦ Σινᾶ.

- «Ἡ διακριτική καί ἰσορροπημένη μοναχική στάση» τῶν πατέρων μέ τήν ἐπιμελημένη προσοχή⁷⁷¹ καί ἀσκητική αὐστηρότητα πού ἐπεδείκνυαν κατά τῆς φιλαυτίας⁷⁷² καί τῶν τέκνων τῆς⁷⁷³. Βασικό

⁷⁶⁹ «Ὁὐ πρόσεσι τοῖς ἄνω ἔφεις ὀρατῆς κτίσεως, οὐδὲ τοῖς κάτω ἄνω ἐπιθυμία αἰσθητῆς ὄψεως. Οὐ ποτε παύσονται τῆς ἀγάπης ἐκείνοι προκόπτοντες, οὐδὲ οὐτοί, καθ' ἡμέραν ἐκείνοις ἀμιλλώμενοι. Οὐκ ἄγνωστος παρ' ἐκείνοις τῆς προκοπῆς ὁ πλοῦτος, οὐδὲ τούτοις ὁ τῆς ἀναβάσεως ἔρος. Οὐ σταθήσονται, μέχρι τὰ Σεραφίμ φθάσωσιν, οὐδὲ κοπιήσουσιν ἄχρις ἄγγελου γένωνται». Βλ. Ἰωάννου τοῦ Σιναΐτου, Κλίμαξ, Λόγος ΚΖ', Περὶ ἡσυχίας, ἐκδ. Ἰ. Μονῆς Παρακλήτου, ὅ.π., σ. 340.

⁷⁷⁰ «Ταῦτα ἡμεῖς παρὰ τοῦ ἀββᾶ Νείλου ἀκούσαντες, ἐθανμάσαμεν τὴν τούτου ἀκριβῆ λεπτότητα περὶ τοὺς θεσμοὺς τῆς ἐκκλησιαστικῆς παραδόσεως, διὸ καὶ ἐγράψαμεν αὐτὰ εἰς τὴν τῶν ἐντυγχανόντων ὠφέλειαν καὶ διόρθωσιν», βλ. Δημητρίου Γ. Τσάμη, Τό Γεροντικόν τοῦ Σινᾶ, ἐκδ. «Λυδία», ὅ.π., σ. 478.

⁷⁷¹ «Ἡβούλετό τις ἐν πείρᾳ γενόμενος, περὶ τούτων λεπτῶς καὶ ἠκριβωμένως εἰπεῖν· ἀλλὰ πεφόβηται, μήπως καὶ τοὺς ἐργάτας ῥαθυμεῖν ποιήσῃ καὶ τοὺς προαιρουμένους τῷ κτύπῳ τῶν λόγων ἀποσοβήσῃ. Ὁ περὶ ἡσυχίας λεπτῶς καὶ γνωστικῶς ἐξηγούμενος, διήγειρε καθ' ἑαυτοῦ δαίμονας· οὐδεὶς γὰρ ἕτερος τὰς τούτων ἀσχημοσύνας θριαμβεύσαι δύναται». Βλ. Ἰωάννου τοῦ Σιναΐτου, Κλίμαξ, Λόγος ΚΖ', Περὶ ἡσυχίας, κβ', ἐκδ. Ἰ. Μονῆς Παρακλήτου, ὅ.π., σ. 338β.

⁷⁷² «Ὁ ἐπὶ φυσικοῖς πλεονεκτήμασι, λέγω δὴ ἀγχινοῖα, εὐμαθεία, ἀναγνώσει, προφορᾷ, εὐφυνία, καὶ τοῖς τοιούτοις πᾶσι τοῖς ἀπόνως προσοῦσιν ἡμῖν ἐπαιρόμενος, οὐδέποτε τῶν ὑπὲρ φύσιν ἀγαθῶν τεύξεται· ὁ γὰρ ἐν ὀλίγῳ ἄπιστος, καὶ ἐν πολλῷ ἄπιστος καὶ κενόδοξος». Βλ. Ἰωάννου τοῦ Σιναΐτου, Κλίμαξ, Λόγος ΚΑ', Περὶ κενοδοξίας, κδ', ἐκδ. Ἰ. Μονῆς Παρακλήτου, ὅ.π., σ. 242.

⁷⁷³ «Ὁὐκ ἔστιν ἰὸς ὑπὲρ ἰὸν ἀσπίδος καὶ βασιλίσκου καὶ οὐκ ἔστι κακία ὑπὲρ κακίαν φιλαυτίας. Τέκνα δὲ φιλαυτίας ἔχεις πετώμενα, ἃ εἰσι ταῦτα· ἐπαινοὶ ἐν καρδίᾳ, αὐταρέσκεια, γαστριμαργία, πορνεία, κενοδοξία, φθόνος, καὶ ἡ κορωνὶς πάντων ὑπερηφανία, ἣτις κατασπᾶν ἐπίσταται οὐκ ἀνθρώπους μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀγγέλους ἐξ οὐρανῶν καὶ ζόφον ἀντι

χαρακτηριστικό τῆς διακριτικῆς στάσης στή σιναιτική παράδοση εἶναι ἡ προσπάθεια βαθιάς πνευματικῆς θεώρησης καί ὁ τρόπος συναρμογῆς τῆς πρὸς τὴν ἀπτή πραγματικότητα τῆς ἀγωνιστικῆς δράσης τῶν μοναχῶν⁷⁷⁴. Ἡ προσευχητικὴ νήψη⁷⁷⁵ καί ἡ ὀρθὴ σύζευξίς τῆς μέτῃ σωματικῆς ἄσκησης, προκειμένου νὰ εὗρεθῆ ἐπιτυχημένα ἡ μεσότητά καί ἡ ἰσορροπία στήν ἐφαρμογὴ τοῦ ἀσκητικοῦ μέτρου, ἀπαιτοῦσαν τὴ λειτουργικὴ συνδρομὴ τῆς διάκρισης. Ἦδη, μέσα στή θεωρητικὴ καί παράλληλα γνωστικὴ ἀτμόσφαιρα⁷⁷⁶ τῆς ἀγωνιστικῆς αὐστηρότητας καί τοῦ ἀθλήματος τῆς ὑπακοῆς τῶν μοναχῶν⁷⁷⁷, ἐνυπῆρχε πάντοτε καθοδηγοῦσα, ἐλέγχουσα καί κατευθύνουσα, ὡς ἀσφαλὲς πνευματικὸ ὑπόστρωμα, ἡ ἀόρατη δύναμις τῆς διάκρισης⁷⁷⁸. Μόνον μέ αὐτὴν τὴν ὑψηλὴ ἀσκητικὴ τέχνη, ἡ ὁποία γεννᾷ τὴ σύνεση, συντελεῖται προοδευτικὰ ἡ ποιοτικὴ καί ἀσφαλὲς διεξαγωγή τῶν δύσκολων πνευματικῶν ἀθλημάτων. Τό

φωτὸς περιβάλλειν». Βλ. Ἡσυχίου πρεσβυτέρου, Πρὸς Θεόδουλον, ὁ.π., σβ', PG 93, 1480D - 1544D· Δημητρίου Γ. Τσάμη, Τό Γεροντικόν τοῦ Σινᾶ, ἐκδ. «Λυδία», ὁ.π., σ. 324.

⁷⁷⁴ «Δεῖ γὰρ ἐν κοινοβίῳ διατρίβοντας μεθ' ἑκουσίου προαιρέσεως καὶ προθύμῳ καρδία πάν θέλημα ἡμῶν ἐγκόπτειν τῷ προεστώτῳ. Καὶ τοῦ Θεοῦ συγγινομένου, εὐήνιοι καὶ αὐτοὶ πῶς γινόμεθα καὶ ἀθλήτοιοι. Τέχνην δὲ τοῦτο ἔχειν προσήκει, ἵνα μὴ τῷ χόλῳ ταρασώμεθα καὶ τὸ θυμικὸν ἡμῶν ἀλόγως καὶ παρὰ φύσιν κινῶμεν καὶ ἀπαρρησίαστοι τὸ λοιπὸν εἰς τὸν ἀόρατον πόλεμον εὐρισκώμεθα. Εἴθε γὰρ τὸ θέλημα ἡμῶν μὴ κοπτόμενον παρ' ἡμῶν ἑκουσίως, ὀργίζεσθαι πρὸς τοὺς ἀκουσίως αὐτὸ κόπτειν ἐπιχειροῦντας, καὶ ἐκ τούτου οὖν ὁ θυμὸς κακῶς ὑλακτῶν κινήθῃς ἀπόλλυσι τὴν γνώσιν τῆς πάλης, ἣν μόλις μετὰ καμάτου πολλοῦ κτήσασθαι ἠδυνήθη· φθαρτικὸς γὰρ ὁ θυμὸς εἶναι πέφυγε. Εἰ μὲν πρὸς λογισμοὺς κινήθῃ δαιμονιώδεις, φθείρει καὶ ἀπολλύει αὐτούς· εἰ δ' αὖ πάλιν κατὰ ἀνθρώπων κινᾷ, φθείρει καὶ οὕτω τοὺς ἀγαθοὺς λογισμοὺς ἐν ἡμῖν. Πλὴν ὁ θυμὸς ὁρῶ ὅτι φθαρτικὸς τυγχάνει λογισμῶν παντοίων, εἴτε πονηρῶν, εἴτε καὶ δεξιῶν εἰ τύχοι· ὄπλον γὰρ παρὰ Θεοῦ καὶ τόξον ἡμῖν παρασχεθεῖς, εἰ μὴ ἐπέχεται ἐν ἀμφοτέροις. Εἰ δὲ καὶ διαφόρως ἐνεργεῖ, ὀλέσκων ἐστί. Ἐγὼ γὰρ οἶδα καὶ κῦνα θρασὺν ἴσα τοῖς λύκοις τὰ πρόβατα διαφθεῖραντα». Ἡσυχίου πρεσβυτέρου, Πρὸς Θεόδουλον, Λόγος ψυχωφελῆς καὶ σωτήριος περὶ νήψεως καὶ ἀρετῆς, λα', PG 93, 1480D - 1544D· Δημητρίου Γ. Τσάμη, Τό Γεροντικόν τοῦ Σινᾶ, ἐκδ. «Λυδία», ὁ.π., σσ. 234 - 236.

⁷⁷⁵ «Λογισμοὺς δὲ ἐν καρδίᾳ, καὶ μὴ θελόντων ἡμῶν, παγέντας τε καὶ ἰσταμένους, ἐξαλείφειν πέφυκεν Ἰησοῦ ἐνχὴ μετὰ νήψεως ἐκ βαθέων ἐννοίας καρδιάς». Βλ. Ἡσυχίου πρεσβυτέρου, Πρὸς Θεόδουλον, ὁ.π., ρλζ', PG 93, 1480D - 1544D· Δημητρίου Γ. Τσάμη, Τό Γεροντικόν τοῦ Σινᾶ, ἐκδ. «Λυδία», ὁ.π., σ. 286.

⁷⁷⁶ «Θεωρία καὶ γνώσις ὁδηγοὶ ἀκριβοῦς βίου καὶ πρόξενοι πεφύκασιν γίνεσθαι, διὰ τὸ τὴν διάνοιαν ἐπαρθεῖσαν ταύταις εἰς καταφρόνησιν φθάσαι τῶν ἡδονῶν καὶ τῶν ἄλλων αἰσθητῶν καὶ ἡδέων τοῦ βίου ὡς εὐτελῶν». Βλ. Ἡσυχίου πρεσβυτέρου, Πρὸς Θεόδουλον, ὁ.π., κεφ. ρμζ', PG 93, 1480D - 1544D· Δημητρίου Γ. Τσάμη, Τό Γεροντικόν τοῦ Σινᾶ, ἐκδ. «Λυδία», ὁ.π., σ. 292.

⁷⁷⁷ «Ὅσπερ τυφλὸς τοξότης ἀδόκιμος, οὕτω καὶ μαθητὴς ἀντίλογος ἀπόλλυται». Βλ. Ἰωάννου τοῦ Σιναΐτου, Κλίμαξ, Λόγος ΚΣΤ', Περὶ διακρίσεως γ', ι', ἐκδ. Ἰ. Μονῆς Παρακλήτου, ὁ.π., σ. 327.

⁷⁷⁸ Ὁ Ἰωάννης ὁ Σιναΐτης ἔχει γράψῃ στήν περίφημη Κλίμακα, εἰδικὸ Λόγο κοστ', «Περὶ διακρίσεως», τὸν ὁποῖο χωρίζει σὲ τρία μέρη. Βλ. Ἰωάννου τοῦ Σιναΐτου, «Κλίμαξ», PG 88.

ένδιαφέρον στην περίπτωση του σιναιτικού μοντέλου είναι ο επιτυχημένος συνδυασμός της διακριτικής προσπάθειας για απλανή⁷⁷⁹ επίτευξη της ξενιτείας⁷⁸⁰, με τα εξωτερικά αντίξοα και απαράκλητα γεωγραφικά δεδομένα των ιδιόμορφων κλιματικών δυσκολιών της περιοχής⁷⁸¹.

- «*Τό ἐλεύθερο καί εὐρύ ἀσκητικό πνεῦμα τῆς σιναιτικῆς θεώρησης γιά τόν Θεό καί τόν πλησίον, ὡς κοινωνιολογικό μοντέλο δράσης καί συμπεριφοράς τῆς ὀρθόδοξης πίστεως*» ἀπό τήν ἀρχή σύστασης μοναχισμού στό Σινά. Ἡ ἐκούσια ἀποταγή τοῦ κόσμου⁷⁸² μέ σκοπό τήν ὀλική ἀφιέρωση καί παράδοση στόν Θεό ἔχει ἄμεση σχέση μέ τήν ἀγαπητική διάθεση καί εὐγενική συμπεριφορά πρὸς τόν «πλησίον»⁷⁸³. Ὁ ἀναγεννημένος ἐν Χριστῷ ἄνθρωπος, ἐλευθερωμένος ἀπό τά ποικίλα προσωπικά, ἀλλά καί μισαλλόδοξα πάθη, φθάνει νά ἀγαπᾶ πραγματικά ἀκόμη καί τόν ἐχθρό. Μέ τή φιλόξενη συμπεριφορά ἀγάπης πρὸς ὅποιονδήποτε συνάνθρωπο καί ιδιαίτερα πρὸς τόν ἀλλόφυλο, οἱ μοναχοί τοῦ Σινά μέσα ἀπό τόν ἀσκητισμό τους⁷⁸⁴, ἐκφράζουν

⁷⁷⁹ «*Ὁπηνίκα οἱ δαίμονες ὡς ἐπὶ μεγάλῳ κατορθώματι τῇ ξενιτεῖα ἐπαινώσων ἡμᾶς, ἢ καί ἄνθρωποι, τότε ἡμεῖς τοῦ δι' ἡμᾶς ἐκ τοῦ οὐρανοῦ εἰς τήν γῆν ξενιτεύσαντος ἀναλάβωμεν ἔννοιαν, καί εὐρήσομεν ἑαυτοὺς εἰς αἰῶνα αἰῶνος ἀναπληροῦν μὴ ἰσχύοντας*». Βλ. Ἰωάννου τοῦ Σιναΐτου, Κλίμαξ, Λόγος Γ', Περὶ ξενιτείας, κστ', ἐκδ. Ἰ. Μονῆς Παρακλήτου, ὅ.π., σσ. 61β - 62α.

⁷⁸⁰ Οἱ μοναχοί, ἔνεκα τῆς ἐκούσιας ἀναχώρησής τους ἀπό τίς ιδιαίτερες πατρίδες τους καί ἀπό τό φρόνημα τοῦ κόσμου, ἔνωσαν ἐσωτερικά καί βίωσαν ἐμπειρικά τό ἀσκητικό αἶσθημα τῆς ἀπαράκλητης (=ἀπαρηγόρητης) ξενιτείας. Αὐτή ἡ ἐσχατολογική ἐμπειρία τῆς ἐπίγειας ἀνεσιτότητας ἔχει εὐαγγελική ἀναφορά στή ζωὴ τοῦ Χριστοῦ καί στά καινοδιαθηκικά χωρία: Ἐφ., 2:19· Ἐβρ., 11:13· Ἀ Πέτρ., 1:1, 2:11. Περισσότερα γιά τή μοναχική ἀρετὴ τῆς ξενιτείας βλ. Ἰωάννου τοῦ Σιναΐτου, Λόγος πρὸς τὴν ξενιτεία, PG 88· Ἀπ. Νικολαΐδη, Ἡ ξενιτεία ὡς προϋπόθεση ἀγιότητος, «Βυζαντινὴ Ἑλλάδα - Κάτω Ἰταλία, Ὁσίου Ἡλίας ὁ Νέος (823 - 903)», Πρακτικά, ἐκδ. Ἱερά Μονὴ Ἁγίων Ἀναργύρων, Πάρων 2011, σσ. 75 - 81.

⁷⁸¹ «*Ἡ τῶν τόπων ἡμῶν ἀναχώρησις ἔστω πρὸς τὰ ἀπαρακλητικώτερα καί ἀκενοδοξότερα καί ταπεινότερα μέρη· εἰ δὲ μή, μετὰ πάθους πετόμεθα*». Βλ. Ἰωάννου τοῦ Σιναΐτου, Κλίμαξ, Λόγος Γ', Περὶ ξενιτείας, κστ', ἐκδ. Ἰ. Μονῆς Παρακλήτου, ὅ.π., σ. 61.

⁷⁸² «*Ἄπελθε, σκόρπισόν σου τὰ ὑπάρχοντα συντόμως· τὸ γὰρ πώλησον, χρόνον· καί δὸς πτωχοῖς μοναχοῖς, ἵνα σοι δι' εὐχῆς πρὸς ἡσυχίαν συνδράμωσι· καί ἄρον τὸν σταυρόν σου, διὰ τῆς ὑπακοῆς τοῦτον βαστάζων, καί τὸ βάρος τῆς ἐκκοπῆς τοῦ σου θελήματος ἰσχυρῶς ὑπομένων, καί δεῦρο λοιπὸν ἀκολούθει μοι πρὸς τὴν συνάφειαν τῆς μακαριωτάτης ἡσυχίας, καί διδάξω σε νοερῶν δυνάμεων ὀρωμένην ἐργασίαν καί πολιτείαν*». Βλ. Ἰωάννου τοῦ Σιναΐτου, Κλίμαξ, Λόγος ΚΖ', Περὶ ἡσυχίας, κστ', ἐκδ. Ἰ. Μονῆς Παρακλήτου, ὅ.π., σ. 339.

⁷⁸³ Ἀκ., 10:29.

⁷⁸⁴ [Βεβαίως, ὅπως ἔχει ὑποστηριχθεῖ, ὁ ἀσκητισμὸς δὲν μπορεῖ νά αὐτοπεριορισθεῖ μόνο στήν ἐφαρμογὴ τοῦ ἀσκητικοῦ ἢ καί στήν ἀποφατικὴ ἐκφραση ἀλλὰ σὲ πολλές περιπτώσεις ὑπερβαίνει τά ὅρια τῶν δύο προηγουμένων σχημάτων. Καί τοῦτο διότι ὁ ἀσκητισμὸς: «σχετίζεται μέ τὴν ἀνθρώπινη συμπεριφορά, ἢ τίς ἀνθρώπινες πρακτικὲς, μέ τοὺς τύπους τῶν ἀντιλήψεων γιά τὸν κόσμον καθὼς καί τῶν προσανατολισμῶν πρὸς τὸν κόσμον... Εἶναι ἕνα

τήν πνευματική ώριμότητα και ειρηνική αποδοχή τους στην άρμονική συμπόρευση και αδελφική συμβίωση με τους αλλόθρησκους οικιστές του ίδιου τόπου. Πρόκειται για την αρχέγονη οικογενειακή ατμόσφαιρα ενός καθημερινού τρόπου ζωής, ο οποίος στηρίζεται σε μία πλέον αιωνόβια κατοχυρωμένη ύπαρκτηκή σχέση, αλλά και ξεχωριστή κοινοτική ταυτότητα, έδραιωμένη συνειδησιακά σε όλες τις γενεές οικιστών της περιοχής. «*Τό άκέραιο και άνυπόκριτο σιναιτικό φρόνημα*» ως συστατικό στοιχείο ειλικρίνειας και εϋθύτητας⁷⁸⁵ -συνδυασμένο με μία εϋστροφή έντιμότητα και υποστήριξη των θεμάτων που άπασχολούν τή συνέχιση τής άσκητικής ζωής στό Σινά- είναι μία δύσκολα έρμηνευόμενη πνευματική παράμετρος. Όταν άναφερόμαστε στό ήθος τής σιναιτικής κοινότητας -ή όποία χαρακτηρίζεται περισσότερο από έναν ιδιότυπο συγκερασμό ύψηλης πνευματικής θεώρησης, έμπειρικής άγωνιστικότητας και φιλόανθρωπης συμπεριφοράς- στην οϋσία προσεγγίζουμε μία περίφημη πνευματική, αλλά και έγκόσμια «*σχολή*» κοινωνικότητας. Με άλλη έκφραση, πρόκειται για μία ένωτικά δομημένη άσκητική κοινωνία με βαθιά επίγνωση τής πραγματικότητας και τής διαφορετικότητας των ανθρώπινων δυνάμεων και άδυναμιών⁷⁸⁶, ή όποία έκφράζεται καθημερινά

σύνθετο φαινόμενο, οί έκφράσεις του όποιου άποτυπώνονται με πολλά διαφορετικά λογοτεχνικά, καλλιτεχνικά και φυσικά μέσα» (Βλ. V. Wimbush. «Rhetorics of Restraint: Discursive Strategies, Ascetic Piety and the Interpretation of Religious Literature», σ. 3). Σε μία έννοιολογική προσέγγιση του περιεχομένου τής έννοιας του άσκητισμού, με βάση τή θεολογική διδασκαλία αλλά και τήν άσκητική έμπειρία τής ζωής στην Όρθόδοξη Έκκλησία, θά μπορούσαμε νά υποστηρίξουμε ότι δίδεται ή δυνατότητα σε όσους υιοθετούν τήν άσκητική πρακτική για τήν οϋσιαστική επανερμηνεία των σχέσεων τους ως προσώπων με τούς συνανθρώπους τους αλλά και τήν όλη δημιουργία]. Βλ. Άθανασίου Άντωνοπούλου, ή άσκητική πρακτική ως μέθοδος βιβλικής - θεολογικής προσέγγισης και έρμηνείας. Μελέτη περίπτωσης: Βίος όσιου Ήλία του Νέου, «Βυζαντινή Έλλάδα - Κάτω Ίταλία, Όσιος Ήλίας ό Νέος (823 - 903)», Πρακτικά, έκδ. Ίερά Μονή Αγίων Άναργύρων, Πάρωνων 2011, σ. 111.

⁷⁸⁵ «*Υπόκρισις, μήτηρ ψεύδους πολλάκις και υπόθεσις· οϋδέν γάρ τινες ορίζονται τήν υπόκρισιν, άλλ' ή ψεύδους μελέτην και δημιουργόν, κεκολασμένον και συμπεπλεγμένον έχουσαν όρκον. Ό φόβον Κυρίου κτησάμενος έξενίτευσε ψεύδους, δικαστήν άδέκαστον έχων τήν ιδίαν συνείδησιν*». Βλ. Ίωάννου του Σιναιτου, Κλίμαξ, Λόγος ΙΒ', Περί ψεύδους, ε', έκδ. Ί. Μονής Παρακλήτου, ό.π., σ. 179.

⁷⁸⁶ «*Επίγνωσις έστιν, άσφαλής των οικείων μέτρων κατάληψις, και ψιλών παισιμάτων μνήμη άρρέμβαστος*». Βλ. Ίωάννου του Σιναιτου, Κλίμαξ, Λόγος ΚΕ', Περί ταπεινοφροσύνης, λζ', έκδ. Ί. Μονής Παρακλήτου, ό.π., σ. 274.

μέσα από έναν αναγκαίο αγώνα απόκτησης ταπεινώσης⁷⁸⁷, ώστε νά παραμένει σταθερή και ακλόνητη στους πειρασμούς⁷⁸⁸ ή σχέση εμπιστοσύνης μεταξύ Θεού και ανθρώπων. Διότι όπως αναφέρει ο Νείλος «ὄντινα βούλεται σώσαι ὁ Θεός, φοβήσεται αὐτόν, τινάξει αὐτόν, ποικίλως λυπήσει αὐτόν, ὅπως μὴ ἔχη καιρὸν διεγείρεσθαι πρὸς ὑπερηφανίαν»⁷⁸⁹. Ὄταν, λοιπόν, αναφερόμαστε στὸν ἀσκητικὸ τρόπο σκέψης τῆς σιναϊτικῆς «σχολῆς», ἐννοοῦμε ἕναν πραγματιστικὰ παράδοξο, ἀλλὰ βιωματικὰ ὑπεύθυνο καὶ διαμορφωμένο ἀνά τούς αἰῶνες ὀρθόδοξο τρόπο θεολογικῆς σκέψης καὶ κοινοτικῆς δράσης. Πιὸ συγκεκριμένα, ὅσον ἀφορᾷ στό θέμα συνοίκησης τῶν μοναχῶν μέ τούς Βεδουίνους, παρατηροῦμε ὅτι πρόκειται γιά μία κοινωνική καὶ πολιτιστική ἀλληλοπεριχώρηση δύο διαφορετικῶν ομάδων πού συμβιώνουν ἀπό πολύ παλαιά στὸν ἴδιο τόπο. Καί αὐτό τό θαυμαστό φαινόμενο κοινοτικῆς ἀρμονίας καὶ παιδαγωγικῆς μίξης διατηρεῖται ἄψογα μέχρι σήμερα. Μάλιστα, ἐκ μέρους τῶν Σιναϊτῶν, ἡ συγκεκριμένη συμπεριφορὰ ἐκφράζεται ὄχι μόνον πρὸς τούς ἐντόπιους Βεδουίνους, ἀλλὰ καί πρὸς ἀνθρώπους ἀπό ὅλες τίς φυλές, ἐθνότητες καὶ θρησκείες πού προσέρχονται καθημερινὰ στό Σινά εἴτε ὡς προσκυνητές, εἴτε ὡς ἐπισκέπτες εἴτε ὡς ἐπιστημονικοὶ ἐρευνητές εἴτε ὡς κατὰ καιροὺς πολιτικοὶ κυβερνήτες ἢ, κάποτε, καί ὡς κατακτητές. Καί ἔτσι μποροῦν ὅλοι ὅσοι ἔρχονται ἐδῶ νά νιώθουν ὅτι βρίσκονται σέ ἕναν εὐρύ, ἄνετο καί οὐδέτερο ἀπό ἐθνοφυλετικές καὶ θρησκευτικές ἐντάσεις χώρο. Σέ ἕνα ἀρχαῖο, παραδοσιακό καὶ οἰκουμενικά ἐλεύθερο κλίμα, ὅπου διαπνέει μέ φυσικότητα μία ἐσώτερη συναίσθηση ὅτι ὅλα ἐδῶ δέν ἀνήκουν σέ κανέναν παρά μόνον στὸν Κατασκευαστὴ τους Θεό, καί ὅτι

⁷⁸⁷ «Ταπεινώσις ἐστὶ, διδαχὴ Χριστοῦ νοερά, νοητῶς τοῖς κατηξιωμένοις ἐν τῷ ταμειῷ τῆς ψυχῆς θαλαμειομένη, καὶ λόγοις αἰσθητοῖς οὐσα ἀπρόϊτος». Βλ. Ἰωάννου τοῦ Σιναΐτου, Κλίμαξ, Λόγος ΚΕ', Περὶ ταπεινοφροσύνης, λζ', ἐκδ. Ἰ. Μονῆς Παρακλήτου, ὁ.π., σ. 274.

⁷⁸⁸ «Οἱ ἀπροσοκῆτως ἡμῖν συμβαίνοντες πειρασμοί, οἰκονομικῶς ἡμᾶς φιλοπόνους διδάσκουσι γίνεσθαι». Βλ. Ἠσυχίου πρεσβυτέρου, Πρὸς Θεόδουλον, πβ', Δημητρίου Γ. Τσάμη, Τό Γεροντικόν τοῦ Σινά, ἐκδ. «Λυδία», ὁ.π., σ. 260.

⁷⁸⁹ Βλ. Νείλου τοῦ μοναχοῦ, Ἐπιστολαί, Βιβλίον ΙΙΙ, ρξβ', «Θεοκλεῖ πρεσβυτέρω», PG 79, στ. 460C.

μέσω Αυτοῦ μοιράζονται, μέ γονεϊκή ἀγάπη, πρὸς ὅλους καὶ τὸν καθένα χωριστά⁷⁹⁰. Πράγματι, ὅλοι καὶ ὅλα στὸν Θεοβάντιστο αὐτὸν τόπο μποροῦν, δικαιοματικά καὶ ὑποχρεωτικά, νά συναντῶνται μέ φυσική ἀπλότητα, νά συνευρίσκονται μέ ἀπόλυτη ἐλευθερία, νά βιώνονται μέ ἀγάπη καὶ ἀρμονικότητα. Ὅλοι καὶ ὅλα στὴν ἀσκητική «σχολή» τοῦ Σινά καταφέρνουν, ἀβίαστα, νά ἐπιβιώνουν εἰρηνικά καὶ νά συνυπάρχουν ὄντολογικά, ὅπως μαθητικά, διδαχικά καὶ ἐμπειρικά ἔχουν ἐπιβεβαιώσει τόσες προηγούμενες ζυμωτικές ἐποχές, ἀλλά, ἐπὶ δεκατρεῖς καὶ πλέον αἰῶνες, οἱ τρεῖς μονοθεϊστικές θρησκείες (Ἑβραῖοι, Χριστιανοί, Μουσουλμάνοι) μέ ἄμεση ἀναφορὰ στὸν ἴδιο ἀρχαῖο καὶ πνευματικά ἀθάνατο γεωγραφικό τόπο.

Τὰ ὑπεράνθρωπα πνευματικά καὶ σωματικά ἀγωνίσματα, τὰ ὅποια συναντᾶμε καταγεγραμμένα στὰ χειρόγραφα, ἀλλά καὶ στὸν διαχρονικό τρόπο ζωῆς τῶν κάθε ἐποχῆς ἀσκητῶν, ἐρμηνεύονται μόνον ὡς ἀγαπητικές πράξεις ὀλικῆς ἀφιέρωσης στὸν Θεὸ καὶ ἀναδύονται μέσα ἀπὸ μία ἐσώτερη ψυχική ὑπερδύναμη γιὰ τὴν κατὰ τὸ δυνατόν ἀκριβέστερη πραγματοποίηση τῶν θεϊκῶν ἐπαγγελιῶν. Βέβαια, οἱ ἀσκητές δὲ διδάσκονται καὶ δέν ἀκολουθοῦν ἕναν ἄλλης ποιότητας εὐαγγελικό λόγο οὔτε προσπαθοῦν νά ἐφαρμόσουν κάτι διαφορετικό ἀπὸ αὐτὰ πού ὑπαγορεύονται ὡς κλασσικός τρόπος σκέψης καὶ ὡς πνευματικός ἀγώνας γιὰ ἐνάρετη προσωπική ἢ κοινοτική ζωὴ μέσα ἀπὸ τίς διδαχές τῆς Καινῆς Διαθήκης.

Ἡ ἀσκητική διδαχὴ τῶν Σιναϊτῶν πατέρων, ὅπως περιγράφεται μέσα ἀπὸ τὰ ἐμπειρικά κείμενα τῆς φιλοκαλικῆς γραμματείας, ὡς διακριτικός τρόπος διαχείρισης τῶν ἀνθρωπίνων ψυχικῶν λειτουργιῶν⁷⁹¹, ἐμπνέεται καὶ διατυπώνεται ἀπὸ τὴν ἀγαπητική συνέργεια θεοῦ καὶ ἀνθρώπινου.

⁷⁹⁰ «Μὴ σου κατακυριεύσωσιν οἱ ἀλλόφυλοι ἐκεῖνοι, οἱ τὰς τοῦ Θεοῦ ἀρρήτους οἰκονομίας ἢ ὄπασίας ἐν τοῖς ἀνθρώποις γινομένας πολυπραγμονεῖν βουλόμενοι, καὶ προσωπολήπτην τὸν Κύριον εἶναι λεληθότως ὑποβάλλοντες· οἴησεως γὰρ ἀπόγονοι καὶ εἰσι καὶ γνωρίζονται». Βλ. Ἰωάννου τοῦ Σιναΐτου, Κλίμαξ, Λόγος ΚΣΤ', Περὶ διακρίσεως α', νε', ἐκδ. Ἰ. Μονῆς Παρακλήτου, ὅ.π., σ. 300.

⁷⁹¹ [Δικαίως κατὰ φύσιν, ὡσπερ ἐκτίσθη ὑπὸ Θεοῦ, ὀφείλομεν κινεῖν τὸ τριμερὲς τῆς ψυχῆς. Καὶ τὸν μὲν θυμὸν κατὰ τοῦ ἐκτὸς ἡμῶν ἀνθρώπου καὶ τοῦ ὀφειῶς Σατάν· ὀργίζεσθε, φησί, κατὰ τῆς ἀμαρτίας, τουτέστιν ὀργίζεσθε ἑαυτοῖς καὶ τῷ Διαβόλῳ, φησὶν, ὅπως μὴ εἰς Θεὸν ἀμαρτάνητε. Τὸ ἐπιθυμητικὸν δὲ κινεῖν χρὴ πρὸς τε Θεὸν καὶ ἀρετὴν. Τὸ δὲ λογιστικὸν τούτοις ἀμφοτέροις μετὰ σοφίας τε καὶ ἐπιστήμης τάξωμεν· διατάττεσθαι, νουθετεῖν,

Ένα ιδιαίτερο χαρακτηριστικό παράδειγμα ὀρθῆς θεώρησης καὶ συνετῆς διαχείρισης ἀσκητικοῦ φρονήματος μέσα ἀπὸ τὴν τιθάσευση τῆς ἀνθρώπινης ἐλευθερίας σχετικὰ μὲ τὸν διακριτικὸ τρόπο πού ζοῦσαν οἱ μοναχοὶ στὴν πρώιμη ἐποχὴ, παρουσιάζει τὸ ἀκόλουθο σιναιτικὸ περιστατικόν: *[Διηγήσατο περὶ τοῦ ἀββᾶ Νετρᾶ, μαθητοῦ τοῦ ἀββᾶ Σιλουανοῦ⁷⁹² ὅτι, ὅτε ἐκάθητο εἰς τὸ κελλίον αὐτοῦ ἐν τῷ ὄρει τῷ Σινᾶ, συμμέτρως ἐδιοῖκει ἑαυτὸν πρὸς τὴν χρεῖαν τοῦ σώματος. Ὅτε δὲ ἐγένετο ἐπίσκοπος εἰς Φαράν, πολλὰ ἔσφιγγεν ἑαυτὸν εἰς σκληραγωγίαν. Καὶ λέγει αὐτῷ ὁ μαθητῆς αὐτοῦ· «Ἀββᾶ, ὅτε ἤμεθα εἰς τὴν ἔρημον, οὐκ ἤσκεις οὕτως». Καὶ λέγει αὐτῷ ὁ Γέρων· «Ἐκεῖ ἔρημος ἦν καὶ ἡσυχία καὶ πτωχεία, καὶ ἤθελον κυβερνήσαι τὸ σῶμα, ἵνα μὴ ἀσθενήσω καὶ ζητήσω ἃ οὐκ εἶχον· Νῦν δὲ κόσμος ἐστὶ καὶ ἀφορμαὶ εἰσίν. ἐὰν δὲ καὶ ἀσθενήσω ὧδε, ἔστιν ὁ ἀντιλαμβανόμενός μοι, ἵνα μὴ ἀπολέσω τὸν μοναχόν»]*⁷⁹³.

Γ.4.3 Ἡ ἀσκητικὴ θεώρηση τοῦ σιναιτικοῦ μοναχισμοῦ

Οἱ Σιναῖτες μοναχοὶ, ὡς παρουσία στὴν περιοχὴ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῶν χρόνων τῆς Καινῆς Διαθήκης, δὲν ἀποτελοῦν μία κλειστὴ κοινότητα ἀφιερωμένων ἀνθρώπων καὶ ἀνήκουν στίς κατ' ἐξοχὴν ἀνοικτὰς ὁμάδες τοῦ ἀσκητικοῦ μοντέλου. Αὐτό, πρῶτα ἀπὸ ὅλα ἀναδύεται θεμελιακὰ μέσα ἀπὸ τὴν καταστατικὴ θεώρησή τους στὴν εὐαγγελικὴ διδαχὴ γιὰ τὴν ἀγάπη, ἡ

τιμωρεῖσθαι καὶ ἄρχειν, ὡς βασιλεύς ἄρχει δούλων, καὶ τότε κατὰ Θεὸν ταῦτα ὁ λόγος ὁ ἐν ἡμῖν διακυβερνᾷ, εἰ καὶ πρὸς τὸν λόγον τὰ πάθη στασιάζει, καὶ ἡγεμονεύει τὸν λόγον τούτοις ἐπιστατήσωμεν. Φησὶ γὰρ ὁ τοῦ Κυρίου ἀδελφός· «Εἴ τις ἐν λόγῳ οὐ πταίει, οὗτος τέλειος ἀνὴρ, δυνατὸς χαλιναγωγεῖσαι καὶ ὅλον τὸ σῶμα» καὶ τὰ ἐξῆς, ἐπειδὴ, ἀληθῶς φάναι, πᾶσα ἀνομία καὶ ἁμαρτία διὰ τῶν τριῶν τούτων ἐπιτελεῖται καὶ πᾶσα ἀρετὴ τε καὶ δικαιοσύνη διὰ τῶν τριῶν πάλιν αὐτῶν συνίσταται]. Βλ. Ἡσυχίου πρεσβυτέρου, Πρὸς τὸν Θεόδουλον, ρκδ', Δημητρίου Γ. Τσάμη, Τὸ Γεροντικόν τοῦ Σινᾶ, ἐκδ. «Λυδία», ὅ.π., σ. 280 - 282.

⁷⁹² Ὁ ἀββᾶς Σιλουανός ἀπὸ τὴν Παλαιστίνη καὶ ἡ δωδεκαμελὴς συνοδεία του ἐρχόμενοι ἀπὸ τῆ Σκήτη ἐγκαταστάθηκαν στὸ Σινᾶ περίπου τὸ 380. Ἀπὸ τῆ συνοδεία εἶναι γνωστοὶ οἱ Μάρκος, Ζήνων, Ζαχαρίας καὶ Νετρᾶς, ὁ ὁποῖος ἔγινε ἐπίσκοπος τῆς «Φαράν». Ἡ συνοδεία αὐτὴ μετὰ τὸν θάνατο τοῦ Μάρκου πῆγε στὴν Παλαιστίνη καὶ ἐγκαταστάθηκε στὴν περιοχὴ τῆς «Γάζας» στὸ «Wadi Ghazzech», κοντὰ στὴν πόλη «Γέραρα». «Σιλουανός δὲ Παλαιστίνιος ὢν... κατὰ τὴν Αἴγυπτον ἐφιλοσόφει τότε· ἔπειτα δὲ ἐν τῷ ὄρει Σινᾶ χρόνον τινὰ διατρέψας, ὕστερον τὴν ἐν Γεράροις ἐν τῷ χειμᾶρῳ μεγίστην τε καὶ ἐπισημοτάτην πλείστον ἀγαθῶν ἀνδρῶν συνοικίαν συνεστήσατο, ἧς μετ' αὐτὸν ἡγήσατο Ζαχαρίας ὁ θεσπέσιος». Βλ. Σωζομενοῦ, Ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία 6, 32, PG 67, 1392C.

⁷⁹³ Ἑλληνικοὶ Σιναιτικοὶ Κώδικες 448, 449· Νετρᾶ, Ἀποφθέγματα, PG 65, 312A· Δημητρίου Γ. Τσάμη, Τὸ Γεροντικόν τοῦ Σινᾶ, ἐκδ. «Λυδία», ὅ.π., σ. 486.

όποια ταυτίζεται με τό Ἴδιο Θεανδρικό Πρόσωπο τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ⁷⁹⁴. Ἡ καθόλου ἀσκητική διδαχή τῶν μοναχῶν δέν ἀφήνει θεωρητικούς μετεωρισμούς γιά κανονική ἀσκηση τῆς ἀγάπης μέ «ἀγιαστικές» σκοπιμότητες ἢ ἄλλης μορφῆς καχύποπτες προσεγγίσεις μέ ἀντίκρισμα τήν «πνευματική» ὠφέλεια στίς ζωές τῶν ἀδελφῶν. Ἡ ξεκάθαρη διδαχή τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἡ ὁποία βασιίζεται ἀποκλειστικά στήν ἀνοικτόκαρδη καί χωρίς ὅρια ἀγάπη πρὸς ὅλους, δέ διακρίνει τούς ἀποδέκτες σέ Ἰουδαίους καί Ἑλληνες, δηλαδή σέ εἰδωλολάτρεις ἢ ἐθνικούς, σέ δούλους καί ἐλεύθερους, σέ ἄντρες καί γυναῖκες⁷⁹⁵. Ἡ οἰκουμενική ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ μέ τή σταυρωμένη προσφορά, ἡ ὁποία ἀγκαλιάζει κάθε ψυχή καί κάθε ἀνθρώπινο πρόβλημα εἶναι τό νέο ἐπαναστατικό μήνυμα καθολικῆς ἐνότητας τῶν ἀνθρώπων⁷⁹⁶, προκειμένου νά συναισθανθοῦν ὅλοι οἱ λαοί καί φυλές τῆς γῆς, ὡς ἴδιον γένος μέ ἴδια φύση καί κοινή οὐσία πού ἔχουν ἐκ κατασκευῆς. Ἡ ἀσκητική θεώρηση διδάσκει ὅτι Ὁ ἄνθρωπος πρέπει νά ἀρχίζει νά πορεύεται, ἐκούσια καί συνειδητά, μέ τή Χάρη καί συνέργεια τοῦ Θεοῦ, ἀπό τήν ἀγωνιστική κάθαρση τοῦ «κατ' εἰκόνα» πρὸς τήν ἀγαπητική καί φωτιστική ἀτμόσφαιρα τοῦ «καθ' ὁμοίωσιν», προκειμένου νά ἀδελφωθοῦν «πάντα τά ἔθνη»⁷⁹⁷, ὅλος ὁ κόσμος, ὡς μία μεγάλη παγκόσμια οἰκογένεια μέ κοινό Πατέρα τόν Θεό. Διότι ὅλοι θεωροῦνται καί εἶναι μεταξύ τους γνήσιοι καί αὐθεντικοί ἀδελφοί, ὅταν συνειδητοποιοῦν ὅλοι μαζί ὅτι ἐπικαλοῦνται μέ ἀσκητικό τρόπο μέσα ἀπό τήν κατά φύσιν «δεδορημένην νιότητά»⁷⁹⁸ τους, Τόν Ἐναν καί κοινό Πατέρα στήν «Κυριακή Προσευχή»⁷⁹⁹. Καί αὐτό πρέπει νά γίνεται χωρίς νά αἰσθάνεται κανεῖς κατώτερος, ἢ μολυσμένος, ἢ ἐκ τῶν προτέρων ἀπολλυμένος ἐπειδή δέν ἀνήκει «ἐκ καταγωγῆς» ἢ «καταστατικά» σέ κάποια ἐκλεκτή φυλή ἢ ἀνώτερη ομάδα. Ὅλες, λοιπόν, οἱ ὀρθόδοξες χριστιανικές κοινότητες ἔχουν ἀναγκαῖο χρέος νά παραμένουν ἐξ ἀρχῆς ἀνοικτές πρὸς κάθε καλοπροαίρετο ἐρχόμενο

⁷⁹⁴ «Ὁ Θεός ἀγάπη ἐστίν». Α' Ἰω., 4:8 καί 16.

⁷⁹⁵ Γαλ., 3:28.

⁷⁹⁶ [...] «πάντες γὰρ ὑμεῖς εἶς ἐστε ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ». Γαλ., 3:28.

⁷⁹⁷ Μθ., 28:19.

⁷⁹⁸ «Ὁ Κύριος πάσαν ἐντολήν ὀφειλομένην δεῖξαι θέλων, τήν δὲ νιοθεσίαν ἰδίῳ αἵματι τοῖς ἀνθρώποις δεδορημένην, φησίν· «Ὅταν ποιήσητε τὰ προστεταγμένα ὑμῖν, εἶπατε ὅτι Ἐχρεῖοι δούλοι ἐσμεν καί ὁ ὀφειλόμεν ποιῆσαι, πεποιήκαμεν' (Λκ., 17:10)». Διὰ τοῦτο οὐκ ἐστὶ μισθὸς ἔργων ἡ Βασιλεία τῶν οὐρανῶν, ἀλλὰ χάρις Δεσπότητος πιστοῖς δούλοις ἠτοίμασμένη. Οὐκ ἀπαιτεῖ δούλος ὡς μισθὸν τὴν ἐλευθερίαν, ἀλλ' εὐχαριστεῖ ὡς ὀφειλέτης καὶ κατὰ χάριν ἐκδέχεται». Βλ. Ἡσυχίου πρεσβυτέρου, Πρὸς τὸν Θεόδουλον, οθ', Δημητρίου Γ. Τσάμη, Τό Γεροντικόν τοῦ Σινά, ἐκδ. «Λυδία», ὅ.π., σ. 260.

⁷⁹⁹ «Πάτερ ἡμῶν, ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς...». Μθ., 6:9.

ἀδελφό, ἀπό οποιαδήποτε οικογένεια καί σημεῖο τοῦ κόσμου. Ὅφείλουν νά συνειδητοποιοῦν βαθιά, σύμφωνα μέ τή διαχρονική ἀντίληψη τῆς ἀρχαιότερης «*Μίας, Ἀγίας, Καθολικῆς καί Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας*»⁸⁰⁰, ὅτι πρῶτα ἀπό ὅλα πρέπει ὅλες οἱ κατά τόπους κοινότητες νά εἶναι, ἐν πνεύματι ἀληθείας καί θυσίας, γεφυρωμένες στερεά καί ἀνοιχτές μεταξύ τους, ἔξω ἀπό μισαλλόδοξες θεωρήσεις ἢ ἄλλες ἔκπτωτες περὶ δικαίου καί ἀγάπης αἰρετικές ἀντιλήψεις. Καί μέ τή μοναδική ἐν Χριστῷ ἐλευθερία «*ἀληθεύοντες ἐν ἀγάπῃ*»⁸⁰¹, νά ἀπευθύνονται μέ τή μία, κοινή καί μοναδική ἀλήθεια τῆς Ὁρθόδοξης Πίστεως πρὸς ὅλους, καί πρὸς τόν καθένα ἐνδιαφερόμενο χωριστά πού θέλει καί ἐπιθυμεῖ νά κατηχηθεῖ· ὥστε ἀφοῦ λυτρωθεῖ καί καθαρθεῖ ἀπό προσωπικές πλάνες⁸⁰² καί ἰδεολογικά πάθη νά μπορεῖ μέσα ἀπό τόν ἀσκητικό ἀγώνα του νά συναντηθεῖ μέ τόν Μεγάλο Ἐλευθερωτὴ τῶν ψυχῶν⁸⁰³. Αὐτή, λοιπόν, ἡ ἀσκητική θεώρηση, ἡ ὁποία ἀπορρέει ἀπὸ τὸν ἀπελευθερωτικό πυρήνα τῆς διδασχῆς τοῦ Χριστοῦ καί στηρίζει θεμελιακά τὴν κοινοτική δράση τῶν Σιναιτῶν μοναχῶν, εἶναι αὐτή πού χαρακτηρίζει καί δικαιολογεῖ μέ ἀποτιμητική ἐπάρκεια τὸν λόγο πού οἱ κοινότητές τους ἀνήκουν στό μοντέλο τῶν ἀνοιχτῶν ομάδων.

Συνεπῶς, ἀπὸ τὰ ἀνωτέρω, εἶναι εὐκολότερο νά κατανοηθεῖ θεωρητικά τὸ σιναιτικὸ μοντέλο, τὸ ὁποῖο, ἐνῶ στὴν κοινή ἀνθρώπινη ἀντίληψη φαίνεται νά διέπεται ἀπὸ ἐγκρατευτικούς παιδαγωγικούς ὅρους καί σκληροὺς κανόνες, ὅπως καί ἀπὸ μία αὐστηρὰ ὀργανωτική διάρθρωση στὴ λειτουργική ζωὴ τῶν μελῶν του, ἐντούτοις ἐκεῖνο τὸ ὁποῖο χαρακτηρίζει τὸν τρόπο σκέψης τῶν μοναχῶν εἶναι ὁ ἐλεύθερος, ἀνοιχτός, εὐρύς καί διακριτικός πνευματικός ὀρίζοντας⁸⁰⁴, πού διαχέεται παντοῦ καί ἐκφράζεται μέ ἀποκαλυπτική μαρτυρία⁸⁰⁵ σὲ οποιαδήποτε ἀσκητική ἐργασία⁸⁰⁶. Αὐτὸ παρατηρεῖται κυρίως

⁸⁰⁰ «*Σύμβολον τῆς Πίστεως*».

⁸⁰¹ Ἐφ., 4:15.

⁸⁰² «*Ὅρα πῶς διὰ φαντασίας καὶ ψεύδους καὶ κενῶν ὑποσχέσεων ἡμᾶς πωματίζουσιν οἱ ἐχθροὶ τῆς σωτηρίας ἡμῶν. Καὶ αὐτὸς ὁ Σατανᾶς οὕτως ἐκ τῶν ὑψωμάτων ὡς ἀστραπὴ κατερράγη ἰσοθεῖαν φαντασθεῖς. Καὶ οὕτω πάλιν τὸν Ἀδὰμ ἐχώρισε τοῦ Θεοῦ θεῖκόν ἀξίωμα φαντάσας αὐτόν. Καὶ οὕτω πάντας τοὺς ἀμαρτάνοντας ἀπατᾶν ὁ ψεύστης καὶ δόλιος εἶωθεν ἐχθρός*». Βλ. Ἡσυχίου πρεσβυτέρου, Πρὸς τὸν Θεόδουλον, ριθ', Δημητρίου Γ. Τσάμη, Τὸ Γεροντικὸν τοῦ Σινᾶ, ἐκδ. «Λυδία», ὅ.π., σ. 278.

⁸⁰³ [...] «*ἐὰν οὖν ὁ υἱὸς ὑμᾶς ἐλευθερώσῃ, ὄντως ἐλεύθεροι ἔσεσθε*». Ἰω., 8:36.

⁸⁰⁴ «*Ὁ τὰ λυπηρὰ ὑποφέρων καὶ τῶν περιχαρῶν τεύξεται. Καὶ ὁ ἐν τοῖς ἀηδέσι καρτερῶν, τῶν ἡδέων οὐκ ἀμοιρήσει*». Βλ. Νείλου, Α', Λόγος περὶ προσευχῆς, 4γ', Δημητρίου Γ. Τσάμη, Τὸ Γεροντικὸν τοῦ Σινᾶ, ἐκδ. «Λυδία», ὅ.π., σ. 438.

⁸⁰⁵ «*Ἡ Ἀποκ. ὡς μαρτυρία τοῦ Ἰησοῦ προσκαλεῖ τὴν Ἐκκλησίαν νὰ συνεχίσει τὸ ἔργο, τὸ ὁποῖο ἐπιτέλεσε ὁ Διδάσκαλός της στὴ γῆ· νὰ καταθέσει δηλ. τὴ μαρτυρία της στὸν εἰδωλολατρικὸ*

στήν έσωτερική διάθεση και φιλόξενη συμπεριφορά τών μοναχών, όχι μόνον προς τά όμότροπα μέλη πού έγκαταβιώνουν στην κοινότητα, αλλά προς όλους ανεξαίρετα τούς αδελφούς· όσοι προσέρχονται κουρασμένοι και από κάθε πλευρά αναγκασμένοι προκειμένου να ξαποστάσουν ψυχολογικά, πνευματικά ή όπως άλλιώς άνθρωπινα και αγαπητικά μπορούν αυτά να έννοηθούν... Είναι γεγονός ότι όσοι έχουν προσεγγίσει μοναχικές κοινότητες -μέσα από τις φιλάδελφες συμπεριφορές τών μελών τους πού έξακτινώνονται προς κάθε κατεύθυνση- καταφέρνουν να βιώνουν τήν έσχατολογική ανάπαυση στην αιώνια σχέση θείου και ανθρωπίνου. Καί δέν είναι λίγοι όσοι περιστασιακά προσπαθούν για αυτήν τή ξεχωριστή έμπειρία, όπως και είναι αρκετοί αυτοί πού τή ζούν καθημερινά...

*κόσμο, πραγματοποιώντας η ίδια μια νέα έξοδο από την περιοχή, όπου βασιλεύει ο Δράκοντας και τα όργανά του, προς τη Γη της Επαγγελίας, την Καινή Ιερουσαλήμ, χύνοντας το αιμα της χάριν των εχθρών της». Βλ. Σωτηρίου Σ. Δεσπότη, *Η Αποκάλυψη του Ιωάννη, Ερμηνευτική προσέγγιση στο βιβλίο της Προφητείας*, τ. α', εκδ. Άθως, Αθήνα 2005, σ. 43.*

⁸⁰⁶ «Τῆ ἐλευθερία ἡμᾶς Χριστὸς ἠλευθέρωσεν· στήκετε οὖν καὶ μὴ πάλιν ζυγῶ δουλείας ἐνέχεσθε». Γαλ., 5:1.

Γ.5 Λατρευτική ζωή τῶν μελῶν τῆς κοινότητος τῶν Σιναϊτῶν

Ὁ βασικός σκοπός τῆς λατρείας στή ζωή τοῦ μοναχοῦ -μέσα ἀπό τήν ἀθλητική ἀτμόσφαιρα τῶν προσπαθειῶν του- εἶναι νά καταφέρει νά συναντηθεῖ μέ τόν Θεό, ὥστε τελικά νά θεωθεῖ «κατά χάριν» ἐνούμενος μαζί Του. Γι' αὐτήν τήν ἀσκητική ἐπιβίβαση στήν κατευθυντήρια πνευματική γέφυρα τῆς προσευχῆς πρὸς τόν ἐσχατολογικό σκοπό τῆς ἐν Χριστῷ τελείωσης, προσπαθοῦν πάντοτε οἱ μοναχοί μέ τόν καθημερινό ἀγώνα τους γιά ἀκριβή καί συνεπῆ ἐγκρατευτική διαβίωση. Ὅλα μέσα στό πρόγραμμά τους προσβλέπουν στό πῶς θά διαχειρισθοῦν καλύτερα τόν ἐπίγειο χρόνο⁸⁰⁷ γιά ποιοτικά καλύτερη ἐκπλήρωση τοῦ προσευχητικοῦ ἔργου, τιθασεύοντας μέ κατάλληλη ἀσκητική ἀγωγή τό σῶμα καί κυρίως τό πνεῦμα.

Ὁ ἀσκητικός τρόπος ζωῆς τοῦ μοναχισμοῦ δέν εἶναι τίποτα ἄλλο στήν οὐσία του παρὰ μόνον αὐτή καθ' ἑαυτή ἡ λατρευτική ζωή τῆς Ἐκκλησίας. Τό κύριο καί βασικό ἔργο τοῦ μοναχοῦ εἶναι ἡ προσευχή. Ὅλη ἡ ἀσκητική ζωή του, εἴτε ἐργάζεται, εἴτε κοιμάται⁸⁰⁸ εἴτε τρώει εἴτε πίνει εἴτε ὅ,τι πράττει, εἶναι νά προσεύχεται ἀδιάλειπτα⁸⁰⁹. Μάλιστα παρομοιάζεται ὁ τρόπος τῆς προσευχῆς μέ τή φυσική λειτουργία τῆς ἀναπνοῆς⁸¹⁰. Καί εἶναι σημαντικό νά ἀναφερθεῖ ὅτι ἡ «νοερά προσευχή» στήν ἀσκητική παράδοση τοῦ μοναχισμοῦ ἔχει σιναϊτική προέλευση⁸¹¹. Ὅλες οἱ διδαχές τῶν Σιναϊτῶν πατέρων γιά ὀρθή ἐπίτευξη τοῦ σκοποῦ τῆς ἀσκητικῆς ζωῆς ἀναφέρονται στόν ποιοτικό τρόπο

⁸⁰⁷ «Τὰ καθ' ἡμέραν ἡμῶν ἔργα δεῖ σταθμίζειν καθ' ὥραν καί προσέχειν καί κοῦφα ὅση δύναμις ἐπάναγκες ποιεῖν τῇ ἐσπέρα διὰ τῆς μετανοίας, εἶγε βουλόμεθα σὺν Χριστῷ τῆς κακίας περιγενέσθαι. Καί σκοπεῖν δεῖ, εἰ κατὰ Θεὸν τελούμεν πάντα τὰ αἰσθητὰ καί φαινόμενα ἡμῶν ἔργα κατ' ἐνώπιον Θεοῦ καί διὰ Θεὸν μόνον, ἵνα μὴ ὑπὸ τῶν αἰσθήσεων ἀλόγως κλεπτόμεθα». Βλ. Ἰουανίου πρεσβυτέρου, Πρὸς τὸν Θεόδουλον, ρκδ', Δημητρίου Γ. Τσάμη, Τὸ Γεροντικόν τοῦ Σινά, ἐκδ. «Λυδία», ὅ.π., σ. 280.

⁸⁰⁸ «Ἐν τῇ στρωμνῇ ἀναπεσόντες, τότε νήψομεν· διότι ὁ νοῦς τῆνικαῦτα χωρὶς τοῦ σώματος συμπαλαίει τοῖς δαίμοσι· κὰν εὐρεθῇ φιλήδονος, προδότης ἡδέως γίνεται». Βλ. Ἰωάννου τοῦ Σιναΐτου, Κλίμαξ, ἐκδ. Ἱ. Μονῆς Παρακλήτου, ὅ.π., σ. 204.

⁸⁰⁹ «Σημειωτέον ὅτι ἐν σὺδευμῇ λειτουργίᾳ αὐτοῦ τινα χρῆ ἐργόχειρον κρατεῖν τὸ σύνολον». Βλ. Ἰωάννου τοῦ Σιναΐτου, Κλίμαξ, «Σχόλιον γ' εἰς λόγον ΙΘ', περὶ ὕπνου», PG 88, 940A.

⁸¹⁰ «Ὡσπερ χρῆ τὸν ζῶντα διὰ παντὸς ἀναπνεῖν, οὕτω χρῆ διηνεκῶς ἐπιτηδεύειν καί μεταχειρίζεσθαι τὴν καλὴν ἀγρυπνίαν, καί μμεῖσθαι τοῖς ψαλμοῖς καί τοῖς ὕμνοις τὸ τῆς μελιφθόγγου ἀηδόνης ἀγρυπνον, ἡνίκα ἂν ἐπφάξῃ δι' ὅλης νυκτὸς οὐκ ἀποπανομένης τοῦ μελωδεῖν. Τοῦτο γὰρ σοῦ ποιῶντος, οὐκ ἀνέξεται ὁ ἐχθρὸς πολυχρονίως παρεδρεῖν σοι, ὅρην ἑαυτὸν ὑποθλιβόμενον τε καί ἐξουθενούμενον ὑπὸ σοῦ, καί τοῖς τῆς ἀγρυπνου εὐχῆς κεντηθροῖς καθεκάστην τιτρωσκόμενον νύκτα». Βλ. Νείλου μοναχοῦ, Ἐπιστολαί, Βιβλίον Ι, λ', «Τιμοθέω ὑποδιακόνω», PG 79, 97B.

⁸¹¹ «Ἰησοῦ ὀνόματι μάλιστα πολεμίους· οὐ γὰρ ἐστὶν ἐν τῷ οὐρανῷ καί ἐπὶ τῆς γῆς ἰσχυρότερον ὄπλον». Βλ. Ἰωάννου τοῦ Σιναΐτου, Κλίμαξ, Λόγος Κ', Περὶ δειλίας, στ', ἐκδ. Ἱ. Μονῆς Παρακλήτου, ὅ.π., σ. 235α.

του πνευματικού έργου της προσευχής⁸¹². Οί Σιναίτες προκειμένου να καταφέρουν να τηρούν τον κανόνα της άτομικής προσευχής, αλλά και τη συνέχισή της σε κάθε άλλη εκδήλωση της ζωής -διότι όλα όσα συμβαίνουν στην καθημερινή δράση έχουν άμεση σύνδεση, σχέση και εξάρτηση με τη λατρευτική αναφορά προς τό θείο-, άφ' ενός μόν μάχονται έσωτερικά σκληρά με τον έαυτό τους, άφ' έτέρου δέ και έξωτερικά προς τίς δύσκολες γεωγραφικές και κλιματολογικές συνθήκες της σιναϊτικής γής. Άν προσεγγισθούν μεθοδολογικά όλες οι εκφάνσεις τρόπου ζωής, δράσης και συμπεριφοράς των μοναχών, θά έννοηθεί καλύτερα τό ουσιώδες περιεχόμενο της συμπερασματικής διατύπωσης ότι πρόκειται για έναν αδιάκοπο και άόρατο μαρτυρικό, άγώνα μέσα στην καθημερινή πορεία της ζωής ώστε να κρατείται ό νούς άπερίσπαστος στην προσευχή. Όποτε, λοιπόν, άναφερόμαστε γενικά ή ειδικά στή μοναχική ζωή, ταυτόχρονα έννοούμε ότι χαρακτηρίζουμε τή ζωή αυτή, ως κατεξοχήν λατρευτική έκφραση κάθε στιγμής. Έ κάθε περίσταση, τό κάθε λεπτό στή ζωή των μοναχών, άκόμη και όταν φαίνεται ότι κοιμούνται⁸¹³, είναι άποκλειστικά ύπηρεσία αδιάλειπτης λειτουργίας στό έργο της ένότητας με τον Θεό διά του έργου της προσευχής. Όπως λειτουργεί ή καρδιά και ή άναπνοή⁸¹⁴, έτσι είναι και ή κίνηση της προσευχής στή ψυχή του μοναχού πού έπιθυμεί να παραμένει πνευματικά ζωντανός. Μοναχική ζωή = Προσευχή.

Μελετώντας τή λατρευτική συμπεριφορά των άσκητών, διαπιστώνουμε ότι ύπήρχαν δύο βασικοί τρόποι έκφρασης της. Έ άτομική ή «κατά μόνas

⁸¹² Όπως έπισημαίνει ό Ίωάννης ό Σιναίτης: «Προσευχή, ως προς την ποιότητά της είναι συνουσία και ένωση του ανθρώπου με τον Θεόν, και ως προς την ένέργειά της, σύστασις και διατήρησις του κόσμου, συμφιλίωσις με τον Θεόν, μητέρα των δακρύων, καθώς έπίσης και θυγατέρα, συγχώρησις των άμαρτημάτων, γέφυρα πού σώζει από τους πειρασμούς, τοίχος πού μάς προστατεύει από τίς θλίψεις, συντριβή των πολέμων, έργο των Άγγέλων, τροφή όλων των άσωμάτων, ή μελλοντική εύφροσύνη, εργασία πού δέν τελειώνει, πηγή των άρετών, πρόξενος των χαρισμάτων, άφανής πρόοδος, τροφή της ψυχής, φωτισμός του νού, πέλεκυς πού κτυπά την άπόγνωσι, άπόδειξις της έλπίδος, διάλυσις της λύπης, πλούτος των μοναχών, θησαυρός των ήσυχαστών, μείωσις του θυμού, καθρέπτης της πνευματικής προόδου, φανέρωσις των μέτρων (βαθμοί της πνευματικής προόδου), δήλωσις της πνευματικής καταστάσεως, άποκάλυψις των μελλοντικών πραγμάτων, σημάδι της πνευματικής δόξης πού έχει κανείς». Βλ. Ίωάννου του Σιναίτου, Κλίμαξ, Λόγος ΚΗ', Περί προσευχής, α', έκδ. Ί. Μονής Παρακλήτου, ό.π., σ. 355.

⁸¹³ «Μνήμη θανάτου συγκοιμηθήτω σοι και συναναστήτω σοι, και μονολόγιτος Ίησού εύχή· ουδέν γάρ εύρήσεις ως ταύτα βοηθήματα έν τώ ύπνω». Βλ. Ίωάννου του Σιναίτου, Κλίμαξ, Λόγος ΙΕ', Περί άγνείας, να', έκδ. Ί. Μονής Παρακλήτου, ό.π., σσ. 204β - 205α.

⁸¹⁴ «Μνημονευτέον γάρ Θεού μάλλον ή άναπνευστέον». Βλ. Γρηγορίου Θεολόγου, Θεολογικός Α' 4, ΡG 36, 16B.

προσευχή» και οι «κοινές λατρευτικές Συνάξεις», οι οποίες περιελάμβαναν τό Μυστήριο της «Θείας Εὐχαριστίας».

Γενικότερα οι μοναχοί, πρὶν ξεκινήσουν τὸν κανόνα τῆς προσευχῆς, ἔπρεπε πρῶτα νὰ φροντίζουν νὰ προετοιμάζονται κατάλληλα διότι μόνο τότε θὰ ἦταν δυνατόν νὰ ἐπιδιοθεῖν σωστά στό πνευματικό ἔργο της ὡστε νὰ ἔλθουν τὰ ποθούμενα ἀποτελέσματα στή ζωὴ τους. Ἐνα βασικό μέρος αὐτῆς τῆς προετοιμασίας ἦταν ἡ ἀσκητική διατροφή. Ὁ τρόπος λιτῆς σίτησης τῶν μοναχῶν μέ διαρκῆ καί σκληρὴ νηστεία εἶχε αὐτὸν ἀκριβῶς τὸν σκοπὸ: νὰ καταφέρουν νὰ δεσμεύσουν ὅλες τίς ἀνεξέλεγκτες ἐπιθυμίες καί πάθη τοῦ σώματος ὡστε νὰ ἀπελευθερωθοῦν, κατὰ τὸ δυνατόν περισσότερο, ἀπὸ τίς ψυχολογικές ἐξαρτήσεις τῆς πείνας, τῆς δίψας, τοῦ ὕπνου, τῆς θερμοκρασίας καί γενικά ἀπὸ ὅλα ὅσα εἶχαν σχέση μέ τὴν ὕλική πλευρὰ τῆς ζωῆς. Καί δέν ἦταν εὐκόλο, στίς ἀκραίες κλιματικές ἀλλαγές τῆς ἐρήμου, νὰ ξεπεραστοῦν ὅλες αὐτές οἱ μόνιμες δυσκολίες καί φυσικές ἀπαιτήσεις ὅταν δέν ὑπῆρχαν τὰ στοιχειώδη, ὅπως: τροφή, νερό, θέρμανση, πού θεωροῦνται αὐτονόητα γιὰ μία λιτὴ ζωὴ καί ἔχουν ἄμεση σχέση μέ τίς πρῶτες ἀνάγκες τοῦ σώματος.

Στὴν προετοιμασία γιὰ καθαρότητα στήν προσευχὴ οἱ μοναχοί, ἐκτός ἀπὸ τὴ νηστεία πού ἀδυνατίζει τὰ σωματικά πάθη, ἔδιναν μεγαλύτερη σημασία στήν τιθάσευση τοῦ νοῦ ἀπὸ τοὺς κινδύνους τῶν πνευματικῶν παθῶν⁸¹⁵. Ὑπῆρχε ἔντονος προσωπικός ἀγώνας γιὰ ψυχικὴ κάθαρση -μέσα ἀπὸ τὴν «μακαρία χαρμολύπη»⁸¹⁶- καί ἀπεξάρτηση ἀπὸ τοὺς διάφορους καί ἀτελείωτους στόν κατάλογο τῶν ἁμαρτιῶν λογισμούς, ἀκόμη καί μέ «δεξιές» ἐπισκέψεις⁸¹⁷. Ὅλη αὐτὴ ἡ προσπάθεια εἶχε ἄμεση προοπτικὴ στήν ἐδραίωση τῆς ἐσωτερικῆς εἰρήνης στήν καρδιά ὡστε νὰ ἀποκτηθεῖ ἡσυχία συνείδηση καί

⁸¹⁵ «Ἐρχεται δὲ ὁ νοῦς ἐξ ἀμελείας εἰς τὴν ἰδίαν πάλιν τάξιν καὶ νῆψιν, εἶπερ ἀνθὶς ἐπιμελείας τύχοι καὶ ἐὰν τὸ πρακτικὸν ἡμῶν τοῦ νοῦς ἐν θεορῆ σπουδῇ πάλιν στήσωμεν». Βλ. Ἰωαννίου πρεσβυτέρου, Πρὸς τὸν Θεόδουλον, ρκθ', Δημητρίου Γ. Τσάμη, Τὸ Γεροντικὸν τοῦ Σινᾶ, ἐκδ. «Λυδία», ὅ.π., σ. 284.

⁸¹⁶ «Κατέχων κάτεχε τὴν μακαρίαν τῆς ὀσίας κατανύξεως χαρμολύπη, καὶ μὴ παύση τῆς ἐν αὐτῇ ἐργασίας, ἄχρις οὐ μετάρσιον ἐκ τῶν ἐντεῦθεν καὶ καθαρὸν τῷ Χριστῷ παραστήσει σε». Βλ. Ἰωάννου τοῦ Σιναΐτου, Λόγος Ζ', Περὶ χαροποῦ πένθους, 11, Κλίμαξ, ἐκδ. Ἱ. Μονῆς Παρακλήτου, ὅ.π., σ. 142α.

⁸¹⁷ «Αἶτει διὰ πένθους, ζῆτει δι' ὑπακοῆς, κροῦε διὰ μακροθυμίας· ὁ γὰρ οὕτως αἰτῶν λαμβάνει, καὶ ὁ ζητῶν εὐρίσκει, καὶ τῷ κρούοντι ἀνοιγήσεται. Φυλάττου μὴ ὡς ἔτυχε ὑπερεῦξασθαι θήλεος ἐν προσευχῇ σου· μήπως ἐκ δεξιῶν συληθήσῃ». Βλ. Ἰωάννου τοῦ Σιναΐτου, Κλίμαξ, Λόγος ΚΗ', Περὶ προσευχῆς, νστ', ἐκδ. Ἱ. Μονῆς Παρακλήτου, ὅ.π., σσ. 365β - 366α.

νά λειτουργεί αδιάλειπτα ή εργασία τής νοεράς προσευχής⁸¹⁸. Ἡ μόνιμη ἐσωτερική εἰρήνη λοιπόν⁸¹⁹, ή οποία ἦταν δυνατή μέ τήν παροχή τής χάριτος τοῦ Θεοῦ⁸²⁰ -σύμφωνα μέ τή γνησιότητα τοῦ προσωπικοῦ ἀγώνα κάθε ἀσκητοῦ καί τής εἰλικρινοῦς ἀγαπητικῆς προαίρεσής του πρὸς ὅλους, ἐφ' ὅσον δέν κατέκρινε κανέναν- ἐξασφάλιζε τίς κατάλληλες προϋποθέσεις γιά τή δραστηριοποίηση καί ἐνεργή συμμετοχή τοῦ μοναχοῦ στό ἔργο τής προσευχῆς, εἴτε αὐτή ἦταν προσωπική εἴτε συλλογική⁸²¹.

Ἐρευνώντας γιά μαρτυρίες Σιναϊτῶν σχετικά μέ τήν προσευχή καί τούς τόπους λατρείας, παρατηροῦμε ὅτι αὐτές διακρίνονται σέ πληροφορίες πού ἀφοροῦν: α) στόν τρόπο πού γινόταν ή κατά μόνας προσευχή στά διάσπαρτα ἐρημικά κελιά ή τούς ἄλλους ἡσυχαστικούς τόπους ὅπου ἀσκοῦνταν, καί β) στήν κοινή λατρευτική συμπεριφορά κατά τή Σύναξη τής Κυριακῆς⁸²², ή τῶν Ἑορτῶν πού συναθροίζονταν εὐχαριστιακά ὡς ἐκκλησιαστικό Σῶμα γιά τή Θεία Λειτουργία στό «Κυριακό» ή στό «Καθολικό».

Γ.5.1 Ἡ κατά μόνας προσευχή

Τό ἡμερήσιο λατρευτικό τυπικό στήν ἀσκητική ζωή τῶν μοναχῶν ἀφοροῦσε στήν τέχνη τής προσευχῆς⁸²³, ή οποία γινόταν κατά μόνας στούς

⁸¹⁸ «Λογισμοὺς δὲ ἐν καρδίᾳ, καὶ μὴ θελόντων ἡμῶν, παγέντας τε καὶ ἰσταμένους, ἐξαλείφειν πέφυκεν Ἰησοῦ εὐχή μετὰ νήψεως ἐκ βαθέων ἐννοίας καρδίας». Βλ. Ἰωαννίου πρεσβυτέρου, Πρὸς τὸν Θεόδουλον, ρλζ', Δημητρίου Γ. Τσάμη, Τό Γεροντικόν τοῦ Σινᾶ, ἐκδ. «Λυδία», ὅ.π., σ. 286.

⁸¹⁹ «Φειδόμενος θυμοῦ, φειδῶ εὐρήσεις καὶ φρόνιμον σεαυτὸν ἀναδείξεις καὶ ἐν τοῖς προσευχομένοις ἔση». Βλ. «Ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Νείλου τοῦ Ἀσκητοῦ, Λόγος περὶ προσευχῆς, εἰς κεφάλαια ἑκατὸν πενήκοντα τρία», κεφ., κζ', Φιλοκαλία τῶν ἱερῶν Νηπιτικῶν, ἐκδ. «Ἀστέρως», Ἀθήναι 1957, τ. Α', σσ. 176 - 189.

⁸²⁰ «Εἰρήνην ἀφήμι ὑμῖν, εἰρήνην τὴν ἐμὴν δίδωμι ὑμῖν· οὐ καθὼς ὁ κόσμος δίδωμι ὑμῖν· οὐ καθὼς ὁ κόσμος δίδωσιν ἐγὼ δίδωμι ὑμῖν». Ἰω., 14:27.

⁸²¹ «Εἰ μετ' ἀδελφῶν, εἴτε καταμόνας προσεύχη, ἀγωνίσει, μὴ ἔθει, ἀλλ' αἰσθήσει προσεύχεσθαι». Βλ. Ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Νείλου τοῦ Ἀσκητοῦ, Λόγος περὶ προσευχῆς, κεφ. μβ', ὅ.π.,.

⁸²² [...] «οὕτως γὰρ ἐστὶ τὸ ἔθος τῆς ἐρήμου ἐκείνης, οὐ γὰρ ποιοῦσι τὴν σύναξιν ἕως οὐ πάντες ἔλθωσι». Βλ. Ἀωνύμου Η', α', Δημητρίου Γ. Τσάμη, Τό Γεροντικόν τοῦ Σινᾶ, ἐκδ. «Λυδία», ὅ.π., σ. 74.

⁸²³ «Ὡν ὁ νοῦς μεμάθηκεν ἀληθῶς εὐχεσθαι, οὗτοι Κυρίῳ ἐνώπιον ἐνώπιον λαλοῦσιν, ὡς οἱ πρὸς τὸ οὐς τοῦ βασιλέως. Ὡν τὸ στόμα εὐχεται, οὗτοι τοῖς ἐπὶ πάσης τῆς συγκλήτου προσπίπτουσιν αὐτῷ προσεοίκασιν. Ὅσοι ἐν κόσμῳ διατρίβουσιν, οὗτοι ἐν μέσῳ τοῦ θορύβου παντὸς τοῦ δήμου τὸν βασιλέα καθικετεύουσιν. Εἰ τὴν τέχνην ἐπιστημονικῶς μεμάθηκας, οὐκ ἀγνοεῖς τὸ λεγόμενον». Βλ. Ἰωάννου τοῦ Σιναΐτου, Κλίμαξ, Λόγος ΚΖ', Περὶ ἡσυχίας, κ', ἐκδ. Ἰ. Μονῆς Παρακλήτου, ὅ.π., σσ. 338α.

ἀγωνιστικούς χώρους τῶν κελλιῶν⁸²⁴, ὅπου εἰδικά οἱ ἐρημίτες, συνήθιζαν νά παραμένουν σχεδόν ἐγκλειστοί μέ αὐστηρή τήρηση τοῦ νοῦ⁸²⁵, γιά ὅλη τή χρονική διάρκεια τῆς ἐβδομάδος ἢ μερικές φορές καί περισσότερο, ἀνάλογα μέ τήν ἀπόσταση ὅπου βρισκόνταν ἀπό τό πλησιέστερο «Κυριακό». Ὅπως περιγράφει ὁ Πορφύριος ὁ Β΄: «οἱ μοναχοὶ διήγον μονήρη ἀσκητικὸν βίον. Τὴν ὅλην ἐβδομάδα ὁ καθεὶς προσήχετο καθ' ἑαυτὸν ἀσχολούμενος μὲ τὸν κήπον του καὶ τὸ πλέξιμον»⁸²⁶. Τό σύννηθες «τυπικόν» τῆς ἀτομικῆς προσευχῆς τοῦ μοναχοῦ περιελάμβανε τὴν ἀκολουθία τοῦ «ὄρθρου», τῶν «ὠρῶν» καὶ τοῦ διατεταγμένου «προσωπικοῦ κανόνος». Περί τοῦ «τυπικοῦ» αὐτοῦ γίνεται λόγος στὸν βίο τῶν Σιναϊτῶν Ἁγίων Γαλακτίωνος καὶ Ἐπιστήμης, πού συνέγραψε ὁ Εὐτόλμιος⁸²⁷. Ἐκεῖ ὑπάρχει σχετικὸ ἀπόσπασμα, τό ὁποῖο ἀναφέρεται στὸν τρόπο προσευχῆς τῶν μοναχῶν τῆς ἐποχῆς τοῦ 3^{ου} αἰ. Ἀπὸ τὸν Εὐτόλμιο, πληροφοροῦμαστε, ὅτι ὁ κύριός του Γαλακτίων, μέ τὸν ὁποῖο ἦταν συμμαναστὲς στὸ Σίναϊον Ὅρος: «ἠγγρύπνει τοσοῦτον, ὥστε ὀράσθαι αὐτὸν ἐν εἴδει νεκροῦ, ἔφαλλέν τε τὰς ἐωθινὰς αὐτοῦ καὶ νυκτερινὰς εὐχὰς ἀδιαλείπτως, πρώτην, τρίτην, ἕκτην, ἐνάτην καὶ τὰ ἑσπερινὰ αὐτοῦ»⁸²⁸. Ἐπίσης ὁ Νεῖλος, σχετικὰ μέ τό λατρευτικὸ «τυπικὸ τῶν γονυκλισιῶν» στίς «ἀκολουθίαις τῶν Ὁρῶν» ἀναφέρει ὅτι «τὴν εὐσεβὴ καὶ εὐπρεπὴ γονυκλισίαν οὐδαμῶς ἀναιρήσομεν. Καὶ γὰρ Δανιὴλ ὁ προφήτης τρίτην ὥραν, καὶ ἕκτην, καὶ ἐνάτην κάμπτων ἐπὶ τῆς γῆς τὰ γόνατα, παρεκάλει τὸν Θεόν»⁸²⁹.

Γενικότερα, περισσότερες πληροφορίες γιά τοὺς τρόπους προσευχῆς⁸³⁰, τὰ «τυπικά» τῶν «ἀκολουθιῶν» καὶ τὴ κοινὴ λατρευτικὴ συμπεριφορὰ τῶν

⁸²⁴ «Ὡσπερ οὖν ἄτερ πλοίου μεγάλου θαλάττιον πέλαγος περᾶσαι οὐ δυνατόν, οὕτως ἀδύνατον ἐκδιῶξαι προσβολὴν λογισμοῦ πονηροῦ χωρὶς ἐπικλήσεως Ἰησοῦ Χριστοῦ». Βλ. Ἰουστίνου πρεσβυτέρου, Πρὸς τὸν Θεόδουλον, ρμβ΄, Δημητρίου Γ. Τσάμη, Τό Γεροντικόν τοῦ Σινᾶ, ἐκδ. «Λυδία», ὅ.π., σ. 288.

⁸²⁵ «Εἰς εἰκόνα τοῦ νοῦ ὁ νομοθέτης Μωσῆς λαμβάνεται παρὰ τῶν πατέρων, ὡς Θεὸν ὀρᾶ ἐν τῇ βιάτῳ καὶ τὸ πρόσωπον δοξάζεται καὶ Θεὸς Φαραὼ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τῶν θεῶν καθίσταται, Αἴγυπτόν τε μαστίζει καὶ ἐξάγει τὸν Ἰσραὴλ καὶ νομοθετεῖ, ἅτινα τροπικῶς λαμβανόμενα κατὰ πνεῦμα τοῦ νοός εἰσιν ἐνεργήματα καὶ προτερήματα». Βλ. Ἰουστίνου πρεσβυτέρου, Πρὸς τὸν Θεόδουλον, ρλθ΄, Δημητρίου Γ. Τσάμη, Τό Γεροντικόν τοῦ Σινᾶ, ἐκδ. «Λυδία», ὅ.π., σ. 288.

⁸²⁶ Βλ. Πορφυρίου Β΄, ὅ.π., σ. 130.

⁸²⁷ Βλ. Δημητρίου Γ. Τσάμη, Τό Μαρτυρολόγιον τοῦ Σινᾶ, ἀπόσπασμα ἀπὸ τό Α΄ Μαρτύριον τοῦ Εὐτόλμιου, ἐκδ. Π. Πουρναρά, ὅ.π., σ. 262· BHG 665, τ. 1, σ. 210.

⁸²⁸ Βλ. Δημητρίου Γ. Τσάμη, Τό Μαρτυρολόγιον τοῦ Σινᾶ, ἐκδ. Π. Πουρναρά, ὅ.π., σ. 240.

⁸²⁹ Βλ. Νεῖλου τοῦ μοναχοῦ, Ἐπιστολαί, Βιβλίον Ι, πζ΄, «Ἀκακίῳ μεμοραλίῳ», PG 79, στ. 121Α.

⁸³⁰ «Ὅσῳ τὴν διάνοιαν ἀκρῶς προσέχεις, κατὰ τοσοῦτον μετὰ πόθον τῷ Ἰησοῦ προσεύξῃ· καὶ ὅσον πάλιν τὴν διάνοιαν ἀμελῶς ἐπισκέπη, κατὰ τοσοῦτον καὶ τοῦ Ἰησοῦ μακροθυθήσῃ. Καὶ ὡσπερ τὸ πρότερον ἀκρῶς τὸν ἀέρα τῆς διανοίας φωτίζει, οὕτω καὶ τὸ ἐκνεύσαι ἀπὸ τῆς νήψεως καὶ τῆς γλυκείας ἐπικλήσεως τοῦ Ἰησοῦ σκοτίζειν αὐτὸν ἐκ παντὸς πέφυκεν, ὡς εἶναι

Συναϊτών, υπάρχουν μέσα στα κείμενα⁸³¹. Επιλέγουμε μία μαρτυρία ως ένδεικτική του προσευχητικού φρονήματος των μοναχών του Σινά. Πρόκειται για μία χαρακτηριστική περίπτωση άποφθεγματικού τρόπου προσευχής που συναντάμε σε έναν από τους άγνωστους μοναχούς των «*Ἑλληνικῶν Συναϊτικῶν Κωδίκων*» τῆς Βιβλιοθήκης του Σινά: [*Παρέβαλέ τις τῶν ἀδελφῶν τινι γέροντι οἰκοῦντι εἰς τὸ Σινᾶ ὄρος καὶ παρεκάλει αὐτὸν λέγων· «Πάτερ, εἰπέ μοι, πῶς ὀφείλω εὐχεσθαι· πολλὰ γὰρ παρώργισα τὸν Θεόν». Λέγει αὐτῷ ὁ γέρον· «Ἐγώ, τέκνον, ὅταν εὐχομαι οὕτως λέγω· "Κύριε ἀξιώσον με δουλεῦσαι σοι, ὡς ἐδούλευσα τὸν Σατανάν· καὶ ἀξιώσον με ἀγαπήσαι σε, ὡς ἠγάπησα τὴν ἁμαρτίαν"»]*⁸³².

Γ.5.2 Κοινές λατρευτικές συνάξεις

Κάθε Κυριακή ἢ μεγάλη εορτή οἱ μοναχοί, σύμφωνα μέ τό ἀσκητικό μοντέλο τῆς «*σκήτης*», συνήθιζαν νά πραγματοποιοῦν εὐχαριστιακή συνάθροιση στό «*Κυριακό*». Πιό συγκεκριμένα, ὅπως ἀναφέρει ὁ Νεῖλος, ὅταν ἔφθανε ἡ ἡμέρα τοῦ Σαββάτου, κάθε μοναχός, ὕστερα ἀπό μία ἀγωνιστική ἐβδομάδα στό κελλί, προσερχόταν στό «*Κυριακό*» προκειμένου νά συμμετάσχει στήν Κυριακάτικη ἀγρυπνία, ὅπου μετελάμβανε τά «*ἄχραντα Μυστήρια*» στή «*Θεία Λειτουργία*»⁸³³ καί νά κοινωνήσει ἀγαπητικά μέ τούς

φύσει τὸ πρᾶγμα τοιοῦτον, ὡς εἶπομεν, καὶ ἄλλως οὐκ ἔστι. Καὶ τοῦτο πείρα λήψη ἔργῳ δοκιμασίας, ἐπεὶ μὴ πέφυκεν ἀρετὴ καὶ μάλιστα ἡ τοιαύτη φωτοτόκος τερπνὴ ἐργασία, εἰ μὴ τῇ πείρα διδάσκεται». Βλ. Ἦσυχίου πρεσβυτέρου, Πρὸς τὸν Θεόδουλον, 4', Δημητρίου Γ. Τσάμη, Τό Γεροντικόν τοῦ Σινά, ἐκδ. «*Λυδία*», ὅ.π., σ. 264.

⁸³¹ [*Διηγῆσαντο οἱ πατέρες ποτὲ περὶ ἀδελφοῦ τινος ὅτι· Γενομένης συνάξεως ἐν καιρῷ Κυριακῆς, ἀνέστη κατὰ τὸ ἔθος ἐλθεῖν εἰς τὴν ἐκκλησίαν... οὕτως γὰρ ἔστι τὸ ἔθος τῆς ἐρήμου ἐκείνης, οὐ γὰρ ποιοῦσι τὴν σύναξιν ἕως οὐ πάντες ἔλθωσι... Ὡς ἐγένετο ὁ κανὼν τῆς ψαλμωδίας καὶ ἀνεγνώσθη ἡ τῶν Ἀποστόλων διδασχὴ καὶ ἐστάθη καὶ ὁ διάκονος ἀναγνῶναι τὸ μεγαλεῖον... Ὡς δὲ καὶ τοῦ Εὐαγγελίου ἐγένετο ἡ καθοσίωσις, προσήλθον οἱ κληρικοὶ ἐκ τοῦ διακονικοῦ κατέχοντες τὴν τῶν ἀγίων μυστηρίων μετάληψιν... Καὶ ὡς ἐγένετο ἡ καθοσίωσις τῶν θείων εὐχῶν καὶ ἤγγισαν οἱ κληρικοὶ κλάσαι τοὺς ἄρτους τῆς προθέσεως... Ὡς δὲ προσήγγισαν οἱ ἀδελφοὶ μεταλαβεῖν τῆς ἀγίας προσφορᾶς ἐπέδιδτο αὐτοῖς σῶμα. Καὶ ὡς ἐπεκαλοῦντο λέγοντες «*Ἀμήν*»... Ὡς δὲ ἡ σύναξις προέκοψε καὶ ἦλθον οἱ κληρικοὶ ἐπὶ τὸ αὐτό... Ταῦτα δὲ ἀκούσαντες οἱ ἀδελφοὶ καὶ πολλὴν κατάνυξιν λαβόντες ἀνεχώρησαν εἰς τὰ κελλία αὐτῶν]. Βλ. Ἀωνύμου Η', α' - ζ', Δημητρίου Γ. Τσάμη, Τό Γεροντικόν τοῦ Σινά, ἐκδ. «*Λυδία*», ὅ.π., σ. 74 - 78.*

⁸³² Δημητρίου Γ. Τσάμη, Τό Γεροντικόν τοῦ Σινά, ἐκδ. Ἰ. Μονῆς Σινά, ὅ.π., σ. 74· Ἑλληνικοὶ Συναϊτικοὶ Κώδικες 438, 448 καὶ 659.

⁸³³ «*Ὅλην τὴν ἐβδομάδα καθέζονται εἰς τὰ κελλία τους, καθ' ἕνα χωριστά, καὶ μόνον τὸ σάββατον βράδι συναθροίζονται εἰς τὸ Κυριακόν, καὶ ψάλλουν ὁμοῦ τὴν ἀγρυπνίαν τῆς Κυριακῆς· καὶ τὸ ταχὺ εἰς τὴν Λειτουργίαν μεταλαμβάνοντες τὰ ἄχραντα Μυστήρια, ἀναχωρεῖ ἕκαστος εἰς τὸ κελλίον του*». Βλ. Νεκταρίου τοῦ Κρητός, ὅ.π., σ. 80.

ἀδελφούς. Καί ἄλλου, ὁ ἴδιος Σιναΐτης ὄσιος ὅταν ἀναφέρεται σέ «τυπικά» λατρευτικῆς συμπεριφορᾶς περιγράφει ὅτι κατά τὴν ἡμέρα τῆς Κυριακῆς πού προσεύχονταν ἔπρεπε νά στέκονται ὄρθιοι, δηλώνοντας μέ αὐτὴν τὴ στάση τοῦ σώματος τὴν πνευματικὴ κατάστασή τους στὸν μέλλοντα αἰῶνα, ἐνῶ τίς ἄλλες ἡμέρες ἔπρεπε νά κλίνουν τὰ γόνατα στὴν προσευχή γιὰ νά συνειδητοποιοῦν τὴν πώση τοῦ ἀνθρώπινου γένους στὴν ἁμαρτία. Ὅταν σηκώνονταν ἀπὸ τὴ γονυκλισία, μέ τὴν κίνησή τους αὐτὴ φανέρωναν τὴν ὑψιστὴ δωρεὰ τῆς Ἀνάστασης πού δόθηκε ἀπὸ τὸν Χριστό πρὸς ὅλους⁸³⁴. Ὁ Πορφύριος Β΄ συμπληρώνει ὅτι οἱ μοναχοὶ κατά τὴν ἐβδομαδιαία συνάθροισή τους «μετελάμβανον τὸ πρωὶ τῶν ἀχράντων μυστηρίων καὶ ἠκροῶντο πρὸ τοῦ ἀπ' ἀλλήλων χωρισμοῦ πνευματικῆς ὀμιλίας ὑπὸ τοῦ Προϊσταμένου», ἐνῶ δὲν ἔλειπαν οἱ ἐξαιρέσεις τῶν «ἐρημιτῶν», οἱ ὁποῖοι ἀκολουθοῦσαν «παντελῶς ἀπομεμονωμένον καὶ ἰδιότροπον» ἀσκητικὸ βίον⁸³⁵. Συνεχίζει περιγράφοντας διάφορες τοποθεσίες ἀσκητηρίων στὴ σιναϊτικὴ χερσόνησο -ὅπου ὑπῆρχαν «παρεκκλήσια»-, ἐνῶ ἀναφέρεται ἀρκετές φορές στὴ λατρευτικὴ ζωὴ τῶν Σιναϊτῶν μοναχῶν⁸³⁶.

Οἱ σχετικὲς μαρτυρίες στὸ «Ὀδοιπορικόν» τῆς Αἰθερίας γιὰ ἐκδηλώσεις λατρείας τῶν Σιναϊτῶν σέ συγκεκριμένους ἱερούς τόπους δὲν εἶναι λίγες⁸³⁷.

⁸³⁴ «Τῇ Κυριακῇ ἡμέρᾳ ἐστῶτες εὐχόμεθα, τὸ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος στάσιμον ἐκτυποῦντες. Ἐν δὲ ταῖς ἄλλαις ἡμέραις τὰ γόνατα κλίνομεν, τὴν διὰ τῆς ἁμαρτίας πώσιν δηλοῦντες τοῦ ἀνθρωπείου γένους. Ἐγειρόμενοι δὲ ἀπὸ τῆς γονυκλισίας, τὴν διὰ τοῦ Χριστοῦ ἡμῖν δοθεῖσαν πᾶσιν ἀνάστασιν ἐμφαίνομεν, τελεσθεῖσαν κατὰ τὴν Κυριακὴν». Βλ. Νείλου τοῦ μοναχοῦ, Ἐπιστολαί, Βιβλίον ΙΙΙ, ρλβ', «Οὐρσακίῳ ἐκδίκῳ», PG 79, στ. 444D.

⁸³⁵ «Ἐκτὸς τούτου οἱ μοναχοὶ συνηθοῦντο τὴν παραμονὴν τῶν ἑορτῶν εἰς τὸν πλησιέστερον ναόν. Ἀφοῦ μετελάμβανον τροφῆς, διήρχοντο τὴν ὅλην νύκτα ἐν προσευχῇ, μετελάμβανον τὸ πρωὶ τῶν ἀχράντων μυστηρίων καὶ ἠκροῶντο πρὸ τοῦ ἀπ' ἀλλήλων χωρισμοῦ πνευματικῆς ὀμιλίας ὑπὸ τοῦ Προϊσταμένου. Δὲν ἔλειψαν ὁμῶς καὶ οἱ τὸν παντελῶς ἀπομεμονωμένον καὶ ἰδιότροπον βίον ἐλόμενοι». Βλ. Πορφυρίου Β΄, ὁ.π., σ. 131.

⁸³⁶ [...] «Τὰ ἀσκητήρια δὲν σώζονται ἀλλὰ τὰ παρεκκλήσια τῶν ἀσκητηρίων, τὸ τοῦ Προδρόμου, τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος, τῆς ἁγίας Ζώνης ἐν οἷς οἱ ἀσκηταὶ ἐτέλουν τὰς ἀκολουθίας αὐτῶν καθ' ἐκάστην ἡμέραν, ἐξαιρέσει τῆς Κυριακῆς ὅτε κατήρχοντο εἰς τὸ Κυριακὸν ἀπὸ τὸ Σάββατον ἐσπέρας καὶ διενυκτέρευον ἐκεῖ μέχρι τῆς πρωΐας τῆς Κυριακῆς, ὅτε καὶ πάλιν, μεταλαβόντες τῶν ἀχράντων μυστηρίων καὶ πνευματικῶς διὰ μιᾶς πνευματικῆς Κατηχήσεως τοῦ Ἡγουμένου τῆς Ἁγίας Βάτου ἐποικοδομηθέντες, ἐπανήρχοντο εἰς τὰς κέλλας αὐτῶν χαίροντες καὶ αἰνοῦντες τὸν Θεόν». Βλ. Πορφυρίου Β΄, ὁ.π., σ. 103.

⁸³⁷ Ἐνδεικτικὰ ἀναφέρουμε μερικὰ ἀποσπάσματα ἀπὸ τὸ «Ὀδοιπορικόν» τῆς Αἰθερίας στὴ σιναϊτικὰ χώρα: α) «Ὅτε λοιπόν, τῇ κελεύσει τοῦ Θεοῦ, ἐφθάσαμεν ἐπ' αὐτῆς τῆς κορυφῆς καὶ εἰς αὐτὴν τῆς Ἐκκλησίας τὴν θύραν, ἰδοὺ τρέχει πρεσβύτερος ἐρχόμενος ἐκ τοῦ κελλίου αὐτοῦ, ὅστις ἦν τεταγμένος ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας ταύτης, γέρον θαλερὸς καὶ ἀκμαῖος καὶ μοναχὸς ἐκ παιδῶν καὶ ὡς ἐνταῦθα λέγουσιν ἀσκητῆς καὶ ἐν ἐνὶ λόγῳ ἄξιος νὰ ἦγε ἐν τούτῳ τῷ τόπῳ», β) «Ἀναγνωσθέντων δὲ πάντων τῶν ἀναφερομένων εἰς τὸν τόπον τοῦτον ἐκ τοῦ βιβλίου τοῦ Μωϋσέως καὶ τελεσθείσης λειτουργίας κατὰ τὴν τάξιν, ἐκοινωνήσαμεν τῶν ἀχράντων μυστηρίων...», γ) «Διότι καὶ τὸ σπήλαιον, ἐν ᾧ ἐκρύβη ὁ ἅγιος Ἥλιος καὶ νῦν ἐνταῦθα δεικνύται πρὸ τῆς θύρας τῆς ἐνταῦθα ἐκκλησίας, δεικνύται δὲ ἐνταῦθα καὶ λίθινος

Άλλά και ο μάρτυς Άντωνίνος στό ταξιδιωτικό έργο του «περι τών Άγίων Τόπων» αναφέρεται σέ περιπτώσεις λατρευτικού «τυπικού» τών Σιναϊτών. Συγκεκριμένα, έστιάζει στό προπαρασκευαστικό μέρος τής λατρείας, σχετικά μέ τή μή έπιτρεπόμενη διαμονή κανενός κατά τήν νύκτα στό «περι ουό λόγος μοναστήριον» τής «άγίας Κορυφής» πριν τήν τέλεση τής «θείας άκολουθίας». Τή λατρευτική αυτή οδηγία τηρούσαν μέ αυστηρότητα οι πατέρες στην άγια κορυφή του «Θεοβαδίστου Όρους Χωρήβ»⁸³⁸. Επίσης ένδιαφέρουσα είναι ή άναφορά του Άντωνίνου σχετικά μέ τόν τρόπο εκδήλωσης σεβασμού και ευλάβειας πού συνήθιζαν νά τηρούν οι προσκυνητές του ιερού αυτού τόπου μέσα από λατρευτικές πράξεις και τυπολατρικές κινήσεις, όπως ήταν ή «κουρά» τών τριχών «τής κεφαλής και του πάγονος»⁸³⁹.

βωμός, όν έστησεν αυτός ο άγιος Ηλίας, ίνα προσενέγκη θυσίαν τώ Θεώ, ως οι άγιοι εκείνοι έκαστον εύηρεστούντο να δεικνύωσιν ήμίν. Έτελέσαμεν λοιπόν και ένταύθα λειτουργίαν και προσευχήν θερμήν, άνεγνώθη δέ αυτό τό χωρίον έκ του βιβλίου τών Βασιλειών, διότι σφόδρα έπεθυμούμεν πάντοτε, ίνα, όπου έλθωμεν, άναγινώσκηται τό χωρίον τό σχετικόν έκ του βιβλίου. Γενομένης λοιπόν κένταύθα λειτουργίας προσήλθομεν εις έτερον τόπον, ουό μακράν έντεύθεν, τή ύποδείξει των πρεσβυτέρων και μοναχών, ήτοι προς τόν τόπον εκείνον, έν ω έστη ο άγιος Ααρών μετά έβδομήκοντα γερόντων, ότε ο άγιος Μωϋσής ελάμβανε τούς νόμους ύπερ των Υιών Ισραήλ παρά Κυρίου. Έν τούτω λοιπόν τώ τόπω, άν και δέν ύπάρχει στέγη, όμως ύπάρχει πέτρα μεγάλη κύκλω, έχουσα έπίπεδον επφάνειαν άνω αυτής, έφ' ής λέγεται ότι έστησαν οι άγιοι εκείνοι. Διότι έν μέσω ένταύθα οιονει βωμός έκ λίθων ύπάρχει πεποιημένος. Άνεγνώσθη λοιπόν και ένταύθα τό σχετικόν χωρίον του βιβλίου του Μωϋσέως, ως και ψαλμός σχετικός προς τόν τόπον και ούτω γενομένης προσευχής κατέβημεν έντεύθεν», δ) «Η δέ βάτος αυτή, περι ής ειπον άνωτέρω, εξ ής ώμίλησεν ο Κύριος μετά του Μωϋσέως έν πυρί, είνε έν τώ τόπω τούτω, έν ω κελλία είνε πλείστα και εκκλησία έν άρχή τής κοιλάδος. Προδ δέ τής εκκλησίας ταύτης ύπάρχει κήπος χαριέστατος, περιέχων άφθονον κάλλιστον ύδωρ, έν ω είνε ή βάτος. Τόπος δέ δείκνυται έγγύς ένταύθα, ένθα έστη ο άγιος Μωϋσής, όταν ειπεν αυτός ο Θεός: 'Άύσαι τό υπόδημα έκ των ποδών σου' και άλλα τινά. Ότε δέ εφθάσαμεν έν τώ τόπω τούτω, ήν ήδη δεκάτη ώρα και επειδή ήν ήδη έσπέρα δέν ήδυνήθημεν να τελώσωμεν λειτουργίαν. Έγένετο όμως έν τή εκκλησία προσευχή και έν τώ κήπω προς τήν βάτον, άνεγνώσθη δέ και τό σχετικόν βιβλίον έκ του βιβλίου του Μωϋσέως κατά τήν συνήθειαν και ούτω, επειδή ήν έσπέρα, περιεργάσθημεν τό προδ τής βάτου του κήπου μέρος μετά των άγιών εκείνων και εκεί εσταθμεύσαμεν. Τήν δέ άλλην ήμέραν ένωρίς έξεγεροθέντες παρεκαλέσαμεν τούς πρεσβυτέρους, ίνα κένταύθα τελεσθή λειτουργία, ως και έγένητο». Βλ. Κλεόπα Μ. Κοικυλίδου (Μ. Αρχιδιακόνου) και Ιωάννου Φωκυλίδου (Καθηγητού), ό.π., σσ. 30 - 32.

⁸³⁸ «Και άνέβημεν εις τό όρος συνεχώς δια τριών μιλίων και ήλθομεν εις τό σπήλαιον ένθα έκρύβη Ηλίας ο προφήτης, ότε έφευγε προδ τής Ιεζάβελ. Προδ του σπηλαιου τούτου άννυσούται πηγή, καταρδεύουσα τό όρος. Εκείθεν páλιν άνήλθομεν δια τριών συνεχώς μιλίων εις τήν ύψηλοτέραν του όρους κορυφήν, έφ' ής ύπάρχει μικρός τόπος προσευχής έχων περι τούς έξ πόδας μήκος όμου και πλάτος. Είς ουδένα έπιτρέπεται να διαμείνη έν αυτό τήν νύκτα, άλλ' άμα τή άρχή τής ήμέρας οι μοναχοι του περι ουό λόγος μοναστηριου άναβαίνουνσιν εκεί και τελούσι τήν θείαν άκολουθίαν». Βλ. άπόσπασμα περιγραφής του μάρτυρος Άντωνίνου, ή οποία εκδόθηκε στα έλληνικά, υπό Κλεόπα Μ. Κοικυλίδου (Μ. Αρχιδιακόνου) και Ιωάννου Φωκυλίδου (Καθηγητού), ό.π., σσ. 138 - 139

⁸³⁹ «Έν τώ τόπω τούτω πολλοι έξ ευλάβειας κείρουσι τας τρίχας τής κεφαλής και του πάγονος. Ένθα και έγώ έκείρα τήν κόμην και τόν πάγονα». Βλ. άπόσπασμα περιγραφής του μάρτυρος Άντωνίνου, ή οποία εκδόθηκε στα έλληνικά, υπό Κλεόπα Μ. Κοικυλίδου (Μ. Αρχιδιακόνου) και Ιωάννου Φωκυλίδου (Καθηγητού), ό.π., σ. 139.

Από παλαιότερες περιγραφές των «προσκυνηταρίων των αγίων τόπων» πληροφορούμαστε ότι όσοι επιθυμούσαν να πραγματοποιήσουν ανάβαση στην «κορυφή του Μωϋσέως» -σύμφωνα με τυπική τάξη από αρχαία παράδοση- θά έπρεπε να προετοιμαστούν μέσα από τό Μυστήριο τής Ίερής Έξομολόγησης. Για τόν λόγο αυτό, στην πέτρινη και σχεδόν κατακόρυφη οδό από τό «Μοναστήρι της Βάτου» προς τό «Όρος Χωρήβ», πριν φθάσουν στό όροπέδιο τής «σκήτης του προφήτη Ήλία», στά δύο πιο στενά σημεία τής ανάβασης ύπήρχαν «δύο πέτρινες Καμάρες ή Άψίδες». Ο Πορφύριος Β΄ περιγράφει: [Έφθάσαμεν εις τας λεγομένας Καμάρας ήτοι άψίδας. Είναι δύο απέχουσαι άπ' αλληλων ώσει λίθου βολήν. Καί αύται μαρτυρούσι περι τής αγιότητος του Όρους. Παρ' εκάστην Καμάραν εκάθητο άλλοτε εις άσκητής δεχόμενος τας άμαρτίας των αναβαινόντων εις τό Όρος κατά τό παράγγελμα του Θεού: «και οι ιερείς οι εγγίζοντες Κυρίω τῷ Θεῷ άγιασθήτωσαν, μη ποτε άπαλλάξη άπ' αυτων Κύριος, και καταβάς διαμαρτυραι τῷ Λαῷ, και άγνισον αυτους σήμεραν και αύριον και πλυνάτωσαν τα ιμάτια και έστωσαν έτοιμοι εις την ήμέραν την τρίτην· τῇ γάρ τῇ τρίτῃ καταβήσεται Κύριος επί τό Όρος τό Σινά εναντίον παντός του Λαού». Φαίνεται ή αρχαιοτάτη παράδοσις περι τής αγιότητος του Όρους εγένετο άφορμή να στηθώσιν αι δύο αύται άψίδες δια τους προσκυνητάς]⁸⁴⁰.

Γιά τήν προσευχή, ως πρωταρχική φροντίδα στή ζωή των μοναχών, έχουν συγγράψει έμπνευσμένες όμιλίες και όδηγίες από προσωπικές έμπειρίες πολλοί Σιναίτες Άγιοι. Ξεχωρίζει ό περίφημος «Λόγος περι προσευχής» του Νείλου⁸⁴¹.

⁸⁴⁰ Βλ. Πορφυρίου Β΄, *ό.π.*, σσ. 98 - 99.

⁸⁴¹ Από τόν Λόγο του Όσίου Νείλου του Σιναΐτου έπιλέξαμε ελάχιστα κεφάλαια, ώστε να άντιληφθούμε καλύτερα τό βαθύτερο νόημα και πνευματικό φρόνημα των Σιναϊτών στο θέμα τής προσευχής: α) «Μη προσεύχου τά σα θελήματα γενέσθαι. Ουδέ γάρ πάντως συμφωνούσι τῷ θελήματι του Θεού. Άλλά μάλλον καθώς εδιδάχθης προσεύχου λέγων· γενηθήτω τό θελήμά σου εν έμοί. Καί επί παντι πράγματι, ούτως αυτόν αίτει, ίνα τό αυτου γένηται θελήμα. Θέλει γάρ τό αγαθόν και συμφέρον τῇ ψυχῇ σου· συ δε ού πάντως τουτο ζητείς»· β) «Πολλάκις προσευξάμενος, ήτησάμην γενέσθαι μοι, ὃ έδοξα καλόν είναι, και επέμενον τῷ αιτήματι αλόγως βιαζόμενος τό θελήμα του Θεού· και μη αποδιδούς αυτῷ, ίνα ὃ οΐδε συμφέρον, αυτό μάλλον οικονομήσῃ. Καί μέντοι λαβών, ήχθέσθην υστερον λίαν, διότι μη μάλλον τό θελήμα του Θεού ήτησάμην γενέσθαι. Ου γάρ τοιούτον μοι άπήντησε τό πράγμα, οΐον ενόμιζον»· γ) «Εί τῇ επί γῆς βάτῳ φλεγόμενη προσεγγίσει πειράσας Μωϋσῆς, κωλύεται, άχρὶς ού λύση τό υπόδημα των ποδῶν· πῶς αυτός, τόν υπέρ πάσαν αΐσθησιν και έννοιαν ιδεΐν βουλόμενος και συνόμιλος αυτῷ γενέσθαι, ού λύσεις εκ σου παν νόημα έμπαθές;»· δ) «Εάν περικλέπεται ὁ νους σου άκμῆν εν καιρῷ προσευχής, ουδέπω έγνω ότι Μοναχός προσεύχεται, άλλ' έτι κοσμικός εστι, τῆν έξωθεν σκηνην καλλωπίζων». Βλ. «Όσίου πατρὸς ήμων Νείλου του Άσκητου, Λόγος περι προσευχής, εις κεφάλαια εκάτον πενήκοντα τρία», κεφ., λα΄, λβ΄, δ΄, μδ΄, Φιλοκαλία των ιερῶν Νηπιικῶν, τ. Α΄, εκδ. «Άστέρος», Αθήναι 1957, σσ. 176 - 189.

Σέ έναν παράδοξο καί άκραίο τρόπο άσκησης, όπως είναι ή σκληρή ζωή τών άφιερωμένων στή λατρεία του Θεού μοναχών, δέν ήταν δυνατόν νά λείπουν καί εκείνες οί έξαιρετικές περιπτώσεις, μέσα από τίς όποιες έκφράζονταν ύπερβατικά φαινόμενα, άνεξήγητα σημεία ή μεγάλα θαύματα, όπως αὐτά άνερμήνευτα συμβαίνουν καί ως άδιαμφισβήτητα γεγονότα καταγράφονται σέ πηγές.

Χαρακτηριστικές μαρτυρίες παρόμοιων γεγονότων είναι καταγεγραμμένες στους Έλληνικούς Σιναϊτικούς Κώδικες. Άντιπροσωπευτικά, μεταφέρουμε τά έξής δύο περιστατικά:

- *[Ήλθε τις γέρον εις τὸ ὄρος Σινᾶ καὶ ὡς ἐξήρχετο ἐκεῖθεν συνήνησεν αὐτῷ ἀδελφὸς ἐν τῇ ὁδῷ καὶ στενάζων ἔλεγεν τῷ γέροντι· «Θλιβόμεθα πάτερ διὰ τὴν ἀβροχίαν». Καὶ λέγει ὁ γέρον· «Καὶ διατὶ οὐκ εὐχέσθε καὶ παρακαλεῖτε τὸν Θεόν;» Ἔφη αὐτῷ ὁ ἀδελφός· «Καὶ εὐχὴν ποιούμεν καὶ λιτανεύομεν καὶ οὐ βρέχει». Λέγει ὁ γέρον· «Πάντως οὐκ εὐχέσθε ἐκτενώς. Θέλεις δὲ γνῶναι ὅτι οὕτως ἐστί; Στῶμεν εἰς προσευχὴν». Καὶ ἐκτείνας τὰς χεῖρας εἰς τὸν οὐρανὸν ἠΰξατο καὶ εὐθέως κατέβη ἡ βροχὴ. Καὶ ἰδὼν ὁ ἀδελφός ἐφοβήθη καὶ πεσὼν προσεκύνησεν αὐτῷ, ὁ δὲ γέρον εὐθύς ἐφυγεν ἐκεῖθεν]⁸⁴². Ἀκολουθεῖ καί τό δεύτερο.*
- *[Ἐν μιᾷ ἐορτῆς ἐπιτελουμένης τῆς ἁγίας Πεντηκοστῆς, γινομένης ἀναφορᾶς ἐν τῇ αὐτῇ ἁγίᾳ κορυφῇ καὶ ἐκφωνήσαντος τοῦ ἱερέως «τὸν ἐπινίκιον ὕμνον τῆς μεγαλοπρεποῦς δόξης» (Ἐκφώνηση θείας Λειτουργίας τοῦ Ἰακώβου), ἀπεκρίθησαν τὰ ὄρη πάντα φοβερῶ τινι βοῇ λέγοντα ἐκ τρίτου· «Ἅγιος, Ἅγιος, Ἅγιος» (Ήσ., 6:3). Καὶ ἔμεινεν ὁ ἦχος διασυρεῖς καὶ ἡ βοή, ὡς ἐπὶ ἡμῶριον. Ταύτην δὲ τὴν βοήν οὐ πάντες ἤκουσαν, ἀλλὰ μόνοι οἱ ἐκεῖνα τὰ ὦτα ἔχοντες περὶ ὧν εἶπεν ὁ Κύριος· «ὁ ἔχων ὦτα ἀκούειν ἀκουέτω» (Ματθ., 11: 15)]⁸⁴³.*

⁸⁴² Βλ. Έλληνικοί Σιναϊτικοί Κώδικες 451, 1608.

⁸⁴³ Βλ. Έλληνικό Σιναϊτικό Κώδικα 451· Nau (Anastase, σσ. 61 - 62) από κώδικες Parisinus Gr. 914 καί 1093.

Γ.6 Οί Βεδουίνοι του Όρους Σινά και οί Σιναΐτες πατέρες

Γ.6.1 Ταυτότητα και σχέση Βεδουίνων με τή Μονή του Σινά

Άπό τίς άραβικές νομαδικές φυλές τών Βεδουίνων τής χερσονήσου του Σινά⁸⁴⁴ ξεχωρίζει ή φυλή «γκεμπελία» (= Όρεινοί). Η φυλή αυτή, με σημερινό γενικό άρχηγό, «Σιέχα», είναι ή πλέον συνδεδεμένη με τήν «*Ιερά Μονή του Σινά*». Φυλετικά πρόκειται για πιθανή εξέλιξη γονιδιακής μίξης τών παλαιότερων έντόπιων βεδουινικών ομάδων με τό στρατιωτικό άπόσπασμα τών διακοσίων οικογενειών, έλληνικής καταγωγής πού είχε έγκαταστήσει ό αυτοκράτορας Ίουστινιανός στήν περιοχή, δίπλα στή

⁸⁴⁴ Οί φυλές στίς όποιες διαιρούνται οί περίπου 10.000 Βεδουίνοι φύλακες και ύπηρετεί τής «*Ιεράς Μονής Σινά*», άπό τήν έποχή του Ίουστινιανού, είναι οί άκόλουθοι:

A) Φυλή Γκιμπαλία ή Γκιεμπελία (=Όρεινοί) ή Σουμπιάν (=Ψυχογυιοί)

Υποδιαιρέσεις αυτής: α) – Ουλάντ Σελήμ (=παιδιά του Σελήμ)

β) – Ουλάντ Έμπ ή Ουχεμπάτ

γ) – Ουλάντ Χεμέντ

δ) – Ουλάντ Ντζίντι ή Γκίντι

B) Φυλή Ουλάντ Σαίντ ή Βολάντ Σαίντ

Υποδιαιρέσεις αυτής: α) – Ουλάντ Σαίντ

β) – Ουλάντ Σέφ

γ) – Ουλάντ Μσάλαμ

δ) – Ουλάντ Άμπού Ζχέρι

Γ) Φυλή Άλεγκάτ ή Άλαϋγάτ (Άλικέδες)

Υποδιαιρέσεις αυτής: α) – Χαμπάδα

β) – Σαουάντα

γ) – Τσέλατ

Δ) Φυλή Σαουάλα, Σαβάλα ή Άουάρα ή Άβάρομοι

Υποδιαιρέσεις αυτής: α) – Ουλάντα Μανσούρ

β) – Ρυτεσάτ

γ) – Ναουάαρα ή Μαχάνσε

Ε) Φυλή Γκαράσριε (Γκαράρσιδες)

Υποδιαιρέσεις αυτής: α) – Νασάιρε

β) – Ουλάντ Μπάντουρ

γ) – Χασσάνσε

δ) – Χαράμσε

ΣΤ) Φυλή Μιζένας ή Μεζάινα, Μζένα (Μεζένιδες)

Υποδιαιρέσεις αυτής: α) – Ουλάντ Άμπού Σαμπχά

β) – Άμεριήν

γ) – Νταράρα

δ) – Γσενάτ

Γιά τίς άνωτέρω φυλές βλ. *Σιναΐτικά Δίπτυχα 2003*, έκδ. Ίεράς Αυτόνομης και Αυτόκρατορικής Μονής Άγίας Αικατερίνης Θεοβαδίστου Όρους Σινά, σ. 97· *Σιναΐτικόν Ημερολόγιον, Μετά ιστορικών και άλλων πληροφοριακών στοιχείων, 1977*, έκδ. Ίεράς Μονής Σινά, σσ. 65 - 66· *Σιναΐτικόν Ημερολόγιον, Ιστορικά και πληροφοριακά στοιχεία, Τυπικά διατάξεις και Ημερολόγιον 1978*, έκδ. Ίεράς Μονής Σινά, σσ. 122 - 123· Κοντογιάννη Δημ. Σπυρίδωνος, *Περιγραφή του Άγίου και Θεοβαδίστου Όρους Σινά, του έπισκόπου Παραμυθίας Παΐσιου*, έκδ. Ί. Μονής του Θεοβαδίστου Όρους Σινά, Άθήνα 1978, σσ. 22 - 23.

Μονή για να τή διαφυλάττουν. Όμως, για τήν προέλευση και τόν τρόπο καταγωγής και επιβίωσης τους αναφέρονται πολλά. Έπικρατέστερη γνώμη είναι αυτή του Πατριάρχη Αλεξανδρείας Εὐτυχίου (10^ο αἰ.)⁸⁴⁵, ὁ ὁποῖος στό «Χρονικό» του ἀναφέρει ὅτι ὁ αὐτοκράτορας Ἰουστινιανός μετέφερε ἀπό τόν Πόντο καί τήν Ἀλεξάνδρεια διακόσιες οἰκογένειες στό Σινᾶ για να ὑπηρετοῦν καί να φρουροῦν τούς μοναχοὺς καί τόν τόπο⁸⁴⁶. Ἀκόμη καί σήμερα, οἱ Βεδουῖνοι θεωροῦν τούς ἑαυτοὺς τους συγγενεῖς καί ἀπόγονους τῶν Ἑλλήνων. Αὐτοαποκαλοῦνται «Ρωμοί»⁸⁴⁷ καί καυχῶνται ιδιαίτερα για τήν ὀνομασία αὐτή, ἀναγνωρίζοντας δεδομένη τήν παλαιότερη καταγωγή τους, δηλαδή τήν ἐξ ἀρχαίων προγόνων τους κοινή ρίζα μέ τούς Ἑλληνας μοναχοὺς τοῦ Σινᾶ.

Οἱ πρῶην ὀρθόδοξοι χριστιανοί στό θρήσκευμα Βεδουῖνοι, ἀπό τήν ἐποχή πού συνέβη ἡ καταλυτική εἰσβολή τοῦ Ἰσλάμ στήν «Πετραία Ἀραβία» (7^ος αἰ.), λόγω κινδύνου για τή ζωή τους ἀλλά καί για τήν ἀπρόσκοπτη συνέχιση τῆς κοινωνικῆς ἐπιβίωσης καί δραστηριότητάς τους, ἄλλαξαν θρησκευτική πίστη καί μέχρι σήμερα παραμένουν μουσουλμάνοι. Όμως, ὅπως παράδοξα παρατηρεῖ κανεῖς, διατηροῦν μέ μεγάλη εὐλάβεια κατάλοιπα παραδοσιακῶν τύπων καί δοξασίες, ἀπό τήν παλαιά πίστη. Ἔτσι, συνεορτάζουν καί τιμοῦν τόν προφήτη Μωυσή στήν «ἀγία κορυφή» μαζί μέ τούς ὀρθόδοξους χριστιανούς μοναχοὺς. Ἐπίσης, τιμοῦν ιδιαίτερα τόν προφήτη Ἀαρών καί τήν Παναγία. Ξεχωριστά, μέ πολλή ἀγάπη ἀλλά καί μεγάλο φόβο, τιμοῦν τόν ἅγιο Γεώργιο, ἐνῶ ἐορτάζουν ιδιαίτερα τήν ἁγία Αἰκατερίνα ὡς μεγάλη προστάτιδά τους, ὅσο καί τοῦ τόπου. Ἀξιοσημείωτο εἶναι ὅτι κατά τίς μεγάλες ἐτήσιες χριστιανικές γιορτές χαίρονται πολύ καί ἀνταλλάσσουν μέ θερμότητα εὐχές καί συμβολικά δῶρα μέ τόν Ἀρχιεπίσκοπο τοῦ Σινᾶ καί τούς Σιναῖτες μοναχοὺς.

Οἱ Βεδουῖνοι ἀπό τά Ἰουστινιάνεια χρόνια συνεχίζουν ἀδιάρρηκτα να ἔχουν στενή συγγενική σχέση μέ τό Μοναστήρι τοῦ Σινᾶ. Ἀπό

⁸⁴⁵ Ὁ Εὐτύχιος ἀναφέρει στό «Χρονικό» του, ὅτι ὁ Ἰουστινιανός ἀπέστειλε «ἕξαρχο μέ ἑκατό δούλους τῶν Ρωμαίων μέ τίς οἰκογένειές τους καί ἀπό τήν Αἴγυπτο, ὡς φρουροὺς τῆς Μονῆς. Βλ. Γιώργου Γαλάβαρη καί Μαρίνας Μυριανθέως - Κουφοπούλου (ἐπιμ.), *Ἡ Ἱερά Μονή Σινᾶ καί τὸ Σκευοφυλάκιό της*, ἔκδ. Ἱεράς Μονῆς Θεοβαδίστου Ὁρους Σινᾶ 2015, σ. 40.

⁸⁴⁶ Βλ. Ἀθανασίου Παλιούρα, *Ἱερά Μονή Σινᾶ*, ἔκδ. Ἱερά Μονή Σινᾶ/ Ε. Τζαφέρη 1985, σ. 36.

⁸⁴⁷ Καταθέτουμε προσωπική μαρτυρία ὅτι ἀρκετές φορές συζητώντας μέ Βεδουῖνους τούς ἔχουμε ἀκούσει να αἰτιολογοῦν ἐνθερμα τήν προγονική σχέση τους μέ τό ἑλληνικό στοιχείο καί να αὐτοαποκαλοῦνται τιμητικά «Ροῦμ», δηλαδή Ἑλληνας - «Ρωμοί».

παλαιότερη παράδοση έχουν αναλάβει ἐφ' ὅρου ζωῆς -μέ θρησκευτική εὐλάβεια καὶ ὑψηλὴ αἴσθησις φυλετικῆς εὐθύνης- πολλά ἀπὸ τὰ βοηθητικὰ διακονήματα πού τοὺς ἔχουν ἀνατεθεῖ ἀπὸ τοὺς Σιναίτες μοναχοὺς προκειμένου νὰ λειτουργεῖ ἀπρόσκοπτα ἡ μοναχικὴ πολιτεία παράλληλα πρὸς τὴν προσκυνηματικὴ ἐξυπηρέτησις τῆς Μονῆς. Θεωροῦν τίς οἰκογένειές τους καὶ τοὺς ἑαυτοὺς τους προσωπικά, ὡς ἰσόβια ταγμένους στὴν ὑπηρεσία καὶ τὴ λειτουργικὴ συνέχεια τῆς ζωῆς τοῦ μεγάλου Μοναστηριοῦ, ἀλλὰ καὶ ὅλων τῶν ἄλλων διάσπαρτων ἐξαρημάτων του - καθισμάτων, μετοχιῶν, κελλιῶν καὶ ἄλλων ἀσκητικῶν σημείων ἢ οἰκισμῶν- σὲ ὁλόκληρο τὸ Σινᾶ. Μὲ φιλότιμη συνείδησι καὶ ἐντιμότητα ἐργάζονται μὲ ἀγάπη καὶ συνεργάζονται ἄριστα μὲ τοὺς ὑπεύθυνους γιὰ τὰ διακονήματα πατέρες, ἀφοῦ ἐνδιάθετα ἔχουν ταυτίσει τὸ παρελθόν, τὸ παρὸν καὶ τὸ μέλλον τους μὲ τὴ ζωὴ τῆς Μονῆς. «*Ἡ Μονὴ εἶναι ἀναπόσπαστο τμήμα τῆς ζωῆς τους. Εἶναι φιλειργητικοὶ καὶ εὐγενεῖς, εὐθυμοὶ, ὀλιγαρκεῖς καὶ φιλόξενοι, παρὰ τὴν πτωχείαν των. Θεωροῦν τὴν Μονὴν καὶ τὸν Ἀρχιεπίσκοπον Σινᾶ ὡς τὴν ἀνωτάτην διοικητικὴν καὶ δικαστικὴν ἀρχὴν τῆς φυλῆς των καὶ εἶναι ἀφοσιωμένοι εἰς αὐτήν*»⁸⁴⁸. Ἀλλὰ καὶ οἱ Σιναίτες πατέρες πάντοτε φροντίζουν γιὰ τίς ποικίλες ἀνάγκες τῶν Βεδουίνων, καὶ ὄχι μόνο τῶν ἐργαζομένων στίς διάφορες ὑπηρεσίες τῆς Μονῆς. Πράγματι, μέχρι σήμερα πρὸς ὅλους τοὺς Βεδουίνους ἀνεξαίρετα, μοιράζονται βασικά τρόφιμα καὶ ἄρτος πού παρασκευάζεται ἐντὸς τοῦ μοναστηριοῦ, ἐνῶ παράλληλα παρέχεται ρουχισμὸς καὶ ἀναγκαῖα ἰατροφαρμακευτικὴ περίθαλψη ἀπὸ ἐπισκέπτες ἰατροὺς, ἀπὸ μόνιμα διορισμένο ἰατρό, ὅπως ἐπίσης δίπλα ἀπὸ τὸν χῶρο τῶν Ἱατρείων λειτουργεῖ φαρμακεῖο. Ἐπὶ πλεόν οἱ διακόσιοι περίπου ἐργαζόμενοι ἀσφαλιζονται κοινωνικά, ἀφοῦ σύμφωνα μὲ τοὺς νόμους ἔχουν κανονικὴ ἐργασιακὴ σχέση. Τὸ αἰγυπτιακὸ κράτος, τελευταῖα, συγκαταριθμεῖ τοὺς Βεδουίνους στοὺς κανονικά ἐργαζόμενους ὑπηκόους του, μὲ ὅλα τὰ ἐργατικά καὶ ἀσφαλιστικά δικαιώματα πού ἀπορρέουν μέσα ἀπὸ αὐτὴν τὴ νόμιμη σχέση ἐργοδότη καὶ ὑπαλλήλου.

⁸⁴⁸ *Σιναίτικὰ Δίπτυχα 2005*, (Ἀποσπάσματα ἐκ τοῦ βιβλίου: «Ἱερά Μονὴ Σινᾶ», ἔκδ. τῆς Ἱ. Μονῆς Σινᾶ, 1976), ἔκδ. Ἱεράς Ἀυτονόμου καὶ Βασιλικῆς Μονῆς Ἁγίας Αἰκατερίνης Θεοβαδίστου Ὁρους Σινᾶ, σ. 123.

Γ.6.2 Σιναΐτες πατέρες και μουσουλμάνοι Βεδουίνοι

Στή σιναϊτική χερσόνησο οί έντόπιοι Βεδουίνοι από τή μία πλευρά (ώς μόνιμοι νομάδες τής έρημου μέ άρχαία άραβική παράδοση και σουνίτες μουσουλμάνοι κατά τό θρήσκευμα), και οί Σιναΐτες πατέρες από τήν άλλη (ώς άναχωρητές, προσερχόμενοι από διάφορες περιοχές του κόσμου και όρθόδοξοι χριστιανοί στήν πίστη), παραμένουν ένα παράδοξο συνοικιστικό γεγονός για πολλούς αιώνας. Πρόκειται για ένα κοινωνικό φαινόμενο, τό όποίο χαρακτηρίζεται από τή συμβίωση δύο εκ διαμέτρου αντίθετης προέλευσης κοινωνικών ομάδων, πού συνεχίζουν τήν άρμονική συμπόρευσή τους αδιάσπαστα, δεκαεπτά έκατονταετίες, φθάνοντας μέχρι των ήμερών μας. Αύτή ή μακροαίωνα ιστορική πορεία κοινωνικής συναλληλίας και ειρηνικής διαβίωσης ανθρώπων, οί όποιοι προέρχονται από διαφορετικές πατρίδες μέ ισχυρές παραδόσεις και άνόμοιες πολιτιστικές και θρησκευτικές ταυτότητες, προσφέρεται ως ιδιαίτερο αντικείμενο έρμηνευτικής παρατήρησης και ως κοινωνικό μοντέλο μιάς ιδιότυπης ισορροπίας δυνάμεων, τό όποίο για τήν πληρέστερη κατανόηση και αντικειμενικότερη άφομοίωσή του χρήζει ένδεδελεχούς κοινωνιολογικής έρευνας. Πράγματι, όσο προσεγγίζει κανείς τό θρησκευτικοκοινωνικό αυτό φαινόμενο, τόσο διαπιστώνει ότι πρόκειται για μία δυσσερμήνευτη λαογραφική συμβίωση, ή όποία στηρίζεται σε μία μακροαίωνα και σταθερή συνυπαρκτική σχέση ανάμεσα σε δύο άσκητικού τύπου κοινωνίες μέ ιδιαίτερα βασικά χαρακτηριστικά, εκ των όποίων·

Τά μέλη «*τής όρθόδοξης κοινότητας των Σιναϊτών πατέρων*»:

- δέν έχουν γεννηθεί στον συγκεκριμένο γεωγραφικό τόπο, και ένώ διαβιούν πάντα έδώ, ήδη 17 αιώνας, διατηρούν πάντοτε μακρινούς τόπους καταγωγής. Δηλαδή έχουν τελείως ξένη προέλευση,
- έχουν προσέλθει μέ σκοπό νά εγκαταβιώσουν μόνιμα στήν περιοχή όχι ως σαρκικοί απόγονοι, αλλά ως πνευματικοί κληρονόμοι,
- διατηρούν άπαράλλακτα τήν ίδια διαχρονική πίστη στον Ίησού Χριστό, ή όποία στηρίζεται στήν άρχαία όρθόδοξη παράδοση και δογματική διδαχή τής «*Μίας, Άγίας, Καθολικής και*

Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας». Δηλαδή, ἔχουν ὡς ὑπαρκτικό θεμέλιο, νοηματικό κέντρο καί βασικό ὁδοδείκτη στήν ὅλη ὀργάνωση καί λειτουργία τῆς ζωῆς τους τήν ἀσκητική θεώρηση καί ἀκριβή τήρηση τῶν «ὄρων» καί τῶν «*ἱερῶν κανόνων*» πού διέπουν τόν Ὁρθόδοξο μοναχισμό,

- ἀκολουθοῦν συγκεκριμένο ἡμερήσιο πρόγραμμα δράσης μέ ἀδιάλειπτη προσευχή, λιτή διατροφή, ὁμοίμορφη ἐνδυμασία, καί ποικίλη ἐργασία μέ ἀσκητικές δραστηριότητες,
- τηροῦν μέ ἀκρίβεια καί ἐγκρατευτική ἐπιμέλεια τόν θεσμό τῆς ἀγαμίας μέχρι τέλους τῆς ζωῆς τους,
- κατέχουν τήν ἀρετή τῆς ἀκτημοσύνης, ἀφοῦ ὡς μοναχοί ἐκούσια ἔχουν ἀποποιηθεῖ κάθε δικαιώματος ἰδιωτικῆς παρουσίας,
- προσπαθοῦν ἀγωνιστικά μέ κρυφούς σωματικούς καί ψυχικούς κόπους γιά τήν ἀπόκτηση τοῦ τριπτύχου τῶν μοναχικῶν ἀρετῶν, τῆς ταπεινώσεως, τῆς πτωχείας καί τῆς παρθενίας,
- ἀρκετές φορές ἀγωνιζόμενοι φθάνουν σέ ἔσχατο σημεῖο προσφορᾶς καί ὑπομονῆς γιά τήν ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ, θυσιάζοντας ἀκόμη καί τήν ἐπίγεια ζωή τους ἀπό τά χέρια τῶν «*ἐχθρῶν*», ἐπειδή τοὺς θεωροῦν ὅλους πραγματικούς ἀδελφούς.

Καί τά μέλη τῆς δεύτερης κοινωνικῆς ὁμάδας, «*τῆς μουσουλμανικῆς κοινότητος τῶν ἐντοπίων Βεδουίνων*»:

- εἶναι ὅλοι συγγενεῖς ἐξ αἵματος καί ἔχουν γεννηθεῖ στή σιναϊτική χερσόνησο. Βρίσκονται ἐκεῖ ἀπό τά ἀρχαία χρόνια μέ βαθιές προγονικές ρίζες πού χάνονται μέσα στοὺς αἰῶνες,
- εἶναι παραδοσιακά νομαδικός λαός. Ὡς ἐπὶ τό πλεῖστον ζοῦν σέ πρόχειρα κατασκευασμένες σκηνές μέσα στά βάθη τῆς ἐρημικῆς ὑπαίθρου, χωρὶς μόνιμη ἐγκατάσταση σέ ἕναν συγκεκριμένο τόπο. Τελευταία, αὐτή ἡ ἀρχαία παράδοση ἔχει ἀλλάξει ἐμφανῶς, ἀφοῦ σήμερα οἱ περισσότεροι ἐγκαταβιώνουν σέ καλύβες καί μονόροφα πέτρινα σπίτια κατασκευασμένα ἀπό γρανίτη ἢ ἀπό τσιμεντόλιθους σέ νεοσύστατα μικρά χωριά. Οἱ νεότεροι οἰκισμοί βρίσκονται διασκορπισμένοι μέσα στά ἀχανή

τοπία της σιναϊτικής έρημου. Πλέον από την αιγυπτιακή κυβέρνηση, έχουν επίσημη κοινοτική οργάνωση με νεόδημα κτίρια: τζαμά, δημαρχεία, σχολεία και νοσοκομεία.

- αγαπούν και σέβονται βαθιά τους προγόνους τους, τά τοπικά ήθη και τά έθιμά τους. Συμπεριφέρονται προς όλους, έντοπίους και μή, άλληλέγγυα και πολύ φιλόξενα, σύμφωνα μέ τίς άρχαίες άραβικές παραδόσεις τους,
- ώς ιστορική πορεία στή θρησκευτική πίστη παρουσιάζουν κλιμακωτή στάση. Ένω στήν άρχή ήταν πιστοί σέ παλαιότερες άραβικές δοξασίες μετά τόν έγκριστιανισμό τής περιοχής έγιναν όρθόδοξοι χριστιανοί. Κατόπιν μέ τήν επικράτηση τής θρησκείας του Μωάμεθ σέ όλη τή σιναϊτική χερσόνησο ακολουθούν τή λατρευτική παράδοση του Ίσλάμ μέχρι σήμερα,
- δημιουργούν από πολύ μικρή ηλικία οικογένειες, συνήθως μονογαμικές, αλλά όταν τό επιτρέπει ή οικονομική κατάσταση τους και πολυγαμικές,
- μαθαίνουν νά ζούν τελείως έλεύθεροι και άνεξάρτητοι. Δέ θέλουν νά έχουν πρόγραμμα ή κοινωνικούς περιορισμούς πού δεσμεύουν τόν άνέμελο και άργό τρόπο ζωής τους, ένώ συνήθως είναι χαμογελαστοί και χαρούμενοι. Κινούνται σωματικά και ψυχολογικά πολύ άνετα, εύέλικτα και άκομπλεξάριστα. Έκτός τής χρήσης των καμήλων και τελευταία των άγροτικών αυτοκινήτων, οί ίδιοι περπατούν συνέχεια, μέ άθλητική άντοχή στήν άχανή και άνυδρη σιναϊτική γή,
- είναι ύποδειγματικά όλιγαρκείς, λιτοδίαιτοι και αυτόρκεις. Έγκαταβιώνουν στήν έρημο μέ πλήρη άσκητικότητα, χωρίς νά νιώθουν στερημένοι ή νά ύποφέρουν λόγω έλλειψης μεγαλύτερων παροχών από όσα προσφέρει ό τόπος. Τρέφονται μέ τά άπολύτως αναγκαία χωρίς νά παραπονούνται γι' αυτό. Δέν έπιζητούν περισσότερα, εκτός χρημάτων και καραμελών! Σέ αυτήν τήν έγγενή όλιγάρκεια συντελεί δραστικά και ή από πλευράς φυσικών προϊόντων ένδεια τής έρημου,

- ἄν καί ἡ ἀνθρώπινη παθολογία -προσωπικό συμφέρον, θυμός, ἐπιθετικότητα, πονηρία- εἶναι κοινός τόπος καί ἐκφράζεται παντοῦ ἐπὶ τῆς γῆς, οἱ ἴδιοι συνήθως, λόγω τῆς ἡρεμῆς νοοτροπίας τους, εἶναι ἤσυχτοι, εὐδιάθετοι καί καλοσυνάτοι. Αὐτό μπορεῖ νά συμβαίνει λόγω τῆς μόνιμης ἐγκαταβίωσής τους στή σιωπή καί στή στοχαστική ἀτμόσφαιρα τῆς ἐρήμου, ἀπό τὴν ὁποία εἰσπράττουν πολλά ἀπὸ τὴ σιωπῶσα σοφία της, ἀλλὰ εἶναι καί ἐκ φύσεως εὐφυεῖς, εἰδικά σέ θέματα τεχνικῆς φύσεως. Ἔτσι, μπορεῖ νά φαίνεται ὅτι σκέπτονται νηφάλια καί μᾶλλον ἀργά, ἀλλὰ συγχρόνως μέ ἀπρόσμενη καί θαυμαστή ταχύτητα δίδουν σοφές λύσεις σέ ποικίλα δύσκολα προβλήματα, τὰ ὁποία ποτέ δέ λείπουν ἀπὸ τὴ φυσική ἔνδεια καί γυμνότητα τῆς ἐρήμου,
- προσπαθοῦν νά τηροῦν μέ θρησκευτική εὐλάβεια τοὺς ἄγραφους νόμους καί τὴν αἱματική καθαρότητά τους ὡς προγονική ἀξία καί τιμητική συνέχεια τῆς φυλῆς, γι' αὐτό καί στὴν καθημερινότητα ἀγωνίζονται σκληρά. Μερικὲς φορές ἀμύνονται ἕως καί πολεμικά γιὰ τὴ συνεχή διαφύλαξη καί ἀκριβὴ τήρηση τῶν ἀπὸ αἰώνων πλέον κατοχυρωμένων οἰκογενειακῶν, τοπικῶν, φυλετικῶν, πρόσφατα δέ καί νόμιμων ἐπαγγελματικῶν δικαιωμάτων τους.

Συγκρίνοντας τίς δύο αὐτές οἰκιστικὲς κοινότητες τῆς σιναϊτικῆς χειρσονήσου μέσα ἀπὸ τὰ χαρακτηριστικά τῶν ὑπαρκτικῶν ταυτοτήτων τους, παρατηροῦμε ὅτι ἐνῶ καταρχὴν παρουσιάζουν οὐσιαστικὲς διαφορὲς καί ἀντιθέσεις στὸν πυρήνα θεώρησης τῆς θρησκευτικῆς πίστεως, ὅπως καί σημαντικὲς διαφοροποιήσεις ἀπὸ πλευρᾶς κοινωνικῶν ἀντιλήψεων, συμπεριφορῶν καί κυρίως βιωματικῶν παραδόσεων, τὸ σημεῖο στό ὁποῖο συγκλίνουν - καί τὸ ὁποῖο ἐρμηνεύει μέ ἀνάλογη σαφήνεια τὸ φαινόμενο εἰρηνικῆς συνύπαρξης καί ἀγαθῆς συνέργειας μεταξὺ τους - εἶναι ὁ ἐμπειρικά «κοινός ἀσκητικός προσανατολισμός» τους. Καί οἱ δύο κοινωνικὲς ὁμάδες ἔχουν ὡς βασική θεώρηση στὸν τρόπο σκέψης καί ζωῆς τὴν πίστη σέ ἕνα ἰδιαίτερα «λιτό καί ἀφαιρετικό μοντέλο ἀσκητικῆς διαβίωσης», τὸ ὁποῖο χαρακτηρίζεται ἔτσι ἐπειδὴ ἀναγκαῖα βιώνεται μέ αὐτὸν τὸν μοναδικό καί

έμπειρικό κώδικα έγκρατευτικής συμπεριφοράς από τά μέλη του, λόγω τής γεωφυσικής ιδιομορφίας και τής αποκλειστικής άσκητικής ταυτότητας τής συγκεκριμένης έρημικής περιοχής. Ένός πετρώδους, άνυδρου, άπαραάκλητου γεωγραφικού χώρου, ό όποιος ξεχωρίζει για τήν έγγενή κλιματολογική σκληρότητα και γρανιτένια τραχύτητα τών άτμοσφαιρικών τοπίων. Ένός τόπου πού μέ τή φυσικά άυθεντική και μονοδρομική άσκητικότητά του ως άναγκαίου τρόπου ζωής -ύποχρεώνοντας ένσυνείδητα ή παρασύροντας άσυνείδητα- ύποβάλλει στους διά βίου αποφασισμένους για έγκατάσταση οικιστές του -όποιοι και άν είναι αυτοί, από όπου και άν προέρχονται- νά συμβιβάζονται φιλόξενα, νά προσαρμόζονται ειρηνικά και τέλος νά αϊχμαλωτίζονται έθιστικά μέ αυτόν.

Δύο άσκητικές κοινότητες, λοιπόν, μέ έντελώς διαφορετική πολιτισμική ταυτότητα συμβιώνουν κοινωνικά και συνεργάζονται άρμονικά πολλούς αϊώνες μέχρι σήμερα σέ μία ειρηνική και ίσορροπημένη ποιότητα άνθρώπινης ζωής, αλλά και κοινοτικής δράσης, έντός τής έρημικής γής του Σινά. Δύο ξεχωριστά διαμορφωμένες από τίς παραδόσεις τους άνθρώπινες ομάδες, οι όποιες μαγνητίζονται από τούς γεωγραφικούς πόλους τής σιναϊτικής χερσονήσου και προσκαλούνται νά άλληλοπεριχωρηθούν άναγκαστικά, προκειμένου νά συλλειτουργήσουν άντιδοτικά σέ μία παράδοξη όργανωτική ένωση από τόν ίδιο άσκητικά έπιβλητικό τόπο. Καί θεωρείται άπόλυτα λογικό και σύμφωνο μέ τή φυσική άνθρώπινη άναγκαιότητα οι νομάδες Βεδουίνοι, ως έντόπιοι οικιστές τής περιοχής, νά είναι συνειδησιακά συνδεδεμένοι μέ τήν άρχέγονη προγονική έστία τους και νά νιώθουν συναισθηματικά ότι άνήκουν διαπαντός στόν έρημικό αυτό χώρο. Όπως έχει καταστεί πλέον φυσικό νά αισθάνονται τά ίδια άκριβώς θετικά και συνδεδετικά συναισθήματα, για τόν ίδιον άκριβώς τόπο, άναρίθμητοι γνωστοί και άγνωστοι Σιναΐτες μοναχοί, οι όποιοι έζησαν διά βίου άσχητικά και έξεμέτρησαν τό ζήν εκεί, ενώ διαδέχονται μέ άμεση πνευματική συγγένεια και άδελφική άλληλουχία ό ένας τόν άλλο, δεκαεπτά αϊώνες τώρα, ως αναπόσπαστοι, άλληλένδετοι, κραταιοί και φυσικοί άσχητικοί κρικοί τής μεγάλης, άτελείωτης και έσχατολογικής άλυσίδας του σιναϊτικού μοναχισμού.

Γ.6.3 Σημερινή παρουσία Βεδουίνων στό Σινά. Σχέσεις και προοπτικές

Είναι άξιοπαρατήρητο ιστορικό και κοινωνιολογικό γεγονός ότι οι νομαδικής προέλευσης Βεδουίνοι, ενώ δεκατρείς περίπου αιώνας παραμένουν μουσουλμάνοι στην πίστη, συνεχίζουν νά συμπεριφέρονται φιλάδελφα, ειρηνικά και φιλήσυχα, σεβόμενοι πάντοτε τόν τρόπο θρησκευτικής έκφρασης και όρθόδοξης λατρείας τών μοναχών στό Σινά.

Έπίσης, άξια ιδιαίτερης προσοχής είναι ή διαπίστωση ότι στή συγκεκριμένη περιοχή, σέ ένα τόσο μεγάλο χρονικό διάστημα συμβίωσης μεταξύ συνειδητών πιστών τών δύο θρησκειών, δέν έχουν παρουσιασθεί έντάσεις θρησκευτικού χαρακτήρα. Έκτός από κάποιες μικροδιαφορές στίς έργασιακές και κοινωνικές σχέσεις συμβίωσης, οι όποιες άφορούν σέ θέματα δικαιωμάτων και ύποχρεώσεων άστικού δικαίου ή σέ μερικές κτηματολογικές διευθετήσεις στην περιοχή, δέν έχουν παρατηρηθεί θέματα έντονων προστριβών ή άλλων άρνητικών καταστάσεων πού άπτονται τών θρησκευτικών πεποιθήσεων τών οικιστών του τόπου.

Άλλά και από όπτικης κυρίως πλευράς άξιον έντυπωσιασμού και εύλογης άπορίας παραμένει γιά τούς άναρίθμητους έπισκέπτες και προσκυνητές του ιερού αυτού χώρου τό θέαμα ενός παράδοξου -άπό θεολογικής και άρχαιολογικής πλευράς- φαινομένου, τής ύπαρξης ενός τζαμιού, τό όποίο είναι τοποθετημένο στόν κεντρικότερο χώρο τής Μονής, άκριβώς δίπλα του «Καθολικού». Είναι πράγματι «ξένον» θέαμα μέσα στην έσώτερη έρημο του Σινά νά συνυπάρχουν τόσο κοντά και άντικριστά, τό «κωδωνοστάσιο του Καθολικού» τής άρχαιότερης όρθόδοξης χριστιανικής Μονής, μαζί μέ τόν παλαιότερο (12^{ος} αί.) στην περιοχή «μναρέ ισλαμικού τζαμιού». Άκόμη πού θαυμαστό είναι ότι παρά τίς κατά καιρούς έπιθυμίες, προτάσεις ή και έντονες πιέσεις τό «τζαμί» δέ λειτούργησε έπίσημα, παρά μόνον περιστασιακά, ένεκα κρίσιμων, γιά τή συνέχιση τής ειρήνης στην περιοχή, στιγμών.

Προσεγγίζοντας καλύτερα τήν περίπτωση παρατηρούμε ότι:

- ή άρχέγονη μοναστική παράδοση μέ τούς όρους του άσφαλιστηρίου συμβολαίου του «άχτιναμέ», ή όποια

κατοχυρώνει επίσημα και διαχρονικά τη θρησκευτική ελευθερία, πολιτιστική ταυτότητα και σταθερότητα στην περιοχή, αλλά κυρίως τη ζωτική λειτουργία μας ὀρθόδοξης χριστιανικής Μονής,

- ἡ ἀνεκτική ὑπαρξη καὶ μνημειακὴ παρουσία ἑνὸς ἀρχαίου μουσουλμανικοῦ τεμένους μέσα στὸν κατ' ἐξοχήν λατρευτικὸ χώρο τοῦ ἀρχαιότερου χριστιανικοῦ μνημείου στὸ Σινᾶ, καὶ
- ἡ ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνες συνεχῆς εἰρηνικὴ συνύπαρξη καὶ ἁρμονικὴ συμβίωση ὀρθόδοξων μοναχῶν καὶ μωαμεθανῶν Βεδουίνων στὸν ἴδιο ζωτικὸ χώρο,

ἀποτελοῦν τρεῖς ιδιότυπες καὶ σημαντικὲς παραμέτρους ἑνὸς ξεχωριστοῦ θρησκευτικοῦ, ἱστορικοῦ, κοινωνιολογικοῦ καὶ λαογραφικοῦ φαινομένου, τὸ ὁποῖο ἔνεκα τῆς μοναδικῆς παραδοξότητάς του ἀξίζει νὰ ἐρευνηθεῖ βαθιὰ καὶ νὰ μελετηθεῖ μὲ γνωστικὴ ἐπάρκεια, ἀλλὰ καὶ ἐμπειρικὴ εὐαισθησία ἀπὸ τοὺς εἰδικούς.

Τὸ σημαντικό πού θά ἐπισημαίναμε γιὰ τὴν περίπτωσή εἶναι ὅτι ἡ ἀπὸ πολλῶν αἰῶνων διαμορφωμένη πολιτιστικὴ παράδοση ἔχει δημιουργήσει ἕνα πρότυπο θρησκευτικοπολιτιστικὸ «*status*», τὸ ὁποῖο βασίζεται στὴν «*ἀρχὴ τῆς ἀμοιβαιότητος*». Οἱ μὲν σέβονται ἀπόλυτα τίς θρησκευτικὲς πεποιθήσεις τῶν δέ, καὶ στὴν ἀέναη ροὴ καὶ κοινωνικὴ δράση τῆς καθημερινότητάς ἰσχύει ἀμοιβαία ἢ προσπάθεια συνεργατικῆς ἀλληλοκάλυψης στίς ἀναγκαῖες ὀργανωτικὲς ἐργασίες, οἱ ὁποῖες ἐξασφαλίζουν λειτουργικὴ ἐνότητα γιὰ πρακτικὲς κοινοτικὲς λύσεις καὶ εἰρήνη στὴν περιοχή. Βέβαια, αὐτὸ ἐπιτυγχάνεται μέσα ἀπὸ μία ἐποικοδομητικοῦ τύπου ἀνταποδοτικὴ πολιτιστικὴ συμπεριφορὰ, ἡ ὁποία βρίσκεται μακριὰ ἀπὸ κάθε εἶδους προσηλυτιστικὲς σκοπιμότητες. Ὡς κοινωνικὸ ἀποτέλεσμα αὐτῆς τῆς φυσικὰ πλέον διαμορφωμένης προσπάθειας γιὰ συμβίωση -μέσα ἀπὸ τὴν συμπορευτικὴ διάδραση τῶν αἰῶνων, καὶ τὸν παράλληλο ψυχολογικὸ ἐθισμό τῆς νόμιμης παρουσίας τοῦ ἄλλου στὸν ἴδιο τόπο μὲ συνέπεια τὴν ἀλληλοσυμπάθεια τῶν συνοικιστῶν- παρουσιάζεται ἕνα πιλοτικὸ φαινόμενο, τὸ ὁποῖο αὐτοτροφοδοτικὰ συντηρεῖται καὶ συμπληρωματικὰ προοδεύει ἀπὸ τὸν συνεχῆ ἀνασχηματιζόμενον ἀλληλοσεβασμὸ τῶν ἠθῶν, τῶν ἀξιακῶν παραδόσεων

καί κυρίως από τήν άμοιβαία τιμητική άνοχή στίς θρησκευτικές άντιλήψεις του έτέρου.

Συμπληρωματικά, στίς άνωτέρω παρατηρήσεις, έπισημαίνουμε τό ήδη τετελεσμένο γεγονός ότι όλη αυτή ή ύπάρχουσα έκ τών δύο πλευρών κατάσταση, έχει, προηγουμένως, δοκιμασθει σκληρά, έπιβεβαιωθει διαχρονικά και κατοχυρωθει ιστορικά, μέσα από μία έντονη, μακροαίωνη, κατεστημένη και άδιαμφισβήτητη κοινωνική δυναμική, ή όποία άποτελει θεμελιώδες χαρακτηριστικό στά βάθη τής συλλογικής μνήμης και στήν κοινοτική συνείδηση τής περιοχής. Όλο αυτό τό κοινωνικό φαινόμενο έκφράζεται συμβολικά ως μία τεράστια και προγονικά σύμπλοκη άλυσίδα πού ή άρχή της χάνεται στά βάθη τών αιώνων, ή ως ένα άρχαίο, όγκώδες και άειθαλές δένδρο του όποιου ή ρίζα είναι χωμένη στά άπρόσιτα έγκατα τής σιναϊτικής γής. Όλη αυτή ή διαμορφωμένη άρμονική κατάσταση, συνεχίζει και σήμερα νά πορεύεται μέσα από βαθιά πνευματική άλληλοεκτίμηση, άπειρες προσωπικές και κοινοτικές ζυμώσεις, αλλά και κοινά πολιτισμικά συναισθήματα, τά όποια άντεξαν θαυμαστά σέ μία περιπετειώδη προσπάθεια για άδιάκοπη σύνδεση και άρμονική συνέχιση στόν ιστορικό χρόνο. Τά σύγχρονα άσκητικά πρόσωπα του 21^{ου} αι. -σέ όποια πλευρά και άν ανήκουν κοινοτικά- νοιώθουν άυτονόητα μέσα τους ότι είναι φυσικοί άπόγονοι τών προηγούμενων οικιστών του τόπου. Έτσι, συνεχίζουν νά σέβονται και νά άκολουθούν μέ θρησκευτική ευλάβεια τήν ιερή αυτή πορεία μäs μεγάλης πολιτιστικής παρακαταθήκης, ή όποία συνέδεσε άρμονικά και σφράγισε ύποδειγματικά δύο έντελώς διαφορετικές ανθρώπινες παραδόσεις επί τόσους αιώνες. Όλοι οι «*άσκητικοί μετανάστες*» και «*μόνιμοι νομάδες*» τών δύο κοινοτήτων αισθάνονται έντονα, τό άπογονικό χρέος μäs κοινής παλαίφατης κληρονομιάς, ή όποία φυλάχθηκε σωα και άβλαβής μέσα από ήρωικές θυσίες και παραδόθηκε τιμητικά για άνάλογη συνέχιση προς αυτούς. Ειδικά σήμερα, στήν έποχή μäs νέας συντελούμενης παγκοσμιοποιητικής διαδρομής για σύγκλιση πολιτικών, οικονομικών και θρησκευτικών πολιτισμών, οι σύγχρονοι θεματοφύλακες του τόπου -Σιναΐτες μοναχοί και άσκητές Βεδουίνοι-, ως φυσικοί συνεχιστές τής ιδιαίτερα ένωμένης πολιτισμικής παράδοσής τους, παίρνοντας φώς από τό παρελθόν, προβληματίζονται σοβαρά για τόν

κρίσιμο διαδραματιζόμενο ρόλο πού τούς αναλογεί, σχετικά μέ τό πώς θά έπιτευχθεί μέ συνετές ένέργειες ή άδιάσπαστη συνέχιση τής άρχαίας κοινής ειρηνικής πορείας⁸⁴⁹.

⁸⁴⁹ Μπροστά σέ αυτές τίς παγκόσμια λεπτές καί ευαίσθητες ισορροπίες, όλοι άντιλαμβάνονται τή μεγάλη σημασία πού έχουν οι ύγιεις διαθέσεις καί άπροκατάληπτες προθέσεις, κυρίως τά όρθά φρονήματα πού πηγάζουν από τήν «*άρχή τής άμοιβαιότητας*» καί μεταφέρονται στίς συνειδήσεις τών ανθρώπων πού συμβιώνουν από παλαιά μαζί. Μέχρι τώρα, έτσι όπως διά μέσου τών αιώνων έχουν έκφρασθει οι συμπεριφορές κοινωνικών ομάδων μέ ειρηνική συνύπαρξη, χρειάζεται νά έπιδεικνύεται έκατέρωθεν ύψηλή συνειδητότητα γιά ένωτική προσέγγιση καί πληρέστερη κατανόηση τής φύσης τών άντίθετων θεωρήσεων. Δηλαδή, έφ' όσον κοσμοθεωριακά δέν υπάρχει δυνατότητα ταύτισης, χρειάζεται καλλιέργεια ψυχραιμίας, νηφάλιας προαίρεσης καί άμοιβαίας διαλλακτικότητας. Ό τρόπος έπίλυσης ευαίσθητων προβλημάτων πραγματοποιείται μόνο μέσα σέ κλίμα έντιμης διαλογικότητας, υπευθυνότητας καί φυσικής δικαιοσύνης. Η όρθή συνδιαλλαγή όταν γίνεται σέ χαμηλούς τόνους άπέναντι σέ ό,τι πιστεύει ή ύποστηρίζει ό άλλος, τότε χαλαρώνουν οι άπόλυτες προτάσεις, οι βεβιασμένες άντιρρήσεις, οι πρόσκαιροι «*λεονταρισμοί*» καί οι βίαιοι πειραματισμοί, όσο καί άν πρός στιγμήν αυτοί οι τελευταίοι φαίνονται άναγκαίοι ή μονοδρομικά λυτρωτικοί γιά άντιμετώπιση τής περίπτωσης. Καί, δυστυχώς, έπειδή συχνά οι περισσότεροι νομίζουν ότι άδικούνται καί εύκολα ταράζονται, δημιουργούνται άντιστασιακές έντάσεις καί μεγάλες παρεξηγήσεις μέ όλέθριο άποτέλεσμα τή διασάλευση σπουδαίων κοινωνικών ισορροπιών, οι όποιες από παλαιά κατακτήθηκαν ήρωικά, μέ πολύ χυμένο πνευματικό ιδρώτα, ίσως καί άφθονο αίμα. Δέν υπάρχει, λοιπόν, λόγος νά έπιχειρείται βίαια, έν όνόματι κοσμοθεωριακών, ιδεολογικών ή άλλων συμφεροντολογικών άπαιτήσεων έπαναστατική άλλαγή στό κοινωνικό «*status*» γιά τό όντως καλύτερο, έν προηγουμένως δέν ώριμάσουν καλά οι διαπραγματευτικοί καιροί. Διότι έτσι καταστρέφονται εύκολα -καί πολλές φορές όλοκληρωτικά- οι άνθρωπινες σχέσεις καί οι έσώτερες ψυχικές διαθέσεις γιά συνέχιση όποιουδήποτε διαλόγου. Είναι άποδεδειγμένο ότι στίς πλέον δύσκολες περιόδους παγκόσμιων κρίσεων, τότε πού όλοι φαίνονται έτοιμοι νά έμπλακούν, όταν έπιδειχθεί, έστω από μία πλευρά, σοβαρή πρόθεση γιά ώριμότερο προβληματισμό ή προσπάθεια γιά νηφαλιότερη άντιμετώπιση τής κατάστασης μέ σεβασμό στήν «*άρχή τής άμοιβαιότητας*», τότε συμβαίνουν πραγματικά θαύματα. Στήν περιπετειώδη ιστορία δεκαεπτά αιώνων τής «*Μονής Σινά*» έγιναν άρκετές παρόμοιες ένέργειες συμβιβαστικού χαρακτήρα μέ προσπάθεια εύρεσης ειρηνικών προτάσεων καί διατήρησης τής συνύπαρξης από τήν πλευρά τών Σιναιτών. Σέ περιστασιακές μεγάλες κρίσεις κρατήθηκαν τόνοι συνετοί. Μέ αυτή τήν κατεστημένη πλέον τακτική στό τέλος βρέθηκαν σοφές λύσεις καί έγιναν άρκετά ιστορικά θαύματα στόν τομέα τής παράλληλης συμβίωσης μέ έτεροδόξους. Βέβαια, αυτό όφείλεται πρwτα στήν άδιάλειπτη έπίκληση του όνόματος του Θεού γιά παροχή τής «*φωτιστικής χάρις Του*», αλλά καί στίς πρεσβειές τής «*Παναγίας τής Βάτου*» καί τής προστάτιδος του Σινά «*πανσόφου άγίας Αικατερίνης*». Όμως, όσο αναλύουμε τό θέμα, προσεγγίζουμε θεμελιώδεις πλευρές τής Όρθόδοξης πίστης, πού χαρακτηρίζουν τό άσκητικό φρόνημα, καί αυτές έπιγραμματικά είναι: α) «*ό σεβασμός τής έλευθερίας τών θρησκευτικών έπιλογών του άλλου*», καί β) «*ή άνιδιοτελής, ένωτική καί άνεκτική άγάπη*», ή όποία «*πάντα στέγει, πάντα πιστεύει, πάντα έλπίζει, πάντα ύπομένει*» (Α' Κορ., 13:7). Ό χριστιανός πάντα άνέχεται έκούσια. Τέλος, ένw μπορεί νά σταυρώνεται χάριν του Χριστού, ταυτόχρονα άγωνιά έπίπονα γιά τή γνώση τής άλήθειας καί τής λύτρωσης του σταυρωτή του. Στήν Όρθόδοξη πίστη δέν προσφέρονται περιθώρια γιά άλλες ήθικότερες έπιλογές καί κατευθύνσεις προκειμένου νά δικαιώνονται προσωπικές καί άσύμβατες μέ τά «*εύαγγελικά*» χαρακτηριστικά σκοπιμότητες ή άλλοι έπίγειοι φιλόδοξοι σχεδιασμοί. Ούτε υπάρχουν άλλοι είδους έρμηνευτικά άνοίγματα προκειμένου νά έπιστρατεύονται ύψηλοί σκοποί γιά έπίτευξη προσωπικών ή όμαδικών συμφερόντων, όπως συμβαίνει σέ άλλες δογματικές θεωρήσεις όταν «*ό σκοπός άγιάζει τά μέσα*». Οι Όρθόδοξοι προσπαθούν μέσα από τή Χάριη του Θεού νά παραμένουν άγαπητικά άγωνιστικοί, συνειδητά έσταυρωμένοι καί γι' αυτό συνήθως κατά κόσμον άδικημένοι. Τό σημαντικό είναι ότι έμπειρικά πλέον άποκτούν βαθιά έπίγνωση του ύπομονετικού τρόπου παιδείας έως τέλους, προκειμένου νά πορεύονται όρθά καί άνυπόκριτα πρός τήν κατάκτηση τής άγάπης. Δηλαδή κατανοούν

Άπό τά όσα προηγήθηκαν στό τρίτο κεφάλαιο συμπεραίνουμε ότι:

Α) Τό φαινόμενο του μοναχισμού στην Έκκλησία εμφανίζεται μέ πιλοτική μορφή κατά την περίοδο τής κυφορίας του χριστιανισμού, ώς παγκόσμιου θρησκευτικού κινήματος, από την ομάδα των μαθητών του Χριστού. Οί Απόστολοι μετά την Ανάληψη του Διδασκάλου τους⁸⁵⁰, ώς Υιού και Λόγου του Θεού Πατέρα⁸⁵¹ στή «Βασιλεία των Ουρανών»⁸⁵², και μετά την άνωθεν επιφοίτησή τους από τό Άγιον Πνεύμα, κατά τή μεγάλη ήμέρα τής Ίουδαϊκής έορτής τής «Πεντηκοστής»⁸⁵³, σχηματίζουν -μαζί μέ όμοεθνείς και άλλοεθνείς νεοφώτιστους άδελφούς- την «πρώτη άποστολική κοινότητα των Ίεροσολύμων»⁸⁵⁴. Άφεταιριακά, από αυτήν τή νεοσχηματισθείσα ομάδα -ή όποία έξακτινώνεται προς όλα τά κοινωνικά στρώματα μέ άσυγκράτητη όρμή και έσχατολογική προσδοκία- γεννιέται προοδευτικά ό έγκρατευτικός τρόπος δόμησης τής πνευματικής ζωής. Ή άρχαία άσκητική φωτεινή γραμμή στην άδιάκοπη τροχιά τής, άφού συναντά έσχατολογικά τόν όρθόδοξο μοναχισμό μέ την άποκαλυπτικά θεολογική πληρότητά του, διασχίζει δυναμικά μέ άσυγκράτητη όρμή τό μέλλον τής ιστορίας του κόσμου, εμφανίζοντας από πολύ νωρίς τή φιλοκαλική έκφραση και πανοραμική εικόνα του άσκητικού φρονήματος επί τής γής. Ο μοναχισμός αποκτά πλέον μορφή έκούσιου άυστηρού άσκητικού βίου μέ χριστοκεντρική θεώρηση, «εύαγγελικό λόγο»⁸⁵⁵ και έκκλησιαστική κατοχύρωση. Ή γεωγραφική μαγνητική φορά του

ότι μόνον έτσι μπορούν νά άγαπούν πραγματικά, όταν καταφέρνουν νά θυσιάζονται έκούσια και πρόθυμα χάριν του άλλου. Τότε γίνονται πραγματικά άπελευθερωμένοι και κατά Χριστόν «τελειωμένοι» (Έφ., 4:13). Οί φιλόδοξες παρουσίες άκραίων, έλιτιστικών και άδιάκριτων θεωρήσεων, φανατικών τοποθετήσεων, βίαιων συμπεριφορών και κυριαρχικών σκοπιμοτήτων είναι αντίθετες μέ την όρθόδοξη πίστη και φορτίζουν άρνητικά την άτμόσφαιρα όποιασδήποτε άνθρώπινης σχέσης. Διότι καταφέρνουν νά δρομολογούν αυτόματα προς ένεργοποίηση μία έκρηκτική δόση (άνάλογα μέ τή συμμετοχική ποσόστωση εύφλεκτων ύλικών που προσφέρονται από τόν καθένα), μέ άμεσο κίνδυνο την περαιτέρω σύντομη ανάφλεξη και άφάνταστα μεγάλη καταστροφή.

⁸⁵⁰ Μκ., 16:19.

⁸⁵¹ Ίω., 1:1 - 18.

⁸⁵² Μθ., 3:2, 16:19.

⁸⁵³ Πρ., 2:1.

⁸⁵⁴ Πρ., 15:1 - 21.

⁸⁵⁵ «Ο λόγος δέν άποτελεί μόνο άπλή δόνηση τής άτμόσφαιρας. Ο λόγος είναι πνεύμα, ζωή, ζωή άληθινή, αυθεντική και μάάλιστα ζωή αίώνια. Άν λοιπόν μιλούμε μέσα στην προοπτική του Εύαγγελίου, τότε και ό δικός μας λόγος δέν πεθαίνει και εκείνο που εκφράζει μάς συνοδεύει, άκόμη και όταν έμεις αφήσουμε τό σώμα αυτό». Βλ. Άρχιμ. Σωφρονίου (Σαχάρωφ), Οικοδομώντας τόν ναό του Θεού μέσα μας και στους άδελφούς μας, μτφρ. από τά ρωσικά Άρχιμανδρίτου Ζαχαρία, τ. Α΄, έκδ. Ίεράς Μονής Τιμίμου Προδρόμου, Έσσεξ Άγγλίας 2014², σσ. 360 - 361.

προσβλέπει προς τήν αναχωρητική κίνηση χαρισματικῶν προσώπων, τά ὅποια προσ(κ)αλεῖ δελεαστικά νά ἀφήσουν τά εἰδωλολατρικά καί ἐκκοσμηκευμένα ἀστικά κέντρα τῆς ἐποχῆς καί νά κατευθυνθοῦν προς τίς ἀπρόσιτες, ἀπόλιστες καί ἀχανεῖς ἐρήμους τῆς Αἰγύπτου καί τῆς Παλαιστίνης, προκειμένου νά λατρεύσουν ἐκεῖ γνησιότερα τόν Θεό. Οἱ πρῶτες μαρτυρίες γιά ἐμφάνιση χριστιανῶν ἀσκητῶν καταγράφονται στά μέσα τοῦ 3^{ου} αἰ. Πληροφορίες σχετικά μέ τόν τρόπο διαβίωσης, τούς ἀρχέγονους οἰκισμούς καί τό σχηματικό πρότυπο ὀργάνωσης μορφῶν ἀσκητικοῦ βίου («ἐρημιτικοῦ», «σκητιώτικου», «κοινοβιακοῦ»), ἀπαντῶνται διάσπαρτες σέ ἱστορικά, περιηγητικά, ἐκκλησιαστικά καί φιλοκαλικά κείμενα. Τήν ἴδια ἐποχή, ἀπέναντι ἀπό ἐρημιτικές κοινότητες τῆς Νιτρίας καί τῆς Θηβαΐδας, στήν ἀντίπερα ὄχθη καί ἀνατολικά ὅπου βρίσκεται ἡ νότια ἀπόληξη τῆς τριγωνικῆς χερσονήσου τοῦ Σινᾶ -σέ ἕναν ἀκόμη πιό ἀπαράκλητο τόπο, ὅμως πανεύφημο γιά τήν ἱερότητα τῆς παλαιοδιαθηκῆς ἱστορίας του- ἤδη βιώνεται μέ ὅμοιο ἀσκητικό τρόπο καί σπαργανική δράση ὁ σιναιτικὸς μοναχισμός.

Β) Οἱ Σιναιῖτες μοναχοί ἀνήκουν στίς ἀνοικτοῦ τύπου ἀσκητικές ὁμάδες πού σέβονται τήν προσωπική ἐλευθερία τῶν μελῶν, ἀλλά καί ὄλων τῶν ἀνθρώπων πού θεωροῦν ἀδελφούς, γιά τούς ὁποίους προσεύχονται καί προσφέρονται ἀγαπητικά, ἐνδιαφερόμενοι γιά τή σωτηρία ὅλου τοῦ κόσμου. Ἡ ἀσκητική θεώρηση, προσωπική συμπεριφορά καί κοινοτική δράση τους ἀποβλέπει στήν ὅσο τό δυνατόν συνεπέστερη ἐφαρμογή τῶν ἀνωτέρω θέσεων.

Ἡ σιναιτική ἔρημος μαρτυρεῖται ὡς ἕνα σημαντικό ἀσκητικό κέντρο σύγχρονο μέ ἐκεῖνα τῆς γειτονικῆς Αἰγύπτου δυτικά καί τῆς Παλαιστίνης βόρεια. Ἡ ἰδιαίτερη φύση τοῦ ἀσκητικοῦ τοπίου ἔλκυε ἔντονα, ἤδη ἀπό τά μέσα τοῦ 3^{ου} αἰ. μ.Χ., ὅποιον ἐπιθυμοῦσε νά ἀναχωρήσει ἀπό τή ματαιότητα τοῦ κόσμου καί νά μονάσει στήν ἔρημο. Ἡ περιοχὴ εἶναι ὀνομαστή ἐπειδὴ συνδέεται ἄμεσα μέ ἱστορημένες μαρτυρίες κεντρικῶν προσώπων τῆς Ἁγίας Γραφῆς. Τά ἱερά γεωγραφικά σημεῖα της εἶναι παγκοσμίως γνωστά ἀπό τήν ἐποχὴ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Κυρίως, ὅμως, τά γεγονότα πού ἀφοροῦν στή θαυμαστή «Ἐξοδο» τῶν Ἑβραίων ἀπό τήν Αἴγυπτο μέ προσορισμό τῆ «Γῆ τῆς ἐπαγγελίας» καί τά σαράντα ἔτη διαμονῆς τους, ὡς πρόδρομης ἀσκητικῆς κοινότητας πρὶν τούς χριστιανούς μοναχοὺς στό Σινᾶ. Οἱ ἀρχέγονες μορφές

άσκητικῆς ζωῆς, οἱ ὁποῖες σχετίζονται μέ τή μοναχική συμπεριφορά καί πνευματική δράση στήν περιοχή, συνάγονται ἀπό μαρτυρίες ἀναχωρητῶν πού ἐγκαταβίωναν στήν ἐσώτερη ἔρημο τοῦ νότιου τμήματος τῆς «*Πετραίας Ἀραβίας*». Τό «*άσκητικό ἐρημιτικό μοντέλο*» τοῦ ἑνός μοναχοῦ σέ κελλί ἢ σπήλαιο, διαδέχτηκε σύντομα τό «*άσκητικό μοντέλο τῆς σκήτης*» μέ χαρακτηριστικό τόν «*ἡμιαναχωρητικό*» καί «*ἡμικοινοβιακό*» τρόπο ζωῆς σέ κελλιά κοντά στό «*Κυριακό*». Ὅμως, οἱ συνεχεῖς ἐπιδρομές βαρβάρων καί ἡ πλέον ἀσταθῆς πολιτική κατάσταση τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους, ὀδήγησαν τά ἀσκητικά πράγματα τῆς ἐποχῆς πρός ἕναν ἀναγκαστικό μετασηματισμό ἀπό τόν «*ἐρημιτικό*» καί «*σκητιώτικο*» τρόπο ζωῆς στό «*κοινοβιακό*» μοντέλο. Πρόκειται γιά μία μεταβατική περίοδο, ἡ ὁποία χαρακτηρίζεται ἀπό τή νέα, κοινοβιακή διαδρομή τοῦ σιναϊτικοῦ μοναχισμοῦ τόν 6^ο αἰ. Μέ τήν κατασκευή μεγάλου «*Καθολικοῦ*» καί φρουριακοῦ τείχους πού περιέκλειε ὅλα τά ἀρχαία ἱερά τοπόσημα -«*ἀγία Βάτο*», «*φρέαρ Μωυσή*» καί «*πύργο ἀγίας Ἐλένης*»- στήν ἱστορία τοῦ Σινᾶ πρωταγωνιστεῖ πλέον ἡ εἰκόνα τοῦ «*Κάστρου*». Ἡ μοναστική κοινότητα στή σιναϊτική χερσόνησο ἔχει ἤδη μορφή «*μεγάλης Λαύρας*», ἡ ὁποία μέσα στούς εὐρύχωρους πνευματικούς κόλπους της ἐμπεριέχει ὅλες τίς πλοτικές μορφές ἀσκητισμοῦ -«*ἐρημιτικό*», «*σκητιώτικο*», «*κοινοβιακό μοντέλο*»⁸⁵⁶ καί ἄλλες μικρότερες Λαύρες στή «*Ραιῖθώ*», «*Χωρήβ*»

⁸⁵⁶ Οἱ τρεῖς αὐτές κατηγορίες, οἱ ὁποῖες παρουσιάζονται καί ἐδῶ, συνοπτικά, εἶναι: Πρῶτον, ὁ «*ἀναχωρητικός ἐρημιτισμός*», ὅπου κάθε μοναχός προσπαθεῖ νά ἀγωνίζεται κατὰ μόνας, προκειμένου νά ἐπιτύχει τήν ἔνωσή του μέ τόν Θεό. Ὁ ἀναχωρητικός τόπος πού ἐπιλέγει, συνήθως εἶναι μιά περιοχή ἐρημική, ἀσφαλῆς καί ἡσυχά ἀπό κάθε κοινωνική δραστηριότητα. Δεύτερον, ὁ «*σκητιώτικος τρόπος ζωῆς*», ὅπου ἐγκαταβιώνουν συνήθως δύο ἢ περισσότεροι μοναχοί. Ἡ «*σκήτη*» φαίνεται ὡς ἕνα διάσπαρτο οἰκιστικό σύνολο, ἐπειδή ἀποτελεῖται ἀπό σπίτια - κελλιά. Ὅλοι οἱ μοναχοί τῆς ἐκκλησιάζονται τίς Κυριακές καί ἑορτές σέ ἕνα κεντρικό ναό, τό «*Κυριακό*». Τῆ διοικητική εὐθύνη καί φιλοξενία ἀναλαμβάνει ὁ ἐκάστοτε «*δικαίος*». Τρίτον, ἡ ζωή στό «*κοινόβιο*», ὅπου ὅλοι οἱ μοναχοί ἐγκαταβιώνουν σέ ἕνα μοναστηριακό συγκρότημα, τό ὁποῖο ἀποτελεῖται ἀπό κελλιά καί ἐργαστηριακούς χώρους, ἐνῶ στό κέντρο ὑπάρχει ὁ μέγας ναός τοῦ «*Καθολικοῦ*». Τό κοινόβιο βρίσκεται ὑπό τήν πνευματική εὐθύνη τοῦ «*ἡγουμένου*» συνεπικουρούντων τῶν «*προϊσταμένων ἢ γερόντων*», οἱ ὁποῖοι ἀπαρτίζουν τό διοικητικό κέντρο τῆς μονῆς, τό «*ἡγουμενοσυμβούλιον*». Γιά ὅλους τοὺς μοναχοὺς ὑπάρχει κοινό πρόγραμμα λατρευτικῆς ζωῆς καί καθημερινή «*τράπεζα*». Ἡ ὀργανωμένη ζωή στό κοινόβιο προσδίδει ιδιαίτερη ἔμφαση: α) στήν ἀρετή τῆς ὑπακοῆς, β) στήν κοινή λατρεία, καί γ) στήν πνευματική παιδεία τῆς τελείωσης τῆς ἀγάπης μέσα ἀπό τήν ἀτμόσφαιρα τῶν καθημερινῶν ἐργασιῶν (διακονημάτων) καί τῆς ὑπομονῆς. Τέλος, ὑπάρχει ἡ «*Λαύρα*», ἕνα εὐρύτερο σύμπλεγμα τῶν τριῶν μορφῶν μοναχισμοῦ. Ἡ «*Λαύρα*» ἐκτείνεται σέ μία μεγαλύτερη γεωγραφική περιοχή, ὅπου συνυπάρχουν: α) ἕνα κεντρικό μοναστήρι, ὡς πύληνας πνευματικῆς ἀναφοράς καί διοίκησης, ἐνῶ σέ μικρότερη ἢ μεγαλύτερη ἀπόσταση βρίσκονται δορυφορούμενα β) μεμονωμένα κελλιά καί καλύβες, γ) σκήτες, καί δ) ἄλλα ἀσκητικά οἰκήματα - ἐξαρτήματα: ὅπως ἱερά «*καθίσματα*» γιά τοὺς ἐργαζόμενους στίς καλλιέργειες πατέρες καί ἄλλα ἀσκητικά οἰκήματα μέ προσωρινή ἢ μόνιμη συνοδεία. Ὅλα τά εἶδη τῶν μοναστηριακῶν ἐξαρτημάτων βρίσκονται ὑπό τήν ποιμαντική εὐθύνη τῆς κεντρικῆς μονῆς.

καί «Φαράν»-, αλλά και «ποικίλα είδη μοναχικής δράσης». Στά κείμενα αναφέρονται περιστατικά μέ: «γυμνίτες», «δενδροίτες», «στυλίτες», «έγκλειστους», «άόρατους», «διά Χριστόν σαλούς», «βοσκούς» και άλλους «ιδιορρυθμίτες» μοναχούς. Πληροφορίες για εμφάνιση «γυναικείου μοναχισμού» στό Σινά υπάρχουν από τήν πρώιμη άσκητική περίοδο (± 250 μ.Χ., περίπτωση Βίου Γαλακτίωνος και Έπιστήμης). Οί παρουσίες άσκητριών φθάνουν μέχρι τών ήμερών μας.

Μέσα από τίς τρεις βασικές μορφές μοναχισμού προσφέρεται τό πνευματικό πλαίσιο τρόπου αυτόδιαχείρισης κάθε «δόκιμου» μοναχού, σχετικά μέ τήν έπιλογή του για τόν άσκητικό τρόπο και τόπο πού θά άγωνιστεί. Στήν όρθόδοξη παράδοση δίδεται πρώτιστη σημασία στήν έπιλογή πνευματικού πατρός, «Γέροντα», μέ υϊκή άναφορά έκάστου μοναχού πρός αυτόν, ως έμπειρου καθοδηγητή και γνώστη τής συγκεκριμένης ψυχής.

Οί άσκητές μεριμνούσαν νά συναντηθούν στή Θ. Λειτουργία κάθε Κυριακή και Έορτή. Φρόντιζαν, μέσα από τά διακριτικά φίλτρα του μοναχικού μέτρου νά έπικοινωνούν για νά μήν είναι απόμακροι στίς άμοιβαίες άδελφικές αναγκαιότητες του κοινωνικού βίου. Έ διατροφή τους ήταν λιτή. Τά ένδύματά τους χαρακτηρίζονταν από σχεδιαστική άπλότητα ενώ στό Σινά ύπήρχαν περιπτώσεις μοναχών πού ήταν «γυμνοί» ή και «άόρατοι» άκόμη και από αυτό τό δερμάτινο σώμα τους.

Τό άσκητικό μοντέλο του σιναϊτικού μοναχισμού προσεγγιζόμενο από ιστορικής και κοινωνιολογικής πλευράς έκφράζει έρμηνευτικά τό αυθεντικό έκκλησιαστικό ήθος, τό όποίο χαρακτηρίζεται από τίς έννοιες τής έλευθερίας και άγάπης. Από αυτόν τόν άμοιβαίο λειτουργικό συνδυασμό άναδύεται ή αναγκαιότητα του ρυθμιστικού ρόλου τής «μεσότηας»⁸⁵⁷, ως διακριτικού τρόπου έκφρασης στή ζωή τών μοναχών. Όλες οί μοναχικές άρετές έχουν ως βασικό χαρακτηριστικό τή διακριτική «μεσότητα». Τό κριτήριο του άσκητικού ήθους είναι ή προσπάθεια όρθής διαχείρισης τής προσωπικής έλευθερίας, όπως έκφράζεται στή ζωή του Χριστού, προκειμένου νά έπιτευχθεί ή έν Άγίω Πνεύματι κοινωνία άγάπης μεταξύ Θεού και άνθρώπου. Έ άσκητική διαχείριση τής έλευθερίας στήν όρθόδοξη πίστη σημαίνει πηγαία αποκάλυψη

⁸⁵⁷ Βλ. Απόστολου Β. Νικολαΐδη, Άκρα και μεσότητες, ό.π., σ. 277.

καί ἐσωτερική ἀπελευθέρωση τοῦ προσώπου ἀπό ὅλες τίς ὑποκριτικές μορφές παθῶν, ζημιογόνων συνηθειῶν, ἐμπαθῶν φρονημάτων καί ἰδίων θελημάτων⁸⁵⁸.

Ἀποτιμητικά, ὡς χαρακτηριστικά στοιχεία τῆς «*σιναιϊτικῆς ταυτότητας*» ἐπισημαίνονται: α) «*τό ὀρθό ἐκκλησιαστικό φρόνημα*» τῶν Σιναιϊτῶν, β) ἡ «*διακριτική μοναχική στάση τους*» καί γ) «*τό ἐλεύθερο, εὐρύ καί ἀνυπόκριτο ἀσκητικό πνεῦμα τῆς σιναιϊτικῆς θεώρησης γιά τόν Θεό καί τόν πλησίον, ὡς κοινωνιολογικό μοντέλο δράσης καί συμπεριφορᾶς τῆς ὀρθόδοξης πίστεως*».

Ὅλη ἡ ἀσκητική ζωή ταυτίζεται μέ τή λατρευτική ζωή τῆς Ἐκκλησίας. Τό κύριο ἔργο τοῦ μοναχοῦ εἶναι ἡ ἀδιάλειπτη προσευχή, ἡ ὁποία παρομοιάζεται μέ τή φυσική λειτουργία τῆς ἀναπνοῆς. Εἶναι σημαντικό ὅτι ὁ τρόπος τῆς «*νοερᾶς προσευχῆς*» στήν ἀσκητική παράδοση ἔχει σιναιϊτική προέλευση. Οἱ οἰκιστές τῆς ἀπόλιστης ἐρήμου στό πρῶτον «*ἅγιον καί θεοβάδιστον Ὅρος*»⁸⁵⁹, ἔχοντας ἐπίγνωση τῆς ἐπίγειας ματαιότητος, καλλιεργοῦσαν μέσα ἀπό εὐαγγελική μελέτη καί ἀγαπητική δράση φρόνημα μαθητείας στήν ταπείνωση. Μέσα ἀπό τή συνειδητοποίηση τῆς παροδικότητος τῶν παρόντων, ἀγωνίζονταν σκληρά γιά τήν ἐν Χριστῷ τελείωσή τους. Ἐκτός ἀπό τήν πνευματική δράση στά κελλιά τους, ὑπῆρχαν καί τά «*εὐχαριστιακά*» ἀνταμώματά τους κατά τίς ἐβδομαδιαίες καί ἑορταστικές Συνάξεις, ὅπου κατά τήν ἐρμηνεία τῶν ἀγιογραφικῶν κειμένων παράγονταν ἐξαίρετες φιλοκαλικές σκέψεις καί ἀσκητικές διδασκαλίες.

Γ) Τό Σινᾶ μέσα ἀπό τό συνυπαρκτικό πέρασμα τόσων αἰῶνων, μέ μόνιμους οἰκιστές δύο διαφορετικές θρησκευτικές ομάδες -Βεδουίνους καί Σιναιϊτες μοναχοῦς- παραμένει μία ἐνδιαφέρουσα περίπτωση ἱστορικής καί κοινωνιολογικής μελέτης. Μέ τή διακριτική διδαχή τῶν πατέρων του, φωτίζει σοφά καί συνετά πρός πᾶσαν κατεύθυνσιν, ὡς ἀρχαῖος πνευματικός φάρος, γνωρίζοντας ἀπό τή διαχρονική πλέον ἐμπειρία του τή μυστική συνταγή γιά τήν αὐθεντικά καθαρή συνέχιση τοῦ ὀρθοῦ ἀσκητικοῦ φρονήματος, ὡς ἰδανικοῦ συνδεδετικοῦ δεσμοῦ θεοῦ καί ἀνθρώπινου.

⁸⁵⁸ «*Μη θέλε ὡς σοι δοκεῖ, ἀλλ' ὡς Θεῷ ἀρέσκει γενέσθαι τὰ κατὰ σέ καί ἔση ἀτάραχος καί εὐχάριστος ἐν προσευχῇ σου*». Βλ. Νείλου, Α', Λόγος περὶ προσευχῆς πθ', Δημητρίου Γ. Τσάμη, Τό Γεροντικόν τοῦ Σινᾶ, ἐκδ. «Λυδία», ὁ.π., σ. 436.

⁸⁵⁹ «*Χαίρε ἅγιον Ὅρος καί θεοβάδιστον, χαίρε ἔμψυχε Βάτε καί ἀκατάφλεκτη, χαίρε ἡ Μόνη πρός Θεόν κόσμον γέφυρα, ἡ μετάγουσα θνητούς πρός τήν αἰώνιον ζωήν, χαίρε ἀκήρατε Κόρη, ἡ ἀπειράνδρος τεκούσα, τήν σωτηριάν τῶν ψυχῶν ἡμῶν*». Ἀπό τήν Ὑμνολογία τῆς Ἐκκλησίας, Θεοτοκίον, ψαλλόμενον εἰς ἦχον πλ. Α'.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ΄

Συγκριτική προσέγγιση έσσαϊκών, θεραπευτικών και σιναϊτικών κοινοτήτων

Στήν παρούσα έργασία και ειδικότερα στό συγκεκριμένο κεφάλαιο έστιάζουμε σκόπιμα τήν έρευνητική προσέγγισή μας πρός τίς τρεις συγκεκριμένες άσκητικές ομάδες ώς περισσότερο ιστορικά και κοινωνιολογικά συγγενείς μέ τόν σιναϊτικό μοναχισμό, άν και κατά τή μεσοδιαθηκική (*intertestamentum*) περίοδο πού έξετάζουμε, από τό έτος 200 π.Χ. και μετά, συνυπήρχε τό φαινόμενο άρκετών Γνωστικών κινήματων μέ έπιμέρους άσκητικές συγκλίσεις και άποκλίσεις, οί όποιες κάποιες στιγμές έκπλήσσουν προκλητικά τόν έρευνητή, προτρέποντάς τον για μία περαιτέρω προσέγγιση και έξέταση. Όμως αυτή ή έργασία -άν και είναι άρκετά σχετική μέ τό έξεταζόμενο θέμα για μία έπεκτεινόμενη έπιστημονική έρευνα και πύ ολοκληρωμένη άσκητική άποτίμηση περί τής προέλευσης του χριστιανικού μοναχικού μοντέλου- άφορά σέ άλλη περισσότερο έξειδικευμένη θεματική προσπάθεια μελέτης⁸⁶⁰.

⁸⁶⁰ Ένδιαφέρουσα είναι ή άποψη του Ζάρρα για τό πρόβλημα τής προέλευσης των Γνωστικών κινήματων ότι: [εν πολλοίς, αυτό είναι ένα πρόβλημα πάνω στο οποίο εργάζονται δεκαετίες τώρα οι ειδικοί. Έχουν προταθεί πολλές και διαφορετικές θεωρίες για την προέλευση των Γνωστικών κινήματων, όμως καμιά δεν απολαμβάνει γενικής αποδοχής, ενώ κάποτε τα ερωτήματα που γεννούν οι απαντήσεις είναι πιο πολλά - και πιο καιρία - από εκείνα που επιχειρούν να ικανοποιήσουν (Giovanni Filoramo, *A History of Gnosticism*, Blackwell, Oxford 1990). Οι κυρίαρχες προτάσεις εξήγησης των απαρχών του φαινομένου σήμερα αντλούν κυρίως από τον Ιρανικό χώρο (η θρησκεία του Ζαρατούστρα), από κάποιες τάσεις της κλασσικής Ελληνικής φιλοσοφίας (U. Bianchi, "Some Reflections on the Greek Origins of Gnostic Ontology, and the Christian Origin of the Gnostic Saviour", στο A. H. B. Logan, A. J. M. Wedderburn εκδ., *New Testament and Gnosis*, T & T Clark International, London 2004, επανεκδ., 38 - 45), και από τη μυστηριοσοφία των Ερμητιστών της Κάτω Αιγύπτου ή από ένα συνδυασμό και των τριών, μαζί με άφθονα δάνεια από την ιουδαϊκή (επί παραδείγματι, ο G. Van Groningen δέχεται ότι πολλά στοιχεία από την Φαρισαϊκή τουλάχιστον τάση - και δη, από την «εσωτερική Φαρισαϊκή σκέψη», *evidences of esoteric Pharisaic thought* - είχαν απορροφηθεί από κάποια παρακλάδια Γνωστικών· όμως και αυτός καταλήγει να απορεί με τη μεταβολή που έγινε στην ψυχή εκείνων των ανθρώπων. Βλ. *First Century Gnosticism: It's Origin and Motifs*, E. J. Brill, Leiden 1976· βλ. και τα χρήσιμα συμπεράσματά του σελ. 164) και τη χριστιανική θρησκεία. Βλ. Douglas M. Parrott, "Gnosticism and Egyptian Religion" *Novum Testamentum* 29.1 (1987), 73 - 92. Άκόμη, Birger A. Pearson, "Early Christianity and Gnosticism in the History of Religions", *Studia Theologica* 55.1 (2001), 81 - 106. Έπίσης, Gilles Quispel, "Hermes Trismegistus and the Origins of Gnosticism", *Vigiliae Christianae* 46.1 (1992), 1 - 19. Αυτοί οι δύο τελευταίοι πόλοι επιρροής αποδείχθηκαν τόσο σημαντικοί, ώστε κάποτε να γίνεται λόγος για 'Χριστιανικό' και για 'Ιουδαϊκό Γνωστικισμό']. Βλ. Κ. Θ. Ζάρρα, *Ιουδαϊσμός και Γνωστικά Κινήματα: Μια σύντομη πρόταση για το ζήτημα των απαρχών και επιρροών τους*, ό.π.

Ἡ ἐνασχόλησή μας στή συνέχεια θά ἐπικεντρωθεῖ στή συγκριτική προσέγγιση τῶν ἐσσαϊκῶν, θεραπευτικῶν καί σιναϊτικῶν κοινοτήτων. Πρόκειται γιά ἕνα βασικό τρίπτυχο ἀντιπροσωπευτικῶν ἀσκητικῶν ὁμάδων, διαφορετικῶν ἐποχῶν καί κοινωνιολογικῶν δεδομένων. Ὅμως, εἶναι γεγονός ὅτι ὅσο μερικές φορές μᾶς ἐκπλήσσουν οἱ συγκλίσεις πού προσεγγίζουν κοινές καί παρόμοιες ἀσκητικές δράσεις μεταξύ τους, τόσο στή συνέχεια οἱ ἀποκλίσεις κατευθύνουν τή συλλογιστική ὑπόθεσή μας πρὸς ἀντίθετες καί ἄνισες συγκριτικές κατευθύνσεις. Στίς συγκεκριμένες ἀσκητικές ὁμάδες παρατηροῦμε ὁμοιότητες καί ταυτίσεις, ἀλλά συγχρόνως θεμελιακές διαφορές καί οὐσιαστικές ἀποκλίσεις στοὺς τρόπους ἐμφάνισης, ὀργάνωσης, λειτουργίας, σκέψης, διδασχῆς, δράσης καί συμπεριφορᾶς. Αὐτό συμβαίνει, διότι στὸν ἐννοιολογικό πυρήνα ὑπαρξῆς κάθε μίας κοινότητας, ὑπάρχει ξεχωριστή προσέγγιση στήν αἰτία ἐμφάνισης, τὸν σκοπὸ ὀργάνωσης, τὸν τρόπο λειτουργίας, τή βασική διδασκαλία καί τήν ἐσχατολογική προοπτική.

Παρουσιάζοντας τίς συγκλίσεις καί ἀποκλίσεις μέσα ἀπὸ συγκριτικές ἀποτιμήσεις στοιχείων μεταξύ ἐσσαϊκῶν, θεραπευτικῶν καί σιναϊτικῶν κοινοτήτων⁸⁶¹, συγχρόνως παρακολουθοῦμε μία ἀναγκαία ἱστορική ἐξέλιξη καί ἐνδιαφέρουσα κοινωνιολογική πορεία τοῦ ἀσκητικοῦ φαινομένου μέσα ἀπὸ τὰ διάφορα γνωστικά κινήματα τῆς ἐποχῆς⁸⁶², ἀλλὰ καί μία θεολογική μετάλλαξη ἀπὸ τὴν Ἰουδαϊκὴ παιδεία τοῦ «Νόμου» τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης πρὸς τὴ Χριστιανικὴ «Χάρι» τῆς Καινῆς.

⁸⁶¹ Σὲ ἀνάλογη παράγραφο τοῦ τέταρτου κεφαλαίου θά ἀναφερθοῦμε συγκριτικά καί στήν ἀσκητικὴ κοινότητα τῶν Βεδουίνων στή χερσόνησο τοῦ Σινᾶ ἐν σχέσει μὲ τὴ σιναϊτικὴ ὁμάδα τῶν μοναχῶν.

⁸⁶² Στὸν κατάλογο τῶν Γνωστικῶν κινήματων τῆς ἐποχῆς ξεχωριστὴ θέση κατέχει ἡ ἀσκητικὴ κοινότητα τῶν Μανδαίων, [οἱ ὁποῖοι μποροῦν ἀκόμη καὶ σήμερον νὰ θεωρηθῶν ὡς οἱ πρὸ γνήσιοι ἀπόγονοι κάποιων ἀρχαίων Γνωστικῶν κινήματων πέρα ἀπὸ τὸν Ἰσραὴλ καὶ τὴ Μεσοποταμίαν]. Αἰξίζει ἐδῶ νὰ σημειωθεῖ ὅτι τὸ νόημα τοῦ ὄρου μάντα (= γνῶσις) προδίδει τὴν καταγωγή καὶ τὴν ἀπαρχὴν αὐτῆς τῆς τόσο σημαντικῆς σχέσης τῶν Μανδαίων, μέλη τῆς ὁποίας ὑπάρχουν ἀκόμη καὶ σήμερον στὸ Ἰράν καὶ τὸ Ἰράκ. Τὴν προσοχὴ τῶν ἐρευνητῶν στοὺς Μανδαίους τράβηξε - πολὺ δικαιολογημένα - ἡ E. S. Drower, ἡ ὁποία ἔμεινε γιὰ χρόνια μαζί τους, ἔμαθε τὴ γλῶσσα τους καὶ μετέφρασε πολλὰ ἀπὸ τὰ κείμενά τους. Οἱ Μανδαῖοι σχηματίστηκαν κατὰ τὸν δεῦτερον αἰῶνα μ.Χ. ἢ καὶ πολὺ νωρίτερα. Απέρριπταν τὸν Ἰησοῦ ὡς Χριστὸ καὶ δέχονταν τὸν Ἰωάννη τὸν Βαπτιστὴ, τὴν πρακτικὴν τοῦ ὁποίου ἀκολουθοῦσαν πιστά. Ὅπως θὰ ἦταν ἀναμενόμενον, ἡ τελετουργικὴ χρῆσις τοῦ νεροῦ στὴ καθημερινὴν πρακτικὴν καθαρῶν ποὺ ἀκολουθοῦσαν κατεῖχε πρωτεύουσα θέση. Στὴν δοξασίαν τους γιὰ τὸν «πρωταρχικὸ ἄνθρωπον», τὸν «μυστικὸν Ἀδὰμ», τὸ Δένδρον τῆς Γνώσεως καὶ τὴν ἀπόκτησιν τῆς Γνώσεως ποὺ ὀδηγεῖ εἰς τὴν σωτηρίαν, μπορεῖ ὁ εἰδικὸς νὰ βρεῖ τὰ πρωτότυπα πολλῶν ἀπὸ τὴν μεταγενέστερον διατυπώσας τους εἰς τὴν Καμπάλαν τὸν μεσαῖονα]. Βλ. Κ. Θ. Ζάβρα, Ἰουδαϊσμός καὶ Γνωστικὰ Κινήματα: Μία σύντομη πρότασις γιὰ τὸ ζήτημα τῶν ἀρχῶν καὶ ἐπιρροῶν τους, ὄ.π.· Τοῦ ἰδίου, *Ἡ Μυστικὴ Θεολογία τῶν Μανδαίων: Οἱ Ἰουδαϊκὲς ἀφορμὲς*, Ἔννοια, Αθήνα 2014· E. S. Drower, *The Mandaean of Iraq and Iran*, Clarendon Press, Oxford 1937· Ν. Βερνίκου, *Μανδαῖοι: Ὁ Λαὸς τῆς Τέταρτης Θερσικείας*, Αθήνα 2004.

Δ.1 Συγκλίσεις και αποκλίσεις τών άσκητικών ομάδων

Σέ κάθε άνθρωπο, σέ όποιο τόπο καί άν έχει γεννηθει, σέ όποια έποχή καί άν έχει ζήσει, σέ όποια κοινωνική ομάδα καί άν έχει αναπτυχθει, ύπάρχει βαθιά μέσα του ή έμφυτη συνείδηση μιās έλκτικής αγάπης για τόν χώρο όπου γεννήθηκε σωματικά ή αναγεννήθηκε πνευματικά καί μία έγγενής πληροφορία για αναζήτηση καλύτερων συνθηκών ποιότητας ζωής όπου καί άν βρίσκεται. Καί αυτό είναι μέγα προϋποθετικό γεγονός για τή συνεχή κίνηση καί προοδευτική δραστηριοποίηση του ανθρώπινου γένους στην παγκόσμια Ίστορία. Σύμφωνα μέ τήν Όρθόδοξη Χριστιανική θεώρηση τής πίστης πρόκειται για τόν Ίδιο, Έξωχρονικό, άεί Όντα καί Δημιουργό του παντός Θεό⁸⁶³, ό Όποιος ως Ύπέριστη Δύναμη φωτίζει μέ μυστικό τρόπο καί παρακινεί πατρικά τούς ανθρώπους νά μήν παύουν νά είναι αναζητητές τής αλήθειας καί τής ύψηλής ποιότητάς της⁸⁶⁴. Έτσι, λοιπόν, μέσα από άνερμήνευτες αιτίες καί παιδαγωγικούς τρόπους αναζήτησης για τό «πώς» καί για τό «γιατί» τών πραγμάτων του κόσμου πού μάς περιβάλει, συνεχίζεται άδιάκοπα ή ανθρώπινη πορεία επί τής γής μέσα από έρευνα, μεθοδικότητα, έμπειρία, όργάνωση καί λειτουργική φροντίδα μέ αποκαλυπτική διάθεση καί κατεύθυνση προς τά άνώτερα επίπεδα τής ζωής.

Σέ ξεχωριστές κοινωνικές ομάδες πού έζησαν σέ διαφορετικές έποχές, χωρίς νά έχουν έπικοινωνήσει ποτέ μεταξύ τους ή νά γνωρίζουν κάτι ή μία για τήν άλλη, παρατηρούμε συχνά -μέσα από εξέλικτικούς τρόπους όρθης σκέψης καί κίνησης μέσα σέ ένα συλλογικό άσυνείδητο πού πορεύεται από μία κοινή φωτιστική κατεύθυνση- νά συνειδητοποιούν άποτιμητικά, ότι δέχονται «άνωθεν» καί άνερμήνευτα, ίδιες πληροφορίες σχετικά μέ τό «πώς» καί τό «γιατί» ζούν ένωτικά καί έγκρατευτικά έν κοινότητα, μέ τή βοήθεια καί προστασία του «Ένός καί Μοναδικού Θεού». Άργότερα, ένώ πέρασαν άρκετοί αιώνες, αυτές οι όμότροπες αλλά διαφορετικής έποχής άσκητικές

⁸⁶³ «Ό Θεός ό ποιήσας τόν κόσμον καί πάντα τά έν αυτώ, ούτος ούρανοϋ καί γής Κύριος ύπάρχων ούκ έν χειροποιήτοις ναοίς κατοικεί, ούδ' έν χειρών ανθρώπων θεραπεύεται προσδεόμενος τινος, αυτός διδούς π'άσι ζωήν καί πνοήν καί τά πάντα· έποίησέ τε έξ ένός αίματος πάν έθνος ανθρώπων κατοικείν επί πάν τ'ό πρόσωπον τής γής, όρίσας προσεταγμένους καιρούς καί τας όροθεσίας τής κατοικίας αυτών, ζητείν τόν Κύριον, ει άρα γε ψηλαφήσειαν αυτόν καί εύροιεν, καί γε ού μακράν από ένός εκάστου ήμών ύπάρχοντα. Εν αυτώ γάρ ζώμεν καί κινούμεθα καί έσμέν, ως καί τινες τών καθ' ύμάς ποιητών ειρήκασι· του γάρ καί γένος έσμέν». Πρ., 17:24 - 28.

⁸⁶⁴ «Γνώσεσθε τήν αλήθειαν καί ή αλήθεια έλευθερώσει ύμάς». Ίω., 8:32.

κοινοτήτες, εξεταζόμενες συγκριτικά, ιστορικά και κοινωνιολογικά, φαίνονται ότι, αφ' ενός μὲν ἔχουν παρόμοια ἢ καὶ ἐντελῶς ἴδια χαρακτηριστικά ἐφ' ὅσον παρουσιάζουν τὸν αὐτὸ γενικὸ τρόπο σκέψης καὶ συμπεριφορᾶς ὡς μέλη τοῦ αὐτοῦ διαχρονικοῦ ἀνθρώπινου γένους, ἀφ' ἑτέρου δὲ παρατηρεῖται νὰ ἔχουν ἀπὸ μερικές ἕως καὶ ἐκ διαμέτρου ἀντίθετες θεωρήσεις καὶ ἀποκλίσεις, οἱ ὁποῖες συνήθως ἐπικρατοῦν καὶ στή συνέχεια γίνονται βασικές αἰτίες γιὰ νὰ χωρίζονται τὰ μέλη, ὅπως βεβαιώνει μέχρι τώρα ἡ σύγχρονη κοσμοθεωριακὴ ἀποτίμηση περὶ θεωρητικῆς ἀναζητήσεως ὑπαρκτικοῦ νοήματος ζωῆς.

Στὴ συνέχεια θὰ ἀναφερθοῦμε σὲ παρόμοιες συγκριτικὲς θεωρήσεις μεταξὺ τῶν συγκεκριμένων ἀσκητικῶν ομάδων πού ἐξετάζουμε, οἱ ὁποῖες ἐμπεριέχονται στὰ ἐννοιολογικὰ πλαίσια τῶν παραπάνω ὑποστηρικτικῶν θέσεων μας.

Δ.1.1 Συγκριτικὴ σχέση τῶν κοινοτήτων μὲ τὴν Παλαιὰ Διαθήκη

1. Μία θεμελιώδης σύγκλιση καὶ φαινομενικὴ ὁμοιότητα εἶναι ὅτι καὶ οἱ τρεῖς ἀσκητικὲς ομάδες, ἔχουν ὡς κοσμοθεωρητικὴ ἀφετηρία καὶ θεολογικὴ ἔδρασή τους τὶς ἱερὲς διδασχές καὶ τὰ γεγονότα τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Παρατηροῦμε ὅτι στίς ἐννοιολογικὲς ἀναφορὲς πού ἔχουν σχέση μὲ τὴν ὄντολογικὴ ταυτότητά τους, ἡ πνευματικὴ ρίζα καὶ τῶν τριῶν κοινοτήτων παρουσιάζεται κοινὴ. Καὶ ἐνῶ στὴν ἀρχὴ ἡ περίπτωσή τους φανερῶνει ὅτι πρόκειται περὶ μίας βασικῆς καὶ οὐσιαστικῆς ὁμοιότητος μεταξὺ τους -ἐπειδὴ καὶ οἱ τρεῖς ἔχουν ὡς κοινὸ σημεῖο σκέψης, ἀναφορᾶς, δράσης καὶ συμπεριφορᾶς τὸ ἴδιο Βιβλικὸ κείμενο- στή συνέχεια κατὰ τὴν ἀναλυτικὴ θεώρηση καὶ ἐρμηνευτικὴ ἐξέταση τοῦ καταστατικοῦ τρόπου σκέψης καὶ κοινοτικῆς δράσης, παρουσιάζονται σημαντικὲς ἀποκλίσεις καὶ ἐκ διαμέτρου ἀντίθετες διαφορὲς.

2. Οἱ Ἑσσαιοί, ὅσον ἀφορᾶ στὴν ἐρμηνεία τῶν βιβλίων τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ξεχωρίζουν γιὰ τὴν ἀπόλυτη προσέγγιση καὶ λατρευτικὴ προσκόλλησή τους στό γράμμα τοῦ Νόμου, ἐκδηλώνοντας φανατικὲς θέσεις καὶ σοβινιστικοῦ τύπου συμπεριφορᾶς. Λόγω δὲ τῆς ἀλληγορικῆς μεθόδου ἐρμηνείας τῶν Γραφῶν, τὰ κουμρανικά χειρόγραφα, τὰ ὁποῖα ἀποδίδονται

στis έσσαιικές κοινότητες, δέν είναι καθόλου εύκολο νά έννοηθούν μέσα από τίς δυσνόητες έκφράσεις και σύμπλοκες άφηγήσεις τους μέ τίς συνεχείς άναφορές στά παρόντα και τά μέλλοντα γεγονότα πού θά όδηγήσουν στην έπίτευξη του έσχατολογικού σκοπού τους. Και άν υποθέσουμε ότι ή άλληγορία αυτή χρησιμοποιείται για νά μεταδώσει ένα κεντρικό μήνυμα, έπειδή από τή μυστηριακή φύση της έντυπωσιάζει πίο πολύ από αυτό πού μέ σαφήνεια αποκαλύπτεται, κατανοούμε εύκολότερα τόν ειδικό λόγο αυτής τής άποτελεσματικότερης παιδευτικής μεθόδου, ή όποία σέ άλλη περίπτωση θά άπαιτούσε πολύ πίο μακροχρόνια διαλεκτική άπόδειξη για άνάλογο έπηρεασμό και έμπέδωση ίδιων θεμάτων.

3. Οί Θεραπευτές φαίνονται και αυτοί ότι στηρίζονται στην ίδια προγονική ρίζα τής Παλαιάς Διαθήκης, φιλοσοφώντας άδιάλειπτα πάνω στά ιερά κείμενά της, προσπαθώντας καθημερινά μέσα από σκληρή άσκητική μελέτη νά έμβαθύνουν περισσότερο στην έρμηνευτική προσέγγισή τους προκειμένου νά έπισημάνουν τά θεία φωτίσματα ώστε νά αποκαλυφθούν τά κρυμμένα νοήματα πίσω από τίς γραμμές. Δέν είναι άπόλυτα προσκολλημένοι, όπως οί Έσσαιοί, στό γράμμα του Νόμου και στην άυστηρή τήρηση συγκεκριμένων νομικιστικών τυπικών διατάξεων, οί όποιες τελικά σκληραίνουν τό εύρος τής διανοητικής ταλάντωσης και μικραίνουν τίς άφομοιωτικές διαδρομές των άναζητήσεων του πνεύματος. Οί Θεραπευτές μέσα από τήν έπισταμένη φιλοσοφική σπουδή τους φθάνουν σέ βαθύτερες θεολογικές έρμηνείες και ώριμότερες πνευματικές άποτιμήσεις, οί όποιες τούς έλευθερώνουν από τήν περιοριστική ισχύ των έξωτερικών τύπων, των μισαλλόδοξων έπιθυμιών και των κατώτερων παθών. Η φιλοσοφική σπουδή και ή προσευχητική θεώρηση των Θεραπευτών στη σχέση τους μέ τήν Παλαιά Διαθήκη όμοιάζει πολύ μέ αυτήν των Σιναϊτών.

4. Οί Σιναϊτες μοναχοί, ως καθαροί έκφραστές του χριστιανικού μοντέλου των άσκητικών κοινοτήτων, και ως χαρακτηριστικό καινοδιαθηκικό κοινόβιο, έχουν άμεση πνευματική σχέση και έρμηνευτική έδραση μέ τό ιερό κείμενο τής Παλαιάς Διαθήκης. Η θεολογική ένότητά τους μέ αυτήν, έκτός από άρχαία προγονική σύνδεση και ιστορική άφετηρία για τή χριστιανική

θεώρηση του έσχατολογικού προσανατολισμού της ομάδας, στηρίζεται και στην έμπειρική γνώση του όντολογικού τρόπου έρμηνείας αυτού καθ' έαυτού του κοσμοθεωριακού σκοπού του «*άδαμιαίου γένους*». Στή συγκριτική περίπτωση κοινοτήτων Σιναϊτών - Θεραπευτών παρατηρούμε ότι ενώ όμοιάζουν πολύ ως προς τό θεωρητικό μέρος, έπειδή και οί δύο ομάδες άνήκουν στον ίδιο κατάλογο μέ τά αυτά κοινά έννοιολογικά χαρακτηριστικά, τά όποία άφορούν σέ συγκεκριμένα άσκητικά μοντέλα της έποχής της Καινής Διαθήκης, είναι εκ διαμέτρου αντίθετες στον έρμηνευτικό τρόπο κατανόησης, κοινωνικής προσέγγισης και πνευματικής δράσης μέ τό παλαιοδιαθηκικό κοινόβιο των Έσσαίων. Έτσι ενώ οί δύο πρώτες καινοδιαθηκικές ομάδες σέ κοινωνιολογική σύγκριση φαίνονται νά όμοιάζουν μεταξύ τους μέχρι τελειότητας, έξίσου αντίθετικά διαφέρουν και ουσιαστικά αποκλίνουν από την άσκητική κοινότητα των Έσσαίων.

4. Η διαφορά έσσαϊκών ομάδων από τή μία και θεραπευτικών - σιναϊτικών κοινοτήτων από την άλλη, θά μπορούσαμε νά υποστηρίξουμε ότι είναι μερικώς ανάλογη προς εκείνη της αναπτυξιακής διαφοροποίησης στή σχέση «*ρίζας*» και υπόλοιπου «*δένδρου*». Όπου ως «*ρίζα*» θεωρείται ή θεμελιακή άπαρχή της γένεσης του κόσμου. Σέ αυτήν άκριβώς την πρώτη φάση ανάπτυξης περιορίζεται αποκλειστικά ή εμφάνιση της άσκητικής ομάδας των Έσσαίων, ή όποία έδρασε κατά τούς αρχαιότερους χρόνους μέ άκρως νομικιστική και ήθικιστική έρμηνεία⁸⁶⁵, αλλά και μέ τό μή πλήρως και άποκεκαλυμμένο άκόμη πνεύμα της Παλαιάς Διαθήκης. Και ως «*δένδρο*», έρμηνεύεται ή εκ «*ρίζης Έσσαί*»⁸⁶⁶ ιστορική ανάπτυξη και θεολογική έξέλιξη της έσχατολογικής περιόδου της Καινής Διαθήκης⁸⁶⁷, από την άποκαλυπτική άτμόσφαιρα και φωτεινή άνταύγεια της όποίας εκφράστηκε καρποφόρα⁸⁶⁸, ή πνευματική δράση και άσκητική συμπεριφορά, πρώτα της κοινότητας των Θεραπευτών και έπειτα των Σιναϊτών μοναχών.

⁸⁶⁵ [...] «*ήδη δέ ή άξίνη προς την ρίζαν των δένδρων κείται· πάν ούν δένδρον μη ποιούν καρπόν καλόν εκκόπεται και εις πύρ βάλλεται*». *Μθ.*, 3:10.

⁸⁶⁶ [...] «*και páλιν Έσσαίς λέγει· έσται ή ρίζα Έσσαί και ό άνιστάμενος άρχειν έθνών, επ' αυτόν έθνη έλπιούσιν*». *Ρωμ.*, 15:12.

⁸⁶⁷ «*Όμολογώ δέ τουτό σοι ότι κατά την όδόν ήν λέγουσιν αίρεσιν, ούτως λατρεύω τώ πατρώω θεώ πιστεύων páσι τοίς κατά τον νόμον και τοίς έν τοίς προφήταις γεγραμμένοις, έλπίδα έχων εις τον θεόν ήν και αυτοί ούτοι προσδέχονται, άνάστασιν μέλλειν έσεσθαι δικαίων τε και άδίκων*». *Πρ.*, 24:14 - 15.

⁸⁶⁸ [...] «*εκ γάρ του καρπού τό δένδρον γινώσεται*». *Μθ.*, 12:33, *Ακ.*, 6:14.

5. Έρμηνευτικά σήμερα, ως χαρακτηριστικό παλαιδιαθηκικό κοινόβιο έννοοῦμε τούς Ἑσσαίους, ἀλλά, μέ μία μικρή πιθανότητα, καί τήν ομάδα τῶν Θεραπευτῶν, στήν περίπτωση πού τελικά ἀποδειχθεῖ ἔωλος ὁ πιθανότερος συλλογισμός ὅτι προεικονίζουν τόν ἀσκητικό τρόπο ζωῆς τῶν χριστιανικῶν κοινοβίων. Καί ὡς κλασικό καινοδιαθηκικό κοινόβιο έννοοῦμε τούς Σιναίτες μοναχοῦς, ἀλλά καί τούς Θεραπευτές βάσει τῶν ἐνισχυμένων μέχρι στιγμῆς μαρτυριῶν ὅτι ἡ κοινότητά τους ἀποτελεῖ τήν ἑναρξη τοῦ νέου τρόπου ζωῆς «*τῆς ὁδοῦ*»⁸⁶⁹ μέσα ἀπό τήν ἐμφάνιση τῶν πρωτοχριστιανικῶν καί μοναχικῶν κοινοβίων.

Δ.1.2 Ἑσσαϊκές καί Θεραπευτικές κοινότητες

1. Οἱ Ἑσσαῖοι ὡς «*κοινότητα κλειστοῦ τύπου*» ἦταν φανατικοί Ἰουδαῖοι, μέ αὐστηρό τρόπο ἀσκητικῆς ζωῆς καί ἐλιτιστική νοοτροπία, ἀφοῦ ἦταν ἀπόλυτα προσανατολισμένοι στήν ἐσχατολογική ἐκπλήρωση τοῦ φυλετικοῦ προορισμοῦ τους γιά μοναδική παγκόσμια κυριαρχία τοῦ ἔθνους τους. Ζοῦσαν κοινοβιακά σέ κεντρικές ἐγκαταστάσεις καί ἀπομονωμένοι στίς ἐρήμους τῆς Νεκρῆς θάλασσας, ἀλλά καί στίς πόλεις. Ἀντίθετα, ὅταν ἀναφερόμαστε στήν περίπτωση τῆς κοινότητος τῶν Θεραπευτῶν έννοοῦμε μία «*ἀνοικτή κοινοβιακή ομάδα*» ἐκλεπτυσμένων καί λογίων ἀναχωρητῶν, μάλλον Ἰουδαίων ἀπό τούς «*ἀρίστους*», οἱ ὅποιοι εἶχαν ἰδιαίτερη θεωρητική ἐκπαίδευση καί φιλοσοφική παιδεία. Ζοῦσαν καί αὐτοί πολύ ἀσκητικά σέ μία ἐξοχική περιοχή, ἡ ὁποία βρίσκεται σέ παράκτια ὄχθη τῆς λίμνης «*Μαρεώτιδας*» τῆς Ἀλεξάνδρειας. Φαίνεται, ὅμως ὅτι ἐγκαταβίωναν καί σέ ἄλλες ἐπαρχιακές ἢ ἀστικές περιοχές στήν Αἴγυπτο, τήν Ἑλλάδα καί ἄλλοῦ.

2. Ὑπάρχει οὐσιαστική διαφορά μεταξύ θεωρητικῆς καί πρακτικῆς ἐκφρασης στήν προσωπική ζωή καί τόν κοινοτικό τρόπο διαβίωσης Ἑσσαίων καί Θεραπευτῶν ἀντίστοιχα. Κάθε φορά πού ἀναφερόμαστε στίς ἑσσαϊκές

⁸⁶⁹ «*Ἐγένετο δὲ κατὰ τὸν καιρὸν ἐκεῖνον ταραχος οὐκ ὀλίγος περὶ τῆς ὁδοῦ*». Πρ., 19:23. [...] «*Ἀνεβάλετο δὲ αὐτοὺς ὁ Φῆλιξ, ἀκριβέστερον εἰδὼς τὰ περὶ τῆς ὁδοῦ εἶπας*». Πρ., 24:22. Ἡ «*ὁδός*» ἦταν ἓνα ἀπὸ τὰ ἀρχαιότερα ὀνόματα γιά τόν Χριστιανισμό.

κοινοτήτες έννοοῦμε ἓνα ἀσκητικό κοινοτικό μοντέλο μέ ἔμφαση στόν πρακτικό βίο, ἐνώ ὅταν ἡ ἀναφορά γίνεται στίς θεραπευτικές ομάδες ἐκεῖ πρωταγωνιστεῖ τό ἀσκητικό μοντέλο τοῦ ἀπόλυτου θεωρητικοῦ προσανατολισμοῦ. Ὁ Φίλων στά ἔργα του γιά τήν αἵρεση τῶν Ἑσσαίων καί τήν ἀσκητική ομάδα τῶν Θεραπευτῶν -χωρίς νά τοῦς συγγέει ὡς ἴδια ἢ συγγενή κοινότητα καί χωρίς νά ἀφήνει ὑπονοούμενα γιά κάποια σύνδεση μεταξύ τους- ἀναφέρεται συγκεκριμένα στόν κατ' ἐξοχήν πρακτικό τρόπο κοινοβιακῆς ζωῆς μέ καθημερινή ὀργανωμένη ἐργατική δράση τῶν πρώτων, καί στόν ἀπόλυτα θεωρητικό, προσευχητικό καί φιλοσοφικό βίο τῶν δεύτερον⁸⁷⁰.

3. Ἡ ἀσκητική ζωή τῶν Θεραπευτῶν, ὅπως συνέβαινε καί στήν περίπτωση τῆς κοινότητος τῶν Ἑσσαίων, ἦταν τρόπος ζωῆς καθολικά ἀφιερωμένος καί προσανατολισμένος πρὸς τόν Θεό, μέ μόνιμη καί ἀπόλυτη λατρευτική ἀναφορά πρὸς Αὐτόν. Σέ σχέση πρὸς τό ἀσκητικό μοντέλο καί τό ἡμερήσιο πρόγραμμα τῶν πρώτων, ἡ ἑσσαϊκή κοινότητα ἦταν περισσότερο προσηλωμένη σέ τυπικές ἐκφράσεις καί λατρευτικές κινήσεις μέ συχνούς σωματικούς ἐξαγνιστικούς καθαρμούς καί ἄλλες συμβολικές ἐκδηλώσεις πού πιστοποιοῦσαν τήν ἀφιερωμένη στόν Θεό ζωή τους⁸⁷¹. Ἐνώ στήν ἀποκλειστικά θεωρητική ἀτμόσφαιρα τῆς ἄλλης ομάδας ἡ λατρευτική ζωή ἦταν προσανατολισμένη σέ διαφορετική πνευματική πορεία, ἐφόσον κάθε στιγμή τά μέλη βίωναν τήν ἀσκητική ἀναχώρησή τους σέ κλίμα ἀπόλυτης ἡσυχίας, μέ διαρκή προσευχή καί ἀκατάπαυστη φιλοσοφική ἐνασχόληση, δίδοντας πάντοτε προτεραιότητα στά ἐσωτερικά θέματα τῆς ψυχῆς παρά στό σῶμα, τό ὁποῖο μέ ἀπόλυτη νηστεία καί μή χειρωνακτική ἀπασχόληση φρόντιζαν νά βρῖσκεται σέ ἀδράνεια⁸⁷².

⁸⁷⁰ Βλ. Φίλωνος, *Περὶ βίου θεωρητικοῦ*, §1· Φίλων ο Αλεξανδρεὺς, Ἑλληνισμός καί Ιουδαϊσμός, Ἑσσαῖοι καί Θεραπευτές, ὅ.π., σ. 278.

⁸⁷¹ «Ὅταν κάποιος εἰσερχόταν στήν ομάδα λάμβανε τα τρία σύμβολα τῆς αγνότητος: ἓνα φτυάρι γιά νά σκάβει λάκκους γιά τα περιτώματα, μια ποδιά γιά νά καλύπτει τα ἀπόκρυφα του στο μπάνιο, καί ἓνα ἄσπρο ἐνδύμα». Βλ. Φίλων ο Αλεξανδρεὺς, Ἑλληνισμός καί Ιουδαϊσμός, Ἑσσαῖοι καί Θεραπευτές, ὅ.π., σσ. 56 - 57.

⁸⁷² Στήν ἀκροτελεύτια παράγραφο τοῦ ἔργου του ὁ Φίλων ἀναφέρει: [θεραπευτῶν μὲν δὴ πέρι τοσαῦτα θεωρίαν ἀπασασμένων φύσεως καί τῶν ἐν αὐτῇ καί ψυχῇ μόνῃ βιωσάντων, οὐρανοῦ μὲν καί κόσμου πολιτῶν, τῷ δὲ πατρὶ καί ποιητῇ τῶν ὄλων γνησίως συσταθέντων ὑπ' ἀρετῆς, ἣτις «θεοῦ» φιλίαν αὐτοῖς προυξένησεν οἰκειότατον γέρας καλοκάγαθίας προσθείσα, πάσης ἄμεινον εὐτυχίας, ἐπ' αὐτὴν ἀκρότητα φθάνον εὐδαιμονίας]. Βλ. Φίλωνος, *Περὶ βίου*

4. Μία ειδιοποιός διαφορά μεταξύ τών δύο ομάδων, ὅσον ἀφορᾶ στό θέμα τοῦ ἀλληγορικοῦ τρόπου ἐρμηνείας τών Γραφῶν, εἶναι ὅτι οἱ Θεραπευτές μέσα ἀπό τήν ὑπερβάλλουσα φιλοσοφική μελέτη τους προσεύχονταν γιά τήν ἐννοιολογική καί ἐρμηνευτική ἀποκάλυψη τοῦ θελήματος τοῦ Θεοῦ μέσα στά ἱερά κείμενα, προκειμένου νά ἐπισημάνουν τό βαθύτερο νόημα τῆς ἀλήθειας πού θά τοῦς ἀπελευθέρωνε ἀπό τό ὀμιχλώδες σχῆμα τῆς παρούσης ζωῆς καί θά τοῦς ὀδηγοῦσε στή σωτηρία καί τήν αἰώνια λύτρωση. Ἐνῶ οἱ Ἑσσαῖοι ἐργάζονταν γιά τό ἀκριβῶς ἀντίθετο, προσπαθώντας μέσα ἀπό τήν «ἀλληγορική μέθοδο» νά κατευθύνουν μέ σκοπιμότητα τά θεῖα νοήματα πρὸς τίς φανατικοῦ εἴδους προσδοκίες τῆς ομάδας, παρεμβάλλοντας στά κείμενα μυστικιστικές ἔννοιες, δυσνόητες ἀφηγήσεις, ὀνοματολογικές ἀποκρύψεις, συμβολικά ὀνόματα, δεσμευτικές λατρευτικές ἐκφράσεις, κατάρες ἢ καί ἀπειλες γιά τήν εὐκολότερη χειραγώγηση τών μελῶν πρὸς τή φονταμενταλιστική πορεία τῆς κοινότητας.

5. Οἱ Ἑσσαῖοι, ὑποτιμοῦσαν φανερά τή θέση τῆς γυναίκα⁸⁷³. Ἄν καί φαίνεται ὅτι ζοῦσαν μεταξύ τους, ὅμως, τίς εἶχαν σέ χαμηλότερη ἐκτίμηση. Δέν τίς ἀναγνώριζαν ἐπίσημα καί δέν ἐπέτρεπαν νά εἶναι ἢ νά συμπεριφέρονται ὡς κανονικά μέλη στή ζωή τῆς κοινότητας. Ἀντίθετα, οἱ Θεραπευτές εἶχαν τίς γυναῖκες σέ ἴση ἀναγνώριση καί ἀξιακή ἐκτίμηση μέ τοῦς ἄνδρες. Τίς ἀντιμετώπιζαν ὡς ἰσότιμα κοινοβιακά μέλη, ἐνῶ συμμετείχαν ἐπίσημα ὅλοι μαζί στίς κοινές λατρευτικές Συνάξεις, τίς ἐορταστικές ἐκδηλώσεις καί τίς κοινές χορικές συστροφές τών παννυχίδων.

6. Συνοπτικά οἱ ὁμοιότητες τῆς κοινότητας τῶν Ἑσσαίων μέ τήν ομάδα τῶν Θεραπευτῶν ἔγκεινται στό ὅτι καί οἱ δύο χαρακτηρίζονται ἀπό:

- ἀναχωρητική κίνηση,

θεωρητικοῦ, §90· Φίλων ο Αλεξανδρεὺς, Ἑλληνισμός καὶ Ἰουδαϊσμός, Ἑσσαῖοι καὶ Θεραπευτές, ὅ.π., σ. 338.

⁸⁷³ [...] «φίλωντον ἢ γυνὴ καὶ ζηλότυπον οὐ μετρίως καὶ δεινὸν ἀνδρὸς ἦθη παλεῦσαι καὶ συνεχέσι γοητείαις ὑπαγάγεσθαι. Μελετήσασα γὰρ θῶπας λόγους καὶ τὴν ἄλλην ὑπόκρισιν, ὡσπερ ἐπὶ σκηνῆς, ὄφεις καὶ ἀκοὰς ὅταν δελεάσῃ, διηπατημένων οἷα ὑπηκόων τὸν ἡγεμόνα νοῦν φενακίζει». Βλ. Φίλωνος, Περὶ τῆς κατὰ βίον ἀρετῆς τῶν παρ' Ἰουδαίοις τὸ παλαιὸν φιλοσοφούντων, §14 - 15 · L. Cohn, S. Reiter, ἔκδ. *Philonis Alexandrini opera quae supersunt (editio minor)*, vol. 6, Reimer, Berlin 1915.

- ιδεολογικό πλαίσιο θρησκευτικού μοντέλου,
- κοινή φυλετική καταγωγή μελών (Ίουδαίοι),
- ίδια θεολογική άφετηρία (Παλαιά Διαθήκη),
- χρήση αλληγορικής μεθόδου έρμηνείας τών ιερών Γραφών,
- τυπική τήρηση θρησκευτικού έορτολογίου,
- συλλογικό αίσθημα κοινοτικής ένταξης,
- κοινοβιακή ζωή σέ κτιριακά συγκροτήματα στήν έρημο,
- έγκατάσταση καθ' ομάδας στίς πόλεις (συνήθως έγγαμα μέλη),
- οργανωμένη συγκεντρωτική δομή,
- άσκητικά λειτουργική ζωή,
- έκούσια πειθαρχία,
- τήρηση άγνότητας,
- λιτό τρόπο διατροφής,
- ίδιο τρόπο ένδυσης (τά μέλη φορούσαν λευκούς χιτώνες),
- διδαχή και παιδεία άσκητικού μοντέλου ζωής,
- Συναθροίσεις έποικοδομητικού χαρακτήρα,
- Συνάξεις κοινής λατρευτικής έκφρασης,
- έντονη μυστικιστική έσωστρέφεια, και
- κατά μόνας λατρευτική ζωή.

7. Οί Έσσαίοι και οί Θεραπευτές στίς άσκητικές ομάδες τους φαίνονται νά αποκλίνουν ώς πρός:

- τήν κοινοτική ταυτότητα (κλειστού τύπου οί Έσσαίοι - άνοικτού τύπου οί Θεραπευτές),
- τόν τρόπο θεώρησης και καθημερινής δράσης τής κοινοβιακής ζωής (πρακτικό μοντέλο Έσσαίων, θεωρητικό - φιλοσοφικό μοντέλο Θεραπευτών),
- τόν σκοπό χρήσης τής «*άλληγορικής μεθόδου*» για έρμηνεία τών ιερών Γραφών μέ αντίθετη κατεύθυνση μελέτης, (άπόκρυψη νοημάτων, μηνυμάτων, όνομάτων από Έσσαίους για λόγους σκοπιμότητας - έρμηνευτική αποκάλυψή τους από Θεραπευτές για φανέρωση θελήματος του Θεού),

- τή χρήση ιδιόμορφου «έσσαϊκού ημερολογίου»⁸⁷⁴, χωρίς να υπάρχει παρόμοιο στους Θεραπευτές,
- τήν αξιακή εκτίμηση τής γυναίκας (υποτίμηση από Έσσαίους - ίση αναγνώριση από Θεραπευτές),
- τήν πνευματική συμπεριφορά τών μελών (τυπική προσκόλληση σέ κοινοβιακούς κανόνες, νομικιστικός τρόπος έκφρασης από Έσσαίους - πνευματικά ελεύθερη συμπεριφορά, φιλοσοφική μελέτη από Θεραπευτές),
- τόν τρόπο λατρευτικής έκφρασης (καθαροί μέ ψυχρό ύδωρ στίς έσσαϊκές κοινότητες - χορικές παννυχίδες στίς θεραπευτικές).

8. Τέλος, οί Έσσαίοι καί οί Θεραπευτές, ώς πρόδρομες αναχωρητικές κοινότητες τής προχριστιανικής καί πρωτοχριστιανικής περιόδου είναι έπόμενο φυσιολογικό γεγονός ότι μέσα από τά ιστορικά καί θεολογικά περάσματά τους, μέσα από τίς θεωρητικές καί πρακτικές συγκλίσεις καί αποκλίσεις τους, θά άφησαν τά πολιτισμικά καί άσκητικά ίχνη τους στήν ευρύτερη περιοχή τής ανατολικής πλευράς τής Μεσογείου.

Δ.1.3 Έσσαϊκές κοινότητες καί Σιναΐτες

Περί τών κοσμοθεωριακών καί άλλων συγκλίσεων καί αποκλίσεων, μεταξύ τής ύπαρκτικής ταυτότητας τών Έσσαίων καί του Χριστιανισμού, έχουν δημοσιευθεί καί συνεχίζουν νά έρχονται στό φώς άρκετές αξιόλογες έρευνητικές θεωρήσεις⁸⁷⁵. όμως, εκείνο τό όποιο ένδιαφέρει ειδικότερα τή

⁸⁷⁴ «Ένα ιδιόμορφο χαρακτηριστικό τής κοινότητας των Έσσαίων, όπως προκύπτει από τα ευρήματα στο Κουμράν, ήταν το ημερολόγιό της, το οποίο στηριζόταν σε ένα ηλιακό έτος 364 ημερών και όχι στο ιουδαϊκό σεληνιακό έτος των 354 ημερών. Το ημερολόγιο της αίρεσης ξεκινούσε πάντα από μια Τετάρτη, ημέρα κατά την οποία ο Θεός δημιούργησε τα άστρα. Το έτος περιλάμβανε 52 εβδομάδες χωρισμένες σε 4 εποχές των 13 εβδομάδων η κάθε μία... Το ημερολόγιο έπαιξε ένα σημαντικό ρόλο στην απόσχιση των Έσσαίων από τους υπόλοιπους Ιουδαίους, αφού οι γιορτές τής κοινότητας συνέπιπταν με εργάσιμες μέρες των υπόλοιπων Ιουδαίων και αντίστροφα». Βλ. Φύλων ο Αλεξανδρεός, Ελληνισμός και Ιουδαϊσμός, Έσσαίοι και Θεραπευτές, ό.π., σσ. 61 - 62.

⁸⁷⁵ J. D. Barthélemy, Essenism and Christianity, *Script*, 12(1960), σ. 119 - 126 καί 13(1961), σσ. 20 - 24· J. Brogan, *The Novice of Qumran. A Novel of Jesus Life in an Essene Monastery*, N. York 1959· C. Colpe, Die Essener und das Judenchristentum. Zu den Handschriftenfunden am Totem Meer, *DUn*, 12(1957), φ. 20 - 3 - 57 καί 15 - 4 - 57· H. Hänig, Christus und die Essener, *Kkultur*, 10(1958), σσ. 36 - 38.

μελέτη μας και στο όποιο θα εστιάσουμε είναι οι τυχόν συγκλίσεις ή αποκλίσεις των εξεταζόμενων κοινοτήτων σε ιστορική και κοινωνιολογική προσέγγιση.

1. Σε μία πρώτη προσέγγιση και σε σχέση με τους Έσσαίους, θα μπορούσαμε να υποθέσουμε ότι η σιναιϊτική κοινότητα φαίνεται να έχει εισπράξει μερικές άσκητικές πρακτικές, οι οποίες αφορούν σε καθαρά έξωτερικά γνωρίσματα, και αναφέρονται σε βασικούς άσκητικούς τύπους που χαρακτηρίζουν θεμελιακά κάθε ανθρώπινη άσκητική ομάδα. Όπως:

- τόν αναχωρητικό χαρακτήρα,
- τήν παράδοση προσωπικής παρουσίας στην κοινότητα⁸⁷⁶,
- τήν επιλογή απομακρυσμένων έρημικών τόπων,
- τή συλλογική αίσθηση διαφορετικότητας έναντι των άλλων,
- τόν οργανωμένο κοινοβιακό τρόπο ζωής,
- τήν επιμελημένη τήρηση των άσκητικών κανονισμών,
- τήν άπονομή καθολικού σεβασμού προς τήν ιεραρχία,
- τίς κοινές έβδομαδιαίες λατρευτικές Συνάξεις,
- τίς έτήσιες εκπαιδευτικές συναθροίσεις,
- τό έγκρατευτικό ήμερήσιο πρόγραμμα,
- τή λιτή διατροφή,
- τόν όμοιόμορφο τρόπο ένδυσης, και
- τά διάφορα άλλα επί μέρους χαρακτηριστικά στοιχεία, τά όποια υπάρχουν καθολικά στά μοντέλα άσκητικών ομάδων.

2. Όμως, σε μία δεύτερη προσέγγιση οι βασικές διαφορές, που έκμηδενίζουν τήν άποψη ότι μπορεί να έχουν σχέση ταύτισης ή άσκητικής συνέχειας οι δύο ομάδες, είναι οι πυρηνικές αντιθέσεις επί τής ουσίας των κοσμοθεωριακών τοποθετήσεων, των αξιακών πεποιθήσεων και των κοινοτικών τρόπων εμφάνισης, δράσης και συμπεριφορών. Μεταξύ έσσαϊκών και σιναιϊτικών κοινοτήτων υφίστανται μεγάλες διαφορές και εκ διαμέτρου αντίθετες αντιλήψεις σε ίδια θέματα. Πρόκειται για μία έντελώς διαφορετική

⁸⁷⁶ «Έγγ. Πειθ.»: 1QS 1, 15. Άνάλογη πρακτική συμπεριφορά υποχρέωσης παράδοσης τής προσωπικής παρουσίας στην κοινότητα συναντάμε στην πρώτη χριστιανική Έκκλησία. Βλ. Δημήτρη Καϊμάκη, *ό.π.*, σ. 72.

πνευματική θεώρηση δύο ασκητικών ομάδων, στις οποίες, ενώ παρουσιάζονται παράλληλες ομοιότητες έγκρατευτικού τρόπου ζωής, επί της ουσίας υπάρχει:

- διαφορετικός σκοπός εμφάνισης κοινοβιακού σχηματισμού και θεολογικής συγκρότησης μεταξύ τους,
- εκ διαμέτρου αντίθετη θεωρητική και παιδευτική κατεύθυνση, ιδιαίτερα στόν περί έλευθερίας και αγάπης θεμελιακό έννοιολογικό προσανατολισμό,
- άνιση και έντελώς διαφοροποιημένη άποψη περί άξιακής άποδοχής του προσώπου στήν κοινότητα (μέ άώνυμη έπιπεδοποίηση⁸⁷⁷ και ιδιόμορφη μαζοποίηση στήν περίπτωση των Έσσαίων - αλλά μέ σεβασμό στήν έπιλογή, μοναδικότητα και τήν εκ Θεού κατασκευαστική έτερότητα όποιουδήποτε προσώπου από τήν πλευρά των Σιναϊτών),
- αντίθετη θεώρηση για τή θέση της γυναίκας (υποτίμηση από Έσσαίους, ισότιμη άναγνώριση από Σιναΐτες)
- διαφορετική ταυτότητα κοινωνικών μοντέλων (αύστηρά κλειστή κοινοτική ταυτότητα μέ αντίστοιχους προσωπικούς ή κοινωνικούς άποκλεισμούς από τούς Έσσαίους - άνοικτή κοινοτική λειτουργία μέ οικουμενική πρόσκληση, αγαπητική θέαση και προσέγγιση προς κάθε άνθρωπο από Σιναΐτες),
- άνόμια κανονιστική αντίληψη στόν τρόπο έφαρμογής ασκητικών κανόνων, πειθαρχικών ποινών, κυρώσεων, κοινοτικών δράσεων και προσωπικών συμπεριφορών (μέ θετικό πρόσημο στή φιλάδελφη θεώρηση από Σιναΐτες και μισαλλόδοξα άρνητικό από νομικιστές Έσσαίους),
- διαφορετική προσδοκία άναμονής της «μεσσιακής ήμέρας» μέ άναμονή δύο Μεσσίων, του Άαρών και του Ίσραήλ, πού δέν έχουν έλθει άκόμη (Έσσαίοι), και ενός μόνο Μεσσία, του Ίησού Χριστού, Υιού και Λόγου του Θεού, ό Όποίος ήλθε, συναναστράφηκε, δίδαξε, έπαθε, σταυρώθηκε, άναστήθηκε,

⁸⁷⁷ Στις έσσαϊκές κοινότητες δέν ενδιαφέρουν τά πρόσωπα - μέλη μέ τά όνόματά τους, άκόμη και άν αυτά έχουν αναλάβει άνώτερες διοικητικές θέσεις, όπως του «Διδασκάλου της δικαιοσύνης», του «Έπόπτου» ή και του «Δεκαπενταμελούς Συμβουλίου». Στά κουμρανικά χειρόγραφα δέν υπάρχουν όνόματα, παρά άναφέρονται μόνον τά άξιώματα και οι θέσεις.

ἀναλήφθηκε καὶ ἀναμένεται κατὰ τὴ «*Δευτέρα Παρουσία*» Του νὰ ἔλθει πάλι «*κρῖναι ζώντας καὶ νεκρούς οὐ τῆς Βασιλείας οὐκ ἔσται τέλος*»⁸⁷⁸ (Σιναΐτες),

- ἀνόμοια ἐσχατολογικὴ προοπτικὴ (μέ συντριπτικὴ νίκη τῶν «*ἐκλεκτῶν*» καὶ «*χρισμένων*» ἀπὸ τὸν Θεὸ «*υἱῶν τοῦ φωτός*», δηλαδή ὅλων τῶν μελῶν τῆς ἐσσαικῆς κοινότητος, ἐπὶ τῶν «*υἱῶν τοῦ σκότους*» - ἐν ἀντιθέσει μέ τὴν εὐαγγελικὴν ῥῆσιν ὅτι ὁ Θεὸς «*πάντας ἀνθρώπους θέλει σωθῆναι καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν*»⁸⁷⁹, τῶν Σιναϊτῶν μοναχῶν).

3. Ὁ ἰδιαίτερος βαθμὸς δυσκολίας προκειμένου νὰ διευκρινισθεῖ καλύτερα ἢ ἐντελῶς διαφορετικὴ προέλευσις τοῦ ἀσκητικοῦ μοντέλου τῶν Σιναϊτῶν μοναχῶν μέ ποικίλες καταγωγές ἀπὸ διάφορα μέρη τοῦ τότε γνωστοῦ κόσμου, ἔναντι τῶν Ἑσσαιῶν πού ἦταν ὁμογενεῖς Ἰουδαῖοι -ἀλλά καὶ ἐν σχέσει πρὸς τίς ἄλλες συγκρινόμενες μεταξὺ τους ἐσσαικῆς καὶ σὺν τῷ χρόνῳ αὐξανόμενες χριστιανικῆς ομάδες- ἐγκεῖται στὴν ἄμεσα ὀργανικὴ καὶ ἐκκλησιαστικὴ σχέση τῆς σιναϊτικῆς ομάδας μέ τίς πρωτοχριστιανικῆς κοινότητες τῶν γειτονικῶν περιοχῶν, οἱ περισσότερες ἀπὸ τίς ὁποῖες προέρχονταν φυλετικὰ ἀπὸ τὸ παραδοσιακὸ Ἰουδαϊκὸ μοντέλο· ἐνῶ ἀπὸ αὐτὴν τὴν πολιτισμικὴ ὁμοιότητα φαίνονταν νὰ ἔχουν ἀμεσότερη σχέση μέ τοὺς οἰκιστῆς τοῦ Κουμράν. Καὶ ὅλο αὐτὸ τὸ συγκυριακὰ δύσκολο φαινόμενο, εὐλόγα συμβαίνει ὡς εἰκονικὴ αἰτία ἀσκητικῆς ταύτισης καὶ ἐξελικτικῆς κοινοτικῆς σχέσης μεταξὺ τῶν δύο ομάδων (ἐσσαικῶν καὶ πρωτοχριστιανικῶν), ἐπειδὴ εὐκόλα μπορεῖ, ὑποθετικά, νὰ προσληφθοῦν σάν ὅμοιες ἢ συγγενεῖς, διότι προέρχονται ἀπὸ τὴν ἴδια γεωγραφικὴν περιοχὴν, μέ τὴν ἴδια ἀρχαία φυλετικὴν καὶ παλαιοδιαθηκικὴν παράδοσιν, ἔχουν τὸ ἴδιο αἷμα καὶ ὁμιλοῦν τὴν ἴδια γλῶσσα.

Τὸ συγκεκριμένο φαινομενολογικὸ πρόβλημα καθίσταται περισσότερο δυσδιάκριτο στὴν ἐρμηνευτικὴ ἀποσαφήνισή του, ἐπειδὴ οἱ ἐσσαικῆς μέ τίς πρωτοχριστιανικῆς κοινότητες ἀπὸ παλαιότερα ἐμφάνιζαν ἀρκετῆς ἐξωτερικῆς ὁμοιότητες, καὶ ἔτσι γιὰ τὸν λόγο αὐτὸ ἐπανέρχονται πολλές φορές στὸ ἴδιο θέμα οἱ μελετητῆς, ἰδιαίτερα μετὰ ἀπὸ κάθε νεότερη ἀποκάλυψιν συγγενῶν

⁸⁷⁸ Βλ. «*Σύμβολον τῆς Πίστεως*».

⁸⁷⁹ *Α΄ Τιμ.*, 2:4.

στοιχείων πού χαρακτηρίζουν τήν εποχή. Καί παρόμοιες πιθανολογούμενες υποθέσεις πού μοιάζουν μέ ἀληθινές θά συμβαίνουν συχνά στό μέλλον, διότι ἀπό ὅ,τι δείχνει ἡ διαρκής ἀποκάλυψη ἀρχαιολογικῶν μαρτυριῶν ὑπάρχει ἀκόμη μεγάλο μέρος σπουδαίων θησαυρῶν, οἱ ὁποῖοι περιμένουν κρυμμένοι σέ διάφορα ἄγνωστα μέρη, στίς ἀχανεῖς ἐρήμους τῆς Ἀνατολικῆς Μεσογείου, ὅπου ἐδρασαν παλαιότερα ἀξιόλογες ἀσκητικές κοινότητες. Ὅπως εἶναι λογικά ἀναμενόμενο, κάθε φορά πού θά συμβαίνει μία νέα ἀποκάλυψη θά ἀναμοχλεύονται καί θά ἀνακυκλώνονται μεγάλες ἐρμηνευτικές συζητήσεις μέ κοσμοθεωρητικοῦ ἐνδιαφέροντος υποθέσεις καί ἀποσαφηνίσεις περί τῆς ὑπαρκτικῆς ἀλήθειας τῆς ζωῆς. Καί ἐπειδή πάντα ὑπάρχει ἔντονο ἐνδιαφέρον γιά παρόμοια θέματα, αὐτό δέν πρόκειται νά σταματήσει ποτέ. Ἔτσι, ἀπό ὅτι φαίνεται, τό θέμα θά μένει πάντα ἀνοιχτό στή γνωστική ἔρευνα καί ἐρμηνεία, διότι μετά ἀπό τίς πρώτες, κυρίως, κουρμανικές ἀνασκαφές σέ σπήλαια μέ ἐντυπωσιακές ἀποκαλύψεις ἀρχαίων χειρογράφων, ἔχουν γραφεῖ ἀναρίθμητοι τόμοι στή βιβλιογραφία μέ διάφορες ὑποθετικές πλοκές ἢ γνωστικές εἰκασίες, οἱ ὁποῖες ἀναμένουν ἐλπιδοφόρα τή δικαίωσή τους ἀπό τή συνεχή ροή ἐμφάνισης νέων στοιχείων⁸⁸⁰. Στοιχεῖα πού ἔρχονται ἀπρόσμενα στό φῶς μᾶς ἔντονα αὐτοαμφισβητούμενης καί αὐτοαναθεωρούμενης σύγχρονης ἐποχῆς, ὡς ἐλάχιστες, ἀλλά πολυτιμότερες ψηφίδες προκειμένου νά ὀλοκληρωθεῖ, ὅλο καί μέ περισσότερη ἀκρίβεια, τό συναρπαστικά περιπετειῶδες σχῆμα αὐτῆς τῆς ἀειζητούμενης καθαρότερης εἰκόνας περί τοῦ ἀποκαλυπτικοῦ νοήματος τοῦ κόσμου καί τοῦ προορισμοῦ τοῦ ἀνθρώπου.

Δ.1.4 Θεραπευτικές καί σιναιϊτικές κοινότητες

1. Σέ σχέση μέ τούς Θεραπευτές, οἱ Σιναιῖτες, ἔχουν περισσότερα στοιχεῖα ἀπό ὅτι μέ τούς Ἑσσαίους. Ἡ συγκριτική προσέγγιση μελέτης συνδέει μέ ἀρκετές ὁμοιότητες τίς θεραπευτικές μέ τίς σιναιϊτικές κοινότητες, ὄχι μόνο σέ ὁμοιότητες ἐξωτερικοῦ τύπου, ἀλλά κυρίως μέ ἐκείνες πού ἀναφέρονται στά αἷτια σύστασης καί λειτουργικῆς δράσης πού ὑπάρχουν

⁸⁸⁰ J. van der Ploeg, «Les Esseniens et le monachisme Crétien», *OrC Anal.* 153, Roma 1958, σσ. 321 - 322.

στήν ύπαρκτική ταυτότητα τών δύο κοινοβιακῶν ὀργανισμῶν. Μεταξύ τών δύο ὁμάδων θά μπορούσαμε νά ἀπαριθμήσουμε τίς ἐξῆς γενικές συγκλίσεις:

- τόν θεῖο ἔρωτα ὡς γενεσιουργό αἰτία ἀφιέρωσης⁸⁸¹,
- τήν ἀπάρνηση ὄλων τών περιουσιακῶν στοιχείων⁸⁸²,
- τήν ἀναχώρηση ἀπό τίς πατρίδες τους⁸⁸³,
- τόν μῆ ἐκκοσμικευμένο χαρακτήρα τών κοινοτήτων,
- τήν κατά μόνας ἀπόσυρση τών ἕξι ἡμερῶν,
- τή Σύναξη τῆς ἐβδόμης ἡμέρας γιά κοινή προσευχή,
- τήν ἱερή παννυχίδα καί τήν ὁμοδίαιτη τράπεζα,
- τήν ἀύστηρότητα τήρησης τοῦ ἀσκητικοῦ προγράμματος,
- τήν ἀδιάλειπτη προσευχή καί προσήλωση σκέψης στόν Θεό,
- τήν κοινή θεολογική ἀναφορά στίς βιβλικές ρίζες⁸⁸⁴,
- τήν ἐρμηνευτική μελέτη τών ἱερῶν Γραφῶν.

Ἀναφερθήκαμε στό σχετικό κεφάλαιο γιά τήν περίπτωση ἐκεῖνη κατά τήν ὁποία οἱ θεραπευτικές κοινότητες πιθανολογεῖται ὅτι ἀνήκουν στίς ὕστερες ἐσσαϊκές ὁμάδες λόγω τῆς κοινῆς Ἰουδαϊκῆς καταγωγῆς τους. Ὅμως

⁸⁸¹ Σπεύδουν νά καταταγοῦν ἀπό ἔρωτα γιά τόν Θεό: «ἀλλ' ὑπ' ἔρωτος ἀρπασθέντες οὐρανίου, καθάπερ οἱ βακχεύμενοι καί κορυβαντιῶντες ἐνθουσιάζουσι, μέχρις ἂν τὸ ποθούμενον ἴδωσιν». Βλ. Φίλωνος, *Περὶ βίου θεωρητικοῦ*, §12· Φίλων ο Αλεξανδρεὺς, Ἑλληνισμός καί Ἰουδαϊσμός, Ἐσσαῖοι καί Θεραπευτές, ὅ.π., σ. 286.

⁸⁸² «Εἶτα διὰ τὸν τῆς ἀθανάτου καί μακαρίας ζωῆς ἕμερον τετελευτηκῆναι νομίζοντες ἤδη τὸν θνητὸν βίον ἀπολείπουσι τὰς οὐσίας υἰοῖς ἢ θυγατρῶσιν εἴτε καὶ ἄλλοις συγγενέσιν, ἐκουσίῳ γνώμῃ προκληρονομούμενοι, οἷς δὲ μὴ συγγενεῖς εἰσιν, ἐταίροις καὶ φίλοις· ἔδει γὰρ τοὺς τὸν βλέποντα πλοῦτον ἐξ ἐτοίμου λαβόντας τὸν τυφλὸν παραχωρήσαι τοῖς ἐτι τὰς διανοίας τυφλώττουσιν». Βλ. Φίλωνος, *Περὶ βίου θεωρητικοῦ*, §13· Φίλων ο Αλεξανδρεὺς, Ἑλληνισμός καί Ἰουδαϊσμός, Ἐσσαῖοι καί Θεραπευτές, ὅ.π., σ. 286. Πρβλ. τὸ κείμενο τοῦ Φίλωνα γιά τοὺς Θεραπευτές μέ τὸ ἀντίστοιχο τοῦ Εὐαγγελίου: «καὶ πᾶς ὅστις ἀφήκεν οἰκίας ἢ ἀδελφούς ἢ ἀδελφὰς ἢ πατέρα ἢ μητέρα ἢ τέκνα ἢ ἀγροὺς ἕνεκεν τοῦ ὀνόματός μου, ἑκατονταπλασίονα λήσεται καὶ ζωὴν αἰώνιον κληρονομήσει». *Μθ.*, 19:29.

⁸⁸³ «Ὅταν οὖν ἐκστῶσι τῶν οὐσιῶν, ὑπ' οὐδενὸς ἐτι δελεαζόμενοι φεύγουσιν ἀμεταστρεπτῶ καταλιπόντες ἀδελφούς, τέκνα, γυναῖκας, γονεῖς, πολυανθρώπους συγγενείας, φιλικὰς ἐταιρείας, τὰς πατρίδας, ἐν αἷς ἐγεννήθησαν καὶ ἐτράφησαν, ἐπειδὴ τὸ σύννηθες ὄλκον καὶ δελεᾶσαι δυνατώτατον». Βλ. Φίλωνος, *Περὶ βίου θεωρητικοῦ*, §18· Φίλων ο Αλεξανδρεὺς, Ἑλληνισμός καί Ἰουδαϊσμός, Ἐσσαῖοι καί Θεραπευτές, ὅ.π., σ. 290. Πρβλ. τὸ κείμενο τοῦ Φίλωνα γιά τοὺς Θεραπευτές μέ τὸ ἀντίστοιχο τοῦ Εὐαγγελίου: «ὁ φίλων πατέρα ἢ μητέρα ὑπὲρ ἐμὲ οὐκ ἔστιν μου ἄξιος, καὶ ὁ φίλων υἰὸν ἢ θυγατέρα ὑπὲρ ἐμὲ οὐκ ἔστιν μου ἄξιος». *Μθ.*, 10:37.

⁸⁸⁴ «Καὶ ἔπειτα ὁ μὲν ἀναστὰς ὕμνον ἄδει πεποιημένον εἰς τὸν θεόν, ἢ καινὸν αὐτὸς πεποιηκὸς ἢ ἀρχαῖον τινα τῶν πάλαι ποιητῶν -μέτρα γὰρ καὶ μέλη καταλελοίπασι πολλὰ ἐπὼν τριμέτρων, προσοδίων ὕμνων, παρασπονδίων, παραβωμίων, στασίμων χορικῶν στροφαῖς πολυστροφῶν εὐ διαμεμετρημένων -». Βλ. Φίλωνος, *Περὶ βίου θεωρητικοῦ*, §80· Φίλων ο Αλεξανδρεὺς, Ἑλληνισμός καί Ἰουδαϊσμός, Ἐσσαῖοι καί Θεραπευτές, ὅ.π., σ. 332.

αυτό δέν αποδεικνύεται μέσα από τά παρεχόμενα στοιχεία στό ἔργο τοῦ Φίλωνος τοῦ Ἀλεξανδρέως. Ἀντίθετα, κλίνουμε μέ περισσότερες πιθανότητες πρός τήν ἄποψη ὅτι πρόκειται περί τῶν πρώτων χριστιανικῶν κοινοτήτων πού ιδρύθηκαν στήν Αἴγυπτο ἀπό τόν ἀπόστολο Μάρκο, ὅπως ἄλλωστε ὑποστηρίζουν ὁ Εὐσέβιος ὁ Παμφίλου, ὁ Νεκτάριος ὁ Κρήσ καί οἱ πρό τοῦ 18^{ου} αἰ. ιστορικοί συγγραφείς.

2. Ἡ περί χριστιανικῆς καταγωγῆς ἀπόπειρα ταυτοποίησης τῶν ἀσκητικῶν κοινοτήτων τῶν Θεραπευτῶν τοῦ Φίλωνος, συνεχίζει νά παραμένει ὡς ἐπικρατέστερη ἐρμηνεία. Στό σημεῖο αὐτό εἶναι σκόπιμο νά καταθέσουμε τήν προσωπική τοποθέτησή μας καί νά παρατηρήσουμε ὅτι ὕστερα ἀπό τή μελέτη τῶν ἐλάχιστων γιά τή συγκεκριμένη περίπτωση πηγῶν, κλίνουμε πρός τήν ἐπικρατέστερη ἄποψη. Αὐτό θά μπορούσαμε νά τό ὑποστηρίξουμε καλύτερα μέ τήν ἐξῆς ὑπόθεση. Χρονολογικά, γνωρίζουμε ὅτι, ὅταν ὁ Φίλων παρουσιάζει σέ πρώτη δημοσίευση τό ἔργο του «*Περί βίου θεωρητικοῦ*» - ἐκδηλώνοντας ὄχι λίγες φορές πρωτογενή θαυμασμό πρός τόν ιδιαίτερο αὐτό τρόπο ἀσκητικῆς ζωῆς πού ἄρχιζε νά σχηματίζεται καί νά βιώνεται ἐπί τῶν ἡμερῶν του, περιγράφοντας μάλιστα μέ ἀρκετές λεπτομέρειες τούς τρόπους ὀργάνωσης καί λειτουργίας τῆς συγκεκριμένης ὁμάδας-, τήν ἴδια χρονική περίοδο ἦταν σέ ὅλους γνωστή ἡ ὑπαρξη τῆς ὁμάδας τῶν Ἑσσαίων, οἱ ὁποῖοι λειτουργοῦσαν δραστήρια ἀπό δύο περίπου αἰῶνες. Ἦδη, λοιπόν, οἱ Ἑσσαῖοι, ὡς ἀρκετά παλαιότερη καί προϋπάρχουσα ἀσκητική ὁμάδα, ἦταν λογικά ἐπόμενο νά εἶναι μία κατεστημένη γνώση γιά πολλές γενεές ἀνθρώπων τῆς ἐποχῆς, Ἑβραίων καί μή, καί νά μή συγγέονταν τά μέλη τῆς ἐσσαϊκῆς ὁμάδας μέ ἐκεῖνα τῶν Θεραπευτῶν.

Ἐπίσης, σύμφωνα μέ ὑστερότερη ἀποτιμητική ιστορική πληροφόρηση, τήν ἴδια περίπου περίοδο πού ἐμφανίζονται οἱ θεραπευτικές κοινότητες, οἱ Ἑσσαῖοι βρίσκονται στή δύση τους. Ἐξάλλου, ὁ ἴδιος συγγραφέας, ὁ Φίλων, ὁ ὁποῖος ἀφιερώνει ξεχωριστό συγγραφικό ἔργο γιά τούς τελευταίους μέ τίτλο «*Περί τοῦ πάντα σπουδαῖον ἐλεύθερον εἶναι*», δέ τούς συγγέει μέ τούς Θεραπευτές, οὔτε ἀφήνει ὑπόνοια στό ἔργο του περί μᾶς τέτοιας ὑπόθεσης. Τό ἴδιο συμβαίνει καί στή δημοσιευμένη περίπτωση τῶν Θεραπευτῶν ἀπό τόν

ίδιο συγγραφέα με τίτλο «*Περὶ βίου θεωρητικῶς*», ὅπου δέ συναντᾶται ἀντίστοιχη ἀναφορὰ γιὰ τοὺς Ἑσσαίους.

3. Μία ἀκόμη ὁμοιότητα, ἡ ὁποία θὰ μπορούσε νὰ θεωρηθεῖ ὡς ἓνα κατ' ἐξοχὴν ἀσκητικὸ δάνειο τῶν Θεραπευτῶν πρὸς τοὺς Σιναίτες εἶναι ἡ φιλοσοφικὴ κλίση καὶ συνεχῆς προσπάθειά τους γιὰ ἐρμηνευτικὴ μελέτη καὶ συγγραφικὸ ἔργο μέσα ἀπὸ τὰ ἱερά κείμενα τῶν Γραφῶν. Τὸ φαινόμενο αὐτὸ συναντᾶται ἐξ ἀρχῆς καὶ στὰ σιναϊτικὰ ἐργαστήρια ὡς ἐγνωσμένη τάση πνευματικῆς καλλιέργειας μέσω τῆς φιλομάθειας, τῆς συγγραφῆς, τῆς καλλιγραφίας καὶ τῆς ἀντιγραφῆς.

Ὡς γνωστὸν ἡ «*Ἱερά Μονὴ Σινᾶ*» ἐκτὸς τῶν ἄλλων βιβλικῶν θησαυρῶν τῆς φημίζεται γιὰ τὴ μοναδική, τεράστια συλλογὴ ἀρχαίων χειρογράφων τῆς Βιβλιοθήκης τῆς, ἡ ὁποία ἀπὸ πλευρᾶς ἀριθμοῦ ἐλληνικῶν κωδίκων κατέχει παγκόσμια τὴν πρώτη θέση. Ἡ γειτονικὴ βορειοδυτικὴ κοινότητα τῶν Θεραπευτῶν στὴ λίμνη «*Μαρεώτιδα*» τῆς Ἀλεξάνδρειας στὴν Αἴγυπτο, ἀρκετὰ ἐνωρίτερα, εἶχε καὶ αὐτὴ ἐπιδοθεῖ στὴν καθημερινὴ παιδευτικὴ ἐργασία μελέτης τῶν ἱερῶν γραφῶν μὲ συνεχεῖς ἐρμηνευτικὲς συνεδρίες τῶν μελῶν στὶς κοινὲς Συνάξεις καὶ Συναθροίσεις. Εἶναι, λοιπόν, φυσικὸ νὰ ὑποθέσουμε ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἀποκλειστικὴ ἀφιέρωση τῶν Θεραπευτῶν στὸ ἔργο τῆς φιλοσοφικῆς μελέτης, ὅτι μέσα στοὺς χώρους τῆς κοινότητάς τους θὰ εἶχαν ἰδρῦσει πλούσια καὶ ἀξιόλογη βιβλιοθήκη γιὰ ἀνάλογη φύλαξη τῶν ἱερῶν χειρογράφων, ἀλλὰ καὶ γιὰ προσωπικὸ δανεισμό.

Ἐπίσης, ἐπειδὴ γνωρίζουμε ὅτι συνέθεταν ὕμνους γιὰ τίς Συναθροίσεις καὶ τίς «*ἱερεῖς παννυχίδες*» φαίνεται πιθανόν -λόγω τῆς ἔμφασης πού ἔδιδαν στὶς σπουδές, τὴ συγγραφὴ καὶ τὴ φιλοσοφικὴ μελέτη- νὰ ὑπῆρχαν καὶ ἀνάλογα, ὀργανωμένα ἢ ὑποτυπώδη, ἐργαστήρια συγγραφῆς, ἀντιγραφῆς, ἴσως καὶ καλλιγραφίας τῶν ἱερῶν γραφῶν. Αὐτὴ ἡ συγκεκριμένη ξεχωριστὴ ὁμοιότητα τῶν δύο ομάδων, ἐκτὸς τῶν ἄλλων κοινῶν χαρακτηριστικῶν, προσδίδει σὲ αὐτὲς μία ἀκόμη εἰδικὴ ἐνοποιητικὴ σχέση, ἡ ὁποία θὰ μπορούσε νὰ ἐρμηνευθεῖ ὡς ἓνας πρωτογενὴς σχηματισμός:

- μιᾶς προδρομικῆς ἀσκητικῆς ἐργασίας (ἐκ μέρους τῶν Θεραπευτῶν) γιὰ πνευματικὴ ἢ φιλοσοφικὴ ἐνασχόληση καὶ ἐρευνητικὴ μελέτη τῶν ἱερῶν Γραφῶν, καὶ

- ενός θεωρητικού άσκητικού μοντέλου (έκ μέρους τών Σιναιτών) πού άρχικά εξελίχθηκε κλιμακωτά και μέ συμπληρωματικό τρόπο ολοκληρώθηκε μέσα από πνευματική πληρότητα τόν καιρό πού οργανώθηκαν κοινοβιακά οι σιναιτικές κοινότητες, μέ παράλληλη ίδρυση τής θαυμαστής Βιβλιοθήκης τους.

Δ.1.5 Βεδουίνοι και σιναιτικές κοινότητες

1. Έκτός, όμως, από τίς γεωγραφικά περιφερειακές άσκητικές ομάδες τών Έσσαίων πρós τή βόρεια πλευρά τής Παλαιστίνης, και τών Θεραπευτών πρós τά δυτικά στήν Αίγυπτο, ειδικότερα σέ αύτήν τή σιναιτική χερσόνησο – τή «γη Μαδιάμ»⁸⁸⁵, όπως άλλοιώς ονομάζεται- υπάρχουν από τά άρχαία χρόνια και διαβιώνουν σέ έρημιτικές κλιματικές συνθήκες, οι άσκητικές κοινότητες τών έντοπίων φυλών, οι άραβες νομάδες τής έρήμου. Οι Βεδουίνοι, ως μόνιμοι κάτοικοι από τήν άρχαιότητα, και οι από δεκαεπτά και πλέον αιώνες προσερχόμενοι από διάφορα μέρη τής γής Σιναιίτες μοναχοί, παραμένουν ένα παράδοξο άσκητικό γεγονός και ένα ιδιαίτερο κοινωνικό φαινόμενο άρμονικής συνοίκησης. Δύο εκ διαμέτρου αντίθετης κοσμοθεωριακής προέλευσης άσκητικές ομάδες συνεχίζοντας τήν ειρηνική συμβίωση και άρμονική συμπόρευσή τους άδιάσπαστα, φθάνουν μέχρι τών ήμερών μας.

2. Ένώ οι δύο συγκεκριμένες κοινότητες παρουσιάζουν ουσιαστικές διαφορές στή θεώρηση τής θρησκευτικής πίστης, όπως και σημαντικές αποκλίσεις στίς κοινωνικές αντίληψεις, πολιτισμικές πεποιθήσεις και άλλες συμπεριφορές ήθους, τό σημείο στό όποιο συγκλίνουν άναγκαστικά ένεκα τής γεωφυσικής ιδιομορφίας και κλιματολογικής ταυτότητας του συγκεκριμένου έρημικού τόπου είναι ό έμπειρικά κοινός άσκητικός προσανατολισμός τους. Αυτό ακριβώς έρμηνεύει και τό φαινόμενο ειρηνικής συνύπαρξης και άγαθής συνέργειας στίς μεταξύ τους άρμονικές σχέσεις μέσα από τήν άτμόσφαιρα ενός λιπού και «άφαιρετικού μοντέλου άσκητικής διαβίωσης». Πράγματι, στίς άνυδρες τοποθεσίες και τά βραχώδη σπλάγχνα τής παλαιοδιαθηκικής γής

⁸⁸⁵ Έξ., 2:15 - 22· Πρ., 7:29.

μέχρι τής ημέρας μας συνυπάρχουν, συζούν, συναγωνίζονται, συλλειτουργούν και έπιβιώνουν άρμονικά έντελώς διαφορετικοί άνθρωποι τύποι. Ξεχωριστοί προσωπικοί χαρακτήρες, άρχέτυπες νοοτροπίες, κοινοτικές συμπεριφορές, ισχυρές θρησκευτικές παραδόσεις, ποικίλες φυλετικές διακρίσεις και άρχαίες κληρονομικές καταβολές συνιστούν τά κύρια δομικά, αλλά κυρίως αντίθετικά, στοιχεία για τήν άπρόσμενη συμπαγή σχηματοποίηση ενός σταθερού πολιτισμικού φαινομένου. Ένός άσκητικού γεγονότος, τό όποιο έχει τή δυνατότητα νά λειτουργεί συγχρόνως τόσο παράδοξα όσο και άρμονικά, έπειδή έκφράζεται μέσα από αντίθετες δυναμικές συνιστώσες και παράλληλα ένωτικές έπιδράσεις πού στηρίζονται θεμελιακά στήν «*άρχή τής άμοιβαιότητας*». Σιναΐτες πατέρες και νομάδες Βεδουΐνοι. Πρόκειται για διαφορετικής συνάφειας και συμπεριφορικής προέλευσης άσκητικές ομάδες, για άνόμοιους θρησκευτικούς λαούς μέ αντίδιαμετρικές λαογραφικές παραδόσεις, οί όποιοι έκούσια έγκαταβιώνουν ειρηνικά και συνδυάζονται λειτουργικά, χωρίς νά νιώθουν ότι στερείται ή χάνει κανείς τίποτα ούσιαστικό από τήν ευαίσθητη προσωπική και πολιτισμική ταυτότητά του.

3. Συγκεκριμένα, παρατηρείται τό έξής παράδοξο και ίσως μοναδικό φαινόμενο κοινωνικής σύζευξης:

- μιάς βαθιάς άραβικής παράδοσης μέ άρχαία ταυτότητα και νομαδική νοοτροπία, μέ ιδιότυπο τρόπο άσκητικής ζωής, ό όποιος συνδέεται μέ τήν άναγκαιότητα τών όρων έπιβίωσης στήν έρημη γή του Σινά. Και όλα αυτά τά άρχέγονα πολιτιστικά στοιχεία συνυπάρχουν συνδυαστικά, ύποταγμένα στίς έπιρροές τής ισλαμικής κοσμοθεωρίας, από τή μία και
- μιάς πνευματικά ριζωμένης από τούς πρώιμους χριστιανικούς χρόνους μοναστικής κοινότητας μέ έλληνορθόδοξη χριστιανική παράδοση, ή όποία στηρίζεται σέ έναν έκούσια άσκητικό, άποκαλυπτικό και άγαπητικό τρόπο ζωής (άκόμη και πρός τόν «*έχθρό*»), από τήν άλλη.

Και έτσι, λοιπόν, ένώ από τή μία πλευρά όλα αυτά τά άρχέγονα πολιτισμικά άραβικά στοιχεία συνυπάρχουν ύποταγμένα στίς ισχυρές έπιρροές

τῆς ἰσλαμικῆς κοσμοθεωρίας, ἀπό τὴν ἄλλη τὰ ἴδια αὐτὰ χαρακτηριστικά, προσεγγιζόμενα φιλόφρονα ἀπὸ τὰ ὀρθόδοξα ἀσκητικά βιώματα τῶν ἐκφραστῶν τῆς ἀληθινῆς Πίστης, μεταλλάσσονται σὲ εἰρηνικά καὶ φιλάδελφα κοινοτικά δρώμενα μὲ διάθεση πνευματικῆς συνέργειας γιὰ ποιοτικὴ καὶ πολιτιστικὴ ἀναβάθμιση τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς, ὄχι μόνο στὸν συγκεκριμένο τόπο, ἀλλὰ καὶ σὲ ὅλη τὴν οἰκουμένη.

Δ.2 Κοινά χαρακτηριστικά, αποκλίσεις, αντιθέσεις τών τριών ομάδων

Δ.2.1 Κοινά χαρακτηριστικά

Τά κοινά χαρακτηριστικά, τά όποία άφορούν συγχρόνως καί στίς τρεις άσκητικές ομάδες είναι:

- Ό άναχωρητικός χαρακτήρας.
- Ό βαθύς άσκητικός πόθος καί άποφασιστικός άγώνας για έπικράτηση τής αλήθειας στή σχέση Θεού καί άνθρώπου.
- Ό κοινή άποδοχή πίστης στά ιερά κείμενα τής Παλαιάς Διαθήκης καί ή άσκητική τήρηση τών βιβλικών έπαγγελιών.
- Ό βέβαιη συλλογική πεποίθηση για τόν «άπόλυτα όρθό προσορισμό τής ομάδας».
- Ό έσωτερική διαίσθηση για μοναδικά άληθινή καί άσφαλή πορεία συνάντησης μέ τόν Θεό μέσα από τόν συγκεκριμένο άσκητικό τρόπο ζωής τής κοινότητας.
- Ό καθολική άφιέρωση καί άπόλυτη ύποταγή τών μελών στίς θεμελιώδεις άρχές του μοντέλου πίστης τής κοινότητας.
- Ό σεβασμός στήν ιεραρχική τάξη καί τούς προϊσταμένους.
- Ό προσηλωμένη συμπεριφορά καί πνευματική πειθαρχία κατά τήν έφαρμογή τών κοινοτικών κανόνων καί όρων.
- Ό έπιμελής φροντίδα τήρησης του ήμερήσιου προγράμματος καί έτήσιου κύκλου τών έορτών.
- Ό λιτός τρόπος διατροφής καί ή όμοιόμορφη ένδυση τών μελών.
- Ό κατά μόνας προσευχή καί οί κοινές λατρευτικές Συνάξεις.
- Ό άπόλυτη τήρηση άκτημοσύνης, άγνείας καί ύπακοής.
- Ό άμυντική περιφρούρηση προς κάθε μορφή έκκοσμίκευσης ή άλλης αντίθετης θεώρησης προς τήν αλήθεια του άσκητικού μοντέλου τής κοινότητας.
- Ό έσχατολογική προοπτική καί έντονη προσδοκία για τελική έπίτευξη του σκοπού συνάντησης καί ένωσης μέ τόν Θεό.

Δ.2.2 Άποκλίσεις άσκητικῶν ὁμάδων

Οί άποκλίσεις πού άκολουθοῦν -άπό τίς ὁποῖες οί πέντε πρώτες εἶναι μέ καταφατική διατύπωση, ἐνῶ οί ἐπόμενες δέκα μέ ἐρωτηματική-, καί άφοροῦν στίς τρεῖς άσκητικές ὁμάδες εἶναι:

- Διαφορετικές χρονικές περιόδοι ἐμφάνισης στήν ιστορία τοῦ κόσμου (κατά χρονική σειρά: Ἑσσαῖοι, Θεραπευτές, Σιναΐτες).
- Πρωτογενής σχηματική παρουσία, καλλιέργεια καί ἀνάπτυξη συγκεκριμένου τρόπου σκέψης, ἀνάλογα μέ τήν άσκητική θεώρηση καί ἐρμηνευτική προσέγγιση κάθε κοινότητας.
- Ἐξελικτική κοινοτική πορεία στόν ιστορικό χωροχρόνο μέ κλιμακωτές μεταλλάξεις τοῦ άσκητικοῦ μοντέλου, ἀπό ἄτεγκτο χαρακτήρα παλαιοδιαθητικοῦ «*Νόμου*» (Ἑσσαῖοι) στήν καινοδιαθηκική ἐποχή τῆς «*Χάριτος*» (Θεραπευτές; - Σιναΐτες).
- Ἰδιαιτέρες κοινωνικές συμπεριφορές, πού χαρακτηρίζουν τήν κοινωνιολογική ταυτότητα κάθε ὁμάδας σέ κλειστή (Ἑσσαῖοι) ἢ ἀνοικτή (Θεραπευτές - Σιναΐτες).
- Ἐκ διαμέτρου ἀντίθετες άσκητικές διδαχές, διαφορετικά κοινοτικά φρονήματα μέ διπολικές ἢ τριπολικές άποκλίσεις τρόπων σκέψης, σχέσης, δράσης, παιδείας, πεποιθήσεων καί προσωπικῶν συμπεριφορῶν μεταξύ τῶν ὁμάδων.
- Κοινωνικοί ἐγκλεισμοί γιά ἀμόλυνη διαφύλαξη τοῦ «*ιεροῦ κατάλοιπου*» (Ἑσσαῖοι), ἢ ἀνοικτές κοινοβιακές ὁμάδες προσφορᾶς ἀγάπης γιά πνευματική ἀναψυχή καί σωτηρία πάντων τῶν ἀνθρώπων (Θεραπευτές - Σιναΐτες);
- Συνεχεῖς σωματικοί καθαρμοί μέ ψυχρό ὕδωρ (Ἑσσαῖοι), ἢ ὑπερβατική νήψη γιά ἀπελευθέρωση ἀπό τά ρυπαρά πάθη μέ πνευματική κάθαρση (Θεραπευτές - Σιναΐτες);
- Ἐμπαθῆς ἐσωτερική διάθεση καί ἔντονα ἐχθρική στάση γιά τή διαφύλαξη τοῦ άσκητικοῦ σκοποῦ τῆς κοινότητας (Ἑσσαῖοι), ἢ φιλοσοφικά ἀγαπητική θεώρηση μέ ἀπόλυτο σεβασμό κάθε προσώπου πού μπορεῖ νά ἔχει ἀντίθετη ἐλεύθερη ἐπιλογή (Θεραπευτές - Σιναΐτες);

- Ἐσχατολογικός φονταμενταλισμός για ἐπίγεια κυριαρχία τῆς ομάδας (Ἑσσαίοι), ἢ ἀγαπητική τελείωση ὅλου τοῦ ἀνθρώπινου γένους στή Βασιλεία τῶν Οὐρανῶν (Θεραπευτές - Σιναΐτες);
- Ἀπόλυτη πολεμική στάση πρὸς ὅλους τοὺς ἐκτὸς ομάδας (Ἑσσαίοι), ἢ φιλάδελφη αὐτοπροσφορά πρὸς «πάντα τὰ ἔθνη»⁸⁸⁶ (Θεραπευτές - Σιναΐτες);
- Ποινικές κυρώσεις ἀποστατούντων μελῶν (Ἑσσαίοι), ἢ ἀναμονή ἐπιστροφῆς τῶν ἀσώτων⁸⁸⁷ (Θεραπευτές - Σιναΐτες);
- Αἴσθησις ἐλιτισμοῦ καὶ ἀμόλυντης καθαρότητος (Ἑσσαίοι), ἢ βαθιὰ συναίσθησις ἐγγενοῦς ἀμαρτωλότητος (Θεραπευτές - Σιναΐτες);
- Φανατισμός καὶ ἐκδικητικότητα (Ἑσσαίοι), ἢ ἀνεξικακία καὶ θυσιαστικὴ ἀποδοχὴ τῆς ἀδικίας (Θεραπευτές - Σιναΐτες);
- Προσευχὴ γιὰ τελικὴ συντριπτικὴ νίκη καὶ φονικὴ καταστροφὴ πάντων τῶν ἐκτὸς τῆς κοινότητος, μολυσμένων καὶ ἀκάθαρτων ἐχθρῶν (Ἑσσαίοι), ἢ φιλάνθρωπα συναισθήματα καὶ εὐχὲς γιὰ τὴ σωτηρία τῶν πεπλανημένων ἀδελφῶν (Θεραπευτές - Σιναΐτες);
- Ἐγκάρδια προσδοκία νίκης γιὰ βαθιὰ ἐσωτερικὴ ικανοποίησις ἐκδικητικῶν ἐπιθυμιῶν καὶ φανατικῶν ἐμμονῶν (Ἑσσαίοι) ἢ βαθύς ὑπομονετικὸς πόνος καὶ προσευχητικὴ ἐλπίδα «ἵνα πάντες ἐν ὧσι»⁸⁸⁸ (Θεραπευτές - Σιναΐτες);

⁸⁸⁶ *Μθ.*, 28:19.

⁸⁸⁷ *Λκ.*, 15:11 - 32.

⁸⁸⁸ [...] «ἵνα πάντες ἐν ὧσι, καθὼς σύ, πάτερ, ἐν ἐμοὶ καὶ ἐν σοί, ἵνα καὶ αὐτοὶ ἐν ἡμῖν ὧσιν, ἵνα ὁ κόσμος πιστεύῃ ὅτι σύ με ἀπέστειλας». Βλ. *Ἰω.*, 17:21.

Δ.2.3 Ἐπί μέρους συγκριτικές ἀντιθέσεις ομάδων

Εἰδικότερα, μεταξύ τῶν ἀσκητικῶν ομάδων ὑπάρχουν καί ἄλλες ἐπισημάνσεις χαρακτηριστικῶν ἀντιθέσεων, οἱ ὁποῖες ἀνάλογα μέ τήν περίπτωση ἀφοροῦν σέ ἐπί μέρους συνδυαστικές συγκρίσεις (δύο ἀπό τίς τρεῖς ομάδες ἔναντι μᾶς ἢ καί μεταξύ δύο), ὅπως:

- Στίς ἐσσαικουμρανικές κοινότητες ἐπικρατεῖ ἕνα κλειστό συγκεντρωτικό πνεῦμα. Πρόκειται γιά ἕνα κοινοβιοκεντρικό μοντέλο ἐλιτιστικοῦ ἀσκητισμοῦ, τό ὁποῖο ἐπιβάλλεται ὡς μοναδικός τρόπος ζωῆς σέ ὅλα τά μέλη του. Μέσα ἀπό τήν ἀτεγκτη τήρηση τοῦ προγράμματος ἐπιπεδοποιεῖται κάθε ἰδιαίτερο στοιχείο προσωπικότητας. Τό μέλος, ὡς ἀριθμητική καί ἀνώνυμη παρουσία, ὑποχρεώνεται νά ἀκολουθεῖ ἕνα ἀκριβές τυπικό ἐργασιακῆς δράσης καί λατρείας. Ὁ φονταμενταλιστικός τρόπος ἐκπαίδευσης καλλιεργεῖ ψυχοσωματική πειθαρχία μαχητικό φρόνημα καί ἀπρόσφορο συναίσθημα πρὸς τοὺς ἐχθρούς, ὥστε τό «*ἱερὸν κατάλοιπον*» νά εἶναι πάντα ἔτοιμο γιά τή μεγάλη μάχη τῆς παγκόσμιας ἀποκατάστασης τοῦ «*Νόμου*» τοῦ Θεοῦ στή γῆ. Ἀντίθετα, στίς θεραπευτικές καί ἰδιαίτερα στίς μοναχικές κοινότητες τῶν Σιναϊτῶν ἐπικρατεῖ ἕνα ἐκ διαμέτρου διαφορετικό φρόνημα, τό ὁποῖο βασίζεται στόν συνδυασμό ἐκούσιας ὑποταγῆς γιά προσωπική ἀναγέννηση, καί ἀγαπητικῆς προσφορᾶς πρὸς ὅλους. Συγκεκριμένα, οἱ Σιναῖτες εἶναι ἀσκητικό μοντέλο ἀνοικτοῦ τύπου μέ ἐγκρατευτική ἐσωστρέφεια, παράλληλα ὅμως μέ φιλάδελφη συμπεριφορὰ καί διάδοση τοῦ εὐαγγελικοῦ τρόπου ζωῆς γιά παγκόσμια ἐνότητα ὅλων τῶν ἀνθρώπων. Ἡ ἀσκητική προσπάθεια τους στρέφεται στόν αὐτοδιαχειριστικό τρόπο ἐλευθερίας γιά καταπολέμηση τῶν ἐσωτερικῶν παθῶν καί ὅλων τῶν ἐκκοσμιευμένων τύπων προκειμένου νά σέβονται κάθε πρόσωπο, ὁ ὁποῖος εἶναι μία «*ὁμοσύσια ἐτερότητα*», ὡς πραγματικό ἀδελφό καί νά ἀγαποῦν ἀνυπόκριτα. Ἡ μαχητική προσπάθεια πού προτείνεται μέσα ἀπό τή νηπιική παιδεία τῶν Σιναϊτῶν, ἀφορᾶ στήν ἐσωτερική

ειρήνευση τῆς ψυχῆς καί παράλληλα στήν κήρυξη πνευματικοῦ πολέμου ἐνάντια στό πανταχοῦ ἐμφωλεῦον ὑποκριτικό ψεῦδος καί τήν ἀνθενωτική δύναμή του. Δέν στρέφεται ποτέ ὁ ἀσκητής κατά τῆς φύσης τῶν ἀνθρώπων, ἀκόμη καί ὅταν εἶναι ἐπίσημοι φορεῖς ἀρνητικῶν, ἐμπαθῶν ἢ καί δαιμονικῶν καταστάσεων. Στή χριστιανική θεώρηση ὅλοι μποροῦν νά ἀλλάξουν προαίρεση καί μέ τή μετάνοια ὅλοι νά σωθοῦν. Ὁ χθεσινός ἀμαρτωλός μπορεῖ σήμερα νά εἶναι ἕνας ἅγιος, καί ὁ σημερινός ἅγιος, ἂν δέν προσέξει, μπορεῖ αὔριο νά γίνει ὁ πῶ ἀμαρτωλός, διότι δέν ὑπάρχει ἅγιος χωρίς παρελθόν καί ἀμαρτωλός χωρίς μέλλον.

- Οἱ Ἑσσαῖοι ἦταν ομάδα «πρακτικοῦ τρόπου ἔκφρασης» στό ἀσκητικό μοντέλο ζωῆς σέ σχέση πρός τούς Θεραπευτές πού ἦταν κοινότητα «θεωρητικοῦ τρόπου ἔκφρασης» προσηλωμένη ἀποκλειστικά στή μελέτη τῶν Γραφῶν καί τή λατρευτική ζωή. Ἀντίθετα, οἱ σιναϊτικές κοινότητες βρίσκονται σέ μία ἐνδιάμεση κατάσταση, ἐπειδή μεταξύ θεωρητικοῦ καί πρακτικοῦ τρόπου ἀσκητικῆς ζωῆς ὑπῆρχε ἕνας «μέσος τρόπος ἀσκητικῆς ἔκφρασης» μέ διακριτική χρήση τοῦ ἐγκρατευτικοῦ μέτρου σέ κάθε σωματική καί ψυχική ἔκφανση τοῦ μοναχικοῦ βίου.
- Τό μοντέλο τῶν Θεραπευτῶν εἶναι περισσότερο κοντά σέ ὁμοιότητες μέ τούς μοναχοὺς τοῦ Σινᾶ παρά μέ τούς Ἑσσαίους. Ἡ θεολογική θεώρηση τῆς θεραπευτικῆς κοινότητας καί ἡ προσπάθεια τῶν οἰκιστῶν της, δέ φαίνεται νά διαφέρει ἀπό τή ζωή τῶν ἀσκητῶν τοῦ ἀρχέγονου χριστιανισμοῦ. Καί οἱ δύο ομάδες ἀγωνίζονταν ἐκούσια σκληρά, μέ εἰρηνική διάθεση, ἀγαπητική σκέψη καί φιλάδελφη συμπεριφορά προκειμένου νά ἐπιτύχουν «ένωση μέ τόν Θεό». Ἀντίθετα, οἱ Ἑσσαῖοι πρός ἐπίτευξη τοῦ ἴδιου ἐνωτικοῦ σκοποῦ ἀγωνίζονταν σκληρά μέν - μέσα ἀπό αὐστηρή ἐκπαίδευση μέ μυστικιστικά τυπικά καί ἡμερήσιους ἐξαγνιστικούς καθαρμούς-, ἀλλά μέ φανατική καί φιλοπόλεμη διάθεση πρός ὅποιον δέν ἀνήκε στήν κοινότητα.
- Οἱ Ἑσσαῖοι, μέ τίς μισαλλόδοξες ἀντιλήψεις τους ὑποτιμοῦσαν τίς γυναῖκες καί, ἐνῶ βρίσκονταν ἀνάμεσά τους, δέν εἶχαν

δικαιώματα ώστε να αποτελούν κανονικά μέλη της κοινότητας. Αντίθετα, στους Θεραπευτές, οι γυναίκες συμμετείχαν στίς Συνάξεις ως ισότιμα κοινοβιακά μέλη με τους άνδρες. Οι Σιναίτες επίσης, τιμούσαν τις γυναίκες, ξεχωριστά δέ την «Παναγία της Βάτου» και την «Άγία Αίκατερίνη». Από την αρχή υπήρχαν ασκητικές κοινότητες γυναικών στή σιναϊτική χερσόνησο, όπου ζούσαν χωριστά από τους μοναχούς.

- Στά χριστιανικά κείμενα της σιναϊτικής ομάδας -Καινή Διαθήκη και Πατέρες της Έκκλησίας- γίνεται αναφορά σέ έναν μόνο Μεσσία από τό γένος Δαυίδ, τόν Ίησού Χριστό⁸⁸⁹, ό Όποιος ήλθε. Αντίθετα, τά έσσαιοκουμρανικά χειρόγραφα κάνουν λόγο για δύο Μεσσίες, τόν Άαζών και τόν Ίσραήλ, οί όποιοι αναμένονται...
- Από την ασκητική κοινότητα τών Σιναϊτών κηρύττεται ως αγαπητικός και ένωτικός προορισμός όλων τών ανθρώπων ή Βασιλεία τών ούρανών. Αντίθετα, οί Έσσαίοι εκήρυτταν ως επιδιωκόμενο σκοπό τών μελών της ομάδας, τή μεγάλη μάχη για έγκαθίδρυση της έγκόσμιας βασιλείας του Ίσραήλ.
- Στήν παλαιοδιαθηκική θεολογία και ήθική δεοντολογία τών έσσαϊκών κοινοτήτων πριν ακολουθήσει όποιαδήποτε ένέργεια έπρεπε να προηγηθεί, αναγκαία αναφορά σέ λόγους του προφήτη Μωυσή ή σέ άποσπάσματα του Μωσαϊκού Νόμου. Αντίθετα, στίς χριστιανικές κοινότητες ή κεντρική αναφορά για ό,τι συμβαίνει γίνεται στό Όνομα του Χριστού⁸⁹⁰, μέσα από τά κείμενα της Άγίας Γραφής και την Ίερά Παράδοση. Για τούς

⁸⁸⁹ «Εγώ Ίησους έπεμψα τόν άγγελόν μου μαρτυρήσαι υμίν ταύτα επί ταίς εκκλησίαις. εγώ είμι ή ρίζα και τό γένος Δαυίδ, ό άστήρ ό λαμπρός ό πρωϊνός». Άποκ., 22:16.

⁸⁹⁰ Προβλ. στήν ενδιαφέρουσα έρμηνευτική αναφορά του Δεσπότη περί παραλληλισμού τών γεγονότων της «Γενέσεως» και της «Έξόδου» του Εναγγελιστου Μάρκον, ό όποιος προσπαθεί «να αποδείξει στους ακροατές του Εναγγελίου του, οί όποιοι ζούσαν στο κέντρο της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, ότι ο Ίησους δεν είναι απλώς ο “δεύτερος” Μωυσής, αλλά ότι είναι ο δημιουργός Υιός του Θεού, τον οποίο είδε ο Μωυσής πάνω στο όρος έχοντας “υπό τούς πόδας αυτού ώσει έργον πλίνθου σαπφείρου και ώσπερ είδος στερεώματος του ούρανού τή καθαρότητι” (Εξ. 24, 10) και ότι η χριστιανική διδασκαλία δεν αποτελεί μια καινούργια αίρεση του Ιουδαϊσμού (προβλ. Προ. 24, 14), η οποία βασίζεται σε μια διαφορετική ερμηνεία της Τορά, αλλά έχει ως κέντρο της: α) τον αυθεντικό και εξουσιαστικό λόγο του Ίησού και β) τα γεγονότα του Σταυρού και της Ανάστασής Του». Βλ. Σωτήριου Σ. Δεσπότη, *Ο Κώδικας των Εναγγελίων, Εισαγωγή στα Συνοπτικά Εναγγέλια και Πρακτική Μέθοδος Ερμηνείας τους*, εκδ. Άθως, Αθήνα 2007, σσ. 129 - 132.

Θεραπευτές δέν ἔχουμε μαρτυρίες προκειμένου νά πιστοποιηθεῖ μέ βεβαιότητα ἡ βιβλική ταυτότητα τῶν ἱερῶν γραφῶν πού ἀδιάλειπτα μελετοῦσαν, ὡς κέντρο ἀναφορᾶς τῆς ὁμάδας τους.

- Ἐνῶ γιά τούς Ἑσσαιούς ἦταν ἀπαρέγκλιτος νόμος ἡ παύση κάθε σωματικῆς ἐργασίας καί ἡ καθολική ἀκίνητοποίησή τους κατά τήν ἀργία τῆς ἡμέρας τοῦ Σαββάτου, *ἀντίθετα*, οἱ χριστιανοί ἀσκητές ἦταν ἐντελῶς ἐλεύθεροι νά κινούνται καί νά δροῦν ἀνεμπόδιστα τήν ἡμέρα αὐτή. Ἡ Κυριακή μπορεῖ νά εἶχε ἰδιαίτερη σημασία λόγω τῆς λατρευτικῆς ἀνάμνησης τοῦ γεγονότος τῆς Ἀνάστασης τοῦ Χριστοῦ, καί νά προϋπέθετε παύση ἀπό ἐργασίες πού μποροῦσαν νά γίνονται τίς ἄλλες ἡμέρες τῆς ἐβδομάδας. Ὅμως, αὐτό συνέβαινε προκειμένου νά προσέρχονται *«αὐτήν τὴν κλητὴν καὶ ἁγίαν ἡμέραν τῆς μίας τῶν Σαββάτων»* οἱ ἀδελφοί στό Μυστήριο τῆς Θείας Λειτουργίας. Ἡ ἀργία τῆς Κυριακῆς δέν προέβλεπε ὑποχρεωτική σωματική ἀκίνησια καί ἀναγκαστική ἀποχή ἀπό κάθε ἔργο, ὅπως οἱ ἀπαγορεύσεις τῶν Ἰουδαϊκῶν κοινοτήτων. Μάλιστα, ὅταν προέκυπτε ἀνάγκη γιά προσφορά βοήθειας καί ἐξυπηρέτησης τῶν ἀδελφῶν, αὐτό ὄχι ἀπλά δέν ἦταν ἀπαγορευμένο, ἀντίθετα προϋπέθετε τήν ἄμεση ἀνταπόκριση τοῦ βοηθοῦντος.

Οἱ διαφορές, ὅμως, καί οἱ ὁμοιότητες, οἱ συγκλίσεις καί οἱ ἀποκλίσεις δέν ἐξαντλοῦνται σέ συνοπτικές παρουσιάσεις συγκριτικῶν καταλόγων καί πραγματιστικῶν παρατηρήσεων κοινωνιολογικῆς θεώρησης, ἀλλά οἱ μελέτες εἶναι καλό νά συνεχίζονται μέσα ἀπό ποικίλες γνωστικές προσεγγίσεις μέ ἐρευνητικές φιλοσοφικῆς ἢ ἄλλες θεωρητικῆς θεάσεις, ἀλλά καί ἐρμηνευτικῆς ἀναλύσεις πρακτικῶν μεγεθῶν τῶν στοιχείων πού ἀφοροῦν στίς ὄντολογικῆς ταυτότητες τῶν κοινοτήτων.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Οι πρόδρομες μορφές ασκητικών κοινοτήτων, οι οποίες έδρασαν κατά ένα μεγάλο χρονικό διάστημα πριν την εμφάνιση του Χριστιανισμού και ο πρώιμος μοναχισμός στη χερσόνησο του Σινά παραμένουν ένα ενδιαφέρον θέμα για έρμηνευτική και συγκριτική προσέγγιση προς διαυγέστερη έξαγωγή συμπερασμάτων. Και είναι αρκετά θετικό τό γεγονός ότι με την ένασχόληση αυτή συντηρείται ζωνρή ή πρόκληση για εύρεση ολοκλήρης της ιστορικής αλήθειας μέσα από τις ακόμη άγνωστες, αλλά διαισθητικά δυναμογόνες έννοιολογικές παραμέτρους της. Έτσι, με έλπιδοφόρα διάθεση οι ενδιαφερόμενοι μελετητές συνεχίζουν τις εργασίες στό «Κουμράν», στη «Μαρεώτιδα» λίμνη και στη χερσόνησο του «Σινά», προς τά επόμενα αποκαλυπτικά βήματα - στάδια ολοκλήρωσης των έρευνών.

Πιστεύουμε ότι τά αρχέγονα θέματα του πανανθρώπινου μεταφυσικού προβληματισμού, τά όποια απασχολούν διαχρονικά και πληροφορούν μυστικά για την αλήθειά τους -ενώ συνεχίζουν νά διατηρούν μεγάλο έλλειμμα έρμηνευτικής καθαρότητας- συμβαίνει κατά άπερινόητο τρόπο νά έλκύουν την έρευνα και νά την ώθούν προς μία περισσότερο επίπονη προσπάθεια εύρεσης τελικών αποδείξεων. Και τόυτο, έπειδή αυτά τά ευαίσθητα ζητήματα -τά όποια άφορούν στό μή φαινόμενο αλλά άναμφισβήτητα ύπαρκτό μέρος της ζωής- έχουν μία παράδοξη μυστική ταυτότητα και ένα βέβαιο αλλά άπρόσιτο άξιακό βάθος.

Προκειμένου, λοιπόν, νά εξετασθούν βαθύτερα τά μή άπτά και πνευματικώς ρευστά θέματα του άσκητικού βίου -πού ενδιαφέρουν την έπιστημονική κοινότητα ώστε νά κατανοηθούν καλύτερα μέσα από τό βάθος της ύποστατικής αλήθειας τους-, ύπολείπεται ακόμη αρκετή έρευνητική σπουδή και ώριμότερη μεθοδολογική προσέγγιση. Έτσι, άναμένοντας χρονικά και προοδεύοντας έπιστημονικά, στό τέλος, όποτε έπιτραπεί αυτό, θά έπισημανθούν ενκρινέστερα οι ειδοποιοί μαρτυρίες και θά αποκαλυφθούν μέ πληρότητα όλα τά σημαντικά στοιχεία και οι κρυμμένες πληροφορίες της αλήθειας, οι όποιες, έπειδή θά έχουμε καταφέρει νά προαχθούμε γνωστικά φθάνοντας στό επίπεδό τους, δέ θά μπορούν άλλο νά μένουν άμαρτύρητες,

σιωπηλές και τόσο καλά φυλαγμένες στην προηγούμενη αγλύ των αναπόδεικτων υποθέσεων μας.

Όπως αναφέραμε στην Εισαγωγή, ο σκοπός έρευνας της παρούσας διατριβής είναι να προσεγγισθεί και να έρευνηθεί, ιστορικοκριτικά και κοινωνιολογικά, τό φαινόμενο μίας ιδιότυπης κοινοτικής σχηματοποίησης και οργανωτικής λειτουργίας ενός καινοτόμου τρόπου άσκησης σέ ένα αρχέγονο μοναστικό κέντρο, τό όποιο δραστηριοποιήθηκε στή νότια χερσόνησο του Σινά κατά τούς πρώτους έπτά αιώνες μέσα από τόν έσχατολογικό χαρακτήρα του χριστιανισμού στην ιστορική πορεία του κόσμου.

Αναδιφώντας στά στοιχεία ταυτότητας δύο αναχωρητικών ομάδων της προχριστιανικής και πρωτοχριστιανικής περιόδου, των Έσσαίων και των Θεραπευτών, -οί όποιες έδρασαν περιφερειακά, στην εύρύτερη γεωγραφική περιοχή της Παλαιστίνης και της Αιγύπτου, ως πρόδρομες μορφές άσκητικών κοινοτήτων πριν τόν σιναϊτικό μοναχισμό- έξετάσαμε διάφορες θεωρητικές και πρακτικές πτυχές τους σέ θέματα έγκρατευτικού τρόπου ζωής, κοινοτικών πεποιθήσεων, άσκητικών άξιων, θρησκευτικών θεσμών και πνευματικής δράσης. Από τίς πολιτιστικές διαδρομές τόσων αιώνων στην περιοχή, φαίνεται πιθανόν να υιοθετήθηκαν κάποια άσκητικά στοιχεία ή πρακτικές και όλα αυτά να επανεργνηύθηκαν, ως διαχρονικές άξιες στην χριστιανική προοπτική.

Στήν προσπάθεια αναλυτικότερης προσέγγισης των πρωτογενών γεωγραφικών, θεολογικών, πολιτικοκοινωνικών, παραδοσιακών και λαογραφικών «αιτίων» σέ ανάλογα κεφάλαια, παρουσιάσαμε τίς δύο όμορες προς τή σιναϊτική χερσόνησο άσκητικές ομάδες -όπως και τούς αυτόχθονες Βεδουίνους- καθώς και τούς τρόπους μέ τούς όποιους έδρασαν μέχρι τήν εμφάνιση των πρώτων μοναχικών κοινοτήτων στην περιοχή της σιναϊτικής χερσονήσου. Αίτια σημαντικά, τά όποια πιστεύουμε ότι άλλοτε συνειδητά και άλλοτε άσυνειδήτα, μορφοποίησαν κατάλληλα ειδικές γεωπνευματικές συνθήκες και άσκητικές πρακτικές για έγκρατευτική διαβίωση προσώπων και κοινοβιακών ομάδων σέ διάσπαρτες περιοχές της έρήμου του Σινά.

Συγκεκριμένα, μέσα από ειδικότερες παρατηρήσεις των τεσσάρων κεφαλαίων, ήδη έχουν παρουσιασθεί μέ έννοιολογική σαφήνεια τά κεντρικά σημεία της όντολογικής ταυτότητας, της άσκητικής συμπεριφοράς, της

πνευματικής παραγωγής και της κοινωνικοπολιτιστικής δράσης κάθε κοινότητας. Ἡ προσπάθεια συγκριτικής προσέγγισης τῶν θεματικῶν ἐνοτήτων πού προηγήθηκαν διεύρυναν τήν ἐρμηνευτική θέαση καί ἀποτίμηση τῆς μελέτης, προκειμένου νά διατυπώσουμε τά ἀκόλουθα συμπεράσματα.

1. Οἱ δύο πρώτες ἀσκητικές κοινότητες, τῶν Ἑσσαίων καί τῶν Θεραπευτῶν, ὅπως παρουσιάζονται στά κείμενα τοῦ Φίλωνος τοῦ Ἀλεξανδρέως, ἀφοροῦν σέ «*μοντέλα κοινωνιῶν κλειστοῦ τύπου*» -ἂν καί οἱ δεύτεροι σέ ἀρκετές πτυχές ἔχουν ἀνοικτή θεώρηση- τά ὁποῖα ἀναπτύσσονται μεσοδιαθηκικά, τό μὲν πρῶτο κατά τούς δύο τελευταίους αἰῶνες τῆς ἐποχῆς τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης μέχρι καί τόν πρῶτο αἰ. τῆς Καινῆς, ἐνώ τό δεύτερο, φαίνεται ὅτι ἔδρασε κατά τούς δύο πρώτους αἰ. μ.Χ. Κοινό χαρακτηριστικό γνώρισμα τῶν δύο ἐξεταζόμενων ὁμάδων, ὅπως ἀναλυτικά τίς γνωρίσαμε στό πρῶτο καί δεύτερο κεφάλαιο, εἶναι ὅτι μέσα ἀπό τήν ἀσκητική πορεία ὀλοκλήρωσής τους -σέ ἐξωτερικά ἐκφραζόμενες ὀργανωτικές καί λειτουργικές συμπεριφορές- ἀσυνείδητα προσιωνίζονται -συμπτωματικά ἢ πρώτη, καί ἀμφίβολα ἢ δεύτερη (ἂν τελικά ἀποδειχθεῖ ὅτι πρόκειται περὶ πλήρους ταύτισής της μέ τό χριστιανικό μοντέλο ἀσκητικῆς ζωῆς)- τήν ἐμφάνιση τῆς τρίτης κοινότητας τῶν Σιναιτῶν μοναχῶν.

2. Οἱ Ἑσσαϊκές κοινότητες ὡς ἀσκητικός κοινοβιακός ὀργανισμός μέ ἐσχατολογική κοσμοθεωριακή τοποθέτηση καί ἀπόλυτο τρόπο ὀργάνωσης καί δράσης, ἀνήκουν στόν ἰδεότυπο τῆς κοινωνιολογίας τῶν οὐτοπικῶν σεκτῶν, δηλαδή σέ ἐκεῖνα τά ἀσκητικά μοντέλα πού ἀφοροῦν σέ αὐστηροῦ τύπου κλειστές, θρησκευτικές, ἐθνοφυλετικές καί φονταμενταλιστικές ὁμάδες. Αὐτό ἀναδύεται καθαρά μέσα ἀπό τήν ἀκραία φορτισμένη θεοκρατική ἀτμόσφαιρα τῆς Ἰουδαϊκῆς παράδοσης καί παλαιδιαθηκικῆς διδαχῆς, τῶν σοβινιστικῶν πεποιθήσεων, ἐλιτιστικῶν συμπεριφορῶν τῆς ὁμάδας καί κυρίως μέσα ἀπό τόν στρατοπαιδευτικό κανόνα ζωῆς τῶν μελῶν. Ἡ ἀδελφότητα τῶν Ἑσσαίων ἦταν μία ἐξαιρετικά δραστήρια κοινότητα, κλιμακωμένη συγκεντρωτικά μέ αὐστηρή ἱεραρχία, φανατική θεώρηση, προσκόλλησι στό γράμμα τοῦ Νόμου, μεγάλη ἐσωστρέφεια μέ κρυμμένα ὀνόματα μελῶν -ιδιαίτερα τῶν ἀξιωματῶν- καί ἀλληγορική ἀπόκρυψη ἐννοιῶν μέσα ἀπό δυσνόητους

συμβολισμούς στά κείμενα τής κοινότητας. Ο τρόπος ζωής τους εστιάζεται στην έντονη προσπάθεια διαρκούς λατρευτικής συμπεριφοράς και σχολαστικού ψυχοσωματικού εξαγνισμού για καλύτερη συνειδητοποίηση του σκοπού εκπλήρωσης και ύπαρξης τής ομάδας, πού είναι ή επιστροφή του πλανημένου λαού στην αυθεντική εφαρμογή του θελήματος του Θεού. Ο καθορισμός συγκεκριμένων παιδαγωγικών παραμέτρων εστιαζόταν στη διάσωση τής αρχαίας Ίουδαϊκής παράδοσης, ή οποία άλλοιωνόταν από τά ίδια τά παιδιά τής, και τήν αναγκαία ανάπλαση του «*ιερου κατάλοιπου*» - όπως ονόμαζαν τούς έαυτούς τους-, τό οποίο μέ κατάλληλη άσκητική εκπαίδευση θά πρωταγωνιστούσε νικηφόρα στην παγκόσμια έκστρατεία για ένοποίηση και σωτηρία του κόσμου. Εύκολα, λοιπόν, κατανοούμε τή σκοπιμότητα των άσκητικών κατευθύνσεων τής αίρεσης των Έσσαιών για θεσμοποίηση τής πίστης και διαμόρφωση ενός ολοκληρωτικού μοντέλου μέ παραβολικό λόγο, άλληγορικές έρμηνείες βιβλικών κειμένων, ιερούς συμβολισμούς, μυστικιστικές άναφορές και ειδική λατρευτική επίκληση άκόμη και άγγέλων μέ τά ονόματά τους.

3. Η κοινότητα των Θεραπευτών παρουσιάζεται ως μία κοινοβιακή ομάδα παρόμοια μέ αυτήν του μοντέλου των Έσσαιών, ως προς τούς έξωτερικούς τρόπους άσκητικής οργάνωσης. Όμως, ενώ στην άγωνιστική ζωή τής καθημερινότητας φαίνονται τελείως άπομονωμένοι, δέν είναι τό ίδιο άπόλυτοι στον τρόπο κοινωνικής θεώρησης και έρμηνευτικής διδαχής, ούτε άπόμακροι και έπιφυλακτικοί κατά τήν έπικοινωνία μέ τούς άλλους. Αντίθετα, χαρακτηρίζονται από μία άνοιχτού τύπου φιλοσοφική δομή και από μία άπόλυτα θεωρητική άσκητική δράση. Όταν άναφερόμαστε στον άναχωρητικό χαρακτήρα των θεραπευτικών ομάδων έννοούμε μία σοβαρή και πολύ άξιόλογη πνευματική προσπάθεια, σύμφωνη μέ τίς θεολογικές έξελίξεις των καιρών, ή οποία είχε ως μοναδικό σκοπό τήν έπίτευξη ποιοτικής ένωσης και ουσιαστικής συνάντησης θείου και άνθρωπίνου. Μέχρι σήμερα δέν έχει διευκρινιστεί μέ καθαρότητα ή προέλευση τής άσκητικής ταυτότητάς τους, παραμένοντας έπιστημονικά ένα άμφιλεγόμενο φαινόμενο.

Προσεγγίζοντας τό μοντέλο τής θεραπευτικής κοινότητας του Φίλωνος, δύσκολα διακρίνουμε στην πνευματική συμπεριφορά των μελών

κάποια διαφορά μεταξύ θεωρίας και πράξης διότι ο άσκητικός τρόπος ζωής τους δέν αφήνει περιθώρια διαφορετικής έρμηνευτικής προσέγγισης. Έ θεωρητική παιδεία τών Θεραπευτών άντανακλάται μέ ακριβή προσαρμοστική συνέπεια στίς πρακτικές έκφάνσεις τής κοινοτικής ζωής τους. Τά μέλη τών θεραπευτικών κοινοτήτων, ένώ διαβιώνουν ήσυχαστικά στό «σεμνείον» τους, προσεγγίζουν τήν ύλική πλευρά τής επίγειας πραγματικότητας άπολύτως φιλοσοφικά, ώς μή ύπάρχουσα. Έ αποκλειστικά πνευματική θεώρηση τής παρούσας ζωής έχει άπορροφήσει όλικά τή φαινόμενη έκφραση τής γήινης χωροχρονικής διάστασης, χωρίς βέβαια νά μπορεί νά τήν καταργήσει, διότι οί Θεραπευτές είναι άναγκασμένοι νά ζούν ακόμη μέσα άπό τίς λειτουργικές άνάγκες του σάρκινου σώματός τους. Όλη αυτή ή μονομερώς πνευματική αντιμετώπιση του ένυλου στοιχείου τής ζωής έχει εμπειρικά πλέον δημιουργήσει στήν άτμόσφαιρα τής θεραπευτικής κοινότητας τή μορφή ενός νέου φιλοσοφικού μοντέλου άσκητικής διδασκαλίας και άναχωρητικής στάσης άπό τά έγκόσμια. Μέσα άπό τή διαρκή προσπάθεια βαθύτερης θεωρητικής μελέτης και λεπτής προσέγγισης γιά άποκωδικοποίηση τών άλληγορικών έννοιών στίς ιερές Γραφές, μέ σκοπό τήν άποκάλυψη διαχρονικών, πνευματικών, μυστικών μηνυμάτων -τά όποια, έπειδή είναι άσύγκριτα άνώτερα άπό τό επίγειο κομμάτι αυτής τής ζωής, βρίσκονται σέ κατάσταση άποκαλυπτικής άναμονής- έκφράζεται ένα άξιοπαρατήρητο ψυχοσωματικό ένωτικό φαινόμενο. Δηλαδή, στόν τρόπο ζωής τών Θεραπευτών παρατηρείται ότι άλληλοπεριχωρούνται και άντιδίδονται πνευματική θεωρία και ένυλη πραγματικότητα. Πρόκειται γιά δύο ούσιαστικά στοιχεία μίας άδιάλειπτης επαγωγικής κίνησης, τά όποια, μέσα άπό ένα παράδοξο δίπολο θεωρητικής και όντολογικής έδρασης, καταφέρνουν νά έναλλάσσονται συνεχώς. Στόν άσκητικό τρόπο διδαχής και δράσης τών Θεραπευτών, άναδεικνύεται πρωταγωνιστικά μία μοναδική σύνθεση λειτουργικής άντίδοσης και όργανικής έναρμόνισης τών δύο βασικών συστατικών έκφράσεων τής ζωής (θεωρίας και πράξης), μέσα άπό τό άμφίδρομο άσκητικό μοντέλο τής θεωρητικής όντολογίας και τής όντολογικής θεωρίας. Όσο προσεγγίζουμε αυτό τό διαδραστικό άσκητικό φαινόμενο, παρατηρούμε συγχρόνως μία δυσδιάκριτη ένοποίηση και μία διαφοροποίηση τών βασικών συστατικών μερών αυτής τής ένιαίας κατάστασης. Συνεπώς, ό

φιλοσοφικός τρόπος διαβίωσης των μελών της θεραπευτικής κοινότητας ταυτόχρονα στην επίγεια και στην ουράνια πραγματικότητα, λειτουργούσε ως έσχατολογική πορεία και αποκαλυπτική πυξίδα προς την αιωνιότητα. Ειδικά, όλο αυτό το παραδοξότατο σχήμα γινόταν ευχάριστα αντιληπτό από τους Θεραπευτές στο «κοινὸν σεμνείον», κατά τη χορική κορύφωση των έορταστικών εκδηλώσεων στις ιερές παννυχίδες, όταν έφταναν στην τελείωση «*τῶν νοημάτων, τῶν λέξεων καὶ τῶν χορευτῶν*», πού δέν ἦταν κάτι ἄλλο γιὰ αὐτούς τούς μεθυσμένους ἀπὸ θεῖο ἔρωτα ἀσκητές ἀπὸ αὐτὴν καθ' ἑαυτὴν τὴ «*νηφάλια μέθη*» τῆς βιωμένης εὐσέβειας πού ὀδηγοῦσε στὴ θεὰ τοῦ Θεοῦ.

Μία σημαντική διαφοροποίηση μεταξύ Ἑσσαίων καὶ Θεραπευτῶν στὸ θέμα τῆς «*ἀλληγορικής μεθόδου*» μελέτης τῶν ιερῶν Γραφῶν, εἶναι ἡ ἀπώτερη σκοπιμότητα τῆς ἔρευνας γιὰ τὴν ἀποκάλυψη τῶν βαθύτερων ἐννοιῶν στὰ θελήματα τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν ἀλήθεια, ἡ ὁποία ἦταν πνευματικά κρυμμένη γιὰ τούς «*ἀμνήτους*» πίσω ἀπὸ τίς γραμμές τῶν κειμένων. Οἱ μὲν Ἑσσαῖοι χρησιμοποιοῦσαν τὴν «*ἀλληγορική μέθοδο*» ἔρμηνείας καὶ γραφῆς προκειμένου νά συγγράφουν κοινοτικά ἐγχειρίδια, ὥστε νά δικαιολογοῦν μέ βιβλική θεμελίωση τὸν έσχατολογικό σκοπὸ ὑπαρξης καὶ τὴν ἐτοιμοπόλεμη ἀναγκαιότητα γιὰ ἐπίτευξη τῶν μαχητικῶν σκοπῶν τῆς ὁμάδας στὴν τελικὴ ἐπίγεια νίκη τους ὡς «*υἱῶν τοῦ φωτός*». ἐνῶ οἱ Θεραπευτές μελετοῦσαν ἔρμηνευτικά καὶ μέ φιλοσοφικό τρόπο τὰ κείμενα τῶν ιερῶν Γραφῶν μέ σκοπὸ τὴν ἐπισήμανση καὶ ἀποκάλυψη τῶν βαθύτερων πνευματικῶν νοημάτων πού θά ἐλευθέρωναν τίς ψυχές καὶ θά τίς ὀδηγοῦσαν μέ ἀσφάλεια στὸν Θεό.

Μελετώντας τίς περιγραφές τοῦ αὐστηροῦ βίου τῶν Θεραπευτῶν καὶ τίς λατρευτικές ἐκδηλώσεις τους προκειμένου νά ἐπιτύχουν χαρισματικὴ ἔνωση μέ τὸν Θεό, θά μπορούσε νά ὑποστηριχθεῖ ὅτι τὸ θεραπευτικὸ μοντέλο, κοινωνιολογικά δέ φαίνεται νά διαφέρει ἀπὸ τὴ ζωὴ τῶν ἀσκητῶν τοῦ ἀρχέγονου χριστιανισμοῦ. Ἡ κοινότητα τῶν Θεραπευτῶν, ὡς πρὸδρομὴ μορφή τοῦ μετέπειτα μοναστικοῦ μοντέλου τῆς χριστιανικῆς ἐκκλησίας, ἀποκαλύπτει καὶ προοιωνίζεται τίς ἐξαιρετικὰ νέες καὶ πρωτότυπες πτυχές σκέψης καὶ φιλοσοφικῆς δράσης ἐνός ἀσκητικοῦ περιβάλλοντος, τοῦ ὁποίου τὸ πιλοτικὸ πλαίσιο ἀναπτύχθηκε στὴ ευρύτερη γεωγραφικὴ περιοχὴ τῆς Αἰγύπτου καὶ εἰδικότερα στὴ νότια χερσόνησο τοῦ Σινά.

4. Γνωρίζουμε από την ιστορική διαδρομή του κόσμου, ότι πριν την εμφάνιση της πρώτης «Αποστολικής Έκκλησίας», είχε αρχίσει να παρατηρείται μία έντονη παγκόσμια τάση και πολιτιστική δράση προς τον μονοθεϊσμό. Και ενώ προηγήθηκε μία μακρά προσπάθεια γενικότερου εξελληνισμού των λαών, αλλά και της Ίουδαϊκής θρησκείας -μέ αποτέλεσμα αυτό να γίνει βασικό αίτιο αποείχισης των Έσσαιών από τους όμοεθνείς τους- στην άμέσως επόμενη περίοδο παρουσιάστηκε τό φαινόμενο έκχριστιανισμού αρκετών Ίουδαϊκών κοινοτήτων, όπως πιθανόν μέ την περίπτωση της ομάδας των Θεραπευτών. Σέ ακόμη μεγαλύτερη έκταση αυτή ή πολιτιστική αλλαγή συνέβη μέ καταλυτική δύναμη στό έλληνορωμαϊκό μοντέλο ζωής του κόσμου, μέ όλες τίς ποικίλες φιλοσοφικές εκφράσεις, αντιδράσεις και συνακόλουθες λαογραφικές προεκτάσεις. Οί παγκόσμιες ιστορικές αλλαγές και ανακατατάξεις της νέας εποχής, μέσα στίς όποιες δοκιμάστηκε σκληρά και τέλος μέσα από διωγμούς σχηματίστηκε ό χριστιανισμός και κατ' επέκτασιν ό μοναχισμός, δημιούργησαν ένα νέο άσκητικό μοντέλο ζωής, τό όποιο, ενώ είχε βυθισμένο τό ριζικό σύστημά του στόν άρχαίο Ίουδαϊσμό, ό κορμός, τά κλαδιά και τά φύλλα του ήταν έξ αρχής προσχηματισμένα και προσανατολισμένα προς μία άπρόσμενα άνθηρή και καρποφόρα πνευματικότητα.

5. Οί Έσσαιοί και οί Θεραπευτές, ως πρόδρομες μεσοδιαθηκικές κοινότητες της προχριστιανικής και πρωτοχριστιανικής περιόδου μέ έξαιρετικά έγκρατευτική ζωή, μέσα από τά άσκητικά περάσματά τους άφησαν διάσπαρτα πολιτισμικά ίχνη στην ευρύτερη περιοχή της άνατολικής πλευράς της Μεσογείου. Έπειδή πρόκειται για άναχωρητικές ομάδες πού προέρχονται από Ίουδαϊκές κοινότητες, είναι λογικά άκόλουθο -ώς φυσική συμπεριφορά κοινωνικού φαινομένου- μερικά κατάλοιπα των βιωματικών και λατρευτικών συνηθειών τους να καταγράφηκαν στό λεγόμενο «συλλογικό άσυνείδητο» του τρόπου ζωής των γειτονικών τόπων. Και τά άρχέγονα αυτά στοιχεία είναι πιθανόν να προσλήφθηκαν για επανερμηνευτική θεώρηση από τίς επόμενες κοινότητες της χριστιανικής πίστης. Πράγματι, οί προηγούμενες άσκητικές θεωρήσεις και πρακτικές φαίνεται ότι μπορεί να άσκησαν άνεπαίσθητες έπιρροές κατά τή χρονική μετάλλαξη τους στίς νέες διαδρομές της μοναχικής

ζωής. Τά ύστερότερα κοινοβιακά σχήματα -μέ ιστορικές καταγωγές και πνευματικές καταβολές από τό άρχαίο πνεύμα του Μωσαϊκού Νόμου και την προγονική Ίουδαϊκή λατρεία- συμπλήρωσαν τό μέχρι τότε μή πλήρες, αλλά έλλιπές και μέ άλληγορικές προφητείες δυσδιάκριτο μήνυμα σωτηρίας του ανθρώπινου γένους. Προς αυτήν τή νέα χριστοκεντρική εξέλιξη συνέβαλε καθοριστικά ό σχηματισμός της άσκητικής ομάδας των Σιναϊτών πατέρων, ό οποίος από την πρώτη εμφάνισή του έως σήμερα παραμένει ένας από τούς ξεχωριστούς συμβολικούς εκπροσώπους του χριστιανικού μοναχισμού. Και αυτό συμβαίνει, έπειδή από την άρχή τό σιναϊτικό μοντέλο βιώνεται πιλοτικά ως καινοδιαθηκικό άσκητικό μοντέλο, τό όποιο ως γνήσιο φυτό συνεχίζει νά βλασταίνει από την ίδια άρχαία πνευματική ρίζα πού βρίσκεται βυθισμένη στό ίδιο τοπόσημο από όπου παρέλαβε τόν Νόμο της Παλαιάς Διαθήκης ό «παλαιός Ίσραήλ». *Ή «Ίερά Μονή του Θεοβαδίστου Όρους Σινά»* ριζωμένη στόν μοναδικό τόπο της «*πρωταγγελίας*» για τή σωτηρία του Ίσραήλ και κατ' επέκτασιν όλου του ανθρώπινου γένους, όπου τρεις φορές παρουσιάστηκε και «*βάδισε*» ό Θεός ως Πατήρ, και όπου κατόπιν ευδοκίμησε τό χριστιανικό άσκητικό μοντέλο, θεωρείται ως ή πλέον επίγεια και γεωγραφικά άπτή, θεολογικά άποκαλυπτική και λατρευτικά συνεχής, έκφραση γνησιότητας της Όρθόδοξης Έκκλησίας, μέσα από την όποία έρμηνεύεται μέ περισσότερη σαφήνεια ό λόγος του Χριστού: «*μη νομίσητε ότι ήλθον καταλύσαι τόν νόμον ή τούς προφήτας· ουκ ήλθον καταλύσαι, αλλά πληρώσαι*»⁸⁹¹. Ή άνωτέρω έπίσημανση περί ούσιαστικής και συμβολικής παρουσίας της «*Μονής Σινά*» στή συγκεκριμένη περιοχή, έχει μεγάλη έρμηνευτική σημασία για την αυθεντική κατανόηση: α) της ιστορικής και άδιάκοπης συνέχειας του άσκητικού τρόπου ζωής, β) της άρχέγονης πνευματικής κληρονομιάς πού παρέλαβε ό σιναϊτικός μοναχισμός από τόν τόπο, και γ) της πληρότητας και άναγκαίας θεολογικής άλληλοσυμπλήρωσης, για καθαρότερη έρμηνεία, των δύο Διαθηκών, Παλαιάς και Καινης. Τό Σινά είναι μοναδικός τόπος και αυθεντικός τρόπος άσκητικής ζωής, όπου πρωταγωνιστεί φυσικά, αλλά και προβάλλει μέ μεταφυσική έπάρκεια ή κλιμακωτή συμπλήρωση και σφαιρική ολοκλήρωση της άποκαλυπτικής θεώρησης της Άγίας Γραφής για τή σχέση Θεού, Άνθρώπου και Κτίσης στήν παγκόσμια ιστορία. Κυρίως έδω, στό

⁸⁹¹ *Μθ., 5:17.*

πρώτον «*ἅγιον Ὅρος*» τοῦ Σινᾶ, ἐρμηνεύεται μέ δογματική πληρότητα ἢ θεολογικά κλιμακωτή μετάλλαξη τοῦ ἀρχέγονου λυτρωτικοῦ μηνύματος γιά τή σωτηρία τοῦ «*ἀδαμιαίου γένους*»⁸⁹² ἀπό τήν Παλαιά Διαθήκη στήν Καινή.

6. Οἱ ἀσκητικές κοινότητες τῶν Σιναϊτῶν μοναχῶν ἀνήκουν στίς καινοδιαθηκικές ομάδες ἀνοικτοῦ τύπου μέ ἐκούσια ἐγκρατευτική δομή, οἱ ὁποῖες σέβονται ξεχωριστά τήν προσωπική ἐλευθερία ἔκφρασης τῶν μελῶν, ἀλλά καί τήν κοσμοθεωριακή τοποθέτηση ὅλων τῶν ἄλλων «*μη χριστιανῶν*» ἀδελφῶν -ὅπως συμβαίνει πρός τήν ἀσκητική ομάδα τῶν Βεδουίνων- πρός τούς ὁποίους προσφέρονται ἀγαπητικά ἐπειδή ἐνδιαφέρονται γιά τή σωτηρία ὅλου τοῦ κόσμου. Ἡ ἀσκητική θεώρηση, πνευματική δράση καί προσωπική συμπεριφορά ἀποβλέπουν στήν ὅσο τό δυνατόν συνεπέστερη ἐφαρμογή τῶν ἀνωτέρω θέσεων. Ὁ σιναϊτικός μοναχισμός, ὡς ἐλπιδοφόρος ἐκφραστής τῆς ἀνατολῆς ἐνός νέου ἀσκητικοῦ τρόπου ζωῆς, μέ ἐλεύθερη κοσμοθεωριακή στάση καί διδαχή γιά ἀνυπόκριτη ἀγάπη⁸⁹³ πρός «*πάντα τὰ ἔθνη*»⁸⁹⁴, μέσα ἀπό τίς ἐκφραστικές πτυχές του προσφέρει πολλά ἀξιακά ἀγαθά, τά ὁποῖα ἀναδεικνύουν: α) μία ξεχωριστή ἐγκρατευτική ταυτότητα μέ γνήσια ὑποστηρικτική στάση ἔναντι τῶν ὀρθόδοξων δογματικῶν ἀληθειῶν τῆς πίστεως, β) μία φιλόανθρωπη βοήθεια πρός κάθε εὐρισκόμενο ἐν ἀνάγκαις ἀδελφό, καί γ) μία φιλοκαλική φροντίδα καί πολιτισμική μέριμνα πού τόν κατέστησαν διεθνή πολιτιστικό φάρο καί μοναδικό θησαυροφυλάκειο ἀρχαίων χειρογράφων καί ἐκκλησιαστικῆς τέχνης.

7. Ἡ δημοσίευση σχολίων περί ἀρνησίκισμου μοναχισμοῦ στήν Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία, στήν πραγματικότητα αὐταναιρεῖται ἀπό ἀντίστροφες καί ἀπρόσμενα θετικές ἀποτιμητικές ἀποδείξεις. Καί αὐτό, ἐπειδή πρόκειται γιά τήν πλέον αὐθεντικότερη ἔκφραση κοινωνικότητας μέ τήν καθαρότερη μορφή ἀγάπης πού μπορεῖ νά καλλιεργηθεῖ ἐσωτερικά καί νά ἀναπτυχθεῖ ἐξωτερικά στή ζωή τοῦ κάθε «*πλησίον*», καί δι' αὐτοῦ πρός ὅλον τόν κόσμο. Τελικά, αὐτή ἡ ἐπίπονη, μυστική καί προσωπική ἐμπειρία τῶν ἀσκητῶν -μέσα ἀπό τήν πνευματική δράση τῶν θεμελιωδῶν ἀρετῶν τῆς «*ὕπακοῆς*», τῆς

⁸⁹² *Α΄ Κορ., 15:22 - 50.*

⁸⁹³ *Ρωμ., 12:9· Α΄ Κορ., 6:6.*

⁸⁹⁴ *Μθ., 28:19.*

«ἀκτημοσύνης» καί τῆς «παρθενίας» -μεταλλάσσεται μέ ἄπειρους τρόπους καί ἐξακτινώνεται φιλάδελφα πρὸς τὸν καταπονημένο ἄνθρωπο κάθε ἐποχῆς πρὸς ἐπίτευξη καλύτερης ποιότητας ζωῆς. Ὅσο τὰ ἀνωτέρω προσεγγίζονται μέ κοινωνική θέαση πρὸς τὴν ἐγκρατευτική θυσία τῶν Σιναϊτῶν, τόσο περισσότερο ἀποκαλύπτεται ὁ μὴ ἀρνησικισμὸς χαρακτήρας τοῦ «ἀσκητικοῦ μοντέλου». Καί ὅσο αὐτὰ ἀναλύονται μέσα ἀπὸ ἀρχαίες ἱστορικές καί κοινωνιολογικές θεωρήσεις, τόσο καλύτερα μπορεῖ νὰ κατανοηθεῖ καί νὰ ἐκτιμηθεῖ ἡ ἐρμηνευτική εὐρύτητα αὐτῶν τῶν ἀσκητικῶν ἀθλημάτων μέ προοπτική τὴν κοινωνική πρόοδο καί δυναμική· διότι ἡ μοναχική ζωὴ στό Σινᾶ πορεύεται μέν θεωρητικά καί πνευματικά, ἀλλά μέ πρακτική κατεύθυνση καί μέ γραμμὴ φιλάδελφης παραγωγῆς ὄχι μόνο πρὸς τοὺς πολυπληθεῖς καί πολυφυλετικούς προσκυνητές-ἐπισκέπτες ἀπὸ ὅλον τὸν κόσμον, ἀλλὰ καθημερινὰ πρὸς τοὺς αὐτόχθονες Βεδουίνους καί ἄλλους μουσουλμάνους κατοίκους τῆς περιοχῆς.

8. Τὰ σύγχρονα τεχνολογικά ἐργαλεῖα θεώρησης μέ τίς συνεχῶς βελτιούμενες μεθοδολογικές προσεγγίσεις, μαρτυροῦν ὅτι οἱ ἔρευνες ἐξελίσσονται πρὸς ἀκόμη καλύτερη ἐστίαση καί μελέτη τοῦ ἀσκητικοῦ ὕλικου⁸⁹⁵. Συγκεκριμένα, οἱ νεότερες ἐρμηνεῖες γιὰ τὸ ἀρχαῖο μοντέλο τοῦ πρῶμου σιναϊτικοῦ μοναχισμοῦ, συγκλίνουν πρὸς τὴν ἄποψη ὅτι πρόκειται γιὰ τὴ σχηματική περίπτωση ἑνὸς «ἀρχέγονου ἀσκητικοῦ πολιτισμοῦ». Ὁ ἀσκητισμὸς στό Σινᾶ, ὡς καινοτόμος τρόπος ἀναχωρητικῆς δράσης μέ οἰκουμενική ἐμβέλεια, ἐξακολουθεῖ νὰ προσφέρει ποικίλες ὑπηρεσίες μέχρι τίς ἡμέρες μας σέ ἀρκετὰ γνωστικά ἀντικείμενα πού ἔχουν ἄμεση σχέση μέ τὸν παγκόσμιον Πολιτισμὸ καί τὴν Τέχνη. Στό Μοναστήρι τοῦ Σινᾶ ὑπάρχει μεγάλος ἀριθμὸς ἀρχαίων θησαυρῶν, ὅπως χειρόγραφα, παλαίτυπα, παλίμψηστα, περγαμηνές, φιρμάνια, ἐπιγραφές, κώδικες κ.ἄ., τὰ ὅποια εἶναι γραμμένα σέ διάφορες γλώσσες: στά ἑλληνικά, συριακά, γεωργιανὰ, ἀραβικά

⁸⁹⁵ Ὁ ἀναγκαῖος περιορισμὸς τῆς παρούσης ἐργασίας στή μελέτη τοῦ συγκεκριμένου γνωστικοῦ ἀντικειμένου (Ἑσσαῖοι, Θεραπευτές, Σιναῖτες, Βεδουῖνοι) μέσα ἀπὸ τὴν τιθάσευση ἑνὸς μεγάλου ἀσκητικοῦ ὕλικου σέ ὀρισμένο χρόνο δὲν ἐπέτρεψε τὴν πραγματοποίηση περαιτέρω ἀναγωγῶν καί σέ ἄλλες σύγχρονες θεωρίες. Ὅπως π.χ. ἀναφορὴς περιπτώσεων «ἐξωκοινοτήτων» καί «ἐσωκοινοτήτων», ἢ στὸν κοινωνιολογικὸ ἰδεότυπο τοῦ «ἐγκόσμιου ἀσκητισμοῦ» καί τοῦ «μυστικιστικοῦ ἀσκητισμοῦ». Βλ. ἔργο Maximilian Karl Emil Max Weber, «Θεωρία τῆς θρησκευτικῆς ἀρνησικισμίας», μτφρ. Θανάση Γκιούρα, ἐκδ. Σαββάλα, Ἀθήνα 2002.

κ.ά. Όπως επίσης στο «Σκευοφυλάκειο» τής Μονής, εκτός από τήν έκθεση χειρογράφων καί παλαιτύπων, λειτουργεί πρότυπη έκθεση Εικόνων μέ μνημειακά έργα πού εκφράζουν άνελλιπώς όλες τίς χρονικές περιόδους στήν ιστορία τής Τέχνης καί τούς τρόπους εξέλιξης τής εικονομαχίας στήν οικουμένη, αφού τό Σινά είναι ή μοναδική περίπτωση όπου δέν έφθασε ποτέ ή καταστροφική μανία τής εικονομαχικής έριδας μέ τίς άφανιστικές έπιπτώσεις της. Όμως, στους ειδικά άσφαλισμένους χώρους τής Μονής εκτός από τά παραπάνω εκτίθενται καί άλλα μοναδικά έργα τέχνης από τή μεταλλοτεχνία, τή χαλκογραφία, τή μαρμαρογλυπτική, τή χρυσοκεντητική, τή μικροτεχνία κ.ά. Όλοι αυτοί οί παλαίφατοι σιναιϊτικοί θησαυροί μέ τά άδιαμφισβήτητα καί μοναδικά άξιακά ίχνη τόσων αιώνων συνεχίζουν νά άντικατοπτρίζουν στήν έποχή μας τήν ιστορική συνέχιση καί πολιτισμική πορεία τής δόξας του άσκητικού πνεύματος. Μέσα από τήν κλιμακωτή εξέλιξη καί άσκητική πρόοδο των πνευματικών καί πολιτιστικών δράσεων εκφράζεται ή εύφυής τάση του εκκλησιαστικού τρόπου ζωής για ποιοτική συνέχιση καί πολιτισμική μεταστροφή του παλαιότερου έλληνιστικού καί ιουδαϊκού πνεύματος σέ εκχριστιανισμένη θεϊκή αποκάλυψη πορείας προς τήν τελειότητα. Ειδικότερα, αυτό φαίνεται έντονα στήν εικονογραφική αποτύπωση των έποχων. Η τέχνη τής εικόνας στήν Όρθόδοξη Έκκλησία, ή εκφρασμένη ιστορική πορεία καί εξέλιξη της από τήν προχριστιανική έγκαυστική τέχνη -πού άφορούσε στήν άρχαία αϊγυπτιακή παράδοση απεικόνισης προσώπων των προσφιλών νεκρών- μέχρι τήν καθαρά βυζαντινή τεχνοτροπία, αλλά καί μετέπειτα, είναι διαχρονικά αποθησαυρισμένη καί προστατευμένη στο «Εικονοφυλάκειο» του Σινά. Στήν περίφημη πολιτιστική άτμόσφαιρα τής σιναιϊτικής Σκευοφυλακείας βρίσκονται μέ μνημειακή κατάθεση όλες οί ιστορικές φάσεις καί εκφράσεις τής μοναχικής παράδοσης, μέσα από τήν αυθεντική θέαση των οποίων μαρτυρείται άπτά ή πνευματική μετάπλαση καί τό θαυμαστό μεγαλείο του χριστιανικού άσκητικού ήθους.

9. Σήμερα στήν άσκητική περιοχή τής σιναιϊτικής χερσονήσου, υπό τήν άμεση επίβλεψη των πατέρων τής «*Ιερās Μονής του Θεοβαδίστου Όρους Σινά*» σώζονται καί διατηρούνται σέ πολύ καλή κατάσταση -άφου βρίσκονται σέ άδιάλειπτη φροντίδα καί λατρευτική χρήση- άρκετοί άρχαιολογικοί χώροι

καί σπάνιοι μοναστικοί θησαυροί. Όλα αυτά τά πολιτιστικά τοπόσημα μέ τά επιβεβαιωμένα ιστορικά ίχνη, εκφράζουν έναν διαχρονικό πλούτο πνευματικής ζωής και μία ένδοξη άσκητική ιστορία από τήν άρχή τής εμφάνισης του άναχωρητικού τρόπου ζωής στό Σινά.

Ό ορθόδοξος σιναΐτικός μοναχισμός μέσα από τή γνωστή και άγνωστη διαδρομή του ανά τούς αιώνες, μέ τήν ιστορική, πολιτισμική, θεολογική και κοινωνιολογική έμπειρία του, ως άρχαίος πνευματικός φάρος και ως καινοτόμος τρόπος έγκρατευτικής ζωής, κατέχει μία τεράστια δεξαμενή άσκητικών γνώσεων και κειμηλιακών στοιχείων, τά όποια δέ συναντώνται εύκολα άλλου. Πράγματι, πρόκειται για ένα εξαιρετικά σπάνιο και μοναδικό φαινόμενο νά υπάρχουν συγκεντρωμένα σέ έναν τόπο, τόσο πολλοί θησαυροί μαζί, παραμένοντας τόσο καλά φυλαγμένοι και συντηρημένοι από τούς μοναχούς κάθε έποχής, αλλά και από τό εξαιρετικά ξηρό κλίμα τής περιοχής. Και ενώ συνεχίζεται άδιάκοπα ή μυστική λειτουργία τής μοναχικής ζωής μέ θαυμαστό τρόπο μέχρι τών ήμερών μας, εξελίσσεται παράλληλα και ή έρευνητική προσέγγιση του άσκητικού μοντέλου τής. Όμως, αυτό αποκτά άλλο νόημα και άλλη προοπτική όταν γνωρίζουμε, ή μάλλον διαισθανόμαστε μέ βεβαιότητα, ότι είναι άκόμη άρκετά τά άσκητικά στοιχεία πού περιμένουν τήν αποκάλυψή τους στήν περιοχή, θαμμένα αλλά πνευματικά ζωντανά, κάτω από τήν προ(σ)κλητική σιωπή τής έρήμου του Σινά.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Α) ΠΗΓΕΣ

Κείμενο Παλαιάς Διαθήκης: *Septuaginta*, Id est Vetus Testamentum graece iuxta LXX interpretes edidit Alfred Rahlfs, Duo volumina in uno, Deutsche Bibelgesellschaft, Stuttgart 1979.

Κείμενο Καινής Διαθήκης: *Novum Testamentum Graece*, Nestle - Aland, Deutsche Bibelgesellschaft, Stuttgart 1991¹².

Mansi Joannes Dominicus, *Sacrorum Conciliorum nova et amplissima collectio*, τ. 7, Graz 1960², σσ. 484 - 485 καί 529 - 1102.

Φιλοκαλία τῶν Ἱερῶν Νηπιτικῶν Α΄, μπφρ. Ἀντώνιος Γαλίτης, ἐκδ. Τό Περιβόλι τῆς Παναγίας, Θεσσαλονίκη 1986.

Aetheriae Peregrinatio ad loca sancta, ἐπιμ. Ezio Franceschini, Padova, Gregoriana 1940.

S. Silviae, quae fertur, Peregrinatio ad loca sancta in Itinera Hierosolymitana saeculi III-VIII, in CSEL, 39, Vindobonae 1898, σσ. 35 - 101.

S. Silviae Aquitanae peregrinatio ad loca sancta in Studi e documenti di storia e diritto, anno IX, 1888, tipografia vaticana, Roma 1888, σσ. 97 - 174.

Silviae vel potius Aetheriae peregrinatio ad loca sancta, ἐπιμ. Heidelberg, W. Heraus, Carl Winter's Universitätsbuchhandlung 1908.

Ἀρχαῖοι συγγραφεῖς 38, *Φίλων ὁ Ἀλεξανδρεὺς, Ἰουδαϊσμός, Ἑλληνισμός. Ἐσσηῖοι καὶ Θεραπευτές*, Εἰσαγωγή, μπφρ., σχόλια Σταύρου Γκιργκένη, ἐκδ. Ζήτρος, Θεσσαλονίκη 2003.

Ἰαμβλίχου, *Περὶ τοῦ Πυθαγορείου Βίου*, 16 καὶ 20, ἐκδ. Devbner, Stuttgart 1975.

Ἰερωνύμου, «Vita S. Pauli primi erimitae», *PL* 23, 19A κ.έξ.

Ἰωσήπου, *Εἰς τὸν ἑαυτοῦ βίον*, §§ 10-12. ἐκδ. B. Niese, *Flavii Iosephi opera*, IV, Berlin Weidmann 1890, 1955, σσ. 321 - 389.

Ἰωσήπου, *Ἰουδαϊκὴ Ἀρχαιολογία*, ἐκδ. B. Niese, *Flavii Iosephi opera*, I - IV, Berlin, Weidmann, 1885 - 1955, σσ. 1:3 - 362· 2:3 - 392· 3:3 - 409· 4:3 - 320.

Ἰωσήπου, *Ἰουδαϊκὸς Πόλεμος*, ἐκδ. B. Niese, *Flavii Iosephi opera*, VI, Berlin, Weidmann 1895, 1955, σσ. 3 - 628.

«Ὁ ὕμνος τῆς Γεννήσεως τοῦ Μεσσίου. Μετὰ κριτικὴν ἀποκατάστασιν (1QH 3, 6 - 18)», Θεοδώρου Γ. Κιρκασίου εἰσαγωγή καὶ μπφρ., *Γρηγ. Παλ.* 68(1985), σσ. 69 - 86.

Πλινίου τοῦ Πρεσβυτέρου, *Historia Naturalis*, V, σσ. 15 - 17.

Στράβωνος, *Γεωγραφικά*, ἐκδ. A. Meineke, Teubner, Leipzig 1877, 1969, σσ. 1: xiii-xv, 1 - 396; 2: 397 - 814; 3: 815 - 1173.

Φίλωνος, *Περὶ βίου θεωρητικοῦ ἢ ἱκετῶν*, ἐκδ. L. Cohn - S. Reiter, *Philonis Alexandrini opera quae supersunt*, vol. 6., Reimer, Berlin 1915, 1962, σσ. 46-71.

Φίλωνος, *Περὶ τῆς κατὰ βίον ἀρετῆς τῶν παρ' Ἰουδαίοις τὸ παλαιὸν φιλοσοφούντων*, §1 - 18, ἐκδ. L. Cohn - S. Reiter, *Philonis Alexandrini opera quae supersunt (editio minor)*, vol. 6, Reimer, Berlin 1915, 1962, σσ. 191 - 200.

Φίλωνος, *Περὶ τοῦ πάντα σπουδαῖον ἐλεύθερον εἶναι*, ἐκδ. L. Cohn - S. Reiter, *Philonis Alexandrini opera quae supersunt*, vol. 6. Reimer, Berlin 1915, 1962, σσ. 1 - 45.

«Ἡ κατ' Αἴγυπτον τῶν Μοναχῶν ἱστορία», *Ἱστορία τῶν μοναχῶν τῆς Αἰγύπτου*, εἰσαγωγή καὶ μτφρ. Ἡλία Μαστρογιαννοπούλου Ἀρχιμ., ἐκδ. «Τήνος», Ἀθήναι 1992².

Ἡ κατὰ Αἴγυπτον τῶν μοναχῶν ἱστορία, ἐκδ. Festugière, A.-J. Société des Bollandistes, Brussels 1971, σσ. 4 - 138.

Αἰθερίας, «Ὀδοιπορικὸν εἰς τὸ Σινᾶ καὶ τοὺς Ἁγίους Τόπους», εἰσαγωγή - μτφρ. - σχόλια, ἀρχιμ. Νικοδήμου, ἐκδ. Τήνος, Ἀθήνα 2007.

Ἀμμωνίου, «Διήγησις περὶ τῶν ἀναιρεθέντων ὑπὸ τῶν βαρβάρων ἀγίων πατέρων ἐν τῷ Σινᾶ ὄρει καὶ ἐν τῇ Ῥαίθου», *ΕΣΚ* 519, f. σιβ' ν - σιθ'.

Ἄνωνύμου, «Ἐπιστολὴ πρὸς Διόγνητον», *PG* 2, 1168B - 1186B.

Ἀποφθέγματα Πατέρων, «Περὶ τοῦ Ἀββᾶ Ματόη», *PG* 65, 289C - 294C.

Ἀποφθέγματα Πατέρων, «Περὶ τοῦ Ἀββᾶ Λογγίνου», *PG* 65, 25CB - 257B.

Γρηγορίου Νύσσης, «Περὶ τοῦ βίου Μωυσέως τοῦ Νομοθέτου ἢ περὶ τῆς κατ' ἀρετὴν τελειότητος (Θεωρία εἰς τὸν τοῦ Μωυσέως βίον, 19)», σὺν *Grégoire de Nysse, La vie de Moïse*, ἐκδ. Daniélou, J., Paris, Cerf, 1968³, σσ. 44 - 326.

Δωροθέου, Ἀββᾶ, «Διδασκαλῖαι ψυχωφελεῖς διάφοροι», *PG* 88, σσ. 1611 - 1844.

Εὐαγρίου, Σχολαστικοῦ, «Κεφάλαια πρακτικά», *PG* 40, σσ. 1221B - 1268B.

Εὐαγρίου, Σχολαστικοῦ, «Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας Τόμοι Στ'», *PG* 86, σσ. 2415A - 2886A.

Εὐσεβίου, Καισαρείας, «Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία Α' - Γ'», τ. 1, Πατερικαὶ Ἐκδόσεις «Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς», *ΕΠΕ*, Θεσσαλονίκη 1977.

- Εὐσεβίου, Καισαρείας, «Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία Δ΄ - ΣΤ΄», τ. 2, Πατερικαὶ Ἐκδόσεις «Γρηγόριος ὁ Παλαμάς», *ΕΠΕ*, Θεσσαλονίκη 1978.
- Εὐχολόγιον τὸ Μέγα τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας*, ἐκδ. Παπαδημητρίου, ἐν Ἀθήναις 2014.
- Ἐφραὶμ, Σύρου, *Opera Omnia*, τ. 2, ἐκδ. Assemani, J., Rome 1732.
- Ζωσιμά, Ἀββά, «Διαλογισμοί», *PG* 78, στ. 1679 - 1702.
- Ἡσυχίου πρεσβυτέρου, «Πρὸς Θεόδουλον, λόγος ψυχωφελῆς καὶ σωτήριος περὶ νήψεως καὶ ἀρετῆς», στό Δημητρίου Γ. Τσάμη, *Τὸ Γεροντικὸν τοῦ Σινᾶ*, ἐκδ. Ὁρθόδοξη χριστιανικὴ ἀδελφότητα «Λυδία», Θεσσαλονίκη 2004⁴, σσ. 218 - 325.
- Ἡσυχίου πρεσβυτέρου, «Πρὸς Θεόδουλον, Λόγος ψυχωφελῆς καὶ σωτήριος περὶ νήψεως καὶ ἀρετῆς», *PG* 93, στ. 1480D - 1544D.
- Θεοδωρήτου Κύρου, «Φιλόθεος ἱστορία ἢ Ἀσκητικὴ πολιτεία», *PG* 82, στ. 1284A - 1496D.
- Ἰσιδώρου Πηλουσιώτου, Ἐπιστολὴ 1, 427, *PG* 78, στ. 420A.
- Ἰωάννου Μόσχου Εὐκρατᾶ, «Βίβλος ἢ λεγομένη Λειμών», *PG* 87, στ. 2848 - 3116.
- Ἰωάννου Μόσχου, *Λειμωνάριον τὸ παλαιόν*, μτφρ. Κ. Δουκάκη, Βόλος 1959³.
- Ἰωάννου Μόσχου, *Λειμωνάριον, εἰσαγωγικά - μτφρ. - σχόλια Μοναχοῦ Θεολόγου Σταυρονικητιανοῦ, Ἱερά Μονὴ Σταυρονικήτα, Ἅγιον Ὅρος* 1986.
- Ἰωάννου τοῦ Σιναΐτου, «Κλίμαξ», *PG* 88, στ. 632A - 1164D.
- Ἰωάννου τοῦ Σιναΐτου, Ἁγίου, *Κλίμαξ*, μτφρ. Ἀρχιμ. Ἰγνατίου Πουλουπάτη, ἐκδ. Imago, Ἀθήναι 1983.
- Ἰωάννου τοῦ Σιναΐτου, *Κλίμαξ*, μτφρ. Ἀρχιμ. Ἰγνατίου, ἐκδ. Ἱεράς Μονῆς Παρακλήτου, Ὠρωπὸς Ἀττικῆς 1989⁴.
- Κοσμᾶ, Αἰγυπτίου Μοναχοῦ, «Χριστιανικὴ Τοπογραφία», *PG* 88, στ. 51 - 476.
- Λεοντίου Νεαπόλεως, «Βίος τοῦ ἀββᾶ Συμεών τοῦ διὰ Χριστὸν Σαλοῦ», *PG* 93, στ. 1669A - 1748A.
- Μ. Ἀθανασίου, «Βίος καὶ Πολιτεία τοῦ ὀσίου πατρὸς ἡμῶν Ἀντωνίου», *PG* 26, στ. 857A - 976B.
- Μ. Βασιλείου, «Ὅροι κατὰ πλάτος, κατ' ἐρώτησιν καὶ ἀποκρίσιν», *PG* 31, στ. 889A - 1306B.
- Μακαρίου, Αἰγυπτίου, «Πνευματικαὶ ὁμιλῖαι», *PG* 34, στ. 449A - 822D.
- Μαξίμου, Ὁμολογητοῦ, «Περὶ θεολογίας καὶ τῆς ἐνσάρκου οἰκονομίας τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, πρὸς Θαλάσσιον, κεφάλ. Σ΄, ἑκατοντὰς δευτέρα», κέ΄,

Φιλοκαλία τῶν Ἱερῶν Νηπτικῶν, τ. Β΄, ἐκδ. οἶκος Ἀστήρ, Ἀθήναι 1984, σσ. 68 - 90.

Μαξίμου, Ὁμολογητοῦ, «Πεύσεις καὶ ἀποκρίσεις», *PG* 90, στ. 785C - 856B.

Νείλου, Ἀββά, «Λόγος περὶ προσευχῆς εἰς ῥνγ΄ διειλημμένος», *PG* 79, στ. 1165A - 1200C.

Νείλου, Ἀββά, «Τὰ εὐρισκόμενα πάντα», *PG* 79, στ. 58 - 1502.

Νείλου, τοῦ Ἀσκητοῦ (Σιναΐτου), «Λόγος περὶ προσευχῆς», *Φιλοκαλία τῶν ἱερῶν Νηπτικῶν*, τ. Α΄, ἐκδ. Τό Περιβόλι τῆς Παναγίας, Θεσσαλονίκη 1989³.

Νείλου, τοῦ Ἀσκητοῦ, «Λόγος περὶ προσευχῆς, εἰς κεφάλαια ἑκατὸν πενήκοντα τρία», *Φιλοκαλία τῶν ἱερῶν Νηπτικῶν*, τ. Α΄, ἐκδ. «Ἀστέρος», Ἀθήναι 1957, σσ. 176 - 189.

Νείλου, τοῦ ἐν ἀγίοις πατρὸς ἡμῶν, «Λόγος Ἀσκητικός», *PG* 79, 720A καὶ 721B.

Νείλου, τοῦ μοναχοῦ, «Διήγημα Γ΄», *Φιλοκαλία τῶν νηπτικῶν καὶ ἀσκητικῶν*, τ. 11A, Πατερικαὶ Ἐκδόσεις Γρηγόριος Παλαμάς, Θεσσαλονίκη 1997, στ. 123 - 138.

Νείλου, τοῦ πρεσβυτέρου, «Πρὸς Ἀγάθιον μονάζοντα περὶ Περιστερίας», *Φιλοκαλία τῶν νηπτικῶν καὶ ἀσκητικῶν*, τ. 11A, Πατερικαὶ Ἐκδόσεις «Γρηγόριος ὁ Παλαμάς», ΕΠΕ, Θεσσαλονίκη 1997, σσ. 222 - 463.

Νικηφόρου, Μαγ., «Βίος Συμεῶν Στυλίου», *PG* 86, στ. 2987A - 3216B.

Παλλαδίου, ἐπισκ. Ἐλενοπόλεως, «Ἡ πρὸς Λαῦσον ἱστορία», *PG* 34, στ. 995A - 1260B.

Παχωμίου, «Ἐκ τῶν ἐντολῶν τοῦ Ἁγίου Παχομίου», *PG* 40, στ. 947 - 952.

Συμεῶν, Μεταφραστοῦ, «Βίος ὁσίου Χαρίτωνος», *PG* 115, στ. 908C καὶ 912D - 913A.

Σωζομενοῦ, «Ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία», *PG* 67, στ. 843A - 1630C.

Σωφρονίου, Ἱεροσολύμων, «Βίος Κύρου καὶ Ἰωάννου», *PG* 87, στ. 3379A - 3424A.

B) ΜΕΛΕΤΕΣ ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΕΣ

Albertz, Rainer, *Ἡ Ἱστορία τῆς Θρησκείας τοῦ Ἰσραὴλ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης*, μτφρ. Πολυξένης Αντωνοπούλου, ἐκδ. «Ἄρτος Ζωῆς», Αθήνα 2006.

Charlesworth, J. H., *Τα χειρόγραφα τῆς Νεκρᾶς Θαλάσσης καὶ ἡ ρήση τοῦ Ἰησοῦ «ἀλλὰ καὶ αἱ τρίχες τῆς κεφαλῆς υμῶν πάσαι ἠρίθμηνται» (κατὰ Λουκᾶν ιβ΄ 7, κατὰ Ματθαῖον ι΄ 30)*, ἐκδ. «Ἄρτος Ζωῆς», Αθήνα χ.χ.

Conca, F., *Nilus Ancyranus Narratio*, Leipzig 1983.

- Cross, F. M. «Τό Ἱστορικό Πλαίσιο τῶν Χειρογράφων» στό Shanks, Hershel, (ἐπιμ.) *Ἡ περιπέτεια τῶν Χειρογράφων τῆς Νεκρῆς Θάλασσης*, Ἀθήνα 1997, σσ. 80 - 102.
- Deseille, Placide, Ἀρχιμ., *Ὁ Παχωμιακός Μοναχισμός*, μτφρ. ἱερομ. Νικοδήμου Μπαρούση, ἐκδ. «Τήνος», Ἀθήναι 1992.
- Deseille, Placide, Ἀρχιμ., *Τό Εὐαγγέλιο στήν ἔρημο, Συνοπτική Θεώρησι τῆς ἱστορίας τοῦ μοναχισμοῦ*, μτφρ. ἱερομ. Νικοδήμου Μπαρούση, ἐκδ. «Τήνος», Ἀθήναι χ.χ..
- Grossmann, Peter, «Τό Ἰουστινιάνειο Μοναστήρι, ὁ Περίβολος», *Σινᾶ, Οἱ Θησαυροί τῆς Μονῆς*, Γενική ἐποπτεία Κωνσταντίνου Ἀ. Μανάφη, Ἐκδοτική Ἀθηνῶν, Ἀθήνα 1990, σσ. 30 - 34.
- Grossmann, Peter, «Ὁ Ναός τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτήρος», *Σινᾶ, Οἱ Θησαυροί τῆς Μονῆς*, Γενική ἐποπτεία Κωνσταντίνου Ἀ. Μανάφη, Ἐκδοτική Ἀθηνῶν, Ἀθήνα 1990, σσ. 34 - 38.
- Grossmann, Peter, *Ἡ ἀρχαία πόλις Φαράν*, ἀρχαιολογικός ὁδηγός, μτφρ. Βασιλικῆς Ὁρφανοῦ, ἐκδ. Ἰδρύματος Ὁρους Σινᾶ καί Γυν. Ἡσυχαστηρίου Φαράν, Ἀθήναι 2002.
- Gunneweg, A. H. J., *Ἡ ἱστορία τοῦ Ἰσραήλ ἕως τήν ἐξέγερση τοῦ Βάρ-Κοχβά*, μτφρ. Ἰω. Μούρτζιου, Θεσσαλονίκη 1997.
- Mango, Cyril, *Βυζάντιο. Ἡ Αὐτοκρατορία τῆς Νέας Ρώμης*, μτφρ. Δημήτρη Τσουγκαράκη, ἐκδ. ΜΙΕΤ, Ἀθήνα 2002.
- Ναούμ Μπέη Σοκέρ, «Ἡ ἱστορία τοῦ Σινᾶ, παλαιά καί νέα καί ἡ γεωγραφία του», ἐκδ. Ἱεράς Μονῆς Θεοβαδίστου Ὁρους Σινᾶ, στήν ἀραβική γλῶσσα, Σίναιον Ὅρος, χ.χ. Ἡ μτφρ. στήν ἐλληνική γλῶσσα εἶναι πρόσφατη καί βρίσκεται ἀνέκδοτη σέ χειρόγραφεσ σημειώσεις.
- Ντεσέι, Πλακίδα Ἀρχιμ., *Εἰσαγωγή στήν Ἱερά Κλίμακα*, ἐκδ. Ἱεράς Μονῆς Σίμωνος Πέτρας, μτφρ. Ἑλένης Σ. Διαμαντούδη, χ.χ.
- Theissen, Gerd, *Καίρια χαρακτηριστικά τῆς κίνησῆς τοῦ Ἰησοῦ: Κοινωνιολογική θεώρησι, Συμβολή στήν ἱστορία γένεσῆς τοῦ ἀρχέγονου Χριστιανισμοῦ*, μτφρ. Δήμητρας Χαρισσοπούλου - Θεοδώρου Σωτηρίου, «Ἄρτος Ζωῆς», Ἀθήνα 1997.
- Weber, Maximilian Karl Emil Max, *Θεωρία τῆς θρησκευτικῆς ἀρνησικοσμίας*, μτφρ. Θανάση Γκιούρα, ἐκδ. Σαββάλα, Ἀθήνα 2002.
- Yadin, Y., *Τό Χειρόγραφον τοῦ πολέμου τῶν υἱῶν τοῦ φωτός κατὰ τῶν υἱῶν τοῦ σκότους στα ἔβραϊκά, μέ ἀγγλική περίληψη*, Ἱερουσαλήμ 1955.

Ἐπιτομή τῆς Ἱεροκοσμικῆς Ἱστορίας, Νεκταρίου τοῦ Κρητός, Ἐνετίσι 1677, [ἐπανέκδ. Ἱ. Μονῆς τοῦ Θεοβαδίστου Ὁρους Σινᾶ, ἐν Ἀθήναις 1980].

- Ἡ Ἱερὰ Μονὴ Σινᾶ καὶ τὸ Σκενοφυλάκιό της*, (Συλλογικός Τόμος, ἐπιμ. Γιώργου Γαλάβαρη καὶ Μαρίνας Μυριανθέως - Κουφοπούλου, ἐκδ. Ἱερᾶς Μονῆς Θεοβαδίστου Ὁρους Σινᾶ 2015.
- Περιγραφή τοῦ Θεοβαδίστου Ὁρους Σινᾶ*, ἐπιμ. Παν. Φ. Χριστοπούλου, [ἐπανέκδ. Ἱερᾶς Μονῆς Σινᾶ, ἐν Ἀθήναις 1978].
- Σινᾶ, Οἱ Θησαυροὶ τῆς Ἱ. Μονῆς Ἁγίας Αἰκατερίνης*, (Συλλογικός Τόμος, Γενική ἐποπτεία Κωνσταντίνου Ἀ. Μανάφη), Ἐκδοτική Ἀθηνῶν, Ἀθήνα 1990.
- Σιναιτικὰ Ἀνάλεκτα, τ. Α΄, Πρακτικά Συνεδρίου, Τὸ Σινᾶ διὰ μέσου τῶν αἰώνων*, ἐπιμ. Δημήτριου Καλομοιράκη, ἐκδ. Ἰδρύματος Ὁρους Σινᾶ, Ἀθήναι 2002.
- Σιναιτικὰ Δίπτυχα 2003*, ἐπιμ. Ἀρχιμ. Παμφίλου Σιναΐτου καὶ Παν. Φραγκάκου, ἐκδ. Ἱερᾶς Ἀυτονόμου Βασιλικῆς καὶ Ἀυτοκρατορικῆς Μονῆς Θεοβαδίστου Ὁρους Σινᾶ, Ἀθήναι 2003.
- Σιναιτικὰ Δίπτυχα 2005*, ἐπιμ. τῶν ιδίων, ἐκδ. Ἱερᾶς Ἀυτονόμου Βασιλικῆς καὶ Ἀυτοκρατορικῆς Μονῆς Θεοβαδίστου Ὁρους Σινᾶ, Ἀθήναι 2005.
- Σιναιτικὰ Δίπτυχα 2010*, ἐπιμ. τῶν ιδίων, ἐκδ. Ἱερᾶς Ἀυτονόμου Βασιλικῆς καὶ Ἀυτοκρατορικῆς Μονῆς Θεοβαδίστου Ὁρους Σινᾶ, Ἀθήναι 2010.
- Σιναιτικὰ Δίπτυχα 2015*, ἐπιμ. τῶν ιδίων, ἐκδ. Ἱερᾶς Ἀυτονόμου Ἀυτοκρατορικῆς Μονῆς καὶ Ἀρχιεπισκοπῆς Θεοβαδίστου Ὁρους Σινᾶ, Ἀθήναι 2015.
- Σιναιτικὰ Δίπτυχα 2017*, ἐπιμ. τῶν ιδίων, ἐκδ. Ἱερᾶς Ἀυτονόμου Ἀυτοκρατορικῆς Μονῆς καὶ Ἀρχιεπισκοπῆς Θεοβαδίστου Ὁρους Σινᾶ, Ἀθήναι 2017.
- Σιναιτικὰ κείμενα 1, Τὸ Γεροντικὸν τοῦ Σινᾶ*, ἐπιμ. Δημητρίου Γ. Τσάμη, ἐκδ. Ἱ. Μονῆς τοῦ Θεοβαδίστου Ὁρους Σινᾶ, Θεσσαλονίκη 1988.
- Σιναιτικὰ κείμενα 2, Τὸ Μαρτυρολόγιον τοῦ Σινᾶ*, ἐπιμ. Δ. Γ. Τσάμη - Κ. Α. Κατσάνη, ἐκδ. Ἱ. Μονῆς τοῦ Θεοβαδίστου Ὁρους Σινᾶ, Θεσσαλονίκη 1989.
- Σιναιτικὸν Ἡμερολόγιον 1977*, ἐπιμ. ἱερομ. Δημητρίου Σιναΐτου, ἐκδ. Ἱερᾶς Μονῆς Σινᾶ, 1977.
- Σιναιτικὸν Ἡμερολόγιον 1978*, ἐπιμ. ἱερομ. Δημητρίου Σιναΐτου, ἐκδ. Ἱερᾶς Μονῆς Σινᾶ, 1978.
- Σιναιτικὸς Συνέκδημος*, Πορφυρίου Β΄, Ἀρχιεπ. Σιναίου, ἐκδ. τύποις Π. Δ. Σακελλαρίου, ἐν Ἀθήναις 1925.
- Σύναξις πάντων τῶν Σιναιτῶν Ἁγίων*, ἐπιμ. Δημητρίου Σιναΐτου Ἱερομονάχου, Ἀρσενίας μοναχῆς, Ἰωάννου Φουντούλη, Χαραλάμπους Μιχ. Μπούσια καὶ ἄλλων, ἐκδ. Ἰδρύματος Ὁρους Σινᾶ, Ἀθήναι 1998.
- Τὰ Νέα Εὐρήματα τοῦ Σινᾶ*, ἐκδ. Ἱερᾶς Μονῆς καὶ Ἀρχιεπισκοπῆς Σινᾶ - Ἰδρύματος Ὁρους Σινᾶ, Ἀθήναι 1998.

- (Άνωνύμου), «Λαύρα», *ΘΗΕ* 8(1966), στ. 154 - 155.
- Άγουρίδη, Σάββα Χ., *Βιβλικά Μελετήματα*, τ. 2, έκδ. Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 1971.
- Άγουρίδη, Σάββα Χ., *Ίστορία τῶν χρόνων τῆς Καινῆς Διαθήκης*, έκδ. Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 2001.
- Άγουρίδου, Σάββα Χρ., «Ἑσσαίοι», *ΘΗΕ* 5(1954), στ. 918 - 925.
- Ἀμάντου, Κ., *Οἱ προνομιακοὶ ὀρισμοὶ τοῦ μουσουλμανισμοῦ ὑπὲρ τῶν χριστιανῶν*, Τυπογραφεῖον «Ἑστία», ἐν Ἀθήναις 1936. Καί περ. *Ἑλληνικά* 9(1936), σ. 107.
- Ἀμάντου, Κ., *Σύντομος ἱστορία τῆς Ἱερᾶς Μονῆς τοῦ Σινᾶ*, [Παράρτημα τοῦ περ. *Ἑλληνικά*], έκδ. Ἑταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν, Θεσσαλονίκη 1953.
- Ἄντωνοπούλου, Ἀθανασίου, «Ἡ ἀσκητικὴ πρακτικὴ ὡς μέθοδος βιβλικῆς - θεολογικῆς προσέγγισης καὶ ἐρμηνείας. Μελέτη περίπτωσης: Βίος ὀσίου Ἡλίας τοῦ Νέου», *Πρακτικά, Βυζαντινὴ Ἑλλάδα - Κάτω Ἰταλία, Ὅσιος Ἡλίας ὁ Νέος (823 - 903)*, έκδ. Ἱερᾶς Μονῆς Ἁγίων Αναργύρων, Πάρωνων 2011, σσ. 107-124.
- Βασιλειάδη, Π., «Αἰρέσεις ἢ θεολογικὲς τάσεις στὸν ἀρχέγονο Χριστιανισμό», *ΔΒΜ* 5(1977 - 1978), σσ. 101 - 112.
- Βέλλα, Β., *Περὶ τὰ χειρόγραφα τῆς Νεκρᾶς θαλάσσης: Τὰ Ἑβραϊκὰ χειρόγραφα τῆς Κοινότητος τῆς Δαμασκοῦ*, Ἀθήναι 1961.
- Βέλλα, Β., *Ἐκ τῶν χειρογράφων τῆς Ν. Θαλάσσης: Τὸ Βιβλίον τοῦ Πολέμου τῶν νιῶν τοῦ φωτός κατὰ τῶν νιῶν τοῦ σκότους*, Ἀθήναι 1965.
- Βερέττα, Μ., *Τὰ χειρόγραφα τῆς Νεκρῆς θάλασσας*, Ἀθήνα 1978.
- Βερνίκου, Ν., *Μανδαίοι: Ο Λαὸς τῆς Τέταρτης Θρησκείας*, Ἀθήνα 2004.
- Βίττη, Εὐσεβίου Ἀρχιμ., *Εἰς ὕψος νοητόν, Λόγος περὶ προσευχῆς τοῦ ἁγίου Νείλου τοῦ Ἀσκητοῦ*, έκδ. Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, Ἀθήνα 1981.
- Γαβριήλ Δ', Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου, «*Σιγίλλιον περὶ τῶν προνομίων καὶ τῆς διοικήσεως τοῦ Σινᾶ* (ἀπόσπασμα, Νοέμβριος 1782)», ἐπιμ. Ἀρχιμ. Κ. Δελικάνη, *Τὰ ἐν τοῖς κώδιξι τοῦ Πατριαρχικοῦ Ἀρχιεοφυλακείου σωζόμενα ἐπίσημα Ἐκκλησιαστικὰ ἔγγραφα*, τ. II, ἐν Κωνσταντινουπόλει 1904, σσ. 498 - 504.
- Γαλάβαρη Γιώργου καὶ Μυριανθέως Μαρίνας - Κουφοπούλου (ἐπιμ.), *Ἡ Ἱερὰ Μονὴ Σινᾶ καὶ τὸ Σκευοφυλάκιό τῆς*, έκδ. Ἱερᾶς Μονῆς Θεοβαδίστου Ὁρους Σινᾶ 2015.

- Γκιργκένη, Σταύρου, εισαγωγή, μτφρ., σχόλια, *Φίλων ο Αλεξανδρεύς, Ελληνισμός και Ιουδαϊσμός, Εσσαίοι και Θεραπευτές*, εκδ. Ζήτρος, Θεσσαλονίκη 2003.
- Γρατσέα, Γεωργ. Στεφ., *Στοιχεία εισαγωγής εις τὰ χειρόγραφα τῆς Νεκρᾶς θαλάσσης*, Ἀθήναι 1974.
- Γρατσέα, Γεωργ. Στεφ., *Ἰωάννης ὁ Βαπτιστῆς βάσει τῶν πηγῶν*, Ἀθήναι 1968.
- Γρατσέα, Γ. - Αγουρίδη, Σ., *Τα εσσαϊκά κείμενα του Κουμράν σε νεοελληνική απόδοση, Τα χειρόγραφα της Νεκρῆς Θάλασσας*, εκδ. Ἄρτος Ζωῆς, Αθήνα 2003³.
- Γρατσέα, Γ., «Ἡ ἀνανέωσις τῶν μελῶν τῶν Ἑσσαιοκουμρανείων κοινοτήτων», *ΔΒΜ* 2(1973 - 74), σσ. 329 - 348.
- Γρατσέα, Γ., «Το εκ Κουμράν 4QMMT χειρόγραφο. Δημοσίευση - Περιεχόμενο - Ημερολόγιο», *ΔΒΜ* 13(1994), σσ. 85 - 105.
- Γρατσέα, Γ., *Τὸ Σάββατον ἐν Κουμράν καὶ τῇ Κ. Διαθήκῃ*, Ἀθήναι 1971.
- Γρηγοριάδου, Περικλέους, *Ἡ Ἱερὰ Μονὴ τοῦ Σινᾶ, κατὰ τὴν τοπογραφικὴν, ἱστορικὴν καὶ διοικητικὴν αὐτῆς ἔποψιν*, Ἱεροσόλυμα 1875.
- Δαμανοῦ, Ἀρχιεπισκόπου Σινᾶ, Φαράν καὶ Ραϊθού, «Ἡ πολυμορφία τοῦ Σιναϊτικοῦ Μοναχισμοῦ», *Τόμος ἀναμνηστικὸς ἐπὶ τῇ ὀκτακοσιετηρίδι τῆς Ἱερᾶς Βασιλικῆς καὶ Σταυροπηγιακῆς Μονῆς Μαχαιρᾶ*, ἔκδ. Ἱερᾶς Μονῆς Μαχαιρᾶ, Κύπρος 2003, σσ. 186 - 189.
- Δεσπότη, Σωτήριου Σ., *Ἡ Επουράνιος Λατρεία στα κεφάλαια 4-5 τῆς Αποκαλύψεως του Ἰωάννη*, Wiesbaden 2000.
- Δεσπότη, Σωτήριου Σ., *Ἡ Μεταμόρφωση στο Κατὰ Μάρκον Εὐαγγέλιο καὶ στις Ἐπιστολές του Παύλου*, Wiesbaden 2000.
- Δεσπότη, Σωτήριου Σ., *Ὁ Κώδικας τῶν Εὐαγγελίων: Εἰσαγωγή στα Συνοπτικά Εὐαγγέλια καὶ Πρακτικὴ Μέθοδος Ἑρμηνείας τους*, εκδ. Ἄθως, Αθήνα 2007.
- Δεσπότη, Σωτήριου Σ., *Ὁ απ. Παῦλος στὴν Αθήνα. Συγχρονικὴ Ἑρμηνεία του Πρ. 17*, εκδ. Ἄθως, Αθήνα 2009.
- Δεσπότη, Σωτήριου Σ., *Ἡ Αποκάλυψη του Ἰωάννη, Ἑρμηνευτικὴ προσέγγιση στο βιβλίον τῆς Προφητείας, τ. α΄*, εκδ. Ἄθως, Αθήνα 2005,
- Δεσπότη, Σωτήριου Σ., *Ἡ Αποκάλυψη του Ἰωάννη. Το Βιβλίον τῆς Προφητείας. Λειτουργικὴ καὶ Συγχρονιστικὴ Ἑρμηνευτικὴ Προσέγγιση, τ. β΄*, εκδ. Ἄθως, Αθήνα 2007.
- Δημητροκάλλη, Γ., «Θρησκευοιολογικαὶ εἰδήσεις ἐκ τοῦ βίου καὶ τῆς πολιτείας τῶν ἐν Σινᾶ καὶ Ραϊθῶ ἀναιρεθέντων ἀγίων πατέρων» [Σιναϊτικὰ Ἀνάλεκτα, τ. Α΄,] *Πρακτικὰ Συνεδρίου, Τὸ Σινᾶ διὰ μέσον τῶν αἰῶνων*, εκδ. Ἰδρύματος Ὁρους Σινᾶ, Ἀθήναι 2002, σσ. 165 - 170.

- Διονυσίου, Μητροπολίτου Τρίκκης καὶ Σταγῶν, *Ἀνατολικὸς Ὁρθόδοξος Μοναχισμὸς*, τ. Β' καὶ Γ', ἐκδ. Ἱερᾶς Μονῆς Παντοκράτορος Σωτῆρος Χριστοῦ, Κέρκυρα 2004 καὶ 2011.
- Δοίκου, Δ., «Ρεχαβίται», στό *ΕΕΘΣΑΠΘ*, τ. 19, Θεσσαλονίκη 1974, (ἀνάτυπο).
- Ζάρρα, Κ. Θ., *Ἱστορία τῆς εποχῆς τῆς Καινῆς Διαθήκης, τ. Α'*, ἐκδ. Ἐννοια, Αθήνα 2011.
- Ζάρρα Κ. Θ., *Ἱστορία τῆς εποχῆς τῆς Καινῆς Διαθήκης, τ. Β': Ἰουδαῖοι καὶ Χριστιανοὶ σε ἀναζήτηση ὁρίων*, ἐκδ. Ἐννοια, Αθήνα 2008.
- Ζάρρα, Κ. Θ., «Το Γεν 5,21 - 24 καὶ ἡ μορφή του Ενώχ σε μεταγενέστερα Ἰουδαϊκά Κείμενα», στήν *ΕΕΘΣΠΑ* του 2005.
- Ζάρρα, Κ. Θ., *Ἡ Μυστικὴ Θεολογία των Μανδαίων: Οἱ Ἰουδαϊκὲς ἀφορμὲς*, ἐκδ. Ἐννοια, Αθήνα 2014.
- Ζάρρα, Κ. Θ., *Ἰουδαϊσμός καὶ Γνωστικὰ Κινήματα: Μια σύντομη πρόταση για το ζήτημα των ἀπαρχῶν καὶ ἐπιρροῶν τους*. Απόσπασμα ἀπὸ πόνημα σε διευρυμένη, ἐνημερωμένη καὶ ἐπεξεργασμένη μορφή, το ὁποῖο δημοσιεύτηκε ἀρχικὰ ὡς Εἰσαγωγή στο βιβλίο του Sean Martin: *Γνωστικοί, Ὅλη ἡ Ἀλήθεια για τους Πρώτους Αἰρετικούς του Χριστιανισμοῦ*, ἐκδ. Ἀρχέτυπο, Θεσσαλονίκη 2008. Βλ. του Ἰδίου καὶ *Ἀρχαῖος Ἰουδαϊσμός: Μελέτες Α'*, ἐκδ. Ἐννοια, Αθήνα 2011, σσ. 317 - 342.
- Ζάρρα, Κ. Θ., *Ἡ Yahad (ΠΠ') ὡς ἀγιοποιημένος καὶ ἀληθινὸς Ἰσραήλ: Στοιχεῖα μυστικῆς ιεροπραξίας καὶ ἡ Παρουσία του Θεοῦ σε χειρόγραφα του Κουμράν*. Εἰσήγηση στο *Biblicum* του Τμήματος Θεολογίας του ΑΠΘ τον Μάιο του 2016, παρεδόθη για δημοσίευση στο περιοδικό *Synthesis* (του ἰδίου Τμήματος).
- Ἰωαννίδη, Φωτίου Σ., *Ἐπιδράσεις τοῦ μοναχισμοῦ τῆς Ἀνατολῆς στὸν κανόνα τοῦ ὁσίου Βενεδίκτου*, ἐκδ. Ἐπέκταση, Κατερίνη 1995.
- Καϊμάκη, Δ., *Τα χειρόγραφα του Κουμράν καὶ ἡ Θεολογία τους*, ἐκδ. Βάνιας, Θεσσαλονίκη 2004.
- Καϊμάκη, Δ., «Ἡ Ἀγγελικὴ Λειτουργία του Κουμράν», *ΔΒΜ* 23(Ἰούλιος - Δεκέμβριος 2005), σσ. 175 - 184.
- Καψάνη, Γεωργίου, Ἀρχιμ., «Ἡ κοινωνικὴ διάστασις τοῦ Ὁρθόδοξου Μοναχισμοῦ», περ. *Ὁ ὅσιος Γρηγόριος*, τ. 14, ἐκδ. Ἱερᾶς Κοινοβιακῆς Μονῆς Ὁσίου Γρηγορίου, Ἅγιον Ὄρος 1989, σ. 39.
- Κοικυλίδου, Κλεόπα Μ. & Φωκυλίδου, Ἰωάννου, *Ἀρχαῖα λατινικά, ἑλληνικά, ρωσσιὰ καὶ γαλλικὰ τινὰ ὁδοιπορικὰ ἢ προσκνηνητάρια τῆς Ἁγίας Γῆς, συλλεγέντα καὶ μεταφρασθέντα, ..., τύποις ἱεροῦ κοινού τοῦ Παναγίου Τάφου*, ἐν Ἱεροσολύμοις 1912.

- Κονίδη, Παναγιώτου - Πορφυρίου, Ἀρχιμ., *Τὸ Σινᾶ καὶ ἡ Ἑλληνικὴ Παιδεία (IΗ' καὶ IΘ' αἰώνες)*, (διδασκτορική διατριβή), Ἰωάννινα 2012.
- Κοντογιάννη, Σπυρίδωνος Δημ., *Περιγραφή τοῦ Ἁγίου καὶ Θεοβαδίστου Ὁρους Σινᾶ, τοῦ ἐπισκόπου Παραμυθίας Παΐσιου*, ἐκδ. Ἰ. Μονῆς τοῦ Θεοβαδίστου Ὁρους Σινᾶ, Ἀθήναι 1978,
- Κοντογιάννη, Σπυρίδωνος Δημ., «Γενικὴ Βιβλιογραφία περὶ Σινᾶ, Γ'», *Νέα Σιών* ΟΑ' (1979), σσ. 61 - 116.
- Κοντογιάννη, Σπυρίδωνος Δημ., «Γενικὴ Βιβλιογραφία περὶ Σινᾶ», σὺν *Πανηγυρικὸς Τόμος ἐπὶ τῇ 1400ῇ ἀμφιετηρίδι τῆς Ἱερᾶς Μονῆς τοῦ Σινᾶ*, Ἀθήναι 1971, σσ. 535 - 566, (Ἀνάτυπον: Ἀθήναι 1972).
- Κοντογιάννη, Σπυρίδωνος Δημ., «Συμπλήρωμα εἰς τὴν Γενικὴν περὶ Σινᾶ Βιβλιογραφίαν», *Θεολογία* ΜΓ' (1972), σσ. 773 - 791. (Ἀνάτυπον: Ἀθήναι 1972).
- Κοντογιάννη, Σπυρίδωνος Δημ., *Τὸ Σιναιτικὸν Ζήτημα (IΣΤ- IΘ αἰ.)*, ἐκδ. Ἱεροῦ Κοινοῦ τοῦ Παναγίου Τάφου, 1987. [Παράρτημα τοῦ περ. Νέα Σιών, τόμος ΟΘ' (1987)].
- Κουρούση, Σταύρου Ἰω., «Ὅσιος Ἡσύχιος ὁ Σιναιΐτης, Ἡγούμενος τῆς Μονῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου τῆς Βάτου», (Ἀφιέρωμα) *Σιναιτικὰ Δίπτυχα 2014*, ἐκδ. Ἱερᾶς Αὐτονόμου Αὐτοκρατορικῆς Μονῆς καὶ Ἀρχιεπισκοπῆς Θεοβαδίστου Ὁρους Σινᾶ, Ἀθήνα 2014, σσ. 126 - 140.
- Κωνσταντινίδου, Ἰω. Χ., «Κοσμᾶς ὁ Ἰνδικοπλεύστης», *ΘΗΕ* 7(1965), στ. 884.
- Λεβί, Ρ., «Τὸ πρῶτο χειρόγραφο τῆς Ν. Θάλασσας βρέθηκε στὴν Αἴγυπτο, πενήντα χρόνια πρὶν ἀπὸ τὰ εὐρήματα τοῦ Κουμράν», στὸν τόμο *Ἡ περιπέτεια τῶν χειρογράφων τῆς Ν. Θάλασσας*, Ἀθήνα 1977.
- Λούβαρη, Ν., «Οἱ Ἑσσαῖοι, Ἱστορικὴ καὶ κριτικὴ μελέτη», *Γρ. Παλ.* 8(1924) σσ. 485 - 524, 533 - 559.
- Μακαρίου ἱερομ., (ἐπιμ.) *Νέος Συναξαριστὴς τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας*, τ. 2, Ὀκτώβριος, ἐκδ. Ἰνδικτος, Ἀθήναι 2009.
- Μανάφη, Κ., «Εἰσαγωγή», σὺν *Σινᾶ, Οἱ Θησαυροὶ τῆς Μονῆς*, Ἐκδοτικὴ Ἀθηνῶν, Ἀθήνα 1990.
- Μαντζαρίδη, Γεωργίου Ἰ., *Κοινωνιολογία τοῦ Χριστιανισμοῦ*, ἐκδ. Π. Πουρναρᾶ, Θεσσαλονίκη 1985.
- Ματσούκα Ν., *Ἱστορία τῆς Φιλοσοφίας*, Θεσσαλονίκη 1984².
- Μεϊμάρη, Ἰωάννη, «Οἱ εκατοντάδες σκῆπτες, λαύρες καὶ μοναστήρια τοῦ Σινᾶ», *Το Θεοβαδίστον Ὄρος Σινᾶ*, εφ. *Καθημερινή* [«Ἐπτὰ Ἡμέρες» ἀφιέρωμα] Κυριακὴ 25 Δεκεμβρίου 1994, σ. 31.
- Μόσχου, Δ., «Ἡ Ἐσχατολογία στὸν Αἰγυπτιακὸ Μοναχισμό ἐπὶ τῇ βάσει τῆς Ἱστορίας τῶν κατ' Αἴγυπτον μοναχῶν καὶ τῆς Λαυσαϊκῆς Ἱστορίας»,

- στό *Ἐκκλησία καί Ἐσχατολογία, Ἱερά Μητρόπολις Δημητριάδος, Ἀκαδημία Θεολογικῶν Σπουδῶν*, ἐκδ. Καστανιώτη, Ἀθήνα 2001.
- Μουρατίδου, Κων/νου Δωρ., *Σχέσεις Ἐκκλησίας καί Πολιτείας*, τ. Α΄, Ἀθήναι 1965.
- Μπόνη, Κ. Γ., *Ἀσκητικοὶ Συγγραφεῖς τοῦ δ΄ αἰῶνος*, Ἀθήναι 1970.
- Μπρατσιώτου, Παναγιώτου Ἰ., *Εἰσαγωγή εἰς τὴν Παλαιὰν Διαθήκην*, ἐκδ. Νικόλαος Π. Μπρατσιώτης, ἐν Ἀθήναις 1993.
- Νεκταρίου τοῦ Κρητός, *Ἐπιτομὴ τῆς Ἱεροκοσμικῆς Ἱστορίας, Ἐνετίησι 1677*, [ἐπανέκδ. Ἰ. Μονῆς τοῦ Θεοβαδίστου Ὁρους Σινᾶ, ἐν Ἀθήναις 1980].
- Νικολαΐδη, Ἀπόστολου Β., *Ἄκρα καί μεσότητες, ἀπὸ τὴν ἀριστοτελική στήν πατερικὴ μεσότητα*, ἐκδ. Γρηγόρη, Ἀθήναι 2003.
- Νικολαΐδη, Ἀπόστολου Β., *Εὐσύνοπτη Κοινωνιολογία*, ἐκδ. Γρηγόρη, Ἀθήνα 2008.
- Νικολαΐδη, Ἀπ. Β., *Ἡ «νέα ἀνθρωπολογία τῆς θρησκείας» στὴ φιλοσοφία τοῦ Ernst Bloch*, (διδακτορικὴ διατριβή), Ἀθήνα 1995.
- Νικολαΐδη, Ἀπόστολου Β., *Κοινωνιολογία τῆς Θρησκείας*, ἐκδ. Γρηγόρη, Ἀθήναι 2007.
- Νικολαΐδη, Ἀπόστολου Β., *Κοινωνιολογία τῶν αἱρέσεων*, ἐκδ. Γρηγόρη, Ἀθήνα 2009.
- Νικολαΐδη, Ἀπόστολου, «Ἡ ξενιτεία ὡς προϋπόθεση ἀγιότητας», στό *Πρακτικά, Βυζαντινὴ Ἑλλάδα - Κάτω Ἰταλία, Ὅσιος Ἡλίας ὁ Νέος (823 - 903)*, ἐκδ. Ἱεράς Μονῆς Ἁγίων Ἀναργύρων, Πάρονων 2011, σσ. 75 - 81.
- Νικολοπούλου - Σκαρβέλη, Ἀγγελικὴ, Γ., *Μαθηματάρια τῶν Ἑλληνικῶν Σχολείων κατὰ τὴν Τουρκοκρατία*, (διδακτορικὴ διατριβή), Ἀθήναι, 1994.
- Ντιγκμπασάνη, Δημητρίου Ἱερομονάχου, (νῦν Μητροπ. Ἀργυροκάστρου), «Τὸ Ἀρχεῖο», *Σινᾶ, Οἱ Θησαυροὶ τῆς Μονῆς*, ἐκδ. Ἐκδοτικὴ Ἀθηνῶν, Ἀθήνα 1990, σσ. 361 - 363.
- Ξανθουδίδου, Στ., *Ἡ Ἐνετοκρατία ἐν Κρήτῃ*, 1939.
- Παπαμχαλοπούλου, Κωνσταντίνου Ν., *Ἡ Μονὴ τοῦ Ὁρους Σινᾶ*, ἐπιστοσία Γρηγορίου Παπαμχαλή, Ἀθήναι 1932.
- Παπαχρυσάνθου, Διονυσίας, *Ὁ Ἀθωνικὸς Μοναχισμὸς, Ἀρχές καί Ὁργάνωση*, ἐκδ. ΜΙΕΤ, Ἀθήνα 1992.
- Πατρώνου, Γεωργίου Π., *Ἡ ἱστορικὴ πορεία τοῦ Ἰησοῦ ἀπὸ τὴ φάτνη ὡς τὸν κενὸ τάφο*, ἐκδ. Δόμος, Ἀθήνα 1997.
- Πορφυρίου Β΄, Ἀρχιεπ. Σιναίου, *Σιναιτικὸς Συνέκδημος*, ἐκδ. τύποις Π. Δ. Σακελλαρίου, ἐν Ἀθήναις 1925.
- Σάκκου, Σ., *Περὶ Ἀναστασιῶν Σιναιτῶν*, Θεσσαλονίκη 1964.

- Σελίμ, Άντελ Μ., *Οί αντικυβερνητικές θέσεις στην Αίγυπτο από τό 284 ως τό 451 μ.Χ.*, (διδακτορική διατριβή), Άθήνα 1984.
- Σιώτου, Μ., *Τά χειρόγραφα τής Νεκράς Θαλάσσης τ. 1. Ίστορία άνευρέσεως και περιγραφή αυτών*, Άθήνα 1961.
- Στεφανίδη, Βασ. Άρχιμ., *Έκκλησιαστική Ίστορία*, έκδ. Άστήρ, Άθήνα, χ.χ.
- Σωφρονίου (Σαχάρωφ), Άρχιμ., *Οικοδομώντας τόν ναό του Θεού μέσα μας και στους άδελφούς μας*, τ. Α΄, μπφρ. Άρχιμ. Ζαχαρία, έκδ. Ίεράς Μονής Τιμίου Προδρόμου, Ήσσεξ Άγγλίας 2014².
- Τζιράκη, Νικ. Ε., «Σινά, Μονή», *ΘΗΕ* 11(1967), στ. 176.
- Τσάμη, Δ. Γ., *Μητρικόν. Διηγήσεις, Άποφθέγματα και Βίοι τών άγίων Μητέρων τής έρήμου, άσκητριών και όσίων γυναικών τής Όρθόδοξης Έκκλησίας*, τ. Α΄- Γ΄, έκδ. Όρθόδοξη Χριστιανική Άδελφότητα «Λυδία», Θεσσαλονίκη 2001.
- Τσάμη, Δ. Γ., - Κατσάνη, Κ. Α., «Ή Άγία Μεγαλομάρτυς Αικατερίνη», *Τό Μαρτυρολόγιον του Σινά*, έκδ. Ί. Μονής του Θεοβαδίστου Όρους Σινά, Θεσσαλονίκη 1989, σσ. 35 - 133.
- Τσάμη, Δ. Γ. - Κατσάνη, Κ. Α., «Διήγησις Άμμωνίου μοναχου περι τών άναιρεθέντων υπό τών βαρβάρων άγίων πατέρων έν τῷ Σινά ὄρει και έν τῇ Ραιθου», *Τό Μαρτυρολόγιον του Σινά*, έκδ. Ί. Μονής του Θεοβαδίστου Όρους Σινά, Θεσσαλονίκη 1989, σσ. 194 - 235.
- Τσάμη, Δημητρίου Γ., *Τό Γεροντικόν του Σινά*, έκδ. Ί. Μονής του Θεοβαδίστου Όρους Σινά, Θεσσαλονίκη 1988.
- Τσάμη, Δημητρίου Γ., *Τό Γεροντικόν του Σινά*, έκδ. Όρθόδοξη Χριστιανική Άδελφότης «Λυδία», Θεσσαλονίκη 2004⁴.
- Τσάμη, Δημητρίου Γ., *Τό Μαρτυρολόγιον του Σινά*, έκδ. Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 2003.
- Τσουλκανάκη Ν., *Η παρα-Βιβλική άσκηση των Εβραίων: Εσσαίοι και Θεραπευτές κατά την Ιουδαϊκή Θύραθεν και Χριστιανική Γραμματεία*, Θεσσαλονίκη 1996.
- Τωμαδάκη, Νικολάου Β., «Ίστορικό διάγραμμα», στό *Σινά, Οί Θησαυροί τής Μονής*, Έκδοτική Άθηνών, Άθήνα 1990, σσ. 13 - 14.
- Φειδά, Ί., «Οί Έσσηνοί», *Όρθόδοξος Σκέψις* 2(1959), σσ. 235 - 237, 259 - 261, 287 - 289.
- Φύσσα, Νικολάου Ν., «Ό Σιναϊτικός κώδικας τής Άγίας Γραφής και οί ιστορικές του περιπέτειες», στό *Σιναϊτικά Δίπτυχα 2016*, έκδ. Ίεράς Αύτονόμου Αύτοκρατορικής Μονής και Άρχιεπισκοπής Θεοβαδίστου Όρους Σινά, Άθήνα 2015, σσ. 203 - 205.

- Χαραλαμπίδη, Κ. Π., *Οι Δενδρίτες στήν προχριστιανική καί χριστιανική ιστορικοφιλολογική παράδοση καί εικονογραφία*, Θεσσαλονίκη 1986.
- Χαστούπη, Α. Π., *Κουμρανικά Χειρόγραφα: Τάξις τῆς Κοινότητος καί Τάξις τῆς Ὁμηγύρεως*, ἐν Ἀθήναις 1979.
- Χαστούπη, Α., *Τὸ ἐν τοῖς χειρογράφοις τῆς Νεκρᾶς θαλάσσης Ἐγχειρίδιον Πειθαρχίας*, (Τιμητικὸς Τόμος Ἀμίλκα Ἀλιβιζάτου), Ἀθήναι 1958.
- Χρήστου, Παναγιώτη Κ., *Ἑλληνική παρουσία στήν Παλαιστίνη*, ἐκδ. οἶκος Κυρομάνος, Θεσσαλονίκη 1990.
- Χρυσοῦ, Εὐαγγέλου, «Νεώτεροι ἔρευναι περὶ Ἀναστασιῶν Σιναϊτῶν», *Κληρονομία* 1(1969), σσ. 121 - 143.

Γ) ΜΕΛΕΤΕΣ ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΕΣ

- Aichele George, Miscall Peter καί Walsh Richard, «An Elephant in the Room: Historical - Critical and Postmodern Interpretations of the Bible», *JBL* 128, No 2(Summer 2009), σσ. 383 - 404.
- Aharoni, Y., «The Cave of Horror», *IEJ* 12(1962), σσ. 186 - 199.
- Aharoni, Y., «Expedition B», *IEJ* 11(1961), σσ. 11 - 24.
- Angeli, A., *Basilio di Cesarea*, Milano 1968.
- Baillet, M., «Qumran grotte 4, III (4Q 482 - 4Q 520)», *Discoveries in the Judaean desert* VII Clarendon Press, Oxford 1982.
- Baillet, M., «Un recueil liturgique de Qumran, Grotte A. "Les paroles des luminaires"», *RB* 68(1961), σσ. 195 - 250.
- Bar - Adon, P., «Expedition C - The Cave of the Treasure», *IEJ* 12(1962), σσ. 215 - 226.
- Baron S. W., Blau J. L. *Judaism: Postbiblical and Talmudic Period*, The Liberal Arts Press, New York 1954.
- Barthélemy, J. D., «Essenism and Christianity», *Script* 12(1960), σσ. 119 - 126 καί 13(1961), σσ. 20 - 24.
- Bauer, Chr., «Der Weltflüchtige und welttätige Gedanke in der Entwicklung des Mönchtums», *Bonner Zeitschrift für Theologie und Seelsorge* 7(1930), σ. 114.
- Beck, H. - G., *Kirche und theologische Literatur im byzantinischen Reich*, München 1959.
- Benoit P., J. P. Milik, R. de Vaux, «Les Grottes de Murabba'at», *DJD* II, Clarendon, Oxford 1961, σσ. 3 - 63.
- Bernard, J. H., *The Pilgrimage of Silvia of Aquitania to the Holy Places circa 385 A.D.*, Londra 1891.

- Bianchi, U., *Il dualismo religioso*, Roma 1958.
- Bianchi, U., "Some Reflections on the Greek Origins of Gnostic Ontology, and the Christian Origin of the Gnostic Saviour", στο A. H. B. Logan, A. J. M. Wedderburn εκδ., *New Testament and Gnosis*, T & T Clark International, London 2004, επανέκδ., 38 - 45
- Bicherman, E., *Der Gott der Makkabäer, Untersuchungen über Sinn und Ursprung der Makkabäischen Erhebung*, Berlin 1937.
- Bidez, L. και Parmentier, L., *Evagrius Scholasticus, Historia Ecclesiastica*, London, 1898 και Amsterdam 1964.
- Blond, G., «L' érése encratite vers la fin du quatrième siècle», *RSR* 32(1944), σσ. 157 - 210.
- Bousset, W., *Apophthegmata: Studien zur Geschichte der ältesten Mönchtums*, Tübingen 1923.
- Boyuer, L., «La spiritualité du Nouveau Testament et des Pères», *Histoire de la spiritualité Chrétienne* 1(1960), σσ. 368 - 370.
- Brogan, J., *The Novice of Qumran. A Novel of Jesus Life in an Essene Monastery*, N. York 1959.
- Buck, D. F., «The Structure of the Lausiac History», *Byzantion* 46(1976), σσ. 292 - 307.
- Budge, Wallis, A., *The Book of the Dead*, London 1974².
- Burrows, Millar, Trever, J. C. και Brownlee, W. H., «The Dead Sea Scrolls of St. Mark's Monastery», τ. II, τευχ. 2, στο *Plates and Transcription of the Manual of Discipline*, New Haven 1951.
- Burton - Christie, D., *The Word in the Desert*, Oxford U. P. 1993.
- Butler, C., *The Lausiac History of Palladius, II*, Cambridge 1898 - 1904.
- Canart, P., «Nouveaux récits du moine Anastase», *Actes du XIIe Congrès International d' Études Byzantines*, Beograd 1964, σσ. 263 - 271.
- Canivet, P. & Leroy - Molinghen A., «Théodoret de Cyr. Histoire des Moines de Syrie». *Histoire Philothée*, τόμοι 2, SC 234 και 257, Paris 1977, 1979.
- Carmignac, J. - Guibert, P. *Les Textes de Qumrân traduits et annotés*, τ. I., Paris 1961.
- Cauwenbergh, P. Van, *Étude sur les moines d' Égypte depuis le concile de Chalcédoine (451) jusqu' à l' invasion arabe (640)*, Paris - Louvain 1914.
- Charlesworth, J. H., «The origins and subquest history of the authors of the Dead Sea Scrolls», *R. Q.* 10(1979), σσ. 213 - 339.
- Chitty, D. J., *The Desert a City. An Introduction to the Study of Egyptian and Palestinian Monasticism under the Christian Empire*, Oxford 1966.
- Clarke, W., *St. Basile the Great. A study in Monasticism*, Cambridge 1913.

- Cohen, S. J. D., *From the Maccabees to the Mishnah*, Westminster Press, Philadelphia 1989.
- Colombàs, G. M., *Il monachesimo delle origini*, Milano 1984.
- Colpe, C., «Die Essener und das Judenchristentum. Zu den Handschriftenfunden am Totem Meer», *DUn*, 12(1957), φ. 20 - 3 - 57 & 15 - 4 - 57.
- Colson, F. H., «Philo», *Loeb Classical Library*, IX, Harvard Univ. Press 1950.
- Combefis, F., *Illustrium Christi martyrum lecti triumphhi*, Paris 1660.
- Conca, F., *Nilus Ancyranus Narratio*, Leipzig 1983.
- Cotelerius, I. B., *Ecclesiae Graecae monumenta*, τ. 1 & 2, Paris 1677 και 1686.
- Cross, F. M., *The Ancient Library of Qumran*, Haskell lectures, Oberlin College 1956³ - 1957.
- Dahari, Uzi, «Monastic Settlements in South Sinai in the Byzantine Period, The archaeological remains», *IAA Reports*, 9, Israel antiquities authority, Jerusalem 2000.
- Daniélou, J., *Philon d' Alexandrie*, Paris 1958.
- Delehaye Hippolyti, «Propylaeum ad Acta Sanctorum. Novembris», *Synaxarium Constantinopolitanae*, Bruxellis 1902, σσ. 229 και 389 - 391.
- Degenhart, F., *Neue Beiträge zur Nilusforschung*, Münster 1918.
- De Vaux, Roland, «Les Manuscrits de Qumran et l' archeologie», *RB* 66(1959), σσ. 87 - 110.
- De Vaux, Roland, «Fouilles au Khirbet Qumran», *RB* 60(1953), σσ. 83 - 106, 540 - 561, (1954), σσ. 206 - 236, 567 - 568, (1956), σσ. 73 - 74, 533 - 577.
- De Vaux, Roland, *L' Archéologie et les manuscrits de la Mer Mort*, London 1961.
- Devos, P., «La date du voyage d' Égérie», *Analecta Bollandiana* 85(1967), σσ. 165 - 194.
- Devreesse, R., «Le christianisme dans le Peninsule sinaïtique, des origines a l' arrivee des Musulmans», *RB* 49(1940), σσ. 205 - 223.
- Dewing, H. B., «Procopius of Caesarea. Wars. Buildings and Anecdota», *Loeb Classical Library*, London 1914 - 1940.
- Dommershausen, W., *Die Umwelt Jesu. Politik und Kultur in neutestamentlicher Zeit*, Freiburg 1977.
- Donner, H., *Geschichte des Volkes Israel und seiner Nachbarn in Grundzügen*, τ. 4, Göttingen 1995².
- Drower, E. S., *The Mandaeans of Iraq and Iran*, Clarendon Press, Oxford 1937.
- Ducaeus, Fronto, *Bibliothecae veterum patrum seu scriptorum ecclesiasticorum*, τ. 2, Paris 1624.

- Eckenstein, L., *A History of Sinai*, London 1921.
- Festugière, A. J., «Sur une nouvelle édition du ‘De vita pythagorica’ de Jamblique», *REG* 50(1937), σ. 476.
- Festugière, A. J., *Historia Monachorum in Aegypto*, Subsidia Hagiografica, 34, Bruxelles 1961.
- Figueras, Paul, «The Christian history of the Negev and Northern Sinai», *Studia Oecumenica Hierosolymitana* I, Tantur Jerusalem 1981, σσ. 147 - 168.
- Filoramo, Giovanni, *A History of Gnosticism*, Blackwell, Oxford 1990.
- Finkelstein, I., «Byzantine Monastic Remains in the Southern Sinai», *DOP* 39(1985), σσ. 39 - 75.
- Fitzmyer, J. A., *The Dead Sea Scrolls and Christian Origins*, Michigan, Cambridge 2000.
- Geoltrain, P., *Le Traité de la Vita Contemplativa de Philon d’ Alexandrie, Introduction et Notes*, Paris 1960.
- Goodenough, E. R., *An Introduction to Philo Judaeus*, Yale Univ. Press, New Haven 1960.
- Grabbe, Lester L., *Judaic Religion in the Second Temple Period: Belief and Practice from the Exile to Yavneh*, Routledge 1999.
- Graetz, H., *Geschichte der Juden*, III, 1863².
- Gribomont, J., «Le monachisme au sein de l’Eglise en Syrie et en Cappadoce», *SMon* 7(1965), σσ. 7 - 24.
- Gribomont, J., «Le monachisme au IVe s. en Asie Mineure: de Gangres au Messalianisme», *SPatr.* 2(1957), σσ. TU - 64 και 400 - 415.
- Gribomont, J., «Monachisme. Naissance et développements du monachisme Chrétien», *DS* 10(1980), στ. 1538.
- Gribomont, J., «Saint Basile et le monachisme enthousiaste», *Irénikon* 53(1980), σσ. 123 - 144.
- Grillmeier, A. - Bacht, H., *Chalkedon. Das Konzil von Chalkedon. Geschichte und Gegenwart*, I - III, Würzburg 1951 - 1954.
- Groningen, G. Van, *First Century Gnosticism: It’s Origin and Motifs*, E. J. Brill, Leiden 1976.
- Grumel, V., *Dictionnaire de Théologie Catholique*, XI 2, Paris 1930, σσ. 56 - 58.
- Guy, J. - C., *Recherches sur la tradition grecque des Apophthegmata Patrum*, Bruxelles 1962.
- «Itinerarium Egeriae», έπιμ. A. Franceschini και R. Weber, *Itineraria et alia geographica*, CC (Series Latina 175), Turnhout 1958, σσ. 29 - 103.
- Hänig, H., «Chrstus und die Essener», *Kkultur* 10(1958), σσ. 36 - 38.

- Henninger, J., «Ist der sogenannte Nilus - Bericht eine brauchbare religionsgeschichtliche Quelle?», *Anthropos* 50(1955), σσ. 81 - 148.
- Heussi, K., «Nilus der Asket und der Überfall der Mönche am Sinai», *Neue Jahrbücher für das klassische Altertum* 37(1916), σσ. 107 - 127.
- Heussi, K., *Untersuchungen zu Nilus dem Asketen*, Leipzig 1917.
- Heussi, K., *Der Ursprung des Mönchtums*, Tübingen 1936.
- Hilarii, S., *Tractatus de mysteriis et hymni et S. Silviae Aquitanae peregrinatio ad loca sancta*, ἐπιμ. Gian Francesco Gamurrini, Biblioteca dell'Accademia storico-giuridica 4, Roma 1887.
- Hofmann, G., «Lettere pontificie edite ed inedite intorno di monasteri del Monte Sinai», *OCP* 17(1951), σσ. 283 - 303.
- Hofmann, G., «Sinai und Rom», *OrC* IX3(1927), σσ. 226, 244, 252.
- Hölscher, G., «Sinai und Choreb», *Festschrift Rudolf Bultmann*, Stuttgart 1949, σσ. 127 - 132.
- Huesman, J., «Desert Journey of the Israelites», *NCE* 4(1967), σσ. 794 - 795.
- Kaebler, W. «Asceticism», *Encyclopedia of Religion*, τ. 1, σσ. 526 - 527.
- Kampen, J., *The Hasideans and the Origin of Pharisaism. A study in 1 and 2 Maccabees*, (Society of Biblical Literature Septuagint and Cognate Studies 24), Scholars Press, Atlanta 1988.
- Knibb, M. A., *The Qumran Community*, Cambridge 1987.
- Kornfeld, W., *Religion und Offenbarung in der Geschichte Israels*, München 1970.
- Kraemer, R. S., «Monastic Jewish Women in Greco-Roman Egypt: Philoon the Therapeutrides», *Signs: Journal of Women in Culture and Society* 14.1/1989, σσ. 342 - 370.
- Leclercq, H., «Génobitisme», *DACL* 2(1910), στ. 3078.
- Lehmann, M. R., «The Temple Scroll as a Source of Sectarian Halakhah», *RQ* 9(1977 - 78), σσ. 579 - 587.
- Lewis - Smith, Agnes, *The Forty Martyrs of Sinai Desert and the Story of Eulogios from a Palestinian Syriac and Arabic Palimpsest*, (Horae Semiticae 9), Cambridge 1912.
- Lester L. Grabbe, *Judaic Religion in the Second Temple Period: Belief and Practice from the Exile to Yavneh*, Routledge 1999.
- Lohse, E., *Die Texte aus Qumran*, München 1964.
- Lucas, A., *The Route of the Exodus of Israelites from Egypt*, London 1938.
- Lucius, E., *Die Therapeuten und ihre Stellung der Geschichte der Askese*, Strassburg 1879.

- Mansoor, M., *The Dead Sea Scrolls*, Leiden 1964.
- Martinez, F. G., *The Dead Sea Scrolls Translated: The Qumran Texts in English*, E. J. Brill, Leiden 1996.
- Maspero, J., *Histoire des patriarches d' Alexandrie*, Paris 1923.
- Medico, H. E. del, *Le Mythe des Esséniens, des Origines à la fin du Moyes age*, Paris 1958.
- Mowry, L., *The Dead Sea Scrolls and the Early Church*, Chicago 1962.
- Nickelsburg, G. W. E., - Stone, M., (ἐκδ.) *Faith and Piety in Early Judaism: Texts and Documents*, Fortress Press, Minneapolis 1983.
- Noth, M., *Geschichte Israels*, Göttingen 1969⁷.
- Noth, M., *Ueberlieferungsgeschichte des Pentateuch*, Stuttgart 1948.
- Nötscher, F., *Zur Theol. Terminologie der Qumran - Texte*, Bonn 1956.
- Oesterly, W.O., *A History of Israel*, τ. 2, Oxford 1957.
- Palmer - Sayce, H., *St. Catherine's Monastery, Perhaps the Most Interesting One in the World*, Sinai 1906.
- Parrott, Douglas M., «Gnosticism and Egyptian Religion» *Novum Testamentum* 29.1(1987), σσ. 73 - 92.
- Pearson, Birger A., «Early Christianity and Gnosticism in the History of Religions», *Studia Theologica* 55.1(2001), σσ. 81 - 106.
- Pfeiffer, R., *History of New Testament Times*, Harper, N. York 1949.
- Ploeg, van der J., «La composition litteraire de la "Régle de la Guerre" de Qumrân», *Sacra Pagina* 2(1959), σσ. 13 - 19.
- Ploeg, van der J., «Les Esseniens et le monachisme Crétien», *OrC Anal.* 153, Roma 1958, σσ. 321 - 322.
- Possinus, P., *Nili opera quaedam nondum edita*, Paris 1639 και 1658.
- Qimron, Elisha, «Dualism in the Essene Communities», στο J. H. Charlesworth (ἐκδ.), *The Bible and the Dead Sea Scrolls*, The Princeton Symposium on the Dead Sea Scrolls, Baylor University Press, Waco, Tx 2006, τ. 2, σσ. 195 - 202.
- Quasten, Johannes, *Patrology, 3: The Golden Age of Greek Patristic Literature*, Christian Classics, Inc., Westminster 1992.
- Quispel, Gilles, «Hermes Trismegistus and the Origins of Gnosticism», *Vigiliae Christianae* 46. 1(1992), σσ. 1 - 19.
- Radin, Ch., *The Zadokite Documents*, Oxford 1954.
- Rahmani, L., «The coins from Nahal Seelim and Nahal Hardof», *IEJ* 11(1961), σσ. 63 - 64.

- Reicke, B., *Neutestamentliche Zeitgeschichte*, Berlin - N. York 1982³.
- Resch, P., *La doctrine ascétique des premiers maîtres égyptiens du quatrième siècle*, Paris 1931.
- Riesner, R., «Jesus, the Primitive Community, and the Essene Quarter of Jerusalem», στο Charlesworth, (έπιμ. έκδ.), *Jesus and the Dead Sea Scrolls*, Doubleday, New York 1992, σσ. 198 - 234.
- Rowley, H. H., «Die Geschichte der Qumransekte (1966 - 67)», *Qumran, WegederForschung 410*, Darmstadt 1981, σσ. 23 κ.έξ.
- Schechter, S., *Fragments of a Zadokite Work, Documents of Jewish Sectaries I*, Cambridge 1910.
- Schiwietz, S., *Das morgenländische Mönchtum*, τ. 2, Mainz 1913.
- Schlatter, A., *Geschichte Israels von Alexander dem Grossen bis Hadrian*, Stuttgart 1972³.
- Schönfeld, Zum Begriff, «“Therapeutae” bei Philo von Alexandrien», *RQ* (1961 - 62), σ. 233.
- Schulze, I., B., *Theodoreti ep. Cyri opera omnia*, τ. 3, Halae, 1773.
- Schürer, E., *Geschichtedes Jüdischen Volkes*, II., Leipzig 1907.
- Schürer, E., *A History of the Jewish People in the Age of Jesus Christ (175 B.C. - A.D. 135)*, τ. I, τεύχ. 1 & 2, τ. II, τεύχ. 1 & 2, τ. III, Hendrickson Publishers, 2003.
- Seters, John van, περ. *Journal of Hebrew Scriptures* 9(2009).
- Severo, Sulpicio, *Vita di Martino*, έκδ. Paoline, Torino 1995.
- Shore, A. F., «Christian and Coptic Egypt», *The Legacy of Egypt*, J. R. Harris (έκδ.), Oxford 1971.
- Siebeck, M., *The Dead Sea Scrolls, Hebrew, Aramaic and Greek Texts with English Translations*, τ. 4B, Tübingen, Louisville 1991.
- Sirmond, I. B., *Theodoreti ep. Cyri opera omnia*, Lutetiae 1642.
- Smith, G. A., *Jerusalem - the topography, economics and history from the earliest times to A.d. 70*, United States of America 1972.
- Stegemann, H., *The Library of Qumran*, Leiden, N.Y. 1998.
- Strugnell, J., «The Angelic Liturgy at Qumran - 4Q Serek Sirof Olat Hassabat», *SVT* 7(1960), σσ. 318 - 345.
- Talmon, Sh., *The World of Qumran from Within*, The Magnes Press, Jerusalem 1989, σσ. 53 κ.έξ.
- Troeltsch, E., *Die Soziallehren der christlichen Kirchen und Gruppen*, Tiibingen 1923.
- Uspenskij, P., *Pervoe putešestvie v Sinajskij monastyr' v 1845 godu*, St. Petersburg 1856.

- Veilleux, Père Armand, *La liturgie dans le cénobitisme pachômien au quatrième siècle*, Roma 1968.
- Vermès, G., «Essenes and Therapeutae», *RQ* 3(1962), σσ. 495 - 504.
- Vermès, G., «The Etymology of “Essenes”», *RQ* 2(1960), σσ. 427 - 443.
- Vogue, Adalbert de p., «Les pièces latines du dossier pachômien», *Revue d' Histoire Ecclésiastique*, LXVII (1972), σσ. 26 - 67.
- Völter, D., *Der Ursprung des Mönchtums*, Tübingen - Leipzig 1900.
- Vööbus, A., *History of Ascetism in the Syrian Orient, I*, Louvain 1958.
- Weill, R., *La presqu' île du Sinai. Étude de géographie et d' histoire*. (Bibliothèque de l' École des Hautes Études, Sciences historiques et philologiques 171), Paris 1908.
- Weiss, G., *Studia Anastasiana I., Studien zum Leben, zu den Schriften und zur Theologie des Patriarchen Anastasius I. von Antiochien (559 - 598)*, München 1965.
- Weitzmann, K., «Loca Sancta and the Representational Arts of Palestine», *Studies in the Arts of Sinai* (Princeton - New Jersey 1982), σσ. 26 - 27, 69.
- Wimbush, V., «Rhetorics of Restraint. Discursive Strategies, Ascetic Piety and the Interpretation of Religious Literature», *Semeia* 57(1992), σ. 3.
- Winstedt, O., *The Christian Topography of Cosmas Indicopleustes*, Cambridge 1909.
- Wise, M., Abegg, M. - Cook, E., *The Dead Sea Scrolls, A New Translation*, London 1996.
- Woude, van der A. S., «Die messianischen Vorstellungen der Gemeinde von Qumran». *Studia semitica Neerlandica* 3(1957), σ. 2.
- Wolfson, H. A., *Philo, Foundations of Religious Philosophy in Judaism, Christianity and Islam* τ.μ. I, Harvard Univ. Press, Cambridge 1947.
- Wolska - Conus, W., «Topographie chrétienne», *SC* 141(1968)· 159(1970)· 196(1973).
- Wright, G., *Biblical Archeology*, Philadelphia 1957.
- Yadin, Y., *Masada. Herod's Fortress and the Zealot's Last Stand*, London 1966.
- Yadin, Y., *The Temple Scroll*, τ. I - III + IIIa, Jerusalem 1983.

Δ) ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΟΙ ΤΟΠΟΙ

- <http://www.sinaimonastery.com/index.php?lid=1>
- <http://www.sinaimonastery.com/index.php?lid=2>.
- <https://el.wikipedia.org/wiki/Ναβαταίοι>.
- <http://www.sinaimonastery.com/index.php?lid=106>·